Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000vari_f2u9

.95

בעלצי קורלענדער, וואַרשא, צו שלמה קורלענדער, מאַריענבאַד.

יאַמאַיטשיבע אויסגעטראַכט לויגען. געפאַהרען מאַריענבאַד — בערלין — וואַרשא. געווען פערהאַלטען גרעניץ אַלעקסאַנדראַווא. דריי מאָל געדראַטעט שיקען געלד. אַלע זאַכען פערפאַלען. איצט געקומען. וואָס האָסט דו געטהאָן? איבער דיר ברויכשטוהל גט'ען. מאַריאַמטשיק שוין גע'גט. אסתר געפעהרליך קראַנק. סאָראָקער סטראַשעט קרימינאל שאַנטאַזש פאָדלאָגע. לויפערמאַן, ברויכשטוהל, שערענצים, פעקעלים עדות. טשאַפּניק גאַראַנטירט צעריבען. ווייל 3000. דראַטע. — ב ע ל צ י.

.96

שלמה קורלענדער, מאַריענבאַד, צו בעלצי קורלענדער, וויאַרשא.

טויזענד דאַנק. גוטע נאַכריכט! כ'האָרך סאָראָקער קאָטער. כ'גיב לויפערמאַן פייג. טשאַפּניק 3000 מכות. כ'פּאָהר שנעל־צוג בערלין — וואַרשא. כ'קוש. — ס א ל א מ א ן.

.92

וועלוועל יאַמאַיקער, מאַריענבאַד, צו פּערעל יאַמאַיטשיכע, ווארשאַ.

דראַטעסט נישט געדראַטעט? צוויי מאָל געדראַטעט: געדראַ־טעט מזל־טוב. געדראַטעט אַרויספאָהר. פאַר וואָס נישט געדראַ־טעט באַלד חתן קעשעניעוו בעווייבט? פאַר וואָס נישט געוואַרט מאַריענבאַד? וואו שדכן? וואו טשאַפּניק? וואָס בעלצי? דראַטע. — ו ו אָ ל ף.

.93

פּערעל יאַמאַיטשיכע, ווארשאַ, צו וועלוועל יאַמאַיקער, מאַריענבאַד.

ביז וואַנען דראַטען? געדראַטעט בעלצי געקומען. קורלענדער מאַריענבאַד — אָסטענדע, זוכט בעלצי'ן. מאַריאַמטשיק אָפּגע'גט, לויפערמאַן מיר סקאַנדאַל, וויל פּאַטשען קורלענדער. אסתר פער־ביי. סאָראָקער געריכט קורלענדער פּאָדלאָג. ברויכשטוהל, שע־רענצים, פּעקעלים עדות. טשאַפּניק שלום. סווירסקי דראַטעט קעשעניעוו דריי שדוכים. גענוג דראַטען. פאָהר זאָפאָרט אַהיים, דראַטע. — פ ע ר ע ל.

.94

שלמה קורלענדער, מאַריענבאַד, צו שלמה קורלענדער, ווארשאַ.

יאַמאַיטשיכע געדראַטעט פּלוצים פערשוואונדען בעלצי. געווען מאַריענבאַד, געווען אָסטענדע. געקומען צוריק מאַריענבאַד. גע־זוכט בעלצי. אַלעמען געדראַטעט. קיינער דראַטעט נישט. ווער אין שטוב? דראַטעט וואו בעלצי? זאָל איך פאָהרען קעשעניעוו? דראַטעט דרינגליך. — ס אָ ל אָ מ אָ ן ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

.87

וועלוועל יאמאיקער, מאריענבאד, צו וועלוועל יאמאיקער, ווארשא.

געקומען מאריענבאד קנס־מאל. קיינעם געטראפען. געזאגט אפגעפאהרען ווארשא. דראטעט וואו פערעל? קינדער? וואו חתן קעשעניעוו? אונרוהיג. — ו ו א ל ף .

.88

פערעל יאמאיטשיכע, ווארשא, צו וועלוועל יאמאיקער, מאריענבאד.

למאי געפאהרען מאריענבאד? געדראטעט נישט פאהרען. חתן קעשעניעוו ווייב צוויי קינדער. צוריק ווארשא. דראטע. — פ ע ר ע ל .

.89

שלמה קורלענדער, אסטענדע, צו אסתר סארקער, ווארשא.

אסטענדע אויך נישטא קיינער. רעבען פאהרען צוריק מאריענבאד. פון דארטען קעשעניעוו. דראטעט. — ק ו ר ל ע נ ד ע ר .

.90

וועלוועל יאמאיקער, מאריענבאד, צו פערעל יאמאיטשיכע, ווארשא.

דעפעש ערהאלטען. נישט פערשטאנען. למאי חתן קעשעניעוו? למאי צוויי קינדער? וואו דריטע? ווער צוריק ווארשא? דראטע. — ו ו א ל ף .

.91

פערעל יאמאיטשיכע, ווארשא, צו וועלוועל יאמאיקער, מאריענבאד.

נעדראטעט אוים שידוך. חתן קעשעניעוו בעווייבט. נישט פאהרען מאריענבאד. נעפאהרען מאריענבאד. נישט געדראטעט. אומזיסטע שפעזיעז. געדראטעט פאהרען צוריק ווארשא. איך קינדער וואו. דראטע. — פ ע ר ע ל .

.83

בראַני לויפערמאַן, בערלין, צו הירש לויפערמאַן, וואַרשאַ.

טעלעגראַם מאַריענבאַד ערהאַלטען דאָ. דריטען טאָג בערלין. מאָרגען וואַרשאָ. זיי אַלעקסאַנדראָוואָ. דראַטע למאַי לאה'צי פּעט־ריקאָוו? וואו בעלצי? איך קוש. — ב ר אָ נ י.

.84

בערעל טשאַפּניק, וואַרשאַ, צו חוה טשאַפּניק, אַסטענדע.

בריעף ערהאַלטען. אַלעס קלאָר. געלד אַרויסגעשיקט. בעלצי געקומען. דריי טעג אַלעקסאַנדראָוואָ גרעניץ סקאַנדאַל. קורלענדער אויסלאַנד. זוכט בעלצי'ן. סאָראָקער געקומען געטראָפען אסתר פערביי. וויל אַיינגעבען קורלענדער פעלשונג בריעף. לויפערמאַן ברויכשטוהל אויך אַיינגעגעבען קורלענדער. שערענצים פּעקעלים עדות. בעלצי אויסער זיך. געבעטען מאַכען שלום. איך פערלאַנג דריי טויזענד וועל צערייבען. מאַריאַמטשיק גט'ען. לאה'צי פּעט־ריקאָוו רייכען פעטער. יאַמאַיקער מאַריענבאַד קנס־מאָל. יאַמאַי־טשיכע טעכטער וואַרשאָ. מאַריאַמטשיק פּאַטשען יאַמאַיטשיכע. סווירסקי נישטאָ. קום וואַרשאָ. דראַטע. איך קוש. — ב ע ר נ אַ ר ד.

.85

שלמה קורלענדער, מאַריענבאַד, צו אסתר סאָראָקער, וואַרשאַ.

מאַריענבאַד נישט געטראָפען קיינעם. פאָהר אָסטענדע. דראַ־טעט פּאָסטרעסטאַנט. — ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

.86

הירש לויפערמאַן, וואַרשאַ, צו פּערעל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

איהר דראַטעט פרוי פערשוואונדען? פרוי דראַטעט בערלין קומט וואַרשאָ. שאַנטאַזש. קלאָגען געריכט. — ל ו י פ ע ר מ אַ ן.

.79

בעלצי קורלענדער, אלעקסאנדראווא, צו שלמה קורלענדער, ווארשא.

פאר וואָס קומסט נישט אלעקסאנדראוואָ? שיקסט נישט דריי־הונדערט? פערפאלען אלע זאכען. גרויסער היזק! אונרוהיג, דראטע. — ב ע ל צ י.

.80

מאדאם שערענציס און מאדאם פעקעליס מאריענבאד, צו שערענציס און פעקעליס, ווארשא.

פאָהרען ווארשאָ. אויסשטייגען בערלין ווערטהיים. גריסען. — ש י י נ צ י ק ר י י נ צ י.

.81

אלעכסאנדער סווירסקי, קישיניעוו, צו פערעל יאמאיטשיכע, מאריענבאד.

געלד פערפאלען. אומזאָנסטע שפעיזען. אבער גראָסער שקאנ־דאל. פראָפאָניער בריעפליך דריי פארטיען איהרע דריי טעכטער. דראטעט קאָממען מאריענבאד אָדער ראנדעוואו וויען האָטעל נא־ציאָנאל? ווארע ערשטער זאָרט. איין ארצט צוויי יוריסטען. בעסטע רעפערענצען. — ס ו ו י ר ס ק י.

.82

קלמן ברויכשטוהל, ווארשא, צו לאה'צי ברויכשטוהל, פעטריקאוו.

דערגאנגען קורלענדער געפעלשט סאָראָקער'ס בריעף בעלצי'ן. סאָראָקער קלאָגט קורלענדער געריכט. מיך עדות. קורלענדער אָסטענדע. זוכט בעלצי'ן. בעט פערצייהונג. קום ווארשאָ. איך קוש. — ק ל מ ן.

.75

אסתר סאראקער, ווארשא, צו חיים סאראקער, בערלין.

צו וואס אייליען ווארשא? בעלצי בראני נאך נישטא. שע־ רענצים פעקעליס אויך נישט. לאה'צי ברויכשטוהל פעטריקאוו. מחותן מאריאמטשיק געקומען גט'ען חנצי'ן. קאנסט דאס זעלבע. גרויסער אויסוואהל. — א ס ת ר .

.76

בעלצי קורלענדער, אלעקסאנדראוויא, צו שלמה קורלענדער, ווארשא.

נעכטען געדראטעט קומען אלעקסאנדראוויא אדער שיקען דריי הונדערט. פאר וואס קיין ענטפער? דראטע. — ב ע ל צ י .

.77

פערעל יאמאיטשיכע, מאריענבאד, צו וועלוועל יאמאיקער, ווארשא.

נעכטען געדראטעט נישט קומען מאריענבאד. שידוך בוידעם. בעלצי בראני כארקער מאריאמטשיק אסטענדע נישטא. איך קינ־ דער פאהרען בערלין ווארשא. דראטע. — פ ע ר ע ל .

.78

יצחק־מאיר שערענצים און יצחק־מאיר פעעקליס, ווארשא, צו יאמאיטשיכע, מאריענבאד.

אנטוואָרט איינגעצאהלט. טשאפניק געדראטעט וואו שערענצים פעקליס. דראטעט אויב שיינצי קריינצי נישטא מאריענבאד. פאה־ רען אסטענדע? אונרוהיג! — ש ע ר ע נ צ י ס פ ע ק ע ל י ס .

.70

פערעל יאמאיטשיכע, מאריענבאד, צו וועלווע יאמאיקער, ווארשא.

שידוך בוידעם. קעשעניעוו בעווייבט. נישט קום מאריענבאד. בעלצי בראַני סאַראַקער מאריאמטשיק פערשוואונדען. רעכען פאַה־ רען וואַרשא. דראַטע. — פ ע ר ע ל .

.71

חיים סאַראַקער, מאריענבאד, צו אסתר סאַראַקער, וואַרשא.

קור געענדיגט. איך פאַהר בערלין וואַרשא. דראַטע בערלין סאַווי געזונד. איך קוש. — ח י י ם .

.72

שלמה קורלענדער, וואַרשא, צו חיים סאַראַקער, מאריענבאד.

אנטוואַרט בעצאַהלט. האַט רחמנות. דראַטע וואו בעלצי? מאריענבאד אַדער אַסטענדע? — ס א ל א מ א ן ק ו ר ל ע נ ד ע ר .

.73

שלמה קורלענדער, וואַרשא, צו פערעל יאמאיטשיכע, מאריענבאד.

אנטוואַרט בעצאַהלט. דראַטע אויב אמת בעלצי סאַראַקער מאריאמטשיק פערשוואונדען? זייער אַדרעסע? האַט רחמנות. גרייט פאַהרען מאריענבאד אַסטענדע. — ס א ל א מ א ן ק ו ר ־ ל ע נ ד ע ר .

.74

בעלצי קורלענדער, אלעקסאַנדראַווא, צו שלמה קורלענדער, וואַרשא.

געפאַהרען פון מאריענבאד בערלין וואַרשא. געטראַפען איין אומגליק. זאכען פערהאלטען גרעניץ. פאַהר־צו מיט געלד, אַדער שיק ארוים אלעקסאַנדראַווא דריי הונדערט. דראַטע – ב ע ל צ י .

.65

דוד מאריאמטשיק, אדעס, צו חנצי מאריאמטשיק, וואַרשא.

כ׳פֿאַהר מיט׳ן קוריער וואַרשאַ. דראַטע ברעסט געזונדהייט. — ד א ו י ד.

.66

אלעכסאַנדער סווירסקי, אסטענדע, צו פערעל יאמאיטשיכע, מאריענבאד.

געקומען אסטענדע. זיידענער קורלענדער נישט געטראַפֿען. פיעלייכט מאריענבאד? דראַטע פֿאַסטרעסטאַנט. — ס ו י ר ס ק י.

.67

פערעל יאמאיטשיכע, מאריענבאד, צו אלעכסאַנדער סווירסקי, אסטענדע.

זיידענער קעשעניעוו. קורלענדער פערשוואונדען. דראַטע. — פ ע ר ע ל י א מ א י ק ע ר.

.68

בערעל טשאפּניק, וואַרשא, צו חוה טשאפּניק, אסטענדע.

צו וואַס בעלצי? נאלעווקער וויבלעך? וואַס טהוסט דו אסטענדע? דראַטע. — ב ע ר נ א ר ד.

.69

מאראַם טשאפּניק, אסטענדע, צו בערעל טשאפּניק, וואַרשא.

זאַפּאַרט שיקען געלד. בריף פאלגט. גרעסטע פערלעגנהייט. דראַטע. — ע ו ו א.

.60

חנצי מאריאמטשיק, ווארשא, צו דוד מאריאמטשיק, אדעס.

מאריענבאד דראטעט, מארק אָפּגעפאָהרען מיט נאַלעווקער ווייבלעך אָסטענדע. זאָפאָרט קומט צו פאָהרען ווארשאָ. דראַ־טעט. — א נ נ א .

.61

אסתר סאראקער, ווארשאָ, צו דוד מאריאמטשיק, אדעס.

חנצי געפעהרליך קראַנק. קומט זאָפאָרט ווארשאָ. דראַ־טעט. — א ס ת ר .

.62

פרוי זיידענער, אָסטענדע, צו הערר זיידענער, קישיניעוו.

פאָהר שנעלצוג קישיניעוו. איך ק ש. — ר ע ו ו ע ק א .

.63

מאדאם טשאַפּניק, אָסטענדע, צו בערעל טשאַפּניק, ווארשאָ.

דראַטע אָסטענדע בעלוויו. וואו בעלצי סאָראָקער מאריאַ־טשיק איבעריגע נאַלעווקער ווייבלעך? — ע ו ו א .

.64

וועלוועל יאמאיקער, ווארשאָ, צו פערעל יאמאימשיכע, מאריענבאד.

בריעף ערהאַלטען. — שידוך קעשעניעוו געפעלען. געדראַטעט מזל־טוב. איך פאָהר קוריערצוג מאריענבאד. — ו ו אָ ל ף .

.55

חוה'לע טשאַפּניק, אַסטענדע, צו פּערעל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

דראַטעט אָסטענדע בעלוויו. וואו בעלצי סאָראָקער מאַריאַ-טשיק לויפּערמאַן שערענצים פּעקעלים? אָסטענדע נישטאָ. — ע ו ו אַ ט ש אַ פּ נ י ק.

.56

פרוי זיידענער, אַסטענדע, צו הערר זיידענער, קישיניעוו.

דראַטעט אויב אמת אַלפרעד קישיניעוו ווען געקומען? אויב אַליין געקומען אָדער מיט עמיצען? ר ע ו ו ע ק אַ.

.57

הערר זיידענער, קישיניעוו, צו פרוי זיידענער, אַסטענדע.

נעכטען געקומען אַליין. פערשטעה נישט מיט וועמען? צו וואָס געפאָהרען אָסטענדע? בעט באַלד אַרויספאָהרען. וואַרט אונגעדולדיג. דראַטע דרינגליך. — אַ ל פ ר ע ד.

.58

אסתר סאַראַקער, וואַרשאַ, צו חיים סאַרנגעד, מאַריענבאַד.

לאַנג קיין בריעף פון דיר. אונרוהיג. דראַטע. — א ס ת ר.

.59

שלמה קורלענדער, וואַרשאַ, צו בעלצי קורלענדער, אַסטענדע.

יאַמאַיטשיכע דראַטעט ביזט אָסטענדע. דראַטע אַדרעסע אויף געלד שיקען. אונרוהיג. — ס אָ ל אָ מ אָ ן.

טעלעגראפיש.

.50

פרוי זיידענער, אסטענדע, צו הערר זיידענער, קישיניעוו.

נעכטען אָנגעקומען מאַריענבאַד אָסטענדע. אַלפרעדען דאָ אויך נישט געטראָפען. קראַנק געוואָרען. דראַטעט בעלוויו. — ר ע ־ ו ו ע ק א ז י י ד ע נ ע ר.

.51

חוה'לע טשאַפּניק, אסטענדע, צו פּערעל יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

זיידענער אָסטענדע נישט געטראָפען. דראַטעט. — ע ו ו א ט ש א פּ נ י ק.

.52

הערר זיידענער, קישיניעוו, צו פרוי זיידענער, אסטענדע.
(ד ר י נ ג ע נ ד).

גליקליך געקומען קישיניעוו. איבערראַשט. נישט געטראָפען רעוועקען אין דערהיים. קום זאָפאָרט. דראַטע. — א ל פ ר ע ד ז י י ד ע נ ע ר.

.53

חוה טשאַפּניק, אסטענדע, צו יאַמאַיטשיכע, מאַריענבאַד.

זיידענער — קישיניעוו. בריעף פאָלגט. — ט ש א פּ נ י ק.

.54

שלמה קורלענדער, ווארשאַ, צו בעלצי קורלענדער, מאַריענבאַד.

לאַנג קיין בריעף. וואוהין שרייבען: מאַריענבאַד? פראַנ־צענסבאַד? אָסטענדע? אונרוהיג. דראַטע. — ס אָ ל אָ מ אָ ן.

און, אַפּנים, דער לאַנד־שדכן, סווירסקי. ווער דען זאָל דאָס זיין? בין איך שוין גאָר צעדרעהט און ווייס נישט, וואו איך בין אין דער וועלט.

האָב איך דיר בעשריבען, ליעבער בערנאַרד, אַלסדינג, אַ גאַנצע מעשה פון טויזענד־איין־נאַכט. אַצינד זיי אַזוי גוט און שרייב מיר, ערשטענס, וואָס איז מיט בעלצי'ן און מיט די איבעריגע נאַ־לעווקער ווייבלעך? און וואָס האָט דאָ געטהאָן שלמה קורלענדער? און וואָס איז מיט חיים סאָראָקער און מיט מאַריאַמטשיק'ען? וואו זענען זיי אַצינד און וואו איז יאַמאַיטשיכע מיט איהרע טעכטער? און צי איז נישטאָ דאָרט אין וואַרשאָ מיט זיי דער לאַנד־שדכן סווירסקי? איך דאַרף עס וויסען, וואָרום אָט דער סווירסקי האָט מיט מיר אָפּגערעדט און געגעבען זיין עהרענוואָרט, אַז וואָס פאַר אַ שידוך ס'זאָל זיך נישט מאַכען ביי יאַמאַיטשיכע'ן, האָב איך אַ חלק. און דער עיקר זאָלסט דו קריגען געלד און מיר למען־השם אַרויסשיקען וואָס גיכער, איך זאָל דאָ נישט פערבלייבען, חלילה, אויף יום־טוב. עס געהט צו ימים נוראים, וועל איך קיין טרפה'ס נישט עסען. איך וועל אָפּזוכען אַ כשר'ען רעסטאָראַן, און אין אַ כשר'ען רעסטאָראַן קאָן מען אויף קרעדיט נישט עסען. און אין אַ שוהל וועל איך אויך וועלען געהן, און פאַר אַיין אָרט הייסען די דייטשען זיך בעצאָהלען פריהער. און אַ ווייסע הוהן אויף שלאָגען כפּרות וועל איך מסתמא אויך הייסען צוגרייטען — און איך האָב נישט אַ גראָשען ביי דער נשמה! וואָס איך האָב געקאָנט פערזע־צען, האָב איך פערזעצט. איך האָב דיר נישט געוואָלט אָנטהון קיין יסורים. איך וואָלט דיר איצט אויך נישט געשריבען, ווען ס'זאָל זיך נישט געווען צענויפקומען עטלכע אומגליקען מיט אַמאָל.

זיי געזונד, מיין טייערער בערנאַרד. גאָט זאָל אָנצייכענען אונז אַ גוט קוויטעל. און אַזאַ יאָהר מיט אַזאַ אויסלאַנד, ווי איך האָב געהאַט אַצינד, זאָל זיך גאָר נישט אומקעהרען, רבונו של עולם!

דיין געטרייע פרוי ח ו ה.

אָסטענדע איז אַיין אויסגעטראַכטע זאַך, און ווי באַלד דער דאַנ־ טיסט זיידענער איז אין קעשענייעוו, טאָ וואָס איז מיט בעלצי׳ן און וואו איז זי אהינגעקומען? אָט דעריבער האָב איך דיר גע־ טעלעגראַפירט: „וואו איז בעלצי, און וואו זענען די איבעריגע וואַר־ שעווער וווייבלעך?" האָסט דו מיך, אַפּנים, נישט פערשטאַנען און האָסט מיר אָפּגעענטפערט: „צו וואָס דאַרף איך בעלצי׳ן? און וואָס טהו איך אין אָסטענדע?" האָב איך דיר דערויף געענטפערט נאָר געצאהלטע וועדטער: זאָלסט מיר אַרויסשיקען געלד. וווייסט דו פּאַר וואָס? וואָרום אויף אַ סך וועדטער האָב איך קיין געלד נישט געהאַט און האָב איצט אויך נישט. מיין מאַמע זיידענער, אַז זי האָט נאָר בעקומען די גוטע ידיעה, אַז איהר שאַדען האָט זיך אָפּגעזוכט, האָט זי זיך אויפגעהויבען און איז אַוועקגעפאָהרען אַהיים, צוגעזאָגט מיר שרייבען פונ׳ם וועג און פון דער היים — און וועד? וואָס? אַ נעכטיגער טאָג! דערווייל בין איך געבליבען דאָ איינע אַליין אָהן אַ קאָפּיקע געלד. אַ גליק, וואָס איך בין דאָ אין דעם האָטעל אויף פּולען פּאַנסיאָן און מע מאָהנט מיך נישט. נאָר מסתמא וועט מען מיך באַלד מאָהנען. און איך וויים נאָר נישט, וואָס איך וועל טהון? איך האָב שוין געשריבען צו דער יאַמאיטשיבע קיין מאַריענבאַד, געטעלעגראַפירט אויך, — ענט־ פערט די וואַנד? איך האָב שוין געפּרובט שרייבען צו חיים סאָ־ראָקער קיין מאַריענבאַד, איז מיר אָנגעקומען צוריק מיין בריף כּיט אַ בעמערקונג פון דער פּאָסט, אַז דער אַדרעסאַט איז אָפּגע־ פּאָהרען קיין אָסטענדע. וויעדער אַ מאָל אָסטענדע? איך וועד שיער נישט משוגע. איך נעם זיך צו דער קורלסטע וויעדער אַ מאָל, איך זוך דעם נאַמען סאַראָקער, איך טהו אַ קוק — אין איין האָטעל שטעהט פערשריבען „סאָלאָמאָן קורלענדער, קויפמאַן אוים וואַר־ שא", און אין צווייטען האָטעל — „אלעקסאַנדער סווירסקי אוים מא־ ריענבאַד"! וואָס איז דאָס פאַר אַ סורפּריז? איך לויף אַוועק אין איין האָטעל, אינ׳ם צווייטען האָטעל, ערשט איך וועד געוואָהר, אַז עס זענען דאָ נעווען און אָפּגעזעסען אַ פּאַר טאָג שלמה קורלענדער

שען, נעמען מיר א פיאקער און הויבען אן ארומפאהרען פון איין האטעל צום אנדערען נאכפרעגען זיך אויף איינעם א הערר מיט'ן נאמען זיידענער, און אויף א דאמע מיט'ן נאמען קורלענדער — וואר? וואס? וועמען? נישטא אין ערגיץ, נישט זיידענער, נישט קורלענדער. מיר טהוען זיך א נעם צו דער קורליסטע — נישט קיין סימן אפילו פון א זיידענער און פון א קורלענדער! וואס טהוט מען וויטער? ווי אזוי איך האב איבערגעלעבט די נאכט — בין איך שטארקער פון אייזען. דאס ווייבעל איז נעבאך שיער פון זינען אראפ. איך האב זי געראטעוועט, אראפגעבראכט דעם דאקטאר — זי איז פערביי, אט־אט עקט זי זיך. קוים געפאלען אויף איין עצה, זי זאל געבען א דעפעש אהיים קיין קעשעניעוו, געבען צו וויסען, אז זי איז קראנק, טאמער וועט עמיצער קומען צו פאהרען פון דארטען. צו וואס דארף איך האבען אויף זיך אזא פעקעל?... קומט נישט אן פון דארטען א דעפעש, און נאך א סראטשנע דערצו? און דוקא פון איהר מאן, פון זיידענער'ען אליין, אז ער איז אין קעשעניעוו און בעט זי, אז זי זאל קומען אהיים!... בעקומען אזא מין דעפעש, האבען מיר ביידע נישט געוואוסט, וואס מיר זאלען טהון: צי מיר זאלען לאבען, צי מיר זאלען וויינען? און ס'איז געבליבען, אז מיר זאלען נאך א מאל טעלעגראפירען קיין קעשעניעוו. אויב ס'איז אמת, אז ער, דער דאנטיסט זיידענער, איז אין קעשעניעוו? און וועו איז ער געקומען? און צי איז ער געקומען אליין, צי נאך מיט עמיצען?... ענטפערט ער אונז, אז ס'איז אמת, אז ער איז אין קעשעניעוו, אז ער איז געקומען ערשט נעכטען פון מאריענבאד איינער אליין און אז ער פערשטעהט נישט, מיט וועמען זאל ער קומען און וואראום קומט זיין וויב אין אסטענדע?

ערשט דעמאלט האב איך פערשטאנען, אז דאס האט מיך דער אדעסיט מאריאמטשיק, דער שארלאטאן, אראפגעפיהרט פונ'ם וועג, אויסגעטראכט אזעלכעס, וואס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען. איצט בלייבט איבער נאר איין זאך: ווי באלד, אז די מעשה מיט

קורץ, איך היים אָנקלינגען אין טעלעפאָן און אַרויסרופען מיר דעם הערר סאַראָקער, זאָגט מען מיר, אז דער הערר סאַראָקער איז „הייטע מאָרגענס אַבגערייזט נאָך אָסטענדע!“... רבונו של עולם! וואָס טהוט זיך דאָ? איך חאָפּ אויף זיך די מאַנטילייע און וויל שוין לויפען, איך וויים אַליין נישט וואוהין, זאָגט מען מיר: א דאָמע פרעגט זיך נאָך אויף מיר... וועה איז מיר, א דאָמע? מסתמא יאָמאיטשיכע, פערפינסטערט בין איך געוואָרען! הויב איך מיך אָן צו פרעגען: וואָס פאַר א דאָמע? זאָגט מען מיר: א יונגע דאָמע... א יונגע דאָמע? רופט זי אַריין! און עס עפענט זיך די טיר און עס קומט אַריין א דאָמע — א בילד! א יונגעטשקע — בלוט און מילך! און אָנגעטהאָן — א קייזערין! עס שעמעריט און סע פינקעלט! „איהר זענט, זאָגט זי, די מאַדאָם טשאָפּניק פון וואַרשע?“ „איך בין, זאָג איך, די מאַדאָם טשאָפּניק פון וואַרשע; און ווער זענט איהר?“ „איך בין, זאָגט זי, די מאַדאָם זיידענער פון קעשעניעוו“. „עס פרעהט מיך זעהר, זאָג איך. זיצט, זאָג איך, מאַדאָם זיידענער פון קעשעניעוו, וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?“ טהוט זי א זיפץ און מאַכט צו מיר: „מע האָט מיר געזאָגט, אז איהר זענט בעקאַנט מיט מיין מאַן“...: „אין בין, זאָג איך, בעקאַנט, זאָג איך, מיט אייער מאַן? וואָר איז אייער מאַן?“ וועדר זי רויט און מאַכט צו מיר: „מיין מאַן איז זיידענער פון קעשעניעוו“... „אָט דער דאָנטיסט?!“... „יא, ער איז א דאָנטיסט“...

וואָס וויטער איז געווען — דאָרף איך דיר נישט דערצעהלען. עס האָט מיך געוואָרפען, ווי אין א פיעבער. דאָס רחמנות, וואָס אויף דעם ווייבעלׂ, לאָזט זיך דען בעשרייבען? מיר זענען געווא־רען אין איין האַלבע שעה צוגעקלעפּט אייגע צו דער אַנדערער, ווי שוועסטער, נעהענטער ווי שוועסטער, און נישט לאַנג געטראַכט, האָב איך מיך צענויפגעפאַקט — אויף צעצאָהלען זיך האָט מיר אויסגעליהען די מאַדאָם זיידענער — און מיר האָבען זיך אַוועק־געלאָזט ביידע קיין אָסטענדע. געקומען קיין אָסטענדע און אָפּ־געשטעלט זיך אין א האָטעל, איינגעוואַשען זיך און אָנגעטהאָן פיין,

„ווער איז ראָס די אַלע?" זאָגט ער: „ערשטענס, די מאַדאַם קור־לענדער, צווייטענס, די מאַדאַם לויפערמאַן, דריטענס, אַייער חתן, דער קעשעניעווער דאַנטיסט"... ווי ער האָט דאָס מיר אַרויסגע־רעדט, האָב איך שוין גאָרנישט געוואָלט הערען, און בין אַוועק גלייך צו דער יאַמאַיטשיכע. לאָזט זיך אויס, אַז זי ווייסט נאָך נישט פון וואָס צו זאָגען! זענען מיר אַוועק ביידע מיט איהר זיך נאָכפרעגען אין האָטעל אויפ'ן קעשעניעווער חתן, זאָגט מען אונז, אַז אַוועקגעפאָהרען איז ער, נאָר וואוהין ווייסט מען נישט. פאַלט מיר די יאַמאַיטשיכע אויפ'ן האַלז: נשמה'ניו, האַרצעניו, ליובע־ניו! איך זאָל פאָהרען גלייך אַהינצו, קיין אָסטענדע, זי וועט מיר געבען צושטייער אויף הוצאות, זי וועט מיר אַזוי און אַזוי! און נעמט אַרויס הונדערט קרוין: „נאַט אַייך און פאָהרט און קלאַפּט אַ דעפּעש, און אַז מע וועט דאַרפען נאָך, וועל איך אַייך שיקען נאָך"... וואָס טהוט מען? אַ רחמנות אויף דער אידינע! איך האָב דאָס געלד גענומען, און ביז איך האָב מיך אַרומגעקוקט אַהין — אַהער, איז שוין פון דעם קיין סימן נישט געבליבען. אַז איך בין שולדיג — די האָר זענען נישט מיינע! וואָס וועט זיין ווייטער? וואָלט נאָך דאָס אַליין געווען אַ האַלבע צרה, ס'זאָל זיך נישט טרעפען אַ גרעסערער אומגליק. אָט וועכט דו הערען אַ שענס:

זיין איך מיר אַזוי ביי זיך אין האָטעל, האָב מורא בעווייזען זיך פאַר דער יאַמאַיטשיכע, און טראַכט מיר: וואו נעמט מען געלד? פאַלט מיר אַיין אַ געדאַנק: חיים סאָראָקער! ער איז טאַקי, צווישען אונז רעדענדיג, אַ איד אַ חזיר, נאָר איך האָב צו איהם אַיין עצה. איך וועל איהם זאָגען, אַז איך פאָהר אַהיים קיין וואַרשאָ און וועל זיין ביי זיין אסתר'ען אָפּגעבען איהר אַ גרוס פון מאַריענבאַד, וועט ער זיך שטויסען, וואָס פאַר אַ מין „גרוס" דאָס וועט זיין. איך האָב איהם שוין לאַנג געגעבען אָנצו־הערעניש, אַז איך ווייס, אַז ער איז די כפּרה נאָך בעלצי'ן און אַז ער לייהט איהר כלומרשט גמילות־חסדים אויף איהר מאַנ'ס רע־כענונג, און נאָך אַזעלכע זאַכען — איד שעם זיך נישט פאַר איהם...

אויסער וואָס איך וועל פערדינען, עקסטרא א שענע מתנה פון איהר אַליין. האָב איך זי געפֿאַלגט, און האָב מיך אַרײַנגעלאָזט. אינ'ם דאָזיגען שידוך און געאַרבייט, ווי ווייט איך האָב געקאָנט, און עס איז מיר געראָטן. דער עסק איז געגאַנגען אויף אַ גאַנג, דאָס הייסט, נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי עס רעדט זיך. איך בין גענוג אויסגעריסען געוואָרן איבער בעלצי'ן, ווי איך האָב דיר שוין געשריבען פריהער, וואָרום דער חתן, מיין קעשעניעווער דאָנ־טיסט הייסט עס, האָט זיך נישט אויף קאָטאָוועסען פערקאָכט אין אונזער שלימה קורלענדער'ס ווייבעלע, שיער נישט געפֿאַטשט זיך איבער איהר מיט מאיר'ען מיט כאַריאַמטשיק אין מיטען כאַריענבאַד. קורץ, מיט צרות, מיט לייד, מיט אינטריגעס — איך האָב קוים גע'פּועל'ט ביי מיין קעשעניעווער דאָנטיסט, ער זאָל זיך ערקלערען פֿאַר יאַכאַיטשיכע'ס עלטערע טאָכטער, אַז ער לייבט זי, און די יאַכאַיטשיכע האָט מיך אויש אַרומגעחאַפּט קושען, און האָט שוין אַוועקגעקאָפּט א דעפּעש צו וועלוועל יאַכאַיקער, ער זאָל קומען אַהער אויף קנס־מאָל, אין מיר איז דאָס נאָך געראָטן אַרום און אַרום: דער וועלט־שדכן, סווירסקי, דער גאַנצער מאַכער פון'ם שידוך, איז אָפּגעפֿאָהרען קיין באַזעל, בין איך דאָ געבליבען איינע אויפ'ן יריד... איז דאָך פֿאַרהאַן א בעלצי אויף דער יוועלט. פער־גלומט זיך אונזער קורלענדער'ס ווייבעלע אַוועקפֿאָהרען פֿלוצים פון דאָנען קיין אָסטענדע. אָפּילו נישט געזעגענט זיך מיט קיינעם, פערגעסען דעם זויגעזונד. מילא, אַוועקגעפֿאָהרען, איז אַוועקגע־פֿאָהרען. קיין יונגערער, ווי זאָגט מען, זאָל נישט שטאַרבען. איז זיך אָבער מיישב מיין חתן, דער קעשעניעווער דאָנטיסט, און הויבט זיך אויף און פֿאָהרט אַוועק אויך קיין אָסטענדע. פון וואַנען וויים איך דאָס? פון מאיר'ען כאַריאַמטשיק, א צעטראָגענער סכנות, און געזעגענט זיך מיט מיר: „זייט געזונד". — „פֿאָהרט געזונד. וואו־הין איז?" — „קיין אָסטענדע". — „וואָס עפּעס פֿלוצים קיין אָסט־ענדע?" זאָגט ער: „אַלע פֿאָהרען קיין אָסטענדע". זאָג איך:

שוועסטער", האָט איהר געקאָנט טרעפען צו איהם, אָדער צו מיין ווייב'ס שוועסטער, נישט צו מיר, וואָס געהער זיך מיט זיי נאָר־נישט אָן. מע קאָן זיך טאקי זיין גאָנץ אנשטענדיגע יונגע לייט אוּן אומשולדיגע איטשעמייערס, ווי איהר זענט, נאָר קיין פּראַ־אָדמ'ס זענט איהר דאָך נישט מחויב צו זיין, אוּן דאַרפט נישט דראָהען מיט קיין געזעץ אוּן מיט קיין שטראָפֿ, נישט אויפֿ דער וועלט אוּן נישט אויפֿ יענער וועלט.

אייער אומבעקאַנטער פריינד, וואָס ראַט אייך זיין פּאַרזיכטיג מיט מליצות,

חיים סאָראָקער.

49.

חוה'לע טשאַפּניק פּוּן אָסטענדע צו איהר מאַן בערעל טשאַפּניק אויפֿ די נאָלעוקים אין וואַרשע.

מיין טייערער בערנאַרד!

עס איז מיר צוואַר זעהר נישט אַנגענעהמען, נאָר איך מוז דיר נאָך אַ מאָל אוּן נאָך אַ מאָל שרייבען, זאָלסט מיר קריגען געלד אויפֿ אַוועקפאָהרען פּוּן דאַנען, וואָרום פּוּן אַלע גליקען האָט זיך אויס־געלאָזט אַ טייך, אוּן נאָך מיט אַ גרויסען סקאַנדאַל, אַז דו וועסט הערען, וועסט דו שטוינען! שטעל דיר פאָר אַ קאָמעדיע — וואָס זאָג איך אַ קאָמעדיע? אַ טראַגעדיע, אַ בלוטיגע טראַגעדיע. נאָר לאָמיך דיר דערצעהלען אַקוראַט פּוּן אָנהויב ביז'ן סוף. ס'איז אַ מעשה פּוּן טויזענד־איין־נאַכט.

ווי דו ווייסט, האָט מיך די יאַמאַיטשיכע געבעטען, איך זאָל איהר מיטהעלפען מיט'ן קעשעניעווער שידוך, אוּן צוגעזאָגט דערביי,

נישט וואָס צו טהון, נאָר שרייבען „ליעבע־צעטעלעך מיט חניפה־בריוולעך", ווי איהר זאָגט, צו אַייערע ווייבלעך? זייט זשע וויסען, מיינע ליעבע איטשעמייערס, אַז בסך־הכל האָב איך מיט אַייערע ווייבלעך קיין האַלב וואָרט נישט אויסגערעדט זינט איך בין דאָ און זינט איך לעב! בסך־הכל האָב איך זיי געזעהן אפשר צוויי־דריי מאָל ביי'ם ברונען מיט נאָך אַ סך אַזעלכע ווי זיי, וואָס דרעהען זיך דאָ אַרום אַזוי פיעל, אַז עס ווערד נמאס, האָט קיין פאַראיבעל נישט, צו קוקען אויף זיי. וואָרום איך קען זיי. איך מיין נישט דוקא אַייערע ווייבלעך, איך מיין אַלע נאַלעווקער ווייב־לעך, וואָס אַז זיי פאָהרען אַוועק פון זייערע איטשעמייערס פון וואַרשאָ קיין אויסלאַנד, וואָלטען זיי וועלען געניסען אַלע פער־געניגענס פון דער וועלט, נאָר בתנאַי, אַז קיינער זאָל נישט זעהען און קיינער זאָל נישט וויסען, אַפילו זיי אַליין אויך נישט... רעדען מיט אַ פרעמדען מאַנספּאַרשוין, אָדער חאָטש קוקען אויף איהם, איז ביי זיי שוין אַ ואַנצער עסק. ביי אַייך אויף די נאַלעווקיס האָבען זיי דאָס אויך נישט. איך קאָן אַייך זאָגען בהן שלי, אַז איך זעה, ווי ווייט מעגליך, אויסצומיידען אַזעלכע בעגעגענישען, וואָס ברענגען גאָרנישט אַיין, אויסער מיאוסע רעד און רכילות. איך אַנטלויף פון אַזעלכע ווייבלעך, וואָס אין דערהיים בענשען זיי ליכט, און דאָ וואַרפען זיי אַראָפּ די פּאַריקלעך. זיי זענען אַ סחורה פאַר מיין שוואָגער מאַריאַמטשיק, נישט פאַר מיר, און איך ווייס נישט, ווער עס האָט געהאַט אַיין עזות אַייך אָנצוווייזען אויף מיר, אַז דאָס בין איך, וואָס שרייב צו זיי „חניפה־בריוולעך מיט ליעבע־צעטעלעך"? איך פערנעם זיך נישט מיט אַזעלכע נאַרישקייטען. נאָך ווינציגער קאָנט איהר אויף מיר רעכענען, אַז איך זאָל האָבען צוגעזאָגט אַייערע ווייבלעך, ווי איהר דריקט זיך אויס, „מאַכען רינען גאָלד פון מיין בייטעל פאַר זייער טובה וועגען". איך בין נישט פון די צעוואָרפענע מענשען, און האָב אין זינען אַייך מיט אַייערע ווייבלעך אין דער לינקער פּיאַטע. און אויב עמיצער האָט אַייך אָנגעוויזען אויף מייז שוואָגער, „דעם מאַן פון מיין ווייב'ס

דיר שיקען נאָך, אז איך וועל נאָר האָבען. וואהרשיינלִיך, וועט גאָט העלפען. זיי געגריסט גאַנץ לִיעבלִיך.

פון מיר דיין איבערגעבענסטער ב ע ר נ א ר ד.

.48

חיים סאראקער פון מאריענבאד צו איטשע־מאיר שערענצים און איטשע־מאיר פּעקעלִים אויף די נאלִעווקים אין ווארשא.

מיינע לִיעבע פרייגד שערענצים און פּעקעלִים!

שאָדע, וואָס איך בעזיץ נישט די לִשון־קודש'דיגע שפּראַך, אזוי ווי איהר, און קאָן אַייך נישט אָפּענטפערען אויף אייער מלִיצה־בריף מיט אזא שענער מלִיצה, ווי איהר שרייבט צו מיר. און ווייל איך בין געצוואונגען צו רעדען מיט אַייך מאַמע־לשון, וועל איך מיר שוין ערלויבען צו רעדען מיט אַייך פּשוט'ע דבורים און זאָגען אַייך, אז איהר זענט, איך בעט איבער אייער כבוד, א פּאָר „איטשעמייערס", נאלִעווקער פּלאָכטען, און מע דאַרף אַייך בוידען געבען קיין שטרוי. אז גאָט האָט אַייך יא בעווילִיגט מיט אזא מתנה, אזעלכע שענע ווייבלִעך, און איהר ציטערט איבער זיי, איז אָדער איהר בעדארפט זיי נאָכפּאָהרען פון הינטען, אזוי ווי איהר געהט זיי נאָך שבת בייטאָג, בעת זיי לאָזען זיך אין זאכסישען גאָרטען אויפ'ן שפּאציער, אָדער האלִטען זיי פערשפּארט ביי זיך אויף די נאלִעווקים, ווי מע האלִט עופות פאר א יום־טוב, געבען זיי עסען און טרינקען און אזוי ווייטער. וועלכער גוטער יאָהר האָט אַייך געהייסען, איהר זאָלט זיי ארויסלאָזען אויף גאָט'ס וועלט, אזש אין מאריענבאד? אָדער איהר מיינט, אז ס'איז דא פּארהאן ווינציג אָהן זיי? צי איהר מיינט טאקי באמת, אז איך האָב מעהר

פערמאַן, און ברויכשטוהל — די גאַנצע נאַלעווקים. עס איז מיר איינפאַך אַ וואונדער, אַז דו זאָלסט דאָס נישט וויסען. די געשיכטע איז אַ איינפאַכע געשיכטע. חיים סאָראָקער האָט זיך דאָרט אין מאַריענבאַד, נישט האָבענדיג וואָס צו טהון, איינפאַך מתקנא געווען אין זיין שוואָגער און האָט זיך אויך גענומען שרייבען ליעבע־בריוו־לעך צו די נאַלעווקער ווייבלעך: צו בעלצי קורלענדער, צו בראָני לויפערמאַן, צו לאה'צי ברויכשטוהל און צו דער שערענצים מיט דער פּעקעלים, — נישט דורכגעלאָזט קיינעם. מע ווייסט נישט גענוי ווי אַרום, נאָר די אַלע בריוולעך, וואָס איך האָב דיר אויס־גערעכענט, זענען אַריינגעפאַלען צו די מאַנען אין די הענד אַריין, און ס'איז געוואָרען אַ חתונה, איינפאַך עס קאָכט וואַרשאָ! און דאָ איז אָנגעקומען אַ דעפּעש פון דער יאַמאַיטשיכע פון מאַריענבאַד, אַז אונזערע נאַלעווקער ווייבלעך זענען אַלע מיט אַ מאָל פערשוואונ־דען געוואָרען, אָפּגערייזט קיין אָסטענדע, און מיט זיי חיים סאָ־ראָקער און מאיר'על מאַריאַמטשיק. איינפאַך אַ ראָמאַן! און ווען קומט־אָן אַזאַ דעפּעש? פּונקט אויף מאָרגען, נאָכדעם, ווי די יאַמאַיטשיכע האָט שוין גראַטולירט די פאַמיליע מיט אַ מזל־טוב און אויפגעפאָדערט דעם הערר יאַמאַיקער, ער זאָל קומען נאָך מאַ־ריענבאַד. וועלוועל יאַמאַיקער איז שוין אויף דער רייזע; דאָס איז אָבער נישט וויכטיג. די הופּט־זאַך איז, וואָס די פרוי סאָראָקער איז פאַר צרות קראַנק געוואָרען צו בעט, מע זאָגט, זאָגאַר, גע־פעהרליך. און לויפערמאַן לויפט אַרום, ווי אַ משוגענער, שוועהרט, אַז לאָז נאָר חיים סאָראָקער קומען אַהיים, מוז ער איהם אָנפּאַטשען אין מיטען די נאַלעווקים, דאָס הייסט, נישט אין די נאַלעווקים, נאָר אין די באַקען! און ברויכשטוהל האָט איצט אַיין אויסרעד אויף צו שיידען זיך מיט זיין מאַדאַם, אָדער שלעפּען געלד ביי איהר רייכען אָנקעל פון פּעטריקאָוו. קורץ און גוט, ביי אונז אויף די נאַלעווקים איז לעבעדיג, פריילך, איינפאַך ליהודים! און שרייב מיר, ווען רעכענסט דו צו קומען אַהיים, און אויב עס איז דיר גע־ניגענד דאָס געלד, וואָס איך שיק דיר? אַנישט, וועל איך זעהן

47.

בערעל טשאַפּניק פון די נאַלעווקים אין וואַרשאַ צו זיין פרוי חוה'לע טשאַפּ ק אין מאַריענבאַד.

טייערע עוואַ!

דו מוזט מיר פערצייהען, וואָס מיט די לעצטע געלד־זענדונגען קומט־אָן אַביסעל שווערליך.

די לעצטע צייט איז אין וואַרשאָ געוואָרען שווער צו בעקומען אַ הונדערטער אָדער אַ פופציגער איינפאַך כקריעת ים־סוף. איך האָב געמוזט זיך דורכפאָהרען קיין לאָדז און דאָרט איז מיר גע־ראָטען דורכצוזעצען מאַנכע געשעפטלעך, אַפילו מיט גרויסער שווע־ריגקייט, און דאַדורך האָט עס זיך אַזוי פערצייגערט, און דאָס איז אויך די אורזאַכע, וואָס איך האָב דיר אַזוי שנעל נישט געאַנטוואָר־טעט. מיט די צוויי „איטשעמייערס", וואָס דו האָסט מיר צוגע־שיקט די „ליעבע־בריוולעך" צו זייערע ווייבלעך, האָב איך ליידער גאָרנישט געקאָנט מאַכען. איינער פון זיי, שערענצים, דער וואָלט נאָך געווען נישקשה. ער פירכטעט פאַר אַ סקאַנדאַל; ער האָט מורא, עס זאָל איהם נישט שאַדטען צו קרעדיט. דאַפיר איז אָבער דער יונגערער, אָט דער פּעקעלים, איינפאַך אַ פּרא־אָדם. ער אַליין האָט דאָס צעשמירט איבער די נאַלעווקים, דערצעהלט איטליכען בעזונדער אין געהיים, אַזוי, אַז ביז איך בין געקומען צו דער פרוי סאָראָקער מיט די בריוולעך, לאָזט זיך אויס, אַז זי און איהר שוועס־טער חנצי זענען שוין קלאָר אין מאַריאַמטשיק'ס בריוולעך אויף אויסענוועניג. איינפאַך נישט כדאַי געווען מיט זיי אָנצופאַנגען, און דאַצו האָב איך נאָך אָנגעטראָפען אין אַ צייט, וואָס ביי פרוי סאָראָקער האָט זיך אָפּגעשפּיעלט איינע גאַנצע טראַגעדיע, אין וועל־כער עס איז פערמישט איהר חיים, און שלמה קורלענדער, און לוי־

איך נישט, נאָר אז איהר זענט נישט ביי׳ם גאַנצען פערשטאַנד — דאָס זעהט מען אַרויס פון אייער בריף. איהר שרייבט, אז איהר ווייכט שוין לאַנג, אז איך בין מיט מיין וויב נישט שוה בשוה, און איהר שטעלט מיר פאָר אַין עדות רב וועלוועל יאַמאַיקער. עס קאָן זיין, אז רב וועלוועל יאַמאַיקער וויסט בעסער, ווי אַזוי איך בין מיט מיין וויב אַלס איך אַליין, נאָר דאָס, וואָס איהר זאָגט, אז איך וויים פון דעם, אז איהר האַלט ביי גט׳ען זיך מיט אייער וויב — דאָס רעדט איהר שוין, זייט מיר מוחל, ווי אַין אמת׳ער משוגענער. נישט נאָר איך וויים נישט פון אַזעלכע סודות, וואָס צווישען אייך און אייער וויב, איך קען אפילו נישט אייער וויב און נישט אייך, און איהר ביידע אינטערעסירט מיך אַזוי ווינציג, אז איהר האַט אייך געמיינט גט׳ען נאָך איידער איהר האָט אייך דערקענט. אין איינעם בין איך יאָ מיט אייך איינפערשטאַנדען: איהר זאָלט דאָס צווייטע כאָל, ווי איהר שרייבט, נישט הייראָטען. אזא מענש, ווי איהר, האָט נישט געטאָרט הייראָטען דאָס ערשטע מאָל אויך, וואָרום ס׳א רחמנות אויף אייער וויב, חאָטש איך קען זי נישט...

איהר בעט מיך, איך זאָל אייך שרייבען אויפריכטיג, וואָס איז מיין קוק און צוליעב וואָס רוף איך אַרויס אייער וויב אין „מירא־מאָנט" — שרייב איך אייך קלאָר און דייטליך און אָהן „המצאות" און „אויבערקעפלעך", ווי איהר פערלאַנגט, אז אַדער אייער וויב איז, זאָל מיר מוחל זיין, א ספּלעטניצע אין א ליגנערין, אַדער, ווי איך האָב אייך געזאָגט אין אָנהויב פון מיין בריף, איהר זענט נישט ביי אַלע געדאַנקען. דאָס צווייטע איז, רעכען איך, מעהר וואהרשיינלעך...

ווי איהר זעהט, האָב איך אייך נעגעבען א קלאָרע תשובה אויף אַלעס. עס בלייבט מיר איבער נאָר אַין יאָך — ווינשען אייך א רפואה שלמה...

חיים סאָראָקער.

האָט אַוודאי געמוזט ,,עקען אויסזידלען מיין שוואָגער מאַריאַמ־טשיק? ער איז יאָ אַ נאָהענטער שמעלקע מיט אַייער ווייב. ער איז איצט מיט איהר, ווי איך האָב געהערט זאָגען, אין אָסטענדע. אַהינצו קאָנט איהר צו זיי שרייבען בריוולעך און זיך בעריהמען מיט אַייער רייכקייט, און מיך לאָזט צורוה, וואָרום אַזוי ווי איך בין געווען, אַזוי בין איך געבליבען אַייער אונבעקאַנטער פריינד, וואָס ווינשט אַייך, איהר זאָלט ווערען געזונד...

חיים סאָראָקער.

.46

חיים סאָראָקער פון מאַריענבאַד צו קלמן ברויכשטוהל אויף די נאַלעווקים אין וואַרשאַ.

מיין אונבעקאַנטער פריינד.

איך ווייס נישט, וואָס איך זאָל אַייך ענטפערען אויף אַייער בריעף. איך קאָן אַייך נאָר געבען אַ ראַט, איהר זאָלט זיך מטריח זיין צום דאָקטאָר, ער זאָל אויסהערען אַייער גייסטיגען צושטאַנד, נאָר בכדי עס זאָל אַייך נישט זיין לאַנגווייליג, זאָלט איהר זיך זעהען פריהער מיט הירש לויפערמאַן, דער, וואָס האָט געוואונען דאָס גרויסע געווינס און איז דורך דעם קראַנק געוואָרען אויף דעם זעלבען חולאת, וואָס איהר... וואָרום וואָס דען קאָן איך אויף אַייך אַנדערש איבערטראַכטען נאָך דעם, אַז איהר שרייבט מיר, אַז איך וויל אַריבערנאַרען אַייער ווייב אין מיין האָטעל פון איהר טובה וועגען, און אַז איך האָב איהר דערצעהלט אויף אַייך, אַז איהר שפּיעלט אין „אָקע"?... אויב איהר שפּיעלט אין „אָקע", אָדער נאָר אין „באַנטשאָק", ווי איהר זאָגט, — דאָס ווייס

ביי דיר איז עס נישט דאָס ערשטע מאָל... זיי געזונד. אז דו וועסט האַלטען ביי שרייבען מיר בריף, קאָנסט דו מיר שרייבען קיין פּעטריקאָוו.

פון מיר דיין געוועזענער פריינד, וואָס האָט נישט פערדיענט אזעלכע בריף,

ל א ה .

.45

חיים סאראָקער פון מאריענבאד צו הירש לויפערמאן אויף די נאָלעווקים אין וואַרשע.

להגביר החדש מוהר"ר צבי הירש לויפערמאן !

אייער בריף האָב איך ערהאַלטען. עס טהוט מיר זעהר לייד, נאָר איך מוז אייך זאָגען, איך בעדויער אייך מיט אייער געווינם, וואָרום דאָס געווינם האָט אייך, ווי עס שיינט, אַראָפּגעפּירט פונ'ם דרך הישר, דאָס הייסט, איהר זענט נעבאָך געוואָרען געריהרט פונ'ם זינען. איהר שרייבט מיר, אז איהר זענט רייכער פון מיר. עס קאָן זעהר מעגליך זיין. איך האַלט גאָרנישט דערביי, איך זאָל מיך וועלען אויסרעכענען מיט אייך אין פערמעגען, און איך גלויב אייך, אז איהר קאָנט אויסהאַלטען אייער ווייב, ווי איהר זאָגט, אפילו אין פּאריז. לאָז אייך גאָט העלפען, ווי איהר ווינשט אייך אליין. נאָר איך בעט אייך, וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר? וועט האָב איך געשריבען צו אייער ווייב בריוולעך, אז איך קען מיך נאָר אפילו נישט מיט איהר? נישט זי האָט ביי מיר געלד פערלאַנגט, נישט איך האָב איהר געלד פאָרגעלעגט, און איך האָב מיך קיינמאָל נישט בעריהמט מיט אייער בעקאַנטשאַפט, און פאַר אייערען א פריינד האָב איך מיך קיינמאָל נישט אַרויסגעשטעלט. דאָ האָט געמוזט אַרויס א מיאוסער טעות. איהר האָט נישט געטראָפען צו דער טהיר. איהר

איהר מאַן אויך. ער איז טאַקי א קורלענדער חכם, אַבער איין עהר־ליכער, און זי פיהרט דאָ אויף אזעלכע שטיק, אז ס׳איז פשוט א בזיון פאַר לייטען! נאָר חאַפּט זי דער וואָטענמאַכער, חאַטש איך וויים, איך שטוים מיך אָן, אז דאָס וואַכסט פון איהר. דאָס האָט זי מסתמא אָנגעפיהרט ביי דיר א רכילות, אַדער אַליין, אַדער דורך איהר מאַן דעם חכם, און דו האָסט זיך אָנגעחאַפּט אָן דעם, ווי אָן עפּים רעכטס, אַבי איין אויסרעד אויף גט׳ען זיך... פערשטעה איך נישט, וואָס עפּים איצטער אין מיטען דרינען? און וואָס ביזט דו אזעלכעס געוואָהר געוואָרען אויף מיר, וואָס דו זאָגסט, אז „דער מאַן דערוויסט זיך אַלע מאָל צום לעצט"?... דו שרייבסט מיר, אז דו בעפרייסט מיך מיט דיין גוטען ווילען, דאַנק איך דיר זעהר פאַר דיין גוטסקייט. היינט שרייבסט דו מיר, אז דו ווילסט, מע זאָל בעוואָהרענען פריהער מיך, דערנאָך די קינדער. איז דאָס אודאי זעהר שען פון דיין זייט. די פראַגע איז נאָר: ו ו ע ר זאָל עס בעוואָהרענען? און ווער איז דער „ער", וואָס דו שרייבסט, אז ער איז איין עושר? אַלץ דער פעטער יונה? וואָס געהער זיך עס אָן מיט דיר? וועט ער וועלען, וועט ער בעוואָהרענען, וועט ער נישט וועלען, וועט ער נישט בעוואָהרענען — וואָס פאַר א שייכות האָט דאָס צו גט׳ען זיך?... דו שרייבסט, אז איין אַנדערער וואָלט מיר געמאַכט איין אוואַנטורע מיט א סקאַנדאַל! מיר דאַכט, אז קיין גרעסערער סקאַנדאַל פון דיין איצטיגען בריעף קאָן שוין גאָר נישט זיין, וואָרום ווי באַלד, אז איך האָב שוין קיין רעכט נישט צו שרייבען א בריעף צו איין אייגענעם פעטער, לאָזען זיך שוין אוים אַלע זאכען!

ווי באַלד אזוי, האָב איך דאָ נישט וואָס צו טהון און דאַרף מיך נישט קורירען מעהר. איך האָב געהאַט גערעכענט פאָהרען פון דאַנען מיט בראַני לויפערמאַן קיין אָסטענדע. איצט אָבער טהו איך א שפּיי אויף אַלעם און פאָהר אוועק צו מיין פעטער יונה קיין פּעטריקאָוו, און ווייל דיך מעהר נישט קענען! דו האָסט מיר אויפגעדרעקט מיין אַלטע וואונד — מסתמא ווילסט דו דאָך עס...

44.

לאה׳צי ברויכשטוהל פון מאריענבאד צו איהר מאן קלמן ברויכשטוהל אויף די נאלעווקים אין ווארשא.

געעהרטער הערר ברויכשטוהל!

פערצייהע, — נאָך אַזאַ בריעף, ווי דו האָסט מיר געשריבען, קאָן איך דיך מיט קיין אַנדער נאָמען נישט אָנרופען, נאָר „געעהר־טער הערר". איך בין נישט גלייך צו דיר. דאָס קאָנסט דו נאָר, שרייבענדיג מיר אַזאַ בריעף, אָנרופען מיך „מיין ליעבע פרוי לאה׳־צי". ווי קאָן איך דיר זיין אַ „ליעבע פרוי", אַז איך טהו־אָפּ אַזעל־כע זאַכען, ווי דו שרייבסט מיר? איך וואָלט נאָר וועלען וויסען, ווער איז דער מאַן, וואָס זוכט אויף דיר בלבולים און וואָס איך שיק צו איהם לייהען געלד? אויב דו מיינסט דאָס מיין פעטער יונה פון פעטריקאָוו, איז, ערשטענס, מעג איך, דאַכט זיך, צו מיינעם אַ פעטער שרייבען, וואָס איך וויל, און, צווייטענס, האָב איך איהם פון קיין געלד אַפילו נישט דערמאַנט, וואָרום איך ווייס, ס׳איז אומזיסט. אַרויסגעוואָרפען אַ מאַרקע. דער פעטער יונה האָט שוין גענוג יוצא געווען, גענוג געגעבען, דו אַליין קאָנסט דאָס אויך נישט אָפּלייקענען. עס וועט זיין גענוג, אַז ער וועט מיך אין זינען האָבען פאַר׳ן טוידט ביי דער צוואה; גלויב איך אויך נישט: די קינדער וועלען איהם מסתמא נישט דערלאָזען... פערשטעה איך נישט אַלזאָ, ווער איז דער מאַן, וואָס דו מיינסט? נאָר אפשר מיינסט דו דאָס שלמה קורלענדער? האָב איך צו איהם קיינמאָל נישט געשריבען וועגען געלד לייהען און וועל נישט שרייבען. איך געדענק דען נישט, אַז דו ביזט ביי איהם געווען פאַר מיין אָפּפאָהרען קיין אויס־לאַנד, און ער האָט דיר אָפּגעזאָגט? זעהסט דו, זיין בעלצי׳ן האָב איך דאָ יאָ איינמאָל אָנגעמוט מיט אַ גמילות־חסד, האָב איך אויך חרטה. דאָס איז אַ סחורה! — זי מעג שוין זיין די כפרה פאַר

פולען פּנים. זי שטעלט זיך אַיין פאַר איהם. זי זאָגט, ס'איז אַזיי אויך אויף איהם אַ גאָט'ס רחמנות. ער האָט זיך פערליאַפּעט אין שלמה קורלענדער'ס ווייבעל, שוין געווען מיט איהר אויף אַ דרך, איז אונטערגעשפּרונגען אָט דער קעשעניעווער דאַנטיסט, וואָס איז אַנט־לאָפען מיט איהר קיין אָסטענדע, אַפּנים, זיך בעהאַלטען פאַר אונז, וואָרום מיר זענען פאַר זיי אַ שעטנז... מיר רעכענען אָבער, איך און לאה צי ברויכשטוהל, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, נאָך שבת'־דיגע וואָך אויך אַ פאָהר טהון קיין אָסטענדע, וואָרום דאָ איז שוין באַלד אויס סעזאָן, און דאָרטען הויבט זיך ערשט אָן סעזאָן. איך וואַרט נאָר אויפ'ן געלד, וואָס דו האָסט מיר אַרויסגעשיקט. און איך בעט דיך, הערש, זאָלסט מיר באַלד אַרויסשרייבען דייטליך און קלאָר, נישט ווי אַ משוגענער, וואָס און וועמען דו האָסט געמיינט טרעפען מיט דיין בריעף, וואָרום ס'זאָל נישט שטעהן אויף איהם מיין נאָמען, וואָלט איך געמיינט: אָדער ער איז נישט צו מיר געשריבען, אָדער דו ביזט, חלילה, אַראָפּ פון זינען? און איך מוז דיר זאָגען דעם אמת, אַז זינט עס האָט דיר בעגליקט און ס'איז אַרויס דאָס געווינס, ביזט דו טאַקי געוואָרען אַיין אַנדער מענש... געהסט אַרום טאָג ווי נאַכט און רעדסט פון דיין געווינס, און עס דאַכט זיך דיר אויס, אַז די גאַנצע וועלט איז דיר מקנא, און אַלע זענען דיר שונאים, און קיינער פערגינט דיר נישט, און אַפילו דיין אייגען ווייב גלויבסט דו שוין אויך נישט און שרייבסט אַזעלכע זאַכען, וואָס מע קאָן משוגע ווערען! אַז איך וועל ערהאַלטען דאָס געלד און אַריבערפאָהרען קיין אָסטענדע, וועל איך דיר געבען צו וויסען מיין אַדרעס דורך אַ דעפּעש. דערווייל פערבלייב געזונד און גליקליך און זיי נאָר נישט אַזוי צעטראָגען, ווי עס ווינשט דיר דיין פרוי

בראָני לויפערמאַן.

ניק, וואָם וויל ביי דיר אויסנאַרען אַ גמילות־חסד? ער בעדאַרף טאַקי נעבאַך זעהר נויטיג האָבען, וואָרום זיין מאַמאַם האָט זיך דאָ פערשפּיעלט אין „אָקע", גע'פּטר'ט וויפיעל זי האָט געהאַט, און איצט לויפט זי אַרום צווישען אונזערע וואַרשעווער זוכען אַ נאַר, וואָם זאָל איהר אויסלייהען אויף אַ קורצע צייט. איז אָבער נישטאָ קיין נאַראַנים אין מאַריענבאַד. אַ סך זענען צעפאָהרען, וויר קיין פּראַנצענסבאַד, און וויר קיין אָסטענדע. שלמה קורלענדער'ס וויי־בעלע איז שוין אין אָסטענדע. נישט אַליין; דער קעשעניעווער, וואָם איך האָב דיר געהאַט געשריבען, איז אויך דאָרטען. וואו זי, דאָרט איז ער. אַפּנים, אַ כישוף?... נאָר איך קעהר מיך אום צו־ריק צו דיין בריעף. איך לייען איהם און לייען און וויר שיער נישט משוגע! וואָרום איך הויב דען אָן צו פערשטעהן, וואָם דו מיינסט? וויר איז דער „ער", וואָם דו שרייבסט מיר, אַז ער איז מיר אַ גוטער פריינד און אַז איך האָב ביי איהם קרעדיט? וואָסער קרע־דיט? איך האָב דאָ נישט קיין קרעדיט אין ערגיין אויף קיין צעהן העלער אפילו! געהט אַוועק די וואָך, אַזוי וויר צוגעשטעלט אַ רעכענונג, און מע מוז צאָהלען. דאָם איז מיט דער כטאַנציע. און פּאָר'ן עסען אין כשר'ן רעסטאָראַן וויר גענאָהלט ביי יעדען מאָהלצייט. היינט וואָם וואַרפסט דו מיר אויס קרעדיט? און וואָם דערצעהלסט דו מיר, אַז דו האָסט געזעהן זיינע בריוועלעך צו מיר? וועמענס בריוועלעך? אַ חוץ דיינע קלוגע בריוועלעך און אַ חוץ די בריוועלעך פון מיין כאַמע, האָב איך פון קיינעם קיין וואָרט נישט ערהאַלטען. און וועמען האָב איך דאָ געגעבען אַ קאַלטע אויפנאַהם? און וועמענס קאַסע, זאָגסט דו, איז פּאָר מיר אָפּען? כלעבען, הערש, דו רעדסט, וויי אַ דולער, אָדער וויי אַ שיכור'ער. דו מישט צענויף קאַשע מיט באַרשטש און דערמאָנסט זיך מעשיות פון אַמאָל, נישט היינט געדאַכט, און פּרעגסט מיך, אויב ס'איז אמת, אַז איך גאָר מיט איהם שפּאַציערען אויף דער גאַס? אויב דו מיינסט דאָם דעם אָדעסער שאַרלאַטאַן, מאיר'ל מאַריאַמטשיק, איז וועג נישט לאַח'צי ברויכשטוהל, וואָלט איך איהם שוין לאַנג אָנגעשפּיגען אַ

אידען אַ שידוך קומט אָן מיט גרינע ווערעם, קומט צו געהן אַ דאַנ־טיסט, אַ שוואַרץ יאָהר פון קעשעניעוו, וועלכער איינע פרוי אונד צוויי קינדער האַט, אונד זיך אַלס אונפערהייראַטעטער קאַוואַליער מעלדעט — איזט דאַס טהאַטזעכליך צו שטוינען אונד צו בעדוי־ערען, דאַסס אין אַזאַ צייט זאָל זאָ עטוואַס פאָרקומען קענען אין צוואַנציגסטען יאַהרהונדערט ביי אַלגעמיינער ציוויליזאַציאָן פון באַהנען, טעלעגראַף, טעלעפאָן, עלעקטריע, פאָנאָגראַף עט צעטעראַ, עט צעטעראַ! אונד דאַ איך פאָן היער דירעקט נאַך אָסטענדע אַב־רייזע, אום דיעזען ניעדערטרעכטיגען בעטריגער צו פאַקען אונד גלייכצייטיג פיר איהרע ווערטהע טעכטער אַנשטענדיגע פאַרטיען נאַכצוזוכען, פערבלייבע איך מיט פאָרציגליכער האָכאַכטונג אונד מיט די בעסטע גרוסען צו איהרע ווערטהע טעכטער

אַלעקסאַנדער סווירסקי.

.43

בראַני לויפערמאַן פון מאַריענבאַד צו איהר מאַן הירש לויפערמאַן אויף די נאַלעווקיס אין וואַרשאַ.

לבעלי מוהר"ר הערש נ"י.

וואָס ס'האָט זיך מיר גע'חלומ'ט די נאַכט און יענע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר זאָל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפּ און צו זייערע הענד און פיס און לייב און לעבען! די יאַמאַיטשיכע זאָל אַזוי וויסען פון איהר חיות און די טשאַפּניטשקע פון איהר געזונד, ווי איך הויב אָן צו פערשטעהן אַפילו, וואָס דו שרייבסט און פון ווע־מען דו שרייבסט און צו וועמען דו שרייבסט?! דאָס האָט אודאי די יאַמאַיטשיכע דורך איהר וועלוועל יאַמאַיקער אָנגעפיהרט אַ רכילות'על? אָדער די טשאַפּניטשקע דורך איהר בערעל טשאַפּ־

האבע צו מיין גרעסטער ערשטוינונג ערפאהרען, דאסס דער הערר זיידענער איזט ווירקליך איין זעהר טיכטיגער דאנטיסט, וועלכער אין קישיניעוו די גרעסטע פראקטיס האט, אבער ער איזט ליידער שוין לאנג פערהייראטעט אונד האט צו הויזע איינע זעהר נעטטע פרוי אונד קינדער, אונד עס וואונדערט מיך וואהרהאפטיג, ווי האבען וויר דאס געקאנט זיך זא ביטערליך ענטוישען, דאסס די זאכע זא ווייט געגאנגען איזט, דאסס ער אין איהרע אלע דריי ווערטהע טעכטער זיך פערליעבט האט, אונד אויך איהרע ווערטהע טעכטער איהם זא ווייט סימפאטיזירען, דאסס גאנץ מאריענבאד שוין אלס ריכטיגע פארטיע זי בעטראכט האט! אונד וואס מיר בעזאנדערס פערדרוס מאכט איזט דער פאקט, דאסס דיעזער הערר זיידענער שיינט מיר איין געמיינער בעטריגער צו זיין, דען דיעזער שורקע האט ביי מיר אייניגע טויזענד קראנען אויף איינע קורצע צייט אלס גמילות־חסד גענאמען, אונד אלס איך איהם צוויי מאל טעלעגראפיש געמעלדעט האבע, דאסס ער מיר דיעזע פאאר טויזענד קראנען זאפארט טעלעגראפיש נאך באזעל איבערווייזען זאל, בלייבע איך גאנץ אהנע אנטוואָרט, אונד האבע איך הייטע צו מיינע גרעסטע ערשטוינונג איינע נאכריכט בעקאמען, דאסס דער הערר זיידענער נאך אסטענדע צוזאמען מיט פרוי קורלענדער אבגערייזט האט, אונד דאסס דער הערר מאריאמטשיק איזט צוזאמען מיט פרוי שערענצים אונד פרוי פעקעלים אויך נאך אסטענדע אבגערייזט, אונד אויך דיעזער לייכטזיניגער הערר מאריאמטשיק איזט מיר איין פאאר הונדערט קראנען שולדיג געבליבען נאכדעם, ווי וויר צוזאמען אייניגע מאל אין אקע געשפיעלט האבען. אבער דיעזע פאאר הונדערט קראנען פאן הערן מאריאמטשיק זינד מיר ניכט זא פיינליך וויע יענע דרייטויזענד קראנען פאן הערן זיידענער, דען דאס איזט בלויז קארטענשולד, אונד דאס איזט ליידער בארעס געלד, מיט בלוט אונד שוויים פערהארעוועט, — אויטקרענקען זאל ער דאס, אזא איין אויסוואורף! א ממזר! אזעלכע בלוטיגע קראנען, ווי שדכנות־געלד ביי א שדכן, איידער מע זעצט דורך ביי

מיט פיעל כבוד און מיט א בענטשונג פון גוטע פריינד, וואס וויי־
שען אייך פיעל גליק און רייכקייט ביז אהן א שיעור.

דיר רעד פון: יצחק מאיר שערענצים.

און דיר רעד פון: יצחק מאיר פּעקעלים.

42.

אלעכסאנדער סווירסקי פון באזעל צו דער יאמאיטשיכע אין מארינענבאד.

גנעדיגע פרוי!

איך האבע די עהרע איהנען מיטצוטיילען, דאסס איך אין באזעל
אויף דען צעהנטען ציוניסטען־קאנגרעס גליקליך אנגעקאמען בין,
און ווי מיר די זאכע בעאברעדעט האבען, האבע איך מיך צו מיינע
געשעפטען כיט פליים גענאמען. די פאכיגע פארטיען פאר איהרע
ווערטהע טעכטער נאכצוזעהן, און מוז בעהויפטען, דאסס צו מיינען
גרעסטען בעדויערען האבע איך דאס געוואונשטע פיר זיך לייי־
דער ניכט גפונדען, וויי דער גרעסטער טיי געסטע צום צעהנטען
ציוניסטען־קאנגרעס בעשטעהט פון מענער, וועלכע לייידער שוין
לאנג פערהייראטעט זינד. דען אונפערהייראטעטע גיעבט עס לייי־
דער ניכט אונטער דען ציוניסטען. די אורזאכע איז וואהרשיינליך
די, דאסס די ציוניסטען לייידער פריה הייראטען, אונד פיעלייכט זינד
דא נאך אורזאכען, אבער דער טהאט איזט פעסטגעשטעלט, דאסס
מיין רייזע נאך באזעל וואר גאנץ אומזאנסט, אונד עם טהוט מיר
ווירקליך לייד די שפעיזען, וואס זי מיר געגעבען האבען. אבער איך
קאן מיך רעכטפערטיגען, דאסס איהרע שפעיזען זענען דאך ניכט
גאנץ אומזאנסט הערויסגעשמיסען, דען איך האבע מיך היער אין
באזעל אינפארמירט וועגען איהר קישיניעווער פארטיע אונד איך

דאָס זענט איהר, געהרטער און געאַכפּערטער הערר, איהר און נישט קיין אַנדערער. וואָרום אויב אייער געהרטער שוואָגער, דער מאַן פון אייער וויי׳ס שוועסטער, האָט געטהאָן שרייבען צו אונ־זערע וויבער פּיעל נאַרישקייטען און פּוסטע רעד פון חנופה מיט א גרינגען קאָפּ, האָט איהר, זעהר געהרטער הערר, געהאַט איין עזות צו זאָגען אונזערע וויבער, אז איהר וועט טהון מאַכען רינען גלעך פון אייער בייטעל פון זייער טובה וועגען. א! פערשאָלטען וואָלט געמעגט וערען די האַנד, וואָס האָט אזעלכעס געקאָנט ציי־כענען! פערשאָלטען וואָלט געמעגט וערען די צונג, וואָס איהרע גלאַטע רעד זענען גיפט און די זיסקייט פון איהרע וועדטער זיז דער גיהנם.

דאָס אַלעס האָבען מיר, די אונטערגעשריבענע, געפונען פאַר נויטיג, זעהר געהרטער הערר, אויסצוגיסען אין אייער שוים זון צו בעטען פון אייך מיט אַלע מינים געבעט — איהר זאָלט רחמנות האָבען הן אויף אונזער כבוד, הן אויפ׳ן כבוד פון אונזערע וויבער, והן אויף אייער אייגענעם כבוד, און איהר זאָלט אויפהערען צו טהון אייערע אומווירדיגע זאכען. מיר זענען אייך מוסר מודעה, זעהר געהרטער הערר, אז באם איהר וועט נישט צוהערען צו אונ־זער קול און וועט נישט פערמיידען וויטער צו טהון אייערע אומ־ווירדיגקייטען אין דער פערבאַרגענישׂ, דאַן וועט ביטער זיין אייער סוף און איהר וועט בעקומען אייער לוין און אייער צאָהלעכטס בכפל כפלים, וואָרום ס׳איז דאָ א גאָט אויף דער וועלט און ס׳איז נאָך פאַרהאַן א געזעץ און א ריכטער אין ישראל!

מיר בעטען ביי אייך, איהר זאָלט קיין פאַראיבעל נישט הא־בען, וואָס מיר פערלענגערען נישט אונזערע רעד, ווייל מיר האָבען זעהר קיין צייט נישט! און האָפענדיג, אז איהר וועט טהון א גע־העריג אויהער צו אונזערע וועדטער, וואָס טריפען פון א ריכטיגען קוואל און פון א הארץ פול בלוט, און איהר וועט נישט דערלאַזען צו גרעסערע בזיונות, פערקירצען מיר אונזערע רעד און צייכענען

וויסען, קיין בעשעפענישׂ וועט נישט זעהען. אוי־וועה געשריגען! וער וואלט דאס געגלויבט, אז דארט אין דעם וועלט מאריענבאד וועט זיין אנגעגרייט נאך פון נעכטען דער גיהנם? וער וואלט דאס געגלויבט, אז אונזערע רייגע פרומע ווייבער, וואס אין דער־היים אין ווארשא וואלטען זיי אויסגעלעבט זייערע יאהרען און וואלטען נישט געוואוסט פון קיין זינד, זאלען אזוי געשטרויכעלט ווערען? וער וואלט דאס געגלויבט, אז אין אזא צייט, וואס איז א צרה פאר יעקב'ן, און ישראל איז אוועקגעגעבען געווארען צו רויבער, אין אזא צייט, וען אידיש בלוט גיסט זיך, ווי וואסער, אין הויפט פון אלע גאסען, וען שונאים פרעהען זיך און טאנצען אויף אונזער חרפה, וען די פיילען ווערען געשאפט אויף אונז פון אלע זייטען און שוועכע וואלקענס רוקען זיך אן אויף אונזער היכעל — אין אזא צייט זאלען אידען, בעווייבטע אידען, טאטעס פון קינדער, אין זינען האבען טהון אזעלכע אומווירדיגקייטען, פערנארען פרעמדע ווייבלעך ערגיץ אין אויסלאנד, און אונטער'ן דעקטוך פון היילונג און לעבעדיגע וואסער טרינקען זיך נעמען אראפפיהרען זיי פונ'ם גלייבען וועג און פערפיהרען זיי אין א ארט, וואס פון דארטען וועלען זיי זיך שוין נישט אומקעהרען—א! שטוינט איהר הימלען! מיר האבען געמיינט, אז נאר אייער געהרטער שוואגער, דער מאן פון אייער ווייב'ס שוועסטער, וואס האט א שם אין דער וועלט פאר אין אויסגעלאסענעם מענשען, וואס האט אראפגעווארפען פון זיך דעם יאך פון דרך־ארץ און אנשטענדיגקייט, איז פעהיג צו טהון אזעלכע מיאוסע זאכען — שרייבען בריוולעך צו פרעמדע ווייבלעך, זיינע בריוולעך, וואס ער האט געטהאן לויפען צו אונזערע ווייבער, איז אונז גראטען אפצוהאנדלען פאר רעכט געלד ביי איינעם א פאר־שוין, וואס מיר זענען נישט מחויב צו פערעפענטליכען זיין נאמען. מיר האבען געמיינט, אז דערמיט האט זיך נעענדיגט די דאזיגע הימעלשרייענדיגע טראגעדיע. צום סוף האבען מיר דערזעהען, אז מיר זענען געווען בלאנזענדיגע אין א מדבר, אז דער אמת'ער פיינר לאקערט נאך פון זיין בעהעלטענישׂ — און דער דאזיגער פיינר

נייערט איהר זאָלט זונז נישט פערגעסען און זאָלט פון צייט צו צייט מאַכען פּליהען צו אונז אייערע צייכענס און אייערע נאַכריכטען פון אייער פריעדען און פון אייער וואָהל־זיין, ביז עס וועט קומען דער גליקליכער טאָג פון אייער צוריקקעהרען אין אייער נעסט אַריין צו אייערע מאַנען, די העררען פון אייער יוגענד".

אזוי האָבען מיר געזאָגט צו אונזערע געליעבטע ווייבער און זיך אָפּגעזעגענט מיט זיי, און זיי האָבען פערלאָזט מיט פּריעדען דאָס לאַנד פון זייער געבורט און זענען געקומען אין דעם לאַנד, וואָס זיי האָבען אויסדערוועהלט, דאָס הייסט קיין מיאַריעגבאַד, און האָבען אונז צוגעזאָגט צו שיקען נאַכריכטען פון צייט צו צייט, און האָבען געהאַלטען וואָרט, געשריבען אונז בריעף פון דעם שטאַנד פון זייער געזונד, און פון די וואָסערען, וואָס זיי טהוען דאָרט שעפען פון די קוואַלען פון היל־ף. נאָר פּלוצים איז פערשטאָפּט געוואָרען יעדע זהונג פון זיי. די פאָכט האָט פערמיטען צו ברענגען אונז זיירע נאַכריכטען. פערַאָרעט און אויסגעטריקענט זענען געוואָרען אַלע קוואַלען פון זיי־ערע שרייבעכצען, וואָס זיי פלעגען צו אונז שרייבען, ביז מיר האָבען פערלוירען אונזער קאָפּ און מיר זענען געוואָרען אין אונ־זערע אויגען גלייך, ווי מיר חלומ'ען. און פּלוצים האָט מען אונז אויפגעפענט אונזערע אויגען און ס'איז אונז בעוויזען שוואַרץ אויף ווייס, ווער אַלע קשיות. מע האָט אונז בעוויזען שוואַרץ אויף ווייס, ווער ס'איז דאָ דער שולדיגער און ווער ס'איז דאָ דער בייזער שליח. אין לעבען וואָלטען מיר נישט געגלויבט, ווען מיר זאָלטען נישט זהען מיט אונזערע אויגען און נישט דערקענען אייער האַנדשריפט און די האַנדשריפט פון אייער געהרטען שוואָגער, געקריצט אויף פאַפּיער. זהר געהרטער און געהויבענער הערר! מיט די גלאַט־קייט פון אייערע צינגער און מיט די זיסקייט פון אייערע רעד האָט איהר ביידע זיי געטהאָן פאַנגען אין אייער נעץ. פּלוצים הויפענס ליעבשאפט האָט איהר געטהאָן אויסגיסען אין זייער שוים אַריין און איהר האָט געמיינט, ווייזט אוים, אז קיין מענש וועט נישט

ארויס מיט א גוואלד פון די וועגד פון אונזער האַרץ. הערט אונז אויס, וועט אייך אויסהערען גאָט.

מיר, די אונטערגעשריבענע אויף דעם דאָזיגען בריף, זענען וואַרשעווער יונגע־לייט, וואָס זענען נישט לאַנג אַראָפּ פונ׳ם טיש פון זייער פאַטער און האָבען געשיקט אין האַנדעל זייערע הענד, און גאָט האָט געבענטשט דאָס טהועכץ, וואָס זיי האָבען געטהאָן, און זייער אַרבייט האָט געמאַכט וואַכסען פירות, און זייער נאָמען האָט זיך געשטאַרקט אויף דער וועלט, און ווי דער מנהג איז פון אונזערע בריידער, די קינדער פון ישראל: ווי באַלד נאָר די זון פון הצלחה טהוט א לייכט צו זיי מיט איהר פנים, אזוי הויבען זיי אָן צו פערשוועכען דאָס, וואָס זיי האָבען אָנגעזאַמעלט מיט די מיעדקייט פון זייערע הענד, און געלד איז ווי גארנישט ביי זיי אין די אויגען, און מעהר פון אַלץ ברענגען זיי זיך אוים אויף די ווייטבער פון זייער יוגענד, און זייערע ווייבער הויבען אָן פיהלען מיט א מאל אַלערלייי וועהטיגען אין זייערע אַלע איבערים און זיי הויבען אָן פּאַרשטעען צו די אָפּגעטער פון דער מעדיצין, וועלכע צעשיקען די דאָזיגע קראַנקע אין אַלע עקען פון דער וועלט צו זוכען א תרופה צו זייער וואונד, און מעהר ווי אומעטום ווערען זיי געשיקט אין יענעם מאַדנעם קוראַרט, וואָס איז בעוואוסט מיט׳ן נאָמען מאַריענבאַד.

עם פערשטעהט זיך פון זיך זעלבסט, אז מיר האָבען מקיים געווען דעם דין פון מאַריענבאַד מיט אַלע פונקטען און פישטשעווקעם און מיט אַלע זעכס הונדערט און דרייציגהן מצוות, וואָס הענגען אָפּ אין דעם. נישט געשוינט האָט אונזער אויג אויף קיין געלד, און אַלץ, וואָס דער דאָטקאָר האָט געזאָגט: טהו — דאָס האָבען מיר געטהאָן. און מיר האָבען ארויסבעגלייט אונזערע געליעבטע וויבער קיין מאַריענבאַד, און געלד האָבען מיר געטהאָן אין זייערע כלים, און מיר האָבען צו זיי געזאָגט: „געהט־אויף אין א גוטער שעה און אין א גליקליכער אין יענעם פרוכטבאַרען לאַנד, וואָס טהוט רינען מילך און האָניג, און געפינט דאָרט אייער הייליגע,

41.

איטשע־מאיר שערענצים און איטשע־מאיר פּעקעלים פון די נאַלעווקים אין וואַרשאַ
צו חיים סאַראָקער אין מאַריענבאַד.

(איבערזעצט פון העברעאיש).

פריעד צום פיעלגעעהרטען געהויבענעם און געאַכפּערטען הערר, דעם געלעהרטען און אויפגעקלערטען רב חיים סאָראָקער — פריעד אָהן אַיין עק.

נאָכדעם, ווי מיר בעגריסען דעם געעהרטען הערר, ווי דער מנהג איז, טהוען מיר זיך נעמען צום אַלעם ערשטען ערלויבונג צו ווינשען איהם א גיכע היילונג און אַ רפואה שלמה, הן אין זיין קערפּער והן אין זיין געלד, און דער אַלמעכטיגער זאָל איהם ברענ־גען אין פריעדען אַהיים צו דער רוהונג און צו דער ערבשאַפט אין גיכע צייטען, און ער זאָל נישט וויסען מעהר פון קיין שום קרענק און פון קיין שום שמערצען מיט'ן כלל ישראל פון היינט און ביז אייביג — אָמן.

אַצינד טהוען מיר מאַכען פאַלען אונזער געבעט פאַר די הויכ־קייט פון אונזער הערר, ער זאָל אַראָפּנויגען זיין אויהער און צו־הערען צו אונזער קול, צום קול פונ'ם בלוט פון דיין ברודער, וואָס טהוט שרייען פון אַ ווייט לאַנד אויף דעם אומרעכט, וואָס ווערד אונז געטהאָן אָהן אַ שום עולה אין אונזערע הענד. מיר האָבען גע־זאָגט, לאָמיר דערצעהלען חאָטש אַ טויזענד־חלק פון אונזערע יסורים און האַרצוועהטיג — איז אָבער מיעד יעדע צונג צו רעדען, יעדע פעדער צו שרייבען, און ס'איז קורץ די דעק אויף צו פער־שפּרייטען. און נאָר אין קורצע ווערטער וועלען מיר זיך פּרובען געבען אַ וויעדער־קול פון אונזער אויסגעשרעה, וואָס רייסט זיך

געענטפערט דאָס זעלבע, וואָס איך האָב דיר געזאָגט שוין לאַנג, נאָך ביי אונזער ערשטען צעפאָהרען זיך, — געדענקסט דו? — אז ס׳איז פאַרהאַן א רוסיש וואָרט: „נאַסילאו מיל ניע באודעש"... אויך איצט זאָג איך דיר, לאה׳צי, ווי אַיין אמת׳ער גוטער פריינד און ווי א פאָטער צו זיינע קינדער, אז אַלע וועגען זענען פאַר דיר אָפען. איך וועל דיר געבען פולע פרייהייט, נאָר מיט אַיין תנאי: אזוי ווי דו ווייסט, ווי טייער עס זענען ביי מיר די קינדער, אז איך וועל זיך מיט זיי נישט שיידען פאַר קיין געלד אין דער וועלט, און אזוי ווי ער איז א איד אַיין עושר, חוץ זיין שאָדען אויף מיר גע־זאגט געוואָרען חאטש האַלב, על־כן זאָל ער בעוואָהרענען פריהער דיך, דערנאָך אונזערע קינדער. פון זיך רעד איך נישט. מיך וועט גאָט אויספיהרען אָהן איהם.• דו ווייסט, אז קיין גרויסער איבער־קלויבער בין איך קיינמאָל נישט געווען, און איצט אודאי נישט. אַבי איך זאָל ווייסען, אז דיר וועט זיין גוט, און אז אונזערע קינדער וועלען, חלילה, נישט דאַרפען אָנקומען צו א שטיפטאַטען. דאָס איז אַלעס, וואָס איך האָב דיר צו זאָגען. אַיין אַנדער מאָל אויף מיין אָרט וואָלט דיר געמאַכט אַיין אַוואַנטורע מיט א סקאַנדאַל. איך בין נישט קיין מענש פון קיין אַוואַנטורעס און פון קיין סקאַנ־דאַלען. דעריבער שרייב איך דיר געלאַסען און אויפריכטיג. און אויך צו איהם האָב איך היינט אַוועקגעשריבען א בריעף, און איך פערלאָז מיך אויף זיין אנשטענדיגקייט, אז ער וועט מיר געבען א קלאָרע תשובה, און די זאַך וועט רעגולירט ווערען אויפ׳ן אנשטענ־דיגען אָרט, און עס וועט נישט קומען, חלילה, צו לייטיש געלעכטער און צו סקאַנדאַלען, ווי עס ווינשט דיר.

דיין באמת געטרייער מאַן, וואָס איז יעדענפאַלס דיין בעסטער פריינד,

קלמן ברויכשמיהל.

40.

קלמן ברויבשטוהל פון די נאַלעווקים אין וואַרשאַ צו זיין ווייב לאה ברויכשטוהל אין מאַריענבאַד.

צו מיין ליעבער פרוי לאה׳צי לעב וואָהל!

עס איז נישט גלייך, לאה׳צי, וואָס איך האָב בעדאַרפט גע־וואָהר ווערען פון אַזאַ וויכטיגער זאַך און פון אַזאַ ערנסטען שריט דורך דער דריטער האַנד. מיר שיינט, ס׳וואָלט געווען פיעל גע־זינטער פאַר אונז ביידען, ווען איך ערפאַהר עס דירעקט פון דיר. איך האָב אַפילו בעמערקט שוין לאַנג, אַז דו האָסט עפּיס אויף דער נשמה, נאָר דו פערבאָרגסט עס פון מיר אַזוי ווייט ווי מעגליך. דיין פּלוצימדיג אָפּרייזען קיין אויסלאַנד, דיין אויסוועהלען מאַריענ־באַד — וואָס עפּיס גראָד מאַריענבאַד? פאַר וואָס נישט אַיין אַנדער באָד? — און דיינע זעלטענע און קורצע בריוולעך צו מיר די לעצטע צייט — דאָס אַלעס האָט בעדאַרפט זיין אויפפאַלענד אין מיינע אויגען. נאָר ווי זאָגט דאָס שפּריכוואָרט: „דער מאַן ווערד געוואָהר אַלע מאָל צום לעצטען“... איך וואָלט דאָס קיינמאָל אויף דיר נישט געגלויבט, — און גלויב אויך איצט נישט — אַז דו זאָלסט אַזוי נידעריג פאַלען און ערלויבען זיך צו שיקען לייהען געלד אָהן מיין וויסען ביי אַזאַ מאַן, וואָס גראָבט זיך אונטער מיר און זוכט אויף מיר בלבולים, אום צו דערגרייכען זיינע נידעריגע צוועקען. לאָז שוין זיין אַפילו, ווי דו האָסט מיר נישט איין מאָל געזאָגט, אַז איך האָב דיר פערפינסטערט דיין וועלט (אָבוואָהל ס׳איז נישט אַזוי די מעשה: מיין וועלט איז פערפינסטערט גע־וואָרען דורך דיר), נאָר יעדענפאַלס וואָלט געווען אַ סך עהרליכער פון דיר, ווען דו זאָלסט מיר שרייבען: „אַזוי און אַזוי, קלמן־לעב, איך וויל זיין פריי, ווייל ס׳איז מיר נמאס געוואָרען צו לעבען אין שטענדיגען געלד־מאַנגעל און דעסגלייכען“... וואָלט איך דיר אָפּ־

אז איך וועל דאס צווייטע מאל נישט הירן. איין מאל אפגעברוכן זיך — גענוג.

אלזא, ידידי, אויב איהר האט אין ערנסטען קוק, זאלט איהר מיר תיכף ומיד ענטפערן, וואס און וועז און ווי אזוי. און אויב עס איז ביי אייך מעהר נישט ווי אזא מין ספארט, ווי ביי אייער שוואגער דעם שארלאטאן, וואס וועדליג מע שרייבט אונז פון מאריענבאד, האלט ער אין אין נאכלויפען נאך פרעמדע ווייבלעך און שרייבען זיי ליעבע־בריוולעך, פערשטעה איך נישט, ווי ערלויבט זיך עס אזא זאך א איד א סוחר, א טאטע פון קינדער, ער מעג זיך זיין אפילו א גביר און אפילו א מיליאנער? זעלבסטפערשטענדליך, אז איך וועל אזא זאך נישט פערשווייגען, און עס קאן ארויס דערפון א גרויסער סקאנדאל. איך ערווארט פון אייך יעדענפאלס אין ענטפער, אבער קלאר און דייטליך, אהן המצאות און אויבערקעפלעך... איך האב נאר־וואס אוועקגעשריבען א בריוועל אויך צו מיין פרוי קיין מאריענבאד, זי זאל מיר שרייבען, אויב ס'איז אמת, אז זי האט געשיקט צו אייך א שליח נאך געלד? און פאר וואס האט זי זיך נישט אנגעפרעגט פריהער ביי מיר? און וואס איז דאס פאר א מיראמאנט, וואס איהר רופט זי אהין ארויס? און וואס פאר סודות האט איהר ענטדעקט אויף מיר? און ערשט דעמאלט, וועז איך וועל האבען בעקומען איהר ענטפער, וועל איך וויסען, וואס איך האב צו טהון. דערווייל זעהט מיר אוים דער גאנצער חלום א רעטעניש.

איך פערהאפ, אז אויב איהר האט אין זיך חאטש א בראקעל אנשטענדיגקייט, בעדארפט איהר באלד און שוין געבען א קלארע תשובה אויף דעם אלעם און זאגען מיר דייטליך און אויסדריקליך, וואס האט איהר געמיינט מיט אייער פערשטעלטען בריף צו מיין פרוי? וואס איז אייער כונה און אייער מיין? און דער עיקר, וואס פאר סודות האט איהר אויסצוזוכען אויף מיר, אויף אייער אומבענקאנטען

קלמן ברויכשטוהל.

בערעל טשאפּניק, איך האָב אנדערע נעשעפטען. אלזא, וואָס קאָנט איהר אויף מיר דערצעהלען פּאר מיין פּרוי? און וואָס פּאר א אינטערעס קאָנט איהר האָבען דערבי? א מאַן, וואָס שרייבט אזעלכע בריוועלעך צו א פּרעמדער פּרוי, מוז האָבען וויכטיגע אורזאכען און איין ערנסטען צוועק. אז איהר זענט איצט נישט שוה בשוה מיט אייער פּרוי — דאָס וויים איך שוין לאַנג, מע רעדט ביי אונז אויף די נאַלעווקים דערפון גאַנץ נעשמאַק. וועלווען יאַמאיקער האָט מיר דערצעהלט אויף אייך גאַנץ שענע זאכען, אויף אייך און אויף אייער שוואָגער מאַריאַמטשיק. מע שמועסט, אז איהר ביידע האַלט ביי גט'ען זיך מיט אייערע ווייבער. אויב אזוי, ווינש איך אייך, ס'זאל זיין אין א גוטער שעה. איצט בלייבט איבער נאָר אין זאך: וואָס האָט איהר קיין צייט נישט געהאַט שוין אזוי גיך זיך בעוואָהרענען מיט א צווייטער פּרוי, וועהרענד יענע האָט נאָך א כּאַן ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר? אַדער אפשר וווּיסט איהר כּאַן דעם סוד, אז עס האָט ביי אונז אויך געהאַלטען אמאַל אויף א גט? איז, ערשטענס, געהער זיך עס אָן נאָר מיט מיר און מיט מיין פּרוי, און צווייטענס, האָט איהר בעדאַרפט וועניגסטענס אַנפּרעגען זיך ביי מיר דורך א בריעף, נישט געהן מיט אזעלכע וועגען, ווי איהר געהט... אַגב, אז עס האַלט שוין דערבי, בעדאַרף איך אייך זאָגען גאַנץ אויפריכטיג, אז אויב איך וועל מיך אַנטשלייסען צו שיידען זיך מיט מיין פּרוי, וועל איך עס אַנדערש נישט טהון, נאָר מיט א תנאי, וואָס בעשטעהט אין צוויי פּונקטען: 1) איך וועל איהר די קינדער נישט אוועקגעבען פּאר כּל הון דעלמא. 2) די קינדער מוזען מיר זיין בעוואָהרענט מיט א געוויסער סומע אויף זייער נאָמען, אריינגעטראָגען אין גאָסודאַרסטוועגע באַנק. איהר זענט א איד א סוחר און א בר־דעת, און איהר האָט, אפּנים, דאָס זעלבע פּעקעל, וואָס איך — א ווייב א צרה, — בעדאַרפט איהר אָבער פּערשטעהן, אז צוויישען אייך און מיר איז א גרויסער אונטערשיעד. איהר זענט א איד א קאַפּיטאַליסט, און אייערע קינדער זענען געזיכערט, און איך בין נישט איהר. איך געב אייך מיין עהרען־וואָרט,

עך בייט דעך, בראָנישי, זאָלסט מיר באַלד שראַבען וועגען איהם וואָס אין ווען, וואָרים עך וועל אַזאַ זאַך נישט פערשוואַגען! אין פין דאַן געזינד זאָלסט די מיר שראַבען אין פין אַלסדינג זאָלסט די מיר שראַבען.

פין מיר דיין געטרייער מאַן הערש לויפערמאַן.

.39

קלמן ברויכשטוהל פון די נאַלעווקים אין ווארשאָ צו חיים סאַראָקער אין מאַריעגבאַד.

לכבוד הגביר המפורסם מוהר"ר חיים סאָראָקער ג"י.

דער צוועק פון דיזען בריעף איז אָנצופרעגען זיך ביי אַייך, איהר זאָלט זיין אַזוי גוט מיר ענטפערען גאַנץ אויפריכטיג און קלאָר, נישט געדרעהט זיך און אָהן קונצען: וואָס פאַר געשעפטען האָט איהר דאָס מיט מיין פרוי, וואָס איהר שרייבט צו איהר שלום־לאהובי־בריוולעך? איהר רופט זי אַרויס צום ברונען און אין „מי־ראַמאָנט" אַריין צו שמועסען מיט איהר אונטער פיער אויגען?! איהר לעגט איהר פאָר געלד, און איהר פאָדערט פון איהר, זי זאָל אַריבערפאָהרען צו אַייך אין אַייער האָטעל פון איהר טובה וועגען?!... און דער עיקר, וואָס פאַר אַ סודות האָט איהר עס צו דערצעהלען אויף מיר???!... אין אַייער בריוועלע צו מיין פרוי ווינקט איהר אָן, אַז איך האָב נישט פיינט קיין קערטעל און אַז איך שפּיעל אין „אָקע". אויב דאָס איז אַייער סוד, וואָס איהר האָט אויסצוזעצען אויף מיר, האָט איהר נישט געטראָפען די סטאַנציע. גאַנץ ווארשאָ ווייסט, אַז איך אין „אָקע" שפּיעל נישט. איך שפּיעל אַמאָל אַ באַנטשאָק אָדער אַיין אַנדער שפּיעל, און לעב נישט פון קיין קאָרטען. איך בין נישט

כבוד? פאר וואס האָב עך נישט געהערט פין זאן גיטפראנדשאפט דעמאָלט, וועו עך בין, נישט פאר איצט געזאָגט, אויסגעריסען גע־ווארען אין ארימגעלאָפען איבער וואַרשא מיט איין ארויסגעשטעל־טער צינג זיבען א דראערל? איצט זענען זיי שוין אלע גע־ווארען מאנע גיטע פראנד. פין בערעל טשאפניק שמועסט מען נישט. דער איז באלד נאכ'ן געווינס געקומען צי לויפען מיט א גדולה אין אויפגעדעקט מיר א סוד, אז ער האָט מעך תמיד געהאל־טען פאר א פעהיגען מענשען, אין אויסגעלאָזט האָט זעך עס מיט א גמילות־חסד'על. נאָר אפילו אזא איה, ווי רב וועלוועל יאמאי־קער מיט'ן שענעם בארה, טראָגט מיר האָנט דעם „גיט־מארגען" אקענען. עך בין מיט א מאל אויסגעוואכסען, געווארען א גאנצער יש, א העלד אין מיטען דרינען! דאכט זעך, דער אייגענער הערש לוי־פערמאן וואס פריהער, אין דאָך נישט דער. אפילו די צאטינגען האבען געהאט צי טהין די ערשטע צאט מיט'ן נייעם גביר פין די נאלעווקים. נאָר לאמיר דאס אוועקלעגען אויף א זאט. זאג מיר, ברענישי, ווי דערלאָזט די עס גאר, מע זאל צי דיר שראבען אזעלכע בריוועלאך? לכאי האסט די אליין נישט אפגעשיקט צי מיר זאן בריוועלע? אין וואס האסט די איהם אפגעענטפערט אויף זאן בריי־ווענע? אין שראב מיר, אויב ס'איז אמת, אז די קענסט זיך דאר־טען מיט זאן שוואגער דעם שארלאטאן? אין אויב ס'איז אמת, אז די געהסט מיט איהם שפאציערען אויף דער גאס? אין ווי קימט עס, וואס פאדליג ער שראבט, האסט די איהם געגעבען א קאלטען אויפנאהם, לסוף לעגט ער דיר פאר, אזוי ווי די פאהרסט פין בער־לין, קעהרסט די דארפען גענדה, על־כן, שרייבט ער דיר, אז ער אין זאן קאסע זענען תמיד אנגעבריים פאר דיר!? אזא חוצפה איז נאָך נישט געהערט געווארען אין דער וועלט. אויסערדעם, וואס עך שראב צי איהם אליין א רעכט בריוועל, וואס עס וועט איהם פינסטער ווערען אין די אויגען, וועל עך נאָך זאן מיט זאן בריי־ווענע צי דיר בא זאן וואב — לאז זי זעהן אין לאז זי אויך וויסען, ווי אזוי איהר מאן האלט די „קור" אין מאריענבאד!

בריוולעך, ווי איהר שראבט, זענען, האט מיר קאן פאראיבעל נישט, אנגעמאסטען נאר פאר אזעלכע פאנע בריה׳ס, ווי די מאדאם טשאפניק אין נאך אזעלבע הפקר־וואבלאך, אבער נישט פאר אנ־שטענדיגע פרויען פין אנשטענדיגע לאט.

דאס איז אלעס, וואס עך האב געפינען פאר נויטיג אך צי זאגען אויף דער הייסער שעה. דאס איבעריגע וועל עך אך אוים־לומ׳ען, אם ירצה השם, אז איהר וועט קימען געזינטערהייט אהאים אין אינז וועלען מיר זעך זעהן פנים אל פנים. דערוואל זאמ׳ס מיר אין האט׳ס מיר.

ממני צבי הירש לויפערמאן.

38.

הירש לויפערמאן פון די נאלעווקים איז ווארשא צו זיין ווייב. בראני לויפערמאן אין מאריענבאד.

בראנישי !

וואס איז די מעשה, וואס די שראבסט מיר די נאנצע צאט, עך זאל דיר שיקען געלד און געלד, און אז די האסט דארט אין מאריענבאד בעקימען, קיין בייז אויג, אזא קרעדיט — פין דעם שראבסט די מיר נארנישט. א גליק, וואס עך האב בעקימען זאן בריוועלע צי דיר, אנישט וואלט עך נארנישט געוויסט, ווי אזוי די פערבראנגסט דארט די צאט, אין וואס פאר א גיטע פראנד די האסט דארט געפינען, וואס זיי אלייז אין זייער קאסע זענען אנגע־בריט פאר דיר! מילא, אז ער איז דיר א גיטער פראנד — דאס זהט מען פין זאן בריוועלע צי דיר. אבער פין וען אן בין עך געווארען זאנער א גיטער פראנד, וואס ער וויל פערהיטען מאן

גאָט זיי דאַנק אויסגענימען אין דער וואַרשעווער לאָטעריע מזומנ׳ע קערבלעך, אין עך קאָן מיר, ברוך השם, ערלויבען אויסהאַלטען מאַן וואַב נישט נאָר אין מאַריענבאַד, נאָר אַפילו אין פאַריז. אין צוויי־טענס, איז מאַן וואַב, חלילה, נישט גלאַך צי אַנדערע וואַבער, ווי, למשל, די מאַדאַם טשאַפּניק, אָדער ווי קורלענדער׳ס וואַבעלע, וואָס אַייער שוואָגער, דער אַדעסער פאַצעטעל מאַריאַמטשיק, מאַכט דאָר־טען מיט איהר, ווי עס לאָזט זיך הערען, שענע משא־ומתנ׳ס... איהר ערלויבט אַך צי שראַבען צי מאַן וואַב, האָט מיר קאַן פאַר־איבעל נישט, אַזעלכע נאַרישקייטען אין אַזעלכע נידערטרעכטיגע אָנציהערענישען, וואָס אַ לאַטישען מענשען וועט עס קיינמאָל גאָר אויף די געדאַנקען נישט קימען. דערביי זענט איהר זעך פאַר איהר מודה, אַז איהר זענט נישט גאָטס סטראַפּטשע, אין דאָך האַלט איהר זי פיר, למאַי זי בעגעגענט זיך מיט אַזעלכע נישט ווירדיגע פאַרשוינדלאַך, ווי אַייער שוואָגערעל. אין נאָך דעם אַלעם פער־גינט איהר אַך צי זאָגען מאַן וואַב, אַז איהר אין אַייער קאַסע זענט אָנגעברייט!... דאָס איז שוין פין אַייער זאַט, האָט מיר קאַן פאַר־איבעל נישט, אַזאַ שוויינעריי, וואָס דאָ אויפ׳ן אָרט קריגט מען פאַר אַזאַ זאַך געבראָכען די באַינער... אין איהר האָט נאָך אַזעלכע פער־שטאָכענע אויגען בעריהמען זעך פאַר מאַן וואַב, אַז מיר זענען מיט אַך נאָהינטע שמעלקעס אין איהר האָט אַ העזה זעך אינטער־צישרייבען „אַייער מאַנס פראַנד". כ׳בייט אַך, זאָלט איהר מיר געזינד זאַן, פון ווען אָן זענט איהר עס מאַנער אַ פראַנד געוואָרען? ווי זענט איהר געווען אין יענע צאַטען, ווען עך בין, נישט פאַר איצט געדאַכט, געלעגען אין דער ערד און געבאַקען באַיגעל? מיר שאַנט, אַז עך האָב געהאַט אַ זכיה, אַז איהר האָט מיר געענטפערט אויף מאַן גיט־שבת מיט מאַן גיט יום־טוב. און עך בייט אַך, ווער בעדאַרף עס אַזוי נויטיג אַייער גיט־פראַנדשאַפט? קאַן קרעדיט האָב עך באַ אַך קאַנמאָל נישט געהאַט אין נישט געזיכט, אין איצט. מיט דער הילף פון קודשא־בריך־הוא, דאַרף עך אַייער קרעדיט אודאי נישט. ווייסט איהר, וואָס עד וועל אַך זאָגען? אַזעלכע

דאָ אזוי פיעל, אז ס׳איז נאָרנישט אויסצובהאלטען זיך פון זיי... שרייב מיר באלד א קבלה אויפ׳ן געלד און, למען השם, ווינציגער געשפאציערט און מעהר געקורירט, וואָרום דיין געזונד — דאָס איז ביי מיר דער עיקר.

בעלך שלמה קורלענדער.

.37

הערש לויפערמאן פון די נאלעווקים אין ווארשא צו חיים סאראקער אין מאריענבאד.

להנגיד המפורסם מוהר״ר חיים סאראקער נ״י.

עם וועט אך אודאי זאן א חידוש נפלא, ווי קום עך פליצים צינאך מיט א ברירה, אז אינז האבען מיר קיינמאל נישט געהאט קיין שום געשעפטען צווישען זעך, און אויב איהר ווילט, זענען מיר אפילו נאָרנישט אזוי נאהינט בעקענט, אויסערדעם וואָס אינז דאוך־נען מיר ימים נוראים אין איין שטיבעל. נאָר אויב ס׳איז אך א ווינדער, איז מיר א סך מעהר ווינדערליך, ווי קימט א איד, א בעל־הבית, א סאלידער סוהר און א טאטע פין קינדער, זעך ערלויבען אזוי צי האנדלען מיט יענעמס וואָב, איהר שרייבען ליבעצטעלאך גאָר און אפירלעגען געלד? וועהר דאָרף אך מיט אייער געלד? נישט שוין זשע ווייסט איהר נישט, אז ערשטענס בין עך אפשר אזוי ראך אין מזומן געלד, ווי איהר? און אויב איהר ווילט, בין עך, האָט קאן פאראיבעל נישט, אפשר נאך ראכער פין אך. וואָרום אז אינז זאלען מיר זעך וועלען גיט אויסרעכענען, ליגט איהר צעשטעקט מיט אייער פערמעגען בא לאטען און וועהר ווייסט, וואָס קאן זאן אין א יאהר ארים, חלילה, בא א קריזים? עך בין מיט גאט׳ס הילף א מזומן׳ער עושר, וואָרום די גאנצע וועלט ווייסט, אז עך האָב

טשאפניק'ען וואָס אין דער קאָרט, איז ער נישט פויל געווען אויף דער פּען און האָט, אפּנים, אלסדינג בעוויזען דער טשאפניטשקע — איצט איז אויף מיר א פייער, זאל גאָט היטען! בערעל טשאפניק איז געקומען צו מיר צו לויפען מיט א צעוישעטען קאָפּ און האָט אויסגעמאַנטאַטשעט ביי מיר א גמילות־חסד אויף צו פערפאלען. מאָהל דיר, דער כאָראָקער חזיר האָט זיך פון מיר אויך נישט געַנארט. איך האָב איהם אריינגעהאקט א בריף די טעג און אנגעריבען א מאָרדע. אז ער וועט שוין פערזאָגען קינדס־קינדער! און האָב קיין מורא נישט — וועגען זיינע בריוולעך צו דיר האָב איך איהם אפילו נישט מזכיר געווען. און איך בעט דיך, בעלצי היקרה, זאלסט מיר שרייבען, וויפיעל האָסט דו אנגענומען ביי איהם דורך דער צייט אויף מיין חשבון, און צי האָסט דו איהם גע'חתמ'עט קוויטלעך, צי ער האָט דיר געגעבען נאָר אזוי, אויפ'ן וואָרט? עס וואָלט געווען א מצוה גדולה אנצולערנען אזא כלב שבכלבים, ער זאל נישט בילען. און פאלג מיך, בעלצי היקרה, פאָהר אוועק פון דעם פערשאלטענעם מאריענבאד, פערשאלטען זאל דאָס ווערען. נאָר פאָהר נישט מיט קיינעם, פאָהר אליין, און שרייב מיר, וויפיעל רעבענסט דו נאָך צו פערברענגען אין אויסלאנד און וועַן רעבענסט דו צו קומען, אם ירצה השם, אהיים געוונדערהייד? און וואוהין רעבענסט דו צו פאָהרען? — דו שרייבסט מיר, אז קיין פראנצענס־באד, און וועדליג איך האָב געהערט (נישטא קיין פערבאָרגענע זאך אויף דער וועלט), קלויבסט דו דיך נאָר קיין אסטענדע! שרייב מיר, וואו לויגט עס ערגיץ, דאָס אסטענדע? און שרייב מיר, מיט וועמען פאָהרסט דו קיין אסטענדע? אוודאי מיט א בעקאנטער מאדאם? און זיי מיר געזונד, און גאָט זאל מיר העלפען, איך זאל שוין דערלעבען דיך זעהען געזונדערהייד צוריק פון דער קור, בין איך מנדר דיינע ביידע פעטערם צושטייער אויף הוצאות, זיי זאלען אריבערפאָהרען אין אמעריקא, וואָרום עס איז נישט אויסצושטעהן פון זיי, מע רייסט פון אלע זייטען. די היצען זענען גרויס, און דער יקרות איז נאָך גרעסער, און קבצנים זענען

וּאָגסט דו, מאַריענבאַד און ווילסט משנה מקום זיין? — הערסט דו, מיר איז דאָס מאַריענבאַד פון אָנהויב־אָן נישט געפעלען, און איך וואָלט זעהר צופריעדען געווען, ווען דו פאָהרסט אַריבער אויף אַיין אַנדער קור־אָרט. נאָר וואָס דען? איך פערשטעה דיך נישט, בעלצי היקרה. דו אַליין שרייבסט מיר, אַז פון מאַריענבאַד קיין פראַנצענסבאַד איז אַ שפּרונג, נעמט מען און מע שפּרינגט אַריבער. צו וואָס בעדאַרף מען קלאָגען און וויינען? איך שיק דיר דאָ געלד און איך בעט דיך: טהו מיר נישט אָן קיין בזיונות, און פאָהר אַריבער באַלד קיין פראַנצענסבאַד, נאָר אָהן בעגלייטערס, אָהן שטי־גוטערעס און אָהן אונטערפיהרערס... איך וועל דיר געבען אַיין עצה, וואָס דו זאָלסט טהון: הויב דיך אויף גאַנץ פריה, ווען גאָט אַליין שלאָפט נאָך, זעץ דיך אויף און פאָהר אַריבער, און נעם דיך צו דער קור צוריק פונ'ם אלף־בית, און פערגעס, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ מאַריענבאַד אויף דער וועלט מיט קאַוואַליערען, אַדעסיטען, דאַנ־טיסטען און נאָך אַזעלכע שאַרלאַטאַנעס. טהו מיר צוליעב חאָטש איין מאָל, וועסט דו אַליין זעהען, אַז איך בין דיר מעהר גוטער פריינד פון זיי אַלע. איך זאָג עס דיר נישט, חלילה, ווייל איך טראַכט־איבער אויף דיר, אָדער ווייל איך האָב עפּיס צו זיי, וואָ־רום וואָס האָבען זיי מיר געטהאָן און וואָס אַהרט עס מיך, אַז זיי דרעהען זיך דאָרט אַרום דיר? לאָזען זיי זיך דרעהען אַרום דעם מלאך־המות. נישטמעהר, איך וויל דיך פערהיטען פון אידישע מיי־לער. איך וויל נישט, אַז יאַמאַיטשיכע זאָל האָבען וואָס צו רעדען, און מאיר'על שאַרלאַטאַן זאָל האָבען וואָס צו פּאַטשקען מיט דער פּען, און אַפילו אַזאַ בעסאַראַביער מאַמעליגע, ווי חיים סאָראָקער, זאָל זיך נישט דערוועגען מעהר שרייבען ליעבע־צעטעלעך צו פרעמ־דע ווייבער... אויף איהם וואָלט איך מיך געריכט גיכער אַ פּגירה, איידער אַזאַ זאַך. היינט געה טרעף, ווער ס'איז אַ גוטער פריינד און ווער ס'איז אַ שונא. בערעל טשאַפּניק איז דאָך עפּיס גאָר אַ גאָלד אַקעגען איהם. און איך בין געווען אַזאַ שוטה און בין געגאַנגען און האָב זיך איהם פערטרויעט און אָנגערעדט אויף

בעדארף האבען צרות? לאזען זיי אויך נישט שלאפען קיין נעכט, אזוי ווי איך. לאזען זיי אויך אפקומען חבוט־הקבר, אזוי ווי איך, און פיהלען דעם טעם גיהנם, וואס הייסט מארייענבאד... און פאר דעם סארקאקער פעמפיק וועט דאס זיין אפגעגעבען ברויט, עין תחת עין — א פאטש פאר א פאטש, אדער, ווי זאגט א גוי א שפריכ־וואורט: „כטא יאכע קאפאיע, טא סאם אופאדאיע"... ווי געפעלט דאס דיר? איא, איין איינפאל? און דוקא א קורלענדער!

אצינד, בעלצי היקרה, וועלען מיר אוועקלעגען די דאזיגע כלבים מיט זייערע לייבע־צעטעלעך און מיר וועלען אביסעל שמועסען פון דיר, פון דיין קור און פון דיינע נייע בעקאנטע אין מארייענבאד. טאמער איז ווינציג חיים סארקאקער מיט מאיר'ען שארלאטאן, האט זיך פריילענטשיט צו דיר א נייער שלים־מזל. איך מיין טאקי וויעדער א מאל דעם קעשעניעווער דאנטיסט. גלויב מיר, איך פערשטעה גאנץ גוט, אז ס'איז בלאטע שבבלאטע. ער וועט דיר נישט אפבייסען, ווי דו זאגסט. ער וועט האבען פון דיר דאס אייגענע, וואס חיים סארקאקער און וואס מאיר'ען שארלאטאן האבען פון דיר געהאט. דאס הייסט, ער וועט דיר מסתמא ארויסשרייבען א פאר לייבע־בריוועלעך מיט חניפה־צעטעלעך — און דערמיט וועט זיך אויסלאזען. נאר וואס דען? איך פרעג דיך, צו וואס דארף איך דאס? צו וואס נוצט עס מיר, אז גאנץ מארייענבאד און גאנץ וואורשא זאלען וויסען, אז ס'איז דא אין קעשעניעוו א דאנטיסט, וואס רייסט זיך מיט מאיר'ען מאריאמטשיק פאר די נעז איבער שלמה קורלענדער'ס וועייבעל? קיין סודות, זאג איך דיר, איז נישטא. זאלסט וויסען איין מאל פאר אלע מאל, אז אלסדינג, וואס מע רעדט אין מארייענבאד, הערט מען אין וואורשא, און לאז עמיצער געבען ביי אייך אין מארייענבאד א נים, וועט מען איהם פון די נאלעווקים ענטפערען: „צו געזונד". די וועלט זאגט א שפריכ־וואורט: „וואס דער מענש זוכט — דאס געפינט ער, און וואס פאר א גוט־שבת — אזא גוט־יאהר"... פאהרט מען אין אויסלאנד זיך קורירען, דארף מען אין זיינען האבען די קור. דיר געפעלט נישט,

כיין טאקי אָט דעט גראָבען פּעמפּיק, חיים סאָראָקער? וואָס האָסט דו בעדאַרפט וואַרטען ביז דער בעסאַראַביער היהנערפרעסער וועט מיר שרייבען נאָך א מאָל און נאָך א מאָל? און וואָס איז דאָס גלאָט פּאַר א השגה ביי אייך דאָרטען געבען צו לייזען דער פּאָסט, שרייבען בריוולעך, אז מע זיצט אין איין שטאָדט? מכּה־נפשך, זעהסט דו איהם אין גאָס, קאָנסט דו דאָך איהם אָפּשטעלען און א זאָג טהון: „רב חיים! אָדער פּאַניע סאָראָקער! זאָגט, וואָס ווילמ איהר? איהר לערענט זיך שרייבען בריוולעך אויף דער עלטער, אָדער איהר האָט נישט וואָס צו טהון? איז דאָ אַיין עצה — מע שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנט"... מאָהל דיר, בעלצי היקרה, די דאָזיגע חניפה־בריוועלעך וועלען איהם אויספּאַלען באָקאָם. חאָטש ער זאָגט, אז די קורלענדער זענען נישט דערזאָלצען גוט חאָטש דו שרייבסט מיר, אז איך בין אויסגעוועבט, וועל איך דיר וויזען, אז די בעסאַראַביער פּערמאָגען נישט אין קאָפּ, וואָס א קורלענדער האָט אין דער פּיאַטע. איך בין געפּאַלען אויף איין אויבער־הסברה און אָפּגעאַרבייט א שטיקעל מלאכה, זאָג איך דיר, אז ס'איז ווערטה א דרייערעל. די גאַנצע נאַלעווקים מיט גאַנץ וואַרשאָ וועלען לעקען די פינגער! מילא, אָט דעם שאַלטיק מאַריאַמטשיק'ס בריוולעך — די האָב איך גלייך אַוועקגעטראָגען צו זיין חבצי'ן — לאָז זי זיך קוויקען. האָט זי געחלש'ט דריי מאָל. מע האָט זי קוים אָפּגעמינטערט, אַראָפּגעבראַכט דעם דאָקטאָר... און מיט חיים סאָראָקער'ס בריוולעך האָב איך אָפּגעטהאָן אזא מין שפּיצעל. אָט וועסט דו הערען א שענס: אזוי ווי אויף זיינע בריוולעך צו דיר איז נישט דערמאָנט נישט דיין נאָמען, נישט מיין נאָמען, און אָרט איז אויף זיי פּאַרהאָן ענוג, בין איך געגאַנגען און האָב אויסגעשטעלט די ערשטע צוויי בריוולעך אויף די נעמען פון בראָני לויפערמאָן און לאה'צי ברויכשטוהל, און די אַנדערע צוויי אויף דער שערענצים מיט דער פּעקעלים, און איבערגעגעבען די בריוולעך צו זייערע מאַנען, איטליכען בעזונדער זיינס, און לאָזען זיי זיך קראַצען. וואַרום וואו שטעהט עס, אז נאָר איך

36.

שלמה קורלענדער פון די נאלעווקים איז ווארשא צו זיין ווייב בעלצי קורלענדער איז מאריענבאד.

לזוגתי היקרה מרת בעלצי שתחי'.

איך האָב דיין בריף מקבל געווען און דאָס שענע פּעקעל מיט די זיסע לייבע־צעטעלעך פון ביידע שוואָגערס האָב איך דורכגע־לייענט. מה נאמר ומה נדבר — וואָס זאָל איך דיר זאָגען, בעלצי היקרה? ס'איז עק וועלט! וויבאַלד, אז בעווייבטע אידען, טאטעס פון קינדער, קאָנען היינטיגע ביטערע צייטען אין זינען האָבען אַזעלכע פּוכטע זאכען, נאָכלויפען נאָך פּרעמדע ווייבלעך, — איז מען מאַקי, ווי דו זאָגסט, נישט זיכער מיט'ן לעבען. גוואַלד, וועה געשריגען! ווער איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אויסגעטראַכט אָט דאָס אויסלאַנד? וואָלט נישט גלייכער געווען, עס זאָל געווען איינגעזונקען וועלען, אזוי ווי קורח, אָדער פערברענט וועלען, ווי סדום, נאָך איידער איך האָב גאָר געהערט דעם נאָמען אויסלאַנד אפילו? איך זעה ארוים, בעלצי היקרה, אז דאָס מיאַריענבאד האָט זיך אויף מיר געמוטען נישט אויף קאַטאָוועסען און ווי מאכען פון מיר א תל. איך זאָל נישט שטעהן איצט אין רעכטען בויען, — מע האָלט שוין ביי'ם דעקען — וואָלט איך נישט געקוקט אויף קיין זאך, איך וואָלט מפקיר געווען אַלסדינג, לאָז דאָס געהן אין דער ערד אַריין, און וואָלט מיך דורכגעפאָהרען צו דיר קיין מאַריענבאד, זעהען, וואָס איז דאָרטען פאָר איין אומגליק אויף מיר, וואָס וואו ערגיץ א שלאַק, וואו ערגיץ א צרה — דיך אויסמיידען קאָן עס נישט. וואָס איז עפּעס געפאַלען דער גורל אויף דיר? פאָר וואָס טרעפען זיך מיט מיר נישט אַזעלכע נסים? פאָר וואָס שרייבט מען נישט צו מיר אַזעלכע חניפה־בריוועלעך, ווי צו דיר? און פאָר וואָס האָסט דו איהם באַלד נישט אָפּגענטפערט אויפ'ן אָרט, איך

גליק? קאַרג אוחאַזשאָרען ביי אַייך, האָט דער רוח אָנגעטראָגען
אַ דאַנטיסט פון קעשעניעוו. איך פערשטעה נישט, ווי אַזוי מע
פּרעזיראַיעט נישט אַזאַ ניטשטאָזשעסטווע! מע פּרעדלאַגאַיעט
איהם איינע פון די דריי יאַמאַיטשיכע'ס טעכטער — טודאַ יעמו אי
דאַראָגאַ! וואָס האָט ער צו אוחאַזשעווען נאָך אונזערע וואַרשע־
ווער ווייבלעך? מע האָט מיר פּערעדאַיעט, אַז ער איז שטאַרק
וואָזמושטשאָן פון מיין באַסני, וואָס אַלע טראָגען זיך איצט מיט
איהר אַרום. ער געהט אַרום איבער מאַריענבאַד און דאַספּראָסטראַ־
ניאַעט לאָזשנע סלוכען, אַז די באַסני איז נישט מיינע, און וויל
מיך אַרויסרופען פון דעסטוועגען אויף אַ דועל. אָט אַ טשודאַק!
ממה־נפשך, איז זי נישט מיינע, פּריטשאָם איז דאָ אַ דועל? וואָ־
אָבשטשע, עס ווילט זיך מיר נישט מאַראַיען, ווייטער וואָלט איך
אויף איהם אַליין סאָטשיניאַיעט אַ באַסני, וואָלט זי דאָסטיגאַיען
פון דאַנען ביז קעשעניעוו. ביי מיר סאָטשיניאַיען אַ באַסני איז
גרינגער, ווי אויסתויכערען אַ פּאַפּיראָס. אַז איך בין געווען נאָך
אין אָדעס, פלעג איך סאָטשיניאַיען אַלע טאָג ניע מעניעיע פון צוויי
טוץ באַסנים. און נישט נאָר באַסנים אַליין, — איך פלעג שרייבען
פעליעטאָנען, ראָמאַנען, קאָמעדיעס. „קאָמעדיע בראַקאַ" האָט איהר
געזעהן אַמאָל? איז דאָס מיין סאָטשיניעניע. פאַרהאַן ביי יושקע־
וויטש'ען אויך אַ „קאָמעדיע בראַקאַ", טויג זי אויף טישטשע
חלשות! וואָאָבשטשע, איך וויל זיך פאַר אַייך נישט ריסעווען,
נאָר איהר קאָנט מיך נאָך גאָר ווינציג. איך נאַדעיע זיך, אַז איהר
וועט מיך אוזנאַיען נעהענטער, וועט איהר איזמעניאַיען אינגאַנצען
אַייער ווזגליאַד מיט אַייערע אָטנאָשעניעס צו מיר.

אַייער מ אַ ר ק.

.34

חיים סאראקער פון מאריענבאד צו בעלצי קורלענדער איז מאריענבאד.

איהר פאדערט פון מיר דורכאויס, אז איך זאל אייך זאגען דאס וואהרע, זאג איך עס אייך: עס איז מיר אנגענעהם כיט אייך זיך צו בעגעגענען א סך מעהר, ווי מיט אלע אונזערע נאלעווקער ווייב־לעך צוזאמען גענומען. זענט איהר שוין צופריעדען? צי איהר ווילט, איך זאל אייך נאך זאגען דאס, וואס איך האב אייך שוין כמעט ווי געזאגט און אויפ'ן איבעריגען האט איהר אייך אליין געשטויסען?... אצינד פערשטעה איך שוין, וואס אייער מאן צי־טערט אזוי איבער אייך. אז מע האט אזא שאץ, קאן מען רוהיג נישט שלאפען... איהר וויסט, אז איך בין נישט קיין מענש פון קאמ־פלימענטען. נאר פון דעם אמת קאן מען נישט אוועקגעהן. צו אייער פנים וועז איהר האט נאך א ביסעל א וויכער הארץ, נעמט איהר דאך איין די גאנצע וועלט... וועז זעהט מיר אונז? וויפיעל דארפט איהר נאך האבען געלד? איך וועל אייך אפוואהרטען אין אידישען רעסטאראן ביי'ם טישעל, וואו איך זיץ תמיד.

אייער ח י י ם.

.35

מאיר'ל מאריאמטשיק פון מאריענבאד צו בעלצי קורלענדער איז מאריענבאד.

דושינקע! ליובעניו!

ספאסיבא, וואס איהר האט אזוי ריעזקא אפגעהאקט די פלוג־לען כיין שוואגער חיים. ער וועט שוין וויסען דאס אנדערע מאל, ווי אזוי צו פרעסלישדעווען אייך. וואס זאגט איהר אויף דעם אומ־

וויטשקע: דעם, וואָס איך אוואַזשאַיע, מוז איך אָנרופען ביי'ם נאָמען, ובפרט אַייך, וואָס איהר האָט מיך אַזוי אָטשאַראָוועט פון דער ערשטער ווסטרעטשע!! זאָגט מיר, דושינקע, ניעאוזשעלי איז דאָס אמת, וואָס אַייער ראָדסטוועניצע טשאַפּניק האָט מיר דערצעהלט אויף אַייך, אַז איהר בענטשט בודטאָ־בי ליכט אַלע פרייטאָג אויף דער נאַכט? אויף דער מאַדאַם שערענצים און אויף דער מאַדאַם פּעקעלים וואָלט איך עס געגלויבט, וואָרום זיי זענען זעהר נישט אָבראַזאָוועט און טאַקי גלופּאָוואַטע אויך. האָטיאַ איך ווייס אַ פאַקט, און נישט איין פאַקט, נאָר עטליכע פאַקטען, אַז די שערענצים מיט דער פּעקעלים זענען אויך נישט אַזוי רעליגיאָזנע, ווי זיי זענען אין וואַרשאָ אויף די נאַלעווקים. דאָרט פאַר די אי־טשע־מייערס פּאַסט זיי בענטשען ליכט פרייטאָג פאַר נאַכט. און דאָ וועל איך אַייך ווייזען אַ דאָקאַזאַטעלסטווע, אַז איך וועל זיך מיט זיי קאַטאַיען אום שבח אויף אַ לאָדקע — אַנישט, זאָל מיין נאָמען נישט הייסען מאַרק דאַווידאָוויטש! זאָגט מיר, דושינקע, אָטקראָווענע: נאָך די בריעף, וואָס איך האָב בעוויזען, האָט איהר אַייך שוין אובעזשדאַיעט, ווער מיין שוואָגער איז? עס איז זעהר פּריסקאָרבנע, וואָס איך מוז מיך פּערעפּיסעווען מיט אַייך דורך צעטעלעך, נאָר וואָס זאָל מע טהון, אַז מע לאָזט אונז נישט נאַ־יעדיניע אַפילו אויף איין סעקונדע! ווי געפעלט אַייך מיין באַסני, וואָס איך האָב סאָטשיניאַיעט אויף די יאַמאַיטשיכע'ס טעכטער? שרייבט מיר אַ פּאָר ווערטער חאָטש נאַ פּאַמיאַט. ניעאוזשעלי האָט איהר מורא, אָדער איהר דאָוועריאַיעט מיר נישט איצט אויך, פּאָסלע טאַוואָ, וואָס איך האָב אַייך געגעבען אַזעלכע דאָקאַזאַ־טעלסטוועס?

אייער מאַרק.

איז פאַרהאַן וואָס צו זעהען. אויב איהר וועט זיך פּריסאָיעדיניאַיען צו אונזער אָבשטשעסטווע, וועל איך אַייך איבערגעבען די דאָקאַזאַ־טעלסטוועס, וואָס איך זאָג אַייך. אַ פּאָקאַ, פערבלייב איך אַייער בעסטער פריינד.

מ. ד. מ.

.32

חיים סאַראָקער פון מאַריענבאַד צו בעלצי קורלענדער אין מאַריענבאַד.

אַיין אומגליק מיט די נאַלעווקער ווייבלעך. אין דער היים זעהט מען זיי מעהר נישט אַז שבת בייטאָג אין זאַכסישען גאָרטען. און קומען זיי אַהער קיין אויסלאַנד, ווייסען זיי אַליין נישט, וואוהין זיי זאָלען זיך וואַרפען. איך זאָג אַייך נישט קיין מוסר און האַלט אַייך נישט פיר. עס וואונדערט מיך נאָר, פאַר וואָס, אַז איך האָב אַייך געבעטען זיין אין „מיראַמאָנט", — איך האָב אַייך געוואָלט זאָגען אַ נויטיגע זאַך — זענט איהר נישט געקומען, און מיט דער קאָמפּאַניע זשוליקעס קיין עגער זענט איהר יאָ געפאָהרען. מסתמא איז אַייך מיט זיי מעהר אַנגענעהם די צייט צו פערברענגען — זאָל אַייך גאָט העלפען... אפשר בעדאַרפט איהר נאָך געלד? היינט פאַרנאַכט האָף איך אַייך צו בעגעגענען אויף דער פּראָמענאַדע.

אַייער בעסטער פריינד חיים סאָראָקער.

.33

מאיר'על מאַריאַמטשיק פון מאַריענבאַד צו בעלצי קורלענדער אין מאַריענבאַד.

טייערע בעלצי!

איזווינטיע, וואָס איך פּאַזוואָלי מיר אַזאַ פאַמיליאַרנאָסט, חאָ־טיאַ מיר זענען נאָך נישט אַזוי בליזקע. ביי מיר איז אַזאַ פּרי־

צו טהון, מאַכען מיר אַ קערטעל. צום מיינסטען, אַיין „אָקע". אַייער מאַן האָט דאָס אויך נישט פיינט. נו, און איהר?
אַלזאָ, פון עלף ביז האַלב צוועלף.

מיט פריינדליכען גרוס

חיים ס.

31

מאיר'על מאַריאַמטשיק פון מאַריענבאַד צו בעלצי קורלענדער אין מאַריענבאַד.

קאַק וואַם נע סטידנאָ? איך בין אָפּגעזעסען צוויי שעה אין „קאַפע פראַנסע" און אַרויסגעקוקט אויף אַייך, טאָמער קומט איהר. צום סוף — נאַפּראַסנאָ! ווי איז מען דאָס אַזוי זשעסטאָקע? איהר האָט פערגעסען, אַז נאָך דער ווסטרעטשאַ, וואָס איך האָב אַייך ווסטרעטשאַיעט אויפ'ן וואָקזאַל, האָט איהר מיר אַליין גע־זאָגט, אַז איהר ווייסט נישט, מיט וואָס איהר קאָנט מיר אָטבלאַ־גאָדאַרען? איצט, אַז איך בעט פון אַייך אַזאַ פּוסטיאַק, אָטקאַ־זעוועט איהר מיר! איך געב אַייך טשעסטנאָיע סלאָוואָ, אַז איך וועל אַייך זעהן געהן מיט מיין שוואָגער סאָראָקער, וועל איך זיך מאַכען, אַז איך זעה נישט. חאָטש ס'איז מיר זעהר באָלנע. ער איז דאָך מיינער אַ בליזקי ראָדסטוועניק. נאָר איהר וואָלט וויסען דאָס, וואָס איך ווייס — וואָלט איהר זיך מיט איהם מעהר נישט ווסטרעטשאַיעט און אַפילו נישט געענטפערט אויף זיין פּאָקלאָן. איהר מיינט, איך רעד אויף איהם מחמת רעוונאָסט? אווועראַיו וואַם, אַז גיין. נאָר איסקליוטשיטעלנאָ, ווייל איך האָב ביי זיך אין האַנד דאָקאַזאַטעלסטוועס, אַז ער האָט אַייך אָביזשאַיעט און אַקליעוועטאַיעט, אַייך און אַייער מאַן, ביז דער לעצטער סטעפּעני... איך זאַטיעוואַיע נאָך שבת'דיגע וואָך אַ פּראָגולקע קיין עגער. דאָרט

30.

חיים סאראקער פון מאריענבאד צו בעלצי קורלענדער אין מאריענבאד.

געהרטע מאדאם!

איך פערשטעה נישט, וואס האט איהר געדארפט שיקען צו מיר א שליח? אז איהר בעדארפט געלד, האט איהר דאך געקאנט זאגען מיר אליין נעכטען אין רעסטאראן. איך האב אייך געזאגט, נאך באלד ווי איהר זענט אנגעקומען קיין מאריענבאד, אז מיין קאסע איז פאר אייך אפען שטענדיג און צו יעדער צייט. נאר אויב ס'איז אייך נישט איינגענעמען קומען צו מיר, קאן איך קומען צו אייך. איך וועל פון אייערטוועגען מיין טרחה נישט זשאלעווען, ערשטענס, צוליעב אייער מאן, און צווייטענס, טאקי צוליעב אייך אליין... איך וואלט אייך געשיקט טאקי באלד דורך אייער שליח. איז, ערשטענס, דארף איך זיין אין באנק וועכסלען רוסישע קערב־לעך. און, צווייטענס, ווילט זיך מיר אייך געבען אין האנד ארויס, איך ווייל אייך דיענען מיט וואס נאר מעגליך... וואס קומט מיר דערפאר?... פונקט עלף אזייגער וועל איך זיין ביי'ם ברונען, און אז נישט, איז האלב צוועלף אין „מיראמאנט". בעסער וואלט געווען אין „מיראמאנט". דארט וואלטען מיר געקאנט רעדען אונטער פיער אויגען. איך האב אייך איבערצוגעבען וועגען אייער מאן זעהר א אינטערעסאנטע זאך... און איך ווייל אייך פארלעגען איין אנדער סטאנציע, טאקי פון אייער טובה וועיטן... מיר געפעלט נישט אייער סטאנציע. איך זאל האבען די ברכות, וואס אין מיין האטעל וועט אייך זיין בעסער און קאסטען ביליגער, און פרייליבער אויך. מיר זענען דא א קאמפאניע פון אייגענע מענשען. מיר פערברענגען די צייט זעהר געמיטליך, און אז ס'איז נישט וואס

געטהאן מיין חוב נאר אויס פערזענליכע סימפאטיע צו אייך. איהר קומט פון בערלין, קעהרט איהר אודאי דארפען געלד? איך און מיין קאסע זענען תמיד אנגעבריים פאר אייך.

א פרייונד פון אייער מאן ח. ס.

.29

מאיר'ע מאריאמטשיק פון מאריענבאד צו בעלצי קורלענדער אין מאריענבאד.

מיין ליעבע מאדאם קורלענדער!

איך זעה, אז איהר איזבענאיעט מיך, דעריבער מוז איך מיך אבראשטשאיען צו אייך דורך דער פאסט. איך פערשטעה נישט, וואס סטעפניאיעט איהר זיך אזוי? אויב עס איז אייך נישט לאווקע צו ווסטרעטשאיען זיך מיט מיר אינ'ם אידישען רעסטאראן, אדער אין קאפע „עגערלענדער", קומט בעסער אין „קאפע פראנסע", דארט, וואו איהר זענט געווען נא דניאך מיט אייער ראדסטוועננישע מאדאם טשאפניק. בעסער וואלט געווען, איהר זאלט היינט קומען אהין אליין. איך האב אייך צו סאאבשטשאיען א פיינע זאך פון מיין שוואגער חיים סארקער... קסטאטי, וואס פאר א סעקרעט האט ער דאס מיט אייך היינט געהרדט ביי'ם ברונען? ניאאוזשעלי וועט איהר דאפוסקאיען, אז אזא ראסטאוושטשיק, ווי מיין שוואגער, זאל נאך אייך אוחאזשעווען? פון וואס וועט ער מיט אייך רעדען? פון דער „אקע", וואס ער שפיעלט דא גאנצע טעג און גאנצע נעכט? אדער פון די וועכסעלעך מיט די געשעפטלעך אויף די נאלעווקים?... זיך אזשידאיע אייך צווישען פיער און פינף.

דא פריאטנאוא סווידאניא.

מ. מ.

וואַרשאָ אויך אַזוי הייס, ווי דאָ, וואָס מע קאָן זיך אפילו נישט אָנ־
טהון אַרויסצוגעהן, ווי עס געהער צו זיין. איך זאָל שוין דערלעַ־
בען אוועקצופאָהרען פון דאַנען געזונדערהייד ערגיץ אין איין אַנ־
דער קוראָרט דאָס מאַריענבאַד מיט די נאָלעוקער קאַוואָליערען
מיט זייערע לייבע־צעטעלעך האָבען זיך מיר שוין אַזוי צוגעגעסען,
גאָט זאָל מיך נישט שטראָפען פאַר די רעד, אז איך קאָן שוין אויף
זיי נישט קוקען.

פון מיר דיין פרוי ב ע ל צ י. ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

28.

חיים סאַראָקער פון מאַריענבאַד צו בעלצי קורלענדער אין מאַריענבאַד.

זעהר געעהרטע כיאדאָם!

איך בין נישט גאָט'ס סטראָפטשע, איך זאָל אַכטונג געבען אויף פרעמדע וויבלעך און אויסזעצען יענעמס פעהלערען. דאָך קאָן איך מיך נישט איינהאַלטען, נאָך אייער נעכטיגען קאַלטען אויפנעמען מיך, און מוז אייך אויפקלערען, וועד דער פּאַרשוין איז, מיט וועל־ כען איך האָב אייך נעכטען געטראָפען. אפשר וווייכט איהר נישט, וועד ער איז, עס איז מיר אפילו זעהר נישט אָנגענעהם צו בערע־ דען איין אייגענעם — ער איז מייגער א שוואָגער, — נאָר וויל ער איז מיר א שוואָגער, דעריבער קען איך איהם אזוי ווט. עס איז איינפאַך א שאַנדע מיט איהם זיך צו בעגעגענען, און וועד שכּוועסט נאָך שפּאַציערען אויף דער גאַס. א חוץ, וואָס ער האָט א מיאוסען נאָכען נאָך פון אַדעם, איז ער דערצו נאָך א ווילדער בעריהמער און א מסוכנ'ענער סקאַנדאַליסט. איך שרייב אייך די דאָזיגע וועד־ טער נאָר, אום צו בעהיטען אייער עהרע און דעם כבוד פון אייער כאָן, וואָס איז מיר נאָהענט, ווי מיין אייגענער כבוד. איך האָב

שטוהל — אויך אַהין. און די שערענצים מיט דער פּעקעלים וועלען, מסתמא, אויך נאָכשלעפּען זיך. זיי טהוען מיר נאָך. וואוהין איך געה, געהען זיי אויך, און וואָס איך טהו־אָן, געפעלט זיי. זייערע מאַנען, די איטשעמאַיערס, זאָלען זעהען, ווי זייערע ווייבלעך פיהרען זיך אויף דאָ אין מאַריענבאַד, וואָלטען זיי זיך מחיה געווען. נאָר איך וויל מיך נישט מישען אין פרעמדע געשעפטען. איך האָב מיינע אייגענע צרות מיט מיינע אייגענע שלעק. איך זאָל געווען וויסען, אַז איך וועל האָבען אַזאַ קור אין מאַריענבאַד, וואָלט איך אַהער נישט געפאָהרען פאַר קיין געלד. איך וואָלט נישט צוגעהערט זיך צו מיין קרובה און וואָלט בעכער געפאָהרען קיין וויסבאַדען אָדער קיין אָסטענדע. דאָרט איז חאַטש פאַרהאַן אַ ים און מע קאָן זיך באָדען. און דאָ וואָס? מע ווערד פערברענט פון די היצען און בערעדט פון נאַלעווקער ווייבער, און איבער וועמען? איבער דיר מיט דיינע „גוטע פריינד", וואָס דו ביזט אין זיי פערגלויבט, ווי אין אַ רבי'ן. נאָכדעם ווי דו וועסט האָבען דורכגעלייענט זיינע „ליעבע־צעטעלעך" צו מיר, וועסט דו, האָפענטליך, אַרויסזעהען, ווער חיים סאָראָקער איז, און וועסט איהם אויפהערען שרייבען בריוולעך און האַלטען איהם פאַר אַ בעל־סוד. און אַז דו וועסט מיר וועלען שיקען געלד, איז דאָ אַ פּאָסט. און וואָס דו שרייבסט מיר וועגען מיינע פעטערס, זאָל דיך גאָט היטען זיי געבען שטעלעס, וואָרום טאָמער מאַכט זיך נאָכדעם עפּיס נישט אַזוי, וועסט דו האָבען וואָס מיר אויפצוואַרפען, אַז איך און מיין משפּחה צעטראָגען דיר די ביינער. געב זיי בעסער צושטייער אויף דער הוצאה, לאָזען זיי אַוועקפאָהרען קיין אַמעריקאַ, וועסט דו וויסען, אַז דו ביזט פּטור געוואָרען איין מאָל פאַר אַלע מאָל — און איין עק. און איך בעט דיך, זאָלסט מיר נישט שיקען מעהר קיין אָנווייזונגען צו דיינע „גוטע פריינד" און „בעלי־סודות". און, למען השם, געב אַכטונג אין שטוב און זאָג שבע־רחל'ען, זי זאָל זיך נישט חאַפּען שטעלען אוגערקעס אויפ'ן ווינטער אַצינד אין די היצען, ווען אוגערקעס זענען מיט גאָלד גלייך. און שרייב מיר, אויב ס'איז אין

טער! קאָנסט פערשטעהן, אז אפילו יאמאיטשיכע האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט זיי געמאכט חנ'דלעך ביי'ם ברונען און האָט זיי דאָרט בעקענט־געמאכט מיט איהרע טעכטער. ערשט שפּעטער איז זי געוואָרען פּונ'ם שדכן, אז די שלים־מזל'ען האָבען ווייבער, האָט זי זיי געגעבען דעם וועג. אי, וועסט דו פרעגען, פּאַר וואָס האָבען זיי באַלד נישט געזאָגט, אז זיי זענען בעווייבטע? למאי מאריאמטשיק? און למאי דיין בעל־סוד חיים סאַראָקער? ער איז דאָך שוין אודאי א בעווייבטער, און האָט שוין גאָר קינדער כמעט אזעלכע, ווי איך, — ווי קומט דאָס צו איהם, ער זאָל שרייבען אזעלכע ליעבע־צעטעלעך, און צו וועמען? צו זיין גוטען פריינד'ס ווייב, וואָס איז איהם אָנגעטרויעט געוואָרען, ער זאָל אויף איהר אכטונג געבען?!... גלויב מיר, שלמה, וואָס איך האָב אויסגעווויינט נעכטיגען טאָג, מעגען די טרערען פאַלען אין ים אריין. אז איך דערמאָן מיך, צו וואָס האָב איך בעדאַרפט נעמען א מאָן א גביר? וואָלט דען נישט גלייכער געווען, איך זאָל געווען נעמען מיין גלייכען? אי, איך וואָלט אַצינד נישט געווען אפשר אין מאריענבאד? א שענע ריינע כפּרה! בסך הכל האָט מיר דאָס מאריענבאד, אויב דו ווילסט וויסען, נישט געגעבען גאָרנישט. אדרבה, זינט איך בין דא, האָב איך נאָך פערלוירען העכער צווויי פונט. איך האָב געפרעגט דעם דאָקטאָר, וואָס טהוט מען דערצו, זאָגט ער: „מעהר עסען, ווינציגער שפּאַציערען, און דער עיקר — נישט אָפּעסען זיך דאָס האַרץ, נישט האָבען קיין יסורים". א חכם א דאָקטאָר! דאָס וויסט מען דאָך אָהן איהם. איך פרעג איהם: אפשר וואָלט פאַר מיר גלייכער געווען, איך זאָל פאָהרען קיין פראַנצענסבאד? זאָגט ער, אז ער האָט קעגען דעם גארנישט. וויבאַלד אזוי, פאַר וואָס זאָל איך מיך נישט דורכפאָהרען קיין פראַנצענסבאד? מע זאָגט, אז פראַנצענסבאד איז פון דאַנען א געלעכטער. פראַנצענסבאד איז א באָד פון סאַמע פרויענציכער. און עס קאָסט דאָרט, זאָגט מען, אַלסדינג וואָלווע, בזיל הזול. בראַני לויפערמאַן קלויבט זיך שוין לאַנג קיין פראַנצענסבאד, און לאה'צי ברויכ־

וועסט דו אויפהערען עסען, למאי איך קען זיך מיט אדעסער שאר־
לאטאנעס, מיט קעשעניעווער שלים־מזל'ען, מיט לאדזער פאצעט־
לעך און נאך אזעלכע זאכען. וואָרום דיין בעל־סוד, חיים סאָראָ־
קער, איז, אויב דו ווילסט וויסען, מויזענד מאל ערגער פון זיין
שוואָגער מאריאמטשיק, חאטש ער איז א שארלאטאן און האט זיך
מיר צוגענעסען מיט זיינע בריוולעך אזוי ווייט, אז איך האָב איהם
געמוזט בעטען, ער זאל זיך נישט דערוועגען מעהר מיר שרייבען
אזעלכע בריוולעך, וואָרום איך וועל זיי אריבערשיקען צו זיין חנצי'ן.
איך שיק זיי דיר דאָ אינאיינעם מיט חיים סאָראָקער'ס בריוולעך,
בכדי זאלסט זעהן, אז דער רוח האָט זיי ביידען נישט געמומען, אז
דו בעדארפסט נישט האָבען דאָ קיין אפיטרופסים, קיין שפיאָנען
און קיין שיצערס. איך קאָן מיט גאָט'ס הילף מיין שטעדטעל אליין
בעשטעהן. למשל, נעם אָט די צוויי שלים־מזל'ען, וואָס זענען גע־
פאָהרען מיט מיר פון בערלין און אָפגעזעגענט זיך אין מאריענבאד
אויפ'ן באָהנהויף. דו מיינסט אפשר, אז איך האָב מיך נישט בע־
גענענט מיט זיי נאכדעם דאָ אין מאריענבאד? אזוי מכה זיי. איצ־
טער זענען זיי שוין נישטא. נאָר די ערשטע צייט האָבען זיי זיך
מיר געפלאָנטעט פאר די אויגען. פערשטעהט זיך, אז איך האָב
מיך אָפגעקעהרט פון זיי, געמאכט ווי איך האָב זיי נישט דערקענט...
מיינסט דו דאָך, אז זיי זענען בדלות? האָב קיין יסורים נישט,
זיי האָבען זיך נישט ארומגעדרעהט דאָ אליין. פארהאן דאָ גענוג
דאמען מיט גענוג ווייבלעך. ס'איז פארהאן א בראָני לויפערמאן מיט
א לאה'צי ברויכשטוהל, מיט א שערענצים מיט א פעקעלים, און
נאָך אזעלכע צנועות, וואָס קלויבען נישט איבער, אבי א יונגערמאן,
וואָס טראָגט א קאפעליש, איז שוין ביי זיי א קאוואליער. ובפרט
אזעלכע קאוואליערען, ווי אָט די צוויי שלי־מזל'ען, פערשלעפטע
קרענק, וואָס מע קריגט זיי נישט. איינער פון זיי, דער, וואָס
האָט מיך א קוש געגעבען און געחאפט פון מיר א פאטש, דער־
צעהלט אנעקדאָטען, אז מע קאָן שטארבען אונטער זיינע הענד, און
דער אנדערער זינגט ליעדלעך — א כפרה אונזער עליזעאום־טהעא־

האָב גאָרנישט געוואוסט, שלמה, אַז איידער איך בין נאָך געקומען קיין מאַריענבאַד, האָסט דו דיך שוין בעוואָהרענט מיט שומרים, וואָס זאָלען מיר היטען די טריט, וואו איך שטעה און וואו איך גיי, וואָס איך עס, וועז איך טרינק און מיט וועמען איך רעד. ס'איז טאקי זעהר שען פון דיין זייט, כלעבען, אַז דו בעקלאָגסט זיך פאַר דיין גוטען פריינד אויף דיין וויב, וואָס זי איז אַיין אויסבערענגערין, און בעטסט איהם, אַז ער זאָל מיך אויפקלערען, אַז דיינע געשעפטען געהען דיר נישט גוט... און ער, דיין „גוטער פריינד", איז טאקי אַזוי שען און פיין און אַיידעל און נעמט דיינע קלוגע בריוולעך, וואָס דו שרייבסט צו איהם בסוד־סודות, און שיקט זיי איבער צו זיין אסתר'ען, און זיין אסתר נעמט און גיט זיי איבער צו אַיהר שוועסטער חנצי, און חנצי נעמט און שיקט זיי איבער אַהער קיין מאַריענבאַד צו איהר מאַן מאיר'ען אַ מאַריאַמטשיק, אַדער, ווי דו רופסט איהם אָן, דער „אַדעסער שאַרלאַטאַן". און דער „אַדעסער שאַרלאַטאַן" איז, אויב דו ווילסט וויסען, אַ סך פיינער פון דיין „גוטען פריינד", חאָטש ער איז אַ שאַרלאַטאַן. וואָרום וען נישט ער, וואָלט איך נישט געוואוסט, אַז דו האָסט דאָ שפיאָנען אין מאַריענבאַד מיט „גוטע פריינד", וואָס היטען מיר די טריט. אַ גליק, וואָס דיינע בריוולעך זענען חאָטש נישט אַריינגעפאַלען צו דער יאַפּאַניטשיבע אין די הענד אַריין. די גאַנצע וואַרשעווער נאַלעווקים וואָלטען שוין געוואוסט דיינע סודות, וואָס דו פערטרויסט צו דיינע „גוטע פריינד", וואָס זענען גרייט דיך צו קויפען און צו פערקויפען, און דו ביזט אין זיי פערגליבט, ווי אין גאָט. אַז ס'איז יאָ אַזוי, בעדאַרף איך דיר עפענען די אויגען, שלמה, זאָלסט וויסען, וועמען מע מעג פערטרויען און וועמען נישט. איך שיק דיר דאָ אַ פאַר בריוולעך פון דיין „גוטען פריינד", וואָס זענען געווען געשריבען צו מיר באַלד נאָך מיין אַנקומען אַהער קיין מאַריענבאַד. לייען אַקאַרשט איבער אָט די צעטעלעך — וועסט דו איהם האָבען. איך פערהאָף, אַז נאָך אַזאַ מעשה וועסט דו צו איהם מעהר קיין בריוולעך נישט שרייבען, קיין סודות נישט פערטרויען, און מיד

און קום צו פאָהרען. און זאָג סעריאָזשע'ן, ער זאָל אויך קומען אהער קיין מאריענבאָד. וואָס וועט איהר אויסזיצען אין דעם שטוב־ביגען קעשעניעוו? מע שרייבט מיר, אז איהר פערנעמט זיך דאָר־טען מיט פוסטע זאכען. איהר פאָרט, זאָגט מען, קיין פעטערבורג מיט א דעפוטאציע וועגען די „פאָטיעשנע". צו וואָס? עס וואָלט אודאי געווען א יושר, מע זאָל דערלאָזען אירישע קינדער אין די „פאָטיעשנע פאָלקען". עס איז אבער ארויסגעווארפען. אונזער וואָ־לאָדקע (פורישקעוויטש) וועט נישט שלאָפען. שרייב מיר, וואָס הערט זיך אין קלוב? וועמען געהט דאָס בלאָט און ווער וועדר בעגראָבען? איך שפיעל דאָ זעלטען אין קאָרטען. דאָ שפיעל איך מעהר אין פלירט, און עס געהט מיר — הלואי וויטער. שרייב מיר אָפטע בריוולעך. נאָר בעסער וואָלט געוועזן, זאָלסט אליין קו־מען צו פאָהרען. און נישט אליין. נאָר מיט סעריאָזשען.

איך קוש דיך.

דיין פריינד אלפרעד זיידענער.

.27

בעלצי. קורלענדער פון מאריענבאָד צו איהר מאן שלמה קורלענדער אויף די נאלעווקים אין ווארשא.

לבעלי היקר מוהר"ר שלמה נ"י.

איך קום דיר צו מעלדען, אז עס געהט מיר דאָ זעהר נישט גוט. היינו, איך פיהל מיך נאָך מעהר נערוועז, ווי איך בין געווען אין ווארשא. איך האָב מורא, אז עס איז ארויסגעווארפען מיין גאנצע קוראָציע מיט'ן גאנצען מאריענבאָד. און ווער איז שולדיג, אז נישט דו? וואָרום וויבאָלד איך בין אין מאריענבאָד ארומנע־רינגעלט מיט שפיאנען, בין איך דאָך נישט זיכער מיט'ן לעבען. איך

נאָך איהר די כּפּרה. און מעהר פון אַלעמען טאַנצט ערום איהר איינער אַיין אַדעסיט, טאַקי אַ וואַרשעווער איידעם, מאַריאַכּטשיק רופט מען איהם, אַ בעריהמער, אַ ליגנער, וואָם אין דער קאָרט, און זעהט אוים, ווי אַ קאַדעט. איך האָב געהאַט מיט איהם אַ שטיקעל אינצידענט. שיער נישט אַרויסגעשפּרונגען אַ דועל. איבער אַ נאַרישקייט, נאָר ס׳איז כּדאי צו דערצעהלען.

אין מאַריענבאַד איז דאָ איינע אַ וואַרשעווערין, יאַמאַיטשיכע רופט מען זי. האָט זי דריי טעכטער, שוין אַ ביסעל איבערגעוואַכּסענע, האָבען זיי פערריסענע נעזלעך און זוכען חתנים. און אַזוי ווי ביי מיר אויף דער נאָז שטעהט נישט אויפגעשריבען, אַז איך בין אַ בעווייבטער, האָבען זיי מיך אָנגענומען פּאַר אַ חתן, און די מאַמע מיט די דריי טעכטער קייכלען מיך, ווי אַ בן יחיד. און דער שדכן דולט מיר אַ ספּאַדיק, און אַלע בעקאַנטע האַלטען מיך פּאַר אַ חתן אין געבען מיר אונטער קוראַזש. מעהר פון אַלע רעדט מיך צו איינע, אויך פון די וואַרשעווער ווייבלעך, אַ רעכטע אַוואַנטוריסטקע, רויכערט פּאַפּיראָסלעך און שפּיעלט מיט מאַנסבילען אין פּרעפּעראַנס, מאַראַם טשאַפּניק רופט מען זי. די דאָזיגע טשאַפּניק דערגעהט מיר די יאָהרען. זי זאָגט, אַז די יאַמאַיטשיכע איז רייך, אַזוי ווי קורח, האָט אייגענע מויערען אין וואַרשאָ מיט קלייטען מיט כּאַנטקעס, אי טאַק דאַלי. קוריץ, מע רעדט מיר אַ שידוך. מאַך איך מיך גע׳פֿגר׳ט. אַ שידוך איז אַ שידוך. וואָם אַהרט עס מיך? טרעפט זיך אַ מעשה, אַז אָט דער אַדעסיט, וואָם איך שרייב דיר, איז זיך מיישב און לאָזט־אַרויס אויף די יאַמאַיטשיכעס טעכטער אַ ליעדעל אויף זשארנאַן, אַ פּרעמדס, און גיט עס אַרויס פּאַר ווינס, אַז ער האָט דאָם גע׳לקח׳ענט, איבערגעניצעוועט, אי טאַק ס׳איז געקומען צו אַ דועל. זיין גליק, וואָם ער האָט מיך איבערגעבעטען און מודה געווען פּאַר אַלעמען, אַז דאָם ליעדעל איז נישט ווינס, אַז ער האָט דאָם גע׳לקח׳ענט, איבערגעניצעוועט אי טאַק דאַלי. קוריץ, איך לעב דאָ אַ גוטען טאָג און האָב געווינס קיין הרהור נישט, וואָם איך בין אין מאַריענבאַד. נישט איז עמס. פּאַלג מיך

מענשען וואוהין פאהרען?" זאגען זיי: „קלוגע מענשען פאהרען קיין מאריענבאד". זאג איך: „וואס איז אין מאריענבאד?" זאגען זיי: „ווארשעווער וויבלעך". זאג איך: „מיט וואס עסט מען דאס?" זאגען זיי: „פאהרט, וועט איהר זעהן". קורץ, פון זייערע רעד און פון זייערע אויגען האב איך ארויסגעזעהן, אז מע דארף פאהרען קיין מאריענבאד. האב איך גענומען א קארטעל און האב אוועקגעשריבען צו מיין וויבעלע: אזוי און אזוי, זאלסט מיר נישט שרייבען קיין עמס, זאלסט מיר שרייבען קיין מאריענבאד, ווארום פאהרענדיג אין וועג האב איך מיך בעקענט מיט צוויי בעריהמטע דאקטוירים, איינער פון זיי איז א פראפעסאר, האבען זיי מיך אויסגעהערט און געזאגט, אז די קעשעניעווער דאקטוירים זענען שוסטערס. עמס, זאגען זיי, איז פאר מיר א סם און וויסבאדען א טוידט. איך בעדארף האבען, זאגען זיי, מאריענבאד, אזוי וויי מע בעדארף לעבען אויף דער וועלט, און וואס פריהער איז בעסער, אי טאק דאלי...

און אט אזוי, וויי דו זעהסט, בין איך אויסגעוואכסען אין מאריענבאד און בין ארויס גלייך אין גן־עדן ארויס. ווילסט דו דאך מסתמא, איך זאל דיר בעשרייבען דעם גן־עדן? א מכה! ביזט נישט קראנק קומען צו פאהרען אהער. וואס וועסט דו אויסזיצען אין קעשעניעוו? זאלסט אנקוקען וויבלעך! נישט קיין וויבלעך, זאג איך דיר, נאר פערשקעס, ארץ־ישראל־עפעלעך. און דוקא אין פאריקלעך, טהוען זיך אן א סך שענער, ווי אין אדעס. און אלץ זענען זיי שען, איינע שענער פון דער אנדערער. פארהאן דא איינע איין אתרוג'ע. בעלצי רופט מען זי. זאלסט א קוק טהון אויף דעם באמבאנטשיקעל, וואלסט דו זיכער איינגענומען א מיתה משונה. איך וועל זי דיר אפמאהלען: אויגעלעך — שווארצע קארשען, בעקעלעך — רויטע פלוימען, צייהנדלעך — ווייסע פערעלעך, א נעזעל — אויסגעטאקט, א העלזעל — עלפענביין, און אנגעטהאן געהט דאס — דער רוח זאל מיך נעמען! בעדארף אזא בוטאנטשיס איינשטעהן, מסתמא, ביי אין אלטען שטורמאק. אלע זענען דא

ס'איז געפערלעך, אין האָב מורא, אויב זיי זענען נישט קיין שו־לְיערס. מיר איז באַלד נישט געפעלען זייער איבערקוקען זיך און זייער שפּראַך. בעת זיי דינגען זיך, רעדען זיי אויף א מאָדנער שפּראַך. פרעג איך זיי: „וואָס פאַר א שפּראַך איז דאָס, קינדער?“ זאָגען זיי: „לְשון־קודש“. און האָקען וויטער: „ששים וּשש“... „מאה וחמישים“... „שלי — שלי“... רוף איך מיך אָן צו זיי: „קינדערלעך, ווילט איהר, מיר זאָלען, זאָג איך, שפּיעלען אין „פּינף־הונדערט־איינס“, זאָלט איהר רעדען אויף וואָס פאַר א שפּראַך איהר ווילט, זאָג איך, נאָר נישט קיין לְשון־קודש, וואָרום איך בין, זאָג איך, נישט קיין ציוניסט“. לאַכען זיי און הערען אויף צו רעדען לְשון־קודש, נאָר וואַרפען זיך איבער גלאַט מיט מאָדנע וועך־טער. צום ביישפּיעל, אז איינער פון זיי הויבט אויף די דריי צו־געדעקטע קאָרטען, טהוט ער א זאָג: „דאַנקען און לויבען יאָסקי דעם טויבען, איך האָב שוין אייניגעאַנדעלט גוטע דריי קאָרטען — זאָדיק לאַקריץ בנימין“. אָדער: „מזל טוב! איטשעמייער האָט א שידוך געטאָן מיט זיין חמיעלען פאַר דער לוּרמערער מויד“... איצט וויים איך שוין דעם פּשט פון די סיגנאַלען, אז זאָדיק איז צעהנטעל רויט, לאַקריץ — נייענטעל טרעף, בנימין — וואַלעט פּיק, די לוּרמערער מויד — דאָס איז מלכה שערעל, אי טאַק דאַלי... דער חסרון איז, וואָס איך בין עס געוואָהר געוואָרען ערשט העט־העט, אז חברה האָבען מיך שוין געהאַט גוט אָפּגערייניגט. פון דעסטוועגען זענען מיר זיך צעגאַנגען דוקא די בעסטע גוטע פריינד, וואָרום איך האָב שוין לאַנג אַזעלבע וואַרעמע יונגלעך און פער־שלעפּטע קרענק נישט בעגענענט. איינער דערצעהלט אַנעקדאָטען, און דער אַנדערער זינגט לְיעדלעך — קאָן מען שטאַרבען. שוין אז מיר האָבען געהאַלטען ביי צעפּאָהרען זיך, איז געוואָרען א רעד: „וואוהין פאָהר איך און פון וואַנען?“ זאָג איך: „פון קעשענייעוו קיין עמס“. זאָגען זיי: „נאָראַנים פאָהרען קיין עמס“. זאָג איך: „איך פאָהר נישט קיין עמס, איך פאָהר קיין וויסבאָדען“. זאָגען זיי: „משוגעים פאָהרען קיין וויסבאָדען“. זאָג איך: „און קלוגע

קינדער סאַמע איצט פאַר זייער אַריינטרעטען אין ג׳מנאַזיע? איך וויים נישט וואָס פריהער: צי איך זאָל געהן אויף דער בערזע מאַ־כען געשעפטען, צי איך זאָל זעהען אַ חתן פאַר פאַני׳ן, זי איז שוין אַ מיידעל צו לייטען, צי איך זאָל אַ שפּיי טהון אויף אַלץ און פאָה־רען קיין וואַרשאָ היילען די צרות, וואָס דו האָסט דאָרטען אָנגע־מאַכט? בערעכען דיך, מאַרק, וואָס וועט זיין פון דיר? שוין צייט, זאָלסט ווערען אַ שטיקעל מענש. שוין צייט, זאָלסט אויפ־הערען טרייבען אין דער ערד אַריין דיין פאָטער

דוד מאַריאַמטשיק.

.26

דאַקטאָר זיידענער פון מאַריענבאַד צו זיין קאָלעגא אין קישעניעוו.

טייערער קאָלעגאַ!

וועלכער רוח זיצסט דו אין קעשעניעוו? מע דאַרף זיין אַ רוצח, אַ קוילער, מע זאָל זיצען אין קעשעניעוו, אַז ס׳איז דאָ אַ מאַריענבאַד אויף דער וועלט! פאָלג מיך. קום בעסער צו פאָהרען אַהער קיין מאַריענבאַד, וועסט דו וויסען פון אַ וועלט צו זאָגען. וועסט זיך אַביסעל אויסרוהען, אָפּטרייסלען פון זיך דעם קעשע־ניעווער שטויב, אָנקוקען אַ וועלט און זיך פיהלען גאָר אַיין אַנדער מענש. איך אַליין בין אַהער געקומען אויך גאַנץ אומגעריכט. איך האָב גאָר געזאָלט פאָהרען קיין עמס אָדער קיין וויסבאַדען. בע־דאַרף זיך טרעפען, אַז איך פאָהר פון וויען אינאיינעם מיט אַ קאָמ־פּאַניע קאָמיוואָיאַזשערען פון לאָדז. דאָס הייסט, איינער איז אַ קאָ־מיוואָיאַזשער, דער אַנדערער איז אַיין אַפּטייקער, דאַכט זיך, אין לאָמזשע. האָבען מיר דעם גאַנצען וועג געהאַקט אין „פינף־הונדערט־איינס". זיי שפּיעלען ביידע „פינף־הונדערט־איינס" אַזוי קונציג, אַז

זען און וועט מיר געבען איין עצה, שרייבט ער, וואָס צו טהון... איך ווייס נישט, ווער דער טשאַפּניק איז. ער שיינט מיר איין אַפעריסט צו זיין; איך ווייס נישט, ווער די נאַלעווקער ווייבלעך זענען, און איך ווייס נישט, וואָס האָסט דו דאָס מיט זיי פאַר געשעפטען אין מאַריענבאַד. איך ווייס נאָר, אַז דו ביזט מיר מקצר ימים זינט דו ביזט געבוירען געוואָרען אויף דער וועלט. לערנען האָסט דו נישט געוואָלט, און צום געשעפט טויגסט דו נישט; קאָנסט נאָר אויסברענגען געלד און שען אָנטהון זיך און שפּיעלען ביליאַרד, און ווייטער קאָנסט דו גאָרנישט. האָב איך געמיינט: איך וועל דיך חתונה מאַכען, וועסט דו זיך אויסמענטשלען. נישט געזשאַלעוועט דיר קיין נדן, אַריינגעגעבען אין אַ לייטיש הויז, צווי־שען פיינע רייכע לייט. צום סוף זעה איך, אַז דו ביזט דער זעלבער פּרא־אדם, וואָס בחור'ווייז אין אָדעס. איך ווייס גאָרנישט, וואָס דו טראַכסט זיך!

דאָס אַנדערע בריוועל איז פון דיין חנצי. זי רופט מיך קיין וואַרשאָ. איך זאָל, למען השם, שרייבט זי, קומען קיין וואַרשאָ וואָס פריהער. זי האָט, שרייבט זי מיר, אַ בעווייז אויף דיר, אַז דו האָסט זיך אויפגערעדט אין וואַרשאָ מיט עפּיס אַ ווייבעל פון איין אַלטען מאַן און ביזט מיט איהר, שרייבט זי, אַנטלאָפען קיין מאַ־ריענבאַד, און עס האַלט שוין, שרייבט זי, ביי אַ גט. דער אַלטער מאַן, הייסט עס, וויל אָפּ'גט'ען זיין ווייבעל, און דאָס ווייבעל, שרייבט זי, צווינגט דיך, אַז דו זאָלסט אָפּ'גט'ען חנצי'ן און חתונה האָבען מיט'ן ווייבעל — דער רוח ווייסט, וואָס פאַר זאַכען מע שרייבט מיר אויף דיר! און איך האָב עס דערלעבט אַ נחת אויף דער עלטער צו הערען אַזעלכע גוטע בשורות פון דיר. קאָנסט דו פערשטעהן מיין עגמת־נפש מיט מיינע יסורים, אַז ממש איך ווייס נישט, וואָס צו טראַכטען. וואָלט האָטש די מאַמע דיינע געלעבט אַצינד, וואָלט איך זי אַוועקגעשיקט קיין וואַרשאָ, אָדער איך וואָלט אַליין זיך דורכגעפאָהרען זעהען, וואָס טהוט זיך דאָרט ביי אַייך. ווי קאָן איך אָבער אַוועקוואַרפען די געשעפטען, מפקיר זיין די

לעבטער און אפּגענעבען מיר צוריק. „די מעשה, זאגען זיי, האט שוין א באַרד"... וואס זיי מיינען דערמיט — וויים איך נישט, נאר איך האב קוים געטראפּען צו דער טיר. א רעשטעל צו די צרות! איצט זיין איך און קוק־ארויס אויף דיין פּאפּאשא, ער זאל שוין קומען צו פּאהרען, וועט ער דיך ארויסרופען פון מאריענבאד. גענוג דיר שוין צו זיצען דאָרטען אין אויסלאנד אויף דער קור, דו האסט דיך שוין אויסגעקורירט. קום שוין בעסער, מאַרק, צו פּאהרען אהיים צו דיין קראנקען וויב, אפשר וועסט דו זיי שוין טרעפען אויפ'ן טוידטען בעט...

ח נ צ י.

.25

דוד מאריאמטשיק פון אַדעס צו זיין זוהן מאיר מאריאמטשיק אין מאריענבאד.

מיין טייערער זוהן מאַרק!

נאָר־וואס האָב איך בעקומען צוויי בריוולעך פון וואַרשא, איז מיר פינסטער געוואָרען אין מיינע אויגען, און איך רוף אויף זיך דעם טוידט. איך וויים נישט, וואס דו האסט צו מיר, וואס דו פּראָומערסט מיר מיין לעבען? גוטע צוויי בריוולעך! זיי קאָנען ביידע אַרײַנטרייבען אין קבר אַריין. אין בריוועל איז פון עפּים איינעם א וואַרשעווער מיט'ן נאָמען טשאַפּניק. שרייבט ער מיר א גאַנצע מגילה, אז ער האָט אויף דיר א בייטש, א פּעקעל מיט בריוולעך דיינע, וואס דו שרייבסט אין מאריענבאד צו צוויי יונגע וויבלעך פון די נאלעווקים. ער האָט געוואלט, שרייבט ער, וויזען די בריוולעך דיין חנצי'ן, האָט ער רחמנות אויף איהר, זי זאל חלילה, נישט בעקומען דעם שלאג אויפ'ן אַרט. זי איז אזוי אויך, שרייבט ער, א קראנקע נעבאך. אלזא, שרייבט ער מיר, איך זאל קומען צו פּאהרען קיין וואַרשא, וועט ער מיר די בריוולעך בעווי־

כער האָט עלטערע טעכטער פון איהר! איך שטעל מיר פאָר דיין טרויער, וועז איך נעם אָן שטאַרב אַוועק, חלילה, דיין ווייגען, וואָס דו וועסט זיך אָנווייגען נאָך מיר! איך וויים גאָרנישט, אויב דו וועסט עס אויסהאַלטען אפילו... פון דעסטוועגען, מאַרק, זיי נאָר נישט אַזוי פרייליך, וואָרום נישט אַזוי גיך שטאַרב איך דיר. איך וועל דיך נאָך פריהער אַביסעל אָנמוטשען גוט. וועסט ביי מיר פריהער צוקרענקען. גרוי אָן אַלט וועסט דו ביי מיר ווערען. מיי־דען דו וועכט זיך מיט איהר אויפהויבען, מיט אָט דער כל־בו'ניצע, אָן אַנטלויפען וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט, ערגיץ קיין אַמעריקאַ. האָט איהר אָבער קדחת מיט וואָס צו פאָהרען. נישט זיי, נישט דו. איהר שיקט דער מאַן געלד דורך אונזער חיימ'ען אַלע שעה אַיין עס־לעפעל, ווי דו זאָהסט פון די בריוולעך, וואָס איך שיק דיר דאָ. אָן דו? דו רעדסט מיך צו, איך זאָל איבערטרעטען כיין חלק ירושה צו חיימ'ען אָן נעמען געלד, בכדי דו זאָלסט האָ־בען מיט וואָס צו שאַרלאַטאַנעווען. נישט דערהאַרען וועכט דו דאָס! איך האָב בעסער ארויסגערופען אהער דיין פאַפאַשא פון אָדעס. היינט־כאָרגען קומט ער צו פאָהרען. לאָז ער זעהען, וואָס פאַר א זוהן ער האָט, אָן לאָז ער אָנקוקען, וואָס דו האָסט פון מיר געמאַכט אין אזא קורצער צייט. אפנים, איך קאָן דען בעווייזען זיך אויף דער גאַס פון בזיון? בערעל טשאַפניק פון איין זייט אָן וועלווע יאַמאיקער פון דער אַנדערער זייט געהען ארום אָן קלאַפען מיט די צינגער, געבען־אַף גרוסען פון דיר אָן פון מיין שוואַגער חיים אָן פון אונזערע נאַלעווקער ווייבלעך, וואָס האָבען זיך פער־קלויבען מיט אייך קיין מאַריענבאַד אָן לעבען דאָרט א גוטען טאָג. אָן טאַכער איז קאַרג די בזיונות, וואָס איך האָב פון דיר, מיט'ן האַרצוועהטיג, האָסט דו מיר נאָך בעדאַרפט פערשוואַרצען דאָס פנים פאַר פרעמדע מענשען מיט דיין „פערריסענער כלה", וואָס דו האָסט כייר צוגעשיקט. אָן איך, שטיא, פאַלג איהם אָן נעם די „פערריסענע כלה" אָן טראָג זי אַף אין דער רעדאַקציע, — האָט מען געמאַכט פון מיר א בער. מע האָט זיך געקאַטשעט פאַר גע־

דער ערד אַריין וועל איך דיר ליעבער פאָהרען, ניט קיין קאַרלס־באַד, איך זאָל זעהן דאָרט, ווי דו ביזט די כפּרה נאָך אויסגעלאַ־סענע ווייבלעך, ווי דו פליהסט זיי אָפּנעמען פון דער באַהן און ווי דו ברענגסט זיי צו פיהרען צו זיך אויף דער סטאַנציע, און ווי דו שפּאַציערסט מיט זיי איבער מאַריענבאַד, און ווי דו פיהרסט זיי אין קינעמאַטאָגראַפּס און אין טהעאַטערס און אין רעסטאָראַנען. וועה, צו וואָס איך האָב מיך דערלעבט! טאַטע־מאַמע זאָלען איצט אויפשטעהן פון קבר און אַ קוק טהון אויף זייער מיזינקע חנצי, וואָס פון איהר איז געוואָרען! פאַר וואָס בין איך נישט אויסגע־רונען ביי דער מאַמע אין בויך, איידער איך האָב דיך דערקענט! אַ בייזער טוידט וואָלט געמעגט קומען אויף דיינע קרובים וועלוועל יאַמאַיקער מיט זיין יאַמאַיטשיכע, וואָס האָבען דיך אויסגעשרי־בען אַהער פון אַדעס! פערשאָלטען וואָלט געמעגט ווערען דער טאָג, וואָס איך האָב מיך מיט דיר געטראָפען! נישט אומזיסט האָט מיר מיין אסתר וויפיעל מאָל געגעבען אָנצוהערעניש, איך זאָל דיר נאָכקוקען, וואוהין דו געהסט און מיט וועמען דו בעגעגענסט זיך אין וואַרשאָ. איך האָב געוואוסט, אַז דו זוכסט פויגעלעך; נאָר געה טרעף, אַז שלמה קורלענדער'ס ווייבעלע וועט זיך מיט איהם אויפרעדען, מע זאָל פאָהרען אינאיינעם קיין מאַריענבאַד! וואו זענען געווען מיינע אויגען? וואו איז געווען מיין שכל? און וואָס טראַכסט דו דיר, מאַרק? איך ווייס דיין פּלאַן — גלויב מיר, איך ווייס. איך קאָן דיך אויסגעבונדען. דו רעכענסט, אַז אָט דער קור־לענדער שוטה וועט געוואָהר ווערען פון דיין ראָמאַן, וועט ער מסתמא חאַפּען זיך גט'ען מיט בעלצי'ן, און דו וועכט זיך גט'ען מיט מיר, און איהר וועט זיך חתונה האָבען ביידע אין אַ מזל'־דיגער שעה? אַ מכה! נישט שלמה וועט גט'ען זיין ווייבעל, נישט איך וועל נעמען ביי דיר גט. גיכער וועל איך דיר שטאַרבען פון דער לעבער, איידער איך זאָל דיך מיט מיין גוטען ווילען בע־פרייען, זאָלסט קאָנען חאַסלירע האָבען מיט דער פּאַסקודסטווע, וואָס האָט זיך פערקויפט פאַר געלד צו אַיין אַלטען שקראַב, וועל־

24.

חנצי מאריאמטשיק פון די נאלעווקים אין ווארשא צו איהר מאן מאיר מאריאמ־טשיק אין מאריענבאד.

טייערער מאַרק!

אומזיסט איז דיין טרחה, און דיינע זיסע בריוולעך צו מיר, וואו דו ערקלערסט זיך מיר אין ליעבע, זענען אַרויסגעוואָרפען. איך ווייס שוין, צוליעב וואָס דו ביזט געפאָהרען אין אויסלאַנד. איך ווייס שוין, צוליעב וועמען דו האָסט זיך אַזוי געריסען קיין מאַ־ריענבאַד. צו שפּעט האָב איך דאָס ערפאַהרען, אַז אָך און וועה איז מיר. איך זאָל נישט זיין קיין נאַר, וואָלט איך עס בעדאַרפט אַרויס־זעהן אַ סך פריהער, נישט גלויבען אַזאַ אַפעריסט, ווי דו ביזט, אַז דער דאָקטאָר הייסט דיר פאָהרען קיין מאַריענבאַד. איך שיק דיר דאָ, מאַרק, אַ מתנה — אַ בריעף, וואָס שלמה קורלענדער שרייבט צו אונזער חיימ'ען, און אַ בריעף, וואָס אונזער חיים שרייבט צו זיין פריינד שלמה קורלענדער. פון די דאָזיגע בריוולעך וועסט דו שוין פערשטעהן, פון וואַנען איך ווייס אַלסדינג, וואָס קומט פאָר ביי אַייך אין מאַריענבאַד. עס שטעהט מיר פאַר די אויגען די דאָזיגע הולטייקע, וואָס שלמה קורלענדער האָט געבראַכט צו פיהרען די דריטע וואָך נאָך זיין ווייב'ס טוידט, גענומען זי, אַ מכה איהם, ווי זי שטעהט און געהט פאַר איהר שען פּענעצעל. אַצינד איז שוין רעכט. אַצינד פערשטעה איך שוין אַלץ. און זיי זיכער, מאַרק, אַז איך וועל שוין לאַנג דיר נישט שטעהרען. גיך־גיך וועל איך דיר אויפבינדען די הענד. גיך־גיך וועל איך דיך בעפרייען. עס איז געווען ביי מיר היינט צוויי מאָל דער דאָקטאָר. ער זאָגט, אַז איך בין רעכט קראַנק, אַז ס'איז ביי מיר געריהרט די לעבער, און אַז איך בעדאַרף האָבען קאַרלסבאַד, ווי מע בעדאַרף לעבען. נאָר איך וועל קיין קאַרלסבאַד נישט פאָהרען. דו הערסט, מאַרק? אין

האַלט שוין ביי אויסרעכענען זיך מיט זיין קרובה'שאפט — שמעקט דאָס שוין געווים מיט א גמילות־חסד. צום סוף לאָזט זיך אויסעט, אז איך האָב א טעות געהאַט. דאָס היים, מיט א גמילות־חסד האָט זיך עס טאַקי געענדיגט, נאָר דער עיקר'שט פון זיין אַריינקו־מען, זאָגט ער, איז נאָר אַיין זאַך: „פאַר וואָס זאָלט איהר מיך האַלטען, זאָגט ער, שטענדיג אין מויל, זאָגט ער, און מיך בערעדען פאַר דער גאַנצער וועלט, אזוי, אז גאַנץ מאַריענבאַד זאָל, זאָגט ער, וויסען, אז איך זיץ, זאָגט ער, צוואַנציג יאָהר אין וואַרשא און צאָהל נישט קיין דירה־געלד, און אז איך צאָהל נישט דעם קצב פאַר פליישׂ, זאָגט ער, און אפילו העקסעלמאַנען פאַר דער וועטשערע, זאָגט ער, האָב איך אויך נישט בעצאָהלט?"...

ווי אזוי מיר איז געווען אויפ'ן הארצען נאָך אזעלכע רעד — בעדאַרף איך דיר נישט דערצאָהלען, חיים. דו ביזט דאָך שוין נישט קיין קורלענדער, וועסט דו שוין אַליין ווי עס איז פערשטעהן מיט דיין אייגענעם שכל. נאָר וואָס דען? איך פרעג דיך, איז דאָס א יושר, נעמען מיינע בריף, וואָס איך שרייב צו דיר בסוד סודות, און בעווייזען זיי דער מאַדאַם טשאַפּניק, זי זאָל זעהן, וואָס איך שרייב צו דיר אויף איהר מאַן? און נאָך א׳ מעשה נורא געהסט דו און טראַכסט אוים אויף מיר א בלבול, אז איך האָב בעווייזען דיין אסתר'ען די בריף, וואָס דו שרייבסט צו מיר, און פאַלסט אַן אויף מיר מיט זידלעריין און בעלעדינסט מיך, ווי דעם לעצטען שבלעצטען!! ניין, חיים, איך וועל דיך נישט זידלען, אזוי ווי דו זידעלסט מיך. איך בין נישט דו. נאָר זאָגען וועל איך דיר, אז דו ביזט א נידעריגער מענש מיט א געמיינעם פערדאַרבענעם כאַראַק־טער, און דערצו נאָך א שטיק משוגע'ער, א כהן, צווישען כהנים א כהן! און מעהר איז נישטא מיט דיר וואָס צו רעדען. „איין אָכס, זאָגט מען, האָט א לאַנגע צונג און קאָן קיין שופר נישט בלאָזען"...

ידידך שלמה קורלענדער.

נביא'טע איז זי, צי אַ פויגעלע האָט עס איהר געבראַכט צו טראָ־
גען פון מאַריענבאַד?

נאָר דאָס אַליין וואָלט געווען אַ האַלבע צרה. האָסט מיר גע־
וואָלט פערשוואַרצען דאָס פּנים פאַר דיין אסתר'ען, ביזט דו גע־
גאַנגען און האָסט איבערגעגעבען אַזעלכעס, וואָס דו האָסט נישט
געטאָרט איהר איבערגעבען בשום אופן. נאָר גאָרנישט. אָפּגעטהאָן,
איז פערפאַלען. וואָס האָסט דו אָבער געהאַט צו מיר, זאָלסט מיר
אָנשיקען אויף מיין קאָפּ אַ נייעם אומגליק? איך רעד פון בערעל
טשאַפּניק. פון וואַנען ווייסט עס אָט דער אַפּעריסט, וואָס איך
האָב געשריבען צו דיר וועגען איהם און וועגען זיין מאַדאַם, אַז זיי
וואָהנען שוין צוואַנציג יאָהר אין וואַרשאָ און קיין בן־אָדם ווייסט
נישט, ווער איז טשאַפּניק, און פון וואַנען לעבט אָט דער טשאַפּניק,
און נאָך אַזעלכע זאַכען? אויף אַזאַ מין אָנשיקעניש האָב איך זיך
קיינמאָל נישט געקאָנט ריכטען. ווי אין אַיין אויג אַ שטאָך, אַזוי
היט איך מיך מיט אַ וואָרט קעגען דעם דאָזיגען אידען, און איך
קאָן געהן שווערען אין טלית און אין קיטעל, אַז אויסער דיר האָב
איך וועגען איהם קיינעם קיין שלעכט וואָרט פון מיין מויל נישט
אַרויסגעזאָגט. ער ווייסט נישט, זאָגט ער, וואָס איך האָב צו
איהם? דאַכט זיך, מיר האָבען קיינמאָל, זאָגט ער, זיך נישט גע־
קריעגט. און טאָמער איז געווען צווישען אונז אַ שטיקעל רעכע־
נונג (דו הערסט? אַ שטיקעל רעכענונג!) וועגען דירה־געלד, זענען
מיר, זאָגט ער, לעבעדיגע מענשען, ער האָפט, זאָגט ער, גאָר אין
גיכען, מיט'ן אויבערשטענ'ס הילף, זיך צערעכענען מיט אַלעמען,
און מיט מיר צום אַלעם ערשטען, ווייל ער האַלט מיך, ערשטענס,
פאַר אַ פיינעם און אַיין אָרענטליכען און אַ גוטען מענשען מיט אַ
ווייכען כאַראַקטער (דו הערסט, צי ניין?), און והשנית, זאָגט ער,
זענען מיר דאָך איצטער עפּיס שטיקלעך קרובים...

„קרובים?" — דאָ בין איך שוין געוואָרען אָנגעצונדען. מילא,
אַ ווייכען כאַראַקטער אַז איך האָב און נאָך אַזעלכע זאַכען — קאָן
מען נאָך ווי עס איז אַריבערטראָגען, נאָר אַז בערעל טשאַפּניק

פון מיינע בריוולעך צו דיר. אָסור, אויב איך הויב אָן צו פער־
שטעהן, ווי אזוי קומען זיי צו דיין אסתר'ען? אדרבה, איך האָב
שוין לאַנג חושד געווען דיך, אַז דו האָסט דיין אסתר'ען מיינע
בריעף צו דיר יאָ בעוויזען, וואָרום פון וואַנען דען ווייסט דיין
אסתר, אַז איך האָב דיר פערטרויט מיין בעלצי'ן אין מאַריענבאַד,
אַז דו זאָלסט אויף איהר השגחה געבען, אויסלייהען געלד און נאָך
אזעלכע זאכען? איך קום צו געהן איינמאָל צו דיר אַהיים זעהען,
וואָס מאַכט דיין אסתר, און איבערגעבען איהר אַ גרוס פון מיין
בעלצי'ן, רופט זיך אָן צו מיר דיין אסתר: „איהר האָט נישט גע־
האַט, זאָגט זי, אין מאַריענבאַד קיין נעהענטערען גוטען פרייַנד,
זאָגט זי, איהר זאָלט איהם מאַכען פאַר אַין אָפּעקון, זאָגט זי, אויף
אייער בעלצי'ן, אַ חוץ מיין חיימ'ען?"... איך האָב באַלד פער־
שטאַנען, וואוהין דער ווינד בלאָזט, נאָר איך האָב מיך אָנגעזונמען
מיט הארץ און האָב איהר אָפּגעזענטפערט: „זאָלט איהר מיר גע־
זונד זיין, זאָג איך, געבען אייער מאַן אַין אָנווייזונג אויף געלד,
זאָג איך, ווערד שוין אָנגערופען ביי אייך, זאָג איך, אָפּעקון?"
הערט זי מיך אויס און מאַכט צו מיר: „ווייסט איהר וואָס, רב
שלמה? לאָמיר, זאָגט זי, דערפון נישט רעדען מעהר"...

נאָך אזעלכע רעד דאַרף מען זיין, דאַכט מיר, אַ לעהמענער
גולם, אַז מע זאָל נישט פערשטעהן, אַז אָדער דו האָסט איהר אי־
בערגעשיקט מיינע בריעף, וואָס איך האָב צו דיר געשריבען, אָדער
דו האָסט איהר גלאַט אזוי איבערגענעבען אַלסדינ, וואָס איך האָב
דיר געשריבען וועגען מיין בעלצי'ן, חאָטש איך פערשטעה נישט,
צו וואָסער אַ צווועק? נאָך אַ סימן האָב איך געהאַט, אַז דיין אסתר
ווייסט פון מיינע בריעף צו דיר: אַז איך האָב געהאַלטען שוין ביי
אַוועקצוגעהן, רופט זיך אָן צו מיר דיין אסתר: „לאָזט גריסען אייער
בעלצי'ן, און שרייבט איהר, אַז זי וועט פאָהרען צוריק פון מאַריענ־
באַד, זאָגט זי, איבער בערלין און וועט זיין ביי וועהטהיימער'ען,
זאָל זי מיר אויך, זאָגט זי, אין זינען האָבען"... פון וואַנען ווייסט
דיין אסתר, אַז מיין בעלצי איז געווען ביי וועהטהיימער'ען? אַ

נאָך א צרה און צו מיין עגמת־נפש, וואָס איך האָב, נאָך מעהר עגמת־נפש, אז ממש איך געה אַרום אָהן א קאָפּ, און וויים שוין גאָרנישט, וואָס איך זאָל טהון. לאָ־די, וואָס איך האָב אזעלכע גוטע ידיעות פון מאריענבאָר, בעדאַרף איך נאָך האָבען חרפות־בושות פון דיין אסתר'ען, און עס דאַרף מיר פּלאָמען דאָס פּנים פּאָר א בערעל טשאָפּניק, וואָס איך היט זיך פּאָר איהם, ווי פּאָר פּייער. איך זאָל נעמען אויסדערצעהלען דיר מיין געשוואָלען האַרץ, מיט די צרות און געברעטענע לייד, וואָס איך שטעה־אויס פון זינט מיין בעלצי איז אין מאריענבאָר, וואָלט איך געהאָט דיר צו שרייבען און צו שרייבען. נאָר דו האָסט נישט פערדיענט ביי מיר, חיים, איך זאָל דיר אפילו ענטפערען אויף דיינע זידלעריין און זלזולים. ווי מיר האָבען היינט יום גימל אויף דער גאַנצער וועלט, אז דו ביזט קיינעען מיר אומגערעכט אַרום און אַרום, און אז דו וועסט איבערלייענען מיין בריעף, וועסט דו אַליין זאָגען, אז דו האָסט געהאַנדעלט אקעגען מיר נישט ווי א גוטער פרייַנד און איין אַרענט־ליכער מאַן, נאָר ווי א שונא און ווי א נידרעטרעכטיגער מענש מיט א פערדאָרבענעם כאַראקטער. נאָר לאָמיר נעהן בהדרגה און לאָמיר דיר אָפּענטפערען פּריהער אויף דיין בריעף, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

מילא, וואָס דו זידלעסט מיך, ווי א יאַטקע־אידינע, און רופסט מיך אַן מיט אזעלכע נעמען, וואָס מע האָט נאָך נישט געהערט צווישען סעדיכעם אויף דער זשעלעזנע בראַמע, — דאָס בין איך דיר מוחל. איך געפין אויף דיר א זכות — מסתמא האָסט דו בעקומען א רעכטע פּאָרציע פון דיין אסתר'ען, וואָס ס'איז איהר נעבאָך וויסט אויפ'ן הארצען, ביזט דו געוואָנגען און האָסט אויסגעלאָזט דעם גאַנצען צאָרן אויף מיר, חאָטש גאָט איז יודע דעם אמת, אז איך בין ריין, איך זאָל אזוי ריין זיין פון שלעכטס. און לאָם איך אזוי דערלעבען זהען מיין בעלצי'ן בקרוב צוריק אין ווארשא, — ס'איז ביי מיר א גוטע שבועה, — ווי איך האָב נישט מזכיר געווען פּאָר דיין אסתר'ען קיין חצי דבור פון דיינע בריוולעך צו מיר אַדער

דאָס געלט, וואָס איך האָב דאָ געגעבען דיין בעלצי'ן אויף דיין רעכענונג, קאָנסט דו מיר אָפשיקען אהער, אויב דו ווילסט, און אַז נישט, וועסט דו מיר בעצאָלען אין וואַרשאָ, אחת ואחת. נישקשה, ביזט ביי מיר א בטוח. און אפשר וועסט דו מיר נישט וועלען צאָהלען פאַר דיין בעלצי'ן? אַדרבה, לאָז דיר גאָט געבען אַז מחשבה. איך האָב דיין בריף, וואו דו שרייבסט מיר בפירוש, איך זאָל ארויסגעבען דיין ווייב געלד אויף דיין רעכענונג, ו ו ע ן נאָר זי וועט בעדארפען און ו ו י פ י ע ל זי וועט פאָדערען. און לאָמיר זעהען, דו זאָלכט אָפלייקענען, וועסט דו נאָך האָבען בזיונות אויך, וואַרום איך וועל דיין בריף געבען איבערזעצען אויף רוסיש, — ער איז ביי מיר א דאָקומענט...

און האָרך אויס, חכם מיינער, אַזוי ווי דו ביזט, ווי איך זעה, א מענש, וואָס דו קאָנסט נישט האָלטען קיין סוד אין זיך, וועסט דאָך אוודאי וועלען אָפטראָגען מיין ווייב, וואָס איך שרייב צו דיר אציגד, זאָג איך דיר, אַז דו קאָנכט דאָס טהון מיט'ן גרעסטען כבוד. נאָר איידער איך געזעגען מיך אָפ מיט דיר, דאַרף איך דיר נאָך א מאָל זאָגען אָפענטליך, אז דו ביזט א קורלענדער לעמעשקע, און אַיין אָפגעריסענער נאַר, און א שכענדריק, און א בהמה בצורת פערד, און א דאָס, וואָס מע טאָר נישט אויסזאָגען...

פון מיר דיין געוועזענער גוטער פרייַנד, וואָס דו ביזט נישט ווערטה זיין פאָדמעטקע,

חיים סאָראָקער.

.23

שלמה קורלענדער פון די נאָלעווקים איז וואַרשא צו זיין פרייַנד חיים סאָראָקער אין מאריענבאד.

לכבוד ידידי היקר מוהר"ר חיים נ"י.

ווי בוימעל'ן פייער און ווי זאָלץ אויף א וואונד, אזוי איז געווען דיין בריף צו מיר, וואָס האָט מיר צוגעלעגט צו מיינע צרות

האָט ער זיך זאַטשעפּעט מיט'ן קעשעניעווער דאַנטיסט, האָט איהם דער דאַנטיסט געשיקט זאָגען, אַז ער רופט איהם אַרויס אויף אַ דועל, און עס וויעגט זיך מאַריענבאַד, און די וועלט געהט האָדאָראָם! מיט איין וואָרט, ס'איז אַ גאַנצער ראָמאַן, און דיין בעלצי איז פון איהם די העלדין, און דו זיצסט אויף די נאַלעווקים און היטסט די הייזער. היט־היט, קורלענדער לעמעשקע, זיי זאָלען נישט אַנטלוי־פען! פאַר דיין בעלצי'ן זאָלסט דו דיך נישט זאָרגען. זי וועט נישט פערפאַלען ווערען. איך האָב געהערט זאָגען, אַז זי פאָהרט אַריבער פון דאַנען אין אַיין אַנדער באָד. וואוהין — ווייס איך נישט. איך האָב געהערט, אַז קיין אָסטענדע. און זי טהוט זעהר גלייך. משנה מקום, משנה מזל... יעדענפאַלס, דאַרפסט דו קיין יסורים נישט האָבען. זי פאָהרט נישט אַליין. זי פאָהרט אינ־צווייען... נאָר וואָס געהט עס מיך אָן? פון מיינעטוועגען מעגען זיי פאָהרען אַפילו אין דרייען. וואָרום, אַז דו האָסט געקאָנט האָבען אין זיך אַזאַ יושר און געהן ווייזען מיין אסתר'ען די בריעף, וואָס איך שרייב צו דיר בחדר"ג, ביזט דו אַ פּעטאַך און אַיין אַלטער בעזעם און אַ שמינדער בגעץ און אַ גאָרנישט מיט אַ נישט, און ביזט נישט ווערטה, וואָס די ערד טראָגט דיך, און איך וויל מיט דיר מעהר קיין מגע־ומשא נישט האָבען!

איך וואָלט דיר, אייגענטליך, געקאָנט שרייבען איצטער נייעס און נייעס, טאַקי פון בעלצי'ן מיט דעם דאָזיגען קעשעניעווער פויגעל... נאָר איך וויל מיך שוין מעהר נישט אַריינמישען אין אַזעלכע עסקים און וויל אַפילו אין דיינע ד' אמות נישט שטעהן! גענוג. איך האָב מיך שוין אָפּגעבריהט מיט דיר איין מאָל — מעגסט שוין איבערגעהן אויף אַנדערע הענד. מיך זאָלסט דו מעהר נישט פרעגען גאָרנישט, און נישט שרייבען צו מיר, וואָרום איך וועל דיר נישט ענטפערען. איך בין שוין מעהר נישט דיין בעל־יועץ מיט דיין בעל־סוד, און דול מיר נישט קיין קאָפּ און דרעה מיר נישט קיין ספּאָדיק. איך וויל דיך נישט קענען, אַזוי ווי איך האָב דיך נישט געקענט.

און זאָג דיר אָן צעהן מאָל, אַזוי ווי דו שרייבסט מיר בסוד, אַזוי אויך דאָס, וואָס איך שרייב צו דיר, בעדאַרף זיין א הייליגער סוד, וואָס נאָר צוויישען אונז ביידען זאָל עס בלייבען, און קיין פויגעל זאָל נישט וויסען אפילו, אַז דו שרייבסט צו מיר און אַז איך שרייב צו דיר. לסוף וואָס טהוט אַזא חכם, ווי דו? געהסט דו, קורלענדער אינדיק וואָס דו ביזט, און טראָגסט אַוועק מיינע בריעף גלייך צו מיין אסתר'ען, — ביזט דו נישט ווערטה, אַז מע זאָל דיך אַנידערלעגען אין מיטען די נאָלעווקים און אָפּצימבלען דיך, ווי עס געהער צו זיין, אַדער שניידען פון דיר פּאסען? איך פרעג דיך, משוגענער לעקיש, ווער טהוט עס? דאָס טהוט דאָך נישט דער ערגסטער הולטיי שבהולטייעם! נישט אומזיסט זאָגט די וועלט א ווערטל, אַז א נאָר איז טויזענד מאָל ערגער פון א הולטיי. ניין, איך פרעג דיך איין אַנדער קשיא: וועלכער רוח האָט דיך געטראָגען, אַז דו זאָלסט זיך צו מיר אָנשלאָגען מיט דיין בעלצי'ן? און וואָס געהט מיך אָן, צי דיין בעלצי פּאָהרט דאָס ערשטע מאָל קיין מאריענבאד, צי דאָס לעצטע מאָל? ווער האָט געבענגט נאָך איהר אָט דאָ אין מאריענבאד און ווער האָט אַרויסגעקוקט אויף איהר, א חוץ מיין שוואָגעריק, דער שארלאָטאָן? וויים זשע, דו קורלענדער בהמה, אַז דיין בעלצי איז דאָ, חלילה, נישט קיין עלענדע; א חוץ מיין שוואָגעריק, דעם אַדעסער תכשיט, טאַנצען אַרום איהר נאָך שארלאָטאָנעם, און מעהר פון אלעמען איינער א קעשענ־ניעווער פראַנט מיט ווייסע הויזען, א דאַנטיסט, וואָס האָט בעדארפט די טעג א חתן ווערען. די מאַדאַם טשאַפּניק איז געווען די נאַנצע שרכנ'טע און געזאָלט חאפּען דערביי א גראָבס, נאָר ס'איז צו־נישט געווארען, מע ווייסט נישט איבער וואָס, מע האלט דאָס בסוד. נאָר דיין בעלצי ווייסט פונ'ם סוד, וואָרום קיינער איז מיט איהם אזוי נישט נאָהענט, ווי דיין בעלצי... זיי שפּאַציערען אַרום שטענדיג אינאיינעם, טרינקען אין איין צייט דאָס וואָסער ביי'ם ברונען, און עסען אין רעסטאָראַן ביי איין טיש... האָט דאָס מסתמא רעכט פערדראָסען מיין שוואָגעריק דעם אַדעסיט,

.22

חיים סאראקער פון מאריענבאד צו זיין פריינד שלמה קורלענדער אויף די נאלעווקים אין ווארשא.

ידידי!

איך וואָלט דיר בעדאַרפט אָפּשפּיעלען אַ פריהמאָרגען גאָר אויף אַיין אַנדער אופן. אָדער נאָך בעסער וואָלט געווען, איך זאָל דיר גאָרנישט שרייבען, וואָרום דו ביזט דאָס נישט ווערטה. אויף אַזאַ פּרא־אָדם, ווי דו, אָהן ביידע זאַכען: אָהן שכל און אָהן יושר, איז אָסור לרחם! אַז די וועלט זאָגט, אַז די קורלענדער זענען חכמים בלילה, איז דאָס, אַפּנים, נישט אומזיסט. אַ וועלט איז נישט משוגע.

איך פרעג דיך אַליין, ביזט דו נישט קיין פערד, חאָטש דו ביזט שוין אַ איד קרוב צו ששים: בערעכען דיך, אויב דו האָסט נאָך אַ שטיקעל קלעפּקע אין קאָפּ, וואָס האָסט דו געטהאָן? דו געהסט און שרייבסט מיר אַריין אַ בריעף אַזוי און אַזוי, און בעטסט מיך רחמים, עס האָט דיך געטראָפען אַ צרה, דיין בעלצי פאָהרט קיין מאַריענבאַד דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען און קען נישט די שפּראַך און ווייסט נישט, ווער עס האָט זי געשלייערט, על־כן זאָל איך זי מקרב זיין, אויף איהר השגחה געבען, אויסלייהען איהר געלד און נאָך אַזעלכע זאַכען. און דו אַליין לעגסט מיר נאָך אַריין אַ פינגער אין מויל אַריין, איך זאָל זעהן, אַז זי זאָל זיין ווייט אָפּגעשיידט פון איהר קרובה, חוה'לע טשאַפּניק, און כדומה אַזעלכע זאַכען. און בעטסט מיך נאָך אַליין, ס'זאָל זיין בסוד. און איך בין אַזאַ שוטה, און גלויב דיר, וואָס דו שרייבסט מיר, און האָב אויף דיר רחמנות, און שרייב דיר אַוועק אַ בריעף און נאָך אַ בריעף, און געב דיר איבער אַלסדינג מיט אַלע פּישטשעווקעס,

פאר א שטיקעל מענש. און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז דו האָסט נישט וואָס צו זעצען מיט בריף, אז איך זאָל דיר שרייבען, וואָרום איך האָב דערווייל גאָרנישט וואָס צו שרייבען. אז ס'וועט זיין וואָס צו שרייבען, וועל איך דיר אַליין שרייבען, אָדער קלאָפען א דעפעש, זאָלסט קומען אויפ'ן גרייטען. און איך שרייב דיר, וועל־ וועל, אז איך האָב צוגעשלעפט צום קעשעניעוועך שידוך אונזער טשאָפּניטשקע. לעבען לעבט זי גרוים און קיין געלד האָט זי נישט, האָב איך איהר צוגעשאַרט א פערדיענסטעל. למאי זאָל דער סוויר־ סקי, דער וועלט־שדכן, וואָס איך האָב דיר געשריבען, צונעמען די גאַנצע פוטער? וואָס וועט מיך אהרען, אז די טשאָפּניטשקע וועט אויך עפּים נאַשען? הלואי זאָל זיך עס נאָר אויסקייטלען, אם ירצה השם, אין א גוטער שעה, איך זאָל דיר קאָנען שרייבען נייעס. און איך שרייב דיר, וועלוועל, זאָלסט זיך מאַכען צייט און למען־ השם זיך זעהען דאָרטען מיט לויפערמאַן'ען און מיט ברויכשטוהל'ען, און דער עיקר מיט דעם קורלענדער אָכס, און איהם אויפעפענען דעם מוח אויף זיין בעלצי'ן, אז ס'איז גלייכער, ער זאָל בעסער אַכטונג געבען אויף זיין ווייב אויידער אויף זיינע הייזער. די הייי־ זער וועט דער רוח נישט נעמען, און זיין בעלצי מאַכט דאָ חנ'דלעך כיט פרעמדע חתנים און מיט פרעמדע מאַנען, וועלכע שלאָגען זיך נאָר פאַר איהר, ווי פאַר עפּים רעכטס. ס'איז חלשות, א בזיון־מיט א האַרצוועהטיג אינאיינעם. וואָרום ווען נישט אָט די נאַלעווקער וויבלעך, וואָלט אָט דער קעשעניעוועך שידוך שוין לאַנג געווען א שידוך. און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז איך קאָן דיר נאָר אַזוי פיעל נישט אַרויסשרייבען, און זיי געזונד, און גרים די קינדער, יענקלען און מענדלען, נאָר פריינדליך.

פון מיר דיין פרוי פערעל יאמאיקער.

פאלען איהם אונזערע נאלעווקער ווייבלעך, אזוי ווי די פליענען, און מע הויבט־אן פריהער מיט די פיסקעלעך און מיט די צינגעלעך זיסע רעדעלעך: העטי — פעטי — מעטי — וועטי, און דוקא אויף דייטש, אנדערש לוינט זיך נישט, און נאכדעם געהט מען אלע אינ־איינעם פארלעכווייז, קלאמפערשט טרינקען קאווע, נאר דער עיקרשט איז העטי — פעטי — מעטי — וועטי. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז מע מאכט א פאהר־ארוים ערגיץ העט הינטער דער שטאדט ארוים, און דארטען אדער מע גענט אין וואלד, אדער מע שיפט זיך אויף שיפלעך, אדער דער שווארץ יאהר ווייסט זיי, וואס זיי טהוען דארטען! און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז דו שרייבסט מיר, איך זאל דיר שרייבען פונ'ם קעשעניעווער שידוך, וואס פון קעשעניעוו, — שרייב איך דיר, אז איך האב דיר שוין געשריבען. וויפיעל מאל דארף מען דיר שרייבען? הייסען הייסט ער זיידענער, און אלין איז ער א צייהן־דאקטאר, און אויפ'ן פנים איז ער א שענער, א פארשוין קאן מען זאגען, און טהוט זיך אן שען, אז ס'איז א פערגעניגען צו קוקען, אלסדינג גוט ארום און ארום. און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז דער שדכן האט אוועקגעשריבען שוין צוויי בריעף קיין קעשעניעוו, מע זאל איהם שרייבען, ווער און וואס דער זיידענער איז, שרייבט מען איהם פון דארטען, אז ער איז טאקי א צייהן־דאקטאר און א גוטער צייהן־דאקטאר, שרייבט מען, און האט זעהר א שענעם קאבינעט, און איז זעהר אנגענומען, און פערדיענט זעהר שען געלד, שרייבט מען. און מע זעהט טאקי, אז געלד איז ביי איהם בלאטע, און ער רעדט אפילו גארנישט פון קיין געלד, ווי אנדערע, למשל, דער ביאליסטאקער, וואס דינגט זיך מיט מיר שוין פון צוויי וואכען, ווי איבער איין אכם. דאס הייכט, נישט ער דינגט זיך, נאר דער שדכן דינגט זיך. און אלין שטעהט ער כלומרשט ביי דער זייט, ער מישט זיך נישט, הייסט עם, אין אזעלכע זאכען... און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז דער קעשע־ניעווער דאנטיסט געפעלט מיר זעהר. איך רעכען אוועקגעבען איהם נאך דער חתונה אונזער יענקלען, טאמער וועט ער איהם מאכען

קעשעניעווער פון קעשעניעוו איז נישט קיין ציוניסט. ער לאַכט פון די ציוניסטען. ער זאָגט, אז ס׳איז נאָר איין אָנשטעל. פונקט ווי די, וואָס פאָהרען זיך קורירען. דער גאַנצער מיין, זאָגט ער, איז חתנים און כלות. ווי באַלד אזוי, טהוט מיר טאַקי באַנג, פאַר וואָס בין איך געפאָהרען קיין מאַריענבאַד און נישט קיין באזעל. וועג איך וויים פריהער פון א קאָנגרעס און פון א באזעל, וואָלט איך בעסער געפאָהרען קיין באזעל, וואָרום די גאַנצע וועלט, זאָגט מען, וועט זיין אין באזעל. און איך שרייב דיר, וועלווע, אז איך וויים פריהער, וואָס דו וועסט מיר דערוויף שרייבען. דו וועסט מיר שרייבען, איך זאָל דיר נישט שרייבען פון באזעל, וואָרום נאָך דיין שכל הישר קומט דאָך אויס תמיד קאַפויר, מיט׳ן קאָפ אַראָפ און מיט די פים אַרויף. דערפאַר וויל איך דיך גאָרנישט שרייבען פון באזעל, וואָרום איידער דיך איבערשפאַרען איז שוין גרינגער איבער־טראָגען מאַריענבאַד אויף די נאָלעווקים, אָדער די נאָלעווקים קיין מאַריענבאַד. און איך שרייב דיר, וועלווע, אז דו וועסט זיין ערגער פון ערגער, אז דו וועסט זיך נישט זעהען דאָרטען מיט די איטשע־מייערס, איך מיין חירש לויפערמאַן׳ען, קלמן ברויכשטוהל, יצחק־מאיר שערענצים און יצחק־מאיר פּעקעלים, און דער עיקר מיט שלמה קורלענדער, און פרעגען ביי זיי, וואָס איז די גדולה, וואָס זיי האָבען אוועקגעשיקט זייערע וויבער אויף הפקר און אַליין זענען זיי געבליבען אין דער היים? פאַר וואָס זאָלען זיי בעסער נישט קומען אַהער צו פאָהרען חאַטש קלייבען נחת, זעהען, ווי זייערע וויבער פערנעמען זיך דערמיט, וואָס זיי חאַפּען איבער פרעמדע חתנים, רעדען־אַפ יונגע לייט, אז זיי זאָלען נישט חתונה האָבען. מע איז זיך אַביסעל אָנגעפאָהרען אַהער! קלאַמפערשט אויף דער „קור"! וועט מיר קור? אז טאָג וויי נאַכט נאָר מע זוכט קאַוואַליערען. א בחור איז א בחור, איין אַלמן איז איין אַלמן, א גרוש איז א גרוש, א בעווייבטער איז אויך גוט, אבי א זכר. זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מיינע פים — נא דיר א באָד. ביז מע דערלעבט צו זעהען א שטיקעל מאַנספּאַרשוין, בר־

זיי געזונד, חיים, און פערגעס נישט פון דעסטוועגען מיר אויך אמאל אריינווארפען א בריוועל חאטש פון יוצא וועגען. לאז זיך דיר דאכטען, עלעהיי איך בין אויך פון די „גוטע פרייַנד" דיינע, וואם דו שרייבסט צו זיי אפט און א סך, אמת בסוד סודות... און איך ווינש דיר ערפאלג אין זעכס־און־זעכציג און אין פרעפע־דאנס, אזוי ווי אין אלע דיינע איבעריגע מאריענבאדער געשעפטען און אונטערנעמונגען...

אסתר.

21.

די יאמאיטשיכע פון מאריענבאד צו איהר מאן וועלווע יאמאיקער אויף די נאלעווקים אין ווארשא.

וועלווע! וואם פרעסט דו די נשמה און זעצסט מיט בריף, איך זאל דיר שרייבען און שרייבען? איך שרייב דאך דיר, דאכט מיר, אלע וואך, אז ס'איז דערווייל נישטא גארנישט וואם צו שרייבען, וואהרום מיר זענען אין מאריענבאד, נישט אין קארלסבאד. און איך שרייב דיר, וועלווע, אז עס בלאזט דערויף, אז מיר זאלען שוין דא בלייבען ווינטערען אין מאריענבאד, און לאזען אונזערע שונאים שוין אזוי לעבען, ווי איך וועל דא עפּיס מאכען. און אלץ איבער וועמען? איבער דיר מיט דיין עקשנות און מיט דיין שכל הישר, וואם וועט אונז פערפיהרען אלעמען, הלואי איך זאל ליגען זאגען, דער שווארץ יאהר ווייסט וואוהין, וואהרום אז טאמער וואלט איך שוין געווען פארטיג חאטש מיט אייגעם, איך מיין מיט'ן ביאליסטאקער, איז ביז איך האב זיך א קאהר געגעבען, איז דער־ווייל אונטערגעשפרונגען באזעל. א היץ אין באזעל, א קאנגרעס פון ציוניסטען. האט דאס איהם אוועקגעטראגען קיין באזעל מיט נאך עטליכע יונגע לייט און בחורים, וואם זענען צום מיינסטען אויף מיין פינסטער מזל אלע ציוניסטעו. א גליק חאמש, וואם דער

גאנצען פון יענעמס וועגען איז אויך נישט בדאי. דו טאָרסט נישט פערגעסען, אז דו ביזט אויף דער „קור", דאַרפסט זיך אזוי נישט אָפּגעסען דאָס האַרץ, חיים. גלויב מיר, די עלענדע וויבלעך וועלען מיט גאָט'ס הילף, קומען בשלום אהיים, צו זייערע מאַנען, וואָס האָבען קיין צייט נישט געהאַט און האָבען זיך געאיילט חתונה האָבען באַלד נאָך שלשים, און איצט ציטערט אויף זיי דאָס לייב, זייערע וויבלעך זאָלען, חלילה, נישט געשטרויבעלט ווערען... נאָר־רישע מענער! זיי זאָלען כיך פרעגען, וואָלטען זיי בעדארפט די דאָזיגע וויבער לאָזען לויפען. האָלטען צוגעבונדען אויפ'ן שטריק קאָן מען נאָר א קוה, און דאָך טרעפט זיך א מאָל, אז זי געהט אין שאָדען...

נאָר מיין נישט, חיים, אז דאָס, וואָס איך שרייב דיר דאָ אין אזא טאָן, איז, וויל עס פערדריסט מיך. דו וויסט גאָנץ גוט, אז איך בין נישט גלייך צו מיין שוועסטער חנצי, וואָס וויינט און קלאָגט אויף איהרע יאָהר און טעג און פערשעלט זיך דאָס געבויין. איך וויל דיר נאָר בעמערקען איין זאַך, אז די „קור" אין מאריענ־באר קאָן נישט געהן גוט, אז מע פאַלגט נישט דעם דאָקטאָר און אז מע שפּיעלט גאנצע טעג אין קאָרטען און מע עסט זיך אָפּ דאָס האַרץ פאַר פרעמדע וויבלעך, וואָס מע דארף אויף זיי השגחה געבען, זיי זאָלען, חלילה, נישט געהן אין שאָדען...

לייענענדיג, חיים, דיינע שענע גרויסע בריעף, וואָס דו שרייבסט צו דיינע „גוטע פריינד", האָב איך מיך דערמאָנט אין די אַמאָליגע גלאָליכע צייטען, וואָס וועלען זיך שוין ליידער קיינמאָל נישט אומ־קערען... אמאָל, געדענק איך, פלעגסט דו מיר אויך שרייבען גרוי־סע ליעבע האַרציגע בריעף; היינט שרייבסט דו אזעלכע בריעף צו אַנדערע, און מיך פּטר'סט דו אָפּ מיט עטליכע שורות, אָדער עס געהען־אַוועק וואָכען און דו שרייבסט גאָרנישט. נאָר שא, איך האָב גאָר פערגעסען אז דו האָסט קיין צייט נישט. האָסט נעבאָך אויף זיך אזוי פיעל זאָרגען אין דעם „וויסטען" מאריענבאד, דער אויבערשטער זאָל מאַקי שומר ומציל זיין אַלע אידען!...

צום ביישפּיעל, דיינע בריעף, וואָס דו שרייבסט צו דיין פרוי, זענען נישט אַזעלכע, ווי די, וואָס דו שרייבסט צו דיינע גוטע פריינד. אין די בריעף, וואָס דו שרייבסט צו דיין פרוי, בעקלאָגסט דו דיך אויף דעם „וויסטען" מאַריענבאַד, אַז דו טהוסט נישט קיין זאַך, אויסער דעם, וואָס די דאָקטוירים הייסען דיך. נישט דו עכט, זאָגסט דו, נישט דו זיצסט אויף איין אָרט, נישט דו ריהרסט דיך צו, חס ושלום, צו אַ קאָרט, — מיט איינעם וואָרט, דו „קורירסט" זיך און קומסט נעבאַך אָפּ אויף דער וועלט און ליידסט גלות מאַ־ריענבאַד. וועהרענד דיינע בריעף, וואָס דו שרייבסט צו אַנדערע, זענען אַ סך לעבעדיגער, אַ סך פרייליכער, און לייענען זיך, ווי אַ פעליעטאָן. פון דיינע בריוולעך, וואָס דו שרייבסט צו אַנדערע, איז צו זעהען, ערשטענס, אַז דו שטעלסט די דאָקטוירים אַ פייג, און אַז דו עסט, קיין עין־הרע, דוקא מיט אַ רעכטען אַפּעטיט, און שפּיעלסט, דאַנקען גאָט, גאַנצע טעג אָדער אין דרייען פּרעפּעדאַנס אָדער, פאַר נויט, אין צווייען אין זעכס־און־זעכציג. לאַנג לעבען זאָל די מאַדאַם טשאַפּניק, וואָרום וואָס וואָלט איך געטהאָן, ווען זי זאָל, חס ושלום, אויך נישט זיין אין דעם „וויסטען" מאַריענבאַד? מיט וועמען וואָלסט דו געשפּיעלט אין זעכס־און־זעכציג?... און, צווייטענס, איז צו זעהען פון דיינע בריעף, וואָס דו שרייבסט צו פרעמדע, ווי געטריי דו האָסט גענומען אויף זיך די אויפזיכט אויף יענע אומגליקליכע ווייבלעך נעבאַך, וואָס פאָהרען אַרויס דאָס ער־שטע מאָל אויף דער גרויסער וועלט, און ווי נאָהענט דו נעמסט זיך צום האַרצען, וואָס די דאָזיגע עלענדע ווייבלעך שפּאַציערען אַרום איבער מאַריענבאַד נישט מיט דעם, וואָס מע דאַרף, און געהען אין רעסטאָראַן עסען נישט מיט דעם, וואָס עס פּאַסט פאַר זיי, און שטעהען נישט אין דעם געווינשטען האָטעל. באשר בכן, דאַרפסט דו אַוועקלעגען דאָס געזונד, איבערפּעקלען די פערבלאָנזעטע נשמות אין איין אַנדער האָטעל און למען השם געבען צו וויסען זייערע מאַנען, אַז זיי זאָלען נעבאַך האָבען עגמת־נפש און אויסגעהן מיט אַלע כחות?... ניין, חיים, מפקיר זיין זיך שוין טאַקי גאָר אינ־

עין־הרע... נאָר נישט פון דעם רעד איך. דו ווייסט, חיים, אז איך בין נישט אזוי דום, איך זאָל זיין אייפערזיכטיג, ווי אַנדערע פרויען, ווי מיין שוועסטער חנצי, למשל, אז אָך און וועה איז צו איהר מזל, זי האָט אויך גוטע גרוסען פון מאריענבאַד. גוטע פריינד שלאָפען נישט, געבען זיך מיה צושטעלען איהר אַלע מאָל נייע סיורפריזען פון איהר תכשיט, בריוולעך און ליעבע־צעטלעך צו אַלערליי „דושינקעם" און „ליובינקעם". א נחת צו האָבען אזא שוואָגער, ווי אונזער מאַרק, און א תענוג איז דאָס א גרויסער, אז מע האָט די זכיה איהם פאר א מאָן צו האָבען. וועו דו זאָלסט זיין אין דער היים, וואָלטען מיר אינאיינעם פאָרט געזעהען עפּים אַיין עצה, וואָס טהוט מען מיט דעם פאַרפאַלק, א ביטערער רחמנות אויף מיין שוועסטער! אפשר וואָלטען מיר דאָס פאַרעל אָפּגע׳גט, טראָץ דעם, וואָס חנצי איז אין איהם צו די צרות פערליעבט, זאָגט, אז זי קאָן אָהן איהם נישט לעבען. פערפינסטערט איז זי געוואָרען! האָב קיין פאַראיבעל נישט, חיים, וואָס איך דול דיר א קאָפּ. וווּ טאָר איך פון דיר פערלאַנגען, אז דו זאָלסט אין זינען האָבען פאַר־מילין־זאכען, אז דו האָסט אויף זיך דאָרטען אזוי פיעל פליכטען?... נאָר איך קעהר מיך אום צו דיין בריעף.

דו בעקלאָגסט זיך פאַר מיר, חיים, און בעדויערסט, וואָס דו ביזט נישט קיין שרייבער. וועו דו זאָלסט זיין א שרייבער, זאָגסט דו, וואָלסט דו געהאַט פון מאריענבאַד צו שרייבען און צו שרייבען. וועלטען וואָלכט דו איבערגעקעהרט! איך מיין, אז דו זאָגסט עס גלאַט אזוי, ווייל דו ביזט זעהר בעשיידען. אומגעקעהרט, איך דאַרף דיר מאַכען א קאָמפּלימענט, אז איך האָב מיר קיינמאָל נישט פאַרגעשטעלט, אז מיין מאָן זאָל האָבען אזא טאַלאַנט צום שרייבען. דיינע בריעף, חיים, זענען, אָהן א טראָפען חניפה נערעדט, א מוס־טער פון א בריעפענשטעלער. אויסערדעם, וואָס זיי זענען אזוי שען געשריבען, זענען זיי נאָך דערצו פערשיעדענאַרטיג, יעדער בריעף מיט אַיין אַנדער טאָן און מיט אַיין אַנדער אינהאַלט, טראָץ דעם, וואָס זיי זענען אַלע כמעט אין אַיין און דערזעלבער צייט געשריבען.

ווינציגער אַוועקגעהן. חם וחלילה! זאָלסט דיר נישט אָפּזאָגן פון קיין זאַך. רק זאָלסט זיך היטן פון שלעכטע מענשען, פון לעדיגגעהערס, פון שאַרלאַטאַנעס, וואָס האָבען נישט אין זינען זייערע אייגענע ווייבער און קוקען אויף שענערע. און זאָלסט דיך אַנהאַלטען בעכער אַן מיינע אמת'ע גוטע פריינד, און זאָלסט אָפּהיטען די קור, און זאָלסט מיר זיין געזונד, און קומען געזונדער־הייט, אם ירצה השם, אַהיים, ווי עם ווינשט דיר באמת

בעלך שלמה קורלענדער.

.20

אסתר סאראקער פון די נאלעווקים אין ווארשא צו איהר מאן חיים סאראקער אין מאריענבאד.

ליעבער חיים!

עס וואונדערט מיך, וואָס איך האָב שוין לאַנג פון דיר קיין שום ידיעה. פון יענעם בריעף אַן, וואו דו בעקלאָגסט זיך אויף דעם „ווייסטען" מיט מאריענבאד, אז ס'איז דאָרט נישטא וואָס צו טהון, ביזט דו מיט א מאל אַנשטוויגען געווארען, וועהרענד צו אַנדערע, האָב איך געהערט זאָגען, שרייבסט דו זעהר אָפט און זעהר א סך... איך וועל געוואָהר דורך פרעמדע, אז דו ביזט דאָרט, מיט גאָט'ס הילף, א קאוואַליער אין דעם מאריענבאד, וואָס פערמאָגט, ווי איך האָב געהערט זאָגען, אַזוי ווינציג מאַנספּאַרשוינען און אַזוי פיעל פּרוי־ענציכערס! איך דענק, חיים, אז עס דאַרף צו זיין גאַנץ אַנגענעהם זיך פיהלען, ווי מע זאָגט ביי אונז, „איין זכר אין מאסקווע"... אמת, מע דאַרף זיין דערצו זעהר געשיקט און מע מוז בעזיצען געוויסע פעהיגקייטען צו קאָנען יוצא זיין פּאַר אַזוי פיעל דאַמען, קיין

באַלד זעהען זיך מיט מיין פריינד חיים סאָראָקער, איהם נישט דערצעהלען, וואָס און ווען, ער זאָל גאָר אַפילו ניט איבערקלערען, אַז דו ווייסט פון זיינע בריוולעך צו מיר. זאָלסט איהר נאָר לאָזען גריסען פון מיר גאָר פריינדליך, און זאָלסט נעמען געלד ביי איהם אויף מיין רעכענונג, וויפיעל דו בעדאַרפסט. זאָלסט זיך נישט קוויינקלען אין דער סומע, נאָך אַ פינף־און־צוואַנציגער און נאָך אַ פופציגער. ממה־נפשך — עס קאָסט שוין אַזוי פיעל!... זאָלסט נאָר געדענקען איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אַז איך זשאַלעווע דיר, חלילה, נישט דעם גראָשען דאָרט, וואו עס געהט אין דיין געזונד, וואָרום סוף־כל־סוף איז מיר דיין געזונד טייערער פון אַלץ אויף דער וועלט.

גם זיי וויסען, בעלצי היקרה, אַז עס איז געווען ביי מיר אַ גאַסט, דיין פעטער משה פון ראָדעם, און האָט מיך אָפּגענודעט אַ גאַנצען טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט. ער וויל, איך זאָל איהם געבען אַ שטעלע ביי מיר אין דעם נייעם הויז. האָב איך איהם געגעבען אַ פיינע נדבה. האָט ער קיין נדבה נישט געוואָלט נעמען. ער איז נישט קיין מקבל, זאָגט ער, און, חלילה, נישט קיין מחזיר על הפּתחים. ער וויל, זאָגט ער, כשר פערדיענען זיין שטיקעל ברויט. ווייס איך נישט, וואָס ער מיינט „כשר", און וואָס מע טהוט מיט איהם. און פון דיין פעטער נחמן פון קוטנע האָב איך געהאַט אַ בריעף, שרייבט ער, אַז ער איז אָפּגעברענט געוואָרען אין דער גרויסער שרפה, אַרויס מיט ווייב און קינדער ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, און בעט הילף. האָב איך איהם אַרויסגעשיקט וויפיעל איך האָב געקאָנט, חאָטש, דעם אמת זאָגענדיג, איך לייען צייטונגען, איך האָב אין ערגיץ נישט געזעהען, אַז קוטנע זאָל האָבען געהאַט אָפּגעברענט. הכלל, געלד געהט אַזוי ווי רויך, און דירה־געלד, ביז מע רייסט־אַרויס ביי די לאָקאַטאָרען, קומט־אָן מיט ווערים. און דאָס נייע הויז האָט מיך שוין אַריינגעשלעפּט אַזוי ווייט, אַז איך פיהל, גלייך ווי איך טרינק מיך. נאָר זאָלסט נישט איבערטראַכטען, אַז איך שרייב דיר התנצלות, בכדי ס'זאָל ביי דיר

וואַליער און אויף דיין דזשענטעלמאַן, וואָס האָט נישט קיין אַנדער נאָמען ביי אונז אויף די נאַלעווקים, אויסער מאיר'על שאַרלאַטאַן.

איך בין זיכער, בעלצי היקרה, אַז דו וועסט דורכלייענען סאָ־ראָקער'ס בריוולעך, וועסט דו אַליין זעהן, אַז עס וואָלט פאַר דיר פיעל געזינטער געווען, ווען דו פאָלגסט מיך און האַלטסט זיך בע־סער ביי מיינע גוטע פריינד, נישט ביי די אַדעסער שאַרלאַטאַנעס, וואָס וואַרפען אַוועק זייערע ווייבער און פליהען אַרום איבער מאַ־ריענבאַד און קוקען אַרויס, טאָמער דאַרף קומען צו פאָהרען אַ שען ווייבעל, זאָלען זיי זיך אָננעמען איהר קריוודע. און וואָס די יאַ־מאַיטשיכע וועט דיר דערצעהלען מעשיות אויף מיין פריינד חיים סאָראָקער, אַז ער שפּיעלט טאָג ווי נאַכט אין זעכס־און־זעכציג מיט דיין קרובה חוה'לע טשאַפּניק, זאָג איך דיר, בעלצי היקרה, אַז, ערשטענס, איז דאָס אַ ליגען. און צווייטענס טאָמער אַפילו איז דאָס אַיין אמת, איז שולדיג אין דעם דיין קרובה, נישט ער. אַ סימן — נאַ זעה, וואָס חיים סאָראָקער שרייבט מיר טאַקי וועגען דעם. זיי מאַכען אַ מאָל אַ זעכס־און־זעכציג, ווייל ס'איז איהם סקוטשנע, נישטאָ מיט וועמען צו שפּיעלען, שפּיעלט ער מיט איהר. נאָר ער וויל אַזוי שפּיעלען מיט איהר, ווי איך וויל טאַנצען, וואָרום, אַז זי פערשפּיעלט, צאָהלט זי נישט. לייען איבער גוט חיים סאָ־ראָקער'ס בריוולעך, וועסט דו זעהן, וואָס ער שרייבט מיר פון אַלס־דינג, ער לאָזט נישט דורך קיין ברעקעל. און אַז דו וועסט איבער־לייענען די בריוולעך, זאָלסט דו זיי מיר אָפּשיקען צוריק, ווייל איך האָב איהם געגעבען מיין עהרען־וואָרט, אַז קיין פויגעל זאָל נישט וויסען, וואָס ער שרייבט מיר.

איך מיין, אַז דו פערשטעהסט אַליין, אַז ער איז גערעכט, וואָס ער שרייבט מיר, וואָרום ער איז מיר אַ גוטער פריינד באמת און אַיז שוין נישט קיין „אויסגעוועבטער". ער איז שוין יאָ אַ קלוגער מענש און אַ פּראַקטישער. ער פערשטעהט שוין דוקא יאָ, וואו אַיין און וואו אויס. על־כן בעט איך דיך, בעלצי היקרה, זאָלסט, למען השם, ווי נאָר דו וועסט ערהאַלטען דעם דאָזיגען בריעף,

איז אַזוי פריינדליך און איז זיך מטריח און קומט אַרויס מיך אָפּ־
נעמען פון דער באַהן, און העלפט מיר ביי׳ם געפּעק, און זעצט זיך
אויף מיט מיר אויף איין פוהר, טאָר איך נישט פערפאָהרען אַהין
וואו איך וויל, חס ושלום! נאָר איך מוז, מע נויט מיך פון קהל,
איך זאָל מיך אָפּשטעלען דוקא אינ׳ם אייגענעם האָטעל, וואו דער
אַדעסיט, דוקא מיט איהם געהן אָנקוקען מאַריענבאַד, און דוקא
פון איהם לאָזען זיך פיהרען אין אַ רעסטאָראַן אַריין, און מסתמא
מיט איהם ביי איין טיש זיך אַוועקזעצען עסען, אַזוי, אַז לאָז די
יאַמאַיטשיכע, מיט דער טשאַפּניק, מיט דער לויפערמאַן, מיט דער
ברויכשטוהל, מיט דער שערענצים, מיט דער פּעקעלים, — דאָס
הייסט, אַלע נאַלעוווקים, פון איין עק ביז׳ן אַנדערען עק, — לאָזען
זעהען, מיט וועמען שלמה קורלענדער׳ס ווייב בעלצי עסט אַ דיי־
טשען וואַרעמעס! און פערקעהרט, אַז עס קומט דעם מאַנ׳ס אַ
גוטער פריינד און וויל מיר איבערגעבען אַ גרוס פון מאַן, דאַרף
איך איהם זעהען וואָס גיכער משלח זיין, וואָרום דעם מאַנ׳ס גוטער
פריינד איז דאָך נישט קיין קאַוואַליער, און יענער איז אַ קאַוואַ־
ליער, און אַיין אַדעסיט, און אַ דזשענטעלמאַן, און גלאַט אַ יונגער־
מאַן אַ תכשיט, וואָס אַבי מע האָט איהם אָפּגעגעבען דאָס נדן,
היינט וואָס געהט איהם אָן אַ ווייב, אַז ס׳איז פאַרהאַן אין מאַ־
ריענבאַד שענערע ווייבלעך, עלענדע, וואָס מוזען נעבאַך אויסשטיי־
גען איינע אַליין אין אַ פרעמדער שטאָדט, זיך אויפזעצען אַליין אויף
אַ פוהרעל און פערפאָהרען אַליין אין אַ האָטעל, און געהן אַליין
אין אַ רעסטאָראַן מיטאָג עסען אָהן אַ שום קאַוואַליער — געשיקט
זיך עס? אַי, טאָמער איז יענער אַיין אויסוואורף פון דער נאַטור,
וואָס גאַנץ וואַרשאָ האָט מיט איהם צו טהון — וואָס געהט עס
מיך אָן?

נאָר למאַי זאָל איך רעדען, בעלצי היקרה, אויף אַ מענשען
לשון־הרע גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין? אַמעהר, נאַ, אָט האָכט
דו דיר דאָ די בריעף פון מיין פריינד, חיים סאָראָקער, און זעה,
וואָס ער, אַיין אייגענער שוואָגער, שרייבט אויף דיין שעגעם קאַ־

אלטער בחור, און מע האבען ווייטפערלעך אויף דער נאז, און מע רייסען פון טוידט און פון לעבעדיג, נאר קוים זיצט ער אין בערלין, איז ער שוין א קאוואליער און מע דערצעהלען פרעמדע ווייבלעך, אז זיי זענען איהם פון דעם ערשטען טאג אן געפעלען, און חאטש מע זאגט איהם אין די אויגען, אז ער איז א אידיאט און א נאהאל, פון דעסטוועגען איז ער מיך טכבד אויף מארגען מיט בוקעטען און מיט בלומען, און איך דארף עם אננעמען פאר ליעב, און איך טאר זיי איהם נישט ווארפען אין פנים אריין. מעגליך, אז דו ביזט נעררעכט: אז איך פאהר אין וואגאן, דער רוח ווייסט מיט ווען, און איך ווייז זיי ראם קידושין־פינגערעל און זיי חאפען מיר קושען די האנד, טאר איך זיי נישט ברעכען די ביינער, אדער ארויסווארפען פון וואגאן, אדער, לכל הפחות, אריינרופען דעם קאנדוקטאר און הייסען ארויספיהרען, נאר איך דארף זיי נאך, אדרבה, אויסנוצען, זיי זאלען מיר העלפען ארויסווארפען די פעקלעך פון וואגאן, און איך בין מחויב אויסהארען פון זיי בעת־מעשה טויזענד קאמפלימענטען, וואם שלאגען צו דער גאל... מעגליך, אז איך בין איין אויסגעוועבטער פון דער אלטער וועלט און הויב נישט אן צו פערשטעהן, אז עם קומט מיר ארויס אקעגען אויפ'ן וואקזאל א יונגערמאן, איין אדעסיט, וואם איך ווייס, אז ער האט א שם פון א שארלאטאן, און שטעלט זיך צוויק מיך אויספרעגען ווער איך בין און וואם איך בין, טאר איך איהם נישט זאגען: „ווער זענט איהר, יונגערמאן, און וואם זענט איהר?“ ניין. חס ושלום. אדרבה, איך דארף איהם כיאבען טאקי באלד אויפ'ן ארט פאר א קאוואליער און אויפזוצען זיך מיט איהם אויף איין פוהר און העצקען זיך מיט איהם פונ'ם וואקזאל ביז'ן שטאדט אריין, אזוי, אז נישט נאר די יאמאיטשיבע, וואם בעשטעהט אליין פאר א גאנצע וועלט, נאר מאקי די גאנצע וועלט זאל זעהען, ווי שלמה קורלענדער'ס ווייבעל פון די נאלעווקים פאהרט אין מאריענבאד מיט איין אדעסער שארלאטאן פראנק און פריי, און שטעלט ארויס דער וועלט א גרויסע פייג. דאם אליין איז אבער נאך ווינציג. אז מאיר'ל שארלאטאן

זיך צו פריגלאשען אייך אינאיינעם מיט אייער פאדרוגע, מאדאם פעקעלים, אויף אונזער פראגולקע מארגען קיין ענגער. דארט וועלען זיין אלע אונזערע אינטימע בעקאנטע, און מיר וועלען פערברענגען די צייט זעהר פריאטנע. מיר וועלען זיך קאטאיען אויף א לאדקע, און איך וועל לייענען מיינע א באסני, וואס איך האב סאטשיניאעט אויף יאמאיטשיבע'ס טעכטער, און איך נאדעיע זיך, אז איך וועל אייך דאסטאווען אין אמת'ע אודאוואלסטוויע. איך מיין, אז ווי באלד די מאדאם קורלענדער סאגלאסעט זיך, דארפט איהר און אייער פאדרוגע זיך אויך סאגלאסען. מיר נעפינען זיך אין מאריענבאד, נישט אין ווארשא אויף די נאלעווקים, און דארפען זיין וויט פון אלערליי פרערדאזודקעס.

איך גרים אייך ביידען גאר פריינדליך.

אייער מארק דאווידאוויטש מ.

.19

שלמה קורלענדער פון די נאלעווקים אין ווארשא צו זיין וויב בעלצי קורלענדער אין מאריענבאד.

לזוגתי היקרה מרת בעלצי שתחי'.

איך האב דיין בריף מקבל געווען און איהם דורכגעלייענט פון אנהויב ביז'ן סוף און געטראכט זיך, אפשר ביזט דו געראטן? אפשר בין איך טאקי, ווי דו זאגסט, אין די זאכען אויסגעווענט? אפשר בין איך טאקי, ווי דו זאגסט, א מענש פון דער אלטער וועלט און וויים נישט, וואו איין און וואו אוים? מעגליך, אז איך בין נישט שטארק איבערגעשפיצט, חאטש אפילו די וועלט האלט מיך, דאכט זיך, נישט פאר אזא גרויסען נאר. מעגליך, אז דו ביזט גערעכט, אז יעדער פלאכט און יעדער שמייגער, ער מעג זיין איין

צו אוחאַזשעווען נאָך אונזערע נאַלעווקער ווייבלעך? און דאָס, וואָס איך בין אַזוי ליובעזנע מיט דער מאַדאַם קורלענדער, בע־דאַרף אַייך נישט אודיוליאַען. איך אוווערא̈יע אַייך, אַז איך בין צו יעדער זשענשטשינע אַזוי. ס'איז ביי מיר אַזאַ פּריוויטשקע. אַלע אַדעסיטען זענען וואָאָבשטשע וועזשליווע און אָטקראָווענע. און איך זאָג אַייך אָטקראָווענע, אַז די מאַדאַם קורלענדער איז נישט ווערטה אַייער מיזיניעץ. אַייך ווייס איך, פּאָקראַיני מיעריע, אַז מע האָט אַייך נאַוויאַזעוועט צוויי „איטשי־מאַיערס", און איהר כטראַדאַיעט נעבאַך און קומט־אָפּ פאַר פרעמדע זינד. די מאַדאַם קורלענדער אָבער האָט זיך אַליין פערקויפט צוליעב געלד. און דאָס, וואָס די מאַדאַם פּעקעלים נאַפּאָמינאַיעט מיר אַלע מאָל, אַז איך בין אַ זשענאַטער, איז דאָס, פּאָ מאָיעמו, אַיין איבעריגער טרוד. איך אָטריצאַיע דען, אַז איך האָב אַ פרוי? איך זאָג נאָר, אַז דאָס מעשאַיעט מיר נישט צו זיין דרוזשנע מיט שענע קלוגע אָבראַזאָוועטע דאַמאָטשקעס, אויף וויפיעל ס'איז נאָר וואָזמאָזשנע. פאָלגט מיך, אַ גוטען פריינד, און פּאָלזעוועט זיך מיט אַייער פּרע־ביוואַניע דאָ אין מאַריענבאַד... מעזשדו פּראָטשים, ווער האָט אַייך געזאָגט, אַז איך שרייב באַסניס? די מאַדאַם טשאַפּניק, צי די מאַדאַם קורלענדער? און וואָס האָבען זיי אַייך געזאָגט? וואו זעהען מיר זיך היינט?

אַייער מ. מ.

.18

מאיר מאַריאַמטשיק פון מאַריענבאַד צו דער מאַדאַם שערענצים און מאַדאַם פּעקעלים אין מאַריענבאַד.

אונזער קרוזשאָק אין מאַריענבאַד האָט גערעשעט יעדינאָגלאַס־נע, אַז אַייער פּריכוטכטוויע איז אַזוי פּריאַטנע, אַז מיר אָסמעליווען

פּאָזשאַלאָסטאַ, פאַר וואָס קומט אַייך, איהר זאָלט סטראַדאַיען מעהר פאַר דער גאַנצער וועלט? פאַר וואָס איז ביי אונז אין אָדעס יעדע זשענשטשינע סוואָבאָדנע און ווייסט נישט פון קיין ראַבסטוואָ? איך בין וואָזמושטשאָן, זאָג איך אַייך, דאָ גלוביני דושי אי אָב־ראַטנאָ! נאָר אויב איהר ווילט, מיר זאָלען ראַזסוזשדאַיען וועגען דעם מעהר פּאָדראָבנע, זייט היינט פון דריי ביז פיער אין „קאַפע־מיניאָן", וואָרום אין „קאַפע־עגערלענדער" איז צופיעל האַרמידער, נאָך ערגער ווי ביי אַייך אין וואַרשאָ אויף די נאַלעווקים. וועמען האָט איהר דאָרט נישט געזעהען?

מיט דער גרעסטער ניעטערפּעניע וואַרט איך אויף אַייך ביידען. גריסט דער מאַדאַם פּעקעלים.

מ. ד. מ.

.17

מאיר מאַריאַמטשיק פון מאַריענבאַד צו דער מאַדאַם שערענצים און מאַדאַם פּעקעלים אין מאַריענבאַד.

נאַפּראַסנע האָט איהר מיך פּאָדאָזרעוואַיעט. איך פערזיכער אַייך, אַז דאָס, וואָס איך האָב אַייך געזאָגט היינט ביי'ם ברונען, איז ווייט פון אַ קאָמפּלימענט. איהר מעגט מיר גלויבען פּאָסאָ־וועסטי. איך ציעניווע אין יעדער זשענשטשינע וואָפּערוויך שכל, וואָווטאָריך טאַקט, און ווטרעטיך אָבראַזאָוואַניע. איך האָב מיט אַייך ווינציג גערעדט, אָבער גלויבט מיר: איך קען אַייך ביידען אַזוי אָסנאָוואַטעלנע, גלייך ווי מיר וואָלטען זיין זנאַקאָמע פון יאָהרען. און דאָס, וואָס איהר מיינט, אַז איך בין רעווניווע, — די מאַדאַם פּעקעלים האָט מיר דאָס צוויי מאָל נאַמיעקעוועט — שווער איך אַייך, אַז איהר אָשיבאַיעט זיך. איך האָב נאָר גע־זאָגט: וואָס האָט אַזאַ קעשעניעווער גאוס, אַזאַ פּראָווינציאַל,

פּלימענט, וואָלט איך אַייך געזאָגט פּאָ סעקרעטו, אַז איך ווייס נישט, ווער פון אַייך ביידע איז יונגער און ווער איז שענער. עס איז בעשערט געווען, אַז אונזער צווייטע ווסרעטשע זאָל זיין זאַ־גראַניצע, און איך בין זעהר ראַד. וואָרום זאַגראַניצע איז נישט וואַרשאָ, און מאַריענבאַד איז נישט די נאַלעווקיס. איך פּאָזדראַווע אַייך און אַייער פּאָדרוגע מאַדאַם פּעקעלים מיט אַייער פּריעזד קיין מאַריענבאַד. און איך בעט אַייך, איהר זאָלט זיין אַזוי ליובעזנע צונעמען פון מיר דעם בוקעט פון פרישע ראָזעס אינאיינעם מיט מיינע בעסטע פּאָזשעלאַניעס.

אַייער פּאָקאָרני סלוגאַ

מאַרק דאַוויד אָוויטש מאַריאַמטשיק.

.16

מאיר מאַריאַמטשיק פון מאַריענבאַד צו דער מאַדאַם שערענצים און מאַדאַם פּעקעלים אין מאַריענבאַד.

אָטשען ראַד, וואָס איהר האָט מיך פערשטאַנען, נאָר איהר אָשיבאַיעט זיך, אויב איהר פּרינימאַיעט עס פאַר אַ קאָמפּלימענט. איך אוווייעראַיע אַייך, אַז איך בין וואָאָבשטשע אַ מענש אַ אים־קרענער. אַלע אַדעסיטען זענען אַזוי. ביי אונז אין אָדעס זענען נישט פאַרהאַן קיין דוואוליטשנאָסטען. און וואָס איהר נאַמיעקע־וועט אויף מיין דאַילני ראָדסטוועניצע, אויף דער יאַמאַיטשיכע און אויף דער מאַדאַם טשאַפּניק און נאָך אזעלכע... (דאָ איז אויסגע־מעקט אַ וואָרט), איז ביי מיר נאַפּליעוואַט! אַ קוראָרט איז נאַ־זנאַטשעט געוואָרען אויף ראַזוליעטשעניעס, נישט אויף מאָראַל. איך זעה נישט אַיין אין דעם קיין שום פּרעסטופּלעניע, וואָס איהר וסטרעטשאַיעט זיך מיט אַיין אָבראַזאָוועטען מענשען. זאָגט מיר,

15.

מאַו מאַריאַמטשיק פון מאַריענבאַד צו דער מאַדאַם שערענצים און מאַדאַם פעקעלים אין מאַריענבאַד.

אויב איך אָשיבאַיע מיך נישט, האָבען מיר זיך מיט אַיין רוכטרעטיט פאַראַיאָהרען אין וואַרשאָ אין שווייצאַרסקי דאָלינע אויף אַ אידישען ליטעראַטורנע וועטשער. אַ סימן: איהר זענט געזעסען אין צווייען מיט אַייער פאָדרוגע און האָט זיך געשמאָלצען פאַר געלעכטער. ס'איז געווען דעמאָלט דער „זיידע" פון אונזער אָדעס, און וואַרשאָ האָט איהם געטשעסטעוועט. נאָך אַ סימן: איך בין צוגעגאַנגען צו אַייך דעמאָלט און האָב אַייך אַ פרעג גע־געבען אויף רוסיש: „פאַזוואָלטי אוזנאַט פריטשינו וואַשיי ראַ־דאָסטי?" האָט איהר מיר געענטפערט האַלב אויף פויליש, האַלב אויף רוסיש: „דליאַ טעגאָ טשטאָ נאַם וועסאָלאָ". און איהר האָט זיך איבערגעקוקט מיט אַייער פאָדרוגע, און אַך! איך וועל קיינ־מאָל נישט פערגעסען דעם בלעסק פון אַייערע שענע אויגען!... גאָכדעם זענען מיר געגאַנגען אין דרייען — געדענקט איהר — פון די לאַזענקים ביז יערוסאַלימסקי אַלעע און אַביסעל ווייטער. איך האָב געבאָלטאַיעט, דערצעהלט אַנעקדאָטען, און איהר האָט גע־לאַכט... און נאָכדעם האָט איהר מיך געבעטען, איך זאָל אַייך אָסטאַווען. האָב איך אַייך אָסטאַוועט, נאָר מיט אַיין אוסלאָוויע, אַז מיר זאָלען זיך ווסטרעטשאַיען נאָך אַ מאָל. איצט, אַז מיר האָבען זיך ווסטרעטיט ביי'ם קרייצברון, האָט איהר זיך געמאַכט גלייך ווי מיר זענען גאָרנישט זנאַקאָמע... איך האָב זיך באַלד גע־שטויסען, אַז עס פאַסט אַייך נישט מסתמא פאַר פאָסטאָראָני. און דאָס איז די פריטשינע, וואָס איך אָבראַשטשאַיע זיך צו אַייך דורך אַ זאַפיסקע. איהר קאָנט אַייך גאָרנישט פרעדסטאַווען, ווי ווייט איהר האָט זיך ביידע איזמעניאַיעט, קאָניעטשנאָ, צו גוטען. איך זאָל וויסען, אַז מיינע ווערטער וועלען נישט קלינגען ווי אַ קאָמ־

פאר זיין חנצי'ן, עם זאל איהם אויפכעם פערגעהן, אז ער זאל פער־
געסען אן אונז. און א בענקעלע קאנסט דו איהם צושטעלען זעהר
א שענס. איך שיק דיר דא זיינע א פאר ליעבע־צעטעלעך, וואס ער
האט געהאט געשריבען דא אין מאריענבאד צו צוויי נאלעווקער
ווייבלעך, צו דער שערענצים און צו דער פעקעליס. נעבאך כשר'ע
נשמות. ביי אונז אויף די נאלעווקים געהען זיי אלע שבת אין דער
פריה אין שוהל אריין דאוונען, און בייטאג אין זאקסישען גארטען,
נישט אליין, מיט זייערע איטשע־מייערס; נאר די איטשע־מייערס
בלייבען אוף יענער זייט, וואהרום כע לאזט זיי נישט אריין איבער
די לאנגע קאפאטקעלעך. דא האבען די דאזיגע צנועות אראפגע־
וואהרפען, זאלסט זעהן, די פאריקלעך און ווילען גענישען מאריענ־
באדער פערגעניגען און ווייסען נישט ווי אזוי. מיר האבען זיי
זיך פערטרויט, וויי פאר אין אייגענער שוועסטער, און מעגסט זיי
גלויבען אויף נאכמנות, אז ווייטער פון די בריוולעך איז ביי זיי
נישט געגאנגען. איך בין דיר ערב פאר זיי, וויי פאר זיך אליין,
און טאקי די בריוולען אליין זענען דער בעסטער בעווייז. נאר
איינס צום אנדערען געהער זיך נישט אן. ס'איז נויטיג, וויי אין
לעבען אריין, אז מאיר'ע'ס ווייב, חנצי, זאל די דאזיגע ליעבע־
צעטעלעך זעהן און אביסעל קלויבען נחת פון איהר תכשיט... איך
מיין, אז זי וועט באלד דערקענען איהר מארק דאוידאוויטש'עם
האנדשריפט מיט זיין אדעסער אידיש, און לאז זי זיך נאר גוט
צוקיקען צום דאטום, אז די צעטעלעך זענען געשריבען געוואהרען
נישט פאר חמעלניצקי'ס צייטען חלילה, און נישט אין אדעם אויפ'ן
לימאן, נאר היינטיגען זומער, טאקי דא אין מאריענבאד. זאלסט
נאר זעהען אזוי, אז אויסער חנצי'ן זאל קיינער דערפון נישט וויסען,
וואהרום די צעטעלעך זענען פערטרויט געוואהרען נאר מיר, און איך
האב זיי געגעבען מיין עהרענוואהרט, אז קיין פויגעל וועט נישט
ווייסען. זיי מיר געזונד, בערנארד. איך ערוואהרט פון דיר גוטע
נאכריכטען און פערבלייב דיין דיך ליעבענדע פרוי

תוה טשאפניק.

און מיהר פון אַלעמען, דאַכט מיר, אָט די צוויי שוואָגערס: חיים סאָראָקער און דער אַדעסיט מאַריאַמטשיק. מילא, מאַריאַמטשיק איז געווען אַ שאַרלאַטאַן, אַז ער איז נאָך געווען אין אָדעס. אָבער חיים סאָראָקער, אַ איד אַ סוחר, האָט שוין דערוואַכטענע קינדער! דו מיינסט, איך האָב איהם נישט געפרעגט? „ווי שעמט איהר זיך נישט, זאָג איך איהם, אַ איד, אַ טאַטע פון קינדער, נאָכ־לויפען, ווי אַייער שוואָגער, דער אַדעסער שאַרלאַטאַן, נאָך שענע ווייבלעך? דערוויף איז ער דאָך, זאָג איך, אַיין אַדעסיט און הייסט, זאָג איך, מאַרק דאַווידאָוויטש"...

אַ שענעם נאָמען האָט דאָ אָט דער מאַרק דאַווידאָוויטש. ער מעג זיך בעגראָבען, און עס וואָלט געווען אַ מצוה, אַז זיין חנצי זאָל עס ווייסען. איך וואָלט זעהר געוואָלט דערלעבען אָן דעם אַדעסיט אַ נקמה, נאָר דערפאָר, וואָס ער בערעדט דיך פון קאָפּ ביז פיס. ער שוועדט, אַז זיין חנצי שרייבט איהם, אַז זי האָט געזעהען ביי אסתר סאָראָקער אַ בריוועל, וואָס חיים סאָראָקער האָט איהר צוגעשיקט פון מאַריענבאַד. דאָס בריוועל איז געשריבען פון שלמה קורלענדער פון וואַרשאָ צו חיים סאָראָקער קיין מאַריענבאַד. שטעהט דאָרט געשריבען המנ"ס מסירות אויף דיר, בערנארד, און אויף מיר און אויף אונז ביידען. עס שטעהט דאָרט בעשריבען אפילו די וועטשערינקע, וואָס צו מיין געבורטסטאָג, און אַז דו האָסט נישט בעצאָהלט העקסעלמאַן'ען פאַר דער וועטשערע, און אַז דו ביזט גע־זעסען ביי שלמה'ן אין דער דירה זון נישט אָפּגעצאָהלט איהם קיין דירה־געלד פאר אַ גאַנץ יאהר. און אַז דו זיצסט שוין צוואַנציג יאָהר אין וואַרשאָ און קיינער וועיסט נישט, וער דו ביזט און וואָס דו ביזט און מיט וואָס דו בעשעפטיגסט זיך. און נאָך אַזעלכע זאַכען שרייבט ער אויף דיר. און מאַרק דאַווידאָוויטש פוילט זיך נישט און וועיזט אַלעמען זיין חנצי'ס בריוועל. דערפאַר וואָס אָט דער אַדעסער שאַרלאַטאַן געהט דאָ אַרום און קלאָפּט כּיוח דער צונג אויף דיר און אויף מיר אין אויף אונז ביידען, וואָלט געווען אַ גרויסע חישר, אַז דו זאָלסט איהם דאָרט צושטעלען אַ בענקעלע

דערצעהלט עס גלאט אזוי, אקעגען איהר מאן, וואס די גאנצע וועלט וויסט, אז ער האט געוואונען אויף דער לאטערייע, פאר וואס זשע זאל ער איהר נישט שיקען געלד צו דער צייט?... אין וויים, און אלע וויסען, אז ס'איז שוא ושקר. איהר חבר'טאריז און איהר פריינדין לאה'צי ברויכשטוהל האט מיר איבערגעגעבען בסוד סודות, אז זי האט אליין געזעהען ביי בראני'ן א פול ביימעלע מיט גאלד, און שוועדט מיט שבועות. אוודאי דארף זי מיר דערצעהלען, און אז נישט, הייסט עס, וויים איך נישט!... פרעג איך דיך, איז נישט גלייכער, אז די יאמאיטשיכע האט מיר אפגענטפערט גלייך, אהן חכ'דלעך און אהן חכמות: „נשכיה'ניו, זאגט זי מיר, זאלט איהר מיר געזונד זיין, זאגט זי, ביי מיר וועט איהר, זאגט זי, קיין געלד, זאגט זי, נישט לייהען, ווארום איך וועל אייך נישט לייהען, זאגט זי. איהר וויסט אליין, זאגט זי, אז אייער מאן, זאגט זי, זאל געזונד זיין, איז געגוג שולדיג מיין מאן. אויב איהר ווילט, זאגט זי, פערדינענען שענע עטליכע הונדערט קרוין, העלפט מיר צו מיט'ן קעשעניעווער שידוך". העלף איך איהר, ווי וויט איך קאן. איך רעד איהם צו, דעם קעשעניעווער דאנטיסט, ער זאל זיך שוין ער־קלערען צו יאמאיטשיכע'ס א טאכטער, און איין עק זאל עם האבען! זאגט ער: „עם האט נאך צייט. לאזען זיי נאך אביסעל צו־וואכסען"... א ריינער אומגליק: אלע וויסען, אז יאמאיטשיכע'ס טעכטער זענען נישט זשעדנע אין קיין יאהרען...

דערווייל שארט זיך אט דער קעשעניעווער פויגעל ארום מיין העלצי'ן און מיינט, אז דא האפט ער דעם טאטער. האב איך איהם געגעבען אנצוהערענישן, אז ס'איז אומזיסט זיין טרחה, ווארום אט יאם שענע וויבעלע, זאג איך איהם, וואס פיסקעלט זיך, און חנ'ט זיך, בענשט, נישט דא געדאכט, אלע ערב שבת ליכט און טראגט, נישט פאר מיר געדאכט, זאג איך, א פרעמדען שיניאן אויפ'ן קאפ... איז ער אבער אזוי פערברענט אין איהר, אז ס'איז איהם גארנישט אפצוווענדען! איך וויים נישט, וואס מיט איהר איז, מיט אט דער העלצי'ן: וואו ערגיץ א מאנספארשוין איז ער נאך איהר די כפרה,

דער ערשטער מינוט, וועלכער בחור ס'איז אַ חתן און וועלכער נישט. איך האָב געוואָלט זיך אַריינלעגען אין אַ שידוך פאַר איהר עלטערער טאָכטער מיט איינעם אַ מאָסקווער יובעלירער, זעהר אַ רייכער יונגערמאַן און וואַרפט מיט געלד. האָט זי מיר באַלד געזאָגט: „נשמה'גיו, זאָגט זי, ס'איז נישט פאַר מיר קיין חתן, זאָגט זי; זיין כלה, זאָגט זי, איז אין קיעוו; אָט וועט איהר זעהען, זאָגט זי, אַז היינט־מאָרגען איז אַ וואָרט". און אַזוי ווי זי איז געווען דערביי. דער שדכן סווירסקי האָט זיך שוין בעריהמט פאַר מיר, אַז ער האָט היינט אין דער פריה צענויפגעפיהרט צוויי שטעדט, מאָסקווע מיט קיעוו, און פערדיענט דערביי אַ שענע מטבע. אָט דער סווירסקי פערדיענט דאָ שטיקער גאָלד! זאָלסט זיך נישט ביי־זערען אויף מיר, טייערער, וואָס איך בין געוואָרען אַ שדכנ'טע אויף אַ וויילע. איך ווייס, אַז עס קומט דיר אָן נישט גרינג. עס טריקענט דיר גוט דער מח, ביז דו שיקסט מיר אַרויס געלד, האָב איך גע־וואָלט דיר קומען צו הילף. און אגב ווילט זיך מיר טאַקי אַ טובה טהון דער יאַמאַיטשיכע. פאַר וואָס נישט? יענע חלש'ט, געהט־אויס אַ שידוך! און ס'איז טאַקי אַ מצוה אויך. שוין צייט... כלעבען, די יאַמאַיטשיכע איז, ווי דו קוקסט זי אָן, אַ סך לייטישער פון איהר קרוב, דעם אָדעסער שאַרלאַטאַן מאיר'על מאַריאַמטשיק, און אַפילו פון מיין קרובה די גביר'טע, איך מיין טאַקי בעלצי. איך ווייז איהר דיין בריעף, וואו דו שרייבסט מיר, אַז נאָך שבת שיקסט דו מיר אַרויס געלד, ווערד זי רויט, דערנאָך בלאַס, און שווערט זיך, אַז זי האָט נישט אַפילו קיין צעהן קרוין, וועהרענד איך ווייס, — חיים סאָראָקער אַליין האָט מיר געזאָגט — אַז ער האָט איהר ערשט נעכטען אַרויסגעגעבען אויף איהר מאַנ'ס רע־כענונג פינף הונדערט קרוין נאָך מיט עפּיס. פון די לייט קאָן מען זיך דערוואַרעמען. בראָני לויפערמאַן, אַז זי דערזעהט מיך נאָר, הויבט זי שוין אָן צו בעקלאָגען זיך אויף איהר מאַן, אַז ער שיקט איהר קיין געלד נישט. זאָג איך צו איהר: „ווער פרעגט אַייך, און אַקעגען וואָס דערצעהלט איהר עס מיר?" זאָגט זי, אַז זי

דורכ'ן טאָג די זון, אז מע דאַרף דריי מאָל אַ נאַכט חלש'ען פֿאַר היץ. עס קאָסט אַבער וואָלוועל. דערפֿאַר, אז זי קומט־אַרויס אין דער פֿריה צום ברונעם, געהט זי אָנגעטהאָן אַווי שרייענדיג שען, מיט אַווי פֿיעל שמוק און ברילְיאַנטען, אז די דייטשען מיינען, אז דאָס איז אַדער אַ רוסישע פּירשטין, אַדער אַ שאַנסאָנעטין. היינט זאָלסט דו זעהען איהר עסען אין כשר'ען רעסטאָראַן. פֿון אַ פּערטעל עוף הייסט זי זיך בעהאָלטען אַ שטיקעל אויף דער נאַכט. עס פּלאַמט כּיר פֿשוט דאָס פּנים פֿאַר'ן קעלנער. אַנומעלטען האָט זי זיך געהיסען דערלאַנגען אַ טרונק וואַסער, האָט מען איהר אויפֿגעעפֿענט אַ פּלעשעל „ניסהילבער". אַז ס'איז געקומען צו דער רעכענונג און זי האָט דערהערט, אז מע הייסט זיך בעצאָהלען פֿאַר דאָס גלאָז וואַסער, איז זי געוואָרען אָנגעצונדען! אַ גליק, וואָס איך בין מיט איהר געזעסען ביי איין טישעל, האָב איך איהר אויף פֿוילִיש אויפֿגעקלערט, זי זאָל בעצאָהלען און כאַכען אַ שווייג, וואָרום עס קאָן דערפֿון אַרויס אַ סקאַנדאַל. וויפֿיעל כאָל מיר זיצען אין קאַפּע „עגערלענדער", האָט זיך נאָך נישט געטראָפֿען, אז זי זאָל בעצאָהלען פֿאַר דער מיַי. אַדער חיים סאָראָקער צאָהלט, אַדער אונזער אַדעמיט מאיר'ל מאַריאַמטשיק. די ביידע קאָוואָליערסטוועווען מיט איהר אויף וואָס די וועלט שטעהט, און זי נעמט דאָס אָן פֿאַר גוט געלט, און מאַכט זיי ביידען אַזעלכע חנ'דלעך, אז מע קאָן שטאַרבען! אַצינד איז שוין דאָ אַ דריטער, וואָס צאָהלט. עפּים אייְנער אַ קעשענייווער דאַנטיסט, וואָס שדכנ'ט זיך צו יאַמאַיטשי־כע'ס טעכטער. די יאַמאַיטשיכע איז דאָ אין כּאַריענבאַד מיט אַלע דריי טעכטער און זוכט חתנים מיט ליכט, יאָגט זיך נאָך זיי אין די גאַסען און שלעפּט זיי פֿאַר די פּאָלעס. דער קעשענייווער פֿראַנט איז אָבער קיין נאַר נישט. נרן וויל ער טאַקי זאָל איהם געבען די יאַמאַיטשיכע, און שכייבלען זאָל צו איהם בעלצי. יאַמאַיטשיכע אָבער גיט אכטונג. יאַמאַיטשיכע איז נישט אַזא אידינע, וואָס מע נארט זי. זי האָט אַיין אויג, וואָס זעהט, און אַ נאָז, וואָס שמעקט. זי שמעקט אָן אַ זאָך פֿאַר אַ מייל. זי ווייסט אַקוראַט פֿון

14.

חוה'לע טשאפניק פון מאריענבאד צו איהר מאן בערלי טשאפניק אויף די נאלעווקים אין וואַרשא.

ליעבער בערנארד!

דו דארפסט מיר פערצייהען, וואָס איך האָב דיר די גאַנצע צייט געשריבען נאָר גערלד און גערלד. איך בין שולדיג געווען, אז די האָר זענען נישט מיינע. איצט האָב איך מיך שוין אַביסל ארומגעצאהלט און דאנק דיר פיעל מאל, וואָס דו האָסט זיך געשטויסען מיר ארויסשיקען דאָס גערלד טערלעגראַפיש. אַנישט, וויים איך נישט, וואָס איך וואָלט געטהאָן. מאריענבאד איז א פוסטקע. אָהן א שיעור וואַרשעווער דאַמען, מייסטענס פון די נאַלעווקים, און ס'איז נישטאָ, ביי וועמען זיך די הענד צעפיהרען. אויך מיר דאַמען! איינס און איינס. איך האָב שוין, גלויב מיר, קיין זייטען פון זיי. זאָלסט זהען זייערע פיהרעכטסען דאָ, זייער אָנטהון זיך, זייער ארט לעבען. זאָלסט הערען זייערע געשפרעכען, זאָג איך דיר, אז מע קאָן מאַכען פון זיי א בוך. וואָס זאָג איך א בוך? צעהן ביכער! וואו זענען אָט די אַלע שרייבערס, וואָס שרייבען אַזוי שען אויף די גאַזעטען? פאַר וואָס קומען זיי נישט אַהער, אין די קוראַרטען, אין די בעדער: קיין מאריענבאַד, קיין קאַרלסבאַד, פראַנצענסבאַד, קיין ווייסבאַדען, עמס, קראַניץ אָדער אָסטענדע, חאָטש אויף איין זומער, וואָלטען זיי דאָך געהאַט שטאָף נאָכדעם אויף דריי ווינטערען!

אַשטייגער, נעם מיין קרובה, בעלצי קורלענדער. כלומרשט א ביר'טע און א ציטעריגע ביי איהר מאן, דעם קורלענדער שוטה. זי וואָלט געקאָנט, דאָכט מיר, שטעהן אין מאריענבאַד ווי א מענש, און לעבען ווי א מענש, און עסען ווי א מענש. זאָלסט דו זהען, האָט זי זיך געדונגען א צימערל אין האָטעל — א שטייג, וואו מע דארף היאלטען עופות, אונטער'ן סאַמע דאַך. עס באקט אזוי אז

און דער וואָס געפעלט,
האָט אין זיך קאַפּריזען:
ער ליעטשיט אָהן געלד,
געחאַפּט אין ציוניזם.
מעזשדו טיעם לויפען די יאָהרען:
מיידלעך ווערען עלטער,
חתנים ווערען קעלטער.
און אַ באַרישני איז נישט קיין וויין;
זי מעג זיין ווי אָבראַזאָוועט, ווי פיין,
נאָר קוים ווערד זי אַלט, ראַז האָט זי צרות,
פערלירט זי — דאָס ווייסט איהר אַליין —
איהר גאַנצע סימפּאַטיע, איהר מיידעלשען חן,
און טויג שוין אויף אַ טישטשע כפּרות"...

*

נו, ווי געפעלט דיר מיין באַסני? אַלע טראָגען זיך אַרום מיט איהר אין מאַריענבאַד. אַ סך האָבען זי אויסגעלערענט אויף אויס־וועניג. און וואָס קאַסאַיעט זיך דער יאַמאַיטשיכע אַליין, האָט מען מיר פּערעדאַיעט פון איהר נאָמען, אַז מיין ראָדסטוועניצע סאָביראַ־יעט זיך דיר שרייבען אַ בריעף וועגען מיר. אַ פּאָטאָמו זאָלסט דו וויסען, אַז וואָס זי וועט דיר שרייבען אויף מיר, איז שוא ושקר. און אויב עס וועט זיך דיר מאַכען, וועסט זיין אויף דער חלאָדנע אוליצע, חאַפּ זיך אַריין אין דער רעדאַקציע און געב זיי איבער די באַסני, לאָזען זיי זי נאַפּעטשאַטעווען, נאָר מיט איין אוסלאָוויע: מיין נאָמען זאָלען זיי נישט אַרויסשטעלען. ס'איז מיר נישט לאָווקע, ווייל ס'איז אויף זשאַרגאָן...

דיינער, דושאָי אי טיעלאָם,

מ א ר ק ד א ו ו י ד אָ ו ו י ט ש מ א ר י א מ ט ש י ק.

איהר מיינט דאָך, קאָניעטשנאָ, אָהן אַ קאָפּיקע געלט,
ווי עס ביוואַיעט היינט אויף דער וועלט?
האָט איהר קאַק ראַז ניט געטראָפען:
געלט איז געווען, חתנים געלאָפען,
נאָר איין זאַך דאַרפט איהר וויסען —
די כלה איז געווען, איזווייניטע, פעררייסען,
ראַזבאָרטשיווע, הייסט עס, אַ שרעק,
פּריווערעדליווע און קאַפּריזנע אָהן אַיין עק:
„איך בין דאָך, זאָגט זי, רב וועלוועל'ס אַ טאָכטער,
וויל איך אַ חתן, פּאָ קראַיני מיער, אַ דאָקטאָר,
נישט קיין דאַנטיסט,
קיין פאַרמאַצעווט, קיין שלים־מזל,
אָדער אַ דאָקטאָר אַ ציוניסט,
וואָס זאָל פאָהרען קיין באַזעל.
ניין! אַ דאָקטאָר מעדיצין, אַ הויכען ברונעט,
וואָס זאָל האָבען אויף די נאַלעווקיס אַ רייכען קאַבינעט,
און אַרויספאָהרען מיט'ן קנאַק,
און הייסען זאָל ער פּאָל אָדער זשאַק!"...
אָדנים סלאָוואָם, ס'איז געגאַנגען אַ גאַנג,
און געצויגען זיך לאַנג,
שדכנים האָבען געאַרבייט, טעריאַיעט די כחות,
געקלאָפּט טעלעגראַמעס, געלאָמעט די מוחות.
נאָר אַ דאָקטאָר מעדיצין, אַ הויכען ברונעט,
וואָס זאָל האָבען אויף די נאַלעווקיס אַ רייכען קאַבינעט,
און אַרויספאָהרען מיט'ן קנאַק,
און זאָל הייסען פּאָל אָדער זשאַק —
האָבען זיי, ק'נעסטשאַסטיו, נישט געפונען,
חאָטש לעג זיך און שטאַרב, געה אַראָפּ פונ'ם זינען!
דער איז איהר צו יונג, דער איז צו שען,
דער איז צו הויך, דער איז צו קליין,

פאַר אונז אַלעמען, ווען ער צאָהלט דיר אויס דיין טשאַסט, און לאָז ער בלייבען ביי דער אימושטשעסטווע. אַזוי איז מיין מניעניע, און אַזוי איז די מניעניע פון מיין פאַפּאַשע, און דו טהו דיר, ווי דו פערשטעהסט. קאַקאָיע מניע דיעלאָ?

און ווייטער זיי געזונד, ליובעניו, איך וויל דיר קויפען, איך האָב געזעהן דאָ איז מאַריענבאַד, אַ „קימאָנע". עס איז היינט די גאַנצע מאָדע, מיט ברייטע אַרבעל, קורצע, און פון הינטען מיט אַ קאַפּיושאָן. איך ווייס נאָר נישט, וואָסער אַ צוויעט דיר געפעלט בעסער: שוואַרץ מיט רויטע פּאָדקלאַדקע? אָדער גאָר אַ פּער־סידסקי קאָליר? פון אונזערע אַדעסיטען האָב איך דאָ ווסטרע־טשאַיעט זעהר ווינציג בעקאַנטע. און דאָס — מעהר זשענשטשי־נעס, וואָרום זייערע מאַנען זענען אין באַזעל אויפ'ן קאָנגרעס. און אַזוי ווי איך האָב פיינט זיך ווסטרעטשאַיען מיט זשענשטשינעס, ווייל די זשענשטשינעס פון די קוראָרטען זענען באָלשי טשאַסטי ספּלעטניצעס, געה איך דאָ אַרום איינער אַליין און סקוטשאַיע אַזוי, אַז איך צעהל שוין די טעג, ווען עס וועט זיך קאָנטשען דער סראָק לעטשעניע און איך וועל קאָנען פאָהרען אַהיים צו מיין טייערער דו־שינקע חנצי. און ווייל איך האָב נישט וואָס צו טהון, האָב איך דאָ סאָטשינאַיעט אַ באַסני אויף מיין יאַמאַיטשיכע'ס טעכטער, וואָס קלויבען און קלויבען און קאָנען זיך נישט צוקלויבען קיין חתנים. די באַסני הייסט ביי מיר מיט'ן נאָמען „ד י פ ע ר ר י ס ע נ ע כ ל ה" און הויבט זיך אָן אַזוי:

„אַמאָל איז געוועזען אין וואַרשאָ אַ מיידעל,
שטאַרק אָבראַזאָוועט, געלערענט און איידעל;
געשפּיעלט האָט זי פּיאַנע,
פראַנצויזיש גערעדט
געלייענט ראַמאַנען,
שען — אַ פּאַטרעט,
זומער זאַגראַניצע געפאָהרען,
געהאַט נאָר טשוט־משוט אַ חסרון. —

וואָרפען די פּאַריקלעך און געהען פּאָדרוטשקע מיט עפּיס איינעם אַ קעשעניעווער פראַנט, אַ דאַנטיסט, וואָס אוחאַזשעוועט נאָך אַלע דריי יאַמאַיטשיכעס טעכטער, און יאַמאַיטשיכע אוחאַזשעוועט נאָך איהם, געהט אויס, ס'זאָל זיין אַ שידוך, חאָטיאַ עס וועט אַזוי זיין אַ שידוך, אַזוי ווי איך וועל זיין אַ רב, וואָרום דער קעשעניעווער פראַנט פיהרט, וואָפּערוויך, אַ ליובאָוו מיט בעלצי קורלענדער, אָבער גאַנץ סעריאָזנע. איך האָב אַ דאָקאַזאַטעלסטווע, אַז ער האָט זיך איהר שוין אָביאַסניאַיעט, און זי האָט איהם מכבד געווען מיט אַ שענעם אָטקאַז. דאָס ווייס איך פון אַ דאָסטאָוויערנע איסטאָטשניק, טאַקי פון דער יאַמאַיטשיכע אַליין. זי איז דאָך פאָרט מיינע אַ דאַלני ראָדסטוועניצע. איז איין מאָל אַוועק. וואָווטאָריך, ווייס איך פון דעם זנאַמעניטען וועלד־שדכן סווירסקי, אַז מע פּרעדלאַגאַיעט איהם אַ סך אַנדערע פּאַרטיעס, און וואָס פאַר אַ פּאַרטיע מע זאָל איהם נישט פּרעדלאָזשען, איז גוט. האָט מען זיך אָנגעפּרעגט אויף איהם אין קעשעניעוו ביי עטליכע מענשען, און מע וואַרט אויף אַיין אָטוויעט. נאָר קאַקאָיע מניע דיעלאָ? איך האָב מיר אין זינען מיין זאַך: איך דאַרף מיך פּאָפּראַווען און קומען אַהיים טשעם סקאָרעיע צו מיין חנצ'ין, וואָס איז ביי מיר ווישע ווסיעוואָ! איך בעט דיך, ליובעניו, זאָלסט דיך נישט צוהערען צו די נאַלעווקער ספּלעטניס און זאָלסט אויפהערען איבערצוקלערען, וואָרום דאָס ווליעיאַעט אויף דיינע נערווען, און דו ווערסט אומזיסט ראַזסטראָיעט, און סע אָטראַזשאַיעט זיך אויף דיין געזונד, און אויף מיר מאַכט דאָס אויך נישט קיין גוטע ווּפּעטשאַטלעניע.

און וואָס דו שרייבסט מיר, דאושינקע, וועגען דער אימושטשעסטווע, סאָוועטעווע איך דיר, אַז דו זאָלסט זיך בעסער סאָגלאַסען אויף אַ ראַזדיעל. מיין פּאַפּאַשע זאָגט אויך דאָס אייגענע. מעגסט זיך אָביזשאַיען, וויפיעל דו ווילסט. איך האָב געזאָגט און זאָג אַלע מאָל, אַז איך דאָוויעראַיע נישט דיין שוואָגער'ס חשבונות מיט זיינע ראַסחאָדען, וואָרום דיין שוואָגער איז אַ מאַשעניק. מיין פּאַפּאַשע זאָגט אויך דאָס אייגענע. אַ סך געזינטער וואָלט געווען

13.

מאיר מאריאמטשיק פון מאריענבאד צו זיין פרוי חנצי מאריאמטשיק אויף די נאלעווקים אין ווארשא.

אומזיסט אופרעקאיעסט דו מיך, דאושינקע, אז איך שרייב דיר, באודטאָ בי, איין מאל אין צווויי וואכען. מיר דאכט, אז איך שרייב דיר פאטשטי א טאג איבער א טאג. איך האב דען עפּיס אנדערש וואס צו טהון דאָ אין דעם מאריענבאד, וואו די סקוקע איז גרויס און מע זהט נישט קיין לעבעדיגע סאושטשעסטוואָ, אויסער אונזערע וואַרשעווער אריסטאקראטקעס, וואס איך איזביע־גאיע זיי ווי די טשומאַ, וואָרום דו ווייסט, ווי אזוי איך אטנאסע זיך צו זשענשטשינעס וואָבשטשע, און ווי אזוי איך פּרעזיראיע אייערע וואַרשעווער נאלעווקים מיט די נאלעווקער ספּלעטניצעס. ביי אונז אין אדעס האט מען פיינט ספּלעטנים. ביי אונז אין אדעס קאנסט דו דיר געהן כיט'ן קאָפּ אראָפּ און מיט די פּיס ארויף — קאקאיע קאמו דיעלאָ? נאפּרימער, פּאר וואס אהרט מיך נישט, וואס דיין שוואגער חיים איהאושעווטש נאך שלמה קורלענדער'ס קראסאוויצע? און ווי אזוי, מיינסט דו, אוהאזשעווטש? ער פּרעד־לאגאיעט איהר דאזשע גענלד אויף שלמה'ס קאנטע. ער זאגט, אז שלמה קורלענדער האט איהם, באודטאָ בי, אנגעווויזען, ער זאל איהר דאָ געבען גענלד אויף זיין רעבענונג. נאר קאקאיע מניע דיעלאָ? צי, אשטייגער, וואס געהער זיך אן מיט מיר, וואס ער שפּיעלט, דיין שוואגער טאקי, מיט דער מאדאם טשאפּניק אלע טאג אין זעכס־און זעכציג? נאפּרימער, וואס וואלסט דו געזאגט, דאושינקע, וועז דו זהסט מיך שפּיעלען מיט א פּרעמדער זשענשטשינע אין זעכס־און־זעכציג? נאר קאקאיע מניע דיעלאָ? אדער, נאפּרימער, וואס גהט מיך אן, וואס די שערענצים מיט דער פּעקעלים, אזעלכע רע־ליגיאזע צווויי וווייבלעך, וואס אויף די נאלעווקים סמיעין זיי נישט רעדען מיט א מוזשמשינע א הויך וואָרט, האבען זיי דאָ אראפּגע־

פּערריכטען און קומען בשלום אהיים. ווי קאָן מען זיך פּערריכטען, אז מע האָט אזעלכע בריף פון דיר? עס געהט מיר דען אַיין, וואָס איך עס און וואָס איך טרינק און וואָס איך קויף מיר, אז דו צעהלסט יעדען גראָשען, און וואַרפסט מיר אויך שמאַטעס מיט שמאַטעס?

איך בין אזוי אויפגערעגט און נערוועז פון דיין בריף, שלמה, אז איך קאָן דיר מעהר ניט שרייבען. און די בערלינער פּראָפעסאָרען האָבען מיר אָנגעזאָגט אויסדריקלעך, אפשר הונדערט כאָל, איך זאָל מיך נישט ערגערען. איך זאָל עסען, זאָגען זיי, און טרינקען און שפּאַציערען געהן און זיין רוהיג. אין מאַריענבאַד דאַרף מען זיין, זאָגען זיי, רוהיג, נישט נערוועז, אַנישט איז אַרויסגעוואָרפען, זאָגען זיי, די גאַנצע קוראַציע מיט'ן גאַנצען מאַריענבאַד.

מעהר קיין נייעס איז נישטאָ צו שרייבען. מאָרגען־איבערמאָרגען וועל איך דיר מסתמא שרייבען נאָך. דערווייל זיי געזונד און זאָג שבע־רחל'ען, אז זי זאָל נישט פערגעסען, אז זומער איז נישט ווינטער. זומער דאַרף מען איבערשלאָגען דאָס ווייכע מעבעל אַלע טאָג, און די פענכטער האַלטען צו, ס'זאָל זיך אזוי נישט זעצען קיין שטויב און קיין פליעגען, און די לאָדען אויך, ס'זאָל אזוי נישט בראָטען די זון און נישט בליאַקעווען. איך רעכען, אז איך וועל פאָהרען געזונדערהייד צוריק איבער בערלין, וועל איך איהר אויך עפּים קויפען א מתנה, א קאָפּטעל, אַנישט וועל איך איהר אויסזוכען פון מיינע אַלטע קאָפּטלעך א קאָפּטעל. און הער אויף, שלמה, צו זיין א קלאָג־מוטער, און שרייב שוין א מאָל עפּים פרייליכערע בריוולעך.

פון מיר דיין פרוי בעלצי קורלענדער.

איהר די אויגען! נאָר לאָמיר שוין זאָגען אפילו, אַז גאַנץ מאַריענ־באַד, דאָס הייסט אַלע וואַרשעווער נאַלעווקיס, האָבען אונז געזעהען פאָהרען — נו, איז וואָס? ווי וואָלט געווען, למשל כדומה, ווען אויפ'ן באַהנהויף זאָל געווען זיין, ווי דו האָסט געוואָלט, דיין פריינד סאָראָקער, נישט מאַריאַמטשיק, און איך וואָלט מיך אויפגעזעצט מיט איהם פאָהרען אין שטאָדט אַריין, וואָלט דיר שוין געווען גרינ־גער? חיים סאָראָקער איז נישט קיין וואַרשעווער און נישט קיין בעווייבטער? וואָס זשע האָט עס דיך אַזוי אויפגעקאָכט, אַז דו זאָלכט מיר פערצאַפּען דאָס בלוט אומזיסט־אומנישט און מאַכען אַזוי, אַז איך זאָל איבער דיר זיך אַוועקזעצען וויינען און אָפּוויינען דריי שעה דורכאַנאַנד? דערויף בין איך געפאָהרען קיין מאַריענבאַד, אויסגעבראַכט אַזוי פיעל געלד, איך זאָל אַוועקלעגען דאָ דאָס אי־בעריגע ביסעל געזונד איבער דעם, וואָס דיר וועלען זיך פּלאָנטען אין קאָפּ נאַרישע מחשבות און געדאַנקען?

ניין, שלמה, פון דיין בריעף בעדאַרף מען נישט וויינען, נאָר לאַכען, אַזוי ווי איך האָב געלאַכט פאַראַיאָהרען אין פאַלעניצע — בעת דו ביזט אָנגעפאַלען אויף דעם מאַנופאַקטוריסט דערפאַר, וואָס ער האָט זיך אַרויסגעחאַפּט מיט אַ וואָרט און געזאָגט, אַז ער גע־פינט, אַז איך בין שענער פון אַלע וואַרשעווער ווייבלעך אין פאַ־לעניצע. דו ביזט דאָך גרייט געווען, געדענקסט דו, דעמאָלט איהם דורס זיין. פאַר וואָס? פאַר ווען? האָסט דו דען אַליין נישט מודה געווען נאָכדעם, אַז ס'איז געווען פון דיר אַ גרויס נאַרישקייט? און איצט אין בריעף שרייבסט דו דען נישט, אַז דו הערסט זיי, ווי דעם פאַראַיאָהריגען שניי? ביי דיר איז תמיד אַזוי: פריהער זאָגסט דו, און דערנאָך האָסט דו חרטה. דו אַליין שרייבסט מיר, אַז איך זאָל נישט איבערטראַכטען קיין זאַך, אַז דו האָסט נישט, חלילה, אויף מיר קיין זייטיגע מחשבות, און נאָך אַזעלכע זאַכען, און וואַרפסט מיר אויס אַלע מאָל אַיין אנדער חטא, און פערשאַפסט מיר דערמיט נאָר עגמת־נפש, אַזוי, אַז עס געהט מיר נישט אַיין די קור, און צום סוף זאָגסט דו נאָך, איך זאָל זעהען למען השם זיך

טראָגען. ער שפּיעלט זיך מיט מאַריענבאַד! און אַזוי ווי מיין קרובה איז געווען יענעם טאָג, ווי איך האָב דיר שוין געשריבען, שטאַרק בעשעפטיגט מיט דיין גוטען פריינד חיים סאָראָקער (זיי האָבען געשפּיעלט אין זעכס־און־זעכציג), און אַזוי ווי מאיר מאַר־יאַמטשיק איז יענעם טאָג גראָד געווען אויפ'ן וואָקזאַל, אַרויסגע־שיקט, זאָגט ער, זעהר אַ נויטיגען בריעף קיין אָדעס, דערווייל האָט ער דערזעהען אַ בעקאַנטע דאַמע (מיך טאַקי) שטעהט מיט פּעק־לעך, מיט פּידעלעך און מיט טשעמאָדאַנעס איינע אַליין אויפ'ן וואָקזאַל, — איז ער צוגעגאַנגען צו מיר און רופט זיך אָנעט אויף זיין אָדעסער לשון, האַלב גוייש, האַלב אידיש: „אויב איך אָשיבאַ־יע זיך ניט, זענט איהר, דאַכט זיך, מיינע אַ זעמליאַטשקע, אַ וואַר־שאַווערין פון די נאַלעווקיס?" ענטטפער איך איהם אויף זיין לשון: „עס קאָן זיין, אַז איהר אָשיבאַיעט זיך נישט"... ווערד ער פרייליך און מאַכט צו מיר: „אויב איך אָשיבאַיע זיך נישט, האָב איך אַייך ווסטרעטשאַיעט ביי דער מאַדאַם סאָראָקער אויף די נאַלעווקיס?" זאָג איך איהם נאָך אַ מאָל: „עס איז גאַנץ מעגליך, אַז איהר אָשי־באַיעט זיך נישט". פוילט ער זיך נישט און מאַכט צו מיר נאָך אַ מאָל: „אויב איך אָשיבאַיע זיך נישט, דאַרפט איהר זיין די צוויי־טע פרוי פונ'ם הערר קורלענדער?" ווער איך שוין בייזליך און רוף מיך אָן צו איהם: „וואָס טויג מיר, צי איהר אָשיבאַיעט זיך יאָ, צי איהר אָשיבאַיעט זיך נישט? איהר טהוט בעסער אַ קוק, זאָג איך, ווי איך שטעה דאָ מיט'ן געפּעק אין דרויסען, אין מיטען מאַריענבאַד, נישטאָ קיין טרעגער, נישט קיין רוח און נישט קיין שוואַרץ יאָהר"... איז ווי איך האָב נאָר אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, אַז מיין חברה־מאַן טהוט זיך נישט אַ וואָרף, פיהרט מיר צו אַ טרעגער, דינגט אַ פיאַקער און זעצט מיך אַרויף, און אַליין זעצט ער זיך אויך אַוועק מיט מיר פאָהרען אין שטאָדט אַריין, — זאָל איך איהם זאָ־גען: „פעטער, געהט צו־פוס"?... נישמעהר איין זאַך, איך האָב געמיינט, אַז די יאַמאַיטשיכע, וואָס איז דעמאָלט געווען, ווי איך האָב דיר געשריבען, אויפ'ן וואָקזאַל, זעהט נישט — אַרויס זאָלען

געצאמט פון יוצא וועגען מיט ברעטלעך, ווי ביי אונז, נאר טאקי פראסט און פישוט, אינאיינעם געפאליאסקעט זיך, אינאיינעם גע־שוואמען און אפילו פאר די הענד געהאלטען זיך? מעהר נישט, מע ציהט ארויף, זאגט זי, אויף זיך אזעלבע קאסטיומען, קורצע לייבקאלירענע הויזלעך, וואס זענען געמאכט געוואָרען, זאגט זי, פאר מאנספארשוינען און פאר פרויענצימערס לכתחילה אויף צו באדען זיך אין זיי? ס'איז היינט איין אנדער וועלט, שלמה, א וועלט איין אפענע און א פרייע. דו אליין האסט מיר געזאגט ווי־פיעל מאל, אז נישט די איז א צנועה, וואס טראגט א פאריק, און נישט די איז א הולטייקע, וואס געהט אין אייגענע האר. היינט ווי קומט דאס, אז דו זאלסט אזעלכעס שרייבען?

דו פרעגסט א קשיא: ווי קומט אט דער שארלאטאן מאריאמ־טשיק אויפ'ן וואקזאל אין מאריענבאד, און פון וואנעט האט ער געוואוסט, אז איך קום צו פאהרען? אודאי איז דאס א קלאץ־קשיא. נאר וואס דען? איך זעה, אז דו ווייסט נישט, וואס הייסט מאריענ־באד. דו מיינסט, אז מאריענבאד איז מאריענבאד? מאריענבאד איז בארדיטשעוו, מאריענבאד איז ווארשא, מאריענבאד איז די נאלעווקים. מע ווייסט דא איטליכער, וואס ביי יענעם קאכט זיך. וואלכט הערען, וואס די יאמאיטשיכע דערצעהלט זיך אן פון בראני לויפערמאן, פון לאה'צי ברויכשטוהל, און פון דער שערענצים, און פון דער פעקעלים! צי, אשטייגער, דו זאלסט הערען, וואס זיי אלע דערען־אויס אויף דער יאמאיטשיכע מיט איהרע טעכטער און מיט די שדוכים און מיט די חתנים — די האר שטעלען זיך קאפויר! אנו, לאז עמיצער ארויסלאזען א ווארט ערגיץ ביי'ם ברונען, אדער אין א קאפע, אדער אין רעסטאראן, אזוי ווערד עס צעטראגען אי־בער גאנץ מאריענבאד. אשטייגער, אז איך בין געווען אין בערלין, האב איך געהאט געשריבען צו מיין חותן'לע טשאפניק, אז איך פאהר קיין מאריענבאד, האט אויפ'ן אנדערען טאג געוואוסט גאנץ מאריענבאד פון איין עק ביז'ן אנדערען, ווען איך קום, מיט וואסער א צוג, אין וואסער א שיף, און אפילו וואסער א היטעלע איך וועל

זיך זיין יאָ צופריעדען, נישט צופריעדען, אויפ'ן וואָקזאל ארויס־בעגלייטען איהם מיט בלומען — דאָס מוז מען. אין האַרצען מעג זיך יענער טראַכטען: „מיט'ן קאָפּ אין דער ערד", נאָר א בוקעט נא דיר. און אז יענער איז אזוי פיין און איידעל און טראַגט דיר אונטער א בוקעט, ער מעג זיך זיין א שמייגער און א פּראַ־אדם און וואָס דו ווילסט, קאָנסט דו אָבער נישט זיין קיין גרעסערער פּראַ־אדם און קיין גרעסערער שמייגער פון איהם און דאַרפסט דעם בוקעט אָננעמען, און מיט א שמייכעל דערצו, און נאָך זאָגען: „דאַנקע שען"... יאָ, שלמה, אָט אזוי פיהרט זיך עם אויף דער וועלט; מע קאָן שוין היינטיגע יאָהרען נישט אויסקומען מיט דעם שכל, וואָס אמאָל.

און ווייטער, וואָס דו זאָגסט, אז דו וואָלסט געבראַכען א ביין דעם שלים־מזל דעם קאָמיוואָיאַזשער, וואָס אויף דער באַהן, האָב איך שוין טאַקי גאָר גוט געלאַכט. פּאַר וואָס, אייגענטלעך, קומט איהם, כע זאָל איהם ברעכען די ביינער? מיט וואָס האָט ער דאָ אזוי חוטא בעגל געווען? דערמיט, וואָס ער האָט זיך אָנגעריהרט מיט די ליפּען צו א שפּיץ פינגער פון מיין האַנד, האָט ער מיר אָפּ־געבוסעט? ובפרט, אז איך האָב דיר אלין געשריבען, אז ער האָט געהאַפּט פון מיר א פּאַטש, היינט וואָס נאָך ווילסט דו? דער גאַנ־צער עיקר בלייבט איבער איין זאַך: למאי איך בין געפּאָהרען מיט מאיר מאַריאַמטשיק'ען איבער מאַריענבאַד, איך וויים נישט אויב פּופּצעהן מינוט, פונ'ם באַהנהויף ביז דער שטאַדט? וועה איז מיר, וואָס דאָ טהוט זיך! וואָס וואָלסט דו שוין געזאָגט, זאָלסט זעהען, ווי אונזערע נאַלעווקער צנועות, די שערענצים מיט דער פּעקעלים, שפּאַציערען דאָ אַרום פּראַנק און פרייַ מיט ווילד־פרעמדע יונגע לייט, און נאָך ביינאַכט דערצו? אָדער, אשטייגער, למשל כדומה, וואָס וואָלכט דו געזאָגט, וועז דו זאָלסט הערען, וואָס מיין קרובה, חוה'לע טשאַפּניק, דערצעהלט זיך אָן פון אָסטענדע, — זי איז שוין געווען צוויי מאָל אין אָסטענדע — ווי אזוי דאַמען באַדען זיך דאַר־טען אינאיינעם מיט מאַנסביל'ען אין איין ים, אפילו נישט איבער־

12.

בעלצי קורלענדער פון מאריענבאד צו איהר מאן שלמה קורלענדער אויף די נאלעווקים אין ווארשא.

לבעלי היקר מוהר"ר שלמה נ"י.

דיין בריעף האָב איך נאָר וואָס ערהאלטען, און האָב איהם צוויי כאָל דורכגעלייענט און האָב נישט געוואוסט, וואָס זאָל איך טהון: צי זאָל איך לאכען פון דיינע נארישקייטען, צי זאָל איך ווייגען אויף מיין פינסטער מזל? זאָג אליין, שלמה, דו ביזט דאָך עפּים א איד א בעיאהרטער, אויב ס'איז נישט קיין געלעכטער די אלע זאכען, וואָס דו שרייבסט מיר? מילא דאָס, וואָס דו זאָגסט מיר מוסר פאר די „שמאטעס", וואָס איך האָב איינגעהאנדעלט ביי ווערטהיימער'ן, לאָך איך פון דיר. ביי דיר איז אלסדינג „שמאטעס". פּאראיאהרען, געדענק איך, אז איך האָב געקויפט אויף א ליציטאציע א קאלנער פון שווארצע פיקס מיט א גריזשעט־קע פון סויבלען, האָסט דו אויך געזאָגט „שמאטעס", ביז אלע רויכ־ווערגער האָבען דיר איהם געשאצט און געזאָגט, אז ס'איז א מציאה פון א גנב דריי כאָל אזוי פיעל, האָסט דו שוין אליין דעמאָלט אויך מודה געווען. לאָם איך נאָר קומען געזונדערהייט אהיים, וועסט דו א קוק טהון אויף די „שמאטעס", וואָס איך האָב איינגעהאנדעלט, וועסט דו אליין זאָגען, אז ס'איז א מציאה. נישמעהר, דו דארפסט מיר פריהער אויסקאכען דאָס וואסער. שוין אזא טבע ביי דיר. און וויייטער, וואָס דו האלטסט מיך פאָר, למאי איך האָב נישט א שמיץ געגעבען דעם בוקעט מיט בלומען דעם בערלינער בחור, אדער דעם „שמייגער", ווי דו רופסט איהם, אין פּנים אריין, איז דאָס אויך נישט אזא גרויסע חכמה, ווי דו מיינסט. דו ביזט, זאלסט מיר קיין פאראיבעל נישט האָבען, אין די זאכען שוין אביסעל אויסגעוועבט. דו וויסט נישט, וואָס אין דער גרויסער וועלט טהוט זיך. דאָ, אין אויסלאנד, איז איינגעפיהרט, אז א גאסט פאהרט אוועק, ער מעג

און וואָס דו שרייבסט מיר בנידון שלמה קורלענדער׳ס פּלונית, האָב איך דיר שוין לאַנג געזאָגט, אַז לפּי דעתי איז שלמה אַ משוגע־נער, וואָס האָט געטומען אויף דער עלטער אַ בתולה, און חוץ לזה איז ער אַ גרויסער בעל־עולה אַקעגן די קינדער פּונ׳ם ערשטען ווייב. רק איך וויל מיך נישט מישען אין פּרעמדע ענינים. גענוג די אייגענע צרות די והותר. דער פּדיון איז כעת זעהר געשלאָגען מחמת ההיצען, וואָס זענען בכאן אַזוי גרויס, אַז ס׳איז אין לשער.

און וואָס דו שרייבסט מיר בנידון דער טשאַפּניטשקע עם חיים סאַראַקער, האָב איך דיר שוין לאַנג געזאָגט, אַז חיים פּאַהרט למאַ־ריענבאַד נישט לשם קוראַציע, נאָר לשם לעבען אַ גוטען טאָג און לשם אַ קערטעל, כי ס׳איז ידוע, אַז ער האָט ליעב אַ קערטעל. און בערעל טשאַפּניק איז שוין וויעדער געווען אצלי וועגען אַ גמילות־חסד, און האָט מיר געגעבען אַנצוהערעניש וועגען שידוכים, אַז מע פּרעגט זיך אָן אצלו פון כמה וכמה שטעדט אויף אונזערע טעבטער. גם האָט ער מיר איבערגעגעבען בסוד סודות, אַז ער האָט אַ צד בנוגע צום עקזאַמען פון בני יעקב שיחי׳, און ס׳איז ניכר פון זיינע רעד, אַז ס׳איז דוקא קרוב לאמת, רק עס דאַרף קאַסטען געלד. האָב איך איהם געזאָגט אַ תירוץ, אַז איך וועל דיר שרייבען אַ מכתב און וועל איהם געבען אַ תשובה אין עטליכע טעג ארום. דערווייל האָב איך איהם גע׳פּטר׳ט אָהן אַ גמילות־חסד.

געדענק זשע, וואָס איך שרייב דיר בנידון הקעשעניעווער מקע־שעניעוו, זאָלסט שרייבען, למען השם, וואו עס האַלט, און דער עיקר — דעם נאָמען זיינעם מיט דער משפּחה. און מחמת די היצען זענען זעהר גרויס און קיין איבעריגע צייט איז נישטאָ, על־כן בין איך מקצר. רק זיים ושלום. און איך לאָז דיר גריסען מיט די קינ־דער שיחי׳ גאָר פריינדליך, און זאָלסט מיר שרייבען אָפּטע בריף מכל דבר שורש.

ממני בעלך זאב וואָלף בר׳ מענדעל יאמאיקער.

חידוש, וואָס דו ביזט בעצמו נישט געפאַלען דערויף, כי די וועלט איז אָפען און וואַרשאָ מיט ביאַליסטאָק איז כמו ווי איין שטאָדט.

אחרון אחרון חביב. וואָס דו שרייבסט מיר בנידון הקעשעניעווער מקעשעניעוו, איז דאָס שוין אויף אַ שטיקעל דרך, כי מבעסעראַביע געפעלט מיר בעסער, ווי פון דער ליטא. איך בין בעצמי אַ בעסעראַביער און עס ווילט זיך מיר אַ שידוך טהון אויך מבעסעראַביע, ובפרט מקעשעניעוו, וואָס איז נישט ווייט מכפר יאַמאַיקע, קאָן איך שרייבען אַ בריעף צו מיינע קרובים ביאַמאַיקע, זיי זאָלען חוקר ודורש זיין אויפ'ן קעשעניעווער שדוך מקעשעניעוו. על־כן אבקש, דו זאָלסט מיר למען השם אַרויסשרייבען דעם נאָמען מיט דער משפחה מיט כל דבר שורש, און דער אויבערשטער זאָל העלפען, ס'זאָל זיין מיט הצלחה, כי ס'אז שוין צייט... השם יתברך זאָל רחמנות האָבען און מיר זאָלען אַ שידוך טהון מיט די טעכטער, וואָלט מען געקאָנט אין זינען האָבען די איבעריגע קינדער. לעתעתה לערנט בני יעקב שיחי' זעהר געשמאַק. ער איז זיך מכין צום עקזאַמען עס הרעפעטיטער שלו, גאָט זאָל מיר העלפען, ער זאָל שוין איבערגעקומען בשלום, כי ער זעהט אויס ווי אַ רוח. הגם איך ווייס נישט, וואָס וועט זיין ווייטער, אַפלו אַז גאָט וועט העלפען, ער וועט שוין אָפגעבען העקזאַמען שלו? נאָר איך שיהיה, אַז לערנען אין חדר נישט, און אידישקייט נישט, לאָז ער האָבען, לפחות, אַ שטיקעל אַטעכטאַט, אפשר וועט דאָס איהם צונוץ קומען. איך וואָלט אַודאי וועלען בעסער, אַז בני יעקב שיחי' זאָל זיין אַ סוחר ווי כל ישראל. נאָר אַז ס'איז היינט אַזאַ וועלט פון כאַמע אַטעסטאַטען ודיפלאָמען, לאָז ער אויך האָבען אַ שטיקעל דיפלאָם, לפחות, פון זעכס קלאַסען. און בני מענדעל שיחי' וויל שוין אויך נישט געהן אין חדר, און דאַוונען מאַן דכר שמיה! האָב איך גערעדט עס הלעהרער, זאָגט דער לעהרער, אַז ער נעמט זיך אונטער פאַר צוויי יאָהר איהם מכין זיין על ג' קלאַסען. ווייס איך נישט, וואָס מע טהוט, כי עס ווילט זיך מיר נישט אָפרייסען בני מענדעל שיחי' פונ'ם חדר.

גלאַט האָבען אַ נחת־רוח, אָנקוקען אַ וועלט וכדומה אַזעלכע תענוגי עולם. על־כן איז צווישען אַזעלכע מינים מענשען בנקל צו געפינען אַ שידוך הגון אַ סך מעהר ווי במקום אחר.

און דאָס וואָס דו שרייבסט בנידון הדאָקטוירימלעך, אַז על הנאַלעווקים זענען זיי בנמצא צו קריגען פאַר עשרת אלפים רו"כ, האָסט דו, במחילה, אַ טעות גדול. די דאָזיגע סחורה איז אצלנו בוואַרשא די לעצטע צייט וויעדער בחשיבות גדול, און אַזאַ דאָק־טאָרעל, ווי דו זאָגסט, הייסט זיך בזמן הזה משלם זיין כ' אלפים און ל' אלפים נישט ווינציגער, כי דער שכל איז מתחייב: וואָס מעהר גזירות עס ווערען אַרויסגעגעבען, בעונותינו הרבים, אויף אידישע קינדער בהגימנאַזיעס והאוניווערסיטעטען וכו' וכו', ווערען דאָקטוירים און אַדוואָקאַטען אַלץ טייערער און טייערער, און אויב די גזירות וועלען, חלילה, געהן נאָך ווייטער, — איז מי יודע ביז וואַנען עס קאָן דערגרייכען!

און וואָס דו שרייבסט מיר בנידון סוחרישע שידוכים, בין איך גם כן נישט מסכים מיט דיר, אַז ס'איז געוואָרען טייערער, רק איך מיין אדרבא דעם היפך, און דאָס איז אויך על־פי סברה און על־פי דרך הטבע, כי ס'איז דאָ סוחרים לרוב בכל תפוצות ישראל. על־כן זעה איך נישט אַרויס מיט מיין שכל הישר, וואָס דו האָסט געהאַט צו יאָגען זיך אחר השידוך עם הלאָדזער פאַברי־קאַנטעל. לאָדזער פאַבריקאַנטלעך קאָן מען קריגען בכאן אויך. מע דאַרף נישט פאָהרען נאָך איהם למאַריענבאַד. ובפרט, אַז ער איז נאָך נישט בקו הבריאה, איז אַודאי נישט כדאַי דער גאַנ־צער ענין.

און וואָס דו שרייבסט מיר בנידון הביאַליסטאָקער, פערשטעה איך גם כן נישט, וואָס דו ביזט זיך מפקפק און קוויינקעלסט זיך. ממה נפשך, ווילסט דו וויסען, ווער האָט וועמען גע'גט: צי ער ז י, צי זי א י ה ם, קאָנסט דו דאָך מיר שרייבען דעם נאָמען זיינעם, וועל איך אַוועקשרייבען אַ מכתב להקאָמיטענטען שלי בביאַ־ליסטאָק, וועל איך געוואָהר ווערען מכל דבר שורש. ס'איז מיר אַ

11.

וועלוועל יאמאיקער פון די נאלעוקים אין ווארשא צו זיין ווייב פערעל יאמאיטשיכע אין מאריענבאד.

לאשתי החשובה מרת פערעל שתחי׳.

דיין מכתב האָב איך מקבל געווען. די טענה וואָס דו טענה׳סט אדות קאַרלסבאַד, אַז קאַרלסבאַד איז בעסער פאַר מאַריענבאַד, האָב איך דיר כמה וכמה מאָל געזאָגט, אַז קאַרלסבאַד טויג נישט איבער כמה וכמה טעמים. ראשית, איז קאַרלסבאַד, כפי איך פערשטעה מיט מיין שכל הישר, אַ מקום פון חלאים, קראַנקע מענשען מיט אמת׳ע חולאת׳ען, על־פּי־רוב אַזעלכע, וואָס ליידען על המאָגען. און דער שכל איז דאָך מתחייב, אַז דאָרטען קאָנען נישט זיין קיין חתנים, כי איך בין משער, אַז עם המאָגען האָבען צו טהון עלטערע מענשען, נישט קיין בחורים. והשנית, האָב איך גלאַט נישט גע־הערט, אַז בקאַרלסבאַד זאָלען געשלאָסען ווערען שידוכים נכבדים, ווי דו זאָגסט. און דער, וואָס האָט דיר געזאָגט, אַז לקאַרלסבאַד קומט די גאַנצע וועלט, איז אָדער אַ שקרן אָדער אַ שוטה. און אַז איך האָב געזאָגט מאַריענבאַד, האָב איך געזאָגט מיט אַ טעם און מיט אַ שכל, כי איך בין נישט משוגע און ווייס וואָס איך רעד. און הגם איך בין במאַריענבאַד בעצמי נאָך נישט געווען קיינמאָל, פערשטעה איך פון דעסטוועגען על פּי סברה, אַז דאָס מאַריענבאַד איז אַ מקום פון תענוג און פון מותרות. אַהינצו פאָהרען, הייסט עס, אַזעלכע מינים מענשען, וואָס אָדער זיי פיהלען זיך, אַז זיי זענען עטוואָס נישט בקו הבריאה, אָדער להיפך, זיי זענען שוין צופיעל בקו הבריאה, און זייער גאַנצע כונה איז נישט מעהר, ווי אַ ביסעל אָפּצערעווען זיך, ווי למשל אונזער חיים סאָראָקער, וואָס איז א גרויסער בעל־בשר, אָדער אַזעלכע מינים מענשען, וואָס ווילען

איז די?" און מע הויבט אָן צו דערצעהלען מעשיות, מיט הים־
טאַריעס, מיט געשיכטעס, פּונקט ווי ביי אונז, אויף די נאַלעוור־
הים: נעמט מען אַריין עמיצען אין מויל אַריין, מעג זיך שוין
יענער אָפּגעזוגענען... און ווער שמועסט, אז די יאַמאיטשיכע איז
דאָ אין מיטען — נו־נו! איך מיין נישט, חלילה, קיין זאַך; איך
וואָלט נאָר וועלען, זי זאָל אויסמיידען נישט קיין געווינשטע בע־
קאַנטשאפט מיט אזעלכע לייט, וואָס קאָן שאַדען איהר און דיר און
אייך ביידען... ובפרט נאָך דיין בריף, וואָס דו שרייבסט מיר,
איך זאָל אויף איהר השגחה האָבען, האָב איך מיר געזאָגט: לאָז
זיך זיין, וואָס כע ווייל זיך. ראשית חכמה, דאַרף מען זהען פאַר דיין
בעלצי'ן איין אַנדער סטאַנציע. פאַרהאַן אין כּאַריענבאַד גענוג
האָטעלס און גענוג מעבלירטע צימער. זיי זיכער, איך וועל זי שוין
בעזאָרגען מיט א סטאַנציע, מיט א דאָקטאָר און מיט אַלעס. און
געלד טאָמער וועט זי דאַרפען, וועל איך איהר מיט פערגענגען
אויסלייהען, אזוי ווי דו שרייבסט מיר, נישט מיט א מאָל, נאָר צו
ביסלעך. מעגסט זיך שוין פערלאָזען אויף מיר. איך האָב אויך א
ווייב און פערשטעה גאַנץ גוט. אַלע ווייבער זענען אויסגעקנאָטען
פון איין טייג. א ווייב, זי מעג זיין די קלוגסטע, קוים געהט זי
דורך פערביי א גרויסען פענסטער מיט איין אויסשטעלונג פון שמאַ־
טעס, געהט פערלוירען אינגאַנצען איהר חכמה. דו דאַרפסט דיין
בעלצי'ן דערפון, אייגענטליך, גאָרנישט שרייבען. מיינע בריף
דאַרפען זיין ביי דיר, ווי איך האָב דיר שוין געשריבען, א הייליגער
כּוד. זי בעדאַרף אָפילו נישט וויסען, אז מיר שרייבען זיך דורך
וועגען איהר. פערלאָז דיך שוין אויף מיר, שלמה, דו האָבט דאָ
א גוטען שומר אין כּאַריענבאַד, וואָס וויים וואו איין און וואו אוים.
נון וואָס זיין נאָמען איז —

חיים סאָראָקער.

דיין בעלצי'ן, און מאך מיך, גלייך איך וויים נאָרנישט, גלייך ווי דו האָסט מיר גאָרנישט געשריבען, אז זי פאָהרט קיין מאריענבאד: „ברוך־הבא, זאָג איך, א גאָסט! וואָם מאכסט דו, זאָג איך, וואָם מאכט דיין שלמה? וואָם טהוסט דו, זאָג איך, ביי אונז אין מאריענבאד?" מאכט זי צו מיר: „דאָם אייגענע, וואָם איהר". זאָג איך: „אויף דער קור?" זאָגט זי: „אויף וואָם דען?" זאָג איך: „מיט אזא פנים?" זאָגט זי: „קיינער וויסט נישט. וועמען דער שוך קווועטשט". „וועלען מיר אפשר געהן, זאָג איך, אביסעל אָנ־קוקען מאריענבאד?" זאָגט זי: „א דאנק, איך האָב שוין געזעהן גאנץ מאריענבאד". זאָג איך איהר: „אפשר ווילסט דו עסען? אפשר דאָרפסט דו א כשר'ען רעסטאָראַן? וועל איך דיך פיהרען". זאָגט זי: „א דאנק, מע האָט מיך שוין געפיהרט". זאָג איך: „וואר?" זאָגט זי: „מאיר מאריאַמטשיק". האָט דאָם מיר דער־לאַנגט, ווי מיט א שארף פון א מעסער, גלייך אין האַרצען אריין: וואָם פאר א מחותן איז ער מיט דיין בעלצי'ן? ער בעראַרף האָבען א זכיה, אזא שארלאַטאַן, אז זי ענטפערט איהם אויף א גוט־מאָר־גען, נישט ארומגיהן מיט איהר איבער מאריענבאד, אז ער זאָל זי פיהרען אין רעסטאָראַנען. פאר מיר מאכט נישט אוים. איך קען דיין בעלצי'ן. פערשטעהסט דו מיך, נישט פון נעכטען, און איך וויים, אז דיין בעלצי קען איהם. וואר קען נישט מאיר'ען שארלא־טאַן? די גאַנצע מעשה — וואָם וועט די וועלט זאָגען? דאָ אין מאריענבאד, דאָרפסט דו וויסען, קומען זיך צענויף מענשען פון דער גאָרער וועלט, צום מיינסטען לעדיגגעהער, וואָם קומען אהער, ווי איך האָב דיר שוין געהאט געשריבען, נישט מעהר נאר אָפּ־נעמען. מע ווערד אויסגעריסען אין עושר און כבוד. דאָם הייסט, מע עסט און מע טרינקט און מע שלאָפט און מע פוצט זיך אוים, און מע גהט שפאציערען, און מע קוקט, וואר מיט וועמען עס גהט, וואר מיט וועמען עס זיצט און וואר מיט וועמען עס לאַכט. דערוואָהט מען א שען ווייבעל מיט איין אויסגעפוצטען יונגען מאן, הויבט מען זיך אן צו פרעגען: „וואר איז דער? און וואר

ווייסט אַייער שוואָגער, ווען שלמה קורלענדער'ס ווייבעלע קומט צו פאָהרען?"... אַזוי זאָגט יאַמאַיטשיכע און שיט, און שיט, ווי איהר שטייגער איז. נאָר איך מיין, אַז דאָס איז מיין שוואָגעריק געוואָהר געוואָרען פון דער טשאַפּניק. די טשאַפּניק האָט אויסגעפּויקט אי־בער גאַנץ מאַריענבאַד, אַז דיין בעלצי קומט צו פאָהרען, און בע־וויזען אַלעמען די בריעף, וואָס בעלצי שרייבט צו איהר פון בער־לין. האָב איך אַפילו חשק געהאַט אַרויספאָהרען אויפ'ן באַהנהויף אָפּנעמען דיין בעלצי'ן, נאָר איך האָב נישט געוואוסט, מיט וואָ־סער אַ צוג זי קומט אָן. און אַגב האָט מיר די טשאַפּניק אַזוי פער־דולט דעם קאָפּ נעכטען מיט איהר זעכס־און־זעכציג, אַז אַ גאַנצע נאַכט האָט זיך מיר געפּלאָנטעט דער „פערציג" מיט'ן „צוואַנציג", און איך דעק און דעק... דערווייל האָב איך דורכגעלאָזט דיין בעל־צי'ס אָנקומען, און מיין שוואָגעריק, ווייזט אויס, האָט דאָס דוקא נישט דורכגעלאָזט, וואָרום ס'איז אַ סברה, אַז ס'איז טאַקי אַיין אמת, אַז ער האָט זי געבראַכט צו פיהרען פון דער באַהן. אַזוי ווייזט דאָס אויס. נאָר לאָמיר געהן כסדר, וואו מיר האַלטען. מיר האַלטען ביי דער יאַמאַיטשיכע.

דערהערט פון דער יאַמאַיטשיכע, אַז דאָס איז בעלצי, האָב איך מיך באַלד גענומען פערענטפערען, אַז איך האָב קיין צייט נישט הערען לשון־הרע. איך בעדאַרף, זאָג איך, געהן, זאָג איך. דער דאָקטאָר האָט מיר געהייסען, זאָג איך, געהן. און לאָז מיך שוין אַביסעל גיכער, גלייך נאָך זיי פון הינטען, און יאָג זיי מסתמא אָנעט שוין ביי'ם אַריינגעהן אין האָטעל אַריין — שטעל דיר פאָר, אַז זי שטעהט טאַקי מיט איהם אין איין האָטעל! דערויף האָב איך מיך שוין נישט געריכט... גלויב מיר, שלמה, ס'איז בלאָטע שבבלאָ־טע און אַלסדינג; מע שטעהט אַמאָל אין איין האָטעל דער שוואַרץ יאָהר ווייסט מיט וועמען... נאָר פון דעסטוועגען איז דאָס מיר נישט געפעלען... ס'איז געזינטער, זי זאָל שטעהן ערגיץ אַנדערש...

הקיצור. איך האָב דורכגעלאָזט אַ פּאָר מינוט, ביז זיי וועלען זיך אָפּגעזעגענען און צעגעהן. קום איך אַריין אין האָטעל גלייך צו

אונטער די הענד. מילא, וואָס מיין ווייב'ס שוואָגער קאָן געהן מיט ווייבלעך — בעראַרפ איך דיר נישט דערצעהלען. מע קאָן איהם אויף די נאָלעווקים אריסגעבונדען. וועד ווייסט נישט מאיר'ל שארלאטאן? מיין שוועהר האָט זיך נעבאָך געגוג אויסגעבראכט, ביז ער האָט קוים געקראָגען די מציאה פאר זיין מיזינקע. איך האָב באָלד געזאָגט צו מיין אסתר'ען: „הערסט דו, זאָג איך, אסתר, אט דער בחור, זאָג איך, געפעלט מיר נישט. צו פיעל פראָנט, זאָג איך, און צו א גרויסער קנאקער פאר דיין חנצי'ן". איז זי דאָך א אידינע, זאָגט זי צו מיר: „אז דו ביזט געווען, זאָגט זי, א בחור, ביזט דו דען נישט געווען, זאָגט זי, אזא קנאקער? דו וואָלסט נאָך איצטער אויך געווען, זאָגט זי, דער אייגענער, נאָר..." „נאָר וואָס, זאָג איך?" „נאָר גאָר נישט, זאָגט זי, חאטא פאקרישקע". און אזוי ווייטער, האָלבער וועדטער, ווי געווינטליך א ווייב.

הקיצור, איך זעה, מיין שוואָגעריק געהט מיט א יפהפיה עפים זעהר נאָהענט, טראכט איך מיר: רבונו של עולם! וועד זאָל זיין אט דאָס וועלבעל? עפיט איז זי מיר אזוי קענטליך, נאָר בשום אופן קאָן איך מיך נישט דערמאָנען, וועד דאָס איז? פלוצים פליהט מיר דורך א געדאנק: שא, אפשר איז דאָס בעלצי? נעכטען איז דאָך געווען דער טאָג, וואָס דיין בעלצי האָט בעראַרפט קומען צו פאָהרען פון בערלין. נאָר ערשטענס — וואָס פאר א מחותן איז מיט איהר מאיר'ל מאריאמטשיק? והשנית, וואָס עפים אונטער די הענד? וועז האָבען זיי זיך עס אזוי גיך בעפריינדעט, אז מע זאָל שוין געהן געאָרעמט? דערווייל, אזוי ווי איך שטעה און טראכט — ויבוא המן: די יאמאיטשיכע מיט איהרע אלע דריי מאמזעלען. „גוט מאָרגען". „גוט יאהר". „געפעלט אייך דאָס פאָרעל?" „וואָסער פאָרעל?" „אייער מאיר'ל מאריאמטשיק מיט שלמה קורלענדער'ס וועלבעל. א לעבען, ווי אונטער'ן באד!" זאָג איך: „ווי קומט ער צו איהר?" זאָגט זי: „אהא! איך האָב זיי נעכטען, זאָגט זי, געזעהן ביידען אויפ'ן באנהויף. עס ווייזט אוים, זאָגט זי, אז ס'איז ביי זיי געווען אזוי אפגערעדטע זאך, וואָרום פון וואנען, זאָגט זי,

שום געלד, און זאָלסט דיר אָנטהון כל הפערגעניגענס מיט כל הוואוילטאָגען שבעולם, און זאָלסט מיר קומען, אם ירצה השם, אַהיים געזונד און שטאַרק, ווי עס ווינשט דיר

בעלך שלמה קורלענדער.

.10

חיים סאַראַקער פון מאַריענבאַד צו זיין פריינד שלמה קורלענדער אויף די נאַלעווקיס אין וואַרשאַ.

ליעבער פריינד שלמה!

אַצינד קאָן איך דיר שוין שרייבען נייעס פון דיין בעלצי'ן. זי איז שוין, ברוך־השם, אין מאַריענבאַד, און איך האָב מיך שוין מיט איהר געזעהען, אָבער איך האָב נישט זוכה געווען צו רעדען מיט איהר מעהר, ווי צוויי מינוט, איבער אַיין אורזאַכע, וואָס נישט מיין שולד איז געווען דערינען. נאָר לאָם איך דיר דערצעהלען אַקו־ראַט, ווי אַזוי ס'איז געווען די מעשה. דו ווייסט דאָך, אַז איך האָב ליעב דערצעהלען אַ זאַך, זאָל עס זיין דערצעהלט מיט אַלע פּישטשעווקעס.

ווי איך האָב דיר שוין בעשריבען אין מיין פריהעריגען בריעף, איז מען דאָ, אין מאַריענבאַד, כמעט דעם גאַנצען טאָג אין דרוי־סען אויפ'ן שפּאַציער. טהון טהוט מען דאָך, ברוך־השם, קיין האַנד אין קאַלטען וואַסער, נאָר מע שפּאַנט־אַרום הין און צוריק איבער די גאַסען, מע זעהט דעם, מע זעהט יענעם, מע גיט זיך אָפּ דעם גוטמאָרגען און מע געהט ווייטער, גלאַט אַזוי, אָהן אַ שום צוועק, נאָר מיט איין כונה — מע זאָל „אָפּנעמען".

דערווייל, אַזוי ווי איך געה מיר היינט נאָכ'ן וואַרעמעס אי־בער מאַריענבאַד און נעם־אָפּ, איך טהו אַ קוק — מיין ווייב'ס שוואָ־געריק, מאיר מאַריאַמטשיק, געהט מיר מיט עפּיס אַ שען ווייבעל אונטער אַ מורא'דיג ברייטען הוט, גאָר חבר, מעשה קאַוואַליער,

בין געקומען אַהיים און האָב איבערגעלייענט דיין בריף, וואו דו שרייבסט, אַז דו האָסט דיך טאַקי בעגענענט מיט דער יאַמאי־טשיבע אין מאַריענבאַד אויפֿן וואָקזאַל, און אַז דיין קרובֿה, חוה'לע טשאַפּניק, זאָגסט דו, איז נישט אַרויסגעקומען דיר אַקעגען, וואָרום זי איז געזעסען, זאָגסט דו, מיט חיים סאָראָקער, זאָגסט דו, און געשפּיעלט, זאָגסט דו, אין זעכס־און־זעכציג, — ווי באַלד אַזוי, איז דאָך יאַוונע ויאַסנע, אַז דאָס איז נישט געווען חיים, און ווי באַלד נישט חיים, ווער זשע דען איז דאָס געווען?

איך קאָן מיר גאָרנישט פֿאָרשטעלען, בעלצי היקרה, אַז דאָס זאָל זיין געווען מאיר'ל מאַריאַמיטשיק, וואָרום דו ביזט מיט איהם, דאַכט מיר, גאָרנישט אַזוי נאָהענט בעקענט. ובפרט דו אַליין שרייבסט, אַז ער איז א שאַרלאַטאַן און זיין חנצי ווערד ביי איהם אויסגעריסען. סיידען דו האָסט זיך מיט איהם בעקענט נאָהענט די לעצטע צייט, טאַקי ביי חיים כאָראָקער'ס ווייב אסתר? וואָלסט דו, דאַכט מיר, געמעגט דערצעהלען מיר אויך, אַז דו האָסט זיך בעקענט מיט דעם תכשיט? אלא, אַז דו האָסט מיר נישט דערצעהלט, איז א סימן, אַז דו האָסט זיך מיט איהם נישט בעקענט. און וויבאַלד דו האָכט זיך מיט איהם נישט בעקענט, איז עס דאָך געווען נישט ער. ווי באַלד אַזוי, פרעגט זיך נאָך א מאָל די איי־גענע קשיא: ווער זשע איז דאָס געווען אָט דער יונגערמאַן, וואָס האָט דיך אָפּגעווארט אין מאַריענבאַד אויפֿן וואָקזאַל, און פון וואַנען האָט ער געוואוסט, וועז דו קומסט צו פאָהרען? איך מיין אָבער, אַז די גאַנצע מעשה איז שקר וכזב, ווייל עס שטאַמט פון דער יאַמאיטשיבע, על־כן בעט איך דיך, בעלצי היקרה, אויב ס'איז א ליגען, זאָלסט דו אויף מיר קיין פֿאַראיבעל נישט האָבען, וואָס איך שרייב דיר אזעלכע זאכען, וואָס נישט געשטויגען און נישט געפֿלויגען. און איך בעט דיר נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, זאָלסט זיך זעהען מיט מיין גוטען פֿרייגד חיים סאָראָקער און זאָלסט ביי איהם נעמען גלאָז, וועז דו דאַרפסט און וויפיעל דו דאַרפסט, און למען־השם נישט זשאַלעווען אויף זיך און אויף דיין געוונד קיין

בושות פאר לייטען. יאַמאַיטשיבע'ס מאַן בעגעגענט מיך היינט אויף גענשאַגאַס און מאַכט צו מיר אַזוי: „איך קאָן אייך, זאָגט ער, אָפּגעבען, רב שלמה, א גרוס פון אייער פרוי פון מאַריענבאַד". זאָג איך: „א דאַנק פאַר א גרוס. ווי קומט איהר קיין מאַריענבאַד?" זאָגט ער: „נישט איך, זאָגט ער, מיין פרוי איז איצט אין מאַריענבאַד, זאָגט ער, אויף דער קור, זאָגט ער, עס געהט איהר, זאָגט ער, גאַנץ נישקשה'דיג". „געלויבט דער אויבערשטער, זאָג איך; וואָס זשע, זאָג איך, שרייבט אייך עפּעס אייער פרוי פון מאַריענבאַד?" געהט ער און נעמט אַרויס א גרויסען בריף, בעשוועהרט מיך פריהער מיט כל השבועות, פערבויגט פון אויבען און בעווייזט מיר, וואָס אונטען שטעהט, עטלעכע שורות, — איז מיר פינסטער געוואָרען אין די אויגען. זי שרייבט איהם, יאַמאַיטשיבע הייסט עס, מיט דעם דאָזיגען לשון (איך געב דיר איבער איהרע אייגענע ווערטער): „און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז איך האָב בעגעגענט דאָ אין מאַריענבאַד אויפן באַהנהויף, שרייבט זי, היינט אין דער פריה אונזער שלמה קורלענדער'ס צווייטע פרוי, בעלצי, אויסגעפוצט, שרייבט זי, ווי א כלה צו בעדעקענס. און אויפן וואָקזאל האָט זי אָפּגעווארט, שרייבט זי, אונזער מאַריאַמטשיק'ס זוהנדעל, מאיר'ל שארלאַטאַן, און איך האָב אליין געזעהען, שרייבט זי, מיט מיינע אויגען, ווי זיי האָבען זיך אויפגעזעצט ביידע, מאיר'ל מיט בעלצי'ן, אויף איין פוהר, איך זאָל אזוי זעהען, שרייבט זי, מיינע קינדער צו דער חופה געהן"... נו, ווי געפעלט דיר אזא זאך? פערשטעהט זיך, אז איך האָב איהם געזאָגט, אז ס'א ליגען. „עס האָט זיך אייער ווייב, זאָג איך איהם, אויסגעווייזען א קוצע קוה פאַר א בארנבוים. דאָס האָט געמוזט זיין, זאָג איך, נישט מאיר'ל מאַריאַמטשיק, זאָג איך, נאָר מיין פרויגד חיים סאַראַקער, זאָג איך, וואָרום איך האָב געשריבען, זאָג איך, צו חיימ'ען, אז מיין בעלצי, זאָג איך, פאַהרט די טעג קיין מאַריענבאַד". אזוי האָב איך געזאָגט דער יאַמאַיטשיבע'ס מאַן און אזוי האָב איך טאַקי ביי מיר אלייז אָפּגע'פסק'ענט. נאָר אז איך

רופען דעם קאָנדוקטאָר און געהייסען איהם אַרויספיהרען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר; נישט דערלאָזען, אַז אַזאַ עזות־מחוצף־פּנים זאָל דיר נאָך העלפען אַרויסוואַרפען די פּעקלעך פון וואַגאָן, אַז דו ביזט געקומען אויפ'ן אָרט. צי, אַשטייגער, ווי דערלאָזט דו, אַז אַזאַ שמייגער, ווי דער אַלטער בחור פון בערלין, נאָכדעם וואָס ער האָט מיט דיר גערעדט אַזעלכע קלאָרע דבורים אויף דער פריעדריכ־שטראַסע, זאָל דיר אונטערטראָגען בלומען אויפ'ן וואָקזאַל? ביי מיר וואָלט אַזאַ לעקיש געהאַפּט מיט די בלומען גלייך אין פּנים אַריין. וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט דיר צו שענקען מתנות, אונטערטראָגען בוקעטען? פאַרהאַן ביי אונז אַ שפּריכוואָרט: „ווי דער מענש נעמט זיך פאָר, אַזוי העלפט איהם גאָט". איך מיין נישט, חס־ושלום, דיך בעלעדיגען דערמיט. איך זאָג נאָר, אַז יעדער מענש דאַרף זיך האַלטען אין דער מראה, היטען זיין שטאַט, נישט דערלאָזען צו אַזעלכע סקאַנדאַלען, נישט דערלעבען זאָל ביי מיר יענער שאַרלאַטאַן פון לאָדז, ער זאָל גאָר האָבען אַ השגה מיר צו געבען אַ קוש אין האַנד אַריין, אין אַ וואַגאָן, צווישען אַזוי פיעל מענשען! דאַנקען גאָט נאָך, וואָס ס'איז נישט געזעסען דערביי קיין היימישער פון די נאַלעווקים, און גוט האָסט דו געטהאָן, וואָס דו האָסט זיי נישט געזאָגט דעם נאָמען דיינעם, לאָזען די כלבים האָטש אַ מכה וויסען, ווער דו ביזט. נאָר דאָס איז אַלץ פון די זאַבען, וואָס האָבען ביי מיר קיין ווערדע. איך האָב דיר געוואָלט שרייבען, בעלצי היקרה, וועגען אַיין אַנדער זאַך. נאָר איך וועל דיך בעטען, אַז צווישען אונז זאָל עס בלייבען. קיין פויגעל טאָר נישט וויסען, וואָס איך שרייב דיר דאָ. ס'איז אַ הייליגער סוד. מע האָט ביי מיר כמעט גענומען תקיעת־כף, אַז איך זאָל דיר וועגען דעם קיין חצי־דבור נישט שרייבען. אַזוי איז די מעשה:

דו שרייבסט, אַז אויפ'ן באַהנהויף אין מאַריענבאַד האָסט דו דיך בעגעגענט מיט אונזער יאַמאַיטשיכע פון די נאַלעווקים. הלואַי וואָלסט דו דיך מיט איהר בעסער נישט בעגעגענט, וואָלט איך איצטער געוועזען אַ סך רוהיגער און נישט געהאַט קיין חרפּות

מיר בעקלאָגען, אז איך זשאַלעווע דיר, חס ושלום, אײַן איבעריגען גראָשען, אָדער אז איך קוק דיר אַרײַן צו־שטאַרק אין חשבון אַריין? דו ווייסט גאַנץ גוט, בעלצי היקרה, ווי מיר איז טייער דיין געזונד, אז איך קוק נישט אויף קיין זאַך, צי די לאָקאַטאָרען צאָהלען דירה־געלד, צי נישט, צי איך בוי, צי איך בוי נישט, דאָס וואָס דו דאַרפסט — דאָס איז תמיד פאַרהאַן און דאָס וועט, אם ירצה השם, תמיד זיין. און נאָך בעדאַרף איך דיר זאָגען, בעלצי היקרה, אז איך בין דיך נישט חושד, חלילה, אויף א האָר. דו ביזט ביי מיר בעגלויבט פון דער ערשטער שעה, וואָס איך האָב דיך דערקענט, און איך וויים, אז די אַלע שטיגוטערעס, מיט די שמייגערס, מיט די שאַרלאַטאַנעס, וואָס דרעהען זיך אַרום סאַי דא אין וואַרשא (געדענקסט פאַראיאהרען אין פאַלעניצע?), סאַי די, וואָס אין בערלין און וועג און אין מאַריענבאַד, וואָס זענען נאָך דיר די כפּרה, בעדאַרפען מיר אָנגעהן, אייגענטלעך, פונקט ווי דער פאַר־איאהריגער שניי. איך וויים, אז דו האָסט זיי אַלעמען אין דער ערד, וואָרום דו ביזט א ריינע כשר'ע נשמה און ביזט געטריי צו דיין מאַן, צו וועלכען דו האָסט זיך איבערגעגעבען, וויל דו וויסט, אז ער איז דיר געטריי און איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען. על־כן קאָנסט דו מיך נישט חושד זיין אין קיין זאַך, אז איך טראָג אויף דיר, חלילה, א שלעבטע מחשבה. גלויב מיר, איך פערשטעה גאַנץ גוט, אז דער שאַרלאַטאַן, וואָס האָט געהאַט א פאַטעפאַלנאַסט א קוש געבען אין האַנד אריין א פרעמד ווייב, האָט דיך דערמיט נישט אָפּגענוצט, אזוי ווי עס האָט דיר נישט געשאַדט דער פאַלעניצער שלים־מזל, וואָס האָט זיך מיר מודה געווען, אז ער איז נאָך דיר די כפּרה... אוודאי, ווען איך פאָהר מיט דיר אין וואַגאָן, וואָלט איך מיך מיט דעם לאָדזער קאָמיוואָ־יאזשער פון דריי פאַבריקען אָפּגערעכענט נישט אזוי ווי דו: איך וואָלט איהם געבראָכען א ביין, אז דער רוח וואָלט איהם צוגענומען. ער וואָלט ביי מיר פערזוכט דעם טעם פון הלכות אשת־איש. עס איז מיר נאָר א חידוש אויף דיר, וואָס דו האָסט נישט אַריינגע־

קינדער גאָר פרײַנדלעך, און לאָז גריסען די איבעריגע קינדער גאָר פרײַנדלעך.

פון מיר דיין געטרייע פרוי פּערעל יאַמאַיקער.

9.

שלמה קורלענדער פון די נאַלעווקים איז ווארשא צו זייַן ווייב בעלצי קורלענדער אין מאַריענבאַד.

לזוגתי היקרה מרת בעלצי שתחי׳.

דיין בריעף, אַז דו ביזט געקומען בשלום קיין מאַריענבאַד, האָב איך מקבל געווען. א דאַנק גאָט, וואָס דו האָסט זיך אַרויס־גערײַסן פון דעם פּערשאָלטענעם בערלין מיט די וועלטהייַמערס מיט די שמייגערס די אַלטע בחורים מיט נאָך אַזעלכע לצים און ביזט אַריבערגעפאָהרען גליקליכערהייד די גרענין און ביזט דער־פאָהרען געזונדערהייד ביז מאַריענבאַד. טאַקי ממש נסים ונפלאות. אַלע אידען פאָהרען קיין מאַריענבאַד — און מיט קיינעם טרעפען זיך נישט אַזעלכע גליקען, ווי מיט דיר. ערשטענס, וואָס האָסט דו בעדאַרף פט פאָהרען דריטע קלאַס? דו זאָגסט, אַז דער גאַנצער חייב בין איך. פערשטעה איך נישט, ווי קאָנסט דו זאָגען אַזא זאַך, אַז איך האָב דיר אָנגעזאָגט אפשר טויזענד מאָל, אַז דו זאָלסט נישט זשאַלעווען קיין געלד אויף זיך. איך, אַז איך בעקלאָג זיך אַמאָל, למאי עם געהט צוועק איבעריגס, איז נאָר דעמאָלט, ווען מע ברענט געלד אויפ׳ן פייער, וועו מע ברענגט־אוים אויף דער רוח ווייסט וואָס, אויף שמאַטעס, אָבער דאָרט, וואו ס׳איז שייך צו געזונד, שפּיעלט ביי מיר געלד לחלוטין קיין ראָלע נישט. א סימן, איך האָב דיר פאר׳ן אַוועקפאָהר, שוין אויפ׳ן וואָקזאל אין וואַרשא, כמעט מיט גוואַלד אָנגעהאָנגען אַיין איבעריגען הונדערטער, קוים איינגעבעטען, זאָלסט איהם נעמען, היינט ווי קאָנסט דו זיך אויף

צייט קיין באַדענווייל̈ער אין א סאַנאַטאָריע, זאָגט ער. און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז איך האָב ימיך נישט בערוהיגט ביז איך האָב מיך נישט צעפרעגט אקוראט דאָ אין מאַריענבאַד, אויב ס׳איז אמת, אז אין באַדענווייל̈ער איז פּאַרהאַן א סאַנאַטאָריע. און עס לאָזט זיך אוים, אז ס׳איז טאַקי איין אמת. נאָר וואָס קומט אַרויס? דערווייל̈ איז געבליבן אין מאַריענבאַד מיט א חתן וויניציגער. און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז איך האָב בעגעגנט דאָ אויפ׳ן באַהנ־הויף היינט אין דער פריה אונזער שלמה קורל̈ענדער׳ס ווייבל̈ע בעל̈צי, אויסגעטראַצלט, ווי א כלה צום של̈ייער־וואַרעמעס. און אויפ׳ן וואָקזאל̈ האָט זי אָפּגעוואַרט אונזער מאַריאַמטשיק׳ס זוהנ־דעל̈ פון אַדעס, מאיר׳ל̈ שאַרל̈אַטאַן; איך האָב אַליין געזעהען מיט מיינע אויגען, איך בין נישט בלינד, ווי ער האָט זי אַרויפגע־זעצט אויף דער פוהר. און איך האָב אַליין געזעהען מיט מיינע אויגען, איך בין נישט קיין בלינדע, ווי זיי האָבען זיך אויפגעזעצט ביידע אויף איין פוהר פאַהרען אין שטאָדט אַריין, איך זאָל שוין אזוי זעהן מיינע קינדער צו דער חופּה אין גיכע צייטען, אָמן. און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז פון צווייטען חתן, דעם ביאַליסטאָקער פון ביאַליסטאָק, האָב איך דיר נאָך לעת־עתה גאָרנישט וואָס צו שרייבען, ווייל̈ ער געפעל̈ט מיר נישט דערמיט, וואָס ער איז שוין בעקאַנט מיט דער טשאַפּניטשקע. ווי קומט ער צו דער טשאַפּ־ניטשקע? מילא, אז אונזער חיים סאַראַקער פון די נאַל̈עווקים איז מיט איהר א נאַהענטער מיחותן, שפּיעל̈ט ער חאָטש מיט איהר אין זעכס־און־זעבציג גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעבט, אז אָך און וועה איז צו חיים׳ס ווייב, אסתר׳ען מיין איך. אָבער וואָס געהט זיך אָן ער, א ביאַליסטאָקער יונגערמאַן פון ביאַליסטאָק, מיט דער מא־דאָם טשאַפּניק? און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז איך קוק נאָך אקוראט נאָכ׳ן ביאַליסטאָקער פון ביאַליסטאָק, און וואָס איך וועל̈ געוואָהר ווערען, וועל̈ איך דיר מסתמא שרייבען. דערווייל̈ שרייב מיר, פּאַר וואָס שרייבסט דו מיר נישט פון דער היים, וואָס הערט זיך אין דער היים? אוי זיי געזונד, און עס לאָזען דיר גריסען די

מאריענבאד. דער פּאָטער האָט איהם, זאָגט ער, ארויסגערופען קיין לאָדז. אזוי זאָגט ער, דער לאנד־שדכן. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז ס׳א ליגען. ער איז גאָר אוועקגעפאָהרען ערגיץ אין א סאנאטאריע. און איך שרייב דיר, וועלווועל, ווי אזוי איך בין געוואָהר געוואָרען, אז ער פאָהרט אין א סאנאטאריע, נישט קיין לאָדז. מיר זענען אלע ארויסגעקומען צו דער באָהן, איך און די קינדער און דער לאנד־שדכן, איהם צו בעגלייטען, און גוט נאָכגעקוקט, אפשר פאהרט מיט איהם דער לאנד־שדכן אנקוקען א כלה, א קשיא אויף א לאנד־שדכן? און איך שרייב דיר, וועלווועל, אז איך האָב גוט נאָכגעקוקט, ווי ער נעמט איהם א בילעט, דער לאנד־שדכן, האָב איך געהערט, ווי ער זאָגט צום קאסיר: „באדענווייל־לער". דאָס האָב איך גאנץ גוט געהערט, איך בין נישט טויב. און איך זאָג צו איהם נאכדעם, צום לאנד־שדכן: „איהר האָט דאָך געזאָגט, זאָג איך, אז ער פאָהרט קיין לאָדז, צום סוף האָט איהר איהם, זאָג איך, געמומען א בילעט גאָר קיין באדענווייל־לער?" און ער זאָגט צו מיר: „וואָסערע פלאָמען? וואָסער באדענווייל־לער?" און איך זאָג צו איהם: „איך האָב גוט געהערט, ווי איהר האָט געזאָגט, זאָג איך, באדענווייל־לער, איך בין נישט קיין טויבע". און ער זאָגט צו מיר, דער לאנד־שדכן: „א מאדנע אידענע איהר זענט! ווייסט איהר דען נישט, זאָגט ער, אז באדענווייל־לער איז אויף יענער זייט לאָדז?" און איך זאָג צו איהם: „איהר זאָלט שוין אזוי זיין, זאָג איך, מיט דער נאָז, ווי לאָדז האָט ארום זיך א באדענווייל־לער. מסתמא האָט איהר איהם, זאָג איך, אוועקגעשיקט, זאָג איך, קיין באדענווייל־לער אנקוקען א כלה, זאָג איך, זייט זיך, זאָג איך, מודה, וואָס טויג אייך הינטישע גענג?" און ער צעלאָזט זיך, דער לאנד־שדכן, און רופט מיך אוועק אויף א זייט און דערצעהלט מיר דעם גאנצען אמת, און שוועדט זיך מיט אזעלכע שבועות, אז מע מעג נהייבען א כישומד, אז דער בחור איז נישט מיט אלעמען, דאָס חייסט, חלילה, נישט קראנק, נאָר אזוי, זאָגט ער, אביסעל פיבער. זאָבען איהם די דאקטוירים, זאָגט ער, אפגעשיקט אויף א קורצע

מען נישט די סחורה?" „אַז מע קריגט, זאָגט ער, ביי אייך די סחורה, צו וואָס זשע האָט איהר בעראַרפט זיך מטריח זיין אַזוי וויט, און נאָך מיט דריי טעכטער דערצו?" א שייגעץ קאָן! ביי אונז אין וואַרשא וואָלט אַזא איד, ווי אָט דער כווירסקי, ביי מיר געפֿלויגען פון די טרעפּ אַראָפּ פֿיל אויס'ן בויגען, און דאָ האָט ער אָנגעטהאָן א שוואַרצען קוימען אויפֿ'ן קאָפּ מיט געלע הענטשקעס אויפֿ די הענד און רופט זיך לאַנד־שדכן, און מע צעריסט איהם אויפֿ שטיקלעך. און איך שרייב דיר, וועלווע, אַז קיין סך רעדען טאָר מען דאָ נישט מיט איהם, מיט'ן לאַנד־שדכן, וואָרום ער איז ביי זיך א גרויסער פֿריץ. ער זאָגט, אַז ביי א־הם געהען די שידוכים נישט אויפ'ן שדכנ'ישען אַרט, נאָר דורך בעקאַנטשאַפֿט און דורך ליעבעס. דאָס הייסט, פֿריהער טרעפט מען זיך אויפֿ אין קאָפּע „עגערלענדער", אַזא גאָרטען מיט מוזיק און מיט טישלעך א סך. דאָרט ווערד געשלאָסען דאָס בעקאַנטשאַפֿט בלומרשט גאַנץ אומגעהרען, טאַקי דורך איהם, דורכ'ן לאַנד־שדכן. נאָכדעם בעגעגענט מען זיך ביי'ם ברונען, וואו מע טרינקט וואַסער, שוין אהן דעם לאַנד־שדכן. דערנאָך געהט מען אין טהעאַטער אַדער אויפֿ קאָנצערט, און קיין לאַנד־שדכן זעהט מען אַלץ נישט. און דאָרטען, אין טהעאַטער אַדער אויפ'ן קאָנצערט, קוקט שוין דאָס פערלייבעניש, און נאָכ'ן פערלייבעניש א פערלאָבעניש, און ערשט אויפ'ן פערלאָבעניש וואַכסט־אויס דער לאַנד־שדכן און נעמט־אפֿ זיין רח"ש. נאָר וויי דערלעבט מען דאָס שוין, רבונו של עולם? האָסט דו דיר שוין צוויי חתנים. און איך שרייב דיר, וועלווע, אז דער דריטער איז א קעשעניעווער פון קעשעניעוו. נאָר מיר האָבען איהם נאָך רעכט נישט אָנגעקוקט, וויל ס'איז געווען בייַ־נאַכט, און ער האָט זיך בעקאַנט מיט די קינדער אין טהעאַטער. וועל איך דיר שוין שרייבען פון איהם אַיין אַנדערם מאָל. און איך שרייב דיר, וועלווע, קאָנסט דיר זאָגען וואָס דו ווילסט, מיר האָבען צו שידוכים קיין גליק נישט. אָט דער לאָדזער, וואָס פון לאָדז, האָט זיך מיישב געווען און איז פֿלוצים אָפּגעפֿאָהרען פון

טויזענד. און איך טענה מיט איהם, מיט'ן וועלט־שדכן: „פאר וואָסערע מעשים־טובים קומט איהם דריי מאָל אזוי פיעל? דער־פאר וואָס ער זינגט אזוי שען?" און ער ענטפערט מיר, דער וועלט־שדכן: „ערשטענס, איז פינף און צוואַנציג, זאָגט ער, נאָר דריטהאַלבען מאָל אזוי פיעל, נישט דריי מאָל אזוי פיעל, און צווייטענס, זאָגט ער, דאַרפט איהר בענשען גומל, וואָס ער הייסט זיך נישט געבען, זאָגט ער, פינף מאָל אזוי פיעל. איהר זעהט דאָך, זאָגט ער, וואָס היינט טהוט זיך מיט חתנים אין מאַריענבאַד! גיט מיר, זאָגט ער, דריי טויזענד אזעלכע לאָדזער יונגע לייט, וועט איהר זעהן, זאָגט ער, אויב איך וועל זיי נישט פערצוקערען". האָסט דו דיר איין מאָל אוועק. און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז דער אַנדערער איז א ביאַליסטאָקער פון ביאַליסטאָק, אויך זעהר א לייטישער יונגערמאַן און א גאַנץ פערמעגליכער, נאָר שוין איין אלמן. דאָס הייסט, נישט קיין אַלמן, נאָר א גרוש, וואָרום ער האָט ערשט נישט לאַנג, זאָגט ער, גע'גט זיך מיט א ווייב. און אז איך וויל כייך צעפרעגען: פאר וואָס האָט ער זיך גע'גט? לאָזט ער מין־נישט רעדען, דער וועלט־שדכן, וואָרום ער זיצט אקעגען מיר, דער וועלט־שדכן, פערבייסט א ליפ און ווינקט צו מיר, ווי א גזלן. און זיך זאָג איהם נאָכדעם, דעם וועלט־שדכן: „אין גאָטעם ווילען, זאָג איך, ווי קאָן איך אָנהויבען רעדען מיט א מענשען, אז איך ווייס נישט, זאָג איך, פאר וואָס האָט ער זיך גע'גט? אפשר, זאָג איך, האָט זי איהם גע'גט, נישט ער זי?" און ער ענטפערט מיר, דער וועלט־שדכן, אז „ערשטענס זעהט מען נאָכ'ן יונגענמאַן, אז ער האָט זי גע'גט, נישט זי איהם. וואָרום נישט אזא יונגענמאַן, זאָגט ער, גט מען; און צווייטענס, זאָגט ער, אז איהר וועט אָנ־הויבען, זאָגט ער. אזוי צו גריבלען זיך, טאָמער אזוי און טאָמער אזוי, קאָנט איהר, זאָגט ער, פאָהרען מיט אייער סחורה, זאָגט ער, צוריק קיין וואַרשא אויף די נאַלעווקים". און איך זאָג צו איהם: „זאָגט מיר, זאָג איך, וואָס וואַרפט איהר מיר אויף, זאָג איך, די וואַרשעווער נאַלעווקים? איהר מיינט, זאָג איך, ביי אונז קריגט

קארלסבאד, נישט קיין מאריענבאד, וואָרום אין קארלסבאד, זאָגט מען, קומט צו פאָהרען די גאַנצע וועלט. אין קארלסבאד ווערען געשלאָסען, זאָגט מען, די גרעסטע שידוכים אין די טויזענדער. און דו האָסט דיך אָבער אייגנעשפּאָרט, ווי א גוי, מאריענבאד, און דו. אז דו שפּאָרסט זיך אין א זאך, איז דען מעגליך דיך איבערצו־שפּאָרען אפילו מיט דריי פּאָר אָכסען? און איך שרייב דיר, וועלוועל, נאָך א מאָל, צו וואָם האָט מיר געטויגט אָט דאָס מאָ־ריענבאד, אז מע זעהט דא נישט קיין מאַנסביל אויף א רפואה? וואו מע וואַרפט א שטעקען, טרעפט מען א הונט, און וואו מע טהוט זיך א קעהר, טרעפט מען א מאדאם מיט א מאמזעל אויף חתונה צו מאַכען. און אז מיך האָט גאָט געבענשט, קיין עין־הרע, מיט דריי מאמזעלען, וואָלט איך, דאָכט מיר, געמעגט זיין אויף איין אַנדער פּלאַץ, נישט אויסשטעהן אזא ביטערע קאָנקורענץ? און ווי אויף צו לכעיס, האָבען זיך היינטיגען זומער א לאָז גע־נעבען אהער אלע מיט זייערע מאמזעלען, און אלע שיטען זיי מיט נדן: צוואַנציג טויזענד, דרייסיג טויזענד, פערציג טויזענד. מיט צעהן טויזענד ווייל מען דא גארנישט הערען. א ליאדע דאקטאָרעל, וואָם ביי אונז אויף די נאלעווקים וואָלט ער געמומען מיט ביידע הענד צעהן־פופצעהן טויזענד, הייסט זיך דא אפּגילטען. און פון סוחר'ישען שטאַנד זענען אַצינד אויך געווארען מיט גאָלד גלייך. און איך שרייב דיר, וועלוועל, אז ס'איז דערווייל זעהר נישט פרייליך, וואָרום אָט דער סווירסקי, וואָם איך האָב דיר געשריבען, אָט דער לאַנד־שדכן מיין איך, האָט מיר געהאָט געבראכט צו פיהרען דריי שטיקלעך סחורה. אויניער פון זיי איז א לאדזער פון לאָדז, זעהט אויסעט א קראַנקער צו זיין, וואָרום אז ער רעדט, רעדט ער ווי מיט א זאדישקע, חאטש אווי אויפ'ן קוק איז ער אפילו גאנץ פיין געקליידט, און האלט זיך שען, און ער זאָגט, אז זיין פאטער האָט א פאבריק אין לאָדז, דאָס הייסט, נישט קיין פאַבריק, נאָר א קליין פאַבריקל. און נדן גיט מען איהם, אָגט ער, צעהן טויזענד, און אקעגען פערלאַנגט ער פינף און צוואַנציג

דו פרעגסט מיך, אסתר, וואָס איך טהו גאַנצע טעג און מיט וואָס איך פערברענג די צייט? וואָס זאָל מען טהון אין דעם וויסטען מאַריענבאַד? אָדער מען איז ביי'ם ברונען, אָדער מע מאַכט מאָציאָן, אָדער מע זיצט אין דערהיים און מע לייענט אַ בוך. איך האָב קיינמאָל אַזוי פיעל נישט געלייענט, וויפיעל איך לייען דאָ אין מאַריענבאַד. זעלטען־זעלטען מאַכט זיך, אַז איך קום אַרויס אין קאַפע „עגערלענדער", טרינקען אַ גלעזעל טיי און לייענען אַ בלאַט־צייטונג. קאָן איך אָבער דאָרט לאַנג נישט זיצען, איבער די גראָבע ווייבער מיט זייערע טעכטער, וואָס די מאַמעס האָבען געבראַכט אַהער אויף דער אויסשטעלונג. איך דאַנק גאָט, וואָס מיר האָבען זיהן, נישט קיין טעכטער, וועלען מיר פערשפּאָרען פיהרען זיי אַהער אויף דער אויסשטעלונג, אַז זיי וועלען אויס־וואַכסען. קוש די קינדער, אסתר, און, למען השם, זאָלסט זיך זעהען מיט'ן דאָקטאָר נאָך אַ מאָל, ער זאָל דיר זאָגען אַקוראַט, ווען דו דאַרפסט אָפּוואַרטען... און זיי מיר געזונד, און איך קוש דיך פיעל מאָל, און לאָז גאָט געבען, זאָלסט מיך בעגליקען אין גיכען מיט אַ גוטער דעפּעש.

דיין איבערגעגעבענסטער מאַן חיים סאָראָקער.

.8

די יאַמאַיטשיכע פון מאַריענבאַד צו איהר מאַן וועלוועל יאַמאַיקער אויף די נאַלעווקים אין וואַרשאָ.

וועלוועל! דו שרייבסט, איך זאָל דיר שרייבען נייעס, שרייב איך דיר, אַז ס'איז נאָך דערווייל גאָרנישטאָ, וואָס צו שרייבען. אָבער גאָרנישט מיט גאָרנישט. און איך שרייב דיר, וועלוועל, אַז איך האָב מורא, אַז פון דעם מאַריענבאַד וועט נישט זיין גאָרנישט. איך האָב די גאַנצע צייט גע'טענה'ט, מע זאָל פאָהרען ייי:

אויף זיין בעלצי'ן. טאמער זענען דא קארג נאלעווקער ווייבער, נא דיר נאך איינע! מיר דאכט, אז איין יאמאיטשיבע מיט איהרע דריי טעכטער איז געגנג פאר מאריענבאד, און בעשטעהט שוין פאר אלע נאלעווקער ווייבער. מיין גאנץ גליק, וואם איך האלט מיך מיט די נאלעווקער ווייבער, און איבערהויפט מיט ווייבער, פון דער ווייטען. איך האב זיי איבערגעלאזט פאר דיין שוואגעריק. ער איז א קאוואליער. פאר איהם איז דאם א שטיקעל עסק... נאך איך ווייס, דו האסט פיינט, אז מע רעדט פון דיין מאיר'ן, איז שא! חאטע פאקרישקע!... הכלל, איך ווייס נאר איין זאך: בין איך אויף דער קור, דארף איך מיך קורירען, אנישט — וואם האב איך צו טהון אין מאריענבאד? עס איז געגנג דאם נודען וואם מע נודעט זיך, און דאם בענגען וואם מע בענגט אהיים. גאט זאל העל־פען, עס זאל שוין אריבערלויפען די צייט און איך זאל שוין קומען אהיים. דערווייל קאן איך דיר זאגען, אז איך טהו נאר דאם, וואם דער דאקטאר הייסט, אפילו אויף א האר טרעט איך נישט אפ, ווי איין עהרליכער איד פון שלחן־ערוך. און דער דאקטאר איז מיט מיר זעהר צופריעדען. ער האפט, אז איך זאל איצטיגם מאל אפ־נעמען נישט ווינציגער, און אפשר נאך מעהר, ווי פאר עטליכע יאהרען. און וואם איז דאם חידוש? מיר דאכט, אז וואם איך געה־אוים דא אין איין טאג, וועל איך נישט אויסגעהן אין דער היים אין א יאהר. א חוץ, וואם איך לעג מיך צו אמאל נאכ'ן עסען אויף א האלבע שעה, זיין איך נישט אפילו א מינוט. פון קארטען שמועסט מען נישט. איך האב שוין נישט אנגעקוקט קיין קארט אין די אוי־גען זינט איך בין פון וואַרשא. און עסען עס איך כמעט גארנישט. איך היט די דיעט אזוי שטרענג, אז דער דאקטאר אליין וואונדערט זיך. ער זאגט, אז די אלע פעטע פאציענטען זיינע, אויסער איך איינער, ליידען פון דער אכילה. איך געה מיט דעם גאנג, אז מע איז אויף דער קור, טאר מען נישט נאכגעבען דעם יצר־הרע. מיר זינדיגען געגנג מיט'ן עסען א גאנץ יאהר אין דערהיים. וואם? נישט אזוי?

טייט מען אויף זיי מיט די פינגער, וואָרום זיי הויבען אויף אזא געפילדער און לאכען אזוי הויך, און קוויטשען אזוי שטאַרק, גלייך ווי זיי וואלטען געווען ביי זיך אויף די נאלעווקים.

מיט אייניעם וואָרט, אסתר, מאריענבאד האָט זיך אין די עט־ליכע יאָהר נישט א רוק געגעבען, זאלסט זאָגען אויף א האָר. נאָך מיין מיינונג, איז דאָס אידישע מאריענבאד אביסעל געפאלען, זינט דער ענגלישער קעניג עדוואָרד איז נפטר געוואָרען. פאַר עטליכע יאָהרען, אז איך בין געווען אין מאריענבאד, געדענק איך, וואָס דא האָט זיך אָפּגעטהאָן מיט דעם עדוארד'ען, וואָס האָט געגעסען געפילטע פיש אין דעם גרעסטען אידישען רעסטאָראַן. נישט נאָר דער בעל־הבית פונ'ם רעסטאָראַן, א פעטער אויסגעפאַשעטער דייטש כיט א נאָז ווי אַיין אוגערקע, האָט געהאלטען פאַר א גדלות דאָס, וואָס ער האָט זוכה געווען, אז דער ענגלישער קעניג זאל ביי איהם עסען פיש, נאָר יעדער קורגאסט, איטליכער איה, האָט זיך געהאלטען גרוים דערמיט, וואָס ער עסט דאָרט, וואו דער ענגלישער מלכות האָט געגעסען. עס זענען געווען אידען, וואָס האָבען גע־שריבען אהיים און בעריהמט זיך פאַר זייערע ווייבער, אז זיי עסען ביי איין טיש און כמעט פון איין טעלער מיט'ן ענגלישען מלכות, דעם בעריהמטען אוהב־ישראל... איצט איז אין מאריענבאד נאָר־נישט דאָס. מע קאָן זאָגען, אז עדוארד עליו השלום איז אָפּגע־שטאָרבען פאַר די מאריענבאדער אידען א סך מעהר, ווי פאַר דער גאנצער איבעריגער וועלט.

און ווייטע, וואָס זאל איך דיר שרייבען נאָך, טייערע אסתר? איך שיק דיר דאָ א בריעף פון מיין פריינד שלמה קורלענדער. געפעלט דיר, ווי דער שוטה ציטערט עם אביסעל איבער זיין בעלצי'ן? און וואָס זאָגסט דו, וואָס ער צערעדט אויף בערעל טשאפניק? אז מע זאָגט, אז די קורלענדער זענען אביסעל נישט דערזאלצען, איז דאָס, אפנים, טאקי איין אמת. אָט א שוטה! ער מיינט, אז איך האָב דאָ טאקי נישט מעהר וואָס צו טהון, נאָר אכטונג געבען

ריק, אַזוי איז דאָס פערבלִיבען. די אייגענע גראָבע פּעמפּעקעס, וואָס קומען אַהער מיט זייערע פּוליע טשעמאָדאַנעס „אָפּנעמען", וועט אַ פּוד און וועט צווויי. די אייגענע גראָבע וווייבער מיט די העלצער פּערעל, וואָס קומען אַהער מיט זייערע צייטיגע מאַמזעלען זובלען חתנים, חאַפּען איידעמס. די אייגענע אָפּגעפּוצטע דייטשען, וואָס האַלטען זיך פּרימער פּאַר דער גאַנצער וועלט דערמיט, וואָס זיי טהוען אָן דעם קאַפּעליש צום עסען און גאָלען נישט די בערד אום ספּירה. איין גאָט וווייסט דעם אמת, ווי איך האָב זיי פּיינט, די דאָזיגע האַלבע אידען! אָפּנים, אז אַ האַרץ פּיהלט אַ האַרץ. אונז, רוסישע, האָבען זיי פּיינט טאַקי נאָר אזוי ווי חזיר, און אונזערען איין אָרעמאַן, אַ „שנאָרער" הייסט ער ביי זיי, וואָלטען זיי צעריסען אויף־שטיק־שטיקלעך. דערפּאַר האָבען זיי ליעב אונזער רוסיש געלד דאָס חיות. פּאַר אַ רוסישען הונדערטער וועט דיר אַ דייטש אַראָפּנעמען דאָס היטעל פּאַר אַ מייל. אַ דייטשער איר פּערשטעהט נישט, וואָס האָבען מיר זיך צו בעקלאָגען אויף „אונזער לאַנד", וועלכעס פערמאָגט אזעלכע רובלען, וואָס מיר בעקומען פּאַר זיי דריטהאַלבען קרוין, און אַ מאָל נאָך מיט אַ פּאָר העלער צוגאָב?...

איין עבירה, אסתר, וואָס איך בין נישט קיין שרייבער. איך וואָלט דאָ געהאַט שטאָף צו שרייבען און צו שרייבען. און מיהר פון אַלעמען וואָלט איך בעשריבען אונזערע נאַלעווקער וווייבער, וואָס קוים פּאָהרען זיי אַריבער די גרענים, אזוי ווערען זיי דאָבען און פערגעסען אונזער וואַרשעווער לשון און הויבען אָן צו רעדען אויף דייטש, אויף קאָמעניצער דייטש. אַ סך, די וואָס פון אָדעס, רעדען נאָר אויף רוסיש. נאָר דאָס איז שוין איין מאָל אַ רוסיש!... היינט דאָס אָנטהון זיך זייערס, דאָס וועלען זיך אויספיינען אייגע פּאַר דער אַנדערער מיט'ן הוט, מיט'ן שמוק און מיט די בריליאַנטען! זאָלסט זעהן, וואָס דאָ טהוט זיך מיט זיי. די וועלט איז מיט זיי פול. די גאַנצע וועלט. אז זיי קומען אַרוים אויפ'ן פּראָמענאַד, אָדער אז זיי קלויבען זיך צענויף אין קאָפּע „עגערלענדער".

א חוץ וואס איך בין א נאכט נישט געשלאפען, און דער קאפ טהוט מיר וועה נאך איצט, און בין צעלאמעט, צעבראכען און מיעד, און מחמת דעריבער שרייב איך דיר נאך פון מאריענבאד גארנישט. אז איך וועל מיך אויסרוהען און ארומקוקען, וואו איך בין אין דער וועלט. וועל איך דיר שוין שרייבען פון אלסדינג. דערווייל זיי געזונד, און געב אכטונג אין שטוב, פערלאז דיך נישט אויף שבע־ברכל'ען. היים, זי זאל נאך א מאל ארויסנעמען אלע טעפיכער מיט אלע מיי־נע ווינטערדינג כלבושים מיט'ן רויכוואדג, גוט דורכלופטערען, נאך א מאל איבערשיטען מיט נאפטאלין. און איך שיק דיר דא מיין אדרעס, און זאלסט נישט פערגעסען, למען השם, מיר באלד ארוים שיקען געלד.

פון מיר דיין פרוי בעלצי קורלענדער.

.7

חיים סאראקער פון מאריענבאד צו זיין ווייב אסתר סאראקער אויף די נאלעווקיע אין וואדשא.

טייערע אסתר!

איך דאנק דיר פיעל מאל, וואס דו שרייבסט מיר אזעלכע אפ־טע און גוטע בריוף. דו דארפסט וויסען, אז ביי מיר איז נישטא קיין גרעסערער יום־טוב, ווי אז איך האב פון דיר א בריוף. די פאסט — דאס איז דאס איינציגע שטיקעל פערגענגען דא, אין דעם וויסטען מאריענבאד. וועז נישט די פאסט, וואלט מען גאר משוגע געוואדען. נישטא וואס צו טהון. נישטא מיט וועמען זיך צו בעגעגענען. נישטא מיט וועמען א וואדט אויסצורעדען. און דאס מיאריענבאד אליין, אזוי וו׳ עס איז גזוועז עטליכע יאהר צו־

דו אפשר, אַז ער האָט זיך געפונען בעלעדיגט? זינט גאָט האָנ־
דעלט מיט שלים־מזל'ען האָט ער נאָך אוא שלים־מזל נישט בע־
שאפען. א סך ערגער פון די צוויי שלים־מזל'ען, וואָס דער אויבער־
שטער האָט מיר צוגעשיקט דערנאָך אין וועג, שוין זיצענדיג אין
וואגאָן דריטער קלאַס. נאָר פון זיי האָב איך האָטש געהאַט א שטי־
קעל נוץ. זיי האָבען מיר ביידע אָפגעטראָטען זייערע פלעצער, און
איך האָב געקאָנט נישט נאָר זיצען, נאָר אפילו לעגען זיך שלאָפען.
האָב איך אָבער מורא געהאַט, טאָמער זענען זיי זשוליקעס. א קשיא
אויף א מעשה? ארויסגעגעבען האָבען זיי זיך אפילו פאַר זעהר פיי־
נע מענשען. איינער האָט זיך פאַרגעשטעלט אלס לאָדזער קאָמי־
וואיאזשער פון דריי פאַבריקען, און דער אַנדערער האָט געזאָגט,
אַז ער האָט א „סקלאַד אפטעטשנע" אין לאָמזשע. רעכטע צוויי
שלים־מזל'ען! מיך האָבען זיי נישט געוואָלט רופען „מאַדאַם",
חאָטש געב זיי א קרענק, נאָר „פרייליין" און נאָר „מאָמזעל"! זאָג
איך צו זיי: „פשעפראָשאָם, איך האָב שוין א מאַן". זאָגען זיי:
„פשעפראָשאָם, מיט וואָס וועט איהר אונז איבערצייגען?" נעם
איך און ווייז זיי דאָס קידושין־פינגערעל און רוף מיך אָן: „אָט
דאָס איז אַייך וויניציג?" נעמט איינער, דער וואָס איז א קאָמי־
וואיאזשער פון דריי פאַבריקען, בויגט זיך צו צו מיר, בעטראַכט
דאָס פינגערעל און טהוט מיר א קוש אין האַנד. נעם איך און
וואַרף איהם אויף א פאָטש. האָט דאָס געהאַט, זאָג איך דיר, דעם
זיעבעטען חן! פון דעסטוועגען מיינסט דו, אַז זיי האָבען מיר נישט
געהאָלפען ארויסווארפען דאָס געפעק פון וואגאָן אין מאַריענבאַד?
זיי האָבען אפילו שטאַרק חשק געהאַט, איך זאָל זיי אויפגעבען מיין
אַדרעס אין מאַריענבאַד, האָב איז זיי געזאָגט, זיי זאָלען אַביסעל
צוזאַרען. „אַז איך וועל מיך נאָך אַייך פערבענגען, זאָג איך, וועל
איך אייך געבען צו וויסען, זאָג איך, דורך א דעפעש, אַדער דורך
א שליח"...

אָט אַזוי, ווי דו זעהסט, האָב איך געהאַט נישט קיין גליקליכע
רייזע. א רייזע פון פּחדים מיט שרעק מיט בייזע בעגעגענישען,

דו אַ טבע זיפצען און קרעכצען און געבען אָנצוהערענישען, אַז עס געהט אַוועק אַ סך געלד... איך בין מיך מחיה, וואָס איך האָב חאָטש אָנגעטראָפען אין בערלין אַ ביליגע סטאַנציע מיט אַיין עהרליכער בעל־הבית׳טע. די פּערעלצווייג האָט מיר דערלאַנגט פאַר׳ן אַוועקפאָהר, זאָלסט אָנקוקען, אַ חשבון, האָב איך געמיינט, איינס פון די צוויי: אָדער ס׳איז אַ חלום, אָדער זי איז פונ׳ם זינען. שטעל דיר פאָר: קיין גלאָז מילך רעכענט זי נישט. טיי און צו־קער האָט זי פערגעסען. הערינג, רעטאַכלעך, ציבעלקעס, לעבערלעך און נאָך אַזעלכע זאַכען — דאָס ווערד אָנגערופען, זאָגט זי, „פאָר־שמאַק". רעכענען רעכענט זי נאָר פאַר׳ן עסען און פאַר׳ן שלאָפען. ווייטער גאָרנישט. און איבערלאָזען טרינק־געלד, ווי עס פיהרט זיך אין די האָטעלען, איז מען ביי איהר אויך פּטור, וואָרום זי איז דאָך אַליין די דיענסט און אַליין די בעל־הבית׳טע. איך זאָג דיר, נישט קיין האָטעל, נאָר אַ גן־עדן! נישט אומזיסט שטעהען ביי איהר אַלע אונזערע נאַלעווקער דאַמען... היינט דאָס אַרויסבעגלייטען מיך אויפ׳ן וואָקזאַל! נישט געלאָזט מיך אַפילו אַ געפּעק־טרעגער נעמען. אַלסדינג אַליין! און טאָמער איז דיר קאַרג, האָט מען מיר נאָך אונטערגעטראָגען אַ בוקעט פון פרישע בלומען! דאָס איז שוין געווען נישט פון איהר, נאָר פונ׳ם קאָמיסיאָנער, דעם אַלטען בחור דעם פּרא־אָדם מיט די וויימפּערלעך, וואָס איך האָב דיר גע־האַט געשריבען אין מיין פריהעריגען בריעף. אָט אַ אידיאָט! גאָר פערגעסען דעם פּסק, וואָס ער האָט געחאַפּט פון מיר אויף דער פריעדריכשטראַסע, טשעפּעט ער זיך צו מיר אויף מאָרגען, אין זאָל איהם זאָגען, אויפריכטיג, אויב ס׳איז אמת, וואָס ער האָט גע־הערט, אַז איך האָב אַ מאַן אַ זקן פון עטליכע און אַכציג יאָהר. פרעג איך איהם: „אין אָדעס זענט איהר קיינמאָל נישט געווע־זען?" רופט ער זיך אָן צו מיר אויף ליטוויש (ער איז נאָך אַ ליטוואַק אויך צו די צרות): „וואָסי?" זאָג איך: „אין אָדעס, זאָג איך, איז דאָ אַ טאָלמאַטשאָוו מיט אַ חלירע. איינס פון די צוויי וואָלט פאַר אַייך געווען, זאָג איך, נישט איבעריג"... מיינסט

מאָדאַן און זאָג איהם: „אַלטע קלײדער און קויטיגע גרעט" הערט ער מיך אויס און ווייזט מיר אויפ'ן צוויטען טשעמאָדאַן: „אונד וואָס האָבען זיי היער?" געה איך און עפען איהם אויף דעם צוויי־טען טשעמאָדאַן, שפרינגט נישט ארויס דיין שטרויענער קאַפּעליש? איך האָב גאָר פערגעסען דיר שרייבען, אז איך האָב דיר געקויפט א שטרויענעם קאַפּעליש ביי ווערטהיימער'ן אין בערלין, איין עכ־טע פּאַנאַמע. טרעף, וואָס קאָסט זי? איך וועל דיר נישט אויס־זאָגען, ביז איך וועל נישט קומען אהיים. דו מוזט אַליין טרעפען, וויפיעל איך האָב בעצאָהלט פּאַר דיין פּאַנאַמע. קורץ, אז ס'איז ארויסגעשפּרונגען די פּאַנאַמע, בין איך געבליבען א געשטאַרבע־נע: ווי קומט צו מיר א מאַנסביל־שער קאַפּעליש? פּאַל איך אויף איין עצה — איך וויים, אז א דייטש איז נישט איבעריג קלוג — און איך רוף מיך אָן צו איהם אויף דייטש: „דאָס איזט מיין פּאַ־נאַמע, ביי אונז אין דיסענלאַנד טראָגען אַלע דאַמען מאַנסביל־שע פּאַנאַמעס". ענטפערט ער מיר דערויף גאָרנישט ניט, און מאַכט צו מיר: „פיהרען זיי רוססישען טיי? האָבען זיי סיגאַרעטען?" טראַכט איך מיר: מיינע צרות אויף דיין קאָפּ! און רוף מיך אָן צו איהם, אז מיט קיין טיי האַנדעל איך נישט, און קיין סיגאַרע־טען רויבער איך נישט. נעמט דער דייטש און טהוט א שטרייך־איבער מיט א קרייד־ל איבער אַלע מיינע טשעמאָדאַנעס, פּעקלעך און קוישלעך, ווי אייגער רעדט: כשר! דורכגעלאָזט הייסט עס. היינט גיעה זיי א נביא און טרעף, אז דער דייטש וועט ביי מיר זור־כען גאָר רוסישען טיי מיט רוסישע פּאַפּיראָסען! בעשערט נעווען אומזיסטע פּחדים מיט אומזיסטע יסורים. וועו איך פּאָהר אָבער צווייטע קלאַס, וואָלט דער איבערשרעק אויך נישט געווען, וואָרום אין צווייטער קלאַס, זאָגט מען, געהט דער דייטש נאָר דורך פערביי דעם וואָגאָן און פרעגט זיך נאָך, אויב ס'איז נישט פּאַרהאַן ביי עמיצען עפּים צו צאָהלען. און ווער איז שולדיג? טאַקי איך אַליין. אז איך ציטער אויסברענגען דיר אַיין איבעריגען גראָשען. זאָגען זאָגסט דו מיר טאַקי גאָרנישט. נאָר אז ס'קומט צום חשבון, האָסט

דעסטוועגען האָט זי צייט געהאַט מיר איבערצוגעבען פּאָק מיט נייעס פון אונזערע נאַלעווקער לייט אין מאַריענבאַד, וועלכע איך לאָז איבער אויף אַיין אַנדער מאָל. דערווייל וועל איך דיר בעשריי־בען די נסיעה פון בערלין קיין מאַריענבאַד.

נישט קיין גוטע נסיעה האָב איך געהאַט, און אַלץ איבער וועמען? איבער דיר און איבער דיין קלאָגען זיך, וואָס דו בע־קלאָגסט זיך אויף די שלעכטע געשעפטען איך האָב געזשאַלעווועט נעמען צווייטע קלאַס און בין געפאָהרען דעם גאַנצען וועג דריטע קלאַס, איז זעהר נישט אייגענעהמען ערשטענס, איז ענג, נישטאָ וואו צו זיצען פון צולעגען זיך איז אָפּגערעדט. און אָנגערוי־כערט איז ווי אין אַ באָד. די דייטשען רויבערען אַזעלכע מסוב'ענע ציגאַרען, וואָס פער'הרג'ענען דעם קאָפּ. און צוויטענס, קוקט מען אויף דער גרעניץ אין צווייטער קלאַס גאָר אַנדערש, ווי אין דרי־טער קלאַס, חאָטש איך קאָן מיך נישט בעקלאָגען. אַז מע זאָל האָבען ביי מיר עפּים אויסגעטרייסעלט. נאָר פּחדים האָב איך גע־האט, וואָס איך קאָן דיר גאָר אַזוי פיעל נישט אַרויסגעבען. איך האָב געמיינט, אַז צווישען בערלין און מאַריענבאַד איז נישטאָ קיין שום גרעניץ. זיי רעדען דאָך אַלע אויף איין שפּראַך, צו וואָס בע־דאַרפען זיי אַ גרעניץ? צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז ביי זיי איז אויך דאָ אַ גרעניץ, און די דייטשען האָבען אויך ליעב קוקען און זוכען און נישטערען. האָב איך מיך איבערגעשראָקען נישט אויף קאַטאַווס. און געשראָקען האָב איך מיך נישט אַזוי פאַר די אי־בעריגע זאָבען, ווי פאַר די שפּיצען. וועז איך וויים, אַז פון בערלין קיין מאַריענבאַד איז דאָ אַ גרעניץ, וואָלט איך מיך שוין מיט די שפּיצען אַנדערש בעוואָהרענט. איך וואָלט זיי אַריינגענייהט אין דער געשטעפּטער קאַלדרע, אַזוי ווי די טשאַפּניק טהוט אַלע יאָהר. און איך, שטיא, בין געגאַנגען און האָב זיי פון דער גרינג אָנגענייהט אויף מיינע אַלטע קלייד'לעך און אַריינגעלעגט זיי אין קויטיגען גרעט. פרעגט מיך דער דייטש: „וואָס האָבען זיי היער?" איז מיר אַנטלאָפען דאָס געזונד. געה איך און עפּען איהם אויף דעם טשע־

באלד געבען צו וויסען פון אלעם נאך מעהר באריכות. זיי נאך א מאל געזונד און מאך גוטע געשעפטען, ווי עס ווינשט דיר דיין בעסטער פרייונד חיים סאראקער.

.6

בעלצי קורלענדער פון מאריענבאד צו איהר מאן שלמה קורלענדער אויף די נאלעווקים אין ווארשא.

לבעלי היקר מוהר"ר שלמה נ"י.

איך קום דיר צו מעלדען, אז איך בין געקומען בשלום קיין מאריענבאד און האב געמיינט, איך וועל טרעפען אויפ'ן באהנהויף חוה'לע טשאפניק. לסוף לאזט זיך אויס, אז מיין קרובה האט מיין לעצטען בריעף פון בערלין נישט ערהאלטען. אזוי זאגט זי, נאר איך מיין, אז ס'א ליגען. זי האט מיין בריעף זעהר גוט ערהאלטען, נאר זי האט קיין צייט נישט געהאט געהן מיך אפנעמען פון דער באהן. זי איז פערנומען; זי שפיעלט גאנצע טעג אין זעכס־און־זעכציג. טרעף מיט וועמען? — וועסט קיינמאל נישט טרעפען, אפילו וען דו זאלסט זיין מיט אכצעהן קעפ — מיט דיין גוטען פרייונד חיים סאראקער. אך, וען זיין אסתר זאל דאס וויסען! א פגירה וואלט איך זיך געריכט אויף דיין גוטען פרייונד! ער לעבט דאס דא א גוטען טאג, זאגט מען. ער באדט זיך דא, זאגט מען, ווי א קעז אין פוטער. דאס בין איך געוואהר געוואָרען באלד, ווי איך בין געקומען, פון דער יאמאיטשיכע. איך האב געהאט די עהרע זי צו בעגעגענען אויפ'ן וואקזאל מיט אלע איהרע דריי נעזע־לער. זיי האבען ארויסבעגלייט עפים א יונגען מאן. אפנים, א חתן האט מען געפאנגען, מחמת עס האט זיך געשארט ארום זיי עפים א בלאזנע פארשווין מיט א הויכען קוימען אויפ'ן קאפ, ווייזט אויס, א שרכן. קיין סך האט זי מיט מיר נישט געקאנט רעדען; פון

ליך, יאמאיטשיכע. וואם זאל איך דיר זאגען, שלמה? איך קאן עם גאר אזוי פיעל נישט ארויסשרייבען און ווי‌ל עם גאר אפילו נישט איבער‌חזר'ען. דו דארפסט שוין אליין פערשטעהן, וואם א יאמאיטשיכע קאן זאגען אויף דיין בעלצי'ן, און נישט אזוי נאך אויף בעלצי'ן, ווי אויף דיר! עמיצער זאל הערען, וואלט ער זיכער מיינען, אז דו האסט איהר קאלי געמאכט א יריד, אדער א שידוך. א גליק, וואם ס'איז אונטערגעקומען דער הערר סווירסקי מיט'ן צינדער און האט אוועקגערופען די יאמאיטשיכע אויף א סוד, מסתמא וועגען א „פארטי" מיט א „ברויטיגאם".

אט אזוי בין איך געוואהר געוואָרען פון דיין בעלצי'ן, אז זי קומט צו פאהרען קיין מאריענבאד. און ערשט אויף דער נאכט, אז איך בין געקומען אהיים, האב איך געטראפען דיין בריעף. זעהר דעכט, וואם דו האסט מיר געשריבען. זיי זיכער, ליעבער פרויינד, אז איך וועל מסתמא זעהען טהון פון דיינעטוועגען און פון איהרעטוועגען אלסדינג, וואם דו בעטסט מיך. קאנסט זיך שוין אויף מיר פערלאזען. איך וועל נישט זשאלעווען קיין טרהה און קיין צייט צו שרייבען דיר אלע מאל וואם און וועז... דערפאר דארפסט דו אויך נישט פוילען זיך און שרייבען אפטער בריוולעך, וואם הערט זיך עפים נייעם ביי אונז אין וואַרשא. נאר עפים פרייליכע נייעם זאלסט דו מיר שרייבען. איך האב פיינט טרויערינג בריף. ממה נפשך: בין איך אויף דער קור, דארף איך פערגעסען פון אלע צרות און פון אלע אומגליקען. ס'איז נענוג די צרות, וואם מע טראגט א גאנץ יאהר אין דערהיים. וועסט מיר גלויבען, צי ניין? איך, אז איך בין אין אויסלאנד, ליייען איך אפילו נישט קיין בלאט־צייטונג. איך טהו מיר מיין זאך בשלמות: איך עס און טרינק און שלאף און גיה אויפ'ן שפאציער און „נעם־אפ" און שפיעל א פרעפעראנסעל, אויב ס'איז דא א דריטע האנד, אנישט — איז אין צווייען א זעכס־און־זעכציג. און וויטער זיי געזונד. אם ירצה השם, מארגען, אז דיין בעלצי וועט קומען, וועל איך דיר מסתמא

איהר שוין, אַז מיר האָבען מאָרגען אַ גאַסט ביי אונז אין מאַריענ־
באַד?" זאָג איך: „גאָט ליעב אייך מיט אייער גאַסט. וועט איז?"
זאָגט זי צו מיר: „אַנו, זייט אַ חכם און טרעפט". „זאָג איך:
„וואָס בין איך אייך פּאַר אַ טרעפער?" זאָגט זי: „איך וועל אייך
זאָגען אַ סימן". זאָג איך: „אַדרבה, לאָמיר הערען, זאָג איך, אייער
סימן". זאָגט זי: „נישט איין סימן, נאָר עטליכע סימנים. ערש־
טענס, איז זי, זאָגט זי, אַ שענע, דאָס שענסטע וווייבל פון אַלע
נאָלעווקער וווייבלעך". דאָס האָט שוין פערדראָסען, ווי איך האָב
פערשטאַנען, אַלע איבעריגע דאָמען, וואָרום זיי האָבען אַלע פיער
זיך איבערגעקוקט מיט מאָדנע אויגען און געוואָרפען אַזאַ פייערי־
גען קוק אויף דער מאַדאַם טשאַפּניק, וואָס קאָן פערבערענען אַ קליין
שטעדטעל אין פּויל־ען; און די מאַדאַם טשאַפּניק מאַכט זיך, ווי
זי זעהט נישט, און רעכענט אויס די מעלות פונ׳ם שענעם וווייבל,
וואָס קומט צו פאָהרען צו אונז קיין מאַריענבאַד. „טאָמער וואָלט
געווען געגוג, זאָג איך צו איהר, אויסרעכענען מעלות? אפשר וווייסט
איהר, זאָג איך, נאָך אַ סימן?" „דער אַנדערער סימן, זאָגט זי, —
זי האָט אַ מאַן, וואָס איז עפּיס מעהר ווי צוויי מאָל עלטער פון
איהר, וואָרום זי איז נאָך נישט אַלט, זאָגט זי, קיין צוואַנציג יאָהר
אַפּילו".

דאָ האָבען אַלע איבעריגע דאָמען אויסגעשאָסען מיט אַ געלעכ־
טער: „אַ חוץ גוויישע שבתים און יום־טובים!"... זעה איך, אַז
ס׳איז אַ מעשה אָהן איין עק, רוף איך מיך אָן צו דער טשאַפּניק:
„אפשר וואָלט געגוג געווען, זאָג איך, שאַרפען די צינגלעך, און
זאָגען, זאָג איך, וועט איז דאָס וווייבל, וואָס קומט צו אונז קיין
מאַריענבאַד?" מאַכט צו מיר די טשאַפּניק: „שאַט, נאָך איין סימן,
זאָגט זי, און איין עק! זי איז, זאָגט זי, טאַקי מיינע אַ קרובה".
„אַזוי? — זאָג איך. — וואָס זשע דערלהט איהר אַ מוח? זאָגט,
זאָג איך, אַז עס קומט צו פאָהרען בעלצי־ן, און מעהר פון אַלע, געווויינט־
דאָזיגע וווייבער וועגען דיין בעלצי־ן, און מעהר פון אַלע, געווויינט־

„אַייער ווייב" ווייט ער דיר קיינמאָל נישט זאָגען, נאָר „אַייער פרוי געמאַהלין'. איך זאָג דיר, דעם זיעבעטען חן אָנצוקוקען, ווי די גראָבע מאַמעס מיט די העלזער פערעל יאָגען זיך נאָך נאָך דעם הערר סווירסקי, רעדען מיט איהם „קאָמעניצער דייטש", און ער בעריהמט זיך פאַר זיי, וויפיעל „פאַרטיען" ער האָט שוין אויסגע־פיהרט אויף דער קור, און אַלע דורך ליעבע! אונזער יאַמאַיטשי־כע פון די נאַלעווקים מיט איהרע דריי טעכטער האָב איך בעגעגענט שוין עטליכע מאָל אַרומשפּאַציערען מיט דעם הערר סווירסקי, וואָס טהוט נישט אויס דעם ציליגדערהוט נישט שבת, נישט וואָך. גאָט מעג איהר העלפען, מהכתיתי, איך ווינש איהר פונ'ם גאַנצען האַר־צען, אַז סווירסקי זאָל איהר קריגען אַ „פאַרטי", דריי „פאַרטיען" מיט דריי „ברויטיגאַמס", פאַר אַלע איהרע דריי נעזער, עס מעג זיין אָהן ליעבע, אַבי גיכער, וואָרום ס'איז אַ סברא, אַז די יונגערע מעג זיך שוין אָפּשערען, וואָרום זי איז שוין אַריבער שלשים... און אַז מיר זאָלען צולעגען צו איהרע יאָהרען די יאָהרען פון איהרע צוויי עלטערע שוועסטער, וועט אינאיינעם, האָב איך מורא, חאַפּען עפּיס מעהר ווי אַ מאה... נאָר חאַפּט זיי בעני! איך זעה, ווי ווייט מעגליך, די יאַמאַיטשיכע אויסמיידען, וואָרום דו קענסט דאָך זי, וואָס פאַר אַ בערעדערין דאָס איז, אַ וואַנד מיט אַ וואַנד קאָן זי דיר צענויפפיהרען!

אַצינד, אַז איך האָב דיר שוין אַביסעל בעשריבען מאַריענבאַד, מעג איך דיר שוין בעשרייבען, ווי אַזוי איך בין געוואָהר געוואָרען, אַז דיין בעלצי קומט צו פאָהרען.

איך קום אַרויס נעכטען אין דערפריה צום „וואָדאָפּאָי", טרעף איך די מאַדאַם טשאַפּניק, מיט דער מאַדאַם לויפערמאַן, מיט דער מאַדאַם ברויכשטוהל, מיט דער מאַדאַם שערענצים, מיט דער מאַ־דאַם פּעקעלים, מיט דער יאַמאַיטשיכע מיט אַלע איהרע דריי נעזער, און נאָך ווייבער — הכלל, די גאַנצע מאַריענבאַדער נאַלעווקים. „גוט מאָרגען", „גוט יאָהר". „ווי געהט עס?" „וואָס הערט זיך נייעס?" דערווייל רופט זיך אָן צו מיר חוה'לע טשאַפּניק: „ווייסט

צו דערלייזען; איז אָבער דער חסרון, וואָס זי האָט פיינט גלאַט אַזוי צו שפּאַציערען. שפּאַציערען הייסט ביי איהר — געהן איבער די געוועלבען, האַנדלען מציאות, אָפּנאַרען די דייטשען — שמעקט דאָס שוין מיט א גמילות־חסד אויף א קורצע צייט, דאָס הייסט, אויף צו פערפאַלען. א שלאַק, זאָג איך דיר, פון זיין ליעבען נאָמען! מע קאָן זיך גאָר פון איהר נישט אויסבעהאַלטען. און ווי אויף צו־להכעיס, בין איך דאָ איינער אויפ'ן יריד. נישטאָ איין מאַנסביל פון די נאַלעווקים. סאַמע נקבות. דו האָסט דאָ ברוני לויפערמאַן, און לאה'צי ברויכשטוהל, די מאַדאָם שערענצים מיט דער מאַדאָם פּעקעלים. היינט די יאַמאַיטשיכע מיט איהרע דריי איבערגעוואַכ־סענע מאַמזעלען, וואָס האָבען א שם אין מאַריענבאַר מיט זייערע יאָהרען. זיי וואַלטען געווען גאַנץ פיינע מאַמזעלען, וועו זיי זאָלען נישט האָבען די נעזונד. א גערעט היינטיגען סעזאָן אין מאַריענבאַד אויף נאַלעווקער וויבער, און גלאַט אזוי וויבער, וויבלעך, דאַמען, דאַמען, אָהן א שיעור דאַמען! על־פּי־רוב זענען דאָס גראָבע וויי־בער פון ביאַליסטאָק, פון קעשעניעוו, פון יעקאַטערינאָסלאַוו, פון קיעוו, פון ראָסטאָוו און פון אָדעס און פון דער גאָרער וועלט, וואָס קומען אַהער כלומרשט אויף דער „קור", נאָר זייער גאַנצער מיין איז חתנים פאַר זייערע טעכטער, די צייטיגע מאַמזעלען. אַנגע־טהאָן געהען זיי אין זייד און אין סאַמעט, טראָגען העלזער פּערעל און פיהרען אַרויס זייערע מאַמזעלען אויף דער אויסשטעלונג. רע־דען רעדען זיי „קאַמעניצער דייטש" און וואַרפען מיט אויגען אויף יעדען מאַנסביל, ווי אייגער רעדט: „ביזט דו א בחור, קום אַהער. ביזט דו א בעווייבטער, זאָלסט דו געהן אַהין, פון וואַנען דו ביזט געקומען"... אַרום די דאָזיגע „מאַמעס" דרעהט זיך אַרום, ווי א ביהן אַרום האָניג, איינער א פּאַרשוין מיט א צילינדער, וואָס מע רופט איהם סווירסקי. אָט דער סווירסקי — דאָס איז א איד א שדכן, א לאַנד־שדכן. אַליין איז ער אפילו א אונזעריגער, נאָר ער רעדט נישט קיין זשאַרגאָן, חאָטש געב איהם א קרענק. נאָר דייטש. א שידוך איז ביי איהם — א „פּאַרטי", א חתן איז א „ברויטיגאַם";

שטיק", נישט קיין עסען. וואָס איז דאָס פאַר איין עסעניש, איך בעט דיך, אַז פלייש — נישט, אייער — נישט, זעמעלעך — נישט; אַ שאַל „קאַקע" מיט אַ סוכערעל — אָט דאָס איז דער גאַנצער פריהשטיק. און נאָכ'ן פריהשטיק הייסט ערשט דער דאָקטאָר געהן, כאָבן כאָציאָן, און ערשט דעמאָלט בעקומסט דו דעם רעכטען אפּעטיט, און אַז עס קומט די צייט פון וואַרעמעס, דאַכט זיך דיר אויס, אַז דו וואָלסט איינגעשלונגען איין אָכס מיט די הערנער. זאָגט אָבער דער חכם, דער דאָקטאָר: „לאָ, פעטערשי! אַז איהר וועט אַזוי אכל'ען, זאָגט ער, וועט איהר, זאָגט ער, אָפּנעמען אַ פּייג, נישט קיין פּוד שמאַלץ, און וועט נישט פּטור ווערען, זאָגט ער, פון אייער טשעמאָדאַן ווי לאַנג איהר וועט לעבן!"

הקיצור, ס'איז אַ גיהנם, וואָס זאָלסט דו קלערען? איין שטיקעל גלעק, וואָס מע קאָן אָנפייפען דעם דאָקטאָר. ער הייסט עסען קדחת — קדחת עס אַליין. ער הייסט געהן — גענה. מיר וועלען זיך בעסער אוועקזעצען מאכען אַ פּרעפּעראַנסעל. איז אָבער דער חכרון, וואָס נישט אַלע מאָל איז דאָ אַ דריטע האַנד. מוז מען מאכען אין צווייען אַ זעכס־און־זעכציג. דו וווייסט דאָך, אַז איך האָב עס נישט פיינט. נאָר מיט וועמען קאָן מען דאָ שפּיעלען אין זעכס־און־זעכציג, אַז נישט מיט דער מאַדאַם טשאַפּניק? אוי, איז דאָס אַ מאַדאַם! וויפיעל דו קענסט בערעל טשאַפּניק, איז ער אַ הונט אקעגען זיין ווייב. ס'איז, זאָג איך דיר, אַ מאַדאַם פון גאָט! שפּיעלען שפּיעלט זי דוקא נישקשה'דיג. זי וועט פערשטעקען אין גאַרטעל דריי מאַנסביללען. נאָר וואָס דען? זי האָט פיינט פערשפּיעלען מיט סכנת־נפשות! און אַז זי פערשפּיעלט, צאָהלט זי נישט: „נישקשה, זאָגט זי, איך בין, זאָגט זי, אַ בטוח, און פאַר נויט, זאָגט זי, וועט אייך מיין מאַן, זאָגט זי, בעצאָהלען". וואָס זאָגסט דו אויף דעם צאָהלער? וואָלט זי נאָר ליעב געהאַט שפּיעלען אין זעכס־און־זעכציג, וואָלט נאָך געווען אַ האַלבע צרה! איז אָבער דער חסרון — זי האָט ליעב, מע זאָל מיט איהר געהן שפּאַציערען איבער מאַריענבאַד. וואָלט דאָס שפּאַציערען אַליין אויך געווען נאָך

געווען. ס׳איז במילא נישטא וואָס צו טהון, מע וועלן דאָ שיער נישט משוגע, וועל איך וערעז אויף א מינוט א שרייבעו. נאָר איין זאַך וועל איך דיך בעטען, שלמה, אז אלסדינג, וואָס איך וועל דיר שרייבען פון דאַנען, זאָל זיין בסוד. דערפאַר, וואָס דו האַסט זיך מיט דיין ברידע פערטרויט אויף מיר, וועל דו האַלטן מיך פאַר א בעל־סוד, פערטרויע איך פאַר דיר אזעלכע זאכען, וואָס איך וואָלט זיי פאַר אַיין אַנדערען נישט געטרויט, אפילו פאַר מיין אייגען וויב, און איך בין זיכער, אז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען.

קודם דאַרף מען דיר בעשרייבען דאָס מאַריענבאַד, זאָלסט ווי־סען, מיט וואָס מע עסט דאָס און וואָס דאָס איז. אהער קומען צו פאָהרען מענשען, וואָס גאָט האָט זיי געבענשט מיט א סך געלד און געשטראָפט מיט א סך פלייש, מיין איך פערקעהרט, געשטראָפט מיט א סך געלד און געבענשט מיט א סך פלייש. אזעלכע מענשען זענען די סאַמע אומגליקלעכסטע אויף דער וועלט. זיי ווילען עסען און טאַרען נישט. זיי ווילען געהן און קאַנען נישט. זיי ווילען לי־גען, לאָזט מען זיי נישט! „איהר דאַרפט געהן, וואָס מעהר געהן, מאַכען מאַציאָן. — זאָגען די דאָקטוירים. — איהר דאַרפט אָפּנע־מען, זאָגען זיי, וואָס מעהר אָפּנעמען"... „אָפּנעמען" הייסט אויף אונזער לשון — פערלירען דאָס בייכעל, אָביסעל איינדאַרען הייסט עס. און אויף „אָפּנעמען" איז פאַרהאַן איין מיטעל — מאַריענבאַד. עס נעמט אָפּ, ווי מיט די הענד נעמט עס אָפּ! און וואָס איז דער חידוש? אז עסען עסט מען דאָ מכות מיט בכורות, — דער דאָקטאָר לאָזט נישט עסען — און מע לעבט נאָר פון דעם, וואָס מע טרינקט אין דער פריה דאָס ביסעל מים המאַררים, וואָס מע רופט דאָס „קרייצברונען". א טעם האָט דאָס וואַרעמערהייד אויפ׳ן ניכטערען האַרצען פון צעהן חלשות׳ען, און אז דו טרינקסט, דאַרפסט דו שפּאַציערען, מאַכען מאַציאָן, ווי דער דאָקטאָר רופט עס אָן. און נאָר אזא טרינקעכץ מיט אזא מאַציאָן גלוסט זיך עפּים נעמען אין מויל אַריין; געהסט דו אַהיים עסען, דערלאַנגט מען דיר „פריה־

לעגען, חלילה, דאָס גאַנצע געזונד, וואָס דו וועסט אָנזאַכלען אין מאַריענבאַד, און עס וועט זיין אַרויסגעוואָרפען מיין געלד, א חוץ וואָס דו וועסט נאָך האָבען בזיונות, ווי פאַר דריי יאָהרען די מאַדאָלניק פון די נאַלעווקים, וואָס האָט אויסגעזעהן אויף דער גרענים אַביסעל צו גראָב, האָט מען זי געבעטען, מחילה, אין א בעזונדער חדר און אויסגעטהאָן ביז דעם העמד און אָפּגעוויקעלט פון איהר העכער פיער הונדערט אייל־ען זיידענע בענדער. פון דעמאָלט אָן האָט זי דאָס בעקומען ביי אונז אויף די נאַלעווקים דעם שענעם נאָמען „די קאַראָלניטשקע מיט די סטענגעס".

זיי געזונד און זעה, למען השם, זאָלסט זיך מיר פערריכטען און קומען, אם ירצה השם, געזונדערהייד אַהיים, ווי עס ווינשט דיר באמת

בעלך שלמה קורלענדער.

5.

חיים סאראָקער פון מאריענבאד צו זיין פרוינד שלמה קורלענדער אויף די נאַלעווקים אין ווארשא.

ליעבער פרוינד שלמה!

איך האָב דיין ליעבען בריעף ערהאַלטען. עס פרעהט מיך זעהר. וואָס דו שרייבסט צו מיר אַזוי אָפּענטליך, ווי צו אַיין אמת'ען פרוינד, און עס ו׳עט מיך נאָך מעהר פרעהען, אַז איך וועל דיר בעהילפיג זיין מיט וואָס איך וועל נאָר קאָנען. אַז דיין בעלצי קומט קיין מאַריענבאַד — דאָס האָב איך געוואוסט נאָך איידער דיין בריעף איז צו מיר אָנגעקומען. ווי אַרום און פון וועמען **בין איך** עס געוואָהר געוואָרען? טאַקי פון דער מאַדאָם טשאָפּניק. **ווי אַזוי?** לאָם איך דיר אויסשרייבען **די** גאַנצע מעשה אקוראט, **ווי אַזוי ס׳איז**

א פוס. אש־להבה! און וואָס געהט־אָפּ בראַני לויפערמאַן? און לאה'צי ברויכשטוהל? וואָס איז מיט זיי די גדולה, וואָס זיי האָבען זיך אוועקגעשלעפּט קיין מאַריענבאַד — וויים איך נישט. מילא, לויפערמאַן האָט, זאָגט מען, געוואונען היינטיגען יאָהר אין דער לאָטעריע, ווילט זיך איהם פּטר'ען די עטליכע רובעל, אָבער ברויכ־שטוהל? ערשט יענע וואָך איז ער געווען ביי מיר נאָך א גמילות־חסד, האָב איך איהם אָפּגעזאָגט, ווי א טוידטען. לייען גמילות־חסדים און שיקען דאָס ווייב קיין מאַריענבאַד — דערויף דאַרף מען שוין האָבען איין עזות! און וואָס דו שרייבסט מיר, בעלצי היקרה, איך זאָל אכטונג געבען אין שטוב, זאָלסט דו זיין גאַנץ רוהיג. דו דאַרפסט זעהען זיך נאָר קורירען און קומען אהיים בשלום. ווייטער וועט שוין אלץ זיין רעכט. און וואָס דו האָסט מורא פאַר שבע־רחל'ען, איז דאָס איין איבעריגע זאַך. ערשטענס, האָסט דו זי שוין וויפיעל מאָל אויסגעפּרובט, אז זי איז איין עהרליכע, עס מעג ליגען גאָלד. און צווייטענס, געב איך טאַקי אכטונג אוף איט־ליכס ברעקעל. נישט נאָר די צוקער־פּושקע, אפילו דאָס ברויט איז ביי מיר אונטער'ן שלאָס. און אהן געלד האָב איך אלץ איין אויך פּיינט נעמען אין די קלייטען. מיר האַנדלען טאַקי מיט עהרליכע לייט, אַרענטליכע מענשען, נאָר פון דעסטוועגען זאָל זיך זיי זעצען אזוי פיעל מכות, וואָסערע גנבים זיי זענען. און ווייטער בעט איך דיך, בעלצי היקרה, זאָלסט נישט זשאָלעווען קיין געלד און זאָלסט זיך דאַרטען אָנטהון כל הפערגעניגענס מיט כל הוואויל־טאָ־גען אין דער וועלט, נאָר איין זאַך וועל איך דיך בעטען — אין די געוועלבען זאָלסט דו נישט געהן און קיין מציאות זאָלסט דו נישט האַנדלען. אז דו וועסט קומען, אם ירצה השם, בשלום אהיים, זאָג איך דיר צו, אז איך וועל דיר קויפען אַלסדינג, וואָס דיין האַרץ גע־לוסט. צו וואָס טויג דיר שמאַטעס, טישטיכער, נאָזטיכלעך — דו האָסט זיי קאַרג? צו וואָס דאַרפסט דו א מאַשין אויף פּוטער שלאָ־גען? און וואו וועסט דו זיך אהינטהון מיט א וואַנדזייגער? איך האָב מורא, בעלצי, אז דו זאָלסט אויף דער גרעניץ נישט אוועמ־

דערחיים. מע קאן אמאל האבען דעם גרעסטען בזיון מיט'ן גרעס־
טען אומגליק, חלילה. איך האב דעריבער געשריבען א בריעף צו
מיין גוטען פריינד חיים סאראקער קיין מאריענבאד, ער זאל דיר
בעהילפיג זיין א מאל מיט איין עצה, א מאל מיט א גוט וואָרט.
ער איז א מענש, וואם איז שוין געווען אין אויסלאנד עטליכע מאל
און איז בעקאנט מיט זייערע גענג און מיט זייערע מנהגים. און
אגב, אזוי ווי איך האב מיט איהם חשבונות, האב איך צו איהם
אנגעווויזען, ער זאל דיר ארויסגעבען געלד, וויפיעל דו וועסט בע־
דארפען האבען. וואָרום דאם שיקען פער פאסט קאסט טייער,
היינט פערלירט מען אפטמאל אויפ'ן קורס, אז ס'איז נישט כדאי
דאם שיקעבין. לכן זאלסט דו זיך זעהן דארט מיט חיים סאראקער
און זאלכט איהם לאזען גריסען און זאלסט איהם זאגען, אז איך
וואָרט פון איהם איין ענטפער אויף מיין בריעף, וואם איך האב
איהם די טעג געשריבען. און דו זאלסט איהם איבערגעבען, אז ביי
איהם אין דערהיים איז נאך דערווייל קיין שום נייעס נישט פאר־
געקומען. זיין אסתר האלט זיך נאך. און נאך א זאך וועל איך
דיך בעטען, בעלצי היקרה, אז דו זאלסט זיך האלטען אביסעל ווייי־
טער פון דיין קרובה, חוה'לע טשאפניק. נישט מחמת דעם, וואם
זי האט נישט קיין שענעם נאמען ביי אונז אויף די נאלעווקים, —
זיך לאך מיך אוים פון אזעלכע זאכען — נאר גלאט אזוי, איך וויל
נישט. מע זאל דיך האלטען אין מויל יעדער בעזונדער און מע זאל
זאויף דיר טייטלען מיט די פינגער. ווייל אין מאריענבאד, זאגסט
דו דאך אליין, איז איצט א שטיק וואַרשא. די גאנצע נאלעווקים
האבען זיך היינטיגען זומער, זאגסט דו, אריבערגעטראגען קיין מא־
ריענבאד. קאנסט פערשטעהן, אז בראני לויפערמאן און לאה'צי
ברויכשטוהל, און אפילו יאמאיטשיכע מיט איהרע טעכטער, זאגסט
דו, זענען שוין אויך אין מאריענבאד. היינט וואם ווילסט דו נאך?
בעדארפסט דו דיך היטען פאר זיי, ווי אין איין אויג א שטאך,
וואָרום זיי זענען מסוכנ'ע בערעדערינס! אויידער אריינפאלען צו
דער יאמאיטשיכע אין מויל אריין, איז שוין בעסער אויסברעכען זיך

פקוח־נפש. נאָר אַריינלאָזען זיך מיט דאָקטוירים־פּיאַווקעס און האָ־בען צו טהון מיט דריי פּראָפעסאָרען, וועלען זיי דיר סוף־כל־סוף פערדרעהען דעם קאָפּ, אַז דו וועסט, חס ושלום, קראַנק ווערען פון זיי. איז איין מאָל אַוועק. והשנית, פרעג איך דיך, בעלצי היקרה, ווי שאַנעוועסט דו נישט דיין געזונד און געהסט אַרום צו ווערטהיימער'ען און צו טיטצ'ען האַנדלען מציאות? איך גלויב דיר, אַז ס'איז ביי זיי אַלסדינג בחצי־חנם. איז, ערשטענס, ביי מיר דיין געזונד טייערער, און צווייטענס, מיין איך, אַז מע קריגט אין וואַרשאָ אויך די מציאה. פאַר געלד קריגט מען אַלסדינג, זאָגט מען, נאָר נישט קיין קדחת. אַוודאי איז טאַקי כדאי, זאָג איך דיר, זיך שטופּען אין אַיין ענגשאַפט — וואָס איז? טאָמער וועט מען קויפען אַ פּאָר זאָקען מיט אַ וואַנדזייגער? דאַרף מען אַיינשטעלען דאָס לעבען דערויף? איך פרעג דיך, בעלצי, ביזט דאָך עפּיס נישט פון די נאַלעווקער יענטעס, כלעבען, ווי קומט דאָס, דו זאָלסט טהון אַזאַ נאַרישקייט? היינט דאָס אַרומגעהן אָנקוקען בערלין — דאַרף איך דיר זאָגען, בעלצי היקרה, אַז איך הויב נישט אָן צו פערשטעהן, וואָס, אייגענטליך, איז דאָ וואָס צו זעהן אין בערלין? איך שטעל מיר פאָר — אַ גרויסע שטאָדט, דריי מאָל, פינף מאָל, צעהן מאָל אַזוי גרויס, ווי וואַרשאָ, און מויערען שענע, גרויסע, אַ סך שענער און אַ סך גרעסער, ווי וואַרשאָ, — נו, וואָס זשע האָב איך דערפון? צי, אַשטייגער, דו שרייבסט, אַז דו ביזט געווען אין טהעאַטער און אין צירק און אין נאָך אַזלעכע ערטער — אַהרט עס מיך נישט. פערקעהרט, ביזט דו אין אויסלאַנד, דאַרפסט דו אומעטום זיין און אַלסדינג זעהן. פאַר וואָס נישט? מיך אַהרט נאָר איין זאַך: למאי זאָלסט דו נישט היטען דיין כבוד און דיין שטאַט און לאָזען זיך פיהרען פון יעדען לעדיגגעהער, וואָס דו קענסט איהם נישט און ווייסט איהם נישט? גוט, וואָס דו האָסט אָנגעטראָפען אויף אַ פלאָכט, אַ פּרא־אדם, וואָס האָט געלעגט אויף דיר כבוד. וואָס טהוט מען, אַז מע טרעפט אָן אויף אַ חוליגאַן, אָדער אַזוי אַ שאַרלאַטאַן? אין דער פרעמד, בעלצי, דאַרף מען זיין געהיט נאָך מעהר ווי אין

4.

שלמה קורלענדער פון די נאלעווקים אין ווארשא צו זיין וויב בעלצי קורלענדער אין מאריענבאד.

לזוגתי היקרה מרת בעלצי שתחי׳.

איך האָב דיינע בייזע בריפֿ פון בערלין ערהאַלטען און קום דיר צו מעלדען, בעלצי היקרה, אַז איך בין, ברוך השם, געזונד, און אַז אין דערהיים איז אַלסדינג אין בעסטער אָרדנונג. הלואי וואָלטען נאָר אַלע לאָקאַטאָרען וועלען צאָהלען צו דער צייט, מע זאָל נישט דאַרפען האָבען מיט זיי צו טהון. וואָרום אַ חוץ וואָס עס גיהט פערלוירען געלד, קאָסט נאָך הוצאות, אַדוואָקאַטען מיט פּאַפּיערען מיט שלעק. און דערצו נאָך די בזיונות, וואָס מע האָט, וואָרום עס זענען דאָ אַזעלכע לאָבוסעס, וואָס בעריהמען זיך, אַז טאָמער וואַרפט מען זיי אַרויס פון דער דירה, וועלען זיי דיך בעשרייבען אויף די גאַזעטען. און איך וויל נישט, מע זאָל מיך בעשרייבען אויף די גאַזעטען. איך האָב עס פיינט. היינט דאָס בויען, וואָס איך בוי, שלינגט־אַיין אַזוי פיעל געלד, אַז איך וויים גאָרנישט, ווי אַזוי איך וועל זיך אַמאָל אויסבאַדען. און דערצו האָט מען צו טהון מיט גראָבע מענשען, בעלי־מלאכות און אַרבייטער, וואָס קריכען אויפֿ'ן קאָפּ, האָבען נישט קיין טראָפּען דרך־ארץ פּאַר א בעל־הבית. הכלל, וואָס זאָל איך דיר זאָגען, בעלצי היקרה, ס׳איז צרות מיט צרות מיט צרות! און דאָ קומסט דו מיט דיינע בריוולעך פון בערלין, קאָנסט דו זיך גאָרנישט משער זיין דעם עגמת־נפש, וואָס איך האָב געהאַט, וואָס דו ביזט נישט געפאָהרען אויף וויען, איידער אויף בערלין. מילא, דו ווילסט זיך זיין ביי׳ם פּראָפעסאָר איין עצה האַלטען — מהכתיתי. איך וועל דיר, חס ושלום, נישט פערוועהרען, און קיין געלד, וויסט דו גאָנץ גוט, אַז איך וועל דיר נישט זשאַלעווען דאָרט, וואו עס גיהט אין דיין געזונד,

„אָפּנעמען", פערלירען דעם בויך. וועז דאָס זאָל זיין אויף מיר, וואָלט ער שוין צוריק אויף די נאָלעווקים נישט געקומען. איך וואָלט איהם געלאָזט, ער זאָל שוין בלייבען זיצען דאָרטען, אין מאַריענבאַד, אויף שטענדיג. ער וואָלט שוין ביי מיר „אָפּגענומען" און פערלוירען נישט נאָר דעם בויך אַליין. זאָג דיר, וואָס דו ווילסט, — ער איז דיינער א גוטער פריינד — נאָר מע טהוט נישט אזוי. עס האָט מיר אויסגערישען א שטיק הארץ, אז איך בין געוועז ביי איהר זיך געזעגענען. זי איז נישט אזעלכע, וואָס זאָל זיך בעקלאָגען, נאָר מע זעהט. זיי האָבען שוין אזא מזל, ביידע שוועסטער: סאי אסתר, סאי חנצי. חנצי, זאָגט מען, ווערד נאָך מעהר אויסגערישען ביי איהר מאיר'ען. מע האָט מיר געזאָגט דאָ אין בערלין, אז מאיר מאַריאַמטשיק איז אויך אין מאַריענבאַד. און בראָני לויפערמאַן, און לאה'צי ברויכשטוהל, און די יאַמאַיטשיכע מיט איהרע טעכטער זענען שוין אויך אין מאַריענבאַד! אַלע נאָלעווקים אין מאַריענבאַד. קיין עין־הרע נישט! — איך האָף צו טרעפען פון דיר בריף אין מאַריענבאַד, נאָר פערגעס נישט מיר שרייבען פון אַלסדינג, וואָס אין דערהיים טהוט זיך. זאָלסט נישט פערלאָזען זיך אינגאַנצען אויף שבע־רחל'ען. זאָלסט אַליין אין בערקוקען אַלע טאָג, וואָס זי ברענגט פון מארק, און איבערוועגען דאָס פלייש פון קצב, און למען השם נישט נעמען אָהן געלד קיין זאַך, וואָרום די קרעמער, די עהרליכסטע אפילו, האָבען א טבע — זיי שרייבען צו. און טאָמער וועט זיין ביי דיר לאה די מאָדניצע מיט טענות, אז איך האָב איהר אָפּגעריסען פאַר דער ארבייט, און וועט זיך וועלען פערלאָזען אויף דיין יושר, זאָלסט דו איהר נישט ענטפערען. דערפאַר, וואָס זי האָט געסטראָשעט מיט'ן סאָנד. זאָל זי גהען אין סאָנד! און פערגעס נישט, למען השם, ארויסשיקען מיר געלד קיין מאַריענבאַד. איך וועל דיר געבען צו וויסען מיין אַדרעס באַלד, ווי איך וועל קומען צו פאָהרען. גאָט זאָל העלפען, איך זאָל שוין קומען געזונדערהייט.

פון מיר דיין פרוי בעלצי קורלענדער.

ווייס נישט, זאָגט ער, פאַר וואָס איהר זאָלט מיר נישט גלויבען. איך בין אַ מענש, זאָגט ער, אַיין אויפריכטיגער, וואָס איך האָב — דאָס, זאָגט ער, זאָג איך. איך האָב פיינט, זאָגט ער, האַלבע ווער־טער. ביי מיר איז איינס־צוויי־דריי — און פאַרטיג. איך דאַרף אַייך זאָגען, זאָגט ער, מאַדאַם, אַז איך בין אַזאַ מענש, זאָגט ער, וואָס האָב איך עפּיס, מוז איך עס אַרויסגעבען. האַלטען דאָס לאַנג ביי זיך קאָן איך נישט. איך האָב אַייך שוין לאַנג, זאָגט ער, גע־וואָלט זאָגען, אַז איהר זענט מיר געפעלען געוואָרען, זאָגט ער, פון דער ערשטער מינוט, זאָגט ער, וואָס איך האָב אַייך דערזעהען. וואָס וועט איהר, זאָגט ער, זאָגען דערויף?"... „וואָס זאָל איך, זאָג איך, זאָגען? ס'איז אַייער גליק, זאָג איך, וואָס מיר זענען אין בערלין אויף דער פריעדריכשטראַסע. ווייטער וואָלט איך אַייך, זאָג איך, בעוויזען, ווי אַזוי צו זיין אַ נאַחאַל!"... דערמיט האָט זיך אונ־זער שמועס געענדיגט, און פון דעמאָלט אָן בין איך געבליבען אָהן אַ קאַוואַליער און מוז געהן אַליין אומעטום. נאָר אָהן אַיין אומ־גליק: בערלין איז נישט קיין וואַלד, און די דייטשען זענען אַזעל־כע מענשען, וואָס זיי פוילען זיך נישט, שטעלען זיך אָפּ און הערען דיך אויס אַלסדינג, און ווייזען דיר אָן אַלסדינג, וואָס דו פרעגסט ביי זיי. און פערקעהרט, טאָמער פרעגסט דו ביי זיי עפּיס אַ זאַך, וואָס זיי ווייסען נישט, זעהט מען, אַז ממש עס עקט זיך זיי דאָס חיות. אַ דייטש בלייבט אַ דייטש.

האָב איך דיר שוין אַרויסגעשריבען אַלסדינג, ווי איך האָב דיר צוגעזאָגט. געב גאָט, איך זאָל שוין קומען געזונדערהייד קיין מאַריענבאַד, וועל איך דיר פון דאָרט שרייבען מעהר נייעס. דערווייל זיי געזונד און שרייב מיר קיין מאַריענבאַד, וואָס הערט זיך ביי אונז אין וואַרשאָ? וואָס מאַכט אסתר סאָראָקער? צי איז זי שוין געלעגען געוואָרען, צי נאָך נישט? און אויב יאָ, וואָס האָט זי גע־האַט: אַ יונגעל, צי אַ מיידעל? אַ שענער יושר פון אַ מאַן. איך מיין טאַקי חיים סאָראָקער. איבערלאָזען אַ ווייב אויף דער צייט און אַליין אַוועקפאָהרען קיין מאַריענבאַד — וואָס איז? ער וויל

קאָנסט דו אַרויס פון דאָרטען אַ קדוש. מיך האָט די גאַנצע חתונה געקאָסט אַרום און אַרום אַ נישט, אַ צעבראָכענער פעניג. וועסט דו דאָך פרעגען, ווי אַזוי איז דאָס מעגליך? וועסט דו הערען אַ שענק.

אָט דער בחור דער פּראָ־אדם מיט די וויימפּערלעך, וואָס האָט ביי מיר אַרויסגעפּרעסט פּופּצעהן מאַרק דערפּאַר, וואָס ער האָט מיר געריסן אַרויס שענדירט דעם שענעם דאָקטאָר, האָט ער מיך דאָס גע־נומען אין דעם „לבנה־פּאַרק" אויף זיינע הוצאות, און נאָך מכבד געווען מיך מיט זעלצער־וואַסער און מיט שאָקאָלאָד און מיט וואָס דו ווילסט. גענוהען, אַפּנים, אַז ס'איז מיר איבער דער טבע, מאַכט ער צו מיר אַזוי: „פּאַר שענע ווייבלעך, וואָס דאַרפען האָבען צום דאָקטאָר, בין איך, זאָגט ער, אַ קאָמיסיאָנער, און אויף אָנצוקוקען בערלין בין איך, זאָגט ער, אויס קאָמיסיאָנער, נאָר אַ קאַוואַליער און אַ דזשענטעלמען". האָסט דו עפּעס צו אַזא שלים־מזל? שוין געהענדיג צוריקוועגס, רופט ער זיך אָן צו מיר, דער חכם, און דאָס פּנים לויכט איהם, ווי די זון אין תמוז: „מאַדאָם! איהר וועט קיין פּאַראיבעל נישט האָבען, וועל איך אייך עפּעס זאָגען". זאָג איך: „אַבי אַ קלוגם". זאָגט ער: „אַ קלוגם וויים אוך נישט, נאָר פּאַר אייך וועט עס, זאָגט ער, זיין זעהר אינטערעסאַנט". זאָג איך: „אויב אינטערעסאַנט, פּאַר וואָס נישט?"... מאַכט ער צו מיר: „נאָר מיט אַ תנאי, מאַדאָם, אז איהר זאָלט מיר דערנאָך זאָגען, זאָגט ער, אייער מיינונג". זאָג איך: „פּאַר וואָס זאָל איך אייך נישט זאָגען?"... זאָגט ער: „ניין, איך מיין, איהר זאָלט מיר, זאָגט ער, זאָגען אויפריכטיג, נישט פערליקעגען". זאָג איך: „למאי זאָל איך לייקענען?"... זאָגט ער: „ניין, איך מיין, טאַכער געפעלט דאָס אייך נישט, זאָלט איהר מיר, זאָגט ער, זאָגען, אז עס געפעלט אייך נישט". זאָג איך: „זאָגט, וואָס נודעט איהר?"... שטעלט ער זיך אָפּ און מאַכט צו מיר אַזוי: „הערט־זשע אויס, מאַדאָם, עס איז אַזוי די געשיכטע. איהר וועט מיר גלויבען, אָן אפשר ניין. חאָטש איך ניין? אפשר וועט איהר מיר גלויבען, אָן אפשר ניין. חאָטש איך

אויף אזא מין משוגענער באהן, וואם פליהט משוגענערווייז איבער בערג און איבער טאלען. אט טהוט עם דיך א הויב־אויף העבער הויזער, און אט טהוט עם דיך א מארדעווע אראפ אין אלדי שווארצע יאהר, אין דער שאול תחתיה ארויין, אז דו ווערסט שיער נישט צעפאלען אויף שטיקער. און עם ווערד א קוויטשערייט מיט א געפילדער. און באלד נאך דעם הויבט עם דיך אויף וויעדער ארויף אויף א בארג, און וויעדער אראפגעלאזט דיך אין דער ערד ארויין. ביז דו קומסט צוריק אויפ'ן אייגענעם ארט און בלייבסט שטעהן, ווי א נאר. הייבט דיר דער דייטש אויפשטייגען, ארויסגעהן הייבט עם. געהסט דו אראפ, ווי א נעכטיגער. און נאכדעם קומסט דו צו א טייך, זעהסט דו, ווי כיינשען גליטשען זיך אויף שיפלעך בארג־אראפ און פאלען ארויין גלייך אין וואסער ארויין און ווערען נישט דערטרונקען; נעמט דיך אן א יצר־הרע און דו קריכסט ארויף אויף טרעפ אויפ'ן בארג און קויפסט וויעדער א בילעט און זעצסט זיך ארויין אין שיפעל און פליהסט, ווי א משוגענער, אין וואסער ארויין, און געהסט ארום פון דארט א פערשפריצטער פיטש־נאס, און דו בלייבסט שטעהן אין קוקסט זיך ארום, פאר וואם א דייטש נעמט געלד? פון דארט געהסט דו אביסעל ווייטער, זעהסט דו ווילדע מענשען און שווארצע ציגיינער פון מצרים, וואס טאנצען און זינגען, דרעהען זיך און שפרינגען, לעקען מיט דער צונג געגליהטע אייזענס, שטעכען זיך מיט שפיזען, מאכען מיט די בייכער, און פאר דעם אלסדינג צאפט מען ביי דיר געלד. און אז דו ווילסט, פיהרט מען דיך נאך ארויין גלייך אין גיהנם ארויין און מע ווייזט דיר מתים מיט רוחות מיט שדים, שלענג און עקדישען מיט צרות, מיט שלעק, — און דו בענשט גומל, וואס מע האט דיך ארויסגעלאזט א לעבעדיגען. פון קאפעס, רעסטאראנען, מוזיק, שפיעלקעסטלעך, קינעמאטאגראפען, קאמעדיעס, פאטאגראפיעס און נאך אזעלכע זאכען — פון דעם שמועסט מען נישט. דאס איז דארט פארהאן, ווי שטערען אין הימעל, און ווען דו זאלסט זיך נאר ווענען צולאזען צו די דייטשען און געהן אומעטום וואו מע רופט דיך,

רעדען — דאָרף מען דיך נישט לערנען. דו ווייסט שוין. און ווייטער איז נישטאָ קיין בעזונדערע נייעס. אונזערע צייטונגען לייענסט דו דאָך דאָרטען אויך, ווייסט דו שוין מסתמא, אז ביי אונז איז עפּים נישט אַזוי פריילעך. א גרוס קאָן איך דיר אָפּגעבען פון דיין אסתר'ען. איך האָב זי געזעהען פון דערווייטען. זי שיינט מיר גאַנץ נאָהענט אויף דער צייט צו זיין. היינט־מאָרגען... טאָמער א יוננגעל, ווי אַזוי וועט דאָס זיין אָהן דיר א ברית? זעה זשע לכּתן השם, ידידי, טהו ווי איך בעט דיך, און שרייב מיר באַלד א תשובה.

פון מיר דיין בעסטער פרייַנד ש ל מ ה ק ו ר ל ע נ ד ע ר.

3.

בעלצי קורלענדער פון בערלין צו איהר מאן שלמה קורלענדער אויף די נאָלעווקים אין וואַרשא.

לבעלי היקר מוהר"ר שלמה נ"י.

איך האָב דיר צוגעזאָגט נעכטען, אז איך וועל דיר בעשרייבען דעם בערלינער „לבנה־פּאַרק", וויבאַלד איך וועל נאָר קומען פון דאָרט, — טהו איך דיר צוליעב, חאָטש אפּילו דאָס איז א זאַך, וואָס עס איז אונמעגליך, וואָרום אז איך זאָל דיר א גאַנצע נאַכט זיצען און שרייבען, וועל איך דיר דען בעשרייבען אפּילו א צעהנט־חלק פון דעם, וואָס מע זעהט זיך אָן אין דעם „לבנה־פּאַרק"? ס'איז שוין איין מאָל א פּאַרק! שטעל דיר פּאָר א גרויסען פּאַרק פון סאָמע פייער, ארום און ארום פייער, אלע שטיבער זענען בעגאַסען פון אויבען ביז אראפּ מיט פייער. און גליך ווי דו קומסט, טרעטסט דו אריין אין א „לאַך־זאָל", דאָס איז א כּין זאָל, וואָס אז דו קומסט אריין, פאַלט אָן אויף דיר א געלעכטער, און דו לאַכסט אזוי לאַנג, ביז דו ווערסט שיער צעפּלאַצט פאַר געלעכטער — וואָרום וואוהין דו גיסט זיך א קעהר, זעהסט דו, אז דו האָסט א פּנים פון א שוואַרץ יאָהר. דערנאָך בעצאָהלסט דו און זעצסט זיך אויף

קיין בערלין), שרייבט זי מיר אַ גרוס, מיין בעלצי הייסט עס, פון עפּיס איינעם מיט'ן נאָמען ווערטהיימער, האָט ער אַ געוועלב, אָט דער ווערטהיימער, וואָס מע געפינט, זאָגט זי, ביי איהם פון פויגעל' מילך. איז זי שוין געווען דאָרט, שרייבט זי מיר, מיט אַ וויזיט, און וועדליג איך פערשטעה, האָט זיך דער ווערטהיימער פון איהר נישט גענאַרט. זי גלייכט זיך צו דער מאַדאַם טשאַפּניק. בערעל טשאַפּניק בעריהמט זיך, אַז ער האָט געהאַט מיטגעגעבען זיין חוה'לען קיין אויסלאַנד אַ תק'ער אויף דער נסיעה. און אַז זי איז געקומען קיין בערלין, האָט זי שוין געשריבען, מע זאָל איהר שיקען נאָך געלד, האָט ער איהר געמוזט אויף דער צווייטער וואָך אַרויסשי־קען נאָך אַ תק'ער. ער וואַרפט זיך עס מיט תק'ערס, אָט דער טשאַפּ־ניק! טאָמער ווייסט דו די געשעפטען, וואָס ער טרייבט? אַ מענש זיצט אין וואַרשאָ שוין אפשר צוואַנציג יאָהר, און לאָז מיר עמיצער זאָגען, מיט וואָס האַנדעלט בערעל טשאַפּניק? עס איז זיך אַיין אפּגעפּוצט אידעל, מיט אַ שען בייכעל, מיט אַ פיינעם חתוך־הדבור, און עס רעדט נישט אַיין איבעריג וואָרט; איין אויגעל קוקט ביי איהם כלומרשט קיין פצון־זייט, און דאָס אַנדערע טראַכט, ווי אַזוי מע צעשפּילעט דיך און מע בעקומט ביי דיר אַרויס אַ גמילות־חסד אויף צו פערפאַלען...

הקיצור, ער איז גאָרנישט ווערטה, אָט דער טשאַפּניק, מיר זאָ־לען פון איהם אַזוי פיעל רעדען. איך בעט דיך נאָך אַ מאָל, חיים, דו ווייסט, ווי מיין בעלצי איז ביי מיר טייער. איך האָב גרויס עגמת־נפש, וואָס זי פאָהרט אַליין. איך וואָלט אויך מיטגעפאָה־רען — נאָר ווי קאָן איך אַוועקוואַרפען דאָס געשעפט? ס'איז ביי מיר סאַמע סעזאָן. איך האַלט אין בויען, און צו גאָט אַ האָפנונג: אַ יאָהר וועל איך, דאַכט מיר, האָבען גאָר נישט קיין שלעכטס. וועד־ליג עס ווייזט זיך, דאַרף זיך מיט דירות אַוועקשטעלען, מיט'ן אוי־בערשטענ'ס הילף, אַ סך העכער ווי פאַראַיאָהרען. נאָר פאַר מיין בעלצי'ן איז נישט נויטיג, זי זאָל עס וויסען. אדרבה, אויב עס וועט דיר אויסקומען, מעגסט דו איהר זאָגען פערקעהרט... ווי אַזוי צו

צווייטע ווייב, זאָל מען, און א בת־יחידה פיהרען־אויס אַלסדינג. נאָר וואָס דען? איך וויל נישט, אז וואו צווי זאָל מיין ווייב זיין א דריטע... וואָס קומט מיר דערפאָר? איך האָב אזוי אויך נענוג שונאים אויף די נאַלעווקים, וואָס וואָלטען מיך דערטרונקען אין א לעפעל וואַסער. און ווער שמועסט, זינט איך האָב חתונה גאַהאַט פאַר בעלצי'ן, וואָלטען זיי זיך וועלען נוקם זיין אָן מיר, איך וויים נישט פאַר וואָס, גלייך ווי איך וואָלט עמיצען אָנגעריהרט אין כבוד אָדער אין פרנסה. באשר, זאָגען זיי, זי וואָלט געקאָנט זיין מיינע א שנור. טאָמער וויסט דו, וואָס געהט זיך עס אָן מיט זיי? עס זענען שוין געווען שטיגוטערעס, וואָס האָבען זיך גע־פרובט מאַכען צווישען אונז א בייז לעבען. פרעג, וואָס האָב איך זיי געטהאָן? דער גאַנצע גוואַלד, למאי זי איז א שענע! א רוח זיי אין פאָטער און מוטער אַריין — און אז איך זאָל געווען חתונה האָבען דאָס אַנדערע מאָל און נעמען א מיאוסניצע, וואָלט זיי שוין געווען בעסער?

הכלל, ליעבער פריינד, קיין סך דאַרף איך מיט דיר נישט שמוע־סען. איך מיין, אז דו פערשטעהסט שוין דעם מיין, וואָס איך מיין... איך וויל, אז דו זאָלסט זי האַלטען אויפ'ן אויג און זאָלסט מיר אַריינשרייבען אַכאָל א בריוועל פון דיין מאַכען, וואָס דו מאַכסט, און פון מיין בעלצי'ן, וואָס זי מאַכט. און אז זי וועט זיך וועגדען צו דיר נאָך געלד, — איך האָב איהר געגעבען דיין אַד־רעס — זאָלסט דו איהר אַרויסגעבען אויף מיין רעכענונג וויפיעל זי וויל, געוויינטליך, נישט אויף א מאָל, נאָר ביסלעכווייז, וויל ביי איהר געלד — צווישען אונז זאָל עס בלייבען — האָט גאָר קיין מישות נישט. איך האָב געוואוסט פריהער, אז ווען איך זאָל איהר מיטגעבען, למשל, פון דאַנען איך וויים אַליין נישט וויפיעל, איז אזוי וויי זי פאַהרט איבער בערלין, וועט דאָס דאָרט מסתמא אַוועקגענהן ביי איהר מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך. און כך הוה, אזוי ווי דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט. איך האָב שוין בעקומען פון איהר א בריוועל פון בערלין (פאָהרענדיג קיין מאַריענבאַד, האָט זי זיך אַראָפגעהאַפט

און געבראָטענס, און וויין, און ביער, און וואָס דו ווילסט. די פלעשלעך האָבען געקנאַקט, משרתים האָבען בעדיענט, ס'איז גע־ווען „ליהודים", און, ווי געוויינטליך, האָט מען פערלעגט אַ „בענ־קעל", און דער באַנקיר איז געווען טאַקי טשאַפּניק, און יעוואונען האָט טאַקי וויעדער טשאַפּניק — ער קאָן די מלאכה! גאַנצע הונ־דערטערס, זאָגט בעלצי, זענען געווען אין באַנק. פון דעסטוועגען, אַז העקסעלמאַן איז געקומען אויף מאָרגען מיט אַ רעכענונג, האָט מען פון איהם געמאַכט אַזאַ געלעכטער, אַז ער שעמט זיך שוין גאָר אויסצוזאָגען... נאָר איך האָב מיך פעררעדט פון טשאַפּניק'ען און כמעט פערגעסען אָן מיין בקשה.

מיין בקשה איז אָט וואָס: אַזוי ווי מיין בעלצי פאָהרט, הייסט עס, קיין אויסלאַנד דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען, זי ווייסט נישט, וואו אַ טיר עפענט זיך און קען נישט די שפּראַך, לכן זאָלסט דו זיין אַזוי פריינדליך איהר קומען צו הילף, רעקאָמענדירען אַ רעכ־טע טטאַנציע, אַ גוטען דאָקטאָר, אַ כשר'ען רעסטאָראַן, — מיט איינעם וואָרט, זאָלסט זיין פאַר איהר וואָס מע רופט אַ וועגווייזער. אגב, וועל איך דיך בעטען, זאָלסט נאָכקוקען, מיט וועמען זי בע־געגענט זיך דאָרט, און מיט וועמען זי קומט זיך צענויף. איך וויל, פערשטעהסט דו מיך, זי זאָל זיין אַביסעל ווייט אָפּגעשיידט פון דער מאַדאַם טשאַפּניק. וואָס האָב איך, אייגענטליך, צו דער מאַ־דאַם טשאַפּניק? זי האָט מיר קיין געשעפט נישט קאַלי געמאַכט; נאָר איך וויל נישט, מיין בעלצי זאָל זיין קנעפּעל שבקנעפּעל מיט דער מאַדאַם טשאַפּניק, האָטש זיי זענען גליעד־געשוועסטערקינדער. איך וויל נישט, אַז זי זאָל זייז איהר אַפּיטרופּס, אַז וואָס די מאַ־דאַם טשאַפּניק זאָגט — איז גוט, און וואָס די מאַדאַם טשאַפּניק טהוט־אָן — איז שען, און וואָס זי דערזעהט אויף דער מאַדאַם טשאַפּניק — דאָס ווילט זיך איהר. גלויב מיר, ליעבער פריינד, עס געהט מיר נישט אין געלד. דו ווייסט, אַז איך בין, חלילה, נישט אַזאַ קמצן, און מיין בעלצי פיהרט ביי מיר אויס, ווי מע זאָגט, דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל — פאָרט דאָס צווייטע ווייב. דאָס

קורלענדער אויך נישט פאהרען קיין מאריענבאד? זי גלייכט מיך צו בערעל טשאפניק! זי ווייסט נישט, אפנים, אז דאס, וואס טשאפניק קאן — קאן נישט איך, נישט דו, נישט קיינער. טשאפניק קאן אפזיצען א קיילעכיג יאהר אין דער שענסטער דירה, ווי א מאנארך, און גאר פערגעסען, אז פאר א דירה דארף מען צאהלען דירה־געלד. נישט היינט געדאכט, אז טשאפניק איז ביי מיר געזעסן אין שכנות, האב איך געמיינט, אז איך וועל פון איהם בעקומען די טשאכאטקע. אלע טאג פלעגט ער זיך הייכען מאכען רעמאנט, און מיט מיר פלעגט ער זיך שאפען, ווי מיט א כטרוזש. איין אנדערען וואלט איך ארויכגעוואלפען אויף דריי שפענדלעך, און מיט איהם האב איך געמוזט אננעמען א פולען מויל מיט וואסער און מאכען א שווייג — צוליעב בעלצי'ן. באשר וואס? באשר וויל זיין חוה'לע געהער זיך אן מיט מיין בעלצי'ן גליער־גליעד־געשוועסטערקינדער, דעם פערד'ס־בייטש־שטעקעל'ס־א־פידקאווע! וואס איך האב מיך אין דעם יאהר אננעזעהען אויף דעם בערעל טשאפניק, איז דאס אויף א וואך צו דערצעהלען. צו בערעל טשאפניק, אז עס קומט דער קצב מאנען פאר פלייש, עפענט ער איהם מיט'ן קאפ די טהיר: א העזה פון א קצב — גאר מאנען פאר פלייש! און צו דער מאדאם טשאפניק, אז מיט קומט מיט א חשבון פון געוועלב, געהט מען אזוי לאנג, ביז מע צערייסט צווי פאר שיך און מע הערט אויף צו געהן. פון שניידערס און פון שוסטערס רעדט מען נישט; מע וויסט שוין, אז צו טשאפניק'ן נאך געלר געהט מען נישט, וואס־רום מע וועט ניט נתנ'ען. וואס דארפסט דו מעהר? אט איז דא נישט לאנג געווען ביי זיי א וועטשערינקע. די מאדאם טשאפניק איז געווען א אימעניניצע, סאמע פאר'ן אפפאהרען קיין מאריענבאד, — האכט דו געדארפט זעהען, וואס דארט האט זיך אפגעטהאן! איך בין נישט געווען, נאר מיין בעלצי דערצעהלט, אז מיט אזא קאלאציע וואלט מען שוין געקאנט חתונה מאכען צוויי טעכטער. דאס עסען האט מען בעשטעלט ביי העקסעלמאנען אין רעסטאראן, און וועטשערע איז געווען כיד המלך: פיש, און פלייש,

היינט איז דאָ, ואָגט מען, אַ „לבנה־פּאַרק" — איז דאָס גאָרנישט צו בעשרייבען. איך קלויב מיך ערשט געהן אַהינצו, אם ירצה השם, מאָרגען, וועל איך דיר שוין מאָרגען בעשרייבען. דערוויילע זיי גע־זונד און זאָג שבע־רחל'ען, זי זאָל אַכטונג געבען נישט בלויז אין קיך, נאָר אויף דער גאַנצער שטוב זאָל זי אַכטונג געבען. איך האָב פאַר'ן אַוועקפאָהר פערגעסען פערשרייבען אַ קעלנערעל מיט צוויי ציכעלעך אין קויטיגען גרעט. און אַ סלאָי אַיינגעמאַכטס האָב איך אָנגעהויבען אַ טאָג פאַר'ן אַוועקפאָהר, איז פון איהם זאָל זי נוצען אין קיך אַריין און נישט אָנריהרען מעהר פון די אַיינגעמאַכטסען, וואָס אויפ'ן באַלקאָן אונטער'ן קאַסטען. און בריעף זאָלסט דו מיר שרייבען, למען השם, קיין מאַריענבאַד פּאָסט רעסטאַנט, ווי מיר האָבען אָפּגעשמועסט.

פון מיר דיין פרוי בעלצי קורלענדער.

.2

שלמה קורלענדער פון די נאַלעווקיס אין ווארשאַ צו זיין פריינד חיים סאַראַקער אין מאַריענבאַד.

ליעבער פריינד חיים.

איך האָב צו דיר, ידידי, אַ קליינע בקשה, דאָס הייסט, נישט קיין קליינע, נאָר טאַקי אַ גרויסע בקשה. אַ גאַנץ גרויסע! עס האָט מיך געטראָפען, ליעבער פריינד, אַיין אומגליק: מיין בעלצי פאָהרט קיין מאַריענבאַד. וואָס עפּיס פּלוצים קיין מאַריענבאַד? פרעג מיך עפּיס גרינגערס. זי זאָגט, אַז זי איז נישט געזונד און מוז האָבען מאַריענבאַד. און דער דאָקטאָר זאָגט אויך, אַז זי איז נישט געזונד און מוז האָבען מאַריענבאַד. און אַז צוויי זאָגען שכור, דאַרף דער דריטער געהן שלאָפען... נאָר בסוד וועל איך דיר איבערגע־בען — און איך בעט דיך, אַז צווישען אונז זאָל עס טאַקי בליי־בען, — איך פערשטעה דעם שכל פון מאַריענבאַד. אַז די מאַדאַם טשאַפּניק פאָהרט קיין מאַריענבאַד, היינט פאַר וואָס זאָל די מאַדאַם

דער שלים־מזל׳ און אַלע איבעריגע נעמט. „וואו זענען מיר? — האָב איך מיך צעשריען אויף זיי. — אין בערלין, צי אין סדום? עס איז ביי אייך ערגער, זאָג איך, טויזענד מאָל, ווי ביי אונז אין רוסלאַנד! נישט קיין דאָקטוירים זענען ביי אייך, זאָג איך, נאָר חולינאַנעס! פאַגראָמשטשיקעס!" מיט איינעם ווארט, וואָס מיר איז געקומען אויפ׳ן מויל, דאָס האָב איך זיי געזאָגט. און לאָז זיך דיר דאַכטען, עס האָבען זיך אַריינגעלעגט מענשען, און מע האָט אונז קוים מיט צרות אויסגעגלייבט פאַר פינף און פופציג מאַרק. פינף און פופציג מכות זאָלען זיך איהם זעצען, דעם שעׂנעם דאָקטאָר, אויפ׳ן פּנים! ביזט דו שוין פאַרטיג? האָב צייט. ס׳איז נאָך פאַרהאַן איין אַלטער בחור מיט א רויטער נאָז מיט ווייספערלעך, הייסט ער זיך א חוץ בעצאָהלען פופצעהן מאַרק. וואָס איז דאָס? דאָס איז, זאָגט ער, זיין קאָמיסיאָן פאַר׳ן דאָקטאָר, וואָס ער האָט מיר, זאָגט ער, רעקאָמענדירט. וואָס זאָגסט דו צו אזא פראַ־אדם? עס האָט מיך אַזוי פערקאָכט ביי׳ם האַרצען, אז עס האָט זיך מיר אָפּגערופען מיין אומגליק, און איך בין נעבליבען ליגען מיט א מיגרען ביז׳ן אַנדערען טאָג. א קלייניגקייט — אזוי פיעל׳ געלט אַרויסצוואַרפען, און פרעג — אויף וואָס? אויף וועלכע נישט גלייכער געווען צעהן טויזענד מאָל דאָס איבערלאָזען בעסער ביי וועדטהיימער׳ן? איך עס מיך אויף א לעבעריגע, וואָס איך בין נישט געקומען אהער מיט אין וואָך פריהער, וואָלט איך נעטראָפען דאָ מיין חוה׳לע — פּאַרט א קרובה, און וואָלט נישט אַריינגעפאַלען צו אָט די פּיאַווקעס אין די הענד אַריין. א שטיקעל גליק, וואָס בערלין איז א שטאָדט, וואָס איז פאַרהאַן וואָס צו זעהן; אנישט, וואָלט איך קראַנק געוואָרען פאַר דאָסאַרע. און צו זעהן איז דאָ אין בערלין אין איין טאָג אזוי פיעל, וואָס דו וועסט דאָס נישט זעהן ביי אונז אין וואַרשא אין דרייסיג יאָהר אפילו. א חוץ וועדטהיימער׳ן און טיטע און נאָך אזעלכע געווען־בען, איז פאַרהאַן אין בערלין א „ווינטערגאָרטען" מיט אַיין „אפּא־לאָ־טהעאַטער", מיט א צירק „שומאַן" און מיט א צירק „בוש".

געגאַנגען פון דאָרטען און געזעצט זיך פאָהרען. האָב איך געמיינט, מיר פאָהרען אַהיים; צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז מיר פאָהרען צו נאָך אַ פּראָפעסאָר, און וויעדער נישט צו דעם פּראָפעסאָר, וואָס איך מיין. צו אַ פּראָפעסאָר אַיין אַקושער האָט ער מיך גאָר גע־בראַכט צו פיהרען! ווער איך דאָך מסתמא רעכט אויפגעבראַכט און הויב אָן צו גוואַלדעווען. ענטפערט מיר דער דאָקטאָר מיט זיין קוויטשיג קול'כעל, אַז איך בין נישט אין וואַרשאָ אויף די נאַלעוו־קיס, איך בין אין בערלין, און אַז איך זאָל נישט מאַכען קיין לאַנגע טענות, און אַז ער האָט קיין צייט נישט, און אַז ער ווייסט בע־סער, צו וואָס פאַר אַ פּראָפעסאָר איך דאַרף! האָסט דו עפּיס צו איהם? און אָט אַזוי, ווי איך זאָג דיר, זענען מיר אויסגעווען, לאָז זיך דיר דאַכטען, ביי דריי פּראָפעסאָרען, און אַלע דריי פּראָפע־סאָרען, גלייך ווי זיי זואָלטען זיך אויפגערעדט, האָבען געזאָגט אַלע אין איין קול: „מאַריענבאַד!" — ווי באַלד אַזוי, צו וואָסער אַ כפּרה האָב איך בעדאַרפט די פּראָפעסאָרען, און נאָך דריי דער־צו? מאַריענבאַד האָב איך דאָך געהערט נאָך אין וואַרשא. קורץ, שולדיג געווען דעם רוח אַ גאַנג — פאַרפאַלען.

געקומען אַהיים, בין איך געווען אַזוי אויסגעמאַטערט, אַז איך האָב מיך קוים געהאַלטען אויף די פיס, און איך האָב מיך שוין, נישט ווילענדיג, געמוזט אַריינלעגען אין בעט אַריין. מיינסט דו דאָך, אַז לאַנג בין איך געלעגען? נישט מעהר זאָל דער דאָקטאָר לעבען אויף דער וועלט. עס האָט מיך אין דער גיך געגעבען אַ טראָג־אויף פון בעט, גלייך ווי אַ דונער וואָלט מיך דערשלאָגען. שטעל דיר פאָר אַ חשבון פון אַ פעלד־גזלן: איך זאָל איהם בעצאָהלען, זאָגט ער, אַכציג מאַרק! פאַר וואָס אַכציג מאַרק? „אַ פּראָסטער חשבון, זאָגט ער: צוויי וויזיטען צו צעהן — איז צוואַנציג. דריי קאָנסוליומס ביי דריי פּראָפעסאָרען צו צוואַנציג — איז זעכציג. און זעכציג מיט צוואַנציג איז, זאָגט ער, אַלע מאָל און אומעטום אַכציג". האָב איך אויפגעהויבען מסתמא אַזאַ סקאַנדאַל, אַז מע איז זיך צע־נויפגעלאָפען אַלע: די בעל־הבית'טע די אלמנה, דער אַלטער בחור

אַראָפּ פון מאַרק. מערטיג. און אז איהר קומט, זאָגט ער, מיט אייער דאָקטאָר, איז גאָר אַנדערע ווערטער. א דאָקטאָר קאָן ער נישט אָפּזאָגען. א דאָקטאָר מוז ער אויסהערען. האָט איהר שוין, זאָגט ער, פערשטאַנען, צי נאָך נישט?"...

אזוי לאַנג, אזוי בריט, ער האָט מיר אַראָפּגעבראַכט דעם דאָקטאָר. איז מיר דער דאָקטאָר אָפּילו באַלד נישט געפעלען אין שלייער. ער קוקט נישט אין די אויגען אַריין, האָט קיין צייט נישט, און ערשט מיט א קוויטש. האָסט עפּעס ליעב א דאָקטאָר, וואָס קוקט נישט אין די אויגען אַריין און ערדט מיט א קוויטש?

אויסגעפרעגט זיך ביי מיר, ווער און וואָס און ווען, און גוט בעטראַכט מיך פון אַלע זייטען, איז ער א בעלן געווען, דער סלוגער דאָקטאָר, מיך אַוועקלעגען אין בעט, איך זאָל איהם לינען ביז מאָרגען. מאָרגען ווען ער מיך, זאָגט ער, נאָך א מאָל בעטראַכטען. און ערשט דעמאָלט ווען ער מיר, הייסט עס, זאָגען, צו וואָס פאר א פראָפעסאָר ער זאָל מיך מעלדען. דערהערט, אז ער וויל מיך אַוועקלעגען, האָב איך איהם אויפגעקלערט, אז פון אַוועקלעגען מיך זאָל ער פערגעסטן. איך בין נישט געקומען, זאָג איך, קיין בערלין לינען. איך דאַרף זיין, זאָג איך, ביי ווערטהיימער'ן, און דאַרף זיין ביי טיטצען, און וויל, זאָג איך, זיין אומעטום. אויב ער וויל, זאָג איך, קומען מאָרגען, מעג ער קומען, נאָר מיך אַוועקלעגען אין בעט — דאָס, זאָג איך, ווען נישט געהן!... ער האָט געמיינט, אז ער האָט אַנגענאָפען אויף א יאָחנע פון די נאַלעווקים און ווען ביי איהר ציהען מאַרקען! איך האָב באַלד ארויסגעזעהען, אז ס'איז נישט קיין דאָקטאָר, נאָר א פיאָווקע. והראיה, אָט ווסט דו הערען, וואָס א בלוטצאָפער קאָן! די האָר שטעלען זיך קאָפויר!

אויף אין דערפריה, איך קום מיט איהם צום פראָפעסאָר, לאָזט זיך אויס, אז ס'איז גאָרנישט דער פראָפעסאָר, וואָס חוה'לע טשאָניק האָט מיר פערשריבען. ס'איז גאָר איין אַנדער פראָפעסאָר אויף גאָר אַנדערע שלאָפקייטען. דאָס בין זיך געוואָהר געוואָרען ערשט נאָכדעם, אז מע האָט מיך גוט אָנגעמוטשעט, און מיר זענען ארויס־

איך בין נאָר געקומען צו פאָהרען אויף דער סטאַנציע, וואָס איך זאָג דיר, ביי דער פּערעלצווייג, נאָך נישט צייט געהאַט זיך ארומצוואשען און אָנטהון, ווי עס געהער צו זיין, האָט מען מיך שוין א נעם געגעבען: וואָס פּאר א דאָקטאָר איך וועל מיר הייסען ברענגען? זאָג איך: „ערשטענס, ווער האָט אייך געזאָגט, אז איך דאַרף א דאָקטאָר? זער איך דען אוים אזוי שלעכט, וואָס מע דער־קענט עס אויפ'ן פנים? און צווייטענס, זאָג איך, האָב איך פון דער היים איין אַדרעס יום פּראָפעסאָר". רופט זיך אָן צו מיר איי־נער עפּים איין אלטער בחור מיט א נאָז, וואָס כע וואכסט אויף איהר וויכפּערלעך: „האָט קיין פּאראיבעל נישט, זאָגט ער, מאַ־דאָם, וואָס איך וועל אייך זאָגען. אָט וויל, זאָגט ער, איהר האָט איין אַדרעס צום פּראָפעסאָר, כיוון איהר זיך פריהער זעהען, זאָגט ער, מיט'ן דאָקטאָר. וואָרום ס'איז א גרויסע נפקא־מינה, זאָגט ער, פון דעם וואָס א ה ר וועט זאָגען דעם פּראָפעסאָר, ביז, זאָגט ער, דער דאָקטאָר וועט איהם, זאָגט ער, זאָגען אויף זיין דאָקטאָר־לשון". לאָזט זיך אוים, אז אָט דער אלטער בחור מיט דער רויטער נאָז וואָהנט טאקי ביי אָט דער אלמנה פּערעלצווייג, וואָס איך זאָג דיר, און ער איז א קאָמיסיאָנער פון דאָקטוירים, דאָס הייסט, ער פערנעמט זיך דערמיט, וואָס ער ברענגט־אראָפּ א דאָקטאָר, אז מע דאַרף, און דער דאָקטאָר ברענגט שוין אַראָפּ דעם פּראָפעסאָר, אדער ער פיהרט שוין אָפּ צום פּראָפעסאָר אהיים. געב איך זיי אָנצוהערע־נישׂ, אז כיך פיהרט מען נישט. „איך בין נאָך, זאָג איך, גאָט זיי דאַנק, אויף אזוי פיעל קרעפּטיג, אז איך קאָן נאָך נעהן א מיל צו־פוס". רופט זיך אָן צו מיר דער קאָמיסיאָנער מיט די וויימפּער־לעך: „מאדאם! ביי מיר האָט איהר, זאָגט ער, גע'פּועל'ט, אז איהר קאָנט געהן דריי מייל צו־פוס. נאָר איך דאַרף אייך זאָגען פריהער, אז ס'איז ארויסגעוואָרפען, זאָגט ער, אייער טרחה. א בערלינער פּראָפעסאָר, זאָגט ער, אז איהר קומט צו איהם אליין אָהן א דאָקטאָר, האלט ער אייך נישט מעהר, זאָגט ער, ווי א האלבע מינוט, פי־פו־פא, א קלאָפּ מיט'ן פינגער, איינס־צוויי־דריי, און —

רובעל מיט צוואַנציג. צי, אַשטייגער, פאַר אַכט און זעכציג פעניג אַ וואַנדזייגער — נו, קאָן מען לעבען? איך רעכען, אַז גאָט וועט העלפען, איך וועל פאָהרען צוריק אַהיים געזונדערהייד, זאָל איך פאָהרען וויעדער איבער בערלין, נישט איבער וויען, — וויען איז, זאָגט מען, אַ העק, אַ פּוסטקע אַקעגען בערלין — און ערשט דעמאָלט זיך אַריינחאַפּען צו ווערטהיימער'ען און מיט אַ ריינעם קאָפּ זיך אַ נעם טהון אַיינקויפען אין בעל־הבתישקייט אַריין אַלסדינג, וואָס מע דאַרף: אַביסעל גלאָזוואַרג און אַביסעל פאַיאַנס און אַנדערע שטוב־זאַכען. היינט זיידענשטאָף און מענעל און פּערפומען. פאַר דער גרעניץ זאָלסט דו קיין יסורים נישט האָבען. איך וועל מיר שוין מסתמא אַיין עצה געבען. חוה'לע טשאַפּניק פיהרט־אַריבער אַלע יאָהר גאַנצע קאַסטענס. דערווייל האָב איך מיר נאָך כמעט גאָרנישט געקויפט, אויסער אַביסעל וועש, אַ פּאָר זומערדיגע שיך, נאָך אַ היטעלע, און אַ שלאָפראָק פון הוילע סטענגעס, אַ האַלב טוץ אונטערשטע קליידלעך, אַ גרינעם זיידענשירם, הענטשקעלעך, שפּיצלעך און פריזלעך מיט נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס איך מוז עס האָבען קיין מאַריענבאַד. און ווייל איך בין שוין געווען ביי ווער־טהיימער'ען, האָב איך מיך נישט געקאָנט אַיינהאַלטען און געהיי־סען אין איין־וועגס אַריינפּאַקען אַ האַלב טוץ טישטיכער מיט צוויי טוץ סערוועטלעך מיט אַ מאַשינדעל אויף צו שלאָגען פּוטער. איך האָב חרטה, ווי הינט עסען מיך, וואָס איך האָב דיר נישט געפאָלגט און נישט מיטגענומען נאָך אַ פּאָר הונדערטער. אַ גרויסע נאַריש־קייט פון מיר, וואָס איך האָב מיך געוואָלט אויספיינען פאַר דיר, אַז איך בין נישט אַזאַ גרויסע אויסברענגערין, ווי דו מיינסט. אַ סך מעהר מצוה געווען אין ווערטהיימער'ען, איידער אינ'ם דאָק־טאָר, אויסקרענקען זאָל ער דאָס! נאָך אין בערלין האָט מיר גע־פעהלט אַ דאָקטאָר! קאַרג האָבען מיר דאָקטוירים אין וואַרשאָ! מאָהל דיר, די בערלינער דאָקטורים וואָלטען שוין געמעגט וואַרטען, ביז איך וועל זיי שיקען רופען. איז אָבער בעשערט אַיין אומגליק, וועסט דו הערען.

דו, איז איצט אויך נישט אין בעסטען, און נאָך כדומה אַזעלכע אָנצוהערענישען הער איך פון דיר... און מחמת דעריבער האָב איך שוין נישט געוואָלט פערפאָהרען אין יענעם האָטעל אויף דער פריעדריכשטראַסע, וואָס מיין קרובה חוה'לע האָט מיר געהאַט אויפגעשריבען. ווי קאָן איך מיך גלייכען צו חוה'לע טשאַפּניק? חוה'לע מעג אויסברענגען וויפיעל זי וויל, וועט איהר קיינער נישט זאָגען, וואָרום חוה'לע איז נישט דאָס צווייטע ווייב ביי איהר מאַן, אַזוי ווי איך, און איהר מאַן האָט נישט קיין קינדער פונ'ם ערשטען ווייב, אַזוי ווי מיין מאַן, און בערעל טשאַפּניק ציטערט נישט אַזוי איבער'ן גראָשען, ווי דו, און האָט נישט מורא בלייבען אַיין אָרעמאַן אויף דער עלטער, ווי דו האָסט מורא. איך מיין נישט, חלילה, קיין זאַך, איך זאָג עס גאַנץ ערנסט, אַז איך וויל דיר נישט אויס־ברענגען קיין איבעריגס, און מחמת דעריבער האָב איך מיך אָפּ־געשטעלט דאָרט, וואו אַלע אונזערע נאַלעווקער שטעלען זיך אָפּ, ביי דער פּערעלצווייג. דאָס איז אַ אידינע אַיין אלמנה, זעהר אַ וואָהלע בעל־הבית'טע און אַיין עהרליכע, קאָכט אויסגעצייכענט און נעמט נישט טייער, און ס'איז נישט ווייט פון אומעטום. פאַר צעהן פעניג ביזט דו אויף דער לייפּציגער שטראַסע, ביי ווערטהיימער'ען. און ווי איז דאָס מעגליך זיין אין בערלין און נישט אַריינגעהן אויף אַ מינוט צו ווערטהיימער'ען? דו זאָלסט זיין איין מאָל ביי ווער־טהיימער'ען, וואָלסט דו אַליין געזאָגט, אַז ס'איז אונמעגליך. דעם נאָמען ווערטהיימער האָב איך געהערט נאָך אין וואַרשאָ. נאָר איך האָב מיר קיינמאָל נישט פאָרגעשטעלט, אַז עס קאָן זיין אויף דער וועלט אַזאַ מין געוועלב. וואָס זאָל איך דיר זאָגען, בעלי היקר? עס לאָזט זיך גאָר נישט בעשרייבען! וואָס אַיין אויג קאָן זעהען און וואָס אַ מויל קאָן רעדען! און מענשען — אַ שפּילקע נישט דורכצוואַר־פען! און אַלסדינג בזיל הזול, פּונקט די העלפט געגען די מקחים, וואָס ביי אונז אויף די נאַלעווקים. שטעל דיר פאָר: צוויי מאַרק אַ טוץ נאָזטיכלעך! אָדער פאַר אַכט און נייענציג פעניג אַ פּאָר זאַקען זיידענע, וואָס דו וועסט זיי נישט קויפען ביי אונז פאַר קיין

מאַריענבאַד

1.

בעלצי קורלענדער פון בערלין צו איהר מאן שלמה קורלענדער אויף די נאלעווקים אין וואַרשא.

לבעלי היקר מוהר"ר שלמה נ"י.

איך קום דיר צו מעלדען, אז דערווייל בין איך נאך אין בער־לין און וועל ערשט קאנען ארויספאהרען קיין מאריענבאד הלואי נאך שבת. איך דאַרף מיך פאר דיר נישט פערענטפערען, נאר דו קאנסט מיר גלויבען, אז איך בין כלל נישט שולדיג, וואס ס'האט זיך אזוי געמאכט, אז איך זאל מיך פערהאלטען אין בערלין א נאנצע וואך צייט. אז דו וועסט אויסהערען ביז'ן סוף אלסדינג, וואס איך האב דא איבערגעטראגען, וועסט דו אליין זאגען, אז מע קאן נישט אויס־רעכענען א זאך אויף צופריהער. „א מענש טראכט און גאט לאכט". אזוי איז די מעשה:

איך האב גערעכענט צו פערברענגען אין בערלין מעהר נישט, אז איין טאג, העכסטענס — צוויי. ווארום וואס דאַרף געדויערען זיין ביי'ם פראפעסאר? וואלט געווען גוט, וועז איך ברענג ארא־פ דעם פראפעסאר צו זיך. האב איך מיר אבער איבערגעלעגט: צו וואס זאל איך דיר אויסברענגען איבעריגע דרייסיג מארק, וואס קאנען צונוץ קומען אויף עפים אנדערש? איך הער אזוי אויך אפט־מאל פון דיר, אז עס גיהט אוועק א סך געלד, און די צייט, זאגסט

מאריענבאד

נישט קיין ראָמאַן, נאָר אַ פערפלאָנטענוש צווישען צוויי שטעדט: וואַרשאָ און מאַריענבאַד, דורך 36 בריוולעך, 14 ליעבעצטעלעך און 46 דעפעשען.

געשריבען אין יאָהר 1911.

אַשטייגער, ווי מיר זענען געווען צו אַ „גוט מאָרגען, גוט יאָהר".

פון דעמאָלט אָן האָב איך אָנגעהויבען פּאַר דער מוהמע נחמה פון אָצעלעס האָבען דרך־ארץ. זי איז בייַ אונז ביידען געוואָרען אין די אויגען העכער מיט נייַען־און־נייַענציג פּראָצענט, און ס'איז בייַ אונז געבליבען, מיר זאָלען זיך מיט איהר אונטערוועגענס שוין טאַקי מעהר נישט צעשיידען.

געשפרונגען צו איהם גלייך אין פנים אריין, זיך געזומען מיט ביידע הענד ביי די זייטען און האָט איהם אויסגע'לומר'ט א צע־טעל, און דוקא אויף פראָסט אידיש:

— הער נאָר אויס, דו קירע־דייטש, דו שוטה בן פיקהאָלץ, דו לאָמפענגלאָז, איך וועל מיר נאָר א מעשה אָנטהון! דו מיינסט דאָך אוודאי, אז מע האָט זיך דערשראָקען פאר דיין טענדעוועראנ־דע מיט'ן שווארצען קוימען, וואָס דו טראָגסט אויפ'ן קאָפּ? דאָך הכל האָסט דו דאָך ביי אונז אויסגענארט די עטליכע פאָר גילדען אומזיסט און אומנישט, ווי א פראָסטער מאָשעניק! דו מיינסט, מע וועייסט נישט, ווער דו ביזט, דו אָפּגעריסענער דלפון, דו נאָ־קעטער כתריליק? געהסט נישט אוועק? אָט פאָהר איך אריין צו דיר אין פנים אריין און פליק דיר אויס דאָס בערדעל עד פריטה אחת, פארשטעהסט דו מיך, וואָרום איך האָב שוין אויף מיין לע־בען געפאָטשט אזעלכע לייט, הערסט דו, וואָס דו וועסט זיך ביי זיי באָהאַלטען אין קעשענע! וואָס זאָגט איהר, איך בעט אייך, אויף דעם משוגענעם דייטיש מיט דעם לאָקשען־טאָפּ, איך וועל מיר נאָר א מעשה אָנטהון? !... פאָלג מיך, נעם דעם וועג, וועסט דו בעסער מאכען!...

. . . . . .

איך וויים נישט, צי ער האָט זיך טאקי איבערגעשראָקען פאָר דער מוהמע נחמה, וועלכע האָט אויסגעזעהען אין דער מינוט, וויא צערייצטע ספאָלאָשעטע הוהן, וואָס איז גרייט אויפגראָבלען אייך די אויגען, צי ער האָט גלאָט נישט געוואָלט האָבען צו טהון אין וויען מיט א אידינע פון אָצעלעם — מיין דייטש מיט דער טענ־דעוועראנדע האָט געזומען דעם צילינדער אין די הענד און די פים אויף די פלייצעס און האָט געמאכט פליטה נאָר אויף אין אנדער אופן, א שטארקען קלאָפּ געטהאָן מיט דער טיר און אויף יענער זייט שוועל געבענשט אונז מיט'ן געוויסען נאָמען „רוסישע שווייי־נען", וואָס מיר זענען צו דעם שוין אזוי צוגעוועהנט געוואָרען,

מאַרק־אידינע איז איהרע איין אייגענע מוהמע און קומט ארויס פון א סך א שענערען יחוס, ווי ער מיט זיין רעסטאָראַן, און אפילו מיט דעם שענעם שוואָגער זיינעם, וואָס טראָגט ארום לאָמפּענגלעזער לעך מיט אַבאשורען איבער די הייזער אויף צו פערקויפען...

— קום! — זאָגט זי צו מיר. — לאָמיר בעסער עסען לייזע אייער, אידער זיך באָגעגענען מיט אזעלכע גראָבע לייט, וואָס רעדען כלומרשט אויף דייטש און נארען אוים אונזערע רוסישע קערבלעך.

די גאַנצע צייט, וואָס מיין חיה־עטעלע האָט איהם געזידעלט, האָט איהם נישט געאַהרט; נאָר די לעצטע ווערטער „רוסישע קערבלעך" האָבען איהם אזוי צעקאָכט, אז ער האָט זיך אַנגעצונדען מיט א העליש פייער, אַנגעפאַלען אויף אונז, ווי א ווילדע חיה, געווען גרייט אונז רורם צו זיין — וואָס טויג אייך, מיר זענען פונ'ם רעסטאָראַן קוים ארויס מיט'ן לעבען, און מע האָט אונז ארויסבעגלייט שען, מיט כבוד, נאָכגעשריגען אויף דער גאַס און געמאָכט מיט קולאָקעס: — „רוסישע שווייגען! רוסישע שווייגען!"

נאָר דאָס בעסטע האָבען מיר געהאַט דערנאָך, שפּעטער, אינ'ם האָטעל. דאָרט האָבען מיר געהאַט א פערבייסונג פונ'ם שוואָגער זיינעם. דער קאָמיסיאָנער פון לאָמפּענגלעזער און אַבאשורען האָט אַנגעקלאָפּט צו אונז אין דער טיר ארײַן, ארײַנגעקומען מיט נאָך איינעם א דייטש, אויך מיט א צילינדער, נאָר אָהן א טענדעוועטענדע, און האָט אונז געפרעגט: „אויף וואָס פאַר איין אופן האָבען מיר זיך ערלויבט איהם צו בעלעדיגען הינטער די אויגען?"... בשעת מעשה האָט ער געקלאָפּט מיט'ן שטעקען אין טיש ארײַן און איז געווען אזוי רויט, אז איך האָב מיך דערשראָקען, אַנגעהויבען מורא האָבען פאַר קלעפּ, א קשיא אויף א מעשה: וואָס א דייטש קאָן ביי זיך אין ווינען?

נישט אזוי האָט אַבער בעקלערט די זאַך די מוהמע נחמה פון אַצעלעם. זי האָט זיך, אפּנים, ווינציג־וואָס איבערגעשראָקען פאַר'ן דאָזיגען דייטש. האָט זי זיך אויפגעחאפּט פונ'ם אָרט אוו איז צי־

אַרויס פונ׳ם פּראָפעסאָר רויטנאַגל, זענען מיר געבליבן שטעהן אַלע דריי, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע אָהן וועדטער, ווי אייגער רעדט: „וואָס טהוט מען איצטער?" און ס׳איז געבליבן, מיר זאָלען זיך אין עצה האַלטען מיט׳ן דאָקטאָר זילבערשטערן. און אזוי ווי דער דאָקטאָר זילבערשטערן נעמט איצטער נישט צו, בעראָף מען אָנקומען צום קאָמיסיאָנער פון לאָמפּענגלעזער און אַבאָשורען. נאָר אזוי ווי מיר ווייסען נישט, וואו ער זיצט, איז געבליבן, מיר זאָלען זיך דורכגעהן צום רעסטאָראַטאָר.

— נו, וואָס הערט זיך? — מאַכט ער צו אונז.

— וואָס זאָל זיך הערן? — זאָגען מיר. — אייער שוואָגער האָט אונז געקויעלעט, אַלע דריי געקויעלעט!

און מיר האָבען איהם דערצעהלט, אז דער פּראָפעסאָר האָט אונז געשיקט איטליכען בעזונדער אין אַנדער באָד.

— דאָס איז גאָר? נו, וואָס־זשע איז? — זאָגט זיך דער רעסטאָראַטאָר גאַנץ קאַלטבלוטיג.

— א חכם איהר זייט! — מאַכט צו איהם חיה־עטעל. — דערויף בין איך געקומען אַהער מיט מיין מאַן, מע זאָל אונז צעשיידען, מיך קיין ליסי, איהם קיין סטריסי!

— בערוהיגען זי זיך, מאַדאַם! — מאַכט ער צו איהר. — פון פראַנצעזאָר קיין קאַרלסבאָד איז גאָר נישט אַזא ווייטע שטרעקע; צוויי־דריי שטונדען רייזע, נישט מעהר. ווילט איהר, פאָהרט איהר זיך דורך צו אייער מאַן; ווילט איהר, פאָהרט זיך דורך אייער מאַן צו אייך.

— א דאַנק אייך פאַר דער עצה! — זאָגט צו איהם חיה־עטעל שוין מיט כעס. — איהר זאָלט דערלעבען אַנזאָגען בעסערע בשורות און געבען קליגערע עצות.

— דאָרט אין קעך, ביי די לאָקשען! — לעגט־צו א קנויטעל די מוהמע נחמה. און דער רעסטאָראַטאָר איז זי מכבד און זאָגט צו איהר, אז „מיט מאַרק־ווייבער איז ער קיין מחותן נישט"... פערדריסט דאס מיין חיה־עטלען, און זי זאָגט צו איהם, אז די דאָזיגע

פאלט אן א פרישער געלעבטער, און בכדי דער קאמיסיאנער פון לאמפענגלעזער און אבאזשורען זאל זיך נישט געפינען בעלעדיגט, געפין איך א תירוץ און זאג, אז איך האב מיך דערמאנט א מעשה, וואם האט זיך געטראפען ביי אונז אין יעהופּעץ נאך פאר־א־יאה־רען, און איך לאז אוים וויעדער אויף דייטש:

— האבען זיי פארשטאנד?

— צי איך האב פארשטאנד, צי ניין — דאס איז קיין ספק נישט, נאר צי איהר האט פארשטאנד — „דאס איז איינע פרא־גע!" — מאכט ער צו מיר אויף אויף דייטש, נעמט די טענדעוועי־רענדע מיט'ן שטעקען און מיט'ן צילינדער און געהט אוועק שטארק אנגע'ברוגז'ט, און צווישען אונז, פיהל איך, ווערד א שנאה, שנאת־מות!

ח.

[דער פראפעסאר רויטנאגעל ווייל אונז צעשיידען. — מיר צעקריענען זיך מיט וויען. — די מוהמע נחמה ווייזט זיך ארוים, ווער זי איז.]

גרינגער איז ביי אונז אריינגעבען א קינד אין גימנאזיע אדער ארויסנעמען פונ'ם פריזיוו, ווי זעהען זיך אין וויען מיט'ן פראפעסאר רויטנאגעל. פריהער האט אונז דער דאקטאר זיל־בערשטע־רען נעטהאן טובות, געגעבען עצות, געשריבען רעצעפטען, אי דאס — צוליעב דעם קאמיסיאנער פון די לאמפענגלעזער און אבא־זשורען, וואס האט אונז געטהאן צוליעב זיין שוואגער דעם רעסטא־ראטאר; און ערשט אויפ'ן דריטען טאג האבען מיר זיך דערשלא־גען צום פראפעסאר רויטנאגעל, וואס איז געווען אזוי פריינדליך און האט אונז צוגענומען איטליכען בעזונדער און האט אונז פער־שריבען איטליכען איין אנדער באד. מיין חיה־עטלען האט ער אפ־געשיקט קיין פראנצענסבאד, די מוהמע נחמה — קיין מאריענ־באד, און מיך — קיין קארלסבאד.

— אלזא, וואָס איז אייער שלאָפקייט? — **צעפרעגט ער זיך ביי אונז.**

וואָס קאָנען מיר איהם זאָגען דערויף, אז אייגענטלעך וויסען מיר אַליין נישט? איך פּרוב איהם געפינען א תירוץ, אז איהם קאָנען מיר נישט זאָגען, מיר קאָנען דאָס זאָגען נאָר דעם פּראָפעסאָר אַליין; לאָזט ער זיך נישט איינרעדען און זאָגט, אז פּראָפעסאָרען זענען פּארהאַן אין וויען וויפיעל שטערען אין הימעל (קיין עין־הרע נישט!), און אויף איטלעכער שלאָפקייט איז פּארהאַן א בעזונדערער פּראָפעסאָר. „וואָס טהוט מען? — קלער איך מיר. — וואָס פאַר א שלאָפקייט זאָל איך איהם אויסטראַכטען?" בין איך מיך מיישב און דרעה זיך אוים, ווי אויף א טעלער, און זאָג איהם דעם רייגעם ריכטיגען אמת, אז איך בין געוונד און שטאַרק אויף אלע אברים, און די שלאָפע זענען זיי. איך וויז איהם אָן אויף מיין חיה־עטלען מיט דער מוהמע נחמה און לאָז אוים אויף דייטש:

— האָבען זיי פּארשטאַנד?

— זעהר שען! — מאַכט ער צו מיר מיט א שטרענגען קוק און רופט זיך אָן צו מיינע דאַמען: — זאָגט זשע מיר, איך בעט אייך זעהר, וואָס פעהלט אייך, אייגענטליך?

— אוי, איך וועל מיר נאָר א מעשה אָנטהון, לאָז ער ארויסגעהן! — מאַכט די מוהמע נחמה צו מיין חיה־עטלען, און מע משלה'ט מיך ארויס אין קאָרידאָר ארויס אויף עטליכע מינוט, און אז איך קום אריין צוריק, וועט איך געוואָהר, אז דער פּראָפעסאָר הייסט רויטנאָגל און דער דאָקטאָר הייסט זילבערשטערען.

— און וואָס זענט איהר? — פּרעג איך איהם.

— א קאָמיסיאָנער פון לאָמפּענגלעזער און אבאשורען. — מאַכט ער גאָנץ קאַלטבלוטיג.

— וואָס סע האָט זיך מיר גע'חלום'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אלע נעכט פון א גאָנץ יאָהר! איך וועל מיר נאָר א מעשה אָנטהון! — זאָגט די מוהמע נחמה און טהוט א פּלעסק מיט די הענד, און מיין חיה־עטל וועדר רויט ווי פייער, און אויף מיר

א גאנצען טאָג זענען מיר אָפּגעזעסען אין האָטעל און געווארט אויפֿן רעסטאָראַטאָר׳ס שוואָגער. די זון האָט שוין געהאָלטען ביי זעצען זיך, און מיר זענען געזעסען אַלע דריי ביי אײַן פּענסטער און געקוקט אויף דער טומעלדיגער שטאָדט מיט די נאָרישע דייטשען, וואָס דרעהען זיך אַרום הין און צוריק אַלע אין צילינדער... פֿלוצים הערען מיר, עמיצער קלאָפּט אין טיר אַרײַן: איינס, צוויי, דרײַ — און עס קומט אַרײַן א דייטש מיט א טענדעוווערענדע, מיט א צילינדער, מיט א גרויסען שטעקען און מיט העגדשקעלעך, און חאָטש ס׳איז שוין געווען שטאָק־נאַכט, מאַכט ער צו אונז מיט א ניגון:

— גוטען טאַאַאג!

— אַלע בייזע וויכטע חלומות אויף מיינע שונאים׳ס קאָפּ! איך וועל מיר נאָר א מעשה אָנטהון! — רופט זיך אָפּ די מוהמע נחמה, און מיר קאָנען זיך נישט איינהאָלטען און שיסען אוים א געלעכטער.

איז דאָס דעם דייטש, אַפּנים, שטאַרק נישט געפֿעלען, וואָרום ער האָט זיך שטאַרק צעבייזערט אויף אונז וואָס מיר לאַכען און געקלאָפּט מיט׳ן שטעקען אין טיש אַרײַן און אַלץ געשריען:

— אונפערשעמט!... רוסישע שווײַנען!...

אַפּנים, חזירים הייסט דאָס?... ביז איך האָב געמוזט אויפֿשטעהן און צוגעהן צו אים און געבעטן איהם צו פערשטעהן, אַז נישט פון איהם לאַכען מיר, נאָר פון דער מוהמע נחמה.

— זי איז פערריקט? — מאַכט ער צו מיר און גיט מיר צו פערשטעהן אויף אידיש, אַז דאָס הייסט משוגע. פון׳ם וואָרט „משוגע" פערשטעהען מיר, אַז ער איז א איד, און איך וועל געוואָהר, אַז ער איז דעם רעסטאָראַטאָר׳ס שוואָגער, און ס׳איז גאָר א סברא, אַז ער קאָן רעדען אויף אונזער לשון. און עס וועלן אויף אונז אַלעמען א שמחה. גיך וועלן בעשאַפען טיי (פון׳ם קעסטל, געוויינטלעך), און מיר טרעטען־צו צו אונזער גשעפט.

אז ס׳איז פֿאַרהאַן געלט, האָט ער אונז אַנידערגעלאָזט א צעטעל, אז מיר מוזן זיך פריהער זעהען מיט׳ן פּראָפּעסאָר, וואָרום מיר קאָנען וועלן אומגליקליך, טאָמער חלילה פאָהרען מיר אין די וואַרעמבעדער אָהן א פּראָפּעסאָר! בלייבט די קשיא: וואָסער פּראָפּעסאָר? — דאָס קאָן אונז זאָגען נאָר דער דאָקטאָר. און וואָסער דאָקטאָר? — דאָס קאָן אונז זאָגען נאָר דער שוואָגער זיינער; דער שוואָגער זיינער איז אויסגעבונדען מיט אַלע דאָקטוירים. אויב מיר וויללען, זאָלען מיר וואַרטען אויף זיין שוואָגער.

איז דאָך מסתמא מיר די געשיכטע נישט געפעלען.

— אפשר וואָלט געווען א סברא, — זאָג איך — מיר זאָלען זיך דורכשלאָגען גלייך צום פּראָפּעסאָר? מיר זענען, חלילה, נישט פון די מסוכנ׳ע קראַנקע. מיר זענען, ברוך השם, געזונטע מענשען, אייגענטליך; מיר וויללען נאָר וויסען אין וואָסער באָד מיר זאָלען פאָהרען.

— איהר מיינט, אפּנים, אז איהר זענט אין רוסלאַנד? — מאַכט דער רעסטאָראַטאָר. — איהר ווילט נעהן גלייך צום פּראָפעסאָר? געהט אייך געזונטערהייד, נאָר זעהט, איהר זאָלט קיין חרטה נישט האָבען.

— דאַרפסט עפּים אָנארבייטען א חתונה! — מאַכט צו מיר שטיללערהייד מיין חיה־עטעל, און די מוהמע נחמה האַלט זי אונטער:

— וואָס וועט דיך אָהרען, אז מיר וועלען פריהער זיין ביי׳ם דאָקטאָר?

בקיצור, ס׳איז געבליבען, מיר זאָלען זיך זעהען פריהער מיט׳ן דאָקטאָר, דאָס הייסט, מיר זאָלען געהן אָהיים און וואַרטען, ביז עם וועט קומען צו אונז דער שוואָגער פונ׳ם רעסטאָראַטאָר; נאָכדעם וועט אונז דער שוואָגער ברענגען דעם דאָקטאָר, און דער דאָקטאָר וועט אונז שוין פיהרען צום פּראָפּעסאָר.

געפעלט אייך נאָר, וויפיעל פּראָטעקציעס מע בעראַרף האָבען אין וויען, ביז מע דערשלאָגט זיך צו א פּראָפּעסאָר!

?.

[צווישען אידען ווערד מען נישט פערפאלגט. — איין עצה פון א רעפטאראטאר. — א קאמיסיאנער פון לאמפענגלעזער אונטערזוכט מיינע דאמען.]

„צווישען אידען, זאגט די זועלט, ווערד מען נישט פערפאלגט"... זאלט איהר טאקי וויסען, אז ס'איז אמת. וואם וואלטען מיר געטהאן, למשל, וען מיר שלאגען זיך נישט צו צו קיין אידישען רעפטאראן, וואו דער רעפטאראטאר אליין איז אזוי פריינדליך און שלאגט זיך אן מיט זיינע עצות, צו וואסער דאקטאר מיר זאלען גהען? וועדליג די דייטשען מיט זייער שטומפיגער שווערער שפראך, וואלטען מיר זיך ארומגעדרעהט אין וויען ימים ושנים. וואם געהט דאם אן, אשטייגער, דעם שווייצאר פון האטעל, וואם מיר טהוען אין וויען? פון זיינעטוועגען וואלטען מיר געמעגט דארט האלטען האש־השנה, און אפילו די אנדערע טעג סוכות, אבי מיר זאלען שטעהן ביי איהם אין זיין גרויסארטיגען האטעל, טרינקען די שענע טיי, וואם מע דערלאנגט אונז פונ'ם קעסעל, און צאהלען איהם פאר איטליכען טרונק וואסער און פאר דער מאשינע, וואם מע הויבט אונז אויף און מע לאזט אונז אראפ צוואנציג מאל ס טאג, וואם מיין חיה־עטעל איז דערפון ווינציג־וואם צופריעדען. זי זאגט, אז עס דרעהט זיך איהר דער קאפ אויף צו חלש'ען. און די מוהמע נחמה פון אצעלעם האט דאם ערשטע מאל דערפון אזוי זיך צעשריען, אז מיר זענען געווען שטארקער פון אייזען, אז מיר האבען נישט געפאלאצט פאר געלעכטער!

נישט אזוי איז אבער צווישען אידען; דער בעל־הבית פון דער אידישער רעפטאראציע האט אונז באלד גענומען אויפ'ן צימבעל: וועד זענען מיר? פון וואנען? וואוהין פאהרען מיר? וואם איז אונזער שלאפקייט? און צו וואסער פראפעסאר דארפען מיר? דערהערט, אז מיר פאהרען איז די וואלעמבערער, און אנגעשמעקט,

אין די קלייטען, און זיי האבען שוין אייגעהאנדעלט סחורה, און מע האט זיי שוין אפגענארט, ווי די אמת'ע בראדער סוחרים.

— געפעלט דיר, חיה־עטעל, די שטאדט וויען? — זאג איך צו מיין ווייב נאכדעם, אז מיר האבען זיך שוין איינגעוואשען און איבערגעטהאן פונ'ם וועג און אפגעטרונקען טיי און אנגעקוקט די שטאדט וויען.

— אנצינדען לאז זי זיך דיר אויפ'ן פייער! — זאגט חיה־עטעל. — אין אזא גרויסער שטאדט זאל נישט זיין ווא צו עסען!

וואם זשע איז די מעשה? מיר זענען געגאנגען זוכען א אי־דישען רעסטאראן, האבען מיר זיך ארומגעדרעהט איבער דער שטאדט א שעה זעכס און נישט געקאנט געפינען. וועמען מיר האבען געפרעגט, איז אדער מע האט אונז נישט פערשטאנען, אדער מיר האבען יענעם נישט פערשטאנען... אט ווייזט ער אן, דאכט זיך, זאהר גוט: רעכטס! לינקס! פארווערטס!... און קומט צו עפים, לאזט זיך אויס, אז עס הויבט זיך גאר נישט אן... האבען מיר דעם ערשטען טאג טאקי געגעסען מכות, געלעבט מיט קאווע און מיט לייזע אייער און מיט וויענער פוטערגעבעקלעך, וואם צעגעהען זיך אין מויל, ווי שניי אויף דער זון.

ערשט אויפ'ן צווייטען טאג האבען מיר דערטאפט א אידישען רעסטאראן מיט'ן נאמען „כשר". און נאך וואם פאר א מין כשר! כשר צו כשר איז נישט גלייך! דער רעכטארטאר, חאטש ער „שפרעכט דייטש", נאר ער גענהט מיט א יארמעלקע אויפ'ן קאפ, און צום עסען וואשט מען זיך, און די געסט געהען־צו איינס צום אנדערען און מע גיט זיך אפ שלום און מע פרעגט זיך אוים, פון וואנען פאהרט א איד? און וואהין? און וואם? און ווען? און אויב געשעפט, איז צוליעב וואם פאר א געשעפט? און אויב צום דאקטאר, איז צו וואסער דאקטאר? — מיט איינעם ווארט, גאנץ אידישליך, פונקט ווי אין ווארשא.

— פיעל ציטער ווינשען זיך? — מאכט ער צו די דאמען.

— וואם ווינשט ער אונז, איך וועל מיר נאר א מעשה אנ־טהון? — זאגט די מוהמע נחמה, און מיר ביידע לאכען.

— ער פרעגט, וויפיעל נומערען. — זאג איך.

— זאג איהם אויף דייטש, אז צוויי. — מאכט צו מיר חיה־עטעל, און איך בעווייז איהם אויף דייטש צוויי פינגער און לעג איהם צו אויף פראנצויזיש:

— פראנטע מאשיקא באנזשור!

— יא וואהל! — מאכט ער צו מיר. — אם ערשטען שטאק! — און פיהרט אונז אריין אין גרויסארטיגע חדרים.

— ווי טייער איז ביי אייך — זאגט די מוהמע נחמה — א מעת־לעת?

שטעהט ער, דער דייטש, און קוקט אויף איהר, ווי א זינדיגער מענש; ער הויבט נישט אן צו פערשטעהן, וואם מע רעדט צו איהם, און מאכט צו מיר מיט א שמייכעל אין זים, ווי צוקער:

— פילייכט וואלען ווייר בעסער דייטש שפרעכען?

— זאג איהם אויף דייטש, — רופט זיך אן צו מיר מיין חיה־עטעל. און איך מאך צו איהם מיט די הענד, ווי איינער רעדט: מה יקר? פערשטעהט ער מיך נישט און פינטעלט מיט די אויגען... איין אומגליק מיט זייער שפראך! ביי אונז רעדט מען אויך דייטש, נאר ס'איז גאר נישט דאם דייטש, וואם ביי זיי. איך בעגעגען מיך אמאל ביי אונז אין יעהופעץ מיט דייטשען, איך מאך מיט זיי גע־שעפטען. איך רעד מיט זיי האלב אידיש, האלב דייטש, מיר פער־שטעהען איינס דאם אנדערע. דא זאל גאט שומר ומציל זיין! אלע צייהן קאן מען זיך אויסברעכען!

דאם איז אבער נאר די ערשטע צייט. וואם ווייטער ווערען מיר אלץ מעהר געווועהנט מיט דער שפראך, און מיר הויבען אן פערשטעהן איינס דאם אנדערע מיט'ן קוק! אויפ'ן אנדערען טאג איז שויז מיין חיה־עטעל אליין געגאנגען מיט דער מוהמע נחמה

קאָלדרעם (דאָ געהען אַלע פערד צוגעדעקט מיט קאָלדרעם, זיי זאָלען זיך, חלילה, נישט צוקיהלען), זעצט זיך אַנידער און דרעהט־אויס צו אונז דעם קאָפּ און לאָזט אַרויס אויך פונ׳ם האַלז, נישט פונ׳ם מויל (אַווי רעדען זיי דאָ אַלע). עפּיס א מינים ווערטער מיט א ניגון, וואָס ס׳איז שווער צו פערשטיהן.

— וואָס וויל ער? — מאַכט די מוהמע נחמה צו חיה־עטלען.

— פרעג איהם וואָס ער וויל? — מאַכט חיה־עטל צו מיר.

— וואָס איז, דייטש? וואָס וויל־סט דו? — מאַך איך צו איהם, מעהר מיט די הענד, געוועהנליך, און די מוהמע נחמה העלפט מיר אונטער:

— מכח איין אַבסניא פרעגט איהר?

— האָדיעט שוין, מוהמענו! — זאָגט צו איהר מיין חיה־עטל. — דייטש — לאָזט איהם! מיין מאַן וועט איהם שוין זאָגען אויף דייטש.

מיין חיה־עטל׳ס ווערטער געבען מיר צו אַזוי פיעל קוראַזש, אַז איך הויב שוין אָן צו רעדען אויף צוויי לשונות מיט א מאָל — אויף דייטש און אויף פראַנצויז:

— גראַנד האָטעל בעסטע קוואַליטעט פראַנטע מאָשיקע! — און בשעת מעשה טהו איך איהם א קנאַק מיט דער צונג. פערשטעהט ער מיך, דער דייטש, און רופט זיך אָן צו מיר:

— יא וואָהל! יא וואָהל!

און עס געדויערט נישט לאַנג, פיהרט ער אונז צו זעהר א גרויסאַרטיג הויז מיט שפּיעגעלדיעג פענסטער, און עס לויפען־אַרויס אָקעגען אונז נייע מלאכי־חבלה מיט שוואַרצע פּרעק, און מע חאַפּט אונז אונטער די הענד און מע פיהרט אונז גלייך אַרויף, און עס קומט אונז אָקעגען איינער מיט צוויי באַקען־בערד, איך וואָלט געמעגט שוועהרען — א גראַף, א מאַגנאַט. צום סוף איז דאָס א שווייצאַר. חאַפּט אַראָפּ דאָס היטעל און טראַגט אונז אָקעגען זעהר א שענעם גוט־מאָרגען.

טריט, און חיה־עטעל האָט זיך אָנגעהאַלטען אָן מיר, און אַזוי זענען מיר געווען אַלע דריי שוין נישט צעשיידט.

אויסגעגרוזעט מיט גרויסע צרות דעם באַגאַזש, דערצעהלט מיר איינער פון די מלאכי־חבלה, אַ רויטער דייטש מיט אַ ווייסען פּאַרטוך, עפּיס אַ גאַנצע מעשה אויף זיין געמוטשעט לשון, וואָס מע פערשטעהט נישט אַ וואָרט, מחמת ער רעדט נישט מיט'ן מויל, נאָר מיט'ן האַלז, און מיט אַזאַ מהירות, קוים וואָס מע חאַפּט מיט'ן אויהער. איינציגע ווערטער נאָר האָב איך געחאַפּט: „האָטעל"... „פערד"... „וואָגען"...

— וואָס ווילּ ער, כ'וועל מיר אַ מעשה אָנטהון! ? — מאַכט די מוהמע נחמה צו חיה־עטלען.

— פרעג איהם, וואָס ווילּ ער? — מאַכט צו מיר מיין חיה־עטעל. — פרעג איהם אויף דייטש: וואָס זאָגט ער?

— ער פרעגט, — זאָג איך — ווי אַזוי מיר ווילען פאָהרען אין שטאָדט אַריין? צי מיט פערד, צי מיט'ן טראַמווייַ?

— מיט סוסים! — מאַכט צו איהם די מוהמע נחמה, און אויף מיר און אויף חיה־עטלען פאַלט אָן אַ געלעכטער.

— געגוג שוין לאַכען! — זאָגט צו מיר חיה־עטעל. — זאָג איהם אויף דייטש, אַז מיר ברויכען אַיין איזוואָשטשיק.

— פיואיט! — מאַך איך צו איהם און טהו אַ פייף און ווי אַ שמייס מיט דער בייטש, ער זאָל מיך פערשטעהן. און שטעלט אַייך פאָר, אַז ער האָט מיך באַלד פערשטאַנען!

— יא וואָהל! — מאַכט ער צו מיר, און אין צוויי מינוט אַרום זיצען מיר שוין אַלע דריי אין אַ גרויסאַרטיגען פאַיעטאָן מיט אזעלכע געזונדע סוסים, וואָס ביי אונז זעהט מען דאָס גאָרנישט. אויך דעם באַגאַזש האָט ער אונז אַרויפגעפּעקעלט, דער רויטער דייטש מיט די געזונדע פּלייצעס. איך רוק איהם אַריין אין יד אַריין אַ שענע מטבע, חאַפּט ער אַראָפּ דאָס היטעל און דאַנקט אונז אָן אַ פולען קאָפּ. דער קוטשער פון די סוסים, אַ גאַנצער דייטש מיט אַ לולקע־ציבעק, נעמט זיך פּאַוואַלינקע אַראָפּ פון די פערד די

— וואָס לאָזט דו זיי? — שרייט צו מיר מיין חיה־עטעל און לויפט מיט מיר אינאיינעם נאָך די מלאכי־חבלה. — פאַר וואָס פרעגסט דו זיי חאָטש נישט, וואוהין טראָגען זיי אונזערע זאכען? דו קאָנסט דאָך מיט זיי רעדען אויף דייטש!

— מסתמא אויפ'ן וואָקזאל — זאָג איך. — וואָס האָסט דו כורא?

— אזוי? וואָס איך האָב מורא? ס'איז דיר דאָס אַנדערע קוישעל מיט'ן ציערונג? — און מיין חיה־עטעל איז שוין פאַרטיג מיר אָפּשפּיעלען א וויוואָט, ווי איך בין וועטה. ערשט מיר רער־זעהען די מוהמע נחמה פון אָצעלעם ליגען אויף דער ערד אויס־געצויגען און פערשפּרייט ביידע הענד אויף איהרע פּעקלעך, ווי א געטרייע מוטער, וואָס בעשיצט איהרע קינדער, אָדער ווי אַיין אָדלער, וואָס מע וויל ביי איהם אַוועקרויבען זיינע קליינע אָד־לערלעך. איינער פון די מלאכי־חבלה שטעהט איבער איהר און וויל נעמען טראָגען די זאכען, לאָזט זי איהם נישט און שרייט אויף א קול:

— טשעפּעט נישט די וועשטשעס, איך וועל מיר א מעשה אָנטהון!

אזוי קאָמיש און לוסטיג האָט אויסגעזעהען די דאָזיגע סצענע, אז מיר האָבען זיך ביידע נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָבען זיך געקאָטשעט פאַר געלעכטער.

— מוהמעניו, גאָט איז מיט אייך! — מאַכט צו איהר חיה־עטעל. — וואָס האָט איהר מורא? אָט טראָגט מען דאָך אונזערע וועשטשעס אויך, און מיר האָבען קיין מורא נישט...

בתוך כך האָבען מיר אין דער בהלה פערלוירען די יעקאָטע־רינאָסלאָווער דאָמע מיט דער טאָכטער און מיט דער שוועסטער, און א דאנק גאָט, וואָס מיר האָבען זיך חאָטש געהאַלטען אין דרייען מיט דער מוהמע נחמה, וואָס האָט זיך אָנגעהאַלטען אָן מיין חיה־עטעלען ביי'ם קליידעל, נישט אָפּגעלאָזט זי אויף קיין

איך ווינש אייך, לעזער, אויב איהר האָט אַ ווייב, און דאָס ווייב האָט נערווען, און איהר פאָהרט מיט איהר אין די וואַרעמ־בעדער, זאָל אייך גאָט צושיקען אַ מוהמע נחמה פון אָצעלעס, וועט איהר גענעזען זיין און אויסגעלייזט ווערען, אם ירצה השם, פון אַ סך צרות און אומגליקען, וואָס אַ בעווייבטער מענש קאָן אויף זיך האָבען.

ו.

[אַ בהלה אין וויען. — אַיין אומגליק מיט דער שפּראַך. — נישטאָ וואָס צו עסען.]

ביז וויען האָבען מיר זיך אַלע געהאַלטען איינס, אָפּגערעדט, מיר זאָלען אַלע פערפאָהרען אויף איין סטאַנציע, אַלע געהן צו איין פּראָפּעסאָר — הכלל, אומעטום אינאיינעם. נאָר פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס מיר זענען געקומען קיין וויען, איז גע־קומען אויף אונז אַלעמען אַ טומעל, אַ לויפּעניש מיט אַיין אויס־חאַפּעניש. דער ערשטער אומגליק האָט זיך גענומען פון די וויענער אַרטעלשטשיקעס, וואָס האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן צו אונז, ווי די מלאכי־חבלה, עפּיס גערעדט צו אונז מיט אַ מאָדנעם לשון, נישט געקוקט אין די אויגען אַריין, געחאַפּט אונזער באַגאַזש אונטער די הענד און אַ זאָג געטהאָן:

— געפּעק! געפּעק!

וואָס געפּעק? ווער געפּעק? — וויים איך נישט. מיין חיה־עטעל וויל זיי אַיינהאַלטען, קוקט אויף מיר, ווי איינער רעדט: „וואָס שווייגסט דו?“ נאָר די מלאכי־חבלה הערען אונז ביידען, ווי המן דעם גראַגער; זיי האָבען פערנומען אונזערע פּעקלעך און מאַרש, איך וויים אַליין נישט וואוהין, און מיר נאָך זיי.

אַ קול האָט זי אַ הייזעריגס, און אַז זי רעדט, טאַנצט זי אונטער, דרעהט זיך אויף אַלע זייטען, פערגעסט אַלע מינוט, וואו זי האַלט אין די יוצרות, מישט צענויף קאַשע מיט באָרשט מיט נעכטיגע טעג, טהוט זיך אַ פּאַטש מיט ביידע הענטלעך איבער די קיילעכיגע קלובעס: „איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטהון!" און צעלאַכט זיך אַזוי, אַז אַלע מוזען לאַכען מיט איהר אינאיינעם.

— מוהמעניו, — פרעג איך זי — ביי וואָסער פּראָפעסאָר האָט אייך דער דאָקטאָר געהייסען זיין?

— לאָם איך אַזוי וויסען פון איהם! — זאָגט די מוהמע נחמה. — ער האָט מיר דאָרט פאַרשריבען, דער שענער דאָקטאָר פון אָצעלעס, אויף אַ שטיקעל פּאַפּיער דעם נאָמען זיינעם, נאָר איך געדענק שוין נישט אין וואָסער אַ שטאָדט: צי אין וויען, צי אין בערלין? איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטהון!

און די מוהמע נחמה זוכט־זוכט אין אַלע קעשענעס און קאָן נישט געפינען דאָס שטיקעל פּאַפּיער, וואָס דער שענער דאָקטאָר פון אָצעלעס האָט איהר פערשריבען.

— ווייסט איהר חאָטש, לכל הפּחות, דאָס חולאת אייערס? — פרעג איך זי אויף אַ ציקאַוועסט.

— אָט וועל איך דיר באַלד געהן דערצעהלען מיין חולאת! — מאַכט די מוהמע נחמה און צעלאַכט זיך, און אַלע דאַמען שיסען־אויס אַזאַ געלעכטער, גלייך ווי איך וואָלט דאָ געזאָגט מי יודע וואָס פאַר אַ נאַרישקייט. נאָר איך בין צופריעדען און דאַנקבאַר דער מוהמע נחמה פון אָצעלעס און וועל איהר קיינמאָל נישט פער־געסען די טובה, וואָס זי האָט זיך בעצייטענס אונטערגעחאַפּט און אויסגעלייזט מיך נישט איין מאָל פון אַ סך, אַ סך צרות, אי בשעת נסיעה, אי דאָרט, אין די וואַרעמבעדער. זי איז, קאָן מען זאָגען, געווען די אמת'ע רפואה צו מיין ווייב'ס נערווען. קיינער האָט אַזוי נישט געקאָנט אויפמונטערען מיין חיה־עטלען, ווי די מוהמע נחמה, זי מאַכען בערעדעוודיג, בשעת זי שווייגט, און זי מאַכען לאַכענדיג, בשעת זי איז פערזאָרגט, מרה־שחורה'דיג.

ביאָגראַפיע: ערשטענס, איז זי דאָך מיין חיה־עטעל'ס אַיין אייגענע מוהמע, דאָס הייסט, מיין שוויעגער'ס אַיין אייגענע שוועסטער, און מיין ווייב'ס מוהמע געהער דאָך מיר אויך אָן אַ מוהמע. און צווייטענס, איז זי אַזאַ פאַרשוין, וואָס ס'איז, כלעבען, כדאַי זיך מיט איהר צו בעקענען אַביסעל פון דער נאָהענט.

אין דער יוגענד, ווייזט אויס, האָט זי בעדאַרפט זיין אַ גאַנץ שענע, און בטבע איז זי נאָך היינט אויך אַ לעבעדיגע, אַ פרייליכע נשמה, און האָט ליעב לעבען אַ גוטען טאָג. דעם ערשטען מאַן האָט זי געהאַט אַיין אַלטען שטורמאַק, פערשוואַרצט געוואָרען מיט איהם נישט לאַנג, געבליבען נאָך איהם אַ יונגע אַלמנה אָהן קינדער, נאָר מיט געלד — ביידע זאַכען, דוקא נישט קיין חסרונות אויף צו התונה האָבען דאָס אַנדערע מאָל און נעמען אַ מאַן נאָך איהר בעגעהר און אָנהויבען פיהרען אַ לעבען איבעראַנייעס. וואָס פאַר אַ מין נפש איז איהר צווייטער מאַן, וואָס זי האָט איהם גענומען „נאָך איהר בעגעהר", קאָן איך אַייך נישט זאָגען; איך ווייס נאָר, אַז ער אַליין זיצט אין אָצעלעס, און זי האָט ער אַרויסגעשיקט אין די וואַרעמבעדער אויף אַ וואָך זעכס, זי זאָל זיך אָנטהון „כל הפערגעניגען שבעולם", נישט זשאַלעווען קיין געלד, און וואָס איהר האַרץ גלוסט — דאָס זאָל זי טהון, און וואָס איהרע אויגען זעהען — דאָס זאָל זי קויפען.

אַזוי זאָגט די מוהמע נחמה פון אָצעלעס, און איך זעה, אַז אַלע מיינע דאַכען זענען איהר מקנא, וואָס זי איז אַזוי פריי און האָט אַזאַ גליקליך לעבען ביי איהר מאַן, און — אוי וועה! — איך מוז מיך מודה זיין, אַז אַפילו מיין חיה־עטעל אַליין קוקט אויף דער מוהמע און אויף מיר, און איך ווייס, וואָס איהר קוק בעדייט; איהר קוק בעדייט: „אָט וואָס ס'הייסט אַ מאַן אויף דער וועלט!"...

און די מוהמע נחמה פון אָצעלעס האַלט אין איין רעדען; דאָס מויל מאַכט זיך איהר נישט צו אויף קיין מינוט. אַליין איז זי אַ קליינינטשקע, אַ ווייסינקע, אַ קיילעכיגע, מיט אַ ווייס קיילעכיג גוידערעל, מיט אַ נעזעל ווי אַ פאַסאָלקע, מיט גרויע אויגעלעך, און

— וואוהין פֿאהרסט דו דאָס, חיה־עטעל, נשמה מיינע האַר־ציגע? אפשר אין די וואַרעמבעדער?

— געוועהנליך, אין די וואַרעמבעדער; נו, און איהר, מום־מעניו, וואוהין פֿאהרט?

— אויך אין די וואַרעמבעדער. אָט דאָס איז אפשר דער מאַן דיינער? איך וועל מיר א מעשה אָנטהון!

און אַזוי האָבען מיר זיך בעקענט, דאָס הייסט, פֿאַרגעשטעלט אָהן נעמען און אָהן וועהרטער: איך בין געוואָהר געוואָרען, אז זי איז מיין חיה־עטעל'ס א מוהמע פון א קליין שטעדטעל מיט א מאָדנעם נאָמען — אָצעלעם. דאָס הייסט, שרייבען שרייבט זיך עם וואָלאָצענאָלאָווא, נאָר אידען, וואָס האָבען פיינט לאַנגע נעמען, האָבען דאָס פערקירצט אויף אָצעלעם, און מע רופט זי: די מוהמע נחמה פון אָצעלעם.

— וואוהין זשע פֿאהרט איהר, מוהמעניו, אין וואָסער אָרט אַרויף? — פרעגט זי חיה־עטעל.

— לאָז מיך אַזוי וויסען בייז מיט דיר אינאיינעם, ווי איך וויים, וואָס פאַר א נאָמען דאָס האָט! דאָס הייסט, איך האָב אפילו יא געוואוסט דעם נאָמען, נאָר איך האָב שוין פֿאַרגעסען. געדענקען געדענק איך, אז עס לאָזט זיך אויס מיט א „באָד".

— אפשר מאַריענבאָד?

— סע קאָן זיין, אז מאַריענבאָד.

— צי אפשר קאַרלסבאָד?

— האָסט גע'פּועל'ט ביי מיר אַזוי אויך, לאָז זיין קאַרלסבאָד.

— צי אפשר פראַנצענסבאָד? אָדער באַדענבאָד?

— לאָז זיין פראַנצענסבאָד, הייסע באָד, קאַלטע באָד, אבי א באָד... דער דאָקטאָר האָט מיר געהייסען פאָהרען אין די וואַרעמ־בעדער, פאָהר איך. איך פיהר מיט זיך א בריעף פון איהם צום פראָפעסאָר, מסתמא שרייבט ער שוין דאָרטען אין וואָסערע בעדער.

אונזער מוהמע נחמה האָט, נישקשה, פערדינט, איך זאָל אייך זי בעשרייבען ווי סע געהער צו זיין, איבערגעבען אין קורצען איהר

מעהר פון אַלע האָט מיך דעקוטשעט דער „גרינער לולב" פון אַדעס. אויף וויפיעל זי איז מיאוס, אויף אַזוי פיעל האָט זי זיך פּאַר מיר געבראָכען און געברעקעלט, און האָלט זיך פּאַר א פּאַרשוין איינע אין דער וועלט. מיר האָט זיך געגלוסט אַלע מינוט איהר זאָגען דעם אמת, און דוקא צום גראָם: מאַדאָם! איהר זענט גרין ווי גראָז, און האָט א לאַנגע נאָז...

אייך האָט זיך קיינמאָל נישט געטראָפען, אַז אויף דער צוג זאָל ביי אייך ליגען א נאַרישקייט און עס זאָל זיך רייסען אַרויס־צוזאָגען? איך האָב אמאָל פּאַר אַזא מעשה געהאַפּט פּעטש, נישט פּאַר אייך געדאַכט, און א סך... נאָר איך האָב פערגעסען, אַז מיר שמועכען פון דער נסיעה אין די וואַרעמבעדער און מע טאָר נישט רעדען פון זייטיגע ענינים.

בקיצור, די דאָמען האָבען זיך מיט מיר געשאָפּט, און מיין ווייב האָט זיך געבלאָזען און געפייערט אויף זיי און אויף מיר און אויף דער גאַנצער וועלט מיט סכנת־נפשות! איך האָב געפיהלט, אַז עס בלאָזט א שלעכט ווינטעל, אַז אָט־אָט הויבט זיך אויף א מוראַ־דיגער שטורם־ווינד, אָט־אָט רוקט זיך אָן אויף מיר א חמאַרע און עס ברעכט אוים אַיין אוכגלויק, רחמנא לצלן... דער אויבערשטער איז דאָך אָבער אַיין אל ארך אפּים ורב חסד, שיקט ער צו די רפואה פּאַר דער מכה. האָט ער אויף מיר רחמנות געהאַט און צוגעשיקט מיר צו הילף א נייע דאַמע, דאָס הייסט, דאָרט אין דער היים איז זי א „אידינע", נאָר דאָ, און ווייל זי פּאַהרט אין די וואַרעמבעדער, רוף איך זי „דאַמע". דורכגעגאַנגען דורך אונזער וואָגאָן און דער־זעהען מיין ווייב, איז זי צוגעלאָפּען צו איהר, איז איהר געפאַלען אויפ'ן האַלז, און מע האָט זיך געגנומען איינס דאָס אַנדערע קושען אַזוי שטאַרק, אַז דער גאַנצער עולם האָט אויף זיי געקוקט און געשמייכעלט.

— אוי, חיה־עטעל, ס'איז דו? אָט וועל איך מיר א מעשה אָנטהון!

— מוהמעניו, ווי קומט איהר אַהער?

פערשטעהרט די נסיעה צום ערשטען ארויספאָהר. וואָס איהר איז געווען — איז שווער צו זאָגען; די נערוועז האָבען זיך איהר אַזוי צעשפּיעלט, אַז מע האָט דאָס געקאָנט ארויסזעהען אויף מיר. לאַכט נישט: א מענש, וואָס האָט א ווייב מיט נערוועז, דערקענט מען דאָס ביי איהם אויפ'ן פּנים. ווייזט כּיר וועמען איהר ווילט דאָס ערשטע מאָל, און לאָם איך מיט איהם רעדען א צווי וועדטער, וועל איך אייך באַלד זאָגען, צי זיין ווייב האָט נערוועז, צי ניין. מע דאַרף דערצו האָבען א געניט אויג!

מיטלען צו נערוועז זענען פאַרהאַן א סך, און אַלע טויגען אויף בפּרות. דאָס בעסטע פון אַלע מיטלען — מע זאָל לאָזען צורוה, און אַזוי טהו איך טאַקי. וואָס זי זאָל מיר נישט זאָגען, ענטפער איך איהר נישט דאָס אַנדערע וואָרט. איך נעם אָן א פול מויל מיט וואַסער און שוויג. פון איהר רעדען מיט מיין שווייגען לאָזט זיך א מאָל אוים גאַנץ מיאום, נאָר דאָ אין וואַגאָן האָב איך דערפאָר קיין מורא נישט, וואָרום אַקעגען אונז זענען געזעסען די יעקאַטע-רינאַסלאַווער מאַסיווע דאַמע, וואָס האָט נישט אויפגעהערט צו קייען, און די טאַכטער, די כּלה, וואָס האָט געקוקט כסדר אין שפּיעגעלע און געזעהען, אַז זי האָט פּרישטשעם אויפ'ן פּנים, און די איידעלע שוועסטער פון אַדעם, וואָס איז געווען אַזוי גרין און איידעל, אַז זי האָט אויסגעזעהען, ווי אַיין איבערגעבונדענער לולב ערב סוכות.

אויף וויפיעל חיה-עטעל איז געווען מיט זיי פּריהער נאָהענט, אויף אַזוי פיעל האָט זי זיך נאָכדעם פון זיי דערווייטערט און כמעט גאָר אויפגעהערט מיט זיי צו רעדען, און האָט געוואָלט, אַז איך זאָל אויך מיט זיי נישט רעדען; נאָר ווי אויף צו-לכּהבעים, האָבען זיך אַלע דריי דאַמען אַלע כּאָל געווענדט צו מיר מיט אַיין אַנדער בקשה. איך זאָל זיך מטריח זיין אַראָפּנעמען דאָס רענצעל, אויפ-בינדען דאָס פּעקעל, צומאַכען דאָס פענסטער, א לויף טהון אויפ'ן וואָקזאַל עפּים קויפען, וכדומה אזעלכע קאָמיסיעס, וואָס מע מוז אויף זיך טראָגען, בשעת מע נעמט אויף זיך דעם גלות פון דאַמען,

דאקטאר מיט אײן אפּטיק, און מע האט חיה־עטלעך אפּגעמינטערט. און אז מע האט זי אפּגעמינטערט, האט זי זיך ערשט דעמאלט רעכט צעווײנט.

— וועה איז מיר, ווינד איז מיר! מיין ציערונג! מיין ציער־רונג!!

עס האט נישט געהאלפּען מעהר קיין גוטע רעד, קיין טרייס־טען, קיין צוזאגען איהר קויפּען אנדערע ציערונג — זי ווילּ נישט הערען, זי ברעכט די הענד, זי ווײנט, זי חלשׂ'ט, זי עקט זיך.

— אוי וועה, מיין ציערונג! נישטא קיין ציערונג! פּאר־פּאלּען דאס ציערונג!

. . . . . .

די ציערונג איז פּערפּאלּען, און די מאסיווע דאמע מיט דער טאכטער, דער כלה, האבען זיך געפּונען.

— וואס איז אייך געשעהען, וועה איז מיר? — פּרעגט אונז די מאסיווע דאמע, און אז זי ווערד געוואהר פּון אונזער שׂדען, ברעכט זי די הענד און פּרעגט, ווי אזוי פּיהרט כּען דאס אט אזוי ציערונג פּון אויבען־אויף? און אלּע, וואס דערהערען פּונ׳ם שׂא־דען, ברעכען די הענד און פּרעגען, ווי קומט דאס, מע זאלּ פּיהרען ציערונג אזוי אויבען־אויף?

— ס׳איז אלּץ ער, ער מיט זיין צונג! — זאגט חיה־עטלעך. און איהר ווייסט דאך שוין, ווען זי מיינט!...

ה.

[וויעדער נערווען. — א גרינער לויב פּון אדעם. — חיה־עטלעך בלאזט זיך. — א רפואה צו דער מכה. — די מוהמע נחמה פּון אצעלעם.]

ביז מיר זענען נעקומען קיין וויען איז מיין חיה־עטלעך (פּאר צרות, אפּנים) קראנק געוואָרען אויפ׳ן רעכטען אמת און האט מיר

— ווי מיינסט דו, נשמה מיינע, וואָלסט וועלען, אשטייגער, זיך דאָ באַוצען אויף שטענדיג?

— מיט דיר? אָך, פֿאַר וואָס נישט?

— מיט דעם, וואָס איז ליעב, אַפילו אין א שאַלאַש! — זאָג איך צו איהר מיט דעם נוסח, וואָס אין די ביכלעך שטעהט גע-שריבען.

דערוויף ענטפֿערט זי מיר נאָר מיט א זיס שמייכעלע, איינם פון די שמייכעלעך, וואָס כאַבט פֿרייליך העם הימעל, די ערד, די גאַנצע וועלט. אַלע מענשען בעקומען דעמאָלט גאָר אַיין אַנדער פּנים — אַפילו דער קאַנדוקטאָר, וואָס געהט פֿאַרבי, אַפילו דער זשאַנדאַרם מיט דער גרויסער פּעדער, אַפילו דער אַרעמער דייטש, וואָס שטעהט אַפֿגעריסען און וואַרט אויף א נדבה — אַלץ, אַלץ בעקומט אַיין אַנדער פּנים מיט אַיין אַנדער געשטאַלט, אַלץ שמייכעלט, אַלץ זינגט, אַלץ טאַנצט, אַלץ גריסט צו אונז גאָר פֿרייגדליך!

— חיה־עטעל...

— וואָס איז, מיין טייערער?

— לאָמיר זיך געבען איינם דאָס אַנדערע דאָס אַהרן־וואַרט, אז פון היינט אָן און ווייטער זאָלען מיר זיין שטענדיג שלום, שטענדיג גוט, קיינמאָל זיך נישט קריגען, קיינמאָל זיך נישט...

פּלוצים רייסט זי אַרויס ביי מיר איהר האַנד, טהוט זיך א וואַרף צוריק און שרייט־אויס נישט מיט איהר קול:

— דאָס קוישעל! דאָס קוישעל!

— גאָט איז מיט דיר! — וואָסער קוישעל?

— דאָס קוישעל מיט'ן ציערונג! — שרייט זי אויס און פאַלט חלשות.

. . . . . .

וויפיעל מענשען עס זענען געווען אויפ'ן וואָקזאל — זענען זיך אַלע צעניפּגעלאָפען. עס איז אויסגעוואַכסען אין דער מינוט א

— אָט דאָ — זאָגט צו מיר מיין חיה־עטעל — וועלען מיר עפּיס נעמען אין מויל אַריין.

און זי נעמט מיך אינטער דער האַנד אויף דעם אַריסטאָקראַ־טישען אופן, און מיר מאַכען ביידע אַ שפּאַציער אִיבער'ן שענעם גרויסען וואָקזאַל גאַנץ אויפגעלעבט, ווי אַ יונג פּאָרעל נאָר־וואָס נאָך דער חתונה.

אינ'ם לעבען פון מאַן און ווייב טרעפען זיך זעלטען אַזעלכע גליקליכע מינוטען, אַזעלכע שענע טעג מיט אַזאַ לויטערען הימעל. מעהרסטענטייל איז אָדער חמאַרנע, אָדער עס רעגענט, אָדער גרויסע קעלטען, אָדער עס ברענט די זון אומ'ברחמנות'דיג, בריהט און כמאַלעט מיט ככנת־נפשות, אָדער עס ברעכט אויס פּלוצים אַ וואָלקענבראָך, נאָכדעם בעווייזט זיך די זון אויף אַ וויילע, טהוט אַ שמייכעל און ווערד פערשוואונדען.

אויב ביי אַייך קומט דאָס פאָר אַנדערש, זענט איהר אַוודאי אַ מוצלח, געבוירען, ווי מע זאָגט, אין אַ הייבעל; ביי מיר מיט מיין חיה־עטלען, בין איך זיך מודה, קומען־פאָר זעלטען אַזעלכע גליקליכע לויטערע זונענדיגע טעג. ווער פון אונז איז דאָ מעהר חייב — קאָן איך אַייך נישט זאָגען. איך בין בטבע אַ איד אַ צו־להכעים'ניק, און מיין ווייב איז אַ דאַמע מיט נערווען. צו־להכעים מיט נערווען — איז פייער מיט וואַסער, סאָדע מיט קרע־מעטאַרטערום; קומען זיי זיך צענויף אינאיינעם — קאָכט עס...

דערפאַר אָבער, אַז עס גיט זיך אויס ביי אונז אַ שענער טאָג און די זון טהוט אַ שיין, בענוצען מיר זיך דערמיט ווי ווייט מעגליך און שעפּען פערגעניגען מיט'ן פולען מויל.

— חיה־עטעל קרוין, וואָס זאָגסט דו אויף דעם לאַנד, ווי פריי, ווי גוט דאָ איז!

— אַ גן־עדן! — זאָגט זי צו מיר, ווי איהר שטייגער איז, און טהוט מיר אַ קוק אין די אויגען אַריין אַזוי פריינדליך, אַז עס ווייזט זיך מיר אויס, אַז קיין שענערס פון איהר איז נישטאָ אויף דער וועלט. און איך רוף זיך אָן צו איהר:

— ביי אונז טראָגט מען שוין איין מאָל אויהערינגלעך! — רופט זיך אָן צו איהר מיין חיה־עטעל און פוילט זיך נישט און עפענט אויף דעם גרויסען „קאָפער" (איך הויב שוין אויך אָן שפּרעכען אויף דייטש) און נעמט אַרויס פון דאָרט דאָס קליינע רענצעלע מיט דער ציערונג, וואָס איך האָב איהר געקויפט דורך דער גאַנצער צייט, זינט ביי מיר האָט זיך בעוויזען געלהט.

עס ווייזט אויס, אַז די ציערונג איז דעם עולם שטאַרק געפעלען, וואָרום אַלע ווייבער, אויך אַ פּאָר מאַנסבילען, האָבען שטאַרק אַרויינגעקוקט אין די קעסטעלעך אַריין, בעטראַכט מיין ווייב׳ס שענע אויהערינגלעך מיט די גוטע פינגערלעך מיט די פּערעל, און מיט׳ן גאַנצען איבעריגען שמוק, וואָס זי האָט זיך נישט געוואָלט מיט דעם צעשוידען אָפּילו אויף איין טאָג.

— וואָס טויג דיר ציערונג אין די וואַרעמבעדער? — טענה איך מיט איהר נאָך אין דער היים פּאָר׳ן אַוועקפאָהר. — אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאַכ׳ער, חלילה, גנב׳עט מען דאָס ביי דיר אַוועק?

— און וואו בין איך? ביים זיך אָפּ די צונג! — ענטפערט זי מיר. — דו דאַרפסט אָבער תמיד אויסלעגען צו בייזען!

„מילא, אַ דאגה! — טראַכט איך מיר. — דיין ציערונג, דיין דעה!"

דערווייל האָב איך מיך מיט מיינע „דייטשען" אַזוי פערעדט וועגען פּאָליטיק און אַנדערע ענינים, אַז (כ׳בין זיך מודה ומתודה!) איך האָב גאָר פערגעסען, אַז ס׳איז פּאַרהאַן ערגיץ אַ חיה־עטעל אויף דער וועלט... און ערשט וען האָב איך מיך דערמאָנט? ערשט העט־העט, אַז דער גראָבער דייטשער קאָנדוקטאָר מיט׳ן מאַרנע היטעל אויפ׳ן קאָפּ און מיט אַיין אומגעלומפּערט גרויסען שליסעל אין די הענד איז דורכגעגאַנגען פּאַרבי אונז און האָט אויסגערופען דוקא הויך אויף אַ קול, מיט אַזאַ שפּראַך, וואָס איז שווער צו פערשטעהן, געקראַקעט, ווי אַ וואַראַנע: — „קראַ־קאַ־ו! קראַ־קאַ־ו!" און דאָס איבעריגע — זאָל איך אַזוי ווייסען פון איהם!

געוואָלט אויסטאָפּען, וואָס ביי אונז אונטער די נעגעל טהוט זיך. זיי האָבען זיך אַלץ נאָכגעפרעגט ביי אונז, וואָס מיר עסען? צו וועלכען רבי'ן פאָהרען מיר? און צי זענען מיר געווען אין „פּע־טערסבורג"? און צי האָבען מיר געזעהען „מאָסקווי"?

קוקענדיג אויף זיי, האָט מען געקאָנט זיכער מיינען, אז די דאָזיגע „דייטשען" טהוען גאָרנישט, נאָר זיי פּערנעמען זיך מיט פּאָליטיק. צום סוף, אז איך האָב מיך גוט צוגעהערט צו זייערע שמועסען, האָב איך טעהר נישט געהערט פון זיי א חוץ „באָקפּיש", „א געפּיטערט ענטעל", „קאָלבסבראָטען" וכדומה אזעלכע זאכען, וואָס זענען שייך צו דער קישקע.

דאָס איז געווען ביי מיר, צווישען די מאַנסביל־ען, און דאָרט ביי מיין ווייב, צווישען די דייטשע צנועות, איז געגאַנגען גאָר אַיין אַנדער שמועס: די ווייבער פון ביידע צדדים האָבען געהערט פון דער „מאָדע", וואָס מע טראָגט „ביי אונז" און וואָס מע טראָגט „ביי זיי", און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט, אז חאָטש זיי זענען „דייטשען" און מיר זענען „רוססען", פון דעסטוועגען האָלט מען ביי אונז פון דער היינטיגער מאָדע א סך מעהר, ווי ביי זיי.

— א סימן האָט איהר, — זאָגט צו זיי מיין חיה־עטעל — נעמט, אַשטייגער, אַייער ציערונג און אונזער ציערונג. ביי אונז א „פּרוי" (מיין חיה־עטעל האָט זיך שוין אָנגענומען פון זיי און האָט שוין אָנגעהויבען „שפּרעכען אויף דייטש") — ביי אונז א „פּרוי" זאָל אָנטהון אזעלכע צוויי באָמבעס אין די אויהערען, וואָלט מען איהר נאָכגעלאָפּען אין גאַס...

די ווערטער זענען געזאָגט געוואָרען צו א לעמבערגער דאָמע מיט א פּאַריק און מיט צוויי גאָלדענע אויהערינגען, וואָס האָבען זיך מאָדנע געבאָמבעלט אהין און אהער.

— און וואָסערע אויהערינגלעך טראָגט מען ביי אייך אין רוס־לאַנד? — האָט זיך אָנגערופען פון דער זייט נאָך א דאָמע מיט א רויט פּנים און מיט נאָסע אויגעלעך, וואָס איז ביז אָהער געזעסען אַליין אין א ווינקעלע און האָט געשווינגען.

בערג, האָט אונזער וואָגאָן אָנגעהויבען אָנגעפילט ווערען מיט אי־דען און ווייבער — און וואָסערע אידען! וואָסערע ווייבער! וואָ־סערע קאָפּעלישלעך, וואָסערע קאָפּאָטעס מיט וואָסערע גאַרטעלעך און מיט וואָסערע שיך־און־זאָקען! און די ווייבער — צנועות! טראָגען מושקעס, גאַנצע שלייערס אויף די קעפּ — רביצינס! היינט די שפּראַך זייערע! זייער אַרט רעדען אַלע אינאיינעם, און פּונ׳ם גאַרגעל! און מיט די הענד, און מיט א ניגון!

— אָט דאָס זענען „דייטשען"? — מאַכט צו מיר חיה־עטעל מיט די אויגען.

— וואָס זאָגסט דו דערויף? — ענטפער איך איהר אויפ׳ן וואונק.

— ארץ־ישראל! — מאַכט צו מיר מיין ווייב.

קיינמאָל האָט נאָך מיין ווייב אַזוי גלייך נישט געזאָגט, כלע־בען. ארץ־ישראל, ווי איך בין א איד!

מיר האָבען זיך ביידע געפיהלט עפּים אַזוי היימיש, גלייך ווי מיר וואָלטען געקומען נישט קיין אויסלאַנד, נאָר קיין בערדי־טשעוו, אַדער קיין יאַרמעלינעץ אויפ׳ן יריד. דער חילוק איז נאָר געווען דאָס, וואָס ביי אונז אויף דער באַהן, אז עס מאַכט זיך אזא קאָמפּאַניע, האָט מען בזיונות פון די אַלע איבעריגע פּאַסאַזשירען; עס ווערד א שמועס וועגען אידען, וואָס זענען אומעטום פול און וואָס האָבען שוין איינגענומען כמעט דאָס גאַנצע לאַנד, און עס לאָזען זיך הערען די בעקאַנטע ווערטער: „קאָהאל", „זשידי", „עקספּלאָאַטאַטאָרי", וכדומה זיסע נעמען, וואָס מע איז שוין מיט זיי ביי אונז, ברוך השם, געווהנט געוואָרען.

געווהנלעך, האָבען מיר זיך מיט דער דאָזיגער קאָמפּאַניע גיך בעקאַנט און גאַנץ געשמאַק צערעדט זיך. דערהערט פון אונז, אז מיר זענען פון „רוסלאַנד", האָבען די דאָזיגע „דייטשען" געקוקט אויף אונז מיט משונה־מאָדנע אויגען, אונז בעטראַכט, ווי מע בע־טראַכט, אַשטייגער, מאַלפּעס: דאַכט זיך, מענש, און פּאַרט נישט מענש... זיי האָבען ביי אונז אויסגעפרעגט איטלעכס ברעקעלע,

א שטראָף, און פֿאַר די פֿאַפּיערן, וואָס מע האָט מיר אַרויסגעוואָר־
פֿן, און ביי׳ם געלד־וועכסלען, וואָס די חלפנים האָבן מיר פֿער־
דרעהט צווישען יאָ־און־ניין ניין קערבלעך, — דאָס אַלץ איז געווען
בלאָטע אַקעגען דעם נאַרישען וועכסליוד, וואָס איז מיר נישט אַרויס־
געקראָכען פון קאָפּ א גאַנצען וועג, ביז גאָט האָט מיר בעשערט א
נייעם אומגליק אונטער קראָקוי, וואָס וועדר בעשריבען אָט דאָ —
א ביסעל ווייטער.

ד.

(א פּסק פון א ווייב. — אידען איז קאַפּעלישלעך. — ווייבער מיט פּאריקען.— מע שמועסט פון ציערונג, און חיה־עטעל פּאלט חלשות.)

וואו זענען אהינגעקומען די יעקאָטערינאָסלאָווער מאַסיווע דא־
מע, וואָס פֿאהרט קיין מאריענבאד פֿערלירען דרייסיג פונט, מיט
דער טאַכטער, די כלה, מיט דער איידעלער שוועסטער, וואָס זיי
האָבען ערוואַרטעט פון אָדעס, — וויים איך נישט; זיי זענען ווי
אין וואַסער אריין. עס קאָן זיין, זיי האָבען זיך בעזעצט אין איין
אַנדער וואַגאָן, און איך האָב זיי געוואָלט גענהן זוכען, האָט מיר
מיין חיה־עטעל געגעבען א פּסק און איז דוקא געווען נישט אומנע־
רעכט.

— וואָס הייסט? — זאָגט זי צו מיר. — מיר זענען נאָר־וואָס
אַריבער די גרענץ, וויל־סט דו מיך שוין איבערלאָזען איינע אליין
אין א פרעמד לאַנד און געהן זוכען פרעמדע וווייבער?

— טאַקי פון דיין טובה וועגען, — וויל איך מיך פערענטפערען,
נאָר איך מאַך ערגער. „זי דאַרף נישט, זאָגט זי, מיינע טובות, זי
קאָן זיך, זאָגט זי, באַגעהן אָהן זיי; און צווייטענס, אז עס וועט איהר
זיין שטאַרק בקוטשנע, וועט זי זיך, נישקשה, אליין אָפּזוכען א
קאָמפּאַניע“... און כך הוה: מיר זענען נאָר געקומען אונטער לעמ־

רעדעל און מע האָט מיך גענומען בעטראַכטען מיט דער מציאה, וואָס איך האָב אַיינגעהאַנדעלט.

— פעטער, וואָס וועט איהר זיך הייסען געבען פאַר דער נבלה?

איך האָב געוואָלט, מע זאָל מיר אומקעהרען מיין געלד, איך האָב געוואָלט אָנווערען פריהער אַ פינפערעל, נאָכדעם אַ צעהנערעל — עס געהט נישט! איך האָב איהם געוואָלט אַוועקגעבען אומזיסט, אַוועקשענקען, האָט מען מיר געזאָגט:

— האַלט זיך געזונטערהייד!

וואָס טהוט מען? איבערלאָזען איהם אין מיטען מאַרק און אַליין אַוועקגעהן? איז מיר געווען אַ בזיון, און אַביסעל האָב איך טאַקי מורא געהאַט אויך, טאָמער געהט מען מיר נאָך ביז'ן וואָקזאַל און עס ווערד געוואָהר מיין ווייב...

בקיצור, איך וועל אַייך לאַנג נישט מאַריך זיין — איך האָב צוגעצאָהלט אַ פּאָר קערבלעך און בין פּטור געוואָרען פון אַ צרה!

געקומען אַהיים, האָב איך געטראָפען מיין חיה־עטלען אין טרערען. וואָס איז די מעשה? ס'איז שוין לאַנג פאַרהאַן אַ דעפּעש פון בויבעריק, די דעפּעש איז געווען נאָך איידער מיר זענען געקומען, אומזיסט טעלעגראַפירט, און דער באַגאַזש וועט זיין אויף דער נאַכט.

— וואו ביזט דו אַהינגעקומען? — פרעגט זי מיך. — ווי אַזוי נעמט דאָס אַ מענטש און ווערד פאַרפאַלען אויף אַ גאַנצען טאָג און דרעהט זיך אַרום איך ווייס נישט וואו און ווייס נישט וואָס!

„דאַנקען גאָט, — טראַכט איך מיר — וואָס דו ווייסט נישט, הלואַי זאָלסט דו טאַקי נישט וויסען"...

אַז מיר זענען אַריבערגעפאָהרען פון פּאָדוואָלאָטשיסק, איז ביי מיר אַראָפּ אַ שטיין פונ'ם האַרצען. איך האָב מיך אַלע מינוט אַרומגעקוקט, צי מע פיהרט מיר נישט צוריק די מציאה, וואָס איך האָב אַיינגעהאַנדעלט. די יסורים, וואָס איך האָב געהאַט ביי'ם וויזירען די פּעסער, די צרות, וואָס איך האָב געהאַט פון מיין ווייב פאַר דעם אַיינגעמאַכטס, וואָס מע האָט אַרויפגעלעגט פאַר איהם

איך געה־צו צו איהם נאָהענט און בעטראַכט איהם און בע־טראַכט די חיה מיט דער צעשפּאָלטענער ליפּ און מיט די צוויי האָרבעס.

— וואָס איז דאָס ביי דיר? — פרעג איך איהם. — אַ ווער־בליוד?

— אַ ווערבליוד, — ענטפערט ער מיר און קוקט נישט אין די אויגען אַריין.

— וואָס קאָסט עס? — טהו איך איהם אַ פרעג און געה־צו נאָך נעהענטער.

פּלוצים הויבט זיך אויף מיין ציגיינער, ציהט זיך אויס אין דער הויך, ווי עוג מלך הבשן, טהוט אַ גלאַנץ מיט די אויגען גלייך צו מיר אין פּנים אַריין און אַ פרעג:

— פּאָקופּאַיעש? (דו קויפסט?)

— פאַר וואָס נישט? — ענטפער איך איהם אויף קאַטאָוועס.— וואָס ווילסט דו פאַר איהם?

— הונדערט מיט צעהן קאַרבען! — ענטפערט ער מיר. — וויפיעל גיסט דו?

— אַ פינף־און־צוואַנציגער, — זאָג איך צו איהם אויף קאַ־טאָוועס.

— דאַוואַי דיענגי! (געב געלד!) — מאַכט ער צו מיר און טהוט מיך אַ נעם ביי דער האַנד אַזוי פריינדליך, אַז איך האָב מורא זיך אויסדרעהען פון זיינע הענד. איך קוק מיך אַרום פון אַלע זייטען און טראַכט מיר: „וואָס טהוט מען דאָ? קויפען? — וואָס טויג מיר אַ ווערבליוד? נישט קויפען? — האָ־ איך מורא פאַר פּעטש"... און איך ווייס נישט וואָס מיט מיר איז געווען: איך האָב אַרויסגענומען, במחילת כבודי, אַ פינף־און־צוואַנציגער און האָב אַוועקגעקויפט דעם ווערבליוד.

און מערקווירדיג! אַזוי ווי ט'איז פריהער נישט געווען קיין נפש, אַזוי איז מיט אַ מאָל אויסגעוואַכסען נעבען מיר אַ גאַנץ

זי פופצעהן מיט נאָך פופצעהן. זי עסט נישט כמעט גאָרנישט. זעהר אַיין איידעלע.

— קומט דאָך אויס, — זאָג איך — אַז אין צעהן יאָהר פאַרלירט זי הונדערט פופציג פונט, הייסט דאָס אַזוי גרויס, ווי דריי פוד מיט דרייסיג פונט, היינט וואָס וועט שוין איהר איבערבלייבען?

— ווער בעט דיך, דו זאָלסט מאַכען חשבונות? — פאַלט שוין אָן אויף מיר מיין ווייב און איז גערעכט. — ער האָט זיך אַבי־סעל צע'חשבונ'ט, דער בעל־חשבון מיינער! באַרעכען בעסער, וואָס דיך קאָסט־אָפּ דער באַגאַזש איבער דעם, וואָס דו ביזט אַ צעטראָ־גענער מלאך, וועסט דו בעסער מאַכען! געה נאָר, ווער געוואָהר, צי ס'איז שוין דאָ אַיין ענטפער אויף אונזער דעפּעש?

פערשטעהט זיך, אַז קיין ענטפער איז נישטאָ, און עס קאָן נאָך אַזוי גיך נישט זיין. און נישט האָבענדיג וואָס צו טהון, געה איך מיר אַרויס אַביסעל אויף דער גאַס שפּאַציערען.

דאָס שטעדטעל וואָלאָטשיסק, האָטש סע ליגט ביי דער גרע־ניץ, איז אַ קליין שטעדטעל. ווי אַלע שטעדטלעך בכל חפוצות ישראל, מיט אַ מאַרק, מיט קלייטלעך, מיט אידען, וואָס דרעהען זיך אַרום מיט די שטעקעלעך אין די הענד און האָבען נישט וואָס צו טהון. און מחמת קיינער קען מיך נישט, קויף איך מיר אַ פונט אַגרעסען און געה מיר אַרום אין מאַרק און עס מיר די אַגרעסען פונ'ם שקאָרמעץ. און פּלוצים דערזעה איך פאַר מיינע אויגען וואַכסט אויס אַ מאָדנע חיה, וואָס איך האָב אַזעלכעס אויף מיין לעבען נישט געזעהען. אַ מין פערד אַ הויכס, מיט געלע מאָכנאַטע האָר, ערטערווייז מיט פּליכעס, אַ ליפּ אַ צעשפּאָלטענע צוויי האָר־בעס אויף די פּלייצעס. איך וואָלט געמעגט שווערען — אַ ווער־בליוד! * און אַ שווארצער ציגיינער זיצט אויף דער ערד, אַיינגעווי־קעלט אין אַ ווייסער וואַרעמער סוויטע, און קוקט מיט אַזעלכע אויגען, גלייך ווי ס'איז איהם נמאס די גאַנצע וועלט.

---

* אַ קעמעל

— למאי — זאג איך — זאלסט דו איבערקלערען אויף נייז? טאמער יא?

כך הוה. מיר זענען געקומען אויף דער סטאנציע, האט זיך אנגעהויבען א לויפענדיש פון אייגעם צום אנדערן. דער יונגערער האט אונז אפגעשיקט צום עלטערן, און דער עלטערער צו נאך א עלטערן. דער זאגט: ס'איז פארהאן א דעפעש; דער זאגט: ס'איז נישטא קיין דעפעש. דער זאגט: ס'איז דא א דעפעש, מע זאל ארויסגעבן; דער זאגט: ס'איז דא א דעפעש, מע זאל נישט ארויסגעבן. בקיצור, מיר האבען געמוזט געבען פון דאנען נאך א מאל א דעפעש און אליין זענען מיר געבליבען ווארטען.

מיין חיה־עטעל... וואם? איהר ווילט טאקי וויסען, וואם איך האב געהאט פון איהר? אז גאט וועט אייך העלפען, איהר וועט פאהרען אין די וואלעמבעדער, בחפזון'דיג, מיט אייער ווייב, אזוי ווי איך, און איהר וועט פערגעסען די קוויטאנצייע פונ'ם באגאזש, ווי איך, און וועט דארפען וואלטען ביי דער גרענין אין איבערי־גען טאג, ווי איך, וועט איהר דעמאלט וויסען, וואם מע קאן האבען פון א ווייב... איין שטיקעל גליק חאטש, וואם די יעקאטערינאסלא־וואר דאמע מיט דער טאכטער, די כלה, זענען אויך געבליבען וואר־טען ביז'ן צווייטן צוג איבער איין אנדער טעם: פון אדעם האט בעדארפט אנקומען איהרע א שוועסטער, וואם פאהרט אויך קיין מאריענבאד און האט פערשפעטיגט דעם צוג, וועט זי אנקומען מיט'ן אנדערן צוג.

— אויך אזא... — ווי איך פרעגען און בלייב שטעהן אין מיטען.

— אזא וואם?

— אזא... מיין איך... וואם פאהרט זיך אפציהען?

— פארקעהרט. — זאגט זי — מיין שוועסטער איז שוין צו איין איידעלע; פאהרט זי זיך פארעכטען, און עס קומט איהר צו אלע יאהר א פונט פופצעהן. נאר אז זי קומט אהיים, פארלירט

מחמת דער אַפּעטיט, וואָס איך באַקום נאָכהער צום עסען, הרג'עט מיך אַוועק!...

— איז דאָך גלייכער — זאָג איך — איהר זאָלט בעסער אויפ־הערען פאָהרען קיין מאַריענבאַד?

— וואָס הייסט? — זאָגט זי. — איך מוז דאָך פאָהרען זיך אָפּציהען, אַוועקגעבען די עטליכע און דרייסיג פונט!

— קומט דאָך אַייך צו — זאָג איך — צוריק עטליכע און דרייסיג פונט מיט נאָך צוואַנציג פונט, הייסט דאָך עס אַלע צוויי יאָהר אַ פּוד!

— איך האָב גאָרנישט געוואוסט, אַז איהר זענט אַזאַ בעל־חשבון! — מאַכט זי צו מיר מיט אַ שטאָך, און מיין חיה־עטעל קוקט אויף מיר, ווי אויף אַ גזלן, למאַי איך מיש מיך אַריין, און איך בייס די צונג. איך זיץ און קוק אויף דער יעקאַטערינאָסלאַווער דאַמע און טראַכט מיר, וואָס וועט זיין פון איהר, כדומה למשל, טאָמער לעבט זי נאָך אַ יאָהר צוואַנציג און פאָהרט אַלע יאָהר קיין מאַריענבאַד און לאָזט איבער עטליכע און דרייסיג פונט און נעמט זיי אָפּ צוריק מיט רוחים? הייסט דאָס צוואַנציג מאָל צוואַנציג האָבען מיר אַ קיימא־לן פון פיער הונדערט פונט, און פיער הונדערט פונט האָבען מיר אַזוי גרויס, אַפּנים, ווי צעהן פּוד.

— סטאַנציע וואָלאָטשיסק! — זאָגט אונז אָן דער קאָנדוקטאָר אַ בשורה און נעמט אָפּ ביי אונז די בילעטען, און אַלע פּאַסאַזשי־רען טהוען זיך אַ האַפּ צו די פּעקלעך, און עס לאָזט זיך הערען מיט שמחה:

— די ורעניץ! די גרעניץ!

פאַר וועמען ס'איז אַ שמחה — פאַר מיר נישט. גאָט ווייסט, צי מע וועט מיר אָפּגעבען דעם באַגאַזש, וואָרום איך האָב דאָך פערגעסען אָפּנעמען ביי'ם אַרטעלשטשיק די קוויטאַנציע און האָב געמוזט פון וועג טעלעגראַפירען וועגען דעם קיין בויבעריק.

— וואָס וועלען מיר טהון, — זאָגט צו מיר מיין חיה־עטעל — טאָמער, חלילה, גיט מען אונז נישט אַרויס אונזער באַגאַזש?

א מאַסיווע דאַמע פון יעקאַטערינאָסלאַוו מיט איהרער א טאָכטער, א כלה, דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס מעג שוין זיין א כלה, און וויל שוין זיין א כלה, און ס'איז שוין צייט, זי זאָל זיין א כלה — און צוליעב דעם טאַקי פאָהרט זי קיין מאַריענבאַד.

דערהערט דאָס וואָרט „מאַריענבאַד", האָט זיך מיין חיה־עטעל ממש מחיה געווען, מחמת עס האָט זי געצויגע כסדר קיין מאַריענבאַד! וואָס עפּיס גראָד קיין מאַריענבאַד? — דעם שכל קאָן קיינער נישט וויסען, פּונקט אַזוי ווי עס איז שווער צו טרעפען דעם שכל, פאַר וואָס איינעם געפעלט ווייס, דעם אַנדערען שוואַרץ. עס ווענדט זיך אינ'ם גוסט. עס איז א געשמאַק־זאַך: איינעם געפעלט אַזוינס, דעם אַנדערען — אַזעלכעס. ווען אַלע מענשען זאָלען פאָהרען אין איין אָרט אַריין, וואָלטען דאָך אַלע איבעריגע ערטער געבליבען לעדיג...

— פאָהרט איהר, הייסט דאָס, אוין קיין מאַריענבאַד? — האָט זיך מיין חיה־עטעל געווענדט צו איהר מיט א שמחה און בשעת מעשה בעטראַכט די מאַסיווע יעקאַטערינאָסלאַווער דאַמע און גע'חידוש'ט זיך, צו וואָס פאָהרט אַזעלכע אין די וואַרעמבעדער? וואָס פעהלט איהר, למשל?... די יעקאַטערינאָסלאַווער דאַמע האָט זיך, אַפּנים, אָנגעשטויסען, וואָס בעדייט דער דאָזיגער קוק, און האָט זיך פערענטפערט:

— איך פאָהר קיין מאַריענבאַד אַלע זומער, נישט, חלילה, אויף דער קור; איך בין, דאַנקען גאָט, געזונט און שטאַרק אויף אַלע אברים (מע זעהט דאָס!), הלואי ווייטער נישט ערגער (אָמן!); נאָר וואָס פאָהר איך קיין מאַריענבאַד? איך פאָהר אַהינצו זיך „אָפּציהען"; אַז איך בין אָפּ א וואָך זעכס אין מאַריענבאַד, קאָז איך איבער דאָרטען א פונט עטליכע און דרייסיג (אָהאָ!), און מאַריענבאַד איז דערצו א רפואה. דער חסרון איז, וואָס אַז איך קום אַהיים קיין יעקאַטערינאָסלאַוו, נעם איך אָן אויף זיך צוריק די עטליכע און דרייסיג פונט, וואָס איך האָב איבערגעלאָזט אין מאַריענבאַד, מיט נאָך א פונט צוואַנציג (קיין עין הרע נישט!),

איך לאָז איבער דעם לעזער, ער זאָל אַליין טרעפען, וועמען געהער די דאָזיגע פראָגע: מיר, צי מיין חיה־עטלעך?

ג.

[א מין הקדמה. — דער שכל פון מאריענבאד. — א דאמע פון יעקאטערי־נאסלאוו. — סטאנציע אין וואלאטשיסק. — איך האנדעל א מציאה און וועד פון איהר פעטור.]

מיין ווייב איז, ברוך השם, א מענש, וואָס האָט פיינט זיצען אַליין, ווי זי רופט דאָס אָן, „מיט די פיער וועגט". זי האָט ליעב הערען, ווי מע רעדט, און האָט אַליין אויך ליעב רעדען. אז ס'איז שטיל אין שטוב, זשומיעט איהר דעמאָלט אין די אויהערען, און איהרע „נערוועז" קאָנען דאָס נישט איבערטראָגען. אז עס מאַכט זיך, זי בלייבט אַליין מיט כיר און עס געהט אוים רעד (צווישען מאַן און ווייב — וואָס קאָן זיין פאַר א רעד?), פרעגט זי מיך, וואָס איך שווייג? פאַר וואָס רעד איך נישט?

— וואָס זאָל איך מיט דיר רעדען? — פרעג איך זי. — שוין עטליכע און צוואַנציג יאָהר זינט מיר רעדען... אויסגעאַנגען שטאָף...

— פאַר וואָס זשע גיפינט זיך ביי דיר שטאָף פאַר פרעמדע? לאָז זיך דיר דאָכטען, עלעהיי איך בין אויך א פרעמדע?

נו, געהט פערענטפערט זיך, געפינט א תירוץ!...

דאָס איז א מין הקדמה אָדער א פירוש צו דעם, עס זאָל אייך נישט זיין קיין חידוש, וואָס געפאָהרען מיט מיין חיה־עטלעך קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמבעדער, בין איך געווען צופריעדען, אז גאָט האָט איהר צוגעשיקט מיט וועמען צו רעדען. איך אַליין האָב איהר נעזוכט א קאָמפּאַניע און האָב איהר געפונען אין צווייטען וואַגאָן

שוין נישט. איך שמועס נאָר פונ׳ם בזיון פאַר דעם גאַנצען פרעמדען עולם, וואָס אין וואַגאָן, וואָס איטליכער פון זיי האָט געזאָגט אַיין אַנדער ווערטעל, איינס פּלאַטשיגער פונ׳ם אַנדערען. איינער אַ יונגערמאַן מיט בלויע ברילען, מיט אַ שאָפען קעפּעל פון גאָלע לי־סענע און מיט גראָבע ליפּען, וואָס האָט זיך געהאַלטען פאַר אַ גרויסען פּאַרשוין, מחמת ער האָט נישט אויפגעהערט צו גלעטען די וואָנסעס און קוקען בשעת מעשה אין אַ קליין שפּיעגעלע, האָט אַ זאָג געטהאָן, אַז די דאָזיגע דאַמע בעדאַרף איצטער זיין זיס, ווי טייגאַכץ מיט האָניג, און האָט אַליין זיך צעלאַכט פון דער חכמה. דער אַנדערער, דוקא אַיין אַלטער איד, אַ גראָבער, מיט אַ מאַסיווער גאָלדענער קייט אויפ׳ן בויך און מיט אַ גראָבער שמעקענדיגער צי־גאַר אין די צייהן, האָט געזאָגט נאָך גרעבער פון יענעם יונגען מאַן, און דער גאַנצער וואַגאָן האָט אויסגעשאָסען אַ געלעכטער. נישט געלאַכט האָבען נאָר די דאַמען, וואָס מיט אַ מאָל האָט די גוט־פריינדשאַפט צווישען זיי געפּלאַצט, ווי אַ גלאָז, צעזעעט געוואָ־רען, ווי אַ רויך, אַוועק, ווי אַ חלום. די אומאַנער דאַמע נעבאַך, וואָס האָט געפייערט, ווי אַ גזלן, און האָט געמוזט נאָך אַיינהאַלטען זיך פאַר בושה, האָט בשום אופן נישט געקאָנט פערשטעהן, ווער קאָן דאָס זיין אַ בעלן פיהרען מיט זיך אַיינגעמאַכטס קיין אויס־לאַנד? דערויף האָט איהר מיין חיה־עטעל, וואָס האָט געפייערט נישט ווינציגער פון איהר, זעהר גלייך אָפּגעענטפערט, אַז איטלי־כער האָט זיך זיין גוסט: איינער פיהרט מיט זיך אַיינגעמאַכטס, דער אַנדערער קרייד...

איך מיין, אַז די אומאַנער דאַמע האָט זיך אָנגעשטויסען, וואָס מיין חיה־עטעל מיינט, מחמת אויף דער ערשטער סטאַנציע האָבען זיי ביידע מיט׳ן יעהופּעצער ווייבעל צענויפגענומען זייערע זאַכען און האָבען אָהן אַ „זיי־געזונד" זיך איבערגעפּעקעלט אין אַיין אַנ־דער וואַגאָן און האָבען אונז בעפרייט צוויי ערטער.

— און ווער איז שולדיג, אַז נישט דו?...

מחמת זי פיהלט גאַנץ גוט, מעהר פון אַלע דאָקטוירים, אז די צייהן ליגען ביי איהר אינוועניג. פאָהרט זי איצט קיין ווין, און פון דאָרטען — וואוהין דער פּראָפעסאָר וועט זאָגען.

סע פערשטעהט זיך, אז מיין חיה־עטעל האָט זיך באַלד דער־מאַנט, אז ס'איז ביי איהר אמאָל ביינאַכט אַרויסגעפאַלען א צאָהן, מע ווייסט נישט, וואו ער איז אהינגעקומען, — איז נישט אנדערש, אז זי האָט איהם דעמאָלט איינגעשלונגען; זי פיהלט טאַקי, זאָגט זי, גאַנץ אָפט א מאָדנע שטעכעניש אינוועניג, זי פערשטעהט נישט פון וואַנען.

— א שטיקעל גליק, — זאָג איך — וואָס דאָ פאָהרט נישט קיינער מיט קיין אָפּגעבּיסענער נאָז...

נאָר קיינער ווייל אפילו נישט קיין שמייכעל טהון אויף מיין חכמה; אדרבה, איך זעה, אז די ווייבער זענען אַלע דריי ווי אַנ־געדרודעלט אויף מיר; זיי האָבען צווישען זיך ווי עפּים אָפּגע־מאַכט א מין יד אחת אָקעגען מיר, אז מע זאָל מיט מיר נישט רעדען און מיר אפילו נישט ענטפערען. איך האָב אבער גיך דער־לעבט, אין זיי אַלע א נקמה. די אומאַנער דאָמע מיט'ן הוט האָט מיט א מאָל זיך אויפגעהויבען מיט אזא אימפּעט און מיט אזא גוואַלד, גלייך ווי עם וואָלטען זיך אָנגעצונדען אויף איהר די מלבושים. דער גאַנצער וואַגאָן מיט פאַסאַזשירען זענען זיך צע־נויפגעלאָפען מיט א געשרוי:

— וואָס איז? וואָס איז? וואָס האָט דאָ געטראָפען?

און געטראָפען האָט זיך א קלייניגקייט: א סלוי איינגעמאַכטס, וואָס מיין חיה־עטעל האָט געפיהרט מיט זיך קיין אוסלאַנד, האָט זיך אינוועניג, אין דער קאַרזינקע, פאַוואָלינקע, אויבען אויף דער פאַליצע, צעבראָכען, אוסגעגאָסען זיך און דורכגערונען דורך דער שטרוי פון אויבען אַראָפּ, גלייך אויפ'ן הוט און אויף דער זיידע־נער בלוזע און אויף די איבעריגע מלבושים פון דער אומאַנער דאָמע, וואָס איז ווי צוגעפּרעסט געוואָרען צו דער באַנק. פון די היזקות, וואָס מיר אַליין האָבען געהאַט אין דער קאַרזינע גופא, רעד איך

— וועד זענט איהר פון יעהופעץ? — פרעג איך דאָס יונגע ווייבעל. — און וועד איז אייער מאן?

— איך וויים נישט, — זאָגט זי — אויב איהר וועט איהם קענען. מיין מאן הייסט בראָדסקי.

דערהערט דעם נאָמען בראָדסקי פון יעהופעץ, האָט דאָס מיך געגעבען א טראָג־אונטער, גלייך ווי אונטער דער באנק וואָלט געלעגען בעהאַלטען דינאָמיט, און דאָס ווייבעל איז מיט א מאָל ביי מיר אין די אויגען אויסגעוואַכסען מיט נייען־און־נייענציג פּראָצענט.

— וואָס הייסט, — זאָג איך — בראָדסקי'ן וועל איך נישט ווי־סען? וועד ווייסט דאָס נישט בראָדסקי'ן? וועלכען בראָדסקי'ס זענט איהר: לאָזאָר'ס, צי ליאָוו'ס?

— נישט לאָזאָר'ס און נישט ליאָוו'ס. — מאַכט זי צו מיר. — מיר זענען טאַקי בראָדסקים, נאָר נישט פון די; מיין מאן איז א מעקלער פון הייזער.

דאָס יעהופעצער ווייבעל האָט מיט א מאָל פערלוירען ביי מיר אלע נייען־און־נייענציג פּראָצענט, און איך האָב שוין מעהר נישט געוואָלט הערען, וואָס זי רעדט.

נישט אזוי איז אבער געווען מיין חיה־עטעל: זי האָט זיך מיט דער קאָמפּאַניע גאָר מחיה געווען. ערשטענס, האָט זי ביי דער אומאַנער דאָמע אויסגעטאַפּט אלסדינג, וואָס אין אויסלאַנד טהוט זיך, און דאָס איז געווען פאַר אונז ביידען ווי געפונען; און, צווייטענס, איז זי געוואָהר געוואָרען פון אזעלכע נייע מינים שלאַפקייטען, וואָס זי האָט נאָך פון זיי קיינמאָל ביז אַהער נישט געהערט. שטעלט אייך פאָר, אז דאָס ווייבעל, וואָס זי הייסט בראָדסקי און איהר מאן איז א מעקלער פון הייזער, האָט געהאַט א מאָדנע חולאת: עס האָט זיך איהר ג'חלומ'ט, אז זי האָט אייגענע־שלונגען א גאנצען קאסטען מיט אריינגעשטעלטע צייהן. פון דעמאָלט אן פיהלט זי אינוועניג ביי זיך אין בויך די צייהן, און קיינער קאָן איהר נישט איינרעדען, אז עס דאכט זיך איהר נאָר אזוי,

איך אליין נישט. מיין ווייב׳ס נערוועז האלטען דאָס נישט אויס, אוז זי פערוואַרפט דעם קאָפּ אויף צו חלש׳ען. עס ווערד א שטיקעל האַרמידער אין וואַגאָן. די פּאַסאַזשירען רינגלען אונז ארום, ווערען געוואָהר פון דער מעשה מיט דער קוויטאַנציע, גיט מען מיר אַלערליי עצות, וואָס איך זאָל טהון, ווי אַזוי אוז ווואוהין איך זאָל טעלעגראַפירען, ווי אַזוי איך זאָל זיך נוהג זיין אויף דער גרענץ, אוז אונזער נסיעה וועהרט שוין פונ׳ם ערשטען ארויספאָהר פערגיפטעט מיט סם־המות, אוז איך האָב חזרטה אויפ׳ן גאַנצען פּלאַן פון דער נסיעה. דאָס געזונד, וואָס מיך קאָסט דאָס, וועט מיר געווים נישט אומגעקערט ווערען פּאַר די דריי חדשים קורירען זיך, אוז דאָס בלוט, וואָס מיר ווערד פערצאַפּט, וועט מיר זיכער נישט צוקומען פּאַר די דריי חדשים באָדען זיך. אוז איך פערשעלט מיר דאָס געביין מיט׳ן אויסלאַנד, מיט די וואַרעמבעדער אוז מיט אַלע דאָקטוירים. וואָס איך ווינש זיי, מעג זיי אַנקומען חאַטש האַלב.

נאָר צו וואָסערע צרות ווערד א מענש נישט געווהנט? די באָהן וועט צוריק, צוליעב מיין באַגאַזש, נישט פאָהרען, אוז קיינער איז נישט מחויב טראָגען אויף זיך מיינע יסורים. איך בין געווען צופריעדען, וואָס מיין חיה־עטעל האָט זיך חאַטש אָפּגעזוכט אין וואַגאָן צווויי דאַמען, וואָס זי האָט זיך גיך מיט זיי בעקענט אוז געוואָהר געווארען, אז זיי פאָהרען אויך קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמבעדער, אוז אויף אַלע דריי איז געווארען אזא שמחה, גלייך ווי זיי וואָלטען געוואונען דאָס גרויסע געווינס אוז האַלטען שוין ביי׳ם טיילען זיך.

די צווויי דאַמען זענען געווען: איינע פון אומאַן, א דאַמע מיט א הוט אוז מיט א סך פּודער אויפ׳ן פּנים. מחמת זי פאָהרט שוין קיין אויסלאַנד דאָס אַנדערע מאָל, דעריבער רעדט זי שוין העכער האַלב דייטש אוז איז קלאָר, זאָגט זי, דאָרטען אין אַלע ווינקעלעך. אוז די אַנדערע — א יונג ווייבעל פון יעהופּעץ, וואָס פאָהרט אהין דאָס ערשטע מאָל, האַלט זי זיך אַן דער אומאַנער דאַמע, ווי א ברעקעלע קינד, לאָזט זי נישט אָפּ אויף קיין טריט.

געבען דעם גאַנצען באַגאַזש, אָפּגעזעגענען און צעקושען זיך מיט אַלע קינדער, קיין עין־הרע, אַריינחאַפּען זיך מיט'ן ווייב און מיט אַלע פּעקלעך און טשעמאָדאַנעס און קוישלעך אין וואַגאָן אַריין און פערחאַפּען ערטער, און קיין ערטער איז נישטאָ. איך פרעה מיך, וואָס איך האָב פערחאַפּט אַיין אָרט פאַר מיין חיה־עטלען, און זי איז נאָך נישט צופריעדען. נישט צופריעדען דערמיט, וואָס איהר אָרט קומט אויס אַקוראַט אַקעגען אַ גראָבען גלח, וואָס אַז מע טהוט אויף איהם אַ קוק, ווערד שוין הייס אויף צו חלש'ען, און נישט צופריעדען דערמיט, וואָס איך האָב נישט וואו צו זיצען און דאַרף מיך האַל־טען מיט די פּעקלעך, און נישט צופריעדען דערמיט, וואָס פון אַיי־לעניש האָב איך פערגעסען אָנזאָגען די קינדער און די דיענסטען אַ סך נויטיגע זאַכען. אַ דאַנק דעם גלח, וואָס ער האָט רחמנות געהאַט אויף מיר, זיך אַביסעל אַ רוק געטהאָן און געמאַכט מיר האָטש אַ שטיקעל אָרט, און איך קאָן זיך צוזעצען האָטש אויף אַיין עק באַנק און אַרומקוקען זיך, וואו איך בין אין דער וועלט. פונ'ם אָנהאָרעווען זיך, פונ'ם לויפען מיט'ן טאַרעראַם, דרעהט זיך מיר דער קאָפּ, און איך פיהל, אַז איך האָב עפּיס, דאַכט זיך, פערגעסען, נאָר וואָס — ווייס איך נישט, און דערפאַר, אַפּנים, בין איך אַזוי פערטראַכט און הער נישט וואָס מע רעדט צו מיר.

— זעה נאָר, האָסט האָטש גוט באַהאַלטען די קוויטאַנציעס ?— מאַכט צו מיר מיין חיה־עטעל.

— וואָסערע קוויטאַנציעס ?

— פונ'ם באַגאַזש.

— מזל טוב !

— וואָס איז דאָס מיט דיר? **דו ביזט אַזוי פאַרטראָגען, אַז** דו ווייסט שוין גאָרנישט, וואָס מע רעדט צו דיר?

ערשט דאָ דערמאַן איך מיך, אַז איך האָב פערגעסען אָפּנעמען ביי'ם אַרטעלשטשיק די קוויטאַנציעס פונ'ם באַגאַזש, און נישט בעקלערט, וואָס איך טהו, לאָז איך מיך לויפען, וואוהין — ווייס

— ס'זאָל זיין צום שוויצען? רעכסט זיך, אַפּנים, אַז איך זאָל דאָרטען גוט קרענקען?

— פּרעגעל פערשקעס! פּרעגעל פלאָמען! פּרעגעל עפּעל! פּרעגעל פּאָדעשוועס! זאָנטיקעס! לאָמפּען! האַקמעסערס! ריקבעטלעך!...

. . . . . .

וואָס סע קומט פאָר צווישען אונז נאָכדעם, נאָך דער סצענע פונ'ם אַיינגעמאַכטס, קלערט אַייך, ווי איהר פערשטעהט. איך בין אַייך נישט מחויב צו דערצעהלען אַלסדינג.

ב.

[וואָס הייסט „חבוט־הקבר"?]

אונזערע חכמים בעשרייבען חבוט־הקבר מיט אַלערליי שרעק־ליכע פאַרבען, און דעם גיהנם — נאָך מורא'דיגער. כע ווייזט אויס, אַז זיי האָבען נישט געהאַט קיין ווייבער מיט „נערווען" און זע־נען קיינמאָל נישט געפאָהרען קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמבעדער, נישט געפיהרט מיט זיך קיין צוועלף פּוד באַגאַזש, אַ חוץ טשע־מאָדאַנעס, קוישלעך, בינטלעך און פּעקלעך אַלערליי, און האָבען נישט מיטגענומען מיט זיך אַהין קיין אַיינגעמאַכטסען. מיר, אויב ס'איז מיר בעשערט אָפּקומען חבוט־הקבר, האָב איך איהם געהאַט אין בויבעריק אויפ'ן וואָקזאַל, ביי'ם אַוועקפאָהרען קיין אויסלאַנד, און דער גיהנם האָט זיך פאַר מיר געעפענט שוין זיצענדיג מיט מיין חיה־עטלען אין וואַגאָן. אַייך איז גרינג צו שטעהן און קוקען בשעת עס ווערד אַ טומעל, דער קוריער־צוג קומט־אָן, שטעהט אינגאַנצען אַזעלכע פינף מינוט, און מע דאַרף חאַפּען נעמען בילעטען. אויפ־

און פוליאַר און פעדערלעך און מאַנטשעסטער, און אָבער אַ מאָל קאַלענקאָר. אַ גליק, וואָס ס'איז פאַרהאַן ביי מיר אַ טעלעפאָן און עמיצער האָט אָנגעקלונגען, מיך אַוועקגערופען — לאַנג לעבען זאָל ער.

— ווער קלינגט?

— אינטענדאַנטסקאָיע פּראַווליעניע?

„לעבען זאָלסט דו אַזוי, ווי איך בין אינטענדאַנטסקאָיע פּראַוו־ליעניע!" — טראַכט איך מיר, נאָר איך טרעט נישט אָפּ פון טע־לעפאָן; איך האַלט אין האַנד דאָס טרייבעל פון טעלעפאָן און מיט דער אַנדערער צאָהל איך אָפּ דער מאָדיסטקע און בין זיך מחיה, וואָס איך בין פּטור געוואָרען פון איהר און פון איהר חשבון.

— וואָס פאַר אַיין אַיינגעמאַכטס, זאָגט זי, זאָל איך פּרעגלען אין וועג אַריין?

— וואָסערע דו ווילסט.

— וואָס הייסט, איך וויל? און וואו ביזט דו?

— איך קאָן מיך באַגעהן, זאָג איך, אָהן אַיינגעמאַכטס.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? ער קאָן זיך באַגעהן אָהן אַיינגעמאַכטס! קומט אויס, הייסט דאָס, אַז אַלסדינג איז נאָר פון מיינעטוועגען! וואָרום איך בין די גרויסע פרעסערין, די גרויסע נאַשערין...

— אָבער לאָז זיין שטיל, חיה־עטעל, אין גאָטעס ווילען! פּרע־געל רויזען־אַיינגעמאַכטס — אַיין עק!

— ס'זאָל ווערען געצוקערט און מע זאָל דאָס דאַרפען אַרויס־וואַרפען?

— נו, לאָז זיין וויינשעל — פּרעגעל וויינשעל.

— איך האָב טאַקי מעהר נישט וואָס צו טהון, נאָר אַנידער־זעצען זיך איצט אַרויסנעמען די קערלעך.

— ווייסט דו וואָס? פּרעגעל שוואַרצע יאַגדעס!

— זיי זאָלען צעקראָכען ווערען, חכם איינער?

— פּרעגעל מאַלינעס!

זיך ; אַ מינדסט נאַרישקייט, אַ וואָרט, אַז איך האָב אויסגערעדט — „וואָס האָסט דו צו מיינע נערווען?“

בקיצור, ס'איז געבליבען, אַז מיר פאָהרען קיין אויסלאַנד אויף דער קור. וואוהין? דאָס וועט מען אונז שוין אַ ידיעה געבען ביי'ט פּראָפעסאָר אין וויען אָדער אין בערלין. און איך האָב גענומען מאַכען זיך אַ פּאַס קיין אויסלאַנד, און מיין חיה־עטעל האָט זיך דערווייל צוגעגרייט אַביסעל מלבושים מיט היטעלעך אין וועג אַריין, גענומען אַיינקויפען טשעמאָדאַנעס, קאָרזינעס און קוישלעך, און פּרעגלען אַיינגעמאַכטס. איז, דאַכט זיך, וואָס געהערען זיך אָן מיט מיר, מאַנסביל, היטעלעך, מלבושים, קוישלעך און אַיינגע־מאַכטס? „ניין, עס געהער זיך, זאָגט זי, אָן: דו פאָהרסט, זאָגט זי, גלייך מיט מיר, מעגסט דו זיך, זאָגט זי, אַביסעל אָנטהון אַ מיה, זיך מטריח זיין“. די ווערטער „זיך מטריח זיין“ זענען געזאָגט געוואָרען מיט אַזאַ טאָן און מיט אַזאַ ניגון, וואָס ס'איז שווער אַרויסצוגעבען דאָס אויף פּאַפּיער — אויב איהר האָט אַ ווייב, און זי האָט „נערווען“, בעדאַרפט איהר זיין אַביסעל בע־קענט מיט דעם טאָן און מיט דעם ניגון.

און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה פון מלבושים, מאַגאַזי־נען, קלייטען, שניידערס, מאָדיסטקעס, מאָדעס, זשורנאַלען — אַז איך האָב איבערגעלעבט בשלום די דאָזיגע דריי וואָכען, וועל איך שוין, אַפּנים, לאַנג לעבען! מיין חיה־עטעל האָט זיך גענומען, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, איבערשטשעגאָליאַיען וויען און בערלין און פערשעמען מאַריענבאַד און פראַנצענסבאַד און באַדענבאַד און אַלע איבעריגע בעדער. מע איז געשטאַנען און מע האָט געפּאַקט אין די קאַסטענס, און איך האָב בעצאָהלט חשבונות פון די קליי־טען און זיך גערעכענט מיט די מאָדיסטקעס: קאַלענקאָר און קנעפּ־לעך און העקלעך און בערשטלעך און גאַז, און נאָך אַ מאָל קאַ־לענקאָר און סטעקליאַרוסען און פּראָשוועס און טאַשמעס און שפּיצ־לעך, און וויעדער אַ מאָל קאַלענקאָר און סאַמעט און זייד און מאַרליע און שפּילקעס, און ווייטער אַ מאָל קאַלענקאָר און ריוש

קיין בעקענטע פּנימ'ער אַלערליי, וואָס קוקען אויף אַייך, און איהר קוקט אויף זיי, און פון נישט האָבען וואָס צו טהון הויבט איהר אָן דורכצוואַרפען זיך מיט רעד: „שוין לאַנג, אַז איהר קורירט זיך? וואָס איז אַייער שלאַפקייט? וואוהין רעכענט איהר צו פאָהרען אויף דער קור?" און אַזוי ווייטער.

מיין חיה־עטעל, זאָל געזונד זיין, איז אַ מענש, וואָס האָט פיינט זיצען און שווייגען. האָט זי זיך צערעדט מיט עפּיס אַ דאַמע, אַ ליטוויטשקע, דאַכט זיך, פון באָברויסק, און איז געוואָרען צו איהר צוגעקלעפּט. וואָס האָט זי אַזעלכעס דערזעהען אויף דער באָברויסקער דאַמע — ווייס איך נישט; נאָר מע איז געוואָרען גיך נפש־אחת. מיין חיה־עטעל האָט מיר געזאָגט, אַז ס'איז ביי זיי ביידען איין חולאת. אין וואָס בעשטעהט זייער חולאת? אין גאָרנישט. וואָס זיי זאָלען נישט דערהערען אויף יענעם, דאַכט זיך זיי אויס, אַז ביי זיי איז אויך דאָס אייגענע. לאָז עמיצען אָנהויבען שטעכען אין זייט, שטעכט זיי אויך; אַ צאָהן — איז אַ צאָהן; אַיין אויהער — איז אַיין אויהער; אַ פוס — איז אַ פוס. אַז מע שמועסט אַלסדינג, וואָס ביי יענעם, איז ביי זיי! זי איז שוין אויסגעווען, די באָברויסקער דאַמע, וואו די וועלט האָט אַיין עק און איבערגעטהאָן כל המיטלען שבעולם — עס העלפט נישט!

— וואָס זשע זאָגט דערויף דער דאָקטאָר? — פרעגט ביי איהר מיין חיה־עטעל מיט גרויס מיטלייד צו דער באָברויסקער דאַמע.

— וואָס זאָל ער זאָגען? ער ווייסט אַליין נישט. ער זאָגט, אַז ס'איז נערווען, און הייסט מיר פאָהרען קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמבעדער.

פון דעמאָלט אָן האָט מיין חיה־עטעל בעקומען „נערווען". נאָר איהר מיינט גלאַט נערווען? נערווען צו נערווען איז נישט גלייך. די נעכט, וואָס איך בין נעבען איהר אויסגעזעסען, זאָל מיר גאָט נישט רעכענען! וואָס טויג אַייך, ס'איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז איך האָב נישט געטאָרט אַ טריט טהון, אַ הוסט טהון, אַ ריהר טהון

אין די וואַרעמבעדער

[בילדער, טיפּען, בעגעגענישען, צרות און פערגעניגען.]

א.

[א ווייב מיט „נערווען". — די באַברויסקער דאַמע. — מיר פּרעגלען איינגעמאַכטס.]

„איידער נעמען אַ ווייב, איז גלייכער זאָלסט זיך אויסברעכען אַ פוס". — אַזוי האָט געזאָגט איינער אַ פילאָזאָף (איך האָב מורא, אויב נישט סאָקראַט?). און איך זאָג: איידער האָבען אַ ווייב מיט „נערווען", איז גלייכער גאָרנישט געבוירען ווערען אויף דער וועלט.

דאָס זאָגט אַייך נישט קיין פילאָזאָף, נישט קיין שרייבער, וואָס זיצט ביי'ם שרייבטיש און טראַכט־אויס מעשיות פונ'ם קאָפּ; דאָס זאָגט אַ פּראָסטער בשר־ודם, אַ איד אַ בעל־הבית, וואָס גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער האָט געחאַפּט די גראָבע עטליכע קלינגערס, אַרויסגעטריבען דעם קבצן פון שטוב, אַריבערגעפאָהרען מיט ווייב און קינדער קיין בויבעריק אויף דאַטשע, בעקענט זיך מיט דאָקטוי־רים, מיט רעצעפּטען, אַפּטייקען, הידראָפּאַטיע, מאַסאַזש, צרות, שלעק — חי געלעבט!

דער גרעסטער אומגליק פון אַלע אומגליקען אויף דער וועלט איז דער דאָקטאָר, און נישט אַזוי דער דאָקטאָר, ווי דעם דאָקטאָר'ס קאַבינעט, וואָס מע דאַרף דאָרטען זיצען און שוויצען, בלעטערען די גאַזעטען, וואָס ליגען אָנגעגרייט אויפ'ן טיש, און אָנקוקען נישט

אין די וואַרעמבעדער

בילדער, טיפּען, בעגעגנישען, צרות און פּערגעניגען.

געשריבען אין יאָהר 1903.

לאַנד, וואו מע רעדט דייטש, בעדאַרף מען זיך אָנהויבען געוועה־
נען מיט זייער שפּראַך און געזעגענען זיך מיט אייך אויף דייטש
און זאָגען: „אַדיע! צום וויעדערזעהעניש!"...

— גוואלד! גוואלד! גוואלד! דאטעוועט! מיר זענען פאר־ביי! — שרייט מיין חיה־עטעל און צעלאזט די הענד און בלייבט שטעהן אין וואסער, ווי פערגליווערט.

— די קינדער, די קינדער דאטעוועט ארוים! — שרייט יענטעל אויף א קוויטש און שטעהט אויף איין אָרט.

— פאר וואס דאטעוועט מען ניט די קינדער? — שרייט דאס פאַרפאלק און ריהרט זיך ניט פונ׳ם אָרט.

— ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען? — שרייט דער פעטער זלמן. — עס וואלט גלייכער געווען, איהר זאלט די קלענערע קינדער ערגיץ אריבערטראגען, וואהרום עס וועט, שיינט מיר, זיין א מבול...

* * *

איך אייל מיך און פערשלים מיין בעשרייבונג פון גלות דאטשע, מחמת מיר האלטען, איך און מיין חיה־עטעל, הייסט דאס, ביי אוועקפאהרען קיין אויסלאנד, אין די „וואַרשמע בעדער" אריין. די דאקטוירים געפינען, אז מיר בעדארפען ביידע טרינקען אזעלכע מינים וואסערען און באדען זיך אין די וואַרשמע בעדער. און אגב וויל זיך אונז טאקי אביסעל אנקוקען א וועלט; מהיכי־תיתי, אז גאט העלפט, מע קאן, פאר וואס ניט?... די קינדער לאזען מיר איבער אין בויבעריק אויף דער דאטשע, חלילה ניט אליין; יענטעל דעם פעטער זלמנ׳ס האבען מיר געמאכט פאר בעל־הבית׳טע אין שטוב, און צוליעב איהר איז שוין פערבליבען דער פעטער זלמן אויך. דאס פאַרפאלק, וואס איז „געקניפט און געבונדען", האט אפילו אויך שטארק חשק געהאט איבערצובליבען ביי אונז איבער׳ן זומער, האט זיי מיין ווייב געגעבען אנצוהערעניש, אז עס וועט אין בויבעריק אהן זיי, אם ירצה השם, אויך זיין פרייליך, און זיי האבען געמומען דעם וועג. וואוהין פאהרען מיר — וויים איך נאך אליין ניט; מסתמא וועט אונז שוין דער דאקטאר אפשיקען אהין, וואו מע בעדארף. און מחמת מיר האלטען ביי אפפאהרען אין אזא

— איך קוק, — זאָגט זי — צי סע קאָפּעט נישט פון דער סטע־
לי. יאָ, סע קאָפּעט גלייך אין בעט אַריין! מע דאַרף אונטער־
שטעלען אַ שיסעל.

— ביי אונז אין אַוריטש — זאָגט דער פּעטער זלמן — איז
אויך געווען אַזאַ מבול, שוין דרינען אַ יאָהר עטלעכע און צוואַנציג,
און אפשר, האַ? אַלע דרייסיג! עס האָט פּאַרטרונקען דעמאָלט די
גאַנצע שטאָדט האָט דאָס פּאַרטרונקען! מע האָט זיך געשיפּט
אויף שיפלעך האָט מען זיך געשיפּט! ס'איז געווען חושך איז גע־
ווען!

— וואו זענט איהר ערגיץ? — הער איך אַ קול פון שטוב. —
קומט אַהער! העלפּט טראָגען! ראַטעוועט!...

איך טהו זיך אַ וואַרף אין שטוב אַריין — אַ צרה! איין אומ־
גליק! דער רעגען שמייסט דורך די פענסטער, און כע גיסט פון
דער סטעלי, און מיין חיה־עטל פערקאַטשעט דאָס קלייד־על אין
וואַסער. אין איין האַנד האַלט זי אַ קאָפּען־קישעלע, אין דער אַנד־
רער — אַ פּאַן, וואָס מע פרעגעלט איינגעמאַכטס, און שרייט אין
איין קול:

— גוואַלד! העלפּט טראָגען! ראַטעוועט! ראַטעוועט!

— וואָס טהוסט דו? — זאָג איך צו איהר. — וואָס שלעפּסט
דו פון שטוב? לאָמיר אַנטלויפען, זיך אַרויסראַטעווען מיט די
נפשות! וואו זענען ערגיץ די קלענערע קינדער?

— פאַפּאַשא! אידי־קא סיודא! (טאַטע, קום נאָר אַהער!)—
שרייען צו מיר די קליינע חברה־לייט פונ'ם אַנדערען חדר, שטעהען
אַלא־שמחה כמעט ביז די קנעכלעך אין וואַסער און טאַנצען און
פּאַליאַסקען זיך, מאַכען בולבעלעך און זינגען:

דאָושדיק, דאָושדיק, פּערעסטאַן!
מי פּאָיעדיעם נא יאַרדאַן!...*

---

* רעגנע, רעגען, הער שויו אויף! מיר'ן פּאַהרען אויפ'ן ירדן!

— אָמן הלואי! — זאָגט חיה־עטעל. — די זון האָט אַזוי אָנ־
געבראָטען דורכ'ן טאָג, אַז עס וואָלט שוין געמעגט, כלעבען, אונ־
טערפרישען אַ ביסעל אויף דער שענער דאַטשע! נאָ דיר אַ דאַ־
טשע! נאָ דיר „לופט"! גאָט זאָל העלפען, עס זאָל אַ גאָם טהון אַ
רעגען און פאַרטרינקען די דאַטשעס מיט די דאַטשניקעס מיט גאַנץ
בויבעריק, רבונו של עולם!

עס געדויערט נישט לאַנג, און דער הימעל ציהט זיך איבער
מיט געריבטע וואָלקענס. עס ווערד מיט אַ כאָל פינסטער־חושך,
גלייך ווי עמיצער האָט פערלאָשען די זון. די פויגעלעך האָבען זיך
בעהאַלטען אין די נעסטען. די לופט ווערד אַלע מינוט געריכטער
און שווערער. מיט אַ כאָל שנייד־דורך אַ בליץ און פערבלענדט
די אויגען, און באַלד טהוט אַ זעץ אַ דונער, וואָס קנאַלט, הילכט
און קאַטשעט זיך פון איין עק וואַלד ביז'ן אַנדערען.

— איך האָב מורא, עס וועט געהן אַ רעגען! — רופט זיך אָן
דער פעטער זלמן און קוקט אין הימעל אַריין. — און גלייך ווי ער
האָט געטראָפען; ער האָט נאָר אויסגערעדט, האָט אָנגעהויבען צו
גיסען אַ שלאָקס־רעגען, אַלע מאָל געשמאַקער, געדיכטער און שטאַר־
קער, און אַלע מאָל טהוט אַ בליטש אַ נייער בליץ, וואָס בעלייכט
דאָס געדיכטע בלויע פינסטערניש, און אַ זעץ אַ דונער, אַ פאָהר
איבער'ן גאַנצען וואַלד — ט־ר־ר־ר־ר־ר־ר־ר!

— מיר דאַכט, אַז דער רעגען האָט זיך פאַרקאַטשעט נישט
אויף אַ ווייַלע. — זאָגט דער פעטער זלמן. — ער וועט, אם־ירצה־
השם, געהן און געהן און געהן.

— איהר זאָלט דערלעבען אָנזאָגען בעסערע בשורות! — מאַכט
חיה־עטעל דערשראָקען און חאַפט אַ קוק אַלע מאָל אין שטוב
אַריין.

— וואָס קוקסט דו זיך אַרום אַלע מינוט? — רופ איך מיך אָן
צו איהר.

— ווי טייער איז ביי אייך פלייש אין בויבערויק, הא? ביי אונז אין אוריטש איז פלייש ביוקר גדול. ווייסט דו פאר וואס? איבער דער טאקסע. מיר האבען אונזער אייגענס א בעל־טאקסע, איז ער א גרויסער הולטיי! און אייער בעל־טאקסע איז אויך אזא הולטיי, הא? אלע בעלי־טאקסעס זענען גרויסע הולטייעס, ממזרים, ימח שמם! אפשר ניין! הא?...

מיין קרוב מיט'ן סאמעטענעם קאשקעט הערט אויף צו עסען, האלט דעם גאפל אין דער לופטען און קוקט אויפ'ן פעטער זלמן, ווי א גזלן, לכאי ער האט איהם איבערגעשלאגען כאמע אין מיטען. נאר דער פעטער זלמן הערט איהם, ווי דעם קאטער; ער טהוט זיך זיינס: ער דערצעהלט מעשיות פונ'ם אוריטשער בעל־טאקסע און פון אוריטשער קהל און עסט בשעת מעשה גאנץ געשמאק.

יח.

[מע בעלעגט די משפחה: — מיר פאהרען קיין אויסלאנד אין די בעדער אריין.]

— וואו באלעגט מען די „משפחה"? — רופט זיך אן צו מיר נאכ'ן עסען מיין חיה־עטעל פערזארגט. — זיי זענען טאקי זעהר אנגעלעגטע געסט, נאר פון דעסטוועגען אין דרויסען קאן מען זיי ניט לעגען.

— פרעג מיך עפיס גרינגערם! — זאג איך. — דעם פעטער זלמן רעכען איך אויסבעטען אט־דא, אויף דער ווערענדע; יענטעל ווען שלאפען מיט די קינדער; און דאם פארפאלק, וואס ס'איז „געקניפט און געבונדען", מעג ליגען ביי דער וייסער וואנט; לאזען זיי חאטש הנאה האבען פון דער דאטשע... ווי געפעלט דיר, חיה־עטעל, דאם ווינטעלע, וואס האט א בלאז געטהאן? עס חמאהרעט זיך. מיר דאכט, עס וועט געהן א רעגען.

— זי פארדולט מיר דעם קאפ! — מאכט דער מאן. — וואו זשע האלט איך? יא, האט רבקה'לע פון מאנעסטרישטש, הייסט דאס, געהאט א טאכטער, מיין איך א זוהן, האט ער געהייסען מענ־דעל, און עטעלע פון ראדאמישל האט געהאט א זוהן, מיין איך א טאכטער, גנענדעל. האבען זיי צווישען זיך א שידוך געטהאן, דאס הייסט, רבקה'לע'ס טאכטער מענדעל פון ראדאמישל האט חתונה געהאט פאר עטעלע'ס זוהן גנענדעל פון מאנעסטרישטש, מיין איך פארקעהרט, רבקה'לע'ס זוהן גנענדעל פון מאנעסטרישטש האט גענומען עטעלע'ס טאכטער מענדעל פון ראדאמישל פאר א ווייב...

— טפו זאלסט דו ווערען פאר אלע אידען! — רופט זיך אן דאס ווייב צום מאן, חאפט זיך אויף, טהוט א פלעסק מיט די הענד. — איהר האט אמאל געהערט, אז א זוהן זאל הייסען גנענ־דעל און א טאכטער מענדעל, אז גנענדעל זאל נעמען מענדלען פאר א ווייב?

— אז דו, פארדולסט מיר דעם קאפ! — זאגט צו איהר דער מאן און ווי דערצעהלען ווייטער, קומט אן מיין חיה־עטעל:

— שוין געגרייט צום טיש, קומט עסען! רוף, ליובעניו, די געסט צום טיש, זיי געהרען אודאי הונגעריג!

ביי'ם טיש קעהרט זיך אום דער קרוב מיינער צו דער באבע נחמה'לע'ס פעטער פון מעזשביזש, וואס האט געהייסען נח, און דער נח האט געהאט, ווי יענער נח פונ'ם חומש, דריי זיהן; נאר יענעם נח'ס דריי זיהן האבען געהייסען שם, חם און יפת, און דעם נח'ס דריי זיהן האבען געהייסען שימעלע, חעמעלע און יאקעל — און ערשט דא ציהט זיך אוועק א לאנגער פאדעם פון קרובים און שידוכים צווישען זיך, געדרעהט און געקוייטלט, געקניפט און גע־בונדען — א מעשה אהן איין עק! א שטיקעל גליק, וואס דער פעטער זלמן (מאריך ימים זאל ער זיין!) מישט זיך אריין אין מיטען:

געהאט די עלטערע צוויי טעכטער: עטעלע און רבקה'לע. האָט עטעלע חתונה געהאט פון ראדאמישל פאר רב משה לייב ראדאמישלער׳ס א זוהן, וואָס געהער זיך אן מיט נפתלי׳ס מאנעסטרישטישער טשער טאקי איין אייגענער, מחמת נפתלי׳ס א שוועסטער האָט חתונה געהאט פאר משה לייב׳ס א ברודער, — איהר פארשטעהט, וואָס דא טהוט זיך?

— און וואו האָסט דו אהינגעטהאן רבקה'לען? — רופט זיך אן דאָס ווייב און וויל אנהויבען דערצעהלען פון רבקה'לען, דערלאָזט זי ניט דער מאן; ער פערשטעלט איהר דאָס מויל מיט דער האנד און שרייט:

— האָב צייט מיט רבקה'לען! וואָס האָסט דו קיין צייט ניט? זי וועט זיין גאנץ! איך וועל זי אין קעשענע ניט באהאלטען! יא, וואו זשע האלט איך? — ביי עטעלע'ן, אפנים. האָט עטעלע פון מאנעסטרישטיש, הייסט דאָס, חתונה געהאט פון ראדאמישל, ווי איהר ווייסט שוין, טאקי פאר אַיין אייגענעם, און רבקה'לע האָט גענומען א מאן א פליאסק פון מאנעסטרישטיש, האָט ער געהייסען העניך, און האָט געהאט מיט איהם א טאכטער גענעדעל.

— גוט יום־טוב דיר! — זאגט דאָס ווייב. — פון וואנען האָט זיך צו דיר גענומען גענעדעל? גענעדעל איז דאָך גאָר עטעלע׳ס טאכטער פון ראדאמישל!

— און איך וואָס האָב געזאגט?

— דו האָסט געזאגט — דער מוהמע רבקה'לע׳ס טאכטער.

— עס האָט זיך דיר געחלומ׳ט! איך האלט נאָך גאָר אפילו ניט ביי רבקה'לען.

— אוי! — מאכט דאָס ווייב און טהוט א טאנץ־אונטער. — מע קאן דאָך פון איהם דעם שלאג באקומען! דו האָסט דאָך נאָר וואָס אויסגערעכענט דעם יחוס פון דער מוהמע רבקה'לע, אז זי האָט חתונה געהאט פון מאנעסטרישטיש, אפילו א סימן, זי האָט גענומען א מאן א פליאסק, העניך האָט ער געהייסען...

— ס'איז געקניפּט און געבונדען! — שלאָגט איהם איבער דאָס ווייב. — ער האָט אָבער פאַרגעסען זאָגען, ווי אַזוי געהער זיך אָן רייזעלע מיט איהר מאַן אַ קרוב? אָט וועל איך אַייך דערצעהלען! אַייער באַבע חנה'לע פון קאָרסישעוו האָט געהאַט אַ פעטער אין מעזשביזש, האָט ער געהייסען נח...

— סקאָצעל קומט! — שלאָגט זי איבער דער מאַן. — זי איז פאַרפאָהרען אַזש קיין מעזשביזש צום פעטער נח! לאָז מיך, וועל איך זיי קלאָר מאַכען די משפּחה אַקוראַט. הקיצור, אַייער זיי־דענ'ס אַנדערע שוועסטער זיסעלע האָט געהאַט אַ מאַן פון הוליי־פּאָלי, רב לוי'ניו האָט מען איהם גערופען; האָט זי ניט געהאַט קיין קינדער, האָט זי זיך מיט איהם גע'גט, און האָט חתונה געהאַט דאָס אַנדערע מאָל, פון מאַנעסטרישטש, פאַר איינעם אַ געוויסען רב נפתלי מאַנעסטרישטשער, און האָט געהאַט מיט איהם אַזוי גרויס ווי פינף זיהן מיט זיעבען טעכטער...

— פּונקט קאַפּויר! — שלאָגט איהם איבער דאָס ווייב. — זיע־בען זיהן מיט פינף טעכטער.

— מיין איך זיעבען זיהן מיט פינף טעכטער (ער צעהלט אויף די פינגער): ברוכ'על, חיימ'על, יענקעלע, הערצעלע, בערישעל, פישעלע, יוסעלע, און עטעלע, רבקה'לע, האָדעלע, פייגעלע, קריינ־דעלע, — אַזוי דאַכט זיך? איז ברוכ'על געשטאָרבען, און יענקעלע האָט חתונה געהאַט קיין קאָרסישעוו, גענומען רייזעלע דער מוהמע נחמה'לע'ס, וואָס געהער זיך אָן אַייער זיידען רב מדרכי'לע אַיין אַייגענע פּלימעניצע; האָבען זיך, הייסט דאָס, דער זיידע מיט דער באַבע משדך געווען, — איהר פאַרשטעהט, ווי עס קייטעלט זיך? ס'איז געקניפּט און געבונדען! זאָגט אפשר, אַז ניין?

— יאָ, — זאָג איך — ס'איז געקניפּט און געבונדען. וואָס גע־הער עס זיך אָבער אָן מיט אַייך? ווער זענט איהר?

— הערט זשע ווייטער! — מאַכט ער צו מיר. — אָט דער נפתלי מאַנעסטרישטשער, וואָס איך האָב אַייך געזאָגט, האָט דאָך

אַ באַבע, וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר, וואָס פאַר אַ זיידען מיט אַ באַבע איהר האָט געהאַט!

— איך ווייס, — זאָג איך — אַז איך האָב געהאַט אַ זיידען מיט אַ באַבע. זאָגט, ווער זענט איהר?

— אָט וועט איהר באַלד האָרכען. — מאַכט ער און פערקאַטשעט די אַרבעל כמעט ביז די עלענבויגענס און נעמט זיך אָן ביי דער באָרד און שאָקעלט זיך און רעדט מיט אַ ניגון און מיט אַ שמייכעלע: — אַייער זיידע רב מרדכי'לע איז אַליין געווען אַ קאָרסישעווער, פון קאָרסישעוו, און האָט געהאַט אין קאָרסישעוו צוויי שוועסטער האָט ער געהאַט: נחמה'לע און זיסעלע; האָט די נחמה'לע געהאַט צוויי מאַנען, צוויי מאָל, הייסט דאָס, חתונה געהאַט; דאָס ערשטע מאָל טאַקי פון קאָרסישעוו פאַר לייבעלע קאָרסישעווער, אַזוי האָט מען איהם גערופען; און דאָס אַנדערע מאָל האָט זי חתונה געהאַט פאַר רב שמחה'לען, טאַקי וויעדער פון קאָרסישעוו; און דער רב שמחה'לע קאָרסישעווער, אַז ער האָט חתונה געהאַט, הייסט דאָס, פאַר דער מוהמע נחמה'לע, איז ער געווען אַיין אַלמן איז ער געווען, — הערט זיך נאָר צו מיט קאָפּ! דאָס ערשטע ווייב זיינס איז אויך געווען אַ קאָרסישעווער, זי האָט געהייסען דבורה'לע, און זי איז געווען, דבורה'לע הייסט דאָס, טאַקי דעם זיידענ'ס אַיין אייגענע, איהר פאַרשטעהט? האָט זי דער זיידע אַייערער חתונה געמאַכט, איהר הערט צי ניין, פאַר זיינעם אַ שוואָגער, טאַקי רב שמחה'לע, בשעת ער איז נאָך ניט געווען זיינער אַ שוואָגער; און ערשט נאָכדעם, אַז די דבורה'לע איז געשטאָרבען, האָט דער שמחה'לע גענומען אַייער זיידענ'ס שוועסטער, די מוהמע נחמה'לע, און האָט געהאַט אַ טאָכטער, האָט ער איהר אַ נאָמען געגעגעבען רייזעלע, נאָך זיין מאַמע רייזע, וואָס זי איז געווען טאַקי אַייער זיידענ'ס אַ מוהמע; האָט די רייזעלע רב שמחה'לעס נאָכדעם חתונה געהאַט פון מאַנעסטרישטש, טאַקי פאַר אַיין אייגענעם פון דער באַבע'ס צד, מאיר'על האָט ער געהייסען, — איהר פאַרשטעהט, ווי דאָס געהט? ס'איז געקניפּט און געבונדען!

יז.

[דאָס פּאָרפּאָלק. — „געקניפּט און געבונדען". — אַ מעשה אָהן אַיין עק.]

איך געה־צו צום פּאָרפּאָלק און טרעף זיי זיצען שטאַרק פער־שוויצט פון דעם טיי. ער מראָגט אַ סאַמעטענעם קאַשקעט מיט אַ גאַנץ ברייטען דעניק, און זי — אַ פּאַריק מיט אַ ווייסען שרונט. ביידע זענען זיי גוט געפּאַקט, וועגען אינאיינעם בלא־גוזמא אַ פּוד פופצעהן אָדער זעכצעהן. איך זעץ מיך צו צו זיי, איך פערבינד מיט זיי אַ שמועס: דאָס, יענץ, פון וואַנען פאָהרט איהר און ווער זענט איהר?

— ווען מיר זענען? — מאַכט צו מיר דער מאַן און ווישט זיך דעם שווייס מיט דער קאַפּאָטע. — אָט וועט איהר באַלד האָר־כען. נאָר קודם־כל, זאָגט מיר, וואָס איך וועל אַייך פרעגען: ווי אַזוי האָט געהייסען דער זיידע אַייערער פון דער מאַמע'ס צד, ניט רב מרדכי'לע?

— רב מרדכי'לע. — זאָג איך.

— שוין געשטאָרבען? — פרעגט ער.

— אָהאָ! — זאָג איך. — שוין לאַנג געשטאָרבען!

— ברוך דיין אמת! — מאַכט ער און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. — טפו־פו־פו! אַיין עהרליכער איד, אַייך צו לענגערע יאָהר, און אַ מופלג בתורה! אויף איהם מעג מען טאַקי זאָגען: זכר צדיק לברכה! נו, און די באַבע חנה'לע וואָס מאַכט?

— אויך געשטאָרבען.

— לאָז זי האָבען אַ ליכטיגען גן־עדן, אויך געווען אַ כשר'ע אידינע! — זאָגט ער אין דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צום ווייב: — דו האָסט זיי ניט געקענט, ווייסט דו ניט, וואָס דאָס איז געווען פאַר אַ רב מרדכי'לע און פאַר אַ חנה'לע! הערט איהר (ער דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צו מיר), איהר האָט געהאַט אַ זיידען מיט

דאָקטאָר — דאָקטאָר! דאָקטאָר — דאָקטאָר! דער דאָקטאָר איז ערגיץ אין אַלדי שוואַרצע יאָהר, הינטער'ן שטעדטעל! נאָר ס'איז עפּיס אַ תירוץ? דער דאָקטאָר זאָל מיר זיין! איך האָב איהם אַראָפּגעבראַכט, דעם שענעם דאָקטאָר, און אַז איך בין געקומען מיט'ן דאָקטאָר, האָב איך זי שוין געטראָפּען — וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא — אָהן לשון, די אויגען אַרויף. „טאָכטערעל, האָסט מיך דערקענט?" — ווער? וואָס? וועמען? רעד צו דער וואַנט! און ביז טאָג איז זי ניט געוואָרען! אַיין אויסחאַפּעניש, משטיינס געזאָגט, געקומען אויף איהר! אַ שענע, אַ געזונטע, אַ ליכטיגע, ווי אַזוי לעגט מען אַזעלכעס אין דער ערד אַריין?!"...

און יענטעל דער מוהמע זלאַטע'ס צעוויינט זיך, ווי אַ קליין קינד, און איך, אויף איהר קוקענדיג, פיהל, אַז עס שטיקען מיך די טרערען.

— וואָס איז? וואָס איז דער געוויין? — רופט זיך אָן צו מיר מיין חיה־עטעל און געהט־צו צו מיר.

איך וויל איהר ענטפערען, קאָן איך ניט אויסרעדען קיין וואָרט. איך שלינג די טרערען. איך נעם זיך אָן מיט כח און זאָג:

— נעבאַך אַ קינד ביי איהר געשטאָ... אַ מיידעל פון דרייצעהן יאָה...

— שוין לאַנג? — פרעגט חיה־עטעל ווי דערשראָקען.

— שוין אַ יאָהר נייען, אָדער צעהן. — זאָגט יענטעל און רופט זיך אָן צום פעטער זלמן: — טאַטע, וויפיעל איז שוין, אַז סאָסעל איז געשטאָרבען? דו באַדאַרפסט וויסען אַקוראַט.

— פון אַווריטש? — זאָגט דער פעטער זלמן. — פון אַווריטש אַהער מיט דער אַקס רעכענט זיך אַ ווערסט דריטהאַלבען הונדערט, און אפשר טאַקי אַלע דריי הונדערט, האַ?...

בכדי איך זאָל ניט אויסשיסען קיין געלעכטער, פערליר איך די בריל, בויג זיך אָן און לאָז מיך געהן אויף דער ווראַנדע מקבל־פּנים זיין די איבעריגע געסט, וואָס זיצען און טרינקען טיי פון די שאָלען, בלאָזען און קוויקען זיך.

זי איהם איבער; הויבט זי אָן דערצעהלען, שלאָגט ער זי אי־בער — אַ מעשה אָהן אַיין עק! דו הער בעסער אויס מיך; מיר זע־נען דאָך יאָ אייגענע געשוועסטערקינדער!

און יענטעל דערצעהלט מיר אויס איהר ביטער האַרץ, ווי אַזוי ס'איז איהר נעבאַך איצט זעהר ניט גוט די צייט, דאָס הייסט, גוט איז איהר קיינמאָל ניט געווען, פון דער ערשטער מינוט אָן נאָך איהר הופה האָט זי נאָך, זאָגט זי, קיין גוטען טאָג ניט פערזוכט; נאָר גאָרנישט, ווי זאָגט מען, ס'איז געווען „נומער ערגער". נאָר פון אַ צייט, זאָגט זי, אַז סע געהט איהר אַלע מאָל ערגער און ער־גער, און איצט איז איהר אַזוי שלעכט, אַזוי שלעכט! אַז פער־דיענען, זאָגט זי, פערדיענט זי גאָרנישט, און דאַרפען דאַרף מען אַ סך! און דערצו איז פאַרהאַן, זאָגט זי, זייטיגע צרות און וועה־טיגען: דאָס איז אַ פריזיוו, און דאָס איז אַ קינד אויף חתונה מאַ־כען, און דאָס פאַלט אַ בהמה, און דאָס ברענט־אָפּ די קלייט. מע ראַטעוועט ניט אַרויס, זאָלסט זאָגען — אַ פאָדעם! איז שוין, דאַכט זיך, גוט אַרום און אַרום, אַיאָ? לעגט זיך אַוועק אַ מויד פון קרוב דרייצעהן יאָהר, אַ שענע, אַ ריינע, אַ גלאַטע, אַ מחיה'דיגע, און שטאַרבט אַוועק! סאָכעל האָט זי געהייסען, טאַקי נאָך דער מוהמע סאָסיע, געווען תמיד געזונד און שטאַרק, קיינמאָל ניט געוואוסט אַ פינגער זאָל וועה טהון, און פלוצים קומט זי צו געהן פונ'ם מאַרק, שטעלט אַוועק דעם קאָשיק, דאָס פּנים טוידט, ווי די וואַנד. „וועה איז מיר, טאָכטער, וואָס איז דיר?" — „גאָרנישט — זאָגט זי — דער קאָפּ טהוט מיר עפּיס וועה". איך טהו זי אַ טאַפּ ביי'ם קאָפּ — אַ העליש פייער! „לעג זיך צו, טאָכטער, אויף אַ וויילע, איך וועל אַ לויף טהון צום דאָקטאָר". — „וואָס טויג דיר, זאָגט זי, מאַמע, דער דאָקטאָר? אַיין עבירה אַ צווייער, ס'וועט מיר איבער־געהן! לאָמיך בעסער, זאָגט זי, אויסזאַלצען דאָס פלייש און אָנ־שיילען קאַרטאָפליעס"... איך זעה אָבער, אַז דאָס קינד עקט זיך, הער איך זי ניט און לעג זי אַריין מיט גוואַלד אין בעט אַריין, וועה איז מיר, און לויף אַוועק צום דאָקטאָר! וואו איז דער דאָקטאָר?

בויבעריק. וואָס טהוסט דו אין בויבעריק, האַ? אויף זומער, הייסט דאָס, האַ? זאָגסט עפּיס?

— ער דערהערט ניט. — מאַכט צו מיר יענטעל. — זינט די מאַמע, מיר צו לענגערע יאָהר, איז געשטאָרבען, איז ער, ניט פאַר דיר געדאַכט, געוואָרען טויב, אָבער ווי אַזוי מיינסט דו טויב? ווי די וואַנט!

— ס'איז דאָ, הערסט דו, אויסגעצייכענט גוט! האַ? — שרייט צו מיר דער פעטער זלמן אויף אַ קול, גלייך ווי איך וואָלט דאָ גע־ווען דער טויבער, ניט ער. — איך זאָג דיר, הערסט דו, ס'איז דאָ אַיין אַנטיק! ממש אַ גן־עדן! האַ? איך רעכען דאָ, אם־ירצה־השם, פאַרברענגען אַ וואָך צוויי אָדער דריי, האַ?

— מיר האָבען געוואָלט פאַרפאָהרען אויף אַ סטאַנציע, — זאָגט יענטעל און פערענטפערט זיך — האָט זיך דער טאַטע אַיינ־געשפּאַרט — נאָר אַהער דו וועסט זיך באַלעדיגען, זאָגט ער, טאָ־מער שטעהען מיר ביי אַ פרעמדען; איך בין דאָך איהם, זאָגט ער, אַ לייבליכער פעטער, עס פּאַסט ניט!

— און ווער איז יענץ פּאָרפאָלק? — זאָג איך און ווייז אָן אויף אַ אידען מיט אַ אידינע, וואָס זיצען אויף דער ווערא̈נדע און מרינקען טיי פון די שאָלען, בלאָזען און קוויקען זיך.

— לאָמיך אַזוי וויסען בייז! — זאָגט צו מיר יענטעל שטי־לערהייד און ווישט זיך די ליפּען און קוקט אויפ'ן פּאָרפאָלק. — ס'איז, ווייזט אויס, מאַן און ווייב; זיי זענען געפאָהרען מיט אונז פון חוואַסטעוו אין איין וואַגאָן, האָבען מיר זיך צערעדט, ווי גע־וויינטליך, אונטערוועגענס: וואוהין פאָהרט איהר? וואוהין פאָהרט איהר? אַהין־אַהער — בקיצור, זיי זענען געוואָהר גע־וואָרען, אַז מיר פאָהרען צו דיר, און אַז דיר איז איצטער, קיין עין־הרע, די צייט גוט, דו פאַרשטעהסט?... זיי זענען, זאָגען זיי, מיט דיר קרובים, און נאָהענטע קרובים. פרעג איך: ווי אַזוי? זאָגען זיי: „ס'איז געקניפּט און געבונדען". נאָר ווי אַרום און ווי אַזוי — קאָן מען ביי זיי ניט וויסען; הויבט ער אָן דערצעהלען, שלאָגט

„שוין לאנג שטיל געווען!" — טראכט איך מיר און לאז מיך געהן אויף דער דאטשע, קומט מיר אקעגען איין אלטער איד מיט א טוידט פנים, מיט איינגעפאלענע באקען און מיט א גרויסער באָרד, און נעבען איהם שטעהט א נידעריג ווייבעל מיט א רויטער נאז און מיט א געלער זיידענער פעטשיילע, פערלעגט ארונטער די אויהערען, און מיט א וואַרעמער שאל אויף די פלייצעס, חאטש אין דרויסען איז ניט אזוי קאלט. דאם ווייבעל טהוט זיך מיר א מאַרנעם בויג, א וויש די נאז מיט צוויי פינגער און א זאג מיט א זים שמייבעלע:

— האסט מיך ניט דערקענט? געה שוין, געה! איך בין דאָך יענטעל דער כוהכיע זלאטע׳ס! און דאם איז דער טאטע מיינער. דיין פעטער זלמן. ער איז שטארק פאַרעלטערט געוואָרען, אי? איך האָב זיך שוין באקענט דא מיט אלע דיינע קינדערלעך, איינס שענער פונ׳ם אנדערען, קיין עין-הרע ניט!

— שלום-עליכם, פעטער! — זאָ א׳ד צום פעטער זלמן. — פון וואַנען קומט איהר אָן?

— מיחיה נפשות! — ענטפערט מיר דער פעטער זלמן אויף א הויך קול און מאכט מיט די ליפען, ווי א מענש בשעת עו׳ עסט און האָט הנאה. — בעסער, הערסט דו, קאָן שוין גאָרנישט זיין! וואס-זשע מאכסט דו גוטס? הא? שוין לאנג, הערסט דו, ניט געזהען זיך? אודאי א יאהר צוויי און צוואנציג, הא? און אפשר מעהר? שא, שא, איך וועל דיר באלד זאגען! וויפיעל האבען מיר פון יענטעל׳ס חתונה? הא? פונקט פון איהר חתונה אָן הא-בען מיר זיך ניט געזעהן! וואס-זשע מאכסט דו עפים אין געזונט, הא? ווי געהט דאם דיר אין די געשעפטען, הא?

— דאנקען גאָט. — זאג איך. — נו, און איהר וואס מאכט?

— גלייך פון אוורימש, פון דער היים, הויסט דאם! — מאכט ער צו מיר אויף א קול. — געווען ביי דיר אין שטאדט, געקלאפט אין דער טיר, מע עפענט׳ניט! הקיצור, מע זאגט, דו ביזט אין

לויפעריי מיט אַ געשפּרינגעריי איבער קעפּ — ערדציטערניש! דאָ קוקט מען שוין ניט אויף קיין כבוד. אַ איד, אַ כריסט, מיט וואָנ־צעס, אָהן וואָנצעס, עס מעג זיין אַפילו אַ דאַמע — שטיקט מען זי און מע קוועטשט זי אַזוי צענויף, אַז עס געהט איהר שיער ניט אַרויס די נשמה; אָדער אויב זי זיצט, זעצט מען זיך איהר אויפ'ן שויס, און לאָז זי פּרובען זאָגען, אַז זי וויל ניט... בעדאַרף מען היטען די קעשענעס, און דעם זייגער איז גלייכער לאָזען אין דער היים. אַז איהר וועט פאָהרען אין יעהופּעץ אויפ'ן טראַמוויי מיט אַ גאָלדענעם זייגער (ער מעג זיין אַ זילבערנער, איז אויך נישקשה), וועט איהר האָבען, איך בעט איבער אַייער כבוד, אַ פייג, ניט קיין זייגער...

טז.

[געסט. — אַ לייבליכער פעטער. — יענטעל דער מוהמע זלאַטע'ס. — אומזיסטע טרערען.]

געקומען צו פאָהרען פון שטאָדט אַ פערברענטער, אַ פער־שרפה'טער, אַיין אויסגעמוטשעטער, אַ הונגעריגער, לויפען מיר אַקעגען די קלענערע קינדער מיט אַ גדולה:

— פּאַפּאַשאַ! גאָסטי! או נאַס גאָסטי! *

— גאָט ליעב דיר מיט דיינע געסט, סקאָצעל קומט! — זאָגט צו מיר מיין ווייב. — די משפּחה דיינע! געוואָהרע געוואָרען, אַז דו האָסט פאַרדיענט געלט, האָבען זיי זיך צעלאָזט פון דער גאָרער ייעלט! וואו זענען זיי געווען פריהער, ניט היינט געדאַכט, אַז דער דלות האָט געפייפט אין אַלע ווינקעלעך?...

---

* טאַטע, געסט!

דער רויטער: טפו! איך מיין טאקי דעמב! די בעס־טע, די גרעסטע דעמבעס! ארוי לבנון! יעדער דעמב איז אזוי גרויס, אז ס'איז אונמעגליך איהם צו האקען.

דער שוואַרצער: און א הויף איז פארהאן אין דער אימעניע? מיין פריץ באדארף א הויף, און א שענעם הויף.

דער רויטער: נאָך א מין הויף! א הויף צו א הויף איז ניט גלייך. פארשרייבט, זייט כוחל, א פאלאץ פון עטליכע און צוואנציג חדרים — וואס זאָג איך? פון עטליכע און דרייסיג! איהר מעגט שרייבען אלע פערציג — עלי ועל צוארי.

דער שוואַרצער: און א טייך? מיין פריץ האָט ליעב, כ"ע? זיין ביי דער אימעניע א טייך.

דער רויטער: נאָך א מין טייך! א גרויסער, א טיע־פער, מיט פיש א סך! אָט איז די אימעניע, אָט איז דער טייך! (ער בעווייזט איהם אויף דער האַנד, וואו איז די אימעניע און וואו איז דער טייך).

דער שוואַרצער: ווי אזוי פאהרט מען אהין? מיין פריץ וויל, עס זאָל זיין נאָהענט צו א באהן.

דער רויטער: נאָך א מין נאָהענט! שרייבט א האלב ווערסט — וואס זאָג איך א האלב ווערסט? א פערטעל ווערסט, עטליכע טריט פון דער סטאנציע; אָט איז די סטאנציע, אָט איז די אימעניע (ער בעווייזט איהם אויף דער דלאָני, וואו די אימעניע איז און וואו איז די סטאנציע)...

— שאָט, מיר זענען שוין באלד אין יעהופעץ! — רופט זיך אָן אייגער פון דער „חברה" און חאפט זיך אויף פונ'ם אָרט און איז אָנגעבראיט לויפען פערחאפען איין אָרט אינ'ם טראמווויי. און נאָך איהם — דער גאנצער עולם.

פערחאפען איין אָרט אינ'ם טראמווויי איז נאָך מעהר בריה'־שאפט, ווי פערחאפען איין אָרט אויף דער באהן. דא ווערד א גע־

דער שוואַרצער: איך באַדאַרף האָבן אין פּאָדאָליער גובערניע.

דער רויטער: שרייבט אין פּאָדאָליער גובערניע אַזוי גרויס ווי דרייצעהנהונדערט דעסיאַטין ערד.

דער שוואַרצער: דרייצעהנהונדערט דעסיאַטין איז ווינציג.

דער רויטער: שרייבט זשע אַכצעהנהונדערט דעסיאַטין.

דער שוואַרצער: אַכצעהנהונדערט איז אויך ווינציג. איך באַדאַרף האָבן, ס'זאָל זיין חאָטש דרייַ טויזענד.

דער רויטער: שרייבט זשע דרייַ טויזענד פּיער הונדערט דעסיאַטין ערד „טשערנאָזיאָם"...

דער שוואַרצער: הויך ערד טויג מיר ניט. איך באַדאַרף האָבן אַביסעל וואַלד אויך.

דער רויטער: בתוכם איז פּאַרהאַן זעכס הונדערט דעסיאַטין וואַלד.

דער שוואַרצער: זעכס הונדערט איז ווינציג. איך באַדאַרף, לכל הפחות, טויזענד דעסיאַטין וואַלד. כיין פּריץ, פּאַר־שטעהט איהר, האָט ליעב וואַלד.

דער רויטער: מיין איך — טויזענד צוויי הונדערט דעסיאַטין וואַלד...

דער שוואַרצער: וואָסער וואַלד־זאָל איך שרייבן?

דער רויטער: וואָסער וואַלד? כאָטש־וואַלד, דער אמת'ער סאָסנע־וואַלד, וואָס מע פּרעגט אויף איהם! סאָסנעם גרויס, גלייכע, איינס אויף איינס! איהר האָט נאָך אַזעלכע סאָסנעם, גלויבט מיר, ניט געזעהען!

דער שוואַרצער: סאָסנעם טויג מיר ניט; איך באַדאַרף האָבן דעמב.

אויף א רעמיז! בקיצור, איך האָב זיך צעהיצט און האָב געפּטר'ט א קערבעל זעכציג, און האָב דעמאָלט אָנגעשאָלטען רב לייבלען, ס'זאָל נאָר פּאַלען אין ים אַריין!...

— זייט זשע מוחל, וואָס איך וועל אייך פּרעגען — רופט זיך אָן א אידעל מן הצד: — איך בין אַליין א זועניראָדקער; מע שפּיעלט ביי אונז אין זועניראָדקע אויך אָפּטליך אין „סטוקעלקע"; דאָס הייסט, מיר שפּיעלען אין אַלע שפּיעלען, נאָר מעהרסטענטייל שפּיעלען מיר אין „סטוקעלקע"; איך בעט אייך, מאַכט מיך קלאָר, וואָס הייסט דאָס געגאַנגען „א־לא לייב"?

— „א־לא לייב" ווייסט איהר ניט וואָס הייסט? — גיט איהם צו פערשטעהן איינער פון דער קאָמפּאַניע. — אָט וועל איך אייך קלאָר מאַכען: ביי אונז אין יעהופּעץ איז פאַרהאַן איינער א געוויסער לייב, „א גוטער ברודער", א קאָכלעפעל אין שטאָדט; האָט ער געמאַכט א תקנה, אז מע שפּיעלט אין „סטוקעלקע", און איינער, למשל, געהט „בלינד", און דער אַנדערער — „געזעהען", געהט די לעצטע האַנד אויך „בלינד", וועדר דאָס אָנגערופען „א־לא לייב". היינט פאַרשטעהט איהר שוין דעם שכל?

— נו? — פרעגט דער זוועניראָדקער און ציהט אויס דעם האַלו. — איז דאָס טאקי עפּעס א סגולה?

— אזא יאָהר אויף לייבען! — ענטפערט איהם יענער, און דער גאַנצער עולם לאַכט.

* * *

שטיל אין א ווינקעל האָבען זיך פערקלויבען צוויי אידען, אייגער א רויטער, דער אַנדערער א שוואַרצער. דער רויטער האָט פערריסען דאָס היטעלע אַרויף, די ארבעל פערקאַטשעט, קוקט אויף א בריל, שוויצט און רעדט. דער שוואַרצער האַלט א שטיפּטעל מיט א ביבעלע און שרייבט.

ד ע ר ר ו י ט ע ר: פאַרשרייבט, זייט מוחל, א אימעניע אין חשרסאָנער גובערניע...

וואָס ער לאָזט אַרויס אַזוי ווינציג צוקער אויפֿן מאַרק. אויסליכער בעווייזט זיין חשבון, און איסליכער זאָגט, אַז וועט ער זאָל זיין מיניסטער, וואָלט ער בעסער געמאַכט...

* * *

נאָר נישט אַלע, וואָס זיצען אין וואַגאָן, אינטערעסירען זיך מיט וועכטעלעך, מיט בענק און מיט צוקער; פֿאַרהאַן אַזעלכע, וואָס רעדען גאָר פון עפּיס אַנדערש.

— אָט וועל איך אייך דערצעהלען א שענע זאַך. — זאָגט אייער. — מיר האָבען נעכטען געשפּיעלט אין „זעכס־און־זעכציג“ פון גאַנץ פּריה ביז זייגער צוויי ביינאַכט; ס'איז מיר נישט געגאַנגען די קאָרט, זאָל גאָט שוכר וכרחם זיין! קויף איך, ווער איך באַגראָבען! קויף איך ניט, ליגט גאָלד! דערווייל טרעפט זיך, עס קומט מיר אָן דאָס קערטעל, דינג איך מיך אין טאָג אַריין! הקיצור, כּע האָט מיך אַרייַנגעטריבען אין אלף הששי אַריין, אַזוי גרוים ווי הונדערט פּינף און פּערציג! וואָס האָב איך געהאַט? איך האָב געהאַט, הערט זשע, מלך, אויבער, מלכה, נייַנטעל — פּיק, און טויז, זויבער, מלכה — טרעף. איז זיך מיישב די „ערשטע האַנד“, דער רוח זאָל זי נעמען, און געהט אַרויס מיט'ן קענינג טרעף. לעג איך דאָס צעהנטעל, שלאָגט מען איבער מיין וואָלעט קאָזיר, און איך בלייב אָהן איינס, און שטעל א רעמיז! ווי געפעלט אייך אַזא שלאָק? איך האָב געמיינט, איך וועל זיך א מעשה אָנטהון! פונקט הונדערט פיער און פערציג, ווי אין אפּטייק!

— שאָט! איך וועל אייך בעסער דערצעהלען, וואָס איך האָב געהאַט! — רופט זיך אָן נאָך איינער. — מיר זיצען אמאָל בקאָמפּאַניע און כיר שפּיעלען אין „סטוקעלקע“. ווינטער איז דאָס געווען, אים חנוכה, פונקט צום פינפטען ליכטעל. פאַרגלומט זיך כיר געהן „בלינד“, „א־לא לייב“, און קויף מכתמא „שרגא“, און ווער באַגראָבען. איז, דאָכט זיך, גוט? ווער איך אין כעם און געה נאָך א כאָל „א־לא לייב“, און קויף וויעדער א כאָל „שרגא“

סען, אוֹן נאָך מעהר זענען געשטאַנען מחילה אויף די פּיס. דער עולם האָט זיך צעשלאָגען אויף רעדלעך אוֹן מע האָט געשמועסט פון געשעפּט: דער פּוֹן די בענק — די בענק זעצען־אַן; דער פּוֹן וועכסעלעך — ער האָט א גוט וועכסעלע.

— וואָס ווערד אָנגערופען ביי אייך א גוט וועכסעלע? — פּרעגט איינער.

— א גוט וועכסעלע — ענטפערט איהם דער אַנדערער — היימט אזא וועכסעלע, וואָס האָט געהתמ׳עט א „בטוח", נאָר אזא „בטוח", וואָס האלט ביי אָנזעצען, איהר פּארשטעהט?... ביי אזא וועכסעלע קאָן מען גוט פּארדיענען!... אָט האָב איך ערשט נעכטען געמאַט צוויי וועכסעלעך אזעלכע, אוֹן דוקא אין וואלה, לינגדיג אין האַמאַק!

— ס׳איז בלאָטע! — ענטפערט איהם יענער. — וואָס פּאַר־דיענט מען ביי וועכסעלעך? פּארדיענען פּארדיענט מען ביי צוקער! אָט האָט נעכטען יענקעלע „געמאַכט" הונדערט טויזענד פּוד צוקער.

— יענקעלע האָט „געמאַכט" הונדערט טויזענד פּוד צוקער? — טהוען א פּרעג עטליכע מיט א מאל, ווי דערשראָקען. — ווי טייער? ווער האָט געקויפט? ווער האָט פּארקויפט?...

אוֹן עס גענהט אוועק א לאַנגער שמועס פּוֹן צוקער, אוֹן מע רעכענט אויס, וויפּיעל יענקעלע מיט דער חאַליאַסטרע האָבען היינ־טיגען חודש „געמאַכט" צוקער.

— איך האָב מורא, אויב ניט זעכס מאל הונדערט טויזענד פּוד, דער רוח זאל זיי נעמען! — זאָגט איינער.

— איך האָב מורא, אויב ניט מעהר! — זאָגט דער אַנדערער מיט א זיפּץ. — זיי זאלען דאָס נאָר אויסקרענקען, רבונו של עולם!...

אוֹן דאַרט, א ביסעל העכער, זיצען די „מאכערס" אליין, אוֹן שמועסען פּוֹן צוקער, צי ס׳וועט זיין טייער, צי ס׳וועט זיין וואל־וועל. איטליכער זאָגט זיין מיינונג, געווויינטליך, פּונקט דעם היפּך, וואָס יענער זאָגט, אוֹן מע הויבט אָן קריטיקירען דעם מיניסטער,

של־עולם, מחמת זיי זענען פער׳משפט געוואָרען, זיי זאָלען פאַר זייערע גרויסע זינד אָפּקומען אויף דער וועלט, לעבעדיגערהייד זיך פּרעגלען אין גיהנום, זיך בראָטען און ברענען אַ גאַנצען טאָג אין שטאָדט אויף דער היץ, אַרומלויפען, ווי די פער׳סמ׳טע מייז, הין און צוריק, אָנגעלאָדען מיט פּעקלעך, בינטלעך און פּאַפּיערענע פּי־דעלעך, עסען מכות, ניט שלאָפען, שטענדיג קוקען אויפ׳ן זייגער, לעבען אין פּחדים, ציטערען, מע זאָל חלילה ניט פערשפּעטיגען די באַהן...

נאָר אַז מע קומט זיך צענויף צווישען מענשען, בעדאַרף מען זיך בעריהמען מיט דער דאַטשע, אַז ס׳איז גאָר אַיין אַנטיק אין דער וועלט; דער עיקר איז די „לופט": די „לופט" איז מחיה נפשות, אַיין אמת׳ער גן־עדן!

און זיי זענען אַזוי געוועהנט געוואָרען מיט׳ן דאָזיגען „גן־עדן", אַז זיי מיינען שוין, אַז סע קומט זיי טאַקי... זיי בעקלאָגען זיך שוין גאָר ניט, זיי זענען ווי די פער׳משפּט׳ע אַרעסטאַנטען, וואָס ווייסען, אַז זיי מוזען אָפּזיין זייער שטיקעל צייט, איבערקומען דעם זומער, — וואָס זאָל מען טהון? זיי זענען דעריבער זעהר צופריעדען, אַז גאָט העלפט זיי, זיי פערהאַפּען האָטש אַיין אָרט אין וואַגאָן — דאָס איז אַזאַ גליק, וואָס ניט איטליכער קאָן דערצו גרייכען. מע בעדאַרף זיך שלאָגען איבער אַיין אָרט און מע בע־דאַרף טאַקי האָבען אַ שטיקעל הצלחה אויך; וואָרום אַ מאָל מאַכט זיך, איהר האָט שוין גוט מלחמה געהאַלטען, קום מיט צרות אַיינ־גענומען דעם אָרט, קומט צו געהן איינער אַ גלוח מיט לאַנגע וואָנצעס, איהר ווייסט ניט, צי ס׳איז אַ איד, צי אַ כריסט, און בעט אַייך, איהר זאָלט זיך מטריח זיין — „פּאַזוואָלטי וואָס בעז־פּאָקאָאיט!"...*

דער וואַגאָן, וואוהין איך האָב מיך אַריינגעהאַפּט, איז געווען אָנגעשטויסען מיט בויבעריקער דאַטשניקעס; אַ סך זענען געזע־

---

* זייט־זשע מוחל.

דעם קיין בויבעריק אויף א דאַטשע! איך האָב געמיינט, אז די הקדש־ווייבער וועלען זיך פאַר מיר איינשטעלען, צום סוף האָט מיר די רעסטאַפאַליער אויסגעוואַרפען, אז ס'איז ביי אונז א טרפה קיך, מילכיגס מיט פליישיגס איז ביי אונז, זאָגט זי, יחדיו... נאָר מעהר פון אלעמען פאַרדריסט מיך אויף דער בלינדער, וואָס מאַנדעלשטאַם דער דאָקטאָר ברענט איהר מיט ליאפעס, עס זאָלען איהר נאָר ארוים די אויגען, ליעבער גאָט!

— אז איהר וועט ניט אַנשטומט ווערען, — לאָזט זיך הערען א קול פון יענער זייט וואַנד — וועט מען אייך צעפאַטשען די פיסקעס! מע וועט ניט קוקען אויף אייערע איבערגעוואַכסענע טעכטער, וואָס איהר זענט געקומען מיט זיי אהער חאַפען חתנים, אזוי אויף אייער מאַן, וואָס האָט געמאַכט אין אפערעלע און „גע־חאַפט" עטליכע טויזענדער! מאַהלט אייך, זיי וועלען געדויערען ביי אייך, ניט מעהר זאָל דער אידישער גלות געדויערען, פון אסתר־תענית ביז פורים! מע האָט שוין געזעהען אזעלכע גבירים אין יעהופעץ, וואָס היינט פאַהרען זיי אויף גומעלאַסטיקענע רעדלעך און מאַרגען געהען זיי אהן שטיוועל צו פוס!...

„יא, — קלער איך מיר — דער פריהמאַרגען אויף דער דאַטשע האָט זיך אַנגעהויבען ניט אין בעסטען. א שלעכטער סימן!"

איך זוך־אויס פאַר כיין ווייב א תירוץ, אז איך בעדאַרף האָבען נויטיג אין שטאַדט אריין, און לויף צו דער באַהן.

טו.

[דאס אפקומעניש. — חידושים פון „זעכס־אוז־זעכציג" אוז פון „סטוקעלקע". — ווי אזוי עס ווערט געמאַכט איין „אפיס" פון א „אימעניע". — דער יעהופעצע־טראמוואי.]

די בויבעריקער דאַטשניקעס, וואָס פאַהרען אלע טאָג אין שטאַדט אריין, האָבען, אפנים, שטאַרק פערזינדיגט פאַר'ן רבונו־

בייל׳ע די שמש׳טע זאָל ווערען א וואָסער־טרעגערין! נענוג, אז איך באַראַף דיענען אויף דער עלטער! אז אַך און וועה איז מיר, אויף וואָס איך בין איבערגעקומען! מיין רפֿאל, עליו־השלום, זאָל איצטער אויפֿשטעהן און א קוק טהון אויף זיין בתיה־בייל׳ע׳ן, וואָלט ער נאָך א כאָל געשטאָרבען!...

בתיה־בייל׳ע צעווייגט זיך, ווי א קליין קינד. עס פערקלעהמט מיר ביי׳ם האַרצען, און איך רופֿ מיך אָן צו איהר:

— ווייסט איהר וואָס? — גיט מיר דעם עמער מיט׳ן שטריק, וועל איך מיך פֿרובען אליין אָנציהען אַיין עמער וואָסער.

איך נעם דעם עמער, נעה צום ברונען, דרעה מיט׳ן שטריק אַהער און אַהין אויף אַלע זייטען — עס געהט נישט! „אַפּנים, ס׳איז גרינגער דורכשלאָגען צעהן געשעפטען אין יעהופּעץ, ווי אָנ־שעפּען איין עמער וואָסער אין בויבעריק"... — אַזוי טראַכט איך מיר אין טהו א וואַרף דעם עמער. גליטשט זיך אַרויס די שטריק און פּוץ אין ברונען — ניטאָ ניט קיין עמער, ניט קיין שטריק, ניט קיין וואָסער!

— וואָס עס האָט זיך מיר געי׳חלומ׳ט יענע נאַכט און היינ־טיגע נאַכט! — זאָגט בתיה־בייל׳ע. — ס׳איז א פרעמדער עמער מיט א פרעמדער שטריק! וועה האָט אייך געבעטען, איהר זאָלט אַליין ציהען וואָסער? זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מיינע פים! א בעל־הבית זאָל זיך ליעב האָבען מישען אומעטום, אין אַלע טעפּלעך! וואו וועל איך איצטער נעמען אַיין עמער? מיט וואָס וועל איך זיך שטעלען קאָכען?

אין אַנטלויף פון קיך. בעגעגענט מיך מיין ווייב מיט א געוויין.

— גאָט איז מיט דיר, חיה־עטעל, וואָס ווויינסט דו?

— א דאָטשע האָט זיך איהם — זאָגט זי — פאַרגלוסט! „לופט" האָט זיך איהם געוואָלט אין בויבעריק! זאָלסט געווען הערען, וואָס פאר א „לופט" איך האָב דאָ געהאַט פון דיינע שענע אַריסטאָקראַטקעס! זיי האָבען מיך אָפּגעוידעלט, ווי מע זידעלט א דיענסט! טאַקי כדאי געווען, כלעבען, אַרויספֿאָהרען צוליעב

— שא! — זאג איך צו איהר, — חיה־עטעל, פאלג מיך, לאז זיין שטיל! מיר זענען דאך נישט ביי זיך אין דער היים! מיר זיצען דאך עפּים אין בויבעריק, אויף א דאטשע!

— א דאטשע? — זאגט מיין ווייב. — א גליק האט מיך געטראפען! זי וואלט דיר געמיגט פארברענט ווערען מיט גאנץ בויבעריק, איידער מיר האבען זיך געדונגען! איך האב איהם אבער געזאגט, מיר דארף ניט קיין דאטשעס! האט זיך איהם אבער פארגלובט נאכשטופּען די קארעטע! אלע אידען פאהרען קיין בויבעריק, דעריבער דארפען מיר אויך פאהרען! וואם וואלסט דו געטהאן, אשטייגער, וען אלע אידען זאלען זיך אפשוייידען די נעז?...

מיין ווייב זאל לעבען איז געגליכען, להבדיל, צו א מאשינע: אז זי הויבט־אן רעדען, זאלט איהר זיך ניט פרובען זי איבערשלאגען; זי וועט אזוי לאנג רעדען, ביז זי וועט זיך אליין אפּשטעלען... בישעת זי האט זיך דא אויסגע׳טענה׳ט כּיט די אריכטאקראטקעם פאר דער מויר, בין איך מיך דערווייל דורכגעגאנגען צו דער קעכין, טאפּיר וועל איך ביי איהר פּועל׳ען, אז זי זאל שטעלען זיעם סאמאוואר; האט זי מיר געגעבען א רעכטען פּעטשאטק: „איך וועל כיגען ווארטען, זאגט זי, ביז זי וועט אויפּשטעלען דעם מאמאוואר! דער סאמאוואר איז ניט איהר ארבייט. ס׳איז אזוי אויך גענוג, זאגט זי, אז זי באדארף זיך וואלגערען, ווי א הונט, אין דרויבען, אויף דער שענער דאטשע זייערער! דאטשעס האט זיך ווי פארוואלט! זיי ווייסען שוין גארנישט וואם אויסצוטראכטען פאר גרויס ראסקאש!"

— דאם איז איין מאל אוועק, — זאגט די קעכין — און דאם אנדערע, פאר וואם פרעגט איהר מיך ניט, וואו וועל איך איין נעמען וואסער?

— וואם הייסט — זאג איך — וואו? מיר האבען דען ניט קיין ברונען אויף דער דאטשע?

— זאל איך אייך — זאגט זי — נעהן, הייסט דאס, ציהען וואסער? א ניט דערלעבען וועלען דאם מיינע שונאים, אז בתיה־

דערזעהען וויעדער א מאָל צוויי אידען, לאָז איך מיך שוין געהן אַקעגען זיי און וואַרט שוין ניט אויף קיין כבוד און רוף מיך אָן צו זיי:

— זייט־זשע מוחל, מיינע ליעבע אידען, איהר זענט דאָך מכתמא היגע בעלי־בתים און דאַרפען דאַרפט איהר גאָרנישט, נאָר גלאַט אַזוי, איהר ווילט וויסען, צי זענען דאָ ניט געווען ביי מיר נאָר־וואָס קיין צוויי אידען, איינער מיט א פּאַרעסאָל, דער אַנדע־רער מיט א שטעקעל? זאָג איך אַייך, אַז ס'איז ניט געווען ביי מיר קיינער, און איך ווייס ניט גאָרנישט, ניט פון קיין שוחטים, ניט פון קיין יעהופּעצער מלמדים, וואָס שרייבען אויף די בלעטער, ניט פון קיין אינטריגעס, ניט פון קיין תלמוד־תורה, ניט פון קיין מעות־חטין, ניט פון קיין באָד, און האָט אַייך א גוטען תמיד!... חיה־עטעל, היים געבען דעם סאַמאָוואַר!

יד.

(אָפּגערעדט די מויד. — ניטאָ קיין טראָפּען וואַסער. — מיר צעקריעגען זיך מיט אַלע שכנים. — איך לויף אין שטאָדט אַריין.)

— דעם סאַמאָוואַר, ווילסט דו, זאָל מען דיר געבען? — זאָגט צו מיר מיין ווייב. — נו־נו, וועסט שוין מעגען וואַרטען אויף א סאַמאָוואַר! מיר זענען געבליבען אָהן א מענטשען, אָהן א טראָ־פּען וואַסער, אָהן לייב און אָהן לעבען! דיינע יעהופּעצער אַרים־טאָקראַטקעס, ברענען זאָלען זיי דיר אויפ'ן פייער, האָבען היינטיגע נאַכט אָפּגערעדט אונזער מויד!

— וואָס הייסט — זאָג איך — זיי האָבען אָפּגערעדט די מויד?

— וואָס זאָגט איהר אויף דעם תם? ער ווייסט ניט, ווי אַזוי מע רעדט אָפּ א מויד? נעבאַך, א רחמנות אויף איהם! — מאַכט חיה־עטעל. — לאָמיך געהן חאָטש אָפּשפּיעלען זיי א בייזען, א וויסטען, א פינסטערען...

דעם... דאָס האָבען מיר נאָר אַייך געזאָגט גלאַט אַזוי, איהר זאָלט וויסען. איהר פאַרשטעהט?... אַ גוטען!

— אַ גוטען!

נאָך די צוויי אידען קומען אָן אַנדערע צוויי אידען, איינער מיט אַ פאַרעסאָל, דער אַנדערער מיט אַ שטעקעל, און וויעדער די אייגענע געשיכטע פון „מה טובו":

— ווער זענט איהר? וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?

— מיר זענען טאַקי היגע, הייסט דאָס, בעלי־בתים זענען מיר, און אַריינגעגאַנגען זענען מיר צו אַייך גאָרנישט, גלאַט אַזוי, אַ פרעג טהון, צי זענען ניט געווען דאָ נאָר־וואָס צוויי אידען, איינער מיט אַ קאַפּעליש, דער אַנדערער מיט אַ קאַשקעט? זיי האָבען מסתמא דערצעהלט גוזמות פון דער היגער תלמוד־תורה מיט די זיעבען און זיעבעציג תלמידים, און האָבען פאַרענטפערט דעם שוחט'ס זוהן, אַז ס'איז ביי אונז פאַרהאַן צוויי שוחטים, צוויי בתי־מדרשים, צוויי פאַרטיעס, און האָבען מכתמא באַרעדט דעם מלמד פון יעהופּעץ, וואָס שרייבט אויף די בלעטער, געזאָגט אויף איהם, אַז ער האָט ליעב כבוד, מאַכען אינטריגעס? אַיאָ, גלייך ווי מיר זענען געווען דערביי? עך—עך—עך! וואָס ווייסט איהר, וואָס ביי אונז טהוט זיך אָפּ! מיר זאָלען אַייך וועלען דערצעהלען מכח אונזערע „מעות־חטין", מכח אונזער חברה „גמילות־חסדים", וואָס מיר האָבען געוואָלט אַיינפיהרען, און מכח דער היגער באָד, וואָס מיר האָבען געוואָלט מאַכען, וואָלט איהר משוגע געוואָרען...

איך האַק זיי אָפּ און זאָג זיי, אַז איך בין זיי מוחל דאָס „מעות־חטין" מיט'ן „גמילות־חסדים" מיט דער באָד, און אַפילו מיט'ן מלמד פון יעהופּעץ, וואָס שרייבט אויף די בלעטער, — און איך וויל ניט משוגע ווערען... געזעגענען זיי זיך אָפּ מיט מיר און געהען אַוועק, נאָר עס קומען באַלד אָן אַנדערע צוויי אידען, ביידע גידעריגע און ביידע מיט קאַשקעטלעך און ביידע מיט שטעקעלך.

יונגערמאן, הערט איהר, איז דוקא א לייטישער יונגערמאן; איהר קאנט פארשטעהן פון דעם אליין, אז ער גיט זיך אפ מיט אזא זאך. כלעבען, אזא גרויסע, אזא הייליגע זאך, ווי תלמוד־תורה! א קלייניגקייט — תלמוד־תורה! עס שטעהט ביי אונז געשריבען, מסתמא ווייסט איהר דאך, ותלמוד תורה כנגד כולם — וואס קאן שוין זיין גרעסער דערפון? קומען צו געהן צוויי אידען און זענען מבטל, גארנישט! די גאנצ קאן דאך נאר צעזעצט ווערען! באשר וואס? באשר ביי אונז זענען דא צוויי שוחטים, צוויי בתי־מדרשים, צוויי פארטיעס, — איז וואס איינער טהוט, טהוט דער אנדערער קאפויר! און דערצו האט זיך נאך ארויסגעמישט דער מלמד פון יעהופעץ, וואס שרייבט אויף די בלעטער, לכאי מע האט געפענט א תלמוד־תורה אהן איהם...

— געפינט איהר, הייסט דאס, אז איך דארף ניט שטעלען אויף זייערע רעד, — זאג איך — און איך זאל דוקא יא געבען אויף דער תלמוד־תורה?

— וואס איז שויך? — זאגען זיי. — מיר קאנען אייך דען זאגען א דעה? אוודאי איז דאס א גרויסע מצוה אונטערהאלטען ארעמע קינדער, וואס געהען ארום בטל, נאקעט און באַרוויס. און שטעלען דערויף, וואס יענע וועלען אייך דערצעהלען לשון־הרע, זענט איהר ניט מחויב, וואַרום אונזער שטעדטעל איז, ווי איהר קוקט דאס אן, א קליין שטעדטעל און אין ארעמס, נאר פול מיט אינטריגעס, רכילות, קנאה, שנאה און וואס איהר ווילט! מיר ווילען דא חלילה קיינעם ניט באַרעדען; נאר גארנישט, ס'איז געקומען צו רעד — רעדט מען. האט קיין פאראיבעל ניט, וואס מיר האבען אייך אפשר דעקוטשעט. א גוטען טאג!

זיי לאזען זיך געהן און קעהרען זיך אום צוריק.

— מיר האבען צו אייך א קליינע בקשה, איהר זאלט ניט זאגען קיינעם, אז מיר האבען אייך דא דערצעהלט מכח צוויי שוחטים, צוויי בתי־מדרשים, אינטריגעס, דאס, יענץ, לאקש, בוי־

— א גוטען!

תיכף נאָך די צוויי אידען קומען צו געהן אַנדערע צוויי אידען: איינער מיט א קאפּעליש, דער אַנדערער מיט א קאשקעט.

— וועד זענט איהר? — פרעג איך זיי.

— מיר זענען טאקי היגע, הייסט דאָס, בעלי־בתים זענען מיר.

— וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?

— גאָרנישט! מיר האָבען אייך נאָר געוואָלט א פרעג טהון, צי זענען נישט געווען ביי אייך נאָר־וואָס צוויי אידען?

— איינער א נידעריגער — זאָג איך — און א גראָבליכער, דער אַנדערער א הויכער און א דינליכער?

— יאָ, יאָ, יאָ! — זאָגען זיי. — האָבען זיי אייך נישט דערצעהלט פונ'ם שוחט'ס זוהן און פון דער היגער תלמוד־תורה?

— וואָסער תלמוד־תורה? — זאָג איך. — ס'איז דען ביי אייך פאַרהאַן א תלמוד־תורה אין בויבעריק?

— נאָך א מין תלמוד־תורה! — זאָגען זיי. — אזא שטיק גאָלד זאָלען מיר האָבען! די אידען האָבען אייך אפשר געזאָגט, אז ניין?

— ס'איז דען פאַרהאַן ביי אייך אַרעמע קינדער? — זאָג איך זיי.

— נאָך א מין אַרעמע קינדער! — זאָגען זיי. — אזוי פיעל טויזענדער זאָלען מיר פאַרמאָגען מיט אייך אינאיינעם, וויפיעל אַרעמע קינדער עס גיהען אַרום ביי אונז נאָקעט און בארוויס! יענע צוויי אידען האָבען אייך אפשר געזאָגט, אז ניין? ס'איז דיר אַיין אקציע מיט א אידען! הערט איהר, ס'איז ניט שייך צו רעדען, איהר זענט דאָך נישט כיהר ווי א פרעמדער מענטש, נאָר מיר זאָלען אייך דערצעהלען א צהנט־חלק פון דעם, וואָס ביי אונז אין שטעדטעל טהוט זיך אָפּ, וואָלט איהר געשפּרונגען אין דער לופטען! איהר מעגט אונז זיכער גלויבען, אז מיר קעהרען זיך אָן מיט'ן שוחט'ס זוהן גאָר ווינציגע מחותנים, און מיר דאַרפען איהם אויף נייען און נייענציג כפּרות... נאָר וואָס דען? דער דאָזיגער

— נעבעטען — זאָג איך.
— נו, איהר האָט זיך פּאַרשריבען?
— פּאַר וואָס ניט? — זאָג איך.
— נו, מהיכי־תיתי, פּאַרשריבען איז פּאַרשריבען! — מאַכען זיי אוך קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע. — א קאָמעדיע מיט די דאָטשניקעס, א ריינע קאָמעדיע! וועט עס זאָל נישט קומען צו זיי נאָך געלט, געבען זיי. ניטאָ וועט ס'זאָל לאָכען!
— וואָס איז דען? — זאָג איך. — איהר האָלט דען נישט פון דער היגער תּלמוד־תּורה?
— וואָסער תּלמוד־תּורה? — זאָגען זיי. — וואָסערע לאָקשען? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! פּאַרהאַן דען ביי אונז אַרעמע קינדער אין בויבעריק, וואָס מיר זאָלען דאַרפען האָבען א תּלמוד־תּורה? טהוט א פּרעג אויף א ניקאַוועסט דעם יעהופּעצער מלכּה, וואָס שרייבט אויף די בלעטער, וועט איהר הערען...
— געפּינט איהר, הייסט דאָס, אז איך דאַרף — זאָג איך — אויף דער תּלמוד־תּורה גאָרנישט געבען?
— וואָס איז שייך — זאָגען זיי — מיר געפּינען? מיר קאָנען אייך דען זאָגען א דעה אויף אייער קעשענע? און אז איהר וועט וועלען אייער געלט אַרויסווערפען אין דער בלאָטע, קאָנען מיר אייך פּאַרוועהרען? מיר זענען חלילה ניט אַזעלכע מענטשען, וואָס מיר זאָלען יענעם בּאַרעדען. נאָר איהר זאָלט וויסען, וועט אונזער שוחט'ס זוהן איז און וואָס ער איז, וואָלט איהר אַרויס פון די כּלים... האָט קיין פּאַראיבעל ניט, וואָס מיר האָבען אייך אפשר דעקוטשעט. א גוטען טאָג!
זיי לאָזען זיך געהן און קעהרען זיך אום צוריק:
— וואָס האָבען מיר אייך געוואָלט בעטען? איהר זאָלט נישט זאָגען קיינעם, אז מיר האָבען אייך דערצעהלט מכח דער תּלמוד־תּורה, דעם שוחט'ס זוהן, דאָס, יענץ... דאָס האָבען מיר נאָר אייך געזאָגט גלאַט אַווי, איהר זאָלט וויסען... איהר פּאַרשטעהט?... א גוטען!

— פּאַפּאַשאַ, יאַוורעאי! * — ייזרייען צו מיר די קלענערע קינדער און רופען מיך פון וואַלד אַרויס

פון זינט איך האָב „געחאַפּט" די גראָבע עטליכע טויזענד און עס האָבען אָנגעהויבען אַריינקומען צו מיר אין שטוב אַריין סטו־דענטען, האָט מען ביי מיר אויפגעהערט צו רעדען אידיש. האָטש די כטודענטען (זיי הייסען האַצקילעוויטש, קנאָבעלמאַן און פיי־טעלזאָהן) קומען אַרויס פון אידען, און ס'איז גאָר אַ סברא, אַז זיי זענען אַליין אויך אידען... אויף זיי קוקענדיג, רעדען שוין אונ־זערע קינדער מיט אונז אויך ניט קיין אידיש. זיי זאָגען, אַז מע רעדט שוין היינט אין ערגיץ נישט „פּאָ־יעווריי סקאָמו" — און געה טהו זיי עפּיס!

יג.

[בויבעריקער בעלי־בתים. — ותלמוד תורה כנגד כולם!]

געקומען פונ'ם וואַלד, טרעף איך צוויי אידען, איינער איז אַ נידעריטשקער, אַ גראָבליכער, דער אַנדערער אַ הויכער, אַ דינליכער.

— ווער זענט איהר? — פרעג איך זיי.

— מיר זענען טאַקי היגע, הייסט דאָס, בעלי־בתים זענען מיר.

— וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?

— גאָרנישט, מיר האָבען אַייך נאָר געוואָלט אַ פרעג טהון, צ' איז ניט געווען ביי אַייך אונזער שוחט'ס זוהן?

— אַ יונגערמאַנטשיק — זאָג איך — מיט אַ לאַנגען פּידזשאַק, מיט אַ גרינעם זשילעט און מיט אַ ווייסער מאַנישקע?

— יאָ, יאָ, יאָ! — זאָגען זיי. — האָט ער אַייך געבעטען, איהר זאָלט זיך פאַרשרייבען אויף דער תלמוד־תורה?

---

* טאַטע, אידען!

— היינט דאָס עסען, וואָס מע גיט אונז! — רופט זיך אָן א אידעל מיט ברענענדיגע אויגען.

— מע גיט אייך נישט קיין עסען? — פרעגט איך איהם.

— וואָס האָט איהר געוואָלט? מע זאָל אונז שוין גאָר נישט געבען קיין עסען? — מאַכט צו מיר דאָס אידעל מיט די ברענענדיגע אויגען. — עסען גיט מען, נאָר אַלץ הייסט ביי אייך עסען? מיר געפינען זיך דאָ אינ'ם היגען בקור־חולים שוין, ברוך־השם, אַזוי גרויס ווי דריי זומערען, און מיר געהען־אויס פּאָר א ביסל באָרשטש. דריי זומערען כסדר האָדעווועט מען אונז מיט יאיכלעך, מיט היהנדלעך געבראָטענע, מיט מילך און מיט לייזע אייער. אַלע טאָג וויעדער א מאָל א היהנדעל און וויעדער א מאָל א יאיכעל, און אָבער א מאָל מילך און אָבער א מאָל לייזע אייער! קרעפּלעך עסען, זאָגט מען, קאָן אויך נמאס ווערען! מיר בעטען, מע זאָל אונז אָפּקאָכען א מאָל א האָסעל־פלייש מיט קנאָבעל, מאַכען א ציבעלקע מיט שמאַלץ, א ייזטיקל רעטעך פּאָר א נאָווינע, געבען א מאָל אַ ביסל באָרשטש צו דערקוויקען די נשמה, — זאָגען זיי: דער דאָקטאָר הייסט ניט. איהר זענט ניט קראַנק, זאָגען זיי, עסען „קאָטלעטען" גוטע, א „בעשטעק" א פרישען, א געבראָטען היהנדעל, א בוליאָן מיט פּענעצלעך, און פּאַרטרינקען מיט מילך, אָדער מיט „קאָפיר", וואָס דער טאָטער מאַכט! — וואָס טויגען אונז די דאָזיגע מאכלים? — טענה'ן מיר. — איהר גיט אונז דאָס, וואָס מיר האָבען ליעב! ממה־נפשך, האָט איהר זיך אונטערגענומען אונז אויסהאַלטען מיט א דירה און מיט דיענסטען און מיט רפואות און מיט אַלדאָסדינג, באַדאַרפט איהר אונז פרעגען, וואָס מיר האָבען ליעב, ניט דאָס, וואָס דער קלוגער דאָקטאָר וועט אויסטראַכטען! ווי באַלד ס'איז ביי אייך א בקור־חולים, — טענה'ן מיר, — איז דאָך עס א בקור־חולים פון אונזערטוועגען, פון די אַרעמע־לייט'ס וועגען, נישט פונ'ם דאָקטאָר'ס וועגען! אָנו, לאָז פרובען זיין א בקור־חולים אָהן אַרעמע־לייט, אַרעמע קראַנקע, מיט נאָר דאָקטוירים אַליין! וואָס, אפשר ניט אזוי?...

— וואָס איז דען? — פרעג איך. — ס'איז אַייך דאָ נישט גוט?

— אַ מאָדנער איד איהר זענט! — מאַכען זיי צו מיר. — וואָס זשע, ס'איז אונז גוט?

— דהיינו, וואָס פעהלט אַייך?

— ס'זאָל אונז צוקומען וואָס אונז פעהלט! ערשטענס, האָט מען אונז אָפּגעריסען פון דער היים, פון ווייב און קינדער, און באַזעצט אָט דאָ אויף אַ דאַטשע, און מע האָדעוועט אונז, ווי די גענז, מע שטאָפּט אונז מיט רפואות און מיט מילך און מיט „קאַ־פיר", וואָס דער טאָטער מאַכט פון אונזערטוועגען, און מע הייסט אונז ליגען אַ גאַנצען טאָג אין וואַלד, אויף דער „לופט", און נישט טראָגען קיין שום דאגות אויפ'ן קאָפּ. ס'איז גרינג צו זאָגען.

— אָט דאָס איז גאָר? — זאָג איך.

— און דאָס שפּייען? — רופט זיך אָן צו מיר אַ איד מיט שוואַרצע ברילען און פערהוסט זיך. — און דאָס שפּייען איז ביי אַייך גאָרנישט?

— וואָסער שפּייען? — פרעג איך איהם.

— דאָס שפּייען. — מאַכט ער — וואָס מע טאָר נישט שפּייען! אַ איד הוסט און וויל אַ שפּיי טהון, לאָזט מען איהם נישט! דער דאָקטאָר האָט אַיינגעפיהרט אַזעלע שיסעלעך, און איטליכער קראַנ־קער מוז זיך אַרומטראָגען מיט זיין שיסעלע, און זאָל ער שפּייען. נו, טהוט דאָס אַ קלאָרער?...

— היינט די ליילעכער מיט'ן בעטגעוואַנט, מיט'ן גרעט — רופט זיך אָן אַ קראַנקע אידינע מיט טוידטע ליפּען — האָט דער דאָקטאָר אָנגעזאָגט, מע זאָל בייטען אַלע מינוט. האָט איהר גע־הערט אַ משוגעת? איך פרעג אַ קשיא: וואָס געהער זיך אָן, אַשטייגער, אַ ווייסער ליילעך מיט מיין הוסטען, וואָס איך הוסט? אַז איך וועל בייטען צעהן מאָל אין טאָג דאָס העמד, וועל איך אויפהערען הוסטען?

פּערכעם און פּערכלעך, וואָס לעבען פּונ׳ם ווינד. דרעהען זיך אַרום אַהין און אַהער טהוען גאָרנישט, נאָר זיי זשומען און ברומען, טאַנצען־אַרום אויף פּרעמדע חתונות, רויטען־אַיין א סוד אין אויר הער און טהוען א בים פּון הינטען זויגען־אויס א ביסעל בלוט און פּליהען ווייטער... אַלסדינג לעבט אין דער נאַטור, אַלסדינג איז בעשעפּטיגט, פּערטאַרעראַמט מיט זיך, מיט זיין אייגענעם מאָגען...

נאָר שפּעטער־שפּעטער הויבען־אָן ביסלעכווייז בעווייזען זיך אין וואָלד אויך מענשען; וויעדער די זעלבע ברואים, וויעדער די אייגענע אידען מיט די אייגענע פּלעשלעך, מיט די אייגענע הענגענדיגע קברים (האַמאַקען), וואָס אָלע מאָל

— איהר זיצט דאָ אין בויבעריק אויף א דאַטשע? — טהו איך א פּרעג אויף א ציקאַווועסט א גאַנצע קאַמפּאַניע אָרעמע, קראַנקע, יאַדעשליווע אידען מיט אָרעמע. קראַנקע, אויסגעטרי־קענטע וווייבער, וואָס האַלטען זיך צו ביי א בוים און הוסטען.

— א משל! — ענטפערען מיר עטליכע מיט א מאָל. — ווי קומט צו אונז א דאַטשע? מיר זענען אָרעמע בעלי־מלאכות פון יעהופּעץ.

— וואָס זשע טהוט איהר היע, אין בויבעריק? — פּרעג איך זיי.

— אז אָך און וועה איז אונז! — זאָגען זיי. — מיר האַלטען זיך אויף דאָ אין דעם היגען בקור־חולים, וואָס מע רופט דאָם „סענאַטאָריע".

— אומזיסט? — פּרעג איך.

— וואָס זשע, פּאַר געצאָהלט?

— ווער זשע גיט דערויף געלט?

— ווער זאָל געבען? — זאָגען זיי. — קראַנק זענען די יעהופּעצער נגידים געבען געלט? „יי האָבען קאַרג? גאָט זאָל העלפען, זיי זאָלען אריבער אויף אונזער שטאַנד וואָלטען מיר זיי בעסער אויסגעהאַלטען. ווי זיי אונז.

— ציף־ציף, ציף־ציף! קומט אהער, וועט איהר עפּים זע־
הן! — צעשרייט זיך דאָס אַנדערע פּויגעלע צו די איבעריגע
פּויגעלעך און ציהט־אויס דאָס קעפּעלע.

— ציף־ציף־ציף! וואָס טהוט זיך דאָ? — פּרעגען די אי־
בעריגע פּויגעלעך, וואָס פּליהען זיך צענויִף אויף דעם גע‌שריי.

— ציף־ציף־ציף! א ווערימעל! — שרייט דאָס אַנדערע פּוי־
געלע.

— ציף־ציף־ציף! ציף־ציף־ציף! א ווערימעל, א ווערימעל,
א ווערימעל! — שרייען אַלע מיט א מאָל.

און עטליכע מיט א כּאָל בעפּאַלען דאָס פּויגעלע, וואָס מיט'ן
ווערימעל, און אַנדערע שטעלען זיך אַיין פּאַר'ן פּויגעלע. וואָס מיט'ן
ווערימעל, און דאָס פּויגעלע לאָזט ארויס דאָס ווערימעל, פּליהט־
אונטער א ווילד פּרעמד פּויגעלע און חאַפּט דאָס אונטער און פּליהט
אַוועק, און דאָס אַרעמע פּויגעלע בלייבט נעבאַך שטעהן בעטריבט,
לאָזט אראָפּ די פּליגעלעך, בלאָזט זיך אָן, ציטערט און פּלאַטערט.
קע־קע־קע! — שאַרפּט זיך אויס דאָס פּיסקעלע ביי א צווייגעלע
הין און צוריק עטליכע מאָל, הויבט־אויף די פּליגעלעך און —
פּרררר! — לאָזט זיך זוכען אַיין אַנדער מין שפּייז, אַבי איבער־
חאַפּען עפּים אויפ'ן ניכטערען האַרצען.

אויך פון אונטען; אויף דער ערד, איז ניט שטיל; עס שפּרינ־
גען, לויפען, קריכען און פּויזען אַרום טויזענדערליי מינים בעשע־
פּענישען, פּליעגעלעך, זשוקלעך, ווערימלעך, שלענגעלעך און יאַש־
טשערקעלעך פון אַלערליי פּאַרבען, שפּינען און מערשקעס אַלפּי־
אַלפּים; דער טראָגט א טוידטע פּליעג צו זיך אין נעסט אַריין,
די קליינע קינדער אויף אָנבייסען; דער — א גרעזעלע, דער —
א שטיקעל סכך אויף דער סוכה, און דער שלעפּט א גאַנצען שטרוי
צעהל מאָל אַזוי גרוים, ווי ער אַליין — אַלע זענען ארויסגעאַנגען
אויף דער אַרבייט, זיך בעוואָהרענען מיט וואָס איבערצוקומען דעם
טאָג. און אויך די לופט איז פול מיט קאַמאַרעס, גרויסע עזות־
פּנימ'ער, וואָס שפּרינגען אין פּנים אַריין, און אַלערליי פּאַרבּיגע

יב.

[דער בויבעריקער וואלד אין דער פריה. — אידען אוו ווייבער פון דער „סענא־טאריע". — מע לאזט נישט שפייען אוו מע געהט־אויס נאך א ביסעל באדשטש.]

דער בויבעריקער וואלד אין דער פריה, וועו די וועלט שלאפט נאך. איז באמת א פערגעניגען. ער זהט אויס, ווי א חתן, א שענער, א ריינער, איין אויסגעצוואגענער אוו איין אויסגעפוצטער. מע זהט נישט די ברואים מיט די נפשות, וואס דרעהען זיך דא ארום דעם גאנצען טאג. מע הערט נאר א פישטשען אוו פייפען פון טויזענדער קליינע בעשעפענישלעך, וואס זינגען, זשומען אוו טערעלייקען, שפרינגען פון איין צווייגעל אויף אנדערען, פליהען פון איין בוים אויף אנדערען, מוקען זיך אוו באדען זיך אין די טראפענס טוי, וואס העגגען נאך אויף די בלעטער אוו בלישטשען אויף דער ליכטיגער וואדעמער זון, ווי בריליאנטען. פלוצים ווערד א געשרי צווישען א גאנצער טיטשקע פויגעלעך, א געשלעגערייי מיט א קוויטשערייי — סכנת־נפשות! וואס איז די מעשה? מע האט זיך צעמפערט איבער א ווערימעל. איין פויגעלע האט גע־פונגען א ווערימעל אוו האט זיך פערקלויבען אין דער זייט אויף א צווייגעלע, געדרעהט דאס קעפעלע אויף אלע זייטען, זיך גע־וואלט מאכען איין אנבייסען. האט דערזעהן דאס אנדערע פוי־געלע אוו איז צוגעשפרונגען:

— ציף־ציף! וואו האסט דו דערטאפט אזוי פריה א ווע־ריטעל?

— ציף־ציף! וואו איך האב דערטאפט, אבי איך האב שוין דערטאפט.

— ציף־ציף־ציף! געב מיר אויך א פיצעלע!

— ציף־ציף־ציף! גיי, זוך, נישטער, גיי, חאפ, וועסט דו וואבען!...

— נאחאל? — מאכט ער מיט א שמייכעלע. — וואס הייסט דאס נאחאל? וואס איז דער טייטש נאחאל? איך זעה, איהר זענט א בייזער איד. מאדאס, גיט עפּיס צו לייזען! קויפט אייך, מאדאס, א שפּילקע אין אנטיק, מע טראגט היינט פון הינטען.

איך קאן שוין מעהר ניט איבערטראגען. איך חאפּ דעם קרוג מיט וואסער און גים איהם אויס אויפ'ן קאפּ. מאכט ער א גוואלד, א געשריי. לויפען זיך צענויף אלע שכנים מיט אלע דיענסטען, און עס ווערד א יריד מיט א געפּילדער. דער עולם גיט מיר אנצוהערעניש, אז ניט אזוי בעדארף מען זיך בעגעהן מיט א אידען אין ארעמאן.

— ממה נפשך, — זאגען זיי — איהר ווילט ניט קויפען, קויפט ניט; אבער נעמען באלעדיגען אין ארעמען גאלאנטעריישטשיק אומזיסט־אומנישט, אפּגיסען איהם מיט א פּאמוניצע — פע, דאס טהוט ניט קיין לייטישער מענטש!...

דערהערט אזעלכע דבורים, רופט זיך אן דער גאלאנטעריי־שטשיק, אז ער געהט גלייך צום אוריאדניק — און געגוג; לאז דער אוריאדניק טהון, וואס ער ווילּ זיך...

מישט זיך אריין דעם רעסטאפאליער'ס ווייבעל'ס מאן און מאכט צווישען אונז א פּשרה, אז איך זאל ביי'ם גאלאנטעריי־שטשיק בעטען מחילה און טאקי עפּיס קויפען אויך ביי איהם, געבען צו לייזען.

— ס'איז א יושר, — זאגט דעם רעסטאפאליער'ס ווייבעל'ס מאן — ס'איז א גרויסער יושר! געבען צו לייזען א אידען, הערט איהר, איז א סך מעהר מצוה, ווי עסען אהן א היטעל...

— א יושר! א יושר! — העלפט אונטער דער גאנצער עולם.

— טאמער וועסט דו זיך דערוועגען — זאגט צו מיר מיין ווייב — עפּיס קויפען ביי דעם אידען אויף צוויי גראשען, וועט זיך טהון חושך!

נו, זאגט שוין איהר, וועמען זאל איך פאלגען?...

— זײַ? וואָסערע זײַ? — רופֿ איך מיך אָן דערשראָקען, זעץ מיך אויף אויפֿ'ן געלעגער און רייב דורך די אויגן און דערזעה פֿאר זיך א שווארץ הינטיש פֿנימ'ל מיט א פֿערריסען נעזל.

— וואָסערע איהר וויל, — מאכט צו מיר דאָס שווארצע פֿנימ'ל: — ווערע־וויאָלט, בראָקאָר, פֿולס, אָדער גאָר — פֿאַטשולי? גוטע, שמעקענדיגע? קלויבט אייך אוים, קויפֿט, וואָלווע!

— ווער איז דאָ? וואָס איז דאָ? גוואָלד! גוואָלד! גוואָלד! — האָפֿט זיך אויף מיין, ווייב מיט א געשריי און דערזעהט דאָס שווארצע פֿנימ'ל ין פֿענסטער, פֿאַלט זי חלשות.

— נאָט איז מיט דיר! — זאָג איך צו איהר און מינטער זי. — ס'איז גאָרניט, ס'איז גאָרניט! ס'איז א גאַלאַנטעריישטשיק!

— מאַדאָם! — רופט זיך אָן דער גאַלאַנטעריישטשיק צו מיין ווייב מיט א געלעכטערל. — וואָס האָט איהר זיך אזוי דערשראָקען פֿאר מיר? איך בין דען מיט הערנער?

— ווי אזוי קריכט דאָס א איד — זאָג איך צו איהם — אין א פרעמדען פֿענסטער, בשעת יענער שלאָפֿט?

— אז מע זיצט אויף א דאטשע, — מאכט ער — באדארף מען אויפֿשטעהן פֿריה.

— אפֿשר — זאָג איך — זענען מיר ניט געשלאָפֿען א גאנצע נאכט?

— וואָס דען האָט איהר געטהאָן?

— ס'איז ניט אייער מאטענ'ס עסק! — זאָג איך. — געהט אייך געזונטערהייד!

— אז איך וועל דאַרפֿען געהן, — מאכט ער — וועל איך מיך ביי אייך ניט אָנפֿרעגען. גאנצע פֿריצים! קומען צו פֿאָהרען קיין בויבעריק, צעלעגען זיך ווי ביי'ם טאטען אין ווייננאָטעז! ניט געגנוג, וואָס מע ברענגט זיי צו טראָגען אין שטוב אריין אלדאָם בייז, זענען זיי נאָך ניט צופֿריעדען!

— איהר זענט — זאָג איך — א גרויסער נאחאל!

אין אַייך טיעף־פערבאָרגענע, לאַנג־געשטאָרבענע געפיהלען, וואָס רופט אַרויס משונה־מאָדנע מחשכות, אַזעלכע מחשבות, וואָס גע־הערען זיך כלל וכלל נישט אָן מיט קיין געשעפטעל, מיט קיין פער־דיענסטעל און מיט קיין קערבעל.

איך טראָג מיך איבער מיט מיינע מחשבות אין אַיין אַנדער וועלט, אַהין ווייט־ווייט, אין מיינע קינדערשע, יונגעלשע, נאַרישע, נאָר גליקליכע, גליקליכע יאָהרען, וואָס וועלען זיך שוין קיינמאָל, קיינמאָל ניט אומקעהרען, — און איך ווער אויף אַ ווייליע אַיין אַנ־דערער מענש, עס גלוסט זיך מיר ניט אָפּטרעטען פון דאַנען. איך וואָלט אַזוי געשטאַנען דאָ אַ גאַנצע נאַכט. נאָר פּלוצים קעהרען זיך אום צו מיר צוריק די פריהעריגע, די שטענדיגע, וואָכעדיגע מחשבות: ווייב און קינדער, דערוואַכסענע טעכטער, קאָפּדרעהע־ניש, אַ געשעפטעל, אַ קערבעל...

„מע קאָן ניט לייקענען, — קלער איך מיר — ער זינגט ניט שלעכט, דער חברה־מאַן; נאָר אַ פערנומענער מענש, וואָס האָט אין זינען אַ געשעפטעל און אַ קערבעל, זאָל זיך אַוועקזעצען אויף אַ גאַנצער נאַכט קוקען אויף דער לבנה, צעהלען די שטערען און האָרכען דעם סאָלאָווייטשיק, ווי ער זינגט, — פע!"...

איך מאַך־צו דאָס פענסטער און לעג מיך שלאָפען.

יא.

[ראַזניך גאַלאַנטערייניך טאָוואַראָוו.* — אַ קאַלטע באַד. — דעם רעסטאָפּאָליער'ס ווייבעל'ס מאַן מאַכט אַ פּשרה.]

— ראַזניך גאַלאַנטערייניך טאָוואַראָוו! — הער איך עמיצער שרייט מיר גלייך אין אויהער אַריין. — מילאָ ווערע־וויאָלעט! זייף גוטע! אפשר דאַרפט איהר גוטע זייף?

---

* כל מיני גאַלאַנטעריי־סחורה.

— אוי, א דונער איז מיר! — שרייט אוים מיין חיה־עטעל און טהוט א חאפ די האנד צוריק. — די וואנט איז היים, ווי פייער! — אפנים, — זאג איך — ביי זיי זענען די דאטשעם מיט הרובעם?

— א חכם א איד! — זאגט מיין ווייב. — האסט געהערט אמאל א דאטשע זאל גאר זיין מיט הרובעם? משוגע מיינע שונאים? עס געהער מסתמא אריינגעהן צו אונז די וואנט פונ'ם אויוועז, וואם פארשטעהסט דו דא ניט?

— וואם קומט ארוים פון דעם, וואם איך פארשטעה? ס'איז אזוי היים, אז מע קאן צעגאנגען ווערען, ווי פוטער!...

איך בין זיך מיטריח און עפען־אויף דאם פענסטער, רייסט זיך ארייז צו אונז אין שטוב א קיהל ווינטעל און טראגט אונז אונטער גלייך אין נאז ארייז א געשמאקען ריח פון בלומען און מיני בשמים אזעלכע, וואם מיר זענען צו זיי גאר נישט געווענהנט געוואָרען. איך שטעק־ארוים דעם קאפ דורכ'ן אפענעם פענסטער און בלייב שטעהן א פער'כשופ'טער פון דער זעלטענער שענער שמעקענדיגער זומער־נאכט.

דער טונקעל־בלויער הימעל איז אויסגעשטערענט, בעזעצט מיט בריליאנטען, וואם שעמערירען אין די אויגען. דורך די גרינע בלעטער פון די בוימער קוקט־דורך די זילבער־וויייסע לבנה, וואם טוקט זיך אין שטיקער גרויע חמארע; די שטיקער גרויע חמארע ווערען אלע מאל שיטערער און שיטערער, ביז זיי צעגעהען זיך, ווי רויך, און די זילבער־וויייסע לבנה בלייבט וויעדער ריין און גאנץ, אהן א שום פגם. און פון דארטען ערגיץ, פונ'ם וואלד, לאזט זיך הערען א מארנע געזאנג: „טשרי — טשערי — קטי — טיו — טיו — טיוך — טיוך"... איך הער זיך צו, איך ווייל דעם אטעם ניט חאפען, איך וויר פערשטארבען: איך האב שוין לאנג, לאנג נישט גע־הערט אזא מין זינגען! דאם איז ער, דער זיכער סאלאוויטשיק, דער נאכט־משורר, וואם לאזט זיך הערען איבער'ן גאנצען וואלד, וואם שלאפט אלייז ניט און לאזט ניט יענעם שלאפען, וואם וועקט

און די אנדערע דאמע שרייט און שעלט, און עס וואַרפען זיך דורך ביי איהר מאַדנע וועַרטער: פיסקאַטע, מאַרדאַטע, קאַרפאַטע, האַרבאַטע, פּאַרחאַטע, סמאַרקאַטע...

— אָהאָ! — רופ איך מיך אָן. — זי באַויצט גוט די שפּראַך!

— זאַלסט דו אָבער זעהען, — זאָגט צו מיר מיין וויב — ווי צו מיר ווי[ל] זי נישט רעדען קיין אידיש; נאָר אויף רוסיש, און נאָר אויף דייטש, חאָטש גלעב איהר א קרענק!...

י.

[א הייסע וואַנד אויף דער דאטשע. — דאס ליעד פון א פאַלאַווייטשיק און די מחשבות פון א סוחר.]

איינגעמיעדט, אויסגעמוטשעט פונ׳ם טאָג, זענען מיר אנידער־געפאַלען אַלע, ווי די סנאָפּעס, און האָבען זיך געלעגט שלאָפען. אָפּגעשלאָפען אַקעגען א פּאָר שעה, חלומ׳ט זיך מיר, אז איך בין אין א שוויץ־באָד, העט־העט אויף דער אויבערשטער באַנק, און מע שמייסט מיך מיט א ווייך בעזעמעל, מחיה נפשות!

— דאַוואי פּאַרע! — שריי איך פונ׳ם שלאָף מיט אַלע כחות: — פּאַרע! פּאַרע, פּאַרע! *

— נאָט איז מיט דיר! וואָס שרייסט דו? וואָס איז דיר? — זאָגט מיין וויב און וועקט מיך פונ׳ם שלאָף.

— עפּים א מאַדנע היץ — זאָג איך — ביי אונז אויף דער דאטשע! איך בין אָפּגענאַסען מיט שוויים! טהו נאָר א טאָפּ, חיה־עטעל, די וואַנט — סע פּאַרעט פּוי איהר, ווי פון איין אויוועז.

---

* נעב היץ. היץ! היץ! היץ!

— ניין. — מאכט ער צו מיר גאנץ ערנסט. — איך האָב דערזעהן פון דער ווייטען, אז איהר עסט, בין איך צוגענאנגען אומים־טען זעהען, ווי אזוי עסט א איד אָהן א היטעל?...

— פונקט — זאָג איך צו איהם — די אייגענע מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען אין קאָנאָטאָפּ. קיין קאָנאָטאָפּ איז ניט לאַנג געקומען צו פאָהרען דער רעסטאָפאָליער רבי אייערער. איז אריינגעקומען צו איהם איינער א געוויסער מתנגד, רב משה קאָנאָטאָפּער, וואָס האלט נישט פון קיין רבי'ן, און לעגט איהם אנידער א קערבעל און שווייגט. פרעגט איהם דער רבי: „וואָס וועסט דו זאָגען?" ענטפערט ער ניט דאָס אנדערע וואָרט, נעמט־ארויס און לעגט־אנידער דעם רבי'ן נאָך א קערבעל. פרעגט איהם דער רבי נאָך א מאָל: „וואָס איז דיין באַגעהר?" רופט זיך אָן דער משה: „גארנישט. איך האָב נאָר געוואָלט זעהען, ווי אזוי נעמט א איד אומזיסט נעלט"...

דער רעסטאָפאָליער'ס ווייבעל'ס מאן דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים אהין, טהוט א שפּיי און טרעט אָפּ.

— וואָס זאָגסט דו, חיה־עטעל, אויף דיין רעסטאָפאָליער'ס ווייבעל'ס מאן?

— וואָס זאָל איך זאָגען? — מאכט זי. — דיינע יעהופּעצער אריסטאָקראַטקעס מיט די ברילאַנטענע אויהרינגלעך, וואָס זיצען דאָ אויף דער דאטשע, זענען נישט בעסער. א גאנצען טאָג הערט מען פון זיי נאָר „חאַ־חאַ־חאַ!" און „חאַ־חאַ־חאַ!" פאַרהאַן דאָ ביי אונז איינע א דאמע מיט ברילאַנטען, דוקא אזעלכע, וואָס זיצט כסדר איבער א בוך, — זאָלכט דו זעהען, וואָס זי האָט דערארבייט איבער א היהנדעל! עס האָט זיך איהר אויסגעדאכט, אז איהר שכנה, אויך א דאמע מיט ברילאַנטען, האָט ביי איהר אוועקגעג...

— חאַ־חאַ־חאַ! חאַ־חאַ־חאַ! — הערט זיך א קוויטשיג געלעכטער פון א דאמע, און מע פיהלט, אז זי לאכט מיט יאָשטשערקעס.

— פֿון וואַנען זענט איהר? — טהו איך אַ פּרעג איינעם פֿון זיי.

— פֿון יעהופּעץ, — ענטפֿערט ער מיר.

— זיצט איהר, הייסט דאָס, היע?

— חלילה! — מאַכט ער. — מיר קומען צו פֿאָהרען אַלע מאָל אַהער מיט דער באָהן.

— קאָסט דאָך אייך הוצאות? — זאָג איך. — מאַכט איהר חאָטש אָפּ וואָס עס קאָסט אייך?

— ווי אַמאָל, — זאָגט ער: — אַמאָל שלאָגט מען אויס די הוצאות, און אַמאָל דערלעגט מען. איטליכס געשעפּט איז אַזוי. ס'איז אַ „שפּענעלאַציע"; מיר „שפּענעלירען"...

. . . . . .

— שלום עליכם אייך, ברוכים היושבים! — רופט זיך אָן אַ געלער יונגערמאַן מיט אַ זיידען קאַשקעטל און מיט אַ בריטען טלית־קטן, און שטעלט זיך אַוועק אַקעגען אונז און קוקט, ווי מיר עסען, און רויכערט אַ פּאַפּיראָס.

— עליכם שלום, — זאָג איך צו איהם — קומט עסען.

— עסט געזונט, — מאַכט ער צו מיר און רויכערט דעם פּאַפּיראָס.

— פֿון וואַנען איז אַ איד? — פּרעג איך איהם.

— איך בין — זאָגט ער — פֿון רעסטאָפּאָלי. איך בין געקומען אַהער, הייסט דאָס, צו מיין ווייב מבקר־חולה זיין. זי זיצט טאַקי דאָ מיט אייך אויף איין דאָטשע.

— זענט איהר, הייסט דאָס, דעם רעסטאָפּאָליער'ס ווייבעל'ס מאַן? מה שמכם?

— חיים־וואָלף.

— איהר האָט מיר עפּעס געוואָלט זאָגען, רב חיים־וואָלף?

ט.

[דאָס עסען אויף דער פרייער לופט. — אַרעמע לייט שפּעקולירען. — דעם רעסטאָ־פּאָליער׳ס ווייבעל׳ס מאַן. — די דאַמען מיט זייער שפּראַך.]

געקומען אַהיים פונ׳ם וואַלד, האָבען מיר געטראָפען אַ גרייטען טיש אויף דער וועראַנדע, וואָס איז בעוואַכסען פון אַלע זייטען מיט גרינע בלעטער, און מיר האָבען זיך געזעצט עסען דאָס ערשטע מאָל אויף דער פרייער לופט. אַ גאַנצער כאָר פון פויגעלעך, אומזיסטיגע כלי־זמר, האָבען אונז צוגעזונגען צום עסען, געפּישטשעט, געטשע־ריקעט און געטערעלייקעט אויף טויזענדערליי אופנים, און צוגע־שפּרונגען אַלע מאָל איינציגווייז צום טיש: ציץ־ציץ, פּיק־פּיק! נעחאַפּט אַ ברעקעל — און אַוועקגעפלויגען ווייטער.

— חיה־עטעל! — רוף איך מיך אָן צו מיין ווייב. — וואָס זאָגסט דו דערויף? נאָך אַזאַ שפּאַציערגאַנג אין וואַלד עסען אויף דער פרייער לופט איז, אַפּנים, ניט שלעכט?

— וואָס זאָל איך זאָגען? — ענטפערט מיר מיין ווייב, ווי איהר שטייגער איז. — איך האָב דאָך דיר שוין לאַנג געזאָגט: אַ רוח אין געלט׳ס טאַטען אַריין! איין שטיקעל חסרון נאָר, וואָס ס׳איז שוין דאָ צו פריי, צו אָפען, מע ווייסט איינס ביי׳ם אַנ־דערען וואָס סע קאָכט זיך. דאָס גריידיקער ווייבעל, וואָס מאַנ־דעלשטאַם דער דאָקטאָר ברענט איהר די אויגען מיט ליאַפּעס, איז שוין געווען ביי אונז אין קיך אין אַלע טעפּלעך, און דאָס רעסטאָ־פּאָליער ווייבעל האָט אויסגעפרעגט ביי די דיענסטען אַלסדינג, וואָס ביי אונז טהוט זיך פון דער ערשטער שעה נאָך אונזער חתונה...

— אידען, גיט עפּיס אַ נדבה! — רופען זיך אָן עטליכע אָרע־מע לייט מיט אַ מאָל, וואָס ציהען זיך איינס נאָכ׳ן אַנדערען אַ גאַנצע שורה.

קוקט אויף איהם, און ער קוקט אויף איהר, און ביידע זינגען זיי צו עפּיס א מאדנע לידעל און טאנצען־צו צום טאקט:

ליובליו קאפוסטו, ריעדקו, קוואס —
נא באלשע וועסיעך ליובליו יא וואס!
וואס אבאזשאיו!
וואס אבאזשאיו!... *

דאס אנדערע פארעל לערענט זיך, אפּנים, לויפען, אדער מע שפּיעלט זיך אין „חאפּערלעך": זי לויפט, און ער לויפט איהר נאך; ער וויל זי חאפּען, אנטלויפט זי. דאס דריטע פארעל האט זיך פערביטען מיט די יוצרות: ער האט אנגעטהאן איהר מענטעל, און זי האט אנגעטהאן זיין קאפּעליש — און געה טהו זיי עפּים!... אנדערע גענהען וויעדער משוגענערווייז און שרייען אויף קולי־קולות: „א — או! א — או!" און זיי ענטפערט דאס וויעדער־קול פונ׳ם ווייטען וואלד: „א — או!"...

שטיל, פערשטארבען שטעהט דער וואלד. ס׳איז ניט זיין עסק. שטיל, אויסגעצויגען, מיט גרלות, שטעהען די הויכע סאסנעס מיט די גרינע שמעקענדיגע נאדלען און קוקען ארויף אין לויטערען בלויען הימעל אריין — זייט זיכער, איהר וועט ביי זיי נישט געוואהר ווערען גארנישט.

ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען? איך האב מורא, אז דער בויבעריקער וואלד איז מיהר שדכן פונ׳ם סמארגאנער שדכן און פון אלע שדכנים אויף דער וועלט.

---

* איף האב ליעב קרויט און רעטאף און קוואס — נאר מעהר פון אלץ ליעב איף אייף! איף האב אייף ליעב, איף האב אייף ליעב!

— נו?
— און נאָך א דרייערל אויף דריי, ווי אויף אלע?
— געענטפערט! וואָס האָט איהר?
— דריי שקצים.
— בלאָטע! און איהר וואָס האָט?
— דריי שיקסעס!
— שפייט זיי אָן אין פנים! מלכים זענען בילכער!...

. . . . . .

— הונדערט דרייסיג?
— מיינע!
— הונדערט פינף און דרייסיג!
— פאָס! לאָז אייך גאָט העלפען! וואָס איז קאָזיר?
— קאָזיר איז טרעף. (גיך, אין איין אָטעם): פערציג און פון די פערציג און ביי די פערציג און אַריבער די פערציג און פון יענער זייט פערציג.
— און דער קעניג פיק אין א הונט? א קנאַק איבער דער מאַרדע!
— רעמיז!
— פארניצט געזונט!

. . . . . .

אָט די נפשות, ווי עס ווייזט אוים, טראַכטען אפילו נישט פונ׳ם טוידט. צווישען זיי איז פארהאַן אזעלכע, וואָס קומען פון יעהופּעץ קיין בויבאריק נישט צוליעב דעם שענעם וואַלד, און נישט צוליעב דער געזונדער לופט, נאָר לכתחילה לשם „אָקע", אַדער לשם „זעכס־און־זעכציג".

נאָך ווייטער הויבען מיר אָן בעגעגענען פּאַרלעך, בחורים און מיידלעך, וואָס געהען שפּאַציערען אויף אַלערליי אופנים. איין פּאַרעל געהט אונטעו די הענד, האַלט זיך גאָר פרייַנדלעך; זי

— שא! — רופט זיך אָן א דריטער. — עס געהער זיין די נייע דאטשניקעס, וואָס זענען היינט אין דער פריה אריבערגעפאָה־רען קיין בויבעריק אויף דער גרויסער דאטשע.

— אויב אזוי, — רופט זיך אָן נאָך איינער און זעצט זיך אויף פון דער ערד אויף די אויסגעדרטע הענד, וואָס זעהען אויס ווי צוויי שטעקלעך, — אויב ס'איז די דאָזיגע, וואָס איהר מיינט, וועל איך אייך עפּעס דערצעהלען א שענס...

דערהערט, אז מע וויל עפּעט דערצהלען א „שענס", ווערען אלע מתים לעבעדיג, און יענער, וואָס האָט זיך אויפגעזעצט אויף די דאָרע הענד, הוסט זיך גוט אויס און דערצעהלט עפּעס שטי־לערהייד דער גאנצער קאָמפּאניע, און אלע הערען זיך צו מיט גרויס פערגעניגען, קוקען בשעת מעשה אויף מיר און אויף מיינע טעכטער.

— בריינע! — רופט זיך אָן איין אידינע צו דער אנדערער גאנץ הויך אויף א קול. — וואָסער מיידעל געפעלט אייך בעסער פון די דריי?

— די מיטעלסטע! — ענטפערט איהר בריינע אויך אויף א קול.

— אַיאָ, די מיטעלסטע, שרה־זיסעל?

— ניין, — זאָגט שרה־זיסעל — די מיטעלסטע האָט נאָר שענע האָר, און ווייטער גאָרניט. מיר געפעלט די קלענערע. די קלע־נערע זאָל נישט האָבען די נאָז, וואָלט זי גאָר געווען א „קרא־סאוויצע"!

— שששא! — שרייט־אָן אויף די ווייבער איינער פון די מאנכביליען. — האָסט דו געזעהען אביסעל, וי די געזנט האָבען זיך צעגאנערט?!...

מיר לאָזען זיך נעהן ווייטער און בעגעגענען אין וואלד אנדע־רע מיני ברואים; זיי זיצען ארום גרינע טישלעך, האקען אין „אקע" און אין „זעכס־און־זעכציג" און שמייסען מיט די קארטען:

— א דרייערעל אויף דריי?

— נו?

— און א דרייערעל אויף דריי?

ציערען איינער אליין וויפיעל איהר ווילט — איהר האָט נישט וואָס איבערצוטראַכטען: עס וועלען אויף אייך ניט אָנפאַלען חלילה קיין גזלנים; איהר וועט נישט בעגעגענען נישט קיין וואַלף, נישט קיין ווילדע ציגע און נישט קיין חיה־רעה. איהר קאָנט דאָ בעגעגענען אַנדערע מינים בעשעפענישען: א יאַדעשליוועז אידען, וואָס געהט אַרום פראַנק און פריי איבער'ן וואַלד און חראָקעט אין שפייט; א קראַנקע אידינע נעבאַך, וואָס האַלט זיך אָן א בוים און הוסט און הוכט געשמאַק, אַדער זי לינגט אויף דער ערד און פּאַכט מיט דער נשמה; וכדומה נאָך אַזעלכע מינים בעשעפענישען, וואָס מוטשען זיך און ווילען נישט שטאַרבען, וואָס גלויבען אין כשוף, דאָקטוירים, רעצעפטען, וועלדער, לופט, וכדומה אַזעלכע חלומות... אַנדערע קראַנקע, די וואָס האָבען געלה, ליגען אויסגעצויגען אין „האַמאַקען", אַזעלכע וויעגלעך, וואָס זענען צוגעבונדען צו די בוימער און זעהען אויס ווי העגגעגדיגע קברים.

אידען האָבען ליעב אחדות; זיי מעגען זיין ווי אַזוי קראַנק, האָבען זיי פיינט זיצען איטלעכער בעזונדער, נאָר אַלע צוזאַמען — „וואָס גאָט גיט, אַבי אינאיינעם". פּאַרהאַן ערטער אינ'ם בויבעריקער וואַלד, וואָס דיענען פאַר א קלוב, אַדער, להבדיל, א בית־המדרש, וואו די שלאַפּע נעבאַך קאָנען זיך צענויפקומען אַביסעל זיצען. אַביסעל זיצען הייסט — אַביסעל רעדען, און אַביסעל רעדען הייסט — אַביסעל בערעדען...

דורכגעגאַנגען זיך מיט מיינע אין וואַלד אַביסעל שפּאַציערען, רערוהען מיר פון דער ווייטען א גאַנץ רעדעל אידען און ווייבער ויצען אין פערשיעדענע פּאָזען און זעהען אויס ווי די מתים.

— משה, דו ווייסט ניט, וואר דאָס איז? — רופט זיך אָן איינער און ווייזט־אָן אויף אונז מיט־די אויגען.

— פון וואַנען זאָל איך ווייסען? לאָמיך אַזוי ווייסען בייז! — ענטפערט משה און פערהוסט זיך.

— אזוי? — זאָגט ער. — זיי זענען ביי אייך אנדערש ניט געווען געוואָרן? לויבעם גלוסט זיך זיי? וועל איך אייך געבן איין עצה: זיי זאָלען ביי אייך שלאָפען אויף די פענסטער, וועט מען זיך אויף אייך דערבאַרעמען, מע וועט זיי ארויס'גנב'ע־נען און מע וועט מיט זיי אנטלויפען...

אין איין אנדער ציים וואָלט ביי מיר דער סמאַרנאָנער שדכן נעעפענט מיט'ן קאָפּ די טיר; נאָר אז מע האָט אונטערגעוואַכסענע טעכטער, און נאָך דריי שטיק מיט א מאָל, מוז מען אַראָפּשלינגען און מאכען א שווייג.

בסוד־סודות מיז איך אייך זאָגען, אז נייען און נייענצ'ג פּרָא־צענט זענען מיר ארויסגעפאָהרען קיין בויבעריק אויף א דאטשע נאָר צולויעב די טעכטער: אפשר וועט גאָט רחמנות האָבען, עס וועט זיך צושלאָגען א גלייכע זאַך. מחמת דאָ אין בויבעריק וועלען געשלאָסען אלע זומער די פיינסטע שידוכים פון יעהופּעץ. דער שכל איז מחייב, וויל אויף א דאטשע איז די וועלט אָפּען. דער וואָלד איז געזונ גרוים. דער וואָקזאל איז תמיד פול מיט מענשען. פאַרשאַן אויך א גאַרטען, א טהעאַטער. בחורים און מיידלעך בע־געגענען זיך צעהן מאָל אין טאָג, קוקען מיט אויגען, שמייכלען איינם צום אנדערען, וואַרפען זיך דורך מיט א פּאָר וועלטער. נאָכדעם וועלד מען בעקענט, מע גיהט אביסעל שפּאַציערען אין וואָלד, אביסעל שיפט מען זיך אויף א שיפעל און מע זינגט לידלעך... און ביינאכט זיצט מען אקעגען דער לבנה, מע צעהלט די שטערען און מע זיפצט — און טעלער ברעכט מען אין יעהופּעץ.

ח.

[דער בויבעריקער וואלד מיט אלע זיינע בעשעפענישען. — פערשיעדענע פאַרלעג. — די בוימער האלטען סוד.]

אויב איהר מיינט, אז דער בויבעריקער וואלד איז א וואלד, ווי אלע וועלדער — האָט איהר א טעות. איהר קאָנט דאָ שפּא־

בעסערע זאך, ווי פאהרען רייטענדיג אויף א פערדעל, קאן שוין, דאכט זיך, גאר ניט זיין אויף דער וועלט. דער אנדערער האט שטארק חשק צו האבען א וועלאסיפעד. „וועז דער פאפאשא; זאגט ער, קויפט מיר א וועלאסיפעד אויף דער דאטשע, בין איך איינער א גליקליכער!“... און דער דריטער בעגנוגענט זיך מיט א רויט העמדעל, מיט גלאנצענדיגע שטיוועל, די הויזען אריינגעלאזט אין די חאליעוועס, און א הינטעל זאל איהם נאכלויפען פון הינטען. און מע מוז דאס אלסדינג קויפען, וואו־ם ביי מיין ווייב, זאל לעבען, איז איטליכס קינד אזוי טייער, אזוי ציטערינ. אז זיי פיהרען אוים ביי איהר וואס זיי ווילען; ובפרט איצט, אז גאט האט געהאלפען, מע קאן אויספיהרען, — פאר וואס זאל מען זשאלעווען? דאס איז אבער אלץ נערעדט געווארען פון די זאכען, וואס מע קאן דאס קויפען פאר געלד. אבער שידוכים פאר די טעכטער? וואס טהוט מען מיט שידוכים? א דאקטאר, און דוקא פון יעהופעץ? א יוריסט, און דוקא פון אדעס? און א אינזשיניער מיט א קנעפעל? דאס הייסט אפילו, אז מע זאל שמיעסען דאס אייגענע וויעדער צוריק, איז פאר געלד קריגט מען דאקטוירים מיט יוריסטען מיט אינשזיניערען וויפיעל איהר ווילט! זינט מען איז געוואהר געווארען, אז איך האב גע־חאפט די גראבע עטליכע טויזענדער, האבען מיר שדכנים בעווארט־פען מיט בריוולעך פון דער גאנצער וועלט; דער סמארגאנער שדכן האט מיר שוין אפגעשלאגען די טירען; ער האט מיר אויפגענעבען אפשר זיעבען און צוואנציג שידוכים און האט מיך שוין אפגע־זידעלט אויך.

— וואס בין איך שולדיג, — טענה איך צו איהם — אז מיינע טעכטער ווילען נישט חתונה האבען דורך קיין שדכן בשום ענין ואופן?

— וואס דען — זאגט ער — ווילען זיי?

— זיי ווילען, — זאג איך — עס זאל זיך מאבען עפים דורך א... א... באגעגעניש... א... א... ליעבע...

קינדער האָבען אַייך — דאָס איז גאָרניט? טראָגען און זויגען און אַנטוועהנען און פּאָקען און מאָזלען און צייהנדלעך און קאַשקעלעך קאָכען און ווינדעלעך וואַשען און העמדלעך נייהען און זעקלעך פאַררעכטען און צוואָגען און וואַשען און קעמען און פאַרקעמען?... אַיאָ, דאָס ווילט איהר ניט האָרכען? איהר האָט, זאָגט איהר, קיין צייט ניט? איהר ווילט, זאָגט איהר, געהן שפּאַציערען מיט די קינדער אין וואַלד? דאָס, וואָס עס פּאַסט אַייך ניט, דאָס הערט איהר ניט? מיר קענען אַייך! מיר זענען קלאָר אין אַייך! איהר מעגט אָנרוקען דאָס היטעל נאָך בעסער! נישקשה, דעם אמת מעג מען זאָגען דעם אייגענעם טאַטען...

ז.

[מיין „חברה" איטליכער מיט זיין גן־עדן. — דער סמאַרגאַנער שדכן גיט מיר אַיין עצה.]

מיין חברה בעשטעהט, ווי אויבען איז געשטאַנען, פון קיין עין־הרע אַכט פּאַרשוין: דריי מיידלעך, עלטערע שוין, צו לייטען, צוויי קלענערע און דריי יונגלעך. אַלע האָבען זיך אין די ביטערע יאָהרען גענוג אָנגעהונגערט נעבאַך, גוט אָנגעגעסען מיט צרות, און אַלע ווילען איצט לעבען אַ גוטען טאָג, געניסען גלייך מיט אונז פונ'ם גן־עדן! נאָר איטליכער פון זיי שטעלט זיך פאָר זיין גן־עדן נאָך זיין פערשטאַנד. למשל, מיין עלטערער טאָכטער־ס גן־עדן איז אַ דאָקטאָר, און דוקא פון יעהופּעץ, די אַנדערע טאָכטער וויל אַ יוריסט, און דוקא פון אַדעס, און די דריטע — אַ אינזשע־ניער מיט אַ קנעפּעל (ער מעג זיך זיין פון וואָסער אַ שטאָדט ער וויל). דער גן־עדן פון מיינע דריי יונגלעך איז שוין וויעדער גאָר אַיין אַנדער גן־עדן, דהיינו: איינער געהט מיט דעם גאַנג, אַז קיין

אויף וויפיעל ס'איז איהר ניט גרינגער געוואָרען.) די דאָקטוירים זאָלען אַזוי וויסען פון זייער געזונט, ווי זיי ווייסען, וואָס מיר איז!

— וואָס זשע איז אַייער שלאַפקייט, למשל, וואָס די דאָקטוירים האָבען אַייך געהייסען אַרויספאָהרען אַהער אויף דער דאַטשע?

— מיין שלאַפקייט? — זאָגט דאָס ווייבעל און מאַכט צורעכט דעם צוגעמאַכטען פוס. — איך זאָל האָבען נאָר איין שלאַפקייט, וואָלט געווען גוט! די צרה איז, וואָס ס'איז ניטאָ די שלאַפקייט אויף דער וועלט, וואָס איך זאָל זי ניט האָבען, און פרעגט מיך, וואָס טהוט מיר וועה — ווייס איך אַליין ניט! אָט שטעה איך אינאיינעם מיט אַ ווייבעל פון זוועניראָדקע, האָט זי צו טהון מיט דער לונג. גאָרנישט! ווייסט זי חאָטש, וואָס איהר פעהלט! צי, אַשטייגער, נעמט דאָס ווייבעל פון גריידיק מיט די קאַלי אויגען: זי ווייסט, אַז זי באַדאַרף פאָהרען צוויי מאָל אין דער וואָך צו מאַנדעלשטאַם דעם דאָקטאָר, און מאַנדעלשטאַם דער דאָקטאָר ברענט איהר מיט ליאַפּעס, און אַיין עק! צי, למשל, די ליטוויטשקע, וואָס רייסט זיך אויף די צייהן. ס'איז טאַקי אַוודאי זעהר ניט גוט, אַז ס'טהוט וועה אַ צאָהן, ובפרט נאָך, אַז עס רייסט איהר, ניט אין מיין מאָס, אָט דער גאַנצער קאַסטען! ס'איז גאָר אַ סברה, אַז ס'איז ביי איהר אַ רעמאַטיז אַזעלכער, ניט פאַר מיר געדאַכט. פון אַ פאַרקיהלונג איז דאָס איהר געקומען. אין באָד האָט זי דאָס געחאַפּט. און איצט רייסט זי זיך אויף די גלייכע ווענט. איך בין שטאַרקער פון אַייזען, אַז איך האַלט אויס איהרע געשרייען, וואָס זי שרייט! און ווער איז שולדיג, אַז ניט די מאַנסבילען? (ביי די ווערטער טהוט זי אַ בייזען קוק אין מיין ווינקעל אַריין.) ווען איך האָב אַזאַ צייהנוועהטיג, רייס איך אַרויס אַלע צייהן מיין מאַן פונ'ם מויל!

— וואָס האָט דער מאַן — זאָג איך — געזינדיגט, אַז דעם ווייב טהוען וועה די צייהן?

— אַזוי? טאַקי באמת? — זאָגט דאָס ווייבעל, שטעלט אַרויס דעם צוגעמאַכטען פוס און טהוט אַ סמאָרע מיט דער נאָז. — אוז

זעהר א פיין ווייבעל, האָט צו טהון, ניט פאר מיר נעדאכט, מיט די צייהן, רייסט זיך אויף די גלייכע וועגט.

— ביי איהר בלייב עם.

— ביי איהר בלייב עם? וואָס האָסט דו צו איהר? דו קענסט זי? דו ווייסט זי? זי איז דוקא זעהר א פיינע, א לייטישע, איין עהרליכע.

— מעגליך, — זאָג איך — סע קאָן זעהר זיין.

— וואָס הייסט — זאָגט זי — סע קאָן זיין? וואָס איז דאָס פאר א שפראך „סע קאָן זיין"?

— שא, שא! — זאָג איך. — שריי ניט אזוי. אָן געהט אהער עפּיס א אידינע, שפרינגט אויף א פוס.

— דאָס איז די רעסטאָפאָליער מיט דעם צוגעמאכטען פוס. — מאכט צו מיר מיין ווייב און געהט איהר אקעגען מיט זעהר א פרייגדליך פּנים.

ו.

[א ווייבעל מיט א צוגעמאכטען פוס און מיט א סך שלאפקייטען. — זי שיט מיך אפּ מיט ווערטער. — איך אנטלויף איהר וואלד.]

— זיצט, זעצט זיך צו, פאר וואָס זיצט איהר ניט? — זאָגט מיין ווייב צו יענער, וואָס מיט דעם צוגעמאכטען פוס, און טראָגט איהר אונטער א בענקעל.

— א דאנק, איך קאָן באשטעהן! — זאָגט יענע און זעצט זיך אנידער און שטעלט ארויס דעם צוגעמאכטען פוס און רופט זיך אָן מיט א זיפצעל: — איך ווייס ניט, ווער האָט דאָס אויסגעטראכט אָט דאָס בויבעריק? לופט־שמופט, נעכטיגע טעג! אָט זיץ איך שוין דא באלד א וואָך, עס זאל דאָס מיר אנהויבען אפילו גרינגער ווערען אויף אָט אזוי פיעל! (זי בעווייזט מיט'ן קלייגעם פינגערעל,

— אַ גאַנצען טאָג זאָל אַ איד האַלטען אין איין קלאָפּען צוועקעס אין די ווענט! — הערט זיך פון דער דריטער וואַנד.

— מיט'ן קאָפּ אין וואַנט! — הערט זיך פון דער פערטער וואַנד אַ קול פון אַ נקבה.

— חיה־עטעל! — רוף איך מיך אָן צו מיין ווייב. — דו ווייסט ניט, ווער קוויטשעט דאָס דאָרטען?

— פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? — זאָגט מיין ווייב. — דאָס באַדאַרף זיין דאָס ווייבעל פון גריידיק, וואָס דער מאַן האָט זי אַוועקגעוואָרפען און איז אַוועקגעפאָהרען קיין אַמעריקע. זי האָט קאַלי אויגען, פאָהרט זי צוויי מאָל אין דער וואָך אין שטאָדט אַריין צו מאַנדעלשטאַם דעם דאָקטאָר, און ער ברענט איהר מיט ליאַפּעס.

— פון וואַנען ווייסט דו דאָס אַזוי אַלסדינג? — פרעג איך ביי מיין ווייב.

— פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען? — זאָגט זי. — איך האָב מיך שוין באַקאַנט כמעט מיט אַלע אונזערע שכנות, — די קיכען זענען דאָ אַלע אינאיינעם. מיר האָבען דאָ אויף דער דאַטשע פון כל־מאַמינים־שהוא: יעהופּעצער „סטיקראַטען", נגידים און געמיינע בעלי־בתים; דו געפינסט דאָ אַ שניט־קרעמער פונ'ם פּאָדאָל, אַ שקאָנטיסט פונ'ם קרעשטשאַטיק, אַ מעקלער פון בערלינעס, אַ לעהרער פון שטונדען, אַ קאַסיר פון אַ מיהל, איין אַגענט פון פייער, אַ זינגער פון כאָרשוהל, צוויי סטודענטלעך, דריי ווייבלעך און איינע אַ ליטוויטשקע.

— אַ גאַנצער „זוועריניעץ"! — זאָג איך שטילערהייד.

— די ווייבלעך זענען זעהר פיינע, לייטישע ווייבלעך, פרעמדע, נישט קיין היגע, געקומען אַהער זיך קורירען. איינע איז אַ זוועניראָדקער, דאַר ווי אַ שטעקען, הוסט נעבאַך גאַנצע נעכט. די אַנדערע איז אַ רעסטאָפּאָליער מיט אַ צוגעמאַכטען פוס. די דריטע איז דאָס ווייבעל פון גריידיק, די וואָס מאַנדעלשטאַם דער דאָקטאָר ברענט איהר די אויגען מיט ליאַפּעס. און די ליטוויטשקע איז אויך

— אויף וואָס מיר קלויבען געלט? אויף דער היגער תלמוד־תורה.

— אַז איהר האָט ניט קיין געלט, וואו זשע האָט זיך צו אַייך גענומען אַ תלמוד־תורה?

— נו, זעהט איהר דאָך!...

. . . . . .

— וואָס האָסט דו זיך באַזעצט דאָרטען אויס'טענה'ן מיט'ן שלים־מזל? — שרייט צו מיר מיין ווייב פון שטוב. — טאָמער וואָלט בעסער געווען אַ סברה, דו זאָלסט זיך מטריח זיין אַהערצו העלפען אויספאַקעווען די זאַכען, אויסשטעלען דאָס מעבעל אויף דער דאַטשע, אַריינשלאָגען צוועקעס אין די ווענט.

איך געזעגען זיך אָפּ מיט'ן שוחט'ס זוהן און לאָז מיך געהן אין שטוב אַריין שלאָגען צוועקעס אין די ווענד.

ה.

[איך שלאָג צוועקעס אין די ווענד. — מיין ווייב מאַכט מיך אַביסעל בעקאַנט מיט אונזערע שכנים.]

שלאָגען צוועקעס אין די ווענד — דאָס איז מיין לעבען! דער־זעה איך אַ לעדיגע וואַנד, אַזוי מוז איך זי בעשלאָגען מיט צוועקעס פון אויבען ביז אַראָפּ. וואָס זאָל איך טהון? ס'איז ביי מיר, אַפּנים, אַזאַ חולאת: איך קאָן ניט זעהן קיין וואַנד אָהן צוועקעס.

— ווער קלאָפּט דאָס דאָרטען? — הער איך אַ קול פון יענער זייט וואַנד.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ קלאָפּען וואָס? — הערט זיך אַ קול פון דער אַנדערער זייט.

— וויפיעל — זאָג איך איהם — קאָנען זיך דאָ, למשל, געפינען אידען?

— פרעגט בעסער, — זאָגט ער — וויפיעל קאָנען זיך דאָ געפינען, להבדיל, ניט קיין אידען?

— אפּנים, — זאָג איך — ס׳איז דאָ ביי אייך ארץ־ישראל? אידען מעגען דאָ זיצען פראַנק און פריי?

— אַדרבה, — זאָגט ער — אידען טאָרען דאָ ניט זיצען בשום אופן!

— ווי אַזוי זשע — זאָג איך — זיצט מען דאָ, אַז מע טאָר ניט?

— אָט זעהט איהר דאָך! — מאַכט ער צו מיר.

— וואָס זענט איהר? — טהו איך א פרעג דעם יונגענמאַנטשיק.

— וואָס איך בין? — מאַכט ער צו מיר. — א איד.

— דאָס זעהט מען, — זאָג איך — אז איהר זענט חלילה ניט קיין כריסט. איך מיין, ווער זענט איהר?

— ווער איך בין? — זאָגט ער. — איך בין, הייסט דאָס, דעם היגען שוחט׳ס זוהן.

— מיט וואָס האַנדעלט איהר? — פרעג איך איהם.

— מיט וואָס איך האַנדעל? — זאָגט ער. — אפשר וועל איך נאָך אַמאָל האַנדלען; לעת־עתה, הייסט דאָס, האַנדעל איך נאָך מיט גאָרנישט.

— וואָס זשע וואַרפט איהר?

— וואָס איך וואַרף? איך בין געקומען, הייסט דאָס, אייך בעטען, אפשר וועט איהר עפּיס שענקען אונזער תלמוד־תורה?

— איהר האָט דאָ, — זאָג איך — אין בויבעריק, א תלמוד־תורה אויך?

— ע! — מאַכט ער. — מיר זאָלען דאָ האָבען א תלמוד־תורה, וואָלט געווען גוט!

— האָט איהר, — זאָג איך — הייסט דאָס, ניט קיין תלמוד־תורה? אויף וואָס זשע קלויבט איהר געלט?

הויבען צו טראָגען אונז אויף דער דאטשע פון כל טוב: פון עופות און פון אייער און פון קאטשקעס, פון גאָרטענווארג, און פון מילכיגס, פון געזאלצענע און פון געוויכערטס און פון כל מיני סחורות: באקאליי, גאלאנטעריי און רויכווארג, און פון וואס א מויל קאן אויסרעדען.

— וואס זאגסט דו, חיה־עטעל, דערויף? — רוף איך מיך אן צו מיין ווייב.

— וואס זאל איך זאגען? — מאכט זי. — א רוח אין געלט'ס טאטען אריין!...

נאכדעם האבען אנגעהויבען צו געהן אידען אהן סחורה, איינער אריין, דער אנדערער ארויס, און מיר האבען געטומען שליסען קענט־שאפט.

— שלום עליכם, אין א גוטער שעה! — רופט זיך אן א איד.

— עליכם שלום. וואס וועט איהר זאגען?

— גארנישט, איך בין א איד פון האלץ. אפשר וועט איהר דארפען האלץ, בין איך געקומען צו געהן.

נאך די אידען האבען אנגעהויבען געהן וויבער זיך פארשטעלען: די אידינע פון דער מילך, די אידינע פון קעז און פוטער, די אידינע פון די עופות און די אידינע פון די בולקעס, איטליכע מיט איין אנדער רעקאמענדאציע. און נאכדעם האבען זיך א לאז געטהאן ארעמע לייט, פארלעך און איינציגווייז, גבאים און גבאי'טעס, כמעט ווי אין באדיטשעוו.

— אפנים, — זאג איך — ביי אייך אין בויבעריק איז פארהאן א היבש ביסעל אידען?

— קיין עין־הרע ניט. — רופט זיך אן צו מיר מיט א שלעפעריג קול איין אויסגעצויגענער יונגערמאנטשיק מיט א בלאס פנים און מיט א לאנג זעקעל, וואס ער רופט דאס „נאקידקע", ווי אייר־נער רעדט: ווילט איהר, רופט מיר חתיד, ווילט איהר, רופט מיך אריסטאקראט...

אַז עס קומט צו אַייך, פרעגט אַייך דער קאָנטראָליאָר, פאַר וועמען זענען דאָס די צוועלף בילעטען? רעכענט איהר איהם אויס אויף די פינגער: דאָס ווייב, זעכס קינדער גרויסע, צוויי קליינע, איינע אַיין אַלטע און דריי דיענסטען.

— נו, אַ וואַש בילעט?* — פרעגט ער אַייך און קוקט אויף אַייך, ווי אויף אַ רעכטען גנב, וואָס האָט געוואָלט זיך דורכשליטלען קיין בויבעריק אָהן אַ בילעט. — גדיע זשע וואַש, וואַש בילעט??...

איהר ווערד נאָך מעהר פערטומעלט. איהר זוכט דעם בילעט אומעטום. איהר קוקט אינ'ם קוימען פונ'ם סאַמאָוואַר און טאַפּט זיך אין דער אונטערשטער קעשענע — ניטאָ מעהר קיין בילעטען! דערזעהט דאָס ווייב, אַז איהר זוכט עפּיס, טהוט זי אַייך אַ פרעג:

— וואָס איז שוין ווייטער? וואָס האָסט דו שוין וויעדער פאַרלאָרען? טהו נאָר אַ קוק צום גאָלדענעם זייגער? האָסט נאָך אַ זייגער? צי דו האָסט שוין אַ פייג, ניט קיין גאָלדענעם זייגער?!...

— איך האָב נישט פאַרלאָרען גאָרניט! — זאָגט איהר מיט כעס און איהר חאַפּט דעם קוימען פונ'ם סאַמאָוואַר און איהר טהוט איהם אַ שליידער פון זיך דורכ'ן פענסטער:

— אין דער ערד אַריין מיט'ן קאָפּ!!...

אָט אַזוי, אָדער כדומה אַזוי, איז געווען אויך אונזער אַריבער־פאָהרען דאָס ערשטע מאָל פון יעהופּעץ קיין בויבעריק אויף דער דאַטשע.

ד.

[מע ברענגט אונז צו טראָגען אויף דער דאַטשע פון כל טוב. — עס שטעלען זיך פאַר אידען לרוב. — איך ווער בעקאַנט מיט'ן שוחט'ס זוהן.]

מיר האָבען נאָך נישט אויפגעבונדען די פּעקלעך און נישט אַרומגעקוקט זיך, וואו מיר זענען אין דער וועלט, האָט מען אָנגע־

---

* נו, וואו איז אַייער בילעט?

זיך מיט מיין היטעלע? וואם וועל איך איצט טהון אהן א היטע־
לע?"... זאגט איהר דאך, אז איהר וועט איהר קויפען צעהן היטע־
לעך, אבי ס'זאל זיין שטיל. זאגט זי, אז זי איז אייך מוחל די
טובות, זי בעדארף אייך אויף נייען און נייענציג כפרות מיט אייר־
ערע היטעלעך! וועדר איהר רויט ווי פייער און הויבט אן צו שווי־
צען פאר בזיון, וואדרום עס קוקען אויף אייך פופציג פאר אויגען.
און אייערע קינדער אין וואגאן צעשלאגען זיך איבער א פענסטער;
אלע ווילען שטעהן און קוקען אין איין פענסטער! זייער גליק,
וואם ס'איז אין וואגאן; איהר זאלט זיך ניט שעמען פאר לייטען,
וואלט איהר זיך מיט זיי גוט אפגערעכענט!... געהט־צו פלוצים
דאם קלענערע קינד און זאגט אייך: — „פאפאשא! א גדיע קא־
נאלייקא?"...*

איהר טהוט זיך א חאפ צום שטייגעל — טרוקען, נישטא קיין
פויגעלע! איהר הויבט זיך אויף, איהר זוכט דאם צווישען די
פים, אין אלע קעשענעס: „וואו האט געקאנט אהינקומען דאם פוי־
געלע? וועו האט דאם געקאנט ארויספליהען?"

איינער פרעגט: וואם איז דאם געווען פאר א פויגעלע? און
דער אנדערער פרעגט: וויפיעל האט דאם געקאסט? אנדערע רע־
דען צווישען זיך שטילערהייד, און אנדערע שטיקען זיך פאר גע־
לעכטער. איינער א יונגערמאן מיט ווייסע צייהן גיט אייך איין עצה,
אז תיכף ווי איהר וועט קומען קיין בויבעריק, זאלט איהר קלאפען
א דעפעש קיין יעהופעיז, מע זאל זוכען דאם פויגעלע, און דער אי־
בערגער עולם שיסט־אוים א געלעכטער. איהר האט שטארק חשק
אננעמען דעם דאזיגען חכם מיט די ווייסע צייהן פאר'ן גארגעל
און ארויסשמייסען איהם דורכ'ן פענסטער! א גליק, וואם עס
קומט אריין דער קאנדוקטאר מיט'ן קאנטראליאר, און אלע נעמען
זיך צו די בילעטען.

---

* טאטע, וואו איז דאם קאנאריקעל?

(א ברירה האָט איהר?) און נעמען, איך בעט איבער אַייער כבוד, דעם קוימען פונ'ם סאַמאָוואַר אין איין האַנד, און דאָס שטייגעל מיט'ן פויגעלע אין דער אַנדערער האַנד. וואָס זשע טהוט מען מיט'ן היטעלע און מיט די איבעריגע שאָלעמויזען? פאַלט איהר אויף אַיין עצה און נעמט מחילה דעם קוימען א ו נ ט ע ר דער האַנד און דאָס היטעלע א י ן האַנד אַריין, אַזוי עס זאָל זיך ניט צעקנייטשען; און דאָס טינטורעל? דאָס טינטורעל רוקט איהר אַריין אין קעשענע, און איהר זעצט זיך אויף מיט צרות אויף דער פוחר, און איהר פאָהרט מיט אַנגסטען צו דער באַהן.

געקומען צו דער באַהן, הויבט זיך אָן אַ סדרה: בילעטען. בשום אופן קאָנט איהר ניט אויסרעכענען, וויפיעל איהר בעדאַרפט האָבען בילעטען? שטעלט איהר זיך צעהלען אויף די פינגער: דאָס ווייב איז נישט איינס, קיין עין־הרע, אַכט קינדער, זעכס גרוי־סע — זעכס גאַנצע בילעטען — איז ניט זיעבען, צוויי קליינע קינדער — צוויי האַלבע בילעטען — איז ניט אַכט, די באַבע — איז ניט נייען, דריי דיענסטען איז צוועלף. פונקט צוועלף. גוט, וואָס ניט קיין דרייצעהן — דרייצעהן איז נישט קיין גוטער מספר... (זיך פערגעסט איהר רעכענען אין צעטעל). — דזין, דזין, דזין! — דער עולם שטופט זיך, דאָס ווייב רופט אַייך: „וואו ביזט דו ערגיץ? וואָס באָברעסט דו זיך אַזוי לאַנג? מע באַדאַרף נאָך איבער איהם פאַרשפּעטיגען!"... און די קינדער העלפען איהר שרייען: „פּאַפּאַשאַ! סקאָריי, סקאָריי! אָפּאָזדאַיעש!"* איהר לויפט אַ פערטומעלטער אין וואַגאָן אַריין און פערטשעפּעט זיך מיט'ן קוימען פונ'ם סאַמאָוואַר ביי דער טיר. פאַלט אַראָפּ דאָס היטעלע מיט די קווייטען. בויגט איהר זיך אָן און ווילט דאָס אויפהויבען. גיסט זיך אויס אויף דעם דאָס טינטורעל. הויבט אָן דאָס ווייב צו פיי־ערען (און איז גערעכט): „אַ ריהר געטהאָן, ווי אַ בלייען פויגע־לע! ווער האָט דיך געבעטען, זאָלסט זיין אַ גוטער און טראָגען

---

* טאַטע, גיכער, גיכער, וועסט פערשפּעטיגען!

צענויפלעגען זיך אין וועג אריין, וועלד דאָס וויב צעטראָגען, נער־ווען מיט סכנת־נפשות! טשעפעט זי ניט דעמאָלט, וועט איהר בעסער מאכען. אָט האלט זי, דאכט זיך, די שליסעלעך אין האנד, דרעהט זיך ארום און שטעהט אויף איין אָרט און שרייט: „וואו זענען ערגיץ מיינע שליסעלעך? די שליסעלעך? וואָס איז דאָס פאר א שטוב, וואָס מע לעגט ניט אַוועק, סטייעט עס ניט! מע זאָל נאָר באהיט און באַוואָהרענט ווערען פון אזא שטוב און פון אַזעלכע קינדער! ס'איז דען קינדער? טאַיוואָלים איז דאָס, רוחות, שדים, ניט קיין קינדער!"...

און די קינדער האָבען א טבע, טאָמער דערזעהען זיי, אז מע איז שטאַרק פערנומען, אזוי הויבען זיי זיך אָן פלאָנטען פאר די פיס, — חאפען זיי א שטורך, א וואָרף, א זעץ; ווערד א געוויין, א געשריי, א געפילדער — א ריינער גיהנם! היינט דאָס פאקע־וועז זיך! א ווערטעלע אויסצורעהען — קיין עין־הרע, א גאנץ בעל־הבתישקייט צענויפלעגען, איינפאקעווען, איינבינדען, נישט פערגעסען קיין קליניגקייט! און ווי אויף צו להכעיס, דעמאָלט וועז ס'איז שוין אלכדינג אפגעשיקט געוואָרען אין באגאזש, קוקט מען זיך ארום, אז מע האט פערגעסען אריינלעגען דעם ווייב'ס היטעלע מיט די קווייטען, דאָס שטייגעל מיט'ן קאנאריק, דאָס טינ־טורעל פונ'ם טיש, שטעקלעך און זאנטיקלעך, וכדומה אזעלכע נא־רישקייטען, וואָס בלייבען תמיד אויפ'ן סוף, און דעם קוימען פונ'ם כאמאָוואר אויף בתוכם.

— וואָס וועלען מיר טהון אָהן א קוימען? — שרייט דאָס וויב. — וואו וועל איך נעמען א הימעלע אויף דער דאטשע, און וואָס וועט זיין מיט'ן פויגעלע נעבאך, — עס וועט כפרה ווערען?!

בקיצור, מע מוז דאָס אלסדינג נעמען מיט זיך אין די הענד אריין. נאָר ווער איז דער נעמער, אז אלע הענד זענען פערנומען, אלע זענען אנגעלאדען פון אויבען ביז אראָפּ מיט קוישלעך, פידלעך, פעקלעך און בינטלעך? מוזט איהר זיך שוין אליין מטריח זיי,

נער אַ בחור אַ רויטער מיט אַיין אויסגעקרימט פּנים. האָט אונז דאָס רויטע בחור'על מיט'ן אויסגעקרימטען פּנים געחאַפּט פאַר די פּאָלעס און שלעפּט אונז. רופט זיך אָן צו אונז דער שוואַרצער, וואָס מיט'ן אונטערגעשלאָגענעם אויג, און חאַפּט אונז אָן ביי די הענד:

— מיט וועמען ווילט איהר געהן? מיט איוואַן פּאָפּערילע? ער וועט אַייך פאַרפיהרען אין דער שאול תחתיה אַריין!

— דו וועסט ניט אַנשטומט ווערען, דו שוואַרצער קאָטער? — מאַכט צו איהם דאָס רויטע בחור'על. — אָט מאַך איך דיר צו־רעכט דאָס אַנדערע אויג!

און נישט לאַנג געטראַכט, טהוט ער אַ שפּרונג צום שוואַרצען גלייך אין פּנים אַריין. פאַלט אָן אויף איהם דער שוואַרצער מיט דער בייטש און צעבלוטיגט איהם, און שרייט, אַז ער וועט אַיינ־געבען אויף איהם צום אוראַדניק, און אונז וועט ער שטעלען פאַר עדות. דערהערט דאָס וואָרט „אוראַדניק", מאַכען מיר זיך אַוועק פון זייערע הענד און אַנטלויפען, וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט.

ג.

[דאָס אַריבערפאָהרען פון יעהופּעץ קיין בויבעריק. — קליינע צרות און גרויסע בזיונות.]

דאָס פאָהרען פון יעהופּעץ קיין בויבעריק איז אַ קלייניגקייט; עס געדויערט סך־הכל אַ האַלבע שעה. נאָר דאָס אַריבערפאָהרען פון יעהופּעץ קיין בויבעריק אויף דער דאַטשע מיט ווייב און קינ־דער, מיט'ן בעטגעוואַנט, מיט'ן פליישיגען און מילכיגען געפעס און מיט אַלע איבעריגע בעבעכעס — ווינש איך וואו איך האָב ערגיץ אַ שונא! פון דער ערשטער מינוט, וואָס איהר הויבט אָז

ב.

[אריין איז גן־ערן. — די מעקלערס פערשטעהרען אונז אביסעל דעם גן־ערן.]

תיכף נאָך שבועות האָבען מיר זיך אויפגעזעצט מיט מיין ווייב אין באהן און געקומען קיין בויבעריק דינגען אַ דאטשע. דער גרויסער נער וואלד, די פרישע לופט, דאָס פישטשען פון די פויגעלעך און די צוגעקליבענע דאטשעס, וואָס איטליבע פון זיי זעהט־אויס ווי אַיין אויסגעפוצטע כלה, וואָס קוקט אַרויס אויף אַ חתן, האָט אונז פערכשופ׳ט, אַז עס האָט זיך אונז שוין כמיעט נישט געגלוכט אַוועקצופאָהרען פון דאָנען צוריק, אין דעם טומעלדיגען יעהופעץ מיט די ברענענדיגע שטיינער, מיט די שענע ריחות, צום מיינסטען — ביינאכט.

— וואָס זאָגסט דו, חיה־עטעל, דערויף? — רוף איך זיך אָן צו מיין ווייב.

— וואָס זאָל איך זאָגען? — מאכט צו מיר מיין ווייב. — אַ רוח אין געלט׳ס טאטען אַריין!

— אפנים, — זאָג איך — אַז אונזערע יעהופעצער אַריסטאָקראטען וויסען טאקי, וואָס גוט איז? ממש אַ גן־ערן!

— עס זאָל זיי נאָר פאַרשטעהרט ווערען! — זאָגט זי אין גרטען מוט, און מיר שפּאַציערען אַרום אין גן־ערן, ווי אדם הראשון מיט דער מוטער חוה, איידער זיי האָבען פערזוכט פונ׳ם עץ־הדעת...

נאָר אַביסעל האָבען אונז פערשטעהרט דעם דאָזיגען גן־ערן די בויבעריקער מעקלערס, וואָס האָבען אונז געפיהרט אָנקוקען דאטשעס. איטליכער האט אונז געשלעפט צו זיך אָנקוקען זיין דאטשע; זיינע איז בעסער, זיינע איז שענער, זיינע איז וועלוועלער. צווישען די דאָזיגע מעקלערס איז געווען אייגער אַ שוואַרצער מיט אַ בייטש אין מיט אַיין אונטערגעשלאָגען אויג, און אייי־

אָבער גיך פערשאַדט, לא עליכם, אַ חאַפּ געטהאָן דער מאָגען. האָט מען אָנגעהויבען רופען דאָקטוירים האָבען די דאָקטוירים אָנגע־הויבען שרייבען רעצעפּטען. נעמע געלו און גערען עצות, אַז איך און מיין ווייב און מיינע קינדער בעדאַרפע האָבען „לופט", אָהן לופט קאָן אַ מענש ניט אויסקומען אַפילו אַ שעה (אַזוי זאָגען די דאָקטוירים), און ס'איז געבליבען, אַז תיכף נאָך שבועות, ווען עס הויבט זיך אָן דער זומער, פאָהרען מיר אַרויס קיין בויבעריק אויף אַ דאַטשע שעפּען לופט.

דעם אמת זאָגענדיג, נישט אַזוי די „לופט" האָט אונז געצויגען קיין בויבעריק, ווי דאָס בויבעריק אַליין. פאָהרען קיין בויבעריק און זיצען אויף אַ דאַטשע איז ביי אונז אין יעהופּעץ אַ גאַנצער עסק און אַ גדלות, כמו ווי, למשל, ווייכע פאָטעלען מיט האַרטע „ספּרינ־זשינעס", וואָס קיינער זיצט ניט אויף זיי, און אַ פאָרטעפּיאַן זאָל שטעהן אין זאַל, חאָטש ס'איז ניטאָ ווער ס'זאָל שפּיעלען אויף איהם, וכדומה אַזעלכע זאַכען, וואָס היינט איז דאָס די גאַנצע מאָדע. ביי אונז אין יעהופּעץ, אַז צוויי בעגעגענען זיך תחילת זו־מער, איז דאָס ערשטע:

— וואוהין פאָהרט איהר היינטיגען זומער?

— קיין בויבעריק, וואוהין דען זאָל מען פאָהרען? נו, און איהר?

— קיין בויבעריק, וואוהין דען זאָל מען פאָהרען? האָט איהר שוין אַ דאַטשע?

— נאָך אַ מין דאַטשע! נו, און איהר?

— נאָך אַ מין דאַטשע! וואו איז אַייער דאַטשע?

— אויפ'ן קרעשטשאַטיק, געוויינטליך! נו, און אַייערע?

— געוויינטליך, אויפ'ן קרעשטשאַטיק...

און אַזוי ווייטער.

גלות דאַטשע

א.

[מע חאָפט מיט א מאָל די גראָבע עטלעכע טויזענדער, מע טרייבט ארויס דעם קבצו, און דאָקטוירים הייסען פאָהרען קיין בויבערייק אויף א דאטשע.]

פרעגט מיך נישט, ווי אזוי, ווי אַרום, מיט וואָסער זכות־אבות, מיט וועלכע צרות און אַנגסטען, מיט וויפיעל דולעניישען און קאָפ־דרעהענישען, — נאָר איך האָב ערשט היינטיגען פאַר־פסח, געלויבט איז השם־יתברך, דורכגעשלאָגען א געשעפטעל און געחאָפט א שען פערדיענסטעל, מיט א מאָל די גראָבע עטלעכע טויזענדער.

אז מע חאָפט מיט א מאָל די גראָבע עטלעכע טויזענדער, נעמט מען זיך קודם־כל צום דלות, אַרויסטרייבען דעם קבצן פון שטוב; מע וואַרפט איהם אין קאָפ אַריין א בענקעל, א נייע קאָפאָטע, א קישען, א פּאָר קאָלדערעס, א טוץ טעלער, א שטיק מאָטעריע, א פּאָר־טעפיאַן, — וואָס עס קומט אין האַנד, פליהט איהם אין קאָפ אַריין! הכלל, איך האָב מיט גאָט'ס הילף ארויסגעטריבען דעם קבצן צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, זיך אַרומגעצאָהלט מיט'ן קצב, מיט'ן קליי־טעל, מיט'ן מלמד און מיט אַלע איבעריגע קרעדיטאָרען אַרום און אַרום, און מיו' האָבען געהאַט א פסח — אויף אַלע מייגע ליעבע געזאָגט געוואָרען! די שענסטע מצות, די בעסטע פיש, די טייערס־טע ווייגען, די נייעסטע מלבושים, די פעטסטע קניידלעך (און אין שוהל די פעטסטע עליה) איז געווען ביי מיר! עס האָט אונז

גלות דאטשע

געשריבען אין יאהר 1901.

אינהאלט

גלות דאטשע 7
אין די וואַרעמבעדער 73
מאַריענבאַד 119

וזמער־לעבען

נישט זיין יום־טוב? איז דען זייער שמחה נישט זיין שמחה? איז דען זייער תורה נישט זיין תורה?

ראַדויסיאַ, איזראַעל,
סעוואָדניאַ שמחת־תורה!

אַזוי זינגט „רבינו יונה" דער בעדער אויף זיין העכסטער אָקטאַווע, מיט'ן קנאַק און מיט'ן קוויטש, אויפ'ן עכט פאָנישען שטייגער, און אַנו — לאָז עמיצער פון דער חברה הוליאַקעס אָדער פונ'ם איבעריגען עולם נישט וועלען מיטטאַנצען מיט איהם אָט מיט דעם פאָנישען שמחת־תורה'דיגען ניגון! ניין, ווער וועט זיך דען אַיינשטעלען אַזעלכעס צו טהון? סיידען דער, וואָס וויל פערזוכען „רבינו יונה'ס" האָריגע האַנד, וואָס וועט איהם אַ נעם טהון מיט גוואַלד, ער זאָל געהן אין קאָהן אַריין. שוין גלייכער מיט גוטען. און אַלע געהען מיט איהם דעם דאָזיגען פרייליכען רוסישען טאַנץ. אַלע זינגען, אַלע פּליעסקען, אַלע טאַנצען, אַלע זענען זיך משמח מיט'ן יום־טוב. און מעהר פון אַלעמען און העכער פון אַלעמען הערט זיך „רבינו יונה'ס" קול, האַלב אויף רוסיש, האַלב אויף אידיש:

ראַדויסיאַ, איזראַעל,
סעוואָדניאַ שמחת־תורה;
דאַזשע איוו סיבירי —
פאַר וועמען האָב איך מורא?!...

און עס גיסט זיך בראָנפען, אַזוי זוי וואַסער, און אידען טרינקען, אידען שכור'ען, אידען הוליען אָהן אַיין עק.

לעבען זאָל דער קעניג. איין מלך אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף — אָט אַזוי פיהרט זיך עס אויף גאָט'ס וועלטעל.

ווי ווייט הויך „רבינו יונה" האַלט די פאָהן פון בעדעריי — דאָס האָבען מיר געזעהען אינ'ם אָנהויב פון דער דאָזיגער ערצעה־לונג פון זיין זינגען און פון זיין רופען דעם עולם „או באַניו — אין באָד אַריין". נישט דאָס איז אָבער ביי אונז דער עיקר. די הויפּטזאַך איז, וואָס אָט דער „רבינו יונה" איז איינער פון די סאַמע פרייליכע און סאַמע טיכטיגע אין אונזער בעריהמטער „חברה הוליאַקעס". ווער עס האָט נישט אָנגעקוקט, ווי אַזוי „רבינו יונה" הוליעט שמחת־תורה, דער האָט קיין שענס נישט געזעהען. אַ איד, וואָס איז אַליין געווען אַ „פערשיקטער אויף סימביר", אַליין „געאַרבייט טאַטשקע", געטהאָן כל עבודת־פּרך, אויסגעווען זיין צייט און געקומען בשלום צוריק „נאַ ראָדינו", אין זיין שטאָדט אַריין, צווישען זיינע אידען, זאָל ער נישט זיין פרייליך? זאָל ער נישט אַרומחאַפּען אַלעמען קושען זיך, האָליובען זיך — „עך, בראַטיקי ראָדימיע, גיסט מיר אָן נאָך אַ גלעזעל וויין!"

אַ איד, וואָס איז אויסגעשטאַנען אַזוי פיעל אין זיין לעבען, וואָס איז שוין געווען, ווי יונה זאָגט אויף זיך, „נאַ קאָניע און פיד קאָניאָם", זאָל ער נישט אויסרעדען אַלעמען דאָס האַרץ ביי אַזאַ שלעכטער צייט, זיך אויסלאַכען פון אַלע היינטיגע צרות, יסורים און גלות?

— עך, בראַטצי! — טענה'ט זיך אויס „רבינו יונה" אויף זיין געמישטער שפּראַך. — צרות — ניע ביעדאַ! גזירות — פּוסטיאַקי! גלות — נאַפּליעוואַט! אידען זענען מיר געווען — און אידען וועלען מיר בלייבען... אַ פּאָטאָמו — לחיים, און דאַ־וואַיטיע לכבוד שמחת־תורה אַ פרייליכס!

אמת, „רבינו יונה" איז נישט מעהר טאַקי ווי אַ בעדער, און נאָך אַ „סימבירניק" דערצו. אָבער אַ איד איז ער דאָך! אַ איד גלייך מיט אַלע אידען, טשאָרט פּאָבערי! איז דען זייער יום־טוב

הקדש. וו ל א איד שלאפען, זאל ער שלאפען אין דרויסען, זאל ער גארנישט שלאפען, אבי נישט ביי איהם אין שוהל...

א שוועד שטיקעל צייט איז איינגעטראטען פאר אונזער „רבינו יוגה", א ביטערע צייט. וואלט ער געווען א איד, וואם קען לערנען, אדער וואלט ער חאטש געווען א קראנקער, א בעל־מום, א קאליקע, צו אלדי שווארצע יאהר, וויי, אישטיינער, „זיסעל דער יורד", וואלט זיך שוין געפונען א איד, וויי, למשל, „רב רפאל בעל־משגיח", וואם וואלט זיך פאר איהם געזארגט, וויי ער זארגט פאר אנדערע ארעמע לייט. איז ער אבער, אויף צו־לחכעיס, גלאט און געזונד און שטארק, נישט ווי איין גוי, נאר ווי צעהן גויים, און געהן בעטלען קאן ער נישט, חאטש האקט איהם אף דעם קאפ!

ליגענדיג אין דרויסען ביי׳ם בית־מדרש מיט א קולאק צו־קאפענם, האט אונזער „רבינו יונה", וואם האט זיך נישט אויף קאטאווים פערבענקט נאך „יענער ווייטער מדינה", ווי א קליין קינד נאך א מאמע, נישט איין מאל געזעהען אין חלום דאם בריייטע, דאם פרייע, דאם קאלטע לאנד פון טאיגעם און שניין, און ער האט זיך פערשאלטען דאם געביין — „וועלכער רוח האט איהם געבראכט צו טראגען אהער, אויף זיין „ראדינא", אין אזא העק, א לאך, וואו אידען ליגען איינם אויף דאם אנדערע, ווי די הערינג אין א פעסעל, אויף דערשטיקט צו ווערען?!"...

דער גוטער רבונו־של־עולם אבער פערלאזט נישט קיינעם. געקומען א צייט אויך אויפ׳ן ארעמען עלענדען „רבינו יונה". איהם האט געטראפען א גליק, וואם נישט ער, נישט קיינער האט זיך דערויף געריכט: רב אהרן, דער אלטער בעדער, זאל האבען א ליכטיגען גן־עדן (געווען איין עהרליכער איד), איז אויעקגע־גאנגען, און ס׳איז געבליבען אין שטאדט א פרייע וואקאנס אויף א בעדער. דארף מען דען האבען נאך א בעסערען פערטרעטער, ווי „רבינו יונה"? ס׳איז געווען טאקי נאר מן השמים.

— לע ראא ע מאר — וויוו לע ראא! — אזוי זאגט דער פראנצויז. דער טייטש איז: דער קעניג איז געשטארבען —

ווי אזוי א איד א סימבירניק זאָגט עברי, זעצט ווי א באָנדער. און ווי אויף־צו־להכעיס, האָט מסתמא יונה ליעב, ווי אלע גראָבע יונגען, דאָוונען דוקא הויך אויף א קול, בכדי די גאנצע וועלט זאָל וויסען, אז ער קען נישט קיין שטיקעל עברי. אָט דעמאָלמ האָט דאָס איהם חברה געקרוינט מיט'ן נאָמען „רבינו יונה", וואָס איז פאר איהם ווי אָנגעמאָסטען.

— נו, רבינו יונה! זעצט זיך אפאָרשט, זייט מוחל, אוועק אָט דאָ ביי'ם אוויוען און דערצעהלט אונז עפּים פון די ווייטע מדינות, פון סימביר... יוננע ליים, דרך ארץ! צערוקט אייך, קוועטשט אייך, מאכט אַיין אָרט פאר רבינו יונה'ן!...

און „רבינו יונה" זעצט זיך אוועק, און חברה — אָרום איהם, און ער דערצעהלט זיי מעשיות פון די ווייטע מדינות, פון די קעלטען, וואָס דאָרטען, און פון דער ארבייט, וואָס מען ארבייט, און פונ'ם עסען, וואָס מען עסט, און פונ'ם שלאָפען, וואָס מע שלאָפט. אין די מעשיות איז דאָ א טייל אמת, א טייל צוגעשמאָלצען פון יונה'ס פאנטאזיע, נאָר חברה הערט זיך צו מיט אינטערעס און מיט פערגעניגען, וואָרום „רבינו יונה" האָט אין זיך א כח — ער קאָן דערצעהלען. עס געהט ביי איהם גלאָט, נישט צו דערקענען, וואו לאָזען זיך אוים פאקטען און וואו הויבט זיך אָן פאנטאזיעס... גאנצע נעכט וואָלט מען, דאכט זיך, אזוי געזעסען און אויסגעהערט זיינע שענע מעשיות. איז אבער דער חסרון, וואָס עס עסט זיך צו. קרעפלעך עסען, זאָגט מען, קאָן אויך נאָר ווערען. וואָס וויטער, איז געוואָרען ווינציגער בעלנים אויף רבינו יונה'ס מעשיות, און רבינו יונה איז געוואָרען אוים מיוחס, און דער שמש, אונזער אלטער בעקאנטער „געציי־גובער־נאטאר", וואָס האָט שוין לאנג געקוקט קרום אויפ'ן „סימבירניק", חאָטש ער אליין האָט אויך נישט פיינט געהאט הערען זיינע מעשיות, האָט געוואָרפען אויף איהם איין אום־חן און האָט געזאָגט איין מאָל פאר אלע מאָל: א מקוח קדוש איז נישט **קיין**

ליגען זיי שוין אויף דער אויבערשטער באנק, אייננעהילט אין א געדיכטער היץ, מע זעהט נישט איינם דאָם אַנדערע, און איבער זיי, אין דער הויך, געוועלטיגט יונה מיט'ן בעזעמעל, פּאַרעט זיי, בעזעמט זיי, שמייסט זיי און דרעשט זייערע לייבער און רעדט בעת מעשה איבער זיי העכער האלב אויף רוסיש, ווי זיין שטייגער איז: „עך, דערזשים, בראטצי, לכבוד שבת באודיעס פּאַרו פּאַדאוואט!"...

העכער האלב אויף רוסיש רעדט יונה דערפאר, ווייל ער האלט זיך פאר איין עכטען פּאָני, פון „טיף ראסעיא", פון „סימביר". און ס'איז טאקי אזוי. דאָם הייסט, אייגענטליך, איז יונה דער בעדער, אויב איהר ווילט וויסען, נאָר א אונזעריגער, טאקי פון אונזער שטאָדט. נאָר ס'איז מיט איהם א גאנצע מעשה, און די דאָזיגע מעשה ווילען מיר אייך איבערגעבען אין קורצע ווערטער.

אמאל -- שוין לאנג -- האָט יונה געהאט אויף זיך א „דיעלע". וואָס — וויים מען נישט, נאָר א דיעלע. יונה אליין זאגט, אז די דיעלע איז געווען א „פּוסטיאשנע דיעלע". א פּוסטיאשנע, נישט קיין פּוסטיאשנע — מע האָט איהם געבראכט צום גערעכט, אָפּגע'משפּט און פערשיקט אויף א היבש שטיקעל צייט אהין, וואו מע לאזט נישט אריין קיין אידען, סיידען מע האָט איהם געהאפט מיט א גנבה. און אז די צייט איז אוועקגענאנגען און יונה האָט זיך בעדאַרפט אומקעהרען צוריק, האָט איהם אונזער שטאָדט אפילו נישט אזוי שטארק חשק געהאט צוצושרייבן, און מע האָט איהם דאָך צוגעשריבען, און „יונה דער סימבירניק" איז געווארען א אונזעריגער. האָט ער אבער אין שטאָדט נישט געטראָפען שוין קיינעם פון זייניגע; מען איז זיך צע־קראכען: דער איז ארויסגעפאָהרען, דער איז אוועקגעשטאָרבען. האָט ער זיך אויפגעהאלטען די ערשטע צייט אין בית־מדרש. נאָר וואָס קאָן טהון אין בית־מדרש. נישט אויסגערעדט זאל זיין, א איד איין עם־הארץ, וואָס וויסט נישט קיין צלם פאר קיין אלף? עס איז נאָר געווען שטאָף פאר די לצים אויף אפּצולאכען.

רבינו יונה.

או באניו — אין באָד אריין!
אידעלעך, פּאמיטסא,
שמייסען זיך, פּאסטריטסא,
קאסטאטשקי פּאפּראוויט,
צרות טאם אסטאגויט,
או באניו — אין באָד אריין!

אט דאָס לידעלע קאָנט איהר ביי אונז הערען יעדען ערב־שבת און יעדען ערב יום־טוב.

דאָס זינגט יונה דער בעדער, א איד איין אטלעט, א באָר־דיגער, א האָרינגער, א גלעזער, מיט גלעזע געדיכטע ברעמען, מיט זעהר א זיסער שטימע, האלב אויף גוי'יש, האלב אויף אידיש — בכדי יוצא צו זיין לכל הדעות, פּאר אידען ווי פּאר נישט אידען, וואָרום חאָטש אונזער באָד איז א קהל'שע באָד, געבויט פּאר אידיש גלעזד פון אידעס וועגען, און ווערד געהייצט אלע ערב־שבת, אייגעטליך, פון אידעס וועגען, דאָך איז אונזער באָד אפּען פּאר אלעמען, אהן א שום אונטערשיעד און אהן א שום פּראָצענט־נאָרמע פּאר „פּרעמדע"... און בכדי אלע טאָקי זאלען וויסען, וואוהין מע רופט זיי, האָט יונה דער בעדער אנגעהאנגען אויף א גאנץ הויכען שטעקען א בעזעם — איין עמבלעם אויף אין באָד אריין.

דערזעהען דעם בעזעם א דערהערט יונה דעם בעדער'ס גע־ואנג, פיהלען אידישע קינדער בעציטענם דעם טעם און דעם ריח אין דעם תענוג פון באָד. און עם מאהלט זיך זיי אויס, או אט

— איז מען מכבד התורני הסנדלר רב קאָפּעל בעל־מח מיט׳ן צווייטען פּסוק פון אתה־הראית!

— איז מען מכבד התורני הסאמאָווארניק רב מענדעל דער בלעבענער מיט׳ן דריטען פּסוק פון אתה־הראית!

און אזוי ווייטער. מען איז שטאַרקער פון אייזען, אז מע האלט דאָס אויס! נאָר מע האָט געדולד. מע לאָכט און מע קוקט, וואָס וועט זיין ווייטער. דער עולם ווייסט שוין פריהער, וואָס וועט זיין ווייטער. מע געדענקט דאָס פון פאַר־אַ־יאָהרען שמחת־תורה; מע ווייסט, אז נאָכ׳ן אויסטיילען די פּסוקים פון אתה־הראית וועט שעיה־דוד דער כלי־זמר נעמען אויסטיילען אויך די הקפות צווישען דער חברה הוליאָקעם, מיט׳ן זעלבען ניגון און מיט׳ן אייגענעם סדר, וועמען די ערשטע און וועמען די צווייטע און וועמען די דריטע הקפה, נאָר זיך לאָזט ער אויפ׳ן סוף און גיט זיך אליין אויך אָפּ כבוד:

— איז מען מכבד התורני הכלי־זמר רב שעיה־דוד מיט דער לעצטער הקפה!

און נאָכדעם נעמט מען זיך אלע חברה הוליאָקעם פאַר די הענד, און מע גהט ארום באלעמער א ראָד, און מע זינגט „עוזר־דלים", און מע טאַנצט, און מע פרייהט זיך מיט דער תורה, און מעהר פון אלעמען — שעיה־דוד דער בעל־תשובה. ער האלט צוגעטוליעט די ספר־תורה נאָהענט צום האַרצען, ווי מע טוליעט צו א קינד א טרייסט.

— פרייהט זיך, אידען, מיט נאָט׳ס תורה! — שרייט שעיה־דוד אויסער זיך פון התפעלות. — הוליעט, אידען, הוליעט! קיינער האָט נישט אזא תורה!

און מע פרייהט זיך מיט דער תורה, און מע טאַנצט מיט איהר, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

וואָהנען וואָהנט שעיה־דוד אין עק שטאָדט, ערגיץ ביי אַ גיי, קאָכט זיך אַליין אָפּ דאָס עסען אין אַ טעפּעלע און טהוט אַליין אַלסדינג, וואָס מע דאַרף. זומער קאָנט איהר איהם בעגעגענען געהן פונ'ם מאַרק מיט אַ דיני אָדער מיט אַ רעטאַך אונטער'ן אָרעם. געהט שטילע טריט, דער קאָפּ אַראָפּגעלאָזט אַראָפּ, און געקומען אַהיים, זעצט ער זיך אַוועק אָדער דאַוונען, אָדער זאָגען תהלים שטילערהייד אויף אַ ניגון, און צוויי מאָל אַ וואָרט, ווי זיין שטייגער איז: „אשרי אשרי, האיש האיש, אשר אשר, לא לא, הלך הלך — אשרי האיש אשר לא הלך, אשרי האיש אשר לא הלך"... אַ שטילער בעל־תשובה!

פּלוצים וואַכסט־אויס אונזער שטילער בעל־תשובה מיט אַ גאַנצען קאָפּ העכער, און פּלוצים חאַפּט ער זיך אויף, ווערד מונ־טער, לעבעדיג און פריילִיך.

דאָס איז אינ'ם טאָג פון שמחת־תורה.

ווער רייסט זיך אַריין אַ פאַרטיגער, אַ פערקנאַקטער מיט די הוליאַקעס אין שוהל אַריין, בעת דער עולם אַ ו נאָך ניכטער און דאַווענט נאָך? ווער שלעפּט־אָפּ דעם חזן פונ'ם עמוד און שטעלט־אַוועק אויף זיין אָרט אליק דעם מעכאַניק, אַז ער זאָל זיך צעבאָמ־קען אויף זיין באַסאָווער שטימע און חברה הוליאַקעס זאָלען איהם אונטערהעלפען מיט'ן גאַנצען פּאַראַד? ווער שטעלט זיך אַוועק ביי'ם אָרון־קודש אויסטיילען די פּסוקים פון „אַתה־הראית" צווי־שען די הוליאַקעס?

קיינער נישט, נאָר שעיה־דוד דער כלי־זמר. אָט דער שטילער בעל־תשובה, וואָס מע הערט פון איהם קיין הויך וואָרט אַ גאַנץ יאָהר, איז דאָס מיט אַ מאָל געוואָרען אַ גאַנצער ברעכער, אַ קאָ־מאַנדיר, אַ רעדעלפיהרער. ער רופט־אַרויס מיט אַ ניגון די חברה הוליאַקעס איינציגווייז און איז מכבד יעדען מיט אַ פּסוק פון „אתה־הראית":

— איז מען מכבד התורני רב אליק מעכאַניק מיט'ן ער־שטען פּסוק פון אתה־הראית!

איבער דער נאָז: „רב זייט־זשע־מוחל, שטעהט אויף צו סליחות". חברה כלי־זמר האָבען דען זייטען פון שעיה־דוד'ען? מע טהוט איהם, וואָס מע טהוט קיין אידען נישט. מע גנבה'ט אַוועק ביי איהם די קאַנעפאָליע, אַמאָל שמירט מען איהם אָן דעם סמיטשיק מיט פוטער, מע לעגט איהם אַריין אַ קאַץ אין שיידעל — און שעיה־דוד זאָל דאָס איבערקעהרען די צונג! אַ שטילער איד, אַ „פערביסענער" — זאָגען אויף איהם חברה כלי־זמר און טהוען איהם צום טויט.

מעהר פון אַלע דעקוטשעט איהם „פרץ דער דיריזשאָר" פאַר זיין פרומקייט. פרץ איז אַ יונגערמאַן אַ שטשאָגעל מיט אַ געל אונטערגעשוירען בערדעל, מיט קלייען אויף די הענד, האַלט זיך פאַר אַ גרויסען מוזיקער, „סאָטשיניאַעט נאָטען" און מאַכט בעת דיריזשירען אַזעלכע אָנשטעלען מיט'ן אָרקעסטער, אַז מע קאָן שטאַרבען! ביי פרצ'ען אַרבייט נישט נאָר דאָס שטעקעלע — ביי איהם אַרבייטען די הענד, און דער קאָפּ, און די אויגען, און די ברעמען, און די נאָז, און די פיס, און וואָס איהר ווילט. דאָס שפּיעלען, זאָגט ער, מאַכט איהם נערוועז. נאָר חברה כלי־זמר רופען עס משוגע. אין זיין משוגעת לאָזט ער אויס, מיינסטענס, צו שעיה־דוד'ען. איהם לאָזט ער נישט אָפּ אויף קיין מינוט. „רב זייט־זשע־מוחל" — קיין אַנדער נאָמען האָט ער נישט ביי'ם „דיריזשאָר".

— רב זייט־זשע־מוחל, פאַרשפּיליעט די קאַפּאָטע.

— רב זייט־זשע־מוחל, באַהאַלט די ציצה.

— רב זייט־זשע־מוחל, איהר קאָנט שוין געהן דאַוונען.

— רב זייט־זשע־מוחל, וויפיעל קאַפּיטלעך תהלים האָט איהר שוין היינט אַריינגעשלונגען אויפ'ן ניכטערען האַרצען?

חברה כלי־זמר ווערען צעשמאָלצען פונ'ם געלען דיריזשאָר'ס חכמות, און שעיה־דוד דער סעקונדניק — שאַ, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען. אַ פערטראָגענער מלאך.

וואָס מע קאָן ביי אונז אין שטאָדט אויסטראַכטען!... דאָס קינד איז געוואַכסען און אויסגעוואַכסען. אַ מיידעל, און גאָך אַ יפת־תואר דערצו, געראָטען אין דער מאַמע, אינגאַנצען די מאַמע, אפילו מיט'ן כאַראַקטער... שוין געווען אַ כלה, געהאַט אַ גאַנץ פיינעם חתן — וועט איהר הערען. געהט זי און וואַרפט אַוועק דעם חתן מיט'ן טאַטען און טהוט אָפּ אַ זאַך, וואָס נאָר אַזאַ מיידעל, וואָס האָט אַזאַ מאַמע, קאָן אַזעלכעס טהון. לאַנג דערצעהלען אייך בעדאַרף מען נישט, עס איז שוין איין אַלטע מעשה. די שטאָדט האָט שוין לאַנג פערגעסען. נישט פערגעסען האָט עס נאָר דער פאָטער. ווי קאָן אַ פאָטער פערגעסען איין איין־און־איינציג קינד, זי מעג זיין די גרעסטע בעל־עבירה'ניצע, די שענד־ליכסטע פערברעכערין אין דער וועלט? פאָרט אַ קינד!

אמת, שעיה־דוד האָט נאָך מיט קיין מענש דערפון נישט גערעדט. מיט וועמען וועט ער רעדען, איין עלענדער און אַ פער־באָרגענער? און ווער וועט איהם פרעגען אַזאַ זאַך? ווער וועט איהם געהן זאַלצען אויף די וואונדען? און וואָס וועט העלפען דאָס רעדען? אַ גליק, וואָס עס מאַכט זיך אַמאָל אַ חתונה, אַ פאָר־שפּיעל און אַ חתן־מאָל און מע דאַרף געהן שפּיעלען. שפּיעלען איז שעיה־דוד געגאַנגען אויף דער אַנדערער וואָך נאָכ'ן אומגליק. וואָס זאָל מען טהון? — פרנסה! נישט געהן שפּיעלען — וועט מען איהם אַרויסוואַרפען פון אָרקעסטער. איצט האָט ער שוין קאַר אַרויסוואַרפען קיין מורא נישט. שוין באַלד פופציג יאָהר אַז אַ מענש שפּיעלט. מאָהלט אייך, אַלץ הייסט געשפּיעלט. אַמאָל, אין דער יוגענד, קאָן זיין, האָט ער אפשר געשפּיעלט. היינט רימפּעלט ער. ער האַלט־צו אויף דער צווייטער פיעדעל, אויף דער סעקונדע

ראַם־טאַם, טאַם־טאַם
ראַם־טאַם, טאַם־טאַם

און בשעת רימפּלען מאַכט זיך, אַז שעיה־דוד הויבט־אָן צו דרימלען. בעקומט ער מיט'ן שטעקעלע פון פּרץ דעם דיריזשאָר

היינט האָט אָט דער כלי־זמר אַ טבע זאָגען צוויי מאָל אַ וואָרט און צוויי מאָל אַ שורה — ער האָט מורא, טאָמער האָט ער דורכ־געלאָזט. לאָז, זאָגט ער, מיינס איבערגעהן: „ברוך ברוך, שאָמר שאָמר, והיה והיה — ברוך שאָמר והיה, ברוך שאָמר והיה... העולם העולם, ברוך ברוך, הוא הוא, ברוך ברוך, גוזר גוזר — העולם ברוך הוא ברוך גוזר, העולם ברוך הוא ברוך גוזר"... משוגע צו ווערען! די, וואָס זיצען נעבען איהם, זאָגען, אַז ס'איז פון איהם נישט אויסצוהאַלטען; ער פערשרייט זיי דעם קאָפּ, און מיט זיין איבער'חזר'ען צוויי מאָל אַ וואָרט שלאָגט ער זיי אַראָפּ, זאָגען זיי, פונ'ם וועג.

וואָס איז די מעשה, וואָס שעיה־דוד איז מיט אַ מאָל גע־וואָרען אַזאַ פרומער איד — ווייסט קיינער נישט. אַז איהר וועט איהם פרעגען, וועט ער אַייך נישט ענטפערען. און אַז איהר וועט פון איהם לאַכען, וועט ער זיך מאַכען נישט וויסענדיג. און בכלל ווייסט איהר נישט, וואָס מיט איהם טהוט זיך. אַ שטילער איד, אַ פערבאָרגענער, אַ בעל־תשובה.

עפּיס האָט מיט דעם מענשען בעדאַרפט פאָרקומען. אין שטאָדט זאָגט מען, אַז דאָס ווייב האָט איהם אַוועקגעוואָרפען, נאָך אין דער יוגענד. און מיאוס אַוועקגעוואָרפען. אַנטלאָפען מיט אַ „פּאָמאָטשניק פּריסטאַוו". געזעסען אין שכנות, אַ שטי־לער גוי. ליעב געהאַט אַ אידען. געה ריכט זיך, אַז ווען מע וועט איהם אַריבערפיהרען אין אַיין אַנדער שטאָדט, וועט ער איבעררעדען שעיה־דוד דעם כלי־זמר'ס ווייב, זי זאָל מיט איהם מיטפאָהרען. וואָלט דאָס חאָטש געווען בייטאָג, וואָלט זי אפשר שעיה־דוד איבערגערעדט צוריק, אָדער פערהאַלטען מיט גוואַלד. האָט זיך עס אָבער בעדאַרפט טרעפען ביינאַכט, און נישט אין אַ פּראָסטען טאָג, נאָר אין אַ פרייטאָג־צו־נאַכטס, — געה פאָהר איהר נאָך! דער בזיון איז געווען גענוג גרויס, און דער וועהטיג נאָך גרעסער. זי האָט איהם איבערגעלאָזט אַ קינד נאָך אין די וויקעלעך. אויפ'ן קינד האָט די שטאַדט געשמועסט. אַז . . . נאָר

ה.

שעיה־דוד בעל־תשובה.

מסתמא איז ער אין די יונגע יאָהרען געווען א גרויסער בעל־חטא, אז ער איז אויף דער עלטער געוואָרען א בעל־תשובה.

אמאל האָט ער געהייסען איין אַנדער נאָמען: שעיה־דוד דער בלי־זמר. ער איז א בלי־זמר. דאָס רוב בלי־זמר זענען געחאפּט, זאָגט מען. די פּרנסה זייערע איז אזעלכע. מע האָט צו טהון מיט מיידלעך און מיט ווייבלעך. און וועלן? אויף חתונות, אויף פּאָרשפּיעלען און אויף חתן־מאָלס. פון פּרומקייט איז מען ווייט, פון אידישקייט — אָפּגעריסען. היינט די הלבשה זייערע, דאָס אָנטהון זיך ביי זיי איז אומעטום און פון תמיד אָן מעשה פּראַנט.

פּאַרהאַן מענשען, וואָס גערענקען נאָך שעיה־דוד דעם כלי־זמר מיט א פּאטלע האָר אויפ'ן קאָפּ געקרייזעלטע, מיט איין אונטערגעהאקטער קאפּאָטע, און א שוואַרצע טענדעווערענדע האָט ער געטראָגען אויף די אכסלען, און דאָס בערדעל — א סברא — איז געווען אונטערגעפּוצט.

היינט האָט ער זיך פערלאָזט באָרד און פּאות, א קאפּאָטע טראָגט ער א לאַנגע, א אידישע, און איז דער איינציגער צווישען די כלי־זמר, וואָס לאָזט נישט דורך אין דערפרי, און אויף דער־נאכט דאָס דאוונען.

נאָר ס'איז פּאַרהאַן אלערלייי דאוונערס אויף דער וועלט. שעיה־דוד דאוונט נישט, ווי אלע מענשען. ערשטענס, שרייט ער. ער גוואלדעווענט אזוי, גלייך ווי דער אידישער גאָט וואלט שוין באמת געווען אזוי אלט, אז מע דארף צו איהם שרייען.

דער עולם האָט גאָר פערגעסען, אַז משה־יענקעלֿ איז אַ חקרן, אַ פילאָזאָף און אַיין אפיקורס, און מע טרינקט מיט איהם לחיים און מע נעמט זיך מיט אים ביי די הענד, און מען איז זיך משמח מיט'ן יום־טוב, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

נישט שאַצען. דוקא אָט דער אַפּיקורס, אַז עס קומט שמחת־תורה, ווערד אויף איהם אַ נייע הויט. עס איז איהם גאָרנישט צו דער־קענען. זיין טרינקען האָט קיין שיעור — קיינער פון דער חברה הוליאַקעס וועט זיך נישט אונטערנעמען אַריינגיסען אין זיך אַזוי פיעל משקה, וויפיעל אָט דער משה־יענקעל. און משה־יענקעל, אַז ער שטעלט אַריין די ערשטע עטליכע כוסות, ווערד ער שכור? הס מלהזכיר! — נאָר פרייליך. ער ווערד אַליין פרייליך און מאַכט דעם עולם פרייליך. אַ גאַנץ יאָהר אַיין אַפּיקורס, און שמחת־תורה אַיין עהרליכער איד. אַ גאַנץ יאָהר אַ פילאָזאָף, און שמחת־תורה אַ מאַרשעלאָק, און נאָך וואָס פאַר אַ מאַרשע־לאָק! עס איז כדאַי אָנצוקוקען משה־יענקלען, ווי ער טאַנצט מיט אַ בעזעם אין האַנד, מיט איין שטיוועל און מיט איין באָרפוס און זינגט א ליטוויש ליעדעל:

האָפּ - טשוק, בערעל!
האָפּ - טשוק, שמערעל!
מיט איין באָרפוס און מיט איין זאָק,
מיט'ן לאַנגען יאַמשענשטאָק,
מיט'ן ווייסען לייבסערדאָק...

דערביי ציהט־אַרויס אונזער אַפּיקורס אַ מורא'דיג לאַנגען טלית־קטן און טאַנצט אַזוי גרינג, ווי אַ פעדער, קוים־קוים וואָס ער ריהרט אָן די ערד מיט די פיס. און ער נעמט זיך אַרום מיט אַלעמען, און ער קושט זיך מיט אַלעמען, מיט חסידים און נישט מיט חסידים, און טענה'ט מיט טרערען אויף די אויגען:

— באַרעכענט נאָר, וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט מיר האָבען? וואָס פאַר אַ גרויסען גאָט, און וואָס פאַר אַ שטאַרקען גאָט, און וואָס פאַר אַ געוואַלטיגען גאָט, וואָס מע קאָן איהם גאָרנישט משיג זיין מיט'ן שכל! נו, ווי אַזוי זאָלען מיר זיך נישט איבער־נעמען? ווי אַזוי זאָלען מיר זיך נישט פרייהען, נישט טרינקען קיין לחיים? לחיים, אידען! לחיים! לשנה הבאה בירושלים!...

נו, און פיש? וואו וועט מען נעמען פיש אויף שבת? זאָגט ער: עס וועט זיין פיש. זאָגען זיי: פון וואַנען? זאָגט ער: פון טייך. זאָגען זיי: וואו האָבען מיר אַ טייך? זאָגט ער: אָט איז דער טייך. כך הוה. מע הויבט אויף די אויגען, — אַ טייך. אַ ים, אַיין אוקינוס! ווערד זיי שוין אַביסעל גרינגער אויפ'ן הארצען. זאָגען זיי: וואו־זשע נעמט מען אַ גוי? זאָגט ער: אויף וואָס דאַרפט איהר אַ גוי? זאָגען זיי: ער זאָל אונז חאַפּען פיש. זאָגט ער: און וואו זענט איהר? ווערען זיי מבויש און זאָגען: מיר זאָלען חאָטש האָבען אַ נעץ. זאָגט ער: נאַט אַייך מיין פאַטשיילע. האָבען זיי פאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט; האָבען זיי גענומען די פאַטשיילע, און זענען אַריינגעגאַנגען מיט דער פאַטשיילע אין טייך אַריין, און זענען געגאַנגען און געגאַנגען, געגאַנגען און געגאַנגען, געגאַנגען און געגאַנגען — נישטאָ קיין סימן פון קיין פיש! דרעהען זיי אויס דעם קאָפּ צו איהם און מאַכען צו איהם: סע שלעכט. זאָגט ער: וואָס איז די שלעכ־טיגקייט? זאָגען זיי: עס חאַפּט זיך נישט. זאָגט ער: עס וועט זיך חאַפּען. און כך הוה. ווי נאָר ער האָט אויסגערעדט די דאָזיגע פיער ווערטער, האָבען זיי גלייך דערפיהלט, אַז די פאַט־שיילע ווערד וואָס ווייטער אַלץ שווערער און שווערער, שווערער און שווערער, שווערער און שווערער. אַיין עק. זיי בלייבען אָהן כחות. ווערד זי שוין וויעדער מאַרקאָטנע אויף דער נשמה. קוקען זיי צו איהם מיט די אויגען, שטויסט ער זיך אָן און זאָגט צו זיי: שלעפּט ווייטער, שלעפּט! און אַז ער זאָגט: שלעפּט — דאַרף מען שלעפּען. האָבען זיי זיך אַ נעם געגעבען מיט די לעצטע כחות און האָבען גענומען שלעפּען, האָבען זיי געשלעפּט און גע־שלעפּט, און געשלעפּט און געשלעפּט, און געשלעפּט און געשלעפּט, און געשלעפּט און געשלעפּט...

— אַ, פאַרשלעפּען זאָל מען איהם! אַז אַ וועלט זאָגט „אַפּיקורס", זאָל מען גלויבען! — און מע שפּייט־אויס און מע טרעט־אָפּ פון דעם אַפּיקורס. נאָר אַ אידישע נשמה קאָן מע'

צולייב דעם האָט ער ליעב, אז מע קומט צו איהם מיט א זייגער פערריכטען, זאָל ער זיך אוועקזעצען חקירה'ן, פילאָזאָפירען. און אפלאכען פון א גוט אויג, און פון א חלום, און פון בענגענען א גלח, און פון לעדיגע עמערם, און אפ'לצ'עוועז, להבדיל, פון א גוטען אידען, מאכען חוזק פון די חסידים.

אפלאכען פון א גוטען אידען — דאָס איז ביי איהם א גאנצער צימעס. ער קאָן אייך ארומקלויבען ארום זיך א גאנץ רעדעל און דערצעהלען אייך א מאדנע מעשה, אהן איין אנהויב און אהן א סוף, און שטעלט־אוועק דערבי איין ערנסט פנים, קיין שמייכעל אפילו נישט צו טהון, אזוי אז איהר קאָנט זיכער מיינען, אז דאָס דערצעהלט אייך א הייסער חסיד א מופת פונ'ם רבי'ן.

— פאָהרט ער, הייסט עס, איינמאָל אין וועג — אזוי הויבט אן גאנץ שטיל משה־יענקעל צו דערצעהלען גלייך פונ'ם מיטען, און איהר זענט שוין אליין מחויב צו ווייסען, וואר איז דער „ער" — פאָהרט ער זיך אזוי איינמאָל אין וועג, פרייטאָג איז דאָס געווען בער ליכט־בענטשען, פאָהרט ער און פאָהרט, פאָהרט און פאָהרט, פאָהרט און פאָהרט. ווערד דאָך זיי קשה — ביז וואנען? ס'איז דאָך שוין באלד שבת? מאכען זיי צו איהם: וואָם וועט זיין? ענטפערט ער נישט דאָם אנדערע וואָרט און הייסט פאָהרען וויי־טער. העלפט זיך נישט: אז ער הייסט פאָהרען, דארף מען פאָהרען. פאָהרט מען און מע פאָהרט, פאָהרט מען און מע פאָהרט, פאָהרט מען און מע פאָהרט. די זון הויבט שוין אן צו זעצען זיך. אט־אט, נאָך א שעה, נאָך א האלבע שעה, און עס ווערד נאכט. ווערד זיי קאלעמוטנע, הויבען זיי שוין אן א ביסעל שטארקער: גוואלד, וואָם וועט זיין דער תכלית? מע וועט דאָך שוין באלד־א נישט טארען! רופט ער זיך אן: טפרררו! בלייבט מען שטעהן, שטעהט מען און מע שטעהט, און מע שטעהט און מע שטעהט, און מע שטעהט און מע שטעהט. נוערד זיי נמאס, מאכען זיי צו איהם: אט דא וועלען מיר האלטען שבת? זאָגט ער: פאר וואָם נישט? זאָגען זיי: וואָם הייסט?

ד.

משה־יענקעל דער אפיקורס.

שוין א איד אין די יאהרען, נאר ער האלט זיך יונג. ער האט נאך נישט אפילו איין גרויע האר אין בארד. אזא משפחה ביי זיי. שטארבען — און ווערען נישט גרוי. איין זאך נאר, וואם דאם פנים איז איהם חאטש געקנייטשט. זעהט אויס, ווי א געזייערטער עפעל, ווי זויערע קיסליצע. אנגעטהאן געהט ער א לאנגע קאפאטע, טראגט שיך און זאקען און געהט־אום א פערטראכטער אין עולמות.

ער איז א זייגערמאכער און הייסט משה־יענקעל, נאר רופען רופט מען איהם „דער אפיקורס".

מחמת ער איז א זייגערמאכער און ווייסט דעם גאנג פון די רעדלעך און פערשטעהט דעם שכל פונ׳ם מעכאניזם, פאר וואם עס דרעהט זיך, האט ער א ידיעה אין אזעלכע זאכען, וואם פאר איין אנדערען איז דאם א סוד. און מחמת ער האט צו טהון מיט שקיעת־החמה, ווייסט, ווען די זון זעצט זיך און ווען זי געהט אויף, פערשטעהט ער שוין במילא דעם שכל, פאר יואם איז בייטאג — טאג, און ביינאכט — נאכט, און למאי איז זומער — זומער, און ווינטער איז — ווינטער, און פאר וואם געהט זומער א רעגען און ווינטער א שניי, און וואם קומט פריהער: דער דונער אדער דער בליץ — און נאך אזעלכע זאכען. קורץ: משה־יענקעל דער זייגערמאכער שמ׳ט פאר א חקרן, א פילאזאף און איין אפיקורס.

נאר לא די, וואם משה־יענקעל איז אליין א חקרן, א פילאזאף און איין אפיקורס, וואלט ער א בעלן געווען, אז די גאנצע וועלט זאל זיין אויפגעקלערטע, פילאזאפען און אפיקורסים.

חאָפּט־אונטער די חברה הוליאקעס:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און מענדעל זינגט ווייטער:

זענען מיר דייטשען,
אונז קען גרויס און קליין;
ווי׳ל מען אונז נישט געבען,
נעמען מיר אליין.

און חברה הוליאקעס חאָפּען־אונטער:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און אזוי ווייטער. פּלוצים שטעלט זיך מענדעל אָפּ:

— איידען! איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס איז נאָך דאָ בעסערס אויף דער וועלט, ווי אַז מען איז א איד? ניין. איך פרעג נאָר איין זאַך: וואָס קאָן זיין בעסער, ווי אַז מען איז א איד?

דער עולם איז מסכים, אז ס׳איז גאָר נישטאָ קיין בעסערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אַז מען איז א איד. און מע ווערד וואָס ווייטער אליין לעבעדיגער און פרייליכער; די פּים הויבען זיך אליין, און עס גלוסט זיך אלעמען מיט איהם חאָפּען א טענצעל. נעמט מען זיך מיט איהם פּאָר די הענד, און מע מאכט א ראָד, און מע דרעהט זיך, און מע טאַנצט, און מע טופּעט מיט די פּים, און מע הוליעט, און מע הוליעט.

דריי־יאָהרען שמחת־תורה, פון דעסטוועגען בענעגנט מען מענדעלען מיט דער זעלבער גדולה און התפעלות, וואָס פאַר־א־יאָהרען, פאַר־צוויי־יאָהרען און פאַר־דריי־יאָהרען, אין חברה קונדסים מאכען איהם די אייגענע אָוואציעס, וואָס אלע שמחת־תורה.

— א גוט יום־טוב, דייטש! הוררא, קוימען! הוררא, קאַפּעליש!

נאָר מענדעל דער בלעבענער ענטפערט זיי נישט. מענדעל האָט נישט צו טהון מיט קונדסים. מענדעל איז בעשאפען געוואָרען אויף צו משמח זיין גרויסע. די גאַנצע שטאָדט בעדאַרף זיך מיט איהם פרייהען. עס ווערען ארויסגעטראָגען אלע טישען מיט אלע בענקלעך פון שמוב, און מענדעל דער בלעבענער (איצט שוין „מענדעל דער טייטש") מיט'ן קוימען אויפ'ן קאָפּ, איין האַנד פּאַד־באָקאָם, אין דער אנדערער האַנד א פלעשעל, טאַנצט א „דייטש" און זינגט א דייטשעם ליעדעל:

זענען מיר דייטשען
און האַבען קיין זאָרג.
נישטאָ קיין מזומן —
נעמען מיר אויף באָרג.

און די איבעריגע חברה הוליאקעם חאפּען־אונטער:

בים־באָם, בים־באָם,
בים־בים, בים־באָם!

און מענדעל זינגט ווייטער:

זענען מיר דייטשען —
איינס, צוויי, דריי, פיער.
גיט מען נישט קיין בראָנפען,
טרינקען מיר ביער.

דעל תמיד פונ'ם ערשטען מנין. זיין טרייסטען, זיין אויסרעדען דאָס האַרץ בעשטעהט אין דעם, אַז „עס קאָן נאָך זיין אַ סך ערגער, ווי עס איז". אַ צאָהן לאָז אַייך וועה טהון, וועט אַייך מענדעל זאָגען: „אָט דאָס הייסט ביי אַייך צייהנוועהטיג? צייהנוועהטיג פרעגט מיך!" און ער וועט אַייך דערצעהלען, וואָס ער האָט גע־האַט פון אַ צאָהן, אָדער ער וועט אַייך איבערגעבען פון זיינעם אַ בעקאַנטען, וואָס איז שיער נישט געשטאָרבען פון אַ צאָהן, שוין געווען פערביי, נאָר מע האָט איהם אָפּגעשריגען...

אָדער פּרובט זיך קלאָגען פאַר איהם, אַז איהר הוסט, וועט ער אַייך באַלד אַ פרעג טהון: „מיט בלוט?"... דאָס איז נישט, ווייל מענדעל איז אַזאַ שלעכטער בטבע און וויל, אַז איהר זאָלט, חלילה, הוסטען דוקא מיט בלוט. ניין! נאָר ס'איז ביי איהם אַזאַ כאַראַקטער, זעהען יעדע זאַך אינ'ם ערגסטען צושטאַנד און לעגען יענעם שטיינער אויפ'ן האַרצען. ער קאָן אַנדערש נישט. אַ געבוירענע זאַך — פאַרפאַלען.

היינט געה רעכט זיך, אַז אַזאַ מיזאַנטראָפּ, ווי מענדעל דער בלעכענער, וועט ער זיין שמחת־תורה צווישען חברה הוליאַקעס אַ גאַנצער קונצענמאַכער, אַ קאָמעדיאַנט און אַ פערשלעפּטע קרענק!

קומט שמחת־תורה, ווערד מענדעל אַ דייטש. דאָס הייסט, ער פערשטעלט זיך אויף דעם טאָג פאַר אַ דייטש און רעדט נישט קיין אַנדער שפּראַך, אויסער דייטש. די לאַנגע בלעכענע נאַקידקע האָט ער אונטערגעבונדען, געמאַכט פון איהר אַ פּידזשאַק, די פּאות האָט ער פערלעגט אַהינטער די אויהערען — קיין סימן פון קיין פּאה, און אַ קאַפּעליש האָט ער אָנגעטהאָן — אידען! פון וואַנען נעמט זיך אַזאַ קאַפּעליש אויף דער וועלט? וואו האָט ער איהם אויסגעקראַצט? כלומרשט אַ צילינדער־הוט, נאָר צע־קנייטשט, צעשטעכערט, און הויך, ווי אַ קוימען, און אָהן אַ דעק, מיט אַ לאָך פון אויבען — טאַקי ווי אַ קוימען. אַ פאַבריטשנער קוימען. און חאָטש דער דאָזיגער קוימען איז שוין גוט בעקאַנט אין שטאָדט פון פאַר־אַ־יאָהרען, פון פאַר־צוויי־יאָהרען און פאַר־

פון דעסטוועגען, שרעקט אייך נישט. פון די אלע פּרנסות האָט מענדעל דער בלעכענער קוים־קוים וואסער אויף קאשע, ווי ער אליין דריקט זיך אוים, אי דאָס — מוז איהם אמאל אונטער־העלפען זיין ווייב ריסע.

ריסע איז א באבע (א הויבאמע), נאָר אָהן פּראקטיקע, נישט מחמת זי איז א שלעכטע הויבאמע, נאָר איבער די אקושערקעס. עס איז געווארען די לעצטע צייט ביי אונז א גערעט אויף אקושער־קעס. נישטאָ ביי אונז כמעט א אידישע שטוב אָהן אייז אקושער־קע. א איד האָט דריי טעכטער, זענען צוויי פון זיי אקושערקעס און די דריטע שטודירט אויך אויף אקושערקע.

— א שטאָדט פון אקושערקעס! — זאָגט מענדעל דער בלעכענער און איז אין כעס און פייערט מיט סכנת־נפשות. — אויף יעדער געווינערין צוויי אקושערקעס, און מיט דער געווינע־רין — דריי, וואָרום די געווינערין אליין איז אויך אייז אקושערקע.

אזוי קריטיקירט מענדעל די אקושערקעס. מענדעל איז בכלל א שארפער קריטיקער. נישטאָ א זאָך, וואָס מענדעל זאָל נישט קריטיקירען. נישטאָ א מענש, וואָס מענדעל זאָל געפינען אויף איהם א זכות, זאָגען א גוט וואָרט. אזא טבע ביי איהם. עס גיט זיך אוים א מענש, וואָס עס געפעלט איהם נישט קיינער און ער איז מיט קיין זאך נישט צופריעדען. למשל, לאָז געהן א רעגען אין דרויסען, וועט אייך מענדעל נישט זאָגען, אז עס געהט א רעגען, נאָר א „מבול"; און, פארקעהרט, לאָז נישט געהן קיין רעגען, איז אויך שלעכט: „איין אויסטריקענישן, א דערשטיקענישן, א מדבר!" קיינמאָל וואָרעמט נישט ביי איהם די זון, נאָר זי „ברענט", זי „שרפה'ט". א שניי איז ביי איהם א „פערשיטענישן". א פראָסט אליין איז איהם קארג; ער מוז צוגעבען דאָס וואָרט: „א ברענדיגער". שטארבט, חלילה, א מענש אין שטאָדט — הייסט עס ביי איהם אויף זיין לישון: „דער עולם טראָגט זיך אפּ, מע פאלט, ווי פליענען"... זיין אויף א לויז, קומען יענעם מנחם־אבל זיין, אדער א קראנקען מבקר־חולה זיין — דערויף איז מען

ג.

מענדעל דער בלעבענער.

ריבטיגער וועט זיין — דער בלעבער, מחמת מענדעל איז פון פאך א בלעבער. נאר מע האט איהם א נאמען געגעבען ביי אונז „דער בלעבענער", ווייל ער זעהט אוים גלייך, ווי ער וואלט געווען געמאכט פון בלעך.

א הויבער איד, א גלייבער, א טרוקענער, אנגעטהאן אין א לאנגער הארטער בלעבענער נאקידקע. א בלעבען פנים, א בלעכענע בארד, און אפילו א קול אויך פון בלעך — א בלעבען קול.

זיין ארבייט — איז סאמאווארען. ער גלייזט, דאם הייסט, ער ווייסט־אוים סאמאווארען. נאר אזוי ווי סאמאווארען גלייזט מען ביי אונז, מיינסטענס, נאר אויף פסח, איז די גאנצע שפע ביי איהם ערב פסח, און אין די איבעריגע טעג פון א גאנץ יאהר קוקט ער נישט אן קיין סאמאוואר אין די אויגען. ריי אזעלכע גאלדענע געשעפטען וואלט מענדעל דער בלעבענער געהאט א ברירה צו שטארבען א גאנץ יאהר פון הונגער, וועו ער זאל נישט האבען אין האנד נאך עטליכע פרנסות.

למשל, ער קאן היילען בהמות, מאכען, זיי זאלען זיך מעלקען, און נאך אזעלכע זאכען. וואם פאר א שייכות האט דאס צו בלעבערייי? — קיין שום שייכות נישט. נאר אז א מענש האט א טאלאנט צו נאך עפים — וואם מאכט עם קאלי? למאי ער קאן אויסלעגען אויוועגם אויך? אויך צונויפלייטען געברא־כענע כלים, אז מע זאל נארנישט דערקענען? צי, אשטייגער, אין פארבריי, מיינט איהר, האט ער שוין נאר קיין ידיעה נישט? אי מע שמועסט — א מענש קאן אלסדינג, איז דאך נישט שייד!

אליק'ען, אז אליק זאל זינגען, וועט ער איהם העלפען. טהוט איהם אליק צוליעב, און בירדע זינגען זיי א יום־טוב'דיג ליער און די גאנצע חברה הוליאקעם העלפען־אונטער, וועד מיט'ן קול און וועד מיט'ן פליעסקען פון די הענד. אט דאם איז דאם ליעד, וואם זיי זינגען:

אתה בחרת־ת־נו
מכל הע־מים.
איזא ווסיעך נארא־רא־ראדאוו
טי נאם פאליוביל.

— שטארקער, אידען, שטארקער! — שרייט קאפעל בעל־מוח, און דער שטערן ביי אהים שוויצט סכנות — נישט געזארגט, ברידער! דער עיקר — נישט געזארגט זיך, און נאר געזונגען, און נאר געטאנצט, און נאר געהוליעט, און נאר געהוליעט!

שוואַרץ, חושך ווי די ערד, זעהט אויס קאָפּעל דער שוסטער, און דערשלאָגען. מע הערט פון איהם קיין פּיפּס. שטיל טראָגט ער אויף זיך דעם גלות מיט'ן דלות מיט אלע צרות, שטיל האלט ער עס אין זיך. מע בעדאַרף זיין א פילאָזאָף, מע זאל קאָנען האלטען אין זיך אזוי פיעל. קאָפּעל בעל־מוח איז א פילאָזאָף. א שטילער פילאָזאָף און א פערזאָרגטער.

נאָר אויב קאָפּעל איז א גאנץ יאָהר פערזאָרגט, איז דאָ א טאָג, — און דער טאָג איז שמחת־תורה — וואָס ער איז פרייליך. וואָס זאָג איך פרייליך? נייגעבוירען, אויסער זיך, משוגע, ריין משוגע! שטעלט אייך פאָר קאָפּעל בעל־מוח צווישען חברה הו־ליאקעם מעהר הוליאק פון אלע הוליאקעם! ער האָט זיך **גע־** ביטען מיט אליק דעם מעכאניק מיט די היטלען, — אז דער **האָט** א היטעל, ווי א שיסעל, און יענער האָט א היטעלע, ווי א **פייג** די גרויס — קאָן מען נישט פלאָצען פאָר געלעכטער? טשעפּעט נישט, זיי האָבען זיך געוואָלט בייטען מיט די קאָפּאָטעם אויך, קריכט ניט אליק'ס קאָפּאָטקעלע אויף קאָפּעל'ס געזונדע פלייצעס.

קאָפּעל דער שוסטער זעהט אויס קענען אליק דעם שניידער, ווי א גלית הפּלשתי. עס איז דעריבער א קאָמעדיע אָנצוקוקען, ווי די צוויי נעמען זיך ארום בריידערליך, געהען טאנצען איבער די גאסען. און חאָטש קאָפּעל האָט א קול פון א ריקבעט, מע קאָן זאָגען, כמעט גאָר קיין שטימע נישט, פון דעסטוועגען טהוט ער זיך אָן א כוח און העלפט אליק'ען זינגען, ווי א געטרייער משורר דעם חזן. און אז אליק שטעלט זיך צוועק מאכען דעם פרייליכען קידוש, האלט איהם קאָפּעל אונטער: „באָם!" און אז אליק האָט געענדיגט דעם קידוש אויף זיין באסאָווער שטימע מיט א ג־ דרעהטען „מקדש ישראל" און מיט א ציקעלדיגען „ו־ה־ז־מ־ נ־י־ם", און ווייל צוטראָגען דעם כוס צו די ליפּען, חאפּט־אויס קאָפּעל ביי איהם דאָם גלעזעל פון די הענד, און איידער מע קוקט זיך ארום, איז שוין קאָפּעל מיט'ן כוס פּארטיג. ער האלט שוין נאָר ביי לאָזען זיך אין א טענצעל. דערווייל **טרייבט ער אונטער**

דעם דאָזיגען יקרות, וואָם נישט צוצוריהרען זיך, נישט צו קיין איי, נישט צו קיין קאַרטאָפלי, נישט צו קיין ציבעלע, חאָטש לויף אין דער וועלט אַריין, א סיפע איהם אין פּנים אַריין און א גע־שווייר איהם אין זייט, טאָקי דעם גוי, ווי ער איז קליגער געוואָרען, און וויל שוין אָפּנאַרען א אידען. קאָפּוי או מענע קאורקו נט שאבעם — לאָזט זיך אוים, אז ס'איז אזוי א קאורקו, ווי דו ביזט א רב. א דע טוואָיא קאורקא? — שטופט זי אין פּנים אַריין א קורטשאַטקע די גרוים ווי א מייזעל. חיבא צע קאורקא? צע בלאָבא! — ווערד זי נאָך מלא גזלן און רייצט זיך: או טעבע ראָשע נעמא! און באהאלט דאָם שענע היהנדעל אין בוזעם. א קאָטא, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! נא דיר נאָך טאָמער איז קאַרג, ברוך הבא, א קאָטער האָט זיך פּארנאַדעט צו די קעץ, ווי פייסי חיים'ס צו ריווע־לאה די מאָדניצע, אלע אין דערפריה און אויף דערנאַכט, ווי א זייגער, שמעקט אין אלע טעפ. נישטא גאָר־נישט! אויסגעטריקענט! מרוקען זאָל דיר זיין אין הארצען, און אין קאָפּ, און...

— וועמען שעלסט דו דאָם? — טהוט ביי איהר קאָפּעל א פּרעג אויף א טשיקאַוועם, הערט־אויף א ווייל קלאָפּען מיט'ן האָמער און שטעלט־אַוועק אויף זיין וויב דעם גרויסען גלאַנ־צענדיגען מיניסטערשען שטערן.

— טאָקי דיך מיט דיינע ממזרים! — ענטפערט איהם שרה, גאָרנישט לאַנג געטראַכט, און טהוט זיך איה־ע דריי מלאכות ווי פריהער, און איז צופריעדען, וואָם זי האָט פרישען שטאָף אויף איהר מענה־לשון, וואָס ציהט זיך ביי איהר אהן א סוף און אהן א ברעג, ווי דער ים, ווי דער אידישער גלות, ווי קאָפּעל'ס דלות. אי־עמער קאָפּעל! וואוהין וואָלט ער נישט געלאָפּען, ער זאָל נישט זיין צוגעבונדען אָט צו דעם לעדערנעם זעסעל? מוז ער אבער־פּערענדיגען א שטיקעל ארבייט, אניט — וועט ער נישט האָבען אויף שבת, און אז ער וועט נישט האָבען אויף שבת, וועט זיין אָפּגעשניטענע יאָהר פון שרה'ן מיט איהר מענה־לשון.

„שרה די זאָגערין" — אַזוי רופט מען זי צווישען די שכנים, וואָרום זי האָט אַ מענה־לשון און רעדט אָהן איין אָפּשטעל. עס געהט ביי איהר געבונדען און געקייטעלט, און עס לאָזט זיך ביי איהר נישט אויס, ווי פון אַ קוואַל.

מיר קאָנען נישט פאָדערען פון אונזער פריינד לעזער, אַז ער זאָל אונז גלויבען אויף נאמנות. ער איז עס נישט מחויב. דע־ריבער געבען מיר דאָ אַ מוסטער פונ'ם מענה־לשון, וואָס „שרה די זאָגערין" לעגט־אַוועק אין אַ שענעם פריהמאָרגען, בעת קאָפּעל קלאָפּט מיט'ן האַמער און זיינע צוויי שוסטער־יונגען העלפען איהם אונטער, איינער ציהט אַ דראַטווע און דער אַנדערער פּוצט אַ פּאָדעשווע. מיינט נישט: שרה אַליין זיצט אויך נישט צונויפ־געלעגט די הענד. זי טהוט דריי אַרבייט מיט אַ מאָל: מיט די הענד שיילט זי קאַרטאָפלים, מיט די פיס וויעגט זי אַ קינד און מיט'ן מויל רעדט זי, און דוקא צו זיך אַליין.

— גיט זיך אויס אַ טאָג, איז האָטש עפען טהיר און טהויער, ווי אין אַ מאַהנהויז, פון כאור אָן הו־האַ, אויף און אָפּ, טאָ דער, טאָ יענער, טאָמער איז קאַרג דאָס קלאָפּען, קלאָפּען זאָל איהם אין קאָפּ, ווי ער קלאָפּט מיט'ן האַמער, איז זי אויך דאָ, טאַקי די שוועסטער זיינע, די קלאַפּעטיריכע מיט'ן צינגעל, ווי אַ גלעקעל דזין־דזין־דזין, אַ גדולה אויף דער באַבע, זי האָט אַ בריוועל פון איהר דאָלי, אָנגעקומען אַזש פון אַמעריקע, קומט איהם אַ דאַנק, ער האָט נאָך נישט חאַסלירע געהאַט, דער שענער מאַנדיוק, פאַר איין אַנדערע דאָרטען, אַ מכה איהם, ווי חיה־קיילע'ס מאַן האָט דאָרטען אָפּגעטהאָן, פאַרחאַפּט זאָל עס ווערען, אָט דאָס אַמעריקע טאַקי! וואָרום אַז מע קומט אַהין, פאַרגעסט מען, אַז מע האָט געלאָזט אַ ווייב אין דער היים, גרינגע פייגעלעך, אַ קיש־קיש מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! נישט אויסצוהאַלטען פון דער קורע־לאַפּניטשקע מיט איהרע עופות! געהען־אַרום הונגעריגע און וויל האָבען פון זיי שמאַלץ, האָטש וועלען אַמאָל זיך לעגען אויף אַ טשיקאַוועס, שענקען איין איי אויף דער חלה צו באַשמירען ביי

ב.

קאָפּעל בעל־מוח.

אַזוי רופט מען איהם דערפאַר, ווייל ער האָט אַ גרויסען שטערן און אַ גלאַנצענדיגען. „א שטערן, ווי ביי א מיניסטער", — זאָגט מען אויף איהם. קאָפּעל איז אָבער נישט קיין מיניסטער. קאָפּעל איז א בעל־מלאכה. א שוסטער איז ער.

בטבע איז קאָפּעל א איד א בעל מרה־שחורה. שטענדיג פערזאָרגט, פער׳חושב׳ט, אָפּגעריסען, געשטימט טרויעריג, פעסימיסטיש.

פון וואַנען נעמט זיך עס? אפשר דערפון, וואָס ער קוקט אויף דער וועלט כל ימיו פון א פינסטערען קעלער? דאָרט איז זיין וואַרשטאַט, דאָרט קלאָפּט ער פלעקלעך. דאָרט איז זיין היים, דאָרט לעבט ער. שוסטעריי איז נישט שניידעריי. א שניידער מוז האָבען ליכט; א שוסטער קאָן זיך בעגנהן אין דער פינסטער.

דאָם הייסט, אז מע וויל צוריק, בעדארף א שוסטער אויך צו זעהען, וואוהין ער שטעכט מיט דער נאָל און וואוהין ער קלאָפּט א פלעקעל. נאָר דערצו איז געגוג א קליין פענסטערעל, א קוואטירעל, וואָם קוקט הונדערט א געל־גרינבליך גלאָז אין דרויסען אַרוים. א מענש, וואָם זיצט־אָפּ אזוי פיעל יאָהרען אויף א קיילעביג לערערן זעסעל און קלאָפּט מיט׳ן האמער אין דער פינסטער, קאָן נישט זיין קיין אָפּטימיסט.

און אפשר נעמט זיך זיין מרה־שחורה דערפון, וואָם גאָט האָט איהם געבענשט מיט א ווייב א צרה, וואָם אחוץ דעם, וואָם זי בעגראָבט איהם א לעבעריגען, האָט זי אין זיך נייען מאָם רעד, דאָם מוזל מאכט זיך איהר נישט צו?

נאָר אזוי ווי מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער נאַנצער וועלט, און אזוי ווי דו האָסט אונז מכבד געווען מיט לעקאַך און בראָנפען, טאָ לאָמיר טרינקען לחיים, און לאָמיר זיך ווינשעווען דערלעבען איבעראיאָהר שמחת־תורה, און זיין די אייגענע אידען וואָס מיר זענען, און לאָמיר זיך צעקושען אין די פּיסקלעך, און לאָז די וועלט נישט וויסען, אַז דו ביזט אַ חייט בן חייט, און אַ פּאַרך, און א שונא־ישראל, און אַ רוח אין די שונאימ׳ס טאַטען טאַטען אריין!

אָפּגעפּאַרטיגט זיך מיט׳ן נייעם נגיד, לאָזט זיך חברה הו־ליאָקעם מיט אַ געזאַנג צו די איבעריגע נגידים. דאָרט ווערד דער קידוש איבערגע׳חזר׳ט נאָך אַ מאָל מיט׳ן זעלבען פּאַראַד און מיט׳ן כאָהר. דערצו ווערד צוגעזעצט נאָך אַ פּאָר שטיקלעך פון ימים נוראים, וואָס אליק איז דערווייל אַ גרויסער קינצלער, און אַז איהר וועט איהם שטאַרק בעטען, וועט ער אייך בעווייזען, ווי אזוי איין ערשטלינג געהט צו קינד, און נאָך אזעלכע שטיק, אַבי צו משמח זיין דעם עולם, מאַכען איהם לעבעדיג־פּרייליך, וואָרום ס׳איז שמחת־תורה — און שמחת־תורה דאַרף מען הוליען און הוליען.

אָבות'ען, אָהן גלעקלעך, אָהן קלינגעניש. דאָס איז דער טאָג פון שמחת־תורה.

שוין אין דערפריה, בעת אַנדערע אידען זענען נאָך אין שוהל, איז אליק דער מעכאַניק, ווי די גאַנצע חברה הוליאַקעס, לאַנג אַיין אָפּגעדאַווענטער, אַיין אויסגעטרונקענער און אַיין איבערגעבי־סענער. און מע געהט שוין אַרומגענומען אַלע מיט אַ געזאַנג איבער די גאַסען, פון איין נגיד צום אַנדערען, גוט יום־טוב בעטען. און צום אַלעם ערשטען געהט מען צום נייעם נגיד, „רב לייזער גאַטאָוויך פּלאַטיעוו" (לכבוד שמחת־תורה האָט מען אַראָפּגע־נומען דאָס גלעקעל פון טהיר). פון גאַנץ פריה אָן שטעהט צו־געגרייט אויפ'ן טיש בראָנפען און ביער און וויין אַ פלעשעל מיט אַלערליי פערבייסעכצען. רב לייזער אַליין געהט זיי אַקעגען מיט אַ פאַרטיג שמייכעלע און בעט אליק'ען, ער זאָל מאַכען קידוש. טהוט איהם אליק צוליעב און מאַכט דעם ברייטען יום־טוב'דיגען קידוש אויף זיין גראָבער באַסאָווער שטימע, דרעהט און ציקעלט זיך מעשה חזן, און די חברה הוליאַקעס ענטפערט איהם מיט'ן כאָהר, ווי זינגערלעך דעם חזן:

— אָ־אָ־אָ־מ־ן!

„לייזער גאַטאָוויך פּלאַטיעוו" קלויבט כלומרשט נחת פונ'ם קידוש, און לייזעריכע כלומרשט קוועלט אויך, ציטערט, מע זאָל איהר נישט פערגיסען דאָס טישטוך, נישט צעברעכען אַ גלעזעל, אָדער חלילה אַיין אַנדער שאָדען. און ביידע שעצען זיי זיך גליקליך, אַז זיי דרעהען זיך אַרויס פון אליק'ען אָהן אַ סקאַנדאַל. וואָרום אליק דער מעכאַניק, אַז ער איז רעכט אונטער'ן גלעזעל און ווערד גוט פערקנאַקט, קאָן ער דערצעהלען דעם נייעם נגיד מיאוסע מעשיות. ער קאָן איהם אָננעמען פאַר אַ האַנד און זאָגען איהם דעם גאַנצען פּסוק גאַנץ איידעל און פערשטעלט:

— הער זשע אויס, ברודער גאַטאָוויך פּלאַטיעוו! חאָטש דו ביזט די כפּרה פאַר אַ גוי, די כפּרה מעגסט דו זיין פאַר אַלע גויים, און חאָטש דו האָסט פיינט אַ אידען ערגער ווי אַ איד חזיר,

קלײדער, און נאָך אויף אויסצאָהלען דערצו, האָט אלײן דער מעבאניק פערלוירען אײנציגוויז אלע זיינע בעלי־בתים.

וואָלט חאָטש דער „גאָטאָוויך פלאָטיעוו", א מיתה־פאָחיבעל זאָל אויף איהם קומען, וועלען צושארען א מאָל א שטיקעל ארבייט. איז ווי לאַנג קרענקט ער! למאי זאָל א איד פערדינען א שטיקעל ברויט? אמעהר, לאָז א גוי האָבען פרנסה. א גוי איז בילכער. חאָטש אפילו ס'איז א פערדראָסינג זאך. מילא, אז ער האָלט א צושניידער א גוי, איז חאָפט איהם בעני. א גוי א צושניידער שניידט אויף אַיין אַנדער פאסאָן. אָבער שטעפעכטם? פערוואַרפעכטם? אונטערנייהעכטם? דערויף מוז מען שוין אויך קומען צום גוי? איין עק! אייננייהען א קנעפעל, צוסטריגעווען א בענדעל, אויספרעסען א קאָלנער — דאָס קאָן שוין אויך נישט א איד?

וואָלט דער „גאָטאָוויך פלאָטיעוו", דער שלאָג זאָל איהם טרעפען, חאָטש אלײן געווען א גוי. איז נײן! דוקא א איד, און נאָך וואָסער א איד! א כשר'ער איד און הייסט רב לייזער. ער איז א געוועזענער חייט, נאָר היינט איז ער א בעל־חבית, א חשוב ביי נאָטשאלסטווע, און פאָהרט אלע זומער „זאָגראָניצע" און ברענגט פון דאָרטען צו פיהרען אלע יאָהר נייע מאָדעם מיט נייע זשורנאלען. אין שוהל זיצט ער אויבענאָן. עליות קויפט ער זיך די פעטסטע. שידוכים טהוט ער די שענסטע. אז ער איז געווען אמאל א שניידער, האָט ער שוין לאַנג פערגעסען. דעם נאָמען חייט קאָן ער נאָר נישט הערען. א „נאָש־בראָט" לאָזט ער נישט אויף די אויגען. טרייבט אַרעמע לייט מיט שטעקענס. און גאָט זעהט און שווייגט!

אדרבה, וואָס א יאָהר, וועלט „לייזער גאָטאָוויך פלאָטיעוו" רייכער. צו איהם צוצוטרעטען — דארף מען שוין נאָר האָבען א זכיה: א גלעקעל ביי דער טהיר!

א גליק, וואָס ס'איז חאָטש פארהאן איין טאָג אין יאָהר אזעלכער, וואָס מע קאָן דעמאָלט צו איהם צוטרעטען אָהן זכות־

מע הוליעט

א.

אליק דער מעכאניק.

פערשטעהט זיך, אז ער איז א שנייידער. און נישט נאר א שנייידער, נאר א שנייידערל, דאס מיינט, אז ער איז א קליניטש־קער מיט קורצע פיסעלעך, מיט קליניטשקע הענטעלעך, מיט א קליין בערדעלע. נאר א קול האט ער דוקא א געמבע, א באסאוע שטימע. אלע וואונדערען זיך: ווי קומט צו אזא קליין אידעלע אזא געריכטע באסאוע שטימע? נאר קשיות פרענען איז קיין קונץ נישט. למאי ווי קומט צו אזא קליין אידעלע, ער זאל ארויסגיסען אין זיך אזוי פיעל בראנפען, אז עם קומט שמחת־תורה?

אבער טאקי נאר שמחת־תורה. א גאנץ יאהר טרינקט ער נישט — נישט קיין בראנפען, נישט קיין ווין. נישט מחמת ער האלט ניט פון׳ם ביטערען טראפען, נאר איבער איין אנדער טעם — ער האט נישט. ער איז נעבאך א גרויסער ארעמאן. מע קאן זאגען, איין אביון. קינדער, קיין עין־הרע, א סך. אין ארבייט — וואס א יאהר, וואס א יאהר ווינציגער. איין אוים־חאפעניש זאל קומען אויפ׳ן „גאטאוויך פלאטיעוו״! זינט עס האט זיך געעפענט אין שטאדט דער „גאטאוויך פלאטיעוו״, איינ־געזונקען זאל ער ווערען, און ס׳איז געווארען א מאדע פארטיגע

אָנ'שכור'ען אַזוי, אַז זי פלעגט טאַנצען מיט אַלע אידען, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, אָהן קאַפּאָטעם ביי'ם נגיד אויפ'ן דאַך. איצט איז שוין אַנדערע יאָהרען מיט אַנדערע „נאַטשאַל־סטוועס". מען איז געהרען, אַז זי לאָזט חאָטש אידען איין מאָל אין יאָהר זיין שכור און געהן פראַנק און פריי פון שטוב צו שטוב און זינגען פרייליכע ניגונים. וואָרום אין אַנדערע שטעדט, זאָגט מען, טאָר מען דאָס אויך נישט...

פערשטעהט זיך, אַז פון יאָהר צו יאָהר ווערד ביי אונז די „חברה הולְיאַקעס" שיטערער און ווינציגער. א סך זענען אויס־געשטאָרבען, און די, ווָאס זענען געבליבען, האַלטען ביי'ם אָפּ־שטאַרבען. דערביבער אויל איך מיך די דאָזיגע בעריהמטע הולְיאַקעס צו בעשרייבען, יעדען אייגציגען מיט זיין טיפּ און ביי זיין נאָמען — לאָז חאָטש בליבען א זכר, א סימן פון דעם, ווי מע הולְיעט ביי אידען אין גלות, אַז עס קומט שמחת־תורה.

עטליכע ווערטער וועגען די „הוליאַקעס".

„חברה הוליאקעס" — אזוי רופט מען זיי ביי אונז. דאָס זענען אידען דוקא שטילע מענשלעך און דוקא נישקשה פון אָרעמע לייט און גהעהרען זיך נישט אָן אַ גאַנץ יאָהר איינס מיט'ן אַנ־דערן גאָרנישט נישט; נאָר אַז עס קומט שמחת־תורה, ווערד מען לעבעדיג־פרייליך, און גלייך ווי מע וואָלט זיך אויפגערעדט: מע נעמט זיך אַרום גאַנץ ברידערליך און מע גהעהט איבער די גאַסען, טאַנצענדיג און זינגענדיג פרייליכע ניגונים און מע מאַכט פרייליך די גאַנצע שטאָדט. מע קומט אַרײַן צו אַלע בעלי־בתים גוט יום־טוב בעטען, מע רייסט זיך אַרײַן אויך צו די נגידים און מע מאַכט זיי דעם פרייליכען שמחת־תורה'דיגען קידוש, און באין ברירה מוז נעשטעלט ווערען ווײַן אויפ'ן טיש, אָדער ביער, אָדער פּישוט'ער בראַנפען מיט פערבייסען, אַניט קאָנען די הוליאַקעס אַליין נעמען. זיי ווייסען, וואו וואָס עס שטעהט. זיי קאָנען טרעפען צום אויווען און ארויסנעמען וואָס ס'איז דאָ, ארויסציהען פון די שאָפעס די איינגעמאַכטסען, אראָפּלאָזען זיך אין קעלער און אַרויפטראָגען פון דאָרטען די גוטע „נאַליווקעס" מיט די שענע געזאַלצענע אוגערקעס מיט די קלוגע געזייערטע אויפ'ן ווינטער, און נאָך אזעלכע זאכען, וואָס ס'איז נאָרנישט צו גלויבען, אז אידען קאָנען אזעלכעס טהון...

דאָס אַליין איז נאָך נאָרנישט. אמאָל (אוי, אמאָל!) פלעגט מען אַליין זיין שכור, ווי לוט, און אויך די „נאַטשאַלסטוווע"

מע הוליעט

טיפען וואס שטאַרבען־אַפּ.

געשריבען לכבוד שמחת־תורה (אין יאָהר 1911).

מע וויל יוצא זיין פאַר איהם — פאָרט אַ יורד, נעבאַך אַ גע־פאַלענער...

און טאָמער פערגעסט מען זיך אָן זיסלען, איז דאָ אַ רפאל בעל־משגיח אין שטאָדט, וואָס דערמאַנט, לאָזט נישט, מע זאָל פערגעסען אָן דעם יורד.

און דער יורד איז אין כעס. עס מאָהלט זיך איהם אויס, אַז נישט זיין משפּחה, נישט די בחורים פון בית־מדרש, נישט רפאל דער בעל־משגיח — קיינער, קיינער איז נישט גענוג יוצא קעגען איהם. און ער שעלט, שעלט זיי אַלעמען מיט דער תוכחה!

איין טאָג אין יאָהר נאָר איז פאַרהאַן, ווען זיסעל דער יורד שעלט זיך נישט. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפּור.

דעם טאָג פון ערב יום־כפּור טהוט זיסעל אָן דאָס נייע העמד, וואָס ער אַליין האָט זיך געגעבען נייהען, און די נייע קאַפּאָטע, וואָס די בחורים האָבען איהם געמאַכט, מיט אַ פּאָר גאַנצע, כמעט נאָך גאָר נייע שטיבלעטען, וואָס רפאל בעל־משגיח האָט ערגיץ אויסגעמאַנטאַטשעט פון זיינעטוועגען, און ער לאָזט זיך געהן פון שטוב צו שטוב צו אייגענע און צו פרעמדע, שליידערענדיג מיט'ן קראַנקען פוס, צו איבערבעטען דעם עולם, זיך מוחל זיין. אַלע אידען געהען זיך מוחל זיין — מיט וואָס איז ער ערגער פון אַלע? דאָס פּנים איז ביי איהם בלאַס, ווי תמיד. דער קוק איז בייז. און ער רעדט מיט כעס; ווי תמיד, און גיט־אָפּ דעם „גוט־יום־טוב" מיט אַזאַ טאָן, ווי ער וואָלט געשאָלטען אין טאַטען אַריין.

— אַ גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אַייך אָנגעריהרט מיט אַ קרום וואָרט, בעט איך אַייך איבער, און ווינש אַייך אַ חתימה טובה.

זיסעל הוסט און קוקט אין האַנד אַריין, טאָמער וועט מען איהם עפּיס געבען.

ענטפערט מען איהם מיט אַ שמייכעל: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע גיט איהם אַ נדבה און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

שטאָדט! א שטאָדט פון סאַמע רשעים! סדום! סדום איז א הונט אַקעגען איהר!

איין אַנדער שטאָדט וואָלט אין זיינען געהאַט: עס זיצט אַיי אַלטער בחור, א יורד — וואָס וועט ער אויסזיצען? זיי זאָלען זיין לייטיש מענשען, מיט א ברעקעל יושר אין האַרצען, וואָלטען זיי געזאָרגט פאַר זיסלען עפּים א שידוך...

די משפּחה איז נישט קליין צו געבען נדן, געבען זאָל זיי גאָט קרענק מיט קדחת, און א כלה וואָלט זיך שוין געפונען... נישטאָ דען קיין גרעסערע קאַליקעס פון איהם, קרומע, שטומע, בלינדע? פון דעסטוועגען, האָבען זיי דען נישט חתונה געהאַט?

אויף איהם, אויף זיסלען, וואָלטען זיך געפונען צעהן בעלנים פאַר איינעם. וועז זשע? אז עמיצער זאָל איהם טראָגען אויפ'ן קאָפּ, זיך אָפּגעבען מיט איהם.

אָט, למשל, דרעהט זיך אַרום ביי געצי דעם שמש א מויד, אַסנע רופט מען זי. זי קומט אַמאָל אויסקאַהרען דאָם בית־המדרש, אַמאָל וואַשען די בענק. א געזונדע מויד, א שווארצע, דער רוח זאָל זי נעמען...

אָן זיסלען וואָלט זיך געצי אָנגעהאַפּט מיט ביידע הענד. ווער איז געצי דער שמש, און ווער איז זיסל דער יורד? ער וואָלט נאָך געמעגט אויסשלאָגען ביי איהם א קניע ערד, אָט דער שמש, א רוח אין זיין טאַטענ'ס טאַטען אַריין!

בלאָטע! זיסל וועט אָבער נישט געהן צום שמש זיך אַנ־שלאָגען, נישט דערהאַרען וועט דאָם די שטאָדט, קומען זאָל אויף איהר א שרפּה, א מגפה און א חלירע היינטיגען טאָג, רבונו של עולם, ס'זאָל זיי אויסקוויקלען פון איין עק ביז'ן אַנדערען!...

אָט אזוי שעלט זיסל דער יורד זיין משפּחה און די גאַנצע שטאָדט, וואָס האַלט איהם אויס מיט קצבה.

— א רעשטל צו די צרות! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט און מע לאָזט איהם נישט פאַלען. מע זעהט איהם נעמען אויף שבת אין אויף יום־טוב. אלע מאָל צו אייז אַנדער בעל־הבית.

אָן און ווייטער שלים־שלים־מזל און זיי זאָלען אַריבערקומען אויף זיין שטאַנד, רבונו של עולם!

אזוי בענטשט זיסעל דער יורד זיינע רייכע קרובים, וואָס העלפען העלפען זיי איהם, נאָר זיי לאָזען איהם נישט אויף די אויגען, זיי האָבען איהם פיינט. איין אַרעמאַן האָט מען פיינט — דאָס איז שוין איין אַלטער כלל.

זיצט ער אין בית־מדרש און נעמט קצבה און שעלט מיט טוידטע קללות. ער שווערט, אז ער וואָלט בעסער געגאַנגען אַר־בייטען, האָלץ האַקען, וואַסער טראָגען, נאָר וואו? ערשטענס, איז ער א יורד, א טאַטענ'ס א קינד, קומט אַריים פון סאַמע נגידים, גבירים, אדירים. רב יהושע־העשעל אַליין געהער איהם אָן א שני־בשלישי...

און צווייטענס, איז ער א קאַליקע. איין פוס איז ביי איהם, נישט פאַר אייך געדאַכט, מאַדנע אויסגעבויגען. אז ער גיעהט, וואַרפט ער מיט א פוס. עס מאַהלט זיך אויס, אז ער איז אין כעס און שליידערט, ווייל געבען מיט'ן פוס אין די צייהן אַריין.

און אין כעס איז זיסעל טאַקי שטענדיג. ער איז א כעסן בטבע. אויף דער גאַנצער וועלט איז ער אָנגעשטויסען. און איז אפשר גאָר נישט אומגערעכט אויך. קיין עין־הרע, אזא משפחה פון סאַמע נגידים, גבירים, אדירים, זענען זיי קראַנק אויסהאַלטען א געפאַלענעם קרוב א קאַליקע, נישט לאָזען איהם געהן איבער די הייזער, נישט לאָזען איהם וואַלגערען זיך אויף דער הויפער באַנק אין בית־מדרש, אז פרעמדע בחורים זאָלען דאַרפען געהן פון זיינעטוועגען צונויפנעמען אמאָל אויף א מלבוש, אמאָל אויף א פאָר שיך, — ס'זאָל א רוח אין זייער פאָטער און מוטער אַריין, טאַקי די דאָזיגע בחורים! איידער מע בעט זיי אַיין, זיי זאָלען איהם מאַכען א נייע קאַפאָטע, יענע איז שוין צעריסען־צעפיצעלט! אָדער אָננעמען זאָנע אויף א העמד, נייהען וועט ער שוין אַליין אַוועקגעבען, נייהען זאָל מען זיי תכריכים אַלעמען, אַלע אידען פון

ח.

זיסעל דער יורד.

זיסעל איז אַיין אַלטער בחור, א בלאַסער, שוין מיט א גרויל־ך בערדעל. **ער זיצט** אין בית־מדרש מיט אַלע בחורים, וואָס לער־נען. נאָר **ער אַליין** לערענט נישט. ער זיצט גלאַט אזוי. ער האַלט זיך אויף אין בית־המדרש. ער איז אַיין עלענרער. ער איז א יורד.

נישט ער. זיין טאַטע איז געווען א יורד, א געפאַלענער נע־באָך. קומט אַרויס פון דער שענסטער משפּחה. סאַמע נגידים, גבירים, אדירים.

זיסעל דער יורד האָט נאָך היינט אויך רייכע פרייַנד. כמעט אַלע פיינסטע בעלי־בתים פון שטאָדט זענען זיינע קרובים.

א סברה, אז רער נגיד רב יהושע־העשעל אַליין איז זיינער א שני־בשלישי, טאַקי אַיין אייגענער גליעד־גליעד־געשוועסטער־קינד. לאָז ער נאָר וועלען, יהושע־העשעל היסט דאָס, אויס־רעכענען זיך, וועט איהם שוין זיסעל בעווייזען, וואָס פאַר נאָהענטע קרובים זיי זענען.

ערשטענס, פון טאַטענ׳ס צד. זיסעל׳ס זיידע, דאָס היסט, זיין טאַטענ׳ס טאַטע, אברהם־מרדכי, און יהושע־העשעל׳ס באָבע, דאָס היסט, זיין מאַמע׳ס מאַמע, פייגע־עטעל, האָבען זיך אַנגע־קערט...

נאָר וואָס קומט אַרויס, אז מע לאָזט איהם נישט רעדען? מע גיט איהם א נדבה און מע היסט איהם געהן, אַרויסגעהן זאָל פון זיי די פּאַרע, טאַקי פון זיינע רייכע קרובים! אויף קיין גוט אָרט זאָלען זיי נישט שטעהן! ס׳זאָל זיי אַנהויבען געהן פון היינט

אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג און לויפט פון שטוב צו שטוב, צעלאָזט די ג־אָבע שוואַרצע פּאות, איבערבעטן די בעלי־בתים, זיך מוחל זיין.

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום ווארט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם מיט א האַלבען מויל: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצע און מען זיז איהם מיבד מיט לעקאך.

דאָס אייגענע איז סוכות מיט'ן אתרוג. איהר ווילט, ער זאָל אייך ברענגען דעם אתרוג אין סוכה אריין וואָס פריהער — אָט דוקא ווייל איהר ווילט, ווייל ער נישט; און אז איהר שרייט־אַן אויף איהם, שרייט ער נאָך העכער:

— איהר קאָנט וואַרטען! איך האָב אויף אייך מעהר גע־וואַרט!

קומט איהר אין שוהל אַריין און שטעלט איהם צו א בענקעלע פאַר'ן גבאי. זאָגט אייך דער גבאי:

— וואָס קאָן מען טהון מיט א גובערנאַטאָר?

און אַזוי איז הושענא־רבה מיט די הושענות. און אַזוי איז חנוכה מיט די חנוכה־לִיכטלעך, פורים מיט'ן גראַגער, פסח מיט מצה־שמורה, שבועות מיט גרינס. אומעטום איז געצי. אַלסדינג איז ביי געצי'ן אין די הענד. געצי דער שמש פיהרט די גאַנצע שטאָדט, געוועלטיגט איבער דער שטאָדט.

און די שטאָדט לִיידט פון איהם גלות. די שטאָדט לִיידט, חאָטש מע ווייל נישט לִיידען. א מענש האָט א גאַל. קומט שבת אָדער יום־טוב, בין מנחה למעריב, מע קלויבט זיך צונויף אין שוהל און מע שמועסט. כל־זמן מע דאַוונט נישט, האָט מען קיין מורא נישט פאַר'ן שמש און מע קאָן שמועסען פראַנק און פריי. קומט מען אַרויף אויף גלות־נעצי. פרעגט מען זיך איינס ביי'ם אנ־דערען: „עד מתי? ביז וואַנען וועט מען טראָגען אויף זיך דעם דאָזיגען גלות?"... און דערביי בלִייבט מען. וואָס קאָן מען טהון? עלעהיי א רשע א גובערנאַטאָר, חא־חא!

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פאַרהאַן, וואָס נעצי־גובעלנאַ־טאָר וועלכער אויס רשע. נישט קיין טאָג, נאָר א האַלבען טאָג. עטליכע שעה. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפור, באַלד נאָכ'ן אינדערפריהען דאַוונען, אַיידער דער עולם וועט קומען אין שוהל צו דער גרויסער מנחה און זיך לאָזען פון איהם שלאָגען מלקות. דעמאָלט וועלד נעצי אויס שמש. אויס גובערנאַטאָר. ער איז

און אַליין איז ער אַ שוואַרצער, שוואַרץ ווי אַ טאָטער, מיט שוואַרצע אויגען, בייזע, וואָס קאָנען נישט קוקען גלייך אין פּנים אַריין, נאָר אַראָפּ. באַקען אַיינגעפּאַלענע, אַ נאָז אַ פערלעגטע און וואָנ־סים שוואַרצע, אַראָ געלאָזטע אַראָפּ. די אַלע זאַכען אינאיינעם מאַכען דעם אַיינדרוק, אַז אָדער ער וויל געבען אַ ניס און קאָן נישט, אָדער ער האָט אַייך עפּיס צו זאָגען און וויל נישט, אָדער ער איז גלאַט אַ רע, אַ רשע.

— אַ רשע מרושע! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט. — אַיין אַיינגעגעסענע בריאה, אַ איד אַ צו־להכעיס'ניק, אַ מה־יעשה'־ניק, האָט נישט אויף זיך קיין אויבערהאַר, טהוט וואָס ער וויל. וויל ער עפענען די שוהל — עפענט ער. וויל ער פערמאַכען — פערמאַכט ער. קומט ווינטער, דאַרף מען זיך אויסציהען פאַר איהם, ער זאָל דורכהייצען דאָס בית־מדרש. און אַמאָל, אַז עס קומט איהם אָן, זאָל ער אַייך אָנהייצען, ווי, להבדיל, אין אַ באָד.

אַשטייגער, לאָז אַיין אָרעמאַן אויסגעהן, געצי זאָל איהם לאָ־זען איבערנעכטיגען אין בית־מדרש. „אַ שוהל איז נישט קיין הקדש!" — זאָגט ער און טרייבט־אַרויס אין דרויסען אָהן אַ טראָפּען רחמנות.

אַז עס קומט די צייט פון ימים־נוראים, פיהרט געצי די ממשלה אין בית־מדרש ביד רמה. האָט ער אויף אַייך געוואָרפען אַיין אומחן, וועט איהר נישט פּועל'ען ביי איהם, אַז אַייער זוהן אָדער אַייער איידעם זאָלען זיצען דאָרטען, וואו איהר ווילט; זייט זיכער, אַז זיי וועלען שוין זיצען דאָרט, וואו ער וויל. און אַז איהר וועט קומען צום גבאי מיט טענות, וועט מען אַייך ענטפערען:

— געהט צום גובערנאַטאָר.

דאַרפט איהר שוין וויסען, אַז דאָס מיינט מען געצי דעם שמש. אין די אויגען זאָגט מען איהם „דו", און הינטער די אויגען רופט מען איהם „גובערנאַטאָר".

אָפּגעבען — זענט איהר שוין איין אָנזעצער. סיידען איהר האַלט ביי עוקר זיין און אַוועקלאָזען זיך קיין אַמעריקאַ.

אָדער לאָז עמיצער איינשטעלען זיך שיקען געצי'ן מיט אַ שליחות, וואָס איז נישט שייך מיט בית־המדרש, וועט ער אויס־הערען און אַ זאָג טהון:

— פיס האָט איהר? זייט זיך מטריח און געהט אַליין! — אָט אַזאַ מענש איז געצי.

די איינציגע, וואָס דערוועגען זיך אַרויסטרעטען מיט עזות קעגען געצי דעם שמש, איז נאָר יונגוואַרג. ציקאַווע בחורימ'לעך, חדר־יונגלעך, קונדסים, שטאָדט־שקצים — פון זיי האָט ער דעם טוידט. זיי טהוען איהם, וואָס מע טהוט קיין אידען נישט: זיי קעהרען איהם איבער די סטענדערס, אַז קיינער זעהט נישט. זיי לאָזען איהם אַרויס דאָס וואַסער פונ'ם האַנטפאַס. פערקניפּען איהם דעם האַנטוך. קאַפּען איהם אָן חלב אויף די בית־המדרש־גמרות. רייסען־אַרויס דעם צווייטען „יקום פּורקן" פון אַלע קהל'־שע סדורים, אַזוי אַז וואָס פאַר אַ סדור מע זאָל נישט עפענען, איז ער נאָר מיט איין „יקום־פּורקן".

פון די דאָזיגע ווייסע־חברה'ניקעס האָט געצי אָפּגעשניטענע יאָהר, דעם גיהנם! און ער קוקט זיי נאָך, טאָמער וועט ער עמיצען פּאַקען. און האָט ער געפּאַקט אַ חברה־מאַן, רעכענט ער זיך שוין אָפּ מיט איהם פאַר אַלע. אַרויס פון געצי'ס הענד מיט אַ בייל, מיט אַ בלוי אויג אָדער אָהן איין אויער — הייסט נאָך גוט אָפּ־געשניטען. געצי האָט פיינט לאַנגע מחזקות, גבית־עדות מיט פּוסטע ספּראַווקעס: אַ נגיד'ס אַ יונגעל, איין אָרעמער יתום — אויסגעפּאַטשט, פאַרפאַלען!

געצי קאָן פּאַטשען. אַז ער לאָזט אַראָפּ אַ האַנד, קאָן מען דערזעהען דעם זיידען פון יענער וועלט. אַ איד אַ גבר (אַ משפּחה פון גבורים), חאָטש אפילו אַזוי, אויפ'ן קוק, וועט איהר פאַר איהם נישט געבען קיין צוויי צעבראָכענע גראָשען. דאַר, אויס־נעטריקענט, הויט און ביינער. נאַר פּאות צוויי גראַבע, שוואַרצע,

געצי־גובערנאַטאָר.

געצי־גובערנאַטאָר — דאָס איז דער שמש פון אַלטען בית־המדרש.

אומעטום, אין אַלע בתי־מדרשים פון דער גאַנצער וועלט, זענען אפשר די שמשים — שמשים. געצי דער שמש פון אונזער אַלטען בית־המדרש איז מעהר בעל־הבית, ווי שמש. וואָס זאָג איך? ער איז בעל־הבית איבער אַלע בעלי־בתים.

געצי לאָזט נישט פיהרען קיין וועלטען אין בית־המדרש. ער זאָגט, אַז א שוהל איז א מקום־קדוש. ווילט איהר רעדען גע־שעפט — קאָנט איהר נעהן אין מארק. ווילט איהר שמועסען פאָליטיקע — איז דאָ, להבדיל, א מרחץ. בשום אופן וועט איהר ביי איהם נישט פועל'ען, ער זאָל אייך לאָזען רעדען אפילו שבת צו אויסנעמעניש. געצי איז א איד, וואָס לעגט נישט קיין כבוד אויף קיינעם. איהר קאָנט אייך שטעהן אויבענאָן אין מזרח־וואַנד און מעגט אייך האָבען זיעבעצעהן זיל־בערנע עטרות אויפ'ן טלית, וועהרד ער פאַר אייך נישט בטל. איהר קאָנט אייך זיין דער גרעס־טער גביר פון שטאָדט, רב יהושע־העשעל אליין, ווילט איהר נאָר אויסרעדען א וואָרט, אזוי דערהערט איהר א זעץ איבער'ן שלחן און א געשריי „ששש!" — אז איהר וועהרד פערטויבט.

אָדער פרובט נעמען א ספר פון דער בית־המדרש־שאַפע און נישט צוריקברענגען צו דער צייט, וועט איהר האָבען פון געצי'ן דעם גרעסטען בזיון.

אָדער זייט מנדר שבת צו עלית־התורה א חצי פונט נרות על הבית־מדרש, אָדער ח"י פרוטות אויף אַרעמע לייט, און ווילט נישט

ראיות, אַז אָרעמע לייט בעדאַרפען אויך שלאָגען כפּרות, אַז אָרעמע לייט בעדאַרפען אויך האָבען מיט וואָס צו פערפאַסטען זיך — עס געהט אַזאַ הייליגער טאָג, יאַדראָ וואַשי קאַטשקי!... און איצט מאַרשירט ער מיט זיינע אַלטע סאָלדאַטסקע פיס איבער דער שטאָדט, שוין אָהן אַ זאַק און אָהן אַ שטעקען, יום־טוב'דיג, מיט ביידע ניקאָלאַיעוויסקי מעדאַלען אויף דער ברייטער ברוסט. און מחמת דעם שטעקען האָט ער געלאָזט אין דער היים, געהט ער האַרט ביי די ווענד, פון שטוב צו שטוב, איבערבעטען דעם עולם, זיך מוחל זיין:

— אַ גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אַייך אָנגעריהרט מיט אַ קרום וואָרט, בעט איך אַייך איבער, און ווינש אַייך אַ חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאָז גאָט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

רעדט צו איהם און ער דערהערט נישט, צעשרייט ער זיך אויף אייך, אז „איהר שפּרעכט איהם אַפּ א גוט אויג", און איהר מוזט רעדען העכער. אויך די ראיה איז ביי איהם די לעצטע צייט א ביסעל געשלאָגען. אז ער געהט, קוקט ער גלייך און טאַפּט מיט'ן שטעקען. ער טרעפט אָבער אַהין, וואו מע דאַרף, און אַז מע גיט איהם, דערזעהט ער, און אז מע גיט איהם נישט, בייזערט ער זיך, קלאַפּט מיט'ן שטעקען:

— איהר האָט שוין היינט זיך אָנגעפרעסען, דאנקען גאָט, און אָנגעזיאקעט, און איצט רויבערט איהר זיך א פּאפּיראָסל. אַייך איז, קיין עין־הרע, גאנץ גוט! און דאָס וויסט איהר, אז מיינע אָרעמע לייט פּאסטען נאָך פון נעבטען נ"ן, יאדרא וואשי קאטשקי!...

דאָס איז זיין יונ'ישע קלאַה, וואָס ער איז מכבד מיט איהר קליין און גרויס. ענטפערען איהם עפּים דערויף איז ארויסגע־וואָרפען — מע קאָן נאָך הערן פון איהם ערגערע ווערטער...

— נאָט אייך אזא מין אָנשיקעניש! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט, און מע בעהאַלט זיך אוים פון איהם, טאָמער וועט ער נישט געפינען.

קיין קינדער האָט ער נישט. ער האָט זיי אַלעמען איבער־גלעבט. ער האָט נאָר אייניקלעך, וואָס האַלטען איהם אוים מיט גרויסע צרות — און דאָס גיט איהם די מעגליכקייט, ער זאָל זיך קאָנען אינגאַנצען אָפּגעבען צו זיינע אָרעמע לייט אין טאָג יי נאַכט ארומגעהן איבער דער שטאָדט, זשעברעווען, שלעפּען, רייסע־קוטשען, אייגעסען זיך אין די ביינער אריין, זידלען זיך און שלע־טען זיך אויף יונ'יש.

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פּאַרהאַן, וואָס אונזער בעל־משגיח לאָזט צו־רוה דעם עולם. דאָס איז דער טאָג פון ערב יום־כפּור.

ער האָט שוין בעזאָרגט זיינע אָרעמע לייט נאָך פון נעבטען, זיך איבערגעקריגט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעווייזען מיט

רפאל איז איין אויסגעדינגטער סאלדאט, א ניקאלאיעווסקער, און האלט זיך גלייך, ווי א סטרונע, און געהט, ווי א סאלדאט. אז איהר ווילט, קאנט איהר זעהן ביי איהם אונטער דער קאפאטע, אויפ'ן לייבעל, א מעדאל פון ניקאלאיעו. צוויי מעדאלען: איינע א זילבערנע, די אנדערע א בראנזענע. און ער האט צו דערצעהלען פון ניקאלאי פאוולאוויטשען מיט מעשיות. נאר וואו האט ער צייט צו דערצעהלען מעשיות, אז ער האט אויף זיך אזוי פיעל ארבייט? א קליניגקייט — א מענש א משגיח!

וועו האט איהם געמאכט פאר א משגיח — וווייסט קיינער נישט. וועו צאהלט איהם און וויפיעל בעקומט ער פאר זיין ארבייט — וווייסט קיינער נישט. קיינער וווייסט נישט און קיינער נעמט נישט אפ ביי איהם קיין דין וחשבון. מע גלויבט איהם. מע וווייסט, אז וואם רפאל פערדיענט פאר זיין ארבייט — מעגען דאם די שונאים האבען אויף זייער פערמעגען, וואהרום ער אויף זיך אליין בעדארף גאר־נישט. און ער געהט מיט דעם גאנג, אז איהר בעדארפט אויך גארנישט. ער קאן זיך פערגינען אייך זאגען מוסר, למאי איהר גיט אוים געלד אויף דער רוח וווייסט וואם, בעת אין שטאדט זענען דא אזוי פיעל ארעמע לייט. די גאנצע וועלט איז ביי איהם בעשאפען געוואהרען נאר פון די ארעמע לייט'ס וועגען. דערזעהט ער אויף אייך א ניי מלבוש, וועט ער עס א טאפ טהון און וועט אייך א פרעג טהון: „וואם קאסט?" און וועט נעמען אויסרעכענען אייך, וויפיעל ארעמע לייט וואלט מען געקאנט דערמיט אויסקליידען. קומט ער צו געהן אויף א חתונה, א ברית, א פדיון־הבן אדער אזוי א שמחה, איז דאם ערשטע, וואם קומט איהם אויפ'ן זינען: „וויפיעל ארעמע לייט וואלט מען מיט אזא סעודה געקאנט אנהאדעווען?"... און ער וואהרט־אפ, וועו וועט דער עולם אפבענטשען און צעוהען זיך, בכדי ער זאל קאנען צונויפנעמען די איבערגעבליבענע שטיקלעך פאר זיינע ארעמע לייט.

וווי אלט איז ער? — דאם וווייסט קיינער נישט, און ער אליין — אויך נישט. ער איז שוין א ביסעל טויבליך. אז איהר

רפאל בעל־משגיח.

רפאל איז א משגיח. ער גיט אכטונג.

אויף וואָס גיט ער אכטונג? אויף אלסדינג. ער גיט אכטונג אויף דער תלמוד תורה, די קינדער זאָלען נישט געהן נאָקעט און באָרפּים; אויפ'ן ביקור־חולים, אָרעמע לייט זאָלען דאָרט נישט אויסגעהן פון הונגער; הייַנט גיט ער אכטונג אויף די בחורים, וואָס זיצען אין בית־המדרש און לערנען, זיי זאָלען האָבען וואָס צו עסען און נישט געהן אין צעריסענע שטיוועל. און גלאַט אויף אָרעמע לייט אין שטאָדט גיט ער אכטונג, זיי זאָלען האָבען אויף שבת און אויף יום־טוב.

ער אַליין טאָקי געהט דאָס פון זייערטוועגען איבער די הייזער, קלויבט קאָפּיקעס, נעמט צונויף פון זייערטוועגען אויף חתונות, אויף ברית'ען, אויף פּדיון־הבנ'ס און אויף אַנדערע שמחות, לאָזט נישט דורך קיינעם, רייסט פון טוידט און פון לעבעדיג און קריעגט זיך, זידעלט זיך און שלאָגט זיך פאַר „זיינע" אָרעמע לייט.

א גאַנצע וואָך געהט ער אום מיט א שטעקען. און ערב שבת און ערב יום־טוב — מיט א זאַק אויף די פּלייצעס. אין דעם דאָ־זיגען זאַק וואַרפט איהר איהם אַריין וואָס איהר האָט: א שטיקעל ברויט, א פולקע פון איין עוף, א געבאַקענעם קאַרטאָפּעל, איין אוגער־קע, א קנאָבעל, א ציבעלקע, א ביינדעל — אלסדינג איז א סחורה. און פּרובט, אדרבה, וואַרפט נישט אַריין רב רפאל'ען אין זאַק אַריין גאָרנישט נישט, וועט איהר קריגען געזידעלט, און אז איהר וועט זיך שטעלען אויס'טענה'ן, קאָנט איהר איהם נאָך אַריינברענגען אין כעס, און ער קאָן אייך געבען מיט'ן שטעקען.

זייגע קאנגארענע קאפאטע מיט'ן קאלינקאראנעם קאשקעט. איין אויסגעצוואנענער און א צוגעקעמטער, זעהט ער אוים ווי א בע־יאהרטער אלמן צו דער צווייטער חופה. פון שטוב צו שטוב גיהט ער צו זיינע בעלי־הבית'טעס איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום טוב! טאמער האב איך אייך אנגעריהרט מיט א קרום ווארט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאו גאט מוחל זיין". — מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

שטעהן נעבען אייער שטוב, נישט ריהרען זיך פונ׳ם אָרט ביז מאָר־
גען, אזוי אז די גאנצע גאס וועט וויסען, אז איהר האָט נישט צו
צאָהלען דעם וואסערפיהרער פאר וואסער...

א מאָדנער איד אָט דער סאנע דער וואסערפיהרער. אלײן
איז ער א קורצינקער און א גראָבינקער, חאפט דעם אָפּבליק פון
זיין פעלצל מיט וואסער. טראָגען טראָגט ער א גוי׳יש פּעלצל
מיט א שמויסען־היטל. די שטיוועל זענען ביי איהם שטענדיג
חרוב, די חאָלוועס — מיט א שטריקל ארומגעבונדען. ווינטער
טראָגט ער געפלאָכטענע הענטשקעס אויף די הענד מיט גרויסע
לעכער. וואָנסים האָט ער האלבע, נאָר סימנים פון וואָנסים, און
אויגען האָט ער קלײנע, קוקט בלינדליך און זעהט נישט, ווי העכער
האלב וואסער ווערד ביי איהם אויסגעפלעסקעט פונ׳ם שפונט.

דאָס איז דערפאר, וואָס די גאסען זענען נישט געפלאסטערט,
טאנצט דאָס וועגעל אהין און אהער; און מחמת די רעדער זענען
ביי איהם קיינמאל נישט געשמירט, קאָן מען הערען פאר א מייל,
אז סאנע דער וואסערפיהרער פאָהרט מיט׳ן פעסל. קומען־ארוים
צו איהם די בעל־הבית׳טעם אקעגען, איטליכע מיט איין אנדער
טענה:

— איהר האָט מיר אָנגעגאסען א האלבע דייזשע מיט וואסער!

— וועז וועט איהר שוין ברענגען מיר אויך אמאל וואסער?

סאנע קוקט אויף זיי מיט די קלײנע בלינדליכע אויגען, ענט־
פערט נישט דאָס צווייטע וואָרט, גלייך ווי נישט איהם מיינט מען.

— שלים־מזל! — רופט מען איהם אין שטאָדט און מע ליידט
פון איהם דעם גיהנם.

נאָר איין טאג אין יאָהר דארף מען סאנע דעם וואסערפיהרער
נישט דערמאנען וועגען וואסער. דאָס איז דער טאג פון ערב יום־
כפור.

פון כאור הבוקר ביז האלבען טאג ווערען ביי איהם אלע
דייזשעס אָנגעפילט מיט וואסער, און סאנע וואָרפט־ארויף פון זיך
דאָס גוי׳יש פּעלצל מיט׳ן שמויסען־היטל, טהוט אן די שבת׳־

ה.

סאַנע דער וואַסער־פיהרער.

— די גאַנצע שטאָדט איז ביי מיר אין די הענד, כחומר ביד היוצר — ווי אַ פערדל אין אַ וואָגען. ברצותו מקצר וברצותו מפצר — ווי ער — נעהט, ווי ער — שטעהט ער. אַ רוח זיי אין טאַטען אריין, די בעלי־בתים. ווילען זיי וואַסער, זאָלען זיי צו־רעכט מאַכען די גרעבלי. אַניט — זאָלען זיי טרינקען קדחת מיט רביעית און נישט האָבען קיין טענות צו סאַנע דעם וואַסער־פיהרער: „רב סאַנע, וואַסער! רב סאַנע, וואַסער!"

אַזוי טענה'ט זיך אויס סאַנע דער וואַסערפיהרער מיט זיך אליין, זיצענדיג אויפ'ן לעדיגען פעסל, און אונטערשמייסענדיג דאָס פערדל, קרימט ער איבער די בעל־הבית'טעס, ווי זיי שטעהען ביי דער שוועל פון זייערע הייזער און שלעפען איהם יערע צו זיך: „רב סאַנע, וואַסער! רב סאַנע, וואַסער!"

סאַנע ענטפערט זיי: נישט דאָס אַנדערע וואָרט. סאַנע איז בכלל אַ איד אַ שווייגער. רעדען רעדט ער נאָר אַדער מיט'ן פער־דל, אַדער מיט זיך אליין. זיצענדיג אויפ'ן פעסל, זאָגט ער תהלים אַ קאַפיטעל נאָך אַ קאַפיטעל, און אַז ער קומט צווישען מענשען, שווייגט ער. איהר קאָנט איהם זידלען, איהר קאָנט איהם חנפה'ענען — פאַר איהם איז אלץ איינס. האָט ער וואַסער אין קעסל — וועט ער אייך אָנגיסען אַ פולע דייזשע. האָט ער נישט — מענט איהר רעדען פון היינט ביז מאָרגען. חאפען זיך, לויפען, מקריב זיין צוליעב אייך זיך און דאָס פערדל — דאָס איז ער נישט מחויב.

דערפאַר אָבער אַז עס קומט פרייטאָג, איז די צוויי גילדען מימ'ן קוילעטש — דאָס מוז זיין. אַניט — וועט ער בלייבען

טראָגט זיך אַרום מיט זיין תורה, בעריהמט זיך מיט זיין פרומ־
קייט און אידישקייט, מיינט ער, אַז לעקיש איז זיין פעטער, אין
קריכט אַלעמען אויפֿן קאָפּ און זידעלט איטלעכן בעזונדער, מאַכט
איהם מיט דער בלאָטע גלייך.

— א מכה אשר לא כתובה בתורה! — רופט מען איהם
אין שטאָדט און מע היט זיך פאַר איהם, ווי פאַר פייער. מיט
איין איבערויג וואָרט איז מען מיט איהם נישט זיכער. סכנת־
נפשות!

נאָר איין טאָג אין יאָהר איז פארהאַן אַזעלכער, — דאָס איז
דער טאָג פון ערב יום־כפּור — וואָס דעמאָלט קאָנט איהר זיין
זיכער, אַז ער וועט אייך נישט זאַטשעפּען. אדרבה, ער קומט צו
אייך א יום־טוב'דיגער מיט א קנאַקענדיגער ליוסטרינענער קא־
פּאָטע און מיט א נייעם קאַשקעט אויפֿן קאָפּ. פונ'ם ווייסען
העמד קוקט־ארויס א מאַדנער ברייטער קאָלנער, אָפּגעלעגט מיט
צוויי שפּיצעדיגע עקען אויפֿן האַלז. אויף זיין בלעכען־מעשען
פּנים איז אויסגענאָסען דאָס וואָרט „יום־טוב", און אלייז קומט ער
אַריין צו איטלעכען מיט א ברייטען „גוט יום־טוב", איבערבעטען
זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט
מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א
חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאו גאָט מוחל זייז". —
און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

שמירטע מיט סמאָלע, ווי אַ בעל־עגלה שטעהט אָן, און אַיין עזות־פּנים איז ער, ווי דרייסיג בעלי־עגלות אינאיינעם.

לאָז עמיצער זיך אַיינשטעלען איהם זאָגען גלאַט „משה־וועלוועל", נישט „רב משה־ויעלוועל", איז חיות נישט זיכער!

אָדער, אַשטייגער, זייט אַ בריה, אויב איהר זענט אַ דאָר־טיגער בעל־הבית, און פּרובט אַוועקזעצען זיך ביי דער באַהן, למשל, אויף אַיין אַנדער בעל־עגלה, בעת ער, רב משה־וועלוועל. איז דאָ און קוקט־אַרויס אויף פּאַרשוינען, איז דעמאָלט אַז אָך און וועה צו אַ־יך אַו, צו יענעם בעל־עגלה און צו זיינע סוסים. ער וועט אַייך נאַכען מיט דער בלאָטע גלייך. און איהר וועט שוין פערזאָגען אַ צעהנטען, אַז איהר קומט מיט דער באַהן, זאָלט איהר אַייך קודם גוט אַרומזעהען, צי איז נישטאָ ערגיץ רב משה־וועלוועל מיט זיינע סוסים.

אָדער פּרובט זיך שאַפען מיט איהם, ווי מע שאַפט זיך מיט אַ בעל־עגלה, און זאָגט איהם נישט: „זייט זשע מוחל, רב משה־וועלוועל!" אָדער: „איהר וועט אַייך מטריח זיין, רב משה־וועלוועל"... און האָט איהר זיך אַרויפגעזעצט ביי איהם אין וואָגען, בעדאַרפט איהר געדענקען, אַז איהר זיצט נישט ביי אַבי וועמען, נאָר ביי רב משה־וועלוולען, און אַז רב משה־וועלוועל וועט אַייך הייסען קריכען אין בויד, וועט איהר קריכען, און אַז ער וועט אַייך הייסען אַוועקזעצען זיך פּאָריטש, אַקעגען, וועט איהר זיצען, און אַז ער וועט אַייך הייסען געהן אַרויף־אַ־באַרג מחילה צו־פוס, וועט איהר געהן. קיין דעות, וועמען ער זאָל נעמען אין וואָגען אַריין, וועט איהר איהם נישט זאָגען. און אַז איהר וועט איהם זאָגען, וועט זיך אַייך נישט העלפען. איהר וועט נאָך ווערען אָפּגעזידעלט פון קאָפּ ביז פיס און וועט זיין געהרען, אַז ער וועט אַייך נישט אַרויסזעצען פון וואָגען אין מיטען וועג.

שולדיג אין דעם איז נישט רב משה־וועלוועל, נאָר טאַקי די שטאָדט גופא. ווי אַזוי מע פערוויעגט אַ מענשען, אַזוי פיהרט ער זיך אויף. די שטאָדט האָט געמאַכט פון איהם אַ גאַנצען יש,

ד.

רב משה־וועלוועל בעל־עגלה.

דער וואָס מיינט, אַז אַ בעל־עגלה איז אַ מענש, וואָס קיינער איז נישט מחויב צו ליידען פון איהם גלות, האָט אַ טעות.

רב משה־וועלוועל בעל־עגלה איז נישט גלייך צו אַלע אַנדערע בעלי־עגלות. דער נאָמען אַליין: „רב משה־וועלוועל" — זאָגט שוין גענוג. און בסך הכל איז ער ע״ר אַ איד אַ בעל־הבית, און אַ איד וואָס דאַווענט, און אַ איד וואָס קוקט אַריין אין די קליינע אותיות, און אַ איד וואָס פערשטעהט אַ פּסוק חומש מיט רש״י און קאָן טרעפען אַ שטיקעל „באר מים חיים".

קומט ער אויף אַיין אכסניה, אָדער אין אַ קרעטשמע, און ס׳איז דאָ אַ מנין, בינדט ער אַרום די פערסמאָלעוועטע חלאַמידע מיט אַ רויטער פאַטשיילע, שטעלט זיך אַוועק מיט׳ן פּנים צו דער וואַנד, דאַווענט אָפּ אַ מנחה׳לע, אפילו אויף אַ הייזעריג פערדומ־פּען קול און אַ ביסעל אונטער דער נאָז, נאָר מיט אַלע דריידלעך, מעשה חזן.

בטבע איז רב משה־וועלוועל אַ איד דוקא אַ פריילִיכער און אַ שטיק ווערטעלזאָגער, און אויף אַ שמחה — אַ הוליאַק, אַ גאַנ־צער לץ, אַ פערשלעפּטע קרענק. אַ פּנים איז ביי איהם ווי פון מעטאַל — נישט מעש, נישט בלעך, נאָר גלאַנצענדיג־רויטליך, און אַ נאָז כמו ווי אַ צעפּלעצטע אָדער אַ צעשלאָגענע, וואָס דער־פאַר קומט־אויס ביי איהם דאָס לשון אַ ביסעלע דאָסיג, פאָנפע־וואַטע. באָרד און פּאות טראָגט ער, ווי אַ גוטער איד, אַ חלאַ־מידע אַ לייווענטענע, נאָר אַ לאַנגע ביי דער ערד, מיט אַ בייטש פון דעסטוועגען אין די הענד אַ לאַנגע, שטיוועל — גוט אָנגע־

שטעקען ארויס צווישן בוינער. אויפ'ן שטערן מורא'דיגע קנייטשען, אויף די הענד אדערען, און א קול איז ביי איהם פון א לעמפערט. קיין לעבעדיגער מענש האט נאך נישט זוכה געווען אויף דעם דאָזיגען מורא'דיגען פנים צו זעהן א שמייכעל. זיין אייגען ווייב מיט זיינע אייגענע קינדער האבען פון איהם קיינמאל קיין גוט וואָרט נישט געהערט. נישטא קיין מעהר מורא'דיגע זאך פאר אפּצושרעקען קלייַנע קינדער, ווי: „אט געב איך דיך אפּ צו זימעל־גאנטע אין חדר אריין!" „גאנטע־גזלן" — אזוי רופט מען איהם אין שטאדט.

נאר איין טאג אין יאהר איז פארהאן, וואס גאנטע ווערד ווייך ווי וואכס. די מורא'דיגע קנייטשען פונ'ם שטערן ווערען עטוואס אויסגעגלעט, דאס טרויעריגע גלאנצענדיג־גלעל־פארמעטענע פנים ווערד עטוואס פערויטעלט און אויף די אייביג שטרענגע ליפען בעווייזט זיך ווי א מין טרויעריג שמייכעלע, ווי ביי א קליין קינד, בעת עס קלויבט זיך אנהויבען צו ווייגען. דאס איז דער טאג פון ערב יום־כפּור.

געקומען פון מרחץ איין אויסגעצוואגענער און איין אפּגע־וואשענער, צעקעמט די געצעהלטע זילבערנע האר אויף אלע זייטען און אנגעטהאן די יום־טוב'דיגע צעהאקטע נאר אטלאסענע קאפּאטע און דאס פּלוישענע היטעל מיט'ן מורא'דיג ברייטען דעניק, געהט ער אום, שארענדיג מיט די פּאנטאפּעל, פון שטוב צו שטוב, צו אלע זיינע בעלי־בתים, וואס זענען אלע אמאל געווען זיינע תלמידים, זיי איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאמער האב איך אייך אנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאו גאט מוחל זיין". — ניט איהם זיצען און מען איז איהם מכבר מיט לעקאך.

ג.

גאָנטע דער מלמד.

היסען היסט ער זימעל, נאָר רופען רופט מען איהם „גאָנטע".
און גאָנטע רופט מען איהם איבער דעם, וואָס ער איז א גאָנטע,
א גזלן.

זימעל איז טאקי א בעריהמטער מלמד, א גוטער בעל־תנ"ך
און א שענער בעל־לשון־קודש; קיינער שלאָגט אָבער נישט אזוי
זיינע תלמידים, ווי זימעל־גאָנטע. אלץ היסט געשלאָגען! זימעל
הרג'עט, ממית'ט, מאכט ברוין און בלוי. און שמייסען שמייסט
ער — זאל זיך גאָט דערבארעמען! און מחמח זימעל איז שוין א
זקן, אריבער שמונים, וואָס האָט אויסגעהאלטען אויף זיין שויס
עטליכע דורות, איז נישטאָ אין שטעדטעל כמעט אייניער, וואָס זאל
זיך קאָנען בעריהמען, אז ער איז נישט געווען א געשמיסענער פון
זימעל־גאָנטע... זימעל־גאָנטע — דעם שבח מוז מען איהם נאָכ־
זאָגען — לעגט נישט קיין כבוד אויף קיינעם נישט: „יא שולדיג,
נישט שולדיג, א נגיד'ס א יונגעל, א קבצנ'ס א יונגעל — לעג זיך,
וועל איך דיר אריינצימבלען".

אריינצימבלען איז ביי איהם א שמעק טאבעקע. ס'איז ג־
ווען צייטען, אז גאָנטע איז נאָך געווען יונגער, פלעגט ער ברעכען
ביינער, מאכען אידישע קינדער פאר קאליקעס. א ווערטעלע —
גאָנטע? א איד א גבר, א הויכער און א ביינערדיגער. רויכערט
נישט, שמעקט נישט קיין טאבעקע, טרינקט נישט קיין בראָנפען,
קוקט אהן א בריל, האָט נאָך כמעט אלע צייהן אין מויל. א בער־
דעל איז ביי איהם א שיטערס, געצעהלטע האָר, וויים ווי זילבער.
די הויט טרוקען און גלאָנציג, געל ווי פארמעט. פון די באקען

נאָר דאָס וועט זיין ערשט אויף דער נאכט. דעם גאַנצען טאָג דאַרף ער אַרומגעהן צו זיינע קונים און קינה'טעם, זיי איבערבעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאָמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעפּ איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

ענטפערט מען אויהם: „גם אתם. לאָז גאָט מוחל זיין", — און מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאַך.

זיינע בייזע אויגען, און לאָזט אויס מיט אַ גיגון: „פיש — פיש — פרישע — צאַפּעלדיגע — ווייבעלעך!"

— אַ איד אַ נכפּה'ניק! — זאָגען אויף איהם די ווייבער. זיי וואָלטען וועלען איהם אויסמיידען, איז אונמעגליך: נישטאָ מעהר קיין פיליערס אין שטאָדט, אויסער עזריאל דעם פיליער, חאָטש ציהט זיך אויס און שטאַרבט, אָדער בלייבט, חלילה, אָהן פיש אויף שבת, וועלכעס איז נאָך ערגער ווי געשטאָרבען, וואָרום אַ מענש, אַז ער שטאַרבט, ווייסט ער, אַז ער איז געשטאָרבען — און אַיין עק; און אַ ווייב, אַז זי קומט אַהיים אָהן פיש אויף שבת, וועט זי שוין האָבען אַ וואָך פון איהר מאַן — אויף אַלע שונאים געזאָגט געוואָרען!

— ער זאָל וועלען אָנלעגען מיט'ן קאָפּ, נישט אום ערב־יום־טוב דערמאַנענדיג!

אַזוי זאָגען אויף איהם די ווייבער דעם טאָג, וואָס ערב־יום־כפּור, און לויפען מיט די קאָשעקלעך אין מאַרק אַריין, האָבען מורא, חלילה, נישט פערשפּעטיגען, וואָרום ערב־יום־כפּור איז עזריאל זיך נוהג אויפשטעהן כאור, אַז גאָט אַליין שלאָפט נאָך, און אַז אידען קלויבען זיך נאָך אין שוהל אַריין און קוקען־אַרויס אויף לעקאַך פונ'ם גבאי, איז שוין עזריאל אַ יום־טוב'דיגער. דאָס וואַ־טאָווע לייבעל האָט ער אַראָפּגעוואָרפען און אָנגעטהאָן אַ גראָבע לאַסטיקענע קאַפּאָטע, וואָס ער טראָגט נאָר שבת און יום־טוב און וואָס סע שמעקט פון דעסטוועגען דורך און דורך מיט רויהע פיש.

פריהער פון אַלע וועט זיך עזריאל דער פיליער פערפאַסטען. פריהער פון אַלע וועט ער קומען אין שוהל אַריין, וועט זיך אַוועק־שטעלען מיט'ן פּנים צו דער וואַנד אויף איינעם פון די לעצטע ערטער אין דרום־זייט, און איבערגעדעקט מיט'ן טלית איבער'ן קאָפּ, וועט ער אויסשטעהן אַ מעת־לעת אויף די פיס, נישט צוגע־זעצט זיך אפילו אויף אַ וויילע. און דאַוונען וועט ער אין דער שטיל, קיינער וועט פון איהם אַ וואָרט נישט הערען. און וויינען וועט ער אַ סך, קיינער וועט ביי איהם קיין טרער נישט זעהען.

— אין דער ערד אריין! געגוג מאפען!

אפגעזאגט דאס דאזיגע שטיל און גיך, רופט עזריאל דער פילזיער וויעדער אוים אויף א ניגון מיט זיין קלינגענדיגען קול:

— פיש — פיש — פרישע — צאפעלדיגע — ווייבעלעך — אויף שבת!

איטלזיבע אידינע, זי מעג זיין א בעל־הבית'טע אדער א דינסט, איז ביי עזריאל דעם פילזיער פעררעכענט, אז מע בעדארף אויף איהר האבען אין אויג. דאס הייסט, ער איז זי נישט חושד, חלילה, אז זי איז א גנב'טע, נאר ביי פיש איז נישט שייך. עזריאל דער פילזיער האלט, אז די שענסטע נגידית און די עהרליכסטע צדקנית וועט זיך קוואפען אמאל, צווישען יא און ניין, בשעת בהלה, אוועק'לקח'ענען א פישעל, אז קיינער וועט נישט זעהען. „פיש, זאגט ער, איז א נסיון, וואס פאר א בעל־הבית'טע איז שווער אויסצושטעהן"... עס טרעפט אלע יאהר א סקאנדאל: א וויי־בעל קריגט פון איהם געפאטשט מיט א העכטעל איבער די פיסקעס. לויפט מען זיך צונויף, און עס ווערד א געטומעל. מענשען שטע־לען זיך אין פאר'ן וויבעל, געבען איהר איין עצה, זי זאל אייג־געבען צום מיראווי אדער שלעפען צום רב, נאר וויל דער בזיון איז גרויס, גרעסער פונ'ם וועהטיג, צענעהט זיך עס מיט גאר־נישט.

א סך וויבער קענען שוין עזריאל'ען. זיי וויסען, אז אלץ טאר מען זיך צו זיינע פיש נישט צוריהרען, אזוי ווי, להבדיל, צו גאלד אדער צו טייערע שטיינער.

— ווי טייער איז ביי אייך היינט א פונט בריליאנטען? — פרעגט איהם א וויבעל, שטעהענדיג מיט'ן קויש פון דערווייטען און וויזענדיג מיט'ן מינדסטען פינגערעל אויפ'ן וואגען.

— איך האנדעל מיט פיש, נישט מיט בריליאנטען. — ענט־פערט איהר עזריאל און איז זי נישט מזכה אפילו מיט א קוק פון

ב.

עזריאל דער פּיליער.

זינט די וועלט שטעהט, האָט זי נאָך נישט געזעהען אזא בייזען נפש, ווי עזריאל דער פּיליער.

א בייזער איד מיט בייזע אויגען, מיט גרויסע ברעמען, און וואָנסים אזעלכע, וואָס שטעכען זיך, און מיט א באָרד, ווי איין אָנגעקלעפּטע, און א וואטענע לייבעל טראָגט ער זומער און ווינטער, וואָס סע זעהען זיך ארויס פון דעם די ציצית פון טלית־קטן און סע שמעקט מיט רויהע פיש פאר א מיל.

א גאנצע וואָך זעהט מען איהם נישט. נאָר אלע ערב־שבת און אלע ערב־יום־טוב קומט ער ארויס אין מארק אריין מיט א הויכען וואָגען פיש. אויפ'ן וואָגען זיצט ביי איהם א מיידעל מיט א שוואַרץ געשטופּעלט פּנים און גיט אכטונג אויף די פיש. און זיין ווייב, מייטע די פּיליערין, א אידינע א געשוואלענע, שטעהט ביי'ם וואָגען מיט א בעזמען אין האַנד און גיט אכטונג אויף די פיש.

— פיש — פיש — פרישע — צאפּעלדיגע — ווייבעלעך — אויף שבת!

אזוי קלינגט אוים עזריאל דער פּיליער אויף א קול מיט א שענעם ניגון איבער'ן גאנצען מארק און לאָזט נישט אראָפּ קיין אויג פון די ווייבער, וואָס האָבען בעלעגרט דעם וואָגען פון אלע זייטען און האָפּען די פיש ביי די קעפּלעך, פערקוקען אין די זשאבּרעם, טיטשען מיט'ן פינגער אין די אויגען אָדער אין די בייכלעך אריין — און דאָס האָט עזריאל דער פּיליער פיינט, ווי חזיר, טרייבט ער אָפּ די ווייבער פון'ם וואָגען:

צו אלע זיינע קונים און שכנים, פרייגד אין בעקאנטע, זיי איבער־בעטען, זיך מוחל זיין:

— א גוט יום־טוב! טאמער האָב איך אייך אָנגעריהרט מיט א קרום וואָרט, בעט איך אייך איבער און ווינש אייך א חתימה טובה.

דערויף ענטפערט מען איהם: „גם אתם, לאו גאט מוחל זיין". — אוֹן מע בעט איהם זיצען און מען איז איהם מכבד מיט לעקאך.

שלאָפען רוהיג. היינט וועט ער אייך נישט אַריינגעהן אין קיין גנבה'שע שטיק מיט דער דיענסט און נישט מאַכען יד־אחת מיט די קצבים, און דעריבער גראָבען אויף איהם די דיענסטען, ווי ווייט זיי קאָנען, און די קצבים וואָלטען איהם דערטרונקען אין אַ לעפעל וואַסער. ווי אַ ביין אין האַלז שטעהט זיי נח־וואָלף. אַ איד אַיין עקשן, שפּאַרט ער זיך אַיין — איז ווי אַייז אָכס פאַר דער שחיטה, פונ'ם אָרט נישט צו ריהרען.

און אַליין זעהט ער אוים אויך ווי אַיין אָכס, ווי אַ וויזעל־טיער. אַ הויכער, אַ ברייטער, מיט אַ רויט פּנים און אַ פּאָר ידים. אַז ער נעמט האַקען פלייש, איז מיט אַזאַ רציחה, גלייך ווי דער אָכס אָדער די בהמה האָט עפּיס חוטא געווען און איז פער'משפּט געוואָרען צעהאַקט און צעשניטען צו ווערען פון זיינע הענד.

— אַ איד אַ רוצח! — זאָגט מען אויף איהם אין שטאָדט און מע האָט פאַר איהם מורא.

נאָר אויב אַ גאַנץ יאָהר עסט זיך נח־וואָלף דער קצב אַיין איטליכען אין די ביינער אַריין, איז דאָס נאָר ביז תשובה־טעג; און קומען אָן די תשובה־טעג, איז איהם נישט צו דערקענען. פונ'ם ערשטען טאָג ראש־חודש אלול ווערד ער שוין אַיין אַנדער מענש. ער ווערד פרום, האָט מורא פאַר גאָט און פאַר אַיין עבירה און פאַר אַ בייזען חלום; הערט אויף צו קריעגען זיך מיט די קצבים; צו די בעל־הבית'טעס ווערד ער ווייך ווי פּוטער, צו די דיענסטען — גוט, חאָטש לעג איהם צו צו אַ מכה — גאָר נישט דער נח־וואָלף. אפילו דאָס פלייש האַקען האַקט ער אָהן רציחה, ווי אַלע מאָל, נאָר פּאַוואָלינקע, מיט רחמים. גאָר נישט דער נח־וואָלף.

ערב יום־כפּור ווערד ער פאַרטיג פאַר פריה; פערשלאָסען די יאַטקע, דאַוונען האָט ער געדאַווענט מיט'ן ערשטען מנין, טהוט ער אָן די יום־טוב'דיגע קאַפּאָטע און געהט פון שטוב צו שטוב

עם קומט אריין א בעל־הבית'טע.

— רב נח־וואלף, האט איהר פריש פלייש?

ענטפערט איהר נח־וואלף:

— ווי קומט צו מיר פריש? פארשטונקען פלייש, אויב איהר דארפט, קאנט איהר ביי מיר קריגען...

אדער:

— רב נח־וואלף, גיט מיר עפּים א גוטען חלק.

— איך וועל אייך געבען סאמע דעם חלק, וועלכען איהר פארדיענט...

אדער:

— וואס גיט איהר עם מיר פאר א נבלה, וואלט איך וועלען וויסען?

— ווי קומט א נבלה זיין א מבין אויף א נבלה?...

אט אזוי גראב בעגעהט זיך נח־וואלף מיט זיינע קונה'טעם די בעל־הבית'טעם. פון דיענסטען שמועסט מען נישט. א דיענסט, אז זי דארף געהן אין יאטקע אריין, פערשעלט זי זיך איהר געבין. זי וויסט פריהער, אז פון נח־וואלף דעם קצב וועט זי נישט גוט אפּשניידען: אדער ער וועט איהר דערלאנגען מיט א לעקער איבער'ן פּנים פון אויבען ארא, אדער ער וועט איהר אנטהון דעם קויש אויפ'ן קאפּ, אדער ער וועט זי גאר דורכטרייבען:

— געה דיר, געה געזונטערהייד צו אין אנדערען, פארהאן גענוג קצבים אהן מיר.

פון דעסטוועגען, איינס צום אנדערען געהער זיך נישט אן. נח־וואלף דער קצב איז טאקי א כעסן, א משוגע'נער, און דאך וועט מען צו קיין אנדערען נישט געהן, ווארום נח־וואלף דער קצב איז דער עהרליכסטער פון אלע קצבים. אלע וויסען, אז זיין וואג איז א וואג און זיין ווארט איז א ווארט. זאגט ער אייך, אז דאס פלייש איז נעכטען געקויעט, דארפט איהר איהם דאס אנדערע מאל נישט אויבערפרעגען. זאגט ער אייך צו א מיליץ, א לונג־אוי־לעבער אדער א פוס אויף שבת — קאנט איהר

מען איז זיך מוחל

א.

נח־וואַלף דער קצב.

דער טאָג פון ערב יום־כּפּור זאָל זיין דריי מאָל אַזוי גרויס ווי ער איז, וואָלט ער אויך געווען קאַרג פאַר נח־וואַלף דעם קצב, ער זאָל פאַרטיג ווערן מיט זיין אַרבייט ביז דער גרויסער ערב־יום־כּפּור'דיגער מנחה.

אין אַרבייט האָט נח־וואַלף געניג — ער דאַרף זיך איבער־בעטן מיט א שטאָדט אידן, בעטן מחילה ביי אַלע זיינע קונים, וואָס קויפן ביי אים פלייש, און ביי אַלע זיינע שכנים, וואָס וואָהנען מיט אים אויף איין גאַס, וואָס שטעהען מיט אים א קלייט נעבען א קלייט, און וואָס זיצען מיט אים א שטאָדט נעבען א שטאָדט אין דער קצב'ישער קלויז.

ס'איז נישטאָ אין שטאָדט א מענש, וואָס נח־וואַלף דער קצב זאָל מיט אים נישט האָבען געהאַט עפּים א סטיטשקע. נישט מחמת נח־וואַלף דער קצב איז, חלילה, אזא שלעכטער מענש, נאָר ס'איז ביי אים, ווי ער אַליין זאָגט אויף זיך, א פּאַרלעך כאַראַקטער — זיך קריעגען מיט דער וועלט.

קומט איהר צו אים אין יאַטקע נאָך פלייש, זאָל ער אייך אָפּבאָרען מיט א שעפּעל קאַלט וואַסער, ער ווייסט אַליין נישט, פאַר וואָס.

אַ קורצע הקדמה.

צווישען די פערשיעדענע טיפּען, וואָס דאָס אידי־
שע לעבען גיט־ארוים, געפינען זיך אויסלכע, וואָס האל־
טען ביי׳ם אוועקגעהן, וואָס שטאַרבען־אָפּ. מאָהלען לע־
בעדיגע מענשען איז אַ תענוג; בעשרייבען די טיפּען,
וואָס שטאַרבען־אָפּ, איז אַ מצוה. זיי בעטען זיך:
„מאָהלט אונז, בעשרייבט אונז; לאָמיר נישט פער־
געסען וועלען פונ׳ם קוכענדיגען דור"... אויסלכע טי־
פּען גלעב איך אַ גאַנץ בינטעל, אַ סעריע. אייניגע פון
זיי — אָט דאָ, צוליעב עשרת ימי תשובה; די איבע־
ריגע — ביי אַנדערע גלעגענהייטען.

מען איז זיך מוחל

טיפען, וואָס שטאַרבען־אַפּ.

געשריבען לכבוד עשרת־ימי־תשובה (אין יאָהר 1911)

אַנדערש מאָל... און מחמת מיר האָלטען שוין ביי׳ם געזעגענען זיך, ווי׳ל איך אייך איבערגעבען אין קורצען, אז בועז לעבט נאָך. נאָך אז אָך און אז וועה איז צו זיין לעבען! ער איז שוין לאַנג אוים מלמד... וואָס טהוט ער? פון וואָס לעבט ער? ער געהט איבער די הייזער. אפשר וועט איהר איהם אַמאָל בעגענענען (איך וועל אייך זאָגען א סימן: עס שלעפּט זיך איהם נאָך א פוס), גיט איהם א נדבה; נעבאָך א רחמנות — איין אַפּגעשלאָגענע הושענא!...

אַנהויבען וועה־מזהון די פּיס וואָרום אויף די אַלע אויסגערע־כענטע קרענק איז דער דאָקטאָר א מבין; און אז איהר זאָגט איהם: די פּיס טהוען אייך וועה, איהר קאָנט ניט ריהרען מיט די פּיס — לאָז ער געהן טאָפּען!...

— געדענקט זשע, קינדער, מאָרגען אין דער פריה זאָלט איהר ניט אויפשטעהן פון אייערע געלעגערס! און בכדי מיר זאָלען זיין זיכער, אז מיר האָבען געמאַכט יד אחת און קיינער פון אונז וועט ניט קומען מאָרגען אין חדר אריין, לאָמיר זיך געבען איינס דאָס אַנדערע תקיעת־כף און איבערשלאָגען מיט א ציצה!

אזוי האָט אויסגערופען אונזער חבר וועלוועל, און מיר האָ־בען זיך געגעבען איינס דאָס אַנדערע תקיעת־כף און איבערגע־שלאָגען מיט א ציצה, און זענען געגאַנגען יענעם אויף דער נאַכט פון חדר אהיים לעבעדיג, פרייליך, און געזונגען ליעדער, ווי די גבורים, וואָס האָבען א מיטעל ווי אזוי גובר צו זיין דעם שונא, איינצונעמען די מלחמה.

קינדער! מיר געהען־צו צום סאָמע העכסטען אינטערעס פון אונזער געשיכטע, און איך פערשטעה, אז איהר זענט נייגעהריג צו וויסען, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט פון׳ם דאָזיגען נאַרישען קינדערשען פּלאַן; פון׳ם דאָזיגען משוגענעם סטרייק? איך פער־שטעה, אז איהר ווילט וויסען, צי איז דאָס תקיעת־כף געווען א תקיעת־כף? צי האָבען מיר געהאַלטען וואָרט? ווי אזוי האָבען אויסגעזעהען אזוי פיעל קינדער, וואָס האָבען פּלוצים זיך אַוועק־געלעגט אַלע אויף איין קרענק? וואָס האָבען געזאָגט די עלטע־רען? וואָס האָט געטהאָן דער רבי? און צי האָבען מיר אויסגע־פיהרט דאָס, וואָס מיר האָבען געוואָלט?...

שאדע, וואָס איך קאָן אייך איצט מעהר ניט דערצעהלען, קינדערלעך, — ס׳איז ערב יום־טוב, און איך מוז איבערריסען זאָמע ביי׳ם רעכטען שפּיץ, און איבערלאָזען דעם סוף אויף אייך

— איז ניט גוט! — ענטפערען מיר איהם אַפּ.

— ניין, ניט דאָס מיין איך. איך מיין עפּעס אַנדערש: למשל, אז אייגער פּון אונז ווערד קראַנק — געהט ער אין חדר אַריין, צי ער בלייבט זיצען אין דער היים?

— פּאַרשטעהט זיך, אז ער בלייבט זיצען אין דער היים! — שרייען מיר אויס אַלע אין איין קול, און וועלווע פּרעגט ווייטער:

— ווי זשע איז אָבער דער דין, אז אויף צוויי פּון אונז קומט א קרענק?

— זיצען צוויי אין דער היים.

— נו, און אז אויף דריי? — הערט וועלווע ניט אויף צו פּרעגען, און מיר מיערען זיך ניט אין צו ענטפערען איהם:

— זיצען דריי אין דער היים.

— ווי זשע איז אָבער דער דין, כדומה למשל, אז אויף אונז אַלע איז געקומען א קרענק?

— זיצען מיר אַלע אין דער היים.

— לאָז זשע קומען א קרענק אויף אונז אַלע! — זאָגט וועל־וועל מלא גדולה. און מיר ענטפערען איהם מיט כעס:

— לאָז גאָט היטען! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— איך בין ניט משוגע און ניט חסר־דעה; נאָר איהר זענט בהמות — דאָס יאָ. איך מיין דען, מיר זאָלען קרענקען אויף דער אמת'ען? אויף צו־כלומרשט מיין איך, בכדי מיר זאָלען ניט גיהן אין חדר אַריין. היינט פּאַרשטעהט איהר שוין?

אַזוי גיט אונז צו פּערשטעהן אונזער חבר וועלווע, און מיר הויבען אָן דעם פּלאַן צו פּערשטעהן, און דער פּלאַן הויבט אונז אָן צו געפּעלען, און מיר הויבען אָן צו טראַכטען, וואָס פּאַר א מין קרענק זאָל אויף אונז קומען? דער זאָגט: צייהנווועהטיג. דער זאָגט: קאָפּווועהטיג. דער זאָגט: בויכווועהטיג. דער זאָגט: ווערעם. נאָר בלייבען בלייבט, אז ניט קיין צייהנווועהטיג, און ניט קיין קאָפּווועהטיג, און ניט קיין בויכווועהטיג, און ניט קיין ווערעם. נאָר וואָס דען? עס דאַרפען אונז אַלעמען מיט א מאָל

קומען אמאל א צייט, וואם מיר וועלען פֿטור ווערען פון׳ם דאזיגען שוועריען, ווייסטען, פינסטערען גלות? ניין, קיינמאל נישט! קיינמאל נישט, קיינמאל נישט!"...

אזוי האבען מיר אפגעפסק׳ענט — אומשולדיגע, נאריש קינדער.

V

— קינדער! איהר ווילט הערען א שענעם פלאן, ווי אזוי פטור צו ווערען פון אונזער גוג־ומגוג?

אזוי האט זיך אנגערופען איינמאל אין די אויבענדערמאנטע מרה־שחורה׳דיגע מינוטען איינער פון דער עלטערער כתה, מיט׳ן נאמען וועלוול ליב־אריה׳ס, א יונגל א שייגעץ, און די אויגען האבען איהם בשעת מעשה געבלישטשעט אין דער פינסטער, ווי ביי א וואלף, און די גאנצע חברה קליינוואַרג האט ארומגערינגעלט וועלוולען אויסצוהערען דעם שענעם פלאן, וואם ער האט צוגעקלערט, ווי אזוי פטור צו ווערען פון אונזער גוג־ומגוג. און וועל־וול ליב־אריה׳ס האט גענומען אונז פארלענגן זיין שענעם פלאן פריהער מיט א גאנצער דרשה: ווי אזוי ס׳איז שוין פון דעם בועז׳ען ניט אויסצוהאלטען, ווי אזוי דער אשמדאי באדט זיך אין אונזער בלוט, ווי אזוי מיר זענען פערעכענט ביי איהם ערגער פון היגד, וואַרום א הונד, אז מע דערלאנגט איהם מיט׳ן שטעקען, האט ער חאטש א ברירה צו קוויטשען, און מיר טארען דאם אויך ניט; און אזוי ווייטער און ווייטער... און נאכדעם רופט זיך אן צו אונז וועלוול:

— הערט, קינדער, וואם איך וועל אייך פרעגען? איך ווייל אייך עפּים פרעגען.

— פרעג! — זאגען מיר איהם אלע אין איין קול.

— ווי איז דער דין, אשטייגער, אז אויף איינעם פון אונז קומט פלוצים א קרענק?

זאכען, פון וואָס די האָר שטעלען זיך קאָפויר! עלטערע יונגלעך דערצעהלען, און די קלענערע האָרכען, האָרכען מיט קאָפּ. שוואָרצע אויגלעך אין דער פינסטער גלאַנצען, יונגע הערצלעך קלאָפּען, און עס בלייבט ביי אונז דער הסכם, אז בועז דער רבי איז אָהן א נשמה, א מענש אָהן א נשמה, און אזא מענש איז דאָך גליכען צו א חיה, צו א מזיק, וואָס ס'איז א מצוה איהם צו פטר'ען... און טויזענדער פּלאַנען, נאַרישע קינדערשע פּלאַנען, וועבען זיך ביי אונז אין די קינדערשע מוחות, ווי אזוי מיר זאָלען פּטור ווערען פון ס' דאָזיגען מלאך־המות... נאַרישע קינדער! די דאָזיגע נאַרישע קינדערשע פּלאַנען האָלטען זיי איטלעכער בעזונדער טיף פערבאָרגען ביי זיך אין הארצען. זיי בעטען גאָט, ער זאָל טהון א נס: אָדער דער סדור זאָל פערברענט ווערען, אָדער דעם קאַנטשיק זאָל צונעמען דער רוח, אָדער... אָדער... דעם לעצטען „אָדער" וויל קיינער ניט אַרויסזאָגען; מע האָט דאָס מורא ברענגען פאַר'ן מויל. און דער כוח־הדמיון ביי די קינדער ארבייט, די יונגע פאַנטאַזיע טראָגט, און חלומות, גוטע זיסע חלומות, פּלאָנטען זיך אין דער וואָהר, חלומות פון פריי־זיין, פון לויפען אראָפּ־א־בארג, פון פאָליאָסקען זיך מיט באָרווסע פיס אין טייך, פון שפּיעלען אין פערדלעך, פון שפרינגען איבער פּלוי־טען — גוטע, זיסע, נאַרישע חלומות, וואָס ס'איז ניט בעשערט, זיי זאָלען מקוים ווערען; וואָרום אָט הערט זיך א בעקאַנטער הוסט פון א בעקאַנטען פּאַרשוין, א קלאָפּען פון בעקאַנטע פּאָדעש־ווע, א שליאָפּען פון בעקאַנטע שקראַבעס — און עס ווערען אונז פערקיהלט די געבליטען, און עס ווערען אונז פערגליווערט, פער־שטאַרבען אלע אברים, און מיר זעצען זיך אוועק צו דער תורה און צו עבודת־הבורא, צום לערנען און צום דאַוונען, — פונקט מיט אזא חשק, ווי געהן צום עשאַפּאָט, צו דער תליה! מיר לערנען, און אונזערע ליפּען שעפּטשען: „רבונו של עולם! צי עס וועט קומען אמאל א צייט אויף דעם דאָזיגען עמלק, אויף דעם פּרעה, אויף דעם המן, אויף דעם גוג־ומגוג? צי עס וועט

געווען אַ פּזמון, אַיין אויסגעטראַכטע מעשה אויף צו פערנאַרען אונז צו בועז'ען אין חדר אַריין, און מיר האָבען אָנגעהויבען צו זיפצען און צו קרעכצען אויף אונזער גלות פון בועז'ען, צו מומלען און צו רעדען און צו זוכען מיטלען, ווי אַזוי ווערד מען פּטור פונ'ם דאָזיגען שווערן ביטערען גלות?...

IV

אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען וואָס צווישען טאָג און נאַכט, בשעת די רויטפאַרביגע פייעריגע זון בעדאַרף זיך געזעגענען מיט דער טונקעלער קאַלטער ערד אויף אַ גאַנצער נאַכט; אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען, ווען דער פריילי‌כער, הילכיגער טאָג מאַכט אַ ויברח, און אויף זיין אָרט טרעט־צו מיט שטילע טריט די אומע־טיגע שטילע נאַכט מיט איהר אומעטיגען שטילען סוד; אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען, ווען דער שאָטען קלעטערט אויף די גלייכע ווענד, וואַכסט אין דער לענג און אין דער ברייט; אין די מרה־שחורה'דיגע מינוטען וואָס בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז אין שוהל און די רביצין האָט צו טהון מיט דער ציעג, מיט די קריגלעך אָדער מיט דער דייזשע באָרשטש — דעמאָלט זאַמלען מיר זיך צונויף, קליינוואַרג, אין חדר, אַלע אינאיינעם צווישען אויווען, זעצען זיך אויס אויף דער ערד, די פיסלעך אונ־טער זיך, שלאָגען זיך צונויף, ווי די אומשולדיגע שעפעלעך, כשר'ע לעמעלעך, און דאָרטען, אין דער פינסטער, רעדען מיר פון אונזער מורא'דיגען טיטוס, פון אונזער מלאך־המות בועז. יונגלעך עלטערע, פון דער גרויסער כתה, וואָס לערנען ביי בועז'ען שוין ניט דעם ערשטען זמן, דערצעהלען זיך אָן פון איהם מורא'־דיגע מעשיות און שווערען מיט כל השבועות שבעולם, אַז בועז האָט פערשמיסען ניט איין יונגעל ביז צום טוידט, אַז בועז האָט אַריינגעטריבען אין דער ערד אַריין שוין דריי ווייבער, אַז בועז האָט בעגראָבען זיין איין־און־איינציגען זוהן, וכדומה אַזעלכע ווילדע

מאמע האָט איהם געהאט? ניין, בועז'ען איז דאָס קאַרג! בועז פּאָדערט פון אייך, אז איהר זאָלט אַליין זיך אויסטהון, אַליין אַראָפּציהען, מחילה, די תחתונים'לעך, אַליין נעמען דאָס העמ־דעלע איבער'ן קאָפּ, אַליין זיך אַנידערלעגען, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט'ן פּנים אַראָפּ, — און דאָס איבערגיע וועט שוין בועז אַליין טהון:

שמיצלעך,
מוצלח!
שמיצלעך,
מוצלח!...

און נישט נאָר בועז אַליין האָט געשמיסען, עס האָבען גע־האָלפען שמייסען אויך די בעהעלפערס זיינע, די „משוררים", ווי ער האָט זיי גערופען, געווייגטליך, אונטער דער השגחה פון בועז'ען, מע זאָל חלילה ניט פערפעהלען קיין שמיצל. „ווינ־ציגער מיט א ביסל תורה און מעהר מיט א שמיצל" — אזוי האָט געדרונגען בועז און געגעבען צו פערשטעהן די דאָזיגע טעאָריע מיט'ן שכל־הישר: אז מיט צו פיעל תורה פערשלאָגט מען א קינד דעם קאָפּ, און איין איבעריג שמיצל שאדט ניט. „וואָרום לאָמיר דאָס נאָר פאַרשטעהן, זאָגט בועז, על־פּי חקירה: דאָס לערנען, וואָס מע לערענט מיט א קינד, נעהט דאָס גלייך אין קאָפּ אַריין, לכן איז דאָס מבלבל די רעיונות און מטמטם דעם מוח; און דאָס שמייסען, וואָס מע שמייסט, איז אדרבה־פּארקעהרט: ביז עס דערגעהט פון יענעם חלק דורכ'ן גאַנצען גוף ביז'ן קאָפּ, רייניגט דאָס דערווייל די געבליטען און עס לייטערט דעם מוח. היינט פאַרשטעהט איהר שוין?"

און בועז האָט נישט אויפגעהערט צו רייניגען אונז די גע־בליטען און צו לייטערען אונזערע מוחות. און — אוי־וועה! מיר האָבען שוין מעהר נישט געגלויבט אין יענעם גוטען מלאך, וואָס קומט פון אויבען! מיר האָבען שוין צעקייט, אז דאָס איז נאָר

מעשים טובים"... אדער שמיץ אויף א ציקאוועסט: „לאָם איך זעהן אקאָרשט, ווי אזוי א יונגעלע לאָזט זיך שמייסען"... מיט איינעם וואָרט: „שמיץ", „קאָנטשיק", „מורא", „טרערען" — אט וואָם אין יענער צייט האָט געטהאָן געוועלטיגען אין אונזער קליין נאָריש קינדערש וועלטעל, אהן א שום עצה, אהן א שום רפואה, אהן א שום שטראָהל פון האָפענונג אויף פטור צו ווערען פון דעם גיהנם!...

און דער גוטער מלאך, וואָם די מאַמע האָט געזאָגט? וואו איז ער ערגיץ, יענער גוטער מלאך?

III

איך מוז מיך מודה זיין פאר אייך, אז איך האָב צייטענווייז געקווייקעלט זיך אין דער שענער מעשה מיט'ן גוטען מלאך. א פונק פון אפיקורסות האָט זיך א ביסעל צו פריה ארייגע'גנב'עט צו מיר אינ'ם קינדערש הערצעל ארין. צו פריה האָב איך אנ־געהויבען צו קלערען: אפשר האָט מיך די מאַמע אָפגענארט? צו פריה האָב איך מיך בעקענט מיט'ן געפיהל, וואָם ווערד אָנגע־רופען „שנאה". צו פריה, צו פריה האָב איך פיינט געקראָגען דעם רבי'ן בועז!

און ווי אזוי זאָל מען איהם ניט פיינט האָבען? ווי אזוי, פרעג איך אייך, זאָל מען ניט פיינט האָבען א רבי'ן, וואָם לאָזט נישט קיין קאָפּ אויפהויבען: דאָם טאָרסט דו ניט! דאָרט שטעה ניט! אהין געה ניט! מיט דעם רעד ניט!?... ווי אזוי זאָל מען ניט פיינט האָבען א מענשען, וואָם האָט ניט אין זיך קיין קאָפּ רחמנות, וואָם האָט הנאה, אז יענעם טהוט וועה, וואָם באָדט זיך אין יענעמ'ם טרערען, שמירט זיך מיט יענעמ'ם בלוט?... דאָכט זיך, וואָם קאָן שוין זיין מעהר בזיון פונ'ם וואָרט „שמייסען"?... וואָם קאָן שוין זיין מעהר בושה, ווי אז מע טהוט־אוים א מענשען אָדם־נאָקעט און מע שטעלט איהם אָווענק אין א ווינקעלע, ווי די

פאַרהאַן אַזעלכע פּנימ'ער אויף דער וועלט!). און וואָס איז טאַקי באמת פאַר אַיין עובדא לאַכען? לאַכען — לאַכען דאָך מענשען לעדיגגעהערס, פּוסטע קעפּ, לצים, הולטייעס. אָבער מענשען, וואָס האָבען אויף זיך דאַגות פּרנסה, וואָס טראָגען אויף זיך דעם עול פון תורה און פון דרך־ארץ, האָבען נישט קיין צייט אויף צו לאַכען. בועז האָט קיינמאָל קיין צייט ניט. בועז אָדער ער קנעלט, אָדער ער שמייסט, דאָס הייסט, ער קנעלט שמייסענדיג, אָדער ער שמייסט קנעלענדיג — שווער. אָפּצוטיילען איינס פונ'ם אַנדערען און זאָגען: וואו לאָזט זיך אויס ביי איהם „געקנעלט" און וואו הויבט זיך אָן „געשמיסען".

און געשמיסען האָט אונז בועז, דאַרפט איהר וויסען, קיינ־מאָל נישט אומזיסט. ס'איז תמיד געווען אַ טעם פאַר וואָס: פאַר נישט גוט געלערענט, פאַר נישט גוט געוואָלט דאַוונען, פאַר נישט געפאָלגט טאַטע־מאַמע, פאַר ניט אַריינגעקוקט, פאַר אַרויס־געקוקט, פאַר גלאַט געקוקט, פאַר צו גיך געדאַווענט, פאַר צו פּאַוואָלי געדאַווענט, פאַר צו הויך גערעדט, פאַר צו שטיל גע־רעדט, פאַר אַיין אָפּגעריסענעם לאַץ, פאַר אַ קנעפּעל, פאַר אַ ריס, פאַר אַ דראַפּ, פאַר אויסגעשמירטע הענד, פאַר אַ פערפלעקטען סדור, פאַר אַ נאַשעריי, פאַר אַ לויפעריי, פאַר אַ שטיפעריי, און אַזוי ווייטער און ווייטער, אָהן אַיין עק.

דאָס זענען געווען, קאָן מען זאָגען, שמיץ פאַר „על חטא שחטאנו לפניך ביודעים". היינט זענען געווען שמיץ פאַר „על חטא שחטאנו לפניך בלא יודעים", דהיינו: שמיץ אויף להבא, אַלע ערב שבת און אַלע ערב יום־טוב און אַלע ערב בין־הזמנים, מיט אַ פּירוש דערויף: „טאָמער האָט איהר די שמיץ נאָך ניט פאַרדיענט, וועט איהר זיי, אם ירצה השם, כשר פאַר־דיענען"... אָדער שמיץ אַזעלכע, וואָס עמיצער, אַיין אייגענער אָדער אַ פרעמדער, האָט אַייך געוואָלט אַ טובה טהון, צוגעשטעלט אַ בענקעלע פאַר'ן רבי'ן. אָדער שמיץ מיט אַיין אָנצוהערעניש פונ'ם רבי'ן אַליין: „דו ווייסט שוין אַליין מסתמא, פאַר וואָסערע

צעהנדליג שמיצלעך. „אוי, שמיצלעך־מוצלח! ניטא קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי א רוט, און לעבען זאל דער קאנטשיק!"

אזוי זאגט בועז און נעמט דעם קאנטשיק אין האנד אריין פאוואלינקע, נישט געחאפט, בעטראכט איהם פון אלע זייטען, ווי מע בעטראכט איין אתרוג, נאכדעם נעמט ער זיך צו דער מלאכה ערנסט, מיט ישוב־הדעת, זינגט־צו בשעת מעשה און שאקעלט־צו מיט'ן קאפ:

שמיצלעך!
מוצלח!
שמיצלעך!
מוצלח!

חדושים ונפלאות! בועז צעהלט נישט און האט קיינמאל נישט קיין טעות. בועז שמייסט און איז קיינמאל נישט אין כעס. בועז איז נישט קיין מענש פון כעס; אין כעס איז ער נאר דער־מאלט, וועז א קינד לאזט זיך ניט שמייסען, רייסט זיך פון די הענד, דרויגעט מיט די פיסלעך. זעהט איהר, דעמאלט איז עפים אנדערש. דעמאלט ווערען די אויגען אנגעגאסען מיט בלוט, און ער שמייסט שוין אהן א ניגון און אהן א צאהל: „א יונגעלע דארף ליגען שטיל, אז א רבי שמייסט!... א יונגעלע דארף האבען דרך־ארץ אפילו דעמאלט, ווען מע שמייסט איהם!"...

אויך איז בועז אין כעס, טאמער לאכט א קינד בשעת מע שמייסט דאם (פארהאן אזעלכע קינדער, וואם לאכען בשעת מע שמייסט זיי; א חולאת, זאגט מען...). ביי בועז'ען לאכען — איז סכנת־נפשות! בועז האט אליין נישט געלאכט זינט ער לעבט, און האט פיינט, אז דער אנדערער לאכט. מע האט געקאגט צו־זאגען די גרעסטע פרעמיע יענעם מענשען, וואם וועט שווערעז בנאמנות, אז ער האט אליין געזעהען בועז'ען לאכען. בועז איז נישט קיין מענש פון לאכען. זיין פנים איז נאר נישט מסוגל דערצו. בועז'ס פנים זאל אנהויבען לאכען, וואלט דאם געווים אויסזעהן א סך ערגער ווי ביי איינעם וואם ווייגט (פארהאן,

געווישט די אויגלעך און מקבל געווען אויף זיך דעם עול פון דער תורה און פון דרך־ארץ, און ארויסגעקוקט אויף דעם גוטען מלאך, וואס וועט איהם וואַרפען מסתמא באלד א גראשען פון דער סטעלי.

אוי, אט דער גוטער מלאך! אט דער גוטער מלאך! בעסער וואלט די מאמע נישט דערמאנט דעם נאמען זיינעם! וואַרום אז בועז איז צוגענאנגען צו מיר, מיך געגעבען א נעם מיט זיין טרוקענער בעוואכסענער האנד און א זעז־אנידער צום טיש, איז מיר שוין געווארען נישט גוט אויף צו חלש'ען, און איך האב שוין אויפגעהויבען דעם קאפ ארויף צו דער סטעלי, און האב שוין געחאפט דעם שענעם פסק פונ'ם רבין מיט'ן רעכטען ציה פאר'ן אויהער: „ממזר! וואוהין קוקסט דו?"

אודאי האט זיך „דאס קינד" וואס האט ערשט ניט לאנג געמאזלט" א ביסעלע צעפעסטעט: „מא־מע!" און ערשט דערמאלט פערזוכט דעם אמת'ען טעם פונ'ם רבינ'ס שמיץ: „א יונגעלע זאל נישט קוקען אהין וואו מע דארף ניט!"... „א יונגעלע זאל ניט רעווען ווי א קעלבעל מא־מע!"...

II

די מעטאדע פונ'ם רבי'ן בועז איז בעשטאנען אין איין זאך: ש מ י ץ. פאר וואס עפים שמיץ? ער האט דאס נעגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל און געבראכט א משל פון, להבדיל, א פערד: איבער וואס געהט א פערד? וויעל ער האט מורא. פאר וואס האט מורא א פערד? פאר א שמיץ. פונקט אזוי איז מיט א קינד. א קינד בעדארף האבען מורא: מורא פאר גאט, מורא פאר'ן רבי'ן, מורא פאר טאטע־מאמע, מורא פאר איין עבירה, מורא פאר א שלעכטע מחשבה... און בכדי א קינד זאל טאקי מורא האבען וואס מורא הייסט, בעדארף מען דאס גאניז פיין אפשפיליען, בעל־הבתיש אנידערלעגען און ארייגצימבלען א פאר

ב.

בועז דער מלמד.

I

דאָס וואָס איך האָב געפיהלט דעם ערשטען טאָג, בשעת די מאַמע האָט מיך אָפּגעפיהרט פאַר א האַנד צו בועז'ען אין חדר אַריין, בעדאַרף פיהלען א יונג עופ'עלע, בשעת מע שלאָגט־אָפּ מיט דעם כפרות און מע טראָגט דאָס אָפּ צום שוחט. עס צאַפּעלט דאָס יונגע עופ'עלע, פלאַטערט נעבאַך; פערשטעהן פערשטעהט דאָס ניט, נאָר פיהלען פיהלט דאָס, אז דאָ שמעקט נישט מיט קיין פּראָסע, נאָר מיט עפּעס אַנדערש... ניט אומזיסט האָט זי מיך געטרייסט, די מאַמע מיינע, אז דער גוטער מלאך וועט מיר וואַרפען א גראָשען פון דער סטעלי; ניט אומזיסט האָט זי מיר געשענקט א גאַנצען עפּעל מיט א קוש אין שטערן אַריין; ניט אומזיסט האָט זי געבעטען בועז'ען, ער זאָל געהן מיט מיר א ביסעלע ווייכער, חאָטש א ביסעלע ווייכער, מחמת „דאָס קינד האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט"...

אזוי האָט א זאָג געטהאָן די מאַמע און א וויז געטהאָן מיט דער האַנד אויף מיר, גלייך ווי זי וואָלט איבערגעבען בועז'ען אין די הענד אַריין עפּעס זעהר א טהייערע כלי פון קרישטאָל, וואָס טאָמער חלילה איין ריהר — איז אויס כלי!

א צופּריעדענע, א גליקליכע איז די מאַמע געגאַנגען אהיים, און „דאָס קינד וואָס האָט ערשט ניט לאַנג געמאָזעלט" איז איבערגעבליבען אַליין. תחילת א ביסעל א וויין געטהאָן, נאָכדעם אויס־

מיט נייע ניגונים, מנהגים נייע — גאָלע נייעם און נייעם און נייעם !...

איינמאָל — הושענא־רבה איז דאָס געווען — דער נייער חזן מיט'ן נייעם כאָהר האָט זעהר שען געזונגען דעם „קול מבשר מבשר ואומר", און דער עולם האָט זיך א נעם געטהאָן אָפּשלאָגען די בלעטלעך פון די הושענות (דער דאָזיגער מנהג איז, אַפּנים, פערבליבען אויף שטענדיג). און איך האָב בעמערקט פון דערווייטען איין אלטעטשקען, א גרייז־גרויען, איין איינגעהויקערטען מיט א האָרבאָטער נאָז, מיט מורא'דיגע געדיכטע ברעמען און מיט א באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאָכט זיך, גראָב און גע־דיכט, און אויסלאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטליכע שיטערע לאָנגע בייזע האָר, — און עס האָט מיך געטהאָן א ציה צום דאָזיגען אלטעטשקען, און איך בין צו איהם צוגענאָנגען און האָב איהם אויסגעצויגען די האָנד:

— שלום עליכם אייך... דאָכט זיך, רב איסר... דער שמש?

— דער שמש? וואָסער שמש? שוין לאָנג אוים שמש. שוין לאָנג איין אָפּגעשלאָגענע הושענא — חע־חע !...

אזוי האָט מיר דער אלטעטשקער א זאָג געטהאָן מיט א ציטעריג קול און א ווייז געטהאָן מיט א ציטעריגער האָנד אויף דער אָפּגעשלאָגענער הושענא, וואָס האָט זיך געוואלגערט פאר זיינע פיס, און א ביטער שמייכעל האָט זיך געשפּיעלט אויף דער גרייז־גרויער באָרד, וואָס אָנהויבען הויבט זי זיך אָן, דאָכט זיך, גראָב און געדיכט, און לאָזען לאָזט זי זיך אוים דוקא דין, מיט עטליכע שיטערע לאָנגע נאָך אלץ בייזע האָר...

V

איך האָב מורא, אַז איהר שטויסט זיך אָן, אַז די מעשה נעמט אַ סוף. ביז וואַנען איז דער שיעור צו ציהען? צי איהר ווילט, איך זאָל אַייך טאַקי דערצעהלען, ווי אַזוי אונזערע נייע גבאים האָבען זיך גערעכענט מיט'ן אַלטען שמש? ווי אַזוי מע האָט נעבאַך דעם אַלטען איסר'ען געפיהרט יענעם שמחת־תורה מיט כבוד און מיט געזאַנג איבער אַלע גאַסען, און קונדסים, לצים, ווייסע־חברה'ניקעס האָבען געטראָגען אויף צו־פריהער, מיט גרויס פאַראַד, דעם גאַנצען אוצר מיט סטערינאָווע ליכט, מיט וואַכס און מיט די אַלע טליתים, סדורים, מחזורים, קינות און סליחות, וואָס מע האָט געפונען אויפ'ן בוידעם פונ'ם אַלטען בית־המדרש? — ניין, איך מיין, אַז איהר וועט פון מיר אַזאַ זאַך ניט פערלאַנגען.

דערלעבען אַ נקמה אינ'ם שונא — מהכתיתי; נאָר באָדען זיך אין זיין בלוט — דאָס נישט. איך קאָן אַייך נאָר דערצעהלען נישט מעהר ווי עטליכע ווערטער:

אויף היינטיגע ימים־טובים בין איך מיך דורכגעפאָהרען אַהיים, אין מיין געבורט־שטאָדט. שויז לאַנג נישט געווען. אַ סך, אַ סך וואַסערען זענען פון יענער צייט דורכגעלאָפען. פון דעסטוועגען האָב איך געטראָפען דאָס אַלטע בית־המדרש אויפ'ן זעלביגען אָרט; דער אייגענער אָרון־קודש מיט'ן זעלבען פרוכת, מיט דער אייגענער בימה, מיט די אייגענע הענגלייכטער. נאָר די מענשען — די מענשען האָבען זיך איבערגעביטען, שטאַרק פערענדערט געוואָרען, אַזוי. אַז ס'איז כמעט נישט צו דערקענען זיי. די אַלטע לייט זענען שוין לאַנג אויסגעשטאָרבען, און אויפ'ן הייליגען אָרט זענען מסתמא צוגעקומען אַ שען ביסעל מצבות מיט שענע אויפשריפטען. די יונגעלייט האָבען בעקומען גרויע בערדלעך. די גבאים זענען נייע, אַ חזן אַ נייער, אַ שמש אַ נייער,

טען־ארויס מיט פּאלשע מסירות קענען די פּאַרנעמסטע לייט פון שטאָדט, לכן זענען מיר מוסר מודעה בשם הגבאים דבית־המדרש הגדול, אז מהיום והלאה וועלען מיר געבען השגחה אויף די דאָזיגע ענינים זעהר און זעהר, און דעם, וואָס מע וועט חאפּען, וועט מען מיט איהם טהון על־פּי הזאקאָן"...

פּערשטעהט זיך, אז די מודעה האָבען חברה באַלד אַראָפּ־געריסען, און אויף איהר אָרט איז ארויס־געוואָכסען זיין אַנדער מודעה. האָט מען זיך גיט געפוילט און מע האָט די נייע מודעה אויך אַראָפּגעריסען, און עס איז אויף איהר אָרט אויסגעוואָכסען א פּרישע מודעה, און די בעלי־בתים האָבען געפּונען אין די סטענ־דערס פּרישע בריוועלעך אויפ'ן שמש מיט די גבאים. הכלל, דאָס איז געווען א שטיקעל צייט, וואָס דער עולם האָט געהאַלטען אין איין שרייבען: די גבאים האָבען געשריבען מודעות, און די לצים די ווייסע־חברה'ניקעס האָבען געשריבען בריוועלעך — אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז עס זענען געקומען די טעג פון ימים נוראים. די צייט פון דער קלפּי, פון קלויבען גבאים היסט עס, און עס האָט זיך אָנגעהויבען א שטרייט צווישען ביידע צדדים: פון איין וויי איסר מיט זיינע פּאַטראָנען, די אַלטע גבאים, און פון דער אַנדערער זייט די שקצים, עכברושים, לצים, ווייסע־חברה'ניקעס מיט זיערע קאַנדידאַטען. איטליכער צד האָט געצויגען צו זיך רעם גאַנצען איבעריגען עולם, יעדער מיט וואָס נאָר האָט איהם געבענשט: דער מיט היסע וועלטער, פּלאָם־פּייעריגע דרשית, דער גלאָט מיט זיסע רעד, און דער מיט געבראָטענע קאַטשקעס, פּופּעקלעך, גוטע הבטחות, צוזאָגעבצען אויף שפּעטער, — און שטעלט אייך פאָר, אז גובר געווען האָבען — איהר וועט נאָרניט טרעפען! — דוקא די שקצים, עכברושים, לצים, ווייסע־חברה'־ניקעס! און אויסגעקליבען האָט מען נייע גבאים, און דוקא פון די יונגעלייטלעך, קורצע וויטיקלעך, לצים, קבצנים און — אוי־וועה, א שאנד צו דערצעהלען! — בעלי־מלאכות, פּראָסטע בעלי־מלאכות!...

עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, לצים, ווייסע־חברה'ניקעם, הולי־טייעם, מיט'ן אוצר פון סטערינאַווע ליכט, וואכם, טליתים, סדורים, מחזורים, סליחות און קינות א גאנצער סקלאד! מיינט נישט פון דעסטוועגען, אז איסר האָט זיך חלילה פערלאָרען. איסר איז נישט פון די מענשלעך, וואָם באלד עפּעס פערלירען זיי זיך. ער איז נאָר געשטאַנען, געקוקט און געחידוש'ט זיך, ווי קומט דאָס גאָר אהער, אין שוהל אויפ'ן בוידעם?!...

אויף מאָרגען גאנץ פריה האָט זיך בעוויזען אויפ'ן פּאַרקאַן פון דער שוהל אזא מין אַנאַנס, מיט קרייד אויפגעשריבען:

„בכאן פערקויפט מען יאַהרצייט־ליכט במקח השוה".

אויפ'ן אנדערען טאָג איז שוין געווען איין אנדער אויפ־שריפט. אויפ'ן דריטען טאָג — וויעדער איין אנדער אויפשריפט. און איסר האָט געהאט א גוט שטיקעל ארבייט: אלע פריהמאָרגען פלעגט ער שטעהן מיט א נאסער שמאטע אפּרייבען די דאָזיגע שענע אנאנסען, וואָם זענען געוואכסען אין דער לענג און אין דער ברייט אויפ'ן פּאַרקאַן פונ'ם אלטען בית־המדרש. אויך אין די סטענדערם האָבען בעלי־בתים געפונען אלע שבת נאנצע פּעק מיט בריוועלעך, וואָם לצים האָבען אונטערגעוואָרפען אויף איסר דעם שמש און אויף דעם בינטעל גבאים, וואָם איסר האָט געשלאָ־גען מיט זיי בלאט.

א שווער שטיקעל צייט האָט דעמאָלט איבערגעלעבט איסר. ער האָט ארויפגעפיהרט די גבאים, מע זאָל אויסהענגען אין בית־המדרש א מודעה, אויף פּאַרמעט געשריבען, מיט גרויסע אותיות, בזה הלשון:

„היות ווי עס האָבען זיך בעוויזען ביי אונז, בעונותינו הרבים, יונגע לייט, ריקים ופוחזים, פערדאָרבענע מענשלעך, וואָם טרע־

שטרעקען: בעלי־מלאכות האָבען עס געזונגען ביי׳ם וואַרשטאַט, קעכינס — ביי׳ם אויווען, מיידלעך — אויף די פּריזבעס, מוטערס האָבען מיט דעם פערוויעגט קינדער... אַ נאַריש ליעדעל האָט אין זיך אַ כח: בשעת דער האַלז זינגט, טראַכט דער קאָפּ; קלערט, קלערט אַזוי לאַנג, ביז עס דערקלערט זיך עפּיס; מחשבות דרעהען זיך, דרעהען זיך, פּיקען אין מוח אַזוי לאַנג, ביז עס פּיקט זיך עפּיס אויס, און פון אַ מחשבה ווערד אַ מעשה.

די מעשה, וואָס איז אַרויס פון דעם ליעדעל, איז געוועזן אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע. איהר מעגט דאָס האָרכען. עס קאָן אַייך צו־נוץ קומען.

IV

שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פּנימ׳ער, לצים, ווייסע־חברה׳ניקעס, הולטייעס האָבען אַזוי לאַנג געגראָבען אויף איסר׳ען, געזוכט און גענישטערט, ביז מע האָט זיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ שטיקעל דרך. איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען איז מען אַרויף אויפ׳ן בוידעם פונ׳ם אַלטען בית־המדרש און מע האָט אַנטדעקט דאָרטען אַ גאַנצען אוצר: סטערינאָווע ליכט אַ גוזמא, עטליכע פּוד וואַכס, אַ פּאָר צעהנדליג טליתים נאָך גאָר נייע, אַ גאַנצען סקלאַד פון מחזורים נאָך נישט קיין געניצטע, סדורים מיט סליחות מיט קינות מיט נאָך גוטע זאַכען, וואָס ביי אַייך, קאָן זיין, האָט דאָס נישט אַזאַ ווערטה, ווי ביי אַ שמש פון אַ שוהל. מיט גרויס פּאַראַד האָט מען דעם דאָזיגען אוצר אַראָפּגעטראָגען פונ׳ם בוידעם — און לאָז אַייך שוין אַייער פאַנטאַזיע אַליין פאָרשטעלען אָט דאָס בילד: פון איין זייט איסר מיט דער האָר־באַטער נאָז, מיט די מורא׳דיגע ברעמען, מיט דער מעשענער באָרד, וואָס הויבען הויבט זי זיך אָן, דאַכט זיך, אַזוי געדיכט און גראָב, און לאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר... און פון דער אַנדערער זייט די שקצים.

שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, מזיקים, הולטייעס — מע זאל בעהיט און בעוואהרענט ווערן!

— וואם איז איסר פאר איין אויבערהאר? איסר איז נישט מעהר ווי א שמש, וואם דיענט ביי אונז, ניט מיר ביי איהם! ביז וואנען וועט געוועלטיגן אויף אונז אט דער אלטער איסר מיט די לאנגע פיס און מיט'ן גרויסען שטעקן? חשבון! וואו איז חשבון? דין־וחשבון!!...

אזוי האט ג'טענה'ט אט דער נייער דור פון סאמע שקצים, עכברושים, עזות־מחוצף־פנימ'ער, מזיקים, הולטייעס, און דוקא אין מיטען שוהלהויף, און דוקא הויך אויף א קול... תחילת האט איסר געמאכט זיך כלא ידע, אביסעל טויבליך שוין; נאכדעם האט ער אנגעהויבען זיי טרייבען פון שוהל, פערלעשען די ליכט, פערשליסען די טהיר; נאכדעם האט ער אנגעריצט אויף זיי די בעלי־בתים פון שטאדט, דערצעהלט אויף זיי המנ'ס מסירות, אז די הולטייעס מאכען חוזק פון עלטערע מענשען, אז זיי לאכען אפ פון די גבאים, — א סימן: אט האט ער ניט לאנג געפונען א פאפיערל, עפיס א ליעדל, וואם איינער פון די הולטייעס האט פערלאָרן.

דאכט זיך, וואם? א נארישׂ ליעדל? וואם פאר א חתונה האט אבער דאם דאזיגע נארישע ליעדל אננעמאכט אין שטאדט! וואם פאר איין איבערקעהרעניש — אי־אי־אי! הלואי וואלט דאם איסר בעסער נישט געפונען און נישט בעוויזען דאם די גבאים, וואלט געוואגן פאר אים א סך געזינדער! דאם דאזיגע ליעדל, קאן מען זאגען, איז געווען דער אנהויב פון זיין מפלה. די נארישע גבאים, אנשטאט דעם, מע זאל דאם ליעדל אראפשלינגען און מאכען א שווייג, האבען זיי דאם אליין צעשמירט. זיי האבען זיך אזוי לאנג ארומגעטראגען מיט דעם פון איינעם צום אנדערען, ביז דער עולם האט דאם אויסגעלערענט אויף אוים־וועניג, לצים האבען צוגעזעצט צו דעם א ניגון פון איין אלט בעקאנט ליעדל, און מע האט דאם ליעדל געזונגען אויף אלע

שענס ניט געזעהען. א פערשוויצטער, פעררוקט דאָס היטעל ארויף, מיט'ן גרויסען שטעקען און מיט די לאַנגע שטיוועל, האָט איסר געקנאַטען די בלאָטע, געשפרייזט פון איין גבאי צום אנדערן, געארבייט. געפלאָכטען, געפיהרט רכילות מיט אינטריגעס, אינטריגעס, אינטריגעס אָהן א שיעור!

אויף אינטריגעס פיהרען איז איסר פון תמיד אָן געווען איין בריה אין דער וועלט. א וואַנד מיט א יואַנד האָט ער געקאַנט צוזויפפיהרען, פערקאַכט א קאַשע אזוי קונציג, אז דער גאַנצער עולם זאָל זיך בלאָזען איינער אויפ'ן אנדערען, זיך קריעגען און זידלען, און עס זאָל דערגעהן אַזש צו פּעטש — און ער, איסר, גאַרנישט, גאָט די נשמה! איסר, פערשטעהט איהר מיך, האָט געפיהרט דאָס רעדעל דוקא ניט שלעכט. ער האָט זיך געטראַכט: „רייסט זיך, וייסט זיך, בעלי־בתים, ביי די נעז, וועט איהר פערגעסען אינ'ם שמש"...

פערגעסען אינ'ם שמש — דאָס איז געווען פאר אונזער איסר'ען זעהר א נויטיגע זאַך, מחמת פון א צייט אז מע האָט זיך אָנגעהויבען צו איהם נעמען, דולען א ספּאַדיק, ער זאָל אָפּגעבען דין־וחשבון וואו קומט אהין דאָס גאַנצע געלד פון שוהל? און וועד? דוקא די יונגע־לייט, דוקא יונגווארג, דוקא אָט די „ממזרים", וואָס ער האָט זיי אזוי פיינט געהאַט פון תמיד, וואָס ער פלעגט זיי אמאָל דערגעהן די יאָהר!

פון קינדער, זאָגט מען, וועדען לייט, און פון לייט וועדען קינדער. היבשע עטליכע דורות זענען געווארסען, אויסגעווארסען, און אוועקגעגאַנגען. פון די קליינע ציעגלעך זענען געווארען גרויסע צאָפּעס, פון די קליינע ממזרים זענען געווארען בעלי־בית'לעך; די בעלי־בית'לעך האָבען חתונה געהאַט, געווארען בעלי־בתים; די בעלי־בתים זענען געווארען אלטע אידען, און איסר איז אלץ געווען איסר. נאָר מיט א מאָל איז עפּעס אויסגעווארסען א דור, א נייער, א יונגער, א משונה־מאַדנער דור, א דור פון סאַמע

אזוי מומלען די בעלי־בתים ציווישען זיך שטילערהייד, אז דער שמש זאל ניט הערען. און אז דער שמש געהט־צו, האקט מען איבער דעם שמועס און מע הויבט אן רעדען פון עפים אנ־דערש, בליצלען מיט די אויגלעך, סמארקען בשעת מעשה מיט די נעז און נעמען ביי איהם א שמעק טאבעקע מיט צוויי פינגער פון זיין הילצערן פושקעלע: „זייט זשע מוחל!"...

אט דער „זייט־זשע־מוחל" איז א פאסקודנער זייט־זשע־מוחל. אין איהם ליגט א חניפה'לע: „זייט זשע מוחל, ביי אייך דארף זיין א רעכטער שמעק טאבעקע"... אין איהם ליגט אויך אויך איין אנצוהערעניש אויף אוועקצוגעהן: „זייט זשע מוחל, גיט א שמעק טאבעקע און גענהט אייך געזונטערהייד"...

איסר איז א מבין סאי אויף דער חניפה'לע, סאי אויף דעם אנצוהערעניש. איסר ווייסט, אז דער עולם וואלט וועלען איהם מאכען אוים שמש, אזוי ווי מע וויל לעבען. נאר ער הערט זיי אלעמען, ווי המן דעם גרייגער. איסר האלט זיי רעכט אין די לאפקעס. איסר ווייסט וואס ער האט צו טהון.

III

וועד עס וויל יוצא זיין פאר אלעמען, דער איז נישט יוצא פאר קיינעם; און אז ס'איז בעשערט זיך בוקען, זאל מען זיך בוקען צום קאפ, ניט צו די פים.

דאס האט פערשטאנען איסר, און האט געשלאנען בלאט מיט די גבאים, מיט די עטליכע געצעהלטע רעדעלפיהרער פון שטאדט. זיי האט ער דוקא געפאלגט, געקראכען אונטער די הענגל, נישט געפוילט זיך פין זייערטוועגען געהן איין איבעריגען גאנג, און ג'חנפה'ט האט ער זיי, אז ס'האט געשלאגען צו דער גאל! און וועד שמועסט, אז ס'איז געקומען די צייט פון דער קלפי, פון קלויבען גבאים, — דעמאלט האט איסר נישט גערוהט. וועד עס האט נישט אנגעקוקט דעמאלט איסר'ען, דער האט קיין

אַז ער לאָזט זיי צו־רוה און וואַרפט זיי ניט די שליסלען פון בית־המדרש אין פּנים אַריין: „געהט האַלט־אויס אַליין אַזאַ שוהל מיט האָלץ און מיט וואַסער, מיט ליכט און מיט שוועבעלעך, און אַ האַנטוך אויסוואַשען דאַרף מען אויך, און אַ טאַפלי אַריינשטעלען דאַרף מען אויך, און אויסשמירען די ווענט מיט דער סטעלי דאַרף מען אויך, און אַ סטענדער פאַרריכטען דאַרף מען אויך, און אַ סדור צו־קויפען דאַרף מען אויך, און אַ סליחה אַיינבינדען דאַרף מען אויך; און וואו איז אַ גרייגער, וואו איז אַ דריידעל, וואו איז אַ חנוכה־ליכטעל, וואו איז אַ לולב, וואו איז אַיין אתרוג, וואו איז אַ הושענא, און וואו איז אַ דאָס, און וואו איז אַ יענץ?"... און חאָטש אַלע ווייסען גאַנץ גוט, אַז אַ גרייגער און אַ דריידעל און אַ חנוכה־ליכטעל און אַ לולב און אַיין אתרוג און אַ הושענא און אַ דאָס און אַ יענץ — זענען אַלץ אַזעלכע זאַכען, וואָס נישט נאָר מע דאַרף אויף זיי אויסגעבען געלד, אדרבה, זיי ברענגען נאָך אַריין געלד, — פון דעסטוועגען וועט זיך קיינער נישט דער־וועגען אַריינשטעקען די נאָז. דאָס געהער צום שמש; דאָס איז זיין הכנסה. „די שענע שכירות, וואָס מע נעמט זיך אָן ביי אַייך?... „דער קאָפּ קאָן האַרט ווערען!... וואַסער אויף קאַשע!"... אַזוי זאָגט איסר, און דער עולם שווייגט.

דער עולם שווייגט; חאָטש דער עולם ווייסט גאַנץ גוט, אַז איסר לעגט־אָפּ אַ קערבעל; דער עולם ווייסט גאַנץ גוט, אַז דער שמש איז אָנגעשטאָפּט מיט געלד. ס'איז גאָר אַ סברא, אַז שטי־לערהייד פערלייהט ער אַמאָל עטליכע גראָשענס, מאַכט אַ הלואה'לע, געוועהנליך, אויף אַ בעוואָהרעניש, אויף אַ משכון. און אַ שטיבעל האָט איסר אַיין אייגענס, און אַ בהמה אַיין אייגענע, און טרינקען טרינקט ער אויס אַלע טאָג, און דוקא פון אַ גרויס גלאָז, און אַ פּעלץ טראָגט ער ווינטער, ברוך השם, ווי דער שענ־סטער בעל־הבית, און שיך טראָגט די שמש'טע גאַנצע, און אַ יופּע האָט זי זיך געמאַכט ניט לאַנג אַ נייע — פאַר קהל'ס געלד: „פאַר אונזער בלוט, אויסקרענקען זאָל זי דאָס, רבונו של עולם!"...

II

מע קאָן זאָגען, אז די גאַנצע שטאָדט איז ביי איסר׳ען אין גלות. וואָס ער וויל, דאָס טהוט ער. וויל איסר ניט הייצען די שוהל ווינטער אינ׳ם פראָסט, מעגט איהר צעזעצט ווערען רעדענ־דיג, וועט ער אייך הערען, ווי דעם פאַראיאָהריגען שניי. וויל איסר, מע זאָל זיך שטעלען דאָוונען פריה, וועט איהר שוין פער־שפעטיגען ווען איהר זאָלט ניט קומען. וויל איסר אייך נישט געבען קיין עליה אַבצוהן וואָכען דורכאיינאַנד, מעגט איהר קוקען צו איהם אויף דער בימה פון הייגט ביז מאָרגען, הוסטען צעזעצ־טערהייד — ער וועט אייך ניט זהן, ניט הערען! דאָס אייגענע איז מיט׳ן טלית, און מיט׳ן חומש, און מיט׳ן מחזור, און מיט׳ן אתרוג, און מיט דער הושענא. איסר וועט אייך ברענגען דע־מאָלט, ווען ער וועט וועלען, ניט ווען איהר וויל! וואָס זענט איהר עפים פאַר א „איהר״? „בעלי־בתים — זאָגט ער — זענען ווי די הינט, און ער איז איינער. איין שמש, קיין עין־הרע, אויף אזוי פיעל עולם — משוגע צו ווערען!״

און איסר שמיצט זיך, וואַרפט זיך, מאַכט איטליכען מיט דער בלאָטע. דער גרעסטער בעל־הבית קאָן ביי איהם חאַפען א פסק, ער זאָל ניט טרעפען די טהיר. „מיך — זאָגט ער — זאָלט איהר בעסער ניט זאָטשעפען, וואָרום איך האָב קיין צייט ניט מיט אייך צו רעדען! איהר זענט א סך, אָן איך בין, קיין עין־הרע, איינער!״ און קיינער זאָטשעפט איהם ניט; איהר זענט געהרען, אז ער טשעפט אייך ניט.

ס׳פערשטעהט זיך, אז קיינער וועט זיך ניט איינשטעלען פרעגען ביי איסר׳ען, וואו קומט אהין דאָס געלד, וואָס פאַלט־אַריין פון די „בעבור־שנדרם״, פון די יאָהר־צייט־ליכט, פון דער פושקע, וכדומה אזעלכע זאכען, וואָס זענען שייך צו בעל־הבתיש־קייט. וואָרום בעל־הבית אין שוהל איז דאָך ער — הייגט וועמען דארף ער דאָס אפגעבען דין־וחשבון? דער עולם איז געהרען.

דאַרפען האָבען דאָס נייענייעהריגע קהחת!..." און מיר האָבען טאַקי געציטערט, טאַקי געהאַט דאָס נייענייעהריגע קדחת.

וואָס האָבען מיר מורא געהאַט, פּרעגט איהר? אַנו, פּרובט, אַדרבה, האָט ניט מורא, אז מע טהוט אייך א נעם פּאַר'ן אויהער און מע פּיהרט אייך צו צו דער טהיר און מע גיט אייך האַלז־און־נאַקען און מע זאָגט אייך:

— אַהיים, ממזרים, א רוח אין אייער פּאָטער און מוטער אַריין!

איהר וועט זיך אפשר קלאָגען אויף איהם פּאַר דער מאַמען? נו, אַדרבה, פּרובט! וואָס וועט זיין, ווילט איהר וויסען? אָט וועל איך א־יך זאָגען וואָס ס'וועט זיין: איהר וועט קומען אַהיים און בעווייזען דער מאַמען אַיין אָנגערוסענעם אויהער; וועט די מאַמע אָנפאַלען אויפ'ן טאַטען מיט א גוואַלד: „זעה־נאָר, זעה דעם בן־יחיד דיינעם, ווי דער רוצח דער גזלן האָט איהם אָנגע־ריסען אַיין אויהער!" וועט אייך דער טאַטע נעמען פּאַר א הענ־טל און וועט אייך ברענגען אין שוהל אַריין און צופּיהרען גלייך צו איסר דעם שמש, ווי אייגער רעדט: „נאַט, זעהט וואָס איהר האָט געטהאָן מיט מיין בן־יחיד, איהר האָט דאָך איהם שיער־שיער ניט אָפּגעריסען אַיין אויהער". וועט איסר געבען א הוק אויפן טאַטען: „געהט אייך געזונטערהייט מיט אייערע ממזרים!" (איהר הערט? א בן־יחיד איז ביי איהם אויך „ממזרים"!). און דער טאַטע וואָס וועט טהון? דער טאַטע וועט אָנרוקען דאָס היטעל און וועט געהן אַהיים. וועט איהם די מאַמע פּרעגען: „נו?" וועט איהר דער טאַטע זאָגען: „איך האָב דאָס איהם מכבד געווען, אָט דעם המן הרשע! וואָס נאָך האָב איך איהם געקאָנט טהון?"...

זאהר ניט שען אפילו, אז א טאַטע זאל זאָגען אַזא גראָבען לייגען! נאָר וואָס זאל מען טהון, אז מען איז ביי א שמש אין גלות?

עס ווייזט זיך אייך אויס, אַז זיי זענען תמיד אַזוי געווען און וועלען אייביג אַזוי בלייבען. קינדווייז פלעג איך מיך ניט קאָנען אָפּרייסען פון דעם איסר'ען; מיך האָט אינטערעסירט איין זאַך: ווי אַזוי איז געווען איסר, בשעת ער איז נאָך ניט געווען קיין איסר? דאָס הייסט, בשעת ער האָט נאָך נישט געהאַט אָט די מ רא'דיגע ברעמען, אָט די גרויסע האָרבאַטע נאָז, וואָס איז שטענ־דיג אָנגעשטאָפּט מיט טאַבעקע, אָט די מעשענע באָרד, וואָס הוי־בען הויבט זי זיך אָן, דאַכט זיך, אַזוי געדיכט און גראָב, און לאָזען לאָזט זי זיך אויס דוקא דין, מיט עטליכע שיטערע לאַנגע בייזע האָר? ווי אַזוי האָט ער אויסגעזעהן, למשל, בשעת ער איז געווען אַ יונגעל, געגאַנגען באָרוויס, געלערענט אין חדר און גע־חאַפּט פּעטש פונ'ם רבי'ן? און וואָס איז געווען איסר, בשעת די מאַמע זיינע האָט איהם געטראָגען אויף די הענד, איהם געגעבען זויגען, איהם אויסגעווישט דאָס נעזעל: „איסר'על, זיסער קדיש מיינער, ליכטיגער פּנים געטרייער, מיר זאָל זיין פאַר דייגע ביינ־דעלעך!"? —

אָט אַזוי פלעג איך זיך קינדווייז אַמאָל פערטראַכטען, זיך ניט קאָנען אָפּרייסען פון איסר'ען.

— אַהיים, ממזרים, אַ רוח אין אַייער פאָטער און מוטער אַריין! — פלעגט איסר אפילו קלערען וועגען איהם נישט לאָזען.

דאַכט זיך, אַז איך בין א י י נ ע ר, פון דעסטוועגען הייס איך ביי איהם מיט אַ לשון רבים: מ מ ז ר י ם! פאַר וואָס קומט מיר „ממזרים"? איסר האָט פיינט, פערשטעהט איהר מיך, אַז מע שטעהט און מע קוקט איהם אין די אויגען אַריין. איסר האָט פיינט קליינוואַרג, קאָן נישט אָנקוקען קיין קינדער! „קינדער, זאָגט ער, — דאָס זענען כל מום רע; קינדער זענען פּאַקאָסט־ניקעס, צו־להכעיס'ניקעס; קינדער זענען ציעגען, וואָס שפּרינגען אין פרעמדע גערטנער; קינדער זענען הינט, וואָס סיפּען ביי די פּאָלעס; קינדער זענען חזירים, וואָס קריכען אויפ'ן טיש; קינ־דער דאַרפען וויסען דרך־ארץ, קינדער דאַרפען ציטערען, קינדער

אָפּגעשלאָגענע הושענות

א.

איסר דער שמש.

I

דערמאָן איך מיך אָן איסר דעם שמש, שטעלט זיך מיר פאָר אין דער פאַנטאַזיע א מין אלכסנדר מוקדון, א נאַפּאָלעאָן באָנאַפּאַרט, וכדומה אַזעלכע בילדער, גבורים פון דער היסטאָריע...

א קלייניגקייט איסר? א מענש, וואָס פיהרט די גאַנצע שוהל מיט אַלע בעלי־בתים ביי דער נאָז. א מענש, וואָס האַלט דאָס גאַנצע שטעדטעל ביי זיך אין בוזעם. א מענש, וואָס דיענט ביי אַלעמען און געוועלטיגט אויף אַלעמען. א מענש, וואָס איז יעדען אונטערוואָרפען און האָט פאָר קיינעם קיין מורא ניט. א מענש, וואָס האָט א בייזען קוק, מוראַ'דיגע ברעמען, א מעשענע באָרד, א געזונדען קולאַק מיט א לאַנגען שטעקען. א וועלטלע אויסצורעדען איסר!

וועד האָט געמאַכט איסר'ן פאָר א איסר? פרעגט מיך עפּים גרינגערס. פארהאַן טיפּען, וואָס מע קאָן זיי אָנרופען: „פערגליווערטע", „שטעהענדיגע", דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס ריהרען זיך ניט פון אָרט: אָט אַזוי ווי איהר האָט זיי געזעהן דאָס ערשטע מאָל. אַזוי זענען זיי געבליבען ווי אויף אייביג.

אַפּגעשלאָגענע הושענות

געשריבען אין יאָהר 1905.

זעצען זיך אוועק פֿאוואָלינקע אונזערע ביידע אנטיסעמיטען, וואַרפען־אַראָפּ פון זיך די „בעסאַראַבצעס" און לאָזען־אויס ביידע דעם בעקאַנטען אידישען מאָטיוו פונ׳ם בעקאַנטען אידישען לידעלע, שוין נישט מיט קיין פייפען, נאָר מיט ווערטער ממש:

„און דער רבי לעהרענט
מיט די קינדערלעך
דעם אלף־בית!"...

ער קאָן בשום אופן נישט פערשטעהן דעם שכל, ווי קומט ער, מאַקס, אַהין, אויף יענער באַנק? און ווי אַזוי זעהט דאָס א מענש זיך אַליין אָהן א שפּיעגעל?... ער פּיהלט, אז אייגציג־ווייז שטעלען זיך איהם די האָר קאָפויר...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז הויבט־אָן אונזער מאַקס קומען צו די געדאַנקען און פערשטעהן, אז יענער, וואָס ליגט דאָרט אויף יענער באַנק, איז ניט ער, מאַקס, נאָר איין אַנדערער. איז איהם אָבער קשה: פון וואַנען האָט זיך געגומען אַהער דער דאָזיגער פּאַרשוין, און גראָד אַקעגען איהם, און גראָד מיט א „בעסאַרא־בעז"?

אונזער מאַקס האָט קיין צייט ניט וואַרטען ביז טאָג, און עס ווילט זיך איהם טרעפען דאָס רעטעניש וואָס גיכער, און טאַקי שוין, און טאַקי באלד; און ער טהוט זיך א ריהר און הויבט־אָן צו שלעפּשטשען מיט'ן בלאַט, און ער דערהערט, אז יענער פּאַר־שוין, וואָס אויף יענער באַנק, טהוט זיך אויך א ריהר און שלעפּ־טשעט אויך מיט'ן בלאַט. בלייבט ער שטיל און קוקט זיך איין נאָך שטאַרקער, און דערזעהט, ווי יענער פּאַרשוין, וואָס אויף יענער באַנק, קוקט אויף איהם מיט א האַלבען שמייכעל. אזוי אונזערע ביידע „בעסאַראַבצעס" ליגען איינס אַקעגען דאָס אַנ־דערע, און קוקען איינס אויפ'ס אַנדערע, און מע שָווייגט. ביידע אַנטיסעמיטען חלש'ען, געהען־אויס וויסען, וועד מע איז; נאָר מע האַלט זיך איין מיט אַלע כחות און מע שווייגט. פּאַלט פּעטי אויף א שכל און הויבט־אָן אויסצופייפען שטילערהייד א בע־קאַנטען אידישען מאַטיוו פון א בעקאַנט אידיש ליעדעל:

„אויפ'ן פּריפּעטשיק ברענט א פייערעל"...

און מאַקס האַלט איהם אונטער אויך שטיל און אויך מיט א פייפען:

„און אין שטוב איז היים"...

ד.

מאקם בערליאנט האט געהאט א שוועדע נאכט... אפנים, עס האבען אין איהם געדעדט די מאכלים, וואם ער האט געהאפט אויפ'ן וואקואל, מחמת עס האבען זיך איהם געפלאנטעט משונה־מאדנע ווילדע חלומות. למשל, עס האט זיך איהם געדאכט, אז ער איז ניט מאקם בערליאנט — אז ער איז גאר קרושעווען, דער רעדאקטאר פונ'ם „בעסאראבעץ", און אז ער פאהרט ניט אין וואגען, נאר רייטענדיג אויף א דבר־אחר, און א ראק, א רויטער ראק, א געקאכטער, ווינקט צו איהם מיט די הערנער, און עס הערט זיך פון ערגיץ א געוויין: „קי־שי־נעוו!"... און ווי עפים א ווינטעל בלאזט איהם אין די אויהערן, און ער הערט א שעלעשטשען פון בלעטער אדער פון ווייבערשע קליידלעך, און ער ווי׳ עפענען איין אויג און קאן ניט, און ער טאפט זיך ביי דער נאז — נישטא קיין נאז, קיין סימן פון קיין נאז; אויפ'ן ארט פון דער נאז טאפט ער אן א „בעסאראבעץ", און ער ווייסט ניט ווא ער איז. ער ווי׳ זיך ריהרען און קאן נישט. ער פיהלט, אז דאס איז א חלום, נאר ער קאן נישט גובר זיין דעם שלאף, ער קאן נישט געוועלטיגען אויף זיך, ער קאן נישט! ער ליגט און ליידט נעבאך גרויסע יסורים, ער איז ווי אין דער הינהער־פלעט. ער פיהלט, אז עס געהען איהם אוים די כחות. נעמט ער זיך אן מיט'ן לעצטען ביסעל קראפט און לאזט־ארוים א שטילען קרעכץ, וואס נאר ער אליין קאן איהם הארכען, און עפענט־אויף א שטיקעל אויג, קוים־קוים וואס ער זעהט, און ער דערזעהט א שטראהל פון א ליכט און א געשטאלט פון א מענשען, וואס ליגט אויסגעצויגען אקעגען איהם, אויך איינער אליין, ווי ער, אויף א גאנצער באנק, און אויך איבערגעדעקט, ווי ער, מיט א נומער „בעסאראבעץ", — און אונזער מאקם ווערד נבהל ונשתומם: עס מאהלט זיך איהם אוים, אז דאס זעהט ער טאקי זיך אליין אויסגעצויגען אויף יענער באנק, אוז

פּעטי ניעמטשיק מיט זיינע אנעקדאָטען האָט אַ שם אויף דער וועלט. איין שטיקעל חסרון, וואָס וואו ערגיץ איין אַנעקדאָטע, האָט זיך עס, זאָגט ער, געטראָפען מיט איהם אַליין טאקי, און בישעת מעשה שוועהרט ער אייך אָפּ מיט כל השבועות שבעולם, אַז אַלע מאָל טרעפט זיך מיט איהם דער אַנעקדאָט אין איין אַנדער אָרט; ער פערגעסט פון איין מאָל צום אַנדערן. די משמעות, אַז פּעטי ניעמטשיק, דער גענעראַל־אינספּעקטאָר, איז אַ ביסעל געהאָפּט אויף דער עברי, דאָס הייסט, ער איז אַ שטיקעל בעל־מגזם, אָדער, ווי מע רופט דאָס אין אונזערע קאַנטען, ער איז, מחילה, אַ ליגנער. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, וואָס מיר דריקען זיך אויס אַזוי גראָב; עס וואָלט, אייגענטליך, געווען גענוג, מיר זאָלען זאָגען אויף אים, אַז ער איז איין אַגענט, און וואָס איין אַגענט איז — ווייסט איהר דאָך אַליין...

אַרויסגעקומען אין וואָגאָן און דערזעהען אונזער מאַקס בערליאָנט ליגען אויסגעצויגען אויף דער באַנק, איבערגעדעקט מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ", און דערקענט נאָך דער נאָז, אַז דער פּאַרשוין איז קיין שום מחותן ניט מיט קרושעוואָנען און מיט זיין שענעם „בעסאַראַבעץ", איז די ערשטע מחשבה זיינע געווען:

— איין אַנעקדאָט!... אַ נייער אַנעקדאָט!... ער וועט שוין האָבען, מיט גאָט'ס הילף, וואָס צו דערצעהלען און דערצעהלען!

און פּעטי ניעמטשיק האָט זיך אַראָפּגעהאָפּט אויפ'ן וואָק זאַל, האָט זיך בעוואָהרענט אויך מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ" און האָט זיך אַוועקגעלעגט אקעגען מאַקסען — זעהען וואָס וועט דאָ זיין? — און איז אויך אַנשלאָפען געוואָרען...

אַצינד לאָזען מיר איבער דעם „בעסאַראַבעץ" נומער צוויי, דאָס הייסט, דעם גענעראַל־אינספּעקטאָר פּעטי ניעמטשיק, און קעהרען זיך אום צוריק צום „בעסאַראַבעץ" נומער איינס, דאָס הייסט, צום קאָמיוואָיאַזשער מאַקס בערליאַנט.

מיר לאָזען שלאָפען אונזערע ביידע „בעסאַראַבצעס", א באַנק קענען א באַנק; מיר ווילען בעקאַנט מאַכען דעם לעזער מיט דעם צווייטען פּאַרשוין, וועלכער איז אוך אַ ס אַר איז.

ער איז א ענגעראַל... ניט קיין ענגעראַל פון דער מלחמה אוך ניט קיין ענגעראַל־גובערנאַטאָר, נאָר א ענגעראַל־אינספּעקטאָר, אייך אַגענט, הייסט דאָס, פון א געזעלשאַפט. הייסען הייסט ער נ י ע מ ט ש י ק, דער נאָמען זיינער איז חיים, נאָר שרייבען שרייבט ער זיך אַלבערט, אוך רופען רופט מען איהם פּעטי.

אין פּלוג, קומט דאָך אוים אפילו א ביסעל ווילדליך: מילא, אז פון חיים וואַכסט־אוים אייך אַלבערט — פּערשטעהט זיך נאָך; וואָרום למאי ווי אזוי וועלכע ביי אונז פון וועלוועל „וולאַדימיר", פון ישראל „איסידאָר" אוך פון אברהם „אוואַקום"? נאָר ווי אזוי איז דאָס געוואָרען פון חיים „פּעטי"? מוז מען זיך, אַלזא, ארייכלאָזען א ביסעל אין חקירה, זיך פערטיעפען אין חכמת הלשון אוך געהן מיט'ן שכל־הישר: ראשית חכמה, וואַרפען מיר אַרויס די חית פונ'ם „חיים". נאָכדעם בעטען מיר מחילה די צוויי „יוד'ען" מיט דער „מם" — בלייבט שוין נאָר איבער די „אלף" אליין. שטעלען מיר צו צו דער „אלף" נישט מעהר ווי א „למד" מיט א „בית" מיט איין „עין" מיט א „ריש" מיט א „טית" — מאַכט דאָס ניט אַלבערט? נו, אוך פון אַלבערט וועלכע שוין במילא אַלבערטי, בערטי, בעטי, פּעטי. Sic transit gloria mundi — אָט אזוי, הייסט דאָס, וועלכע פון א קאַטשקע איין אינדיק.

בקיצור, אונזער פּאַרשוין הייסט פּ ע ט י נ י ע מ ט ש י ק אוך איז א ענגעראַל־אינספּעקטאָר אוך פּאַהרט־אוים די וועלט, ווי מאַקס בערליאַנט; נאָר ער איז בטבע שוין נאָר איין אַנדער מין נפש: א לעבעדיגער, א פרייליכער, א בערעדעוודיגער. אוך חאַטש ער הייסט פּעטי אוך איז א ענגעראַל־אינספּעקטאָר, פון דעסטוועגען איז ער א איד גלייך מיט אַלע אידען, אוך האָט ליעב א אידען, ליעב צו דערצעהלען מעשיות אוך אַנעקדאָטען פון אידען.

מאסקווע קיין לאדז, ליגט איינער אליין אויף א באנק, צוגעדעקט מיט א נומער „בעסאראבעץ", און חאפט א דרימעל. לאמיר איהם ניט שטעהרען.

ג.

מאקם בערליאנט איז טאקי א איד א חכם, נאר היינטיגם מאל האט ער דוקא נישט געטראפען. ס'איז טאקי אריינגעקומען איז וואנאן א פארשוין, א גראבער, א געזונדער, א פארסאפעטער, מיט עטליכע טשעמאדאנעס, איז טאקי צוגענאנגען צו מאקסען, טאקי בעטראכט איהם, ווי ער ליגט דאם איבערגעדעקט מיט א נומער „בעסאראבעץ", נאר ער האט ניט אויסגעשפיגען דריי מאל און איז ניט אפגעשפרונגען. ער איז נאר געשטאנען און האט בעטראכט דעם דאזיגען נפש, דעם אנטיסעמיט מיט דער סעמיטישער נאז (בשעת שלאפען האט זיך דאם בלאט א ביסעל ארויפגעגליטשט, און די חרפה, די נאז הייסט עס, האט זיך אנטפלעקט און ארויסבעוויזען ביי אונזער העלד מיט איהר גאנצען פראכט און גלאנץ).

געשטאנען עטליכע מינוט מיט א שמייכעל אויף די ליפען און אוועקגעלעגט די טשעמאדאנעס אויף דער צווייטער באנק, וואם אקעגען מאקסען, האט זיך אונזער נייער פארשוין ארויסגעחאפט אויף א פאר מינוט אויפ'ן וואקזאל, אריינגעקומען צוריק אויך מיט א נומער „בעסאראבעץ", אויפגעבונדען א טשעמאדאן, ארויסבעקומען פון דארטען א קישעלע מיט א קאלדרע, מיט א פאר שטעקשיך, מיט א פלעשעל אדעקאלאן, זיך געמאכט נאנץ היימיש, אויסגעצויגען זיך איבער דער באנק און איבערגעדעקט זיך מיט'ן „בעסאראבעץ", פונקט אזוי ווי אונזער מאקם בערליאנט, געלעגען און גערויכערט, געקוקט אויף מאקסען און געשמייכעלט, צוגעמאכט פריהער איין אויג, נאכדעם דאם אנדערע, אנגעהויבען פאוואלינקע דרימלען.

„וואָס וועט זיך, אַשטייגער, קלאַהרען אַ איד, למשל, אַז ער וועט צוגעהן און דערזאָהען אַ מענשען ליגען אויסגעצויגען און איבערגעדרעקט מיט אַ „בעסאַראַבעץ"? געווים וועט שוין קיינעם ניט קומען אויף די נעדאַנקען, אַז דאָ ליגט אַ איד... אַ אידעע, כלעבען, אַ טהייער מיטל אויף פּטור צו ווערען פון אידען און בלייבען אָפּגעגן נאַכט אויסגעצויגען איינער אַליין, ווי אַ שרה, אויף אַ גאַנצער באַנק"...

אַזוי האָט זיך געטראַכט אונזער העלד, און בכדי ס'זאָל שוין טאַקי קיין בן־אָדם ניט וויסען, וער דאָ ליגט, האָט ער זיך איבער־געדרעקט מיט „בעסאַראַבעץ" איבער'ן פּנים, פּערשטעלט די נאָז אויך, מיט די אויגען, מיט די האָר, מיט'ן גאַנצען צלם־אלקים, און ער האָט זיך פאַרגעשטעלט אַ בילד, ווי אַזוי בייגאַכט קריכט אַ איד מיט אַ סך פּעקלעך אין וואַגאָן אַרײַן, זוכט נעבאַך אײַן אָרט אויף צו זעצען זיך, דערזאָהט ער, עס ליגט אַ פּאַרשוין מיט אַ נומער „בעסאַראַבעץ" איבערגעדרעקט — געווים אַ פּריץ, און געווים אַ רשע איין אַנטיסעמיט, און אפּשר טאַקי קרושעוואַן אַליין — שפּרינגט ער אודאי נעבאַך אָפּ, דער איד מיט די פּעקלעך, שפּייט־אויס דריי מאָל, און ער, מאַקס, בלייבט אַליין, איינער אַליין, ווי אַ גראָף, איבער דער גאַנצער באַנק. חא־חא־חא, כלע־בען, אַ טהייער מיטל, נאָך בעסער ווי אַ מענש זאָל פלוצים אין וואַגאָן בעקומען די חאַלערע!...

דער דאָזיגער פלאָן געפעלט אונזער מאַקסען אזוי שטאַרק, אַז ליגענדיג אונטער'ן „בעסאַראַבעץ", צעלאַכט ער זיך אזש, און אַ מענש, דאַרפט איהר וויסען, אז ער האָט איבערגעבינסען, פער־טרונקען מיט אַ גלעזעל ביער, פערריוכערט אַ ציגאַר און ליגט אָפּגעגן נאַכט אין וואַגאָן איינער אַליין אויף אַ גאַנצער באַנק, אויסגעצויגען ווי אַ גראָף, איז איהם גוט צו לאַכען...

שאַט, לאָז זיין שטיל. אונזער העלד מאַקס בערליאַנט, דער קאַמיוואָיאַזשער, וואָס פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון

געמאכט א שנעפּסל, פערביסען מיט די אלע גוטע זאכען, וואָס א איד טאָר ניט, פערטרונקען מיט א גלעזל ביער, פערריכערט א ציגאָר און איז צוגעגאַנגען צו דער שאַפע, וואו מע פערקויפט ביכער און צייטונגען, און דערזעהען לויגען דאָס געוויסע שענע אַנטיסעמיטישע בלאַט פונ׳ם געוויסען שענעם אַנטיסעמיט קרושעוואַן מיט׳ן געוויסען שענעם נאָמען „ב ע׳ס א ר א ב ע ן״. דאָרט, אין יענע מקומות, דאַרפט איהר וויסען, וואו עס באַקט זיך דאָס דאָזיגע שענע בלאַט, לויגט זיך עס גאַנץ רוהיג: קיינער נעמט דאָס ניט אין האַנד אריין; די דאָרטיגע אידען נעמען דאָס ניט, ווייל ס׳איז „מוקצה מחמת מיאוס״, און ניט־אידען האָט זיך עס שוין צוגעגעסען. לויגט זיך עס דערפאָר בשלום אין שאַפע און דערמאָנט נאָר דעם עולם, אז ס׳איז פאַרהאַן אויף דער וועלט איינער א קרושעוואַן, וואָס רוהט נישט, וואָס שלאָפט ניט און וואָס זוכט מיטלען, ווי אזוי צו בעהיטען און בעוואָהרען און בעשירמען די וועלט פון דער געפּעהרליכער קרענק, וואָס מע רופט זי „אידישקייט״.

מאָקם בערלינאַט איז געווען דער איינציגער, וואָס איז צוגעגאַנגען צו דער שאַפע און האָט זיך געהייסען געבען א נומער „בעסאַראַבעין״. צוליעב וואָס, למשל? אפשר צוליעב דעם אייגענעם טעם, וואָס ער האָט זיך געהייסען דערלאַנגען ראָקעם? און אפשר האָט ער טאקי געוואָלט זעהען, וואָס שרייבט עפּים אזא כלב שבכלבים וועגען אידען? ס׳איז א סברה, זאָגט מען, אז דאָס רוב אַנטיסעמיטישע בלעטער לייגען סעמיטען, דאָס הייסט, מיר אליין טאקי מיט אונזער כבוד... די בעלי־בתים פון די בלעטער ווייסען דאָס גאַנץ גוט און געהען מיט דעם גאַנג, אז „דער איד איז טריפה און דער גראָשען איז כשר״...

בקיצור, אונזער מאָקם האָט געהאַנדעלט א נומער „בעסאַראַבעין״, אריינגעגאַנגען מיט איהם אין וואַגאָן אריין, אויסגעצויגען זיך איבער דער באַנק און איבערגעדעקט זיך מיט׳ן בלאַט, ווי מע דעקט זיך איבער, למשל, מיט א קאָלדרע אָדער מיט א פּלעד, און בשעת מעשה איז איהם דורכגעפלויגען א מחשבה:

להכעיס, האָט מען איהם פּונקט אין יענער צייט, וואָס נאָך קישי־נעוו, אַרויסגעשיקט אַהין, אין יענע מקומות, קיין בעסאַראַביע, און ער האָט געפיהלט, אַז דאָ הויבט זיך אָן פאַר איהם אַ נייער גיהנום. קאַרג האָט ער זיך אָנגעהערט פון די דאָזיגע שענע מעשיות דאָרט ביי זיך אין דער היים? קאַרג האָט איהם געקאָכט דאָס האַרץ, פערלאָפען מיט בלוט, אויף די רציחות, וואָס מע האָט אַזעלכס ניט געהערט אויף דער גאַנצער וועלט? ער וועט דען פער־געסען יענעם טאָג, בשעת איינמאָל אין שוהל האָט מען געמאַכט אַיין „אל־מלא־רחמים" אויף די „הרוגי־קישינעוו"? אַלטע אידען האָבען דעמאָלט געוויינט, ווייבער זענען געפאַלען חלשות...

געוויס האָט זיך אַייך געטראָפען אַ מאָל פאָהרען אין באַהן פערביי אַיין אָרט פון אַ „קאַטאַסטראָפע". איהר ווייסט טאַקי גאַנץ גוט, אַז איהר קאָנט זיצען רוהיג: נאָך אַ מאָל אַזאַ אומ־גליק, אַ קאַטאַסטראָפע, אויף דעם זעלבען אָרט וועט זיך ניט טרע־פען. נאָר איהר דערמאַנט זיך, אַז אָט־אַ־דאָ האָבען נישט לאַנג געקאַטשעט זיך באַרג־אַראָפּ איין וואַגאָן נאָכ'ן אַנדערען, און דאָ האָבען מענשען געלעגט דעם קאָפּ, דאָ האָבען געטרישטשעט ביינער, גערונען בלוט, געשפּריצט מאַרך — איהר זענט זיך מחיה, אַז איהר פאָהרט אַריבער דאָס אָרט בשלום...

מאַקס האָט געוואוסט, אַז דאָ, אין די מקומות, וועלען זיין אַ סך דבורים, מיט מימרות, מיט מעשיות, מיט זיפצען, מיט קרעכ־צען פון אייגענע, און אָנצוהערענישען מיט שטעכווערטלעך פון פרעמדע; און וואָס נעהענטער ער איז געווען צו יענע מקומות, האָט ער אַלץ מעהר געזוכט מיטלען, ווי אַזוי צו אַנטלויפען, אויס־בעהאַלטען זיך פון זיך אַליין...

געקומען שוין גאָר נאָהענט, האָט ער תחילת געוואָלט בלייבען זיצען אין וואַגאָן איינער אַליין. נאָכדעם האָט ער זיך בערעכענט און איז דוקא אַראָפּגעשפּרונגען מיט נאָך פּאַסאַזשירען אויפ'ן וואָקזאַל, דוקא צוגעגאַנגען צום בופעט מיט אַ ברייטקייט, ווי אַ מענש, וואָס ס'איז איהם שטאַרק אויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען, דוקא

אמת, אונזער העלד האָט זיך נוקם געווען אין דער באָרד. אָנגעטהאָן זיך און אויסגעפוצט, טאקי נאָר ווי א כלה, פערדרעהט די וואָנסעם ארויף, זיך פערלאָזט א לאנגען נאָגעל און געטראָגען א שניפּס „אשר לא שניפסו אבותינו", זיך געוואוינט צו די מאכלים וואָס אויפ'ן וואקזאל, אויסגעלאָזט זיין גאנץ ביטער הארץ צום דבר־אחר (ס'זאל איהם אָנגעהן, דעם חזיר, חאטש האלב, וואָס מאקם האָט איהם געווינשעוועט, בשעת ער האָט איהם פערזוכט צום ערשטען מאל!), און וואָס טויג אייך גרוים? ער האָט זיך איינגעשטעלט דאָס לעבען און האָט אָנגעהויבען עסען ראקעס.

פאר וואָס זאג איך „ער האָט זיך איינגעשטעלט דאָס לעבען"? וויי אייערע שונאים זאלען אזוי ווייסען פון זייער נאָז, ווי מאקם בערלינאנט האָט אפילו אָנגעהויבען צו ווייסען, ווי אזוי מען איז זיך נוהג מיט ראקעס: צי מע שניידט זיי מיט א מעסער? צי מע שטעכט זיי מיט א גאָפּעל? צי מע עסט זיי גאנצערהייד?

און פון דעסטוועגען, נאָך די אלע גליקען, קאָן זיך מאקם בערלינאנט ניט אויסבעהאלטען מיט זיין אידישקייט — ניט פון אייגענע, ניט פון פרעמדע. מע דערקענט איהם, ווי א בייזען שילינגער, פונקט אזוי ווי דעם פערשאָלטענעם קין, און מע גיט איהם צו וויסען אויף יעדען טריט און שריט, ווער איז ער און וואָס ער איז. קורץ — ס'איז אויף איהם א גאט'ס רחמנות!

ב.

נאָר אויב מאקם בערלינאנט איז געווען אזוי אומגליקליכער מענש ביז קישינעוו, איז נאָך קישינעוו ניט געווען צו איהם קיין גלייכען. טראָגען אין זיך טיף אין האַרצען א גרויסען וועהטיג און שעמען זיך מיט איהם — דאָס איז א מין גיהנום, וואָס נאָר דער קאָן איהם פערשטעהן, ווער עס פיהלט איהם. מאקם האָט זיך געשעמט מיט קישינעוו, גלייך ווי דאָס וואָלט געווען זיי קישינעוו... און טאקי עפּים גאָר ווי אויף צו־

צוויי אַנטיסעמיטען

א.

מאַקס בערליאַנט איז אַ גערויכערטע ליולקע. ער פאָהרט פון לאָדז קיין מאָסקווע און פון מאָסקווע קיין לאָדז עטליכע מאָל אין יאָהר. ער איז בעקאַנט מיט אַלע בופעטשיקעס אויף די וואָקזאַלען, אויסגעבונדען מיט אַלע קאָנדוקטאָרען, געווען שוין אין די טיעפע גובערניעס, דאָרט וואו אַ איד טאָר נישט זיין מעהר ווי פיער און צוואַנציג שעה, געשוויצט אין אַלע אוטשאַסטקעס, אויסגעשטאַנען אונטערוועגענס גענוג בזיונות, ניט איין מאָל זיך געערגערט, אָפּ־געגעסען דאָס האַרץ — און אַלץ איבער'ן אידענטום. דאָס הייסט, ניט איבער דעם, וואָס ס'איז פאַרהאַן אַ אידענטום, נאָר דערפאַר, וואָס ער אַליין איז, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ איד; און ניט אַזוי דערפאַר נאָך, וואָס ער איז אַ איד, ווי דערפאַר, וואָס ער האָט, מחילה, אַ אידיש אויסזעהען. אָט דער צלם אלקים — אוי, דער צלם אלקים! אויגען שוואַרצע, גלאַנצענדיגע, האָר אויך שוואַרצע, גלאַנצענדיגע — אמת'ע סעמיטישע האָר; אַיין אויסשפּראַך אַ גע'־הרג'עטע, אַיין עכטע אַ אידישע, מיט אַ חי"ש, און דערצו אַ נאָז — אוי, אַ נאָז!

און ווי אויף צו־להכעיס, איז אונזער העלד בעשטראָפט מיט אַ מין פּראָפעסיע (ער איז אַ קאָמיוואָיאַזשער), וואָס ער מוז זיך אַרומפיהרען מיט דער נאָז איבער דער וועלט, און דוקא רעדען, און דוקא אַ סך רעדען — מע זאָל איהם זעהען, הייסט עס, און מע זאָל איהם הערען. קורץ — ס'איז אויף איהם אַ רחמנות.

צוויי אַנטיסעמיטען

ערצעהלונג.

געשריבען אין יאָהר 1905.

אָפּגרונד, אָט־אָט פּאַלט איהר אַראָפּ. איהר טהוט א ציטער און חאפּט זיך אויף מיט א קאָפּוועהטיג און קאָנט לאַנג נישט קומען צו זיך...

דעם דאָזיגען זיסען חלום האָב איך איבערגעלעבט אין דער מינוט, וואָס דער יונגערמאַן מיט די ברילען איז געשטאַנען איבער מיר און האָט ניט אויפגעהערט צו לאַבען פון מיינע בריעף און אויסרעכענען די מעלות פון מיין געליעבטע... ער האָט געלאַכט, און מיר האָט זיך געטריפט בלוט, א טראָפּען נאָך א טראָפּען, און געפאַלען אויף מיין פערוואונדעט האַרץ, אויף מיין פער'סמ'טע נשמה.

און דאָרט אין זאַל האָבען געשפּיעלט די כלי־זמר. די פיעדעל האָט געווויינט, די טרומייט האָט געטערעליקעט, די פלייט האָט געפייפט, דער באַס האָט געברומט, די קעסעל־פויק האָט געבאַראַבאַנעט — באַם! באַם! באַם! און דאָס האַרץ — דאָס האַרץ איז מיר געווען פּוסט און לעדיג, אויף דער נשמה וויסט און פינסטער, חושך, חושך אין אַלע ווינקעלעך.

אקעגען דעם אנדערען, ווי אלטע בעקאנטע, און דער יונגערמאן מיט די ברילען — ער איז געווען דער כלה'ס א לעהרער — האָט מיר איבערגעגעבען אויף איהר אזעלכע זאכען, וואָס עס וואלט געווען גלייכער און גענוינטער פאר מיר, איך זאל דאָס בעסער ניט וויסען...

— סטייטש, און איהרע בריעף? — האָב איך אויסגעשריגען. — אום גאָטעס ווילען, איהרע בריעף?!

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, האָט דער יונגערמאן מיט די ברילען זיך געהאפט בײַ'ן הארצען און האָט אָנגעהויבען צו לאכען און צו קאטשען זיך פאר געלעכטער.

— איהרע בריעף? חא־חא־חא! איהרע בריעף! אוי, איך וועל דאָס נישט אויסהאלטען — א י ה ר ע בריעף!

— וועמע'ס דען בריעף זענען דאָס?

— איהרע? חא־חא־חא! איהרע בריעף? מיינע! חא־חא־חא, מיינע בריעף! מיינע! מיינע!! מיינע!!!

איך האָב געמיינט, אז דער יונגערמאן איז נאָר אראָפּ פון זינען און ער וועט דעם שלאָג בעקומען. ער האָט מיך געהאפט פאר בוידע הענד, מיך געגומען דרעהען איבער'ן שטוב, מיך געשלאָגען אין די פלייצעס און ניט אויפגעהערט צו לאכען:

— איהרע, חא־חא־חא! איהרע בריעף!??

עס האָט זיך אייך וען גע'חלומ'ט א זיסער חלום: א פאלאץ א שענער, גוטע מאכלים, די בעסטע ווייגען, פרישע פירות, נאר־וואָס פונ'ם בוים, א ריח פון בשמים, א גן־עדן... און איינע עפּים א „זי" אינ'ם געשטאלט פון א פרינצעסין מיט גילדענע בעזעלבערטע האָר... און איהר שוועבט, ניט איהר געהט, און איהר פליהט־פליהט אלץ העכער־העכער, גלייך אין הימעל אריין... פלוצים הערט איהר א פייפען, וואָס געהט פון א וואלד ארויס — פי־יו־יט! און א פאטש פון פליגלען און א משונה־מאדנע געלעכטער „חא־חא", וואָס צעטראָגט זיך איבער'ן גאנצען וואלד און לאָזט זיך אוים מיט א לאנגען געהניז — אאאי!!! פאר אייערע אויגען איז א טיעפער

האָבען געקוקט מיר אינוועניג אין האַרצען אַריין און געצויגען מיך צו זיך, ווי אַ מאַגנעט.

איך ווייס ניט, ווי אַזוי דאָס איז געוואָרען, נאָר איך און דער יונגערמאַן מיט די בריל־ען זענען געשטאַנען נאָהענט אייַנער נעבען דעם אַנדערען און האָבען גערעדט, געוועהנל־יך פון דער חתונה, צונ׳ם בערעקענס און פון חתן־כלה.

דעם חתן האָבען ביידע מחותנים צוגעפיהרט אונטער די הענד צו דער כלה, און די כלה איז געזעסען אין מיטען שטוב אויף אַ כענקעל מיט צעל־אָזטע האָר, דאָס פּנים פערשטעל־ט מיט ביידע הענד — אַפּנים, זי האָט געווויינט. די כלי־זמר האָבען געשפּיעל־ט. עס האָט געווויינט אַ פּיעדעל, עס האָט געטערעל־ייקעט אַ טראָמייט, עס האָט געפּייפּט אַ פּל־ייט, עס האָט געבאַראַבאַנעט די קעסעל־פּויק — באָם־באָם־באָם! און דאָס האַרץ — טיק־טאַק! טיק־טאַק!

„אָט־אָט — האָב איך מיר געטראַכט — אָט־אָט, נאָך אַ מינוט, נאָך אַ מינוט — און אַל־יז איז פערפאַל־ען!"...

— אַ טעל־עצע! — רופט זיך אָן צו מיר פּלוצים דער יונגערמאַן מיט די בריל־ען גל־ייך אין די אויהערען אַריין.

— וואָ איז אַ טעל־עצע? — פרעג איך איהם און קוק זיך אַרום אויף אַל־ע זייטען.

— אָט זיצט זי דאָך! — מאַכט ער צו מיר און בעווייזט מיר מיט די בריל־ען אויף דער כלה.

ער האָט דערזעהען נאָך מיין פּנים, אַז איך בין שטאַרק פער־חדוש׳ט, מאַכט ער צו מיר שטיל־ערהייד אויפ־ן אויהער:

— אַ קאַל־ב, אַ בהמה, אַ גל־אַטע, אַ כשר׳ע בהמה! קיין צלם פּאַר קיין אַל־ף, און אַ מרשעת דערצו! און נעמט אַזאַ פיינעם חתן! איהר זענט, דאַכט זיך, זיין ל־עהרער?

איך ווייס ניט, צי ער האָט מיר אַוועקגערופען, צי איך האָב איהם אַוועקגערופען, צי מיר האָבען זיך ביידע אַוועקגערופען אויף אַ זייט, נאָר אין צוויי מינוט אַרום זענען מיר געזעסען איינער

און מע האָט אונז גענומען — ווער ווייס איך ניט; און מע האָט אונז געפיהרט אונטער די הענד — וואוהין ווייס איך ניט; און מע האָט צו אונז עפּיס גערעדט, עפּיס געזאָגט — וואָס ווייס איך ניט. מיר האָט זיך געדרעהט דער קאָפּ, געשעמערירט אין די אויגען, געזשומעט אין די אויהערען, און דאָס האַרץ, דאָס האַרץ — טיק־טאַק! טיק־טאַק!

די כלי־זמר האָבען געשפּיעלט. עס האָט געוויינט אַ פיעדעל, עס האָט געטערעלייקעט אַ טראָמייט, עס האָט געפייפט אַ פלייט, עס האָט געבאַראַבאַנעט די קעסעל־פּויק — באַם־באַם־באַם! און דאָס האַרץ, דאָס האַרץ — טיק־טאַק! טיק־טאַק!...

דאָס לעצטע קאַפּיטעל.

[דער „עפּילאָג" פונ'ם ראָמאַן].

צווישען אַלע פּאַרשוינען, וואָס האָבען זיך אַרומגעדרעהט און געשעמערירט פאַר מיינע אויגען, האָב איך בעמערקט איינעם, וואָס האָט זיך אַרומגעדרעהט גלייך מיט מיר, ווי אַ ווילד־פרעמדער. דאָס איז געווען אַ יונגערמאַן מיט ברילען און מיט לאַנגע האָר, וואָס האָט געהאַט אויף זיך נאָר איין אַרבייט; זיין אַרבייט איז געווען — אויף אַלסדינג קוקען און אַלסדינג זעהען, און ווי עס האָט אויסגעוויזען, האָט ער די אַרבייט געטהאָן גאַנץ געשמאַק: ער האָט געהאַלטען אין איין קוקען.

אַז זיינע ברילען האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף מיר, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז ער זעהט מיך דורך און דורך, אַז ער זעהט מיין האַרץ, אַז ער זעהט מיין סוד, מיין הייליגען־הייליגען סוד, און איך האָב אַראָפּגעלאָזט די אויגען. איך האָב אָבער דערפיהלט אויף זיך די ברילען; איך האָב געפיהלט, אַז ער הערט ניט אויף אויף מיר צו קוקען, און איך האָב ניט ווילענדיג אויפגעהויבען די אויגען און האָב זיך וויעדער בעגעגענט מיט זיינע ברילען, וואָס

געווען פערנומען מיט מיינע אייגענע מחשבות, מיט מיינע זעהר ניט פריילִיכע געדאַנקען: „ווי אַזוי מאַכט מען דאָ, איך זאָל זיך קאָנען מיט איהר זעהען? מי יודע אַי עס וועט מיר געראָטען? און וואָס וועט זיין, אַז זי וועט געוואָהר ווערען פונ'ם הייליגען סוד? און טאָמער חלילה וחס..." איך האָב גאָר מורא זאָגען וואָס... אַ שרעק! אַ שרעק!...

אין קעשענע איז ביי מיר געווען, נאָך פון דער היים אַרויס־פאָהרענדיג, צוגעגרייט... שרעקט זיך נישט — ניט קיין פּיסטאָליעט, חלילה, נאָר אַ בריעף צו „איהר", אַ בריעף אויף דריי בויגען פּאַפּיער, בעשריבען מיין ראָמאַן, ווי אַזוי ער האָט זיך אָנגעהויבען, און מיין ביאָגראַפיע אין קורצען. נאָר ווי אַזוי גיט מען איהר איבער דעם בריעף? דורך וועמען? און ווען וועט זי צייט האָבען איהם איבערלייענען?

און די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פון כלה'ס צד לויפען אַרום הין און צוריק, ווי די פער'סמ'טע מייז, טרייבען די סאַר־ווערס, זיי זאָלען זיך גרייטען צו דער חופּה־וועטשערע, און טרייבען די שמשים, זיי זאָלען ברענגען די כלי־זמר מיט'ן רב, מע זאָל שטעלען די חופּה וואָס פריהער, וואָרום חתן־כלה פאַסטען.

אַז דער חתן האָט ניט געפאַסט — בין איך אַיין עדות; ער האָט ביי מיר אין חדר זעהר פיין איבערגעביסען מיט אַ האַלבער קאַטשקע, און געזאָגט האָט ער, אַז ער פאַסט, בריה'ש אָנגעצויגען אויף זיך אַ פּנים פון אַ חתן, וואָס פאַסט און וואָס דער קאָפּ איז איהם פערטיעפט אין זעהר ערנסטע מחשבות.

געבאָרען, אויפגעוואַכסען און אויפגעצויגען געוואָרען אויף שוא ושקר, האָט ער דעם טאָג פון דער חופּה אויך געזאָגט אַ ליגען.

און דערווייל זענען אָנגעקומען די כלי־זמר און מע האָט זיך אָנגעהויבען גרייטען צום בעדעקענס. ס'איז געוואָרען נאָך אַ גרעסערער טומעל, ווי פריהער; אַלע האָבען גערעדט, אַלע האָבען זיך געחאַפּט, אַלע האָבען זיך געמאַכט גלייך ווי מע טהוט עפּיס — „גיכער, גיכער! לאָז מען געהן! קומט־קומט!"...

אזוי האָט ער זיך מיר אליין מודה געווען ניט איין מאל, חאָטש אין די אויגען האָט ער זיי נאָכגעגעבען, אז ער וועט שטאַרק שטאַרק בענקען נאָך זיי, אז ער וויסט גאָר ניט, ווי אזוי ער וועט דאָס גאָר איבערטראָגען אפילו.

— אָבער נאָך מיר וועסט דו בענקען? — האָב איך א פרעג געטהאָן מיין תלמיד.

— געווים! געווים! — האָט ער מיר געענטפערט און האָט מיך ארומגענומען גאָר פריינדליך. — דיך וועל איך נעמען מיט זיך! מיר וועלען דאָרטען לעבען א גוטען טאָג. מיר וועלען שפּיעלען אין „דאָמקעס", נעהן אין טהעאַטער, איך וועל דיך ניט אָפּלאָזען פון זיך קיינמאל, קיינמאל ניט!

איך האָב געוואוסט, אז ס'איז א גרויסער ליגען.

געבאָרען, אויפגעוואַכסען און אויפגעצויגען געוואָרען אויף שוא ושקר, האָמ ער דאָ אויך געזאָגט א ליגען.

דאָס צעהנטע קאַפּיטעל.

[ברוך הבא — געסט].

איך וועל קיינמאל ניט פערגעסען דאָס אויפנעמען מיט'ן כבוד, וואָס מע האָט אונז אָפּגענעבען, אז מיר זענען געקומען אויף דער חתונה. קודם כל האָט מען אונז ארויסגעשיקט א גרויסאַרטיגע קאַרעטע צום וואָקזאל און מע האָט אונז פערפיהרט אין זעהר א שענער שטוב, אָפּגענעבען איטלעכען בעזונדער אין אנדער חדר און מכבד געווען מיט דער גוטער קאַווע מיט פּוטערגעבעקס, און נאָכדעם מיט'ן שענעם אָנבייסען, פרישע פיינקוכענס מיט געבאַטענע קאַטשקעס, און מענשען — מענשען ווי מיסט זענען געקומען אונז מקבל פּנים זיין, אָפּגעבען שלום, אלע מאל נייע פּאַרשוינען.

ביי מיר האָבען דאָ אלע מענשען אויסגעזוהען ווי מוראַשקעס, געשעמעריט אין די אויגען, געזשומעט ווי די פליעגען. איך בין

טער און צו מיין טהייערער, אויסגעלאָזט מיט זעהר א טרייערינ ליעד. אינ׳ם ליעד בעוויין איך און בעקלאָג גאנץ ערנסט מיין יונגען תלמיד, וואָם איז אַוועק נעבאַך פּאַר דער צייט; די וועלט האָב איך געגליבען צו א בית־עולם און איהם צו א יונגען בוים. אויפ׳ן בוים —

שטעהט און קלאָגט, אוי וועה,
דער בית־עולם־סאָלאָוויי,
און די שטערען גיסען טרערען...

וואָם וויייטער שטעהט — ,געדענק איך ניט.

און וויעדער חלומ׳ט זיך מיר אין דער פאַנטאַזיע, אז ס׳איז שוין צוועקגענאַנגען א יאָהר נאָך זיין טוידט, און מיר ביידע, איך און מיין געליעבטע, זענען געקומען צו איהם אויף „קבר־אבות" א ביסעל זיך אויסווייינען, איהם געבראַכט א מתנה פּרישע שמעקענ־דיגע בלומען מיט א ליעד, וואָם לאָזט זיך אוים אזוי:

אויף דיין קבר די בלומען זאָלען בליהען,
אין גן־ערן דיין נשמה זאָל רוהען!...

אז בלומען אויף א קבר זאָלען בליהען — דאָם איז עפּים ניט אזוי מעגליך; נאָר אז מיין תלמיד האָט געבליהט, געבליהט, ווי א רויז — דאָם איז געווים. ער איז געווארען וואָם א טאָג נע־זינטער, דאָם פּנים ליכטיגער, דאָם קלאָר־ווייסע לייב פּערוואַכסען מיט שמאַלץ, און איז געווען צופּריעדען, פּרייליך, לעבעדיג און גליקליך — גליקליך נישט פּון ליעבע, נאָר פּון דעם, וואָם ער פּאַהרט־אריבער אין א ניי אָרט, אין א גרויסער שטאָדט, צווישען נייע מענשען, און וועט נישט אָנקוקען מעהר זיינע אייגענע, וואָם האָבען זיך איהנ צוגענעסען, געווען ;מאָם ווי דער טוידט.

זי מיך פערשטעהן, און עס וועט אַלסדינג זיין רעכט. נאָר ווי אַזוי טהוט מען דאָס אָפּ? ווי אַזוי מאַכט מען, אַז איך זאָל קאָנען מיט איהר רעדען אונטער פיער אויגען חאָטש עטליכע מינוט? איך האָב מיר געבראָכען דערויף דעם קאָפּ, געבויעט זיעבעצעהן טויזענד פּלאַנען, איינער ערגער פונ'ם אַנדערען, און זיעבעציג טויזענד פאַנטאַזיעס, איינע נאַרישער פון דער אַנדערער. איך בין זיך מודה ומתודה, אַז עס זענען מיר געקראָכען אין קאָפּ אַזעלכע מיאוסע מחשבות, וואָס איך שעם זיך זיי איבערגעבען אויף פּאַפּיער, חאָטש ס'איז שוין אַוועקגעגאַנגען פון דעמאָלט־אָן אַ היבשע שטיק צייט. מיינט נישט, חלילה, אַז איך האָב געוואָלט אומברענגען מיין קאָנקורענט, סמ'ען דעם תלמיד מיינעם! לאָז גאָט אָפּהיטען אַלע אידישע קינדער פון אַזעלכע מיאוסע מחשבות! איך האָב נאָר געבעטען גאָט, ער זאָל אַזוי עפּיס טהון אַ נס, אַז מיין תלמיד זאָל פון זיך אַליין ווערען קראַנק, זיך אַוועקלעגען און אָפּטראָגען זיך אויף יענער וועלט, אָפּרייניגען מיר דעם אָרט...

איך בין זיך מודה ומתודה, אַז איך האָב געטראַכט פון דעם טאָג מיט נאַכט, אַרויסגעקוקט, אַז מיין תלמיד זאָל חאַפּען ערגיץ אַ פערקיהלונג, זיך דערשוויצען און חאַפּען אַ ווינטעל, אָנהויבען הוסטען, אָדער ליגען אויף אַ היציגער שלאַפקייט, אָדער אויסגליטשען זיך אויפ'ן גלייכען וועג, זיך ברעכען האַלז־און־נאַקען, אָדער אומגעהרען חאַפּען פון עמיצען אַ שטיין אין קאָפּ אַריין, אָדער אַ משוגע'נער הונד זאָל איהם בעפאַלען, און ער זאָל אַראָפּ פונ'ם זינען, אָדער אַ שטורעמווינד זאָל אויסרייסען אַ בוים מיט'ן וואָרצעל און אומוואַלגערען גלייך אויף איהם, אָדער אַיין אַנדער נס זאָל געשעהען, — אַבי ער זאָל מיר אָפּרייניגען דעם פּלאַץ.

און בשעת מעשה האָט מיר געקלעהמט דאָס האַרץ, וועה געטהאָן אויף איהם. נעבאַך אַיין אומשולדיגער נפש — פאַר וואָס קומט דאָס איהם? פאַר וואָס זאָל ער געהן אַזוי יונג פון דער יועלט? און אין האַרצען האָב איך איהם שוין בעוויינט, באמת בעוויינט, אָנגעשריבען אויף איהם אַ קלאָג־בריעף צו מיין געליעב־

רעדען פונ׳ם טוידט! דו ווילסט וויסען יענעם גרויסען סוד? אוי, ניין, דו וועסט איהם ניט וויסען ביז עס וועט קומען די גליקליכע (אדער די אומגליקליכע) שעה פון זעהען זיך פאר דער חופה; דעמאלט וועסט דו געוואהרע ווערען פון אלסדינג... דערווייל זיי מיר געזונד, מיין טהייערע, מיין הייליגע, און שרייב מיר, שרייב מיר, שרייב מיר!

דיין אומגליקליכער גליקליכער, אדער דיין גליקליכער אומגליקליכער, וואם וואלט א בעלן געווען, די צייט זאל זיך זיהען און ציהען... אייביג און אייביג...

. . . . . .

דאם נייענטע קאפיטעל.

[דאם גרייטען זיך צו דער חתונה און מיינע נארישע חלומות].

דער וואם איז אמאל אליין געווען פערליעבט חאטש א דריט־חלק פון דעם וואם איך — דער וועט פערשטעהן מיין הארץ, בשעת ס׳איז געקומען די גליקליכע אדער די אומגליקליכע צייט פון אונזער גרייטען זיך צו דער חתונה; און דער וואם האט געליעענט מיט קאפ די פריהעריגע קאפיטלעך — דער וועט פערשטעהן מיין הארץ, בשעת מע האט אנגעמאסטען מיין תלמיד די חתונה־מלבושים, וואם מע האט איהם געזייהט דריי וואכען כסדר. חבוט־הקבר איז נאר ניט אקעגען מיינע שמערצען; דער גיהנם — איז א גן־עדן אקעגען מיין גרויסען, גרויסען וועהטאג.

איהר רעכענט מסתמא: קנאה, שנאה? חלילה! איך האב געוואוסט נאנץ גוט, אז ליעב האט מען ניט מיין תלמיד, נאר מיך — מיך, דעם אמת׳ען מחבר פון די בריפ. איך האב געוואוסט נאנץ גוט, אז בשעת זעהען זיך וועל איך איהר בעדארפען נאר אנטפלעקען דעם סוד, יענעם הייליגען סוד, זאגען נאר איין ווארט, וועט

מיינע הייליגע געפיהלען און מיט די ליעבע, זיסע, טהייערע ברידער־לעך פון מיין תלמיד'ס כלה, וואם זענען ביי מיר טהייערער פון אלע מיינע אויסגעטראכטע און אמת'ע פריינד, פון אלע מיינע ווייטע און נאהענטע קרובים.

אט וואם זי שרייבט מיר אין איינעם פון איהרע ווייטערע בריפֿ:

מיין איינציגער טרייסט! מיין מלאך פון הימעל!

וואם זאל דאם בעדייטען, וואם דו ביזט אזוי טרויעריג? פאר וואם זעהען־אויס דיינע ליעבע בריפֿ אזוי מעלאנכאליש? למאי רעדסט דו פונ'ם טוידט? וואם בעדייטען דיינע רעטהענישען, וואם דו לעגסט מיר פאר? פאר וואם זאגסט דו אויפֿ זיך, אז דו ביזט דער אומגליקליכסטער פון אלע אומגליקליכע? למאי זאלסט דו מיר אנטהון אזוי פיעל יסורים? פאר וואם זאלסט דו מיר ניט אנטפלעקען יענעם גרויסען כוד, וואם דו טראגסט בעהאלטען? וואם פאר סודות קאנען ביי דיר זיין פאר דער, וואם האט אזוי ליעב נאר דיך און ווייטער קיינעם ניט, און וואם קוקט שוין ארויס, צעהלט שוין די טעג פון אונזער גיכען גליקליכען פערבינדען זיך אויפֿ אייביג!...

דערויפֿ איז אוועקגעגאנגען פון חתנ'ס צד אזא מין תשובה:

מיין הייליגע נשמה, מיין שווארצאפעל פונ'ם אויג! מיין גאטהייט! איך בעט דיך, זיי מיר מוחל מיינע לעצטע בריפֿ! פערגעס, וואם איך האב דיר געשריבען! דו ביזט נערעכט, מיין טהייערע, דו ביזט נערעכט. איך טאר מיך נישט בעקלאגען, איך טאר מיך נישט אנרופען מיט דעם נאמען „אומגליקליכער". אומגליקליך איז דער, וואם האט קיינמאל נישט ליעב געהאט, וואם איז קיינמאל נישט געווען גליעבט!... איך זאג דיר נאך א מאל, אז פאר מיר איז נעניג דיינע בריפֿ אליין. פאר מיר איז נעניג, איך זאל ערלעבען נאר איין קוק טהון אויפֿ דיר — און שטאַרבען... נאר נייין, איך האב זיך געגעבען דאם וואָרט. איד זאל מעהר ניט

— גוואלד, גוואלד, אידישע קינדער, וואס פאר ליגנערס איהר זענט! א ליגנער אויף א ליגנער, איין ליגנער גרעסער פון׳ם אנ־דערען!...

איך האב דאס אבער ניט געזאגט; אנשטאט דעם. וואס איך זאל זאגען דעם אמת, האב איך בעסער געזאגט א ליגען:

— איך האב מיך פארבענקט אהיים...

— נישקשה, ער מעג בענקען! — האט מיר מיין פרינציפאל אונטערגעהאלפען דעם ליגען מיט׳ן גאנצען כח פון זיין רייכער פאנטאזיע. — ער האט נאך וועמען צו בענקען; זייער משפחה איז די ערשטע, די איינציגע משפחה, ניט נאר ביי זיי אין שטאדט — מע קאן זאגען, אז אין גאנצען קאנט געפינט מען ניט אזא משפחה. דער קאוונער רב איז, דאכט זיך, אייערער אין אייגענער געווען?

— א פעטער. — זאג איך אומפערשעמט.

— און דער פארעצער מגיד איז, דאכט זיך, אויך געווען אייערער א פעטער?

— איין עלטער־פעטער. — זאג איך.

— און עפשטיין, דער גרויסער עפשטיין — וואס קאהר זיך מיט אייך אן?

— א שני שבשלישי. — זאג איך.

— און רב משה׳לע האלפערין איז, דאכט זיך, אויך אייערס א פריינדעל...

— פון דער מאמע׳ס צד. — זאג איך.

— נו, און די טאלטשינער — זאגט ער — די טאלטשינער גבירים, האב איך געהערט, זענען אייך נאר נאהענטע קרובים, דאכט זיך?

— שוועסטער־קינדער — זאג איך — פון דער מאמע׳ס צד, אייגענע שוועסטער־קינדער.

און איך בין העכסט צופריעדען, נישט אזוי מיט מיינע נייגעבארענע קרובים, ווי מיט דעם, וואס איך קאן מיר זיין רוהיג, וואס איך קאן מיר בלייבען אליין מיט מיינע זיסע חלומות, מיט

דאָס אכטע קאפיטעל.

[איך באַד זיך איז ליגען אוו גליה ווי אויף פאקעז].

דער מענש, וואָס איז פערליעבט. קאָן מען דאָס איבערלייענען ביי איהם אויפֿ׳ן פנים, ארויסזעהען נאָך דער נאָז; מע בעדארף זיך נאָר רעכט צוקוקען צו איהם, ווי די אויגען בלאָנזען ביי איהם ארום, ווי ער שמייכעלט עפּים מאַדנע, ווי ער ענטפערט נישט צו דער זאַך, ווי ער קוקט אַלע מינוט אין שפּיגעל, בייט אַלע טאָג דאָס האַלזטיכעל, און אז ער גיהט, טאַנצט ער, און איז א גוטער פרייַנד דער גאַנצער וועלט — ער זאָל זיך ניט שעמען פאַר לייטען, וואָלט ער זיך צעקושט מיט׳ן קוימענקעהרער...

נאָך מיר איז אָבער ניט געווען ווער עס זאָל נאָכקוקען. אמת, א פּאָר מאָל האָט מיך מיין תלמיד א פרעג געטהאָן, בשעת מיר האָבען געשפּיעלט אין „דאָמקעס", וואָס בין איך עפּים אזוי צע־טראָגען, וואָס איך שלאָג מיינע אויגענע צינגלעך? האָב איך מיך געוואונדערט און געפרעגט: „וואָסערע צינגלעך?" אויך מיין פרינ־ציפּאָל האָט ביי׳ם טיש זיצענדיג מיך א חאַפּ געטהאָן, וואָס האָב איך אזא שלעכט פּנים? האָט איהם די בעל־הבית׳טע מיט די שליסלען א זאָג געטהאָן (כלומרשט מיט א רחמנות־פּנים, און אין האַרצען איז איהר צוגעקומען א שטיק געזונד). אז פון א צייט אז דער לעהרער עסט נאָר ניט!...

— וואָס איז די מעשה? — האָט מיך דער פרינציפּאָל א פרעג געטהאָן און האָט אַליין געענטפערט פאַר מיר: — ס׳איז פין צופיעל ארבייטען, פון צופיעל לערנען; גאַנצע טעג זיצט איהר פאַרשפּאַרט אין צווייען און לערנט. געהט זיך אמאָל דורך!...

— וועז האָבען מיר צייט געהן, אז מיר האָבען אזוי פיעל ארבייט? — האָט זיך אריינגעמישט מיין תלמיד אזוי תמוואטע־נאַיוו, אז עס האָט זיך מיר געגלוסט איהם אנשפּייען אין פּנים און אויסשרייען אויף א קול:

זיך אַ אידישע טאָכטער, אויב זי ווייסט ניט חאָטש עטליכע שירים פון יהודה הלוי אויסוועניג; אַ חרפּה און אַ בושה בעדאַרף זיין אונז אַלעמען, אַז אַ אידיש מיידעל, וואָס האָט דורכגעמאַכט אַ גימנאַזיע, ווייסט ניט ווער איז מאַפּו, לעווינזאָהן, סמאָלענסקין, גאָרדאָן וכדומה אונזערע אייגענע קלאַסיקער!... פאַר דיין צעטעל דאַנק איך דיר פיעל מאָל. עס טהוט מיר באַנג, וואָס איך האָב די אַלע קלאַסיקער, וואָס דו האָסט מיר אויסגערעכענט, שוין לאַנג דורכגעלייענט אינאיינעם מיט נאָך בעריהמטע שרייבערס און פּאָע־טען, ווי, למשל: בייראָן, סוויפט, סערוואַנטעס, דיקענס, טעקעריי, שעלי, באַלזאַק, דאָדע, הוגאָ, סענקעוויטש, אָרזשעשקאָ, און נאָך און נאָך אַ סך אַנדערע. איך האָב געוואָלט עפּיס נייעס, עפּיס אַ פרישע זאַך אויף צו לייענען, און ניט קיין ראָמאַן, נאָר אַיין ערנסט וואָרט.

פערבלייב געזונד, מיין ליעבער און מיין זיסער, און שאַץ מיך ניט צו הויך, וואָרום וואָס צו איז איבעריג; איך בין אַ גאַנץ גע־וועהנליכע אידישע טאָכטער, וואָס איז דיר איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען.

דיין געטרייע כלה . . .

האָב איך איהר דערויף געענטפערט...

נאָר טאָמער וואָלט געווען גענוג שוין צו ברענגען בריעף סאַי פון חתנ'ס צד, סאַי פון כלה'ס צד? איך האָב מורא, עס וועט אויסקומען ניט קיין ראָמאַן, נאָר אַ בריעפענשטעלער. איך דאַרף דאָ זאָגען נאָר איין זאַך: די דאָזיגע בריעף ליגען נאָך עד היום ביי מיר אין טישקעסטעל בעהאַלטען, פעררוקט העט־ווייט אין אַ ווינקעלע. קיין בן־אדם האָט זיי נישט אָנגעקוקט. זיי זענען ביי מיר טהייער, ווי אַלטע־אַלטע כתבים, שטילע עדות פון מיינע ער־שטע פריידען און ליידען. זיי זענען אויסגעטריקענטע אָפּגעבליאַ־קעוועטע בלומען אויפ'ן קבר פון מיין ערשטער ליעבע, פון מיין ערשטען ראָמאַן.

האָב איך דערויף געענטפערט בזו הלשון:

מיין לעבען, מיין זעלע, מיין גן־עדן!

אז דו ווואונדערסט זיך אזוי אויף מיר, היינט וואָס פאר א חידוש, וואָס פאר א רעטעניש בעדאַרפסט דו שוין זיין פאר מיר? איך האָב מיר קיינמאל ניט פאָרגעשטעלט אין חלום אפילו, אז איך זאָל האָבען אזעלכע בריעף פון דיר! פון די געצעהלטע לשון־קודש ווערטער, וואָס ווארפען זיך דורך אין דיינע בריעף, זעה איך ארוים, אז דיר איז ניט פרעמד אונזער הייליגע שפראַך. אָ, דער־פאר אַליין שעץ איך דיך אזוי הויך, אז איך האָב מורא, איך בין נישט ווערטה דיין נאָמען צו דערמאָנען! איך קוק אויף דיין פאָר־טרעט און זאָג זיך אַליין: אָט דאָס איז זי, די אמת'ע אידישע טאָכטער! אָט דאָס איז מיין אידעאל און פאר דיר בין איך גרייט אַלע מינוט זיך מקריב זיין מיט מיין גאַנצען לעבען! דו פרעגסט מיך, וואָס זאָלסט דו לייענען? איך שיק דיר דאָ א גאנץ צעטעל פון בעסטע רוסישע און אויסלענדישע קלאַסיקער, ווי גאָגאל, טורגענייוו, טאָלסטאי, דאָסטאיעווסקי, פושקין, לערמאָנטאָוו, שעק־ספיר, געטע, שילער, היינע, בערנע. איך האָף, אז דו וועסט געווים הנאה האָבען. און שרייב מיר באַלד ענטפער, וואָרום דער טאָג, וואָס איך האָב פון דיר א בריעף, איז ביי מיר א יום־טוב. לעב וואָהל, מיין טהייערע! לעב וואָהל, מיין געטרייע! ווי עס ווינשט דיר פון טיפען האַרצען

דיין דיך ליעבענדער און איבערגעבענער חתן . . .

האָט זי מיר דערויף אזוי געענטפערט:

מיין קרוין, מיין שאץ, מיין טרויסט, מיין האַרץ!

איך פערשטעה ניט, וואָס דו ביזט אזוי נתפעל געוואָרען פון א פאָר לשון־קודש־ווערטער, וואָס דו האָסט בעגעגנט אין מיינע בריעף! לשון־הקודש — דאָס איז דאָך אונזער נאציאָנאל־שפראַך, דאָס חומש — דאָס איז דאָך אונזער אייניגער נאציאָנאל־באָנד, אונזער גאנץ פערמעגען! וואָס פאר א דאנק פערדיענט א אידישע טאָכטער דערפאר, וואָס זי פערשטעהט אידיש? שעמען בעדאַרף

דערויף האָב איך איהר געענטפערט אַ ביסעל פערשטעלט:

מיין טהייערע, מיין ליעבע, מיין קלוגע און מיין וואויל! דו האָסט מיך ניט געקענט דערפאָר, ווייל דו האָסט מיך ניט געזהן, און דער, וואָס דו האָסט איהם געזהן, איז געווען ניט איך, נאָר אַיין אָפּשיין פון מיר. שטעל דיר פאָר, אַז מיר האָבען זיך נאָר־וואָס בעקענט, אַז מיר האָבען זיך נאָך גאָרנישט געזהן, אַז מיר ביידע זענען ניגעאָבאָרען, און אַך! ווי גליקליך זענען מיר, וואָס מיר קענען נישט די וועלט, די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען!...

פון מיר דיין שטערבליך פערליעבטער חתן . . .

האָב איך בעקומען פון איהר אזא מין ענטפער:

מיין ליעבער, מיין טהייערער, מיין מלאך פון גאָט! דיין זיסען בריעף, וואָס איך האָב פון דיר דערהאַלטען, איז פאר מיר געווען אַ ספר החתום, אַ רעטעניש. דו שרייבסט אַזוי פערשטעלט, אַז איך בעדאַרף מיר לאַנג ברעכען דעם מח, ביז איך זאָל דיך פערשטהן, און מיר דאכט, אַז איך מעג מיך איבערנעמען און זאָגען, אַז איך פערשטעה דיך אקוראט. דו זאָגסט, אַז מיר דארפען זיך שעצען גליקליך, וואָס מיר קענען נאָך ניט די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען. ס'איז אַ סימן אַז איך בין טאקי איינע אַיין אומגליקליכע, וואָרום איך קען שוין גראָדע יאָ די פאַלשע ביטערע וועלט מיט די פאַלשע ביטערע מענשען! און ווי זיס איז מיר צו דענקען, אַז ס'איז פארהאן חאטש איינער אַ לייטישער און אַ פיינער, אַיין אמת'ער, אַ קלוגער און אַ גוטער מענש, און דער איינער — דאָס ביזט דו, מיין אויסדערוועהלטער בעשערטער. זיי געזונד, מיין טהייערער. שרייב מיר, וואָס ליינסט דו אַציכד און וואָס פאר אַ ביכער קאָנסט דו מיר רעקאָמענדירען צום ליענען? איך קוועטש דיר די האַנד מיט גרוים ליעבשאפט און בלייב אויף אייביג

דיין געטרייע, געטרייע כלה . . .

איין שטיקעל גליק איז געווען, וואָס קיינער האָט נישט בע־מערקט אויף מיין פּנים, אַז איך געה־אויס, אַז איך צאַנק, ווי אַ ליכט. איין שטיקעל גליק, וואָס מיין תלמיד האָט זיך צו מיר ניט אַזוי שטאַרק צוגעקוקט; ווען ער זאָל זיך צו מיר שטאַרק צו־קוקען, וואָלט ער מיך געוויס געפּאַקט. איך שטעל מיר פאָר, וואָס פאר אַ פּנים איך וואָלט ביי איהם געהאַט אין די אויגען, ווען ער זעהט מיך קושען זיין כלה'ס בריוולעך פון אַלע זייטען!... און ווי אַזוי קושט מען ניט אַזעלכע בריוולעך? זעהט אַליין וואָס זי שרייבט צו מיר:

מיין ענגעל, מיין נשמה, מיין טרייסט!

איך דאַרף דיר זאָגען דעם אמת. איך בין זיך מודה פאַר דיר, מיין טהייערער, אַז איך האָב דיך ביז אַהער ניט געקענט. איך האָב מיר קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, אַז איך וועל געפינען אין דיר אַזאַ קוואַל פון סאַמע געהויבענע געפיהלען, פון סאַמע הויכע געדאַנקען, פון סאַמע טיעפען פערשטאַנד, און אַזאַ אַיין אוצר פון וויסענשאַפט! פון דיינע קלוגע ווערטער זעה איך אַרויס, ווי ווייט דו ביזט בעלעזען, ווי ווייט דו ביזט פול אומעדום!

און עס וואונדערט מיך זעהר, פאַר וואָס האָב איך דאָס נישט געוואוסט פריהער? דאָס בעווייזט מיר נאָר דיין תמימות מיט דיין פּראָסטקייט, וואָס געבען דיר צו חן אין מיינע אויגען נאָך מעהר ווי ביז אַהער. זאָל איך מיך ניט שעצען פאַר איינע אַ גליקליכע, וואָס מיין גורל איז געפאַלען אויף אַ מענשען, וואָס אין איהם שפּיעגלען זיך אָפּ אַלע בעסטע מעלות: שענקייט, קלוגשאַפט, קענ־טעניש, תמימות און גוטסקייט? דיין גוטסקייט קוקט־אַרויס פון דיינע זיסע קלוגע ווערטער. דו טהוסט מיך בעשענקען מיט דיינע ליעבע בריעף פון דיין מילדער האַנד, און איך דאַנק דיר טויזענד מאָל, און איך בעט דיך אויף ווייטער נישט פערגעסען.

דיין געטרייע און אויף אייבין דיך ליעבענדע כלה...

דאָס זיעבעטע קאפיטעל.

[מאטעריאל פאר א נייעם בריעפענשטעלער].

א פונק ווערד אומגעהרען, פערטראָגען גאָט ווייסט פון וואַנען און פאַלט אויף א שטרויענעם דאַך, צינדט זיך אָן פון דעם א פייערל; קומט דער ווינד און צעבלאָזט דאָס פייערל, און עס ווערד א העליש פייער, א שרפה, א שרפה!

די ערשטע בריוולעך זענען געווען דער ערשטער פונק, וואָס האָט זיך צעבלאָזען, צעברענט און צעפלאַקערט אין א העליש פייער. די בריוולעך זענען געווען וואָס ווייטער אלץ הייסער און הייסער; דאָס פייער איז געוואַכסען וואָס ווייטער אלץ גרעסער און שטאַרקער. עס האָט אויסגעבראָכען א גרויסע, א מורא'דיגע שרפה ביי מיר אין האַרצען, א פייער האָט זיך צעוואַרפען אין מיין גאַנצען לייב, אָנגעצונדען אלע מיינע נערוון, אויפגעוועקט און אויפגעקאָכט מיין בלוט, מיך געמאכט קראַנק, אוים מענש. איך האָב פערלאָרען דעם אפעטיט צום עסען, איך האָב אויפגעהערט שלאָפען, איך בין ארומגעגאַנגען ווי א צעדולטער. מיין נשמה איז געלעגען דאָרטען, אין די בריוולעך, און אין זיי טאַקי איז געווען מיין אייניציגער טרייסט און מיין פרייד. א בריף אז עס פלעגט אָנקומען, איז געווען ביי מיר א יום־טוב; איך האָב דעם בריף געפעענט, איך האָב איהם געלייענט און איך האָב אויף איהם געענטפערט. מיין תלמיד האָט נאָר בעדארפט איבערשרייבען מיט זיין האַנד, און איך האָב איהם בעדארפט אונטערטרייבען צו דער ארבייט. און וויפיעל האָט דאָס מיך געקאָסט בלוט, אז איך האָב בעדארפט טראָגען דעם וועהטיג אינוועניג ביי זיך אין האַרצען טיף־טיף בערבאַרגען, זיך בעהאלטען בחדרי־חדרים מיט'ן קאָפ אין קישען אין שטילערהייד זיך אויסווייגען, אויפשטעהן און מאכען א פרייליך פנים און זיך זעצען מיט מיין ליעבען תלמיד צו דער ארבייט — שפיעלען אין „דאָמקעס" אדער אין „זעכס־און־זעכציג".

דערויף האָבען מיר אין גיכען בעקומען א תשובה:
ליעבער טהייערער חתן!

דיינע זיסע ווערטער האָבען מיך איצטיגם מאָל דערפרישט און דערוואַרעמט, און ס'איז מיר ליכטיג געוואָרען אין אַלע ווינקעלעך. איך וואָלט געמעגט שווערען, אז איך האָב דערהערט א ניי מין געזאַנג, א גן־עדן־מעלאָדיע פון א טהייערער, א ליכטיגער נשמה, און איך האָב דערפיהלט עפּים ווי א נייע הויט אויף זיך. עס האָט זיך מיר אויסגעווייזען, אז עס וואַכסען ביי מיר פליגעל, און איך שוועב, איך שוועב אין דער לופטען, און א גאַנצע קאָמפּליע מלאכים געהען מיר אַקעגען, בעגריסען מיך, טראָגען מיר א גרוס פון מיין ליעבען טהייערען זיסען חתן, וואָס שרייבט אזעלכע זיסע ווערטער, וואָס מיין האַרץ און מיין נשמה זענען איהם אינגאַנצען, אינגאַנצען איבערגעגעבען פון איצט אָן אויף תמיד, אויף אייביג!

פון מיר דיין דיך ליעבענדע און תמיד געטרייע כלה . . .

ליעבע, זיסע, טהייערע און געטרייע נשמה מיינע!

ניין, דו האָסט זיך נישט טועה געווען, מיין טהייערע כלה! נישט קיין פּשוטע קאָלטע ווערטער זענען דאָס געווען, נאָר געפיהלען, וואָס גיסען זיך ארויס גלייך פון ס'הארצען און גיסען זיך אריין צו יענעם; פערדים, וואָס ציהען זיך גלייך פון דער נשמה און ציהען־צו צו זיך און פערבינדען און פערקניפּען צוויי יונגע נשמות אויף שטענדיג, אויף אייביג, אויף אייביג. אט־א־יענע אייגענע קאָמפּליע מלאכים, וואָס האָבען דיר אָפּגענעבען א גרוס פון מיר, האָבען מיר געבראַכט צו טראָגען פון דיר נאָך א סך א פריינדליכערען גרוס, און מיט דער אייגענער קאָמפּליע מלאכים שיק איך דיר איבער איצטער, מיין טהייער האַרץ, א הייסען קוש, א הילליגען קוש פון דיין אייביגען, אייביגען פריינד, וואָס טראָגט דיין ליכטיג געשטאַלט ביי זיך אין האַרצען תמיד, אויף דער וואָהר און אין חלום.

פון מיר דיין ברענענדיג פערליעבטער חתן . . .

געקומען, איז דאָס שרייבען געוואָרען פערגרינגערט, און די בריעף האָבען אָנגעהויבען געהן הין און צוריק אָפטער.

— נאָט לייענט איבער און ענטפערט איהר אָפּ. וואָס דולט זי מיר א מוח! — אזוי האָט מיר מיין תלמיד איינמאָל געזאָגט און א וואָרף געטהאָן מיר אין פּנים אריין זיין פּיעל־געליעבטער כלה'ס א בריוועל.

איך האָב איבערגעליענט דאָס בריוועל, און ס'איז מיר געפעלען געוואָרען וואָס זי שרייבט:

מיין ליעבער טהייערער חתן! דו ווייסט, עס האָט זיך מיר צוגעגעסען דיינע גרוסען, וואָס זענען גערָאטען איינם אינ'ם אנדערן, ווי איין מאָמע וואָלט זיי געהאָט, ווי צוויי טרָאפּען וואסער, וואָס געהען פון איין טייך. איך ווילּ הערען פון דיר עפּים א פריש וואָרט, אזא וואָרט, וואָס זאָל מיר דערוואָרעמען דאָס האַרץ און בעליכטען די נשמה. צו קאָלט איז דאָס האַרץ, צו טונקעל די נשמה!...

פון מיר דיין געטרייע כלה...

איך האָב ניט לאַנג געטראכט און האָב דערויף אָפּגעענטפערט פּאָר מיין תלמיד בזו הלשון:

מיין ליעבע געטרייע כלה! דו שרייבסט מיר, אז מיינע ווערטער זענען גערָאטען איינם אינ'ם אַנדערן, ווי איין מאָמע וואָלט זיי געהאָט; ווי קאָן דען אַנדערש זיין, אז איין געפיהל האָט זיי געבוירען? דו זאָגסט, אז זיי זענען אוים, ווי צוויי טרָאפּען וואסער, וואָס גהען פון איין טייך; ווי קאָן דאָס אַנדערש זיין, אז זיי גהען פון איין קוואָל, פון איין האַרצען? דו בעטסט ביי מיר צו פריש וואָרט; קאָן דען זיין פרישער ווי דאָס וואָרט „ליעב"? קאָן דען זיין ניט ליכטיג אויף דער נשמה, אז איך דערמאָן זיך אין דיר, טהייערע כלה?!

פון מיר דיין געטרייער חתן...

שום עול פון קיין שום זאַך און פון קיין שום מענשען — ממש א גן־עדן!

נאָר איין מאָל האָט מיך דער פּרינציפּאַל א חאַפּ געטהאָן:

— נו? ווי אַזוי לערענט ער?

— אויסגעצייכענט! — זאָג איך און פערקרים זיך ניט אפילו.

— איך? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? — מאַכט ער צו מיר, און איך וואונדער זיך, ווי אַזוי איך קוק איהם גלייך אין די אויגען אַריין.

אין דער דאָזיגער שטוב, וואו אייגער האָט גענאַרט דעם אַנדערן, וואו אַלע האָבען געפאַלשט, געזאָגט ליגען, וואו דער שקר איז געהאָנגען אויבען־אויף, געשוועבט, זיך געלאָזט הערען אין דער לופט, — אין דער דאָזיגער שטוב האָט מען געקאָנט זיך אויסלערנען זאָגען א ליגען.

דאָס זעכסטע קאַפּיטעל.

[די ערשטע ליעבע־בריוולעך צווישען חתנ־כלה און דאָס ערשטע פּייערעל צינדט זיך אָן].

איין אַרבייט איז ביי אונז — אָ געווען: אָפּנעמען די פּאָסט און ענטפערען אויף די בריעף. און בריעף האָבען מיר געהאַט כמעט אַלע טאָג; איך זאָג „מיר" האָבען געהאַט, ווייל מיר ביידע האָבען בעדאַרפט אויף זיי געבען תשובה. די בריעף זענען געווען געשריבען צו מיין תלמיד פון זיין פיעל־געליעבטער כלה, חאַטש ער אַליין האָט זיך מיר מודה געווען, אז ער האָט זי וויכציג־וואָס ליעב.

תחילת זענען די בריעף געווען ניט אזוי אָפּט — איין מאָל אין צווויי וואָכען, איין מאָל אין וואָך; נאָר פון זינט איר בין אַנ־

פאהרען, זאלט איהר די ספרים מיט די ביכער פארווארפען אונ־טער'ן טיש, אן אליין זאלען מיר אדער שפיעלען אין „דאמקעם", אדער אין „זעכס־און־זעכציג", אדער מיר זאלען זיך נאר אויס־ציהען אויף די בעטלעך מיט'ן פנים ארויף און שפייען אויף דער סטעלי.

און נישט לאנג נעטראכט, נעמט מיין תלמיד און טהוט א שליידער די ספרים מיט די ביכער אונטער'ן טיש, טהוט זיך א וואַרף אויפ'ן בעטל מיט'ן פנים ארויף און טהוט א שפיי דורך די צייהן, נאר אזוי קונציג, אזוי בריה'ש, אז ער דערלאנגט גלייך צו דער סטעלי, און מיר ביידע הויבען אן לאכען.

פון דעמאלט אן איז אוועקגענאנגען ביי אונז א לעבען, ווי נאט אין אדעם. דער תלמיד האט אויסגעלערנט דעם רבי'ן שפיעלען אין „דאמקעם" און „זעכס־און־זעכציג" (איך בין זיך מודה, אז ביז דעמאלט האב איך ניט געוואוסט קיין צורה פון קיין קארט, און אז איך האב מיך בעקענט מיט דעם שפיעל, האב איך ליעב גע־קריגען א קערטל דאם חיות!). דער רבי האט געשלאגען בלאט מיט'ן תלמיד און האט פערוואַרפען אלע ספרים מיט אלע ביכלעך און האט געשפיעלט מיט'ן תלמיד אין „דאמקעם" אדער אין „זעכס־און־זעכציג", אדער געלעגען און געשפיגען אויף דער סטעליע, אדער געגעסען אינאיינעם מיט איהם, פערזוכט פון אלע מאכלים צו ביסלעך, און האט זיך ארום איהם גוט אונטערגעפיטערט. אין א פאר חדשים ארום האט ער פערביינגעהענדיג א קוק געטהאן אויף זיך אין שפיעגל, דערזעהען א פאר באקען — און האט זיך אליין ניט דערקענט...

צו אונז אין חדר איז נישט אריינגעקומען קיינער, א חוץ דער דיענסט מיט עסענווארג. מיין פרינציפאל איז זעלטען געווען אין דער היים, און די בעל־הבית'טע מיט די שלימלען האט געהאט צו טהון טאג ווי נאכט מיט'ן מילכיגם און מיט די קריגלעך און האט ניט אריינגעשמעקט צו אונז. מיר האבען דאם געלעבט באמת א גוטען טאג, געווען פראנק און פרייי, נישט געהאט אויף זיך קיין

די פֿרשטע צייט, ביז דער רבי איז זיך ניט צונויפגענאנגען מיט׳ן תלמיד, האָט ער געליטען דעם אמת׳ן טעם פון הונגער, וואָרום דעם תלמיד׳ס מוטער, די בעל־הבית׳טע מיט די שליסלען, האָט איהם געגעבען מכות, ניט קיין עסען. אין שטוב האָט זיך תמיד געפונען עסענוואָרג, און איבערהויפט מילכיגס, לרוב, נאָר אַסדינג איז געווען אונטער׳ן שלאָס. דער פרינציפאל פלעגט זיך אָפטמאָל אַריינמישען, מע זאָל געבען דעם לעהרער עסען; דערויף פלעגט די בעל־הבית׳טע אָנהויבען קלינגען מיט די שליסלען — א סימן, אַז זי איז אין כעס — און זאָגען:

— סטייטש, ווי דען? מע גיט איהם עסען דריי מאָל א טאָג, האָסט דו געהערט א ביסעל!...

און דאָס איז געווען א גרויסער ליגען! נישט נאָר דריי מאָל א טאָג — אפילו איין מאָל ניט. איך האָב וויפיעל מאָל בע־מערקט פון דער ווייטען, ווי מע וואַרפט־אַרויס שטיקער פלייש, ווי מע גיסט־אויס קריגלעך מיט מילך — אין דער צייט, ווען איך האָב געחלש׳ט ביי זיך אין חדר נאָך א שטיקעל ברויט. די טעג, וואָס דער פרינציפאל איז ניט געווען אין דער היים, בין איך פשוט אויסגענאנגען פון הונגער. מיין גליק איז געווען, וואָס איך בין בעצייטענס געוואָרען חבר מיט מיין תלמיד.

דאָס פינפטע קאפיטעל.

[דער רבי מיט׳ן תלמיד שלאָגען בלאָט און מע לעבט א גוטען טאָג].

— אויב איהר ווילט זיך האלטען דאָ און מיר זאָלען זיין חבר — אזוי האָט זיך אָנגערופען איינמאָל אין א פריהמאָרגען צו מיר דאָס „קינד", בשעת מיר זענען געזעסען אַליין אין אונ־זער בעזונדער חדר מיט אָפענע פענסטער אין גאָרטען אַרויס — אויב איהר ווילט, מיר זאָלען זיין דבר און איהר זאָלט ניט אַוועק־

די האר פונ׳ם קאפ. נאך מיין פרינציפאל׳ס וואלמער רעקא־
מענדאציע איז אויסגעקומען, אז איך בין דעם בעל־שם׳ס איין
אויניקעל און קום־ארויס פון סאמע רבנים מיוחסים און גבירים
אדירים, און קאנען קאן איך מעהר פון א סטודענט און פון א
דאקטאר זאון פון א פראפעסאר און פון דריי פראפעסאָרען... צי
האט זי געגלויבט די דאזיגע פזמונות — וויים איך ניט. נאר
דער קאלטער הארטער קוק איהרער איז געווארען, דאכט מיר,
א ביסעל וואלמער אין ווייכער.

דאס פיערטע קאפיטעל.

[דאס „קינד" עפט פאר דריי סאלדאטען, און דער לעהרער געהט אוים פשר הונגער].

דאס קינד איז געווען א הויכער, א גראבער, א געזונדער, א
וויסער, א שענער, א לעבעדיגער, א פרייליכער בחור מיט וויסע
רויטפארביגע באקען, מיט היבשע פעטע פיסקעס, מיט א הויכען
וויסען שטערן, מיט גוטע גרויע אויגען, מיט פעכקע וויסע הענד,
וווי פאמפושקעס, און האט ליעב געהאט דריי זאכען: עסען און
שלאפען און לאכען. נאר מעהר פון אלין האט ער ליעב געהאט
דאס עסען. און עסען האט מען דארט געגעסען פון אין דער
פריה ביז ביינאכט. א חוץ טיי און קאווע און איבער־בייסען און
אנבייסען און וואלמעס און מיטאג און וועטשערע, האט די מאמע
אלע מאל ארויינגעשיקט דעם „קינד" א גלעזעל שאקאלאד, א
ביינגל, א קיכעל, א לעקאכעל, א ביסעל איינגעמאכטס, און אפט־
מאל א לעבערעל, א פופיקעל, און גלאט א שטיקעל בולקע, דאס
הארץ זאל ניט חלש׳ען... און דער לעהרער האט דאס בעדארפט
צו־זעהען, שלינגען די שליים און פערשטילען דעם הונגער מיט
א ציגאר־טיטון...

אָרט פון די גרויסע לעשצעס זענען געווען קליינע העכטלעך, אי דאָס — ניט פונ׳ם אייגענעם טייך, נאָר געבראכטע פון מאַרק...

בעגעגענט האָט אונז א גראָבע אידינע מיט א פּאַק שליסלען. דער קוק, וואָס זי האָט אויף מיר געוואָרפען, איז געווען א קאַלטער קוק, און מע קאָן ניט זאָגען, אַז ס׳איז מיר ג׳נוועז זעהר שטאַרק אָנגענעהם. דער דאָזיגער קוק האָט בעדייט: „וואָס איז דאָס פאַר א שלים־מזל?"... מיין בעל־הבית האָט דעם קוק פערשטאַנען און האָט מיט א חניפה׳לע ווי פערענטפערט זיך פאַר איהר:

— דאָס האָב איך געבראכט א נייעם לעהרער פאַר׳ן „קינד"... וואו איז דאָס „קינד"?

— דאָס קינד שלאָפט נאָך. — האָט זי איהם געענטפערט מיט א קול פון א מאַנסביל און האָט מיך מכבד געווען מיט נאָך איין קאַלטען קוק, וואָס קאָן פערקיהלט ווערען פון איהם אין די געדערים. א גליק, וואָס דער פּרינציפּאל האָט געהייסען, מע זאָל עפּים געבען צום טיש, און האָט מיך בעזעצט נעבען זיך און האָט מיר אין עטליכע מינוט, ביז מע האָט דערלאַנגט דעם סאַמאָווער, אויסדערצעהלט וואָס זיין זוהן קען, ווי גוט ער לערענט און ווי שען ער שרייבט.

— זיין שרייבען האָט א שם! די וועלט טראָגט זיך אָרום מיט זיינע ברידער! דייטש איז ביי איהם די מוטער־שפּראַך. היינט רעדט ער פראַנצויזיש!

די בעל־הבית׳טע מיט די שליסלען האָט דערלאַנגט צום טיש קעז און פוטער און סמעטענע און מילך און האָניג, און נאָך גוטע זאַכען, און עס וואָלט געווען גאָר ניט שלעכט, ווען זי זאָל אַליין זיך ניט געווען אַוועקזעצען אָקעגען און ווארפען אויף מיר מיט איהרע זיסע אויגען. מיין פּרינציפּאל האָט פערשטאַנען איהר קוק און האָט איהר אויף א מינוט אויסגערעכענט דעם יחום מיינעם, וועט אין בין און וואָס איך קען, און איך האָב געפיהלט, אַז עס ברענט ביי מיר דאָס פּנים מיט די אויגען מיט׳ן קאָפּ און מיט

רעדט. צווישען די דאָזיגע ליגנערס זענען פֿאַרהאַן דרייערלײ מינים: א ליגנער אויף נעכטען, א ליגנער אויף היינט און א ליגנער אויף מאָרגען. דער נעכטיגער ליגנער וועט אײַך דערצעהלען בבֿא־מעשיות, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפֿלויגען; ער וועט אײַך שוועהרען, אז ער איז דערבי אלײן געווען — און געהט זייט חוקר ודורש, זוכט עדות, לייקענט איהם אָפּ!... א היינטיגער ליגנער — דאָס איז ניט קיין ליגנער, אייגענטלײַך, נאָר א בעריהמער; ער וועט אײַך דערצעהלען, אז ער האָט, אז ער ווייסט, אז ער קאָן — און געהט פערהערט זיך מיט איהם!... דער מאָרגעגדיגער ליגנער — דאָס איז גלאַט א גוטער מענש, וואָס זאָגט אײַך צו גילדענע בערג: ער וועט געהן, ער וועט רעדען, ער וועט טהון פון אייערטוועגען — און איהר דאַרפֿט איהם גלויבען אויף נאמנות. די אלע דריי מינים ליגנערס ווייסען, אז זיי זאָגען א ליגען, נאָר עס מאַהלט זיך זיי אויס, אז יענער גלויבט זיי. פֿאַרהאַן אבער אזא מין ליגנער, וואָס בשעת ער זאָגט־אָפּ דעם ליגען, מיינט ער אלײן, אז ער האָט געזאָגט איין אמת, און איז איבערצייגט, אז יענער מיינט אויך, אז ס'איז איין אמת, און בשעת מעשה האָט ער באמת הנאה. דאָס איז א מענש, וואָס לעבט אינ'ם עולם־הדמיון, א מענש, וואָס פֿאַנטאַזיערט. מע קאָן זאָגען: דאָס איז א מין מחבר, וואָס קלערט־אויס אלע מאָל א נייע מעשה, פע געסט וואָס ער האָט נעכטען דערצעהלט, און די פֿאַנטאזיע ארבייט ביי איהם אלע מאָל א פרישען געדאַנק, א שפּאַגלנייע אידעע.

אָט פון דעם לעצטען מין ליגנערס איז געווען מיין פֿרינציפּאַל. איהר פערשטעהט שוין אלײן גאַנץ גוט, אז פונ'ם דוואַרעז האָט זיך אויסגעלאָזט א גאַנץ געווהנליכער הויף, פונ'ם פאַלאַץ — א גאַנץ געווהנליכע שטוב מיט א סך ווינציגער פון דרייסיג חדרים און חדרימ'לעך. דער גאַרטען איז געווען א גאַנץ געווהנליכער גאַרטען. אויפ'ן אָרט פון ווינטרויבען זענען געווען גרינע אַגרעסען, אויפ'ן אָרט פון וויין — פּישוט'ער עפּעל־קוואַס. און אויפ'ן

טרויבען, און ראָזינקעס אייגענע, און אפילו פיש אויך אייגענע פונ׳ם אייגענעם טייך, און נאָך וואָסערע פיש, קאַרעסען און קאַרפּען און שלייען און לעשטשעס — לעשטשעס אָט אזעלכע אַ... — דערבי טהוט מיין פרינציפּאל א מאַך מיט ביידע הענד אין דער בריט, און איך בוג זיך אַן אביסעל אויף א זייט, בכדי איך זאָל איהם קאָנען דורכלאָזען זיינע לעשטשעס...

ער הערט נישט אויף צו דערצעהלען גוזמות, און איך האָרך, האָרך מיט קאָפּ, שלינג, שלינג די ווערטער. די קאַרעטע וויענט זיך ווי א וויעגבעטל, די פערדלעך שמייסען מיט די ווייד׳לען און לויפען, לויפען אהן איין אָפּשטעל, און איך קאָן אייך אקוראט ניט זאָגען, צי פונ׳ם וויענען זיך אין דער וויבער קאַרעטע, צי פון די פערד׳ס שמייסען מיט די ווייד׳לען, צי אפשר פונ׳ם פרינציפּאל׳ס גוזמות — איך הויב אָן צו חאָפּען א דרימעל... עס איז א שענע וואַרעמע זומער־נאכט! א גרינג ווינטעל פער׳גנבה׳ט זיך אַל׳ע מאָל און טהוט מיך א שמיר, א גלעט, ווי מיט סאַמעט, איבער׳ן פנים, און איך ווער אנשלאָפען, און פונ׳ם שלאָף הער איך, אז מיין פרינציפּאל חראָפּעט געשמאָק.

אז מיר זענען געקומען צו פאָהרען אויפ׳ן אָרט, האָט שוין די זון געהאט איינגעפאָהרען א שטיק הימל; ריין איז זי געווען. די יפהפיה, ריין און לויטער, ליכטיג און לעבעדיג, געשמייכעלט צו מיר גאָר פריינדליך און אָפּגעגעבען מיר אויפן נייעם אָרט א שענעם, א בריטען גוט־מאָרגען.

דאָס דריטע קאפּיטעל.

[א צעטעל פון ליגנערס, א קאלטער קוק און א וואַרעמע רעקאמענדאציע].

פאַרהאַן אלערליי מינים ליגנערס אויף דער וועלט. פאַרהאַן ליגנערס אזעלכע, וואָס קיינער נויט זיי ניט, קיינער שלעפט זיי ניט פאַר דער צונג, נאָר גלאט אזוי — ס׳איז דאָ א מויל און סע

מאָל, בשעת ער האָט מיך גענומען צו זיך אין וואָגען אַריין — אַ גאַנץ פיינער עקיפּאַזש מיט צוויי שענע פערד — און האָט מיך מכבד געווען מיט אַ ציגאַר — די ערשטע ציגאַר, וואָס איך האָב אויף מיין לעבען פעררויכערט און וואָס האָט מיך אָפּגעקוילעט אויף אייביג.

— פאָהרט איהר אַרויס, הייסט דאָס, יונגערמאַן, דאָס ערש־טע מאָל פון שטאָדט אין דאָרף אַריין? — אַזוי מאַכט ער צו מיר און קוקט אויפ'ן גרויען אַש פון דער שוואַרצער ציגאַר. — איהר קערט אודאי מיינען, יונגערמאַן, אַז אַ דאָרף איז מי יודע וואָס, און מיר, דאָרפסאידען, ווייסען ניט וואָס גוט איז? איהר וועט זיך פאַרגינען אָנקוקען, יונגערמאַן, אַ זיצעכטס פון אַ דאָרפסאיד, אַ שטוב מיט אַ הויף מיט אַ גאָרטען — אַ פּאַלאַץ, אַ דוואָרעץ! חדרים און חדרימ'לעך, איך זאָל אַייך זאָגען, יונגערמאַן, בלא גוזמא, כמעט ביז צוואַנציג. וואָס זאָג איך צוואַנציג? אַריבער דרייסיג! אַי, צו וואָס דאַרף איך אַזוי פיעל חדרים? איך ווייס אַליין ניט: צוליעב די געסט. עס קומען צו מיר אָפּטמאָל געסט. וואָס זאָג איך אָפּטמאָל? אַלע וואָך, אַלע טאָג. ניטאָ דער טאָג, סע זאָל ניט קומען קיין גאַסט, צוויי געסט, דריי געסט, און נאָך וואָסערע געסט! אַ פּריץ, אַ פּריסטאַוו, אַיין איספּראַווניק, אַ מיראָוואָי... איך לעב מיט זיי אַלע זעהר גוט. לאָם איך האָבען די ברכות, וויפיעל מאָל סע מאַכט זיך: איך זעה אַ קאַרעטע מיט פיער פערד פאָהרט־צו גלייך צום גאַניק; פרעג איך: ווער איז דאָס געקומען? זאָגט מען מיר: יעוואָ פּרעוואָסחאָדיטעלסטוואָ, דאָס הייסט, דער גובערנאַטאָר אַליין... נו, קאָן מען ניט זיין קיין דבר־אחה, און מע מוז איהם אויפנעמען, ווי סע קעהר צו זיין, איהם אָפּטרעטען די גרעסטע חדרים מיט'ן גאַנצען גאָרטען. און ביי מיר אַ גאָרטען — מעג מען איהם אָנקוקען! אַ וואַלד, ניט קיין גאָרטען! מיינע עפּעל, מיט מיינע באַרען, מיט מיינע פלוימען! היינט וויינטרויבען? אַלסדינג איז ביי מיר, ברוך השם, פאַרהאַן אייגענס: ווישניק פון מיינע וויינשעל, און וויין פון מיינע וויינ־

די קענטענישען (אזוי האָט ער געזאָגט) שפּיעלען ביי איהם אַ קלייַנע ראָלע; קענערם, האָט ער געזאָגט, זענען היינט פּאַרהאַן ווי די הינט; דער עיקר איז ביי איהם, אַז דער לעהרער זאָל זיין „אַ טאַטע׳ס אַ קינד". און אזוי ווי איך בין אַ טאַטע׳ס אַ קינד, דערפאַר „נעמט ער מיך". אזוי האָט ער מיר געזאָגט, מיין נייער פּרינציפּאַל. נאָר איך האָב מורא, אַז ער האָט געזאָגט, מחילה, ליגען: מיינע איבעריגע קאָנקורענטען זענען אויך „טאַטע׳ס קינדער" נישט ווינציגער פון מיר. נאָר וואָס דען? זכות־אָבות, פּראָטעקציעס.

יאָ, גרויס און שטאַרק איז דער כח פון פּראָטעקציע! און אַז וואויל אין דעם מענשען, וואָס האָט אַ פּעטער, וואָס ער האָט אַ מוהמע, וואָס זי האָט אַ בעקאַנטען, וואָס יענער האָט אַ קרוב, וואָס ער האָט אַ מחותן אַ רייכען בעל־הבית, וואָס וואָהנט אין אַ דאַרף און האָט אַ בן־יחיד און זוכט אַ לעהרער אויף אידיש און אויף רוסיש און אויף בוכהאַלטעריע, און זאָל זיין אַ „טאַטע׳ס אַ קינד", און ס׳זאָל קאָסטען וואָלוועל!...

דאָס צווייטע קאַפּיטעל.

[מיין פּרינציפּאַל פּערווייענט מיך מיט זיינע נוזמות, און איך חאַפּ אַ דרימעל].

וער איז געווען מיין פּרינציפּאַל? וואָס איז ער געווען? וואָס פאַר אַ פּנים האָט ער געהאַט: צי אַ הויכער, צי אַ נידעריגער? צי אַ דינער, צי אַ גראָבער? צי אַ געלערנטער, צי אַ שוואַכער? איך מיין, אַז ס׳איז אַייך ניט אזוי נויטיג צו וויסען. ווי אזוי מע דופט איהם — איז אַייך, דאָבט מיר, אויך ניט נוגע אין לעבען. עס קאָן זיין, אַז ער לעבט נאָך ערגיץ, פאַסט מיר נאָר ניט, איך זאָל אַרויסשטעלען דעם נאָמען זיינעם. לאָם איך אַייך בעסער איבערגעבען דעם שמועס, וואָס מיר האָבען געהאַט דאָס ערשטע

א גמילות־חסד, און ער לאָזט זיך לאַנג ניט בעטען, לעגט־אריין די האַנד אין קעשענע און חאַפּט־ארויס דאָס בייטעלע און שוועהרט אייך, אז ער האָט ניט א גראָשען... ווער עס האָט דאָס אלסדינג פערזוכט, אליין איבערגעלעבט, — דער וועט מיך אפשר פער־שטעהן, ווי אזוי מיר איז געווען אויף דער נשמה, אז איך האָב בע־קומען א שטעלע — די ערשטע שטעלע — פון צוועלף קארבען א חודש מיט קעסט און קוואַרטיר און אויף אלעם גרייטען!

ווי אזוי איך האָב די שטעלע בעקומען — ווי איך אייך נישט בעמיהען, און איך מיין, אז איך בין גאָר נישט מחויב אייך אלס־דינג דערצעהלען, אז איך האָב א פעטער, און דער פעטער האָט א מוהמע, און די מוהמע האָט א בעקאַנטען, און דער בעקאַנטער האָט א קרוב, און די מוהמע האָט א מחותן זעהר א רייכען, נאָר א פראָס־טען בעל־הבית, וואָס וואָהנט אין א דאָרף, האָט א זוהן א בן־יחיד און זוכט א לעהרער אויף אידיש און אויף רוסיש און אויף דייטש און אויף בוכהאלטעריע, און זאָל זיין א טאַטענ׳ס א קינד, און זאָל קאָסטען וואָלוועל — פונקט אנגעמאַסטען פאַר מיר! און איך האָב אנגעוווענדט אלע מיינע כחות און איך בין אוועקגעלאָפען צום פעטער און האָב געבעטען דעם פעטער, ער זאָל בעטען די מוהמע, אז זי זאָל בעטען דעם בעקאַנטען, אז ער זאָל בעטען דעם קרוב, אז דער קרוב זאָל פועל׳ען ביי זיין מחותן דעם רייכען בעל־הבית, אז ער זאָל נעמען מיך, ניט קיין אנדערען, וואָרום אחוץ מיר איז פאַרהאַן אין מאַזעפּעווקע נאָך אזעלבע בחורים׳לעך, וואָס קע־נען אידיש און רוסיש און דייטש און בוכהאלטעריע, און וואָס זענען אייך גרייט צו פאָהרען אין דער וועלט אריין, אבי א שטי־קעל ברויט. נישט אזוי גיך האָט מיין בעל־הבית ארויסגערעדט דאָס גוטע וואָרט, אז ער נעמט מיך; ער האָט זיך לאַנג נעשלאָ־גען מיט דער דעה: ערשטענס, צי זאָל ער נעמען א לעהרער, צי ניין? און צווייטענס, אויב נעמען, צי זאָל ער נעמען מיך, צי איין אנדערען? ביז נאָט האָט געהאלפען, ס׳איז ביי איהם געבליבען, אז ער זאָל יאָ נעמען, און דער גורל איז געפאלען אויף מיר, מחמת

מיין ערשטער ראָמאַן

דאָס ערשטע קאַפּיטעל.

[די ערשטע שטעלע אוון דער כח פון פּראָטעקציע].

ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון זיצען שפּעט ביינאכט אַ הונגעריגער ביי אַ שמעלצענדיג לִיכטעל, אַיינגעהילט אין אַ צעריסען פּעלצעל, אוּן חזר'ען גראָמאָטיקע: אימעניטעלנעי — ביעלעי סוויעזשעי חליעב; ראָדיטעלנעי — ביעלאָהאָ סוויעזשאָהאָ חליעבא; דאָטעלנעי — ביעלאָמאו סוויעזשעמאו חליעבאו, אוּן בשעת מעשה זאָל זיך גלוסטען חאָטש אַ שווארץ אַלט געבאַקען שטיקעל ברויט — אוּן ס'איז ניטאָ... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון שלאָפען אויף אַ האַרטער באַנק מיט אַ ווייכען קולאָק צוקאָפּענס, אוּן דאָס לעמפּעל טשאָדעט, אוּן דאָס קינד ווייַנט, אוּן די אַלטע ווארטשעט... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון אַ פּאָר שטיוועל, וואָס איין אָפּצאָס איז אָפּגעשפּרונגען אוּן אַ פּאָרמעטקע שלעפּט זיך נאָך אוּן קוואטשקעט, אוּן איהר קאָנט פוּן איהר בשום אופן ניט פּטור ווערען... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פון אָפּטראָגען דעם זייגער אין לאָמבארד אַריין, אוּן דער לאָמבארד ווייל איהם ניט אָננעמען, מחמת די קאָפּערטע איז ניט פוּן ריין זילבער אוּן די געדערים זענען ניט ווערטה קיין פּיערער... ווער עס האָט פערזוכט דעם טעם פוּן בעטען ביי אַ גוטען פרייַנד

מיין ערשטער ראָמאַן

דעשריבען אין יאָהר 1903.

אקעגען איהר פנים, קריצט מיט די צייהן און שרייט־אוים אויף א קול:

— אוי, הרחמן הוא יברך אותי ואת אשתי ואת זרעי ואת זרע זרעי! טפו!... — און לויפט־ארוים פון שטוב, ווי א משוגע־נער.

* * *

נחמן־ליב מיט נחמן־ליב'ען זענען אריבערגעפאהרען קיין האלטע, און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען זענען פער־בליבען אין באהאפאליע עד היום הזה!

ומטיב לכל"... און ירחמיאל־משה'כע טהוט זיך איהרם; זי טאָטשעט איהם:

— פרעג איהם וואָם? וויסט ער אַליין ניט! וואָם ביזט דו, אַשטייגער, אין קאקעס (אין כעם) א גאנץ פריהמאָרגען? ס'איז דאָך דיין סענאט, ניט מיינער!

ירחמיאל־משה הויבט־אָן בענשען א ביסעל העכער:

— „בכתוב ואכלת ושבעת..." און לאָזט אויס מיט א ניגון און ציקעלט זיך: „על האָ־אָ־אָ־רץ ועל המזון".

ירחמיאל־משה'כע לאָזט דורך א מינוט און הויבט אָן וויטער:

— א מין רציחה! א מין כעם! עס האָט זיך אין איהם א ביסעל צעברענט א פייער! מע זאָל באהיט און באוואָהרענט ווערען!

ירחמיאל־משה העכערט דאָם קול נאָך שטארקער:

— „לעד לחן ולחסד ולרחמים ולרוח הצלה והצלחה"...

— דאָכט זיך, פּאַרקעהרט? — זאָגט ירחמיאל־משה'כע. — אז מע דערהערט ישועות ונחמות אויף אידן, באַראַף, אדרבה, הנאה טהון?

ירחמיאל־משה העכערט דאָם קול נאָך שטארקער:

— „ברכה וישועה נחמה פּרנסה וכלכלה ורחמים וחיים ושלום וכל טוב!"...

ירחמיאל־משה'כע וויל ניט אנשוויגען ווערען:

— פּרעג איהם, אַשטייגער, וואָם אהרט דאָם איהם? וואָם דערלעגט ער דא? נחמן־ליב וועט מעגען זיצען אין האָלטע? לאָז ער זיצען אין געהאקטע וואונדען! עס זאָל מיך אָנהויבען צו אהרען!... צעזעצטערהייד!...

ירחמיאל־משה זידט ווי א קעסעל, האָלט־איין דעם כעם אין זיך ווי וויט ער קאָן און הויבט אָן זאָגען די „הרחמנם" נאָך העכער און מיט א ווייענדיגען ניגון.

א מענש איז דאָך אבער ניט פון אייזען. ירחמיאל־משה'כע טאָטשעט איהם אזוי לאַנג, ביז ער נעמט־צונויף ביידע קולעקעם

זענען זיי געזעסען דער אהער, דער אהין, און געשוויגען ביידע. עס האָט זיך געהערט א קלינגען פון די כלים, א זופען און ניאמקען פונ׳ם עסען. איין מאָל נאָר האָט ירחמיאל־משה׳כע א זאָג געטהאָן:

— א שטילער מלאך דורכגעפלויגען...

ירחמיאל־משה האָט גאָרנישט געענטפערט, און אזוי איז איבערגעגאנגען דער גאַנצער וואַרעמעס שטיל, מע האָט געקאָנט הערען א פליגע. נאָכ׳ן עסען האָט ירחמיאל־משה געקאָלופּעט מיט׳ן גאָפּל די צייהן און א זאָג געטהאָן צו דער סטעלי:

— מים־אחרונים־וואַסער...

ירחמיאל־משה׳כע האָט איהם א קוק געטהאָן אין די אויגען אריין, איינגעבויגען דעם קאָפּ א ביסל אויף א זייט:

— זאָג נאָר, ירחמיאל־משה, אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט?

ירחמיאל־משה האָט איהר דערויף נישט געענטפערט גאָרניט. ער האָט נאָר אָפּגענאָסען מים אחרונים, א שמיז געטהאָן דעם טעלער פון זיך און האָט אָנגעהויבען בענשען שטילערהייד.

אצינד איז געווען די בעסטע צייט, אז ירחמיאל־משה׳כע זאָל זיך מיט איהם קאָנען אָפּרעכענען, דאָס הייסט, דערגעהן איהם די יאָהרען מיט וועדטער, עסען איהם און טאָטשען, ווי א וואַרעם, און איהם געבען וויפיעל סע וועט אין איהם אריין, ער זאָל ניט זיין משוגע, נישט אַרויסבעווייזען דעם כהן און נישט שמיצען זיך מיט קיין טעלער.

— זעה נאָר, ער שמיצט זיך דאָס א ביסל! גליך ווי מע וועדד פון איהם גליקליך... א מאַנסביל... מיינט ער שוין, אז ער מעג אלסדינג... א מאַנסביל און א חשוב אין סענאט! א קלייניג־קייט? פּסנו!

ירחמיאל־משה האָלט דעם קאָפּ אראָפּ, די אויגען צוגעמאכט, שאָקעלט זיך און בענשט שטילערהייד: „הזן ומפרנס לכל

— וואָס עפּיס מ י י ן סענאַט?

— וועמענ'ס דען סענאַט? ס'האָט זיך איהם פאַרגלוסט אַ סענאַט. האָט זיך איהם פאַרגלוסט! קומען זאָל אויף אַייך אַלע אַ שרפה, רבונו של עולם!

ה.

אַ וויסטער טאָג איז דעמאָלט געקומען אויף ירחמיאל־משה'ן מיט זיין ווייב. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זי געגרייט צום טיש, געקלונגען שטאַרק מיט די טעלער און מיט די לעפעל, געשמיצט מיט די גאָפּלען.

— געה שוין, געה וואַש זיך שוין! — רופט זיך אָן ירחמיאל־משה'כע צו ירחמיאל־משה'ן. — זיעבעצעהן מאָל באַדאַרף מען איהם בעטען צום טיש!

— זיעבעצעהן מאָל? דאַכט זיך, נאָך אפילו איין מאָל ניט? — מאַכט ירחמיאל־משה מיט אַ זיפץ און געהט זיך וואַשען און הויבט אויף ביידע הענד אין דער הויך און זאָגט „שאו ידיכם" און טראַכט זיך בשעת מעשה: „הונדערט מיט איין שטאָדט... פראַנק און פריי... און האָלטע אויך בתוכם"... ער זעצט זיך צום טיש, מאַכט אַ המוציא און זוכט עפּיס אויפ'ן טיש און קאָן ניט געפינען, און מחמת מע טאָר ניט מפסיק זיין, מאַכט ער מיט די הענד, קוקט אָן אַ זייט און רעדט אויף לשון־קודש:

— אי־אָ־נו־מלח — זאַלץ!?

— מלח, זאַלץ, שמאַלץ! אָט שטעהט דאָך די זאַלץ ביי דיר אונטער דער נאָז! אָטאָ, וואָס אָקעסט דו, וואָס?

ירחמיאל־משה האָט קוים אַראָפּגעשלונגען דאָס שטיקעל ברויט, זיך שיער ניט דערוואָרגען מיט'ן ערשטען ביסען, און האָט זיך געחאַפּט צום לעפעל ווען מע האָט בעדאַרפט אַ גאָפּעל, און צום גאָפּעל ווען מע האָט בעדאַרפט אַ לעפעל. אַ גאַנץ עסען

שטאדט, און גראדע האלטע אויך בתוכם! דאם האבען שונאים אויסגעטראכט, דאם וואכסט מסתמא פון נחמן־ליב'ען, נחמן־ליב'ס קאפ דערביי, פארחאפט זאל ער ווערען!

— דעמאלט וועז ביי מיר וועט אויסוואכסען האר אויף דער דלאני, דעמאלט וועט מען מעגען זיצען אין האלטע!

אזוי האט ירחמיאל־משה געשריגען, און ירחמיאל־משה'כע, וואם האט אויך געהערט אין מארק עפים א נייעם מכח הונדערט איין שטאדט און האלטע אויך בתוכם, האט איהם צוגעברעמעלט, פאדטאקעווט:

— אויב ס'איז אמת די מעשה מיט דיין סענאט, מעגסט דו זיך טאקי באגראבען מיט איהם אינאיינעם.

אזוי זאגט ירחמיאל־משה'כע און ברענט און פלאמט, ווי א פערפלאמטער שבת־קוילעטש.

פלוצים עפענט זיך די טיר און עם קומט ארייז דער שמש פונ'ם מגיד'ס קלויז מיט א אידיש בלאט־צייטונג.

— נאט אייך, רב ירחמיאל־משה, דאם האט מען אייך גע־שיקט א בלאט, איהר זאלט מוחל זיין איבערלייענען וואם דא שטעהט; דא איז פארהאן עפים א נייעס, זאגען זיי, מכח באַ־האפאלין און מכח האלטע, הונדערט איין שטאדט, פארקנייטשט אן־א און אונטערגעשטרייכט נומער 94.

ירחמיאל־משה האט שוין פערשטאנען, ווער האט זיך דאם מטריח געווען. ער האט געמומען דאם בלאט, אנגעטאן די ברי־לען, און עם האט זיך איהם א ווידרף געטהאן אין די אויגען ארויז דער נומער 94 און דאם ווארט „האלטע". דאם איבערריגע האט ער שוין גאר ניט געוואלט לייענען. ער האט פערשטאנען, אז די מעשה איז איין אמת, און איז צוגעגאנגען צו ירחמיאל־משה'כען. ירחמיאל־משה'כע האט שוין פערשטאנען וואם דאם בעדייט, האט זי א זאג געטהאן צו ירחמיאל־משה'ן מיט א ביטער געלעכטער:

— ני? דיין סענאט!...

נחמן־ליב טרעט־אַף אויף אַ זייט און בעהאַלט זיך, נאָר ירחמיאל־משה זוכט איהם אָפּ און רעדט ווייטער, נישט צו איהם, צו אַנדערע, נאָר אַזוי, אַז ער זאָל אויך הערען:

— איך בין אומיסטנע נעכטען איבערגעבליבען נעכטיגען אין האַלטע אויף ביינאכט, געוואַלט, דער פּריסטאַוו זאָל צו מיר קומען; איז ער, אויף צו להכעים, ניט געקומען!

צווישען ירחמיאל־משה'ן מיט ירחמיאל־משה'כען איז געווען, ברוך השם, אַזאַ גוט לעבען, אַז אומעטום, וואו זי האָט נאָר געקאָנט, האָט זי איהם געטהאָן אויף קידער־ווידער; נאָר דאָ, ביי נחמן־ליב'ס מפּלה, איז זי איהם געקומען צו הילף און האָט איהם געהאָלפען פּויקען איבער דער שטאָדט און דעקוטשען נחמן־ליב'ען מיט נחמן־ליב'עכען, אזוי אַז יענע האָט שוין געבעטען גאָט, עס זאָל שוין אַוועקגעהן שבועות און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען זאָלען שוין ארויספאָהרען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. — „מע קאָן נאָר קיין קאָפּ ניט אויפהויבען פון זיי!" און גאָט האָט רחמנות געהאַט, ס'איז אַוועקגעגאַנגען שבועות און ירחמיאל־משה מיט ירחמיאל־משה'כען חאַפּען זיך נישט אַריבערצופאָהרען קיין האָלטע. וואָס האָבען זיי קיין צייט ניט? זיי וועלען פערשפּעטיגען שפּעטער מיט א וואָך? אבי, דאָנקען גאָט, זיי מעגען שוין! — ביז ס'איז געקומען זונטאָג, דער 25-טער מאי, און די בלעטער (ווער האָט אויסגעטראַכט אָט די „בלעטער"?) האָבען געבראַכט צו טראָגען א ידיעה פון הונדערט איין שטאָדט, וואָס אידען מעגען דאָרטען זיצען, בויען הייזער, קויפען ערד, פלאַנצען גערטנער! הונדערט איין שטאָדט, און האָלטע אויך בתוכם — אַזאַ מעשה איז ניט געהערט געוואָרען! ירחמיאל־משה האָט נישט געגלויבט קיינעם.

— עס קאָן ניט זיין, ס'א ליגען! — האָט ער געשריגען. — צוואַנציג יאָהר כסדר האָט מען נישט געטאָרט איבערנעכטיגען א נאַכט, פלוצים וועט מען מעגען בויען הייזער, קויפען ערד, פלאַנצען גערטנער? און גראַדע הונדערט מיט איין

— וועז רעכענט איהר אריבערפאָהרען?
— אם ירצה השם, נאָך שבועות.
— לאָז נאָט גענען אין א גוטער שעה.
— א דאנק!

ד.

א ישועה, אז נאָט העלפט א מענשען, איז אודאי זעהר גוט, נאָר א ישועה מיט א נקמה אינאיינעם — דאָם איז אייגע פון די גרעסטע זאכען אויף דער וועלט, וואָם דאָם פערגעניגען דערפון לאָזט זיך ניט בעשרייבען; זעהען, ווי יענער איז מקנא, ווי דער שונא וועלט צעזעצט קוקענדיג, נעמט־אײן א מיתה משונה — דאָם גיט־צו דעם מענשען אזוי פיעל מוטה, שטאַרקייט און אכזריות, אז פאר נצחון פערגעסט ער זיך און חויבט אָן צו טהון נאָרישקייטען.

אונזער ירחמיאל־משה האָט ניט אויפגעהערט צו גראָנערען מיט'ן סענאט אויף יעדען טריט און שריט, אזוי אז עס האָט זיך אלעמען צוגענעסען, געוואָרען נמאס, טריף ווי חזיר. עס האָט שוין פשוט געשלאָגען צו דער גאל אויסהערען פון איהם נאָך א מאל סענאט, און וויעדער א מאל סענאט, און אבער א מאל סענאט!

נאָר אויב דאָם איז געווען נמאס צו הערען דער גאנצער שטאָדט, היינט ווי האָט דאָם געקאָנט בראָטען און ברענען נחמן־ליב'ען נעבאָך, אז ער האָט דאָם בעדארפט אלײן אויסהערען פון איהם אלע מינוט, אלע רגע? ירחמיאל־משה האָט שטענדיג געזוכט מיט די אויגען נחמן־ליב'ען, און וואו נחמן־ליב איז געשטאנען — אהין איז ער צוגענאנגען און געזאָגט:

— אפנים, אז אין סענאט ויצען טאקי פאָרט מענטשען!..

— זעה נאָר, מע זאָל דיך דאָרט חאָטש ניט „רעשטע־
וועז"! — בעגלייט איהם ארויס ירחמיאל־משה'כע פון קלייט מיט
א יברכך.

עס האָט נישט געדויערט קיין האַלבע שעה, איז ירחמיאל־
משה אַריינגעפלויגען אין קלייט אַריין, קוים געקאָנט אויסרעדען:

— מזל־טוב!... אָנגעקומען פון סענאט... געקומען, אז איך
בין א באָהאָפאָליער... איך מעג שוין, הייסט דאָס, זיצען אין באָ־
האָפאָליע...

ירחמיאל־משה'כע האָט א פליעסק געטהאָן מיט די הענד:

— א גדולה אויף דער באבע! וואָס זאָגט איהר אויף דעם
מזל־טוב? ער מעג שוין זיצען אין באָהאָפאָליע!

— טפו, וואָס זאָג איך באָהאָפאָליע? איך מיין האַלטע
מיין איך!

— האַלטע? אזוי זשע רער!... נו, ירחמיאל־משה, וואָס
האָב איך דיר געזאָגט?

— וואָס האָסט דו מיר געזאָגט?

— איך האָב דיר ניט געזאָגט, זאָלסט געהן אין סענאט?...

ירחמיאל־משה איז געווען אזוי צופריעדען, אזוי גליקליך, אז
ער איז אַריסגעלאָפען אין שטאָדט און אויסגעפוירט פון איין עק
ביז'ן אַנדערען, אז ס'איז אָנגעקומען פון סענאט, אז ער איז א
האַלטער און מעג זיצען אין האַלטע, און ער קלויבט זיך אַריבער,
אם ירצה השם, אין גיכען קיין האַלטע. ירחמיאל־משה האָט דעם
טאָג נישט געגעסען, נישט גערוהט; ער איז געלאָפען פון איינעם
צום אַנדערען. עס האָט איהם עפים געטראָגען אין דער לופטען.
וועמען ער האָט בעגעגענט, האָט ער אָפגעשטעלט.

— געהערט?

— וואָס? פון סענאט? געהערט, ווי דען? מזל־טוב אייך.

— מיט מזל זאָלט איהר לעבען.

ג.

— בחמה, וואָס שווייגט איהר?

— וואָס וועט מיר העלפען, אז איך וועל שרייען?

— פּארהאַן א סענאַט, גיט איין אין סענאַט!

— וואָס זאָל איך איינגעבען אין סענאַט, אז די גובערנסקי פּראַוולעניע האָט געפונען, אז איך בין א באָהאָפּאָליער?

און דערצו האָט זיך אַריינגעמישט ירחמיאל־משה'כע:

— כּע דאַרף ניט געהן אין סענאַט! סענאַט פּעהלט איהם נאָך! דו ווילסט, אפּנים, מע זאָל אונז אַרויסשיקען פון באָהאָפּאָליע אויך?

אומעטום פּלעגט ירחמיאל־משה'כע אויספּיהרען. נאָר דאָ האָט זי ניט געקאָנט פּועל'ען גאָרניט. ירחמיאל־משה איז געווען א גוטער עקשן און איז שווער מיט א פּאפּיער אין סענאַט אַריין, און שטעלט אייך פּאָר א מעשה:

ס'איז אַוועקגעגאַנגען א היבש שטיקעל צייט, איך האָב מורא אויב ניט א יאָהר צוואַנציג; איינמאָל זיצט ער זיך אַזוי ביי זיך אין קלייט, תחילת זומער איז דאָס געווען, ער האָט אפּילו ניט אין זינען געהאַט דעם סענאַט אין דער לינקער פּאה, כמעט פּערגעסען גאָר, אז ס'איז פּארהאַן א סענאַט אויף דער וועלט, קומט מען צו געהן און מע רופט איהם צום פּריסטאַוו.

— וואָס איז שוין עפּים א נייעס ביי דיר? וויעדער א מאָל „סוויטשנע סבאָר"? זיינע עסקים! — רופט זיך אָן ירחמיאל־משה'כע צו ירחמיאל־משה'ן.

— לאָז מיך אַזוי ווייסען א בייזע וועטשערע מיט דיר איינאיינעם! — מאַכט ירחמיאל־משה. — א פּריסטאַוו רופט, קאָן מען קיין דבר־אַחר ניט זיין און מע מוז געהן.

נחמן־ליב האָלטער, וואָס איז כל ימיו געווען אין באָהאָפאָליע, האָט בעדארפט פונקט דעם 2־טען וואָס אקענען יענעם 3טען מאי נעכטיגען אין האָלטע אן זיין דאָרטען פערשריבען ביי׳ם אוריאד־ניק אויף א פראָטאָקאָל — און דאָס האָט איהם געדיענט פאר א בעווייז, אז ער איז א האָלטער תושב. אט דאָס הייסט, אז סע באשערט איינעם א גליק, דעם אנדערען איין אומגליק!

סע פערשטעהט זיך, אז ירחמיאל־משה'ן האָט די דאָזיגע מעשה רעכט פערדראָסען, און ער האָט געטהאָן אלסדינג, וואָס ער האָט געקאָנט, און האָט אזוי לאנג געגראָבען אויף נחמן־ליב'ען, ביז ער האָט דערווייזען מיט אותות ומופתים, אז נחמן־ליב איז א באָהאָפאָליער. אודאי איז נחמן־ליב אויך ניט געשלאָפען און אויסגעווייזען מיט פאָפיערען, אז דעם 2־טען אקענען 3־טען מאי 1882 איז ער געווען פערשריבען אין האָלטע ביי׳ם אוריאדניק אין די ביכער; א סימן איז: דער נאָמען אליין, האָלטיאנסקי, בעווייזט, אז ער, נחמן־ליב, איז א האָלטער, און ירחמיאל־משה איז א באָהאָפאָליער, ווי דער נאָמען זיינער בעווייזט: באָהאָ־פאָלסקי פון באָהאָפאָליע...

אזוי האָט געשריבען נחמן־ליב אין דער גובערניע אריין אויף ירחמיאל־משה'ן. ירחמיאל־משה האָט אָבער אויך ניט געשוויגען. ער האָט ארויסגענומען פאָפיערען און אויסגעווייזען מיט עדות, אז נחמן־ליב, חאָטש ער רופט זיך האָלטיאנסקי, איז ער א באָהאָ־פאָליער. א סימן: ער האָט אין באָהאָפאָליע אין אייגענע דירה מיט א שטאָדט אין דעם מגיד׳ס קלויז. וואָס דארף א האָלטער איר א דירה אין באָהאָפאָליע מיט א שטאָדט אין דער באָהאָפאָ־ליער קלויז?

הקיצור, מע האָט זיך אזוי לאנג געשלאָגען מיט פאָפיערען אין דער גובערניע אריין, און די צוויי אידען האָבען זיך אזוי צו־געגעסען, ביז ס׳איז אָנגעקומען, מע זאָל זיי ביידען ארויס׳משלח׳ען פון האָלטע און אכטונג געבען, מע זאָל זיי אהינצו ניט אריינ־לאָזען, א חוץ בייטאג.

גען פּאַפּיערען אין פּאָליציע, פון פּאָליציע אין דער גובערניע, פון דער גובערניע אין סענאַט, פון סענאַט אין דער גובערניע און פון דאָרט צוריק אין פּאָליציע — און די מלחמה האָט זיך אַזוי גע־צויגען צוואַנציג יאָהר כסדר. איך האָב מורא, אַז דער היסטאָ־ריקער, וואָס וועט אַמאָל קומען בעשרייבען די געשיכטע פון די דאָזיגע צוויי שטעדטלעך, וועט ער מוזען דאָס דאָזיגע שטיקעל צייט אַ נאָמען געבען: „די געשיכטע פון דער צוואַנ־ציג־יעהריגער מלחמה". די האָלטער מיט די באָהאָפּאָליער אידען וועלען שוין וויסען וואָס מע מיינט...

צוישען די אנשי־מלחמה זענען געווען צוויי מענשען: ירחמיאל־משה באָהאָפּאָלסקי פון האָלטע און זיינער אַ בלוטיגער שונא נחמן־ליב האָלטיאַנסקי פון באָהאָפּאָליע.

ב.

עס זאָל אַייך גאָר ניט זיין קיין חידוש און איהר זאָלט ניט פרעגען קיין קשיות, וואָס ירחמיאל־משה איז אַ האָלטער און הייסט באָהאָפּאָלסקי און נחמן־ליב איז אַ באָהאָפּאָליער און הייסט האָלטיאַנסקי? למאַי איך קאָן איינעם אַ טשערקאַסקי, וואָס וואָהנט אין ביעלאָצערקאָוו, און איינעם אַ ביעלאָצערקאָווסקי, וואָס וואָהנט אין טשערקאַס? היינט קאָן איך איינעם אַ טאַראַשטשאַנ־סקי, וואָס וואָהנט אין קרעמענטשוג, און אַ קרעמענטשוצסקי, וואָס זיצט אין טאַראַשטשע? דאַכט זיך, וואָס וואָלט געווען אַזוי שלעכט, אַז טשערקאַסקי, וואָס קומט אַרויס מסתמא פון טשערקאַס, זאָל זיך זיצען אין טשערקאַס, ביעלאָצערקאָווסקי אין ביעלאָצערקאָוו, טאַראַשטשאַנסקי אין טאַראַשטשע און קרעמענטשוצסקי אין קרע־מענטשוג? איז דער תירוץ: ווען איטליכער מענש זאָל דאַרפען זיין צוגעבונדען צו זיין שטאָדט, וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט געהאַט!... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום 3־טען מאַי 1882.

פון דעמאלט אן איז האלטע געווארען שטארק חשוב ביי די באהאפאליער אידען, וואס האבען אלע מיט א מאל בעקומען חשק זיך בעזעצען דוקא אין האלטע, און דוקא נאכ'ן 3־טען מאי.

פון יענעם 3־טען מאי אן האבען די באהאפאליער אידען אנגעהויבען זיך שטילערהייך אריבערפעקלען קיין האלטע. נאר ס'איז זיי ניט גערָאטען; מע האט זיי געבעטען מחילה זעהר שען איבער דער בריק צוריק קיין באהאפאליע: „גאספאדין איצקא, פאזשאלָאיטע נאזאד דָא באהאפאלסקאהָ ראבינא!" אדער מע האט איהם פערקערעוועט דעם וואגען אהן ווערטער און א זאג געטהאן מיט א געלעכטער: „א פאהר־פאהר נא בארדיטשעוו".

— סטייטש! — האט נעבאך יענער ג'טענה'ט. — איך בין א האלטער פון כמה וכמה יאהרען! יא מאיע סאבסטוועגע גארעד או שקאלע — איך האב דארט איין אייגענע שטאדט אין בית־מדרש! יא מאיע סקילקע ראדיטשי נא קלאדבישטשע — איך האב דארט קרובים אויפ'ן בית־עולם!

די אלע טענות האבען אבער געהאלפען, ווי דער פאראיאה־ריגער שניי.

— דאקומענטע — פאפיערען! — האט מען איהם געענט־פערט, און עס האט זיך אנגעהויבען א חתונה מיט „פאפיערען". אידען האבען דעמאלט געגעבען צו לייזען געלד פאר פאפיער... די חאדאטאיעס האבען מאסף ממון געווען, די מוסרים האבען גע־האט וואס צו טהון... וועמען עס האט געגאלטען, און וועמען ניט. א סך האבען אידען אליין קאלי געמאכט זיך מיט זייערע מסירות; איבער זייערע מסירות האבען נעבאך א סך משפחות געמוזט פער־נעמען די בעבעכעס און עמיגרירען איבער דער בריק פון האלטע קיין באהאפאליע, און ס'איז צוגעקומען נייע קבצנים, נייע עסערס, וואס עסען איינס דאס אנדערע... אידען האבען זיך ניט געוואלט אזוי גיך אונטערגעבען, האבען זיי מלחמה געהאלטען (אויף פא־פיער, געווינטליך). און ס'איז אוועק א מלחמה צווישען אידען מיט פאליציע און צווישען אידען מיט אידען; עס זענען געפלוי־

הונדערט איינם

א.

דער שענער דער אלטער טייך בוג, וואָם לויפט איבער'ן יוג צווישען דניעפּער און צווישען דניעסטער און פּאָלט־אַריין, ווי זיי, אין שוואַרצען ים אַריין, שניידט־דורך לויפענדיג צווייי גובערניעס, חערסאָנער און פּאָדאָליער, דאָרט וואו עס ליגען צעוואָרפען אָהן א שום סדר צווייי אידישע שטעדטלעך: ה א ל ט ע און ב א ־ ה א פ א ל י ע. די דאָזיגע צווייי שטעדטלעך — דאָם איז, אייגענטליך, איין שטאָדט, נאָר דער טייך האָט זיי ווי צעשיידט, ווי צעריסען אויף דער האַלב, און מענשען האָבען זיי צוריק צונויפ־געבונדען מיט א בריק, אזוי אז פון ביידע שטעדט איז געוואָרען וויעדער איין שטאָדט: אָט זענט איהר, דאָבט זיך, אין באָהאָ־פּאָליע, עס גאָהט ניט אַוועק קיין פינף מינוט — זענט איהר שוין אין האַלטע; און דאָם אייגענע צוריק: אָט זענט איהר נאָר־וואָם געווען אין האַלטע, איהר טהוט א קוק — אַהאַ, איהר זענט שוין וויעדער אין באָהאָפּאָליע!

האַלטע האָט א צייט מיט יאָהרען זיך גערעכענט פּאַר א דאָרף, און באָהאָפּאָליע — פּאַר א שטעדטעל. איז דערפּאַר אויף האַלטע געפּאַלען דער גורל פּון׳ם 3־טען מאי 1882, אז אידען טאָרען זיך דאָרטען איבעראַנייעם ניט בעזעצען.

הונדערט איינס

א מעשה.

נעשריבען אין יאָהר 1903.

דוכגעפיהרט פֿארביי גראַנאָוו! אניט, וואָלטען זיי די גראַנאָ־ווער אידען דאָרט מקבל פּנים געווען מיט'ן זעלבען כבוד און אַרויסגעבעגליט מיט דעם זעלבען פֿאַראַד, ווי מע האָט זיי מקבל פּנים געווען נאָכדעם אין מיכאיליאָווקע, אין מיטשולקע, אין קראַס־נאָפּילקע, אין זדאַקאָווייז און אין די אַלע איבערינע עטאַפּנע פּונק־טען, וואָס צווישען טעפּליק און צווישען הייסין.

איהם נאך קיינמאל ניט געהערט. — **השלכ זיך** אן ביי מיר, נאט אייך מיין האנט, רב בערעל. **אם ירצה השם**, אז מיר וועלען קומען בשלום צוריק אהיים, זאלט איהר ביי **מיר זיין**, און דו אויך, העניך, וואָרום איך דארף אייך זעהר נויטיג **חאבען**, איך דארף אייך עפּים זאגען.

בערעל האָט ניט פערשטאנען, וואָס פאר א נויטיגע זאך בעדארף ער זיי זאגען? און פאר וואָס עפּים אין דער היים דוקא? פאר וואָס זאל ער עס ניט זאגען באלד? אין בכלל, וואָס איז ער עפּים פלוצים געוואָרען אזוי ווייך און האָפערדיג?...

פון העניכען שמועסט מען ניט; יענער האָט גאָר געעפענט דאָס מויל, ניט פערשטאנען, וואָס הייסט איהם דער נגיד קומען? ער האָט זיך איינגעשטעלט און האָט א זאָג געטהאָן:

— אויב נאָר ער וועט רחמנות האָבען דער אויבערשטער, דוד־ליב מיינער וועט ארויס...

— סאי ווי סאי, — מאכט צו איהם דער נגיד, — טאָמער אפילו ניין — נעם איך איהם אויף זיך, דאָס הייסט, אייך נעם איך אויף זיך, אלעמען נעם איך אויף זיך... האלט זיך אן אן מיר, רב בערעל, ס'איז אייך שוועהר צו גענוג...

* * *

אז דער עטאפ איז אריינגעקומען קיין גראנאָוו, איז שוין די וון געווען א פערגאנגענע, איבערגעלאָזט נאָך זיך א סימן, א גרויטען גילדענעם פּאס אויפ'ן ברעג הימעל. און בענעגענט האָט מען אונזערע פּאַרשוינען מיט מוזיק — א גאנצער כאָר, וואָס איז געוועזן אויסגעמישט פון א קוואקען פון זשאבעס און פון א מעקען פון דער טשערעדע שאף און ציעגען, וואָס האָבען אויפגעהויבען א מוראַ'דיגען שטויב — און דאָס איז געווען דאָס גליק, וואָס איבער די גראנאָוער ציעגען האָבען די גראנאָוער אידען דורכגעלאָזט דעם עטאפ, נישט בעמערקט אפילו, **וועמען** מע האָט דא

יאָהר, מעהר ווי דרויי פערטעל פון זיין לעבען, געפיהרט א לאַנגע מלחמה, געקלויבען א גראָשען צו א גראָשען, נישט געגעבען יענעם, נישט פערגונען זיך אַליין, — פון וועמענ׳ס וועגען וועט דאָס אַלסדינג זיין? וועמען וועט ער דאָס איבערלאָזען, אז קיין קינ־דער האָט ער ניט, און די קרובים זענען איהם שונאים — זיי זאָ־לען קאָנען, וואָלטען זיי איהם דערטרונקען אין א לעפעל וואַסער! און שלום־בער הויבט־אָן אונטערפיהרען א חשבון צו אַלץ, וואָס ער האָט געטהאָן, און איבערקלערען, פאַר וואָס האָט ער אזוי פיעל שונאים? פאַר וואָס האָלט נישט פון איהם די וועלט? און עס שטעהען־אויף פאַר איהם זכרונות שוין לאַנג פערגעסענע און מחשבות, וואָס זענען געלעגען ביי איהם ביז אַהער טיף אויפ׳ן דעק פון זיין נשמה, און עס ווערד איהם קאַלעמוטנע אויפ׳ן האַרצען... און ער גיט זיך דאָס וואָרט, אויף די עלטערע יאָהרען חאָטש פער־בעסערען זיך, און זיין נשמה חאַפט זיך אויף, און זיין האַרץ ווערד צעגאַנגען, און אין זיינע אויגען ווערד ליכטיג — ער דערזעהט אַזעלכס, וואָס ער האָט ביז אַהער ניט געזעהען, אין דערפיהלט אַזעלכס, וואָס ער האָט ביז אַהער ניט געפיהלט. ער פיהלט זיך ווי א נייגעבאָרענער, עפּים אַזוי פריש און לעבעדיג, ווי נאָך קיינ־מאָל ניט אין זיין לעבען.

אָפּגעדאַווענט מנחה, לאָזען זיך אונזערע פּאַרשוינען מיט׳ן עטאַפּ וווייטער אין וועג אַריין. בערעל שפּרינגט־אונטער מיט איין פוס, מאַכט חוזק פון העניבען, און דער נגיד געהט פערט־אכט, אַלע מאָל גיכער און גיכער. זיין קאָפּ איז איצט פול מיט מחשבות. זיין האַרץ פול מיט געפיהלען! עפּים קלערט ער, עפּים טהוט ער, עפּים בויעט ער.

— וואָס לויפט איהר אזוי? — מאַכט צו איהם בערעל דער רויטער. — איהר פליהט אזוי, אז איך קאָן אייך מיט מיין קראַנ־קען פוס ניט אָניאָגען.

— ס׳איז אייך שוואר צו געהן, רב בערעל? — אזוי מאַכט צו איהם דער נגיד מיט אזא וווייכקייט, וואָס ער האָט דאָס פון

ער זיך ווי אין אַ שפּיעגעל; ער דערזעהט זיך דורך און דורך, און ער פערשטעהט ניט, ווי אַזוי איז ער געווען ביז אַהער אַזוי בלינד? ווי אַזוי האָט ער געקאָנט מיינען אויף זיך, אַז ער איז אַיין עהרליכער איד און אַ לייטישער מענש? ווי אַזוי האָט ער געקאָנט מיינען, אַז ער איז יוצא דערמיט, וואָס ער דאַווענט אַלע טאָג און וואָס ער רוקט־אַריין אַמאָל אַ האַרטען דרייער אַ נדבה?...

און דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, הויבט זיך אָן דערמאַנען, ווי אַזוי ער האָט „געטהאָן צדקה", זיך נעדונגען פאַר איטליכען גראָשען, וואָס מע האָט ביי איהם געריסען ווי מיט צוואַנגען, און ער דערמאַנט זיך, ווי אַזוי ער האָט אַריינגע־געבען אַמאָל אַ ספר־תורה אין שוהל אַריין, געטהאָן דאָס פאַר זיין נשמה, מחמת ער האָט נישט קיין קינדער, האָט נישט קיין קדיש, געמאַכט אַ סיום־התורה, ניט געזשאַלעוועט קיין לעקאַך און בראָנ־פען, געהוליעט אַ גאַנצע נאַכט, און אויף מאָרגען, אַז דער סופר רב שמשון איז געקומען צו איהם בעטען אַ גמילות־חסד, האָט ער איהם אָפּגעזאָגט ווי אַ טוידטען... וכדומה אַזעלכע „מעשים טובים" הויבט ער אָן דערמאַנען זיך אַצינד, און ער ווערד פער־ברענט פאַר בושה פאַר זיך און פאַר אַ סך אַזעלכע שענע אידען נגידים ווי ער, וואָס זענען פערקאָכעט אין זייער געלד, וואָס קאָ־נען זיך מיט דעם ניט צעשיידען. און שלום־בער דערפיהלט, אַז זיין נשמה איז ביז אַהער געשלאָפען, אַז זיין האַרץ איז געלעגען ערגיץ אונטער אַ פּרעס, מיט אַייז בעדעקט. קיין קאַפּ וואַרעמקייט, קיין ברעקעל רחמנות! און עס ווילט זיך איהם עפּיס טהון אַצינד פון בערעל'ס וועגען, עפּיס אַזעלכס, וואָס זאָל פערריכטען דעם גרויסען פעהלער, פערגעבען די גרויסע עבירה קעגען איהם, אָפּ־ווישען זיין שולד! נאָר ער ווייסט ניט וואָס ער זאָל טהון און ווי אַזוי ער זאָל דאָס טהון. און ער לאָזט זיך אַראָפּ גאַנץ טיעף צו זיך אין האַרצען, אין דער נשמה אַריין, און פערשטעהט ניט בכלל, וואָס איז געווען ביז אַהער זיין לעבען אויף דער וועלט, און וואָס האָט ער דאָ מתקן געווען? אָפּגעלעבט זעכס און פופציג

ניט געדאווענט, ווי אציגנד. ער האָט זיך באמת געשלאָגן: אשמנו, בגדנו, גזלנו, מיט'ן גאַנצען הארצען, חרטה געהאַט אויף דעם, וואָס ער האָט געזינדיגט פאר לייטען, געקאָנט העלפען איין ארעמען אידען און ניט געהאָלפען, געקאָנט איהם גליקליך מאכען אפשר און האָט דאָס ניט געטהאָן. פאר וואָס? ווייסט ער אליין ניט! און ער האָט ענומען פערגלייכען זיך צו אָט דעם קבצן, בערעל דעם רויטען, און ס'איז איהם געווען בזיון־בזיון פאר זיך אליין. אָט דער דאָזיגער קבצן, וואָס האָט אליין קוים א טאָג אי־ בערצוקומען, האָט זיך ניט געפוילט פון יענעמ'ס וועגען געהן צו־ פוס, אונטערפאלען צו א גביר, זיך מאכען מיט דער בלאָטע, אבי טהון א טובה איין ארעמען אידען. און ער? שלום־בער טעפליקער פון טעפליק האָט נישט געוואלט הערען, נישט זעהען יענעמ'ס צרות — קאלט, קאלט ווי אייז. און עס האָט איהם שטארק־ שטארק פערדראָסען, וואָס סע האָט זיך אזוי געמאכט, און מעהר פון אלץ האָט איהם פערדראָסען די מעשה מיט'ן שידוך אין הייסין אויפ'ן יריד... ער האָט דערפיהלט, אז ער, שלום־בער, איז פאר בערעל דעם רויטען א גרויסער חייב, און אפשר האָט ער א גרויסען חלק אין בערעל דעם רויטענ'ס טאכטער'ס טוידט, וואָרום וועז ער הערט זיך דעמאָלט צו צו זיין בקשה, וועז ער לעגט־צו חאָטש א לויט רחמנות, חאָטש איין טראָפען ליעבשאפט צו איין ארעמען אי־ דען, בשעת יענעם ליגט דער חלף אויפ'ן האלז, וואלט איצט אפשר יענעמ'ס טאכטער געלעבט און געווען אפשר גליקליך?... און שלום־בער פיהלט זיך, אז ער זאל קאנען פערריכטען חאטש וויפיעל ס'ניט איז זיין פערבראכען, עפיס ברענגען א קרבן, מיט וואָס ניט איז פערשמירען, בעפוצען, פערהיילען די דאָזיגע מכה, וואלט איהם צוגעקומען א שטיק געזונד. נאָר ער ווייסט נישט, וי אזוי ער זאל דאָס טהון? און ער פערטיעפט זיך אינ'ם דאוונען, און דאָס גאנצע לעבען זיינס שטעהט־אויף פאר זיינע אויגען, ווי פון א קבר, און כמעט דאָס ערשטע מאל אויף זיין לעבען טראכט ער וועגען אזעלכע זאכען, כמעט דאָס ערשטע מאל אויף זיין לעבען דערזעהט

נעמט זיך מיט געלט הייסט דאָס, ער נעמט־אַו געלט און אַרויס גיט ער געלט.

— אַ דאַנק דיר, וואָס דו האָסט זיי קלאָר געמאַכט, וואָס הייסט קאַסירער, אַניט, וואָלטען זיי ניט געוואוסט. — מאַכט צו איהם בערעל דער רויטער און געהט צום עטאַפּ און טהוט איהם אַ טאָרע ביי דער סוויטע און וועקט איהם אויף.

— עי, לאַוורע, מיט'ן קאָפּ זאָלסט דו אָנלעגען, פּאָראַ נאַ פּאָח־מעליע!

און לאַוורע פאָלגט איהם, שטעהט־אויף פּאַוואָלי פון דער ערד, פערשטעלט זיך מיט דער האַנד און קוקט אין הימעל אַריין, וואו האַלט די זון, נעמט דעם שטעקען, צעהלט איבער די דריי אַרעסטאַנטען און לאָזט זיך אין וועג אַריין.

קאַפּיטעל ט.

דער נגיד שלאָגט זיך על־חטא.

די זון האָט שוין געהאַלטען ווייט באַרג־אַראָפּ אינ'ם שפּאַציער איבער'ן טיעפען בלויען הימעל, די היץ האָט אָנגעהויבען ווערען אַ ביסעל קלענער, און דער עטאַפּ האָט געהאַלטען ביי אַריינצוקו־מען קיין גראַנאָוו — דער ערשטער פּונקט פון זייער נסיעה, און בכדי מע זאָל קומען פאַרטיג אויפ'ן אָרט, האָבען זיך אַלע דריי אַרעסטאַנטען אַוועקגעשטעלט הינטער'ן שטאָדט, נעבען אַ ווינט־מיהל, מיט'ן פּנים צו מזרח, דאַוונען מנחה, און לאַוורע איז גע־שטאַנען אָנגעשפּאַרט אויפ'ן גרויסען שטעקען, וואָס מיט'ן אַייזער־נעם שפּיץ פון אונטען דאָס היטעל פעררוקט אַ ביסעל צוריק, און געקוקט, ווי די אידען שאָקלען זיך און שלאָגען זיך מיט די הענד אין האַרצען. געשמאַקער פון אַלע האָט געדאַוועגט דער נגיד. שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט שוין לאַנג מיט אַזא כונה

זונדער און לאָזט גריסען פריהער דעם רבין און נאָכדעם זייך, און בעט, מע זאָל אייך איבערגעבען, אז ער פארלאָזט זיך אינגאַנצען אויף אייך, אז איהר וועט מסתמא די אלמנה מיט די יתומים ניט פארלאָזען". „וואָם זשע קאָן איך פון זייערטוועגען טהון?" מאַכט ער און נעמט זיך צו דער קעשענע. טראַכט איך מיר: א נדבה? צדקה תציל ממות? פע! „וויל איך, אז איהר זאָלט, זאָג איך, צונעמען זיין עלטערען זוהן דוד־ליבען, איהם געבען עפּים א שטעלע". א נגיד, אז ער דערהערט דאָם וואָרט „שטעלע", באַקומט ער דעם שלאג. „וויי קומט צו מיר א שטעלע? וואו האָב איך היינט שטעלעם? פארנומען אלע שטעלעם!" „דאָם וועט איהר, זאָג איך, דערצעהלען איין אנדערען, און מיט מיר טאָרט איהר אזא שפּראַך ניט רעדען; און בענ׳ס יונגעל באַדארפט איהר צונעמען נאָר אהן א שום תירוץ. ער קאָן, זאָג איך, חשבונ׳ען, און רעכענען, און בוכהאלטעריע, און שרייבען, און פּאַרשרייבען, און הייסט, זייט מוחל, געבען א ביסעל בראַנפען און עפּים צוביסען, וואָרום איך האָב נאָך היינט אין מיין מויל נישט געהאַט".

בקיצור, וואָם זאָל איך אייך לאַנג מאריך זיין — די סאַדעגירער זענען ביי זיך פּראָסט; ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז ער נעמט איהם צו, און איך האָב עולה רגל געווען אהיים און האָב צוגעשיקט צו איהם דוד־ליבען, און ער האָט זיך דאָרט פריהער אביסעל אפּגעוואלגערט, וואָרום רב זלמן האָט איהם געזאָגט, אז ער מוז איבערעדען פריהער מיט׳ן זוהן, מיט רב יוסילען, און רב יוסילע איז ניטא. נאָכדעם, אז ס׳איז געקומען רב יוסילע, איז ניט געווען רב זלמן. וואָם טויג אייך מעשיות, מע האָט איהם צוגענומען, און ער איז היינט דאָרטען גאָר א גאַנצער בלאַקענשיסער.

— א קאַסירער, — פערריכט איהם העניך און גיט צו פערשטעהן אויף זיין לשון, וואָם בעדייט קאַסירער: — ער פאַר־

אייך ניט דערקענט און קען אייך איצטער אויך ניט; ס'איז ביי מיר, זאגט ער, ניט פאר אייך געדאכט, שטארק געשלאגען די ראיה. גענוגן, זאגט ער, ביי מאנדעלשטאמען, מיר פארשריבען שוואַרצע בריעלען און אנגעזאגט, איך זאל ניט לייענען גארניט און ניט שרייבען און היטען זיך פון דער שיין"... „ע, טראכט איך מיר, רב זלמן, איהר פארדרעט מיר די צייהן"... און רוף זיך אן צו איהם: „הערט זשע אויס, רב זלמן, די מעשה דערפון איז אזוי. בענין האט איהר דאך געקענט, מסתמא?" מאכט ער צו מיר: „וואסער בענין?" „בעני טעלערלעקער, זאג איך, פון טעפ־ליק". — „ניין, מאכט ער, איך הער דאס ערשטע מאל אזא נא־מען — טעלערלעקער". „וואס טויג מיר, זאג איך, רב זלמן, פויל־ע תנועות? איהר האט איהם גאנץ גוט געקענט, מיר האבען אינ־איינעם, זאג איך, געטרונקען מיט איהם ווין אין סאדעגירע, און געטאנצט ביי'ם רבין אויפ'ן טיש, און ניט איין מאל אפילו געק־וישט זיך, לאז ער זיין וויט אפגעשיידט, ער איז שוין אויף דער אמת'ער וועלט, דא ניט לאנג געשטארבען, אייך צו לענגערע יאהר". הערהערט די דאזיגע ווערטער „גע־שטארבען", ווערד מיין רב זלמן גאר איין אנדער מענטש — די נגידים האבען, אפנים, שטארק מורא פאר'ן טוידט! — און רופט זיך אן צו מיר: „וואס זשע וויל איהר פון מיר?" „וואס, זאג איך, זאל איך וועלען? איך וויל נאר מקיים זיין צואת המת; דער דאזיגער בעני טעלער־לעקער, עליו השלום, האט א פאר שעה פאר'ן טוידט צוגערופען מיך און נאך אידען און דערצעהלט א מעשה, אז ער איז געווען ביי אייך א פאר מאל אין הייסין, געוואלט מיט אייך עפים איבער־שמועסען, האט מען איהם ניט צוגעלאזט, און מחמת ער איז געווען א מענטשעל, פארשטעהט איהר מיר, א שטילם, לאז ער מיר מוחל זיין, אהן חכמות, האט ער געזעהען, מע לאזט ניט צו, האט ער פארקערעוועט דעם דישעל און מארש צוריק אהיים. אצינד, אז ער האלט ביי געהן אין אזא ווייטער נסיעה, וואס צוריק קומט מען שוין ניט, געזעגענט ער זיך מיט איטליכען בא־

הייסין צו רב זלמנ׳ען — לאָזט מען מיך ניט אַריין. וואָס איז די מעשה? זאָגט מען מיר: אויב איך בין געקומען גלאַט אזוי, האָט רב זלמן קיין צייט ניט, און אויב איך דארף האָבען „פּאָ־דיעלו", זאָל איך מיך מטריח זיין אין קאַנטאָר אַריין. בין איך מיך מיישב: פע, סע שטעהט מיר ניט אָן די גאַנצע מעשה! וואָס איז דאָס פאַר א דבורים — ניטאָ קיין צייט? פּאָ־דיעלו? קאַנטאָר? ביי אונז, סאַדעגירער, געהען נישט אָן אזעלכע שטיק! „גענט, זאָג איך, זאָגט רב זלמנ׳ען, אז איך בערעל דער רויטער פון טעפּליק, בין געקומען צו איהם מבוח זעהר א נויטיגען ענין, און דוקא ניט פּאָ־דיעלו, און דוקא באַלד, וואָרום איך האָב קיין צייט ניט!" זאָגט מען מיר: רב זלמן דאַוונט, ער האַלט פון פּאַרענט. „אויב אזוי, זאָג איך, איז עפּעס אַנדערש! דאַוונען פון פּאַרענט דאַוונען איך אויך". חאָטש אפילו, אז מע וויל שמועסען צוריק, וואָס געהער זיך אָן איינס מיט׳ן אַנדערען? מע קאָן דאַוונען פון פּאַרענט און אָפּמאַכען בשעת מעשה טויזענד גע־שעפטען. נאָר ווי די מעשה איז — א נגיד איז ער דאָך, און פאַר א נגיד דארף מען האָבען דרך־ארץ; א סימן — וועט איך בין, למשל, א נגיד, וואָלט פאַר מיר די גאַנצע וועלט געהאַט דרך־ארץ... בקיצור, איך זעץ מיך אַוועק און וואַרט. איך וואַרט א שעה און צוויי און דריי, און דוקא אין דרויסען ביי דער טהיר — א מעשה אָהן אייַן עק. איך זעה: מענטשען געהען אויף־און־אָפּ, דער אַריין, דער אַרוים. פון קיך דערווייל טראָגט מען סאַמאָ־וואַרען מיט כל המינים גוטע זאכען... קלאַר איך מיר: ע, דאָס טויג דאָך אויף כפּרות! מע זאָל מיך אזוי פיהרען אין באָד אַריין — דאָס שמעהט מיר שוין ניט אָן! און בין מיך מיישב, וואָס וועל איך וואַרטען אויף כבוד? איין עפּען־אויף די טהיר, און אַריין גלייך אין שטוב אַריין, און „שלום־עליכם, רב זלמן!" „עליכם שלום, פון וואַנען איז א איד?" „פון טעפּליק, זאָג איך, איהר האָט מיך ניט דערקענט? בערעל היים איך, געווען אינאיינעם אמאָל אין סאַדעגירע". „סע קאָן זיין, מאַכט ער, נאָר איך האָב

— דו ביזט אין דער ערד! — מאַכט צו איהם בערעל. — ביזט געווען אַ בהמה און וועסט בלייבען אַ פערד! אַזוי ווי איהר קוקט איהם אָן, אָט דעם פּעטאַך, — מאַכט בערעל צום נגיד — האָט ער אַ ברודער דוד־ליב, איז ער אַ מיניסטער אַקעגען איהם. דאָס הייסט, איבעריג קלוג איז ער אויך ניט; ער איז אַ מיטעל־מעסיגער, דאָס הייסט, ניט קיין גרויסער חכם און ניט קיין קליי־נער נאַר. איין מעלה האָט ער — ער איז אַיין עהרליכער. דאָס הייסט, זיי זענען אַלע עהרליכע, האַפּען נישט קיין בייגעל פונ'ם מאַרק. קומט צו געהן צו מיר איינמאָל דוד־ליב און דערצעהלט מיר אַ גאַנצע מעשה: באשר אין הייסין האָט זיך אויסגעבויעט אַ צוקערניע, און זי געהער, די צוקערניע הייסט דאָס, צו רב זלמן ראַדעמישלער, און רב זלמן ראַדעמישלער איז אַ סאַדעגירער חסיד, און איך בין אַ סאַדעגירער חסיד, און זיין פאָטער בעני טעלער־לעקער, עליו השלום, איז געווען אַ סאַדעגירער חסיד, — בכן וויל ער, דוד־ליב הייסט דאָס, איך זאָל מיך זעהען מיט רב זלמן ראַ־דעמישלער און זאָל ביי איהם פּועל'ען, אפשר וועט ער איהם צו־נעמען, דוד־ליבען הייסט דאָס, קיין הייסין אויף דער צוקערניע, איהם געבען עפּיס אַ שטעלע. „וואָס פאַר אַ שטעלע, כדומה למשל, קאָנסט דו, זאָג איך, פאַרטרעטען?" זאָגט ער צו מיר: „וואָסער ס'ניט איז, זאָגט ער, אַבי אַ שטעלע". „שטעהן זאָלסט דו, זאָג איך, אין געהאַקטע וואונדען. וואָס קאָנסט דו?" וואָס איך קאָן? — זאָגט ער. — איך קאָן אַלסדינג: איך קאָן אי חשבונ'ען, אי רעכענען, אי בוכהאַלטעריע, אי שרייבען, אי פאַרשרייבען"... „וואו, זאָג איך, האָסט דו דאָס אַלסדינג אויסגעלערענט זיך?" „פון זיך אַליין", מאַכט ער צו מיר און נעמט־אַרויס אַ בויגעז פּאַפּיער און גיט מיר, איך זאָל בעווייזען רב זלמנ'ען זיין כתב. בקיצור, וואָס טויג אַייך, ער האָט מיר אַזוי לאַנג דעקוטשעט, ביז איך האָב איהם אויסגע'בטל'ט אַלע בייזע חלומות, און האָב זיך אַוועקגעלאָזט קיין הייסין צו רב זלמן ראַדעמישלער, און דוקא, ווי זאָגט ער, המן איוואַנאָוויטש, מיט די רגלים. געקומען קיין

קאפּיטעל ה.

שויך צו העניך דעם בחור און צו זיין הויזגעזינד.

בערעל דער רויטער איז בעציטענס אנשוויגען געוואָרען, אויפגעשטאַנען פונ׳ם אָרט, זיך אויסגענלייכט א ביסעל דעם קראַנקען פוס און איז צוגעגאַנגען צו העניכען, האָט איהם מכבד געווען מיט א שנעל אין נאָז אַריין.

— הער נאָר דו, שמינדער בגעץ, האָסט זיך גוט אויסגעשלאָפען?

העניך מיט דער בעלמע האָט זיך פונ׳ם שנעל אויפגעחאַפּט, זיך אויסגעוויישט די אויגען און דערזעהען, דער נגיד קוקט אויף איהם, האָט ער זיך געשווינד אויפגעהויבען פון דער ערד, אָנגעהויבען בעלעבטשען מיט דער צונג, ווי זיין שטייגער איז:

— בין נאָר ניט אָנגעהויבען שלאָפען, אלין געטראַכט האָב איך, טאַמער חלילה, ווי איך בין א איד, מיין דוד־ליב, מע זאָגט מיר מעהר פון אַכצעהן אלט, מיט די קינדער וואָס וועט זיין?

— א ביסעל א לשון, ברענען זאָל ער! — מאַכט בערעל דער רויטער צום נגיד. — א רעבטער שלים־מזל! איהר קאָנט פּאַרשטעהן, אז איך בין קעגען איהם דער נגיד. דאָס האָט ער מיר צו פּאַרדאָנקען, וואָס זיין דוד־ליב האָט איצט אזא שטעלע און קאָן אויסהאלטען, קיין עין־הרע, אזא געזינדעל פון אַכט פּיקערס.

— נייען, קערט איהר מיינען. — פּערריכט איהם העניך מיט זיין איבערגעקעהרט לשון אויף דער לינקער זייט. — צוויי ברידער מיט א מאַמע איין אלטע, און א מיידעל פון א יאָהר ׳רייצעהן דיענט, און נאָך א ברודערעל א קלענערם אין א קלייט כלומרשט, און נאָך מיידלעך צוויי קלייניע, מיט איינעם אין תלמוד־תורה, א יונגערער, היינט וואו בין איך?

דיג? פון זיך האָב איך קיין געלט נישט געקאָנט מאכען!... געווארט נאָך א יאָהר, נאָך צוויי, קיין אידישער מאָנאסטיר איז ניט פארהאן, און דאָ די שטיפמאמע פיקט — בקיצור, איך האָב זי חתונה געמאכט פאר איין איינבינדער, איין ארעמאן נעבאך, א גאנץ עהרליכער אפילו, נאָר א קראנקער, א טשאכאטניק, אפּ־געמוטשעט זיך עטליכע יאָהר און אַוועקגעשטאָרבען און איבער־גלאָזט מיר א ירושה דריי איניקלעך יתומים, וואָרום זי האָט זיך אָנגענומען פון אירם די טשאכאטקע און איז אין א יאָהר ארום איהם נאָכגעשטאָרבען, זיי צו לענגערע יאָהר. איהר פאר־שטעהט א מעשה? — און אצינד, לא די איך האָב אליין, קיין עין־הרע, קינדער פון בייערע ווייבער, באדארף איך דאָבען אויף זיך נאָך דריי יתומים'לעך. דערפאר זאָלט איהר אבער אָנקוקען קינדער, קיין עין־הרע, — איך ווייס ניט, צי ס'איז פארהאן אזעל־כע גראָטענע קינדער ביי'ם גרעסטען נגיד, מע זאָל אויספאָהרען די גאנצע וועלט! „זיידע, וואוהין פיהרט מען דיך?" — האָבען זיי נעבאך א פרעג געטהאן ביי מיר, בשעת דער המן האָט גע־הייסען מיך נעמען אין „חדר" ארײן. „קיין הייסין, האָב איך זיי געזאָגט, אויף איין טאָג פאָהר איך אהינצוצו. איך וועל אייך ברענגען פון דארטען, זאָג איך, טשיקעלאָד!" מיינט איהר, זיי האָבען ניט פארשטאנען, אז איך זאָג א ליגען? איהר האָט בא־דארפט אָנקוקען, ווי זיי האָבען זיך אלע דריי ארומגעשטעלט ארום מיר, ווי די שעפעלעך, נישט געווייגט, ניין! נאָר טרערען זענען געשטאנען ביי זיי אויף די אויגעלעך. איהר קאָנט פארשטעהן, וואָס דאָס איז פאר קינדער, אז המן איוואָנאָוויטש אליין האָט ארויסגענומען פון זיין אייגענער קעשענע א גילדען און האָט זיי געשענקט, זיי זאָלען זיך קויפען קאָנפעקטען.

— נאָך אַ מין זאָגען! אַ סימן האָט איהר, איהר האָט מיר אפילו דעמאָלט אַ זאָג געטהאָן: למאי איהר וואָלט וועלען אַ שידוך טהון מיט רויטשילדען?... און אַז איך האָב אַייך געזאָגט, אַז ער שפּיעלט אויפ'ן פיעדעל, דער חתן הייסט דאָס, האָט איהר מיך אַ פרעג געטהאָן — אַ נאַרישקייט געדענקט זיך: „וואָס עפּיס אויפ'ן פיעדעל? פאַר וואָס ניט אויפ'ן טרומייט?"... מיר האָט זיך געעקט דאָס חיות, געפאַלען שטיקער פלייש, און איהר האָט געמאַכט חוזק, געזאָגט ווערטלעך. אַפּנים, ס'איז אַייך גע־ווען גוט אויפ'ן האַרצען?...

דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, האָט אויסגעהערט די מעשה, געשוויצט און געשוויגען. ער זאָל גע־דענקען אַקוראַט, ווי די מעשה איז געווען, געדענקט ער ניט; נאָר געווען איז עפּיס אַ מעשה מיט אַ הונדערטער — דאָס ווייסט ער געוויס... און ער שעמט זיך פאַר זיך אַליין, פאַר וואָס האָט ער דעמאָלט אָפּגעזאָגט אַ געמיינעם אידען אין אַזאַ זאַך, וואָס פאַר איהם איז דאָס געווען אַ קלייניגקייט — ער האָט גענוג הונדער־טערס, און פאַר יענעם וואָלט דאָס געווען כמוצא שלל רב. און די מעשה אַליין פעראינטערעסירט איהם שטאַרק, און ער טהוט אַ פרעג ביי בערעל דעם רויטען:

— נו, און מיט'ן שידוך וואָס איז געוואָרען ביי אַייך?

— גאָרנישט.

— וואָס הייסט גאָרנישט?

— ער האָט ניט געוואָלט, דער סטאָלער הייסט דאָס, חאָטש געב איהם אַ קרענק!

— און אַייער טאָכטער? אַייער מיידעל?

— מיין טאָכטער? אַז אָך און וועה איז מיר! זי ליגט שוין לאַנג אין דער ערד... איך אַליין האָב זי באַגראָבען... גע־נומען און באַגראָבען אַ קינד... דאָס הייסט, וואָס בין איך שול־

אומגליק, וואם דער סטאלער הייסט זיך אנידערלעגען א הונדערטער, און איך האב א פייג, ניט קיין הונדערטער — וועט שוין זיין רעכט, איהר פארשטעהט, צי ניין? ווי זשע איז אבער דער דין, אז איהר האט מיך אפילו ניט אנגעהויבען צו פרעגען, וואם איך טהו אין הייסין? האב איך מיך ניט געפוילט און האב אייך אליין דערצעהלט, אז איך בין געקומען נישט צוליעב דעם יריד, נאר מכח א שידוך. וואם האב איך געמיינט? איך האב געמיינט: ווי וועט איהר מיך ניט א פרעג טהון, וואסער שידוך? וועל איך אייך זאגען: מיט יענקעל דעם סטאלער; וועט איהר פרעגען: וואם גיעב איך נדן? וועל איך אייך זאגען — הערטט דו, אט דאם איז דאך דער גאנצער אומגליק!... צום סוף — וועד? וואם? איהר הויבט אפילו ניט אן צו פרעגען! בין איך מיך מיישב און דערצעהל אייך אליין, וועד דער שידוך איז, און לויב דעם בחור אין טאג אריין, ווי דער אמת איז. הקיצור, איך רעד און איהר שווייגט! איך זעה ארוים, אז מיינע גוערטער קריכען אייך, אפנים, ווינציג־וואם אין קאפ אריין, ווי זאגט מען, אין איז אויהער אריין, פונ'ם אנדערען ארוים; האב איך מיך מיישב געווען: וואם וועל איך דא שפיעלען פאליטיק? אמעהר, לאם איך שוין אפזאגען אלסדינג, ווי זאגט איהר, א צאהן ארוים־רייסען — מיט'ן ווארצעל! אודאי האט איהר מיר דעמאלט אפ־געזאגט, ווי א טוידטען, און נאך גוט אפגעבאדען אויך!

— איך האב אייך אפגעבאדען? וואם האב איך אייך דען געזאגט?

— ווילט איהר, איך זאל אייך זאגען מיט א סימן? א נארישקייט געדענקט זיך. איהר האט מיך אפילו געפרעגט, וואם פאר א מחותן בין איך מיט אייך, וואם איהר זאלט זיך צעווארפען אויף מיר מיט הונדערטערם?

— מסתמא האט איהר מיר ניט געזאגט, אויף וואם איהר דארפט...

מען איהם איטליכם אבר! היינט שפיעלט דאָס אויפ'ן פיעדעל — א כפרה, הערט איהר, אלע שפיעלערם מיט אלע כלי־זמר פון דער וועלט! איך וויים גאָרנים, וואו וועדר אזעלכם געבוירען? וואָס טויג אייך, ער האָט מיך געפֿלעפֿט, דער שקאָץ, און איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, אז ס'זאָל זיך קעהרען די וועלט, איך מוז איהם נעמען פאר א חתן! נאָר געה נעם, אז סע נעמט זיך ניט! נישטא מיט וואָס, חאָטש לעג זיך און שטאָרב! איין הונדערטער איך זאָל חאָטש האָבען, דאָס הייסט, חאָטש אויף איבערדרעהען זיך, איהר פֿארשטעהט א מעשה? וואָרום דעם בחור אליין האָט ניט אויסגעמאכט גאָר ניט, גאָר איהם יאָ, גאָר איהם ניט; דער סטאָלער, ימח שמו, האָט זיך אבער געשטעלט איין מאָל פאר אלע מאָל, עם מעג קומען די בת־מלכה אליין, וועט ער איהם אָהן נדן נישט לאָזען גאָהן צו דער חופה, מע זאָל אויפלויפען. „רב משה־אהרן, זאָג איך, וואָס שווייגט איהר?" „וואָס, זאָגט ער, זאָל איך שרייען? גיט זיך עפּים איין עצה, זאָגט ער, וואָרום ס'איז שלעכט. מיט דעם סטאָלער, זאָגט ער, וועט איהר גאָרנים מאכען, ס'איז א ביטערער יונג, איך האָב איהם שוין, זאָגט ער, אליין געוואָלט געבען נעכטען מיט'ן העבעל איבער'ן קאָפּ!" איהר הערט ווער־טער? און דאָ דער חתן דרעהט זיך פאר די אויגען, נעמט צו ביי מיר א שטיק חיות. איך פיהל, אז מיש איך עק זיך, איך גאָה־אויס, איך שטארב. אט־אט שטארב איך!... דערווייל, איך טהו א קוק אויף דער אכסניה — רב שלום־בער טעפֿליקער! גאָט אליין, טראכט איך מיר, האָט אייך געבראכט! און איך בין נישט פויל אויף דער פּען און גאָה־צו צו אייך און שטעק אייך אפּ א ברייטען שלום־עליכם, אשטייגער, ווי דאָ אצינד. וואָס מיין איך? איך מיין, אז מסתמא וועט איהר מיך א פרעג טהון, וואָס טהו איך אין הייסין? וועל איך אייך זאָגען — א שידוך; וועט איהר מיך פרעגען: וואָסער שידוך? וועל איך אייך זאָגען — מיט יענקעל דעם סטאָלער; וועט איהר פרעגען: וואָס געב איך נדן? וועל איך אייך זאָגען — אט דאָס איז טאקי דער גאנצער

דער שדכן, ימח שמו איהר דאַרפט איהם קענען, איין בריעף נאָכ'ן אַנדערען, אז ס'איז פאַרהאַן אין הייסין, שרייבט ער מיר, איין אַנטיקע, א מציאה, איינס ביי גאָט, דאָס אַנדערע ביי יענקע דעם סטאָלער. א בחור'ע פון געמיינעם גראַד, נאָר א גערָאטענער, מיט לערנען און מיט שרייבען און מיט שפּיעלען אויפ'ן פיעדעל — סע עקט זיך גאָר די וועלט מיט איהם! שרייב איך איהם אַוועק, מ'שה־אהרנ'ען הייסט עס, א בריוועל, אז ער־שטענס, האלט איך נאָך ניט ביי קיין שדוך, צווייטענס, דאַרף איך וויסען, וויפיעל וויל ער נדן, טאָמער איז דאָס ניט פאַר מיין בייטעל? און דריטענס, לאָז קומען יענקע דער סטאָלער פריהער אַקאָרשט אָנקוקען די כלה... קומט מיר אָן צוריק א בריעף פון איהם טאַקי, פון משה־אהרנ'ען הייסט דאָס, אז דאָס, וואָס איך שרייב, אז איך האלט ניט ביי קיין שדוך — איז בלאָטע, וואָרום ער געהט מיט דעם גאַנג, אז א מיידעל איז ניט קיין יונגעל — וואָס זאָגט איהר אויף זיין אויפטהו? — און דאָס, וואָס איך פרעג זיך נאָך מכוח נדן, איז דאָס גלאַט, זאָגט ער, פון מיר א גרוים נאַרישקייט. מע רעדט דען פון אַיין אָכם, מע זאָל זיך, זאָגט ער, דאַרפען דינגען? אַווי טאַקי שרייבט ער מיר. און מכוח אָנקוקען מיין טאָכטער איז, זאָגט ער, איין איבעריגע זאַך גאָר. וואָרום ס'איז גלייך ווי אָנגעקוקט. געווען עפּים אייר־נער א היסינער ביי מיר אין שטוב, קאָן ער זיך, זאָגט ער, גאָר פון איהר ניט אָפּלויבען! בקיצור, בריעף אַהער, בריעף אַהין — איך האָב געזומען די פּים אויף די פּלייצעס און האָב עולה רגל געווען, צו פוס הייסט דאָס, קיין הייסין. געקומען קיין הייסין און דערזעהען דעם בחור, בין איך צו איהם צוגעזאָדעט געווארען! וואָס זאָל איך אייך זאָגען? איך האָב נאָך אזא מין אַנטיק זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מיינע פּים, ניט געזעהען און ניט נעהערט אפילו! מילא, א פּנים — א פּריניז; א קאָפּ — א מינים־טער; א מויל — פּערעל; א האַנד — גאָלד! דאָס לערענט, דאָס רעדט, דאָס שרייבט און דאָס לייענט — אויסקושען דאַרף

קאַפּיטעל ז.

אַ נאַרישקייט געדענקט זיך.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, אַ נאַרישקייט געדענקט זיך. — אַזוי הויבט אָן בערעל די מעשה מיט אַ לעבעדיגען טאָן, ווי זיין שטייגער. — געקומען בין איך קיין הייסין ניט אויפ'ן ירידׄ; מיינע אָכסען האָבען זיך נאָך געהאָדעוועט און מיינע שיפען אויפ'ן ים זענען נאָך געווען ווייט. וואָס זשע האָב איך געטהאָן אין הייסין אויפ'ן ירידׄ, ווילט איהר וויסען? איך בין געקומען אָנקוקען אַ חתן גאָר פאַר מיין מיידעל, די עלטערע הייסט עס, פונ'ם ערשטען ווייב. כ'האָב מיך מיישב געווען, פאַרשטעהט איהר מיך, דאָס ערשטע קינד, אַ יתומה, האָטש אפילו אַ יונג קינד, נאָר אַ שטיפמאַמע פּיקט אין קאָפּ אַריין, איך זאָל זי חתונה מאַכען, האָטש פרעגט זי, וואָס וועט איהר אַרויסקומען, אַז איך וועל זי שוין חתונה מאַכען? ווער וועט איהר העלפען קאָכען און באַקען און צוואָגען די קליינע קינדער, און וועמען וועט זי שעלטען, טראָגען פאַר די צעפּ? נאָר געה רעד מיט אַ אידינע! בקיצור, ס'איז געבליבען חתונה מאַכען. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען: חתונה מאַכען! מיט וואָס? מיט די פינף פינגער? אין אונזער גראַד, ווי ניט ווי — אויסקליידען דאַרף מען. עס רעדט זיך אַזוי „אויסקליידען"; מיינען מיינט מען אַ קליידעל אַ סיצענס, און אַ פּאָר שיך און זאָקען, און העמדער האָטש אַ האַלב טוץ, און פון בעט־געוואַנט שמועסט מען ניט, אַ פּאָר קישענס, אַיין איבערבעט, אַ שטיקעל קאָלדרע... און ווי אַזוי, איך בעט אַייך, גיט מען ניט האָטש אַזאַ הונדער־טער נדן? און דאָ איז ניטאָ קיין הונדערט קאָפּיקעס אפילו. און ווי אויף צו להכעיס, זעצט ער מיר מיט בריעף, משה־אהרן

גלאַט אזוי קוקען אַרויף אין בלויען הימעל אַריין, זעהען ווי קלייגע חמאַרעם רוקען זיך אָן, צעריסען זיך, ווערען צעגאַנגען אזוי ווי רויך, און א מחנה וואַראַגעס, וואָס האָבען זיך אויסגעמושמירט אין צוויי פּאַסען, ווי א דל"ת, שוועבען און שוועבען און שטעהען אויף איין אָרט.

לויגען מיט'ן פּנים אַרויף און קוקען אין הימעל אַריין נאָכ'ן עסען איז א טייערע סגולה אויף אַנשלאָפען ווערען. דער ערשטער האָט דאָס בעוויזען דער עטאַפּ אַליין, וואָס ס'האָט זיך גיך געלאָזט הערען פון איהם א מורא'דיגער חראָפּ, ווי פון איין איבער־גע'שראָקען פערד, און תיכף נאָך איהם האָט זיך געלאָזט הערען איין אַקאָמפּאַנימענט פון העניכ'ס נאָזלעכער, וואָס האָבען אויך געאַרבייט ניט שלעכט, חאָטש ער האָט זיך אַלע מאָל אַליין אויפ־געחאַפּט פון זיין חראָפּען און געבעלעבעטשעט מיט דער צונג, ווי זיין שטייגער איז:

— איינגעמיע־ט זעהר וואָס בין געלאָפּען איך פיער וועלסט גוטע, אַלץ מורא געהאַט טאָמער חלילה פאָהרט ער אָן און פאַקט מיך, דער פּריסטאַוו הייסט עס...

נאָר דער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפ־ליך און בערעל דער רויטער זענען ניט געשלאָפען. דער נגיד האָט זיך שטאַרק פּאַראינטערעסירט צו וויסען, וואָס פּאַר א בקשה האָט צו איהם בערעל געהאַט דעמאָלט אין היסין אויפ'ן יריד. און בערעל דער רויטער האָט איהם צוליעב געטהאָן און האָט איהם דערצעהלט די מעשה, וואָס מיר געבען זי איבער מיט זיין אייגע־נער שפּראַך, וואַרט ביי וואַרט.

דער נגיד רייבט זיך דעם שטערן, ווי אַ מענש, וואָס ווײַ זיך דערמאָנען אַ זאַך, וואָס ער וערענקט נישט, און ס׳איז איהם אַ חידוש, וואָס ער האָט דאָס שוין לאַנג פערגעסען און יענער ניט. און עם שטעהט איהם ניט אָן די מעשה, וואָס בערעל דער רויטער, וואָס אין טעפּליק וואָלט ער גאָר ניט האָבען די זכיה מיט איהם צו רעדען צוויי איבעריגע ווערטער, זאָל האָבען אַ העזה איהם אויסצוזעצען דאָ די פּעהלערען, דערמאָנען איהם אַלטע חטאים! און סע שטעהט איהם ניט אָן די מעשה, און ער ווײַ עפּים אָנ־הויבען רעדען, קומט אָן העניך פון גראָנאָוו מיט אַ פּלעשעל ברענפען, קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטהעם, אזוי איז ער גע־לאָפּען, מורא געהאַט, טאָמער פּאָהרט עמיצער אָן און מע פּאַקט איהם מיט׳ן ברענפען. און אַלע דריי פערברעכער זעצען זיך צו דער סעודה, נעמען פריהער צו קאָפּלעך ברענפען, זענען מכבד אויך דעם עטאַפּ מיט אַ פּאָר גלעזלעך; דער עטאַפּ זאָגט זיך ניט אָפּ, נאָר ער פערקרימט זיך, ווישט־אָפּ מיט דער האָריגער סוויטע די גראָבע וואָנצעם און שיקט־אָפּ צו אַלדי שוואַרצע יאָהר גראָנאָוו מיט זיין שטאַרקען ברענפען.

— דוזשע הירקא, נעחיי יאָמו סים טשערטיוו! * — מאַכט לאָוורע און טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, ווי אַ מענש, וואָס גיט זיך אַ נדר, אַז מעהר זאָל ער שוין אין מוי׳ן אַריין ניט נעמען קיין טראָפּען אפילו! פון דעסטוועגען, אַז ס׳איז געקומען נאָך די פיש און מע האָט זיך געזומען צו דער קאַטשקע, האָט מען איהם פּאָרט איינגעבעטען, ער זאָל נעמען אַ גלעזעל. עם האָט זיי טאַקי געקאָסט אַביסעל מיה, נאָר מע האָט ביי איהם גע־פּועל׳ט, ער זאָל דאָס אויסטרינקען ביז׳ן דנא, מחמת מע ווי׳ל איהם אָנגיסען נאָך אַ גלעזעל.

איבערגעביסען, האָט זיך דער עולם צוגעלעגט אַ ביסעלע אונטער׳ן שאָטען פון׳ם בארעבוים, נישט חלילה דרימלען, נאָר

---

* צו ביטער, זיעבען רוחות זאָל איהם זיין!

דער טעפּליקער נגיד, שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, האָט זיך **אַזש** אַ רוק געטהאָן אויפ'ן אָרט און אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „מאָהלט אייך, ס'איז ניט אַזוי די מעשה"... און ביי זיך האָט ער זיך דערמאַנט, אַז ס'איז מעגליך, וואָרום זיין פאָטער פלעגט איהם זאָגען שטענדיג, אַז ער איז ניט גלייך צו אַנדערע יונגלעך...

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, רב שלום־בער, אַ נאַריש־קייט געדענקט זיך. אויף מיין ערשטער חתונה (איהר האָט פריהער חתונה געהאַט פאַר מיר) האָב איך אַייך געשיקט אַ חתונה־צעטעל, האָט איהר אפילו ניט געענטפערט מיט קיין בריעף.

— כלעבען, איך געדענק ניט...

— ווי קומט איהר געדענקען? למאַי איהר געדענקט ניט דאָס אויך מסתמא, אַז איך בין, ניט היינט געדאַכט, דאָס ערשטע מאָל געבליבען אַיין אלמן, האָב איך געשיקט מיין פעטער יאָסי'ן (דער זיידע איז שוין דעמאָלט געווען אַ שוכן־עפר), ער זאָל אַייך זאָגען, אַז איך בין געבליבען מיט צוויי קליינע קינדער, ווי אויפ'ן וואַסער, האָט איהר איהם געענטפערט, אַז איהר זענט אַ יונגער־מאַן, וואָס קאַטאָרי מישט זיך ניט אין קהל'שע זאַכען...

— א י ך האָב אַזוי געענטפערט? זעהט נאָר, צי אַייער פע־טער יאָסי האָט אַייך ניט דערצעהלט, מחילה, קיין ליגען...

— עס קאָן זיין, אפשר זענט א י ה ר גערעכט... איך ווייס נאָר, אַז איהר האָט מיר ניט געהאָלפען ניט דעמאָלט דאָס ערשטע מאָל און ניט דאָס אַנדערע מאָל, אַז איך בין, ניט היינט געדאַכט, אָפּגעברענט געוואָרען, אַרויס ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט, און אויך שפּעטער, אַז מיר האָבען זיך בעגעגענט איינמאָל אין הייסין אויף דער אכסניה, אויב איהר געדענקט, בשעת יריד, איהר זענט געקומען צו פאָהרען קויפען, דאַכט זיך, אויב איך האָב ניט קיין טעות, אַ פּאָר פערד, און אפשר אַ בהמה, און אפשר גאָר פאַר־קויפען קאָרן? —

ק י נ ד ע ר !... פון דעמאָלט אָן בין איך געוואָרן, ווער איך בין, אז איך בין א קבצנישׂ קינד... האָב איך אומיסטנע געפרעגט דעם זיידן, וואָם דאָם בעדייט. האָט מיך דער זיידע קלאָר געמאכט, וואָם הייסט א קבצנישׂ קינד און וואָם הייסט א נגידישׂ קינד. נאָר איך האָב נישט פארשטאנען, פאר וואָם מען א נגידישׂ קינד אנטרעטען א קבצנישׂ קינד אויפ'ן פוס, און א קבצנישׂ קינד באדארף שוויגען? האָב איך געפרעגט דעם זיידן. האָט מיר דער זיידע געזאָגט: דערפאר, ווייל א נגיד איז ניט קיין קבצן און א קבצן איז ניט קיין נגיד, דאָם הייסט, א נגיד איז א נגיד און א קבצן איז א קבצן... האָב איך דאָם ניט אנגעהויבען צו פארשטעהן און האָב א קוק געטהאָן דעם זיידן אין די אויגען אריין, טאָמער וועל איך עפּעס פון די אויגען געוואָהר געווינען א פּשט צו די ווערטער. האָב איך אבער פון זיינע אויגען ניט ארויסגעזעהען גאָרנישׂ! איך האָב נאָר ארויסגעזעהען ווי א טונקעלע חמארע אויף זיין פּנים און קנייטשען אויפ'ן שטערן, און ווייטער גאָרניט... און איך באדארף זיך מודה זיין פאר אייך, ס'איז דאָך שוין אין עבר'דיגע זאך: איך האָב פון דעמאָלט אָן פיינט געקראָגען אלע נגידים מיט אלע נגידישע קינדער, און מעהר פון אלע האָב איך פיינט געקראָגען אייך...

— מיך? — דער נגיד האָט זיך אוש א חאַפּ געטהאָן פאר'ן האַרצען.

— אייך, אייך! איהר זענט דאָך דעמאָלט געווען נאָך נאָר א יונגע, האָט קיין פאראיבעל נישט — א שנעק; מיר זענען ביידע, היימסט דאָם, געווען דעמאָלט נאָך יונגע וועווריקלעך; און נאָכדעם אפילו, אז מיר זענען אונטערגעוואכסען, געוואָרען ביידע בר־מצוה־יונגלעך, בחורימ'לעך שוין, האָט איהר זיך גאָר אָפּגעקערעט פון מיר, זיך געמאכט גלייך ווי איהר קענט מיך ניט, מורא געהאט קוקען אויף מיר, טאָמער זאָג איך אייך א גוט שבת, וועט איהר מיר חלילה דארפען ענטפערען א גוט יאָהר, האָט איהר געוישאלעוועט, אפנים; עס האָט אייך ניט געלוינט...

האָבען ביי אייך געסקריפּעט, און ווי אַזוי האָב איך אייך, למשל, מקנא געווען אויף אייערע תמיד נייע שטיוועלעך, אז מיינע זענען געווען תמיד אלט, שטענדיג מיט לאַטעם, וואָרום איבער מיין קראַנקען פּוס האָב איך קיינמאָל נישט געקאָנט האָבען קיין רעכטע שטיוועל, און איבער דעם דאָזיגען קראַנקען פּוס האָב איך תמיד געהאַט צרות: א חוץ וואָס ס'איז מיר שווער געווען צו גיין, פלעגט מען נאָך פון מיר שטענדיג לאַכען און רופען מיך „קריוואָק" און נאָכקרימען זיך מיר, ווי איך גיי, און מעהר פון אלע טאַקי איהר, רב שלום־בער, ס'וואָלט אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, מיט נאָך אזעלכע נגיד'ישע קינדער, פּאַנסקי צאַפּיקלעך, ווי איהר...

— איך? — טהוט זיך דער נגיד א חאַפּ און דערמאַנט זיך, אז ס'איז אמת, מע פלעגט איהם טאַקי נאָכמאַכען, ווי ער שפּרינגט אויף איין פוס.

— דאָס נאָכמאַכען אליין וואָלט נאָך געווען נישקשה; איהר פלעגט מיך ניט וועלען אריינגעמען אין דער חברה, מיך טרייבען מיט שטעקענס און אָנטרעטען מיר אויפ'ן קראַנקען פוס, זיך שטעלען כלומרשט אומגעהרען מיט'ן אָפּצאַם אויף די פינגער, אזוי אז איך זאָל פיהלען, איך זאָל טאַקי שרייען. פלעג איך שרייען, און איהר פלעגט לאַכען, זיך האַלטען ביי די זייטן;...

— דאָס טראַכט איהר אוים שוין מסתמא פונ'ם קאָפּ. — רופט זיך אָן צו איהם דער נגיד און וועדר רויט פּאָר בזיון, וואָס ער פלעגט זיך אזוי רעכענען מיט א קאַליקע, און ער דערמאַנט זיך, ווי אזוי וויל געבאַלעוועט ער א־ז געווען קינדווייז, געקאָנט טהון וואָס ער האָט געוואָלט.

— א סימן וועל איך אייך זאָגען: איך האָב דערצעהלט דעם זיידען, האָט דער זיידע דערצעהלט אייער פאָטער, האָט אייער פאָטער נישט געוואָלט גלויבען און האָט זיך צעשריען אויף מיין זיידען, אז זיין זוהן איז א שטיל קינד און וועט זיך ניט אָנהויבען מיט „קבצנישע קינדער". איהר הערט? ק ב צ נ י ש ע

ער וואָלט געווּיס „געפּענט ביי איהם מיט'ן קאָפּ די טהיר" פּאַר אזעלכע ווערטער. נאָר איצט, געהענדיג מיט'ן עטאַפּ קיין היסין, האָט שלום־בער מקבל באהבה געווען אויף זיך אלסדינג. איצט האָט מען איהם געקאָנט זאָגען וואָס מע וויל. און בערעל דער רויטער האָט זיך גערעכענט מיט איהם, ווי ווייט ער האָט נאָר געקאָנט, און דוקא מיט גוטע רעדעלעך, דוקא ניט געקריעגט זיך. ער האָט זיך צוגערוקט מיט זיין קרומען פוס צום נגיד אזוי נאָהענט, אז דער נגיד האָט זיך געמוזט אביסעל אוועקרוקען פון איהם, און בערעל האָט אָננגעהויבען בזו הלשון:

— איהר ווייסט, רב שלום־בער, פון וועז אָן מיר קענען זיך שוין? מיר קענען זיך שוין פון א צייט מיט יאָהרען! איך געדענק אייך, אז איהר זענט נאָך געווען אָט אזא וועווריקעל (בערעל האָט בעוויזען מיט דער האַנד האַרט ביי דער ערד). איהר באַדאַרפט זיין אין מיינע יאָהרען, אפשר עלטער מיט א יאָהר אָדער צוויי, און איהר דאַרפט מיך געדענקען, וואָרום מיין זיידע און אייער פאָטער זענען געווען... שרעקט זיך נישט, ניט קיין קרובים, דאָס הייסט, אפילו יא שטיקלעך שני־שבשלישים, זהיר ווייטע קנעפּלעך פון דער מאַמע'ס צד, נאָר גאַנץ נאָהענטע שכנים אין אלטען בית־המדרש, א שטאָדט אקענען א שטאָדט, אייער פאָטער אין מזרח־וואַנט און מיין זיידע אין שפּיענעל־באַנק, אזוי אז איהר פלענט זיך שטעלען שמונה־עשרה, האָבען מיר אייך געזהען פון הינטען. איך געדענק נאָך אפילו אייער פאָטער'ס אטלעסענע, גלאַנצענדיגע פּלייצע מיט די בריייטע אכסלען, מיט דער גרויסער זילבערנער עטרה פון'ם טלית, און מיין זיידע, רב נפתלי דער ווייניער, איהר דאַרפט איהם געדענקען, פלענט אָנגרוקען דעם געלען טלית איבער'ן קאָפּ און מיך קנייפּען, איך ז'זל אריינקוקען אין סדור אריין, וואָרום איך האָב אזוי געוואָלט דאַוונען מסתמא ווי איהר. איך האָב גאַנץ גוט געזעהען, — איך בין דאָך געשטאַנען פון הינטען — אז בשעת שטילע שמונה־עשרה האָט איהר גאָר געקוקט אראָפּ אויף די שטיוועלעך, וואָס

— ווי מיינט איהר? — שלאָגט איהם איבער דער נגיד אין מיטען די רעד און קוקט אויפ'ן וועג, וואָס געהט קיין גראַ־נאָוו. — ווי מיינט איהר? ער קאָן ניט פאַרבלאָנזעט ווערען, מיין איך מאַכען פּליטה, אָט דער דאָזיגער בחור, ווי אַזוי רופט איהר איהם?

— אָט דער שמינדער בגעץ? — מאַכט בערעל און קוקט אויפ'ן וועג, וואָס געהט קיין גראַנאָוו. — ער האָט דען עפּיס חוטא בעגל געווען, געטהאָן אַ קרימינאַל, וואָס ער זאָל דאַרפען אָפּ־טרעטען? ער איז אַזאַ פאַרברעכער, פּונקט אַזוי ווי איך, למשל.

— וואָס קאָן אַייך, אַשטייגער, קומען פאַר אַזאַ מעשה? — טהוט איהם דער נגיד אַ חאַפּ און קוקט אויף בערלען פון אויבען אַראָפּ מיט איין אויג; דאָס אַנדערע האָט ער צוגעמאַכט, קייעט בשעת מעשה אַ גרעזעל אונטער די צייהן.

— פאַר וואָסער מעשה? פאַר'ן ראָזינקעס־וויין? קיין „רעסטאַנסקע ראָטע" פאַר דעם „קרימינאַל" אודאי ניט. נאָר איך ווייס, וואָס מע קאָן אויף מיר אַרויפלעגען פאַר אַ שטראָף? לאָז מען מיך שטראַפירען — וואָס הער איך זיי? וואָס וועט מען ביי מיר נעמען? דעם דלות? סיידען זיצען? מילא, וועלען מיר זיצען אַ פּאָר טעג. למאַי איהר? איהר זענט דאָך עפּיס, קיין עין־הרע, אַ איד אַ נגיד, כלעבען! איך וועל אַייך זאָגען דעם אמת, רב שלום־בער, האָט קיין פאַראיבעל נישט, איך אויף אַייער אָרט וואָלט ניט געזעסען אין „חדר" איבער אַזאַ נאַרישקייט, איבער אַ פּאָמעניצע גאָר. ערשטענס, וואָלט איך ניט געפיהרט מיט פּאָליציע קיין עקשנות, און צווייטענס, ווען איך בין אין אַייער שטאַנד, וואָלט מען מיך ניט געפיהרט מיט'ן עטאַפּ פאַר אַזאַ זאַך. טעפּליק אַליין וואָלט דאָס גאָר ניט באַדאַרפט דער־לאָזען, אַז דער נגיד פון שטאָדט זאָל געהן מיט'ן עטאַפּ, ווי אַ פּראָסטער מענטש, גלייך מיט אַלע קבצנים...

אין אַיין אַנדער צייט וואָלט בערעל דער רויטער פאַר אַזאַ שפּראַך געקאָנט חאַפּען אַ מיאוסען פּסק פונ'ם טעפּליקער נגיד;

און מיט'ן שיטערען בערדעל, מיט דער נייער שווארצער געווענ־טענער קאַפּאָטע און מיט'ן שבת'דיגען זיידענעם קאַשקעט אויפ'ן קאָפּ, אויסגעזעהען ווי אַ מחותן צווישען בעלי־בתים, אָדער ווי אַ געהויבענער פּאַרשוין צווישען פּראָסטע מענשען, וואָס האָבען די עהרע צו זיצען מיט איהם אינאיינעם. אַזאַ מענש ווייסט שוין, ווי אַזוי זיך צו האַלטען, דאָס הייסט, האַלטען האַלט ער זיך כלומרשט פּראָסט, כלומרשט גלייך מיט אַלעמען, נאָר פאָרט נישט דאָס, וואָס אַלע. פון וואָס ער וויל, פון דעם רעדט מען, וואָס ער זאָגט, בעדאַרף מען הערען, און אַז יענער רעדט, מעג ער איבער־שלאָגען אין מיטען.

— וואָס זאָגט איהר אויף דער היץ? — האָט ער אַ זאָג געטהאָן צו בערעל דעם רויטען מיט אַ זיפץ און אַ קוק געטהאָן אַרום און אַרום, פערקאַטשעט די אַרבעל ביז די עלענבויגענס און זיך געפאָכט מיט'ן זיידענעם קאַשקעטעל איבער'ן קאָפּ.

— יאָ, ס'איז ניט קאַלט. — האָט איהם בערעל געענטפערט און אויך אַ קוק געטהאָן אַהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ס'זאָל חאָטש ניט זיין קיין רעגען. — טהוט זיך דער נגיד ווייטער אַ זאָג און אַ קוק אַרויף אויפ'ן הימעל.

— יאָ, עס פּאַסט אונז טאַקי צו די זיידענע קליידער! — גיט איהם נאָך בערעל און קוקט אַהין, וואו דער נגיד קוקט.

— ניט קיין שלעכטער ערל אונזער שומר. — זאָגט זיך ווייטער דער נגיד און קוקט אויף אַ לאַנגען וואָגען אַ לעדיגען, וואָס פאָהרט־דורך פאַרביי מיט אַ פּאָר גרויסע אָכסען און אַ קליין שייגעצעל זיצט אויפ'ן וואָגען און דרעהט מיט דער בייטש.

— אונזער שומר? — מאַכט בערעל און קוקט אַהין, וואו דער נגיד קוקט. — עס מעגען זיין פאַר איהם די כפּרה דריי אידען אַזעלכע, וואָס געהען מסר'ען איין אָרעמאַן, אַז ער מאַכט עטליכע פלעשלעך וויין פון ראָזינקעס און צעטראָגט זיי צווישען באַקאַנטע אויף קידוש און לעבט דערפון מיט ווייב און קינדער שוין כמה וכמה יאָהרען.

און מע האָט זיך אַזוי לאַנג איבערגעוואָרפען מיט ווערטער, ביז ס'איז געבליבען ביי'ם עולם: אַזוי ווי ס'איז ניט ווייט פון דאַנען קיין גראַנאָוו, סך־הכל אַ פּאָר ווערסט, זאָל איינער פון די אַרעסטאַנטען, העניך דער בחור געוויינטליך, ער איז יונגער, אַ שפּרונג טהון אַהינצוצו אויף איין פוס און ברענגען אַ פלעשעל בראָנפען, און די איבעריגע צוויי אַרעסטאַנטען, שלום־בער טעפּ־ליקער פון טעפּליק און בערעל דער רויטער, נעמען איהם אויף זיך, אויף זייער ערבות, אַז ער וועט ניט אַנטלויפען. און מע האָט זיך צוגעזעצט אויפ'ן גראָז אין מיטען פעלד, אויף אַ בערגעל אונטער אַ בוים, ביידע אַרעסטאַנטען האָבען זיך אַריינגעלאָזט אין אַ שמועס, און דער עטאַפּ האָט זיך בעזעצט נעבען זיי און געקוקט אַהין, אויפ'ן וועג קיין גראַנאָוו.

קאַפּיטעל ו.

עז דערמאַנט איהם אַלטע חטאים.

ווען איך זאָל זיין אַ מאַהלער אָדער חאָטש אַ פאָטאָגראַף, וואָלט איך אַראָפּגעחאַפּט די דאָזיגע גרופּע, די דריי נפשות, וואָס זיצען זין אַזוי שען אין מיטען פעלד, אויפ'ן בערגעל, אונטער אַ באַרענבוים מיט קליינע גרינע בלעטלעך, אַ בוים, וואָס סע וואַכ־סען אויף איהם פעלד־באַרלעך, יענע מינים באַרלעך, וואָס זענען האַרטער פון שטיינדלעך, און וואָס מע קאָן זיי ניט נעמען אין מויל אַריין, און וואָס מע ווייסט ניט, אויף וואָס האָט זיי גאָט בעשאַפען אויף דער וועלט... צווישען לאַוורע דעם סאָטסקי מיט דעם הויכען האָריגען היטעל פון איין זייט און בערעל דעם רויטען מיט'ן קרומען פוס און מיט'ן רויטען ריהרעוודיגען פּנים מיט וויימפּערלעך פון דער אַנדערער זייט, האָט אונזער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק מיט די קליינע אויגעלעך

איז דאָס געווען גאָר נישקשה'דיג. און מחמת די ארעסטאַנטען זענען געגאַנגען פריהער און דער עטאַפּ פון הינטען, האָבען די ארעסטאַנטען נישט בעמערקט, אז דער עטאַפּ קייעט, און אז זיי האָבען זיך ארומגעקוקט, האָבען זיי צווישען זיך איבערגעשמועסט זיך אויף אידיש.

— דער ערל אַכל'ט נאָנץ געשמאַק. — זאָגט דער נגיד און קוקט אויף לאַוורען, ווי ער קנייפּט דעם קויל'עטש און רוקט אין פּנים.

— זאָגט חאָטש „קיין עין־הרע ניט". — מאַכט בערעל דער רויטער פרייל'יך, ווי זיין שטייגער איז. — איך קאָן אייך שוועה־רען בנאמנות, אז איך האָב, אויף איהם קוקענדיג, באַקומען אַפּע־טיט צום עסען. וואָס זאָגסט דו, הענין? סע חל'ש'ט דיר נאָך ניט אונטער'ן טל'ית־קטן?

הענין דער בחור האָט א געשמאַקען שלונג געטהאָן די שליים, ווי איין אָכס בשעת ער איז מעלה גרה, און דערבי א זאָג גע־נעבען אויף זיין איבערגעקערטער שפּראַך:

— זאָגען שטאַרק קאָן איך ניט, אז איך בין הונגעריג, נאָר אין מויל, מהכתיתי, עפּים געגומען וואָלט איך, ס'זאָל זיין וואָס.

— ביי מיר איז פּארהאַן אַלסדינג. — רופט זיך אָן דער נגיד און חאַפּט א קוק אויפ'ן עטאַפּ.

— ביי מיר, אָהן אַביסעל בראָנפען, הייסט נאָך ניט אַלס־דינג. — מאַכט בערעל דער רויטער און חזר'ט דאָס איבער מיט א כיון נאָך א מאָל אויף רוסיש, בכדי דער ערל זאָל פערשטעהן פון וואָס מע רעדט.

— טשי פּראַוודא, לאַוורע, שא בעז הוריל'קי שא בעז זו־באַו?* — טהוט בערעל דער רויטער א מאָך צום עטאַפּ.

— אַווושעזש! ** — ענטפערט איהם דער עטאַפּ גאָנץ ערנסט.

---

* ס'איז אמת, לאַוורע, אַז אָהן בראָנפען איז ווי אַהן צייהן?

** אודאי!

דער עטאפ איז בעשטאנדין פון איין לאורע דעם סאטסקי, א האריגער נפש מיט א האריגער סוויטקע, מיט א הויך האריג היטעל א מיט א גרויסען סוקעוואטען שטעקען, פון אויבען מיט א גרויסער הילצערנער גאלקע און פון אונטען מיט א שארף שטיק אייזען ווי א שפיז. די געבראטענע קאטשקעם מיט די געזאל־צענע שלעך האט ער פערנומען אונטער איין ארעם, די בולקעם מיט'ן קנאבעל מיט די שאר ירקות — אונטער'ן אנדערען ארעם, דעם ראפארט האט ער פערשטעקט פארענט אין בוזעם, און דער עולם האט זיך געלאזט אין וועג ארײן גיך, א סך גיכער, ווי מע קאן זיך פארשטעלען. די גיכקייט האט זיך געמומען דערפון, וואס אונזערע ארעסטאנטען האבען געוואלט שוין פטור ווערען, ארויס גיכער פון דער שטאדט, געבעטען לאורען דעם סאטסקי, ער זאל צעטרייבען דאס קלוינווארג, וואס האבען זיך ניט געפוילט ארויס־בעגלייטען זיי העט־ווייט, אזש אויף יענער זיט מיהלען; האט לאורע אויפגעהויבען דעם לאנגען שטעקען מיט'ן אייזערנעם שפיז, און חברה קונדיסים זענען זיך צעלאפען, ווי די איבערגעשראק־קענע פויגלעך, און די ארעסטאנטען זענען געבליבען אליין אויפ'ן פרייען פעלד, אויפגעהערט לויפען מיט אזא אימפעט, אנגעהויבען מאכען אביסעל קלענערע טריט און א שמועס געטהאן מיט'ן עטאפ מכוח צוזעצען זיך א ביסעל אויפ'ן גרינעם גראז און א ביסעל איבער־חאפען דעם אטהעם.

דער עטאפ, דאס הייסט לאורע דער סאטסקי, איז גארניט געווען אזא שלעכטער מענש. מע האט דאס ביי איהם דוקא גיך גע'פועל'ט, ובפרט, אז ער האט אליין אויך געוואלט א ביסעל שוין אפרוהען זיך און האט שטארק חשק געהאט איבערחאפען, פערזוכען פון יענע געבראטענע קאטשקעם, וואס דער ריח האט איהם א גאנצען וועג געקיצעלט אין נאז. פון די אידישע קויל־טשען האט ער שוין אפילו געפרובט אפברעכען א פאר שטיקלעך און האט געפונען, אז זיי זענען גאנץ גוט אויפ'ן טעם; אויך פון די פישלעך האט ער פערזוכט, וואס אינאיינעם מיט'ן קנאבעל

להכעיס, איז דער טאָג געווען אַ ליכטיגער, אַ וואַרעמער זומער־טאָג. ווי אַ חתן פון דער חופּה איז אַרויסגעגאַנגען דער קיילעכיגער פייעריגער זון־קוגעל, פריילך ווי אַ גבור, אָנגעגרייט צו מאַכען די גרויסע הימעלדיגע רייזע, בעלייכטען אַלעמען מיט זיין שיין און בעגיסען איטליכען מיט זיין וואַרעמקייט, קיינער וועט זיך ניט אויסבעהאַלטען פון זיין היץ, בשעת ער צעברענט זיך גוט און גליהט אָן די ערד, ווי אַ קאַלך־אויווען. קרעמער האָבען איבערגעלאָזט זייערע קראָמען, בעלי־מלאָכות — זייערע וואַרשטאַטען, מלמדים — זייערע חדרים, און מען איז געגאַנגען קוקען, ווי מע פיהרט דעם נגיד מיט'ן עטאַפּ. און די טעפּליקער אידען, בעטראַכט דעם נגיד, ווי ער שטעהט מיט איין אַראָפּגע־לאָזטען קאָפּ, האָבען זיי געזאָגט איינס דאָס אַנדערע, אַז מע בע־דאַרף זיך נאָר אַראָפּנעמען אַ מוסר; און אינוועניג ביי זיך אין האַרצען האָט מען געקוועלט, דערלעבט אַ נקמה. רחמנות האָבען זיי נאָר געהאַט אויף בערעל דעם רויטען נעבאַך און אויף העניך דעם בחור. פון דעם נגיד'ס וועגען האָט מען אַרויסגעטראָגען געפלאָכטענע קוילעטשען, געבראָטענע קאַטשקעס מיט נאָך אַנ־דערע מינים עסענוואַרג אין וועג אַריין. און בערעל דעם רויטען האָט דאָס ווייב מיט די קינדער געבראַכט צו טראָגען אַ בולקע, פיש־קאַרטאָפליעס מיט אַ זשמוט יונגען קנאָבעל. נאָר איין העניך איז געבליבען אָהן אַ שום שפּייז אין וועג אַריין; האָבען זיך אַרומגעקוקט ווילד־פרעמדע, זיך צונויפגעלעגט פאַר רחמנות און געקויפט פון זיינעטוועגען אַ ברויט, אַ פּאָר פישלעך מיט ציבע־לעס. און די אַלע מאכלים האָט מען איבערגעגעבען דעם עטאַפּ אויף די הענד, ן דער עטאַפּ האָט דאָס אַלסדינג צוגענומען גאָר פריינדליך, צוגעזאָגט, אַז ס'וועט זיין גאַנץ, ס'וועט ניט געמינערט ווערען דערפון אַ האָר אפילו. און המן איוואַנאָוויטש האָט זיך בעוויזען ביי זיך אויפ'ן גאַניק און אַ זאָג געטהאָן צום עטאַפּ, ער זאָל ריהרען, און דער עטאַפּ האָט געריהרט, און נאָך איהם גאַנץ טעפּליק.

און העניך קערעוועט זיך אָפּ מיט דער בעלמע אויף א זייט, הויבט אָן הוסטען כלומרשט, שנייצט־אויס די נאָז און ווישט זיך די אויגען.

— נעבאָך א רחמנות... — האָט זיך ניט ווילענדיג ארויס־געהאָפּט ביי'ם נגיד.

— א שלים־מזל! — האָט איהם בערעל דער רויטער צוגע־נעבען מיט א האַלב שמייכעלע, וואָס האָט בעדייט אי חוזק גע־מאכט, אי רחמנות געהאָט. — ער, ווי איהר קוקט איהם אָן, איז א שלים־מזל, און דער ברודער זיינער — איך קען איהם — איז גלאָט א צעקוועטשטער; ער טויג אזוי פּאר א סאָלדאָט, פונקט אזוי ווי איך...

און בכדי מע זאָל זעהן, אז ער, בערעל דער רויטער, טויג טאקי ניט פּאר קיין סאָלדאָט, שטעלט ער ארויס דאָס קרומע פיסעל זיינס.

קאפּיטעל ה.

דער עטאָפּ האָט נעריהרט.

ביז דעם דאָזיגען טאָג, וואָס עס קומט פּאר אונזער געשיכטע, און ביז דער לעצטער מינוט האָט זיך דעם טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק נישט געגלויבט, אז מע וועט איהם נעמען און שיקען מיט'ן עטאָפּ אין הייסין. ער האָט זיך די נאנצע צייט נע'בריה'ט, געשריבען פּאפּיערען, געזוכט זכות־אבות. נאָר פּליסעצקי האָט זיך געלעגט אין דער לענג און אין דער ברייט, אז אונזער טעפּליקער נגיד זאָל מאכען א שפּאציער פון טעפּליק קיין הייסין מיט'ן עטאָפּ, און דוקא צו פוס.

— טי פּאידיאש או מעניא מיט די רגלים! — האָט איהם המן איוואנאָוויטש געזאָגט האַלב אויף רוסיש און האַלב אויף לשון־קודש, ווי זיין שטייגער איז. און ווי אויף צו

הענין האָט פאַר האַרצוועהטיג און פאַר כּעס אוש ארויסגע־
לאָזט א קוויטש און איז אָנגעפאַלען אויף בערעל דעם רויטען
גלייך ווי יענער האָט איהם געוואָלט קוילען.

— משוגע, צי חסר דעה? וואָס רעדט איהר וואָס? ערשט
ניט לאָנג צוואַנציג דור־ליב געווארען יאָהר הייסט דאָס, און מיט
דריטהאַלבען עלטער פון מיר סך־הכל, היינט דער חשבון אייערער
וואו איז? אבי הייסט דאָס גערעדט!

און הענין האָט בשעת מעשה אויסגעזעהען אזוי וויסט, אזוי
טרויעריג, אויף זיין פנים איז געלעגען אויסגעצוינגען אזוי פיעל
רחמנות, אז דער נגיד אַליין האָט זיך פעראינטערעסירט און האָט
איהם א פרעג געטהאָן:

— איהר זענט, הייסט דאָס, צוויי בוידער, אפנים, ווי סע
זעהט אוים?

— צוויי בריידער מיט אַיין אַלטער מאַמע הייסט דאָס, און
א מיידעל פון א יאָהר דרייצעהן דיענט, און נאָך א ברודערעל א
קלענערס אין א קלייט כלומרשט, און נאָך מיידלעך צוויי קלייי־
נע, מיט איינעם אין דער תלמוד־תורה א יונגעלע, און אויף זיין
קאָפּ אַלע, און טאָמער חלילה וחס געהט אַוועק ער, מעגען נעמען
די טאַרבעס מיר און געהן איבער די הייזער אַלע...

און הענין דערצעהלט, ווי אזוי ער קאָן, די נאַנצע מעשה מיט'ן
פּריזיוו מיט דער לגאָטע, וואָס, אפנים, עמיצער האָט איהם
געמסר'ט, אז ער איז עלטער פון אכצעהן יאָהר, חאָטש ער קאָן
געהן שווערען א שבועה דאוריתא, אז ער איז נאָך ניט אַלט קיין
אכצעהן, נאָר עפּיס מעשה־שטן, ווי אויף צו להכעיס, שיט זיך
איהם, העניכען, א באָרד, און אַלע זאָגען אויף איהם, אז ער זעהט־
אוים פון א יאָהר צוואַנציג, אויב ניט מעהר; ווי בכלל אזוי,
האָט דאָך ניט דור־ליב קיין לגאָטע אפילו א ברעקעל ניט, היינט
וואָס וועלען זיי טהון, טאָמער חלילה „קריכט ער אַוועק"?...

בכדי דער נגיד זאל האבען פערגעניגען, טרעט ער צו יענעם מיט די פיס.

— ס'איז א מעשה דאָ מיט מיר, איך וויים ניט אליין נאָך וואָס, מיין דוד־ליב, וועה איז מיר! טאָמער, איך וויים, א קשיא אויף א מעשה, עטוואָס מעהר פון אַכצעהן איך, איז ער א פאר־פאלענער חלילה...

אזוי בעלעבט־טעט העניך, דערצעהלט די מעשה, וו: ארום ער קומט אהער, און בערעל דער רויטער שלאָגט איהם איבער:

— וואָס פאטשט דו מיט די ליפען, דו שוטה בן פיקהאלץ? זאָג וועדטער! מירקע, געב לשון!

— איך זאָג וואָס מיין דוד־ליב נעבאָך, — מאכט צו איהם העניך און שטעלט זיך פלוצים אָפּ אין מיטען און טהוט א פרעג ביי בערעל דעם רויטען:

— וויי אזוי זעה אוים ביי אייך אשטייגער אין די אויגען איך?

— וויי אזוי דו זעהסט אוים? דו זעהסט אוים וויי א פראָ־אדם, — ענטפערט איהם בערעל און צעלאכט זיך אליין פון דער חכמה, און קוקט אויפ'ן נגיד, צי דער נגיד לאכט אויך... דעם נגיד אבער לאכט זיך ניט. ער בעטראכט דעם שלים־מזל העניך, ווי ער גענהט אפגעריסען־אפגעשלייסען, און וואונדערט זיך, צו וואָס, אשטייגער, לעבט אזעלכס אויף דער וועלט?

— ניין! — זאָגט העניך און קוקט מיט איין אויג אויפ'ן נגיד און מיט דער בעלמע אויף בערעלן. — ניט דאָס מיין איך! איך מיין, וויפיעל, אשטייגער, וואָלט א י ה ר געגעבען מיר?

— וואָס געגעבען?

— יאהרען, הייסט דאָס, מיין איך.

— א? וויפיעל דו ביזט אלט? איך רעכען, אז נישט מעהר ווי א יאָהר צוויי און צוואנציג, און אפשר נאָך מיט א סמיטשיק?

פלוצעמי האָט אויף העניכען געקוקט, געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און געשמייכעלט, ווי איינער רעדט: „צו דיין בעלמע, וואָם דו האָסט אויפ׳ן אויג, און צום מיתה־משונה־קאָליר פון דיין פּנימ׳ע? פּאַסט דיר טאַקי דאָס בערדעל, כלעבען"... נאָכדעם האָט ער א זאָג געטהאָן צום סאָטסקי, אז ביז ער וועט דאָ איבערקוקען זיינע פּאָפּיערען זאָל ער איהם אראָפּפיהרען אראָפּ אין „חדר" ארויין, און העניך האָט אָנגעוואָהרען מיט א מאָל דעם גאַנצען מוטה, דאָם פּנים איז איהם געוואָרען נאָך מעהר טוידט ווי תמיד, און אין האַרצען ביי זיך האָט ער בעגראָבען דעם ברודער נעבאָך אויף אייביג: „אוי, ביזט אויף צרות, דוד־ליב, אז אָך און וועה איז דיר!"...

———

— הער נאָר אויס, דו, אָדם א מענטש, צפור א פויגעל, קאָטש׳קע רוק זיך! ווי קומסט דו אהער אין קאָטשומענט אַריין? וואָם פאַר א מעשה האָסט דו פאַרשטופּט און ווער האָט דיך גע׳מסר׳ט?

אזוי האָט זיך אָנגערופען בערעל דער רויטער צום נייעם פאַרשוין, צו העניך דעם בחור, און דער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק האָט איהם פון דערווייטען גענומען בעטראָכטען פונ׳ם קאָפּ ביז די פים, ווי מע בעטראָכט א גנב, וואָם מע האָט איהם נאָר־וואָם געחאַפּט מיט א גנבה. העניך פון זיין זייט האָט בעטראָכט דעם נגיד, ווי א דולעך, און פון גרוים התפּעלות, וואָם ער זעהט פאַר זיך אָט דעם נגיד, האָט ער אָנגעהויבען בעלעבעטשען מיט דער צונג, אַליין נישט געוואוסט וואָם ער רעדט. און בערעל דער רויטער, וואָם איז פון תמיד אָן, ווי מיר ווייסען שוין, געווען א פרייליכער פאַרשוין, ליעב געהאַט זאָגען וועלעך דעמאָלט אפילו, ווען ער האָט ניט געהאַט אויף שבת, האָט זיך דאָ איצט פאַר׳ן נגיד אויסגעשטעלט, געמאכט חוזק פונ׳ם נאַרישען בחור, ווי דער שטייגער איז פון איין ארעמאן, אז ער בענענענט זיך מיט׳ן אנדערען ארעמאן, נאָך א גרעסערען שלים־מזל פון זיך, און

בעלמע אויף איין אויג, און געקוקט האָט ער אויף א זייט, א ביסעל צוגעשאָקעלט מיט'ן קעפעל אויך; היינט דער איבערשרעק, וואָס מע האָט איהם אויפגעהאַפּט, ווי ער שטעהט און געהט. ער ווייסט ניט פאַר וואָס און פאַר ווען — דאָס אַלסדינג האָט איהם צוגעגעבען א בעזונדער מין ווילדקייט, און ער האָט געמאַכט אויפ'ן פּריס־טאָוו גאָר נישט קיין גוטען איינדרוק, און צווישען זיי איז פּאַרגעקומען א קורצער, נאָר א לעבעדיגער שמועס:

— דאָס ביזט דו, העניך טעלערלעקער? — האָט איהם פּלוצעס א חאַפּ געטהאָן און בעטראַכט איהם פון אויבען אַראָפּ.

— דאָס בין איך העניך טעלערלעקער. — האָט איהם העניך געענטפערט גאָר גייציג, און האָט באַלד בערעבענט, אז דאָס רופט מען איהם מכוח'ן פּריזיוו פון זיין ברודער דוד־ליב, האָט ער פער־חאַפּט פריהער, נאָך איידער מע וועט ביי איהם פרעגען: — איך בין נאָך ניט אַלט קיין אַכצעהן יאָהר, ווי איך בין א איד, אז ניט!...

— אזוי? א חוץ שבתים און יום־טובים! — האָט איהם פּלוצעמדיג געענטפערט און א קוק געטהאָן איהם גלייך אין די אויגען אריין און דערזעהען די בעלמע. פון דעם דאָזיגען קוק איז העניכען געוואָרען פינסטער אין די אויגען, קאַלט אין בויך און קאַלעמיגע אויפ'ן האַרצען, און ס'איז איהם דורכגעפלויגען אין איין רגע א טרויעריגע מחשבה אין קאָפּ: „אויס לגאָטע, פּארפּאַלען דוד־ליב!"... און העניך האָט שטאַרק חשק געהאַט א טובה טהון דעם ברודער נעבאַך, און ער האָט זיך ארויסגעשטעלט פאַר א שתדלן און האָט בעקומען לשון און מיט א מאל צערעדט זיך פאַר פייער און פאַר וואַסער: „איך שווער אייך, אז איך בין מעהר ניט אַלט ווי זיעבעצעהן יאָהר מיט א חודש, אָדער אפשר נאָך אָהן א חודש, איך זאָל אזוי דערלעבען קומען אהיים בשלום! קוקט ניט דערויף, וואָס איך זעה אויס אפשר עלטער, ס'איז ביי אונז אזא גדל'ע, אזא וואוכס הייסט דאָס, וואָס פון פופצעהן יאָהר אָן הויבט זיך אָן שיטען ביי אונז א בערדעל"...

אויף דערויף האָבען די טעפּליקער אידען זיך נעשאַרפּט די מוחות, און רחמנות געהאַט אויף בערעל דעם קבצן א סך מעהר, ווי אויף שלום־בער דעם נגיד, און נישט געקאָנט העלפען איהם דערצו גאָרנישט, סיידען מיט א קרעכץ.

קאַפּיטעל ד.

נאָך א פערבערעכער.

המן איוואַנאָוויטש האָט דעם טאָג געמומען זיך צו די טעפּליקער אידען גאָר אויף אַיין אַנדער אופן. ער האָט דעם אייגענעם טאָג געפּאַקט נאָך א אידען, אַזעלכען, וואָס האָט, אייגענטליך, גאָרנישט פערזינדיגט, נאָר ס׳איז אַזוי געווען די מעשה: ס׳איז געווען אין טעפּליק א בעהעלפער, הענריך דער בחור. האָט דער דאָזיגער הענריך געהאַט אַיין עלטערען ברודער דוד־ליב. האָט דער דוד־ליב בעדאַרפט שטעהן היינטיגם יאָהר צום פּריזיוו און האָט געוואָלט האָבען א לגאָטע, ווייל זיין אַנדערער ברודער הענריך איז נאָך ניט אַלט געווען קיין אכצעהן יאָהר, — אַזוי האָט געזאָגט דוד־ליב און אַזוי האָבען אויסגעוויזען זיינע פּאַפּיערען, וואָס ער האָט צוגעשטעלט אין דער פּריסוטסטוויע אין הייסין. נאָר דאָס איז נאָך אַלץ ווינציג, וואָס א איד קאָן זאָגען און „צושטעלען" פּאַפּיערען; מע בעדאַרף א קוק טהון אויפ׳ן קלייענעם אַליין, וועט מען שוין וויסען, וויפּיעל ער איז אַלט. איז אָנגענעקומען צו פּליסעצקי׳ן א פּאַפּיער, ער זאָל צו־שטעלען העניכען קיין הייסין, און פּליסעצקי, אז מע שרייבט איהם „צו־שטעלען", בעדאַרף זיין „צו־געשטעלט". האָט ער צוגעשיקט צו איהם דעם אוריאַדניק און מע האָט דעם בחור געמומען און יעבראַכט צו פּיהרען צום פּריסטאַוו אין „סטאַן" אריין.

דער קאָליר פון העניכ׳ס פּנים איז געווען דאָס, וואָס מע רופט אָן א „מיתה־משונה־קאָליר", און דערצו האָט ער נאָך געהאַט א

דיר אויף מיר די אידען און וואָס קאָן מיר קומען נאָך דיין איצ־טיגען וויזיט?

פּ ל י ס ע צ ק י: וועסט אַלסדינג וועלען וויסען, וועסט דו גיך אַלט ווערען. דו ווייז מיר נאָר אַקאָרשט אַלע דיינע שאַפּעס. איך דאַרף ביי דיר נאָך עפּיס אַ זוך טהון, טאָמער וועל איך ביי דיר געפינען, אַ חוץ וויין, נאָך עפּיס גוטע זאַכען...

ב ע ר ע ל: אָך, מיט'ן גרעסטען כבוד! טאָמער געפינסט דו ערגיץ אַסיגנאַציעס, אָדער גאָלד, אָדער זילבער, איז יחדיו, חצי שלי וחצי שלך.

פּ ל י ס ע צ ק י: ביזט מיר עפּיס צו פרייליך, ווי איינער וואָס פאַר'ן טוידט.

ב ע ר ע ל: עס קאָן זיין, קיינער ווייסט ניט וועמענ'ס מאָר־גען, ווי אין דער גמרא ביי אונז שטעהט געשריבען: „זאָלסט תשובה טהון אַ טאָג פאַר'ן טוידט". און אַזוי ווי אַ מענטש ווייסט דאָך ניט, ווען דער מלאך־המות קאָן איהם אַ חאַפּ טהון פאַר'ן יאָרגעל, לכן...

דאָ האָט איהם דער פּריסטאַוו איבערגעשלאָגען די רעד, אַ רוף געטהאָן פּאָליציע פון דרויסען און געהייסען, מע זאָל איהם נעמען אין „חדר" אַריין. דערהערט די דאָזיגע ווערטער, איז ביי בערלען פערקיהלט געוואָרען אינוועניג, און אין שטוב איז געוואָרען אַ געוויין, גלייך ווי מע וואָלט אַרויסגעטראָגען אַ טוידטען.

סע פערשטעהט זיך, אַז באַלד איז מען אין טעפּליק געוואָהר געוואָרען פון דער מעשה פון איין עק שטאָדט ביז'ן אַנדערען, און מען איז צונויפגעלאָפען פון אַלע גאַסען זעהען, ווי מע פיהרט נאָך אַ אידען אין „חדר" אַריין, מע ווייסט ניט פאַר וואָס. דאָס הייסט, פאַר וואָס — איז מען שוין געוואָהר געוואָרען; וואָס הייסט, מע וועט אין טעפּליק ניט געוואָהר ווערען? ובפרט מע האָט גע־זעהען, אַז המן איוואַנאָוויטש האָט געטראָגען אַ פּלעשעל מיט וויין. וואָס בערעל מאַכט אויף צו פערקויפען אָהן אַ פּאַטענט. די זאַך איז נאָר — וואָס קאָן איהם דערפאַר קומען? שטראָף, צי טורמע?

בעזעצט מיט קינדער, און די קינדער זענען געווען האלב־אנגעטהאן און האלב־נאקעט, דאס הייסט, פונ׳ם האלז ביז׳ן פופיק זענען זיי גע־ווען אנגעטהאן, און פונ׳ם פופיק און ווייטער זענען זיי געווען נאקעט, און בארווים אודאי. פאר דער דאזיגער האלב־נאקעטער און באר־ווייסער חברה איז דער פריסטאוו געווען איין אנגעלעגטער פארשוין, וואס זיי האבען אזעלכס קיינמאל נישט געזעהען. זיי האבען זיך ניט געפוילט, אראפ פון די בעטלעך, פאוואלינקע זיך אונטערגע־גנב׳עט צום פריז און געקוקט איהם אין פנים אריין, בעטראכט די גילדענע קנעפ און א טאפ געטהאן דעם קוטאס פונ׳ם שווערט, און פליסעצקי׳ס האט דערווייל געפיהרט א שמועס מיט בערעל דעם רויטען, וואס מיר געבען איהם דא איבער ווארט ביי ווארט:

פ ל י ס ע צ ק י: וועלינג מע שרייבט אויף דיר, באדארפסט דו פארדיענען שען געלט?

ב ע ר ע ל: נישט צו פארזינדיגען, הלואי וויייטער ניט ערגער, בעסער האט קיין שיעור ניט.

פ ל י ס ע צ ק י: וואס זשע געהען ביי דיר די קינדער נאקעט און בארווים?

ב ע ר ע ל: בכדי זיי זאלען בעסער וואכסען.

פ ל י ס ע צ ק י: און מיט׳ן געלט וואס טהוסט דו?

ב ע ר ע ל: איך טהו אזוי ווי די גמרא לעהרענט אונז.

פ ל י ס ע צ ק י: די גמרא? ווי אזוי לעהרענט אייך די גמרא?

ב ע ר ע ל: די גמרא לעהרענט אונז טהיילען דאס געלט אויף דריי חלקים: א דריטעל אין דער ערד, א דריטעל אין מזומן, א דריטעל אין מסחר.

פ ל י ס ע צ ק י: איך זעה ארויס, אז דו ביזט א גאנץ פריי־ליכער פארשוין.

ב ע ר ע ל: וואס האב איך צו זארגען? וואס פעהלט מיר שוין וואס האב איך? זאג מיר בעסער, אדוני פריץ, וואס שרייבען

מאגאט", האָט אלע שבת פיש און פלייש, זאגט מען, און קוילעטש אודאי, און קינדער אין חדר האלט מען, און דעם א קליידעל מאכט מען, און א ציג איין אייגענע האָט מען — און אלץ פונ'ם ביסעל ראזינקעם, וואָם ער „פערקאלעפוטשעט" און מאכט דערפון וויין אויף קידוש! האָט מען גענומען און מע האָט אוועקגעשריבען פלי־סעצקי'ן א בריעף מיט'ן געוויסען נוסח, וואָם הויבט זיך אָן בזו הלשון:

„אזוי ווי מיר האָבען שטענדיג אין זינען נאָר קאזאָ מיט איהרע אינטערעסען, און אזוי ווי פאר דער קאזאָ איז דאָם געווים א גרויסער היזק טאָמער האָנדעלט איינער אָהן א פאטענט, און אזוי ווי בערעל דער רויטער, אָן זשע בערקאָ קריוואק, האָנדעלט מיט ווין אָהן א שום פאטענט שוין אזוי פיעל יאָהרען, און אזוי ווי ער אלייז, בערעל דער רויטער, אָן זשע בערקאָ קריוואק, מאכט איהם טאקי מיט זיינע אייגענע הענד, און אזוי ווי די רעכטע פאבריקאציע קומט־פאָר ביי בערעל דעם רויטען, אָן זשע בערקאָ קריוואק, און אזוי ווייטער".

דאָם תקיפות פון אזיין אָרעמאן איז גאָר קיין קאטאָווע ניט: וואָם אָרעמער דער אָרעמאן איז, איז ער ביי זיך מעהר תקיף, א סך מעהר תקיף ווי דער גרעסטער נגיד. איך האָב אלייז געהערט פון אזיין אָרעמאן, וואָם האָט זיך אויסגע'טענה'ט מיט'ן אנדערען אָרעמאן:

— וואָם גלייכסט דו זיך צו מיר, דו פּאָרך איינער? דו פאר־מאָגכט נאָך א פאָר גאנצע שטיוועל מיט א שטיקעל פאלטאָ, און איך האָב דערווייף אפילו קיין השגה ניט!

די ווערטער זענען געזאָגט געוואָרען מיט אזא גרויסקייט, אז ווען עם שטעהט דערביי רויטשילד, פאלט ער אראָפּ ביי זיך.

המן איוואנאָוויטש האָט דערווייל בעטראכט בערעל דעם רויטע'ס אפּפערטאמענטען, וואָם זענען בעשטאנען פון דריי חדרים, דאָם הייסט, צוויי אלקערם מיט א קיך, און אלע דריי חדרים זענען געווען פערשטעלט מיט בעטלעך, און די בעטלעך זענען געווען

סען בוטע׳ מיט ראָזינקעס־וויין און צענאָסען איהם אין קלייגע פּלעשלעך, וואָס ער אליין טאקי פּלעגט זיי נאָכדעם פּרייסאָג צע־טראָגען אויף קידוש, געשמאַק געקייעט מיט׳ן מוי׳ל די פּראָבקעס און׳ צוגעקלאַפּט פון אויבען מיט דער האַנד און שטאַרק געשוויצט. פּליסעצקי האָט פּאַוואָלינקע אויפגעעפענט די טהיר, בעטראָכט בע־רע׳ל דעם רויטען, ווי ״געשמאַק ער ארבייט, געשטאַנען א פּאָר מינוט אויף דער שוועל, זיך איבערגעקוקט מיט פּאָליציע, און אז בערע׳ל האָט אויפגעהויבען די אויגען און דערזעהען — המן איוואַנאָוויטש שטעהט ביי דער טהיר, איז ער אויפגעשטאַנען פון דער ערד, צו־געגאַנגען צו איהם מיט׳ן קרומען פוס, א קוק געטהאָן איהם גלייך אין די אויגען אַריין, ווי איינער רעדט: ״דו וועסט מיך מסתמא שטראָפירען? שטראָפיר מיך, וואָס וועסט דו ביי מיר נעמען? דעם דלות?״

ווי קומט דאָס, וואָס אונזער בערע׳ל איז געווען אזוי תקיף? ווייל ער האָט נישט געהאַט וואָס צו שרעקען זיך. אמת, ער האָט געמאַכט פון ראָזינקעס וויין, צענאָסען איהם אין פּלעשלעך, און צעטראָגען איהם צווישען בעקאַנטע אויף קידוש, און דערפון טאקי געלעבט, נאָר אז אך און וועה איז געווען צום וויין און אז אך און וועה איז געווען צום לעבען! דער וויין איז ניט געווען קיין וויין, דאָס לעבען איז ניט געווען קיין לעבען; גאָרניט, אבי יוצא זיין, מאכען א ברכה ״בורא פרי הגפן״ — פּאָרט ניט קיין פּראָסטער ברענפען, און א שטיקעל טהועכטס, א פּרנסה, איז דאָס פּאָרט, חאָטש האָבען האָט ער דערפון געהאַט, מיטטיינס געזאָגט, וואָסער אויף חלה, נאָר אלץ גלייכער ווי גאָרנישט... וועה־וועה, וויפיעל אידען זענען פּאַרהאַן אין טעפּליק, וואָס טהוען גאָרנישט און פּער־דיענען גאָרנישט און האָבען גאָרנישט, אָבער טאקי לחלוטין גאָר־נישט!

און טאקי אָט די דאָזיגע ״גאָרנישטדיגע״ אידען, וואָס טהוען גאָרנישט און פערדיענען גאָרנישט און האָבען גאָרנישט, האָבען זיך מתקנא געווען אין בערע׳ל דעם רויטען, וואָס לעבט ״ווי א

קאפיטעל נ.

א פריילעכער קבצן.

אין טעפליק זאלען ניט זיין קיין מסירות און קיין מוסרים, דאס הייסט, מענשען, וואס גענבען אכטונג איינם אויפם אנדערע, אז מע זאל ניט מאכען קיין פערבראכען און קיין פאלשקייטען, — וואלטען נייען און נייענציג חלקים עבירות פערבליבען אומבעשטראפט, און טעפליק וואלט געווען פול מיט בעל־עבירה'ניקעם, ווי, להבדיל, סדום. נאר מחמת אין טעפליק גיט מען שטארק אכטונג איינם אויפם אנדערע, און אז מע דערזעהט עפים איין עולה אויף יענעם, אדער מע דערהערט, אדער מע שמעקט־אן, אדער סע דאכט זיך נאר אוים, אז יענער האט געטהאן איין עולה, נעמט מען און מע שרייבט אוועק „צו נאטשאלסטוועל" עטליכע וועדטער: אזוי און אזוי איז די מעשה, טאמער גלויבט איהר ניט, זייט זיך מטריח אהין און אהין — וועט איהר דארט געפינען דאס און דאס... אי, טאמער לאזט זיך נאכדעם אוים א בויעדעם — איז אויך אהן איין אומגליק; קומען קומט דערפאר גארניט, וואהרום אונטערשרייבען דעם אייגענעם נאמען איז ניט נויטיג, איהר קאנט זיך חתמ'ענען פערשטעלט: אדער „איש־אמת", אדער א „גוטער פריינד", אדער א „פריינד פונ'ם דין", אדער גאר אהן א שום חתימה מאכט אויך ניט אוים, אבי איהר זאלט אנווייזען וואוהין מע זאל געהן און וואס מע זאל זוכען... פליסעצקי האט זיך, נישקשה, געמעגט בעריהמען, אז קיין שפיאנען בעדארף ער נישט האבען, די טעפליקער בעלי־בתים זענען אליין גוטע שפיאנען.

נאר אזא מין הקדמה וועט אייך שוין קיין חידוש ניט זיין, וואס מע האט איינמאל אין א שענעם פריהמארגען בעלאגערט בערעל דעם רויטען מיט דעם קרומען פוס פונקט אין דער מינוט, וועו ער איז געזעסען אויף דער ערד, די פאלעם פון דער קאפאטע פערקאטשעט און אונטערגעשטעקט אין גארטעל אריין, איבער א גרוי־

א שטיקעל ברויט, חאטש זיי זענען געווען, ווי מע זאגט אין טעפּליק, „אנגעשטאפּט מיט געלד", און קיין קינדער האבען זיי אויך ניט געהאט. „וען איך זאל האבען זייער געלד, — האט זיך יערער טעפּליקער געווינשעווען און האט באלד געמאכט א גרויסע הנחה — וען איך האב חאטש האלב, חאטש א דריט־חלק פון זיי, וואלט די שטאדט פון מיר א סך מעהר הנאה געהאט!"... און עס קאן זעהר זיין; נאר אזוי ווי אין טעפּליק האט געהאט געלד נאר איין שלום־בער טעפּליקער און זיין ווייב סטיסי־פּערעל, און ווייטער קיינער ניט, האט דערפון אין טעפּליק קיינער קיין הנאה נישט געהאט: ניט די שטאדט, ניט שלום־בער דער נגיד, ניט זיין ווייב די נגידית. און אפּשר האבען די צוויי יא געהאט הנאה פון דעם? עם וועגדט זיך, וואס ביי אייך ווערד אנגערופען „הנאה"? ביי די טעפּליקער אידען ווערד אנגערופען „הנאה", אז איהר פערנעמט אומעדום דעם אויבען־אן, סיי אין שוהל, סיי אויף איין אסיפה, סיי אויף א שמחה; אז איטליכער טראגט אייך אקענען דעם גוט־שבת, דעם גוט־יום־טוב, דעם גוט־מארגען; אז בישעת איהר רעדט, שווייגט מען, און וואס איהר זאלט ניט זאגען, איז דאס א חכמה. הנאה הייסט, אז איין מאל אין יאהר שמחת־תורה קומט זיך צונויף דער גאנצער עולם צום נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק כלומרשט אויף „פּראקעם", ער זיצט כמלך בגדוד אויבען־אן און הייסט דעם עולם נעמען צו ביסלעך בראנפען, און סטיסי־פּערעל די נגידית קוקט אין די גלעזלעך ארײן... מע זינגט א ניגון, און מע חאפּט א טענצעל, וכדומה אזעלכע מינים פערגעניגען, וואס אויב איהר זענט ניט קיין טעפּליקער, קאנט איהר גארניט האבען אין דעם קיין שום געפיהל. און גלאט וואס איז ווערטה דאס, אז א מענש פיהלט, אז ער איז איינער, אז נאר ער איז דער „עפּים" — ער, און ווייטער קיינער?

אין טעפּליק איז געווען נאר איין שלום־בער טעפּליקער; אין טעפּליק איז געווען נאר איינער אזוינער, און ווייטער קיינער.

איז געקומען צו איהם פּליסעצקי מיט פּאָליציי און האָט איהם געמאַכט איין אָקט, האָט שלום־בער זיך אַנידערגעשטעלט מיט איהם א ביסעל אויס'טענה'נען גאַנץ ברייטליך, ווי א נגיד קאָן. האָט איהם פּליסעצקי געלאָזט בעטען, ער זאָל בעסער שווייגען, און בשעת מעשה געזאָגט איהם א פּאָר האַרבע ווערטער: „אידישע חוצפּה" („זשידאָווסקאָיע נאַחאָלסטוואָ"), „שווייג, דו אידישע צורה!" („מאָלטשי, זשידאָווסקאָיע ראָשע"), וכדומה נאָך אזעלכע מינים קאָמפּלימענטען. האָט דאָס אונזער נגיד פערדראָסען, און ער האָט מכבד געווען דעם פּריסטאַוו מיט'ן נאָמען ה מ ן, געזאָגט איהם פּאָר עדות, אז ער איז איין אמת'ער המן, אָט דער המן וואָס אין דער מגילה! — האָט מען דאָס פערצייכענט אין פּראָטאָקאָל און אונטערגעפיהרט אונטער אזא „סטאַטיא", אז מע האָט אונזער שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק פער'משפּט, מחילה, זיצען צוויי וואָכען — און עס האָט נישט געהאָלפּען קיין שום רבונו־של־עולם!

סע פערשטעהט זיך, אז גאַנץ טעפּליק האָט זיך געוויעגט, געגאַנגען חאָדאָראָם פון אזא מעשה. סטייטש, מע האָט פער'משפּט דעם נגיד צוויי וואָכען טורמע! די גאַנצע שטאָדט אין אַרוים־געגאַנגען אָנקוקען, ווי מע פיהרט שלום־בער'ען אין „חדר" אַריין. סע איז נישט געבליבען, ווי מע זאָגט, קיין קינד אין וויעגעל, און שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, אז מע האָט איהם דורכגעפיהרט איבער'ן מארק אין „סטאַן" אַריין, האָט ער אראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, און זיין ווייב סטיסי־פּערעל די נגידית האָט זיך פּאָר בזיון בעהאַלטען אין דער היים, און דער גאַנצער עולם איז געשטאַנען, געקוקט און געשווייגען, אינוועניג אין האַרצען דוקא געווען צופריעדען: ערשטענס, א מצוה; לאָז א איד א נגיד ניט זיין ביי זיך אזוי תקיף. און צווייטענס, האָט מען שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק גלאָט נישט ליעב געהאָט אין שטאָדט, דערפּאָר וואָס ער איז געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א גרויסער „דבר־אחר", א קמצן, און זיין ווייב סטיסי־פּערעל האָט געזאָלעווט א אידען

א טעפּליקער נגיד, און ווער שמועסט נאָך דעם טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק — איהם האָט ער גאָרנישט גע־קאָנט סובל זיין און לאַנג־לאַנג געזוכט אויף איהם א חטא און נישט געקאָנט געפינען, ביז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער האָט איהם געפּאָקט. ומעשה שהיה כך היה:

דער דאָזיגער שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק, א חוץ וואָס ער איז געווען א איד א נגיד, איז ער געווען איין עקשן און א גדלן און א גרויסער בעל־נצחון. האָט זיך איהם עפּים פערווּאַלט א זאַך, און האָט ער זיך שוין איינגעשפּארט, איז געווען גרינגער נעמען און אַריבערטראָגען טעפּליק אויף איין אַנדער אָרט, אויי־דער איבערשפּארען שלום־בערען. אז המן איוואַנאָוויטש האָט ארויסגעגעבען זיין בעפעהל, אז מע זאָל דאָס מיסט אין דרויסען ניט וואַרפען און די פּאָמעניצע ביי דער טיר נישט גיסען, האָט שלום־בער טעפּליקער פון טעפּליק געפרעגט א קשיא: „וועמענ'ס עסק איז דאָס? ס'איז מיין מיסט מיט מיין פּאָמעניצע, מעג איך מיר טהון מיט דעם וואָס איך וויל".

— רב שלום־בער, — האָט מען זיך געפרובט איהם איבער־שפּאַרען — דער המן וועט דערזעהען די פּאָמעניצע, וועט זיך טהון חושך!

— מיט'ן קאָטער! — האָט דערויף געענטפערט שלום־בער, וואָס האָט פיינט געהאַט צו רעדען א סך וועדטער.

— רב שלום־בער, איהר וועט האָפען איין אָקט!

— זיעבען און זיעבעציג אָקטען!

— רב שלום־בער, מע וועט זיך, חלילה, אויסגליטשען נעבען אייער שטוב, און די שעה זאָל ניט זיין אויסברעכען א פוס.

— האַלו־און־נאָקען! — האָט שלום־בער געענטפערט און גע־היסען, מע זאָל שיטען מיסט און גיסען פּאָמעניצעס אויף וואָס די וועלט שטעהט!

מיט אַ שטיקעל שבת'דיגע פיש („זשידיווסקאַ ריבאַ"), אַ גלעזעל פּסח'יגען בראָנפּען („פּייסאַחאָווקאַ"), פערביסען מיט אַ שטיקעל אידישע מצה („זשידאָווסקאַיאַ מאַצאַ"), און נאָכדעם האָבען זיי זיך שוין געפּרובט אונטערפאָהרען צו איהם מיט אַ שמייכעלע — נתנ'ען איהם עפּיס אין יד אַריין. האָבען זיי אָבער געחאַפּט פונ'ם דאָזיגען המן אַזאַ מיאוס'ען פּסק, אַז זיי וועלען שוין פערזאָגען קינדס־קינדער, אַז מע זאָל יענעם אין יד אַריין קיין מעות ניט נתנ'ען, איידער מע ווייסט איהם, ו ו ע ר ער איז און ו ו אָ ס ער איז...

— טי דומאַיעש, יאָסקאַ, פּאָדשמיראָוואַט מעניאַ טוואָאימי מעות'אַמי, זנאַטשיט טי גרויסער מאַשעניק! אַ נעם איהם אַ חדר! *

די ווערטער „אַ נעם איהם אַ חדר" זענען ביי איהם תמיד געווען פאַרטיג אויף דער צונג, און געהייסען האָט דאָס אַיינזעצען, פערשפּאַרען, אָדער אָפּשיקען מיט'ן עטאַפּ אין דער שטאָדט אַריין, קיין הייסין. און האָט ער די דאָזיגע ווערטער אַרויסגעלאָזט פונ'ם מויל, איז שוין געווען פערפאַלען, כל מלכי מזרח ומערב האָבען שוין דערצו ניט געקאָנט העלפען גאָרניט! אָט אַזאַ מין נפש איז דאָס געווען! און דער גוטער יאָהר זאָל איהם וויסען — האָט זיר אַריינגעחאַפּט צו איהם אין די הענד אַריין אַיין אָרעמאַן, וואָס האָט ניט מיט עפּיס צו געהן, האָט דער דאָזיגער רשע אַרויסגענומען פון זיין אייגענער קעשענע אַ קערבעל אָדער צוויי און געשענקט אַ נדבה, און אַ זאָג געטהאָן דערביי אויף זיין אויסגעמישט לשון:

— נאַ טיבע מילאָסט חסד נאַ וועצאָוועס**.

נאָר אויף וויפיעל ער האָט רחמנות געהאַט אויף אַיין אָרע־מאַן, אַזוי פיעל האָט ער פיינט געהאַט אַ נגיד. און ווער שמועסט

---

* דו רעכענסט, יאָסי, מיך אונטערשמירען מיט געלד, איז אַ סימן, אַז דו ביזט אַ שווינדלער, זעצט איהם אַיין! — ** נאַ דיר אַ גמילות־חסד אויף הוצאות.

נאָר לייאַרעם ניט אזוי, לאָזען חאָטש מיינע אויהערען ניט הערען !"... אזוי האָט ג'טענה'ט פּליסעצקי מיט'ן מלמד און האָט איהם גע־שוואָרען, אז טאָמער חאָפט ער איהם נאָך א מאָל, שיקט ער איהם ארויס פון טעפּליק אין פיער און צוואַנציג שעה. דער מלמד האָט די מעשה גאַנץ גוט אויסגעהערט און געטהאָן זיינם, אראָפּגעלאָזט זיך פון דער וויבערשער שוהל און אראָפּגענידערט ערגיץ אין א קעלער און דאָרטען געקנעלט, און דוקא מיט א ניגון, מיט'ן גע־וויסען מלמד'ישען ניגון, וואָם אָהן איהם האָט דאָם אידישע לערנען פונקט אזא טעם, ווי דער קאָלטער קוגעל וואָם די הייסטיגע אריס־טאָקראַטען אין די גרויסע שטעדט עסען אין דערוואַכען... המן איוואַנאָוויטש האָט אזוי לאַנג „געוואָיעוועט" מיט די מלמדים, ביז ער האָט א שפּיי געטהאָן אויף זיי און האָט זיך געמאַכט כּלא ידע...

קאַפּיטעל ב.

דער טעפּליקער נגיד שלום־בער טעפּ־ליקער פון טעפּליק.

מחמת אין טעפּליק זענען די איינוואָהנער, צום מייסטען, אידען, האָט דער נייער פּריסטאַוו געהאַט צו טהון כמעט נאָר מיט אידען, און ער האָט זיך אין א קורצער צייט בעקענט מיט אַלע טעפּליקער בעלי־בתים, געוואוסט יעדען איינציגען ביי'ם נאָמען, געוואָהר געווארען ביי זיי אַלסדינג, די גרעסטע סודות, גערעדט מיט זיי האַלב אויף אידיש און גיך געוואָרען צוגעלאָזט, ווייך ווי וואַכס — א גוטער ברודער!

די נגידים, די פיינע־בריהם, די קאַכלעפּלען, די וואָם האָבען ליעב געוועלטיגען, אז זיי האָבען דערזעהען, אז דאָם פּריצ'על לאָזט זיך צו, האָבען זיי אָנגעהויבען זיך איינקויפען צו איהם תחילת

טונג געבען, טאָמער עפּענט אויף א איד א האַלבע טיר — דאָס איז דאָך א זאַך וואָס אוממעגליך. זעהט איהר מיט'ן עירוב האָט ער די ערשטע צייט יאָ געהאט אביסעל צרות. אַלע פּרייטאָג־צו־נאכטס פלעגט מען דעם עירוב אָנציהען, און שבת אין דער פריה פלעגט ער איהם אַראָפּרייסען, און אויף איבעראכטאָג שבת איז אויסגעוואכסען א פּרישער עירוב, און אזוי עטליכע מאָל כסדר. און וויפיעל ער האָט ניט נאָכגעקוקט דורך די שומרים, וועט סע ציהט אָן, דעם עירוב, האָט ער ניט געקאָנט חאַפּען דעם גנב, ביז ער האָט זיך אַליין מיט זיין כבוד געמוזט איינמאָל בעהאַלטען אין דרויסען, אין א ווינקעלע, און איז אויסגעזעסען די גאַנצע נאכט און געלאָקערט, און ערשט העט־העט אַרום פּאַרטאָג האָט ער געפּאָקט פּייסי דעם שמש'ס יונגעל סאָמע ביי דער דעכטער ארבייט, ווי ער פערדרעהט דאָס שטריקעל. האָט ער איהם אָנגענומען פאַר'ן לינקען אויהער און אָפּגעפיהרט איהם אין סטאַן אריין און פערשפּאַרט אויף א גאַנצען טאָג אין „חדר". פון דעמאָלט־אָן איז טעפּליק געבליבען אָהן איין עירוב עד היום הזה, און דער עולם האָט אָנגעהויבען טראָגען אים שבת נאָזטיכלעך און זייגערם אויף וואָס די וועלט שטעהט.

נישט אזוי גרינג איז איהם אָנגעקומען די מלחמה, וואָס ער האָט געפיהרט מיט די מלמדים. די מלמדים האָבען איהם געטהאָן צום טוידט. אָט האָט ער געפאָקט א מלמד מיט צוואָנציג תלמידים און צוגעמאכט דעם חדר, און אָט האָט ער איהם געחאפט מיט די אייגענע תלמידים שוין אין איין אנדער געסעל. צוגעמאכט דעם דאָזיגען חדר אויך און געמאכט א פּראָטאָקאָל, ער טהוט א קוק — אהא! ער האָט זיך פערקליבען ערגיץ אויף א בוידעם אין דער וויבערשער שוהל און פון דאָרטען זיך געלאָזט הערען מיט'ן גע־זאנג פון זיינע צוואָנציג תלמידים — איין אומגליק מיט די אידי־שע קינדער! מע קאָן זיי גאָרנישט אָפּטרייבען פונ'ם לערנען! „מכה נפשך, האָסט דו זיך שוין פערקליבען אויף א בוידעם קנע־לען, טא זיץ דאָרטען און קנעל צעזעצטערהייד אין דער קרענק,

פון קדמונים, נאָך פון פּרעה מלך מצרים, ווי מיר ווייסען דאָס פון דער הייליגער תורה, אַז אינ'ם טאָג פון זיין געבאָרען האָט פּרעה געמאַכט אַ סעודה פאַר אַלע זיינע קנעכט, דעם שר־המשקים אַרויס־געלאָזט פון טורמע און דעם שר־האופים אויפגעהאָנגען אויף אַ בוים, אזוי ווי יוסף האָט זיי פּותר־חלום געווען מיט דריי טאָג פריהער... אָנגעקומען קיין טעפּליק, האָט ער זיך, צום אַלעם ערשטען, גענו־מען רייניגען דאָס שטעדטעל, נאָר רייניגען וואָס רייניגען הייסט. די טעפּליקער פערד־גנבים, וואָס האָבען אַ שם אויף דער גאַנצער וועלט, האָט ער אין איינע צוויי חדשים אויסגערויכערט, נישט גע־לאָזט פון זיי, איהר זאָלט זאָגען, איינעם אויף אַ רפואה. אויף וועמען ער האָט נאָר געהאַט אַ שטיקעל אויג, האָט ער איהם גע־פּאַקט, נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און אָפּגעשיקט מיט'ן עטאַפּ קיין הייסין אין טורמע אַריין, — לאָז מען זיך מיט איהם דאָרטען רעכענען. נאָכדעם האָט ער זיך גענומען צו די גאסען און צו די אידען. די גאַסען האָט ער געוואָלט, מע זאָל האַלטען ריין, נישט וואַרפען קיין מיסט גלייך אין פּנים אַריין, נישט גיסען קיין פּאָמעניצעס ביי דער טיר און נישט טהון קיין אַנדערע זאכען וואָס ניט שען... און די אידען, האָט ער געוואָלט, זאָלען זונטאָג פאַר האַלבען טאָג ניט עפענען קיין קלייטען, מלמדים זאָלען ניט קנעלען אָהן שיינצעטלעך און קיין עירוב אין שטאָדט זאָל ניט זיין; מע וועט זיך בעגעהן, האָט ער געזאָגט, אָהן דעם דאָזיגען „טעלע־גראַף" אויך... און אפילו אין שוהל, טאָמער האָבען זיך אידען צעשלאָגען, צעאַמפּערט פאַר „אתה־הראית", מכבד געווען איינס דאָס אַנדערע מיט פּעטש, האָט ער זיך אויך ליעב געהאַט אַריינ־מישען. אָט אַזאַ רשע איז דאָס געווען!

מילא, די קלייטען מע זאָל האַלטען צוגעמאַכט — האָט ער גע'פּועל'ט. אי, טאָמער ניט אַזוי פּינקטליך ביז דוקא צוועלף אַ זייגער? — האָט ער זיך שוין געמאַכט ניט וויסענדיג, וואָרום ער האָט שוין קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט. וואָס ער האָט געקאָנט, האָט ער געטהאָן; נאָר זיין אַ שומר ביי די אידישע קלייטען, אַכ־

מיט'ן עטאַפּ

קאַפּיטעל א.

המן איוואַנאָוויטש פּליסעצקי.

אַזוי האָט מען גערופען דעם נייעם פּריסטאַוו, וואָס איז אַראָפּגעקומען קיין טעפּליק. דאָס הייסט, דער אמת'ער נאָמען זייגער איז געווען גאָר אַהאַמעמנאָן אַפּאָנעגענאָ־ווי טש, נאָר די טעפּליקער אידען, וואָס האָבען ליעב צונעמע־נישען, האָבען איהם משנה־שם געווען איבער צוויי טעמים: ערש־טענס, איז המן איוואַנאָוויטש אַ סך קירצער און אַ סך גרינגער אויסצורעדען; געהט, אַשטייגער, נעמט־אָן אַ פולע מויל מיט צונג און רעד־אויס „אַ־האַ־מעמ־נאָן אַ־פּאָ־נע־גע־נאָ־וויטש"! דאָס איז נומער איינס. והשנית, זינט טעפּליק איז אַ שטאָדט, געדענקט מען נאָך ניט אַזאַ המן אַ פּריסטאַוו, ווי דער דאָזיגער נייער פּריס־טאַוו המן איוואַנאָוויטש פּליסעצקי. אין טעפּליק זענען שוין גע־ווען אַלערליי פּריסטאַוועס, אי גוטע, אי שלעכטע, אי נעמערס, אי נקי־כפּים'ניקעס, דאָס הייסט, אַזעלכע, וואָס פּשוט נעמען זיי ניט, סיידען אַמאָל אונטער אַ יום־טוב „לשנה־טובה", וואָס רעכענט זיך ניט, אָדער אַ מתנה צום טאָג פון געבאָרען, און ווער זאָגט זיך אָפּ דערפון?... מיר זענען אַלע אַמאָל געבאָרען געוואָרען, און דער טאָג פונ'ם געבאָרען איז ביי יעדען מענשען אַ יום־טוב, אַיינגעפיהרט

מיט'ן עטאפ

ערצעהלונג.

נעש'בען אין יאהר 1903.

ווינקעל... ישראל (איך זאל ניט מורא האבען פאר א גוזמא, וואלט איך געזאגט, אז ער האט זיך אין דעם איינעם טאג א רוק געטהאן אויף צעהן יאהר!) האט אויף דער גיך אפגעהאפט מנחה, זיך אפגעקלאפט תחנון, אויסגעשפיגען „עלינו" און געלאזט זיך געהן אין בית־המדרש אריין, ער זאל חאטש פערחאפען צו מעריב. דערווייל איז ער דאך שמש א פערקויפטער מענש, מוז ער זיין אויפ'ן ארט. פרנסה, העדט איהר, — אוי איז דאם א סגולה, א מיטעל צו פערטרייבען אלע זארגען, פערגעסען צלע צרות!...

— וואם הערט זיך עפים מיט אייער „ווייגרישנע בי־ליעט"? — האבען זיך געפונען אזעלכע לעריגגעהערם. וואם האבען איהם א פרעג געטהאן. — וואם מאכט עפים אייער זוהן?

— עליו השלום, ווען האב איך א זוהן? — ענטפערט ישראל מיט א ביטער שמייכעל...

אין דעם דאזיגען שמייכעל איז געלעגען אזוי פיעל גאל, אז די לעריגגעהערם איז אזש געווארען איבער דער טבע, אן זיי זענען אפגעטראטען אויף א זייט. ס'איז געווען געגוג, מע זאל איהם נאר א קוק טהון אין פנים אריין, אז מע זאל מיט איהם שוין מעהר ניט וועלען רעדען פון זיין זוהן.

* * *

וואם איז געווען ווייטער? וואם איז דער סוף מיט בנימין'ען? צי האט ער געשריבען נאך בריף? און וואם האט ער געשריבען? און צי האט איהם דער פאטער געענטפערט, צי נין? און אז ער האט איהם געענטפערט — וואם האט ער איהם געענטפערט? — קוועטשט מיך ניט; אצינד וועל איך אייך ניט זאגען גארנישט. איך בין אייך נאר מחויב צו זאגען, אז פאר ישראל דעם שמש איז שוין נישט נעווען מעהר קיין בנימין. געשטארבען בנימין.

דער „ווייגרישנע ביליעט", דאם לאטעריי־צעטעל, איז פ א ר ישראל דעם שמש ארוים אין טיראזש...

מיר מאכט זיך קומען צו יענעם מנחם־אבל זיין, קאָן איך קיינ־מאָל נישט אויפהויבען זיך און אוועקגעהן אהן א זייט־געזונד. איך בעט גאָט אלע מאָל, עס זאָל זיך עפּעס טרעפען א נס מן השמים: אדער דער וואָס זיצט זאָל אנשלאָפען ווערען זיצענדיג, וועל איך מיך פּאוואָלינקע אויף די שפּיץ פינגער אַרויס'גנב'ען פון שטוב; אדער ס'זאָל זיך מאכען עפּעס פּלוצים אין דרויסען א געשלעג, א שרפה, איין אייגעלויף, וועל איך מיך דערווייל קאָנען אַרויסחאפּען פון געפענגניש... ירחמיאל־משה איז געזעסען נאָך אביסעל, ביז ער האָט א קוק געטהאָן פּריהער אויף דער סטעלי און נאָכדעם אויף אלע פיער וועגד, געזוכט, אפּנים, א זייגער, און א זאָג געטהאָן צו זיך אליין:

— מע באדארף אָנהויבען טראכטען מכח געהן... די ווייסע־חברה'ניקעס וועלען איבערקעהרען דעם חדר מיט דעם קאָפּ אראָפּ און מיט די פּיס אַרויף.

און נאָך עטליכע מאָל לאָזענדיג זיך צו דער מהיר און אומ־קעהרעגדיג זיך צוריק, האָט ער קוים אריבערגעשפּאנט מיט איין פּום אויף יענער זייט שוועל, און ערשט דאָ האָט ער זיך דער־מאנט זיי אויסרעדען דאָס האַרץ, טרייסטען, זיי זאָלען אויפ־הערען זאָרגען, וואָרום גאָט איז א פאָטער, ער קאָן... און ער האָט זיי אָנגעזאָגט נאָך א מאָל, אז על־פּי דין, דאָס הייסט, ווי דער כּנהג איז, בעדארפען זיי זיצען נישט מעהר ווי א שעה, און טא־מער, חלילה, א ביסעל מעהר, איז אויך אָהן איין אומגליק, און אם ירצה השם, אויף דערנאכט נאָך מעריב וועט ער זיך אריינ־חאפּען נאָך א מאָל א ביסעל זיצען, און זאָרגען זיך זאָלען זיי זיך ניט זאָרגען, מחמת גאָט איז א פאָטער, וואָס ער קאָן מאכען, קאָן דאָס קיין מענשען־פערשטאנד נישט משיג זיין... ובפרט זיי האָ־בען קינדער, זאָלען געזונד זיין, שוין דערוואכסענע, קיין עין־הרע...

די שעה איז איבערגענאנגען, און ישראל מיט זיין הויז־געזינד זענען אויפגעשטאנען פון דער ערד שטיל, אָהן וועדטער, אָנגעטהאָן די שיך און צעקראָכען זיך איטליכער אין א בעזונדער

האַרצען קאָן פון זיי ניט ווערען; נאָר דאָך איז דאָס א שטיקעל רפואה: מענשען רעדען־אויס דאָס האַרץ, ווערד א ביסעל גרינ־גער. אָבער וואָס קאָן מען זאָגען דאָ, ביי אזא מין „שבעה" זיצען נאָך א לעבעדיגען?... ירחמיאל־משה טהוט זיך א דרעה אויפ'ן בענקל מיט א הוסטעל, ווי עפּים א זאָג טהון, נאָר סע זאָגט זיך ניט. ער פּרובט זיך עטליכע מאָל, ביז קוים־קוים — ער האָט זיך צערעדט. און אז ער האָט זיך צערעדט, האָט ער נישט גע־קאָנט זיך אָפּשטעלען, נישט געוואוסט דורך וואַנען מע חאַפּט זיך ארוים.

— טא, מילא, אויך די אייגענע מעשה. ס'איז דאָך נאָר, ווי זאָגט ער, א נסיון, מיין איך, פון גאָט, וואָרום אלסדינג, הערט איהר, איז פון איהם, אָהן איהם טהוט זיך ניט קיין זאַך, א מינדסטען פינגער הויבט א מענטש נישט אויף פון אונטען ביז מע הייסט איהם נישט דאָרטען פון אויבען... ער איז, וואָס טויג מיר מעשיות, א רעכטער בעל־הבית, אוי, א בעל־הבית!... און איהם פאַלגט מען, נאָך א מין פאַלגען, אוי־אוי־אוי!... דערימאָך איז געדרונגען, איהר הערט, אז עס באַדאַרף זיין אזוי ווי עס איז. א סימן האָט איהר, עס זאָל באַדאַרפען זיין ניט אזוי, וואָלט געווען ניט אזוי, וואָרום וואר נויט דאָס איהם, ס'זאָל דוקא זיין אזוי און ניט אזוי? און אז ער זאָל וועלען, ס'זאָל זיין ניט אזוי, וועט איהם עמיצער זאָגען א דעה: ניין, לאָז בעסער זיין ניט אזוי, מיין איך, לאָז בעסער זיין אזוי און ניט אזוי?...

ירחמיאל־משה האָט געפיהלט, אז ער הויבט עפּים אָן צו רעדען אזעלכעם, וואָס ס'איז ניטא וואָס צו הערען, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, געגומען א שמעק טאַבאַק, אָנגעבויגען דעם קאָפּ אויף א זייט און ארויסגעלאָזט א טיעפען זיפץ, און האָט ביי זיך געפּוילט, אז מע בעדאַרף זיך אויפהויבען געהן. נאָר ס'איז גרינג צו זאָגען „אויפהויבען זיך"; געה הויב זיך אויף, אז מען איז צוגעקאָוועט צום בענקל! נישטא, הערט איהר, קיין ערגע־ער ווייזט אויף דער וועלט, ווי מנחם־אָבל זיין. וויפיעל מאָל

געטהאָן די שטיוועל, געריסען קריעה און האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף א שעה „שבעה". דאָס אייגענע האָבען געטהאָן סימע און אַלע דריי טעכטער — פּעסיל, סאָסיל און ברכה'צי, — געווויינט־ליך, גענוג געווויינט, גענוג געיאָמערט און גענוג געשלאָגען זיך קאָפּ אָן וואַנד, חאָטש זיי האָבען גענוג איינגעלעגט די וועלט נאָך פריהער, איידער ישראל איז געקומען.

שפּעטער, אז ירחמיאל־משה דער מלמד איז געקומען זיי מנחם־אָבל זיין, האָט ער געטראָפען אזא מין בילד: ישראל איז געזעסען בהאַלטען דעם קאָפּ צווישען די קניהעס; סימע האָט זיך פערשטעלט דאָס פּנים מיט בוידע הענד און געווויינט שטיל־ערהייד, און פּעסיל, סאָסיל מיט ברכה'צין זענען געזעסען מיט רויטע געשוואָלענע אויגען און געקוקט מיט פערגליווערטע פּנימ'ער איטליכע אין איין אַנדער ווינקעל. דער וועהטיג מיט'ן בזיון איז פּאַר זיי אַלעמען נעווען, אפּנים, אזוי גרויס, אז זיי האָבען נישט געקאָנט קוקען איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אַריין...

אַריינגעקומען איז ירחמיאל־משה שטיל, אָהן א גאָט־העלפּ, ווי געווויינטליך מע קומט אַריין צו אַיין אָבל, זיך אַוועקגעזעצט פּאַוואָלינקע ביי דער זייט, אויף איין עק בענקעל, א זיפּץ געטהאָן און שא — שטום ווי די וואַנד. שפּעטער א ביסעל — נאָך א זיפּץ, און אַנשוויגען געווארן, און ווייטער א זיפּץ, און וויעדער אַנשוויגען געווארן. ערשט אין עטליכע מינוט אַרום האָט ער זיך אַרומגעקוקט, אז ס'איז עפּעס נישט קיין תכלית זיצען אזוי און שווייגען, מע בעדארף עפּעס זאָגען א גוט ווארט. נאָר וואָס זאָגט מען? מילא, נאָך א בר־מינן, אז עס מאכט זיך, חלילה, מע זיצט שבעה און מע קומט מנחם־אָבל זיין, געפינט זיך נאָך ווערטער: „ד' נתן ד' לקח"... אָדער: „א מענש איז, מישטיינס געזאָגט, געגליכען צו א פליענ"... אָדער: „דער טוידט — דאָס איז אזא זאך, וואָס אויסדרעהען זיך דערפון קאָן מען ניט"... אָדער: „עט, הבל הבלים, גלויבט מיר, מיר וועלען אַלע שטאַרבען"... וכדומה אזעלכע ווערטער. וואָס שטאַרק פּרייליד אויפ'ן

צוקוקען, ווי יענער ברעכט די הענד, שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנד, וכדומה. איך האַלט נישט פון אזעלכע סצענעס. לאָז מען זאָגען וואָס מע ווילּ — איך האָב פיינט טרויערינג בילדער. מיין מוזע טראָגט נישט קיין שוואַרצען שלייער אויפֿן פּנים; מיין מוזע איז איין אָרעמע, נאָר א פּריילּיכע... וואוהין האָט זיך געלאָזט לויפען ישראלּ דער שמש? מיט וועמען האָט ער זיך געזעהען? וואָס האָט ער געהערט? וואָס האָט ער געזאָגט? — פּרענט נאָר נישט, איהר וועט דערפון קיין תענוג נישט האָבען. וואָס וועט אייך אַרויסקומען, אַשטייגער, אז איהר וועט געוואָהר ווערען, אז ס'איז פאַרהאַן מענשען, וואָס יענעמ'ס צרה איז ביי זיי נאָר א „נייעס", יענעמ'ס האַרץ איז א פּיעדעלּ, יענעמ'ס נערוועז זענען סטרונעס, יענעמ'ס ווייענען איז א ניגון און יענעמ'ס נשמה — א שפּיעלּעכעלּ? וואָס וועט אייך אַרויסקומען, למשלּ, אז איהר וועט שוין געוואָהר ווערען, אז עס האָבען זיך געפונגען אזעלכע, וואָס האָבען דערלּעבט א נקמה אין ישראלּ דעם שמש, דערפאַר, וואָס ער האָט זיך אַרומגעטראָגען טאָג ווי נאַכט מיט זיין „ווינדישנע בילּיעט"?

— א מצוה! — האָט געזאָגט הנגיד רב הירש מיט זיין צווייענדיג הוסטעלּ און געגלעט זיך בשעת מעשה דאָס בייכעלּ. — א מצוה! לאָז א קבצן המ... המ... ניט שפּרינגען אין פּנים אַריין! דאָקטוירים גאָר, המ... המ...!

א סך האָבען, געווייניטלּיך, רחמנות געהאַט אויפֿן שמש נעבאָך. נאָר איך מיין, אז עס בעדאַרף אייך זיין קענטלּיך דאָס וואָרט „נעבאָך".

— לאָז אייך גאָט היטען פון א אידישער טובה און פון א אידישען „נעבאָך", — אזוי פלעגט זאָגען מיין באָבע מינדע עליה השלום — וואָרום פון א אידישער טובה קאָן האָרט ווערען דער קאָפּ און פון א אידישען „נעבאָך" — הייליק די צייהן...

ערשט ארום פּארנאַכטלּיך האָט זיך ישראלּ פערשלעפּט אהיים, קוים א לעבעדיגער, שטיל זיך אראָפּגעלאָזט אויף דער ערד, אויס־

אַמעהר, וועט זי איהם בעסער אָפּשיקען גלייך צו לעמעל דעם סטאַראָסטע, לאָז ער זיך מיט איהם שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד.

— גאָר נישט, ווייס איך! — מאַכט בתיה־הינדע און ווישט זיך דאָס פּנים מיט דער האַנד אַרויף. — עפּיס אַ פּאַפּיער, זאָגט מען, איז אָנגעקומען מכח אַייער זוהן.

— וואָסער אַ פּאַפּיער? — פרעגט ישראל, טוידט ווי די לעהם.

— אין דער אופּראַווע דאָרטען. — זאָגט בתיה־הינדע.

— וואָסער אופּראַווע?

— צום סטאַראָסטע.

— מכח וואָס?

— לעמעל, הייסט דאָס.

— אַז וואָס?

— אַייער בנימין, הייסט דאָס.

— וואָס בנימין? בנימין? — פרעגט שוין ישראל מיט כעס.

— איך ווייס וואָס? פרעגט מיך בחרם! זייט זיך מטריח אַהין, צו לעמלען הייסט דאָס, ער איז איצטער אין מאַרק, לעמעל הייסט דאָס, מיט'ן פּאַפּיער.

„פּאַפּיער... לעמעל... אופּראַווע... בנימין... די גאַנצע שטאָדט... וואָס זאָל דאָס בעדייטען?" — טראַכט זיך ישראל, און ער פיהלט, אַז עס פלאַמט איהם אַ באַק און עס פייפט איהם אין אויהער. ער רוקט־אָן דאָס היטעל, בויגט זיך אַיין אין דרייען און לאָזט זיך געהן.

ט.

פאַרהאַן מענשען, וואָס האָבען ליעב אָנקוקען יענעם בשעת אומגליק, אַריינקוקען יענעם גלייך אין פּנים אַריין דוקא בשעת ער וויינט, נאָכקוקען יענעם, ווי אַזוי ער געהט נאָך דער לויה, זיך

— חמיל־משה, קום־נא אהע!? —־האָט זי איהם א זאָג געטהאָן. ירחמיאל־משה האָט זיך געשטויסען, אז בתיה־הינדע ווילֿ איהם מסתמא עפּים זאָגען, האָט ער אויסגעטהאָן די ברילֿען און האָט זיך ארויסגעחאַפּט אויף א מינוט אין הויז ארויס, און דאָרט, אויף יענער זייט טהיר, איז פּאַרגעקומען צווישען מאַן און ווייב שטילֿערהייד, אונטער פיער אויגען, אזא מין גענשפּרעך:

זי: ער ווייסט שוין?
ער: וואָר?
זי: דער שלימ־מזל.
ער: וואָסער שלים־מזל?
זי: דער שמש.
ער: פון וואָס?
זי: פונ׳ם זוהן.
ער: פון וואָסער זוהן?
זי: פון בנימינ׳ען.
ער: אז וואָס?
זי: די גאַנצע שטאָדט האָט צו סהון!
ער: מיט וועמען?
זי: מיט זיין זוהן.
ער: מיט וועמענ׳ס זוהן?
זי: מיט׳ן שמש׳ס זוהן.
ער: אז וואָס?
זי: טפו זאָלסט דו וועדען!...

גאָט ווייסט, וויפיעל דאָס געשפּרעך וואָלט זיך נאָך געצויגען, ווען דער שמש אליין זאָל ניט געוואָגן אונטערקומען א דערשראָקענער און א פּרעג טהון:

— הא? וואָס? וואָס דערצעהלֿט איהר עפּים? ויאָס האָט איהר עפּים געזאָגט בנימין — וואָס?

בתיה־הינדע האָט נישט געוואוסט, ויאָס זאָל זי טהון, ווי אזוי דרעהט מען זיך דא אויס? למאי זאָל זי זיין דער שליח?

דאָ דערמאַנט זיך ישראל אינ'ם חלום, וואָס סע האָט זיך איהם גע'חלומ'ט, און עס טהוט איהם א טיאָכקע דאָס האַרץ, ווי א מענש, וואָס דערמאַנט זיך, אַז מע בעדאַרף איהם מאַכען איין אָפּעראַציע... ער טהוט זיך א חאַפּ:

— וואָס? וואָס? נאָך א מאָל, לייענט נאָך א מאָל, וואָס שרייבט ער וואָס?...

ירחמיאל־משה טהוט א רוק די ברילען אַרויף און וויל לייענען נאָך א מאָל, פּלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין...

בתיה־הינדע די רביצין, ירחמיאל־משה'ס ווייב, א אידינע ניט אַזאַ גראָבע ווי א הויכע, און ניט אַזאַ שענע ווי א געלע, מיט א גרויסען קאָשעק פונ'ם מאַרק. אין קאָשעק האָט זיך געפונען פון כל טוב: קאַרטאָפּלעס, און ציבעלעס, און צוויי שוואַרצע רעטאַכער, און א שטיקעל לונג־און־לעבער, וואָס זי האָט קוים אויסגעוויינט ביי שמחה־ליב דעם קצב, מחמת לונג־און־לעבער איז אַזאַ סחורה, וואָס אויף דעם איז, ברוך השם, פאַרהאַן תמיד הונדערט בעלנים; ווייבער שלאָגען זיך איבער דעם אין מאַרק, ווי, להבדיל, אין שוהל די מאַנסבילען איבער „אתה־הראית", — און ס'איז גאָר קיין חידוש ניט: אַז קאָסטען קאָסט דאָס וואָל־וועל, און קיין ביינער האָט דאָס ניט. דאָס אַז מע קאָכט מיט קאַרטאָפּלעס און מיט ציבעלעס און מיט גענוג פעפער און סע דושעט זיך גוט איין און ס'איז מאָסטקע — איז דאָך עס טעם גן־עדן!...

אַריינגעקומען און דערזעהען דעם שמש זיצען ביי'ם טיש מיט איהר מאַן און לייענען, האָט בתיה־הינדע א קוק געטהאָן אויף זיי ביידען און געוואָלט זעהען, צי דער שלים־מזל ווייסט שוין, צי ניין? נאָר פון זייערע פּנימ'ער האָט זי נישט געקאָנט אַרויסזעהען גאָרניט, האָט זי אַוועקגעשטעלט דעם קאָשעק און א וואונק געטהאָן צו איהר מאַן, בשעת מעשה זיך א וויש געטהאָן מיט דער האַנד איבער'ן פּנים פון אונטען אַרויף.

אָפּרוהען פונ׳ם חומש איז אויך עפּיס ווערטה! ירחמיאל־משה האָט אָנגעטהאָן די בעקאַנטע ברילען אויף דער נאָז און האָט זיך גע־נומען לייענען דעם בריעף בקול רם און מיט אַ ניגון. נאָר כל זמן עס האָט זיך געלייענט, האָט זיך געלייענט; וואָס ווייטער־ווייטער האָט ער אָנגעהויבען אַ ביסעלע זיך פעראיקען און אָפּשטעלען זיך, ווי מע געהט אויף שטיינער, ווייל ס׳איז אַוועקגעגאַנגען האַרבע עֹברי, מאָדנע ווערטער, אַזעלכע, וואָס ער האָט זיי אויף זיין לע־בען אין ערגיץ ניט בעגעגענט. ער האָט אַלע מינוט צורעכט געמאַכט די בריל אויף דער נאָז, צוגעטראָגען דאָס בריוועל נע־הענטער צום פענסטער, געקנייטשט מיט די פּלייצעס און געקייעט די ווערטער:

— המ... המ... עפּיס מלאכים־שפּראַך... נאַציע, מאַנציפּאַ־ציע... פּצפּציה... לאָז מיך אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע!

ישראל איז געזעסען, געזעסען אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער האַנד ביי׳ם עק טיש, געקוקט, געקוקט ירחמיאל־משה׳ן אין מויל אַריין, זיך צוגעהערט מיט מח צו איטליכס וואָרט, געוואָלט חאַפּען דעם רעכטען געדאַנק — און ניט געקאָנט בשום אופן. ער האָט ניט פערשטאַנען, וואָס בעדייט דאָס, וואָס בנימין פּלוצים פערענטפערט זיך און שווערט זיך מיט שבועות, אַז ער איז דער אייגענער מענש וואָס פריהער, אדרבה, נאָך מיט מעהר ליעב־שאַפט און נאָך מיט מעהר געטריישאַפט... ישראל האָט ניט גע־קאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס זאָל ער איצטער ניט זיין דער אייגע־נער וואָס פריהער? און וואָס בעדייט דאָס דאָזיגע, וואָס ער בעט פון איהם, ער זאָל איהם מוחל זיין? וואָס זאָל ער איהם מוחל זיין?... „עס האָט אַנדערש נישט געקאָנט זיין, שרייבט ער, ער האָט גענוג געמוטשעט זיך, ווייל ער ווייסט, זאָגט ער, גאַנץ גוט, וואָס פאַר אַ וועהטיג ער טהוט־אָן זיינע עלטערען; נאָר דאָס שלאָגען זיך פון קינדווייז אָן צו דער ליכטיגקייט, דאָס רייסען זיך צו דער וויסענשאַפט איז ביי איהם אַזוי גרויס, אַזוי שטאַרק, אַז עס האָט גובר געווען".

ח.

די וואָס זענען געוואָהנט געוואָרען צו די „העכסט־אינטערע־סאַנטע ראָמאַנען" וואָלטען אַ בעלן געווען, אַז ישראל דער שמש זאָל זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנד, אָדער ער זאָל לויפען צום טייך זיך טרינקען, אָדער ער זאָל אַרויף אין בית־מדרש אויפ'ן בוידעם און זיך אויפהענגען אויף די באַנטענעס, ווייב און קינדער זאָלען יאָמערען און קלאָגען, די שטאָדט זאָל זיך וויעגען, קאָכען ווי אין אַ קעסעל — הכלל, עס זאָל דונערען און בליצען! עס קאָן זיין, אַז איצטיגס מאָל וואָלט איך זיי צוליעב געטהאָן. נאָר וואָס קאָן איך מאַכען, אַז ישראל דער שמש ווייסט נאָך גאָר נישט פון קיין פּותר און פון קיין חלום? דעמאָלט, ווען די גאַנצע שטאָדט האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט'ן „פּאַפּיער", איז גאָר ישראל גע־זעסען ביי זיין איין־און־אייגציגען גוטען פריינד און בעל־סוד ירחמיאל־משה דעם מלמד. אין דער אייגענער צייט, וואָס ס'איז אָנגעקומען אין דער אופּראַווע דאָס געוויסע „פּאַפּיער", האָט ישראל דער שמש אָפּגענומען פון דער פּאָסט אַ גאַנצען פּאַקעט, וואָס איז איהם אָנגעקומען פון זיין זוהן. ער האָט נאָך קיינמאָל אַזאַ גרויסען, אַזאַ לאַנגען בריעף נישט געהאַט פון בנימינ'ען — אַ גאַנצע מגילה! דורכגעלייענט מיט גרויס מיה אַ פּאָר בלעטלעך און ניט פערשטאַנען כמעט איין וואָרט, איז ער אַוועק צו ירחמיאל־משה דעם מלמד.

— ס'איז דאָ! — האָט ישראל אויסגעשריגען נאָך פון דער טהיר מיט אַ שמחה.

— אַ בריוועל פון אַייער זוהן?

— נאָך אַ מין בריוועל, אויף דריי בויגעלעך פּאַפּיער!

דערהערט דריי בויגעלעך פּאַפּיער, האָט דער מלמד אַוועק־געלעגט שער־און־אַייזען, און די תלמידים האָבען זיך דערווייל מחיה געווען. אַ קלייניגקייט, מע וועט קאָנען שפּיעלען דערווייל אין „פּאַטשערלעך" און אין „טרעפּעניש", און גלאַט אַזוי זיך

די מעשה מיט ישׂראל דעם שמש׳ס זוהנדעל איז געווען יענע באָמבע, וואָם האָט אויפגעריסען דאָם גאַנצע שטעדטעל און אויפגעווקט אַלע אידן. איטליכער בעזונדער איז געווען אַזוי צעקאָכט און אויפגעטראָגען פון דער מעשה, גלייך ווי ס׳איז איהם נוגע אין נפש אָדער אין פּרנסה, גלייך ווי עס גיהט איהם מעהר נישט אָפּ, נאָר דאָם. א סך האָבען אַוועקגעווארפען דאָם געשעפט, דאָם עסען אין מיטען, און ארויסגעגאַנגען אין מאַרק „הערען וואָם הערט זיך?" ארום רב הערש דעם גנידס שטוב זענען געשטאַנען גאַנצע רעדלעך מענשען, און רב הערש אַליין איז געשטאַנען אין א חאַלאַט און אין דער יארמעלקע ביי׳ם גאַניק פון שטוב, ארומגערינגעלט מיט זיינע מקורבים און מיט גלאַט אידען ווילד־פרעמדע, וואָם חנפה׳נען און לעקען איהם, טאָמער וועט דערפון עפּים ארויס אמאל א שטיקעל טובה, א קשיה אויף א מעשה?... רב הערש דרשה׳ט, און די לעקערס פּאָדטאַקעווען איהם:

— מסתמא! וואָם דען? זיי זענען ניט גערעכט? זיי זענען זעהר גערעכט!

— א שמש, א פּאַרך, א קבצן — וויל ער זיין קליגער פון דער גאַנצער וועלט! — זאָגט רב הערש מיט זיין צווייענדיגע הוסטעל. — המ... המ... א דאָקטאָר האָט זיך איהם גאָר פּאַרוואַלט מאַכען פון זיין זוהנדעל! און אז ער וואַלט זיין א שמש ווי דער טאַטע, צי, חלילה, א מלמד, וויים איך ניט, וואָם ס׳וואַלט געווען! איך וואַלט א בעלן זיין הערען, וואָם זאָגט דער שמש אונזערער אַצינד? צי ער וויסט נאָך ניט פון דער בשורה, המ... המ...? עפּים זעהט מען איהם ניט, דעם שלימזל. וואו קאָן ער זיין?

עס האָבען זיך געפונען אזעלכע, וואָם האָבען זיך ניט געפוילט נעהן אין שוהל אריין און צום שמש אהיים — און האָבען ישׂראל׳ען נישט געקאָנט געפינען אין ערגיץ.

אַלע טאָג, אַז עס קומט אָן דאָס בלאַט, איז דאָס ערשטע פרעגט מיך מיין ווייב:

— וואָס הערט זיך מיט דער באָברויסקער כלה?

— נישטאָ גאָרנישט. די משמעות, אַז זי שלאָפט נאָך. — אַזוי ענטפער איך מיין ווייב, און ביי זיך אין האַרצען טראַכט איך מיר: „אוי־וועה, איך האָב מורא, אויב די גאַנצע מעשה איז ניט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, שקר וכזב?"...

אַזוי איז מיט אונזער לעמלען אויך. דער חילוק איז נאָר, וואָס די גאַזעטען, אַז עס מאַכט זיך, זיי האַקען אַריין אַמאָל אַ ליגען, טהוען זיי דאָס מיט אַ מיין — זיי מיינען געלד; און אונזער לעמעל דער סטאַראָסטע איז גלאַט אַ שקרן און אַ פּלאַפּ־לער. היינט שטעלט זיך פאָר, וואָס פאַר אַ יום־טוב ס'איז גע־ווען פאַר אונזער סטאַראָסטע, אַז ס'איז אָנגעקומען פּלוצים אין דער אופּראַווע פון דער „גובערניע" אַ פּאַפּיער, מע זאָל אויס־שליסען פונ'ם אידישען קהל בנימינ'ען, דעם זוהן פון ישראל ריטעלמאַן, מחמת ער האָט אָנגענומען אַיין אַנדער גלויבען...

לעמעל דער סטאַראָסטע, אַז ער האָט נאָר איבערגעלייענט דאָס פּאַפּיער, האָט ער פערגעסען אַלע געשעפטען מיט דער אוּ־פּראַווע, געחאַפּט דאָס פּאַפּיער און איז אַוועקגעלאָפען אין גאַס אַריין, זיך אַלע מאָל אָפּגעשטעלט, אַיינגערוימט איטליכען בע־זונדער אַ סוד אויפ'ן אויהער און צעפּויקט איבער דער גאַנצער שטאָדט.

פאַרהאַן צייטען, וואָס מע קאָן זיי אָנרופען די „שטילשוויי־גענדיגע טעג". דער הימעל איז לויטער, קיין שפּרינקעלע, קיין ווינטעלע, שאַ־שטיל אַרום און אַרום; אַלע שלאָפען, ווי אויסגע־שטאָרבען די גאַנצע שטאָדט, — פּלוצים, מע ווייסט ניט פון וואַנען, עס פאַלט־אַראָפּ אַ באָמבע און רייסט־אויף די גאַנצע וועלט. אַלע חאַפּען זיך אויף און לאָזען זיך לויפען: „האַ? וואָס? וואו? וואָס איז געשעהען?" — עס ווערד לעבעדיג פריילך אין שטעדטעל.

זיין אונזערע לעזער... אזוי לאָזען־אויס די גאזעטען, און שוין מעהר אז דרויי יאָהר שרייבען מיר אויס און לייענען די גאזעטען און ווייסען נישט עד היום דעם סוף פון דער שרעקליכער מעשה, און וואָס מאכט די אומגליקליכע פרוי נעבאך? רעכענען, אז די שלאנג זויגט נאָך — איז עפּיס נישט צו גלויבען, עס קומט אויס אביסעל חוץ לדרך הטבע; און וויעדער, אז די פרוי זאָל האָבען געשטאָרבען — וואָלטען דאָך די גאזעטען געשריבען. לכן מוזען מיר אָנקומען דערצו, אז ס׳איז נישט קיין פרוי, נישט קיין ברוסט און נישט קיין שלאנג. וואָס דען איז דאָס? אפּנים, א ליגען!

אָדער נישט לאָנג האָבען מיר געלייענט אויף די גאזעטען אזא מעשה: אין א קליין שטעדטעל (דאכט זיך, אין באָברויסק) איז געווען א אידישע חתונה. די כלי־זמר האָבען געשפּיעלט. די מחותנים האָבען געטאַנצט. די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס זענען אַרומגעלאָפּען פערטאַראַמט, ווי געוויינטליך א חתונה. פלוצים זאָגט די כלה, ס׳איז איהר נישט גוט, און לעגט זיך צו אויף א וויילעטשקע. און אזוי ווי זי האָט זיך צוגעלעגט, אזוי איז זי אנשלאָפּען געוואָרען. די כלי־זמר שפּיעלען, די מחותנים טאַנצען, די סאַרווערס מיט די סאַרווערקעס לויפען־אַרום פערטאַראַמט — די כלה שלאָפט. מע האָט שוין אָפּגעשפּיעלט, אָפּגעטאַנצט, אָפּגענעבען די גילדענע יויך — די כלה שלאָפט. דער עולם איז זיך צעגאַנגען אהיים, מע פערלעשט די ליכט — די כלה שלאָפט. מע שטעהט אויף אין דער פריה — די כלה שלאָפט. מע לעגט זיך שלאָפען — די כלה שלאָפט. מע שטעהט אויף — די כלה שלאָפט. הקיצור, ס׳איז שוין דרויי וואָכען נאָך דער חתונה — און די כלה שלאָפט! „וואָס מיט איהר איז געשעהען, וועלען מיר מסתמא באלד געבען צו וויסען אונזערע לעזער"... סע פערשטעהט זיך, שוין דאָס אנדערע יאָהר אז מיר שרייבען אוים נאָר דאָס דאָזיגע בלאָט, מיר האָבען מורא, טאָמער חאָפט זיך אויף די כלה און מיר וועלען אפילו ניט וויסען וואָס ס׳האָט אונז געשלייערט — עס איז אָבער אַרויסגעוואָרפען די טרחה;

פיהרט דאָס גאַנצע שטעדטעל ביי דער נאַז, איז ער א גאַנצער מאַכער דאָרט אין דער „גובערניע", אויסגעבונדען מיט אַלע גרעסטע. אז ער קומט צו פאָהרען אין דער „גובערניע", זאָגט ער, וווייסט ער ניט, וואוהין ער זאָל געהן פריהער; איטלִיכער, זאָגט ער, שלעפט איהם צו זיך: „פאַני לעמל! גאָספאָדין לעמל! רב לעמל!" — סע טהוט זיך! אַלע מאָל, וועז ער קומט צו פאָהרען פון דער „גובערניע", מוז ער ברענגען עפּים א נייעס, וואָס זאָל זיין נאָכדעם אויף דריי חדשים צו רעדען: א גרויסען אַנזעז פון דריי מאָל הונדערט טויזענד, א מורא'דיגע שרפה, וואָס פינף און זיעבעציג נפשות זענען פערברענט געוואָרען, אָדער א שרעקליכע הריגה אין מיטען שטאָדט, וואָס די האָר שטעלען זיך קאָפויר. און חאָטש ביי לעמלען זענען די אָנזעצען א ביסעל צו אָפט, די שרפות מיט די הריגות כמעט אַלע וואָך, פון דעסטוועגען איז קיינעם ביז אהער נישט איינגעפאַלען, ער זאָל זיך אנידערשטעלען דערויף. אויף קיין מעשה פרעגט מען קיין קשיא ניט; למאי די גאַזעטען? די גאַזעטען מעגען? איהר דאַרפט נאָך געדענקען מן הסתם די שרעקליכע מעשה, וואָס איז געווען בעשריבען אנומעלטען אויף אַלע גאַזעטען. פערלאָפען האָט זיך דאָס אין ביאַליסטאָק, אין ריגא אָדער אין זשיטאָמיר — איך געדענק שוין ניט אקוראט. אזוי איז געווען די מעשה: איינמאָל איז געזעסען א פרוי מיט א זויגעדיג קינד אויף די הענד. פלוצים צעווויינט זיך דאָס קינד. וויל די פרוי דעם קינד געבען זויגען און צעשפּיליעט זיך. שפּרינגט־ארויף א שלאַנג צו איהר אויפ'ן שוים און חאָפט די ברוסט אין מויל אריין און לאָזט ניט ארוים שוין באַלד דריי מעת־לעת. אַלע דאָקטוירים מיט די גרעסטע פּראָפעסאָרען קומען צו פאָהרען און פאָהרען אוועק. זיי וווייסען ניט וואָס צו טהון: אָפּרייסען די שלאַנג מיט גוואַלד — האָבען זיי מורא, טאָמער לאָזט זי דעם גיפט, איז די פרוי א פערפאַלענע; לאָזען זי זאָל זויגען — וועט זי פון איהר ארויסציהען דאָס דם־התמצית! וואָס דער סוף וועט זיין — וועלען מיר מסתמא מודיע

קיינעם ניט צו". רופט זיך אָפּ ישראל: „געהט זאָגט איהם, זייט מוחל, אַז דער טאַטע איז געקומען". „און די מאַמע" — רופט זיך אָן סימע. „אָט האָסט דו דיר, ס'קאָצעל קומט, זי איז אויך דאָ אין מיטען!" — זאָגט צו איהר ישראל. און אַזוי ווי זיי רעדען, דער־זעהט ער פון דער ווייטען אַ „ידנעראַל מיט פאַליעטען"; ער וואָלט געמעגט שווערען, אַז ס'איז בנימין. ישראל לאָזט זיך געהן, און סימע נאָך איהם, נאָר וויפיעל זיי געהען, קאָנען זיי צו איהם ניט גרייכען. „גיכער אַ ביסעל! זעה־נאָר, ווי זי שלעפּט זיך? נו, ריהר זיך! ריהר זיך!" — שרייט ער צו סימען, און ביידע לאָ־זען זיי זיך לויפען, לויפען מיט אַלע כחות, און ישראל הערט נישט אויף צו שרייען אויף סימען: „גיכער! גיכער! שלעפּט זיך ווי אַ טשערעפּאַחע! סימע, פאַרברענט זאָלסט דו ניט ווערען!!"...

— גאָט איז מיט דיר, וואָס שרייסט דו? — זאָגט צו איהם סימע און טאָרעט איהם פונ'ם שלאָף. ישראל חאַפּט זיך אויף, שטעלט־אויס אַ פּאָר אויגען, שפּייט־אויס דריי מאָל, קעהרט זיך אי־בער אויף דער אַנדערער זייט, ווערד אַנשלאָפען און זעהט אַ נייעם חלום, נאָך אַיין ערגערען ווי פריהער: אַ שוואַרצע חופּה... שוואַר־צע ליכט... אַ שוואַרצע מטה... עמיצער שטעהט מיט אַיין אָפּ־צוויינגע און וויל איהם אַרויסרייסען אַ צאָהן. לאָזט ער זיך ניט, באָרעט זיך. דערהערט ער בנימינ'ס קול:

— טאַטע!... טאַטע!... ס'איז פון דיין טובה וועגען...

. . . . . .

ז.

פון לעמעל דעם סטאַראָסטאַ האָט איהר געהערט אַמאָל? צי איהר הערט דאָס ערשטע מאָל לעמעל'ס נאָמען? ווי קומט דאָס? ער איז דאָך אַ איד, וואָס האָט אַ שם אומעדום. אַ חוץ וואָס ער איז אַ סטאַראָסטע אין אופּראַווע און אַ קאָכלעפעל און

שניידט? פאַר וואָס שניידט מען? הכלל, ער זאָל איהם אַרויס־שרייבען אַלסדינג באַריכות, און זאָל גאָר ניט זאָרגען, ער זאָל זיך פערלאָזען אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער קאָן אַלץ, און דער עיקר, ער זאָל זיין אַ איד, וועט אַלסדינג, אם ירצה השם, זיין גוט...

אויף דעם דאָזיגען בריעף און אויף אַלע איבעריגע בריעף האָט שוין אָבער ישראל דער שמש מעהר קיין ענטפער נישט בעקומען. ישראל איז נישט געוואָהנט געוואָרען, אַז פון בנימינ'ען זאָל אַזאַ צייט קיין בריעף ניט זיין. ער האָט אַזוי לאַנג איהם געשריבען און געשריבען, ביז ער האָט אויפגעהערט צו שרייבען. ס'איז איהם גע־ווען אַ בזיון פאַר ירחמיאל־משה דעם מלמד...

— וואָס קאָן עס זיין, וואָס ס'איז ניטאָ קיין בריעף אַזוי לאַנג? — פרעגט סימע ביי ישראל'ען און בעקומט פון איהם אַ פסק, ווי געוויינטליך.

— כשר'ע בהמה! ער האָט מעהר ניט וואָס צו טהון, נאָר שרייבען בריוולעך? וואַרט־אויס אַ ביסעל, לאָז ער אָפּגעבען דעם „אַקזאַמענט", וועט ער דיר דעמאָלט שרייבען!...

בעקומען איהרס, טרעט סימע אָפּ, ווי אַ הונד בשעת ער חנפה'ט זיך צו צום בעל־הבית, דרעהט מיט'ן וויידעל און בעקומט אַ „פּשאָל־וואָן!"

ישראל איז אַרומגעגאַנגען מיט אַ געשוואָלען האַרץ און מיט אַ שווער געמיטה; ער האָט זיך גאָר קיין אָרט ניט געקאָנט געפי־נען. וואָס זיין קאָפּ האָט איבערגעקלעהרט אין דער צייט — זאָל קיין פאָטער נישט וויסען, און די חלומות, וואָס ער האָט געזעהן ביינאַכט, זענען געווען מורא'דיגע, שרעקליכע חלומות. איינמאָל חלומ'ט זיך איהם, אַז ער פאָהרט צו־גאַסט צו זיין זוהן אינאיינעם מיט סימען. געפאָהרען־געפאָהרען, איבער בערג, איבער טהאָלען, וואַלד־אַיין וואַלד־אויס. געקומען צו פאָהרען צו אַ גרויסען פּאַ־לאַץ, פרעגט ער: „דאָ זיצט ריטעלמאַן דער דאָקטאָר?" זאָגט מען: „זיצען זיצט ער דאָ, נאָר מע קאָן איהם ניט זעהן". פרעגט ער: „פאַר וואָס?" זאָגט מען איהם: „דערפאַר, ווייל מע לאָזט

ו.

גאָט האָט געהאָלפען, דער זומער איז געקומען, נאָר בנימין איז נישט געקומען. און בריעף האָט ער אויך אָנגעהויבען שיקען נישט אַזוי אָפט, ווי פריהער, און די בריעף אַליין זענען עפּיס אויך געוואָרען וואָס ווייטער אי קירצער, אי אומעטיגער. ער האָט נאָר מודיע געווען, אַז דעמאָלט און דעמאָלט בעדאַרף זיין ביי איהם אַזאַ און אַזאַ עקזאַמען.

„דער דאָזיגער עקזאַמען — אַזוי האָט געשריבען בנימין אין זיין לעצטען בריעף — דאָס איז ביי מיר דער יום־הדין, וואָרום טאָ־מער פעהלט מיר, חס ושלום, איין זעכצעהנטעל, וועל איך נישט קאָ־נען אַריין, און אַז איך וועל ניט אַריין איצט, וועל איך מוזען בליי־בען אויף איבער־אַ־יאָהר, און ווער ווייסט, וואָס וועט זיין איבער־אַ־יאָהר, טאָמער איז איבער־אַ־יאָהר נאָך ערגער? וואָס זשע וועל איך דעמאָלט טהון? וואָס וועט זיין ווייטער? אויף וואָס האָב איך בעדאַרפט אַזוי פיעל האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען? אַזוי פיעל לערנען, חזר'ען אויף אויסוועניג, הונגערען גאַנצע טעג, ניט שלאָפען קיין נעכט און פריהרען, ווי אַ הונד? נישט איך אַליין פרעג די דאָזיגע קשיא — עס זענען דאָ נאָך אַ סך אַזעלכע, וואָס זענען פערבליבען נאָך פון פאַר־אַ־יאָהרען און קאָנען נישט אַריין, ווייל סע פעהלט זיי צו דער נאָרמע, און אָט שפּרינגט־אונטער דער פּריזיוו, און אויפ'ן עקזאַמען שניידט מען — ס'איז שלעכט!... ביטער און פינסטער!"...

ישראל דער שמש איז אַרומגעגאַנגען אָהן אַ קאָפּ. ער האָט נישט געקאָנט פערשטעהן, פאַר וואָס זענען עפּיס בנימינ'ס בריוו־לעך געוואָרען מיט אַ מאָל אַזוי אומעטיג? ער האָט געבעטען ירחמיאל־משה דעם מלמד, ער זאָל שרייבען בנימינ'ען, וואָס איז דאָס פאַר נאָרמעס, און וואָס הייסט „עס פעהלט אַ זעכצעהנטעל"? מע מעסט דען ביי'ם עקזאַמען אויך מיט אַ מאָס, אַזוי ווי ביי'ם פּריזיוו? און וואָס הייסט „מע שניידט ביי'ם עקזאַמען"? ווער

שלאָפען שוין? אַלץ דער שמיש — אז אך און וועה איז איהם! און טאָמער ווייסט איהר, וואָס האָט ער דערפון? צרות האָט ער דערפון, מיט ענמת־נפש, מיינע שונאים, מיט בזיונות, מיט גריזאָטע, אז קיין שכירות נעמט ער ניט, בלייבט נאָר די הכנסה, דאָס וואָס עס מאכט; איז ווי באלד עס מאכט זיך, מאכט דאָס, און אז עס מאכט זיך ניט, מאכט דאָס מכות...

— ישראל! וועסט מוחל זיין א לויפ טהון צו מיר אהיים. — אזוי האָט איהם אין יענער צייט א זאָג געטהאָן אייגמאָל רב הערש דער נגיד און האָט זיך בשעת מעשה געלעט דאָס בייבעל און געגעבען אלע מאל א צוויייענדיג הוסטעל. — טהו א שפרונג אויף איין פוס צו מיר אהיים, זיי מוחל, און המ... המ... זאָג מיין שרה'ן, אז ביי מיר א׳ש׳ע־ן קישען המ... המ... האָב איך איבערגעלאָזט די שלייסעלעך; טאָמער וועט זי זיי זוכען, זאל זי וויסען המ... המ... וואו זיי צו זוכען.

ישראל דער שמש איז געווואָהנט געווארען שטעהן פאר רב הערש דעם נגיד, ווי א סאלדאט פאר א געגעראל, און איידער ער לאָזט־ארוים דאָס וואָרט „גהה", לויפט ער שוין; נאָר איצטיגם מאל האָט זיך ישראל עפּים נישט אזוי געחאפט און האָט געמורקעט אונטער דער נאָז:

— שלייסעלעך... טאטענ׳ס משרת... לאָז מען גהען, אז מע דארף... אבי טרייבען יענעם ווי א הונט...

— וואָס מורקעסט דו? — פרעגט איהם רב הערש דער נגיד, וואָס איז ניט געווואָהנט געווארען צו אזעלבע זאכען.

— ווער מורקעט ווער? איך מורקע דען? גלאָט איך זאָג, לאָז מען גהען, אז מע דארף... דאָס הייסט, איך גהה, אטא גהה איך... אמא...

ישראל לאָזט זיך לויפען מכח די שלייסעלעך און שלעט בשעת מעשה רב הערש דעם נגיד מיט אלע נגידים, זיי זאָלען גהען כּהקלע. לאָז נאָר גאָט העלפען זומער, אז ס׳וועט קומען צו פאָרען זיין זוהן — שלאָגט ער מיט זיי אלעמען כפרות!...

— נו? — פרעגט איהם ישראל ביים ארויסגעהן פון בנימין'ן. — וואָם הערט זיך, שלים־מזל?

— הונדעיט און צוואַנציג יאָהי זאָלט איהי לעבען! — ענט־פערט איהם הענזל, האָלט אַ זשמענע מיט גאָלד, שפרינגט אויפ'ן פיסעל און דאָם פנים פלאָמט איהם און שוויצט אזש.

— די משפחה דיינע! — זאָגט ישראל צו סימען מיט אַ שטאָך און בעווייזט איהר מיט די אויגען אויפ'ן שלים־מזל הענזל דעם אייגבינדער.

— נעבאָך אַ גרויסער אבין! — פערענטפערט איהם סימע.

— דערימאָך איז וואָם? קאַרג ארעמע לייט פארהאַן אין שטאָדט?... — אַזוי זאָגט ישראל, נאָר מיינען מיינט ער עפּים אנדערש; ער האָט מורא, אז מע וועט אזוי שלעפען ביי זיין זוהן כסדר, וועט מען איהם מאכען פאר אַ קבצן.

— גענוג! — זאָגט ישראל און שליסט צו די טהיר. — גענוג אייך שוין צו געהן אויף־און־אָפּ! לאָזט איהם אָפרוהען זיך חאָטש אַ ביסעל פונ'ם וועג!...

ישראל דער שמש איז אין זיינע לופטיגע גילדענע מחשבות פערגאַנגען אזוי ווייט, אז ער האָט אָנגעהויבען מאַגקירען מיט דער שטעלע; ס'איז איהם נמאס געווארען דאָם שמשות, זיין איטליכען אַ מישרת, אויסשטעהן יעדעמ'ס קאַפּריז, טראָגען אויפ'ן קאָפּ איט־ליכעמ'ס יאָהר־צייט, חנפה'נען איטליכען בעזונדער, יוצא זיין פאַר, קיין עין־הרע, אזא עוֹבד מיט אידען, וואָם אַלע ווילען דוקא דעם אויבען־אָן אין מזרח, אַלע ווילען דוקא שיש, אַלע ווילען דוקא דעם ערשטען פּסוק פון „אתה־הראית"! און אז די גבאים צווישען זיך קריגען זיך, איז וועד דאָם כפרה־היהנדעל? דער שמש! אז צוויי נגידית'טעם אין שוהל צעאמפערען זיך איבער'ן אתרוג, וואָם מיט האָט צו אייגער געשיקט פריהער ווי צו דער אַנדערער, איז וועמען פליהט דעמאָלט אין טאַטען אריין? — דעם שמש! וועד האַרעוועט מעהר פון אַלע? וועד קומט אַהיים שבת און יום־טוב שפּעטער פון אַלעמען? וועד זעצט זיך צום טיש דעמאָלט, וועז אַלע

שטאַרק, און בנימין איז ניט געשלאָפען קיין נעכט, ווייל ער האָט זיך געגרייט צום עקזאמען.

„נאָט זאָל מיר העלפען, איך זאָל שוין אריבערשפרינגען דעם עקזאמען, — אזוי האָט בנימין געשריבען אהיים — ווען איך דער־מאָלט קומען צו פאָהרען צו אייך, מיינע ליעבע און געטרייע, אויף א גאנצען זומער זיך אויסרוהען די ביינער!"...

און ישראל דער שמש האָט ארויסגעקוקט אויף דער גוטער בישורה פונ'ם „אקזאמענט", ווי מע קוקט ארויס אויף משיח'ן. איהם האָט זיך פאַרגעשטעלט, אז בנימין קומט צו פאָהרען א פאר־טיגער דאָקטאָר, א גרויסער דאָקטאָר; די גאנצע שטאָדט לויפט זיך צוזויף אָנקוקען „ישראל דעם שמש'ס דאָקטאָר"; מע שלאָגט איהם אָפ די טהירען, דער מיט אזא בקשה און דער מיט אזא בקשה; איטלעכער זוכט זיך א צד; אפילו הענזל דער אייני־בינדער, א שלעם־מזל מיט א קרום פיסעל, — אז ער געהט שפרינגט ער אונטער, — איז אויך געקומען צו שפרינגען.

— וואָס ביזט דו דאָ פאר א רב שמעלקא, הא? — פרעגט איהם ישראל.

הענזל דער אייגבינדער, געגוג ער הינקט־אונטער אויף א פוס, רעדט ער נאָך שעפיליאווע אויך, קאָן ניט אויסרעדען קיין רי"ש.

— סטייטש, יב ישיאל, איך בין דאָך אייעיעי איין אייגענעי קיוב.

— וואָס פאר א קרוב ביזט דו? — פרעגט איהם ישראל, חאָטש ער וויסט גאנץ גוט, אז ער איז א קרוב, אפילו א וויט־לעכער, נאָר פאַרט א קרוב.

— מיין עלטער־פעטער יאובן און אייער סימע'ס מוהמע ייזעל זענען געווען אייגענע שוועסטער און בידער.

— אודאי קעהרסט דו זיך אָן מיט מיין זוהן א קנעפעל! — זאָגט צו איהם ישראל. נאָר הענזל דער אייגבינדער מאַכט אזא קרום פנים, אז ער האָט אויף איהם רחמנות און לאָזט איהם צו.

— וואו זענט איהר געוועזן אזוי לאנג?
— אין פאריז און אין לאָנדאָן.
— וואָס איז ביי אייך דאָרטען אין די זעק און אין די טשע־מאָדאנקעם?
— גאָלד! סאמע אימפּריאַלען! דאָס האָבען מיר אייך גע־בראכט א מתנה... יאָ, איהר ווייסט, אז אונז קומט מזל־טוב?
— וואָס איז דען?
— מיר זענען דאָך חתן־כלה!
— אויב אזוי, קומט דאָך אונז אַלעמען מזל־טוב!
— מזל־טוב! מזל־טוב! מזל־טוב!!!

. . . . . .

אזוי וואָלט איך געטהאָן, וועו איך זאָל שרייבען א נאָטיר־ליכען „העכסט־אינטערעסאַנטען ראָמאַן". נאָר איך דערצעהל גלאָט א מעשה פון אַיין אַרעם־בחור, וואָס האָט זיך אַוועקגעלאָזט נישט קיין פּאריז און נישט קיין לאָנדאָן, נאָר גלאָט אזוי אין א גרוי־סער שטאָדט אריין זיך לערנען, — האָבען מיר נישט נויטיג אויסצו־טראַכטען פּונ׳ם קאָפּ נסים ונפלאות, וואָס נישט געשטויגען נישט געפלויגען, און דערצעהלען בעסער די מעשה וואָס איז געווען.

ה.

דריי יאָהר זענען איבערגעגאַנגען פון יענעם גליקליכען פּסח, וואָס מיר האָבען בעשריבען. א סך וואַסערען זענען אָפּגעלאָפּען, א סך צרות זענען אויסגעשטאַנען ישראל דער שמש דאָ און זיין זוהן בנימין דאָרטען; א סך נעכט איז ניט געשלאָפּען ישראל דער שמש דאָ און בנימין זיין זוהן דאָרטען; ישראל דער שמש איז ניט געשלאָפּען קיין נעכט, ווייל ער האָט איבערגעטראַכט און גע־האָט יסורים פון זיין בנימינ׳ען, וואָס ער האָרעווועט נעבאָך אזוי

אנטלויפט מיט איהר קיין לאָנדאָן — און געה לאָד מיך! יענער, דער פרינץ, איז אָבער אויך נישט קיין פראָמאָך, יאָגט ער זיי נאָך מיט א געזונדען פאָלק זשאנדארמען און וויל זיי חאפען; וואַרפט־ארָאפ בנימין די מאסקע, מע טהוט א קוק — שא, ס'איז גאָר דער פרעזידענט פון פראנקרייך! פאלען זיי אין אהנמאכט, און מע טהוט פאר איהם קניהען און בוקען, און מע פיהרט איהם מיט גרויס פאראד קיין פאריז אינאויינעם מיט מינצי'ן, און פון דארטען פאהרען זיי גלייך אהיים, אנגעשטאפט מיט גאלד און מיט בריליאנטען, און קומען־אן פונקט אין דער צייט, וועו ישראל ליגט פאר צרות און פאר הונגער טוידט־קראנק, סימע איז שוין לאנג געשטארבען (סע שפיעלט א גרויסע ראלע, טאמער שטארבט א אידינע אין א ראמאן!), אלע דריי שוועסטער, פעסיל און סאסיל און ברכה'צי, שטעהען אויף די קניהעם ביי'ם טאטענ'ס בעט און גיסען מיט טרערען, און פייגה־לאה די אלמנה ברעכט די הענד און בעווייגט איהר מינצי'ן מיט זודיגע טרערען.

— שוין באלד א יאהר — רופט זיך אן צו איהר ישראל מיט זעהר א שוואכער שטימע — שוין באלד א יאהר זינט אונ־זערע ליעבע קינדער זענען פארשוואונדען געוואָרען, און מיר הע־רען נישט אויף צו ווייגען. מיין סימע נעבאך איז געשטארבען; איך שטארב אוועק און לאז־איבער מיינע דריי טעכטער, ווי אויפ'ן וואסער. וואס וועט זיין פון זיי? גוואלד, גאטעניו, וואס שווייגסט דו?!

פלוצים עפענט זיך די טהיר, און עס פאלען אריין אין שטוב אריין בנימין דער פרעזידענט פון פראנקרייך און מינצי די פריוי־צעסין פון לאנדאן, אנגעטהאן בגדי־מלכות.

— ליעבער פאטער!
— ליעבע מוטער!
— ליעבער ברודער!
— ליעבע שוועסטער!
— טהייערע טאכטער!

טראכטען פון׳ם קאָפּ גלאַט אַ בבא־מעשה? מילא בנימין — גאָרנישט; ער וועט זיך אַוועקפאָהרען צוריק אין דער גימנאַזיע און וועט פערגעסען דעם זיי־גענוג; אָבער מינצי? מינצי איז אַ מיידעל צו לייטען, און אַ שען מיידעל דערצו! זי בעדאַרף חתונה האָבען, איהר קאָן דאָס חלילה שאַדען צום שידוך!... אודאי וואָלט געווען אַ גרויסער יושר, אַז דער ראָמאַן זאָל זיך נישט ענדיגען אַזוי גיך, אַז די ליעבע צווישען זיי זאָל ברענען ווי אַ העלישׂ פייער, אַז עם זאָלען געהן הין און צוריק פּלאַמפּייערינג בריוולעך, אַז בנימין׳ן זאָל ענדיגען דאָקטאָר און קומען און פאַלען מינצי׳ן צו די פים; אָדער לאָז ער נישט ווארטען, ביז ער וועט אמאָל ענדיגען דאָקטאָר, און באַלד אַרויס׳גנב׳ענען מינצי׳ן דורכ׳ן פענסטער און אַנטלויפען מיט איהר קיין פּאַריז, אַהין וואו עס לויפען אַלע העלדען פון אונזערע אידישע נאַטירליכע „העכסט־אינטערעסאַנטע" ראָמאַנען... אי, וואָס וועלען זיי טהון אין פּאַריז? זיי וועלען דאָך דאָרט פּגר׳ען פאר הונגער! אַ דאגה מיר — אודאי דאַרף איך גהען פערזאָרגען דעם תכלית פון ישׂראל דעם שמש׳ם זוהן מיט פייגה־לאה דער אלמנה׳ס טאָכטער! וואָס איז? איך קאָן ניט בעשטהען, אַז בנימין אָדער מינצי זאָל פלוצים בעקומען עפּים אַ צעהן מיליאָנשטיקלעך ירושה פון אַ רייכען פעטער, וואָס איז געווען פריהער אַ באנדיט און נאָכדעם אַ באַראָן, ווי אין אַלע „העכסט־אינטערעסאַנטע" ראָמאַנען? צי איך קאָן ניט אויספיהרען, אַז בנימין אַליין זאָל געפעלען וועלען אין פּאַריז און זאָל וועלען פרעזידענט? אָדער אין מינצי׳ן זאָל זיך פערליעבען אַ פרינץ (וואָס מאַכט אייך אוים וואַסער פרינץ? קאַרג פרינצען פאַרהאַנען אויף דער וועלט — טאַטעניו!), און זי זאָל פערליעקענען פאַר איהם, אַז זי איז אַ כלה פאַר׳ן פרעזידענט, דאָס הייסט נאָר בנימין׳ן, און ער, דער פרינץ הייסט דאָס, זאָל זי אָפּגיליטען פון קאָפּ ביז פים, און אז עס קומט צו דער חופה, וואַכסט־אויס בנימין, געווינטליך פערמאַסקירט, מיט נאָך צוויי באַנדיטען, און גנב׳שט־אוועק די כלה פון אונטער דער חופה און

זאָל זיך צעוויינען. נאָר א מאַנסביל איז פאָרט א מאַנסביל; ער האָט זיך מיישב געווען און האָט גאָר אָנגעהויבען ווערטלען זיך, האָטש עס האָט זיך ניט געקלעפּט א וואָרט צו א וואָרט, און אַרומטאַנצען הין און צוריק, ווי א משוגע'נער, געהאָלפען בנימינ'ען זיך אָנטהון, געמאַכט חוזק פון די זילבערנע קנעפּ מיט דער פּאַדקע וואָס פון הינטען, און סוף כל סוף, נאָך אַלע ווערטלעך זאָגען מיט'ן אַרומטאַנצען, האָט ער אויסגעזעהען, ווי א מענש, וואָס האַלט ביי אַרויסרייסען זיך א צאָהן.

נאָך איין נשמה איז געווען פערצאָרענט און שטאַרק טרויעריג פון בנימינ'ס אַוועקפאָהרען, האָטש יענע נשמה האָט זיך אָנגע־קעהרט מיט איהם א ווילד־פרעמדע. דאָס איז געווען פייגה־לאה דער שכנה'ס טעכטערעל מינצי מיט די שוואַרצע אויגעלעך, מיט'ן געדיכטען שוואַרצען צאָפּ און מיט'ן רויטען סטיינגעלע. וואָס פאַר א מחותנת'טע איז דאָ געווען מינצי? וואָס האָט זיך אָנ־געקעהרט מיט איהר בנימין, וואָס זי איז אַרויסגעגאַנגען איהם בעגלייטען אַזש אין דרויסען אַרויס, געשטאַנען צונויפגעלעגט די הענד אויפ'ן האַרצען און געזיפצט? און וואָס האָט בעדייט דאָס קוקען, וואָס זיי האָבען זיך ביידע אַזוי געקוקט אין די אויגען אַריין? ווען האָבען זיי צייט געהאַט צו בעקענען זיך, אַז א גאַנץ פּסח איז בנימין געווען אין געפענגעניש ביי זיינע דריי שוועס־טער, וואָס האָבען איהם נישט אָפּגעלאָזט אויף קיין מינוט? נאָר אויך די אייגענע מעשה, ווער קאָן דאָס ערוב זיין פאַר א בחור מיט א מיידעל, אַז זיי זיצען־אָפּ א פּאָר וואָכען אונטער איין דאַך און עס ציהט זיי איינס צו דאָס אַנדערע, ווי א מאַגנעט? אפשר האָבען זיי זיך דורכגעוואָרפען מיט א פּאָר ווערטער און זיך נאָך א קוועטש געטהאָן די האַנד אויך — ווער קאָן דאָס וויסען?... אפשר האָבען זיי זיך בעגעגענט פאַרנאַכטליך אין הויז ערגיץ אין א ווינקעלע און האָבען זיך אין דער פינסטער שטילערהייד צע־קושט — איך ווייס? למאַי זאָל איך זאָגען אַזעלכעס, וואָס איך האָב נישט געזעהען מיט די אויגען?... א קונץ נעמען און אויס־

— אָמן! — האָט איהם געענטפערט ישראל דער שמש און אין האַרצען ביי זיך האָט ער געטראַכט: לאָז פריהער מיין בנימין ענדיגען דאָקטאָר און נאָכדעם לאָז קומען משיח...

ד.

ווי לעבעדיג און ווי פרייליך עס איז געווען ביי ישראל דעם שמש אין שטוב בשעת בנימין איז אָנגעקומען, אזוי איז דאָרטען געווען אומעטיג און טרויעריג ביי זיין אוועקפאָהרען צוריק אין דער גרויסער שטאָדט אריין. ווי׳ינען האָט קיינער נישט געווייגט, נאָר ס׳איז גלאַט געווען איטליכען בעזונדער אָנגעזאָלעט אויפ׳ן האַרצען, ווי צו א לויה חלילה. סימע האָט זיך אפילו א פּאָר מאל יא א נעם געטהאָן צום פּאַרטוך, האָט ישראל, וואָם אלע אין שטוב האָבען געציטערט פּאַר איהם און געהאט דרך־אריז, געגעבען אויף איהר אזא קוק, אז זי האָט פערשטאַנען, אז מע דאַרף נישט ווייגען. ישראל האָט געוואָלט, ס׳זאל דוקא זיין פריילִיך, האָט ער פריהער בעוואָהרענט, אָנגעזאָגט דעם ווייב און אלע דריי טעכטער, אז קיינער זאל זיך ניט דערוועגען לאָזען א טרער. נאָר אז בנימין האָט זיך אָנגעהויבען קושען און ס׳איז געקומען צו דער מאַמען, האָט סימע אַרויסגעלאָזט עפּים א מאַד־נעם קוויטש פונ׳ם האלז און איז פערשטאָרבען געוואָרען אויף בנימינ׳ס האלז; דעמאָלט האָבען זיך אלע דריי שוועסטער גע־נומען שנייצען די נעזער, מחמת זיי האָבען דערפיהלט, אז ביי זיי אויף די ברעמען טאַנצען טרערען און אין האלז איז ביי זיי געוואָרען מיט א מאל שרעקליך ענג... נאָר איין ישראל האָט זיך געהאלטען, ווי א מענש; ער האָט ניט אויפגעהערט צו לאַבען פון דער „וויבעריי" מיט זייערע „וואָלוועלע טרערען", חאָטש אלײן האָט ער געפיהלט, ווי טויזענד קעץ גראַבלען איהם מיט די נעגעל ביי דער נשמה, און ס׳איז איהם אָפּגעגאַנגען א מינוט ער

— א כלי שלימה! — מאכט צו איהם ירחמיאל־משה, נעמט־צונויף די ליפען און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

— אָבער א איד, הא? — זאָגט צו איהם ווייטער דער שמש און קוקט איהם אין די אויגען אריין.

— מיט גאָט'ס הילף! — מאכט ירחמיאל־משה.

— איאָ, א „וויגרישנע ביליעט", הא?

דערווייל טהוט ירחמיאל־משה א מאָך מיט'ן קאָפּ, מיט די אויגען און מיט די הענד; ער מאכט אזא מינע, וואָס ס'איז שווער צו פערשטעהן, וואָס ער מיינט; מע קאָן רעכענען אי אזוי, אי אזוי, יא א וויגרישנע ביליעט און ניט קיין וויגרישנע ביליעט. וואָס ווייסט א מענש?...

— א גוטען יום־טוב! — זאָגט ער און קושט נאָך א מאָל די מזוזה. — גאָט זאָל העלפען דערלעבען איבער א יאָהר, און מע זאָל זיין געזונט און מע זאָל געהן אַיינער צום אַנדערען אויף שמחות, אין גיכען אויף א חתונה ביי אייערע טעכטער, און נאָכ־דעם, אם ירצה השם, ביי אייער זוהן, און אידען זאָלען אויס־געלייזט ווערען פון אלע צרות, און מע זאָל הערען בשורות טובות ישועות ונחמות אויפ'ן כלל אידען, וואָרום ס'איז שוין צייט גאָט זאָל עפּים רחמנות האָבען, אידען זאָלען עפּים אויפגערעכט ווערען, און ס'זאָל זיך פאַרבעסערען אין די פּרנסות, און ס'זאָל גלאָט עפּים ווערען גוט אויף דער וועלט און פרייליך אויפ'ן הארצען, און ס'זאָל זיין... ס'זאָל ווערען... ס'זאָל... ס'זאָל... ס'זאָל...

ירחמיאל־משה דער מלמד וויסט שוין אליין ניט וואָס ס'זאָל זיין און וואָס ס'זאָל ווערען. ער האָט שוין, דאכט זיך, אויסגע־שאָטען אלסדינג, וואָס ער האָט געהאָט. איז ער געבליבען שטעהן ניט אהין ניט אהער; ווי אזוי געהמ מען צוועק גלאָט אזוי, אין מיטען דרינען, אהן א זיי־געזונד? א גליק. וואָס ער האָט זיך דערמאָנט:

— אוו ס'זאָל... קומען משיח!

אַנדערען און געשלונגען בנימינ'ס ווערטער, דער האָט ניט געזעהען קיין גליקליכען מענשען קיינמאָל אויף זיין לעבען. ער האָט גע־וואַרט ביז רב הערש וועט שוין אָפּלאָזען זיין זוהן און ער וועט קאָנען געהן מיט איהם אַהיים; דאָרט קוקט מען שוין אַרויס אויף איהם, די מאַמע מיט אַלע דריי שוועסטער; אויפ'ן טיש ליגען שוין אָנגעגרייט מסתמא די שענע מצות און אין אויווען זידט אַ געשמאַקער באָרשמ אַ פּסח'יגער, און הייסע קניידלעך מיט שמאַלץ, און אפשר נאָך אַ טייגעכץ אויך... און אַז רב הערש האָט זיך אויסגעהוסט און איז געגאַנגען מיט זיינע מקורבים צו זיך אויף קידוש, האָט ישראל דער שמש פערבעטען צו זיך אויף קידוש זיין איין־און־איינציגען. גוטען פריינד, זיין בעל־סוד, ירחמיאל־משה דעם מלמד, האָט איהם מכבד געווען מיט אַ גלע־זעל וויין פונ'ם אמת'ן ראָזינקעס־וויין, און סימע האָט זיך אויס־געפיינט פאַר איהם מיט אַזעלכע מינים חרעמזלעך, וואָס ס'איז שווער געווען צו זאָגען מבינות, וואָס ליגט אין זיי: צי מעהר האָניג, צי מעהר שמאַלץ, מחמת זיי זענען געווען אי גענוג זיס, אי גענוג פעט, זיי האָבען זיך אַזש געקלעפּט צום גומען, און די שמאַלץ האָט גערונען איבער דער באָרד. ירחמיאל־משה, וואָס האָט געהאַט אַ טבע פון שווייגען און זיפצען, אַז ער האָט גענומען דאָס ערשטע גלעזעל וויין פונ'ם אמת'ען ראָזינקעס־וויין, האָט זיך איהם שוין אָנגעהויבען דרעהען דער קאָפּ און די צונג האָט זיך ביי איהם אויפגעבונדען, און ער איז מיט אַ מאָל געוואָרען בע־רעדעוודיג, האָט פערהערט בנימינ'ען, צי ער געדענקט נאָך דעם חומש מיט רש"י, וואָס ער האָט אַמאָל געלערענט מיט איהם אין חדר.

בנימין האָט געדענקט אי דעם חומש, אי די רש"י, און ישראל דעם שמש'ס האַרץ איז שיער נישט אַרויסגעשפּרונגען פאַר תענוג.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? — האָט ער זיך אָנגערופען צום מלמד שוין אויף יענער זייט טהיר.

איז רב הערש געפאַלען אויף איין עצה און האָט מיט איהם אָנ־געהויבען רעדען גאָר בלשון נסתר: „וואָס מאַכט מען? ווען קומט מען? ווען פאָהרט מען צוריק?" בנימין האָט אַרויסגע־שטעלט דעם רעכטען פוס אויף צו־פריהער, איין האַנד האָט ער אַריינגעלעגט אין בוזעם און מיט דער אַנדערער האָט ער געשטשי־פעט די אויבערשטע ליפּ, אָפּגעענטפערט אויף איטליכס וואָרט גייציג, גאָר נישט אָנגעהויבען צו שעמען זיך אפילו! רב הערשען איז דאָס יאָ געפעלען און נישט געפעלען: „נישט קיין נאַריש בחור'על, נאָר, דאַכט זיך, איין עזות־פּנים אַ גרויסער"... אַזוי טראַכט זיך רב הערש און לאָזט זיך אַריין מיט בנימינ'ען אין אַ ברייטען שמועס אַריין מכח קלאַסען, וויפיעל איז פאַרהאַן קלאַ־סען? און צו וואָס בעדאַרף מען דאָס דוקא אַכט קלאַסען? פאַר וואָס ניט קיין נייען קלאַסען? און וואָס איז דער חילוק פון איין קלאַס ביז'ן אַנדערען קלאַס?... „אויף דער טאַבליצע אַזאַ שענער איד — און אַזאַ בהמה!"... אַזוי טראַכט זיך בנימין און גיט איהם צו פערשטעהן דעם שכל, וואָס איז דער חילוק פון איין קלאַס ביז'ן אַנדערען. רב הערשען שטעהט ניט אָן די מעשה, וואָס אַזאַ שנעק גיט איהם צו פערשטעהן דאָס, וואָס ס'איז נישטאָ גאָר צו פערשטעהן, מאַכט ער צו איהם:

— מילא בקצור, דאָס פאַרשטעהט אַ מינדסט קינד. אָבער פאַר וואָס איז דער שכל פון אַכט קלאַסען, ניט קיין נייען?

— וואָרום ווען סע זאָל זיין נייען קלאַסען, וואָלט איהר גע־פרעגט, פאַר וואָס עפּיס דוקא נייען קלאַסען, ניט קיין צעהן?

אַזוי ענטפערט איהם אָפּ בנימין, און דער עולם צעלאַכט זיך; נאָר איין רב הערש לאַכט נישט. ער קלערט זיך בשעת מעשה: „אָ, אַ רעכטער שייגעץ!" און טהוט אַ הוסטעל פונ'ם האַלז און פון דער נאָז: „המ... המ... צייט געהן אַהיים... המ... המ... מאַכען קידוש"...

ווער עס האָט ניט אָנגעקוקט דעמאָלט ישראל דעם שמש, וואָס איז געשטאַנען ביי דער זייט, געקוקט פון איינעם אויפ'ן

קנעפּ, ווי אַ ווילדע חיה. יונגלעך, קונדייסים, האָבען איהם אַרומ־גערינגעלט פון אַלע זייטען, געטייט מיט די פינגער און געלאַכט אין פּנים אַריין. נאָר בנימין איז געשטאַנען די גאַנצע צייט מיט'ן סדור'על און האָט געדאַווענט, און אַז ס'איז געקומען, אַז מע האָט איהם אויפגערופען צו דער תורה (רב מאָניש דער גבאי האָט צוליעב געטהאָן ישראל דעם שמש און האָט געשענקט זיין זוהן אַיין עליה), און בנימין האָט געמאַכט די ברכה הויך אויף אַ קול מיט'ן יום־טוב'דיגען ניגון, איז אין שוהל געוואָרען אַ הו־האַ: „וואָס זאָגט איהר אויף אונזער ישראל'ס זוהנדעל!"

פאַר'ן אַרויסגעהן פון שוהל האָט דער נגיד פון שטעדטעל, רב הערש, אַ זאָג געטהאָן צום שמש, ער זאָל איהם צופיהרען זיין זוהנדעל.

— ישראל! — האָט געזאָגט רב הערש צום שמש ברייטליך, ווי אַ נגיד בעדאַרף צו זאָגען בשעת ער רעדט מיט אַ קלענערען פון זיך, האַלט זיך בשעת מעשה ביי'ם זיידענעם גאַרטעל, קוקט נישט גלייך אין די אויגען אַריין און רעדט מיט אַ צווייענדיג הוסטעל פונ'ם האַלז און פון דער נאָז. — ישראל! אַנו, קום נאָר אַהער, המ... המ... מיט דיין זוהנדעל; לאָם איך איהם... המ... המ... אויך אָנקוקען!

דערהערט, אַז רב הערש וויל רעדען מיט ישראל דעם שמש'ס „סטעדענטעל", האָט זיך דער עולם אַ לאָז געטהאָן האָרכען, וואָס וועט מיט איהם עפּיס רעדען דער נגיד און וואָס וועט ער איהם ענטפערען. בנימין איז צוגעגאַנגען צו רב הערשען, ווי צו זיינעם אַ גלייכען, גאָר נישט געשעמט זיך, איהם אָפּגעגעבען שלום, ווי אַיין אַלטער, און רב הערש האָט אַ קוק געטהאָן אויף בנימינ'ען פון אויבען אַראָפּ, נישט געוואוסט, ווי אַזוי זאָל ער מיט איהם רעדען: זאָל ער איהם זאָגען „איהר" — אַזאַ וועווריק? צופיעל כבוד פאַר'ן שמש'ס זוהנדעל! זאָגען איהם „דו" — איז עפּיס אויך נישט אַזוי, פאָרט אַ „סטעדענטעל" מיט קנעפּ, אַ גאַנץ פּריצ'על...

— וואָס הייסט, ווי קומט צו מיר געלט? — ענטפערט איהם בנימין מיט גדלות. — איך פאַרדיען שוין היינט, ברוך השם, אַכט קאַרבען אַ חודש. איך געב „שטונדען". איך לעהרען, הייסט דאָס, מיט קינדער, צאָהלט מען מיר. איך בין שוין אין גימנאַזיע אין פינפטען קלאַס. אַכט קלאַסען איז פאַרהאַן. נאָך דריי קלאַ־סען, דריי יאָהר הייסט דאָס, ענדיג איך די גימנאַזיע און טרעט־אָריין אין אוניווערזיטעט, שטודיערען אויף דאָקטאָר...

בנימין דערצעהלט און דערצעהלט, און אַלע שטעהען און לאָזען נישט אַראָפּ פון איהם קיין אויג, און טראַכטען זיך: „אָט דאָס זאָל טאַקי זיין בנימין? יענער באָרוויסער בנימטשיק, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אין בית־המדרש?... אַכט קאַרבען אַ חודש... אַכט קלאַסען... אַ זיידענע פאַטשיילע... אוניווערזיטעט... דאָק־טאָר"...

גאָט ווייסט, אויב עס האָט נאָך עמיצער געהאַט אַזאַ פריי־ליכען פסח, אַזאַ געהויבענעם סדר, ווי עס האָט געהאַט ישראל דער שמש. מילא, פון וויין אויף אַרבע־כוסות און פון פסח'יגען בראָנפען, פון פיש און קניידלעך און פאַלירטשיקעס, שמועסט מען ניט; איך רעד פון דער הגדה, וואָס ישראל און בנימין האָבען געזונגען ביידע איינס איבער דאָס אַנדערע — ס'איז געווען אַ מחיה צו הערען! אַז ס'איז געקומען צו „רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה...", האָבען זיי זיך ביידע צעשאָקעלט און גענומען אַ הויכען טאָן, האָט סימע, וואָס איז געזעסען די גאַנצע צייט און געקוקט אויף איהר טרייסט, אויף בנימינ'ען, מיט אַ מאָל אָנ־געהויבען מאַכען פיסקעס אויף צו וויינען, האָבען זיך אַלע דריי שוועסטער, פעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, נישט געקאָנט אַיינ־האַלטען און האָבען זיך צעלאַכט, און אויף זיי קוקענדיג האָבען אַלע אָנגעהויבען לאַכען און סימע אויך — ס'איז שוין געווען אַ פסח ביי זיי, וואָס זאָלט איהר קלערען!

יום־טוב אין דער פריה, אַז בנימן איז געקומען אין שוהל אַריין, האָט מען בעטראַכט דאָס „סטעדענטעל" מיט די זילבערנע

איטליכען אין די אויגען. ווער עס האָט איהם געזעהען, האָט זיך נישט געקאָנט זאַט אָנקוקען אין איהם. „קיין עין־הרע, אויס־געוואַכסען ישראל דעם שמש'ס זוהנדעל, געוואָרען אַ פּאַרשוין!"... פייגה־לאה דער שכנה'ס טעכטערעל מינצי, אַ מיידעל פון אַ יאָהר נייענצעהן מיט שוואַרצע אויגעלעך און מיט אַ געדיכטען שוואַר־צען צאָפּ, פערפלאָכטען אונטען מיט אַ רויט סטיינגעלע, וואָס פּאַסט איהר זעהר צום פּנים, איז אַריינגעקומען צו סימען כלומרשט אַ פרעג טהון, אפשר געפינט זיך ביי איהר אַיין איבעריג טעפּעל, וואָס זי דאַרף עס נישט? — חאָטש זי ווייסט גאַנץ גוט, אַז סימע האָט אויף איהר לעבען נישט געפּרובט האָבען קיין איבעריגע טעפּלעך. דאָס איז נאָר גיגוען אַיין אויסרעד אויף אָנצוקוקען בנימינ'ען, אַ גלאַנץ טהון מיט די שוואַרצע אויגעלעך און אַ וואָרף טהון הין און צוריק מיט'ן געדיכטען שוואַרצען צאָפּ און מיט'ן רויטען סטיינגעלע, זיך אויסדרעהען און אַנטלויפען, און שפּעטער אַביסעל נאָך אַ מאָל אַריינלויפען, מיט אַ נייעם אויסרעד און וועדער אַ מאָל דאָס אייגענע, אַזוי, אַז בנימינ'ס דריי שוועסטער, פּעסיל און סאָסיל און ברכה'צי, אַלע דערוואַכסענע שוין, האָבען אַ קוק געטהאָן איינס אויפ'ס אַנדערע, ווי איינער רעדט: „טאָמער ווייסט דו וואָס איז דאָס דרעהען, וואָס זי דרעהט זיך?"... און בנימין האָט דערוויילע אַוועקגערופען די מאַמע אויף אַ זייט און האָט איהר עפּיס געגעבען אַ מטבע, אַריינגערוקט אין האַנד אַריין, זי זאָל מאַכען „אַ שענעם פּסח". סימע האָט אויף איהר לעבען אַזוי פיעל געלד נישט געהאַלטען אין האַנד! און פאַר די שוועס־טער האָט ער געבראַכט צו פיהרען מתנות און מתנות: סטיינגעס, מיט קעמעלעך, מיט שפּיעגעלעך, מיט שמאָכטעליאַקעס אָהן אַ שיעור! און דער מאַמען אַ זיידענע פעטשיילע, אַ געלע מיט רויטע און מיט בלויע קווייטען. סימע די שמש'טע האָט זיך אַזש צע־וויינט פאַר פרייד.

— וואָס איז דאָס? ווי קומט צו דיר געלט? — פרעגט איהם ישראל מיט אַ געלעכטער.

ג.

איינמאל — ס'איז געווען ערב פסח, סימע די שמש'טע און אלע דריי טעכטער, פעסיל און סאסיל און ברכה'צי, האבען גע־ראמט אויף יום־טוב — עפענט זיך די טהיר און עם קומט־ארײן עפים א יונגערמאנטשיק מיט ווייסע קנעפ, מיט א מאדנע היטעל אויפ'ן קאפ, און פאלט סימען אויפ'ן האלז, און נאכדעם פעסלען און סאסלען און ברכה'צין, און עם וועדר א קושעריי.

דאם איז געווען בנימין.

סימע האט זיך אזש צעווויינט פאר פרייד.

— זוהנעניו! קדיש מיינער!

איז אנגעקומען ישראל א פערסאפעטער, א דערשראקענער, און האט זיך צעשריגען אויפ'ן ווייב.

— שא, שא! זעה נאר, זי האט זיך א ביסעל צעיאכמערט, טאמער ווייסט דו וואם איז דאם געווויין וואם?

און אלײן, אז ער האט בעטראכט בנימינ'ען, ווי ער איז אויס־געוואכסען, האט ער זיך אויך קוים איינגעהאלטען פון געווויין. נאר א מאנסביל איז ניט קיין אידינע. א אידינע אז זי ווייניט, מוז זי באלד אנהויבען שנייצען די נאז; און א מאנסביל אז ער ווי אפילו ווייניען, קאן ער מאכען אזוי, אז מע זאל מיינען, אז ער לאכט.

— ווען ביזט דו געקומען ווען? אנו, דרעה זיך נאר אויס צו מיר מיט'ן הינטען! — מאכט ער צום זוהן. — וואם איז דאם פאר א מין הלבשה אויף דיר? טהו זיך אויס, פאר וואם טהוסט דו דיך ניט אויס?

און אז בנימין האט זיך אויסגעטהאן און איז געבליבען אין א בלויען מונדיר מיט א סך זילבערנע קנעפלעך, און די בעקלעך זענען געווען רויט און די בלויע אויגען האבען געגלאנצט, — האט ער טאקי געהאט דעם זיעבעטען חן ניט נאר ביי זיי — ביי

פרוינדליך, און אלע שוועסטער לאזען איהם גריסען, פעסיל און סאסי און ברכה'צי, גאר פרוינדליך, און שרייבט איהם, ער זאל אפ־היטען אידישקייט און זאל זיין א איד, דאם איז דער עיקר, און ווייטער... אז איהר וועט אפשרייבען, וועל איך זיך אפ'חתמ'נען...

אז דער מלמד האט דאם אלכדינג אנגעשריבען, האט ישראל דער שמש פערקאטשעט די ארבעל, געזומען די פען פאוואלינקע מיט צוויי פינגער און האט זיך אנגעבריים צו טהון איין „איידעלע מלאכה", אנידערגעלענט אויפ'ן פאפיער זיין אייגענעם נאמען ישראל, און דעם נאמען פון זיין טאטען נפתלי, עליו השלום, און די פאמיליע ריטעלמאן, געדרעהט בשעת מעשה מיט דער צונג אין אלע זייטען, עם וועגדט זיך ביי וואסער איין אות; למשל: א „למד" געהט רעכטס — געהט די צונג רעכטס, א „נון" געהט לינקס — געהט די צונג לינקס. פארהאן מענשען, וואם האבען אזא טבע נישט נאר בשעת זיי אליין — אפילו בשעת יענער טהוט עפיס אין ארבייט און זיי שטעהען ביי דער זייט און קוקען, דרעהען זיי מיט דער צונג...

סע פערשטעהט זיך, אז אין שטעדטעל איז מען גיך געוואהר געוואָרען פון דעם סוד, אז ישראל דעם שמש'ס זוהנדעל שטודיערט אין די גימנאזיעס „אויף דאקטאר", און עם האט איהם נישט גע־שאדט, חלילה, צו דער פרנסה גאר נישט; מע האט איהם נאר דערקוטשעט מיט וועדטער:

— וועט איהר האבען, היימט דאס, א זוהן א „יאקטאר" אהן א היטעל? און אפישר נאך מיט א קנעפעל? וואם פאר א פנים וועט איהר דעמאלט האבען, רב ישראל? וויי א הוהן זיצט־אויס קאטשקעלעך; די קאטשקעלעך לאזען זיך שווימען אויפ'ן וואסער, און די הוהן שטעהט און קוואקעט...

ישראל דער שמש האט דאם אלסדינג איבערגעטראגען שטי־לערהייד און געטראכט ביי זיך אין הארצען: „לאכט, לאכט פון מיין בנימטשיקען; דאם איז ביי מיר א „ווינדישנע בילעט"!"...

———

טונקט איין די פּען און ווארט וואָס דער שמש וועט איהם זאָגען וואָס צו שרייבען.

— שרייבט איהם, זייט מוחל, — דיקטירט איהם ישראל דער שמש — לבני היקר מוהר"ר בנימין. ראשית שרייב איך דיר, אַז מיר זענען אַלע, ברוך השם, אין בעסטען געזונט, געב גאָט דאָס נעמליכע פון איהם צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער, אמן. והשנית, שרייבט איהם, אַז איך און סימע, מיין ווייב הייסט דאָס, לאָזען איהם גריסען גאָר פריינדליך, און בעטען איהם, ער זאָל אונז שרייבען אָפּטע בריוולעך פון זיין מאַכען וואָס ער מאַכט אין געזונט, און שרייבט, אַז מיר ווינטשען איהם אַלדאָס גוטס און הצלחה, ער זאָל מצליח זיין דאָרטען, און שרייבט איהם, ער זאָל זיך גאָר ניט זאָרגען, גאָט איז אַ פאָטער, דער עיקר, ער זאָל זיך אָפּהיטען אין געזונט זאָל ער זיך אָפּהיטען, און זיין אַ איד, וואָ־רום דאָס איז דער עיקר, און שרייבט איהם, אַז איך שיק איהם אַ קערבעל שיק איך איהם (ישראל קראַצט זיך אין אַלע קעשע־נעס), און שרייבט איהם, אַז איך וואָלט געשיקט מעהרער, האָב איך ניט, מחמת די פּרנסה איז איצטער זעהר געשלאָגען, עס פאַרדיענט זיך ניט קיין געלט פאַרדיענט זיך ניט, נישטאָ קיין יאָהרצייטען, און פון חתונות מיט ברית'ען שמועסט מען ניט, איך געדענק שוין ניט די צייט, ווען ס'זאָל זיין ביי אונז אַ חתונה, פון זינט רב הערש האָט חתונה געמאַכט די לעצטע טאָכטער איז ניט געווען ביז אַהער איין חתונה. דאָס הייסט, ס'איז געווען אַ פּאָר חתונות, נאָר אַלץ הייסט חתונות. אויך מיר חתונות!...

— ששש... חאַפּט ניט אַזוי! — זאָגט צו איהם דער מלמד. — איהר פאָהרט, ווי מיט פּאָטשטאָווע פערד, איך קאָן אַייך ניט דעריאָגען. נו, ווייטער?

— און ווייטער שרייבט איהם, אַז מעהר איז ניטאָ וואָס צו שרייבען, און שרייבט איהם, אַז איך לאָז איהם גריסען גאָר פריינד־ליך, און סימע, די מאַמע הייסט דאָס, לאָזט איהם גריסען גאָר

— איך שמועס אקעגען דעם, וואס איהר זאגט, ער לערענט זיך אויף... דאקטאר? הא? וואס זאגט איהר? איהר זענט דאך עפּים א איד א חכם.

ירחמיאל־משה וויסט, אז ער איז א איד א חכם, נאר וואס קאן ער איהם דערויף זאגען? אודאי, וועז ס'זאל זיין געווענדט אן איהם, אן ירחמיאל־משה'ן, וואלט ער איהם נישט געלאזט שטודיערען אין די גימנאזיעס; צו וואס טויג ישראל דעם שמש א זוהן פון גימנאזיעם מיט דאקטוירים גאר? נאר, אפּנים, עמיצער פרעגט ביי איהם אין עצה? און ירחמיאל־משה דער מלמד קוקט מיט פערגלעזערטע אויגען אויף דער וואנט און לאזט־ארויס א טיעפען זיפץ. ישראל דער שמש פערשטעהט, וואס בעדייט דער דאזיגער זיפץ: ער איז מיט זיך אליין אויך נאך נישט אינגאנצען פארטיג; ער איז אליין אויך נישט אזוי צופריעדען מיט דער גימנאזיע. נאר צוריק שמועסענדיג: סטויטש, זיין זוהן, זיין בנימטשיק וועט זיין „דאקטאר"!

— עלעהיי — זאגט ער צום מלמד און פער'גנבה'ט זיך מיט ווערטער — עלעהיי א בעל־מלאכה? „דאקטאריע" איז דען ניט קיין מלאכה? ובפרט ער דאווענט אלע טאג און לענט תפילין, הלואי וויטער, חלילה, ניט ערגער...

ישראל דער שמש שטעהט א ווייל, נאכדעם רופט ער זיך אן צום מלמד און קווינקעלט זיך:

— איך האב דאך אייך געזאגט, רבי, אז כ'האב צו אייך א בקשה, מטריח זיין זיך אפּענטפערען אויפ'ן בריוועל. נאר וואס דען? איהר קענט דאך אונזער שטעדטעל... מע האט ליעב האל־טען יענעם אין מויל... און אליין בין איך א פארקויפּטער מענטש... די וויסטע פרנסה... איך האב אייך געוואלט בעטען, ס'זאל דער־ווייל זיין בסוד. איהר פארשטעהט?...

— איך פארשטעה, פאר וואס זאל איך ניט פארשטעהן? — זאגט ירחמיאל־משה און זאטעלט זיך אן נאך א מאל מיט זיינע מאדנע בריל'ען, נעמט א שטיקעל פאפּיער און א טינט־און־פּעדער,

א פּאָר משונה־מאָדנע ברילען, וואָס זענען בעשטאַנען פון א שטי־קעל דראָט מיט צוויי בענדלעך: אין איין אויגעל איז געשטאַנען א בלעכעל, און דאָס אַנדערע איז געווען לעדיג, גלאַט א לעכעל. האָט ישראל נישט געקאָנט זיך איינהאַלטען און האָט איהם א פרעג געטהאָן:

— וואָס טויג אייך, רבי, אַזא בריל? איהר זעהט דען עפּיס אויף איהר?

— אַלץ גלייכער ווי אָהן א בריל, כ'בין שוין איינגע־וואָהנט! — האָט איהם ירחמיאל־משה געענטפערט, גענומען דאָס בריוועל א ביסעל פון דערווייטען, איין אויג (יענס וואָס אונטער'ן בלעכעל) צוגעמאַכט, און מיט'ן אַנדערען אויג (יענס וואָס אונטער'ן לעכעל) האָט ער געלייענט גיך ווי א וואַסער, און הויך אויף א קול, זיך אָפּגעשטעלט אַלע מאָל און געקוקט אויף ישראל'ען, ווי איינער רעדט: „היינט פערשטעהט איהר, וואָס הייסט געקאָנט לייענען?" און ישראל איז געשטאַנען בשעת מעשה דעם קאָפּ א ביסעלע אויף א זייט און פערריסען אַרויף מיט גדלות, ווי איינער רעדט: „היינט פערשטעהט איהר, וואָס הייסט געקאָנט שרייבען?"...

— נו, רבי, וואָס וועט איהר היינט זאָגען? — האָט זיך ישראל אָנגערופען צו ירחמיאל־משה'ן, נאָכדעם אַז ירחמיאל־משה האָט אויסגעטהאָן די ברילען און אַוועקגעגעבען איהם דאָס בריוועל.

— וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — האָט איהם ירחמיאל־משה געענטפערט מיט א זיפץ. — אודאי, אודאי! מהכתיתי, זעהר פיין, אַבי ער דאַווענט אַלע טאָג און לעגט תפילין. הלואי ווייטער ניט ערגער, חלילה...

— איך שמועס עס אַקעגען דעם, וואָס ער וואַכסט, מיין בנימטשיק הייסט דאָס, א מענטש, אָט דאָס מיין איך! — אַזוי מאַכט צו איהם ישראל דער שמש, און מיינען מיינט ער גאָר עפּיס אַנדערש. ביי איהם אויף דער צונג ליגען גאָר די ווערטער: „גימנאַזיע", „דאָקטאָר"... נאָר אַרויסלאָזען דאָס פונ'ם מויל האָט ער מורא, רופט ער זיך אָן צו ירחמיאל־משה'ן:

טרוקען שטיקעל ברויט, און אמאל איינגעטונקען אין זאלץ־וואסער, און אז עס מאכט זיך, ס'איז נישטא נארניט, סמאטשקעט מען א שטיקעל צוקער. צוקער איז א סגולה צום הונגער, פערשלאגט דעם אפעטיט. דערפאר לערנט מען אבער געשמאק! פערגעסט ניט: פיער גראמאטיקעס בעדארף מען אויסלערנען! היינט וואו איז געאגראפיע? וואו איז היסטאריע? און וואו איז „שאר ירקות"? מאטעמאטיק איז בלאטע; אלגעבר־רע, זאל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, האבען מיר נאך געלערענט אין דער היים, אין בית־המדרש, און די מליצה־ספרים, וואס מיר האבען זיך דעמאלט אנגעלייענט, קומען אונז היינט צונויז ביי'ם שרייבען „סאטשיניענעס". איין שטיקעל חסרון, וואס דאס לשון איז ביי אונז א ביסעל ניט אזוי שארף, ווי מע בעדארף. נאר צו גאט א האפענונג, מיר וועלען דאס אויך איבערקומען בשלום. איהר זאלט זיך גאר ניט זארגען, עס וועט, אם ירצה השם, אלסדינג זיין אזוי ווי מע בעדארף. דער עיקר — נאר ניט געזארגט און געהאפט אויף דעם וואס לעבט אייביג!"

ישראל דער שמש, אז ער האט בעקומען דאס דאזיגע בריוועל, איז ער באלד אוועק צו ירחמיאל־משה דעם מלמד, — איין אל־טער גוטער ברודער, איין עהרליכער איד און א בעל־סוד.

— זייט זשע מוחל, לייענט־דורך דאס דאזיגע בריוועל, און אז איהר וועט דאס דורכלייענען, וועט איהר זיך מטריח זיין טאקי אין איינוועגס אנשרייבען איין ענטפער, דאס הייסט, איך וואלט געקאנט אפילו אליין אנשרייבען, נאר אלץ הייסט געשריבען. אודאי וועט איהר בעסער אנשרייבען פון מיר, למאי זאל איך לייקענען?

ירחמיאל־משה דער מלמד ווייסט גאנץ גוט, אז ישראל דער שמש זאגט נעבאך א גרויסען ליגען. אזוי לאנג שמייסט מען איהם, ווי לאנג ער קאן אנשרייבען איין ענטפער! נאר ארויסבעווייזען איהם, אז ער איז א ליגנער — איז ער ניט מחויב. למאי זאל ער מבייש שטעלען א מענשען? האט ער אנגעזאטעלט די נאז מיט

איז טאקי גלאט שען, אז אַרעמע קינדער ווילען לערנען. הלואי וואלטען אלע אידען געקאנט, וואלטען זיי זיך אויך אוועקגעלאזט ערגיץ אין עק וועלט, אבי מע זאל ניט דארפען מוטשען זיך, טראָגען דעם עול פון פרנסה...

ב.

וואם איז געווען דער סוף פון יענע צוויי בחורימ'לעך, איציק און יוסיל — ווייסען מיר נישט, נאָר פון בנימטשיקען האָט ישראל רער שמיש אין א האלב יאָהר ארום מקבל געווען א בריף ניט פון וואלאזשין, ניט פון ווילנא און ניט פון „דער מיר", נאָר פון איין אנדער שטאָדט, פון א גרויסער שטאָדט, אז ער זאל זיך גאָר ניט זאָרגען, וואָרום ער, בנימטשיק הייסט דאָס, געפינט זיך אויפ'ן „רעכטען וועג", עס וועט פון איהם, מיט גאָט'ס הילף, זיין א לייט, ואָט זאל איהם נאָר העלפען, ער זאל אָפגעבען דעם עקזאמען און אריין אין גימנאזיע, וועט ער, אם ירצה השם, געהן ווייטער און „שטודיערען דאקטאָר"; און אז ער וועט „אויסשטודיערען דאקטאָר", וועט ער האבען א פיינע בכבוד'ע פרנסה אין האנד, און וועט קאנען אויסהאלטען טאטע־מאמע אויף דער עלטער; דער טאטע וועט פערשפאָרען הארעווען, זיין א שמיש, און די מאמע א שמש'טע; און די שוועסטער וועט ער, בעזרת השם, חתונה מאכען אלע דריי, און מע וועט זיצען אלע אינאיינעם בשלום ושלוה, און מע וועט האבען פיעל נחת. „און דאָס וואָס איז שייך צו אידישקייט, — אזוי האָט בנימין געשריבען — זאָלט איהר זיך, מיינע ליעבע און געטרייע, נאָר ניט זאָרגען; מע קאָן זיין געלערענט ווי די גאנצע וועלט, און פון דעסטוועגען וואָס צו גאָט איז צו גאָט. איך דאַוונען, זאָלט איהר וויסען. אלע טאָג, און לעג תפילין, און וואש זיך צום עסען, אבי ס'איז נאָר פארהאן וואָס, מחמת עסען — עסען מיר דא איין מאל אין צוויי טאָג, וואָס גאָט גיט. אמאל א

אַזעלכע נאַקעטע און באָרוויסע, הונגעריגע און דאָרשטיגע, ווי ער, — האָט מען תמיד זיך נאָר גערִיסען אַהין, אויף דער גרויסער ליכטיגער וועלט, אויף דער וועלט פון חכמה און פון וויסענשאַפט. אַליין זענען זיי געווען דאָ, און זייער קאָפּ איז געלעגען דאָרטען, צווישען די ג ר ו י ס ע, צווישען די ג ע ל ע ר ע נ ט ע, צווישען די ג ל י ק ל י כ ע. עס האָט זיי געצויגען אַהין, ווי אַ מאַגנעט, ווי אַ קליין קינד ציהט אויס די הענטלעך צו דער מאַמע... איז שוין עפּיס אַ חידוש, אַשטייגער, אַז איינמאָל אין אַ שבת־צונאַכטס האָבען דריי בית־מדרש־בחורים, איציק, יוסיל און בנימטשיק, ניט גע־סטייעט? וואָס הייסט ניט געסטייעט? — נישטאָ און אַ סוף! מע האָט זיי אויסגעזוכט אין שטאָדט, וואו די וועלט האָט אַיין עק! מילא, יענע צוויי חברה־לייט, איציק און יוסיל, זענען קבצנ'ישע קינדער, יתומים, אָהן אַ טאַטען אָהן אַ מאַמען, — וועמען זענען זיי אָפּגעגאַנגען? אָבער בנימטשיק! ישראל דער שמש האָט אַיינגעלעגט די וועלט, איבערגעקלערט גאָט ווייסט וואָס, און האָט זיך בערוהיגט ערשט אויף מאָרגען, אַז ס'איז אָנ־געקומען אַ בריוועל פון אַלע דריי ווייסע־חברה'ניקעס, אַז מע זאָל נאָר נישט איבערטראַכטען, זיי זענען, ברוך השם, געזונד און שטאַרק; זיי האָבען אַרויסגעזעהען (אַזוי שרייבען זיי), אַז דאָ אין בית־המדרש איז פאַר זיי קיין תכלית ניט, לכן האָבען זיי זיך אַוועקגעלאָזט אין דער ישיבה אַריין, קיין ווילנאָ, קיין וואַלאָזשין אָדער אין „דער מיר"... זיי האָבען מיט אַ כיון אויסגערעכענט אַלע דריי ישיבות, בכדי מע זאָל ניט וויסען, אין וואָסער אַ שטאָדט זיי צו זוכען. אָט דאָס הייסט אָפּגעאַרבייט קלוג, מיט שכל!...

ס'איז אָבער געווען אומזיסט דאָס פערשטעלען זיך מיט'ן בעהאַלטען זיך מיט'ן אַנטלויפען. ס'איז זיי קיינער מיט קיין פּאָטשט נישט נאָכגעלאָפען. די שטאָדט איז געווען, אדרבה, צו־פריעדען. ערשטענס, וועט זיין ווינציגער מיט אַ צוויי־דריי אָרעמע בחורים, וואָס מע מוז זיי אויסהאַלטען ווי ס'ניט איז; מע קאָן דאָך זיי נישט לאָזען אַזוי, זיי זאָלען אויסגעהן פון הונגער. והשנית,

פופציג יאָהר האָט זיך פער'גנב'עט אין אונזער ווינקעל אַריין אַ שטראַהל פון ליכטיגקייט און האָט אָנגעשפּאַרט דוקא אין בית־המדרש אַריין, דוקא דאָרטען, צווישען די אָרעמע בחורים, און אָנשטאָט דעם, מע זאָל לערנען „יורה־דעה", האָט מען בגנבה גענאַשט אַ שטיקעל „ביאור", שטילערהייד געשלונגען מליצה־ספרים, זיך געוואָרגען מיט אַ רוסישער גראַמאַטיקע און פערבי־סען מיט מאַפּו'ס אַ ראָמאַן. פון אַזאַ מין לערנען האָבען קיין גאונים, רבנים מפורסמים, געוויינטליך, ניט געקאָנט אַרויס. אי־דישע קינדער האָבען זיך צעקראָכען איבער דער וועלט, געוואָרען אַ תל; דאָקטוירים, אַדוואָקאַטען, משוררים, מחברים, שרייבערס, לעהרערס און גלאַט אפיקורסים. קיין רב — נישט איינער אַ רעכטער. דאָס הייסט, רבנים זענען אַרויס פון זיי אַ סך; נאָר וואָסערע רבנים? קאַזיאָנע! „קאַזיאָנע" איז דער טייטש אָנ־געהאַנגענע — אַשטייגער, ווי מע הענגט־אָן עמיצען אַ לונג־און־לעבער אויף דער נאָז; צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט — נאַט אַייך אַ באָמבע און האַלט זיך מיט איהר... נאָר אַזוי ווי מיט אונזער מעשה געהער זיך עס נישט אָן, לכן געהען מיר ווייטער.

אונזער בנימטשיק האָט געלערענט אין בית־המדרש נישט אַליין — מיט נאָך צוויי חברים, אייך אַזעלכע אָרעמע בחורימ'לעך ווי ער, און דאָס איז מאַקי געווען דער חסרון, וואָרום איין מענש אַליין קאָן אַזוי גראָב נישט זינדיגען, ווי מיט יענעם בשותפות. אַ סימן האָט איהר פון אדם הראשון: כל זמן ער האָט זיך גע־שפּאַציערט אין גן־עדן איינער אַליין, איז געווען שטיל, אַ מחיה; און אַז עס האָט זיך נאָר אַריינגעמישט די מוטער חוה, אַזוי האָט זי איהם באַלד אָנגערעדט, ער זאָל פערזוכען פונ'ם עץ־הדעת, און מי יודע אויף וואָס זי וואָלט איהם נאָך אַרויפגעפיהרט, מע זאָל זיי ניט בעצייטענס אַרויסטרייבען... דער משל איז געזאָגט געוואָרען אַקעגען בנימינ'ען. בנימין זאָל געווען זיצען און לער־נען אין בית־המדרש איינער אַליין, וואָלט געווען אַז וואויל איז איהם; ער האָט דאָך אָבער געלערענט מיט נאָך חברים, אויך

קאַרבען א זמן, א חוץ חנוכה־געלט און פּורים־געלט, חאָטש ישׂראל דער שמש לעבט אַליין כמעט נאָר פון חנוכה־געלט און פּורים־געלט. נאָר וואָס מאַכט דאָס אוים? דער מנהג העולם איז שוין אַזוי פון קדמונים, אז מיר מוזען לעבען אומעטום אייַנער פון׳ם אַנדערען: איך נעם ביי יענעם און געב אייך; איהר נעמט ביי מיר און גיט יענעם. אמת, עס מאַכט זיך נאָכּן אָפּט, אז נעמען ביי מיר נעמט איהר צוויי מאָל אַזוי פיעל וויַ מע בעדאַרף, און געבען גיט איהר יענעם א מכה; דערפאַר, אז כ׳וועל נאָר קאָנען, וועל איך ביי יענעם נעמען דריי מאָל אַזוי פיעל און וועל א י י ך געבען א מכה. מיר וועלען זיך מיט׳ן חשבון, האָט קיין יסורים ניט, אויסגלייבען. חכמים רופען דאָס אַן כּיוט פערשיעדענע נעמען: „געזעץ פון דער נאַטור", „לעבענס־מלחמה", „פאַליטישע עקאָנאָמיע" וכדומה; נאָר אַזוי וויַ מיט אונזער מעשה קאָהר זיך עס שוין נישט אָן, לכן געהען מיר וווייטער.

שפּעטער, אז בנימטשיק איז דורכגענאַנגען דעם גאַנצען קורס ביי ירהמיאל־משה׳ן, האָט איהם ישׂראל דער שמש זאָהר געוואָלט אָפּגעבען צו רב אליהו־מאיר דעם גמרא לומד, האָט איהם אליהו־מאיר נישט געקאָנט צונעמען: ראשית, איז שוין ביי איהם געווען דער חדר פול וויַ אַיין אויג; והשנית, האָט ישׂראל נישט געקאָנט צאָהלען אַזא שכר־למוד, ווי די נגידישע בעלי־בתים. האָט בנימטשיק געטהאָן דאָס, וואָס אַנדערע טהוען: אז מע האָט ניט כּיוט וואָס צו צאָהלען, לערענט מען אַליין. דערווייל איז פּאַרהאַן א גרויס בית־המדרש מיט א סך סטענדערם, מיט א סך שט־קלעך ליכט פון די יאָהרצייטען, מיט א סך ספרים: חומשים, פּסוקים, משניות׳ען, גמראָס מיט מדרשים — און וואָס ניט? אַבי מע וויל נאָר, קאָן מען לערנען אויף א בוידעם אויך. קאָרג גרויסע מענשען, גאונים, זענען אויסגעוואַכסען ביי אונז אָט אזוי. ערגיץ ביי א סטאַטשיק אין בית־המדרש? אזעלכע גרויסע מענשען, גאונים, מפורסמים וואָלטען מיר, קאָן זיין, געהאַט אויצטער אָהן א שעיר; דער חסרון איז אָבער, וואָס אין די לעצטע פיערציג־

א „וויגרישנע ביליעט"

א.

— בנימטשיק — דאָס וואכסט ביי מיר א וויגרישנע ביליעט.

אזוי האָט געזאָגט ישראל דער שמש פון דער אלטער שול אויף זיין זוהנדעל בנימין, וואָס האָט געהאט א שם פאר א גוט יונגעל נאָך בשעת ער האָט געלערענט ביי ירחמיאל־משה דעם מלמד אין חדר. ירחמיאל־משה האָט זיך גאָר נישט געקאָנט אָפּ־לויבען פון איהם.

— אייער קלייניער — האָט ער איינמאָל געזאָגט צו ישראל דעם שמש — איז ביי מיר, קיין עין־הרע, פון די בעסטע. ער־שטענס, איז ער א גרויסער מתמיד, א וואויל־ער וואָס א וואויל־ער הייסט; היינט דאָס קעפּעל זיינס, די תפיסה, מיין איך, דער זכרון — איז אזעלכעס, וואָס מע באדארף עס זוכען; וועז ביי איהם זאָל זיין דער זכרון אזוי ווי די תפיסה, מיין איך פארקעהרט, די תפיסה אזוי ווי דער זכרון — עהע־הע!

דעם „עהע־הע!" ציהט־אויס ירחמיאל־משה דער מלמד מיט א ניגון, און ישראל דער שמש וועדר ברייטער ווי לענגער.

— גאָט זאָל אייך געבען געזונט און פרנסה! — בענשט ער דעם מלמד און העלפט איהם צונויפלעזען דעם טלית־וותפילין. דאָס איז גלאָט אזוי, א מתנה הייסט דאָס; שכר־למוד פאר זיין קינד צאָהלט ישראל דער שמש גלייך מיט אלע בעלי־בתים, צוויי

א „ווּגרישנע ביליעט"
(א לאָטעריי־צעטל)

ערצעהלונג.

נעשריבען אין יאָהר 1902.

אינהאלט

א „וויגרישנע ביליעט" 7
מיט'ן עטאפ 51
הונדערט איינס 101
מיין ערשטער ראמאן 117
צוויי אנטיסעמיטען 149
אפגעשלאגענע הושענות 163
מען איז זיך מוחל 191
מע הוליעט 225

אַרעמע און פריילִיכע. צווייטעס בוך.

איך בין דעמאלט אויסגעשטאנען, און איבערהויפט פון דער שוויע-גער — דאס ווינש איך ניט דעם גרעסטען, דעם ערגסטען שונא! — — —

פון דעמאלט אן אנטלויף איך פון עולם הבא...

זאָל מיט'ן פּראָטאָקאָל מאַכען בלא... דער אָדון איז אַ קלוגער אָדון, אַ דורכגעטריבענער; ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז אַלסדינג, וואָס איהר האָט דאָ גע'דבר'ט, איז מחילה שקר וכזב.

אַזוי מאַכט צו מיר רב אַלעזר־משה און טייטעלט מיר מיט די דינע פינגער. איך זאָל קאָנען, וואָלט איך איהם צעריסען אויף צווייען, ווי מע צערייסט, אַשטייגער, אַ הערינג. אינגאַנצען האָט ער דאָך מיך אַרויפגעפיהרט אויף דעם דאָזיגען גליטש, ימח שמו וזכרו!...

איך קאָן מעהר נישט דערצעהלען. איך קאָן אפילו ניט דערמאַנען מיך וואָס איך האָב דעמאָלט געהאַט! איהר פאַר־שטעהט דאָך שוין אַליין, אַז די עטליכע גילדען האָט מען ביי מיר צוגענומען, אין קאָטשומענט אַריין האָט מען מיך אַיינגע־זעצט און אַ משפּט האָב איך אויף זיך געהאַט — נאָר דאָס איז נאָך אַלץ בלאָטע קעגען דעם, וואָס כ'האָב געהאַט נאָכדעם, אַז ס'איז דערגאַנגען צו מיין שוועהר און שוויעגער, אַז זייער איידעם זיצט פאַר אַ מת, וואָס ער האָט געבראַכט צו פיהרען פון ערגיץ... סע פאַרשטעהט זיך, אַז זיי זענען גלייך געקומען צו פאָהרען און האָבען זיך געמעלדעט, אַז זיי זענען מיינע שוועהר און שוויע־גער — אָט דאָ האָט זיך ערשט פאַרקאָכט די רעכטע חתונה: פון איין זייט פּאָליציע נעמט מיך אויפ'ן צימבעל: „שענער בחור וואָס דו ביזט! וויבאַלד אַז די שוויעגער דיינע, יענטע בת גרשון, לעבט, היינט ווער איז געווען די געשטאָרבענע?"... דאָס א'ז נומער איינס. והשנית, האָט זיך גענומען צו מיר די שוויעגער זאָל לעבען: „איך פרעג דיך נאָר איין זאַך: זאָג מיר נאָר, וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר נעמען און באַגראָבען מיך אַ לעבע־דיגע?!"... זעלבסטפאַרשטענדליך, אַז אויפ'ן משפּט האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז איך בין ריין, ווי גינגאָלד; עס האָט געקאָסט געלט, מע האָט אַראָפּגעבראַכט עדות, דעם קרעטשמער מיט די קינדער, און מע האָט מיך פון געפענגניש באַפרייט. נאָר וואָס

די רויטע וואָנסעס, געהט־ארויס מיט מיר אין דרויסען ארויס צו דער מטה, דעקט אויף די שוואַרצע דעק, טהוט א קוק דער געשטאָרבענער אין פּנים, טהוט א מאַך מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט: „ס'איז עפּיס ניט גלאַט!"... איך קוק אויף איהם, ער אויף מיר, נאָכדעם רופט ער זיך אָן צו די גבאים:

— נו, די געשטאָרבענע קאָנט איהר באַהאַלטען, און איהם, דעם דאָזיגען חברה-מאַן, מוז איך דאָ פאַרהאַלטען, ביז איך וועל אויספאָרשען די זאַך, צי ס'איז אמת, אַז דאָס איז זיין שוויעגער און אַז זי איז געשטאָרבען פון א דערשרעק.

איהר קאָנט זיך פאָרשטעלען, ווי ביטער און פינסטער מיר איז געוואָרען פון דער דאָזיגער בשורה! פאַר צרות האָב איך זיך אָפּגעקערעוועט אָן א זייט און האָב זיך צעוויינט — ווי אַזוי, מיינט איהר, צעוויינט? ווי א קליין קינד.

— יונגערמאַן! וואָס וויינט איהר? — מאַכט צו מיר יענער, דער קלייניטשקער, וואָס מע רופט איהם רב יוסי, און ער טרייסט מיך, רעדט מיר אויס האָס הארץ, אַז ס'וועט מיר גאָר ניט שאָדען, וואָרום ממה נפשך: בין איך דאָ ריין — וואָס־זשע האָב איך מורא? „אַז מע עסט ניט קיין קנאָבעל, הערט זיך ניט פונ'ם מויל" — לעגט-צו רב שעפּסעל דער גבאי מיט אַזא שמייכעלע, אַז עס גלוסט זיך מיר אויפוואַרפען איהם צוויי פלאַט-פייעריגע פּעטש אין ביידע גראָבע באַקען... גוואַלד! וואָס האָט מיר גענוצט אויסטראַכטען אַזא מיאוס'ען גראָבען ליגען, אַריינ-מישען אַהער די שוויעגער מיינע? עס געהט מיר טאַקי מעהר ניט אָפּ צו מיינע זיידענע קליידער, עס זאָל דערגעהן צו איהר די דאָזיגע מעשה, ווי אַזוי איך האָב זי לעבעדיגערהייד באַ־גראָבען דורך א דערשרעק!...

— יהודי בלא, שרעקט זיך נאָר ניט אַזוי, גאָט איז מיט אייך! דער אָדון איז גאָר ניט אַזא בייזער אָדון, ווי איהר מיינט. איהר נתנ'ט איהם נאָר אין יד אַריין... און דבר'ט איהם, ער

— יענטע.
— איהר פאָטער?
— גרשון.
— וויפיל אַלט איז זי געווען?
— פערציג יאָהר.
— פון וואָס איז זי געשטאָרבען?
— פון א דערשרעק.
— פון א דערשרעק?
— פון א דערשרעק.

— וואָס הייסט פון א דערשרעק? — מאכט ער צו מיר און לעגט־אַוועק די פּען, פּאַררויכערט א פּאָפּיראָס און באַטראַכט מיך פון קאָפּ ביז פּיס, און איך פּיהל, אז אָט־אָט קלעבט זיך מיר צו די צונג צום גומען. האָב איך מיך מיישב געווען, איך האַלט שוין במילא אין באַקען שקרים, דאַרף מען באַקען ווייטער! און איך האָב איהם דערצאַהלט א גאַנצע מעשה, ווי אזוי מיין שוויעגער איז געזעסען איינע אַליין איבער אַיין אַרבייט, געאַרבייט א זאָק, און האָט זיך פּאַרגעסען, אז אין שטוב זיצט איהרם א יונגל, אפּרים הייסט ער, שוין א בחור'על פון א יאָהר דרייצעהן, נאָר איין אָפּגעריסענער נאָר, א לעקיש, שפּיעלט זיך נאָך מיט'ן שאָטען. איז ער זיך מיישב און לעגט צונויף אונטער דער שוויעגער'ס פּליי־צעם ביידע הענט און מאכט א ציענעלע אויף דער וואַנט פונ'ם שאָטען און עפּענט אויף דאָס מויל און טהוט א געשריי „מעעעע!" איז זי אראָפּגעפּאַלען פונ'ם בענקל, די שוויעגער הייסט דאָס, און איז געשטאָרבען.

אזוי וועב איך איהם א לאַנג־מאָדנעם ליגען, און ער קוסט, לאָזט ניט אראָפּ קיין אויג פון מיר די גאַנצע צייט, און איך רעד, שיט, בעלעבעטשע מיט דער צונג, איך וויים אַליין ניט וואָס... אויסגעהערט מיך ביז'ן סוף, שפּייט ער אויס, ווישט זיך אויס

געקומען אהער זי מקבר זיין, און בשעת איהר וועט איהם נתנ'ען אין יד אריין, זאָלט איהר אויסקלערען עפּים א נאָמען פון דער הגדה, און דעם ערל אייערען וועלען מיר אוועקרופען אין בית אריין און מכבר זיין מיט א צנצנת יי"ש, לאָז ער זיך ניט דרעהען דאָ פאר די עינים, וועט זיין טוב מאד!

און דער אָדון דער אוראדניק איז אריין מיט מיר אין א שטוב און האָט מיך געזומען צום פראָטאָקאָל. עס זאָל מיך אזוי וויסען בייז מיט אייך אינאיינעם, ווי איך וויים, וואָס איך האָב איהם דאָרטען אָנגעבעטן. איך געדענק נאָר, אז איך האָב עפּים געבעטשעט מיט דער צונג, וואָס ס'איז מיר געקומען אויפ'ן זינען, דאָס האָב איך געזאָגט, און ער האָט פארשריבען אויף פאפיער.

— ווי אזוי רופט מען דיך?
— מאָוושע.
— דעם טאטען?
— איצקאָ.
— וויפיעל ביזט דו אלט?
— נייענצעהן יאָהר.
— א באוויבטער?
— א באווייבטער.
— קינדער פארהאן?
— פארהאן.
— וואָס איז דיין טהועכטם?
— א סוחר.
— ווער איז דאָס געשטאָרבען?
— מיין שוויעגער.
— ווי אזוי האָט זי געהייסען?

איז? דערזעה איך איין אוראַדניק, לאָז איך אָפּ הענט און פיס, חאָטש איך האָב אויף מיין לעבען נישט אָנגעריהרט, ווי מע זאָגט, קיין פליעג אויף דער וואַנט, און איך ווייס גאַנץ גוט, אַז איין אוראַדניק איז אַ מענטש, אַ בשר־ודם גלייך מיט אַלע מענטשען. אדרבה, איך קען אַ אידען, וואָס לעבט מיט'ן אוראַדניק, ווי אַנ־דערע צוויי, געהען איינס צום אַנדערען צו־גאַסט, קומט יום־טוב עסט דער אוראַדניק ביי'ם אידען פיש און דעם אידען איז דער אוראַדניק מכבד מיט אייער, קאָן זיך גאָר ניט אָפּלויבען, וואָס פאַר אַ גוי דאָס איז! און פון דעסטוועגען, אַז איך דערזעה איין אוראַדניק, אַנטלויף איך. אַפּנים, אַז ס'איז אַ ירושה־זאַך, וואָרום איך אַליין, דאַרפט איהר וויסען, קום אַרויס פון „געשמיסענע", פון די סלאַ־וויטער הייסט דאָס, טאַקי פון די אמת'ע סלאַוויטער וואָס בימי וואַסילטשיקאָוו, וואָס וועגען דעם האָב איך אַייך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען גאַנצע פּעק! נאָר שאַ! איך בין שוין, דאַכט מיר, אויף יענער זייט בויבעריק?...

האָט מיך, הייסט דאָס, דער אָדון דער אוראַדניק גענומען אויפ'ן צימבעל: ווער בין איך און וואָס בין איך און פון וואַנען און וואוהין פאָהר איך? געה דערצעהל איהם אַ מעשה, אַז איך זיץ ביי'ם שוועהר אין זוואָהיל אויף קעסט און דאָס פאָהר איך קיין ראַדאָמישלי נאָך אַ פּאַס! לאַנג לעבען זאָלען טאַקי די גבאים, וואָס זיי האָבען מיך אויסגעלייזט פון אַ צרה: איינער פון יענע צוויי גבאים, דער קליינער וואָס מיט'ן אויסגעפליקטען בערדעל, האָט אַוועקגערופען דעם אָדון אויף אַ זייט, מיט איהם עפּיס גע'־סוד'עט זיך דאָרטען, און דער הויכער וואָס מיט די דינע פינגער האָט מיך דערוויילע געלעהרענט און אַיינגעטייט מיט די פינגער, וואָס איך זאָל זאָגען:

— יהודי בלא! איהר דבר'ט איהם, אַז איהר זענט אַ היגער, נאָר איהר זיצט ניט ווייט סמוך לעיר, און דאָס איז אַייער חמותי, הייסט דאָס די שוויעגער אַייערע איז נפטר געוואָרען, זענט איהר

האלב קערבעל! חאטש א פערציגער גיט אונז! מיר זענען צוויי געבוירענע קאליקעם, איינער א בלינדער, דער אנדערער א קרומער, גיט אונז חאטש א גילדען, א גילדען אויף צוויי קאליקעם, צוויי קאליקעם איין גילדען זענען תמיד וועדטה!...

— וואם הערט איהר, וואם ער וועט אייך דערצעהלען קא־ליקעם? — שרייט נאך א שלעפער אן שטופט־אפ יענעם שלעפער מיט די פים. — אט דאם הייסט ביי איהם קאליקעם? א קאליקע איז מיין ווייב, אהן הענט, אהן פים, אהן לייב און לעבען, און מיט קליינע קינדער אויך קראנקע. גיט מיר חאטש, יונגערמאן, נאך א פיטאקעל, וועל איך זאגען קדיש נאך אייער שוויעגער, זי זאל האבען א ליכטיגען גן־ערן!

איצטער לאך איך; דעמאלט בין איך געווען ווייט פון געלעכ־טער, וואהרום די חברה ארעמעלייט זענען געוואכסען ווי אויף הייוועז. מע האט אין איין האלבע שעה פארפלייצט דעם גאנצען מארק; ס'איז אונמעגליך געווען זיך ריהרען מיט דער מטה. די חברה שמשים האבען מיט שטעקענס געמוזט נעמען זיך צעטרייבען דעם עולם; איז דערפון ארוים א געשלעג; האבען זיך שוין אנגע־הויבען קלויבען ארום אונז גויים אויך און גויעם און שקצימ'לעך און שיקסעם לרוב, ביז עס האט דערגרייכט אין די הויכע פענס־טער, פארשטעהט איהר, און עס האט זיך באוויזען דער אדון דער אוראדניק, רייטענדיג אויף א פערד, מיט א בייטשעל אין האנט, און האט מיט איין קוק און מיט עטליכע גוטע בייטשלעך צעטריבען דעם גאנצען עולם, ווי די פויגעלעך, און אליין איז ער אראפ פונ'ם פערד און צוגעגאנגען צו דער מטה חוקר ודורש זיין, וואם דא טהוט זיך, ווער איז דאם געשטארבען, פון וואם איז מען געשטארבען, און וואם איז אזוי פארפלייצט דער מארק? צום ערשטען איז איהם געפעלען א פרעג טהון מיך, ווער בין איך, פון וואנען און וואוהין פאהר איך דאם? איז מיר געוואָרען „פרחה נשמתי", און בין געבליבען אהן לשון. איך וויים ניט, וואם דאם

מילא, וואָס זאָל איך אייך נאָך דערצעהלען ווייטער? דער קרעטשמער זאָל פֿאַרמאָגען די רי"ש אלפים, וואָלט זיין ווייב ניט געקאָנט האָבען אזא לויה, ווי זי האָט געהאט! דאָס גאנצע שטעדטעל איז זיך צונויפגעלאָפען אָנקוקען דעם יונגעמאן, וואָס האָט געבראכט א בר־מינן. איינער דעם אנדערען האָט איבער־געגעבען די מעשה מיט א יונגעמאן און מיט א בר־מינן זעהר א רייכען, א רייכע שוויעגער (פון וואנען האָבען זיי געמומען, אז ס'איז מיין שוויעגער?), איז מען געקומען מקבל פּנים זיין דעם רייכען יונגעמאן, וואָס האָט געבראכט די רייכע שוויעגער און שיט מיט גאלט... מע האָט ממש געטייט אויף מיר מיט די פינגער. און ארעמע לייט? כחול הים! זינט איך לעב, זינט איך שטעה אויף מיינע פיס, האָב איך אזוי פיעל ארעמע לייט ניט געזעהען! ערב יום כפור פאר דער שוהל איז גאָר קיין דמיון ניט! מע האָט מיך געשלעפּט פאר די פאַלעס, געריסען אויף שטיקלעך. א קלייניגקייט, א יונגערמאן, וואָס שיט מיט גאלט? א גליק, וואָס די גבאים האָבען זיך אָנגענומען מיין קריוודע, נישט דערלאָזט מיך, איך זאָל אוועקגעבען דאָס גאנצע גאלט, און איבערהויפּט יענער הויכער, וואָס מיט די דינע פינגער, אלעזר־משה הייסט דאָס, איז ניט אָפּגעטראָטען פון מיר אויף קיין רגע און האָט ניט אויפּגע־הערט צו טענה'ן מיט מיר און טייטען מיט די פינגער: „יונגער־מאן! שיט נאָר נישט מיט קיין גאלט! שיטען האָט קיין שיעור ניט!" נאָר וואָס מעהר יענער האָט גע'טענה'ט, איך זאָל ניט „שיטען", האָבען זיך אלץ מעהר געקלויבען ארום מיר שלעפּערס און גריסען פון מיר שטיקער פלייש: „נישקשה! — האָבען געשריען די ארעמע לייט. — נישקשה, אז מע באגראָבט אזא רייכע שוויעגער, מעג מען זיך לאָזען קאסטען נאָך א פאָר גראָשענס! די שוויעגער האָט איהם גאלאָזט גענוג גאלט! חוץ זיין שאָדען אויף אונז געזאָגט געווארען!"

— יונגערמאן! — שרייט איינער א שלעפּער און שלעפּט מיך כיי דער פאַלע. — יונגערמאן! גיט אונז אויף צווייען איין

סטערע לאַגע מיינע, ווי מיאוס איך האָב מיך דאָ אַריינגעחאַפּט; ס'איז מיר געווען אַ בזיון מיט אַ פאַרדראָס מיט אַ האַרצוועהטיג אינאיינעם. האָב איך מיך מיישב געווען: וואָס וועל איך דאָ מאַכען מיט זיי לאַנגע מחזקות? געה איך און נעם אַרויס דאָס טייסטערעל און רוף מיך אָן צו די דריי גבאים פון חברה־קדישא:

— הערט־זשע אויס, אידען, די מעשה דערפון איז אַזוי: איך זעה שוין, אַז כ'האָב מיך דאָ גוט אַריינגעחאַפּט. דער גוטער יאָהר האָט מיך געטראָגען, איך זאָל זיך אָפּשטעלען אין אַ פעלד־קרעטשמע אָנוואַרעמען זיך און טרעפען אַקוראַט דעמאָלט, ווען דעם קרעטש־מער'ס ווייב פאַרגלוסט זיך מאַכען אַ שטאַרב, און הערען ווי אַ איד אַיין אָרעמאַן, אַ מטופּל מיט קינדער, בעט זיך, רעדט מיך צו, איך זאָל זיך קויפען עולם הבא, — באַדאַרף עס מיך קאָסטען רבי־געלט. אָט האָט איהר אַייך מיין טייסטער מיט געלט, איך פאַר־מאָג אַרום און אַרום בסך הכל אַ קערבלעך עטליכע און זיעבעציג; נעמט אַייך און טהוט אַייך, ווי איהר פאַרשטעהט; מיר לאָזט נאָר איבער אויף דער הוצאה ביז ראַדאָמישלי, און נעמט־צו ביי מיר דעם בר־מינן און לאָזט מיך אַרויס פון דאַנען מיט'ן לעבען.

אַפּנים, אַז מיינע ווערטער זענען געזאָגט געוואָרען מיט האַרץ, וואָרום אַלע דריי גבאים האָבען זיך איבערגעקוקט צווישען זיך, נישט געוואָלט זיך צוריהרען צו מיין טייסטערעל מיט געלט, און האָבען מיר געזאָגט, אַז ס'איז ביי זיי, חלילה, ניט סדום; אמת, דאָס שטעדטעל איז טאַקי אַיין אָרעם שטעדטעל, און קבצנים זענען ביי זיי פאַרהאַן אַ סך מעהר פון נגידים, נאָר נעמען אָנפאַלען אויף אַ פרעמדען מענטשען און זאָגען איהם: „זשיד, דאַוואַי ראָשע" — דאָס פע! מהכתיתי, וויפיעל איך וועל געבען מיט מיין גוטען ווילען, איז גוט; פּטור בלא כלום — דאָס געהט ניט, ס'איז אַיין אָרעם שטעדטעל. היינט עפּיס שמשים, חברה נושאי־המטה, תכריכים, בראָנפען, קרקע־געלד, געוויינטליך, צו ביסלעך, שיטען דאַרף מען ניט, וואָרום שיטען האָט קיין שיעור ניט!

איז דאָס גאָר ניט דער, וואָס איהר זאָגט? — מאַכט צו מיר דער הויבער מיט די דינע פינגער, אלעזר־משה הויסט דאָס.

איך שטעה און קוק פון איינעם אויפ'ן אַנדערען, און יענער, דער לאַנגער מיט די דינע פינגער, וואָס מע רופט איהם אלעזר־משה, שאָקעלט־צו מיט'ן קאָפּ און טייט מיט די דינע פינגער און זאָגט צו מיר:

— יאָ, יאָ, יאָ. אפשר האָט איהר אלץ ערגיץ געקויעלעט א אידינע, און אפשר טאקי אייער אייגען ווייב, און געבראכט צו פיהרען אהער און דערצעהלט א מעשה: א פעלד־קרעטשמע, דעם קרעטשמער'ס ווייב, טשאכאטקע, קלייניע קינדער, עולם הבא?...

אפּנים, אז איך בין געוואָרען רעכט טוידט פון די דאָזיגע דבורים, מחמת יענער, דער קלייניער, וואָס מע רופט איהם רב יוסי, האָט מיר גענומען אויסרעדען דאָס האַרץ, אז, אייגענטליך, זיי אלץ וואלטען ניט געהאט קיגען דעם גאָרנישט, וואָרום וואָס האָבען זיי צו מיר? זיי זענען מיך, חלילה, ניט חושד, זיי פאר־שטעהען גאָנץ גוט, אז דאָך בין איך ניט קיין גזלן און ניט קיין קויעלער. נאָר איך בין דאָך פאָרט, זאָגט ער, א פרעמדער, און א בר־מינן איז ניט קיין זעקעל קאָרטאָפלים, מע האָט צו טהון מיט א טוידטען מענטשען, מיט א מת... ס'איז, זאָגט ער, ביי אונז פאָרהאַן א ראַבינער און, לחבדיל, איין אוריאדניק, א פראָטאָקאָל מוז מען מאכען...

— יאָ, יאָ, יאָ! א פראָטאָקאָל! א פראָטאָקאָל! — שטעלט־ארויין דער לאַנגער, וואָס מע רופט איהם אלעזר־משה, און טייט מיט'ן פינגער און קוקט אויף מיר פון אויבען אראָפּ מיט אזעלכע אויגען, גלייך ווי איך וואָלט דאָ באמת אָפּגענטהאָן עפּעס אזעלכס, וואָס סע קומט מיר קרימינאל... איך האָב שוין מעהר קיין וועדטער ניט; איך פיהל נאָר, ווי א שווייס איז מיר ארויסגעטראָטען אויפ'ן שטערן, און ס'איז מיר געוואָרען, ניט פאר אייך געדאכט, נישט גוט אויף צו חלש'ען. איך האָב גוט פאַרשטאַנען די וויסטע־פינ־

— אם כן, איז וואָס? ווילט איהר, הייסט דאָס, דער יונגער־מאַן זאָל פאַהרען מיט'ן מת צוריק?

— חס ושלום! — זאָג איך. — וואָס הייסט, איך וועל פאָהרען מיט'ן מת צוריק? איך בין געקומען אהער קוים א לעבעדיגער, שיער ניט אומגעקומען אין פעלד. דער ערל האָט מיך, לאַנג לעבען זאָל ער, געוואָלט ארויסווארפען אין מיט'ן וועג פונ'ם שליטען. איך בעט אייך, האָט רחמנות, באפרייט מיך פונ'ם מת, איהר וועט אייך קויפען עולם הבא.

— עולם הבא איז אודאי א גוטער ביסען. — ענטפערט מיר איינער פון יענע צוויי, א הויכער איד א דאַרער מיט דינע פייאַער, דער וואָס מע רופט איהם אלעזר־משה. — דעם בר־מינן וועלען מיר ביי אייך צונעמען און טהון זיין רעכט, נאָר עטליכע קערבלעך וועט דאָס אייך קאָסטען.

— וואָס הייסט? — זאָג איך. — לאַ־די איך האָב גענומען אויף זיך אזא מצוה, שיער ניט אומגעקומען אין פעלד, דער ערל האָט מיך, לאַנג לעבען זאָל ער, געוואָלט ארויסווארפען פון שליטען, זאָגט איהר נאָר געלט?

— האָט איהר דערפאר עולם הבא! — מאכט צו מיר רב שעפסעל מיט אזא פאסקודנע שמייכעלע, אז סע גלוסט זיך מיר איהם אפבאָדען, ווי סע גהער צו זיין, נאָר איך האלט מיך איין מיט אלע כחות, וואָרום איך בין דאָך ביי זיי אין די הענט!

— לאָזט זיך דיענען! — זאָגט צו מיר איינער פון די אנדערע צוויי גבאים, דער וואָס מע רופט איהם רב יוסי, א אידל א קליינס מיט א האלב בערדל איין אויסגעפליקטס. — איהר דארפט וויסען, יונגערמאן, אז איהר האָט אויף זיך נאָך א באמבע: איהר האָט נישט קיין פאפיערען, קיין פאפיערען האָט איהר ניט.

— וואָסערע פאפיערען? — פרעג איך איהם.

— פון וואנען וויסען מיר, וועד דער בר־מינן איז? אפשר

צו די איבעריגע, הייסט דאָס, גבאים. **האָט זיך אָבער** דאָ נע־
טראָפען א נס, א נס מן השמים; איך האָב פֿארשפּאָרט געהן צו
די גבאים, וואָרום די גבאים זענען געגאַנגען צו מיר, זיך באַגעגענט
מיט מיר א נאָז קעגען א נאָז ביי דער טהיר, און א מאַך געטהאָן
צו מיר:

— דאָס זענט איהר אפשר דער יונגערמאַן פון דער ציעג?

— פון וואָסער ציעג? — פֿרעג איך.

— דער יונגערמאַן, הייסט עס, וואָס האָט געבראַכט צו פיהרען
אַהער א מת — זענט דאָס איהר?

— יאָ, ס'איז איך; וואָס איז דען?

— קומט צוריק, צו רב שעפּסלען, וועלען מיר זיך אַלע אינ־
איינעם האַלטען אַיין עצה.

— האַלטען אַיין עצה? — זאָג איך. — וואָס איז שוין דאָ
אַיין עצה? נעמט־צו ביי מיר דעם מת און לאָזט מיך אָפּ, וועט
איהר זיך קויפען־עולם הבא.

— עמיצער האַלט אַייך דען? — מאַכען זיי צו מיר. —
פאָהרט אַייך מיט'ן מת וואוהין איהר ווילט, אפילו קיין ראַדא־
מישלי, מיר וועלען אַייך נאָך זאָגען א דאַנק.

— א דאַנק אַייך פאַר דער עצה. — זאָג איך צו זיי.

— ניטאָ פאַר וואָס. — מאַכען זיי צו מיר, און מיר חאָפּען
זיך אַריין אַלע דריי צוריק צו רב שעפּסלען, און אַלע דריי גבאים
צוויישען זיך הויבען־אָן רעדען, שפּאַרען זיך, קריעגען זיך, כמעט
מע זידעלט זיך. יענע צוויי זאָגען אויף רב שעפּסלען, אז ער איז
תמיד א מחמיר, א האַרטער איר, וואָס איהם איז שווער אַייננצו־
בייסען; און רב שעפּסל וואַרפט זיך, שמיצט זיך, דרינגט זיי
אוים מיט פּסוקים: „עניי עירך קודמין" — אז די שטאָדט־
אַרעמעלייט זענען בילכער. פאַלעז־אז אויף איהם יענע צוויי:

— אזוי? איהר זענט א יונגערמאן פון עולם הבא? געהט זשע זיך דורך אביסעל ביי אונז אין שטעדטעל, טהוט עפּים דערצו, מע זאל אזוי גיך ניט שטאַרבען פון הונגער און פריערען פון קעלט, וועט איהר זיך קויפען עולם הבא! איין עולם־הבא־איד! א יונגערמאן, וואָס האנדעלט מיט עולם הבא! געהט אייך געזונטער הייד מיט אייער סחורה צו די הולטייעם, אפשר וועלען זיי ביי אייך האנדלען עולם הבא? מיר האָבען אונזערע אייגענע מצוות און מעשים טובים, און אז עס וועט זיך אונז פּארגלוסטען א חלק לעולם הבא, וועלען מיר זיך געפּינען איין עצה אהן אייך!

אזוי זאָגט צו מיר דער גבאי רב שעפּסעל און באגלייט מיך ארויס מיט כעס און מיט א רעכטען קנאק מיט דער טהיר, און איך שווער אייך בנאמנות, — מיר זעהען זיך דאָך מיט אייך דאָס ערשטע מאל און אפשר דאָס לעצטע מאל, — פון יענעם פריהר־מארגען אן האָב איך באקומען עפּים א באזונדערע מין שנאה צו עהרליכע אלט־פרענקישע אידען, פיינט געקריגען די, וואָס דאוונען הויך און דבקה'ן זיך און באמקען און מאכען העויות, פיינט גע־קריגען פרומאקעס און אלע מינים אידען, וואָס רעדען מיט גאָט, וואָס דיענען גאָט און וואָס טהוען אלסדינג נאָר לשם שמים, כלומרשט פון גאָט'ס וועגען. אמת, איהר וועט מיר זאָגען, אז ביי די היינטיגע, ביי די אויפגעקלערטע, איז פארהאן נישט מעהר, און אפשר נאָך ווינציגער, יושר ווי ביי די אמאליגע, ביי די פרומא־קעס? עס קאָן זיין, אז געראכט זענט איהר, נאָר וואָס דען? דער פארדראָס איז חאָטש ניט אזוי גרויס, מע רעדט חאָטש ניט מיט גאָט. אי, וועט איהר פרעגען, למאי שלאָגען זיך די היינטיגע אזוי פאר'ן אמת, לעגען־איין די וועלט, גלייך ווי דער רוח חאפּט זיי אוועק, און קומט צו עפּים — לאָזט זיך אוים, אז סע הויבט זיך נאָר ניט אן? נאָר שא! איך בין שוין, דאכט זיך, וויעדער אין בויבעריק?...

האָט מיך, היימסט דאָס, דער גבאי ראשון רב שעפּסעל, מחילה, דורכגעטריבען. וואָס טהוט מען ווייטער? דארף מען געהן ווייטער,

א גאָט'ס רחמנות. וועז איך דערבאַרעם זיך ניט אויף זיי, וויים איך ניט וואָס עס וואָלט נעבאַך געטהאָן דער קרעטשמער אין מיטען פעלד מיט א בר־מינן.

— ברוך דיין אמת... אלא נו?... מעות? חברה־קדישא?...

— וואָסער מעות? וועו מיר מעות? יענער איז איין אָרע־מאָן, איין עני ואביון, א מטופל מיט קינדער! איהר וועט פאָר־דיענען עולם הבא, רב שעפסעל.

— עולם הבא? טוב, טוב מאד! אלא מה? מה? הקדש? יהודים! נו? גם כן קבצנים! אי־א! נו־פע!

און מחמת איך האָב ניט פאַרשטאַנען, וואָס ער מיינט דער־מיט, האָט ער זיך מיט כעס אויסגעדרעהט וויעדער א מאָל מיט'ן פנים צו דער וואַנט און האָט שוין געזומען דאַוונען נישט מיט אזא היטץ ווי פריהער, שוין אביסעל שטיללער, נידעריגער מיט א טאָן, כמעט אויף א קוויטש, און געשאָקעלט זיך גיך־גיך, מיט'ן קוריער־צוג, אראָפגעוואָרפען פון זיך דעם טלית ותפילין און אָנ־געפאַלען אויף מיר נאָכדעם מיט א מין כעס, גלייך ווי איך וואָלט איהם קאַלי געמאַכט א יריד, געקויללעט די קאַפאָטע. סטייטש, זאָגט ער, דאָס שטעדטעל איז איין אָרעם שטעדטעל, האָט אויף זיך געזוג אייגענע קבצנים, וואָס אז זיי שטאַרבען, מוז מען זיי נאָך מאַכען אויף תכריכים, קומט מען אהער נאָך פון פרעמדע ערטער, פון דער גאַנצער וועלט אהער! אלע אהער!... האָב איך מיך פאַרענטפערט וויי וויט מעגליך, אז איך בין גאָר דאָ אודאי נאָט די נשמה שולדיג, אז דאָס איז נישט מעהר ווי א מת־מצוה. עללהיי, מע האָט געפונען, זאָג איך, אין גאַס א טוידטען און מע דארף איהם טהון זיין רעכט, ברענגען צו קבר ישראל! איהר זענט דאָך זאָג איך, איין עהרליכער איד, א פרומער, מע קאָן דאָך דערמיט פאַרד'ען עולם הבא! איז ער נאָך מעהר אָנגעפאַלען אויף מיר, כמעט, קאָן מען זאָגען, ער האָט מיך דורכגעטריבען. דאָס הייסט, נישט געטריבען ממש, נאָר דערנאָנגען די יאָהרען מיט וועדטער;

דאַוונען, והשנית, האָב איך געקאָנט דערווייל אָנוואַרעמען אַביסעל די איבערגעפרוירענע ביינער. און אַז דער רב שעפּסעל האָט אויס־געדרעהט צו מיר דאָס פּנים, זענען אין די אויגען ביי איהם נאָך געשטאַנען טרערען, און אויסגעזעהען האָט ער ביי מיר אין די אויגען ווי אַ געטליכער מענטש, אַ קדוש, וואָס די נשמה זיינע איז אַזוי ווייט פון דער ערד, ווי דער גרויסער פעטער גוף זיינער איז ווייט פונ׳ם הימעל. און מחמת ער האָט נאָך געהאַלטען אין מיטען דאַוונען און האָט נישט געוואָלט מפסיק זיין, האָט ער זיך אויסגעשמועסט מיט מיר אויף „לשון־קודש", דאָס הייסט, אויף אַזאַ מין שפּראַך, וואָס באַשטעהט פון מאַכען מיט די הענט, ווינקען מיט די אויגען, קנייטשען מיט די פּלייצעס. דרעהען אַביסעל מיט׳ן קאָפּ און אַביסעל מיט דער נאָז און אַ פּאָר לשון־קודש־ווערטער וואַרפּט זיך אויך דורך בתוכם. אויב איהר ווילט, קאָן איך אַייך איבערגעבען דעם דאָזיגען שמועס וואָרט ביי וואָרט; מסתמא וועט איהר שוין אַליין פאַרשטעהן וועלכס האָט געקעהרט צו מיר און וועלכס צו איהם.

— שלום עליכם אַייך, רב שעפּסעל.

— עליכם שלום. אי־אָ .. על הספסל...

— אַ דאַנק, איך בין שוין גענוג געזעסען.

— נו־אָ?... מה? מה?

— איך האָב צו אַייך אַ בקשה, רב שעפּסעל. איהר וועט פאַרדיענען עולם הבא.

— עולם הבא? טוב... אלא מה? מה?

— איך האָב אַייך געבראַכט אַ מת.

— מת? מי מת?

— אָט דאָ ניט ווייט איז פאַרהאַן אַ קרעטשמע, זיצט דאָרט אַ איד אַיין אָרעמאַן נעבאַך, איז ביי איהם, ניט דאָ געדאַכט, גע־שטאָרבען דאָס ווייב פון דער טשאַכאָטקע, געלאָזט קינדער קליינע.

מיך געזומען צו נאָכפרעגען זיך אויף די גבאים: וואו זיצט דאָ ערגיץ רב שעפּסעל, רב אלעזר־משה, רב יוסי? נעמט מען מיך צום עקזאַמען: וואָסער שעפּסעל, וואָסער אלעזר־משה און וואָסער יוסי? פּאַרהאַן, זאָגען זיי, דאָ אין שטעדטעל עטליכע שעפּסלען, עטליכע אלעזר־משהס און עטליכע יוסים. און אז איך האָב זיי געזאָגט, אז איך דאַרף צו די גבאים פון חברה־קדישא, האָבען זיי זיך ווי דערשראָקען און געזומען אויסטאָפּען ביי מיר, וואָם באַ־דאַרף עס א יונגערמאן אַזוי פּויה צו די גבאים פון חברה־קדישא? האָב איך מיך נישט געלאָזט לאַנג טאָפּען און האָב זיי אַנטפּלעקט מיין האַרץ, אויסגעזאָגט דעם זאַנצען סוד מיט דער באָמבע, וואָם איך האָב אויף זיך געזומען. האָט איהר באַדאַרפט זיהען וואָם עס האָט זיך געטהאָן! איהר מיינט, מע האָט זיך געהאָפט מיך באַפרייען פונ'ם אומגליק? חס ושלום! מע איז נאָר געלאָפען איטליכער באַזונדער אין דרויסען א קוק טהון אויפ'ן שליטען, צי עס ליגט טאַקי דאָרטען א מת, צי ס'איז איין אויסגעטראַכטע מעשה? און דערווייל איז געווָארען ארום אונז א רעדעל פון מענטשען, וואָם האָבען זיך געביטען, דאָם הייסט, מחמת קעלט זענען די מענטשען אוועק און אויף זייער אָרט האָבען זיך צונויפ־געקומען אנדערע מענטשען, געקוקט אין שליטען אריין, געשאָקעלט מיט די קעפּ, געקנייטשט מיט די פּליצעם, זיך צעפּרעגט, וואר איז דער בר־מינן, און פון וואַנען, און וואר בין איך, און ווי קומט ער צו מיר, און נישט געגעבען מיר קיין הילף פון דאַנען אַהין. קוים־קוים האָב איך ג'פּועל'ט, מע זאָל מיר אַנווייזען, וואו זיצט דאָ ערגיץ רב שעפּסעל דער גבאי. האָב איך איהם געטראָפּען שטעהן מיט'ן פּנים צו דער וואַנט, איינגעוויקעלט אין טלית ותפילין און דאַוונען אַזוי געשמאַק, מיט אזא זיסען ניגון און מיט אזוי פיעל התפּעלות, אז ממש די וועגט האָבען געוונגען. ער האָט גע־קנאַקט מיט די פינגער, געבאַמקעט און ג'דבק'עט זיך, געמאַכט משונה־מאַדנע העויות. איך האָב מיך, הערט איהר, נאָר כיהה געווען, וואָרום. ערשטענס, האָב איך ליעב גלאָט הערען אזא מין

דער אַנדערער איד וויל איהם נישט טהון קיין טובה. קיין אומה ולשון רעדט ניט אויף אונז אַזוי פיעל שלעכטס, ווי מיר אַליין. טויזענד מאָל אַ טאָג קאָנט איהר האָרכען פון וואָסער אַ אידען איהר ווילט אַזעלכע מינים ווערטער: „אַ איד איז דיר קיין קאַטאָ־וועס ניט!" „מיט אַ אידען ווילט איהר עפּיס מאַכען?" „מיט אַ אידען איז גוט קוגעל עסען!" „דאָס קאָן נאָר אַ איד!" „הערסט דו, דערויף איז דאָך עס אַ אידוניו!" „אוי, אַ איד, אַ איד!" וכדומה אַזעלכע שענע אַטעסטאַציעס, קאָמפּלימענטען. איך וואָלט אַ בעלן געווען וויסען, ווי אַזוי איז ביי „זיי", אַז עס מאַכט זיך, איינער דעם אַנדערען וויל ניט העלפען, — פאַלט מען אויך אָן אויפ'ן כלל און מע זאָגט, אַז דאָס גאַנצע פאָלק איז ניט ווערטה וואָס די ערד טראָגט דאָס? נאָר שאַ! איך בין שוין, דאַכט מיר, וויעדער אַוועק קיין בויבעריק...

שטעהען מיר, הייסט דאָס, מיט'ן שליטען אין מיטען מאַרק און וואַרטען ביז עס וועט ווערען רעכט טאָג און די שטאָדט וועט אָנהויבען אַרויסווייזען סימנים, אַז זי לעבט. און כך הוה. עס האָט זיך געלאָזט הערען ערגיץ אַ רוק פון אַ טהיר, אַ קרעכץ פון אַיין עמער, פון אַ צוויי־דריי קוימענס האָט זיך באַוויזען אַ רויך, און אַ קרעהען פון העהנער האָט זיך געלאָזט הערען אַלע מאָל שטאַרקער און לעבעדיגער; עס האָבען זיך געעפענט אַלע טהירען און עס האָבען זיך אָנגעהויבען באַווייזען גאָט'ס באַשעפענישען אין געשטאַלטען פון בהמות, קעלבלעך, ציעגען און, להבדיל, אידען, ווייבער און מיידלעך, פאַרבונדען מיט וואַרעמע שאַלען און פאַר־וויקעלט ווי די ליאַלקעס, אַיינגעהויקערט אין דרייען און איבער־געפרוירען ווי די קיסליצעס — הקיצור, מיין שטעדטעל האָט אויפ־געלעבט, ווי אַ לעבעדיגער מענטש, אַשטייגער. עס האָט זיך אויפ־געחאַפּט, אָפּגעגאָסען נעגעל־וואַסער, געחאַפּט אויף זיך דאָס מלבוש און גענומען זיך צו דער אַרבייט: די מאַנסבילען צו עבודת־הבורא, דאַוונען, לערנען, זאָגען תהלים, און די ווייבער צו די אויווענס, צו די באַקדייזשעס, צו די קעלבלעך מיט די ציעגען, און איך האָב

שעפּסלען, ער איז דער גאַנצער טהוער ביי אונז. אַ האַרטער איד, זאָג איך אַייך פריהער, איהר וועט איהם אַזוי גיך ניט אַיינבייסען.

— אַ שענעם דאַנק אַייך, זאָג איך, איהר זאָלט דערלעבען אָנזאָגען בעסערע בשורות! ווען וועל איך קאָנען זיך מיט זיי זעהען?

— וואָס הייסט ווען? אם ירצה השם, אין דערפריה נאָכ'ן דאַוונען.

— מזל־טוב אַייך! וואָס־זשע זאָל איך טהון דערווייל? לאָזט מיך חאָטש אַריין אַביסעל אָנוואַרעמען זיך. ס'איז ביי אַייך אַ מין סדום, אַפּנים?

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, האָט מיין בעל־אכסניא גאַנץ פיין פאַרשלאָסען צוריק דעם טהויער — און שאַ, שטיל, ווי אויף אַ בית־הקברות. וואָס טהוט מען ווייטער? מיר שטעהען מיט'ן שליטען אין מיטען גאַס, מיקיטאַ פייערט, וואָרטשעט, קראַצט זיך אין דער פּאָטיליצע, שפּייט און שיט מיט דרייגאָרענדיגע ברכות: „אַ מיתה משונה זאָל קומען, זאָגט ער, אויפ'ן קרעטשמער און אויף אַלע קרעטשמערס פון דער גאַנצער וועלט. מילא ער אַליין, זאָגט ער, חאַפּט איהם דער רוח! אָבער זיין פערדעל! וואָס האָט מען, זאָגט ער, צו זיין פערדעל, וואָס מע מאָרעט דאָס פון הונגער און פון קעלט? אַיין אומשולדיגע בהמה, אַ סקאָטינע, וואָס ווייסט זי?... ס'איז מיר אַ חרפּה, אַ בושה פאַר דעם ערל, און איך טראַכט מיר בשעת מעשה: וואָס קלערט, אַשטייגער, זיין קאָפּ וועגען אונז, אידען? וואָס פאַר אַ פּנים האָבען מיר, אידען, רחמנים בני רחמנים, קעגען זיי, ערלים, גראָבע לייט, אַז איין איד דעם אַנדערען וויל די טהיר נישט עפענען, לאָזט נישט אַריין זיך אָנ־וואַרעמען אפילו, זענען מיר דאָך טאַקי ווערטה דריי מאָל אַזוי פיעל, וואָס מיר האָבען!... און אָט אַזוי בין איך מצדיק את הדין, דאָס הייסט, איך געפין פאַר רעכט אַלסדינג, וואָס מיר האָבען, און מאַך שולדיג דעם גאַנצען כלל, ווי געוויינטליך אַ איד בשעת

— איך האָב געראַכט א מת.

— א מת? פיהרט איהם צו צום שמש פון חברה־קדישא.

— וואו זיצט דאָ דער שמש אייערער? ווי אַזוי רופט מען איהם?

— יחיא? רופט מען איהם, דעם שמש, און זיצען זיצט ער כּארג־אַראָפּ, טאקי ניט ווייט פון באָד.

— וואו איז דאָ ביי אייך ערגיץ די באָד?

— די באָד ווייסט איהר ניט? איהר זענט, אַפּנים, נישט קיין היגער? פון וואַנען איז א יונגערמאן?

— פון וואַנען איך בין? פון ראַדאָמישל׳י, א ראַדאָמישל׳יער בין איך, נאָר פּאָהרען פּאָהר איך פון זוואָהיל, און דעם מת פיהר איך פון א קרעטשמע דאָ ניט ווייט, טאקי דעם קרעטשמער׳ס ווייב, זי איז געשטאָרבען פון דער טשאכאָטקע.

— ניט דאָ געראַכט! וואָס זשע געהר זיך עס אַן מיט אייך?

— מיט מיר? גאָר ניט. איך בין דורכגעפּאָהרען פּאָרביי, האָט ער מיך געבעטען, דער קרעטשמער הייסט דאָס, ער זיצט אין מיטען פעלד מיט פּיצלעך קינדער, ניטאָ זי וואו צו באַהאַלטען, האָב איך מיך מיישב געווען, יענער בעט פּאַרדיענען עולם הבא, פּאר וואָס ניט?

— די מעשה איז עפּים ניט גלאַט. — מאַכט ער צו מיר. — איהר וועט זיך מוזען זעהען פּריהער מיט די גבאים.

— וואר זענען ביי אייך, אשטייגער, די גבאים? וואו, זאָג איך, זיצען זיי?

— די גבאים ווייסט איהר ניט? רב שעפּסע? א גבאי, זיצט אויף יענער זייט מארק. רב אלעזר־משה א גבאי, זיצט סאמע אין מיטען מארק. און רב יוסי, אויך א גבאי, זיצט נעבען אלטען בית־המדרש. דער עיקר וועט איהר דאַרפען זעהען זיך מיט רב

די פיס האָבען אוועקגעשליאָפּעט ווייטער, און אויך דאָס ליכט איז פאַרלאָשען געוואָרען — און געה שריי חי וקיים! האָט דאָס מיך שוין פאַרדראָסען, און איך רוף מיך אָן צו מיין ערל, ער זאָל מיר העלפען קלאָפּען מיט די קולאַקעס אין פענסטער אַריין. און מיר האָבען זיך גענומען ביידע קלאָפּען אַזוי געשמאַק, אַז דאָס פייערעל האָט זיך וויעדער אָנגעצונדען און דאָס קול האָט זיך וויעדער געלאָזט הערען פון יענער זייט טהויער:

— וואָס ווילט איהר האָבען פון מיין לעבען? וואָס פאַר אַ פּריטשעפּע?

— אין גאָטעס ווילען, — בעט איך זיך ביי איהם ווי ביי אַ גזלן, — האָט רחמנות, איך בין דאָ מיט אַ מת!

— מיט וואָסער אַ מת?

— דעם קרעטשמער'ס ווייב.

— וואָסער קרעטשמער?

— איך האָב פאַרגעסען ווי ער הייסט, נאָר זי רופט מען חוה־מיכאל בת חנה־רפאל, מיין איך חנה־רפאל בת חוה־מיכאל. חנה־חוה־חנה, מיין איך...

— איהר וועט ניט אַוועקגעהן פון דאַנען, שלים־מזל! אָט גיס איך אַייך אָפּ מיט אַיין עמער וואַסער!

אַזוי מאַכט צו מיר דער בעל־אכסניא און שליאָפּקעט אַוועק פונ'ם פענסטער און פאַרלעשט דאָס פייערעל — און געה טהו איהם עפּיס!... ערשט העט־העט, אין אַ שעה אַרום, אַז עס האָט אָנגעהויבען שאַריען אויף טאָג, האָט זיך אויפגעעפענט אַ שטיקעל טהויער און עס האָט זיך אַרויסגעשטעקט אַ שוואַרצער קאָפּ מיט ווייסע פעדערען און רופט זיך אָן צו מיר:

— דאָס האָט איהר געמאַראַבאַנעט אין די פענסטער אַריין?

— איך, ווער דען?

— וואָס האָט איהר געוואָלט?

דעמאָלט, ווען ער פאַרדיענט; אַנדערש קאָן גאָר אַ מענטש ניט זיין אויפגעלעגט. פון וואַנען נעמט זיך דאָס, אַשטייגער, וואָס אונזערע ווייבער זענען אַ סך מעהר להוט נאָך געלט, ווי מיר, מאַנספאַר־שוינען? דאַכט זיך, ווער האָרעוועט אויפ'ן געלט? מיר, צי זיי? נאָר שאַ! מיר דאַכט, איך בין שוין וויעדער פאַרקראָכען קיין בויבעריק...

זענען מיר, הייסט דאָס, געקומען מיט גאָט'ס הילף אין שטעד־טעל אַריין נאָך פאַר־פריה. דאָס שטעדטעל האָט געהאַלטען נאָך אין רעכטען שלאָף, ס'איז נאָך געווען ווייט צו טאָג, קיין פייערעל זעהט מען ניט אין ערגיץ. קוים דערזעהען אַ שטיבעל מיט אַ גרויסען טהויער און מיט אַ בעזעמעל אויפ'ן טהויער — אַ סימן פון איין אַכסניא, האָבען מיר זיך אָפּגעשטעלט, אַראָפּגעקראָכען און גע־נומען ביידע, איך מיט מיקיטאַ'ן, קלאָפּען מיט די קולאַקעס אין טהויער אַריין. געקלאָפּט־געקלאָפּט, קוים מיט צרות, גאָט האָט געהאָלפען, מיר האָבען דערזעהען אַ פייערעל אין פענסטער; נאָכ־דעם האָבען מיר דערהערט, עמיצער שליאָפּעט מיט די פיס און עס לאָזט זיך הערען אַ קול פון יענער זייט טהויער: ווער איז?

— עפענט, זאָג איך, פעטער, וועט איהר פאַרדיענען עולם־הבא!

— עולם־הבא? ווער זייט איהר? — מאַכט דאָס קול פון יענער זייט און הויבט אָן עפענען דעם שלאָס.

— עפענט אויף, זאָג איך, איך האָב געבראַכט צו פיהרען אַהער אַ מת.

— אַ וואָס?

— אַ מת!

— וואָס הייסט אַ מת?

— אַ מת הייסט אַ געשטאָרבענער. אַ געשטאָרבענע אידינע האָב איך אַהער געבראַכט צו פיהרען פון אַ דאָרף, פון אַ קרעטשמע.

און פון יענער זייט טהויער איז געוואָרען שטיל. מע האָט נאָר געהערט, ווי עס האָט זיך צוגעמאַכט צוריק דער שלאָס און

און איהם געבען אַ קוש אין פּלייצע פאַר דער גוטער בשורה, פאַר זיין גוטען קורצען שטילען „עהע", וואָס איז טהייערער ביי מיר איצטער פון דער שענסטער קלוגער דרשה. „ווי אַזוי רופט מען דיך?" — פרעג איך איהם, און עס וואונדערט מיך, פאַר וואָס האָב איך איהם ביז אַהער ניט געפרעגט זיין נאָמען. „מיקיטאַ" — ענטפערט ער מיר קורץ מיט איין וואָרט, ווי זיין שטייגער. „מיקי־טאַ?" — חזר איך איבער נאָך אַ מאָל, און דער נאָמען „מיקיטאַ" באַקומט ביי מיר אַ מאָדנעם חן. „עהע!" — ענטפערט ער מיר דערויף, ווי געוויינטליך, און עס גלוסט זיך מיר זעהר, אַז מיקיטאַ זאָל מיר נאָך עפּיס זאָגען, חאָטש צוויי־דריי ווערטער ווילט זיך מיר פון איהם האָרכען, און מיקיטאַ ווערד מיט אַ מאָל טהייער ביי מיר אין די אויגען. אויך דאָס פערדעל זיינס ווערד ביי מיר טהייער, מלא חן. און איך מאַך מיט איהם אַ שמועס וועגען זיין פערדעל; איך זאָג איהם, אַז ביי איהם איז אַ וואויל פערדעל. זעהר אַ וואויל פערדעל! ענטפערט מיר מיקיטאַ: „עהע". „און אַ שליטען איז ביי דיר, מיקיטאַ, זאָג איך, אויך אַ וואוילער!" ענטפערט ער מיר: „עהע". און מעהר וויל מיין מיקיטאַ קיין וואָרט נישט זאָגען, חאָטש בראָק איהם אויף צעהן שטיקלעך! „האָסט פיינט, זאָג איך צו איהם, רעדען, מיקיטאַ־סערדצע?" — ענטפערט ער מיר: „עהע". און איך צעלאַך מיך, ס'איז מיר פרייליך, גוט און פרייליך, גלייך ווי איך האָב דאָ אַיינגענומען אָטשאַקאָוו, אָדער געפונען אַיין אוצר, אָדער אַנטדעקט אַ נייעס, וואָס קיינער האָט דערפון ניט געוואוסט,— מיט איינעם וואָרט, איך בין גליקליך־איבערגליקליך! טאָמער ווייסט איהר וואָס? עס האָט זיך מיר געוואָלט אויפהויבען דאָס קול און אָנהויבען זינגען, ווי איהר זעהט מיך לעבען! ס'איז ביי מיר פון תמיד אָן אַזאַ טבע, אַז עס מאַכט זיך אַמאָל, ס'איז מיר גוט אויפ'ן האַרצען, זינג איך. מיינע זאָל לעבען ווייסט שוין מיין כאַראַקטער, פרעגט זי מיך: „וואָס איז שוין, נח? וויפיעל האָסט דו פאַר־דיענט, וואָס דו האָסט זיך אַזוי צעזונגען?" ביי די ווייבער קומט אויס, נאָך זייער ווייבערשען שכל, אַז פרייליך איז אַ מענטש נאָר

גלוסט זיך מיר, אז די זיסקייט מיט דער גוטסקייט זאל געדויערען נאָך און נאָך, א סך זאל עס געדויערען, לאַנג זאל עס געדויערען... נאָר א זייטיגער כח, איך וויים ניט פון וואַנען, שטעהט און טאַרעט מיך: „שלאָף ניט, נח, שלאָף ניט". און איך ריים אויף מיט גוואַלד די אויגען, און פון יענער זיסקייט לאָזט זיך אוים א מין קעלט אינוועניג אין אַלע אברים, און פון יענער גוטסקייט — א מין מרה־שחורה מיט א מורא, מיט א פּחד, מיט איין אומעט, זאל זיך דער אויבערשטער מרחם זיין! עס ווייזט זיך מיר אוים, אז מיין מת רודערט זיך, דעקט זיך אָפּ און קוקט אויף מיר מיט האַלב־צוגעמאַכטע אויגען, ווי איינער רעדט: „וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר, יונגערמאַן, אומברעננען א טוידטע אידינע, א מאַמע פון קליינע קינדער, נישט ברענגען זי צו קבר ישראל?"... און דער ווינט בלאָזט, פייפט מיט א קול פון א מענטשען, פייפט מיר גלייך אין אויהער אריין, רוימט מיר איין א שרעקליכען סוד... און שרעקליכע מחשבות, מורא'דיגע געדאַנקען, דמיונות קריכען מיר אין קאָפּ אריין, און עס שטעלט זיך מיר פאָר, אז מיר אַלע זענען דאָ אונטער'ן שניי, אַלע: איך און, להבדיל, דער ערל און דאָס פערדעל זיינען און דער מת... מיר אַלע זענען טוידט, נאָר דער מת — מערקווירדיג! — נאָר דער מת אַליין, דעם קרעטשמער'ס ווייב, איז לעבעדיג...

און פלוצים דערהער איך, מיין ערל סמאַצקעט דעם פערדעל עפּעס זעהר פריילעך, דאַנקט גאָט און צלמ'ט זיך אין דער פינסטער און זיפצט, און א נייע נשמה זעצט ער אריין אין מיר, און איך דערזעה פון דערווייטען בלישטשעט ארוים א פייערעל. דאָס פייערעל באַווייזט זיך, ווערד באַלד פארשוואונדען און באַווייזט זיך נאָך א מאָל. „א ישוב", טראַכט איך מיר, און דאַנק און לויב גאָט מיט'ן גאַנצען האַרצען, און רוף מיך אָן צו מיין ערל: „אפּנים, מיר זענען שוין, זאָג איך, אויף א שטיקעל דרך? עס ווייזט אוים, זאָג איך, אז מיר זענען באַלד אין שטעדטעל?" — „עהע!" — מאַכט צו מיר דער ערל מיט'ן פריהעריגען קורצען, שטילען טאָן, שוין אהן א שום כעס, און עס ווילט זיך מיר ארומנעמען איהם פון הינטען

זאָגט ער, איהם געשטעלט פּאָפּעריק דאָס ערשטע גלעזעל בראַנפּען, איידער ער האָט זיך געלאָזט צורעדען טהון אזא נארישקייט — נעמען צו זיך איין אומגליק אין שליטען אריין, און איבער א האַלבען שמאַרדאָווינע פּאַרפּאַלען ווערען דאָ אין מיטען פּעלד, צו אַלדי רוחות, מיט'ן פערדעל אינאיינעם! מילא ער, זאָגט ער, איז נאָך ווי עס איז, אפשר איז איהם באַשערט אָט דאָ א מיתה משונה אייג־נעמען, אָבער דאָס פּערדעל נעבאָך? וואָס האָט ער געהאַט צו דעם דאָזיגען פערדעל? איין אומשולדיגע בהמה, א סקאָטינע, וואָס ווייסט זי?...

איך וואָלט געמעגט שווערען, אז טרערען הערען זיך ביי איהם אין קול... איך ווייל איהם אויסרעדען דאָס האַרץ, זאָג איהם צו נאָך א חצי פויגעל מיט נאָך צוויי גוטע טרונק בראַנפּען, ווערד ער מלא כעס און זאָגט מיר נאָך אָפּען, אז טאָמער וועל איך ניט אַנשוויגען ווערען, נעמט ער און ווארפט מיר נאָר ארויס די מציאה פונ'ם שליטען! און איך טראכט מיר: וואָס טהו איך, אשטייגער, אז ער נעמט טאקי חלילה און ווארפט מיר ארויס דעם מת פונ'ם שליטען מיט מיר אינאיינעם? א קשיא אויף איין עזרא, אז ער ווערד אין כעס?... און איך מוז שוין שטומען, זיצען אין שליטען איינגעזאַנ־רעט אין די קישענס און היטען זיך, איך זאָל האָטש ניט אַנשלאָפען ווערען, וואָרום, ראשית, ווי אזוי שלאָפט מען, אז סע ליגט א מת פאַר די אויגען? והשנית, האָב איך געהערט, אז ווינטער אויפ'ן פראָסט טאָר מען ניט שלאָפען; מע קאָן אזוי פאַוואַלינקע אנשלאָפען ווערען אויף אייביג... נאָר, ווי אויף־צו־להבעים, קלעפען זיך מיר די אויגען דוקא צו חאַפען א דרימעל. איך וואָלט אין דער מינוט, דאָכט מיר, אַוועקגעבען פאַר איין דרימעל מי יודע וויפיעל!... און איך ריים מיר די אויגען, און די אויגען פאַלגען ניט, און זיי שליסען זיך פאַוואַלינקע, און עפענען זיך אויף, און שליסען זיך וויעדער א מאָל, און דער שליטען שליטעלט זיך איבער'ן ווייסען, טיעפען, וויכען שניי, און עפּים א מאַדנע זיסקייט צעגיסט זיך אין אַלע מיינע אברים, און איך פיהל עפּים א משונה גוטסקייט, און עס

זיך: חוה־נחמה בת רפאל־מיכאל! חוה־נחמה בת רפאל־מיכאל! אזוי לאנג, ביז עס האָבען זיך די נעמען אָנגעהויבען פֿלאָנטען ביי מיר אין זכרון און ס׳איז שוין אויסגעקומען: חוה־רפאל בת נחמה־מיכאל, און רפאל־מיכאל בת חוה־נחמה, און האָב גאָר ניט באמערקט, אז עס הויבט עפּעס אָן ווי צו ווערען אלץ טונקעלער און טונקעלער, דער ווינט בלאָזט אלץ שטאַרקער און שטאַרקער, און דער שניי הערט ניט אויף צו שיטען און צו שיטען און פֿארשיטען דעם וועג אזוי, אז דער שליטען געהט אויף גאָט׳ס בעראָט, אין דער וועלט אריין, און מיין ערל עפּעס הער איך וואַרטשעט, פֿריהער שטילער־הייד, נאָכדעם העכער און שטאַרקער, און איך וואָלט געמעגט שוועה־רען, אז ער בענטשט מיך מיט א דרייגאַרענדיגער ברכה... פֿרעג איך איהם: גוי, וואָס איז מיט דיר? ענטפֿערט ער מיר מיט א שפּיי און מיט א רציחה, זאָל גאָט שומר ומציל זיין, און עס עפּענט זיך ביי איהם דאָס מויל און ער פֿארשיט מיך מיט וועטער: סטייטש, זאָגט ער, איך האָב איהם גאָר אומגליקליך געמאַכט מיט זיין פֿער־דעל! איבער דעם, וואָס מיר האָבען געגומען א טוידטען אויפֿן שליטען, איז דאָס פֿערדעל אראָפּ פונ׳ם וועג, און מיר בלאָנזען, און גאָט ווייסט ביז וואַנען מיר וועלען נאָך אזוי בלאָנזען, וואָרום אָט וועלד נאכט, זענען מיר גאָר פֿארפֿאלענע!... אודאי האָט ער מיר אָנגעזאָגט א שענע בשורה, און איך בין גרייט געווען פֿאהרען צוריק אין קרעטשמע אריין, אָפּפּיהרען צוריק די מצוה, איין עק, אוים עולם־הבא! זאָגט מיר אָבער דער ערל, אז איצטער איז שוין פֿארפֿאלען, נישטא ניט קיין אהין ניט קיין צוריק, וואָרום מיר דרעהען זיך ערגיץ אין מיטען פעלד, דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואו!... דער וועג איז פֿארשאָטען, דער הימעל איז פינסטער, ס׳איז שוין שטאָק־נאכט, דאָס פערדעל איז אויסגעמוטשעט צום טוידט. א מיתה משונה זאָל קומען, זאָגט ער, אויף דעם קרעטשמער און אויף אלע קרעטשמערס פון דער גאנצער וועלט! נעחאי וואָלט ער זיך, זאָגט ער, פֿריהער אויסגעבראָכען א פוס, איידער ער האָט זיך אָפּגעשטעלט נעבען דער דאָזיגער קרעטשמע! נעחאי־בי וואָלט זיך.

קומען אין שטעדטל אריין און וועל נאָר אָנרופען זיין נאָמען, אזוי וועט מען באלד צונעמען ביי מיר דעם מת, און איך וועל מיר קאָנען פאָהרען וויטער, מחמת ער איז דאָרטען, אין יענעם שטעדטל, זאָגט ער, כמה וכמה יאָהרען א יום־טוב'ניק, דאָס הייסט, אלע ימים נוראים פאָהרט ער אהין אויף יום־טוב און עס קאָסט איהם געלט אין שוהל צו דער שיסעל און, להבדיל, אין מרחץ און אומעטום, זאָגט ער, גיט ער זיי צו לייזען גוזמי־גוזמאות! און נאָך עפּיס האָט מיר אָנגעזאָגט דער קרעטשמער, אָנגעטורקעט א פולען קאָפּ, וואוהין איך זאָל צופאָהרען, און וואָס איך זאָל זאָגען, נאָר ס'איז אלסדינג מיט א מאָל ארויסגעפלויגען ביי מיר פונ'ם מח, איהר זאָלט זאָגען, ס'זאָל איבערבלייבען חאָטש א האלב ווארט — גאָלע גארניט! מיינע אלע געדאָנקען האָבען זיך געדרעהט נאָר ארום איין זאך: איך פיהר א טוידטען — און דאָס אליין איז שוין געווען גענוג, עס זאָלען מלמלבל ווערען ביי מיר אלע מיינע מחשבות און איך זאָל פארגעסען אפילו, ווי אזוי מע רופט מיך, וואָרום פון קינדווייז אָן האָב איך מורא פאר א טוידטען אימת־מות! בלייבען איינער אליין מיט א טוידטען נאָך ער־היום — איהר זאָלט מיך אָפּגיליטען! עס דאָכט זיך מיר אויס, אז די האלב־צוגעמאכטע בלומרשט־פארגלאָצטע אויגען קוקען אויף מיר און זעהען מיך, און די צוגעשלאָסענע טוידטע ליפּען וועלען זיך אט באלד אויפעפענען און עס וועט זיך לאָזען הערען א משונה קול, ווי פון אונטער דער ערד, וואָס פונ'ם כח־הדמיון אליין קאָן מען פאלען חלשות! ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אָן ביי אונז מעשיות וועגען מתים, ווי אזוי מענטשען זענען פון שרעק אליין געפאלען חלשות, אראָפּ פון זינען אדער גאָר געבליבען אויפ'ן ארט...

זענען מיר, הייסט דאָס, געפאָהרען אין דרייען מיט'ן מת. דעם מת האָב איך אָפּגעטראָטען איינע פון מיינע קישענעם און אנידער־געלעגט אין שליטען אין דער בריט ביי מיר צופוסענם, און בכדי עם זאָלען מיר ניט פלאָנטען זיך קיין אומעטיגע מחשבות, האָב איך געזומען קוקען ארויף אין הימעל אריין און שטילערהייד געזחזר'ט

אט דאָס, וואָס מע רופט אָן „העלד". אין דער מינוט בין איך גרייט געווען איבערטראָגען בערג, איבערקעהרען וועלטען; נישטאָ, דאכט זיך, די זאך, וואָס זאל זיין פאר מיר שווער. און עס האָט זיך ארויסגעריסען ביי מיר פונ׳ם מויל:

— ווייסט איהר וואָס? איך וועל זי טאקי אליין אוועקפיהרען מיט מיין ערל הייסט דאָס, פארשפאָרען אייך מטריח זיין, אָפּרייסען פון די קינדער.

און וואָס ווייטער איך האָב געערדט, האָט דאָס דאָזיגע געזינדעל אלם מעהר געווויינט, געווויינט און געקוקט אויף מיר, ווי אויף א מלאך פונ׳ם הימעל, און איך בין ביי זיך אין די אויגען געוואכסען אליץ העכער און גרעסער, כמעט ביז׳ן הימעל, פארגעסען בשעת מעשה, אז בסך־הכל האָב איך גאָר מורא זיך צוצוריהרען צו א מת, און האָב אליין מיט מיינע הענט געהאלפען איהם ארויסטראָגען און ארויפלעגען אויפ׳ן שליטען, צוגעזאָגט מיין ערל נאָך א חצי פויעל מיט נאָך א מזומנ׳עם טרונק־בראָנפען. תחילת האָט זיך מיין ערל אפילו אביסעל געקראצט אין דער פאָטיליצע, אונטערגעווארטשעט אונטער דער נאז, נאָר נאָכ׳ן דריטען קעלישעק איז ער געווארען ווייכער, און מיר זענען אוועק אין וועג אריין אלע דריי, דאָס הייסט, איך און, להבדיל, דער ערל און די געשטאָרבענע קרעטש־מערקע חוה־נחמה, אזוי האָט מען זי גערופען, חוה־נחמה בת רפאל־מיכאל, איך געדענק דאָס אזוי ווי היינט, ווארום א גאנץ וועג האָב איך מיר גע׳חזר׳ט דעם נאמען, וואָס דער מאן איהרער האָט מיר אָנגעזאָגט עטליכע מאל, וואָרום בשעת מע וועט זי באדארפען מקבר זיין, טהון איהר רעכט און בעטען זי מחילה וועט מען מוזען וויסען איהר אמת׳ען נאמען. האָב איך א גאנץ וועג גע׳חזר׳ט אויף אויסווענ׳ג: חוה־נחמה בת רפאל־מיכאל! חוה־נחמה בת רפאל־מיכאל! חוה־נחמה בת רפאל־מיכאל! און מחמת חזר׳ען האָב איך פארגעסען איהר מאנ׳ם נאמען, חאטש נעמט מיר אראָפּ דעם קאָפּ! ער האָט מיר איבערגענעבען זיין נאמען אויף און צוגעזאָגט, אז איך וועל

שטיק געווענט האָט ביי מיר צוגענומען דער דאָזיגער איד! וואָס מיר הונגער? וואר מיר קעלט? איך האָב פאַרגעסען אַלסדינג מיט אַלע מיט איינאַנדער און רוף זיך אָן צו איהם:

— איך פאָהר פון זוואָהיל פאָהר איך קיין ראַדאָמישלי, און א פוהר האָב איך זעהר א וואויל־ע. איז אויב דאָס שטעדטל, וואָס איהר זאָגט, איז ניט ווייט פון דאָנען, קאָן איך אייך צוליעב טהון געבען די פוהר, און אַליין וועל איך צוווארטען דאָ, אויב עס דארף ניט געדויערען.

— אוי, לאָנג לעבען זאָלט איהר פאָר דער מצוה! עולם הבא וועט איהר זיך קויפען, ווי איך בין א איד, עולם הבא! — מאכט ער צו מיר און חאַפט מיך שיער ארום קושען. — דאָס שטעדטל איז ניט ווייט פון דאָנען, סך־הכל א וועדסט פיער אָדער פינף. געדויערען וועט דאָס אָפּפיהרען ניט מעהר ווי א שעה צייט, און איך שיק אייך באלד אָפּ דאָס פוהרע! צוריק. עולם הבא וועט איהר זיך קויפען, ווי איך בין א איד, עולם הבא! קינדער! שטעהט אויף פון דער ערד און דאַנקט, קושט דעם דאָזיגען יונגעמאַן אין די הענט אַריין, אין די פיס אַריין, ער גיט אונז זיין פוהר גיט ער אונז, וועל איך אָפּפיהרען די מאמע אויפ'ן הייליגען אָרט! עולם הבא, ווי איך בין א איד, עולם הבא!

דאָס וואָרט „שמחה" איז ניט שייך אהער, וואָרום די קינדער חאָבען דערהערט „אָפּפיהרען די מאמע", זענען זיי צוגעפאַלען צו איהר און ערשט אָנגעהויבען וויינען איבער־א־נייעם נאָך מיט מעהר פרישקייט. נאָר א בשורה איז דאָס ביי זיי געווען אודאי א גרויסע, וואָס סע האָט זיך געפונען א מענטש, וואָס טהוט מיט זיי א חסד; נאָר גאָט אַליין האָט איהם אהער געבראכט! מע האָט אויף מיר געקוקט, ווי אויף אַיין אויסלייזער, עפּים א מין אליהו הנביא, און איך מוז אייך זאָגען דעם ריינעם אמת, איך אַליין האָב אויף זיך געקוקט בשעת מעשה ווי אויף ניט קיין געווענליכען מענטשען און בין אויסגעוואכסען מיט א מאל ביי זיך אין די אויגען, געוואָרען

אודאי האָב איך פֿארשטאַנען אויף וואָס פֿאַר אַ חתונה איך בין דאָ אָנגעקומען! דער ערשטער געדאַנק מיינער איז אפילו געווען: נח, אַנטלויפען! און איך האָב זיך אַ נעם געטהאָן צוריק און געוואָלט מאַכען פּים. נאָר עס האָט זיך צוגעמאַכט הינטער מיר די טהיר און עס האָט מיך עפּים ווי צוגעקאָוועט צו דער שוועל, און כ׳האָב נישט געקאָנט ריהרען פון אָרט. דערזעהען פֿאַר זיך אַ פּרישען פֿארשוין, האָט דער הויכער איד מיט די לאַנגע פּים זיך אַ לאָז געטהאָן צו מיר, אויסגעצויגען צו מיר ביידע הענט, ווי אַ מענטש וואָס בעט ראַטונעק:

— וואָס זאָגט איהר אויף מיין אומגליק? — מאַכט ער צו מיר און באַווייזט מיר אויף דער חברה, וואָס זיצען און ווייגען. — געשטאָרבען ביי זיי די מאַמע נעבאַך! וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? און וואָס הויבט מען אָן צו טהון?

— ברוך דיין אמת! — זאָג איך צו איהם און ווי איהם אָנהויבען טרייסטען מיט גוטע ווערטער, ווי געוויינטליך, שלאָגט ער מיר איבער אין מיטען די רעד און מאַכט צו מיר אַזוי:

— פֿארשטעהט איהר מיך, אויך די אייגענע מעשה. זי איז געווען אַ געשטאָרבענע, מיין ווייב היימט דאָס, נאָך פון פֿאר־אַיאָהרען, געהאַט די גוטע קרענק, די אמת׳ע טשאַטקע; זי האָט נעבאַך אַליין געבעטען אויף זיך דעם טוידט. נאָר וואָס דען? אָט דאָס, וואָס מיר זיצען דאָ אין אַ העק, אין מיטען פּעלד. וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? און וואָס הויבט מען אָן צו טהון? זאָל איך גענהן ערגיץ אין אַ דאָרף קריגען אַ פּוהרע׳ל און אָפּפּיהרען זי אין שטעדטע׳ל אַריין, — ווי אַזוי לאָזט מען איבער דאָ די קינדער אַליין אין מיטען פּעלד? און דאָ געהט צו נאַכט. גוואָלד, וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? און וואָס הויבט מען אָן צו טהון?

ביי די דאָזיגע ווערטער האָט זיך מיין איד עפּים מאָדנע צעוויינט, אָהן טרערען, גלייך ווי צעלאַכט זיך, און האָט אַרויסגעלאָזט אַ משונה קול פון׳ם האַלז, גלייך ווי געהוסט: „הו־הו־הו!" — אַ

איד, להבדיל, וואָלט ער דאָך מיר קלאָר געמאַכט ניט נאָר וואו די קרעטשמע איז, נאָר אפילו ווער עס האַלט די קרעטשמע, ווי אַזוי מע רופט איהם, און וויפיעל קינדער ער האָט, און וואָס ער צאָהלט פאַר דער קרעטשמע, און וואָס ער האָט פון איהר, און וויפיעל יאָהר זיצט ער דאָ, און ווער איז געזעסען פריהער — גאַנצע פּעק וואָלט ער מיר דערצעהלט. אַ מאָדנע פאָלק דאָס איז! איך מיין טאַקי אונזערע אידעלעך זאָלען געזונט זיין. ס'איז גאָר אַיין אַנדער בלוט, כלעבען!... האָב איך מיר, הייסט דאָס, געטרוימט וועגען אַ קרעטשמע אַ וואַרעמע, געפאַנטאַזיערט מכח אַ סאַמאָ־וואַר אַ הייסען, וכדומה אַזעלכע גוטע זאַכען, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט, מיין ערל האָט אַ סמאָצקע געטהאָן צום פערדעל, פאַר־קערעוועט דעם שליטען אַביסעל אויף אַ זייט, און עס האָט זיך באַוויזען אַ קליין גרוי שטיבעל, באַשאָטען מיט ווייסען פון אויבען ביז אַראָפּ, אַ פעלד־קרעטשמע, וואָס אינ'ם ווייסען שנייענדיגען פעלד זעהט זי אויס איינע אַליין עפּיס משונה עלענד, ווי אַ פאַר־וואָרפענע, אַ פאַרגעסענע מצבה... צוגעפאָהרען צו דער קרעטשמע גאַנץ ברייטליך, האָט זיך מיין ערל גענומען מיט'ן פערד און שליטעלע אין שטאַהל אַריין, און איך האָב מיך געלאָזט גלייך אין קרעטשמע אַריין, געגעבען אַיין עפּען די טהיר און... געבליבען שטעהן אויף דער שוועל, ניט אַהער, ניט אַהין! וואָס איז די מעשה? די מעשה איז אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע: אין מיטען דער קרעטשמע אויף דער ערד ליגט אַ מת, איבערגעדעקט מיט שוואַר־צען, צוקאָפּענס שטעהען אַ פּאָר מעשענע לייכטער מיט קליינע ליכטלעך, אַרום און אַרום זיצען קליינע קינדער, אָפּגעריסען־אָפּגע־שליסען, שלאָגען זיך מיט די הענטלעך אין קאָפּ, קלאָגען, וויינען, יאָמערען, שרייען: „מאַ—מע! מאַמע!" און עפּיס אַ הויכער מיט לאַנגע פיס, מיט אַ זומערדיגער צעריסענער נאַקידקע, עפּיס גאָר נישט נאָכ'ן סעזאָן, שפּאַנט אַרום הין און צוריק מיט די לאַנגע פיס און ברעכט די הענט און רעדט צו זיך אַליין: „וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? און וואָס הויבט מען אָן צו טהון?"...

שאל אין וועג אריין קיין ראדאמישלי. געווען איז דאס תחילת ווינטער, דער שניי האט זיך געלעגט פאר־פריה, א שליטס־וועג גאר איין אנטיק. דאס פערדעל, חאטש ס׳איז א ווייס, נאר געהן געהט עס ווי א מזמור, און איין ערל האב איך דערטאפט א שווייגענדיגען, פון די ערלים, וואס אויף אלסדינג וועט ער אייך ענט־פערען אדער „עהע", דאס הייסט יא, אדער „בא—ני", דאס הייסט ניין, — און ווייטער חאטש געב איהם א קרענק! ארויסגעפאהרען פון דער היים נאכ׳ן עסען, גאנץ אויפגעלעגט, א קישען פון אונטען, א קישען אין די פליצעם און א קישען אויף די פים; דאס פער־דעל שפרינגט, דער ערל סמאצקעט, דער שליטען שליטעלט, דער ווינט בלאזט, און א שנייעל רייסט זיך פון אויבען, קויקעלט זיך און פאלט, לעגט זיך, ווי פערערען, אויפ׳ן בריטען גרויסען טראקט, און אויפ׳ן הארצען מיר איז גוט, משונה גוט, בריט און פריי און ליכטיג אויף דער נשמה, פארט דאס ערשטע מאל ארויס אויף גאט׳ס וועלטעל, איינער אליין, א בעל־חבית, הייסט עס, פאר זיך! און איך שפאר מיך אן און צעלעג מיך אין שליטען נאר מעשה פריץ... נאר ווינטער, ווי וואלעם איהר זאלט ניט געהן אנגעטהאן, נאר אז דער פראסט נעמט גוט דורך, גלוסט זיך אפשטעלען זיך אנווארעמען, איבערהאפען דעם אטהעם און פאהרען ווייטער. און עס שטעלט זיך מיר פאר, אין דמיון געווינטליך, א קרעטשמע א וואלעמע, א סאמאוואר א זודיגער און א דאסעלפליישעל א פרישינקעם מיט א הייסע׳ יויך... פון אזעלכע מחשבות הויבט מיר אן קלעהמען דאס הארץ, פשוט עס ווילט זיך עפים נעמען אין מויל ארויס. איך הויב אן אריינשמועסען מיט מיין ערל מכח א קרעטשמע, איך ווייל געוואהר ווערען, צי ס׳איז נאך ווייט? ענט־פערט ער מיר: בא—נו, ניין הייסט דאס. פרעג איך איהם: שוין נאהענט? ענטפערט ער מיר: עהע, יא הייסט דאס. ווי־פיעל נאהענט — דאס איז שווער ביי איהם ארויסצויהען פונ׳ם מויל, חאטש טהו זיך אן א מעשה! און איך שטעל מיר פאר, וואס וואלט געווען, למשל, ווען אויפ׳ן ערל׳ס ארט זאל זיין א

ביז ס׳איז געקומען די צייט, מע הארף זיך פארשרייבען צום פּריזיוו, מוז מען זיך מטריח זיין דורכפאהרען אהיים קיין ראדאָמישלי צו־רעכט מאכען די פּאפּיערען, זיך אויסטאראן די ליגאטע, ארויסנעמען א פּאס, ווי געווײנטליך. דאָס איז געווען, קאָן מען זאָגען, מיין ערשטער ארויספאָהר אויף דער וועלט. האָב איך מיך געלאָזט אין מארק ארײן דינגען אין עגלה איינער אליין, צו באַווײזען, אז איך בין שוין אליין א מענטש. און גאָט האָט מיר צוגעשיקט א מציאה, איך האָב דערטאפּט אין ערל פון ראדאָמישלי מיט א שליטען, — ווינטער איז דאָס געווען — מיט א בריטער פּליצע, א געפּארבטע, און מיט צוויי פּליגלעז בײ די זײטען, ווי אין אדלער; נאָר דאָס פערדעל האָב איך גאָר ארויסגעלאָזט פונ׳ם קאָפּ, אז ס׳איז א וויים, און א וויים פערדעל, זאָגט די שווײַנגער, איז אין אומגליק. „הלוואי, זאָגט זי, איך זאָל לינגען זאָגען, די דאָזיגע נסיעה וועט זיין, האָב איך מורא, מיט שלים־שלים־מזל“... — „ביים דיר אָפּ די צונג!“ — חאָפּט זיך ארויס דער שוועהר מיט א ווארט און האָט באַלד חרטה, ווארום ער באקומט זיין פּסק אויפ׳ן ארט; נאָר צו מיר זאָגט ער שטילער־הייט: „ווייבערישע זאבובאַנעס!“, און איך הויב מיך אן גרייטען צו דער נסיעה: דעם טלית ותפילין, פּוטערגעבעקס, עטליכע קערב־לעך אויף דער הוצאה און קישענס דרויי: א קישען אויף צו זיצען, א קישען אויף אָנצושפּארען זיך און א קישען אויף די פּיס, — און דאוואי געזונטענען זיך. געקומען צום געזונטענען זיך — ניטאָ קיין ווערטער! פון תמיד אן איז ביי מיר א טבע, אז סע קומט צום געזונטענען זיך, בלייב איך אהן לשון! איך וויים ניט, וואָס זאָגט מען? עפּיס קומט דאָס אויס ביי מיר גראָבליך, ווי אזוי דרעהט מען זיך אויס צו איטליכען, מחילה, מיט׳ן הינטען און מע לאָזט זיי איבער גלאַט אזוי? איך וויים ניט, ווי אזוי איהר, נאָר ביי מיר איז דאָס געזונטענען זיך עד היום על אפּי ועל חמתי! נאָר שא! מיר דאָכט, איך הויב שוין אן פּארקריכען קיין בויבערויק... האָב איך מיך, הייסט דאָס, גאנץ פיין אפּגעזונטענט און פּא־

עולם הבא

אז איהר ווילט, וועל איך אייך דערצעהלען א שיינע מעשה, ווי אזוי איך האָב אויף זיך געהאט אמאל א פעקעל, וואס איך האָב עם אליין געטומען אויף זיך, און בין שיער־שיער ניט אומגליקליך געוואָרען! און איהר מיינט, איבער וואס? נאָר איבער דעם, וואס איך בין געווען א יונגערמאן ניט קיין ענטיטער, ניט קיין איבערגעשפּיצטער, דאס הייסט, עס קאָן זיין, איך בין נאָך היינט אויך ווייט פון א חכם, וואָרום איך זאל זיין א קלוגער, וואלט איך דאָך, ווי זאָגט איהר, געהאט גענוג; אז מע האט גענוג, איז מען דאָך אי קלוג, אי שטן, אי מע קאָן זינגען.

בין איך, הייסט דאס, געווען א יונגערמאן, געוואסען אויף קעסט ביי שוועהר און שוויעגער, געזעסען און געלערנט, ביסעל אריינגעקוקט אין די ביכלעך בסוד, די שוועהר און שוויעגער זאלען ניט ווייסען, ניט אזוי דער שוועהר, ווי די שוויעגער. איך האָב, דאַרפט איהר ווייסען, א שוויעגער א מאנסביל, דאס הייסט: א אידינע, וואס געהט אין ספּאדעק. פיהרט אליין אלע געשעפטען, אליין געטהאָן שדוכים, אליין געקליבען חתנים פאר די טעכטער. און אויך מיך האָט זי אליין אויסגעקליבען, אליין פארהערט, אליין געבראכט צו פיהרען קיין זוואהיל פון ראדאמישלי — איך בין אליין א ראדאמישלער בין איך, מסתמא האָט איהר געהאָרכט ראדאמישלי, מע האָט דאס ניט לאנג באשריבען אויפ'ן בלאט...

בין איך, הייסט דאס, געוואסען אין זוואהיל אויף קעסט, געקוועטשט דעם מורה־נבוכים, נישט ארויסגעטראטען מפּתח ביתי,

עולם הבא

ערצעהלונג

נעשריבען אין יאהר 1904.

קאַרי'ן, האָט ער געזומען די פּען צווישען די פינגער, ווי מע נעמט א פּראָפענציהער אויף אַרויסצושלעפּען א קאָרק פון א פלעשעל, און האָט אָנגעדראָפּעט פּאוואַלינקע אויפ'ן פּאַפּיער עטליכע פּאַסיקלעך מיט א צוויי־דריי רעדעלעך, און אויסגעלאָזט מיט א קלעק; — די דאָזיגע חתימה האָט געקאָנט מאכען וואָס איהר וויל אין דער וועלט, נאָר ניט „ארקאדי שווייצער". און בשעת מעשה האָט ארקאדי רעכט געשוויצט און געזאָגט, אז מחמת ער האָט יונגעלווייז זעהר א סך געשריבען, האָט דאָס איהם שטאַרק געשאדט צו דער ראיה, האָבען איהם די דאָקטוירים אָנגעזאָגט, ער זאָל זיך היטען פון א פּען, ווי אין אויג א שטאָך, נאָר הלואי, זאָגט ער, וואָלט ער געהאט דאָס געלט — וואָס ער וואָלט נאָך געקאָנט פון דעסטוועגען אויפ'ן ניכטערן האַרצען אָנשרייבען מיט הויליע ציפערען אליין!

און די דריי שכנים, וואָס האָבען געשלאָסען שותפות, האָבען זיך שפּעט, מיט'ן טאָגליכען שיין, אָפּגעזעגענט, זיך געווינשעוועט א גוטע נאכט מיט זיסע חלומות, זיך אויסגעטהאָן און געלעגט שלאָפען, און גאָט ווייסט, אויב אויף דער נאכצער וועלט זענען געווען אזעלכע דריי צופריעדענע מענשען, וואָס זאָלען שלאָפען אזוי זים, אזוי געשמאק, און זאָלען זהען אזעלכע זיסע גילדענע חלומות, ווי עס האָבען געזהען אין דער דאָזיגער נאכט, אינ'ם דאָזיגען שטאַרק־אָנגערויכערטען פינסטערען חדר'ל, כמעט אונ־טער'ן דאך, אונזערע דריי פּארשוינען.

— וואָס באַדייטען די דאָזיגע אותיות? — פרעגען ביי איהם די איבעריגע צוויי שכנים שטאַרק פערוואונדערט.

— די דאָזיגע אותיות — זאָגט טשיידעלי — באַדייטען: א מ ת, ב ר כ ה, ג נ ב ה, ד ל ו ת. דאָס הייסט, דער פּשט איז אַזוי: אַז מיר וועלען געהן מיט'ן אמת, וועט זיין ב ר כ ה, און אַז מיר וועלען געהן מיט ג נ ב ה, וועלען מיר האָבען ד ל ו ת . . . פאַרשטעהט איהר שוין? היינט לעגט זיך, זייט מוחל, מיט די חתימות!

דעם מחבר'ס איינפאַל איז אַזוי געפעלען געוואָרען, אַז דער בעל־הבית האָט איהם אונטערגעטראָגען אַ פּאַפּיראָס מיט אַזאַ מינע, גלייך ווי מע טראָגט אונטער אַ ליעב קינד אַ צוקערלעקאַכעל אָדער אַ קאָנפעקטעל, און אַרקאַדי האָט זיך ניט געקאָנט איינ־האַלטען און האָט איהם דערלאַנגט אַ רעכטען זעץ אין פּלייצע.

— בראַוואָ! וואו תורה דאָרט איז חכמה! אַזוי פלעגט זאָגען דער זיידע מיינער, דער „שומר־בגדים" אַליין, בשעת מנשה'קע דער רופא פלעגט פרייטאָג אין באָד אַ גאָל טהון אַ אידען דעם קאָפּ, אַוועקוואַרפען אין מיטען און געהן צום אַנדערען אידען.

און ס'איז געבליבען, אַז דער שותפות זאָל הייסען „א' ב' ג' ד' עט קאָמפּאַניע"...

נאָכדעם האָט זיך אָנגעהויבען ביי די נייע שותפים די צערע־מאָניע פון אונטערשרייבען זיך. פריהער פון אַלע, געוועהנליך, האָט זיך גע'חתמ'עט דער בעל־הבית, משה בראָנזענטאָלער, אַני־דערגעלעגט אַ פיינע בעל־הבתישע חתימה מיט אַ פּאָר קוועטשלעך און מיט אַ בעל־הבתיש דריידעל. נאָך איהם האָט זיך בעדאַרפט אונטערשרייבען אַרקאַדי שווייצער, האָט ער געזאָגט, אַז כל ימיו האָט ער ליעב זיך חתמ'ענען צום לעצט, לכן זאָל זיך טשיידעלי מוחל זיין חתמ'ענען פריהער. און אַז דער מחבר אַליין האָט זיך שוין צעשריבען פיינטשיק מיט אַ היבש דריידעל און מיט אַ שענעם ציק, ווי עס פּאַסט פאַר אַ שרייבער, און ס'איז געקומען צו אַר־

מיט אייער כפּול־שמונה'דיגען פּריץ דעמבאָ־דאָמבע־דעמביצקי אין אַמעריקאַ, צי זיי, דער מחבר הייסט דאָס, מיט זייערע ביכלעך? — איז אין מאָל פּאַר אַלע מאָל: וואַר פון אונז עס זאָל פּריהער ניט אויפגערעכט ווערען, באַדאַרף עס זיין יחדיו. איהר פּאַר־שטעהט? מע זאָל זיך טהיילען גלייך אויף גלייך, און די הוצאות זאָלען געהן גלייך אויף גלייך, און אַלסדינג זאָל זיין אינאיינעם, יחדיו, אין מאָל פּאַר אַלע מאָל יחדיו!

בשעת מעשה האָט אַרקאַדי שוויצער אויפגעהויבען די רעכטע האַנד אין דער הויך, דעם קאָפּ אַנגעבויגען אויף א זייט, און דער בעל־הבית מיט'ן מחבר זענען געזעסען א פּאָר מינוט פערטומלט, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און געשוויגען. דער פּלאָן איז געווען אזוי אומגעריכט און דער טאָן אזוי ערנסט, אז בראַנזענ־טאָלער איז אויפגעשטאַנען דער ערשטער פּונ'ם טיש, צוגעגאַנגען צום נייעם שכן, אויסגעצויגען איהם די לאַנגע דאַרע האָריגע האַנד און אַרויסגעלאָזט הויך אויף א קול: „יחדיו!" און אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויף דאָס מחבר'ס אַראָפּגעחאַפּט פּונ'ם בע־טל, אויסגעצויגען ביידע שכנים זיין קליין הענטל און אויס־געקוויטשעט אויף זיין דינער שטימע: „יחדיו!" און אַלע דריי שכנים האָבען זיך פּריינדליך געקוקט איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אַריין, עטליכע מאָל גוט־גוט געקוועטשט זיך ביי די הענד און איבערגע'חזר'ט נאָך עטליכע מאָל דאָס ליעבע זיסע וואָרט „יחדיו"! און פּלוצים האָט זיך דער מחבר א וואַרף געטהאָן צום קעסטל וואָס אונטער'ן בעט, אַרויסגעחאַפּט פון דאָרטען א בויגען פּאַפּיער, געבראַכט צו טראָגען א טינט און פּען, אַנגעשריבען אין דער בריים פונ'ם בויגען פּאַפּיער מיט גרויסע גע'כתיבה'טע אותיות:

א' ב' ג' ד'

און א זאָג געטהאָן צו די שכנים מיט א פערפלאָמט פּנימ'ל:

— חתמ'עט זיך, זייט מוחל, אויפ'ן דאָזיגען פּאַפּיער. דאָס איז אונזער קאָנטראַקט.

מיט די דינע פינגערלעך און האָט איהם אָפּגענעבען א שענעם א ברייטען מזל־טוב, איהם געווינשעוועט, ער זאָל דערלעבען וואָס גיכער ארויסלאָזען אלע זיינע בעריהמטע ביכער, וואָס וועדליג ער, ארקאדי שווייצער, זעהט ארוים, בעדארף דאָרטען שטעקען עפּים אזעלכס, אזעלכס, וואָס ער קאָן עס מיט קיין וועדטער נישט ארויסגעבען. און פּלוצים האָט ער זיך געגעבען א פּאטש אין שטערן, א ביסעל פערטראכט זיך און א זאָג געטהאָן:

— שאט, וויסט איהר נאָר וואָס? ס'איז דאָ א פּלאָן ביי מיר! א טהייערער פּלאָן! א גאָלדענער פּלאָן! אזא יאָהר אויף מיר!

בייד צוויי, דער בעל־הבית און דער מחבר, האָבען אויפגעשטעלט מויל און אויהערען, האָרכען וואָס פּאר א פּלאָן האָט פּאר זיי דער נייער שכן? און ארקאדי שווייצער האָט זיך געוועגדט צו זיי בזה הלשון:

— הערט זשע אוים, מיינע ליעבע אידען, וואָס איך וועל אייך זאָגען; נאָר בעטען וועל איך אייך, אז קיין פּראָיבעל זאָל ניט זיין און איהר זאָלט ניט האָבען קיין טבע פון בלאָזען זיך. מען איז דאָך היימישע מענטשען. מיר אלע דריי זענען, ברוך השם, גלייבע נגידים, אחוץ אונזער שאָדען אויף אלע אנטיסעמיטען געזאָגט געווארען! טאָמער וואָלט געווען א סברה, למשל, מיר זאָלען שליסען צווישען זיך א מין... א מין געזעלשאפט, א שותפות?

— א שותפות? אויף וואָס א שותפות? אויפ'ן דלות? נאָל־שמאָל־עט־קאָמפּאניע? — פּרעגען ביידע מיט א מאָל, דער בעל־הבית מיט'ן מחבר, און ארקאדי פּאָלט ביי זיך ניט אראָפּ און צעקייט זיי די וועדטער, בכדי זיי זאָלען פערשטעהן וואָס ער מיינט:

— איך מיין דאָס גאנץ ערנסט. איך וויל, פּארשטעהט איהר מיך, מיר זאָלען זיך געבען דאָ איינס דאָס אנדערע דאָס הייליגע וואָרט, א תקיעת־כף, אזוי ווי קיינער וויסט ניט וועמענ'ס מאָרגען עס איז, צי איך מיט מיינע דרייצעהן פּאסען אין קלוב, צי איהר

— אהא! קיין עין הרע ניט! — מאכט ארקאדי און שפרינגט־אראפ פונ׳ם בעטעל. — דאם שמעקט דאך שוין גאר מיט מיליאָ־נען, ווי איך בין אַ מענטש!

— וואם זשע דען האָט א י ה ר געמיינט? — זאגט בראָנזענ־טאלער, און טשיידעלי ווערד צעשמאלצען פאר תענוג. — לאמיר גאר דערטאפען די ערשטע עטליכע הונדערטער, אזוי לאָזען מיר ארויס תיכף ומיד דאם ערשטע ביכעל, לייזען מיר אפ א מאה אלף, לעגען מיר דאם אריין טיף אין קעשענע און נעמען זיך צו די איבעריגע ביכער, אייניגווייז; אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז מיר לאָזען ארויס אלע דרייסיג שטיק, פארשטעהט איהר דאך שוין, וואם פאר א פנים מיר באקומען דעמאלט אין דער וועלט?! איך בין אייך שוין מוחל דאם געלט — איך רעד פונ׳ם כבוד, וואם טשיידעלי וועט דעמאלט האבען, אז זיינע ביכער וועלען פארפליצען די גאנצע וועלט! איהר מעגט פון מיר לאכען, הערט איהר, זאגען, אז איך בין איין אלטער נאר, — איך בין איהם באמת מקנא, דאם הייסט, פארגינען פארגין איך איהם מיט׳ן גאנצען הארצען, נאר מקנא בין איך איהם אודאי זעהר גוט. א קליניגקייט — א ז א כ ב ו ד! א ז א נ א מ ע ן!

ביי ארקאדי שווייצער האָט זיך פערדרעהט דער קאָפּ ניט אזוי נאָך פונ׳ם כבוד מיט׳ן נאמען, ווי פון די מיליאָנען, וואם שטעהט־פאר טשיידעלי זאל דאָ פערדיענען. און דער מחבר איז מיט א מאל אויסגעוואכסען ביי איהם אין די אויגען, געוואָרען שענער גאר אויפ׳ן אויסזיכט און גרעסער אויף דער וואוכס. עם האָט זיך איהם געדאכט, אז טשיידעלי האָט טאקי א פנים פון א... א... עפּים ניט קיין געוועהנליכער פארשוין. עפּים די האָר מיט די קליינע הענטלעך עפּים... כלעבען, ער האָט שוין לאנג ארויסגעזוהן, כמעט פון דער ערשטער מינוט, אז דאם איז א מענשעל ניט ווי אלע מענשען... און אונזער ארקאדי שווייצער האָט זיך ניט געקאָנט איינהאלטען און איז צוגענאנגען צום מחבר און האָט איהם אנגענומען ביי איינע פון זיינע קליינע הענטלעך

— לאָז זיין אזוי! — לאָזט איהם צו דער בעל־הבית. — וועל־לען מיר רעכענען, אז פון עטליכע מיליאָן איז פארהאן נאָר צוויי מיליאָן אידען, וואָס לייענען ביכער. פון זיי וועלען מיר אראָפּ־רעכענען א מיליאָן, וואָס קאָנען נישט אויסגעבען קיין קערבעל אויף א ביכעל, אָדער זיי ווילען נישט קויפען קיין ביכער. בלייבט אונז איבער איין מיליאָן אידען, וואָס ווילען יא אמאל לייענען א בוך. היינט לאָמיר רעכענען שוין אויף דעם פאל, אז צוויי אידען וועלען קויפען פאָר איין קערבעל איין ביכעל אויף צו לייענען.

— רעכענט איין ביכעל אויף דרייען, — פערריכט איהם דער מחבר אליין.

— איין עק! — זאָגט דער בעל־הבית. — לאָז זיין א ביכעל אויף פיערען, אויף פינף איהרע! וויפיעל זשע האָט איהר דע־מאלט? ניט קיין צוויי הונדערט טויזענד קארבען?

— פונקט דאָם גרויסע געווינם. — מאכט ארקאדי, וואָם הויבט ערשט איצט אָן רעכט צעקייען. — אוי וועה, ס'איז דאָך עפּים טאקי נאָר נישקשה'דיג פון א געשעפּטעל, ווי איך בין א מענטש!

— וואָם זשע דען האָט א י ה ר געמיינט? — מאכט צו איהם דער בעל־הבית, און דער מחבר ווערד גרעבער ווי לענגער. — היינט שטעלט אייך פאָר, אז איך ווייל נאָר ניט רייך ווערען מיט א מאל און איך שטעל־אַוועק דעם מקח נאָר א האלב קערבעל פאָר א ביכעל?

— א חצי פויגעל איז בזיל הזול, א מציאה פאָר א גנב! — מאכט ארקאדי, ווי א מענטש, וואָם איז א מבין אויף די זאכען.

— דאָם האָט איהר פאר'ן ערשטען ביכעל. — ציהט דער בעל־הבית דעם חשבון נאָך ווייטער. — היינט וואָם וועט איהר זאָגען, מיין ליעבער הער שווייצער, אז אזעלכע ביכער זענען פארהאן ביי אונזער טשיידעלי א שטיקלעך דרייסיג?

אַרויסלאָזען איין ביכעל, און נאָכדעם וועלען מיר שוין זעהן וואָס מיר האָבען צו טהון. דערוויף איז גענוג דערווייל די ערשטע עטליכע הונדערט קערבלעך.

— סך הכל? — מאכט ארקאדי. — וואָס פאר א ראַלע שפּיעלט אזא קליינע סומע ביי אזעלכע קאַפּיטאַליסטען, ווי איהר, כלעבען, ובפרט נאָך אויף אזא גאַלדען געשעפט, ווי ביכער?

— לאַכט איהר דאָך? — זאָגט צו איהם בראָנזענטאַלער מיט פערדראָס. — וועל איך אייך ווייזען, אז איהר זענט, מחילה, א גרויסע בהמה און איהר הויבט ניט אָן צו פארשטעהן פון דאנען אהין. איהר האָט נאָר א מויל און סע רעדט. און ווייטער איהר זאָלט פארשטעהן איין עסק, ארומנעמען א זאך — דאָס ניט! אָט וועל איך אייך מאכען א פּראָסטען חשבון. זאָגט מיר, וואָס איך וועל אייך פרעגען, פּאני שווייצער, אז איהר זענט יא אזא חכם: וויפיעל, רעכענט איהר, געפינען זיך, אשטייגער, אידען?

— וואו? דאָ, אין יעהופּעץ? — פרעגט ארקאדי. — עס וועגדט זיך וואָסערע אידען; אויב סוואָלעטשעם מיט פּאַרחעם — איז, קיין עין־הרע, א סך...

— ניין, — ענטפערט איהם בראָנזענטאַלער, — ניט דאָס מיין איך! איך מיין אלע אידען ארום און ארום?

— אומעטום — העלפט איהם אונטער טשיידעלי — אויף דער גאנצער וועלט.

— אויף דער גאנצער וועלט? — מאכט שווייצער און פערקאטשעט דעם שטערן. — מע זאָגט, קיין עין־הרע, היבשלעך, אזוי פיעל מכות אלע אנטיסעמיטען אינאיינעם.

— וויפיעל זאָלען מיר רעכענען צוויישען זיי אזעלכע, וואָס לייענען ביכער? — פרענט בראָנזענטאַלער.

— וואָס לייענען ביכער וויים איך ניט, — מאכט ארקאדי — נאָר אזעלכע, וואָס שפּיעלען אין קארטען, זענען געווים מעהר; דאָס בין איך אייך ערב.

טעג יום טוב און דער ווייַן הויבט אָן צו טאָגען, און עס ווילט זיך ניט אַרויסלאָזען קיין פֿדיון...

— טאָמער וואָלט איהר פֿאַרשטעקט דעם צאַפּען? — מאַכט צו איהם בראָנזענטאָלער און דערצעהלט ווייטער: — בקיצור, אונזער טשיידעלי איז א גאָלדשפּינער, ס'איז ביי איהם א קוואַל, וואָס לאָזט זיך קיינמאָל ניט אויס. זעהט איהר אָן דאָרטען אונטער'ן בעט א קעסטל? איז דאָס פול ווי איין אויג, אָנגעפּאַקט מיט ספּרים שוין אָנגעשריבענע, און נאָך וואָסערע ספּרים! אַנטיקען שבאַנטיקען! ער האָט זיי מיר כמעט אַלע איבערגעלייענט. די ספּרים, וועט מע דרוקט זיי אָפּ און מע לאָזט זיי אַרויס אויף דער וועלט, פֿאַרצוקערט מען זיי! דער גאַנצער חסרון איז, וואָס ס'איז ניטאָ מיט וואָס צו דרוקען זיי!

— ניטאָ קיין פּאָדעם, הייסט עס? — שטעלט־אַריין אַרקאַדי שווייצער. — ס'איז ביי אייך, הייסט דאָס, א „געלד־מאַנגעל", ווי דער דייטש זאָגט, פונקט דאָס זעלבע חולאַת, וואָס ביי מיר: „בייטעל־פּיבער" רופט מען דאָס בלשון הדאָקטאָרים. וויפּיעל באַדאַרף מען דערויף, למשל, געלט?

— וואָס איז די נפקא־מינה, — זאָגט בראָנזענטאָלער — אז ס'איז ניטאָ? און דערצו איז טשיידעלי, ווי איהר קוקט איהם אָן, א מאָדנע מענטשעל, נאָר נישט דאָס, וואָס אַנדערע מחברים; אַנדערע מחברים געהען־ארום מאַכען געלט...

— בעטלען? — חאָפּט זיך אויף דער מחבר. — גיכער שטאַרבען! — און די אויגען צינדען זיך אָן ביי איהם, און די בעקלעך ווערען איהם רויט, ווי דער רויטער שניפּס, וואָס ער טראָגט אויפ'ן ווייסען פּאָפּיערענעם קאָלנער. און דער בעל־הבית ווייזט־אָן אויף איהם מיט דער האַנד, ווי א געטרייער פּאָטער אויף זיין איינגעשפּאַרט קינד.

— א גדלן! — מאַכט בראָנזענטאָלער. — א גדלן און איין עקשן! וויפּיעל איך טעָנה ניט מיט איהם, איז דאָס ווי איין ארבעם אין וואַנט. איך טענה מיט איהם: לאָמיר דערווייל

זי האָט געזוכט א פּאַרפּאַלענעם זעכסער און אויסגעטרייסעלט איהם ביי מיר אין קעשענע...

און אין הארצען טראכט זיך ארקאדי: „דאכט זיך, אזא פּימפּערעלע? גיכער געראכט זיך אויף איהם א מפּלה!"... נאָר דער בעל־הבית שטויסט זיך, וואָס ער מיינט, און רעדט ווייטער:

— פּאַרשטעהט איהר מיך, אונזער טשיידעלי'ן האָט נאָט געשענקט א מתנה, וואָס ניט איטלעכער פּאַרמאָגט דאָס, דהיינו: אלץ וואָס ער זעהט מיט די אויגען...

— נעמט ער מיט די הענט? — חאפּט אונטער שווייצער. — פּונקט ווי מיין פּעטער לייביש; איך האָב געהאט א פּעטער לייביש, האָט ער אויך געהאט אזא טבע...

— ווילט איהר האָרכען, איז גוט; אָניט — געהט אייך מיט אייער פּעטער לייביש וואוהין איך וויים! — מאכט צו איהם דער בעל־הבית.

שווייצער בלייבט זיצען ווי א סטאטיק, און בראָנזענטאָלער רעדט ווייטער:

— איז אלץ, וואָס ער זעהט מיט די אויגען, באשרייבט ער מיט די הענט; און הענט האָט איהם נאָט געגעבען גאָלדענע; ער, אז ער זעצט זיך אוועק שרייבען, קאָן ער אייך שרייבען און שרייבען אָהן איין אויסלאָז און אָהן איין אויפהער; סע שרייבט זיך ביי איהם אזוי לאַנג, ביז עס געהט אוים מאטעריאל, איך מיין טינט און פּאַפּיער.

— ער דארף זיין א ווילדער בעל־הוצאה אויף די צוויי מינים? — ווארפט אריין ארקאדי.

— וואָס פּאר א וועדע האָט דאָס אָבער קענען דעם, וואָס ער ברענגט־ארוים דערפון! מיט איין פּעשעל טינט קאָן אייך טשיידעלי אָנשרייבען א בוך פון טוויזענד בלעטלעך.

— און פּאר נויט — זעצט־צו ארקאדי — גיסט מען אונטער וואַסער, ווי די ווינשענקערס טהוען, אז עס קומט צו די אנדערע

עשרו, און טשיידעלי האָט נאָר אַלע מאָל אַריינגעוואָרפען א וואָרט מן הצד, נישט געקוקט בשעת מעשה אויף קיינעם, נאָר אָדער אַראָפּ צו זיך אויף די שפּיץ פיסלעך, אָדער אַרויף אהין ערגיץ אין דער הויך, צווישען דער וואַנד און צווישען דער סטעלי, וואו עס האָט זיך בעזעצט א שפּין, אויסגעבויט א קונציגע קיילעכיגע דירה, בריה'ש געבליבען העננען מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פים אַרויף און אַרויסגעקוקט, גאָט זאָל צושיקען עפּים פּרנסה...

— אונזער טשיידעלי — אזוי זאָגט בראָנזענטאָלער און קאטשעט א פּאפּירקאָם — איז א מענטש, וואָם קאטאָרי גאָט האָט איהם געבענטשט מיט אזא פּאַרמעגען, וואָם האָט קיין מורא ניט פאר קיין פּייער אין ניט פאר קיין וואסער, פאר פּאַרלירען אָדער פאר אַוועק'גנבה'נען; איהם קאָן קיינער נישט קאָנקורירען, איבער־שלאָגען, צונעמען; זיין סחורה איז תמיד געלט און זיין געלט איז שטענדיג מיט איהם!

ארקאדי שווייצער קאָן זיך ניט איינהאלטען און טהוט א פּרעג:

— וואָם זשע איז ביי איהם פאר א מין סחורה: דימענטען? בריליאנטען?

— נאָך טהייערער פון בריליאנטען! — זאָגט בראָנזענ־טאָלער, און טשיידעלי לאָזט אַראָפּ די אויגען. — וואָרום וואָם איז דען, איינעמטליך, בריליאנטען? בריליאנטען איז דאָך נישט מעהר ווי שטיינער, א ציערונג, א מאָדע אזעלכע; לאָז דאָם ווערען אויס מאָדע — מענט איהר דאָך נעמען אייערע בריליאנטען און ארויסוואַרפען זיי אויף א ריין אָרט. דאָם אָבער, וואָם אונזער טשיידעלי פּאַרמאָגט, איז אזא סחורה, וואָם וועט קיינמאָל ניט ארוים פון דער מאָדע, און כל זמן די וועלט איז וועלט, וועלען זיך מענטשען אָהן דעם נישט באגעהן.

— אָהא! — מאכט ארקאדי. — א אידישע נשמה קאָן מען ניט שאַצען, ווי מיין באבע עליה השלום האָט אמאָל געזאָגט, אז

— נייען־און־נייענציג מיליאן! — העלפט איהם אונטער דער מחבר, און ארקאדי פאלט־אן אויף איהם וויעדער א מאל און מאכט איהם מיט דער בלאטע:

— דייטש, איהר רעדט אויך פון מיליאנען? אנו, שוועהרט מיר אויף אייערע הייליגע נאמנות, מיין טייער שפיעלפויגעלע פון דער חלירע, אז איהר האט אמאל אויף אייער לעבען געזעהן מיט אייערע אייגענע אויגען א הונדערטער א גאנצען, וועל איך אייך צאהלען קנס וויפיעל „זיי" וועלען הייסען!

און ארקאדי ווייזט אן מיט דער האנד אויפ'ן בעל־הבית, אנגעבוינגען דאם קעפעל אויף א זייט און צוגעמאכט איין אויגעל.

— מיינט איהר דאך, אז איהר האט געטראפען? — האקט איהם אף דער בעל־הבית. — זאג איך אייך, אז איהר האט, איך בעט איבער אייער כבוד, א גרויסען טעות! טשיידעלי האט, ווי איהר קוקט איהם אן, א סך הונדערטערם! א גאנץ פארמעגען! טשיידעלי, זאלט איהר וויסען, איז א איד איין עושר, א גביר!

דאם וואהרט „גביר" האט בראנזענטאלער אפגעהאקט, ווי מיט א האקמעסער, און דער עפעקט דערפון איז געווען אזוי גרויס, אז ארקאדי שווייצער האט זיך מיט א מאל אויסגעגלייכט, ארוים־געהאפט די ציגאר פון די צייהן און געקוקט פונ'ם מחבר אויפ'ן בעל־הבית און פונ'ם בעל־הבית אויפ'ן מחבר און געפינטעלט מיט די אויגען, ווי איינער רעדט: „וואס טהוט זיך עם מיט מיר?"

קאפיטעל יא.

מחמת אונזער מחבר טשיידעלי איז, ווי דער לעזער האט שוין בעמערקט, א שטיל מענשעל, וואס האט פיינט, ווי אנדערע, בעריהמען זיך, דערצעהלען גוזמות, מאכען פון זיך א גאנצען וועזען, דערפאר האט געמוזט רעדען פאר איהם בראנזענטאלער דער בעל־הבית, דערצעהלען פאר'ן דריטען שכן רוב גדלו ורוב

איין עסק, דער מוח איז איהם ניט אויסגעטריקענט. עלעהיי, כ'איז א קאַרט און איך שטעל אויף איהר. וואָס, אפשר ניט אזוי, רב משה?

— געווים אזוי! — חאפט זיך ארוים דער מחבר טשיידעלי פאר'ן בעל־הבית און חאפט אָבער באלד א מיאוסען פסק פון ארקאדי'ן, ער זאל זיך ניט מישען וואו מע דארף ניט. מערק־ווירדיג! אויף וויפיעל בראַנזנטאַלער האָט ביי ארקאדי'ן אין די אויגען געוואונען, אויף אזוי פיעל, אדער נאָך מעהר, האָט ביי איהם דער מחבר פערלאָרען, און ארקאדי האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט איהם אָפגענאָסען מיט א גאַנצער פאָמע־ניצע:

— סקאָצע קומט, מיין ליעבער דייטש, בעל־מחבר פון דער חלירע, שוטה בן פיקהאַלץ, איהר זענט אויך דא? און איך האָב געמיינט, אז איהר האַלט שוין העט־וויים אין זיסען שלאָף, און עם חלומ'ען זיך אייך מכשפות מיט ווילדע ציגען, פיפערנאָטערס, וכדומה אזעלכע ענינים, וואָס איהר באשרייבט זיי דארטען אין אייערע ביכלעך.

דאָס קליינע מחבר'ל האָט נעבאַך געמוזט, ווי א טשערע־פאשקעלע, ארייגציהען אין זיך דאָס קעפעל און ווערען נאָך קלע־נער, ווי ער איז, און אָפשווייגען דעם דאָזיגען גרָאבען נפש, וואָס קאָן מאכען יעדען מיט דער בלאָטע. „איין עם־הארץ בלייבט איין עם־הארץ — לאָז מיינם איבערגעהן"... — קלערט ער זיך, און ארקאדי לאשטשעט זיך וויעדער צום בעל־הבית, ווי א קעצעלע.

— אפנים, רב משה, איהר זענט אזא איד, וואָס קאָטאַרי־איהר האָט פיינט יענעם אָנצומוטהען, זיך צוזעצען, ווי אנדערע זעצען זיך צו, דעקוטשען יענעם אזוי לאַנג, ביז יענער מוז זאָגען „באָם!" איך אויף אייער ארט וואָלט שוין לאַנג אָנגעשפּאַרט מיט א זיקליך געשעפט, וויסט איהר וואו? א קליניג־קייט — א פראצעס פון נייען און נייענציג מיליאָן! א וועלטל אויסצורעדען — נייען־און־נייענציג מיליאָן!

אז יענע נאכט מוז ער „באגראבען ווערען"; האט מורא פאר א גוט אויג ערגער ווי א אידינע, טאמער געווינט ער — זאגט ער, אז ער האט פערשפּיעלט, און בייט נישט קיין געלד יענעם בשעת שפּיעלען, און וועט אייך ניט לייהען פונ'ם קאהן, איהר זאלט זיך פאר איהם אויסציהען! און חאטש ער איז איצט „נישט ביי געלד" שוין פון א צייט און ווייסט נישט, פון וואנען קאן ער האבען געלד, דאך גלויבט ער, ווי איין עהרליכער איד גלויבט אין משיח'ן, אז דער „גאט פון קארטען" קאן נאך מאכען אזוי, אז ארקאדי שווייצער זאל נאך האבען געלד, און גרויס געלד! דער עיקר איז — דער ערשטער כּ־הא'ער מיט די ערשטע עהרליכע שענע פּאסען, וועט שוין נאכדעם געהן, אם ירצה השם, ווי א מזמור!

דער ערשטער געדאנק זיינער איז געווען נאכדעם, אז ער האט זיך אביסעל בערוהיגט פון די דריי מיליאן: אפשר איז דאס א בעשערטע זאך פון גאט, וואס ער האט זיך דא בעזעצט מיט רעם דאזיגען בראנזענטאלער? ווארום וואס האט ער עפּים גראד אנגעטראפען אהערצו און ניט ערגיץ אנדערש? אפשר הויבען זיך אן פון דער מינוט „זיינע זיעבען יאהר"? ביי אט אזא מין סומע פון דריי מיליאן — ווי וועט איהם ניט אראפּפּאלען חאטש עטליכע טויזענדער, איך זאג שוין נישט קיין צעהנער הונדערטער טויזענדער! און ארקאדי הויבט־אן זיך אונטערשמירען צום בעל־הבית שוין גאר מיט איין אנדער ניגון:

— זאגט זשע מיר, מיין ליעבער רב משה, — אזוי, דאכט זיך, רופט מען אייך, הא? — אשטייגער, כדומה למשל, וועז איהר טרעפט צו מיר פריהער מיט א קליין שטיקעל צייט, בשעת מיר איז, ניט היינט געדאכט, געווען גראם אין קאפּ, ענג אין קעשענע און דאס קערבעל איז געווען א ממזר, — סטייטש, נעם איך דאך ארויס די הארטע הונדערטערס בשמחה רבה ואמרו כולם און זאג: זה כּפרתי, זה חליפתי, זה הטויזענדער ילך לחיים ארוכים טובים ולשלום, ווארום ארקאדי שווייצער פארשטעהט מיט גאט'ס הילף

הער, געהט־איבער פון איינעם צום אַנדערען, גיסט זיך ווי וואַסער. אָט ליגט ביי איינעם אַ גאַנץ בערגעלע גאָלד, דאָס גאָלד וואַכסט און וואַכסט, אָט געהט דאָס אַריבער צו יענעם, און אָט איז דאָס וויעדער געקומען צוריק. אַרקאַדי שטעהט און קוקט, ווי יענער „וואַרפט די קאָרט", און חאָטש ער האָט אין דעם שפּיעל קיין שום חלק ניט, וואָרום ער איז „נקי" (אויף זיין שפּראַך), „ריין ווי אַ טעלער", נאָר גלאַט, דער גלאַנץ פון גאָלד און דאָס קלינגען פון גאָלד און דאָס גאָלד אַליין פעראינטערעסירט איהם אַזוי ווייט, אַז עס קלאָפּט איהם דאָס האַרץ פאַר יענעם, ער קוועלט־אָן אינ־איינעם מיט דעם, וואָס „נעמט־אויס", און העלפט מיט אַ זיפץ יענעם, וואָס האָט אַיינגעשטעלט און איז „אַריין ווי קורח".

ס'איז שווער צו זאָגען, וועלכעס שטעהט ביי איהם העכער — צי דאָס שפּיעל, צי דאָס געלד? ביידע זאַכען אינאיינעם זענען ביי איהם ווי צונויפגעפלאָכטען, אַיינגעפּלאָנטעט איינס אינ'ם אַנדערען, ליעב, אַיינגעבאַקען אין האַרצען, טייערער פון אַלסדינג אויף דער וועלט, און נאָר אין די צוויי זאַכען ליגט זיין נשמה, און נאָר אַרום די צוויי זאַכען דרעהען זיך אַלע זיינע מחשבות. וואָס עס זאָל זיך איהם ניט חלומ'ען — חלומ'ען זיך איהם „פּאַ־סען" (געווינס) אָדער „פּראָוואַלען" (פערלוסט), און נאָר קאָרטען און נאָר גאָלד זעהט ער פאַר די אויגען. אַז ער דערזעהט פאַר זיך געלד, איז די ערשטע מחשבה זיינע: „וויפיעל קאָן מען מיט דעם מאַכען, ווען גאָט העלפט, עס קומען אָן די רעכטע „פּאַסען", דער דרייצעהנטער, דרייצעהנטער פּאַס?" און ער הויבט אָן רעדען מיט גאָט, ווערען אַ מאמין.

אַרקאַדי שווייצער איז, ווי דאָס רוב קאָרטענשפּיעלער, אַ גרויסער, גרויסער מאמין, און נישט נאָר אַ מאמין אַליין, נאָר אַיין אַבערגלויבער, גלויבט אין גוטע און שלעכטע חלומות, געהט נישט אין קלוב אַריין שפּיעלען נישט מאָנטאָג, נישט דעם דריי־צעהנטען, קעהרט זיך אום צוריק טאָמער בעגעגענט ער אַ גלח. און אַז עס לויפט איהם איבער דעם וועג אַ קאַץ, ווייסט ער געוויס,

חדר מיט דער ציגאַר אין מויל, די הענד צענומען, די פיס צע־שפּרייט, די פּלייצעס אויפגעהויבען און דאָס פּנים שטאַרק אויס־געצויגען, און קאָן לאַנג־לאַנג נישט אויסרעדען אַ וואָרט. נאָכ־דעם טהוט ער זיך אַ פּאַטש מיט די הענד איבער די ליטקעס און צעלאַכט זיך מיט אַ קוויטש, ווי זיין שטייגער איז, און ציהט אויס:

— דריי מיליאָן קאַרבוינים! חאַ־חאַ־חאַ! אָט דאָס הייסט אַ מטבע! דריי מיליאָן! ווען איך האָב, אַשטייגער, אָט די דריי מיליאָן איינציגע! אַך טי, רבונו של עולם!!!...

קאַפּיטעל י.

די דריי מיליאָן, וואָס בראָנזענטאָלער וועט אַמאָל בעקומען, האָבען אונזער אַרקאַדי'ן, ווי מע זאָגט, אונטערגעטראָגען. ער האָט ניט אויפגעהערט אַרומצושפּאַנען, היצען זיך, שיטען מיט ווער־טער, ווי פון אַ זאַק, און דער האַלב־נאַקעטער בעל־הבית איז מיט אַ מאָל אויסגעוואַכסען, בעקומען חן ביי איהם אין די אויגען, און ער האָט זיך אָנגעהויבען צולאַסטשען זיך, צושאַרען זיך צו איהם, ווי אַ קעצעלע, אָדער ווי אַ געטרייער הונד, אַז ער וויל זיך צו'חנפה'נען צו זיין בעל־הבית.

אַרקאַדי שווייצער האָט דאָס געטהאָן ניט מחמת ער האָט אַרויסגעקוקט דערפון עפּיס אַ טובה פאַר זיך. ער האָט דאָס גע־טהאָן נאָר צוליעב דעם כח המושך פון געלד, וואָס האָט איהם תמיד געצויגען צו זיך, ווי אַ מאַגנעט. ער האָט ליעב געהאַט געלד ניט מחמת דעם, וואָס ער דאַרף דאָס אַזוי נויטיג האָבען, נאָר מחמת דעם וואָס ס'איז ג ע ל ד, מחמת דעם, וואָס „געלד איז אַ גוטע, ליעבע זאַך". אונזער אַרקאַדי האָט געקאָנט אויס־שטעהן אויף די פיס צעהן שעה כסדר אין קלוב אַרום דעם גרויסען קיילעכיגען טיש און בעטראַכטען דאָס שפּיעל, קוקען ווי דאָס דויטע קלינגענדיגע גאָלד שיט זיך אָהן אַיין עק, אָהן אַיין אויפ־

— וואָס? דריי מיליאָן קאַרבען? — חאַפּט זיך ארויס ארקאַדי שווייצער און שפּרינגט אַראָפּ פון׳ם בעטל. — וואָס הייסט דריי מיליאָן קאַרבען?

— וואָס האָט איהר זיך אזוי דערשראָקען? — מאַכט צו איהם בראָנזענטאַלער און פערדרעהט א פּאַפּיראָס און קוקט־אַראָפּ צו זיך אויף די פּים נאַנץ קאַלטבלוטיג, גליידְ ווי מע רעדט דאָ פון א דרייערל. — וואָס זענט איהר דאָ אזוי נתפּל געוואָרען? איך האָב קאַרג האַרעוואָניע דערבי?

— אָבער דריי מיליאָן? — זאָגט ארקאַדי און צענעמט די הענד.

— דריי מיליאָן. אזוי האָבען מיר אָפּגערעדט! און נישט נאָר גערעדט — טאַקי צעשריבען זיך אויף פּאַפּיער און גע׳חתם׳עט ביי׳ם נאָטאַריוס, וואָרום מען איז דאָך ניט מעהר ווי לעבעדיגע מענטשען, דער פּריץ איז שוין אַלטער פּריץ, אַליין בין איך אויך ניט קיין יונגערמאַן, איך האָב ברידער א סך מיט שוועסטער אַרעמע, א מענטש איז ניט ביי זיך אין די הענט, א קשיא אויף א מעשה? נאָט לייענט!

און בראָנזענטאַלער עפענט־אויף דאָס טישקעסטל, שלעפּט־ארוים שוין אַביסל א פערגלטען בויגען פּאַפּיער, גע׳חתם׳עט מיט א מאָדנע פערדרעהטער, פערצוקטער, פערפּלאָנטעטער חתימה מיט שלענגלעך, מיט דריידעלעך, מיט בייגלעך און מיט ווידע־לעך, און רופט זיך אָן צו ארקאַדי׳ן:

— איהר זעהט א חתימה? דאָס מאַכט: „יאָן־קאָזימירזש־זיגמונד, גראָף־דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי“...

און ארקאַדי שווייצער שטעהט און קוקט זיך איין אין דער דאָזיגער קינצליך פערדרעהטער חתימה, וואָס זעהט אוים אויפ׳ן פּאַפּיער, ווי א שלאַנג מיט א פויגל האָבען זיך ארומגענומען, איינגעפּלאָנטעט איינם אינ׳ם אנדערען, און אין מיטען א קלעק, און מע ווייסט ניט, וואו הויבט זיך אָן שלאַנג און וואו לאָזט זיך אוים פויגל. און ער בלייבט שטעהן ווי אָפּהענדיג אין מיטען

און נאך כדומה אזעלכע שטעכווערטער זאגען זיי מיר, און מיין ווייב האט זיך צוגעזעצט צו מיר איין מאל פאר אלע מאל: גט און גט. „שטיא! — טענה איך צו איהר. — וואם הערסט דו זיי? דיינע גוטע פרייגד, זאג איך, זענען דיך מקנא, פארגינען דיר נישט אזא גליק!" געה טענה מיט א אידינע. „פאר דיר, זאגט זי, דאם גליק, בינד מיך אויף אין געב מיר גט!" וואם טויג אייך, מיר האבען זיך געמוזט גט'ען, און פאר גריזאטע מיט בזיון בין איך אפגעטראטען פון מיין שטאדט און בין אריבער־געפאהרען אהערצוצו קיין יעהופיץ אינאיינעם מיט מיין פריץ, הייסט דאם, זוכען, טאמער וועלען מיר דא געפינען געלט אויף הוצאות. פארט א גרויסע שטאדט מיט אלערליי געשעפטען, מיט מעקלערס א סך, מיט מענטשען, וואם ווילען, חלש'ען פארדיענען א קערבעל, און האב איהם באזעצט, מיין פריץ הייסט דאם, אין א שענעם נומער פון א האטעל, און אליין האב איך מיר אפגע־דונגען אט־א־דעם דאזיגען בוידעם, ווי זאגט איהר, נעהענטער צו גאט, און אלע פריהמארגען נעם איך מיר דאם שטעקעלע און געה מיר ארויס אויף דער בערזע, אין דרויטען הייסט דאם, דארט, וואו אלע אידען דרעהען זיך ארום, און שלים קענטשאפט מיט דער וועלט, און ס'איז א סברה, אז מיר מאכען דא א קאמפאניע, דאם הייסט, עטליכע מענטשען לעגען זיך צונויף מיט א קאפיטאל פון היבש עטליכע טויזענד קערבלעך אויף חלקים, דאם הייסט, וויפיעל איטליכער גיט, אזוי פיעל חלקים האט ער אין געשעפט, אויף יעדען הונדערטער נעמט זיך אן צעהן טויזענד, אויף טוי־זענד — הונדערט טויזענד, אויף צעהן טויזענד — א מיליאן. און ווי פארשטעהט איהר, האט איצטער מיין ווייב חרטה? זי שיקט אונטער צו מיר אלע מאל א גוטען פרייגד, און די גוטע פרייגד ווערען צעפיקעט פאר קנאה, וואהרום ווי קאנען זיי דאם גאר איבערטראגען, אז זייער קרוב, משה בראנזענטאלער, א איד א חלפן, זאל מיט א מאל אזוי אויפגעריכט ווערען, באקומען דריי מיליאן קארבען?!

נייען־אוֹן־נייענציג מילִיאָן! ניין, זאָגען זיי, מיר זענען אייך מוחל די מילִיאָנען, גיט אונז בעסער א געשעפט פון טויזענדער... אַנדערע מאכען נאָך חוזק, דאָס גרעסטע גלעכטער, לצ'עוונען אויף וואָס די וועלט שטעהט: „וואָס הערט זיך מיט א ייערע מילִיאָנען?" ס'איז מיר געוונען, הערט איהר, א בזיון פאר מיין פּריץ, וואָס האלט אזוי פון אידען, לויבט זיי אין טאָג אריין, רעכענט זיי פאר די ערשטע חכמים אין דער וועלט — צום סוף, נאט אייך, ריינע בהמות, כשר'ע קעלבלעך, פערד, ווי איך בין א איד, פערד! תחילת האָבען זיך אפילו יא געפונען א פאר מענטלעך, וואָס האָבען איינגעשטעלט עטליכע קערבלעך אויף הוצאות, נאָר אז ס'איז געקומען, מע האָט באדארפט האָבען נאָך הוצאות, פאפיערען, דעפעשען, האָבען זיי זיך מיישב געוונען: סטאָפּ! וואָס איז די מעשה? גענוג, זאָגען זיי, ס'איז ביי זיי ניט קיין קוואל, זאָגען זיי, א ברונען נעמט זיך אויך אויסעט... געפעלט אייך אביסעל הכמים? זיי וואלטען א בעלן געוונען אויף מילִיאָנען און ס'וואל זיי קיין געלט ניט קאָסטען! געבראָטענע טייבעלעך אין מויל אריין! אַנדערע האָבען אָפּגעשוויגען, און פון אַנדערע האָבען מיר נאָך געהאט בזיונות אויך; זיי האָבען געסטראשעט מיט'ן פראָקוראָר... וואָס דארפט איהר מעהר, אז זיי האָבען ארויפגעפיהרט מיין אייגען ווייב, זי זאל ביי מיר נעמען גט.

— וואָס? איהר זענט א באווייבטער? מזל טוב אייך! — חאפט זיך אויף ארקאדי.

— געוונען א באווייבטער, — זאָגט בראָנזענטלעך — היינט שוין ניט. זאָרגט זיך ניט, מיר האָבען זיך גע'גט. קרובים האָבען זיך אריינגעמישט אין גלאט גוטע פריינד: „וואָס טויג אייך, זאָגען זיי, מילִיאָנען? היט בעסער אָפּ אייער געשעפט, א מזומן'ער גראָשען איז טייערער פון אלע חלומות, און וואָס טויג אייך, זאָגען זיי, ארומפיהרען זיך מיט'ן דאָזיגען אָדון? נאָט ווייסט, וואָס פאר א נפש דאָס איז? אפשר איז דאָס איין אדם בפקדך?"

איזראעליטי" — טאקי מיט דעם דאזיגען לשון, ווי איהר זעהט מיך א אידן!

— וואס טויג מיר זיינע קאמפלימענטען? — מאכט ארקאדי. — איהר דערצעהלט בעסער, וואס האט איהר געמאכט מיט די אידן?

— הערסט דו? — זאגט בראנזענטאלער. — אט דא הויבט זיך ערשט אן די רעכטע מעשה!

— מאקי באמת? — מאכט ארקאדי שווייצער. — וואס זשע איז געווען ביז אהער?

— א הקדמה. — רופט זיך אן דער מחבר.

— אמת, טשיידעלי איז גערעכט, דאס איז געווען נישט מעהר ווי א הקדמה; נאר שרעקט זיך ניט, די הקדמה איז גרעסער פון'ם ספר.

אזוי זאגט בראנזענטאלער דער בעל־הבית און דערצעהלט ווייטער די געשיכטע מיט די מיליאנען.

קאפיטעל ט.

— שא, ווארט זשע האלטען מיר? יא, ביי אונזערע אידעלעך. אונזערע אידעלעך זענען, ברוך־השם, אזא פאלק, וואס קאטארע זיי וועלען אייך קויפען און פארקויפען, האנדלען־וואנדלען, דרעה־שמעה וואס איהר ווילט, כל השפעקולאציעס שבעולם! דערצעהלט זיי אויפ'ן הימעל א יריד — וועלען זיי אוועקווארפען האק און פאק און פליהען גלייך אין הימעל אריין און שפרינגען אין פייער אריין; און קומט לעגט זיי פאר א ריין געשעפט, א כשר'ע ירושה, א מזומן'ע זאך, וואס אט ליגט דאס, גאה הויב עס אויף און נעם דאס צו — ניין, איז ניטא קיינער אין דער היים! וואס איז די מעשה? ס'איז צו גוט, זאגען זיי, צו פיעל געלט, צו א גרויס גליק — און גאה מאך מיט זיי! סטייטש, בהמות בצורת אדם,

געלט!" „אט אזוי גיך, זאגט ער, פאהרט מען און מע נעמט געלט? מע דארף, זאגט ער, נעמען מיט זיך איין אדוואקאט, און פאפיערען א סך דארף מען ארויסנעמען; דאם קאן מען ניט מאכען חאפענדיג; מע דארף דערצו האבען, זאגט ער, געדולד און געלט, זאגט ער, געלט, פיעניאנדזע!"... אזוי זאגט ער צו מיר און פיפקעט דעם לולקע־ציבעק גאנץ רוהיג. און איך? איך בראן, איך גליה, איך עק מיך! „וואם איז מיט דיר, פאני מאשקא, זאגט ער, וואם ביזט דו אזוי צעקאכט?" „סטייטש, זאג איך, אזא מטמון מיט געלט! אזא איין אוצר! א קלייניגקייט נייען־און־נייענציג מיליאן!? פון אונטער דער ערד, זאג איך, וואלט איך אויסגעגראבען געלט אויף הוצאות און וואלט אוועקגעפאהרען נאך די מיליאנען!" אזוי זאג איך צו איהם, און ער זיצט זיך גאנץ קאלטבלוטיג, פיפקעט דעם לולקע־ציבעק, טהוט זיך אפילו ניט א קנייטש, ווי איינער רעדט: „וואם זאל איך טהון? זאל איך מיר מפקיר זיין צוליעב די מיליאנען? דאם לעבען איז טייערער!" בקיצור, וואם זאל איך אייך דערצעהלען? איך האב מיך געמומען צו מיין פריץ איהם פיקען אין קאפ ארײן אלע טאג, אלע טאג: „פריצ'אני, וואם שווייגסט דו? איך וועל מיך פרו־בען, זאג איך, ביי מיינע אידען, טאמער וועל איך קריגען פון דיינעטוועגען די עטליכע קערבלעך, וואם מע דארף". „מהכתיתי, מאכט ער, אז דו ווילסט, פרוב זיך, אפשר וועסט דו קריגען? איך וויים, זאגט ער, אז מיט אידען קאן מען אלסדינג מאכען, וואהרום אידען זענען, זאגט ער, א רייך פאלק און א קלוג פאלק און א פארשטענדיג פאלק. אויף דער גאנצער וועלט, זאגט ער, איז נישטא נאך אזא פאלק, ווי אידען! צוויי, זאגט ער, פעלקער זענען פארהאן אויף דער וועלט: פוילען און אידען! די דאזיגע צוויי פעלקער, זאגט ער, מוזען אמאל גובר זיין די גאנצע וועלט און געווענדטיגען איבער דער גאנצער וועלט! אלע פעלקער, זאגט ער, וועלען אונטערגעהן, אויפפרעסען איינס דאם אנדערע, נאר אידען און פוילען — די וועלען בלייבען אייביג! „פאליאקי אי

זעהר אַ גרויס פאַרמעגען אין די בענק מיט אַ צואה, אַז דאָס געלט זאָל ליגען פינף און צוואַנציג יאָהר און עס זאָל וואַכסען אויף דעם פּראָצענט, און אַז עס וועלען איבערגעהן די פינף און צוואַנציג יאָהר, זאָל מען דאָס צעטיילען צווישען זיינע קרובים, איטליכען באַזונדער אַ גלייכען חלק. און אַזוי ווי פון אַלע דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקים זענען פאַרבליבען נאָר ער, מיין פּריץ הייסט דאָס, מיט זיינע צוויי שוועסטער, לכן זענען זיי די איינציגע יורשים אויפ׳ן גאַנצען פאַרמעגען, וואָס טרעפט אָן אַצינד, ווי איך האָב אַייך געזאָגט, נייען־און־נייענציג מיליאָן, דאָס הייסט פּונקט צו דריי און דרייסיג מיליאָן אויף אַ חלק.

— איך זאָל פאַרמאָגען דאָס פּראָצענט פונ׳ם געלט, וואָלט איך זיי באַוויזען אין קלוב, ווער עלטער איז! — חאַפּט זיך אויף אַרקאַדי.

— לאָם איך פאַרמאָגען חאָטש די הוצאות, וואָס דאַרף קאָס־טען פאָהרען ברענגען דאָס געלט פון דאָרטען אַהער, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס צו טהון! — זאָגט דער מחבר.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, איהר זענט ביידע נאַראָ־נים! — זאָגט בראָנזענטאָלער. — איהר ווינשט מיר בעסער, איך זאָל דורכפיהרען אָט דאָס, וואָס איך ווייס, וועט איהר בעסער מאַכען.

— אָמן, לאָז אַייך גאָט העלפען! — זאָגען ביידע שכנים מיט אַ מאָל, און דער בעל־הבית דערצעהלט ווייטער:

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, ביי די נייען־און־נייענציג מיליאָן. דערהערט פון איהם אַזאַ מעשה, פאַרשטעהט איהר דאָך, ווי אַזוי איך בין אונטערגעשפּרונגען און זאָג צו איהם, צו מיין פּריץ הייסט דאָס: „סטייטש, אַדוני פּריץ, נייען־און־נייענציג מיליאָן, וואָס שווייגסט דו?" מאַכט ער צו מיר: „ביזט אַ נאַר, דאָ העלפט ניט קיין שרייען! מע דאַרף, זאָג ער, פאָהרען און נעמען געלט". „נו, זאָג איך, פאָהרט מען און מע נעמט

— חם וחלילה! — מאכט ארקאדי. — וואָס חייסט, איך וועל אויפֿכעם מיינען? וואָס בין איך עפּעס, א יונגעלע? דער־צעהלט, דערצעהלט, מיר האָרכען אייך מיט קאָפּ!

— שא, וואו זשע האלטען מיר? יאָ, זענען זיי געווען, חייסט דאָס, אונגעהויער רייך און געשפּיעלט די גרויסע ראָלע ביז... ביז'ן פּויליישען מיאָטעזש. און אז ס'איז געקומען דער פּויליישער מיאָטעזש, האָט מען ביי זיי צוגענומען אלע זייערע מאיאנטקעם מיט'ן טיטול גראָף, געוואָרען אויס גראָף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי, נאָר פּשוט — פּאני דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי.

— פּאן יוזש נע אסעסאָר? שרה, נעם־צו די פּיש! — מישט אריין ארקאדי א וואָרט, און בראָנזענטאָלער בעט איהם, ער זאָל ניט האָבען קיין טבע פון איבערשלאָגען, בשעת יענער רעדט.

— שא, וואו זשע האלטען מיר? יאָ, האָט מען ביי זיי צוגענומען אלסדינג, און זיי האָבען נעבאָך געמוזט אָפּטרעטען, גענומען אויף זיך דעם גלות, צעקראָכען געוואָרען איבער דער גאנצער וועלט, דער אהער, דער אהין, און געבליבען זענען זיי נאָר אין דרייען: ער, חייסט דאָס, און זיינע צוויי שוועסטער, מיידלעך, וואָס האָבען זיך אויפגעהאלטען בּיי זייערען איין אלטען פּעטער, אויך א דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי, און פון יענעם פּעטער האָבען זיי געהערט, אז ער האָט א יונגערען ברודער סטאניסלאָוו דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי אין אמעריקא ערגיץ, אין קאָליפֿאָרניע, געהט איהם דאָרטען זעהר גוט, און ער רופט זיי אלע אהין, קיין קאָליפֿאָרניע, נאָר זינט דער דאָזיגער פּעטער זייערער איז אוועק־געשטאָרבען, האָבען זיי שוין מעהר פון דעם סטאניסלאָוו דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי נישט געהערט און נישט געזעהן, און האָבען שוין נאָר פּאָרגעסען, אז זיי האָבען אמאָל געהאט ערגיץ א פּעטער סטאניסלאָוו. פּלוצים, מיט עטליכע יאָהר צוריק, קומט זיי אָן א ידיעה, אז אין אמעריקא, אין פּילאָדעלפּיע. אין דער שטאָדט סאַנ־פּראָנציסקא, איז מיט דרייסיג יאָהר צוריק געשטאָרבען איינער א סטאניסלאָוו דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי און האָט איבערגעלאָזט

בשעת מעשה בעווייזט בראָנזענטאָלער מיט דער האנד, ווי אזוי עס שפרינגט ארויס דער קאָרעק: פּאָץ! און ארקאדי שוויי־צער רופט זיך אָן:

— ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? איך בין אייך מוחל די קאָרעטעס מיט די פערד, מיט די גרויסע טייערסטע הינט, מיט די יעגערס פון פּאָרענט און פון הינטען, פּאר איין פּלעשעל פּוילישען מעד אָדער נאָליווקע פון יענע אלטע פּוילישע מעדען מיט די נאָליווקעס. צי איהר ווילט דוקא א גלעזל ווין, און אפשר ווימאָראָזיג דערצו?

— עס מעג זיין א פּראָסט גלעזל שטאַרקע, — מאכט בראָנ־זענטאָלער און דערצעהלט ווייטער:

— היינט געלט, מזומן געלט און באנקאָווע ביללעטען, זאָגט ער, איז געווען אזוי פיעל, אז אויף שניידען קופּאָנעס האָט מען נע־האלטען באזונדערע מענטשען, וואָס זענען געזעסען מיט שערלאך פון נאָנץ פריה ביז שפּעט אין דער נאכט און מע האָט געשניטען און געשניטען און געשניטען.

בשעת מעשה בעווייזט בראָנזענטאָלער מיט צוויי פינגער, ווי אזוי מע האָט געשניטען די קופּאָנעס, און אלע דריי שטעלען זיך פּאָר א גאנצען בארג מיט קופּאָנעס, און ארקאדי שווייצער רופט זיך אָן:

— פונקט ווי ביי מיין עלטער־זיידען פון דער מאמעס צד; ער איז געווען, זאָגט מען, אזא גביר און האָט געהאט אזוי פיעל בהמות מיט שאָף מיט ציעגען, אז ס'איז געווען אוממעגליך, מע זאל זיי מעלקען; האָט מען אויסגעראָבען פון זייערטוועגען א גרוב און מע האָט זיי אריינגעלאָזט אין גרוב אריין, זיי זאלען זיך אליין מעלקען און טאקי דאָרטען מיט די פיס אויסשלאָגען פוטער...

— איך זעה אין אייך, — זאָגט צו איהם דער בעל־הבית מיט פערדראָס — אז איהר מיינט, מע דערצעהלט אייך פּזמונות, מעשיות פון טייזענד איין נאכט?

— אַפּנים, אַז דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע מעשה? — זאָגט אַרקאַדי שווייצער און שפּאַרט זיך אָן מיט'ן קאָפּ אויף דער לינקער האַנד און טהוט אַ וואונק צום מחבר: — פּאַני פּיפּער־נאָטער! מע האָט דאָך אַייך געלאָזט בעטען, איהר זאָלט ניט שלאָפען און האָרכען מיט קאָפּ.

— הלואי וואָלט איהר אַזוי געהאָרכט מיט קאָפּ און ווינציגער גערעדט! — ענטפערט איהם טשיידעלי, און בראָנזענטאָלער דער־צעהלט די געשיגטע פונ'ם גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי.

קאַפּיטעל ח.

— שאַ, וואו זשע האַלטען מיר? יאָ, ביי'ם גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי. קומען קומט ער אַרויס, זאָגט ער, פון די אמת'ע דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקים, פון די ערשטע אַלטע פּוילישע מאַגנאַטען, געבונדען מיט די פּאָטאָצקים, מיט די ליובאָמירסקים און מיט די זאַמאָיסקים, געשפּיעלט אַמאָל די גרעסטע ראָלע אין דער וועלט, געהאַט אייגענע אימעניעס גרויסע אויף טויזענדער קאָמפּעדראַטנע ווערסטען, מיט וועלדער אַזעלכע, וואָס קיין פוס פון קיין מענטשען איז דאָרט נאָך קיינמאָל ניט געווען, מיט די שענסטע פּאַלאַצען, גערטנער, אָראַנזשערייען, מיט די ברענענדיגע פערד, מיט די שענע קאַרעטעס, מיט די גרויסע טייערסטע הינט, און אַז מען איז ביי זיי אַרויסגעפאָהרען, זאָגט ער, נאַפּאָלאָוואַניע, אָדער נאַ־שפּאַצער, איז אַ יעגער פון פאָרענט, אַ יעגער פון הינטען, זעכס פערד נאַ־שפּיץ — ערדציטערניש! היינט די קעלערס זייערע מיט די בעסטע וויינען, מיט די אַלטע בראָנפענס, מיט די גוטע סטאַרקעס, מיט רי אמת'ע קאָניאַקען, מיט די עכטע פּוילישע מעדען און געשמאַקע נאַליווקעס, וואָס אַז מען עפענט אויף אַ פלעשעל, שפּרינגט־אַרויס דער קאָרעק און סע געהט אַזש אַ רויך...

מאַכט ער צו מיר: „וויפּיעל, מיינסט דו, אַשטייגער, פּאַרמאָג איך?" זאָג איך צו איהם: „וויפּיעל דו פּאַרמאָגסט, ווינש איך דיר, דו זאָלסט פּאַרמאָגען צעהן מאָל אַזוי פּיעל". מאַכט ער צו מיר ווייטער: „אַלע נאַפּשיקלאַד?" דאָס הייסט, ער וויל, איך זאָל איהם נאָר שאַצען וויפּיעל ער פּאַרמאָגט! בין איך מיך מיישב: עס קאָסט מיך געלט? און חאַפּ מיך אַרויס מיט די רי"ש אַלפּים! אַז מיין פּריץ הויבט זיך ניט אָן צו קאַטשען, ווי גרויס ער איז, און טרייסלען זיך און לאַכען אויף אַזעלכע קולות, אַז איך האָב געמיינט, ער וועט, חלילה, פּלאַצען פּאַר געלעכטער. „טי יעסטעם וויעלקים דורנים, מאָשקע!" מאַכט ער צו מיר נאָכ־דעם, אַז ער האָט זיך שוין גוט אָנגעלאַכט; דאָס הייסט, אַז איך בין אַ גרויסער נאַר. „איך פּאַרמאָג, זאָגט ער, אויף מיין חלק אַליין נישט מעהר און נישט ווינציגער פון דריי און דרייסיג מיליאָן. און מיר אַלע דריי, איך מיט מיינע צוויי שוועסטער, הייסט דאָס, פּאַרמאָגען מיר נייען־און־נייענציג מיליאָן!" און נישט לאַנג נעטראַכט, גיהט ער צו צום שיפלאַד און נעמט מיר ארויס אַ פּאַק מיט פּאַפּיערען און טראָגט מיר אונטער די פּאַפּיערען גלייך אין פּנים אַריין און זאָגט צו מיר: „נא באַטש!" זעה, הייסט דאָס! וואָס זאָל איך זעהן? איך זעה פּאַפּיערען מיט שטעמפּלען אַ סך, נאָר וואָס דאָס איז — וויים איך ניט! „דו זעהסט, זאָגט ער צו מיר, אָט די דאָזיגע חתימה? דאָס איז די חתימה פון'ם פּרעזידענט אַליין, פון אַמעריקא, צוגעשיקט גלייך אויף מיין נאָמען פון סאַנ־פראַנציסקא, פון קאַליפאָרניע". מילא, קאַליפאָרני היינט, קאַלי־פאָרני מאָרגען, אַז איך וויים ניט מיט וואָס מען עסט דאָס! „וויסט דו וואָס, פּאַני מאָשקע, מאַכט ער צו מיר, לאָמיך דיר חאַטש דערצעהלען, וואַר איך בין — וועסט דו פּארשטעהן וואָס דאָס איז פּאַר פּאַפּיערען און וואַר איז דער גראַף דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי". אַזוי זאָגט ער צו מיר, דער פּריץ הייסט דאָס, און פּאַררויכערט דעם לאַנגען לולקע־ציבעק און הויבט מיר אָן צו דער־צעהלען א גאַנצע מעשה.

זערע נביאים, און ווער שמועסט שלמה המלך — דער אײז, זאָגט ער, געווען „באַרדזאָ ניע גלופּי טשלאָוויק", דאָס הייסט, גאָר קיין נאַר נישט, טאַקי מיט דעם דאָזיגען לשון, ווי איהר זעהט מיך אַ אידען! בקיצור, דער פּריץ איז געוואָרען ביי מיר אַ היימישער פּריץ און זעהר־זעהר אײן אָפּטער גאַסט. איך וויים אַליין ניט, פּאַר וואָס, נאָר מיר זענען געוואָרען מיט איהם נפש אחת, זיך לײעב געקריגען פּשוט איינם דאָס אַנדערע, אַנגעהויבען אַריינקומען איינם צום אַנדערען, ער צו מיר אַלע פּרייטאָג־צו־נאַכטס אויף שבת'דיגע פּיש, איך צו איהם שבת בייטאָג אויף אַ גלעזעל טהיי. ווער ער איז און וואָס ער איז — האָב איך נישט אָנגעהויבען צו וויסען. איך האָב נאָר געהערט, אַז ער איז אַ גראַף, און רופען רופט מען איהם דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי.

— אָהא! — מאַכט אַרקאַדי שווייצער. — ער חאָפּט שוין אַ ביסעל דעם אָנבליק פון אונזער משה־מענדי־מרדכי־אהרן־פּייסי־דבורה־משה־מענדיס, וואָס מע דאַרף פּריהער גוט איבערבייסען, מע זאָל דאָס קאָנען אויסרעדען אין איין אָטהעם. מילא בקיצור, ווי אַזוי, זאָגט איהר, רופט מען איהם, אייער אָדון?

— דאָמבע־דעמבאָ־דעמביצקי רופט מען איהם, און וואָהנען וואָהנט ער הינטער דער שטאָדט ביי זיינע צוויי שוועסטער, וואָס מע רופט זיי ביי אונז „די באַרישנים" און וואָס ביידע אינאיינעם זענען אַלט אַריבער אַ מאה. די דאָזיגע מיידלעך זיצען שטענדיג פאַרשפּאַרט, האָבען מורא פאַר אַ מענטשען, קיין בן־אָדם האָט נאָך נישט געהאַט ביי אונז די זכיה זיי צו זעהן, און איך אויך נישט, און איטליכס מאָל, וועז איך האָב מיט איהם געוואָלט מאַכען אַ שמועס פון זיינע שוועסטער — פּלעגט ער נאָר אַ מאָל טהון מיט דער האַנד, זיך נעמען צום לאַנגען ציבעק און פאַרשלאָגען די רעד. אייגנטליך זיץ איך מיט איהם אזוי שבת בייטאָג און מיר טרינקען טיי, רופט ער זיך אָן צו מיר פּלוצים פון דער העלער הויט: „זאָג מיר נאָר, פּאַני מאָשקע, וויפיעל שאַצט דו מיך?" זאָג איך: „איך פאַרשטעה ניט וואָס דו מיינסט, פּאַני גראַביע".

— גוט מארגען, געלי, רעטאך טראג איך! וועד פרעגט אייך, גרינער אגרעס, זויערע קיסליצע, בהמה בצורת קעלבעל?

— א דאנק פאר א קאמפלימענט! — זאגט איהם טשוידעלי און טהוט זיך א בוג צו איהם.

— ניטא פאר וואס. — ענטפערט איהם ארקאדי מיט א בוג צוריק.

— אידען! טאמער וואלט איהר אויפגעהערט זיך איבערשיסען מיט וועפטער? — זאגט צו זיי דער בעל־הבית און דערצעהלט וויטער:

— שא, וואו זשע האלטען מיר? יא. קומט ארויין צו מיר אין קליטעל א הויבער פריז, זעצט זיך אוועק און בעטראכט מיין קראם, פרעגט זיך נאך אויף איטליבער זאך, וואס קאסט דאס, וואס קאסט יענץ, רעדט מיט מיר אויף פויליש, פארשטעה איך, אז ס'איז א פאליאק, נאר קויפען קויפט ער גאר ניט. „פון וואנען איז א פריץ?" — פרעג איך איהם. זאגט ער: „איז ווארשאוויא". „וואס טהוסט דו היע?" זאגט ער: „ניץ ניע ראביא" — גאר נישט, הייסט דאס. אויף מארגען — נאך א מאל דאס איגענע: ארויינגעקומען, געזעסען, געקוקט, געבעבעט, — גאר נישט. אויף איבערמארגען וויעדער דאס איגענע, און אזוי אלע טאג. „ווי געפעלט דיר די שטאדט, פאני גראביע?" — פרעג איך איהם. זאגט ער: „זעהר א פיינע שטאדט, און ניט אזוי די שטאדט, זאגט ער, ווי די מענטשען, און ניט אזוי די היגע מענטשען, ווי די היגע אידען; פון אידען האלט ער איין עולם ומלואו, מחמת אידען זענען, זאגט ער, זעהר א פיין פאלק; „איזראעליטי יעסטא בארדזא שליאכעטנע נאציא", — זאגט ער, טאקי מיט דעם דאזיגען לשון, ווי איהר זעהט מיך א אידען! דאס ערשטע מאל אויף מיין לעבען הער איך, אז א פריץ, און נאך א פאליאק דערצו, זאל האלטען פון אידען, ליעב האבען זיי, רופען אונז גאר „איזראעליטי", ניט „זשידזי", זיך אינטערעסירען מיט אונז, לויבען אין טאג אריין אונזער אמאליגע אידישע מלוכה, מיט אונזערע מלכים, מיט אונ־

— גנב. — העלפט איהם אונטער ארקאדי שווייצער. — וואָם דען? עהרליך איז שווערליך, ווי מיין באבע טאָלצע, עליה השלום, פלעגט זאָגען בשעת אראָפנעמען וואכם פון די ערב יום־כפור'דיגע ליכט...

— ווער בעט אייך, איהר זאָלט מאכען א פירוש אויף מיינע ווערטער? — זאָגט צו איהם בראָנזענטאָלער. — אין זאָג, אז פון חלפנות אליין איז שווער צו לעבען, מוז מען זיין דערצו א שטיקעל סוחר: קויפען א מאָל איין אלטע מטבע אין גלייכען געלט, אמאָל א חפץ, איין אלטען הדם, א זילבערנע גאלקע פון א שטעקעל, אביסעל ברוך, און אט אזוי ווערד מען פון א חלפן א שטיקעל קרעמער, דאָם הייסט, מע דינגט־אָפּ א לאָך און מע שלאָגט צו א בלעטעל: „קויפט און פארקויפט", — ווערד שוין גוט. עס קומט אריין א מאָל א פריץ, א פריצה, א איד, א שוואַרץ יאָהר, ער קויפט, פארקויפט, בייט־אויס שילע נאָ שווייקע, צי מע פארדינט, צי מע דערלעגט — גאָר ניט, מע האנדלט. ויהי היום, איינמאָל, פארנאכט איז דאָם געווען, זיץ איך מיר אזוי פארטראכט, קיין פּריון איז ניטא, עפענט זיך די טיר און עס קומט־אריין צו מיר אין געשעפט אריין עפּים א פריץ א מאנאט, הויך ווי עוג מלך הבשן, כמעט אונטערגעשפּארט מיט'ן קאָפּ דעם בוידעם, מיט צוויי מורא'דיגע וואָנסעם, מיט א מין נאָז...

— אשר לא נאָזו אבותינו! — חאָפּט איהם אונטער ארקאדי, — און בראָנזענטאָלער שטעלט־אַנידער אויף איהם די אויגען, און דאָם בראָנזענע פּנים ווערד ביי איהם ווי פערשטאָרבען, ווי איינער רעדט: „וואָם איז דאָם פאר א מין שפּראָך?"

— ס'איז לשון־קודש. — גיט איהם ארקאדי צו פערשטעהן גאנץ ערנסט.

— גוט, וואָם איהר האָט אויסגעזאָגט, אז ס'איז לשון־קודש, אניט, וואָלט מען געקאָנט מיינען, אז ס'איז פראנצויז. — רופט זיך אן דער מחבר טשיידעלי, און ארקאדי צאָהלט איהם אָפּ אויפ'ן אָרט:

— מיר האבען דאך עפּיס געשמועסט, פּאני שווייצער, אז מע זאל מיך ניט איבערשלאגען? פון וואנען האט זיך געגומען צו אונז די דאזיגע ירושה — איז דערינען א גאנצע מעשה: איך בין גאר אליין בטבע, ווי איהר קוקט מיך אן, א איד א חלפן...

— אוי! — חאפּט זיך אויף שווייצער. — גאט זאל מיר טאקי אזוי העלפען, ווי איך האב געקלערט, אז איהר באדארפט זיין א חלפן! דאם פּנים איז ביי אייך ווי ביי א חלפן. אלע חלפנים האבען עפּיס מאדנע טרוקענע פּנימ'ער און זעהען־אויס ווי עפּיס הילצערנע מענטשען מיט ש ויענע קעפּ.

— איך בעט אייך, — זאגט צו איהם דער בעל־חבית — איהר וועט אמאל אנשטומט ווערען, צי ניין? דאם מויל מאכט זיך אייך גאר ניט צו אויף קיין מינוט! אפּנים, ס'איז ביי אייך אזא מין חולאת?

ארקאדי שווייצער ענטפערט איהם דערויף גאר ניט; ער פערשטופּט דאם מויל מיט'ן ציגאר, זעצט זיך צו און מאכט א מינע פון א סטאטיק, ווי א מענש, וואם האט זיך געגעבען דאם ווארט שווייגען, און דער בעל־חבית קאן דערצעהלען זיין געשיכטע שוין אהן א שום איבערשלאג.

קאפּיטעל ז.

— שא, וואו זשע האלטען מיר? יא. בין איך, הייסט דאם, געווען א איד א חלפן, געשטאנען מיט א טישעל אין מארק און צעביטען קליין געלד, און דערפון געצויגען דאם שטיקעל ברויט. איז אבער דער חסרון, וואם פון חלפנות אליין קאן מען ניט לעבען; גענה, ווארט, קוק־ארויס אויף א אידען, ביז ער וועט קומען אמאל אויסבייטען א קערבעל אויף מינץ, וועט מען פּאר־דיענען א האלבען צווייער. וואם זשע טהוט מען? באדארף מען זיין דערצו א שטיקעל . . .

א גוזמא און מיט קליטען געמויערטע, — וואָס דען קאָן זיין, איך בעט אייך, א אידישע ירושה?

— שוין? איהר האָט שוין וויעדער צעלאָזט דאָס צינגעל אייערס? אז איהר ווילט מיך אויסהערען אקוראט, זאָלט איהר מיך ניט איבערשלאָגען. פאר וואָס האָב איך אייך ניט איבערגעשלאָגען, בעת א י ה ר האָט געערעט?

אזוי זאָגט בראָנזענטאָלער, פערציהט זיך געשמאַק מיט'ן פאַפּיראָס, שפּאַרט זיך אָן אָן טיש, ציהט־אויס די לאַנגע פיס און הויבט־אָן צו דערצעהלען, און ביידע שכנים הערען זיך צו מיט קאָפּ:

— באשטעהן באשטעהט די ירושה אונזערע דוקא פון מזומן געלט, און באטרעפען באטרעפט זי ארום און ארום בסך־הכל, שוין מיט פראָצענט און מיט פראָצענט דפראָצענט, אזוי גרויס ווי נייען־און־נייענציג מיליאָן.

— האָ? נייען־און־נייענציג מיליאָן? — שרייט־אויס אר־קאַדי שווייצער אוֹן שפּרינגט אזש אונטער פון התפּעלות. — דאָס איז דאָך עפּיס, וועה איז מיר, א מין פויטיקע, וואָס וואָלט אונז גענוג געווען אין דרייען אויפ'ן גאַנצען לעבען, און עס וואָלט נאָך געבליבען אביסעל די קרובים און אביסעל אויף עולמות. וואָס, ניט אזוי?

בראָנזענטאָלער לאָזט איהם רעדען, ענטפערט איהם ניט דאָס אנדערע וואָרט, פערציהט זיך מיט'ן פאַפּיראָס און דערצעהלט ווייטער:

— זענען מיר אויף די נייען־און־נייענציג מיליאָן, הייסט דאָס, דריי יורשים: איין ברודער מיט צוויי שוועסטער, צו דריי־און־דרייסיג מיליאָן אויף א חלק.

— וואָס רעדט איהר? — חאַפּט איהם אונטער ארקאַדי. — מיר דאכט, אז א ברודער נעמט צוויי מאָל אזוי פיעל ווי א שוועסטער, היינט ווי אזוי קומט ביי אייך אוים דער חשבון צו דריי־אוֹן־דרייסיג מיליאָן אויף א חלק?

— אָ! זעהט איהר? — מאַכט דער בעל־הבית און ווייזט אָן מיט די אויגען אויפֿן מחבר'ס. — איהר האָט געזעהן, ווי טשוידעלי האָט זיך נאָר־וואָס אויסגעדרעהט אויף איין פּוס און איז געבליבען שטעהן אויף איין אָרט? פּונקט אָזוי דרעה איך מיך אַרום אַ געשעפּט, אַ גרויס געשעפּט, שוין פּון כּמה וכּמה יאָהרען; איך דרעה מיך און דרעה מיך און שטעה אויף איין אָרט.

— אַ? אויב אָזוי, פּאַרשטעה איך שוין! — פּערזאָפּט אַרקאַדי שווייצער מיט אַ געלעכטער. — איהר זענט אַ מעקלער פּון די מעקלערס, וואָס פּאַרקויפען דעם שפּיץ פּון די יעהופּעצער בערג, דעם שאָטען פּון די בוימער פּונ'ם בויבעריקער וואַלד, אָן בייטען דעם נעכטיגען טאָג אויפֿן אָדעסער לימאָן, אָן פּיהרען־דורך אַ באַהן גליק פּון מאַזעפּעווקע צו דער לבנה? אָט אָזוי זשע רעדט! וואָס זשע מאַכט איהר אָנשטעלען? אָחינו אתה, נאָט אייך אָפּ שלום, דען אָז איך וויל, זאָג איך, אָז איך בין אויך אַ מעקלער. איך האָב אויך אַ צוויי־דריי אָפּיסען ביי זיך אין קעסטעל פּון די רייבע אימעניעס, מיט די שענע וועלדער, מיט די גרויסע פּאַלאַצען, מיט די קלוגע פערד, מיט די ריינע סאָזשעלקעס, מיט די אמת'דיגע דגים אָן מיט די ווילדע קאַטשקעס, וואָס שווימען־ארום פּון אויבען אויפֿן וואַסער...

— טיע־טיע־טיע! — שלאָגט איהם איבער בראָנזענטאַלער אין מיטען. — אַ איד איז דיר קיין קאַטאָוועס ניט. זעה־נאָר, ווי ער האָט זיך דאָס אַביסעל צעלאָזט, ווי אַ בעל־דרשן! עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. איך בין קיינמאָל נישט געווען קיין מעקלער אָן וועל ניט זיין קיין מעקלער, אָן בין אפילו נישט געלעגען נעבען מעקלערס. מיין געשעפּט איז ירושה. מיר לאָדען אַ ירושה, אַ גרויסע ירושה לאָדען מיר.

— אַ ירושה? — חאַפּט איהם אונטער ארקאַדי. — פּון וועמען איז? טאַקי פּון אייערען אַ זיידען? מסתמא אַ מאַנטעק אַ גרויסער, פּון עטליכע דערפער מיט שאָף און רינדער, מיט וואַסער־מיהלען אייגענע, מיט בריקלעך, מיט קרעטשמעס, מיט הייזער

ארקאדי שווייצער געפינט זיך ווי בעלעדיגט.

— ניט ראיעל, זאגט איהר? גוט איז אייך, אז אייערע פאבריקעס ארבייטען דאַרטען, אייערע שיפען אויפ'ן ים געהען זיך, די מיהלען מאהלען, און אליין זיצט איהר אויפ'ן גרייטען און שניידט קופאנעס פון די ביכלעך פאפיראס־פאפיער. האט קיין פאראיבעל ניט, פאני, וואס איך וועל אייך פרענען, אשטייגער, נאפישקלאר, כדומה למשל, וואס איז, אייגענטליך, אייער געשעפט?

— מיין געשעפט? עהע־הע! — ציהט אוים דער בעל־הבית אויף אין ארשין. — מיין געשעפט? א סך האבען זיך שוין געבראכען די מוחות, געוואלט וויסען, מיט וואס איך פאר־נעם זיך; דער אקאלאדאטשניק האט וויפיעל מאל געוואלט דער־גרונטעווען זיך, נאר מכות וועט עמיצער גאר פאלען דערויף!

— וואס זשע? איהר שרייבט מזוזות? צי איהר טרייבט־ארוים שדים? צי איהר מאכט פאלשע פערציגער? מיר מענט איהר זאגען, נישקשה, ווי אין אייערנעם קאסטען מיט א גלאק!

— עט, איך האב פאר אייך ווינציג וואס מורא, לאו זיך אייך דאכטען! נאר דער חסרון, וואס ס'איז ניטא ביי וואס אנצינעמען.

— אבער א נאמען באדארף דאך עם האבען!

— הערסט דו, אט דאס איז דאך די מעשה, וואס סע האט קיין נאמען ניט! וואס פאר א נאמען, אשטייגער, קאן מען דאס געבען, טשיידעלי, וואס שווייגט איהר?

דאס קלייגע מחבר'ל, וואס בראנזענטאלער האט איהם א נאמען געגעבען טשיידעלי, חאפט זיך אויף, ווי פונ'ם שלאף, שפרינגט־אראפ פונ'ם בעטל מיט א טענצל, ווי זיין שטייגער איז, דרעהט זיך אוים אויף איין פוס, מאכט צו־דעכט די בריל־ען און רופט זיך אן צום בעל־הבית:

— אייער געשעפט וואס פאר א נאמען מע קאן געבען? סע האט קיין שום נאמען ניט.

— א טינט און פון? דערויף איז טשוידעלי ביי מיר דער מאכער, — זאגט בראנזענטאלער, און דער מחבר נעמט די פון, טונקט אין אין טינטערעל, קוקט אויף ארקאדי'ן, און ארקאדי הייסט איהם שרייבען:

— שרייבט, זייט מוחל, 25 און 50, און 100 און 200, און 400 און 800, דען יעדער „פאס" איז צוויי מאל אזוי פיעל, און 1,600 און 3,200, און 6,400 און 12,800. האט איהר ערשט צעהן פאסען. היינט 25,600 און 51,200 און 102,400, — פארשטעהט איהר שוין, וואו איך האלט?

ארקאדי צעלאכט זיך, ווי זיין שטייגער, מיט א קוויטש, לענט־אריין די ציגאר אין די צייהן און די הענד אין די קעשענעס, געהט־אפ א פאר טריט צוריק און בלייבט שטעהן מיט אין פום ארויסגעשטעלט אויף צופריהער אין מיטען חדר און שאקעלט זיך צו בעת מעשה מיט'ן גאנצען קערפער, און ער זעהט אוים ווי א בארג, וואס האט נאר־וואס טאקי געהאט די דרייצעהן פאסען אוז געמאכט די שענע עטליכע קערבלעך.

וועד עס האט אין יענער מינוט נישט געזעהן דעם נייעם שכן ארקאדי שווייצער, דער האט אויף זיין לעבען נישט אנגעקוקט קיין גליקליכען מענשען אויף דער וועלט!

קאפיטעל ו.

— אזוי? — זינגט־אוים בראנזענטאלער, דער בעל־הבית, און ציהט זיך אוים ווי לאנג ער איז. — אצינד פארשטעה איך שוין אייער קונץ; איהר זוכט, הייסט דאס, דעם נעכטיגען טאג, מיין איך, דעם דרייצעהנטען פאס? איהר ווילט, הייסט דאס, דערגרונטעוועון די שפיעל ביז'ן דנא? אודאי, אודאי, מע קען ניט זאגען, א געשעפט איז דאס, נאר ניט אזוי ראיעל, ווי איהר מיינט.

הונדערט צוואנציג! און אכט הונדערט פאר זעכס הונדערט פערצוג! און...

— ש ש ש... — מאכט צו איהם בראָנזענטאָלער און האלט איהם צו דאָם מויל. — איהר קאָנט אזוי פארפאָהרען אין אלף הששי אריין!

ארקאדי געפינט זיך ווי בעלעדיגט:

— איהר מיינט, אפנים, איך בין אייך מגזם, דערצעהל אייך בבא־מעשיות פון טויזענד איין נאכט? וואָם איהר ווילט קאָנט איהר אויף מיר זאָגען — קיין ליגנער בין איך קיינמאָל נישט נעווען. איך זאָל ניט דערלעבען זעהן די אלטע מאמע מיינע — ס'איז בּיי מיר די בעסטע שבועה, דען זי איז ביי מיר טהייער, איך שיק איהר נאָך היינט אויף א קערבעל א וואָך, עס מעג דונערען און בליצען, — און איך זאָל טאקי אזוי מצליח זיין, און עס זאָלען מיר אזוי גיך אָנקומען די דרייצעהן פּאסען, ווי איך זאָג אייך אמת! דער גאנצער אומגליק איז, וואָם ס'איז נישטאָ דער מזומן'ער כּח־הא'ער, און איך גיבּ מיהר נישט אין קלוב! ס'איז, פּאר־שטעהט איהר מיך, אויסגעגאנגען פּאדעם, און בין נאָך דערצו א בעל־חוב גמילות־חסדים גוטע ברידער — די האָר זענען ניט מיינע! אוועקגעטראָגען אין לאָמבארד דעם גוטען זיגער פון זהב טהור מיט'ן גילדענעם רינג מיט וואו איך האָב נעהאט ערגיץ א זאָך, וואָם מע קאָן פארזעצען... און נאָך אלע היומס, זאָג איך אייך, לאָם איך נאָר באקומען דעם ערשטען פינף־און־צוואנציגער, — און איך וועל איהם, אם ירצה השם, מיט גאָט'ס הילף, באקומען — מאָך איך א פארמעגען פון אריבער מאה אלפים! איהר קוקט מיך אָן, ווי א משוגענעם? איצ? אָט וועל איך אייך ווייזען נאָר א קורצען חשבון, וועט איהר אליין זעהן, אז אזא נפש, ווי איך, קאָן מאכען פון איין כּח־הא'ער די ריינע הונדערט טויזענד איינ־ציגע, און נאָך מיט א סמיטשיק! איהר ווייסט, וואָם סע באַ־טרעפט דרייצעהן פּאסען פון א פינף־און־צוואנציגער? אָנו, נעמט נאָר אקאָרשט, זייט מוחל, א טינט און פען!

איהר האָט וואָס צו שטעלן — שטעלט איהר. אז ניט — קאָנט איהר אייך געהן בשם אלקי ישראל וואוהין איהר ווילט, די וועלט איז פּאר אייך אָפּען. אָט וואָס סע הייסט „קלוב"! איהר קאָנט אין איין טאָג אוועקגעבען וואָס איהר האָט, פּארלירען די לעצטע פּאָר מכנסים, דערפּאר אָבער, אז עס געהט אייך אוועק דאָס בלאָט און עס קומען אן די „פּאסען", זאלט איהר דעמאלט טהון אזוי ווי איך האָב געטהאן, בעת ס'האָט מיר געפּידעלט. איהר זאלט, הערט איהר, שנייידן, בראָקען, האקען, שינדען פון זיי די פּעל, טרענען די קישקעס פון די ממזרים, א רוח אין זייער טאטענ'ס טאטען אריין!

ארקאדי האָט זיך אזוי צעהיצט, אז ער דערלאנגט א זעץ מיט'ן קולאק איבער'ן טיש, און דער מחבר פּאלט שיער ניט אום פּאר דערשרעקט.

— אביסעלע שטילער. — זאגט צו איהם בראָנזענטאלער. — איהר שרעקט מיר איבער אלע מאל טשיידעלי'ן אויף טוידט.

און ארקאדי פערענטפערט זיך:

— סע פּאדריסט מיך, פּארשטעהט איהר מיך, למאי איך האָב זיי אפּגענעבען צוריק דאָס ביסעל גאלד. איך האָב געהאט ביד ארוים פון דאָרט מיט א שענעם קאפּיטאל, און נישט איין מאל, נאָר עטליכע מאל, זיך קויפען א פערד־און־וועגעלע מיט גומילאסטיקענע רעדלעך, מיט א שען פּעלצעל, ארויגלענען די הענט אין די קעשענעס, ווי אנדערע טהוען, און ווערען א שענער בעל־הבית אין יהופּעז... נאָר דער רוח זאל מיך וויסען, וואָס מיט מיר איז. פּארשפּיעל איך — אהרט מיך ניט, נאָר טאָמער הויב איך אן צו געווינען, מיין איך שוין, אז דאָס זענען געקומען די „פּאסען", און איך ווייל נאָר דערגרונטעווען זיך ביז'ן דרייצעהנ־טען „פּאס", און איך ריים מיך, דראפּע מיך אויף די גלייכע וועגס, און הויב אן שיסען מיט הארמאטען פינף־און־צוואנציג פּאר צוואנ־ציג! פופציג פּאר פערציג! און הונדערט פּאר אכציג! און צוויי הונדערט פּאר הונדערט זעכציג! און פיער הונדערט פּאר דריי

שטעהט איהר מיך, האָב פיינט, אז מע טשעפּעט זיך צו מיר: ווער איך בין? און וואָס איך טהו? און פון וואַנען איך לעב? דען, אז מען זאָל וועלען, הערט איהר, אזוי איטליכען באַזונדער נעמען צום עקזאַמען — מעגט איהר מיר גלויבען, אז העכער א האַלבע שטאָדט געהט אַוועק ארעסטאַנטסקע ראָטע. זאָגט אפשר, אז ניין?

נישט בראַנזענטאַלער דער בעל־הבית, נישט טשוידעלי דער שכן זאָגען ניט, נישט יאָ, נישט ניין: זיי וויללען אויסהערען די ביאַגראַפיע פונ׳ם נייעם שכן ביז׳ן סוף, און דער נייער שכן טהוט זיי צוליעב און דערצעהלט ווייטער:

— לאַנג ארומגעהן אזוי אָהן ארבייט איז אָבער אויך קיין תכלית ניט. און אגב איז דער יצר־הרע פון קאַרטען אזוי גרויס, אז דער, וואָס האָט איין מאָל פּארזוכט דעם טעם פון קאַרטען, קאָן זיך אָהן א קערטעל נישט באַגעהן. סע ציהט, ווי דעם שכור ציהט עם צו אַביסעל בראַנפען. איך האָב אזוי לאַנג זיך אייג־געהאַלטען און געפּאַסט, ביז איך האָב מיך באַקענט מיט איינעם א פלאַקענשיסער, און דוקא אין ביליארד, וואָס האָט מיר אויפגע־עפענט די אויגען, באַווייזען א נייע וועלט, וואָס זי הייסט „קלוב", און דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבען פאַר מיר דאָס אמת׳ע לעבען, דער אמת׳ער גן־עדן! א ווערטעלע אויסצורעדען — קלוב! איך קאָן מיר קומען ווען איך ווילּ, שפּיעלען מיט וועמען איך ווילּ, וואָס איך ווילּ, און אויף וויפיעל איך ווילּ! ווילט איהר — שטעהט איהר ביי דער זייט און קוקט און „שמירט זיך צו" וויפיעל אייער האַרץ גלוסט; ווילט איהר — זעצט איהר זיך אין קאָהן, און וויפיעל איהר ווילט, אזוי פיעל „ענטפערט" איהר. טרעפט איהר — איז גוט; אלא ניט — וועדר איהר באַגראָבען, איז לאַ פדלתם — האָט איהר נישט געטאַנצט מיט׳ן בער. קיינער פרעגט אייך ניט, ווער איהר זענט, און פון וואַנען עם קומט צו אייך געלט, און צי האָט איהר געוואונען, צי פאַרלאָרען — נישט קיי־נעמ׳ס עסק! כל זמן עם באַמבעלט זיך ביי אייך די מטבע און

צו געשווינד מיט די ידים; איך האָב מורא, זאָג איך, אז ס'איז ביי איהם צו אין אויסגעשריבענע האנד". — „וואָס זשע, זאָגט ער, ווילט איהר?" — „וואָס, זאָג איך, זאָל איך וועלען? איך ווילּ מאכען א סקאנדאל, ווייטער גאָר ניט". — „איהר זענט, זאָגט ער, משוגע, צי חסר־דעה? וויפיעל האָט איהר פארשפיעלט?" — „וועט איהר מיר, זאָג איך, אומקעהרען? בלאָטע!" — „וואָס דען, זאָגט ער, ווילט איהר?" — „איך ווילּ, זאָג איך, ס'זאָל טאקי זיין יחדיו, חצי שלי וחצי שלך, ווי מיינער א גוטער ברודער זאָגט, בעת ער ווילּ יענעם באגראָבען, הויבט ער אָן צו רעדען אויף דייטש: „לעבען אונד לעבען לאסען"...

ביי די וועדטער האָט זיך ארקאדי צעלאכט גאנץ געשמאק מיט א קוויטש, ווי זיין שטייגער איז, און דערזעהן, אז קיינער לאכט ניט, האָט ער גענומען פערענטפערען זיך:

— מיינט ניט, אז איך בין, חס ושלום, א געבאָרענער שולּיער, א קאָרטענשפיעלער, א בייטעלשניידער. דאָס הייסט, קיין צדיק אין פּעלּץ בין איך אויך ניט, איך דאַרף מיך פאר אייך ניט אויס־פיינען, קיין שידוך מיט אייך טהו איך ניט און קיין געלט וועט איהר מיר נישט לייהען, דען איך האָב מורא, אז איהר זענט אליין, מחילה, בקבצנו... נישט מעהר, איין אנדערער אויף מיין אָרט האָט לעב די זאָך באָפּוצען, און איך רער אָפּענטליך. ביי מיר איז דער אמת אין דרויסען אויבען־אויף, ווי אויף א טעלער. די נויט, פארשטעהט איהר, האָט מיך געבראכט דערצו, איך זאָל זיך אריינלאָזען אין דעם ווייסטען ברויט, ווי מיינער א גוטער באקאָס־טער זאָגט: „סע ליגט — נעם, אניט — וועט אין אנדערער צוגעמען"... הקיצור, איך האָב מיך אזוי לאנג געדרעהט צווישען באקאנטע אויף אימענינעם, ביז ס'איז אויסגעשפּרונגען א סקאנדאל. מע האָט אָנגעטראָפען אויף איינעם, למשל, אזא „בחורעין", ווי איך, האָט ער געבראכט צו פיהרען א קאָקארדע, האָב איך מיך מיישב געווען און האָב באלד געמאכט אין אָפּטריט און בין נעלם געוואָרען אויף א קלייענער צייט, דען איך, פּאר־

כ׳האָב געזאָגט אַמאָל אַ באַקאַנטען באַנקיר נאָכדעם, אַז ער איז געבליבען אָהן אַ פיערער און האָט נאָך געלייזט פּעטש אויך... אַרומגעדרעהט, אַרומגעדרעהט אַזוי לאַנג, ביז איך האָב מיך פאָרט צוגעשלאָגען צו מיינעם, ווי זאָגט איהר: כל עורב למינהו — איט־ליכער טרינקער געפינט זיך זיין וויין; איך האָב מיך באַקענט מיט אַ פּאָר הייזלעך, דוקא אין בעל־הבתישען גראַד, און האָב אָנגעהויבען אַהינצוצו אַריינקומען. איך זעה — מע קלויבט זיך צונויף אַלע נאַכט, היינט איך צו דיר, מאָרגען דו צו מיר, כלומרשט „אימע־נינעס", מע רופט צונויף געסט אַ דרייסיג־פערציג פּאַרשוין, צווי־שען זיי, מעהרסטענטהייל, פּיזשאָנטשיקעס, יונגע־לייטלעך הייסט עס אַזעלכע, וואָס פליהען גלייך אין מויל אַריין, ווי די געבראָטענע טייבעלעך: „נאַט, שלינגט אונז אַיין געזונטערהייד, און לאָז אַייך וואויל באַקומען"... דער בעל־הבית, געוויינטליך, ווייסט שוין וואָס ער האָט צו טהון. זעצט ער אויס די ליעבע געסט ביי די גרינע טישלעך און פּאָרט זיי צונויף ממזר׳יש, און אַליין איז ער אויפ־געלעגט שרעקליך, און אויך די בעל־הבית׳טע איז שטאַרק האָפער־דיג, טראָגט־אונטער איטליכען באַזונדער טיי מיט אַיינגעמאַכטס, און די שפּיעל געהט ביז׳ן ווייסען טאָג אַריין, ווי אין קלוב... און שטעלט אַייך פאָר, אַז מיך האָט מען דאָס דערטאַפּט פאַר׳ן פּיזשאָן, און מע זעצט מיך אַוועק מיט עפּיס מאָדנע מיני פּאַרשוינען ביי איין טישעל, צווישען זיי איינער אַ קאַפּיטאַן מיט גילדענע קנעפּ, און מע נעמט מיך צו דער אַרבייט, אָבער אַזוי ווי סע געהער צו זיין! פויל איך מיך ניט, הויב מיך אויף פון טיש און רוף־אַוועק דעם בעל־הבית אויף אַ זייט און זאָג צו איהם אַזוי: „הערט זשע אויס, מיין ליעבער פעטער בלעם, איהר זאָלט וויסען זיין, אַז איך בין אַ געשלאָגענער הונט. אַייער קאַפּיטאַן הויבט מיר ניט אָן צו געפעלען"... — „וואָס הייסט, מאַכט ער, מיט וואָס געפעלט ער אַייך ניט?" — „דען, זאָג איך, ער איז אַזוי אַ קאַפּיטאַן, פּונקט ווי איך בין אַ גובערנאַטאָר". — „פון וואַנען, זאָגט ער, נעמט איהר דאָס?" „פון די ידים, זאָג איך, ער מאַכט מיר, זאָג איך,

שפיעלען אויפ'ן ביליארד, און אז מע שפיעלט זיך אין א גאנצען טאג אויפ'ן ביליארד, מוז מען נאכדעם ביינאכט פארבייסען מיט א קערטעל. זאגט אפשר, אז ניין?

נישט בראנזענטאלער דער בעל־הבית, נישט טשיידעלי דער מחבר האבען געקאנט זאגען, אז ניין, און זיי האבען געבעטען דעם נייעם שכן, ער זאל זיי דערצעהלען ווייטער, און ארקאדי שווייצער טהוט זיי צוליעב, פערוויכערט א פרישע ציגאר און דערצעהלט ווייטער.

קאפיטעל ה.

— איך וואלט אייך, אייגענטליך, באדארפט דערצעהלען, ווי אזוי איך האב מיך געשיידט מיט מיין יפהפיה, און פאר וואס איך האב מיך געשיידט, און וואס פאר א מין שפיצעל זי האט מיר אפגעטהאן. האב איך אבער מורא, אז די מעשה וועט זיין אביסעל צו לאנג, לכן לעג איך דאס אפ, אם ירצה השם, אויף הושענא־רבה, און הלך משה מרדכי — איך גיה מיר ווייטער. הקיצור, איך האב מיך אפגעזעגענט מיט מיין פלונית בת פלונית און בין אוועקגעפאהרען ווייטער, און האב מיך אראפגעהאפט אהערצו, און האב מיך באזעצט אט־א־דא אין יעהופעץ, און האב אננעהויבען זוכען א געשעפט. וואס פאר א געשעפט קאן, אשטיי־גער, מאכען אזא נפש, ווי איך? אז אויף א מלאכה בין איך פויל־כליך; שרייבען און רעכענען האט מיין טאטע פארגעסען מיך לערנען; האנדלען מיט ווייז און מיט קארן אדער מיט פאפיערען אויף דער בערזע האב איך מורא געהאט, טאמער, חלילה וחס, די שעה זאל ניט זיין, איך פארהאנדעל מיך אזוי, אז איך מוז כיך נאכדעם שטעלען — טהיט מיר באנג, איך זאל מיר ניט פאר־שמירען מיין נאמען, וואס כ'האב אויף דער וועלט. „חאפט דער רוח דאס געלט, אבי דער נאמען זאל איבערבלייבען", — ווי

הייליגען נאָמען רייזעל, נאָר גערופען האָט מען זי ראָזע. באַדאַרף איך איהר מסתמא געפעלען ווערען אין שלייער, געהט זי און רעדט מיך אָפּ פון מיין געשעפט און נעמט מיך צו צו זיך און קרוינט מיך פאַר אַ וויקידיילאָ...

— פאַר אַ וואָס? — רופט זיך אָן בראָנזענטאָלער, און טשיידעלי נאָך איהם:

— פאַר וואָס האָט מען אייך געמאַכט?

— פאַר אַ וויקידיילאָ. אַ וויקידיילאָ ווייסט איהר ניט וואָס הייסט? — מאַכט אַרקאַדי שטאַרק פערוואונדערט מיט אַזאַ מינע, ווי אַ מענש, וואָס דערהערט, אַז יענער ווייסט ניט וואָס הייסט אַ מוציא מיט האָניג. — סטייטש, אַ וויקידיילאָ ווערד אָנגערופען אַזאַ פאַרשוין, וואָס אַז מע דאַרף איינעם געבען דעם וועג, נעמט מען איהם אָן ביי'ם קאַרק און מע גיט איהם מיט דער קניע פון הינטען און מע זאָגט איהם: „זה התרנגול ילך"... היינט פאַר־שטעהט איהר שוין, וואָס דאָס הייסט? און אַ וויקידיילאָ בין איך געווען דוקא ניט קיין שלעכטער, און האָב נושא חן געווען ביי איהר אין די אויגען. קורץ, די דאָזיגע ראָזע איז געווען אין מיר פאַרליעבט, ווי אַ קאַץ אין די נייען טעג, און האָט זעהר געגאַהרט צו מיר, איך זאָל פאַר איהר חתונה האָבען. האָב איך איהר גע־זאָגט: חתונה האָבען — מהכתיתי, זעהר פיין; נאָר וואָס דען? איך וויל אַ „תוספות כתובה", דאָס הייסט, טאַקי משלשל זיין במזומנים חאָטש אַ טויזענד „איינציגע". האָט זי מיך אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם. נאָר ווער האָט אויסגעפיהרט? געוויינטליך, איך, ניט זי. און חוץ לזה האָב איך אויסגענומען מיט איהר אַ תנאי, אַזוי ווי איך מיש מיך ניט אין איהרע געשעפטען, אַזוי טאָר זי זיך ניט מישען אין מיינע געשעפטען. און מיינע געשעפטען זענען געווען ביליאַרד און קאָרטען. בייטאָג האָט מען געאַרבייט אויפ'ן ביליאַרד, ביינאַכט — אין קאָרטען. נאָר ווי אַזוי, מיינט איהר, געאַרבייט? די פיינסטע מענטשען מיט די שענסטע קינדער פלעגען אַריינקומען צו אונז אין געשעפט אַריין, זיך געלערענט

נאָר געווען פון וואנען, א מטבע, — אז גאָט וועט מיר העלפען, וועל איך מסתמא אָפּגעבען... בקיצור, וואָס זאָל איך אייך לאנג ברייען? איך האָב אזוי לאנג געטרויבערט קעשענעם, ביז מע האָט מיך געפאקט מיט א גרויסען סקאנדאל און מע האָט צוליעב מיר דעם זיידען אָפּגעזאָגט פון דער שטעלע, און איך האָב געמוזט זאָגען מיין שטעדטעל „אדיע", און אוועק קיין אדעס, און בכדי ס'זאָל מיר ניט זיין שווער די נסיעה, האָב איך די שטיוועלעך פאר־קויפט און טאקי געהאט דערווייל וואָס צו עסען, ווי זאָגט איהר: צידה לדרך... געקומען קיין אדעס אזא „בן־בקר", ווי איך, א בר־מצוה־בחור'ל פון א יאָהר זעכצעהן־זיעבעצעהן; א שענער יונג בין איך געווען, האָב איך באלד פּארטראָטען א שטעלע, נישט, חס־ושלום, ביי אפרתי'ן אין קאנטאָר, נאָר אין א געשעפט פון בערשט־לעך מיט שוהוואכם, דאָם הייסט, איך האָב מיך געשטעלט ביי א שטיוועלפּוצער פאר א שטיוועלפּוצער, און האָב מיט גאָט'ס הילף נושא חן געווען ביי דער וועלט, דען אָפּפּוצען א פּאָר שטיוועל באַ־דאַרף מען קאָנען, די ארבייט באַדאַרף געהן גיך און געשווינד, א שפּיי אויף איין בערשטעל און א רייב מיט'ן אנדערען בערשטעל — און הלך משה־מרדכי!... וואָס טויג אייך, איך האָב צונויפגע־שלאָגען די עטליכע גראָשענעם און האָב א שפּיי געטהאָן אויף מיין בעל־הבית דעם עקספלאָאטאָאר און אליין געפּענגט א געשעפט, דאָם הייסט, איינגעהאנדעלט א פּאָר בערשטלעך מיט שוהוואכם מיט א שען פּוס־קעסטעל א ליטיש, און פּאשאָל אויף דער „רישע־ליע" ארבייטען. און געארבייט האָב איך, קאָן מען זאָגען, אויף אלע כלים, געקליבען די גראָשענעם, זיך צונויפגעשלאָגען ביז א זיגער איין איינענעם פון זהב טהור — ריין זילבער, און דער מאמע קיין בעסאראביע אוועקגעשיקט א דרייערעל, לאָז זי ווייסען, אז זי האָט א זוהן אין אדעס — און ארויסגעשטעלט א פייג דער גאנצער וועלט. איז דאָך אָבער פּאַרהאָן א גרויסער גאָט, באַדאַרף איך עסען קעסט אין א אידישען טראקטיר, און דאָרטען אין דעם טראקטיר באַדאַרף זיין א בעל־הבית'טע א יפהפיה מיט איהר

דארפט איהר וויסען, פון סאמע יחוס — דעם גרויסען „שומר־בגדים׳ם" איין אייניקעל; אויף אונזער לשון הייסט עס, אז מיין זיידע רב אהרן איז געווען א שומר אין באד, געהיט דאס אנטהון פון די בעלי־בתים, און האט באקומען דערפאר גאנצע צוויי גילדן א וואך, א חוץ פעטש, דען וויפיעל טליתים־קטנים זענען ביי איהם פארפאלן געוואָרען מיט, להבדיל, תחתונים! געווען א ריהרעור־דיגע זאך, זאל ייר מיר מוחל זיין, אונטער דער נאז געקאנט ביי איהם אוועקטראגען! יענעם זאגען: וואס טהוסט דו, מבייש שטעלען, אנטהון א בזיון — חס ושלום! ביי איהם, הייסט דאס, ביי׳ם זיידען רב אהרן, זכר לברכה, האב איך זיך אויפגעהאלטען, דען דער טאטע מיינער איז געווען ווייט אונטער זיעבען שלעסער; ער איז געזעסען מיט גרויס כבוד באזונדער אין א חדר, איבער א בלוי מן הסתם, און א סאלדאט ביי דער טיר האט איהם געהיט פון א גוט אויג, ער זאל ניט אריבער, חס ושלום, איבער׳ן פלויט און מאכען א ויברח, און די מאמע מיינע זאל לעבען האט זיך געלערנט קאכען און באקען ביי א פרעמדען אויוועז, דאס הייסט, נישט חס ושלום צולייב מצוה, נאר פשוט פאר אנדערהאלבען קאר־בוינים א וואך. האט זי אפילו געוואלט, איך זאל אויך זיין מיט איהר אין קעך, מיט איהר אינאיינעם עסען קעסט, האט אבער די בעל־הבית׳טע (אפילו א גאנץ שענע נגידית מיט פערעל) נישט געקאנט איבערטראגען מיין אפעטיט; איך עס, זאגט זי, קיין עין־הרע, פאר דריי, און מע האט מיר געגעבען דעם וועג. האב איך געמוזט אנקומען צום זיידען רב אהרן, זכר לברכה, מיט איהם אינאיינעם זיצען אין באד און אכטונג געבען אויף די בגדים. איז דער חסרון אבער, וואס דאס האט לאנג נישט געקאנט געדויערען, מחמת איך בין געווען, לא עליכם, א גרויסער נצרך אויף מזומנ׳ע קאפיקעס, און האב נישט געהאט, איהר זאלט זאגען, א פרוטה של נחושת. האב איך מיך מיישב געווען און האב אנגעהויבען מאכען א רעוויזיע איבער די בעל־הבתישע קעשענעס, שלעפען, איך בעט איבער אייער כבוד, פון פרעמדע הויזען און אנטלייהען, אבי ס׳איז

בעגעגענט זיך מיט'ן רויך פון אַרקאַדי'ס ציגאַר. דער רויך קוי־קעלט זיך און פילט־אָן דאָס קליינע פינסטער חדר'על, און די לופט ווערד אַזוי געדיכט, אַז פון דער שיין פונ'ם שענעם לעמפּעלע איז קוים־קוים וואָס מע זעהט איינס דאָס אַנדערע.

קאַפּיטעל ד.

— נו, און געלט? אויף צו פיהרען אַזאַ שפּיעל באַדאַרף מען דאָך עפּיס האָבען פאָדעם! — מאַכט צו איהם בראָנזענטאָלער און בעטראַכט איהם, ווי אַ גרויסער פּראָפעסאָר דעם חולה, דאָס הייסט, קוים־קוים וואָס ער טהוט אויף איהם אַ קוק מיט איין אויג.

— געלט פרעגט איהר? — ענטפערט איהם אַרקאַדי און נעמט־אַרויס די גראָבע ציגאַר פון די צייהן: — געלט פרעגט איהר? אַזוי ווי שטערען אין הימעל! קאַרג „פּיזשאָנען", קאַרג „פרייערס", קאַרג אידיאָטען פאַרהאַן אויף דער וועלט? ווי די געבראָטענע טייבעלעך פליהען זיי גלייך אין מויל אַריין, ווי די שרעטעלעך טראָגען זיי אַייך דאָס געלט גלייך אַקעגען, בעטען זיך, חלש'ען: נאַט, נעמט־צו ביי אונז די נשמה, אַבי שפּיעלט מיט אונז!... אָט אַזעלכע אידיאָטען זענען דאָס! איך ווייס עס גאַנץ גוט, דען איך בין אַליין געווען אַ רעכטער אידיאָט, ביז איך האָב אָנגע־שמעקט און געחאַפּט דעם סטרי און האָב אָנגעהויבען מאַכען אַ קערבעל גאָר באופן אחר! אַי יאָהרען, יאָהרען! ס'איז געווען, הערט איהר, יאָהרען! (בשעת מעשה פערטראַכט זיך אַרקאַדי שווייצער און לאָזט אַרויס אַ טיעפען זיפץ פונ'ם האַרצען). יענע יאָהרען וועלען זיך אַזוי גיך, האָב איך מורא, נישט אומקעהרען. אין אַדעם איז דאָס געווען! אַי אַדעם, אַדעם! אַ שטעדטעל! לעבען זאָל דאָס טאַקי ביז משיח וועט קומען! אין דעם אַדעם, פאַרשטעהט איהר מיך, בין איך אויפגעוואַכסען, אָנגעקומען אַהין פון בעסאַראַביע, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ נאַקעטער, אַ באָר־וויסער, און געשמייכעלט צו אַ בולקע. דען וואַכסען וואַכס איך

דעם אויסגעפיינט קעגען דער וועלט. — אָט דאָס וועלן אַנגערופען ביי אייך גרויס? און פינף מאות אויף איין קאָרט פּאַנטירען האָט איהר אמאָל געזעהן? אזוי ווי היינט געדענק איך עס: מיר זענען געזעסען א גוטע חברה קלאָפּערס; איך טהו א קוק — אין „בענקעל" ליגט א פּויטיקע פון כמעט טויזענד „איינציגע". מיין חברה־מאן קוקט אויף מיר: „טשטאָ אוגאָדנאָ?" זאָג איך צו איהם: „קאָר־טו!" מאכט ער צו מיר נאָכדעם: „סקאָלקאָ פּריקאַזשעטיע?" טהו איך א קלאַפּ אין טיש אריין: „קאָרטו!"...

און ארקאדי שטעלט זיך פּאָר, אז ער איז אין קלוב און „פּאָ־טירט" אויף א קאָרט, און דאָס פּנים פּלאָמט איהם און די אויגען פייערען, און ער טהוט א זעץ מיט'ן קולאַק אין טיש אריין אזוי שטאַרק, אז דער מחבר פאלט שיער ניט אַראָפּ פון'ס בעט אויף דער ערד; ער חאפט זיך אויף א טוידטער און קוקט מיט שרעק אויפ'ן נייעם שכן... דאָס געפעלט בראָנזעטאָלער'ן אזוי שטאַרק, אז ער צעלאכט זיך און רופט זיך אָן צו ארקאדי'ן:

— וואָס זאָגט איהר, איך בעט אייך, אויף אונזער מחבר? „טשיידעלי" האָב איך איהם א נאָמען געגעבען — ווייסט איהר, פּאר וואָס? ווייל ער געהט מיר תמיד אויסגעפוצט, ווי א דייטשעלי, איז פון דייטשעלי ביי מיר געוואָרען טשיידעלי. אײַ, סע פּאסט איהם?

— אָנגעמאָסטען, ווי איך בין א מענטש! — מאכט ארקאדי און וועגדט זיך צו טשיידעלי'ן: — טראָגט געזונט און פּארניצט געזונט און זאָלט איהם צעריסען געזונטערהייד, ווי מיין באבע טאָלצע פלעגט זאָגען, בעת מע האָט מיר איבערגעניצעוועט פון איהר ווינטערדיג וואטען־קלייד אין ארבע־כנפות אויף שבועות.

אלע דריי לאכען, און טשיידעלי בעווייזט זיינע קליינע, שווא־רצע צייהנדלעך.

— אזוי גרויס האָט איהר געשפּיעלט? המ... — זאָגט ווייטער בראָנזעטאָלער און לאָזט שוין ניט אראָפּ קיין אויג פון זיין נייעם שכן. אין לאָזט־ארויס א גאנצען קנויל מיט רויך פונ'ם מויל, וואָס

קומען־פאר. דאס איז געווען פאר אונזער ארקאדי'ן א גרויסער אראפפאל, איין אמת'ע ירידה, קאן מען זאגען, דען ער איז געווען, אייגענטליך, א קארטען־שפיעלער. דאס האבען איהם די צרות זיינע געבראכט דערצו, ער זאל זיך אראפלאזען אזוי ניידעריג און ווערען א „נאוואדטשיק" צווישען בילליארדשטשיקעס. נאר וואס טהוט ניט א איד צוליעב פרנסה? און דערמאנט זיך אונזער אר־קאדי שווייצער אן יענע גוטע יאהרען, בשעת ער האט „געפיהרט א גרויסע שפיעל", געפאהרען מיט חברה אויף די פּראַחאדען, געחאפט א האז און איהם אויסגערייניגט די קעשענעס עד לפק; און נאכדעם אין די האטעלען געלעגען וואכען־לאנג, ניט אנגעקוקט די ליכטיגע שיין און נאר געשפיעלט און געשפיעלט און געשפיעלט; און נאכדעם, אין די קלובען, געווארפען א באנק אין „דיאבעלעק": פינפאונצוואנציג פאר צוואנציג, פופציג פאר פיערציג, און הונדערט פאר אכציג, און צוויי הונדערט פאר הונדערט זעכציג, און פיער הונדערט פאר דריי הונדערט צוואנציג, — און אונזער ארקאדי לאזט־ארויס א טיעפען זיפץ פון'ם הארצען.

— וואס זיפצט איהר אזוי? אויף גלות ישראל, צי אויף דעם, וואס סע געהט אייך ניט אין דער שפיעל?

— וואסער שפיעל? ווער שפיעלט היינט? — מאכט ארקאדי מיט אזא מינע, ווי א מענש, וואס איז אמאל געווען קיסר און האט פערלארען די מלוכה. — מיט'ן מלאך־המות שפיעלט מען זיך היינט! אמאל איז געווען א שפיעל, אוי א שפיעל! וואו זענען אהינגעקומען די יאהרען, וואס מע פלעגט „פאנטירען" הונדערט קארבען אויף א קארט? צוויי הונדערטער־אויף א קארט? דריי הונדערטער אויף א קארט?

— אזוי גרויס האט איהר געשפיעלט? — פרעגט איהם בראנזענטאלער און הויבט ערשט אן איהם רעכט צו בעטראכטען.

— אט דאס הייסט ביי אייך גרויס? — מאכט ארקאדי מיט גדלות, גלייך ווי מע וואלט גערעדט פון זיינע שיפען, וואס זענען געגאנגען אויפ'ן ים, אדער פון זיין יוביליי, וואס ער האט זיך מיט

„האלטען מאזא" אויפ'ן בילִיארד — דאָס איז א מין געשעפט, ווי אלע געשעפטען אויף דער בערזע, און מיר רעבענען נישט פאר איבעריג זיך אפִישטעלען דערויף אויף א צוויי מינוט.

שטעלט אייך פאָר א גרוים, שטארק אָנגערויכערט און פער־ברודיגט חדר, מיט עטליכע לאַנגע טישען, מיט גרינם בעצויגען, און מענשען, צו מיינסטען יונגע לייט, דרעהען זיך ארום פון אין דער פריה ביז שפעט אין דער נאכט מיט לאנגע גלאטע שטעקענס, ציעלען זיך אין די געטאָקטע ווייסע ביינערנע גאלקעס, און ווער עם האָט געמאכט מעהר גאלקעס, דער האָט „געענדיגט די פּאַרטיע" און נעמט צו דאָס געלד.

שפיעלען — שפיעלען, צום מיינסטען, נאָר צוויי, און דער גאנצער איבעריגער עולם, פערשיעדענע מינים פּאַרשוינען, זיצען ארום און ארום ביי די וועגד און קוקען אויף דאָס שפיעל, און מע לעגט־איין געלד פאר די שפיעלערס, וועד פון די צוויי וועט פריהער ענדיגען די פּאַרטיע, — דאָס וועדד אָנגערופען האלטען מאזא.

צווישען די שפיעלערס זענען פאהאן גרויסע ספעציאליסטען, וואָס געבען יענעם עטליכע אויגען „פאָר", געווינען די ערשטע פּאַרטיע און נאָכדעם הויבען זיי אָן שטארק פערשפיעלען, געבען פאלשע גענג („קלאָפּ־שטאָס"), מאכען כלומרשט אומגעהרען א ציטער מיט דער האַנד („מענדראזשע"), און דערמיט חאפט מען „פּיזשאָנעס" (אומשולדיגע טייבעלעך) און מע נארט אוים ביי'ם עולם דאָס ביסעל מיניר. די חברה, וואָס פיהרען צוגויף די דאָזיגע שפיעלערס, ווערען אָנגערופען מיט'ן נאָמען „בעלי־בתים", אדער „נאוואָדטשיקעס".

איינער פון די דאָזיגע „נאוואָדטשיקעס" איז געווען, עס זאָל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, אונזער פיינער אורח ארקאדי שווייצער, וואָס איז די לעצטע צייט ניט ארויסגעקראָכען פונ'ם בילִיארד, זיך געווייקט דאָרטען טאָג ווי נאכט, זיך אָנגענעסען מיט'ן רויך און זיך אָנגעהערט מיט די שענע ווערטלעך, מיט'ן נבול־פּה און מיט די מחלוקת'ען און מיט די קללות און די סקאנדאלען, וואָס דאָרטען

ציגאר, וואָס דער רויך פון איהר וואָלט געווען א גוטע סגולה אויף ארויסצוטרייבען פלעגעו.

— הערט איהר? — מאכט דער בעל־הבית צום נייעם שכן. — איך וואָלט געמעגט שוועהרען, אז איך האָב אייך געזעהען ביי סעמאדעני'ן אין „ביליאַרד"?

אונזער שכנ'ס רויטע בעקלעך זענען געווארען נאָך רויטער. ס'איז איהם, אפּנים, ניט אָנגענעמען דאָס ערטעל, וואו מע האָט איהם דאָרטען געזעהן, האָט ער זיך ווי פערענטפערט:

— מעגליך, עס קאָן זעהר שען געמאַהלט זיין. בייטאָג מאכט זיך, נישטאָ וואָס צו טהון, חאפּט מען זיך אריין אויף א האַלבע שעה זעהן, ווי מע שפּיעלט אין ביליאַרד.

— און מיר דאכט זיך, אז איך האָב אייך אליין געזעהן עטליכע מאָל מיט א לאנגען שטעקען אין די הענד ארומדרעהען זיך ארום גרינעם טיש, און דוקא אָהן א קאפּאָטע. איך פּארשטעה ניט, וואָס איז דאָ פּארהאן צו שעמען זיך? א פּרנסה גלייך מיט אַלע פּרנסות.

דאָ האָט אונזער בעל־הבית געטראָפען, ווי מע זאגט, פונקט אין קאָרב אריין. אין דער לעצטער צייט האָט אַרקאַדי שווייצער נעבאך געלעבט נאָר פון'ם ביליאַרד. דאָס הייסט, אייגענטליך, איז זיין פּרנסה געווען, ווי מיר האָבען שוין אויבען געזאָגט, קאָרטען, נאָר קאָרטען מיט ביליאַרד, בעדאַרפט איהר וויסען, קעהרען זיך אָן שטיקלעך אייגענע, אָפּטמאָל גאנץ נאָהענטע מחותנים, למשל, וויא מלמד שמעקט מיט שרכנות, א בעל־טאַקסע מיט קצב, א קרעמער מיט באנקראָט, א באנקיר מיט גנבה, וכדומה, וכדומה, וכדומה.

וויא מענש א בעל־פּרנסה, האָט אונזער אַרקאַדי שווייצער פיינט געהאַט אליין צו שפּיעלען אין ביליאַרד. דאָס שפּיעל אליין איז איהם שוין לאנג נמאס געווארען, דען עס קאָסט איהם ענוג געלד. זיין עובדא איז געווען זיצען און קוקען, ווי יענער שפּיעלט, און „האַלטען מאוּל פאר יענעם".

האָט געגלאָנצט אונטער'ן ווייסען קאפּעליש און אויסגעזעהן, ווי איין אויסגעגאָסענע סטאטוע.

דער בעל־הבית בראָנזענטאָלער האָט אראָפּגעווארפען פון זיך די יום־טוב'דיגע מלבושים און געבליבען אינ'ם אינדערפריהעדיגען קאָסטיום פון אָדם הראשון'ן, אריינגעשטעקט די לאנגע דאָרע האָריגע פּיס אין די משונה־מאָדנע מעשטעם און בשעת מעשה א זאָג געטהאָן:

— אָנו, טשיידעלי, זייט א בעל־הבית'טע, מאכט טיי!

דער מחבר מיט'ן רויטען שניפּס און מיט די ווייסע תחתונים, ווּאָס דער בעל־הבית רופט איהם „טשיידעלי", האָט במחילת כבודו זיך אָנגעבויגען און ארויסגעשלעפּט פון אונטער'ן בעט א קליין בייכיג סאמאָווארעל און איז אוועקגעגאנגען מיט דעם דאָס אויפּ־שטעלען, און דאָס סאמאָווארעל האָט אויסגעזעהן ביי איהם אויף די הענד, ווי א קליין קינד ביי א געטרייער מוטער. בשעת געהן האָט דער מחבר אונטערגעטאנצט און צוגעטרייסעלט מיט די שיטע־רע אונטערגעבויגענע הערלעך, און אריינגעקומען, האָט ער זיך גענומען צו די גלעזער, אוועקגעשטעלט איטליכע, זאך אויף איהר אָרט מיט די קליינע ווייסע הענדלעך, ווי איין אמת'ע בעל־הבית'טע. גיך איז געוואָרען אויפגעשניטען דאָס ברויט מיט'ן פישעל, און אלע דריי האָבען זיך געזעצט אָרום טיש, דער בעל־הבית אויפ'ן בענקעל און זיינע צוויי שכנים אויף די בעטלעך, און מע האָט זיך געזעצט טרינקען טיי, פריהער גענומען צו קאפּלעך „מאָנאָפּאָל" און פערבייסען מיט טאראן נאנץ געמיטליך, גלייך ווי מע וואָלט געווען צווישען זיך אלטע בעקאנטע שוין פון כמה וכמה יאָהרען.

— אציגנ, טשיידעלי, דערצעהלט אונז, וואָס הערט זיך עפּים נייעס אויף דער וועלט?

אזוי האָט זיך אָנגערופען בראָנזענטאָלער צום מחבר, נאָכדעם אז ער האָט פערריכערט א פּאָפּיראָס, דאָס ערשטע מאל א קוק געטהאָן אויף דעם נייעם שכן, וואָס האָט פערריכערט א גראָבע

זינד, האָבען ניט מיט וואָס א טאָג איבערצוקומען, קאָנען אויסגעהן אין מיטען העלען טאָג פּאר אלעמען אין די אויגען, חאַפּען זיך אָן אָן א שארף פון א שווערד, טולען זיך צו יענעם און קלעפּען זיך אָן אזוי שטאַרק, אז ס'איז שווער זיי אָפּצוריייסען און אָפּצוטרייבען פון זיך, ווי איין אמת געטריי הינטעל...

קאַפּיטעל ג.

דאָס איז א כלל אויף דער וועלט, אז הילף קומט מעהרסטענטהייל אומגעריכט. גאָט ווייסט וואָס מיט אונזער פּארשוין וואָלט געווען, וועז סע קומט ניט אָן פּלוצים ברענגטאָלער און דער מחבר הערט נישט אויף צו לייענען איהם גאנצע שטיקער פון דער „חלירע". איך וויים א מעשה, וואָס א יונגער מענש, א געזונדער, א שטאַרקער, האָט געחלש'ט ביי א מחבר אונטער די הענד. פון דעמאָלט אָן, אז דער מענש דערהערט דעם נאָמען מחבר, אנטלויפט ער וואו דער שווארצער פעפער וואכסט.

— טשיידעלי! גאָט האָט אייך שוין צוגעשיקט א קרבן, און איהר מוטשעט איהם מיט אייערע מעשיות? אנו, לענט נאָר אַווק די „חלירע", און לאָמיר בעסער נעמען עפּים אין מויל אַריין.

מיט די דאָזיגע ווערטער האָט דער בעל־הבית זיך געוועגדט צום מחבר און האָט א וואַרף געטהאָן אויפ'ן טיש א פּעקעל — דאָרט איז געלעגען א פּלעשעל „מאָנאָפּאָלקע", א בריטעל מיט א טאַראַנקע מיט א פּאָר ציבעלקעס. און ארקאדי האָט איהם בעטראכט, כמעט נאָר ניט דערקענט אינ'ם אנטהון. אויף איהם איז געווען א שווארצע שבת'דיגע קאַפּאָטע, א וויים העמד, געלע שיך מיט רויטע שפּראנצקעס, און אויפ'ן קאָפּ — א בריייטער וויייסער שטרוויענער קאַפּעליש מיט א פּענסנע אויף די אויגען — א גאנצער פראנט! דאָס טונקעל־בראָנזענע פּנים מיט די שארפע ווינקלען

— איהר שרייבט אַ בריוועל? שרייבט, שרייבט! — האָט ער צו איהם געזאָגט און אָפּגערוקט פון זיך דאָס בענקעל.

— איך שרייב נישט קיין בריוועל, איך שרייב אַ בוך. איך שרייב כסדר. איך בין אַ שרייבער, פאַרשטעהט איהר מיך, אַ מחבר. — האָט איהם יענער געגעבען צו פערשטעהן אויף זיין הייזעריגער שטימע, אונטערגעטאַנצט און צוגעטרייסעלט מיט די שיטערע אונטערגעבויגענע הערלעך. און דאָ האָט אַרקאַדי בע־מערקט אַ פּאָר קליינע ווייסע הענטלעך מיט דינע קליינע פינגער־לעך, וואָס האָבען אויסגעזעהן נאָך קלענער אונטער די ברייטע אַר־בעל פונ'ם טשעשונטשאָווען פּידזשאַק.

— איהר זענט אַ שרייבער? וואָס זשע שרייבט איהר איצ־טער? זעהט נאָר, איהר זאָלט אונז דאָ ניט באַשרייבען.

דער שרייבער האָט זיך צעלאַכט מיט אַ צעשאָטען הייזעריג געלעכטער און אַרייסבעוויזען קליינע שווארצע צייהנדלעך, ווי ביי אַ קינד, וואָס האָט קאַלי צייהן דערפאַר, וואָס סע עסט אַ סך צוקערקעס.

— איך בין ניט פון די שרייבער, וואָס באַשרייבען יענעם. איך בין געהרען, אַז יענער טשעפּעט מיך ניט.

אַזוי האָט איהם געענטפערט דער מחבר, און איך מיין, אַז ס'איז געווען לחלוטין איבעריגע ווערטער, דען ווען אפילו ער זאָל דאָס ניט זאָגען, וואָלט מען אַליין געקאָנט פערשטעהן, אַז דאָס איז אַ מענש, וואָס איז געהרען, אַז יענער טשעפּעט איהם ניט. אַזעלכע מענשלעך בעווייזען זיך גיך אַרויס מיט זייער כאַראַקטער: „אָט אַ דאָס בין איך און אַזוי מאָהלט מיך". אַזעלכע מענשלעך זענען געטריי איבערגעגעבען דער גאַנצער וועלט, און די גאַנצע וועלט שאַפט מיט זיי, עקספּלאָאַטירט זיי. איהר קאָנט פון זיי פלעכטען שטריקלעך, טהון מיט זיי וואָס איהר ווילט. אַזעלכע מענשלעך זענען גרויסע ביישנים; זיי וועלען אַייך קיינ־מאָל ניט בעקלאָגען זיך אויף זייער פינסטער מזל; זיי, אַז זיי וויינען, וויינען זיי נאָר אויף יענעמ'ס צרות, קומען־אָפּ פאַר פרעמדע

וועלען זיך נאָך אומקעהרען שפּעטער צו זיין פּראָפעסיע. דערווייל וועלען מיר זיך בעקענען מיט די איבעריגע שכנים.

אַז אַרקאַדי האָט געבראַכט צו טראָגען דאָס רענצעל אויף דער נייער קוואַרטיר, איז שוין געווען פאַרנאַכט. אין חדר האָט שוין געטשאַדעט אַ פעררויכערט לעמפּעל און ביי'ם טיש איז געזעסען און געשריבען אַ מאָדנער נפש מיט אַ בלאַס פּנים, מיט הונגעריגע אויגען, מיט אונטערגעבויגענע שיטערע, שטאַרק־אָנגעשמירטע האָר. אָנגעטהאָן איז ער געווען אין אַ טשעשונטשאָווע פּידזשאַקעל מיט מאָדנע ברייטע אַרבעל, אַ קלאָר־ווייסען קאָלנער פון פּאַפּיער מיט אַ שניפּס אַ שאַרף־רויטען, ווי פייער, מיט דינע שמאָלע ווייסע הויזען אויף אַ פּאָר קליינעטשקע פיסעלעך.

„אַפּנים, דאָס מוז זיין איינער פון די דריי שכנים, פון דער חברה „נאָל, שמאָל עט קאָמפּאַני". — האָט זיך אַרקאַדי געטראַכט.

אַריינגעקומען און אָפּגעלעגט דאָס רענצעל אויף אַ בעטעל, האָט זיך אַרקאַדי שווייצער פאָרגעשטעלט פאַר'ן נפש מיט'ן רויטען שניפּס און מיט די ווייסע תחתונים, און דער נפש מיט'ן רויטען שניפּס און מיט די ווייסע תחתונים האָט זיך אויפגעחאַפּט, אויס־געטהאָן אויף דער גיך די ברילען, אַ טרייסעל געטהאָן מיט די אונ־טערגעבויגענע אָנגעשמירטע האָר.

— דאָס זענט איהר אונזער נייער שכן? זיצט, זעצט זיך, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? — און ער טראָגט איהם אונטער דאָס איין־און־איינציגע בענקעל.

דער רויטער שניפּס, די פעטע אונטערגעבויגענע נאָר שיטערע האָר, די מאָדנע ברייטע אַרבעל פונ'ם טשעשונטשאָווען פּידזשאַק, די ווייסע תחתונים, דאָס הייזעריגע קול פונ'ם נפש און דערצו נאָך דאָס אונטערשפּרינגען זיינס — דאָס אַלסדינג אינאיינעם האָט געהאַט דעם זיעבעטען חן, און אונזער אַרקאַדי האָט בעדאַרפט זיין שטאַרקער פון אייזען, ער זאָל זיך איינהאַלטען פון אויסצו־שיסען איהם אַ געלעכטער גלייך אין פּנים אַריין.

פאָר זייער איבערראַשונג, אַז זיי האָבען אָנגעהויבען אַרויסנעמען פון דאָרטען די מלבושים: ער — נקבה'שע, און זי — מאַנס־בילשע! זיי זענען ביידע שיער ניט געפאַלען חלשות! נאָר אַלע מענשען אויף דער וועלט זענען דאָך נייגיעריג... אַז דער ערשטער שרעק איז איבערגעגאַנגען, האָבען זיי אָנגעהויבען אַריינקוקען אין די רענצלעך אַריין נאָך טיעפער און האָבען אָנגעהויבען אַרויס־נעמען פון דאָרטען משונה־מאָדנע זאַכען, אַרויסשלעפּען פּעק מיט פּאַפּיערען, בריוועלעך אַלערליי — און פרעמדע בריוועלעך ווילט זיך דאָך דוקא לייענען! — און מען איז געוואָהר געוואָרען איינס אויפ'ן אַנדערען אַזעלכע סודות, וואָס ווען זיי געפעלען זיך, טהוען אַ שידוך, האָבען חתונה און לעבען־אָפּ אַ האַלבע מאה יאָהרען, וואָלטען זיי ניט דערגאַנגען קיין צעהנטחלק אפילו... בקיצור, זיי האָבען זיך צעפאָהרען, ער קיין בערלין, זי קיין וויען — אויס שדוך.

אַצינד וועלען מיר זיך נעמען צו אונזער אַרקאַדי שווייצער'ס רענצעל.

דאָרט איז געווען אַביסעל וועש, אַ פּאָר פּאַפּיערענע קאָלנערס מיט מאַנקעטען, עטליכע פּידעלעך פון אויסגערויכערטע פּאַפּי־ראָסען, אַ סדור'על מיט אַ תהלים'על מיט אַ פּאָר קליינע תפילים'לעך (אַ אידישע נשמה טאָר מען ניט שאַצען!), און אַ גאַנצער פּאַק מיט צונויפגעטאַשטע, גוט־צונויפגעלעגטע און מיט רויטע פאָדעם־זייד פערבונדענע טעשלעך קאָרטען.

פון דעם דאַרפען מיר לערנען דעם פּשט, אַז אַרקאַדי שווייצער האָט נישט פיינט קיין קערטעל. נאָר צו וואָס טויג האַלטען ביי זיך אין רענצעל אַזאַ משא מיט קאָרטען? איז די משמעות, אַז אַרקאַדי'ס געשעפט, דאָס הייסט זיין פּרנסה, איז קאָרטען — און מיר האָבען נישט געהאַט קיין טעות. זיך גוט נאָכגעפרעגט ביי זיינע בעקאַנטע, זענען מיר געוואָהר געוואָרען, אַז ער דרעהט זיך אַרום קאָרטען און דערפון טאַקי לעבט ער. דער פּירוש פון די דאָזיגע ווערטער א[illegible] ניט גלאַט; מע בעדאַרף עס פערשטעהן, און מיט דער צייט וועלען מיר דאָס, אם ירצה השם, וויסען. מיר

קאַפּיטעל ב.

אַרקאַדי שווייצער איז אַוועקגענאַנגען אויף דער אַלטער סטאַנציע נאָכ'ן באַגאַזש, וואָס איז בעשטאַנען פון א קליין רעצעפּ, נאָר פּעסט געפּאַקט, אָנגעשטאָפּט מיט... וואָס קאָן זיך, למשל, געפינען ביי אָט אַזא מין חברה־מאַן אין רעצעפּ? איך וויים ניט, ווי אַזוי איהר, — איך האָב פון תמיר אָן שטאַרק חשק א קוק טהון יענעם אין רעצעפּ אַריין, — און פון זינט איך האָב געלייענט די מעשה פון דעם פּאַריזער פּאָרפּל, איז ביי מיר דער חשק געוואָרען נאָך גרעסער. אויב איהר האָט צייט, וועל איך אייך דערצעהלען די דאָזיגע מעשה אין קורצען:

די געשיכטע קומט פּאָר אין פּאַריז.

איין „ער" מיט א „זי".

ער פון בערלין, זי פון ווין.

ער א חתן, זי א כלה. דאָס הייסט, זיי האָבען געזאָלט ווערען חתן־כלה, זענען זיי זיך צונויפּגענפּאָהרען קיין פּאַריז אויף אָנקומען זיך.

געקומען צו פּאָהרען אין איין צייט, זענען זיי פּאַרפּאָהרען אין איין האָטעל און אָפּגעשטעלט זיך אין פערשיעדענע נומערען, געווינטליך, און מחמת זיי האָבען זיך ניט געקענט, האָבען זיי גאָרנישט געוואוסט איינס פון'ם אַנדערען.

בעדאַרף זיך טרעפען א מעשה (אויף א מעשה פרעגט מען נישט קיין קשיא): זיי האָבען ביידע געהאַט אַלץ איינע רעצעפּעך פון איין פאַבריק מיט אַלץ איינע שליסעלעך, און די מענשען, וואָס האָבען אַראָפּגעטראָגען דעם באַגאַזש, האָבען זיך פערביטען מיט די יוצרות, אַריינגעטראָגען צו איהם איהר רעצעפּ, און צו איהר — זיין רעצעפּ.

אויסגעטהאָן זיך און איינגעוואשען זיך, ווי עס געהער צו זיין, האָט זיך יעדער פון די צוויי אָפּגעשלאָסען דאָס רעצעפּ, געוואָלט איבערטהון זיך, ווי עס פּאַסט פּאַר חתן־כלה. און שטעלט אייד

דער גאסט, וואס איז אליין אויך געווען נישט קיין מרה־שחורה'ניק און האט אליין אויך ניט פיינט געהאט צו טרייבען קאטאווסע, איז געווען אנטציקט פון דעם דאזיגען מאדנעם נפש, וואס האט די גאנצע צייט נישט אויפגעהויבען די אויגען א קוק צו טהון אויף איהם, און אפילו דעמאלט, וועז ער האט ארויס־בעקומען א זילבערן קערבעל און אנידערגעלאזט איהם דעם אויס־גאב, האט דער בעל־הבית דאס קערבעל צוגערוקט מיט איין פינגער צו זיך און אליין נישט אויפגעהויבען די אויגען אויפ'ן גאסט און זיך גענומען וויעדער צו די פאפיראסען.

דאס האט שוין דעם גאסט פערדראסען, און ער איז אויפגע־שטאנען און אפגערעקאמענדירט זיך פאר איהם:

— ארקאדי שווייצער.

— בראנזענטאלער! — האט איהם דער בעל־הבית אפגעענט־פערט קורץ, נישט אויפגעהויבען די אויגען אויפ'ן גאסט און דער־לאנגט איהם אויף צו געזעגענען זיך צווייי לאנגע, דארע, טרוקענע האריגע פינגער.

שוין געשטאנען ביי דער טיר, האט זיך ארקאדי שווייצער אויסגעדרעהט צום בעל־הבית:

— זאגט זשע מיר, מיין ליעבער בראנזענטאלער, ווער זענען יענע צווייי שכנים מיינע?

בראנזענטאלער האט אליין געדרעהט די פאפיראסען און נישט געטהאן דעם גאסט צולייעב א קוק צו טהון אויף איהם.

— איהר דארפט טאקי נויטיג וויסען דעם יחוס זייערען? אז איהר וועט ווערטה זיין ביי גאט און האבען די זכיה, וועט איהר אויף דערנאכט זיך באקענען מיט זיי. אייגער הייסט „נאל", דער אנדערער „שמאל", און מיט אייך און מיט אונז ביידען אינאיינעם וועט דאס אויסקומען „נאל, שמאל עט קאמפאניע". זענט איהר שוין צופריעדען? אדיעו! איהר קאנט זיך מטריח זיין ברענגען אייער באגאזש.

———

אזוי ענטפערט איהם דער אלטער־נאקעטער בעל־הבית, ווארפט ניט אוועק די ארבייט אויף קיין רגע און האט נאך איין קוק נישט געטהאן אויפ'ן גאסט.

— וויפיעל זענען מיר דא, הייסט עס? — פרעגט איהם דער גאסט און קוקט, ווי אזוי האבען אהער געקאנט אריין דריי בעטלעך?

— מיר וועלען זיין, הייסט דאס, אזוי גרויס, ווי דריי שכנים און איינער א בעל־הבית.

— דריי שכנים און איינער א בעל־הבית? איך זעה נאר דריי בעטלעך. וואו זשע שלאפט איהר?

— פאר מיר זארגט איהר זיך? עהע־הע! איך וועל מיר שוין געפינען איין ארט. איך קאן שלאפען אויפ'ן טיש אויך.

דער אורח איז געבליבען זיצען איבערראשט. ער איז געווען זעהר נייגיעריג צו וויסען, ווי אזוי וועט זיך דאס דער דאזיגער אלטער לעגען אויפ'ן טיש, און וואו וועלען זיך, למשל, אהינטהון זיינע לאנגע פיס? ער האט איהם בעטראכט, ווי א מענשען, וואס רעדט פון וועג, און האט זיך נישט געקאנט איינהאלטען און האט איהם טאקי פאראט א פרעג געטהאן:

— איך וואלט א בעלן געווען וויסען, ווי אזוי קאן אזא הויבער מענטש שלאפען אויף א קורצען טיש?

— איהר ווייסט ניט, ווי אזוי? מע רוקט־צו צו דעם טיש נאך א צווויי טישען, קומט שוין אוים גוט.

— איהר האט דאך אבער נאר איין טיש.

— איז טאקי נישט גוט.

„איין אלטער לץ!" — טראכט זיך דער גאסט און טהוט א פרעג דעם בעל־הבית:

— וועז, הייסט דאס, באדארף מען צאהלען די ערשטע ראטע פאר דער ערשטער וואך?

— אויב די קווארטיר איז פאר אייך, איז טאקי באלד קלאפ און צעהל, ווי זאגט ער: א מיתה משונה אויפ'ן ארט.

— זיצט.

דער אַריינגעקומענער פאַרשוין פון זיין זייט האָט אויסגע־טהאָן דעם קאַפּעליש און האָט זיך אַ נייג געטהאָן צום האַלב־נאַקעטען בעל־הבית. נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען זוכען מיט די אויגען, וואו ער זאָל זיך אַנידערזעצען, און מהמת ס'איז מעהר ניט געווען ווי איין בענקעל, און דאָס בענקעל איז דאָך געווען פערנומען — לכן האָט ער זיך אַביסעל אַרומגעדרעהט און געפאַלען אויף אַ שכל, אַז איידער בלייבען שטעהן איז גלייכער זיך זעצען אויף אַ בעטעל פון די דריי בעטלעך, וואָס שטעהען ביי די ווענד. דער דאָזיגער פּלאַן איז געפעלען דעם בעל־הבית אויך, וואָס האָט ניט אָפּגעריסען די אויגען פון דער אַרבייט, און ער האָט זיך גע־ווענדט צום אַריינגעקומענעם פאַרשוין מיט די דאָזיגע ווערטער:

— האָט נאָר קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך נעם אַייך אויף „אין חאַלאַט"; ס'איז שרעקליך הייס אין דרויסען, און דאָ אונ־טער'ן דאַך איז נאָך הייסער, אַ ריינער גיהנם! איהר ווילט מסתמא דינגען ביי מיר די קוואַרטיר? פיער קאַרבען אַ הודש, מיין בעטעל, אַייער בעטגעוואַנט, איין מאָל אין טאָג הייס וואַסער פונ'ם סאַמאָ־וואַר. געלט אַלע וואָך אויף צופריהער. וואָס איז אַייער טהועכטס?

— מיין טהועכטס? — מאַכט צו איהם דער אורח אונטער דער נאָז. — המ... איין מאָל אין טאָג הייס וואַסער? און איך האָב גערעכענט צוויי מאָל.

— וואָס דאַרפט איהר צוויי מאָל? איהר זענט דען אַ שטוב־מענטש? איהר דרעהט זיך דאָך אַרום מסתמא אין גאַס.

— דרעהען דרעהט מען זיך. — מאַכט צו איהם דער אורח. — עס טרעפט אָבער, מע קומט אַמאָל אַהיים פאַרפריה, גלוסט זיך אַ טרונק.

— טרינקט מען וואַסער.

— אַ דאַנק אַייך פאַר דער עצה.

— נישטאָ פאַר וואָס.

געראטען פלאץ אויף צו שטעלען א מויער, וואס זאל האבען א ברייטען הויף מיט א פאנטאן און מיט חאטש א שטיקעל גארטען צו דער גאס. אפגעשטעלט האט ער זיך נעבען א טויער, דערזעהן א צוגעקלעפט צעטעל מיט זיעבען גרייזען:

„עס גיט זיך אפ ביליג א צוזאמענוואהנונג, גילטיג פאר א בחור".

אויפ'ן פנים פון אונזער העלד האט זיך בעוויזען א צופריעדען שמייכעלע. די משמעות, אז ער איז א בחור און זוכט א וואל־ווע־לע וואהנונג, און עס אהרט איהם ניט צו וואהנען מיט נאך עמיצען.

אנגעקלונגען צום „סטרוזש" און ארויפגעקלעטערט מיט איהם אויפ'ן פינפטען שטאק, איז עו' ארייננעקומען אין א קליין פינסטער חדר'ל, וואס האט אויסגעזעהן ווי א טויבענשלאק אויף א בוידעם, און האט נעטראפען א הויכען, טרוקענעם פארשוין מיט א בראנזען גלאנצענדיג פנים, מיט א ליסינע אויפ'ן קאפ און מיט א גרוי געשארען בערדעל, זיצען ביי'ם פענסטער אויף א צעבראכען בענ־קעל און דרעהען פאפיראסען. דער אלטער פארשוין איז געגאנגען אנגעטהאן... דאס הייסט, ער איז ניט געגאנגען און ניט אנגע־טהאן — ער איז געזעסען אויסגעטהאן, כמעט, קאן מען זאגען, ווי אדם הראשון אין גן־עדן, אויב איהר וועט ניט רעבענען פאר קיין מלבושים א צעהראסטעט, צעריסען, העמדעל ביז די קניע, און אויף די לאנגע טרוקענע בעוואכסענע בארווסע פים א פאר מארנע מעשטעם, וואס זענען געמאכט געווארען אדער פון באבולע פאפיער, אדער פון איין אלטען זאק — פון לעדער גאווים נישט.

דער דאזיגער אלטער איז נישט אויפגעשטאנען פאר'ן אריינ־געקומענעם גאסט, האט ניט געטראגען אקעגען דעם שלום־עליכם, און אפילו ניט אויפגעהויבען די אויגען, נאר געבעטען זיצען און אויסגעצויגען א לאנגע, א טרוקענע, בעוואכסענע און א ציטערע־דיגע האנד און האט א זאג געטהאן, ניט קוקענדיג אויפ'ן אורח:

וואָס אָפּגענעסען א פּיינעם מיטאָג, פּערד־ויכערט א ציגאַר און מאַכט „מאַציאַן". אויך דאָס פּנים זיינס איז געווען זעהר פּיין אויסגע־פּוצט, די בעקלעך רויט, די וואָנסעם אַרויפּגעדרעהט ארויף, נאָר די מלבושים זענען געווען אביסעל געהאַפּט, דהיינו: די ארבעל פּונ'ם פּידושאק האָבען אביסעל צופּיעל געגלאַנצט, די הויזען זענען געווען אביסעל אויסגעטרעטען, און די שטיבלעטען, חאָטש זיי זענען אמאָל געווען גרויסאַרטיגע, לאָקירטע שטיבלעטען מיט שענע קנעפּלעך, האָבען איצטער, אויף דער עלטער, אביסעל אונטערגעפּוצווועט, חיילה נישט צעריסען, נאָר שטאַרק צעטריסקעט, און די אָפּצאָסען אביסעל אויסגעדרעהט. אויך דאָס קאָפּעלישעל האָט אויסגעזאָגט דעם סוד, אז דאָס באַדאַרף זיין נישט קיין גרויסער נגיד, וואָרום א חוץ וואָס דער פּאַסאָן איז שוין לאַנג ארוים פון דער מאָדע, איז דאָס קאָפּעלישעל אליין געווען צוגעלעגערט און אָפּגענאַרעט אביסעלע און די טאַשמע פּערשמאַלצט מיט פּעטען — זעהר־זעהר א געמיין קאָפּעלישעל.

דער דלות האָט שוין אזא טבע, אז קוים חאָפּט ער זיך אריין צו איינעם, איז קודם כל לעגט ער זיך ביי איהם אויפ'ן קאָפּעלישעל אין אויף די שפּיץ־שטיוועל, און נאָכדעם פערקלויבט ער זיך צו איהם אין בייטעל אריין, רייניגט־אוים פון דאָרטען וואו ערגיין א מטבע איין אלטע, איין אָפּגעריבענע, לאָזט איבער א צווויי קנעפּלעך מיט א „רעצעפּיס" פון דער פּאָסט און רייבט אוים א לעכעל, אז טאָמער וועט זיך מאַכען א מאל א מטבע, זאל זי אויך ארויסקריכען.

וועלינג דער דאָזיגער פּאַרשוין איז געגאַנגען רוהיג, געצהלטע טע טריט, און געדרעהט מיט'ן שטעקעל און צוגעזונגען שטילערהייט א גאַנץ פּיינעם ניגון און אלץ געקוקט ארויף אין די פּענסטער אריין, האָט מען געקאָנט זיכער מיינען, אז דאָס איז אָדער א רייזענדער, וואָס איז אראָפּגעקומען אהער פון א פּרעמדער מדינה און האָט ניט וואָס צו טהון — איז ער זיך ארויסגעגאַנגען אביסעל אנקוקען די שטאָדט, אָדער דאָס איז א היגער תושב, וואָס זוכט א

די פרייליכע קאָמפּאַניע

קאַפּיטעל א.

אין א הייסען זומערטאָג, אין אייגע פון די גרויסע גאַסען פון דער גרויסער שטאָדט, וועלען מיר זאָגען אין יעהופּעץ, האָט געשפּאַציערט מיט א ציגאַר אין די צייהן א שווארצער יונגער־מאַן מיט רויטע בעקלעך פון א יאָהר... איך קאָן אייך ניט זאָגען אקוראַט פון וויפיעל יאָהר, וואָרום איך האָב זיין פּאַס ניט געזעהן. אמאָל, אז מע האָט נאָך ביי אונז געטראָגען בערד, האָט מען נאָך דער באָרד גרינג געקאָנט שאַצען יענעמ׳ס יאָהרען. היינט, אז שערען און גאָלען די באָרד איז געווארען ביי אידען, ברוך־השם, א וואַכעדיגער גאַנג — אַדרבה, נאָט אייך א געגאָלטע מאָרדע און זייט א בריה, טרעפט וויפיעל איז זי אָלט?... אַנדערע איז גאָר שווער צו דערקענען אפילו, ציי זיי זענען אידען, דאָס הייסט, אז מע קוקט זיך גוט צו זיי, דערקענט מען זיי אפילו גרייליך. מע דערקענט זיי נאָך דער נאָז, נאָך די אויגען, נאָכ׳ן קוק. א איד קוקט גאָר אַנדערש; א איד, אז ער קוקט אויף אייך, לייענט איהר איבער אין זיינע אויגען: „וואָר זענט איהר? עפּים זענט איהר מיר קענטליך? און וואָס איז אייער טהועכטם? זאָגט — אפשר קאָנען מיר איינס דאָס אַנדערע צו־נוטץ קומען?" אָט אזוי קוקט א איד... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער פּאַרשוין, צום שווארצען יונגעמאַן.

דער שווארצער יונגערמאַן איז זיך געגאַנגען פּאַוואָלניקע, ניט ארויסגעלאָזט די ציגאַר פון מויל, ווי א מענטש, וואָס האָט נאָר־

די פרייליכע קאמפאניע

(ערצעהלונג)

געשריבען אין יאהר 1903.

— „גאַרנישט, — מאַכט ער — אָט דער דייטש איז מיינער א שותף אין מאַשינעס. איך האָב פון איהם א בריעף פון לאַנדאָן, שרייבט ער מיר, אז איהר וועט זיין ביי מיר אין אַדעס, זאָל איך אייך, למען השם, איבערגעבען פון איהם זעהר א פריינדליכען גרוס און אייך אָפּדאַנקען פאַר אייער וואָהלער רוהיגער ש ט א נ־ צ י א ן, וואָס ער האָט ביי אייך געהאַט און פאַר אייער גאַסט־ פריינדליכקייט און גוטהאַרציגקייט און מיט אייער עהרליך אָרענט־ ליך באַהאַנדלען איהם, וואָס ער קאָן דאָס אייך בשום אופן קיינמאָל, קיינמאָל ניט פאַרגעסען, ווייל ער וועט לעבען !...

. . . . . .

איין אומגליק האָט זיך אויף מיר געטומען ! איך רעכען, אם ירצה השם, נאָך יום־טוב, אז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען אריבער־ געקלעטן זיך פון דראָשטע ערגיץ אין איין אנדער שטאָדט, אנט־ לויפען וואו די אויגען וועלען מיך טראָגען, צו אלדי שוואַרצע יאָהר — אבי פטור וועלען פונ׳ם שלים־מזל, פונ׳ם דאָזיגען דייטש, ימח שמו וזכרו זאָל ער וועלען !!...

בען, איך זאָל פאָהרען, וואָרום „א קשיא אויף א מעשה, אפשר איז דאָס, זאָגט זי, טאַקי א נויטיגע זאַך? אפשר א קאָמיסיע, אפשר תבואה?"... נאָר ס'איז גרינג אויסצורעדען — פאָהרען קיין אַדעס! א פאָהר קיין אַדעס קאָסט עפּיס הוצאות! נאָר ווי־פֿיל געשעפּט, איז עפּיס א תירוץ? בקיצור, איך האָב געקריגען עטלעכע קערבלעך, האָב מיך אויפגעזעצט אויפ'ן באָהן און פאָהר קיין אַדעס. געקומען קיין אַדעס, הויב איך זיך אָן פאַנאַנדער־פרעגען, ווואו איז דאָ ערגיץ האָטעל וויקטאָריע? איך האָב מיך דערפרעגט צו האָטעל וויקטאָריע. „נישט פאַרהאַן דאָ ביי אייך, זאָג איך, איינער א גאָרגעלשטיין?" פאַרהאַן, זאָגט מען מיר, א גאָרגעלשטיין; נאָר וואָס דען? ער איז איצט נישטאָ אין נומער; איך זאָל זיך מטריח זיין צעהן אזייגער אויף דער נאַכט. איך קום צו געהן צעהן אזייגער אויף דער נאַכט — נישטאָ גאָרגעלשטיין; איך זאָל קומען צעהן אזייגער אין דער פריה, וועל איך איהם שׂרעפען. איך קום צעהן אין דער פריה — ווואו איז גאָרגעל־שטיין? נישטאָ גאָרגעלשטיין; ער איז נאָר־וואָס געווען און זעהר געבעטען, אז ס'וועט קומען דער איד פון דראָשנע, זאָל מען איהם זאָגען, ער זאָל מוחל זיין קומען אַדער דריי בייטאָג אַדער צעהן אויפֿדערנאַכט. איך קום דריי בייטאָג, איך קום צעהן ביי דער נאַכט — נישטאָ קיין גאָרגעלשטיין! וואָס טויג אייך, איך האָב זיך אָפּגעוואָלגערט אין אַדעס זעכס טאָג מיט זעכס נעכט, געגעסען צרות, מכות געשלאָפען, קוים מיט ווערים, מיט אנגסטען, איך האָב זיך דערווארט אויף דעם גאָרגעלשטיין. דער דאָזיגער גאָרגעלשטיין ווייזט־אויס א לייטישער מענטש, מיט א שענער באָרד א שוואַר־צער; ער האָט מיך זעהר פיין אויפגענומען, מיך געבעטען זיצען. „דאָס זענט איהר — מאַכט ער צו מיר האַלב אידיש, האַלב דייטש — דער איד פון דראָשנע?" — „דאָס בין איך — זאָג איך — דער איד פון דראָשנע. וואָס איז דען?" — „ביי אייך האָט געהאַלטען פאַר־א־יאָהרען ווינטער שטאַנציאָן איינער א דייטש?" — „ביי מיר. — זאָג איך. — וואָס איז דען?"

און קום אויף דער באהן און ווילּ ארויסנעמען די פּאסילקע, זאגט מען מיר, איך זאל מוחלּ זיין באצאהלען צווויי רובלּ מיט פיער און צוואנציג קאפּיקעס, וועט מען מיר ארויסגעבען די פּאסילקע. העלפט זיך ניט, מוז מען קרינען צווויי רובלּ מיט פיער און צוואנציג קאפּיקעס און באצאהלען און ארויסנעמען די פּאסילקע. אפּגענומען די פּאסילקע, זעהר א שען קעסטעלע, גוט פארפּאקט, קום איך צו לויפען אהיים און הויב אן צעפּאקעווען דאס קעסטעלע, פאלט נישט ארויס פון דארטען קיין פּארטרעט? מיר טהוען א קוק אויפ'ן פּארטרעט — וואס ס'האט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר! ס'איז ער, דער דייטש דער שלים־מזל, מיט'ן לאנגען האלז און מיט'ן הויכען ספּארעק און מיט דער פיפקע אין מויל! צום פּארטרעט איז געלעגען צוגעלעגט א בריוועלע, אויף דייטש געווויינטליך, וויעדער די אייגענע מעשה מסתמא: דאס דאנקט ער אונז פאר דער ש ט א נ צ י א ן און פאר אונזער גאסטפריינדליכקייט און לויבהארציגקייט, וואס ער קאן דאס אייביג און אייביג ניט פארגעסען. איין אייניגעגעסענער דייטש קאן! ברענען זאל ער!... מאהלט אויך, וואס מיר ביידע האבען איהם בשעת מעשה אנגעווינשען און אנגענעכענשט, זאל איהם אנגעהן האלב, רבונו של עולם!

ס'איז אוועקגעגאנגען נאך עטליכע חדשים — איין עק, אוים רייטש! דאנקען גאט, פּטור געווארען פון א שלאק, אין דער ערד מיט'ן קאפּ! איך האב מיך פּשוט מחיה געווען!... זענט איהר שוין פארטיג? הארט זשע אוים, ס'איז נאך נישט קיין סוף. אנומעלטען קומט מיר אן פּלוצים ביינאכט א דעפּש, איך זאל, למען השם, קומען צו פאהרען קיין אדעס, און וואס גיכער, צו איינעם א מענטשען א סוחר מיט'ן נאמען גארגעלשטיין; ער האט זיך אפּגעשטעלט אין האטעל „וויקטאריע" און באדארף מיך זעהר נויטיג האבען מכח א געשעפט. „אדעס? גארגעלשטיין? האטעל וויקטאריע? א געשעפט? וואס זאל דאס באדייטען?" — אווי זאג איך צו מיינער... הויבט דאך מיך מסתמא מיינע אן צו טרייר־

פּראָוויזאָר, אויך נישט קיין קליינער טפּש, וואַרפט־אַוועק אַלע אַרבייט און לייענט מיר וויעדער אַ גאַנצע מגילה, אַלץ פונ'ם דאָ־זיגען דייטש, ימח שמו זאָל ער ווערען! וואָס שרייבט ער? ער שרייבט: אַזוי ווי ס'איז ביי איהם היינט אַ „פייערטאָג", אַ יום־טוב הייסט דאָס, עס זיצען ביי איהם געסט, די גאַנצע משפּחה האָט זיך צו איהם צונויפגעקליבען, האָט ער זיי דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע פון אַלף ביז תיו, ווי אַזוי ער איז געקומען צו פאָהרען אין אַ קליין שטעדטעל קיין דראַזשנע, ווי אַזוי ער איז געבליבען דעמאָלט אויפ'ן וואָקזאַל אַליין אין אַ פרעמד לאַנד, נישט צו פאַרשטעהן אונזער שפּראַך, ווי אַזוי ער האָט זיך מיט מיר באַ־געגענט און ווי אַזוי איך האָב איהם פאַרפיהרט צו זיך, אָפּגעגעבען איהם אַזאַ וואָהלע, אַזאַ רוהיגע „שטאַנציאָן", ווי אַזוי מיר האָבען איהם פריינדליך אויפגענומען, אָפּגעטרעטען איהם דעם בעסטען חדר, געגעבען איהם עסען און טרינקען און אַזוי עהרליך און אָרענט־ליך באַהאַנדעלט, — לכן קאָן ער זיך ניט אַיינהאַלטען און מוז אונז נאָך אַ מאָל אָפּדאַנקען פאַר אונזער גאַסטפריינדליכקייט און גוט־האַרציגקייט, וואָס ער קאָן דאָס אונז ניט פאַרגעסען אייביג און אייביג... „אַ צו־להכעיס'ניק אָט דער דייטש! — טראַכט איך מיר. — מעהר קיין בריעף וועל איך שוין פון דער פּאָסט ניט אָפּנעמען, עס מעג זיין מיט גאָלד!"

עס געהט אַוועק נאָך אַ חודש, נאָך צוויי — נישטאָ מעהר קיין בריעף, אַיין עק! איך האָב שוין כמעט אָנגעהויבען צו פאַר־געסען אינ'ם דייטש. פּלוצים קומט מיר אָן פון דער באַהן אַ פּאָ־וויעסטקע אויף אַ פּאָסילקע פון אַ פינפאונצוואַנציגער. „וואָס קאָן דאָס זיין פאַר אַ פּאָסילקע אויף אַ פינפאונצוואַנציגער?" — קלער איך מיר און ברעך מיר דעם קאָפּ, און מיינע זיצט און ברעכט זיך דעם מח, און מיר קאָנען נישט צוקלערען גאָרנישט. פאַלט מיר אַיין אַ געדאַנק: אַזוי ווי איך האָב פריינד אין אַמעריקע, קעהר דאָס זיין מסתמא פון זיי עפּיס אַ מתנה, אַ שיפסקאַרטע, אָדער אַ בילעט, אָדער אַ לאָטאָרעיצעטעל. און בין נישט פויל

וואָס איך דול איהם אַלע מאָל דעם ספּאָדעק. וואָס זאָל איך טהון, אַז איך בין געשטראָפט, איך קאָן ניט לייענען קיין דייטש? נעמט ער, דער פּראָוויזאָר, און לייענט מיר אַ גאַנצע מגילה, וויעדער פונ'ם דייטש, אַזוי ווי ער איז שוין איצטער געקומען אַהיים און האָט זיך געזעהען מיט זיין געליעבטער פאַמיליע, מיט זיין „פרוי" און קינדער, האָט ער זיי דערצעהלט אַלסדינג, ווי אַזוי ער איז געקומען צו אונז אין דראַזשנע, און ווי אַזוי ער האָט זיך באַגעגענט מיט מיר אויפ'ן וואָקזאַל, און ווי אַזוי איך האָב איהם פאַרפיהרט צו זיך אַהיים, געגעבען איהם אַזאַ וואָהלע, אַזאַ רוהיגע שטאַנ־ציאָן, — לכן דאַנקט ער אונז זעהר און זעהר פאַר אונזער גאַסט־פריינדליכקייט און פאַר אונזער ליעבהאַרציגקייט, וואָס ער וועט דאָס אונז ניט פאַרגעסען אייביג, ווייל ער וועט לעבען. „טפו זאָל ער ווערען!" — זאָג איך און בטל־אויס צו איהם אַלע בייזע וויסטע חלומות, און מיינער וויל איך שוין גאָר ניט דערצעהלען פונ'ם בריעף און מאַך זיך שוין גאָר ניט וויסענדיג.

עס געהען אַוועק נאָך דריי וואָכען, קומט מיר אָן פון דער פּאָסט אַ „פּאָוויעסטקע" אויף אַ רובעל מיט צוועלף קאָפּיקעס. „וואָס איז דאָס פאַר אַ רובעל מיט צוועלף?" פרעגט מיך מיינע. „לאָז מיך אַזוי וויסען, זאָג איך, בייז!" און לויף אַוועק אויף דער פּאָסט און הויב זיך אָן נאָכפרעגען, פון וואַנען האָב איך עס אַ רובעל מיט צוועלף? זאָגט מען מיר, אַז ניט איך האָב אַ רובעל מיט צוועלף — אדרבה, דאָס דאַרף איך גאָר באַצאָהלען אַ רובעל מיט צוועלף. „פאַר וואָס איז?" — „פאַר אַ בריעף", — זאָגט מען מיר. „פאַר וואָסער אַ בריעף? — זאָג איך. — אפשר, פונ'ם דייטש?" — ענטפערט מען מיר ניט!... מילא, עס העלפט עפּיס טענות? איך האָב באַצאָהלט אַ רובעל מיט צוועלף און האָב אָפּ־גענומען דעם בריעף, — אַ גאַנצען פּאַקעט. איך עפען־אויף דעם בריעף — וויעדער פון איהם, פונ'ם דייטש! איך קום צום פּראָ־וויזאָר: „האָט קיין פאַראיבעל ניט, זאָג איך, פּאַני, איך האָב שוין, זאָג איך, וויעדער, איין אומגליק, אַ דייטשען בריעף". דער

„וואָס זאָגסט דו אויף דעם דייטש, קיין עין־הרע, נישט קיין קלײַנער נאָר?" — „גאָט זאָל צושיקען, זאָגט זי, אַלע וואָך אזעלכע נאַראָנים, וואָלט געווען דוקא נישקשה'דיג"...

עס גיהט אַוועק נאָך א וואָך, איך קום צו געהן פונ'ם וואָקזאָל, טראָגט מיר מיינע אקעגען א בריף און זאָגט, אז דער בריעפטרעגער האָט זיך געהייסען דערצאָהלען אכט און צוואַנציג קאָפּיקעס. „וואָס עפּיס אכט און צוואַנציג קאָפּיקעס?" — „אזוי, זאָגט זי, וואָרום ער האָט אַנדערש ניט געוואָלט". איך עפּען אויף דעם בריף — וויעדער אויף דייטש. איך לויף אַוועק צו מיין פּראָווויזאָר און בעט איהם, ער זאָל מיר איבערלייענען דעם בריף. לייענט ער מיר, אז דער זעלבער דייטש איז נאָר־וואָס איבערגעפאָהרען די גרענין, און אזוי וויי ער פאָהרט אהיים צו זיין פאָטערלאַנד, דאַנקט ער מיר זעהר פאַר דער וואָהלער רוהיגער שטאַנציאָן, וואָס ער האָט ביי מיר געהאַט, און פאַר אונזער גאַסטפריינדלִיכקייט מיט אונזער לִיעבהאַרציגקייט, וואָס ער קאָן דאָס אונז אייביג ניט פאַרגעסען!... „מיינע צרות אויף זיין קאָפּ!" — טראַכט איך מיר, און קום אהיים, פרעגט מיך מיינע: „וואָס איז פאַר א בריף?" זאָג איך: „וויעדער א מאָל פונ'ם דייטש! ער קאָן אונז גאָר ניט, זאָג איך, פאַרגעסען די טובה, דער משוגע'נער דייטש!" — „אז גאָט, זאָגט זי, זאָל צושיקען אלע וואָך אזעלכע משוגע'נע דייטשען, וואָלט דוקא געווען נישקשה'דיג"...

עס גיהען אַוועק נאָך צוויי וואָכען, ברענגט מען מיר פון דער פאָסט א גאַנץ גרויסען בריף, און ער הייסט זיך דערצאָהלען זעכס און פופציג קאָפּיקעס. וויל איך דאָך ניט; זאָגט צו מיר דער בריעפטרעגער: „ווי איהר ווילט זיך!" און נעמט דעם בריף צוריק. טהוט דאָך מיר אָבער באַנג, עס ווילט זיך זעהר ווייסען פון וואַנעט איז דער בריף, טאָמער עפּיס א נויטיגע זאָך? באַצאָהלט זעכס און פופציג קאָפּיקעס, איך עפּען אויף דעם פאָקעט, איך טהו א קוק — וויעדער אויף דייטש. גיהה איך שוין מסתמא גלִייך צו מיין פּראָווויזאָר און בעט איהם, ער זאָל מיר מוחל זיין,

צוקער האָט איהר ניט געגומען — א קערבעל, איז דריי קאַרבען; קיין וויין האָט איהר ניט באַגעהרט — איין קאַרב, איז פיער קאַרבען; קיין ביער איז ניט געווען — זיעבעציג קאָפּיקעס. האָט איהר אינאיינעם א קיימא־לן, אַזוי גרויס, ווי כמעט פינף קאַרבען. נאָר בכדי ס'זאָל אויסקומען צו א גלייכען חשבון, שטעלט פינף מיט פופציג. נו, רב דייטש, איז אינאיינעם ניט קיין פינף און צוואַנציגער?" — אַזוי מאַך איך צו איהם נאָכן ערנסט, און איהר מיינט, ער האָט מיר געזאָגט א קרום ווארט? חס ושלום; געפיפקעט מיט דער פיפקע און געשמייכעלט און אַרויסגענומען א כף־הא'ער און א וואָרף געטהאָן, ווי מע וואַרפט־ארויס א דרייערעל, זיך נאָכן פיין אָפּגעזעגענט און אַוועק מיט'ן באַהן. „וואָס זאָגסט דו עפּים, מיין ווייב, אויף אַזא מין דייטש?" — „גאָט זאָל צושיקען, זאָגט זי, אַלע וואָך אַזעלכע דייטשען, וואָלט געווען דוקא נישקשה'דיג"...

דער דייטש איז אַוועקגעפאָהרען. ס'איז נישט אַוועקגענאָגען קיין דריי טעג, קומט צו געזען דער בריעפטרעגער און דערלאַנגט מיר א בריף, נאָר ער הייסט זיך פריהער באַצאָהלען פיערצעהן קאָפּיקעס. פאַר וואָס איז פיערצעהן קאָפּיקעס? — מע האָט פאַר־געפּעלן, זאָגט ער, אָנקלעפּען א מארקע. באַצאָהלט די פיערצעהן קאָפּיקעס און אויפגעפענט דעם בריף — אויף דייטש געשריבען, איך פּאַרשטעה ניט א ווארט! איך הויב מיך אָן ארומטראָגען מיט'ן בריף צו דעם, צו יענעם — קיינער קאָן ניט לייענען קיין דייטש. איין אומגליק! אויסגעלאָפּען דאָס גאַנצע שטעדטעל, קוים מיט צרות געפונען א פּראַוויזאָר פון דער אפּטייק, וואָס קאָן לייענען דייטש, האָט ער מיר דאָס בריוועל איבערגעלייענט און פאַרטייטשט, אז דאָס שרייבט צו מיר איינער א דייטש און דאָנקט מיר זעהר פאַר דער וואָהלער רוהיגער שטאַנציאָן, וואָס ער האָט ביי מיר געהאַט, און פאַר אונזער גאַסטפריינדלייכקייט מיט אונזער לייעבהארציגקייט, וואָס ער וועט דאָס אייביג נישט פאַרגעסען... „מהיכא תיתי, — קלער איך מיר — זעהר שען; אז דו ביזט צופריעדען, טהוט מיר הנאה". און צו מיינער רוף איך מיך אָן:

ס'איז נעקומען די צייט, וי מאשינעס זענען למזל דורכגענאנגען, און ער האָט באדארפט אוועקפאָהרען.

אז ס'איז נעקומען די צייט פון זיין אוועקפאָהרען און דער דייטש האָט נענומען זיך פאקעוועז אין וועג אריין, מאכט ער צו מיר, איך זאל איהם דערלאנגען א רעכענונג. זאג איך: „וואס האָבען מיר זיך דאָ צו רעכענען? ס'איז, זאג איך, א קורצער חשבון, הערר דייטש, עס קומט פון אייך פונקט א כף־הא'ער"... שטעלט ער אוים א פאָר אויגען, ווי איינער רעדט: „הא? איך פארשטעה ניט!"... מאך איך צו איהם אויף דייטש: „זיי וועלען מוחל זיין באצאָהלען א פינפאונצוואנציגער, פינף און צוואנציג קערבלעך, רובל היסט דאס!" און באווייז איהם אויף די פינגער צעהן און פינף. מיינט איהר דאָך, אז ער וועלט נתפעל? הם מלהזכיר! ער פיפקעט מיט דער פיפקע און שמייכעלט און זאגט צו מיר, אז ער וואלט נאָר וועלען וויסען פאר וואס קומט פון איהם פינף און צוואנציג רובל? און ער נעמט א שטיפטעל מיט א שטיקעל פאפיער און בעט מיך, איך זאל איהם אויסרעכענען יעדע זאך באזונדער. „ביזט טאקי אודאי א חכם א דייטש, — טראכט איך מיר — נאָר שכל האָב איך מעהר פון דיר; וואס איך האָב אין פיאטע, פארמאגסט דו ניט אין קאפ!"... „שטעלט, זייט מוחל, זאג איך צו איהם, הערר דייטש, פאר דער אכסניה, שטאנציאן היסט דאס, זעכס טעג, זעכס מאל אנדערר האלבען, איז נ י י ע ן קארבען; זעכס מאל צוויי, איז צוועלף מאמאוואָרען, צוועלף האלבע גילדען, איז נ י י ע נ צ י ג קאפיקעס; זעכס מאל כמעט צעהן אייער אין דער פריה און צעהן אייער אויף דער נאכט, איז הונדערט צוואנציג, צוויי שאק אייער, א קערבעל א שאק, איז צוויי קארבען; זעכס ויכען, זעכס עופות, צו פינף גילדען איין עוף, א חוץ גרייפלעך, מאנדלען, פעטרישקע, דאס, יענץ, לאקש, בוידעם, ציבעלע, איז א גלייכער חשבון זעכס קארבען; זעכס נעכט, זעכס לאמפען — זעכציג קאפיקעס; שנאפס האָט איהר געטרונקען אייגענעם — צוויי קארבען: מיין טיי און

דער ערד אדם־נאקעט, וואדפט דאָס בעטגעוואנט פונ׳ם בעט, שפייט קלעק און שעלט זיך אויף זיין שפראך. מע זאל גאָר באהיט ווערן. „וואָס איז די מעשה, זאָג איך, הערר דייטש?" און עפענ־אויף די טיר. ווערד ער מלא רציחה און פאלט־אן אויף מיר מיט קולא־קעס, ווי׳ל מיך דורם זיין, חאפט מיך פאר א האנט און פיהרט מיך צו צום פענסטער און ווייזט מיר, ווי ס׳האָט איהם צעביסען דאָס גאנצע לייב, און טרייבט מיך ארוים און פארמאכט רי טיר. „א משוגע׳נער דייטש, — רוף איך מיך אָן צו מיינער — און א גרויסער מפונק! ס׳האָט זיך איהם אויסגעווייזען, זאָג איך, אז עס בייסט איהם, אזיז הימעל עפען זיך!"... „ווי קומט דאָס? ס׳איז מיר א חידוש! — זאָגט מיינע. — ערשט אויף פסח געריניגט דאָס בעטגעוואנט און געפארעט דאָס בעט מיט קעראָסין"...

אין דער פריה, איך האָב געמיינט, מיין דייטש וועט דאָ ווערען ברוגז און וועט אנטלויפען פון אונז וואו דער שוואַרצער פעפער וואכסט, צום סוף — וער־וואָס? וויעדער א „גוט־מאָיען" און וויעדער געשמייכעלט, און וויעדער געפיפקעט מיט דער פיפקע, און וויעדער געהייסען זיך קאָכען עסען, און דערווייל צו דער טיי געהייסען זיך אָפקאָכען וווייכע אייער, מאָצינקעס, — וויפיעל, מיינט איהר, אייער? כמעט א צענדליג! און צום עסען גע־נומען א רעכטען שנאפס און מיר א שנעפסעל אויך חי געלעבט! געקומען ביינאכט — וויעדער דאָס איינענע שפיעל: פריהער גע־חראפעט, געפייפט און געסאפעט און געחאַרכעלט, און נאָכדעם גע־קרעכצט און געאויקעט, געפארשקעט און געקראצט זיך און גע־שפיגען און געוואַרטשעט, און אויפגעחאפט זיך און אראָפגעוואַר־פען דאָס גאנצע בעטגעוואנט און געשפיגען קלעק און געבייזערט זיך און געשאלטען אויף זיין לשון: „צום טייוועל! סאקראמענטא! דאָננערר־וועטערר!"... און אויפגעשטאנען אין דער פריה — וויעדער „גוט מא־יען", וויעדער געפיפקעט מיט דער פיפקע, און וויעדער געשמייכעלט, און וויעדער געגעסען, און וויעדער געמאכט א שנאפס און מיר א שנעפסעל — אזוי עטליכע טעג כסדר. ביז

האָב איך אַ וואונק געטהאָן צו מיינער: „וואו מאַכט מען איהם אַ געלעגער?" זאָגט צו מיר מיינע: „וואָס הייסט וואו? טאַקי אין מיין בעט". און זי מאַכט נישט קיין לאַנגע שהיות און געהט־צו צום בעט און הויבט איהם אָן מאַכען אַ געלעגער, פאַנאַנדער־געשלאָגען דאָס בעטגעוואַנט, ווי עס געהר צו זיין (מיינע, אַז זי וויל, קאָן זי) — איך טהו אַ קוק, מיין דייטש איז עפּיס נישט צופריעדען, עס געפעהלט איהם ניט, אַפּנים, וואָס סע פליהען פע־דערען, מחמת ער פאַרדרעהט מיט דער נאָז און הויבט אָן ניסען מיט סכנת־נפשות. מאַך איך צו איהם: „וואַכסען זאָלט איהר, הערר דייטש!" מיינט איהר, אַז ער ענטפערט מיר אַ דאַנק? ווער־וואָס? „אַ גראָבער נפש, טראַכט איך מיר, און אַ ווילדער מענטש". מיינע האָט איהם געמאַכט אַ געלעגער ביז דער סטעליע, סע מעג ליגען דער קיסר (מיינע, אַז זי וויל נאָר, קאָן זי!), אַ גאַנצע „העסע־בעט", און מיר האָבען זיך מיט איהם גאַנץ פיין אָפּגעזעגענט, גע־ווינשט איהם אַ גוטע נאַכט און געגאַנגען שלאָפען.

תחילת, אַז מיר האָבען זיך געלעגט שלאָפען, הער איך, מיין דייטש שלאָפט, קיין עין־הרע, גאַנץ געשמאַק, חראָפּעט מיט אַ מאָדנע שטימע, סאַפּעט ווי אַ לאָקאָמאָטיוו, פייפט און האָרחעלט, זוי אַ געקוילעטער אָכס, און פּלוצים חאַפּט ער זיך אויף און קרעכצט און אויקעט און פאָרשקעט און קראַצט זיך און שפּייט און וואָר־טשעט, און קעהרט זין איבער אויף דער אַנדערער זייט, טהוט אַ ביסעל אַ חראָפּע און אַ סאַפּע און אַ פייף און אַ חאָרחעל, און חאַפּט זיך וויעדער אויף מיט אַ קרעכץ און מיט אַיין אוי און מיט אַ פאָרשקע און מיט אַ קראַצען זיך און מיט אַ שפּייען און מיט אַ וואָרטשען; און אָט אַזוי עטליכע מאָל, ביז ער שפּרינגט־אַראָפּ פונ'ם געלעגער, און איך הער, ווי עס פליהט דאָס בעטגעוואַנט אין דער ערד אַריין, איין קישען נאָכ'ן אַנדערען, מיט אַ מין כעס און מיט משונה־מאָדנע ווילדע ווערטער: „צום טייוועל! סאַקראַ־מענטאָ! דאָננערר־וועטערר!" איך לויף־צו, איך טהו אַ קוק דורך אַ שפּאַרינקע אין דער טיר — מיין דייטש שטעהט אויף

קירה־דייטש? אבי מע האָט אריינגעטראָגען דעם סאמאָוואר, פאר־
פּארעט טיי, און דערצו האָט ער אַרויסגענומען א גוט פּלעשעל
ראָם און געמאכט א שנאפּס (און מיר אויך געגעבען א שלעפּסל),
איז שוין געוואָרען רעכט; און ער האָט זיך צעלעגט מיט די
טשעמאָדאַנעס, ווי ביי זיין טאטען אין ווייגאָרטען, און מיר זענען
געוואָרען חבר.

נאָך דער טיי מאַך איך מיט איהם א רער, אהין־אהער, וואָס
טהוט ער היע? מיט וואָס האַנדעלט ער? טאָמער דארף ער עפּיס
קויפען, פּאַרקויפען? לאָזט זיך אוים, אז דאַרפען דארף ער גאָר־
נישט. עפּיס מאשינעס, זאָגט ער, באַדאַרפען דורכגעהן, — ווייס
איך, א נעכטיגער טאָג, — און בשעת מעשה חאָפּט ער אלע מאָל
א קוק אין אויוועז אריין און פרעגט זיך נאָך אלע מינוט, צי ס'איז
נאָך נישט פּאַרטיג דאָס עסען? „אפּנים, זאָג איך צו איהם, הערר
דייטש, זיי האלטען גוט פון דער אכילה?" ענטפערט ער דאָך
מיר מסתמא פּדרוך, וואָרום א דייטש פּארשטעהט דען וואָס מע
רעדט צו איהם? אזוי לאַנג, אזוי בריט, ביז מע האָט איהם גע־
גרייט צום טיש און דערלאַנגט די וועטשערע — א פרישע יויך
א מחיה'דיגע מיט מאנדלען, מיט א גאנץ עוף מיט מאַנאַגריפּלעך
און מיט מערעלעך און מיט פּעטרישקע און מיט... מיט... מיט...
(מיינע, אז זי ווייל נאָר, קאָן זי!). „ברוכים היושבים!" — זאָג
איך צו איהם, און ער ענטפערט מיר נישט קיין חצי דבור, זיך
צוגעחאָפּט צום עוף, ווי נאָך א תענית. „ברוכים־היושבים־קומט־
ניט־עסען־עסט־געזונט!" — מאַך איך צו איהם וויעדער א מאָל,
און ער זופט די יויך געשמאַק, ער זאָל דאָס אפילו ענטפערען דאָס
צווייטע וואָרט, חאָטש זאָגען א דאנק, — ווער? וואָס? „א
גראָבער נפש, טראכט איך מיר, אן א גרויסער זולל־וסובא'ניק!"

הכלל, ער האָט אָפּגענעסען, פּאַררויכערט א לאַנגע פּיפּקע און
זיצט און שמייכעלט. איך זעה, מיין דייטש קוקט זיך ארום אויף
אלע זייטען, זוכט, אפּנים, איין אָרט אויף דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען
און די אויגען ביי איהם קלעפּען זיך, טראכטען מכח נאכטלעגער.

— יא וואהל! — **מאכט ער צו מיר מיט א שמחה און די אויגען בשעת מעשה לויכטען איהם און דאָס גאנצע פנים שיינט איהם, ווי די זון.**

„א חכם א דייטש!" — טראכט איך מיר און מאך נישט קיין לאנגע מחזקות און באשטעל א בויד און איך פארפיהר איהם גלייך צו מיר אהיים.

געקומען אהיים, גיב איך איבער באלד מיין ווייב אלסדינג, אז גאָט האָט מיר צוגעשיקט אין אורח א דייטש — גאָר איין אנטיק. נאָר א אידינע פארשטעהט דען עפים? הויבט זי דאָך אָן מסתמא מיך באגראבען, וואָרום איך האָב אנגעטראָפען פונקט אויף דער בייזער שעה, ווען מע ראָמט אין שטוב: „וואָס פאר אורחים, וואָס פאר געסט פלוצים אין מיצקע דרינען?"... „אידינע בלא, זאָג איך צו איהר, דבר ניט אויף אונזער צונג, מחמת דער אָדון איז מבין בלשון אשכנז!" הערט זי מיך עפים, אז זי האלט סאמע אין מיטען ראָמען? קעהרט זי מיט'ן בעזעם גלייך אין פנים אריין און וואָרטשעט. זי וואָרטשעט, און איך מיט'ן דייטש שטעהען ביי דער טהיר, ניט אהין, ניט אהער. קוים מיט צרות, איך האָב איהר איינגערעדט, אז ס'איז ניט קיין אומזיסטער אורח, ס'איז — פאר גלאט, און מע קאָן נאָך, אדרבה, ארום איהם עפים חאָפען, אָפּלעקען א ביינדעל... זענט איהר שוין פארטיג? אז איך האָב זי שוין גוט איבערגערעדט, מאכט זי צו מיר: „וואו זשע וועל איך איהם באלעגען — אין דער ערד?" „שטיל זאָל זיין, — זאָג איך צו איהר — נאָרישע אידינע, מע זאָגט דאָך דיר, זאָלסט ניט דבר'ען, וואָרום דער אָדון איז מבין כל דבור!" ערשט דעמאָלט האָט זי פאר־שטאנען וואָס מע מיינט, און מיר האָבען איהם אָפּגעטרעטען אוי־זער אלקער, און מיין ווייב האָט געזומען אין איין כהרף־עין צע־בלאָזען דעם סאמאָוואר און געשטעלט זיך קאָכען וועטשערע. תחילת, אז מיין דייטש האָט דערזעהען דעם אלקער, האָט ער אפילו אביסעל פארדרעהט מיט דער נאָז, ווי איינער רעדט: „עם וואלט געמעגט זיין אביסעל בעסער!" נאָר וואָס פארשמעהט

קאַפּעליש און מאַכט צו מיר אויף דייטש, ציהט אויס מיט אַ ניגון:

— גוט מאָ־יען, מיין הערר!

— אַ גוט יאָהר זאָל אַייך זיין! — זאָג איך צו איהם אויך אויף דייטש און אַ ביסעל אויף אידיש, און דאָס איבעריגע מיט די הענט. און איך פרעג איהם, פון וואַנען ער פאָהרט? מאַכט ער צו מיר: צי ווייס איך ניט עפּיס אַ רעכטע קוואַרטיר, אַ „שטאַנציאָן", פון זיינעטוועגען?

— אַודאי! — זאָג איך. — פאַר וואָס זאָל איך ניט ווי־סען? — און אין האַרצען טראַכט איך מיר: „או־וואַ! אַיין עבירה, וואָס ס'איז ביי מיר ניט קיין אכסניה. ס'זאָל אָבער זיין ביי מיר אַיין אכסניה, וואָלט איך דאָך איהם פאַרפיהרט צו זיך, ס'איז אַ וואָהלער דייטש, מע וואָלט געקאָנט אַרום איהם עפּיס פאַרדיענען"... און באַלד פליהט מיר דורך צוריק אַ מחשבה: „טפּש! עס שטעהט דען אָנגעצייכענט ביי דיר אויפ'ן שטערן, אַז ס'איז ביי דיר ניט קיין אכסניה? עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכ־טען, אַז ס'איז ביי דיר יאָ אַיין אכסניה!" און איך רוף מיך אָן צו איהם אַביסעל אויף אידיש, אַביסעל אויף דייטש און דאָס איבעריגע דערמאַך איך מיט די הענט:

— אויב זיי וואולען, מיין האַרר, לאָזען זיי הייסען נעמען אַ בעל־עגלה, וועל איך זיי טהון דערפיהרען אויף דער בעסטער אכסניה, שטאַנציאָן הייסט דאָס, פּערוויסאָרט!

דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, ווערד דער דייטש מלא גדולה און מאַכט צו מיר, באַווייזט מיט דער האַנד אויפ'ן מויל:

— האַבען זיי וואָס צו עסען? שפּייזען?

— די בעסטע שפּייזען! — זאָג איך צו איהם. — זיי וועלען, אם ירצה השם, האָבען האַנאַווע (הנאה), הערר דייטש, וואָרום מיין פּלונית, מיין פרוי הייסט עס, איז אַ זעלטענע באַלאַבאַסטע (בעל־הבית'טע); איהר באַקען און איהר קאָכען האָט אַ שם, איהרע פיש מעג עסען דער מלכות, דער קעניג אחשורש הייסט דאָס...

אידען טהוען; אלע דראשנער אידען דרעהען זיך ביי דער באהן, וועל איך מיך אויך דרעהען ביי דער באהן!"... און האָב געזומען דאָס שטעקל און בין ארויס אויפ'ן וואָקזאל און בין געוואָרען מיט גאָט זיינער הילף א „פראוויטעל". וואָס הייסט א פראוויטעל? א פראוויטעל הייסט: יענער האנדעלט א וואגאן תבואה און באַדארף דעם וואגאן תבואה אָנגרוזען און אוועקשיקען, איז דערוויף געשטעלט געוואָרען א „פראוויטעל". נאָר אזוי ווי כמעט אלע דראשנער אידען זענען געוואָרען פראוויטעלעס, איז נישט גוט, מוטשעט מיר זיך, דרעהט מען זיך; אמאל קויפט מען ביי'ם גוי א זעקל תבואה און מע פארקויפט דאָס מיד ליד; איז אָדער מע באַרדיענט, אָדער מע דערלעגט; און אמאל טהוט מען א חאַפּ פון דער זייט א מעקלערי, אבי סע לאָזט זיך, א דאָס, א יענץ — שלעכט, ניטאָ וואָס צו טהון! אי, ס'איז פריהער אויך נישט געווען וואָס צו טהון? איז חאָטש ניט געווען קיין באהן, איז דער פאַרדראָס, ווי זאָגט איהר, ניט געווען אזוי גרויס; צו וואָס האָט אונז געטויגט די סטאנציע מיט'ן וואָקזאל, מיט'ן גלעקל, מיט'ן גאנצען טאַראַראָם?

טרעפט זיך א מעשה — איך שטעה מיר אזוי איינמאל אויפ'ן וואָקזאל אביסל פארזאָרגט און באגלייט ארויס דעם „פאטשטאָווע פאָיעזד". ס'איז שוין נאָכ'ן דריטען קלונג, דער לאָקאָמאָטיוו האָט שוין גוט אָנגעפייפט און פונ'ם קוימען זעצט א רויך, — איך טהו א קוק, אויף דער פלאַצפאָרמע שטעהט א פריצ'ל, א הויכס און א דארם, מיט קעסטעלדיגע הויזען, מיט א הויכען קאַפּעליש און מיט א סך טשעמאָדאנעס; ער שטעהט אויסגעצויגען דעם האלז און קוקט זיך ארום, ווי א זינדיגער מענטש, אויף אלע זייטען. „אָט דאָס פריצ'ל קעהר עפּים באדארפען האָבען", — טראַכט איך מיר און פיהל, עס האָט מיך ווי עמיצער א טאַרע געטהאָן פון הינטען: „יהודי, געהט־צו צו איהם און טהו איהם א פרעג, אפשר דארף ער עפּים?" און אזוי ווי איך האָב מיר נאָר געריהרט פון אָרט, אז ער טהוט זיך ניט צו מיר א לאָז, הויבט אויף דעם

דער דייטש

בין איך אליין, ווי איך האָב אייך געזאָגט, א דראָשנער, פון דראָשנע הייסט דאָס, א קליין שטעדטעל אין פּאָדאָליער גובערניע, גאָר א קליין שטעדטעל; היינט איז שוין דראָשנע כלומרשט א שטאָדט מיט א באָהן, מיט א סטאַנציע, מיט א וואָקזאל... אז דראָשנע איז געווארען א סטאַנציע, האָט אונז די גאַנצע וועלט מקנא געוען: א קליניגקייט א באָהן! מע האָט געמיינט, דאָס וועט ווערן א מחיה, א מקום פּרנסה, מע וועט זשעברען פולע זשמעניעס מיט גאָלד, מע וועט גליקליך ווערן! אידען זענען זיך צונויפגעפאָהרען פון די דערפער ארוים אין שטאָדט אריין; בעלי־בתים האָבען גענומען איבערבויען די הייזער, שטעלען נייע קליטען; די טאקסע פון פליישׁ האָט מען געהעכערט; מע האָט שוין אָנגעהויבען קלערען מכח א נייעם שוחט, מכח נאָך א בית־המדרש און מכח אפּנעמען פעלד אויף צו פּאַרברייטערען דאָס אלטע בית־עולם — בקיצור, ס'איז געווארען „ליהודים". א ווערטל? א באָהן, א סטאַנציע, א וואָקזאל! בעלי־עגלות האָבען זיך אפילו תחילת אביסעל געבונטעוועט, געוען שטארק ניט צופריעדען פונ'ם עסק, נאָר ווער פרעגט זיי? מע האָט אויסגעלעגט רעלסען, אראָפּגעבראכט וואַגאָנעס, אנידערגעשטעלט א וואָקזאל, אויפגעהאנגען א גלעקל, צוגעשלאָגען א ברעטל: „ס ט א נ צ י א ד ר א ז ש־נ א" — און רעדט צו דער וואַנט!

אז ס'האָט אָנגעהויבען געהן די באָהן, רופט זיך אָן צו מיר מיינע: „וואָס רעכענסט דו צו טהון, יונה'לע?" (יונה רופט מען מיך). „וואָס זאָל איך, זאָג איך, טהון? דאָס וואָס אלע

דער דייטש

געשריבען אין יאָהר 1902.

פון אָרט, אז ער טהוט זיך ניט צו מיר אַ לאָז, הויבט אויף דעם אייך דאָס היטעל פון מיינע פינף־און־זיעבעציג טויזענד? האָט נאָר קיין פאראיבעל ניט, וואָס איך האָב אייך אפשר אָנגעדולט אַ קאָפּ, און זייט מיר געזונט, איהר פארשטעהט, צי ניין, און לאָז גאָט געבען בעסערע געשעפטען.

דעם צווייטען מאי, אויב איהר געדענקט, בשעת איך בין געשטאנען פאר איהם און געבעטען זיך, ווי ביי א גזלן, ער זאל מיר ארויס־געבען דעם בילעט.

— פאני בירנבוים! — רוף איך מיך אן צו איהם. — אצינד האט איהר צייט זיך פארלאזען אויף מענטשען; אט שטעהען מענטשען אין באנק, קיין עין־הרע, א סך! וואס שווייגט איהר? איהר ווילט שוין נישט קיין מענטשען? א ו י ס מענטשען?...

דער גאנצער עולם איז געשטאנען, איהר פארשטעהט, צי ניין, און געקוועלט. פון וואס מע האט געקוועלט — קאן איך אייך ניט זאגען: צי דאס קוועלען איז געווען פון דעם, וואס איך רוף מיין חברה־מאן, בירנבוים'ען הייסט עם, אויף מענטשען? צי ס'איז גלאט געווען אנגעלעגט ביי'ם עולם, וואס פון די פינף־און־זיעבעציג טויזענד האט זיך אויסגעלאזט א טייך? קאן איך אייך זאגען, איהר פארשטעהט, צי ניין, און שוועהרען ביי וואס איהר ווילט, אז עס הויבט מיך נישט אן צו אהרען דאס געלט — לאז דאס ברענען אויפ'ן פייער! אהרען אהרט מיך נאר, פאר וואס אז בשעת מ ע ה א ט נ א ר ג ע מ י י נ ט, אז יעקב־יוסיל האט פינף־און־זיעבעציג טויזענד, איז יעקב־יוסיל געווען „רב יעקב־יוסיל"; און איצט, אז מען איז געוואהר געווארן, אז יעקב־יוסיל האט, איך בעט איבער אייער כבוד, א פייג, ניט קיין פינף־און־זיעבעציג טויזענד, — איז איין עק, אויס רב יעקב־יוסיל!... וואס, פארכעם, אין אייער פאטער אן מוטער ארויין! וואס האב איך דא חוטא־בעגל געווען? יא פינף־און־זיעבעציג טויזענד, ניט פינף־און־זיעבעציג טויזענד — וואס איז דא די נפקא־מינה?... הערט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען, פאני שלום־עליכם? איהר מעגט זיך טאקי איבערנעמען מיט אייערע אידעלעך און מיט דער גאנצער וועלט! ס'איז, הערט איהר, פע, א פאסקודנע וועלט, און א פאלשע וועלט, און א פארפיהרטע וועלט, און א נארישע וועלט! נאר זייט זיך מודה, עס קלינגט אייך נאך נישט אין די אויהערען און עס דרעהט זיך נאך ניט אויף

פון אָרט, אז ער טהוט זיך ניט צו מיר א לאָז, הויבט אויך דעם אייך דאָס היטעל פון מיינע פינף־און־זיעבעציג טויזענד? האָט נאָר קיין פּאראיבעל ניט, וואָס איך האָב אייך אפּשר אָנגעדולט א קאָפּ, און זייט מיר געזונט, איהר פּארשטעהט, צי ניין, און לאָז נאָט געבען בעסערע געשעפטען.

אין בילעט אריין — יא, ווי מיר זענען אידען! סעריע 2298 נומער 12! איהר פארשטעהט, צי ניין?...

וואם זאל איך אייך דערצעהלען וויטער, מיין ליעבער פרוינד? איך בין דאם גאר ניט אימשטאנד אייך איבערצוגעבען א צעהנט־חלק אפילו, איהר זענט דאם ניט אימשטאנד צו באשרייבען, און קיינער איז ניט אימשטאנד זיך פארשטעלען דאם בילד, די קאר־טינע, וואם איז פארגעקומען דעמאלט אין באנק, בישת מיר זענען געבליבען שטעהן אלע אהן לשון, געקוקט איינם אויף דאם אנדערע. אויף די פנימ'ער איז געווען אנגעצייכענט — וואם זאל איך אייך זאגען? ס'איז גאר ניט געווען קיין פנימ'ער פון מענטשען, איהר פארשטעהט, צי ניין, ס'איז געווען חיות און בהמות איז דאם געווען, אינ'ם געשטאלט פון מענטשען, בהמות בצורת אדם הייסט עם. איינער דעם אנדערען זאל קאנען דורם זיין, וואלט ער איהם דורם געווען מיט'ן קוק, מיט די אויגען! דאכט זיך, וואם? וואם האט מען אייך געטהאן אזעלכם? עס האט זיך אייך ג'חלומ'ט א חלום פון פינף־און־זיעבעציג טויזענד? נו, אם כן, באדארף מען זיך נעמען דאם לעבען? שוין זשע האט דאם לעבען קיין שום ווערדע ניט, א חוין געלט? משוגעים, איהר פארשטעהט, צי ניין?... אויף קיינעם האט מיך ניט פארדראסען, הערט איהר, ווי אויף מיין חברה־מאן, אויף בירנבוים'ען הייסט עם. מילא, די איבעריגע חברה האבען חאטש פארענטפערט זיך, ארויפגעלעגט די באר איינם אויף דאם אנדערע: דער גלח האט ארויפגעלעגט אינאנצען אויף מיין ברודער הענריך, און מיין ברודער הענריך האט געזאגט: פרעגט איהם בחרם, עס האט זיך איהם אפילו נישט ג'חלומ'ט קיין פינף־און־זיעבעציג טויזענד, און ער וואלט נישט אנגעהויבען צו וויסען, וועז איך, יעקב־יוסיל הייסט עם, זאל איהם נישט געווען קלאפען קיין דעפעש און אפגעבען מזל־טוב, איהר פארשטעהט, צי ניין? „שען האסט דו, זאגט ער, געקוקט, ברודער מיינער, אין בלאט!"... „פאר וואם האסט דו, זאג איך, ניט געקוקט?" „דו ביזט געווען, זאגט ער. דער גאנצער ברעכער, ביי דיר איז געווען, זאגט ער. דער

פעטשיילע, גוט אויסגעשנייצט די נאָז, ווי מע באַדאַרף; נאָכדעם האָט ער אַ נעם געטהאָן דעם בילעט, פּשוט ווי מע נעמט אַ פּראָסטען בויגען פאַפּיער פאַר אַ גראָשען, געעפענט עפּיס אַ בוך, אַ ספר־הזכרונות, און געקוקט — געקוקט, אַ קוק אין בוך און אַ קוק אויפ'ן בילעט, אַ קוק אויפ'ן בילעט און אַ קוק אין בוך. „ער האָט, אַפּנים, מורא, דער דאָזיגער חכם, אַז דער בילעט איז אַ גע'מלאָכה'־טער בילעט"... — אַזוי טראַכט איך מיר. — „קראַץ־קראַץ! — טראַכט איך מיר. — שמעק־שמעק! ס'איז איין אמת'ער בילעט נעבאַך, ניט קיין פאַלשער!"... פּלוצים זעה איך, ווי ער נעמט דעם בילעט, טהוט איהם אַ וואָרף אונז כמעט גלייך אין פּנים אַריין מיט די דאָזיגע ווערטער (איך געדענק זיי אַזוי ווי אַצינד געדענק איך זיי):

— ווער האָט אייך געזאָגט, אַז דער דאָזיגער בילעט האָט געוואונען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד?...

איהר פאַרשטעהט, צי ניין? ווער האָט אונז געזאָגט??? ווי געפעלט אייך אַזאַ משל?!

— וואָס הייסט, — זאָגען מיר, — ווער האָט אונז געזאָגט? דער בילעט אַליין האָט אונז געזאָגט, אַז ער האָט געוואונען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד; די סעריע 2289 נומער 12!

— יאָ, — מאַכט ער צו אונז גאַנץ ערנסט — דאָס איז אמת, די סעריע נומער 2289 נומער 12 האָט טאַקי געוואונען פינף־און־זיעבעציג טויזענד, און אייער בילעט איז 2298 נומער 12. אַ קליין טעות'על, מאַליענקאַיאַ אָשיבאָטשקאַ...

געפעלט אייך עפּיס אַזאַ נייעס? מילא, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? תחילת, אַז ער האָט אונז אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, זענען מיר געווען אַלע ווי צעמישט. מיר האָבען גערעכענט: אָדער ער איז דול, אָדער מיר זענען משוגע, אָדער סע חלומ'ט זיך אונז אַ חלום. און מיר האָבען גענומען קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע. נאָכדעם האָבען מיר זיך ערשט דערמאַנט אַ קוק טהון

האָט איהם עפּיס א זאָג געטהאָן, וואָס — וויים איך ניט. יענער וואָס מיט דער ליסינע, וואָס איז געזעסען אויף יענער זייט גראָטעס, האָט אויפּגעהויבען די אויגען, א וואַרף געטהאָן אויף אונז א שאַרפּען קוק דורך די ברילען און געטהאָן זיך זיין ארבייט: ער האָט געהאַלטען אין די הענט א שארף מעסערעל, איהר פּארשטעהט, צי ניין, און האָט מיט'ן מעסערעל געקראַצט אין א בוך, געקראַצט און געקראַצט, אָהן אײַן אויפּהער. ער קראַצט, און מיר שטעהען אין געהאַקטע וואונדערן אָן קוקען, ווי ער קראַצט, און דער גאַנצער איבעריגער עולם שטעהט און קוקט אויף אונז און באַטראַכט אונז פּון קאָפּ ביז די פּיס, און ער, דער טשינאָוניק מיט דער ליסינע, הערט נישט אויף צו קראַצען, און אַרום און אַרום אויף אַלע טישען זיצען נאָך טשינאָוניקעס און צעהלען געלט, — נאָר ווי אַזוי, מיינט איהר, געלט? אַזוי ווי פּאַלאָווע, ווי מיסט! גאָלד — גאַנצע סטערטעס! דער קאָפּ דרעהט זיך אוש, דער „גאָלדענער קלאַנג" הילכט אוש אין די אויהערן, און סע שעמערירט אין די אויגען! „ווער האָט דאָס אויסגעקלערט, טראַכט איך מיר, אָט דאָס געלט, וואָס איבער דעם ווערען מענטשען אזוי פּארשוואַרצט, שלאָגען זיך קאָפּ אין וואַנט, און איינער דעם אַנדערען וואָלט נאָר איינגעשלונגען לעבעריגע־הייד — נישטאָ קיין ברודער, קיין שוועסטער, קיין פּאָטער, קיין קינד, קיין שכן, קיין גוטער פרייַנד, קיין טייערס אויף דער וועלט, נאָר געלט און געלט!"... אזוי טראַכט איך מיר, און אפשר האָב איך בשעת מעשה נאָר ניט געטראַכט, איהר פּארשטעהט, צי ניין?... און ער, דער טשינאָוניק, הייסט עס, הערט נישט אויף צו קראַצען, וואַרום וואָס געהט איהם אָן, אשטייגער, בילעט, יעקב־יוסיל, פּינהּ־און־זיעבעציג טויזענד, גלחים, העניכס, בירנבוימס, מעקלערס, וואָס ווילען נעבאך פּאַרדינענען, און גלאָט מענטשען?... נאָר אַלסדינג אויף דער וועלט איז דאָך ביז א צייט; נאָט האָט רחמנות געהאַט, דער טשינאָוניק האָט אויפּגעהערט צו קראַצען, צונויפּגעלעגט דאָס שארפּע מעסערעל, באַהאַלטען דאָס אין זשילעט־קעשעני, ארויסגענומען א קלאָר־ווייסע

די סעריע מיט'ן נומער 12 הייסט עס — דאָס איז דאָך דער עיקר, ווי זאָגט איהר, הא? און מיר האָבען זיך געלאָזט פון דאָרט גלייך אין גאָסודאַרסטוועגע באַנק אַריין, אָפּשקאָנטירען דעם בילעט, אָפּ־נעמען די ממתקים הייסט עס, די פינף־און־זיעבעציג טויזענד. נעגאַנגען זענען מיר אַלע אינאיינעם, און דוקא צו־פוס, חאָטש ס'איז ארויף־בארג. דער עלטסטער פון די אַדוואָקאַטען האָט געהאַלטען דעם בילעט אויבען־אויף, גאָנץ שטארק, מיט ביידע הענט, ער זאָל איהם חלילה נישט פאַרלירען, אַדער מע זאָל אויף איהם, חס ושלום, ניט איבערטראַכטען, אז ער וויל מאַכען די קוניץ, איבערבייטען — א קשיא אויף א מעשה, אזא שלים־מזל'דיגער בילעט, איהר פאַר־שטעהט, צי ניין?... און געגאַנגען זענען מיר שוין נישט נאָר זאַלבעצעהנט — מיר זענען שוין געווען מעהר פון צוויי מניינים. פון וואַנען האָבען זיך גענומען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל מענ־טשען? וועל איך אייך זאָגען: ערשטענס, גלאָט אזוי, גוטע באַ־קאַנטע פון מיין שטעדטעל זענען גראָדע געווען דעם טאָג אין דער גרויסער שטאָדט, און דערזעהען, מיר געהען שוין מיט'ן בילעט אין גאָסודאַרסטוועגע באַנק אַריין אָפּנעמען די פינף־און־זיעבעציג טוי־זענד, זענען זיי אונז געגאַנגען אַביסעל באַגלייטען, און טאַקי אין איינוועגס א קוק טהון, ווי אזוי מע נעמט דאָס גרויסע געווינס, וואָרום נישט אַלע טאָג קאָן מען אזעלכס זעהען. הקיצור, וואָס זאָלט איהר קלערען, מיר האָבען געהאַט א שענע לויה, און א שענעם ברוך־הבא אין גאָסודאַרסטוועגע באַנק. דער יעפרייטער, וואָס שטעהט ביי דער טהיר, האָט זיך אפילו תחילת אַביסעל דערשראָ־קען, אז ער האָט דערזעהען פאַר זיך, קיין עין־הרע, אזוי פיעל אידען מיט א גלח אין מיטען; פון דעסטוועגען האָט ער אונז נאָנץ פיין אויפגענומען און אַריינגעבעטען אייניציגווייז אין באַנק אַריין. צוגעגאַנגען מיט'ן בילעט אהין וואו מע דארף און געזאָגט וואָס מיר באַדאַרפען, האָט מען אונז צוגעפיהרט צו איינעם א טשי־נאָוניק מיט א ווייסער גלאַנצענדיגער ליסינע, ווי א מילכיגער טעלער, און מע האָט איהם איבערגעגעבען אונזער בילעט און מע

הענר פּליהט — פּליהט מיט א משונה־זיסען קלאנג, מיט'ן קלאנג פון גאָלד. א „גאָלדענער קלאנג", איהר פּארשטעהט, צי ניין ?...

קורץ און גוט, וואו זשע האָלט איך, הייסט עס ? ביי'ם ביסעל גאָלד. איבערגעצאָלט דאָס גאָלד, הויבט ער אויף אויף אונז די ברילען, טהוט א נעם ביי אונז די פּאפּיערען און א מיש, ווי מע צאהלט געלט, הונדערטערם אשטייגער, מיט א מאָדנעם קנאק מיט די פינגער ! עפענט־אויף דאָס טישקעסטעל, נעמט־ארויס פון דאָר־טען א נאנץ גרויסען פּאקעט ; עפענט־אויף א קאָנווערט, רייסט איהם אויף, נעמט־ארויס פון דאָרטען דעם בילעט, דעם אמת'ען בילעט הייסט עס, און טהוט א פרעג : „ווער נעמט ?"... האָבען זיך א לאָז געטהאָן מיט א מאָל צעהן פּאָר הענד. „ניין ! — רופט זיך אָן דער קאסיר. — אזוי פיעל הענט קאָן איך דעם בילעט נישט געבען ; קלויבט אייך אוים איינעם פון אייער קאָמפּאניע"... האָבען מיר, איהר פּארשטעהט, צי ניין, אויסגעקלויבען איינעם פון אונזער קאָמפּאניע, דעם עלטסטען פון די דריי אדוואָקאטען. דער עלטסטער פון די דריי אדוואָקאטען האָט געזומען דעם בילעט פּא־וואָלינקע אין בוידע הענט אריין, ווי מע נעמט א קינד בשעת אידישען, און האָט איהם צוגעטראָגען פריהער צום גלח, נאָכדעם צו מיין ברודער, העניך הייסט עס, נאָכדעם צו מיר און צו בירנ־בוימ'ען, אונז בוידען הייסט עס, מיר זאָלען זעהען, צי איז דאָס דער זעלבער בילעט טאקי, צי ניין ?... האָט דער גלח געזאָגט, אז ער האָט איהם דערקענט נאָך פון דער ווייטען ביי'ם קאסיר אין די הענט ; ער האָט אויף איהם, זאָגט ער, א גוטען סימן. וואָס פּאר א סימן ? — וויל ער ניט זאָגען... און מיין ברודער, העניך הייסט עס, האָט געשוואָרען ביי אלדאָם גוטס, אז ווען מע וועקט איהם, למשל, זייגער צוויי ביינאכט און מע טראָגט איהם צו דעם דאָזיגען בילעט, דערקענט ער איהם מיט'ן קוק ! איהר פּארשטעהט, צי ניין ?... און איך און בירנבוים, מיר בוידע הייסט עס, האָבען דוקא דעם בילעט ניט דערקענט — למאי זאָל איך זאָגען אזא זאָך, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען ? מיר האָבען נאָר גוט באטראכט

האָבען מיר זיך מסתמא אַ לאָז געטהאָן צו איהם אַלע מיט אַ מאָל. האָט ער זיך עפּיס ווי איבערגעשראָקען און אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד. זענען צוגעגאַנגען צו איהם נאָר די אַדוואָקאַטען, אַלע דריי הייסט עס, און דער גלח, און האָבען איהם דערלאַנגט די פּאַפּיערען, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... האָט זיך דער דרעקטער פאַרשלאָסען ביי זיך מיט די פּאַפּיערען, און מיר האָבען גענומען וואַרטען און וואַרטען, וואַרטען און וואַרטען; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז מיר האָבען זיך דערוואַרט: דער דרעקטער איז אַרויס־געגאַנגען מיט עפּיס אַ גראָבען פּריץ און האָט זיך אַוועקגעשטעלט צו אונז, מחילה, מיט'ן הינטען, רעדען, — רעדט ער נאָך. וואָס געהט איהם אָן בילעטען, יעקב־יוסיל, פינף־און־זיעבעציג טויזענד, גלחים, העניכס, בירנבוימס, מעקלערס, וואָס ווילען נעבאַך פאַר־דיענען, און גלאַט מענטשען?... פּלוצים דרעהט ער זיך אויס צו אונז מיט'ן פּנים: „וואַשי בומאַגי גאָטאָווי, סטופּאַיטיע אַווו קאַס־סו — שוין פאַרטיג, הייסט עס, אַייערע פּאַפּיערען, געהט צום קאַסיר"... נישט געקאָנט זאָגען פריהער, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... גענומען די פּאַפּיערען, האָבען מיר זיך אַ לאָז געטהאָן צום קאַסיר און דערלאַנגט איהם די פּאַפּיערען, געמיינט, אָט דאָ זענען מיר שוין פאַרטיג; צום סוף — ווער? וואָס? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! דער קאַסיר איז פאַרנומען, ער צעהלט געלט, פּאַ־פּיערלעך, הונדערטערס און ת"קערס אַזוי ווי מיסט, און גאָלד, גאָלד גאַנצע קופּקעלעך, אַ פולער טיש! וויפיעל קאָן דאָ זיין געלט? וועה איז מיר, ווען איך פאַרמאָג אַ צעהנטחלק חאָטש, לאַך איך מיך אויס אויפ'ן גאַנצען בילעט!... אָט אַזוי שטעה איך מיר בשעת מעשה און טראַכט, און אפשר האָב איך בשעת מעשה גאָר ניט געטראַכט; און ער, דער קאַסיר הייסט עס, האַלט אין איין צעהלען דאָס גאָלד, ער זאָל עס אפילו אונז שענקען אַ קוק! וואָס געהט איהם אָן, אַשטייגער, בילעט, יעקב־יוסיל, פינף־און־זיעבעציג טויזענד, גלחים, העניכס, בירנבוימס, מעקלערס, וואָס ווילען נעבאַך פאַרדיענען, און גלאַט מענטשען?... דאָס גאָלד ביי איהם אין די

צונויפקומען זיך זאלען מיר חאטש ניט אלע מיט א מאל, נאר איינציגווייז; און אזוי ווי איטליכער באזונדער האט זיך געפע־ דערט זיין דער ערשטער, לכן זענען מיר אלע געווען ביי דער באנק כאור הבוקר, זיך ארומגעדרעהט אין דרויסען א היבשע ווייל, ביז מע האט אונז אויפגעפענט די טהיר, און מיר זענען אריינגעגאנגען אפּנעמען דעם בילעט. נו, און דאס פארשפּאר איך דאך אייך דער־ צעהלען וואס א באנק איז. א באנק האט פיינט חאפּען זיך — וי האט זיך צייט. וואס געהט איהר אן בילעט, יעקב־יוסיל, פינף־ און־זיעבעציג טויזענד, גלחים, העניכם, בירנבוימס, מעקלערס, וואס ווילען נעבאך פּארדיענען, און גלאט מענטשען? ווייס איך — אפילו נישט אין דער לינקער פּאה! דער פּארקויכערט זיך א פּא־ פּיראס, דער רעדט דברים בטלים, דער טרינקט א גלעזל טיי, דער פּארשניצט א שטיפטל, דער לייענט א גאזעט — אריינגעשטעקט די נאז טיף־טיף און הויבט נישט אויף דעם קאפּ, חאטש געב איהם א קרענק! מיר דרעהען זיך ארום, מיר געהניצען, הוסטען, מיר וואלטען שוין געהרען דערלעבען די מינוט, די רגע — איז ניטא דער בוכהאלטער. געקומען דער בוכהאלטער — ניטא דער קאסיר. געקומען דער קאסיר — ניטא דער דרעקטער. וואו איז דער דרעקטער? ער שלאפט נאך. דער בעל־הבית פון דער באנק, הייסט עם, ליגט זיך און שלאפט. וואס געהט איהם אן, אשטייגער, בילעטען, יעקב־יוסיל, פינף־און־זיעבעציג טויזענד, גלחים, העניכם, בירנבוימס, מעקלערס, וואס ווילען נעבאך פּארדיענען, און גלאט מענטשען? וויפיעל קאן ער, אשטייגער, נעמען דא געהאלט, אזא מין דרעקטער? אודאי זעכס טויזענד קארבען, און אפשר אכט, און פאר וואס ניט אלע צעהן? קארג האַרעווען ער נעבאך?... איך וואלט זיך דא געשטעלט פאר האלב כלעבען, פאר א דריטל, און וואלט אפשר מעהר געארבייט פון איהם, און געטרייער אודאי!... אזוי שטעה איך מיר בשעת מעשה און טראכט און אפשר האב איך בשעת מעשה גאר ניט געטראכט, איהר פארשטעהט, צי ניין?... און בתוך כך קומט אן דער דרעקטייר. אנגעקומען דער דרעקטער,

היינט די דריי מעקלערס, וואָס האָבען זיך אַריינגעלעגט אין געשעפט און אויסגעגלייכט אונז, — אָט האָט איהר אַייך פּונקט צעהן פּאַר־שוין, אַ מנין הייסט עס... איז אפילו תחילת געווען אַביסעל פּריקרע; מיין ברודער, העניך הייסט עס, האָט זיך געשמיצט און געוואָרפען, למאַי עס געהען אַזוי פיעל מענטשען, אַ גאַנצע חאַליאַסטרע! גענוג, זאָגט ער, וואָלט געווען, דאַכט זיך, מיר זאָלען געהן אינצווייען, ער מיט'ן גלח הייסט עס... ס'איז איהם ניט אָנגעשטאַנען די מעשה, אַפּנים, וואָס קיינער וויל זיך ניט פאַרלאָזען אויף זיין יושר מיט'ן גלח'ס נאמנות. עס האָט זיך איהם אָבער געהאָלפען, מאָהלט אַייך, ווי דער פאַראַיאָהריגער שניי, וואָרום איטליכער האָט געהאַט אַיין אַנדער טענה, און איז געווען גערעכט. למשל, איך האָב אויס־געוויזען, אַז איך מוז געהן, וואָרום איך בין אַ ברודער — נישט מחמת כבוד, נאָר מחמת דעם, וואָס איין ברודער דעם אַנדערען מעג אָנפייפען; וואָס וועל איך איהם נאָכדעם טהון? געהן לאָדען צום ונתנה־תוקף? ס'איז דאָך אַ ברודער!... און מיין בירנבוים האָט גע'טענה'ט, אַז וויבאלד אַיין אייגענער ברודער וויל ניט גלויבען, מעג ער, אַ ווילד־פרעמדער, פאַר זיין עהרליכקייט אַודאי ניט פאַרלאָזען זיך אויף נסים! ער איז אַזוי אויך, זאָגט ער, גענוג יוצא... און מע קאָן ניט זאָגען, ער זאָל זיין אינגאַנצען אומגערעכט... די דריי אַדוואָקאַטען שמועסט מען ניט, אַז זיי מוזען זיין דער־ביי, וואָרום מע וועט נאָך באַדאַרפען, זאָגען זיי, שרייבען און שרייבען און שרייבען... איז געבליבען, הייסט עס, נאָר די מעק־לערס; זאָגען די מעקלערס, אַז געהן, באַדאַרפען זיי אויך געהן, און דוקא אַלע דריי, וואָרום זיי זענען שוין, זאָגען זיי, געשלאָגענע הינט, געניטע מענטשען הייסט עס; זיי זענען דורכגעגאַנגען, זאָ־גען זיי, אַ גוטע שקאָלע; זיי האָבען דורכגעמאַכט דעם קורס פון דער בערזע אין יעהופּעץ, ווייסען זיי שוין וואָס באַדייט מעק־לער־געלט, „קאַרטאַזש" הייסט עס; דאָס איז אַזאַ געלט, ווי רח"ש, וואָס מע מוז, זאָגען זיי, זיין ביי'ם ערשטען טעלער־ברעכען, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... אָפּגערעדט האָבען מיר נאָר, אַז

נאָר דורס זיין"... דאָס איז איין מאָל געווען. דאָס אַנדערע מאָל האָט זיך מיר גע'חלומ'ט, אַז איך זיץ אויף אַ זאַק, אַ גרויסען, איין אָנגעבלאָזענעם זאַק; דער זאַק איז אַ גומינער זאַק און אַ רויטער, און ביי דער זייט שטעהט אָנגעצייכענט אויף איהם מיט גרויסע ציפערען: 75,000... ס'איז שבת בייטאָג, זומער־צייט, איהר פאַר־שטעהט, צי ניין, די גאַנצע שטאָדט אידען און ווייבער געהען־אַרום אויפ'ן שפּאַציער, שטעלען זיך אָפּ אַלע וויילע און קוקען, קוקען אויף מיר מיט אויגען... פּלוצים — טרראַך! — עס הערט זיך אַ קיאַק; דאָס האָט געלאָפּנעט דער גומינער זאַק, און איך פאַל, פאַל מיט אַ געשריי: „צפּורה, געלאָפּנעט!" „גאָט איז מיט דיר! ווער? ווער האָט געלאָפּנעט? לאָזען מיינע שונאים לאָפּנען!"... אַזוי זאָגט צו מיר מיין ווייב און וועקט מיך אויף פונ'ם שלאָף און איז מיר מסתמא פּותר־חלום צו גוטען, ווי געוויינטליך אַ ווייב.

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך, הייסט עס? ביי'ם בילעט אַרויסנעמען. אַז ס'איז געקומען צום געהן דעם בילעט אַרויס־נעמען, האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייער עסק: מי ומי ההולכים — ווער זענען, הייסט עס, די געהערס? איטליכער באַזונדער איז ביי זיך אַודאי זעהר אַ גרויסער בטוח, נאָר אינגאַנצען פאַרגלויבען זיך אויף יענעם בין איך אויך ניט מחויב — ס'איז צו אַ גרויסער נסיון, ס'איז פינף־און־זיעבעציג טויזענד קערב־לעך! איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... בכן איז געבליבען, איך גלויב דיר ניט, דו גלויבסט מיר ניט — לאָמיר בעסער געהן אַלע זאַלבענאַנד. דהיינו, וואָס הייסט אַלע זאַלבענאַנד? אַ פאַר־שוין צעהן. פון וואַנען האָבען זיך גענומען צעהן פאַרשוין? רע־כענט־אויס, וועט איהר זעהען: איך בין ניט איינס, בירנבוים איז ניט צוויי, דער גלח איז ניט דריי, מיין ברודער, העניך הייסט עס, איז ניט פיער, דריי אַדוואָקאַטען (איינער פונ'ם גלח'ס צד, איינער פון מיין ברודער'ס צד, אַ טאַראַשטשער אַדוואָקאַט, און איינער פון מיין צד מיט בירנבוימ'ס צד, אַ טשערקאַסקער אַדוואָקאַט) — האָט איהר שוין אַ קיימא־לן פון קיין עין־הרע זיעבען פאַרשוין;

קופּערנער גראָשען אויף דער וואָך איז טייערער פון א גאָלדען רענדל אין חלום. דיינע פינף־און־זיבעציג טויזענד, זאָגט זי, האָבען מיר שוין געמאַכט פינף און זיבעציג לעכער אין הארצען. איך וואָלט דיר מוחל געווען דעם כבוד — צו וואָס האָב איך עס, זאָגט זי, באַדאַרפט?"... „ע, ביזט א אידינע, זאָג איך, און א אידינע בלייבט א אידינע"... אזוי זאָג איך צו איהר, און פיהלען פיהל איך, אז זי איז נערעכט, וואָרום וואָס האָב איך דערפון, אז אין מארק אריין נעמען קאָן מען דאָס נישט? זיך נאָר געקויפט אומזיסטע שונאים: דער איז מיר גלאַט מקנא, און דער פאַרגינט מיר ניט, האָט מורא, טאָמער נעם איך געלט, פאַר וואָס קומט יעקב־יוסלען אזוי פיעל געלט, איהר פארשטעהט, צי ניין?... וואָס זאָלט איהר קלערען, עס האָט זיך גענוג בלוט אָפּגעצאַפּט, ביז מע האָט דערלעבט הערען דאָס גוטע וואָרט, אז דער עסק איז שוין א צעריבענער עסק, אוים עסק! און עס איז גענוג די אויגען ארוים־געקראָכען, ביז מע האָט דערלעבט זעהען דעם בילעט אין א גוטער שעה, אין א מזל'דיגער שעה! נאָר איהר מיינט, אז אָט אזוי גיך האָבען מיר דערזעהען דעם בילעט? פּאַוואָלינקע, נאָר נישט געחאַפּט. פריהער האָט מען באַדאַרפט, ס'זאָל איבערגעהן די צייט, דער חודש היסט עס, וואָס טאָמער גיט עמיצער איין, אז ער איז ניט צופריעדען מיט'ן משפט. דעם דאָזיגען חודש וויים איך ניט, אויב איך בין געשלאָפען איין נאכט אפילו. עס האָבען זיך מיר געפלאָנטעט אלין אזעלכע ווילדע־משונה חלומות, אז ניט איין מאָל פלעג איך מיך, איהר פארשטעהט, צי ניין, אויפחאַפּען אין מיטען ביינאכט און שרייען נישט מיט מיין קול: „צפורה, איך פליה!"... „וואוהין פליהסט דו? — זאָגט זי צו מיר. — וואָס איז פאַר א פליהען אויף דיר? שפּיי אויס דריי מאָל און דערצעהל מיר, וואָס האָט זיך דיר ג'חלומ'ט?" „עס האָט זיך מיר ג'חלומ'ט, זאָג איך, א שענער חלום; עס האָט זיך מיר ג'חלומ'ט, אז איך האָב פליגעל און איך פליה, און עס פליהען מיר נאָך ווילדע ברואים, מיני מאָדנע באַשעפענישען, שלאַנגען און עקדישען, און ווילען מיך

זיך אזא מין געשריפטס, א ר ע צ י פ י ס, הייסט עס אויף אייביג, לכן ווילן ער, מע זאל זיך מיט איהם פארלאזען אויף מענטשען, וואס מענטשען וועלען זאגען, אזוי וועט זיין. „וויעדער א מאל מענטשען? — זאג איך. — מע האט דאך א י י ן מאל געענדיגט, — וואס טויגען אייך מענטשען?" „פארשטעהט איהר מיך, זאגט ער, בירנבוים הייסט עס, איך ווילן, מע זאל א פרעג טהון מענטשען, אפשר וועלען מענטשען געפינגען, אז סע קומט מיר גארניט, — למאי זשע זאל איך נעמען אומזיסט געלט?"... איהר פארשטעהט, צי ניין?... איך שרייב באוואהרענישן, און ער טענהט מענטשען. „באוואהרענישן וועט, זאגט ער, זיין נאכדעם; פריהער לאז מען פרעגען מענטשען". „איהר האט זיך שוין וויעדער א מאל, זאג איך, צעמענטשעלט? סע מענטשעלט מיר שוין, זאג איך, אין קאפ פון אייערע מענטשען! בעסער אין זינען האבען, זאג איך, א באוואהרענישן; א באוואהרענישן איז בילכער"...

קורץ און גוט, וואו זשע האלט איך, הייסט עס? ביי'ם באוואהרענישן. מע האט אונז, לאז זיך אייך דאכטען, באוואהרענט, פארבונדען איינם דאס אנדערע, ווי עס געהער צו זיין, זיך צעשריבען פון אלע זייטען הייסט עס, און דוקא ביי'ם נאטאריוס, און מע האט איינגעגעבען די אלע פאפיערען אהין וואו מע־דארף, און מע האט אנגעהויבען גאהן צו ארוואקאטען, שרייבען פאפיערען, אזא פאפיער און אזא פאפיער, העצקען זיך אלע מאנטאג און דאנערשטאג אין דער גרויסער שטאדט אריין, לעגען הוצאות, צאהלען בעטעל־גאלט, שלאפען מיט וואנצען, אבי סע הייסט „האטעל" (אכסניא לוינט זיי ניט!), עסען פארציעס, געפרעגעלטע טאראקאנעס, אבי סע הייסט „בראטען" (ראסעלפלייש לוינט זיי נישט!), שוויצען ווי אין א שווייץ־באד, בראטען זיך אויף דער זון, פוצען די שטיינער, ווערען טויב און דול פונ'ם קלאפען און פונ'ם טראקקען און פונ'ם הו־הא, טאמער וויסט איהר וואס? א גדולה — פינף־און־זיעבעציג טויזענד! נעחיי־בי וואלט דאס שוין געווען, איין עק לאז דאס האבען, ווי זאגט מיין וויב זאל לעבען: „א

זשע האָבען מיר געוואָלט, איך און בירנבוים, מיר ביידע הייסט עס? א באוואָהרעניש — מע זאָל אונז באוואָהרענען אונזערס, וואָס אונז קומט... איהר פארשטעהט, צי ניין?... אט דאָ האָט זיך ערשט אָנגעהויבען די רעכטע חתונה: „באוואָהרענישען? פאר וואָס קומט זיי באוואָהרענישען? געגוג זיי נעמען אומזיסט געלט, געב זיי נאָך באוואָהרענישען!" האָט דאָך עס אונז אָנגענומען ביי'ם הארצען: „סטייטש, פאר אונזער עהרליכקייט, איהר אזעלבע און אזעלבע! גענוג מע טהוט אייך אזא טובה, — מע וואָלט דאָך געקאָנט צונעמען ביי אייך איינאנצען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד, אז קיין האָהן זאָל אפילו ניט קרייהען, — האָט איהר נאָך טענות!?"... „קומט אייך, הייסט דאָס, א דאנק, א קנייפ אין בעקעל?"... אזוי זאָגט דער ברודער מיינער, העניך הייסט דאָס. האָט דאָך עס מיך פארדראָסען! א וואָרט פאר א וואָרט, פיטש־פאָטש, ווי געווויינטליך צוויישען ברידער... הקיצור, גע'פועל'ט — מע וועט אונז שוין געבען א באוואָהרעניש. וואָס פאר א באוואָהרעניש? קוויטלעך? — א קוויטעל איז א סוכה־שער. וועכסלעך? איין עבירה וועכסל־פאפיער. וואָס דען? — מזומן געלט, ווי מיין באבע עליה־השלום פלעגט זאָגען: „דאָס בעסטע מילכיגם איז א שטיקעל פלייש". וואו זשע קריגט מען מזומן געלט, אז קיין מזומן געלט איז היינטיגע צייטען נישטא ביי קיינעם. שייך זאָגען ביי קיינעם? פארהאַן געלט, און א סך, נאָר ביי די בראָדסקים. „הכלל, ס'איז פוסטע דבורים! ביז מע וועט ניט לעגען קיין באוואָהרעניש, וועל איך ניט חתם'ענען!" „וואָס פאר א באוואָהרעניש?" „וואָס פאר א באוואָהרעניש, איהר ווילט, אבי א באוואָהרעניש, די וועלט זאָל פון מיר נאָכדעם נישט לאכען, זאָגען, אז יעקב־יוסיל איז געווען א בהמה". איהר פארשטעהט, צי ניין?... דאָס איז אייך איין מאָל אוועק. און מיין חברה־מאן, בירנבוים הייסט עס, האָט זיך טאקי גענומען פשוט וויעדער א מאָל צו דער אלטער טענה: מענטשען!... באשר, זאָגט ער, אזוי ווי ער גיט איצטער, זאָגט ער, ארוים פון

ווייזער". וואָס טויג אייך, מיר האָבען נישט דורכגעלאָזט קיין איין אדוואָקאט, מיר האָבען זיך מיט זיי, מיט די דאָזיגע אדוואָקאטען הייסט עס, אזוי פּאראדוואָקאטעט דעם קאָפּ, אז וואו מיר זענען געשטאַנען און וואו מיר זענען געגאַנגען האָט מען געהערט נאָר אדוואָקאט און אדוואָקאט און אדוואָקאט. האָט איהר נישט ביי זיך אַיין אדוואָקאט... טפו! מיין איך א פּאָפּיראָם?

קורץ און גוט, וואו זשע האָלט איך, הייסט עס? ביי די אדוואָקאטען. גאָט האָט געהאָלפען, די אדוואָקאטען האָבען געפונען איין עצה — פּאָרט אדוואָקאטען! וואָס זשע איז די עצה? די עצה איז אזא מין עצה: אז איך און בירנבוים, מיר ביידע הייסט עס, זאָלען קודם־כל, פּריהער פּאר אלע היומס, איינגעבען א פּאָפּיער. צעשרייבען זיך ביי׳ם נאָטאריום הייסט עס, אז מיר זענען ניט שייך צום בילעט כלל וכלל, קיין שום מחותנים נישט הייסט עס, און אז דעם דאָזיגען בילעט האָט מיר צוגעשיקט מיין ברודער העניך, וואָס ער האָט איהם געגומען, געקויפט הייסט עס, ביי׳ם גלח, אויף צו פּארזעצען, און איך האָב איהם פּארזעצט ביי בירנבוים׳ען און געגומען אויף איהם רי״ש קערבלאָך, — ווי די מעשה איז געווען, דאָס הייסט, דעם רעכטען, דעם ריינעם, דעם אמת׳ען אמת! דאָכט זיך, פּראָסט און פּשוט, אָהן שפּיצלאָך, אָהן חכמות און אָהן אויבער־הסברות — וואָס קאָן זיין בעסער, ווי דער אמת? איז אָבער קיינער דערויף פּריהער נישט געפאָלען, איהר פּארשטעהט, צי ניין?... נאָר שאט, איהר זענט נאָך ניט פּארטיג. וואָס הייסט, מיר ווילען נעמען, איך און בירנבוים, מיר ביידע הייסט עס, און ווילען ארויסגעבען אויף זיך אזא בייטש? און וואָס וועט זיין מיט אונזערע חלקים? וואָס ווילען מיר טהון, אז מע וועט אונז נאָכדעם זאָגען „ישקני" ?... זיך געהן פּארלאָזען אויף מיין ברודער׳ס יושר און אויפ׳ן גלח׳ם נאמנות? אי, מיר האָבען זיך צעשריבען מיט זיי אויף פּאָפּיער און געטרונקען לחיים? בלאָטע! א בויגען פּאָפּיער קאָסט א גראָשען, און לחיים קאָן מען טרינקען אלע טאָג, אבי ס׳איז נאָר פּארהאָן, ווי זאָגט איהר, אביסעל בראָנפּען. וואָס

מאכט דאָס אויס, א פאַרפאַלענער עסק. עס כּן, זאָגט ער, לאָז דער גלח מאָנען דעם בילעט ביי מיין ברודער העניך, מיין ברודער העניך ביי מיר, איך ביי בירנבוימ'ען, און בירנבוים — ביי וועמען? בירנבוים ביי דער באַנק. אי, די באַנק טענה'ט דאָך: זי קען שוין נישט בירנבוימ'ען, זי קען נאָר דעם גביר? טא לאָז בירנבוים מאָנען ביי'ם גביר, און דער גביר לאָז מאָנען ביי דער באַנק. אי, דער גביר האָט מורא, טאָמער — וואָס? טאָמער לאָדט מען איהם? איז פאַרהאַן, זאָגט ער, איין עצה: לאָז בירנבוים אַרויסגעבען א צעטעל, קוויטירען הייסט עס, דעם גביר, איך זאָל קוויטירען בירנבוימ'ען, און מיין ברודער העניך זאָל קוויטירען מיך, און דער גלח זאָל קוויטירען מיין ברודער הענוך. נו, ווי געפעלט אייך איין שיינפאל? וואָס קאָן שוין זיין גלייכער דערפון? געפינט זיך נאָך איין אַדוואָקאַט א חכם און פרעגט א קלאַץ־קשיא: שאַט, פון וואַנען ווייסען מיר, זאָגט ער, אז דער בילעט ענדיגט זיך שוין מיט'ן גלח? טאָמער ליגט ערגיין באַהאַלטען אויפ'ן בוידעם נאָך א נפש, וואָס וועט אויפשטעהן מאָרגען, וועט ברענגען עדות מיט פאַפּיערען און וועט טענה'ן: „דער בילעט איז מיינער! קינדער, וואו איז מיין בילעט?!" וואָס זשע וועט זיין? וועט ער מאָנען שוין נישט קיין בילעט, נאָר פינף־און־זיעבעציג טויזענד! ביי וועמען? נישט ביי קיינעם, נאָר בי'ם גביר! אי, דער גביר האָט א צעטעל פון בירנבוימ'ען, בירנבוים פון מיר, איך פון מיין ברודער העניך, מיין ברודער העניך פונ'ם גלח? לאָז דער גביר געהן, זאָגט ער, נאָכדעם לאָדען בירנבוימ'ען, בירנבוים מיך, איך מיין ברודער הענוך, מיין ברודער העניך דעם גלח — פונקט די אייגענע מעשה, וואָס מיט'ן חד־גדיא: ציענעלע־קעצעלע, קעצעלע־הינטעלע, הינטעלע־שטעקעלע, שטעקעלע־פייערעל, פייערעל־וואַסערעל, וואַסערעל־אָקסעלע, אָקסעלע־שוחט'על — איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... איז שוין וויעדער שלעכט! וואָס זשע טהוט מען? באַדאַרף מען געהן צו א נייעם אַדוואָקאַט, צו קאָפּערניקאָוועז אליין, און פון קאָפּערניקאָוועז צו נאָך א גרעסערען אַדוואָקאַט, צום „גאָלדענעם

אָגט „ויאמר" — קומט דער תרגום און זאָגט „ואמר"; און אַז דער חומש זאָגט „לאמר", איז, דאַכט מיר, וואָס קאָן דאָס דיר שאַדען, רב תרגום, אַז ס'וועט שטעהן לאמר? ניין, לוינט איהם נישט! נאָר ל־מ־י־מ־ר! — און געה טהו איהם עפּיס! איהר פאַרשטעהט, צי ניין? אַז איין אַדוואָקאַט זאָגט, אַז מיר אַלַע פּיער זאָלען איינגעבען אַ פּאַפּיער אויף דער באַנק און אויפ'ן גביר, למאי זיי געבען אונז ניט אַרויס דעם בילעט, — דאַכט זיך, אַ גלייכער איינפאַל, האַ? קומט דער אַנדערער אַדוואָקאַט און זאָגט: אַז איינגעבען באַדאַרפען נאָר צוויי, איך און בירנבוים, מיר. ביידע הייסט עס, און נאָר אויפ'ן גביר אַליין, למאי ער הייסט ניט די באַנק, זי זאָל איבערגעבען דעם בילעט. דאַכט זיך, אויך נישט קרום, האַ, וואָס זאָגט איהר? זאָגט אָבער דער דריטער אַדוואָקאַט: וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט דער באַנק? די באַנק קען מיך? זי האָט געהאַט מיט מיר עסקים? איינגעבען לאָז בירנבוים אַליין, און נישט אויף דער באַנק, נאָר אויפ'ן גביר אַליין, וואָרום וואָס איז שילדיג די באַנק, אַז ער אַליין, בירנבוים הייסט עס, האָט ערשט ניט לאַנג געהייסען די באַנק, זי זאָל אַריבערטראָגען דעם בילעט פון זיין חשבון על חשבון הגביר? דאַכט זיך, גערעדט ווי אַ מענטש, האַ? קומט נאָך איין אַדוואָקאַט און דרינגט, אַז איינגעבען באַ־דאַרף ניט איך און ניט בירנבוים — איינגעבען באַדאַרף גאָר דער גלח מיט מיין ברודער, העניך הייסט עס! דאַכט זיך, ס'איז אויך מיט אַ גאַנג, האַ? קומט איין אַנדער אַדוואָקאַט און פאַלט גאָר אויף אַזאַ מין המצאה: מע באַדאַרף זיך, זאָגט ער, גאָר ניט לאָדען, וואָרום לאָמיר זעהען, פון וואַנען, זאָגט ער, האָט זיך גענומען אין באַנק אַ בילעט אויפ'ן גביר'ס נאָמען? בירנבוים האָט איהם אַריינ־געטראָגען. וואו האָט בירנבוים גענומען אַ בילעט? ביי יעקב־יוסלען, ביי מיר הייסט עס. וואו האָב איך איהם גענומען? ביי מיין ברודער, העניך הייסט דאָס. ביי וועמען האָט איהם גענומען מיין ברודער, העניך הייסט עס? אַנטליהען, מיין איך געקויפט ביי'ם גלח. ער זאָגט געקויפט, דער גלח זאָגט געליהען — וואָס

אונזער גביר און בעטען איהם, ער זאָל זיין אזוי גוט און איבער־געבען דעם בילעט, וועט מען צערייבען דעם עסק. טענה'ט דער גביר וויעדער די אייגענע טענה, אויב איהר געדענקט, און איז אויך גערעכט: „וואָם האָט איהר צו מיר? — זאָגט ער. — וואָם האָט איהר מיר אָנגעהאנגען א פרעמדען עסק?" טענה'ן מיר: „גערעכט זענט איהר טאקי; נאָר וואָם זאָלען מיר טהון, אז אָהן אייך קאָן מען ניט צערייבען דעם עסק?" זאָגט ער: „אם כן, וואָם בין איך שולדיג? צערייבט אייך יא דעם עסק און צערייבט אייך ניט דעם עסק, — וואָם איז מיין עסק?"... איהר פּארשטעהט, צי ניין?... האָט איהר ניט ביי זיך איין עסק... טפו! מיין איך א פאָפּיראָם?

קורץ און גוט, וואו זשע האָלט איך, הייסט דאָם? ביי צע־רייבען דעם עסק. עצות אהער, עצות אהין — ס'איז געבליבען: לאָדען זיך. און וויבאָלד לאָדען זיך, באדארף מען פרענען איין אדוואָקאט. און וויבאָלד פרעגען ביי איין אדוואָקאט, באדארף מען פאָהרען אין שטאָדט אריין. הויבט זיך אָן: ביי וואָסער אד־וואָקאט זאָל מען פרעגען? זאָגט דער, מע זאָל פרעגען ביי דעם אדוואָקאט, און יענער זאָגט, מע זאָל פרעגען ביי יענעם אדוואָקאט. פרעגט מען דאָך מסתמא ביי בוידע אדוואָקאטען, א ברירה האָט מען? זאָגט דאָך מסתמא דער אדוואָקאט פונקט דעם היפּך, וואָם יענער אדוואָקאט; זאָגט דער דריטער אד־וואָקאט בוידעם; איז דאָך ביטער — געהט מען צו א פיערטען אדוואָקאט... בקיצור, איך באדארף אייך דערצעהלען וואָם אדוואָ־קאטען זענען? אדוואָקאטען און דאָקטוירים — דאָם איז איין מכה; אדוואָקאטען און דאָקטוירים זענען לכתחילה באשאפען געוואָרען, זיי זאָלען זאָגען איינם דאָם אנדערע אויף צו־להכעיס. וואָם יענער זאָגט, באדארף דער זאָגען פונקט קאָפּויר, ווי, להבדיל, דער תרגום. איך האָב א גוטען ברודער, זאָגט ער: וואָם איז דען, אייגענטליך, דער תרגום? דער תרגום, זאָגט ער, איז א צו־להכעים־ניק; דער תרגום דארף זאָגען לאָקירדע. למשל, אז דער חומש

זיין יושר און אויף זיין גוטען ווילען און אויף זיין השגה. און מיין חברה־מאַן, בירנבוים הייסט עס, שרייט, אַז ער וויל נאָר־נישט — ער וויל נאָר מענטשען, האָרכען וואָס מענטשען וועלען זאָגען. איהר פאַרשטעהט, צי ניין? האָבען זיך אַריינגעמישט אין דעם דאָזיגען עסק מעקלערס, און דוקא דריי מיט אַ מאָל; צוגעהאָרעוועט, אויסגעגלייכט — אַיין עק, אַ סוף. און ס'איז געבליבען, אויב איהר געדענקט, — וואָס זשע, הייסט דאָס, איז געבליבען? ס'איז געבליבען, אַז מיר זאָלען זיך צונויפקלויבען אַלע פיער, הייסט עס, אַוועקפאָהרען אין דער גרויסער שטאָדט אַריין, אַרויסנעמען דעם בילעט, אָפּנעמען דאָס ביסעל מינץ, צעטיילען זיך מיט די חלקים, נאַ דיר, געב מיר — און אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע! יאָ, ווען זשע איז דאָס גערעדט געוואָרען? נאַפּשיקלאַד, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ בילעט. אָבער אַז ס'איז קיין בילעט נישטאָ? שייך זאָגען, ס'איז קיין בילעט נישטאָ? אַ בילעט איז פאַרהאַן אַ בילעט, נאָר, אויב איהר געדענקט, וואו ליגט ער, דער בילעט? פאַרצוויאָקעוועט אין אַ באַנק ערגיץ, אויף אַ פרעמ־דען נאָמען, און פון אויבען, אויפ'ן בילעט הייסט עס, אויב איהר געדענקט, ליגט, איך בעט איבער אַייער כבוד, אַיין אַרעסט פונ'ם סליעדאָוואַטעל — געה נעם־אַרויס אַזאַ בילעט! וואָס זשע טהוט מען? באַדאַרף מען קודם כל, אויב איהר געדענקט, זעהען, מע זאָל צערייבען דעם עסק — לאָז דערוויילע, הייסט עס, ווערען אויס עסק, וועט מען שוין נאָכדעם זעהען וואָס מע האָט צו טהון. איהר פאַרשטעהט, צי ניין? ווער זשע באַדאַרף צערייבען דעם עסק, סע זאָל ווערען אויס עסק? פאַרשטעהט זיך, אַז דער גלח. זאָגט אָבער דער גלח, אויב איהר געדענקט: לאָז מען איהם פריהער באַוואָהרענען, דאָס הייסט, איבערגעבען דעם בילעט אויף זיין נאָמען, וועט ער זעהען, מע זאָל צערייבען דעם עסק. איז ער, דאַכט זיך, אויך גערעכט? ווער זשע באַדאַרף דאָס איבערגעבען דעם בילעט אויף זיין נאָמען, אַז ער זאָל צערייבען דעם עסק? פאַר־שטעהט זיך, אַז דער גביר אונזערער. קומען מיר מסתמא צו

מאַן, אַ אידען מיט דוקא אַ שענער באָרד, זיצען איבער אַ ספר; גיט ער מיר אָפּ שלום, שטעהט־אויף פאַררויכערען אַ פּאַפּיראָס, פאַרלעשט די לאָמפּ, און מיר בלייבען אין דער פינסטער... איהר פאַרשטעהט, צי ניין? עס וואָלט כדאי געווען, כלעבען, ס'זאָל ניט זיין אַזוי שפּעט און איהר זאָלט זיך אַזוי ניט חאַפּען אין וועג אַריין, אַייך דערצעהלען די דאָזיגע מעשה אויך, און אויף יענער מעשה זיצט נאָך אַ מעשה, אָדער ווי זאָגט איהר: אויף אַ בלאָטער אַ פּרישטש און אויף אַ מכה אַ בלאָטער. איהר פאַרשטעהט, צי ניין?...

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך, הייסט עס? ביי'ם סוף פון דער מעשה. אַ סוף, מיינט איהר? האָט צייט אַ ביסעל, נישט געחאַפּט, ס'איז ערשט אַיין אָנהויב. וואָס זאָג איך אַיין אָנהויב? עס הויבט נאָך גאָר נישט אָן צו זיין קיין אָנהויב אַפילו! און ווער איז שולדיג? איך אַליין טאַקי! שייך זאָגען איך בין שולדיג? וואָס בין איך שולדיג? איך ווייס? איך בין דאָך נישט מעהר ווי אַ מענטש, ווי זאָגט איהר, אַ בשר־ודם, נאָר אַז ס'איז באַשערט אַיין אומגליק, העלפט זיך עפּיס? וואָס בין איך שולדיג, למשל, אַז איך... נאָר שאַ! מע טאָר נישט חאַפּען די פיש פאַר די לאָקשען, מיין איך פאַרקעהרט — די לאָקשען פאַר די פיש. לאָם איך אַייך בעסער דערצעהלען פּאַוואָלינקע, נישט געחאַפּט, די גאַנצע מעשה פונ'ם אָנהויב, דאָס הייסט, ניט פונ'ם אָנהויב, נאָר פונ'ם לעצטען אָנהויב, דאָס הייסט, פון דעם, וואָס איהר מיינט, אַז ס'איז שוין דער סוף... על כל פּנים, אַז גאָט האָט גע־האָלפען, מיר האָבען זיך דעמאָלט, אויב איהר געדענקט, מיט צרות, מיט אַנגסטען אַיינגעטיילט מיט'ן בילעט, הייסט דאָס, איטליכען באַזונדער זיין חלק, — געוויינטליך, נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס ווי סע רעדט זיך; מע האָט זיך גענוג אָנגערעדט, אָנגעהאַריקעט מיט איטליכען באַזונדער. אַז דער גלח טענה'ט: פאַר וואָס קומט אונז געלט, מיר און בירנבוימ'ען, אונז ביידען הייסט עס? און מיין ברודער העניך איז אַ בעלן, איך זאָל מיך פאַרלאָזען אויף

פון אַ ווייטער מדינה, וואָס מיין זיידענ'ס באַבע איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען. עס עפענט זיך די טהיר, עס קומט אַריין פּלוצים אַ איד, לעגט אָפּ דאָס פּעקעל.

— שלום עליכם!

— עליכם שלום! פון וואַנען איז אַ איד?

— פון אויסרייסען. דאָס זענט איהר רב יעקב־יוסיל?

— דאָס בין איך יעקב־יוסיל. וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?

— זענט איהר דאָס טאַקי אַליין, הייסט עס, אָט דער רב יעקב־יוסיל, וואָס האָט אויסגענומען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד? דאָס בין איך אומיסטען, זאָגט ער, געקומען צו פאָהרען אַהער; דאָס הייסט, איך פאָהר במילא פאַרביי, האָב איך דערהערט די מעשה מיט די פינף־און־זיעבעציג טויזענד, האָב איך מיך מיישב געווען: טאַ, לאָם איך אַראָפּפאָהרען אַהער אויף אַ טאָג; איך וויל אָנקוקען מיט מיינע אויגען דעם דאָזיגען גליקליכען, וואָס האָט געוואונען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד. ס'איז ניט קיין קליינינקייט — ס'איז פינף־און־זיעבעציג טויזענד!!...

איהר פאַרשטעהט, צי ניין? געה, דערצעהל איטליכען באַזונדער אַ מעשה מיט אַ בירנבוים, וואָס וויל מענטשען, און מיט אַ ברודער, וואָס הייסט העניך, און מיט אַ ביינדעל, און מיט אַ גביר, און מיט אַ באָמבע, און מיט אַדוואָקאַטען, און מיט רוחות, און מיט שדים!... איך זאָל האָבען, הערט איהר, די גליקליכע יאָהר, וואָס ס'איז פריהער, פאַר די פינף־און־זיעבעציג טויזענד, געווען בעסער ווי אַצינד, נאָך די פינף־און־זיעבעציג טויזענד, און רוהיגער אַודאי! איך וועל אַייך זאָגען דעם אמת: איך בין שוין איצטער ניט זיכער מיט'ן לעבען אויך. אָט בין איך געווען ניט לאַנג אין דער גרויסער שטאָדט ביי די אַדוואָקאַטען דאָרטען, האָט מיך איינער אַ חברה־מאַן פאַרנאַרט צו זיך אַהיים אויף פּאָדאָל, כלומרשט אויף טיי; איך קום צו איהם אויף פּאָדאָל, ביינאַכט איז דאָס געווען, טרעף איד דאָרטען נאָך איינעם אַ חברה־

וועט זיין וואָס צו זעהען. ס'איז א סברה, אז ער האָט שוין אסיג־ נירט פון פינף־און־זעכציג ביז צוויי־און־זיעבעציג רובל אויף חתונה מאכען איין אַרעמע שוועסטער; און דעם אלטען טאטען האָט ער מנדר געווען א גאנצען הונדערטער א הארטען: לאָז ער וויסען, הייסט דאָס, דער אלטער טאטע, אז זיין זוהן האָט אויסגענומען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד. איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?... דאָס זענען די היימישע קרובים. און די וואָס פון דערווייטען האָבען זיך גלאָט א לאָז געטהאָן צו מיר פון דער גאַרער וועלט, דער מיט אזא „פּעקעל", און דער מיט אזא „פּעקעל"... א סך האָבען אויף דעם חשבון אָנגעהויבען טהון שדוכים, חתונה מאכען קינדער. אייניגע האָבען זיך געגט צולייב דעם, וואָס זיי וועלען נאָכדעם קאָנען גרויבען צו עפּים גרעסערס... מילא, איז דאָס חאטש קרובים; ווי זאָגט איהר: פון אייגענע מוז מען ליידען. איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? אָבער פון פרעמדע, פון ווילד־פרעמדע וואָס בין איך נאָך מחויב צו טראָגען? פּאַר וואָס קומט דאָס מיר? פּאַר וועמענס זינד?... וואו איך האָב ערגיץ א שונא, הערט איהר, ווינש איך איהם אזא געווינם פון פינף־און־זיעבעציג טויזענד! איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אז דאָס אָפּגעבען מזל־טוב, וואָס איטליכער גיט מיר אָפּ, מיט דעם אונטערשמייכלען זיך, מיט די חניפה'לעך פון איטליכען באזונדער — בין איך שוין ניט אימשטאנד אריבערצוטראָגען! מענטשען, וואָס איך קען זיי נישט און וויים זיי נישט, קומען צו מיר צו געהן זיך מיט מיר איין עצה האלטען.

— מיר האָבען געהערט, זאָגען זיי, פון אייך, רב יעקב־יוסיל, מיר האָבען שוין לאַנג פון אייך געהערט, אז איהר זענט א קלוגער מענטש. מיינט נישט, זאָגען זיי, אז מיר מיינען עפּים דערמיט א מיין, וואָס גאָט האָט אייך באגליקט די פינף־און־זיעבעציג טויזענד — חלילה וחס! גלאָט אזוי, זאָגען זיי, מיר זענען געקומען צו אייך אביסעל אויסרעדען זיך דאָס הארץ...

איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?... איינער איז געקומען צו מיר עפּים פון א מאָדנער שטאָדט, איך האָב שוין פּאַרגעסען ווי זי הייסט,

אויך ניט! אלזא, בין איך, הייסט דאס, א איד פון רי"ש אלפים, דאס הייסט, דער גרעסטער גביר אין שטאדט! או, ס'איז פארהאן נאך גרעסערע גבירים פון מיר? איז דער תירוץ: פון וואנען ווייסט מען? ווער איז נעווען ביי זיי אין קעשענע און ווער האט געצעהלט זייער גאלט? אפשר זענען זיי נאך דעראונטער? איהר פארשטעהט, צי ניין?... א סך מענטשען האט דאס טאקי אננע־ריהרט ביז דער בוין. זיי האבען נעבאך נישט געקאנט דאס איבער־טראגען: ווי נעמט דאס מיט א מאל א געמיינער איד. פלוצים אין מיטען דרינען, און ווערד, אהן קאפווועהטיג, א גביר פון פינף־און־זיעבעציג טויזענד?... פארהאן ביי אונז איינער, איין אלטער בחור, א רייכער און א קארגער, האבען חברה אומיסטען אונטער־געשיקט א שליח, איינעם א „מענדעל־בארד", ער זאל איהם אנ־זאגען די גוטע בשורה, אז יעקב־יוסיל האט געוואונען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד; איז איהם געווארען, ניט פאר אייך גע־דאכט, אזוי שלעכט, אז מע האט געמיינט, ס'איז איין עק פונ'ם יונגענמאן! א ביטערער רחמנות — ער איז נעבאך עטליכע טאג כסדר ארומגענאנגען אהן א קאפ! און אצינד, אז ער האט דער־הערט די נעשיכטע מיט מיין ברודער הענריך און די מעשה מיט'ן ביינדעל, איז איהם צוגעקומען א שטיק געזונט: „לאז שוין בעסער זיין, זאגט ער, דעם גלח; פאר וואס קומט א איידען אזוי פיעל גאלט?"... איהר פארשטעהט, צי ניין?... נאר איהר מיינט, אז אייגענע פארגינגען שוין? אזוי לאנג שמייסט מען זיי! זיי זאלען קאנען דערטרינקען אין א לעפעל וואסער!... מאהלט אייך, וועו עם פאלט אריין צו מיר טאקי די פינף־און־זיעבעציג טויזענד, וואל־טען געווען אנדערע ווערטער; דעמאלט וואלטען מסתמא אלע הנאה געהאט: אי אייגענע, אי פרעמדע. נאר אז עם האט זיך שוין געמאכט אזוי, איז שוין וויעדער אנדערע וועדטער... נישקשה, די משפחה מעג זיך נייהען א ביטעל — ביי מיין ברודער הענריך וועט מען צעפיהרען די הענט. ער איז א רעכטער נדבן, מיין הענריך זאל געזונט זיין; ער, אז ער וועט אנהויבען געבען „נתינות",

אויך א רעכט שטערטעל, דער רוח האָט דאָס ניט געזומען! דאָס איז א שטעדטעל, פֿארשטעהט איהר מיך, פון די שטעדטלעך, וואָס מע פֿרעגט אויף זיי!... פֿארהאַן לעדיגגעהערס געזונג, וואָס האָבען ניט וואָס צו טהון, געהט מען ארום פון שמונין צו בונין און מע רעדט־אַפּ פון דער גאַנצער וועלט. קיין אייגענע געשעפטען איז נישטאָ, האָט מען אין זינען יענעמ׳ס. מע קלויבט זיך צונויף אין מארק ביי דער אַפּטייק, אויף דער „בערזע" הייסט דאָס, און מע האַלט אין איין שאַצען יענעמ׳ס עסקים: מע האָט מ ו ר א, טאָ־מער פֿארדיענט יענער; און אז יענער דערלעגט, איז מען זיך מחיה, עס קומט צו א שטיק געזונט... היינט פֿארשטעהט איהר, וואָס פֿאר א חמאַרע עס האָט זיך אָנגערוקט אויף דער שטאָדט, אז מע האָט דערהערט פון די פינף־און־זיעבעציג טויזענד? פון יענעם טאָג אָן מאַכט זיך זיי שוין נישט צו דאָס מויל פון אין־דער־פֿרויה ביז ביינאַכט. מע וועדטעלט זיך און מע שטעכט זיך. איינער דעם אַנדערען עסט־אויס די גאַל, קריכט־אַריין מיט די פיס אין האַרצען.

— פֿאר וואָס האָט א י ה ר בעסער נישט אויסגענומען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד? זיי וואָלטען דאָך אייך איצטער שטאַרק צוניטץ געקומען!..

— למאי א י ה ר ניט? איהר באַדאַרפט זיי א סך נויטיגער פון מיר!...

בכדי עס זאָל דעם איבעריגען עולם פֿארדריסען, האָט איינער א בעל־חשבון אויסגערעכענט, אז איך בין דער גרעסטער גביר אין שטאָדט. „עס איז א פֿראַסטער חשבון — זאָגט ער: — פינף־און־זיעבעציג טויזענד האָב איך געוואונען, א קערבל זעכס־זיעבען טויזענד באַטרעפט די דירה מיינע — האָט איהר א קיימאַ־לן פון פינף־און־אַכציג, קרוב צו מאה אלף קארבען. נו, און אז א איד, וואָס פֿארמאָגט הונדערט טויזענד קארבען, מעג מען, דאַכט זיך, אויף איהם זאָגען, אז ער פֿארמאָגט צוויי, וואָרום אז מע שאַטצט א אידען אין רי״ש אלפים, פֿארמאָגט ער דאָך קיין הונדערט טויזענד

און געבען עצות — דער אַזוי, דער אַנדערער אָט אַזוי, און דער דריטער ניט אַזוי און ניט אַזוי, נאָר פּונקט קאַפּויר, ווי געוויינטליך... וואָס דער סוף דערפון וועט זיין — ווייסט נאָר איין גאָט אין הימעל, וואָרום קיין מענטשליכער פאַרשטאַנד קאָן דאָס גאָרנישט משיג זיין, וואָס דערפון קאָן אַרויס; וואָרום טאָמער דערגעהט דאָס חלילה צו אַ משפּט, ווייסט מען ניט, מיט וואָס עס קאָן זיך ענדיגען... איהר פאַרשטעהט, צי ניין? דערווייל ווער ליגט נייען איילען אין דער אדמה? יעקב־יוסיל! אַז די שטאָדט, — וואָס זאָג איך די שטאָדט? — די גאַנצע וועלט האָט מיט מיר צו טהון! איטליכער טייט אויף מיר מיט די פינגער: „אָן געהען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד!"... פון געשעפט איז מען אָפּגעריסען; אין קעשענע איז ניטאָ אַ דרייערעל, נאָך ערגער ווי פריהער; מיין ווייב שעמט זיך אַרויסצוקומען אין מאַרק אַריין — מע רופט זי „די נייע נגידית"... מיך האָט מען דעם ערשטען שבת אין שוהל מכבד גע־ווען מיט „ששי" גאָר אויף אַיין אַנדער אופן. מע האָט שוין אפילו געמאַכט אַ חשבון פון די פינף־און־זיעבעציג טויזענד, וויפיעל איך באַדאַרף געבען אויף דער שטאָדט, וויפיעל איך זאָל צע־טיילען אָרעמע קרובים, און וואָס איך וועל טהון מיט'ן איבע־ריגען. דער האָט געזאָגט, אַז איך וועל מסתמא ווערען אַ בעל־הלואה; און דער האָט געדרונגען, אַז גיכער וועל איך האַנדלען מיט ברויט, אַזוי ווי איך האָב אַמאָל געהאַנדעלט; און דער האָט אויסגעוויזען, אַז דאָס בעסטע איז פאַר מיר אַ קאַנטאָר: מיט אַ קאַנטאָר, זאָגען זיי, מאַך איך די בעסטע געשעפטען ביי אונז אין שטאָדט, וואָרום וואָסער קאַנטאָר ביי אונז פאַרמאָגט דען מיט אַ מאָל אַ קאַפּיטאַל פון פינף־און־זיעבעציג טויזענד? מע מיינט מעות מזומנים מיינט מען, טאַקי וואָס מזומנים הייסט! איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... וואָרום ביי אונז אין שטעדטעל זענען די אידען גרויסע אפּיקורסים; קיינער גלויבט גאָר נישט, אַז ס'איז ערגיץ פאַרהאַן במזומנים מעהר ווי אַ פינפאונצוואַנציגער אַיין אייגענער... אונזער שטעדטעל, דאַרפט איהר וויסען, איז

פונ׳ם בילעט, וועט דאָס זיין ווי געוואונשען... קומט נאָך אייגער און זאָגט: הם מלהזכיר! באם ער זאָגט זיך אָפּ פונ׳ם בילעט, דער גביר הייסט דאָס, בלייבט דער בילעט הענגען אין דער לופ־טען, קאָן ער נאָכדעם האָבען אויף זיך א רעכט „פעקעל"!... קומט נאָך איין אַרוואָקאַט און זאָגט: אדרבה, טאָמער זאָגט ער זיך ג י ט אָפּ, האָט ער ע ר ש ט אויף זיך א „פעקעל"!... קומט א נייער אַרוואָקאַט און זאָגט א נייעם דין: דער גביר, זאָגט ער, מעג זיך יא אָפּזאָגען, ניט אָפּזאָגען — ער וועט ס א י־ו י־ס א י האָבען אויף זיך א פעקעל... איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? נאָר מיר דאָכט, אז ער האָט ש ו י ן אויף זיך א גוט „פעקעל", וואָרום, א חוץ וואָס מע דולט איהם אלע מינוט דעם ספּאָדעק, פּאָהרט ער נעבאָך אלע וואָך אין דער גרויסער שטאָדט אַריין, אונזער גביר הייסט דאָס, פון איין אַרוואָקאַט צום אַנדערען, צאָהלט געלט און בעט, מע זאָל אויף איהם רחמנות האָבען, געבען איין עצה, ווי אזוי ער זאָל פּטור ווערען פון דער דאָזיגער באָמבע? ס׳איז א גאָט׳ס רחמנות, זאָג איך אייך, און א חרפּה, א בזיון פאַר לייטען. מע נעמט א מענטשען, איין עהרליכען, א שטילען מענטשען, וואָס טשעפּעט ניט קיין פליעג אויף דער וואַנט, און מע הענגט איהם אן אזא באָמבע, א לונג־און־לעבער אויף דער נאָז — און האלט זיך געזונטערהייד!... טאָמער וויסט איהר, פּאַר וואָס? פּאַר וועז? פּאַר וואָס קומט איהם אזא באָמבע? דערפּאַר וואָס מענטשען האָבען זיך אַריינגעלעגט, געוואלט א אידען א טובה טהון, איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?... האָט איהר ניט ביי זיך נאָך א באָמבע... טפו! מיין איך נאָך א פּאַפּיראָס?

קורץ און גוט, וואו זשע האלט איך? ביי דער באָמבע היסט דאָס, וואָס מע האָט אָנגעהאַנגען אונזער גביר... ווילט איהר דאָך מסתמא וויסען, וואָס הערט זיך מיט דער באָמבע? נאָר ניט, די באָמבע איז א באָמבע! לעת־עתה הענגט זי נאָך אין דער לופטען... דער גביר העצקעט זיך אלע וואָך הין און צוריק אין דער גרויסער שטאָדט אַריין צו די אַרוואָקאַטען, די אַרוואָקאַטען נעמען געלט

א חתימה פונ׳ם סלידאוואטל, באדארף מען דאך קודם כל באַ־
פרייען, הייסט דאָס, דעם בילעט. ווייל דער גלח נישט באפריען
דעם בילעט ביז מע וועט איהם נישט באוואהרענען מיט זיין חלק.
איהר פארשטעהט, צי ניין?... ווי אזוי זשע באוואהרענט מען
איהם מיט זיין חלק? באדארף מען דאָס בילעט, הייסט דאָס,
אראפנעמען פונ׳ם גביר׳ס חשבון און איבערלעגען איהם אויף מיין
ברודער הענדיק׳ס און אויפ׳ן גלח׳ס נאָמען. וויל דער גביר נישט
הערען, נישט זעהען. באשר ער טענה׳ט, דער גביר הייסט דאָס,
און איז דוקא געוועכט:

— וואָס בין איך פאר א מחותן צו א פרעמדען בילעט? ווי
קאָן איך הייסען איבערגעבען א פרעמדען בילעט פון פינף־און־
זיעבעציג טויזענד, וואָס סע ליגט אויף איהם איין ארעסט, אז איך
וויים ניט וועמענ׳ם בילעט דאָס איז? פריהער איז ער געווען
בירנבוים׳ם מיט יעקב־יוסיל׳ס, היינט הער איך, אז ער איז גאָר א
הענדיק׳ם מיט א גלח׳ס, שפעטער וועלען זיך אלע מאל ארויסבא־
ווייזען נייע בעלי־בתים, נייע הענכם מיט נייע גלחים — וואָס
וועל איך טהון, אז זיי וועלען נאָכדעם מאָנען ביי מיר איטליכער
באזונדער צו פינף־אין־זיעבעציג טויזענד? וואו וועל איך נעמען,
קינדערלעך, אזוי פיעל געלט אויף צו באצאהלען? איך בין דאָך
ניט ברא׳דסקי!

איהר פארשטעהט, צי ניין? האָט זיך אנגעהויבען איין עסק
מיט ארווא׳קאטען. און ארווא׳קאטען זענען דאָך פונקט ווי די דאָק־
טוירים: וואָס איינער זאָגט, זאָגט דער אנדערער קאפויר. גלעט
נעמען זיי אלע און געבען עצות, איטליכער איין אנדער עצה. איין
ארווא׳קאט זאָגט, אז דער גביר מעג זעהר שען איבערגעבען דעם
בילעט וועמען ער וויל... און דער אנדערער זאָגט: ער טאָר ניט
בשום אופן איבערגעבען דעם בילעט... קומט דער דריטער און
זאָגט, אז ער מוז איבערגעבען, אניט — קאָן ער האָבען אויף
זיך א „פעקעל", למאי ער גיט ניט איבער... קומט נאָך איין אר־
ווא׳קאט און זאָגט: לאָז זיך דער גביר גלאט אזוי אפזאגען

דער פערטער, דער גלח הייטט דאָס, איז דאָך אודאי אײַן אומגליקליכער גלח! ער שוועהרט, און מע מוז איהם גלויבען אויף זײַנע הילינע נאמנות, אז ער פארשטעהט ניט, פאר וואָס אידען טיילען זיך מיט זײַן געלט? „מילא העניך, זאָגט ער, מע זיך טאקי זײַן א משעניק, און סע קומט איהם אודאי געהן אין חדר אריין, — איז ער אבער פארט א היימישער מענטש און א גוטער ברודער... אבער דאָס גאנצע איבערינע „קהל", זאָגט ער, — וואָס פאר מחותנים איז „קהל" צו מיין בילעט?!"... איהר פארשטעהט, צי ניין? געה רעד מיט א גלח און געב איהם צו פארשטעהן, וואָס הייסט ארענטליך: אז דער איז א ברודער, וואָס האָט געהאָט ביד צונעמען אינגאנצען אזוי, אז קיין האָהן זאָל אפילו נישט קרעהען, און דער איז א לעצט־ארענטליכער יונגערמאן, וואָס האָט פון מיר א צעטעל, אז אוא און אוא בילעט פון אוא און אוא סעריע — איהר פארשטעהט, צי ניין? ער מיינט דען עפּים, בירנבוים הייסט דאָס? ער כאָטש דען געלט? ער האָט דען עפּים טענות? חס וחלילה! ער וויל נאָר, כע זאָל א פרעג טהון מענטשען, וואָס מענטשען וועלען זאָגען! א מענטש, וואָס האָט זיך איינגעלייבט אין מענטשען, א מענטשליכער מענטש — איהר פארשטעהט, צי ניין?...

הכלל, פיער מענטשען האָבען געוואונען, הייסט דאָס, צו פינף־און־זיעבעציג טויזענד אויף א חלק, און פיער מענטשען האָבען פארלאָרען צו פינף־און־זיעבעציג טויזענד — פיער אומגליקליכע געקוילעטע מענטשען!... נאָר גארנישט, אויסגעלייכט זיך — איז פארפאלען. מסתמא איז דאָך עס א באשערטע זאך... וואָס זשע בלייבט־איבער צו טהון אצינד? אצינד באדארף מען, הייסט דאָס, נעמען און זיך צעטיילען מיט'ן בילעט, דאָס הייסט, מע באדארף געהן אלע פיער אין באנק אריין, ארויסנעמען דעם בילעט, אפּ־נעמען דאָס געווינס, אפּגעבען איטליכען זיינס און זאָגען מזל־טוב און טרינקען מאהריטש. איא? האָט זשע צייט אביסעל, פאוואָ־לינקע, נישט געהאפט. ערשטענס, לינט דאָך אויפ'ן בילעט עפּים

איז בלאָטע, אבי גאָט העלפט, ווי מיין ווייב זאָגט, מען איז געזונט און מע האָט אלסדינג, וואָס מע באדארף... נאָר גאָרנישט, פארדראָסיג איז דאָס, פארט, ווי זאָגט איהר, פ י נ ף - א ו ן - ז י ע ב ע צ י ג ט ו י ז ע נ ד ! איהר פארשטעהט, צי ניין?...

אצינד נעמט בירנבוים'ן. בירנבוים איז דאָך טאקי גאָט די נשמה שולדיג; ער האָט דאָך טאקי נעבאך ארויסגעלאָזט די פינף-און-זיעבעציג טויזענד ממש פון די הענט! גלאָט ער איז איין עהרליכער, א לעצט-ארענטלייכער יונגערמאן, און ווי ניט נהנה זיין פון א פרעמדען בילעט; ער וויל נאָר, מע זאָל א פרעג טהון מענטשען, וואָס מענטשען וועלען זאָגען, איהר פארשטעהט, צי ניין? ווייטער וואָלט דאָך געווען, ווי זאָגט איהר, א כשר'ער טאָפּ מיט א כשר לעפעל, וואָרום ער האָט דאָך טאקי פון מיר א צעטעל, אז באם איך קויף נישט אויס ביי איהם דעם בילעט צו דער צייט, איז אזא און אזא בילעט פון אזא און אזא סעריע — איהר פארשטעהט, צי ניין? נעמט דער דאזיגער בילעט אין געווינט פונקט די פינף-און-זיעבעציג טויזענד! נו, פרעג איך אייך, קאָן נישט די גאָל צעזעצט ווערען?... האָט איהר שוין, הייסט דאָס, צוויי אומגליקליכע נפשות אויף דער וועלט, וואָס האָבען כמעט פון קעשענע פארלאָרען צו פינף-און-זיעבעציג טויזענד קארבען — וואָס? ניט אזוי?...

דער דריטער אומגליקליכער נפש איז מיין ברודער העניך נעבאך. ער געהט גלאָט ארום ווי א נגזל, א געקוילעטער האָהן, און ס'איז טאקי א ביטערער רחמנות אויף איהם, וואָס ער נעמט אזוי ווינציג געלט, וואָרום ער איז דאָך טאקי געוואָהנט געווארען אלע יאָהר, און אפשר צוויי מאָל אין יאָהר, אז בילעטען שפּיעלען, נעמען-אויס פינף-און-זיעבעציג טויזענד, נישט ווינציגער! געהט ער ארום און שרייט: „וואָס האָבען זיי צו מיר? וואָס ראָבעווען זיי מיך? אלעמען געב געלט! דעם גלח געב, דעם ברודער געב, בירנבוים'ן געב — זיי ווילען מיך מאכען פאר א קבצן!" איהר פארשטעהט, צי ניין?...

— וואשע פרעפאדאביע, — זאג ער — יאק נע פסק, טא פסאקעץ, נעחאי בודע יחלוקו...

— נעחאי בודע יחלוקו! — זאגט איהם דער גלח. — אלע טי, העניך, מאשענק!...

— לחיים, פאטערעל, זא וואשע זדארָאוויע! — זאגט צו איהם מיין אָחי און טראָגט איהם אונטער א גלעזעל, און מיר אלע נעמען צו גלעזלעך, און מע טרינקט־אוים און מע צעקושט זיך — פיין, שען, צופריעדען... שייך זאגען צופריעדען? וווי קאן מען זיין צופריעדען, אז איטליכער פון אונז האט געהאט כמעט ביי זיך אין האנט די פינף־און־זיעבעציג טויזענד און האט זיי ארוים־גלאזט אויפ'ן ווינט — פפו! איהר ווילט ווייסן, ווי אזיי? נאט אייך א פראסטען חשבון: מילא, פון מיר שמועסט מען ניט: האב איך נ י ט פינף־און־זיעבעציג טויזענד, א שענע־ריינע כפרה! נאר איך בערג אייך: וואס וואלט געטהאן, אשטייגער, מיין ברוי־דער העניך, וועו איך זאל איהם ניט געווען נעבען קיין דעפעש, אז אונזער בילעט האט אויסגענומען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד? איין אנדערער אויף מיין אָרט, אז ער דערזעהט אזא גע־ווינס, וויייסט איהר וואס ער טהוט? ער וווישט אפ די ליפען און מאכט א שווייג. וואס מיר ברודער? וועו מיר העניך? — וואָרום לאז זיך איהם דאכטען, אז איך האב נאר פארקויפט דעם בילעט! אדער עלעהיי איך האב איהם פארזעצט ביי בירנבוים'ען און האב איהם ניט אויסגעקויפט צו דער צייט, — און א צעטעל פון מיר האט דאך בירנבוים, אז איך האב איינגעלעגט ביי איהם אזא און אזא בילעט פון אזא און אזא סעריע, און באם איך קויף ניט אוים צו דער צייט, איז אזא און אזא בילעט פון אזא און אזא סעריע — איהר פארשטעהט, צי ניין?... נאר וואס דען?... אז ס'איז מיר נאר נישט געקומען אויף דער מחשבה, איך זאל אזוי ריין זיין פון שלעכטס! וואָרום, ווי איהר זעהט מיך אטא, בין איך אזא איד, וואס קאטארי געלט שפיעלט ביי מיר נאר א קליינע ראליע! וואס איז דען, אייגענטליך, געלט? געלט

אָפּ דעם בילעט... איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?... וואָס טויג אייך, דער גלח האָט זיך דוקא נישט געפּוילט און האָט געטהאָן אַלסדינג, וואָס מע דאַרף, נאָך מעהר ווי מע באַדאַרף, און מע האָט אויפ'ן בילעט, מחילה, אַנידערגעלעגט איין ארעסט, און סע פּאַרבינדט זיך פּאַוואָלינקע א גאַנצער עסק, טאַקי גאָר נישט אויף קאַטאָוועס... אָט האָסט דו דיר אזא מין שלאַק, טאָמער איז קאַרג! נא דיר גאָר א ביינדעל, א גלח!... מיין אָחי האָט שוין אפילו מיט איהם נאָכדעם געענדיגט פּאַר צעהנטויזענד, נאָכדעם — פּאַר פּופּצעהנטויזענד קאַרבן, האָט דער גלח חרטה געקריגען. מע האָט איהם אזוי צערעהט, פּאַרשטעהט איהר, אז ער וויסט שוין אַליין ניט וואָס ער זאָל וועלען... אָט דאָס האָט איהר אייך די מעשה מיט'ן ביינדעל, איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?...

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך? ביי'ם ביינדעל, היסט דאָס. גאָט האָט אונז באשערט א רעבט ביינדעל, וואָס זאָלט איהר קלערען, נישט איינצושלינגען און נישט אויסצושפּייען! נישט אהער און נישט אהין! איז דאָך אָבער פּאַרהאַן א גאָט אויף דער וועלט, א גרויסער גאָט, ווי זאָגט איהר, וואָס מיט איין האַנט שטראָפט ער, מיט דער אַנדערער היילט ער, — האָבען זיך געפונען מענטשען, גוטע בריידער, מחותנים, גוטע פריינד, און גלאָט מענטשען, מע האָט זיך אַריינגעלעגט אין דער מיט, געדרעהט, געפּרובט אויף אַלע זייטען, הין און צוריק, פון מיין ברודער צום גלח, פונ'ם גלח צו מיין ברודער, פון מיר צו בירנבוימ'ן, פון בירנבוימ'ן צו מיר, און פון אונז ביידען צו מיין ברודער, און פון אונז אַלע דריי וויעדער צום גלח — א דרעהעניש, א לויפענייש, א געפּאָהרעריי, א גערעדעריי, א געשפּאַרעריי, — בקיצור, מע האָט אונז קוים מיט צרות מיט לייד אויסגעגלייכט. וואָס אויסגעגלייכט? ווי אזוי אויסגעגלייכט? — פּרעגט נישט, אבי אויסגעגלייכט! ווי זאָגט איהר: פון קריוודע קאָכט מען וועטשערע, אָדער, ווי מיין אָחי האָט געזאָגט, אז מע האָט איהם צונויפּגעפּיהרט מיט'ן גלח:

האָט געוואונען, — קומט דאָך מסתמא דער גלח צו לויפען צו מיין ברודער און זאָגט איהם אזוי און אזוי: דער בילעט האָט, דאנקען גאָט, געוואונען היבשליך געלט... מאכט צו איהם דער אָחי מיינער: „יאָ, מע זאָגט, אז ער האָט געוואונען געלט“... מאכט צו איהם דער כומר: „נו, וואָס זשע וועט זיין?“ מאכט צו איהם דער אָחי מיינער: „וואָס זאָל זיין?“... בקיצור, אהין־אהער, מילא ווערטלעך אן א זייט — ער זאָגט איהם דאָס, ער ענטפערט איהם יענס; ער פרעגט איהם פֿדרוך, ענטפערט ער איהם בוידעם; קיין שוואַרץ אויף ווייס, אויף פֿאַפֿיער, איהר פֿאר־שטעהט צי ניין, האָבען זיי ביידע ניט. מילא, מיין אָחי האָט חאָטש א בילעט, און דער כומר וואָס האָט? ענמת־נפש האָט ער!... וואָס טויג אייך, ס'איז געבליבען — ער בעט ביי איהם, דער גלח הייסט דאָס, חאָטש עטליכע טויזענד קערבלעך. נעם זשע, דו גראָבער מענטש, דו העניך איינער, פֿארשטופ איהם דאָס מויל מיט עטליכע טויזענד קערבלעך, און לאָז זיך יענער נישט טשעפען! טענה'ט אָבער דער אָחי מיינער: „פֿאר וואָס קומט איהם? דער בילעט איז דאָך מיינער; איך זאָל אזוי האָבען, זאָגט ער, אלדאָס גוטס, ווי איך האָב איהם אַוועקגעקויפט ביי איהם שוין א מעשה פון דריי יאָהר!“... וואָלט אפשר אָפּגענלאָפען גלאָט; איז דאָך אָבער אונזערע אידעלעך זאָלען זיין געזונט! און דאָס שטימדטעל אליין איז א גוט שטעדטעל — אפשר האָט איהר נע־הערט פון דעם? „פֿישי־יאָבעדע“ הייסט דאָס, דאָס שטעדטעל, כשמה כן היא, א שטאָדט פון יאָבערניקעם, מוסרים, פֿארבערענט זאָל זי ווערען אין א זומער־טאָג! וואָס טויג אייך, מען איז אַוועק צום גלח און מע האָט איהם אויפגעקלערט, אז ער קאָן דאָ מאכען גימל, און מע האָט איהם ארויפגעפיהרט, ער זאָל ניט מאכען קיין לאנגע שהיות, פֿאהרען אין דער גרויסער שטאָדט אריין גלייך צום פֿראָקוראָר און איינגעבען אזוי און אזוי, אז אידען, הייסט דאָס, האָבען ביי איהם אויסגענארט א בילעט, און דער בילעט האָט געוואונען פינף־און־זיבעציג טויזענד, און מע גיט איהם נישט

זאָגט ער, אָן אַהער דער גביר?" — א גאַנצע חתונה! איהר פּאַר־שטעהט, צי ניין?... אי, וואָס געהער זיך אָן אַהער דער סלִיעדאָ־וואַטעל? צו וואָס דאַרף ער וויסען די דאָזיגע אַלע מעשיות? — הערסט דו, אָט דאָס איז דאָך טאַקי די רעכטע מעשה מיט'ן בייג־דעל! דאָס איז א מין ביינדעל, הערט איהר, וואָס ניט אַהער, ניט אַהין, מיט אַזא ביינדעל קאָן מען זיך דערוואַרגען!... איהר ווילט וויסען, פון וואַנען האָט זיך געגומען דאָס דאָזיגע ביינדעל? דאָס דאָזיגע ביינדעל האָט זיך געגומען פון עפּים א מאַנאָך, א גלח. איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?... עפּים א מאַנאָך, א גלח פּאַרהאַן דאָרטען, וואו מיין ברודער העניך זיצט, האַנדעלט מיט איהם דער ברודער מיינער אויפ'ן וואָרט שוין פון כמה וכמה יאָהרען, לייהט ביי איהם געלט און פּאַרקויפט איהם סחורה, און זיי לעבען צווישען זיך, ווי די בעסטע גוטע פרייַנד. איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?...

ויהי היום, טרעפּט זיך א מעשה, — אַזוי דערצעהלט דער גלח, און געה גלויב איהם אויף זיינע הילִיגע נאמנות, — דער אָחי מיינער קומט צו איהם צו געהן און זאָגט צו איהם: „פּאַטערעל, איך באַדאַרף האָבען א גמילות־חסד א פּאָר הונדערטער, ס'איז ביי מיר יריד!"... מאַכט צו איהם דער כומר:

— וואו זאָל איך דיר נעמען, אז איך האָב קיין געלט ניט?

— ס'איז קיין שום תירוץ ניט! — זאָגט צו איהם דער אָחי מיינער. — איך באַדאַרף האָבען צוויי הונדערט קאַרבען ווי אין לעבען ארוין!

— א מאַדנער איד דו ביזט! — זאָגט צו איהם דער כומר. — איך זאָג דאָך דיר, אז קיין געלט האָב איך ניט. א בילעט, אויב דו ווילסט, א ווינגרעשענע, קאָן איך דיר לייהען, און דו גענה קריג דיר אויף איהם געלט...

איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? אָט דאָס איז טאַקי דער דאָ־זיגער בילעט, וואָס האָט געוואונען, הייסט דאָס, די פּינחֿס־און־זיעבעציג טויזענד. אַזוי זאָגט דער גלח, הייסט דאָס, און געה גלויב איהם אויף זיינע הילִיגע נאמנות. אַצינד, אז דער בילעט

איז ער, זאָג איך; לעת־עתה באַדאַרף מען פאָהרען דעם בילעט ארויסראַטעווען פון פרעמדע ידים, וואָרום ס'איז ניט קיין שפּיעל־כעל, זאָג איך, ס'איז פינף־און־זיבעציג טויזענד קאַרבען!"... איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?... נו, וואָס קומט מיר דערפאַר? באַדאַרף מען מיר מאַכען סקאַנדאַלען? קלאַפען אין טיש אַריין? ברעכען בענקלעך?... הערט איהר, אז די וועלט זאָגט, אז פון א חזיר'שען עק קאָן מען קיין שטריימעל ניט מאַכען, איז טאַקי, אפּנים, איין אמת... איך האָב מיך מיישב געווען: וואָס וועל איך דאָ מיט מיין ברודער האַריקען זיך אומזיסט? הונדערט זעכס און דרייסיג מיליאָן מענטשען זענען אונז מקנא אויפ'ן גע־ווינס — צום סוף קריעגען מיר זיך, אייגענע ברידער: מיין בילעט, דיין בילעט — פע, חלשות! מע באַדאַרף זעהען קודם כל באַוואַהרענען דעם בילעט; דאָס איז, דאַכט מיר, אַביסעל בילכער. הא? וואָס זאָגט איהר? ניט אַווי?... נו, געה טענה מיט א פּראָסטען מענטשען! איך מיין טאַקי מיין ברודער העניך מיין איך, גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פּאַר די רעד... וואָרום וועז ער זאָגט מיר פריהער, וואָס איהם קוועטשט, וועז ער דערצעהלט מיר פריהער, אז דאָס איז נישט גלאַט אַווי א בילעט, ווי אַלע בילעטען, אז דאָס איז א מעשה מיט א ביינדעל, — וואָלט איך דאָך געוואוסט וואָס איך האָב צו טהון!... ערשט וועז האָט זיך מיין ברודער העניך אויסגעקוועטשט מיט'ן ביינדעל? — העט־העט שפּעטער, אז דער בילעט איז שוין לאַנג אַריבער אויפ'ן גביר'ס נאַמען, און דער סליעדאַוואַטעל האָט אויפ'ן דאָזיגען בילעט, הייסט דאָס, אַנידערגעלעגט, מחילה, איין ארעסט טאַקי אין באַנק, און אונז האָט מען געגומען איטליכען באַזונדער צום סמיק, דאָס הייסט, דער סליעדאַוואַטעל האָט אונז געשיקט בעטען צו זיך, מיר זאָלען זיך מטריח זיין איהם דער־צעהלען אקוראַט די מעשה מיט'ן בילעט: „פון וואַנען האָט זיך, זאָגט ער, גענומען צו מיר דער דאָזיגער בילעט? און וואָס פאַר א מחותן, זאָגט ער, איז דאָ בירנבוים? און וואָס געהער זיך,

איהר פאַרשטעהט, צי ניין? נאָר דרינען איז אַ גאַנצע מעשה, וואָס איך מוז אַייך דערצעהלען אַקוראַט, איהר זאָלט פאַרשטעהן.

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך? ביי מיין ברודער העניך, הייסט דאָס. מילא, האָב איך מיין אייגענס אַ ברודער העניך ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר — וואָס זאָל איך אַייך זאָגען? ס'איז דאָך ניט שייך צו רעדען אויף אַיין אייגענעם ברודער, ווי זאָגט איהר: „שנייץ די נאָז און שמיר דאָס פּנים". נאָר גאָר־נישט, חאַטאַ פּאָקרישקע... מיר האַלטען עפּיס ניט איינס פון דאָס אַנדערע, איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... וואָס איך האָב, מאָהלט אַייך, געטהאָן פון זיינעטוועגען — זאָל דאָס מיר אַקעגען קומען. איך מעג מיך באַריהמען, אַז איך האָב איהם געשטעלט אויף די פיס. פריהער גאָט, נאָכדעם איך האָב איהם געמאַכט פאַר אַ לייט. איך באַדאַרף מיך פאַר אַייך ניט אויסשטעלען, איהר פאַר־שטעהט, צי ניין?... איז, דאַכט זיך מיר, אַז ער שיקט מיר אַריין אַ בילעט און בעט מיך, איך זאָל דעם בילעט פאַרקויפען, אָדער פאַרזעצען, און קריגען אויף איהם צוויי הונדערטער און אַרויס־שיקען איהם דאָס געלט, — מעג איך דאָס טהון, צי ניין?... אַי, פּרעגט איהם בחרם: וואָס בילעט? ווער בילעט? געה האָב אין זינען דעם בילעט, סטראַכיר איהם, פּראָצענט צאָהל, — וואָס געהט דאָס איהם אָן, אַשטייגער? און אַז גאָט האָט געהאָלפען, דער בילעט האָט געוואונען, — ווער האָט זיך געשלאָגען קאָפּ אָן וואַנט מיט בירנבוימ'ען? ווער האָט שיער דעם שלאַג באַקומען, איידער ער איז אַרויף מיט איהם אויף אַ שטיקעל דרך? און לסוף, אַז ס'איז געקומען צו עפּיס, טענה'ט ער, דער ברודער מיינער: „ווער האָט דיך געבעטען, דו זאָלסט חלש'ען פאַר מיין בילעט?"... איהר הערט דבורים? געפעלט אַייך, אַשטייגער, אַזאַ מין טענה פון אַ גראָבען יונג?... האָט דאָך דאָס מיך, געוויינטליך, גוט פאַרדראָסען און פאַרבראָטען ביי'ם האַרצען: „ע, אַז דו ביזט יאָ אַזאַ גראָבער נפש, וואו שטעהט דאָס געשריבען, אַז דער בילעט איז דיינער?" „וועמענס דען, זאָגט ער, בילעט איז דאָס?" „וועמענס ער איז —

אַזעלכע, וואָס האָבען געקלאָפּט אין טיש, אַנדערע האָבען צוגעזאָגט געבען פּעטש, ברעכען ביינער, צעטראָגען די שטוב אויף פּיץ־פּיצלעך, גאָר נישט אויף קאַטאָוועס. ביז ס'איז געבליבען, אַז מע פאַרלאָזט זיך אינגאַנצען אויפ'ן גביר. ווי אַזוי דער גביר וועט פּסק'ענען, אַזוי וועט זיין. און מיר האָבען זיך געלאָזט, גאַנץ קהל הייסט דאָס, צום גביר.

אונזער גביר, דאַרפט איהר וויסען, איז אַ מענטש אַ שטילער, אַ לייטישער און אַיין אָרענטליכער מאַן ביז גאָר. בסך־הכל האָט ער גאָר פיינט אַזעלכע מעשיות מיט בוררות'ען! נאָר אַז גאַנץ קהל איז אַריינגעפאַלען צו איהם מיט אַ גוואַלד: „ראַטעוועט!" אַניט, צעטראָגט מען איהם די שטוב! — האָט ער קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט און האָט געמוזט איבערנעמען אויף זיך די חתונה. און מיר האָבען זיך צעשריבען, אַז מיר פאַרלאָזען זיך אינגאַנצען אויף איהם, און טאַקי אויף זיין נאָמען האָט נעבאַך בירנבוים איבערגעשריבען דעם בילעט, און ס'איז געבליבען, אַז, אַם ירצה השם, מאָרגען אָדער איבערמאָרגען פאָהרען מיר אַלע אין שטאָדט אַריין אַרויסנעמען דעם בילעט פון באַנק, און וויפיעל דער גביר וועט הייסען באַצאָהלען בירנבוימ'ען, אַזוי פיעל וועל איך באַצאָהלען. איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... נאָר איהר מיינט דאָך מסחמא, אַז דערמיט האָט דאָס אַיין עק? טע־טע־טע! אָט דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע חתונה. איך האָב, פאַרשטעהט איהר מיך, אַ שותף צו מיין בילעט. וואו האָט איהר געזעהען, אַ איד זאָל האָבען אַליין אַ גאַנצען בילעט? — ווער איז מיין שותף? מיין שותף איז טאַקי מיינער אַיין אייגענער ברודער, העניך הייסט ער, און זיצען זיצט ער אין אַ קליין שטעדטעל, ניט ווייט פון אונז, און דורך איהם, הייסט דאָס, האָב איך טאַקי דעם דאָזיגען בילעט פאַרזעצט ביי דעם דאָזיגען בירנבוים; דאָס הייסט, פאַרקעהרט מיין איך, דורך מיר, הייסט דאָס, האָט ער, דער ברודער מיינער, פאַרזעצט דעם דאָזיגען בילעט ביי דעם דאָזיגען בירנבוים...

פרייליך, רוף איך איהם אָפּ אויף אַ זייט און נעם איהם אָן ביי די הענט און זאָג צו איהם:

— ליעבער פריינד! האָט רחמנות אויף מיר און אויף זיך, זאָגט וואָס ווילט איהר. מיר וועלען דורכקומען. מוטשעט מיך ניט, איך שטעה קוים אויף די פיס. זאָגט וויפיעל ווילט איהר, און גיט מיר אַרויס אַ קוויטעל אויפ'ן בילעט. ס'איז נאַריש, איך וועל אָהן אַ קוויטעל פון דאַנען ניט אַוועקגעהן, וואָרום ס'איז פינף־און־זיעבעציג טויזענד קאַרבען!

— וואָס זאָל איך אַייך זאָגען? — מאַכט ער און די אויגען ברענען ביי איהם ווי פייער. — מיר וועלען זיך פאַרלאָזען אויף מענטשען: וואָס מענטשען וועלען זאָגען, אַזוי וועט זיין.

— וואָס טויג אונז — זאָג איך — מענטשען? לאָמיר בעסער אַליין זיין מענטשען. פאָלגט מיך, בירנבוים, ווי גאָט איז אַייך ליעב, זאָגט וואָס ווילט איהר. לאָמיר נישט דערלאָזען צו קיין לייטיש געלעכטער און צו סקאַנדאַלען!

— נאָר מענטשען! — זאָגט ער. — וואָס מענטשען וועלען זאָגען, אַזוי וועל איך טהון...

איך האָב אַרויסגעזעהען, אַז איך וועל מיט איהם גאָר ניט מאַכען, האָב איך אויפגעעפענט די טהיר און רוף מיך אָן צו מיין פאַרשוין, דעם עדות הייסט דאָס: „זיידעל! אַצינד קאָנסט דו געהן!" מיין זיידעל האָט געחאַפּט די פיס אויף די פּלייצעס און איז אַוועק און האָט אויסגעפּויקט איבער דער גאַנצער שטאָדט, אַז יעקב־יוסיל'ס בילעט האָט אויסגענומען פינף־און־זיעבעציג טויזענד, און אַז דער בילעט ליגט ביי בירנבוימ'ען און בירנבוים גיט דעם בילעט נישט אַרויס!... איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... מעהר האָט מען נישט באַדאַרפט האָבען: עס איז ניט אַוועקגעגאַנגען קיין האַלבע שעה, איז די שטוב ביי בירנבוימ'ען געוואָרען פול, די גאַס פאַר־פלייצט, עס איז געוואָרען אַ רעש, אַ טומעל, אַ הו־האַ: „בילעט"... „יעקב־יוסיל"... „בירנבוים"... „פינף־און־זיעבעציג טויזענד"... חברה האָבען זיך אָנגענומען מיין קריוודע, עס האָבען זיך געפונען

פֿלוצים הויבט זיך אויף מיין בירנבוים, געהט־אוועק צו זיך אין אלקיר אריין הינטער'ן פּאַרהאַנג און טהוט א רוף פּייגעלען צו זיך.

— פּאַני! — רופֿ איך זיך אָן צו איהם. — איך ווייס אויף וואָס איהר רופֿט צו זיך פּייגעלען. איהר ווילט איהר הייסען, זי זאָל שיקען די דיענסט קויפען דאָס בלאָט, ס'איז הייבט דער צווייטער מאי, ווילט איהר א קוק טהון, צי האָט דער בילעט נישט געוואונען קיין געלט? למאי זאָלט איהר זיך אומזיסט מטריח זיין? איך וועל אייך בעסער אלייז אָנזאָגען די בשורה, אז מיין בילעט האָט, דאנקען גאָט, געוואונען שען געלט!

מיין פּאַרשוין איז געוואָרען אלערליי קאָליִרען.

— טאקי באמת? — זאָגט ער. — לאָז אייך גאָט העלפען! וויפיעל זשע האָט ער געוואונען?

— ער האָט געוואונען — זאָג איך — היבשליך, איף אלע אידישע קינדער געזאָגט געוואָרען, אין דערפאר טאקי וויל איך ביי אייך א קוויטעל, איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?

— איך זאָג דאָך אייך — מאכט ער: — לאָז אייך גאָט העלפען אפילו די רי"ש אלפים — איך פּאַרגין אייך, גלויבט מיר, מיט'ן גאנצען האַרצען! פּאַרט וויפיעל האָט דער בילעט געוואונען? וואָס האָט איהר מורא אויסצוזאָגען?

— פּאַני בירנבוים! — זאָג איך. — וואָס טויגען אונז לאַנגע מחזקות מיט איבערגיג רעד? דער בילעט האָט געוואונען פינף־הונדערט־זיעבעציג טויזענד קאַרבען, און ער ליגט ביי אייך, פּראָצענט האָב איך אייך באַצאָהלט, דאָס געלט האָב איך אייף אָפּגעגעבען, — גיט מיר אָפּ מיין בילעט! איהר זאָגט, איהר האָט ניט דעם בילעט, ער ליגט אין באַנק? גיט מיר ארוים א קוויטעל, און איין עק לאָז דאָס האָבען!

וואָס טויג אייך — ביי מיין פּאַרשוין האָבען זיך מיט א מאָל איבערגעקאָהרט די אויגען און דאָס פּנים איז איהם געוואָרען אָנגעצונדען. איך האָב ארויסגעזאָהען, אז ס'איז מיט איהם נישט

— ער ליגט ביי מיר — זאָגט ער — אויף מיין רעכענונג אין באַנק.

דערהערט די דאָזיגע דבורים, איז מיר געוואָרען אַביסעלע גרינגער אויף דער נשמה, און איך האָב מיך פּאַרטראַכט.

— וואָס האָט איהר זיך — מאַכט ער צו מיר — אַזוי פּאַר־טראַכט?

— גאָר נישט, זאָג איך, איך שטעה און טראַכט, ווי אַזוי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער?

— גאַנץ פּשוט — מאַכט ער: — איך פּאָהר מאָרגען אין שטאָדט אַריין, ברענג איך אייך דעם בילעט.

— אויך גע'פּועל'ט! — זאָג איך און הויב מיך אויף און געזעגען זיך אָפּ, און לאָז מיך געהן כלומרשט צו דער טהיר אוז קעהר מיך אום באַלד צוריק.

— געפּעלט אייך בעסער, פּאַני בירנבוים, וואָס פּאַר אַ שטיק סוחר איך בין? דאָס געלט האָב איך אייך אָפּגענעבען, פּראָצענט אָפּגעצאָהלט, דער בילעט ליגט ביי אייך, — גיט זשע מיר חאָטש אַ קוויטעל אויפ'ן בילעט!

— אויף וואָס נוצט אייך אַ קוויטעל? — מאַכט ער. — איך בין ביי אייך נישט קיין בטוח אויף צוויי הונדערט קערבלעך אָהן אַ קוויטעל?

— און אפשר זענט איהר אויך געראַכט? — זאָג איך און לאָז מיך געהן צו דער טהיר און קעהר מיך אום וויעדער אַ מאָל צוריק.

— ניין, — זאָג איך צו איהם — עס פּאַסט עפּים נישט, ס'איז ניט מעשה סוחר; אַז מע האָט ביי יענעם אַ בילעט, באַ־דאַרף מען האָבען אַ קוויטעל... פּאָלגט מיך, פּאַני בירנבוים, גיט מיר אַ קוויטעל. פּאַר וואָס זאָלט איהר מיך ניט געבען קיין קוויטעל?

שוין וועלען דערלעבען זעהען אַ בילעט, און צום סוף עסט ער גאָר אַיינגעמאַכטס! מיך קאָסט יעדע מינוט, יעדע רגע בלוט און געזונט! מע קאָן אָבער קיין חזיר ניט זיין: יענער האָט ליעב אַיינגעמאַכטס — לאָז איהם וואָהל באַקומען. טרייבען יענעם האַלז־און־נאַקען פּאַסט אויך נישט, מוז מען זיצען אין געהאַקטע וואונדען און וואַרטען ביז ער וועט מאַכען אַיין עק מיט'ן אַיינ־געמאַכטס. איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... געפינט זיך ניט ביי אַייך אַביסעל אַיינגעמאַכטס... טפו! מיין איך אַ פּאַפּיראָס טיטון?

קורץ און גוט, וואו זשע האַלט איך? מיין חברה־מאַן עסט אַיינגעמאַכטס. אָפּגעגעסען דעם אַיינגעמאַכטס און אָפּגעווישט די ליפּען, רופט ער זיך אָן צו מיר:

— רב יעקב־יוסיל, געלט האָב איך ביי אַייך אַפּגענומען, פּראָצענט האָט איהר מיר באַצאָהלט, אַצינד באַדאַרף איך אַייך, הייסט דאָס, געבען אַייער בילעט?

— אַ פּנים האָט דאָס! — מאַך איך כלומרשט קאַלטבלוטיג און פאַל שיער חלשות פאַר פרייד.

— דער חסרון אָבער — מאַכט ער — איך קאָן אַייך היינט דעם בילעט נישט געבען.

ווי ער האָט מיר אויסגערעדט די דאָזיגע ווערטער, האָב איך דערפיהלט, אַז עס האָט זיך מיר עפּיס אַ ריס געטהאָן אינוועניג אין האַרצען; איך בין מיט אַ מאָל אַראָפּגעפאַלען פונ'ם זיעבעטען הימעל גלייך אויף דער ערד. ווי אַזוי איך האָב מיך געהאַלטען אויף די פיס — פאַרשטעה איך ניט.

— וואָס איז די מעשה, פּאַני בירנבוים, פאַר וואָס קאָנט איהר מיר ניט געבען מיין בילעט?

— דערפאַר, — זאָגט ער — וואָס איך האָב איהם נישט ביי זיך.

— וואָס הייסט — זאָג איך — איהר האָט איהם נישט ביי זיך?

— פארשרייב, מאכט ער, פייגעלע, פאר'ן בילעט סעריע 2289, נומער 12.

„ער הויבט נישט אן צו ווייסן!" — קלאר איך מיר און פארבינד מיט איהם א שמועס מכח'ן בילעט, אז עס לוינט נאר ניט צו האבן א בילעט און צאהלען פאר איהם פראצענט; און וואס וועט זיין מיט'ן בילעט אויף ווייטער?...

— אקעגען וואס, הייסט דאס, זאגט איהר דאס? — מאכט ער צו מיר און טהוט א קוק אויף מיר מיט איין אייגעל פון צפון־זייט.

פונ'ם דאזיגען קוק האט זיך מיר אפגעריסען אין הארצען; ס'איז מיר נישט געפעלען דער קוק, איהר פארשטעהט, צי ניין? נאר איך האב מיך באלד פארחאפט און האב א זאג געטהאן:

— פארשטעהט איהר, פאני בירנבוים, איך זאג דאס אקעגען דעם, וואס סע פאלט הוצאות אויפ'ן בילעט. איהר וואלט, כלע־בען, געמעגט נעמען ביי מיר אויף ווייטער מיט א פראצענט ווינ־ציגער; פארט, ווי זאגט איהר, אלטע באקאנטע און נאהענטע שכנים.

— ניין, — זאגט ער, — אלסדינג יא, נאר דאס ניט. ווילט איהר אזוי, איז רעכט, אניט — באצאהלט מיר מיין געלט און פארזעצט אויך איהם ערגיץ אנדערש.

— טאקי היינט? — זאג איך און דאס הארץ קלאפט מיר, ווי א האמער: טיק־טיק־טאק! טיק־טיק־טאק!

— אפילו באלד! — מאכט ער.

— נאט זשע אויך אייער געלט! — זאג איך און נעם און לעג איהם אנידער זיינע צוויי הונדערטער, און דאס הארץ — אט־אט שפרינגט דאס ארוים!

— נעם געלט! — מאכט ער צו פייגעלען און אליין בויגט ער זיך אן צו דער גלאז טיי און פארבייסט מיט א לעפעלע אייני־געמאכטס. נאכ'ן לעפעלע נעמט ער נאך א לעפעלע, און נאך יענעם לעפעלע — נאך א לעפעלע און נאך א לעפעלע. איך וואלט

ס׳איז מיר פֿאַסקודנע אין מויל פּונ׳ם שלאָף. — מאַכט בירנבוים און פֿאַרקרימט זיך.

„נו, ווי באַלד עס ווילט זיך איהם איינגעמאַכטס, איז א סימן, אז ער ווייסט נאָך גאָר נישט ניט"... — אזוי קלער איך מיר און איך פֿאַרבינד מיט איהם א שמועס דער רוח ווייסט פון וואָס, עס קלעבט זיך ניט א וואָרט צו א וואָרט. אינוועניג אין בויך גענוזלט מיך, אין האַלז שטיקט מיך, איך פיהל, אז עס עקט זיך מיר דאָס חיות, אט פֿאל איך אום, אט הויב איך אָן צו שרייען אויף א קול: „גוואלד, אידישע קינדער, פּינף און זיבעציג טויזענד!" איהר פֿארשטעהט, צי ניין?... ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט, איך בין אַרויף אויף א שמועס מכח פֿראָצענט.

— איך קאָן אייך, פּאני בירנבוים, געבען אביסעל פֿראָצענט, זאָג איך, דאָס הייסט, איך קאָן אייך באַצאָהלען דאָס פֿראָצענט, וואָס אייך קומט אויפֿן בילעט.

— אָך, מהכתיתי, מיטן גרעסטען כבוד! — מאַכט ער און פֿארזוכט א לעפעלע איינגעמאַכטס.

— וויפיעל זשע וועט אייך קומען, זאָג איך, פֿראָצענט הייסט דאָס?

— איהר ווילט וויסען, מאַכט ער, א חשבון, צי איהר ווילט טאקי צאָהלען געלט?

— ניין, — זאָג איך, — איך מיין טאקי, הייסט דאָס, צאָהלען געלט ממש.

— פֿייגעלע! אנו, געב נאָר אהער דאָס בוך...

דערהערט די דאָזיגע ווערטער, בין איך פון טויזט לעבעדיג געוואָרען: „ער ווייסט נעבאָך ניט פון וואָס צו זאָגען!"...

באַצאָהלט דאָס פֿראָצענט, רוף איך זיך אָן צו איהם:

— פֿארשרייבט זשע טאקי, זייט מוחל, פּאני בירנבוים, ביי אייך אין בוך הייסט דאָס, אז איהר האָט מקבל געווען ביי מיר פֿראָצענט פֿאר מיין בילעט סעריע 2289, נומער 12.

ווי איך ווייס וואָס זי רעדט! אַז דער קאָפּ איז מיר גאָר דאָרטען, אין יענעם אַלקיר, וואו בירנבוים ליגט און שלאָפט און חראָפּעט אַזוי געשמאַק, איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?

— פּאַר וואָס טרינקט איהר ניט? — מאַכט זי צו מיר, פּייגעלע הייסט דאָס.

— וואָס דען טהו איך? — זאָג איך און דרעה און דרעה מיט'ן לעפּעלע אין גלאָז.

— איהר דרעהט מיט'ן לעפּעלע — זאָגט זי — שוין א שעה כסדר, און טרינקען טרינקט איהר נישט.

— א דאַנק, — זאָג איך — איך טרינק נישט קיין קאַלטע, מיין איך קיין הייסע טיי; איך האָב ליעב, זאָג איך, אַז די טיי שטעהט זיך אָפּ און ווערד גוט הייס, מיין איך גוט קאַלט, דאָס הייסט, זי ווערד גוט אָפּגעהיצט, מיין איך אָפּגעקיהלט...

— עפּים זענט איהר מיר זעהר צעטראָגען, רב יעקב־יוסיל! — מאַכט זי צו מיר. — איהר זענט אַזוי צעטראָגען, אַז איהר ווייסט גאָר נישט וואָס איהר רעדט. שוין זשע באַדאַרף מען זיין אַזוי צעטראָגען, אַז מע גנב'עט אַוועק די זעק? גאָט וועט העלפען, די זעק וועלען זיך נאָך געפינען. איך האָב געהערט, מע זאָגט, ס'איז פּאַרהאַן א סליד... שא, מיין מאַן ריהרט זיך שוין, ער שטעהט שוין אויף. אָט געהט ער!

אַרויסגעקומען איז מיין חברה־מאַן א פּאַרשלאָפּענער מיט א זיידען יאַרמעלקעלע אויפ'ן קאָפּ, זיך געריבעי די אויגען און געקוקט אויף מיר פון צפון־זויט.

— וואָס מאַכט א איד, רב יעקב־יוסיל?

די ערשטע מחשבה מיינע איז געווען: „ער ווייסט? צי ער ווייסט ניט? דאַכט זיך, אַז ער ווייסט ניט? און אפשר יא?"

— וואָס זאָל מען מאַכען? — זאָג איך. — איהר האָט דאָך געהערט מיין אומגליק מיט די זעק?

— די מעשה האָט שוין א באָרד; הערצעהלט אונז עפּים נייעס... געפּינט זיך ניט ביי דיר, פּייגעלע, אַביסיל איינגעמאַכטס,

מען זי, אין קאָך. ס׳איז א רויך און א היטץ און א טוואן ביז׳ן האלז.

— ברוך הבא, א גאסט, רב יעקב־יוסיל! — מאכט צו מיר פייגעלע און בעט מיך אריין אין שטוב אריין, און באזעצט מיך גאנץ אויבענאן, און פרעגט, וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט מיך ניט?

— איך וויים פאר וואָס מע זעהט מיך ניט? איך וויים אליין ניט! — זאג איך און קוק איהר בשעת מעשה אין די אויגען אריין און טראכט מיר: „זי וויסט שוין, צי זי וויסט נאָך ניט? דאכט זיך, אז זי וויסט נאָך ניט?... און אפשר וויסט זי שוין?“...

— וואָס זשע מאכט איהר עפּים, רב יעקב־יוסיל?

— וואָס זאל איך מאכען? — זאג איך. — מסתמא האָט איהר געהערט פון מיין „פּעקעל“?

— פון וואָסער „פּעקעל“?

— סטייטש, איהר האָט נאָר ניט געהערט — זאג איך — די מעשה מיט זעק, וואָס מע האָט ביי מיר אוועקגע׳גנב׳עט?

— אָט דאָס איז דאָס „פּעקעל“? — מאכט זי. — דאָס איז דאָך שוין אין אליטע מעשה! איך האָב געמיינט עפּים א נייעס.

„עפּים א נייעס?... צי מיינט זי ניט די פינף־און־זיעבעציג טויזענד?“ — אזוי טראכט איך מיר און קוק איהר גלייך אין די אויגען אריין און קאָן ביי איהר אין די אויגען נישט איבערלייענען גאָרנישט, גאָלע גאָרנישט, קיין פּיצעל ניט אפילו!

— אפשר וועט איהר טרינקען א גלעזעל טיי, רב יעקב־יוסיל, וועל איך היסען צעבלאָזען דעם סאוואוואר ביז מיין מאָן וועט אויפשטעהן.

— א גלעזעל טיי? מהכתיתי, פאר וואָס ניט? — מאך איך צו איהר און דאָס הארץ געהט מיר אונטער, קיין „דעחאניע“ איז נישטא, קיין פּיצעל אטהעם, אין מויל איז טרוקען, אין שטוב היים, דער שוויים רינט, און זי, פייגעלע היסט דאָס, רעדט צו מיר — לאָם איך אזוי וויסען א בייזע וועטשערע מיט אייך אינאיינעם,

קיין פינף־און־זיעבעציג טויזענד! און וואָס סע זאָל זיך מיט דיר נישט טרעפען, זאָלסט דו געדענקען, אַז דאָס לעבען איז טהייערער פון פינף־און־זיעבעציג מאָל פינף־און־זיעבעציג טויזענד!

אזוי מאכט צו מיר מיין ווייב זאָל געווינט זיין און נעמט מיך אָן פאר ביידע הענט און זאָגט מיר, איך זאָל איהר געבען דאָס וואָרט, דאָס הייליגע וואָרט, אַז איך זאָל זיין רוהיג... רוהיג? איהר פארשטעהט, געה זיי רוהיג, אַז דאָס האַרץ קאָכט אין מיר, און די געדאנקען שלאָגען, און איך קאָן מיר נישט מוחל זיין: „סטייטש, סטייטש, יעקב־יוסיל שוטה, נעמסט און גיסט אַוועק א בילעט פון פינף־און זיעבעציג טויזענד א בירנבוים'ען, א ווילד־פרעמדען, און נעמסט נישט ארויס ביי יענעם קיין צעטעל, קיין אייג־געטונקטע פען! איהר פארשטעהט, צי ניין?... געפינט זיך נישט ביי אייך קיין איינגעטונקטע פען... טפו! מיין איך קיין פאפיראָס טיטון?

קורץ און גוט? וואו זשע האלט איך? ביי בירנבוים'ען היימט דאָס. שען וואָלט געווען, טראכט איך מיר, וען מיין בירנ־בוים זאָל האבען געהאט לאנג דורכגעקוקט דאָס בלאט און ווייסט שוין פון די פינף־און־זיעבעציג טויזענד גליך מיט מיר, און אפשר נאָך פריהער פון מיר, און איך קום צו איהם און זאָג איהם: „גאָט העלף אייך, פאני בירנבוים"... „גוט יאהר. וואָס וועט איהר עפים זאָגען?"... „וואו איז מיין בילעט, פאני?"... „וואָסער בילעט?"... „דער בילעט, סעריע 2289, נומער 12, וואָס איך האָב ביי אייך פארזעצט"... קוקט ער מיך אָן ווי א תם... אָט אזעלכע מחשבות פליהען מיר דורך אין קאָפ, און אין האַרצען וועלד מיר ענג, אין האלז שטיקט מיך. נישטא קיין „דעאניע", קיין פיצעל אטהעם! צום סוף, וואָס לאָזט זיך אויס? איך קום צו בירנבוים'ען: וואו איז בירנבוים? — ער שלאָפט... ער שלאָפט? איז דאָך א סימן, אז ער וויסט נאָך ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום. געלויבט ביזט דו גאָט!... איך קום אריין צו איהם אין שטוב אריין, טרעף איך דאָס ווייב זיינס, פייגעלע רופט

און־זיעבעציג טויזענד איז ניט קיין שפּיעלעכל; דערווייל ליגט דער בילעט ביי יענעם, און קיין צעטל אויף אים איז נישטאָ, געלט איז אַ יצר־הרע, אַ קשיא אויף אַ מעשה — טאָמער קומט איהם אָן אַ שלעכטע מחשבה, ס'איז פינף־און־זיעבעציג טויזענד!

איהר פּאַרשטעהט, צי נייז? וואָס זאָל איך אייך זאָגען — זיי האָבען מיך אַרייגעוואָרפען אין אזא מרה־שחורה, אז איך האָב שוין אַליין אויך אָנגעהויבען מורא האָבען און איבערקלערען מי יודע וואָס... ווי אזוי זשע טהוט מען דאָ? איז געבליבען, איך זאָל נעמען מיט זיך צווייי הונדערט קערבלעך (געלט איז געוואָרען מיט דער רגע, וואָרום אז מע געווינט פינף־און־זיעבעציג טויזענד, ווערר מען שוין אַ בטוח) און זאָל מיטנעמען מיט זיך אַ מענטשען, דער מענטש זאָל דערווייל שטעהן הינטער דער טהיר, און איך זאָל מאַכען מיט מיין בירנבוים'ען אַ שמועס, באַצאָהלען איהם זיין חוב מיט פּראָצענט און אויסקויפען דעם בילעט. איז דאָך ממה־נפשך: וועט ער אָפּגעבען דעם בילעט, איז דאָך אודאי גוט; אלא ניט, וועל איך האָטש האָבען אַיין עדות... איהר פּאַרשטעהט, צי נייז? „דאָם איז אָבער אַלסדינג גוט, — טראַכט איך מיר — אויב ער ווייסט נאָך ניט, אז דער בילעט האָט געוואונען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד. וואָס טהוט מען אָבער, אז ער האָט אויך אַ בלאָט, און האָט אויך געזעהען, אז דער נומער האָט געוואונען די פינף־און־זיעבעציג טויזענד. און וואָס טהו איך, אז ער זאָגט, אשטייגער, ווי יענע אידינע מיט'ן טעפּעל: „ערשטענס, האָב איך אייך שוין לאַנג אָפּגעגעבען אייער בילעט; צווייטענס, איז אייער נומער גאָר ניט דער נומער; און דריטענס, האָב איך ביי אייך קיינמאָל קיין בילעט ניט געזומען!?"... איהר פּאַרשטעהט, צי נייז? סיידען אפשר גאָט האָט אַ נס געטהאָן, ער ווייסט נאָך ניט פון קיין געווינם?

— געדענק זשע, יעקב־יוסיל, ס'איז נישט קיין קלייניג־קייט — דו געהסט איצטער אויף פינף־און־זיעבעציג טויזענד! מע זאָל ביי דיר נישט דערקענען אויפ'ן פּנים קיין סימן, קיין זכר פון

געקוקט אויף אונז אויך א מאל און האסט אונז באגליקט! א דאנק דיר, גאטעניו, א דאנק דיר!... האסט דו נאר גוט אכטונג געגעבען, יעקב־יוסיל, האסט חלילה קיין טעות ניט? געלויבט ביזט דו, גאט, דערבארעמדיגער פאטער, הארציגער־געטרייער! די גאנצע משפחה וועט זיך מחיה זיין, גוטע פריינד וועלען זיך פרעהען, שונאים וועלען צעפיקעט ווערען! א קליניגקייט — אזוי פיעל געלט, קיין עין־הרע! וויפיעל זאגסט דו, יעקב־יוסיל, פינף־און־זיעבעציג טויזענד?

— פינף־און־זיעבעציג טויזענד! — זאג איך. — געב מיר צפורה, די קאפאטע, לאם איך געהן.

— וואוהין וועסט דו געהן?

— וואם הייסט וואוהין זאל איך געהן? צו בירנבוים'ען באדארף איך אריינגעהן, דער בילעט ליגט דאך ביי איהם פאר־זעצט... און קיין צעטעל האב איך פון איהם ניט...

אז איך האב איהר אויסגערעדט די דאזיגע ווערטער, איז זי געוואָרען אלערליי קאלירען, מיין ווייב הייסט דאס, און נעמט מיך אן פאר ביידע הענט־און רופט זיך אן צו מיר:

— יעקב־יוסיל, ווי גאט איז דיר ליעב, געה נישט גלייך. באטראכט זיך פריהער, וואם דו טהוסט און וואוהין דו געהסט און ווי אזוי דו זאלסט מיט איהם רעדען. פארגעס ניט, ס'איז פינף־און־זיעבעציג טויזענד!

— דו רעדסט ווי א אידינע! — זאג איך. — און אז פינף־און־זיעבעציג טויזענד איז וואם? וואם בין איך עפים, א יונגעלע?

— פאלג מיך, — זאגט זי — יעקב־יוסיל, באטראכט זיך פריהער, האלט זיך איין עצה מיט א גוטען פריינד, געה נישט גלייך אהין, איך וועל דיך ניט לאזען!

קורץ און גוט, איהר ווייסט דאך, אז א ווייב שפארט זיך איין, פיהרט זי אוים איהרם. מיר האבען אריינגערופען א גוטען פריינד, דערצעהלט איהם די גאנצע געשיכטע. אויסגעהערט די מעשה, מאכט ער, אז זי איז געראכט, מיין ווייב הייסט דאס, וואָרום פינף־

„אנו, לאָז דאָס נאָר זיין א לויגען, וועסט דו זיך פון מיר נישט נארען!"

— אשטייגער, כדומה למשל, וויפיעל האָסט דו א השגה זאָלען מיר געווינען?

— איך וויים? — זאָגט זי. — עטליכע הונדערט קערבלעך מסתמא?

— פאַר וואָס ניט — זאָג איך — עטליכע טויזענד?

— וויפיעל הייסט עטליכע טויזענד — זאָגט זי — פינף? צי זעכס? צי אפשר טאקי אלע זיעבען?...

— אויף מעהר — זאָג איך — האָסט דו, אפנים, קיין השגה ניט?

— צעהנטויזענד? — זאָגט זי.

— האָב שכל, — זאָג איך — נעם א ביסעל העכער!

— פופצעהן טויזענד?

— נאָך העכער!

— צוואַנציג? פינף־און־צוואַנציג?

— נאָך העכער!

— יעקב־יוסיל, — זאָגט זי — זאָג, מוטשע ניט!

— צפורה! — זאָג איך און נעם זי אָן ביי דער האַנד און קוועטש זי. — מיר האָבען געוואונען איין עושר מיט געלט! א גאַנצען גביר האָבען מיר געוואונען! אזוי פיעל געלט, וואָס עס האָט זיך דיר קיינמאָל ניט פאַרגעשטעלט אין חלום אפילו!

— נו, זאָג זשע, זאָג, וויפיעל האָבען מיר געוואונען, יעקב־יוסיל, ציה נישט ביי דער נשמה!

— מיר האָבען געוואונען — זאָג איך — א פויטעקע, א סך געלט, איין אוצר, א סומע פון פינף־און־זיעבעציג טויזענד קאַרבען! דו הערסט, צפורה? פינף־און־זיעבעציג טויזענד!

— נעלויבט ביזט דו, גאָט! — זאָגט זי און חאפט זיך אויף און הויבט־אָן ארומלויפען איבער'ן שטוב און ברעכען די הענד. — געבענטשט זאָל זיין דער נאָמען דיינער, וואָס דו האָסט זיך ארום־

פינפטויזענדער, אכטטויזענדער, צעהנטויזענדער — אודאי ניט! אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז איך בין געקומען צו די פינף־און־זיעבעציג טויזענד. און אז איך בין געקומען צו די פינף־און־זיעבעציג טויזענד, האט מיר עפּים מיט א מאל זיך א ווארף געטאן אין די אויגען און א זעץ געטאן אין קאפּ: סעריע 2289, נומער 12! איך וואלט געמעגט שווערען, אז ס'איז מיין נומער! נאר וויים איך! ווי קומט צו מיר, שלים־מזל, אזא גרויס געווינס? איך קוק זיך גוט אין אין די ציפערס — רבונו־של־עולם! ס'איז פאַרט מיין נומער! איך ווייל אויפשטעהן — קאן איך ניט; איך בין ווי צוגעוואכסען געווארען צו דער סאפע. איך וויל א געשריי טהון: „צפורה!" — קאן איך ניט; די צונג איז מיר עפּים מיט א מאל ווי צוגעוואכסען געווארען צום גומען. איך האב זיך אנגענומען מיט אלע כחות, בין אויפגעשטאנען, צוגעגאנגען צום טיש־קעסטל, א קוק געטהאן ביי זיך אין בוך. יא, ווי איך בין א איד: סעריע 2289, נומער 12!...

— צפורה, — זאג איך צו מיין וויב און די הענט ציטערען מיר אן די צייהן אין מויל קלאפּען. — דו ווייסט? עס האבען זיך געפּונען די גנבה'שע זעק...

קוקט זי מיך אן ווי א משוגענעם.

— וואס רעדסט דו? דו ווייסט וואס דו רעדסט?

— איך זאג דיר, — מאך איך צו איהר — גאט האט אונז אומגעקערט אונזערע זעק בכפל כפלים און מיט פראצענט... אונזער בילעט האט אויסגענומען און מיר האבען געווואונען, זאג איך, א פולע היטל מיט געלט!

— דו זאגסט דאס ערנסט, יעקב־יוסיל, צי דו לאכסט פון מיר?

— וואס הייסט, — זאג איך, — איך לאך? איך זאג דאס גאנץ ערנסט, אונז קומט מזל־טוב, מיר האבען געווואונען געלט!

— וויפיעל זשע האבען מיר געווואונען? — מאכט זי צו מיר און קוקט מיר נלייך אין די אויגען אריין, ווי אייגער רעדט:

קורץ און גוט, וואו זשע האלט איך? ביי די זעק היימט דאס. מילא, פארפאלען די זעק. וואס זאל מען טהון? די נשמה אוים־שפייען קאן מען ניט. איך וואש מיך און זעז מיך צום טיש — ווער? וואס? עס קריכט ניט אין מויל אריין.

— וואס איז מיט דיר, יעקב־יוסיל? — פרענט מיך מיין ווייב זאל לעבען. — ווער איז דיר איבערגעגאנגען דעם וועג היינ־טיגען טאג?

— איך וויים אליין ניט, וואס מיר איז! — זאג איך און ווארף־אויעק אין מיטען עסען און לעג מיך צו אביסעל אויף דער סאפע. אזוי ווי איך ליג מיר, אזוי טראגט מען מיר אריין דאס בלאט פון דער פאסט. נעם זשע, דו שוטה, יעקב־יוסיל, און טהו א קוק אין בלאט, ס'איז היינט דער צווייטער מאי, אבשר חאט דיין בילעט עפעס געוואונען? — ווער? וואס? פרענט מיך בחרם, צי ס'איז היינט דער צווייטער מאי, צי ס'איז היינט דער צוויי־און־צוואנציגסטער יוני, צי גאר ראש־חודש קרעמענין! איהר פאר־שטעהט, צי ניין? און איך נעם דאס בלאט און הויב־אן צו לייענען, געווויינטליך, פון מה־טובו. בקיצור, איך ליג מיר אזוי און לייען אלערליי נייעסען: געשאפטען — געהאנגען, געשטא־כען — געקוילעט, די ענגלעדער מיט די בורזען — עס קריכט מיר מסתמא אין איין אויהער אריין, פו'ם אנדערען ארויס. וואס מיר ענגלענדער, ווער מיר בורזען, אז ביי מיר האט מען אוועקגע'נגב'עט די זעק? א כפרה אלע ענגלענדער מיט אלע בורזען פאר מיינע זעק! אזוי האב איך מיר בשעת מעשה געטראכט, און אפשר האב איך בשעת מעשה נישט געטראכט גארנישט, און מיש מיר דאס בלאט פון איין זייט אויף דער אנדערער, פון דער אנדערער אויף דער דריטער — איך טהו א קוק: טיראוש!... פליהט מיר דורך פלוצים א מחשבה: אפשר האט מיין בילעט אויסגענומען חאטש ת"ק קערבלאך? אציגד וואלט דאס מיר צו מיינע זעק דוקא געווען צוגעפאסט, ווי געוואונשען! און איך נעם און קוק־איבער פון אונטען ארויף אלע ת"ק'ער — נישטא; טויזענדער — נישטא;

דער ערד, דאָס האַרץ איז ניכטער, אין מויל איז טרוקען, אויף דער נשמה איז וויסט און פינסטער, — שטעה איך מיר אַזוי אין מאַרק ביי אונז אויף דער בערזע, ביי דער אַפּטייק הייסט עס, און עס פלוהט מיר דורך אַ מחשבה אין קאָפּ, — ס'איז געווען אין דער פריה, אַרום זייגער צוועלף איז דאָס געווען: „סטייטש, ס'איז דאָך עפּיס היינט אַ יום־הדין, ערשטער מאַי, דער בילעט שפּיעלט, אַ קשיאָ אויף גאָט? מיר האָבען אַ גרויסען גאָט און אַ שטאַרקען! ער קאָן דאָך, אויב ער וויל נאָר, באַגליקען מיך מיט מיין גאַנצער משפּחה!"... און דאָ דערמאַן איך מיר אָן די גע'גנב'עטע זעק, פאַרגעס איך, אַז ס'איז ערשטער מאַי און אַז איך האָב אַ בילעט, וואָס שפּיעלט, און לאָז מיך וויעדער אַ מאָל זוכען די זעק, עפּיס האָט זיך געפונען אַ שטיקעל סליד פון די זעק, — און אַזוי דעם גאַנצען טאָג מיט דער גאַנצער נאַכט, ביז אויף מאָרגען, דעם צווייטען מאַי. אַליין בין איך פאַרטאַרעראַמט, אַ גאַנץ מעת־לעת אין מויל נישט געהאַט, שוין זייגער איינס, דאָס האַרץ געהט מיר אונטער, איהר פאַרשטעהט, צי ניין? איך קום אַהיים, פאַלט נאָך אָן אויף מיר דאָס ווייב:

— טאָמער וואָלסט דו געגאַנגען זיך וואַשען און עפּיס נעמען אין מויל אַריין? טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג זעק? דיינע זעק ליגען מיר שוין אָט־אַ־דאָ־אָ! חאַפּט דער רוח די זעק! מע באַדאַרף זיך טאַקי נעמען דאָס לעבען פון די זעק? אַזוי ווי מיט די זעק, אַזוי אָהן די זעק! נאַ דיר אַיין עסק מיט זעק! זעק־זעק! זעק־זעק!

— ווייסט דו וואָס, מיין ווייב? — זאָג איך צו איהר. — טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג זעק? סע זעקט מיר שוין אַזוי אויך גוט אין קאָפּ, קומסט דו צו געהן און זאַלצסט מיר אויף די וואונדען: זעק־זעק! זעק־זעק!... איהר פאַרשטעהט, צי ניין? אפשר געפינט זיך ביי אַייך נאָך אַ זאַק... טפו! מיין איך נאָך אַ פּאַפּיראָס?

— צפורה, זאָג איך צו מיין ווייב, ווייסט דו וואָס איך וועל דיר דערצעהלען א נייעס? מיר זענען שוין וויעדער ריין.

— וואָס הייסט, זאָגט זי, מיר זענען ריין?

— מיר האָבען שוין ניט, זאָג איך, איין זאק אפילו.

— וואָס הייסט, זאָגט זי, וואו זענען אהינגעקומען די זעק?

— מע האָט זיי, זאָג איך, היינטיגע נאכט ארויסגעטראָגען פונ׳ם אמבאר.

הויבט זי דאָך אָן מסתמא צו ליאַרעמען און צו פּילדערען ווי דער שטייגער איז פון א אידינע. רוף איך זיך אָן צו איהר:

— שא־שא, צפורה, שריי ניט אזוי, ביזט ניט אויינע ביי גאָט! עלעהוי, זאָג איך, לאָז זיך דיר דאכטען, אז ס׳איז פאַרברענט געוואָרען די שטוב, און מיר זענען ארוים נאקעט־הויל, ווי די מאַמע האָט אונז געהאט, — וואָלט דיר דעמאָלט געווען בעסער?

— ס׳א גוטער משל! — זאָגט זי. — דעריבער באדארף מען אוועק׳גנב׳ענען די זעק?

— וואָס געהער זיך אָן, זאָג איך, דאָס מיט דעם? אָט וועסט דו געדענקען מיין וואָרט, זאָג איך, עס וועלען זיך געפינען די זעק...

— פון וואַנען, זאָגט זי, וועלען זיי זיך צו דיר נעמען? די גנבים וועלען דיר אונטערוואַרפען די גנבה׳שע זעק, דערפאר וואָס דו הייסט יעקב־יוסיל?... זיי האָבען, אפּנים, מעהר נישט וואָס צו טהון?...

— ע, ביזט א נאַר! — זאָג איך. — וואָס גאָט קאָן טהון, קאָן א מענטש גאָר נישט צוטראכטען אפילו...

כך הוה. די זעק זענען דאָך מסתמא געווען פארפאלען, ווי אין וואסער אריין. וואר מיר זעק? וואָס מיר זעק? איך בין נאָר ארומגעפלויגען, ווי א משוגע׳נער, געהאט צו טהון מיט פּאַליציע, געזוכט אין אלע ווינקעלעך, געניטערט אין אלע מייזענ־לעכער. נאָר וואר? ויאם? געה זוך דעם פּאראיאהריגען שניי, דעם נעכטיגען טאג! איהר פּארשטעהט, צי ניין? דער קאַפּ איז אין

געטראכט, און אפשר האָב איך בשעת מעשה גאָר ניט געטראכט... און די צייט דערווייל איז נישט גוט, קיין געשעפטען איז ניטאָ, וואָכען זענען אין חודש אלול איבעריגע, מע מוטשעט זיך, וואָס זאָל מען טהון? אבי, ווי זאָגט איהר, יאָהרען, קיין צרות איז מען ניט זשערנע... ביז היינטיגען פּאַר־פּסח...

היינטיגען פּאַר־פּסח האָט מיר גאָט צוגעשיקט א געשעפטעל: איך האָב געהאַנדעלט עטליכע וואָגאָן הירזש, ס׳איז געווארען חשוב הירזש, האָב איך פּאַרקויפט די הירזש און האָב דוקא פּאַרדיענט אויף די הירזש, דאַנקען גאָט, שענע עטליכע קערבלעך, און האָב געהאט א פּסח, מענט איהר מיר גלויבען, אז בראָדסקי — בראָדסקי איז גאָרנישט אקענען מיר! א קלייניגקייט, א מענטש איז ניט שולדיג קיינעם א פּרוטה ניט, און פּאַרמאָגט נאָך זיין אייגענס א פּאָר הונדערט קערבלעך אויך, היינט וואָר איז צו מיר גליק, איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? נעם זשע, רו שוטה, יעקב־יוסיל, טראָג־אריין בירנבוימ׳ען די צוויי הונדערטער און קויף־אויס דעם בילעט! ניין, בין איך מיך מיישב: וואָס האָב איך ניט קיין צייט? בירנ־בוים וואָט ניט אַנטלויפען מיט׳ן בילעט; איך וואָל נאָך צייט האָבען אויסקויפען דעם בילעט נאָך פּסח, אָדער אניט — וואָל איך איינצאָהלען פּראָצענט וויפיעל סע קומט און אַרויסנעמען א קוויטעל אויפ׳ן בילעט. אזוי האָב איך מיר בשעת מעשה גע־טראכט, און אפשר האָב איך בשעת מעשה גאָר ניט געטראכט. איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? אין בין אוועקגענאנגען און האָב פּאַר׳ן גלעט געהאַנדעלט זעק, און האָב אפּגעלעגט די זעק אין איין אמבאר; האָט גאָט געטהאָן א נס, מע האָט אפּגעשלאָגען דעם שלאָם פונ׳ם אמבאר — ס׳איז געווען היינטיגען נאָך־פּסח איז דאָס נעווען, פונקט דעם דרייסיגסטען אפּריל, די נאכט וואָס אקענען ערשטען מאי, וועז כע שפּיעלט דער בילעט — און מע האָט אוועקגע׳גנב׳עט די זעק, און איך בין ווייטער געבליבען אהן א פּערציגער.

„איך ווייס, וויפיעל איהר זאָלט מיר רעכענען פּראָצענט? רעכענט מיר באַנקאָווע פּראָצענט". מאַכט ער: „איך וועל אייך רעכענען באַנקאָווע פּראָצענט"... בקצור, מיר האָבען זיך אויסגעגליכן מיט'ן פּראָצענט און איך האָב איהם אַוועקגעגעבען דעם בילעט אויף פּינף חדשים און האָב גענומען די צווויי הונדערט קערבלעך. איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? גענוג זשע, דו שוטה, יעקב־יוסיל, און נעם־ארוים ביי איהם א צעטל, אז דו האָסט ביי איהם אזא און אזא בילעט פון אזא און אזא סעריע מיט אזא און אזא נומער! ניין. געהט ער, בירנבוים הייסט דאָס, און נעמט, אדרבה, ביי מ י ר ארוים א צעטל, אז איך האָב ביי איהם אַנטליהען אויף פּינף חדשים צוויי הונדערט קאַרבען אויף אָט אזא און אזא בילעט, מיט אזא און אזא נומער, מיט אזא און אזא סעריע; און באַם איך צאָהל איהם ניט אָפּ צום זמן די צוויי הונדערט קערבלעך, איז אזא און אזא בילעט מיט אזא און אזא נומער און מיט אזא און אזא סעריע זיין בילעט, און איך האָב צו איהם קיין טענות ניט... איהר פּאַרשטעהט, צי ניין? וואָס האָב איך מיר בשעת מעשה געקלערט? איך האָב מיר געקלערט: וואָס האָב איך דאָ מורא? ממה־נפשך, עס וועט קומען צום זמן און איך וועל אויס־קויפען דעם בילעט, איז דאָך אודאי גוט; אלא ניט, וועל איך איהם באַצאָהלען די עסקא, וואָס איהם קומט, וועט ער מיר וואַר־טען — פּאַר וואָס זאָל ער מיר ניט וואַרטען? וואָס אַהרט דאָס איהם, אַבי עסקא! איהר פּאַרשטעהט, צי ניין?

כך הוה. ס'איז געקומען צום זמן, האָב איך דאָך מסתמא דעם בילעט נישט אויסגעקויפט; ס'איז אַוועקגעגאַנגען די פּינף חדשים מיט נאָך פּינף חדשים, און אָט אזוי פּאַוואָלינקע האָט זיך אַוועקגעצויגען צוויי יאָהר מיט פּינף חדשים; פּראָצענט, גע־ווינטליך, צאָהל איך איהם, דאָס הייסט, אמאָל געצאָהלט און אמאָל ניט געצאָהלט, — וואָס האָב איך מורא? ער וועט פּאַר־קויפען מיין בילעט? ער וועט ניט פּאַרקויפען מיין בילעט! למאי זאָל ער פּאַרקויפען מיין בילעט? אזוי האָב איך מיר בשעת מעשה

באַרגעניש, לויפענישׂ, עולם־התוהו! איז דאָך אָבער פּאַרהאַן אַ גאַט אויף דער וועלט, זאָגט ער: „וואָם טויג דיר, יעקבֿ־יוסיל, לעבען באַרוהט, אָהן צרות? אַ בילעט האָסט דו? נאָ דיר פינף אין זיעבעציג טויזענד און וועד פּאַרשוואַרצט!“... איהר פּאַר־שטעהט, צי ניין?... האָם איהר נישט ביי זיך קיין בילעט... טפו! מיין איך אַ פּאַפּיראָם טיטין?

קורץ און גוט, וואו זשע האָלט איך? ביי'ם בילעט היסט דאָס. אַ בילעט? אָט־אַזוי־אַ האָט זיך מסתמא אַ איד אַ בילעט און נעמט־אויס די פינף אוֹ זיעבעציג טויזענד? וואַרט־צו אַ קאַפּעטשקע! ערשטענס, אויף וואָם האָלט אַ איד אַ בילעט? ער זאָל איהם קאָנען פּאַרזעצען און נעמען גלט. געה זשע, דו שוטה, יעקבֿ־יוסיל, טראָג־אַרויין דעם בילעט אין אַ באַנק און נעם גלט! איז דער תירוץ: ראשית, איז נישטאָ ביי אונז אין שטעדטל קיין בענק, והשנית, וואָם איז מיר די באַנק? אַ באַנק קאָן דען ניט אָנזעצען, אַז זי וויל?... די וועלט איז ניט הפקר, מע חאַפּט נישט פון די הענט, און וועד דאַרף עם מיין בילעט? איהר פּאַר־שטעהט, צי ניין? אַזוי האָב איך מיר בשעת מעשה געטראַכט, און אפשר האָב איך בשעת מעשה גאָר ניט געטראַכט, און האָב מיר מיישב געווען: איך האָב אַ שכן, וואָם זיצט ביי מיר אין דער דירה טאַקי, אַ יונגערמאַן אַ בעל־הלואה, זעהר אַ פיינער יונגערמאַן, אַ יונגערמאַן, וואָם קען שען לערנען, אַ לייטישער יונגערמאַן — פּאַר וואָם זאָל איך ניט אָפּלענען דעם בילעט ביי איהם? לאָז ער מיר נאָר געבען אויף איהם צוויי הונדערטער, וועל איך אודאי נעמען, — פּאַר וואָם זאָל איך ניט נעמען? בין איך אַריינגענאַנגען צו מיין שכן, בירנבוים היסט ער, און רוף מיך אָן צו איהם: „פּאַני בירנבוים, אפשר וועט איהר מיר געבען צוויי הונדערט קערבלעך אויף מיין בילעט?“ מאַכט ער: „איך וועל אייך געבען צוויי הונדערט קערבלעך אויף אייער בילעט“. זאָג איך: „וויפיעל וועט אייך מיר רעכענען פּראָצענט?“ זאָג ער: „וויפיעל זאָל איך אייך רעכענען פּראָצענט?“ זאָג איך:

מיט דער שענער שבת'דיגער לאָפאָטע? למאי, זאָג איך, אָט זענען פארהאן אידען, וואָס געהען־אויס פון חונגער, — נו, אם כן, שטאַרבען זיי דען? אַז מע זאָל וועלען, זאָג איך, געהן מיט רעם גאנג, למאי דאָס, למאי יענס, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט"... און נאָך כדומה אַזעלכע וועדטער מיט משלים האָב איך איהר געבראַכט, און זי, מיין ווייב היימט דאָס, האָט פאר־שטאַנען, אַז איך בין גערעכט, איהר פארשטעהט, צי ניין?... דאָס באַדאַרפט איהר וויסען, אַז איך האָב מיין אייגענעם אַ ווייב, וואָס איך באַדאַרף מיך מיט איהר כלל ניט שעמען — זי פארשטעהט אַיין עסק; לאַנג טענה'ן באַדאַרף מען נישט. זי האָט באַלד אויפגעהערט צו פילדערען און צו ליאַדעמען און האָט נאָך, אַדרבה, געזומען מיר אויסרעדען דאָס האַרץ, אַז מסתמא איז דאָס אַ באַ־שערטע זאַך, אַז גאָט איז אַ פאַטער, ער וועט מסתמא אויספיהרען... און טאַקי נישט־לאַנג געטראַכט, געזומען אין פארדונגען די דירה אַ שבן, אַליין זיך באַזעצט אין איין שטיבעל מיט אַ קיך, די דיענס־טען, מחילה, אָפּגעשאַפט, דאָס וויב, זאָל מאריך ימים זיין, האָט פארקאַטשעט די אַרבעל און זיך אַליין אַוועקגעשטעלט ביי'ם אויו־וען, און איך האָב מיך אַליין אויפגערופען חמישי: „יעמוד רב יעקב־יוסיל קבצן!" זיך פאַרשריבען, ווי זאָגט איהר, פאר איין אָרעמאַן. וואָס איז שייך זאָגען איין אָרעמאַן? פארהאַן, מאָהלט אייך, גרעסערע אָרעמע־לייט פון מיר; פארט, ווי זאָגט איהר, אַ שטיקעל נחלה, אַ שטוב, וואָס מע קאָן ציהען פון איהר די פרנסה. דער חסרון איז נאָר, וואָס כ'איז פיער וואָכען אין חודש. אין אַ חודש זאָל מעהר ניט זייז ווי צוויי וואָכען, וואָלט מען מיט דער הוצאה אפשר אויסגעקומען אקוראַט; אין אַזוי בלייבען איבער צוויי וואָכען אויפ'ן אַנדערען חודש, איז נישט גוט, וואָס זאָלט איהר קלערען! נאָר גאָרנישט, ווי זאָגט איהר: מיט צרות ווערד מען געוואויגט. ס'איז גאָר נישטאָ קיין בעסערס אין קיין רוחי־נערס, זאָג איך אייך, ווי אַיין אָרעמאַן: מען איז פטור, פאר־שטעהט איהר מיך, פון קאָפּדרעהעניש, פון צאָהלעניש, לייהעניש,

אבער טאקי נאלע גארנישט! וואס איז שייך צו זאגען גארנישט? געלט איז אודאי א גוטע זאך, נאר געהן זיך שלאגען איבער דעם, מפקיר זיין דאס לעבען — דאס נישט. שלעכט איז נאר, אז ס'איז נישטא דאס, וואס מע באדארף, אז מע קאן זיך ניט שטעלען ווי סע געהער צו זיין, אז מע קאן נישט געבען די נדבה מיט דעם נדר, וואס איך וואלט וועלען געבען. איהר מעגט מיר זיכער גלויבען, אז איך זעה בשעת מע געהט־צו צו יענעם בעל־הבית אן כ'א מאנט ביי איהם א דרייערלי אויף דער שטאדט, און ביי מיר נישט, עקט זיך מיר דאס חיות. איהר פארשטעהט, צי ניין? איך וועל גיכער חאפען א פסק פונ'ם ווייב, פאר וואס ס'איז נישטא אויף שבת, איידער אפזאגען איין ארעמאן, בשעת עס באמבעלט זיך נאך א פערציגער אין בייטעלע. איהר פאר־שטעהט, צי ניין?... אט אזא מין משוגע'נער בין איך! האט איהר ניט ביי זיך א פערציגער... טפו! מיין איך א שוועבעלע אויף צו פארריבערען?

קורץ און גוט, וואו זשע האלט איך? האב איך אנגעוואהרען די עטליכע גילדען און בין געבליבען, היימט דאס, אהן א פער־ציגער. אז איך האב אנגעוואהרען די עטליכע גילדען און בין געבליבען אהן א פערציגער, רוף איך מיך אן איינמאל אין א שענעם פריהמארגען צו מיין ווייב: „הערסט דו, צפורה, וואס איך וועל דיר זאגען? מיר זענען ריין". מאכט זי צו מיר: „וואס היימט, מיר זענען ריין?" זאג איך: „מיר האבען שוין נישט א פערציגער!" איז דאך עס א אידינע, הויבט זי דאך אן מסתמא צו לייארעמען: „וועה איז מיר, וויסט איז מיר, פינסטער איז מיר, א שלאק איז מיר, יעקב־יוסיל, וואס רעדסט דו, וואו איז דיין געלט?"... „שא, שא, זאג איך, וואס פילדערסט דו אזוי? וואו שטעהט דאס געשריבען, אז ס'איז מיין געלט? ה' נתן וה' לקח, אדער, ווי זאגט איהר: נע ביללא או מיקיטא הראשי אי נע בודע! וואו שטעהט דאס, זאג איך, געשריבען, אז יעקב־יוסיל באדארף זיצען אין פיער דירות און האלטען צוויי דינסטען און ארויסגעהן

ווער, זאָגט מען, אויסגענומען די רי"ש אלפים? צי אָט האָט איין אַדעסער יונגערמאַנטשיק, אַ בוכהאַלטער פון אַ קאַנטאָר, געוואונען פערציג טויזענד קאַרבען — און שאַ, שטיל, פיין, שען, מהכתיתי... אמת, אויף די גרויסע געווינסען קוקט אַרויס די גאַנצע וועלט, הונדערט זעכס און דרייסיג מיליאָן מענטשען זענען אונז מקנא. איהר פאַרשטעהט, צי ניין? נאָר די מעשה איז, וואָס אַ געווינס צו אַ געווינס איז ניט גלייך. די מעשה מיט דעם געווינס איז אַ מעשה נפלא, אַ געקייטעלטע מעשה, אַ מעשה אויף אַ מעשה, און אַ מעשה בתוך מעשה, און אַ מעשה איבער אַ מעשה. מע באַ־דאַרף זיך, הערט איהר, גוט אונטערצוגאַרטלען, מע זאָל זי אויס־האָרכען ביז'ן סוף און פאַרשטעהן, וואָס דאָ טהוט זיך.

קודם כל באַדאַרף איך מיך פאַר אייך פאָרשטעלען, ווער איך בין. איך וועל מיך פאַר אַייך ניט געהן באַריהמען, אַז איך בין דער גרויסער למדן, מיט'ן גרויסען עושר, מיט'ן גרויסען פילאָזאָף. איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ איד פון אַ גאַנץ יאָהר — אַ איד אַ בעל־הבית הייסט דאָס, מיט אַיין אייגענער שטוב, מיט אַ שטיקעל נאָמען און מיט אַ שטיק ווערדע ביי זיך אין שטעדטעל. איהר פאַרשטעהט, צי ניין?... אמת, אַמאָל האָב איך געהאַט געלט, טאַקי גאָר אַ סך געלט, — וואָס איז שייך צו זאָגען אַ סך? בראָד־סקי האָט אַודאי אַ סך מעהר; נאָר גאָרנישט, עטליכע טויזענד קערבלעך האָב איך געהאַט, האָט זיך, ווי זאָגט איהר, גאָט אַרומ־געקוקט אויף מיר, עס האָט זיך מיר פאַרגלוסט, פאַרשטעהט איהר מיך, מיט אַ מאָל רייך ווערען, האָב איך אַ האַנדעל געטהאָן אין די הונגעריגע גובערניעס מיט ברויט, און בין געבליבען, ווי מע זאָגט, אָהן אַ פיערער. אַ שטיקעל גליק חאָטש, וואָס נישט דערונ־טער. מיינט איהר דאָך מן הכתם, אַז ווי באַלד איך האָב אָנגע־וואָהרען דאָס געלט, בין איך געוואָרען חלילה ביי זיך געפאַלען? קענט איהר מיך נישט! איך בין, פאַרשטעהט איהר, אַזאַ נפש, וואָס געלט שפּיעלט ביי מיר אַזאַ ראָלע, ווי וואָס זאָל איך אַייך זאָגען? ווי אָט דאָס אַש פונ'ם פּאַפּיראָס. לחלוטין גאָרנישט,

פינף און זיבעציג טויזענד

איהר זאגט „פּעקלעך?"... אלץ הייסט ביי אייך „פּעקלעך"!... מיר דאכט, אז זינט גאָט האָט באשאפען די וועלט, און זינט אידען זענען א פאָלק, האָט מען נאָך פון אזא „פּעקעל" נישט געהערט און נישט געזעהען אין חלום אפילו! אויב איהר האָט צייט, רוקט זיך צו, זייט מוחל, און הערט מיך אויס מיט קאָפּ, וועל איך אייך דערצעהלען פון אלף ביז תיו, מיט אלע ברעקלעך אין מיט אלע פישטשעווקעס, א מעשה מיט פינף און זיבעציג טויזענד. איך פיהל, אז ס'איז מיר ענג אט־א־דא־א, סע קוועטשט מיך, סע ברענט אין מיר א פייער, איך מוז, איך מוז דאָס ארויסגעבען פון זיך!... איהר פּארשטעהט, צי ניין?... נאָר אין זאָך וועל איך פון אייך בעטען: אז איך וועל זיך אָפּשטעלען, אָדער פּארקריכען קיין בויבעריק, זאָלט איהר מיר דערמאנען וואו איך האלט, וואָרום פון דער חתונה אָן, פון די פינף און זיבעציג טויזענד הייסט דאָס, האָט מיר אָנגעהויבען, ניט פאר אייך געדאכט, זשומען אינ־וועניג אין קאָפּ, און סע מאכט זיך מיר היינט אפּט, אז איך פאר־געס וואו איך האלט... איהר פּארשטעהט, צי ניין?... זאָגט נאָר, האָט איהר נישט ביי זיך קיין פינף און זיבעציג טויזענד... טפו! מיין איך א ציגאָר טיטון?

קורץ און גוט, וואו האלט איך? ביי די פינף און זיבעציג טויזענד הייסט דאָס... היינטיגען ערשטען מאי האָב איך, ווי איהר זעהט מיך, געוואונען די פינף און זיבעציג טויזענד. דאכט זיך, אין פלוג, וואָס איז דא פּארהאן צו האָרבען? קאָרג מענטשען פאר האן, וואָס געווינען געלט? למאי אָט האָט איינער א ניקאָלאַיע־

פינף און זיעבעציג טויזענד

א פּעקעל.

פּעשריבען אין יאָהר 1902.

איין אַנדער אופן, געלאָפען משוגע'נערווייז, גאָר ניט געפיהלט די ערד אונטער זיך, נישט געקוקט אויף דרך־ארץ, געשפּרונגען איבער אידען און ווייבער, אָנגעמאַכט איין אומגליק, אַ חורבן אין מאַרק — סכנת־נפשות! איבערגעקעהרט טישלעך מיט ברויט־לעך און פּלעצלעך, מולטערס מיט וויינשעל און מיט וויימפּערלעך, געשפּרונגען איבער טעפּ און גלאָזוואַרג, געשליידערט, געשמיצט און געבראָכען — טראַך־טאַרעראַך! צווישען די ווייבער איז גע־וואָרען אַ בהלה, אַ קוויטשעריי: „ווער איז?... אַ שלים־מזל!... אַ ציעג!... אַ באַשעפּעניש!... אַ גלגול!... אַ קלאָג צו מיר!... אוי, איין אומגליק!... וואו איז ער?... אָן איז ער!... חאַפּט איהם!... לאָז מען איהם חאַפּען! חאַפּען!"... און אַ גאַנצע חאַליאַסטרע אידען מיט פערקאַטשעטע פּאָלעס און ווייבער מיט אונטערגע־שטעקטע קליידלעך, מחילה, האָבען זיך געלאָזט לויפען איינער איבער'ן אַנדערען. נאָר אומזיסט: אונזער חברה־מאַן האָט דער־פיהלט וואָס הייסט פרייהייט, האָט ער זיך געלאָזט לויפען וואו די אויגען טראָגען.

און דער שניידער נעבאַך?... און דער היוצא־לנו־מזה?... און דער מאי־קא־משמע־לן פון דער מעשה? — וועט פרעגען דער לעזער. צווינגט מיך נישט, קינדער! דער סוף איז געווען נישט קיין גוטער סוף. אָנגעהויבען האָט זיך די מעשה זעהר פרייליך, און אויסגעלאָזט האָט זי זיך, ווי דאָס רוב פרייליכע געשיכטעס, אוי־וועה, זעהר טרויעריג... און מחמת איהר קענט דעם מחבר פון דער געשיכטע, אַז ער איז בטבע ניט קיין מרה־שחורה'ניק און האָט פיינד קלאָגעדיגע און האָט ליעב בעסער לאַכענדיגע מעשיות, און מחמת איהר קענט איהם און ווייסט, אַז ער האָט פיינד „מאָ־ראַל" און זאָגען מוסר איז ניט זיין דרך, — לכן געזעגענט זיך מיט אייך דער פערפאַסער מתוך שחוק, לאַכענדיג, און ווינשט אייך, אַז אידען, און גלאַט מענשען אויף דער וועלט, זאָלען מעהר לאַכען איידער וויינען. לאַכען איז געזונד. דאָקטוירים הייסען לאַכען...

תמות נפשי עם פלשתים — דער טוידט זאל זיי זיין און איין עק זאל דאס האבען!

— שאט, רבותים! — רופט זיך אן אייגער פון דער חברה פועלי־צדק. — איהר זענט שוין גרייט אויפ'ן פידפאלעק, פארטיג ארום און ארום, ואיהשה — וואו איז די ציעג?

— יא, זעהט־נאר, וואו איז ערגיץ אהינגעקומען דער גלגול?

— אנטרונען געווארען!

— נישט קיין נארישער גלגול! כלעבען, וואוהין האט ער געקאנט אנטלויפען?

— מסתמא אהיים, צום מלמד, וואס פארשטעהסט דו דא נישט?

— משוגע וועט ער ווערען! דו רעדסט, ווי א בהמה!

— ביזט אליין א פערד; וואו דען האט ער געקאנט אנט־לויפען?

— בקיצור, וואס טויגען די טענות? שריי היינט, שריי מאר גען, והילד איננו — נישטא קיין ציעג...

. . . . . .

קאפיטעל יג.

כעת — אצינד לאזען מיר איבער דעם פער'כישופ'טען שנייידער זיך ראנגלען מיט'ן מלאך־המות און חברה בעלי־מלאכות זיך גרייטען צו מלחמה, און מיר געהען־אריבער צום גלגול, דאס הייסט, צו דער ציעג.

דער גלגול, אז ער האט דערזעהען די בהלה, וואס איז געווארען אין שטעדטעל, האט ער זיך מיישב געווען: וואס טויג איהם דער מסחר? וואס נוצט איהם זיין צוגעבונדען צום שניי־דער, ארומשלעפען זיך מיט דעם שלים־מזל'ניק הין און צוריק און פגר'ען פון הונגער? אמעהר, וועט ער בעסער לויפען אין דער וועלט אריין, וואו די פים וועלען טראגען! אבי ניט זיין נע־ונד! און אונזער חברה־מאן האט געמאכט פליטה גאר אויף

זיין צו אייך און שלום זאל זיין צו אלע אידען פון איצט און ביז אייביג און אייביג.

„די רעד פון אייערע יונגערע ברידער, וואם וואלגערען זיך אינ׳ם שטויב פון אייערע פיס:

„נאום הרב בהרב ז״ל... ונאום הרב בהרב ז״ל... ונאום הענין גארגעל, יקותיאל שמארוויד־ל׳ע, שעפסעל קארטאפעל, פישעל קאטשאלקי, בערעל בראנפען, ליב וואר־טשאק, אלי פעטעלע־ל׳ע״.

אז דער רב האט איבערגעלייענט פאר די בעלי־מלאכות דעם דאזיגען בריעף, זענען זיי געווארען נאך מער אנגעצונדען. „אהא! קאזאדאיעווקער שקצים! מע מאכט נאך פון אונז חוזק?! באדארף מען זיי בעוויזען דרך־ארץ. שער און אייזען אונזער פאלק — עמך!״... און מע האט באלד געמאכט א נייע אסיפה, געשיקט נאך בראנפען, און ס׳איז געבליבען, מע זאל נעמען די שענע ציגע און מען זאל געהן גלייך קיין קאזאדאיעווקע איבערקעהרען דעם מלמד מיט דעם חדר מיט דער גאנצער שטאדט!

אומר ועושה — געזאגט און געטהאן. חברה האבען זיך צונויפגעקלויבען א שטיק זעכציג בעלי־מלאכות: שניידערס, שוסטערס, סטאליערס און קאווע־לים, קצבים, העקערס, אנשי־חיל, געזונדע יונגען, איינס אין איינם, אנגעוואפענטע מיט כלי־זיין — ווער מיט א הילצערנעם ארשין, און ווער מיט איין אייזערן פרעסעל, ווער מיט א קאפיט פון א שטיוועל, ווער מיט א האק און ווער מיט א האמער, און ווער מיט גלאט אזוי פון בעל־הבתישקייט: א קאטשאלקע, א ריבאייזען, אדער א קאלאדאטש־מעסער, — און ס׳איז געבליבען, מע זאל געהן גלייך אין קאזאדאיעווקע אויף מלחמה, להרוג, לאבד ולהשמיד — הרג׳ענען, פערליערען און פערטיליגען! איין מאל פאר אלע מאל — האבען חברה געזאגט: —

בען ?!... איטלֿיכער באָדט זיך אין אונזער בלוט, און ס'איז נישטאָ קיינער, ווער ס'זאָל זיך אָננעמען אונזער קריוודע ! געלט אין דער קאָראָבקע ווער צאָהלט ? — מיר ! א צרה, א שלֿאָק, א שוחט, א באָד, לֿהבדיל, — ביי וועמען רייסט מען די הויט ? — ביי אונז ! וואָס שווייגט איהר, אידען ? לֿאָמיר געהן צו די רבנים, דיינים און די שבעה טובי העיר זיי טרויבערען די קישקעס ! וואָס איז דאָס פאר א הפקרות, מע זאָל לֿאָזען קוילֿען א גאַנצע משפחה ?! הבה־נתחכמה !!!...

און חברה „פועל־צדק" זענען אַוועק צום רב און האָבען דאָרט געמאַכט א גוואַלד. האָט זיי דער רב איבערגעלֿייענט דעם ענט־פער, וואָס ער האָט נאָר־וואָס בעקומען דורך א בעל־עגלֿה פון די קאָזאַדאָיעווקער רבנים, דיינים און די שבעה טובי העיר.

אָט וואָס ס'איז געשטאַנען אין בריעף :

„לֿכבוד צו די רבנים, דיינים, חכמים מפורסמים, בערג זאָלֿען אָקעגען טראָגען פריעד צו די גילדענע הענגלֿייכטער בק"ק זלאָ־דייעווקע, אָמן.

„תיכף ווי מיר האָבען מקבל געווען אייערע רעד, וואָס זענען געווען ווי האָניג צו אונזערע מיילֿער, האָבען מיר זיך צונויפגעזאַ־מעלט אלֿע און חוקר ודורש געווען די זאַך אקוראט, און האָבען געפונען, אז אומזיסט האָט מען געטהאָן חושד זיין אייגעם פון אונזערע לֿייט ; נישט מעהר, אז דער שניידער אייערער איז א שאלֿקהאָפטיגער מענש, ער האָט אויסגעטראַכט א בלבול און אַנ־געפיהרט א רכילות צווישען צוויי קהילות. ער איז וועדטה, מע זאָל איהם קנס'ענען ! מיר, וואָס שטעהען גע'חתמ'עט אונטען, קאָנען אייך עדות זאָגען און געהן שוועהרען, אז מיר האָבען גע־זעהען מיט אונזערע אויגען, ווי די ציגע מעלקט זיך, הלואי זאָלֿען זיך אלֿע אידישע ציגען אזוי מעלקען ! הערט איהם נישט, דעם שניידער, וואָס ער וועט אייך דערצעהלֿען פזמונות ! איהר זאָלֿט זיך נישט קעהרען צו די וועדטער פון די פערדאַרבענע לֿייט, לֿאָזען פערשטאָפט וועדען די מיילֿער, וואָס רעדען שקרים ! שלום זאָל

ווי אַיינער רעדט: „אז אַך און וועה איז צו דיר, ציפּה־בייַלה־רייזה!"

א חידוש נפלא! פופציג יאָהר האָט שמעון־אלי שמע־קולנו אָפּגעלעבט אין זלאָדייעווקע אין אַרעמקייט, אין דחקות, געלעגען, ווי א ווארעם, אין דער פינסטער, קיינער האָט פון איהם נישט גערעדט, קיינער האָט נישט געוואוסט, וואָס פאר א מענש דאָס איז. אצינד, אז ער איז פערשלאָפט געוואָרען, האָט ער זיך מיט א מאָל אַרויסבעוויזען מיט אַלע זיינע מעלות טובות; מען איז מיט א מאָל געוואָהר געוואָרען, אז שמעון־אלי איז געווען א זעלטענע, א גוטע, א כשר'ע נשמה, א גרויסער בעל־צדקה, דאָס הייסט: ער פלעגט רייסען ביי נגידים און טיילען די אַרעמע לייט, זיך קריגען פאר זיי מיט דער גאַנצער שטאָדט און זיך שלאָגען ביז'ן בלוט אריין, זיך טיילען מיט יענעם מיט'ן לעצטען ביסען, און נאָך און נאָך א סך מעלות און שבחים וואָס מען נאָכדערצעהלט נאָך דעם אַרעמען שנידער, ווי מע דערצעהלט נאָך, אשטייגער, נאָך א טוידטען בשעת דער לויה, און מען איז איהם געגאַנגען מבקר־חולה זיין כמעט פון דער גאַנצער שטאָדט, און מע האָט איהם געראַטעוועט מיט כל המעגליכקייטען, ער זאָל, חלילה, נישט שטאַרבען פאַר דער צייט...

קאַפּיטעל יב.

והפּועלים — און די בעלי־מלאכות פון דער שטאָדט זלאָדייעווקע האָבען זיך צונויפּגעקלויבען אויף איין אסיפה ביי האָדעל די אקציזניטשקע, געשטעלט בראָנפען, געשריגען, געפּילדערט, געארבייט מעשים, געזידעלט די נגידים, געווויינטליך, הינטער די אויגען, זיי געמאכט מיט דער בלאָטע.

— זלאָדייעווקע — א שענע שטאָדט, ברענען זאָל זי! וואָס שווייגען זיי, די נגידים אונזערע, א ווייסטען סוף זאָלען זיי האָ־

א סך שמאַטעס איינגעדעקט, די אויגען אַרויף, די ליפּען פער־שמאַכט, רעדט פון היץ, עס קלעפּט זיך נישט א וואָרט צו א וואָרט, — האָט זי אָנגעהויבען צו ברעכען די הענד, שלאָגען זיך קאָפּ אָן וואַנד, וויינען, יאָמערען און קלאָגען מיט דעם נוסח, וואָס מע בעוויינט א טוידטען:

— וועה איז מיר, ווינד איז מיר, א דונער איז מיר א גרוי־סער! אויף וועמען לאָזט דו מיך אי־בער מיט מיינע קליינע קינ־דער?!...

און די קינדער, נאַקעטע און באָרוועסע נעבאַך, האָבען זיך צונויפגעקליבען אַרום דער אָרעמער מאַמע און האָבען איהר גע־האָלפען וויינען. די עלטערע האָבען געוויינט שטילערהייד, בע־האַלטען די פּנימ'ער, געשלונגען די טרערען; און די קלענערע, וואָס האָבען נישט פערשטאַנען, וואָס דאָ טהוט זיך, האָבען גלאַט געוויינט אויף א קול, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער; און אפילו גאָר דאָס קליינטשקע, א יונגעלע פון א יאָהר דריי, מיט איין אויסגעמוטשעט געל פּנימ'על, האָט זיך צוגערוקט צו דער מוטער מיט זיינע אויסגעבויגענע קרומע פיסלעך און מיט'ן גראָבען בייכעלע, ביידע הענטלעך אַריינגערוקט אין קעפּעל און האָט גע־נומען גאָר א הויכען טאָן: „מאַמע, וויל עעעסען!!!" דאָס אַלס־דינג אינאיינעם איז געווען אַזא מין געזאַנג, וואָס א פרעמדער מענש האָט נישט געקאָנט בשום אופן שטעהן דערביי; ווער ס'איז אַריינגעקומען צום שניידער אין שטיבעל אַריין, איז ער באַלד אַרויסגעלאָפען פון דאָרטען א צעטראָגענער, מיט א צעבלוטיגט האַרץ און מיט א צעבראָכען געמיט, און אַז מע האָט איהם א פרעג געטהאָן: וואָס טהוט עפּיס שמעון־אלי? — האָט ער א מאַך געטהאָן מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „אַז אָך און וועה איז איהם!"... עטליכע ווייבער, נאָהענטע שכנות, זענען געשטאַ־נען די גאַנצע צייט מיט פערוויינטע פּנימ'ער, מיט רויטע נעזער, געקוקט ציפּה־ביילה־רייזה'ן גלייך אין די אויגען אַריין, געמאַכט בשעת מעשה משונה מאָדנע פּיסקעס, צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ,

— ווער איז געפאָהרען אויף וועמען? — פרעגט אַ איד און שטעקט־אַריין דעם קאָפּ אין רעדעל אַריין. — שמעון־אַלי אויף דער ציעג, צי די ציעג אויף שמעון־אַלי'ן?

דער גאַנצער עולם שיסט־אויס אַ געלעכטער.

— אַז אָך און וועה איז צו אַייך מיט אַייער געלעכטער! — רופט זיך אָן אַ איד אַ בעל־מלאכה. — אידען מיט בערד! באַ־ווייבטע! טאַטעס פון קינדער! שעמען מעגט איהר זיך אין אַייער ווייטען האַלז אַריין! וואָס האָט איהר זיך צונויפגעקלויבען אַהער צו לאַכען? איהר זעהט נישט, אַז דער שניידער איז אויס מענטש, נעבאַך טוידט־קראַנק? בעסער פיהרט איהם אָפּ אַהיים און שיקט רופען דעם רופא, נישט שטעהן אָט־אַ־דאָ און שטשירען די צייהן, אַ רוח אין אַייער טאַטענ'ס טאַטען אַריין!!!

די דאָזיגע ווערטער האָט דער בעל־מלאכה אויסגעשאָסען, ווי פון אַ האַרמאַט, און דער עולם האָט אויפגעהערט צו לאַכען. דער האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן נאָך וואַסער, דער איז אַוועקגעלאָפען צו יודעל דעם רופא. מע האָט גענומען שמעון־אַלי דעם שניידער, מחילה, אונטער די הענד און מע האָט איהם אָפּגעפיהרט אַהיים און אַריינגעלעגט אין בעט אַריין. באַלד איז געקומען צו לויפען יודעל דער רופא מיט זיין גאַנץ קלאַפּערגעצייג און האָט איהם געגעבען „גרויס ראַטוניק": ער האָט איהם געשטעלט באַנקעס און פיאַווקעס און געשלאָגען צו דער אָדער, געצאַפּט בלוט אָהן אַ שיעור.

— וואָס מעהר בלוט מע וועט איהם אָפּצאַפּען, — אַזוי האָט יודעל אַליין געזאָגט — וועט אַלץ זיין בעסער, מחמת אַלע שלאַפּ־קייטען, ניט דאָ געדאַכט, נעמען זיך פון אינוועניג, פון די „גע־בליטען". — אַזוי האָט יודעל דער רופא געגעבען צו פערשטעהן די „חכמת הדאָקטאָריע", און האָט צוגעזאָגט, אַז אויף דער נאַכט, אם ירצה השם, וועט ער אַריינקומען נאָך אַ מאָל. און אַז ציפּה־ביילה־רייזה האָט אַ קוק געטהאָן אויף איהר מאַן, ווי ער ליגט נעבאַך, דער שלים־מזל, אויף דעם צעבראָכענעם טופּטשאַן, מיט

באמבע. וועך? וואם? דער שענער בחור שטעהט, ער וויל נישט אפטרעטען פון'ם שניידער אויף א מינוט אפילו! שמעון־אלי פרובט זיך לאזען געהן א פאר טריט — ער געהט איהם נאך; ער נעמט זיך רעכטס — געהט ער רעכטס; ער נעמט זיך לינקס — ער געהט לינקס...

— שמע ישראל! — שרייט־אוים שמעון־אלי נישט מיט זיין קול און לאזט זיך לויפען אין דער וועלט אריין. און אזוי ווי ער לויפט, דאכט זיך איהם, אז עמיצער יאגט איהם און מעקעט איהם נאך אויף א דין ציעגען קול'כעל און רעדט צו איהם, ווי א מענש, און זינגט, ווי א חזן:

— מ־־־לך ממית ומחיה!... ונ־א־א־א־א־א־מן אתה להחיות מתים!...

קאפיטעל יא.

בבוקר — אין דער פריה, אז אידען זענען אויפגעשטאנען געהן דאוונען, ווייבער — אין מארק אריין, און מיידלעך — צו דער טשערעדע, האט מען געפונען שמעון־אלי דעם שניידער זיצען אויף דער ערד, און נעבען איהם די שענע ציעג זיצט, די פיסלעך אונטער זיך, מעלה־גרה'ט און שאקעלט מיט'ן בערדעל. מע געהט־צו צום שניידער, מע רעדט צו איהם — ער ענטפערט נישט א וואָרט; ער זיצט און קוקט, ווי א להמענער נולם... איז באלד געוואָרען א רעדעל, איין אנגעלאף פון דער גאָרער שטאָדט, א גערעדעריי, א ליארעם, א געפילדער ביז'ן הימעל: שמעון־אלי... ציעג... שמע־קולנו... גלגול... ליץ... וואווקעלאקע... נישט־גוטער... פארשטעלט... געפיהרט... געפאהרען רייטענדיג א גאנצע נאכט... נעמוטשעט... פארמוטשעט"... בשעת מעשה זענען גע־פלויגען געוג לינענס: איטליכער האט דערצעהלט, אז ער האט אליין געוהען איהם פאהרען רייטענדיג...

ער צעלאַכט זיך און שרעקט זיך איבער פאַר זיין אייגענעם געלעכטער. בשעת מעשה געהט ער דורך פאַרביי דער „קאַלטער שוהל", וואָס האָט אַ שם מיט איהרע מתים, וואָס דאַוונען דאָרטען אַלע שבת־צו־נאַכטס, אָנגעטהאָן אין ווייסע קיטלען און אין טלית, און עס דאַכט זיך איהם, ווי ער הערט עפּים אַ מין געזאַנג: או־או־או! ווי אַ ווינד, וואָס בלאָזט אין קוימען אַריין ווינטער ביינאַכט... ער טרעט־אַפּ פון דער „קאַלטער שוהל", לאָזט זיך געהן אין דער גוי'עשער גאַס, דערהערט ער אַ קול „פּ צ ס ס ס!" דאָס פייפט אַ פּוהאַטש, וואָס האָט זיך פערקליבען גאַנץ אויבען, אויפ'ן שפּיץ קלויסטער... עס פאַלט אויף איהם אָן אַ שרעקליכע מרה־שחורה, אַ פּחד, מיט סכנת־נפשות! נאָר ער שטאַרקט זיך, ער מאַכט זיך אַ האַרץ און ויל זאָגען עפּים אַ פּסוק, אַזעלכען, וואָס מע זאָגט ביינאַכט, אַז מע זאָל קיין מורא נישט האָבען; האָט ער אָבער פערגעסען דעם פּסוק, ארויסגעפלויגען פונ'ם קאָפּ! און מעשה־שטן, קומען איהם אָקעגען דוקא אַלערליי מוראַ'דיגע בילדער פון בעקאַנטע, וואָס זענען שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט... און ער דערמאַנט זיך אָן אַ סך שרעקליכע מעשיות, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט אויף זיין לעבען: מעשיות מיט שדים, מיט רוחות און מיט לצים אינ'ם געשטאַלט פון קעלבלעך... מעשיות מיט שרעטעלעך, וואָס לויפען ווי אויף רעדלעך, מיט וואַווקע־לאַקעס, וואָס געהען אויף די הענד, מיט מינים בעשעפענישען, וואָס קוקען אויף איין אויג... מעשיות מיט לעבעדיגע מתים, וואָס געהען־אום אין עולם התוהו, אָנגעטהאָן אין תכריכים... שמעון־אלי פועל'ס ביי זיך, אַז די דאַזיגע ציעג, וואָס ער פיהרט זיך מיט איהר ארום, איז נישט קיין ציעג, נאָר אַ גלגול, אַדער אַ ליץ, וואָס אָט באַלד שטעלט ער איהם ארויס אַ צונג אויף צעהן ארשין, אַדער ער טהוט אַ פּאַטש מיט די פליגעל און טהוט אַ געשריי איבער דער גאַנצער שטאַדט: „קו־קאַ־רי־קו!"... שמעון־אלי פיהלט, אַז עס הויבט זיך איהם דער מח; שטעלט ער זיך אָפּ אויף אַ ווייל, בינדט־אָפּ דעם גאַרטעל; ער ווייל פּטור וועלען פון דער

געוואנד אין דרויסען, זיך איבערגעדעקט מיט די געלע לייליעבער איבערˊן קאָפּ, געהאָפּעט גאנץ געשמאק און געזעהען זיסע חלומות: חלומות פון פּריון אויפˊן יריד, פון לייזונג א סך, פון א פערˊדיענסטל א גראָבס; חלומות פון א פּריץ זעהר א וואויליען, פון א געשעפּטל א גוטס; חלומות פון א שטיקל ברויט, פון פּרנסה בכבוד און פון כבוד אליין — פערשיידענע חלומות!... מע זעהט נישט אויף דער גאַס קיין לעבעדיגען נפש; מע הערט נישט קיין פּיפּס אין ערגיץ, — אפילו די יאטקע־הינד, וואָס האָבען זיך געגנוג אָנגעבילט און אָנגעמאָרדעוועט דורכˊן טאָג, האָבען זיך איינגעˊנאָרעט צוויישען די קלעצלעך, בעהאלטען די מאָרדעס צווישען די לאָפּעס — און שא! זעלטען־זעלטען האָפּט זיך ארוים ביי זיי א האלבער „האו", בשעת עס חלומˊט זיך זיי עפּים א ביינדעל, וואָס אנדערע הינד שארפען זיך דערויף די צייהן, אָדער בשעת עס דאכט זיך זיי, אז א פליעג האָט זיך פערקליבען אין אויהער אריין און רויימט זיי אַיין א סוד... זעלטען־זעלטען פליהט־דורך א נאָרישער זשוק מיט צעלאָזטע פליגעל, דרעהט זיך און שוועבט אין דער לופטען אויף איין אָרט, זשומעט ווי א סטרונע פון א באס און וועדט מאכט: זששששש!!, טהוט א פאל אָן דער ערד און וועדט אנשוויגען... אפילו דער שטאָדט־שומר, וואָס אלע נאכט געהט ער ארום, היט די קלייטען און קלאָפּט מיט צוויי שטעקלעך: קלא! קלא!... קלא! קלא!... האָט היינטיגס מאל, ווי אויף־צו־להכעיס, אויסגעטרונקען, האָט זיך צוגעשפּארט צו א וואנד און איז געˊשמאק אנשלאָפּען געוואָרען... אין דער דאָזיגער שטילער נאכט דרעהט זיך אום שמעון־אלי דער שניידער איינער אליין איבער דער גאנצער שטאָדט, און ער וויסט נישט, צי זאל ער געהן, צי זאל ער שטעהן, צי זאל ער זיצען... און ער געהט־ארום און רעדט צו זיך אליין שטילערהייד:

— ואתא שונרא ואכלה לגדיא — נע מאלא באבא חלאָ־פּאָטע — קופּילע סאבי קאָנא!... לאָז קומען א פאָהיבעל אויף דער דאָזיגער ציעג! א ציעג?... ח־ח־ח־חד גדיא! חד גדיא!

זי זיך אָן און הויבט דאָס אויף. זי נעמט דאָס קניילעכין בייוועל און לאָזט זיך געהן, טהוט דאָס איהר אַ שפּרונג אין פּנים אַריין און אַ פאַל אויף דער ערד. בויגט זי זיך אָן מסתמא נאָך אַ מאָל און הויבט דאָס אויף, טהוט דאָס איהר וויעדער אַ שפּרונג אין פּנים אַריין און אַ פאַל אויף דער ערד. בויגט זי זיך וויעדער אַ מאָל אָן, נעמט דאָס וויעדער אַ מאָל, טהוט דאָס איהר וויעדער אַ שפּרונג אין פּנים און אַ פאַל אויף דער ערד. איז זי זיך מיישב און טהוט אַ שפּיי אויפ'ן קניילעכין בייוועל (חאַפּט דאָס דער וואַטענמאַכער!), און וויל שוין געהן אַהיים. זי טהוט אַ קוק — דאָס קניילעכין בייוועל קאַטשעט זיך איהר נאָך; זי פּרובט זיך לויפען — דאָס קניילעכין בייוועל קאַטשעט זיך. בקיצור, זי איז געקומען אַהיים אַ טוידטע נעבאַך, געפאַלען חלשות, און האָט נאָכדעם אָפּגעקרענקט אפשר אַ יאָהר כסדר. וואָס, מיינט איהר, איז דאָס געווען, אַשטייגער? אַנו, טרעפט?...

— עט! כולם אהובים, כולם ברורים — אַלע ווייבער זענען אויף איין שניט! — זאָגט שמעון־אלי. — ס'איז באַבסקי מעשיות, פּוסטע מיהלען, באָאַרעס, פּידרוך מיט לאַקריצע! מע זאָל זיך וועלען צו־הערען, וואָס ווייבער פּלעטשען, וואָלט מען באַדאַרפט מורא האָבען פאַר'ן אייגענעם שאָטען, ככתוב, ווי אין פּסוק שטעהט געשריבען: נשים דעתן קלות — ווייבער זענען גענז... נאָר גאָר נישט, היום הרת עולם — נישט געזאָרגט! האָט אַייך אַ גוטע נאַכט.

און שמעון־אלי דער שניידער לאָזט זיך געהן ווייטער.

די נאַכט האָט זיך אויסגעשטערענט. די לבנה האָט געשפּאַ־ציערט צווישען שטיקער וואָלקען, וואָס זעהען־אויס, ווי הויכע טונקעלע בערג, בעלעגט מיט זילבער. מיט אַ האַלבען פּנים האָט די לבנה אַראָפּגעקוקט אויף דער שטאָדט זלאָדייעווקע, וואָס האָט געהאַלטען אין רעכטען שלאָף. אַ טייל בעלי־בתים, וואָס האָבען מורא פאַר וואַנצען, האָבען זיך אַריבערגעפּעקעלט מיט'ן בעט־

און עס לאָזט זיך אויס מיט די ווערטער:

„איך האָב דיך ליעב, דושינקע,
גאָר אָהן איין עק,
איך קאָן אזש ניט לעבן אָהן דיר!"

אָט דאָס איז געווען האָרעל די אקציזניטשקע, און פאַר איהר האָט דאָס אונזער שנייִדער אויסגענאָסען זיין ביטער האָרץ: דער־צעהלט אַלסדינג, וואָס ביי איהם אויף דער נשמה טהויט זיך, און געבעטען, זי זאָל איהם געבען איין עצה: וואָס טהוט מען?

— וואָס טהוט מען? איהר זענט דאָך עפּים יאָ, ווי דוד המלך זאָגט אין שיר־השירים: שחורה אני ונאוה — ווער ס'איז שען, איהר זענט ביידע זאָבען... גיט מיר איין עצה: וואָס טהוט מען?

— וואָס זאָל מען טהון? — זאָגט צו איהם האָרעל און שפייט־אויס. — איהר זעהט דען נישט, אז ס'איז א גלגול? וואָס וועט איהר זיך האַלטען מיט דער באָמבע? נעמט און וואַרפט איהם אַרויס צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! איהר קאָנט נאָך האָבען, חס ושלום, דעם אייגענעם פסק, וואָס מיין מוהמע פּערעל האָט געהאַט, לאָז זי זיין ווייט אָפּגעשיידט פון מיר, זי איז שוין אויף דער אמת'ער וועלט.

— דהיינו? — פרעגט שמעון־אלי דערשראָקען.

— דהיינו, — זאָגט האָרעל מיט א זיפץ — מיין מוהמע פּערעל, עליה השלום, איז געווען איין עהרליכע אידענע, א כשר'ע. אונזער משפּחה זענען אַלע עהרליכע... חאָטש דאָ, אין דעם וויסטען זלאָדייעווקע, פאַרברענט זאָל דאָס ווערען, האָט מען ליעב בארעדען איטליכען באזונדער, געוויינטליך, הינטער די אויגען, וואָרום אין די אויגען זענען זיי גרויסע חליפת'ניקעס, קוצעני־מוצעני... בקיצור, מיין מוהמע פּערעל, עליה השלום, איז איינמאָל געגאַנגען אין מארק, זעהט זי: עס ליגט א קנייִלעכין בייוועל קומט צו־נוטץ; בויגט איז זי זיך מיישב: א קנייִלעכין בייוועל קומט צו־נוטץ; בויגט

האָרעל די אָקציזניטשקע איז געווען א ווייבעל איין אלמנה, א „מאַנסביל־שער קאָפּ", אויסגעבונדען מיט גאַנץ „נאַטשאַלסטוועס" און א גוטע שוועסטער מיט אַלע בעלי־מלאכות אין שטאָדט. פון וואַנען נעמט זיך דער נאָמען „אָקציזניטשקע"? איבער א מעשה, וואָס זי איז מיידעלווייז געווען זעהר א שענע, א יפת־תואר; האָט איין אָקציזניק, זעהר א רייכער, זי דערזעהען אייגמאָל דורכ־פאָהרענדיג פאַרבי זלאָדייעווקע, בשעת זי האָט געטראָגען גענז צום שוחט; האָט זי דער אָקציזניק אָפּגעשטעלט און א פרעג געטהאָן:

— מיידעל, וועמענ'ס ביזט דו?

האָט זי זיך פערשעמט, צעלאַכט און איז אַנטלאָפען גע־ווארען; האָט מען איהר פון דעמאָלט אָן א נאָמען געגעבען „די אָקציזניטשקע"... אַנדערע זאָגען, אז דער אָקציזניק איז געווען בייַ איהר נאָכדעם אין דער היים, געהאַט מיט איהר טאַטען, נחמיה ווינאָקור, געוואָלט פאַר איהר חתונה האָבען, זי נעמען ווי זי שטעהט און געהט און נאָך צוצאָהלען איהר טאַטען אין בייטעל אַריין. איז שוין כמעט געווען „תנאים", האָט דאָס שטעדטעל זי געפומען אין די מיילער אַריין, איז צעקראָכען געוואָרען דער שידוך, און זי האָט גאָר חתונה געהאַט נאָכדעם א שטילע חתונה פאַר עפים א שלים־מזל, א חולה־נופל'דיגען; האָט זי שטאַרק געווינט, נישט געוואָלט געהן צו דער חופה, האָט זיך דעמאָלט די גאַנצע שטאָדט געוויינט. מע האָט געזאָגט, אז זי איז גאָר געווען פערקאָכט אינ'ם אָקציזניק, און מע האָט געמאַכט א ליעדעל אויף איהר, וואָס ווייבלעך און מיידלעך זינגען דאָס נאָך ער היום אין זלאָדייעווקע: דאָס ליעדעל הויבט זיך אָן מיט די ווערטער:

„די לבנה האָט געשיינט,
האַלב נאַכט איז געווען —
און האָדעלע זיצט בייַ דער טיר..."

קאפיטעל י.

בלילה ההוא — אין יענער נאכט האָט געשיינט די לבנה און האָט אַראָפגעקוקט אַראָפּ אויף זלאָדייעווקע מיט איהרע פינ־סטערע האַלב־איינגעפאַלענע הייזלעך, וואָס שטעהען צונויפגע־קוועטשט, אָהן הויפען, אָהן בוימלעך, אָהן פּאַרקאַנס. ווי א בית־עלמין זעהט אויס ביי נאכט די שטאָדט, איין אַלטער בית־עלמין מיט אַלטע מצבות, וואָס א סך פון זיי שטעהען אָנגעבויגען כורעים, און א סך וואָלטען שוין לאַנג איינגעפאַלען, ווען זיי זאָלען נישט זיין אונטערגעשפּאַרט מיט קלעצער. און חאָטש די לופט איז דאָרט נישט אַזוי פויגעלדיג, און די ריחות פונ׳ם מאַרק און פונ׳ם שוהלהויף זענען עפּים נישט אַזוי געשמאַק, און דער שטויב איז געדיכט און שטעהט הויך ווי א מויער, — פון דעסטוועגען זענען אַלע מענשען ארויס, ווי טאַראַקאַנעס פון די לעכער, אידען און ווייבער, אַלטע לייט און קלייניע קינדער, „חאַפּען א לופטל“ נאָך דעם הייסען ברענדיגען טאָג. דער עולם האָט זיך אויסגע־זעצט אויף די שוועלען א ביסעל שמועסען, פּלאַפּלען דברים בטלים, אָדער גלאַט אַזוי קוקען ארויף אין הימעל אריין, בעטראַכטען די צורה פון דער לבנה, מיט די מילי־מילאַסען שטערען, וואָס אז מע זאָל זיין מיט אַכצעהן קעפּ, איז אוממעגליך זיי איבערצוצעהלען!

אין יענער נאכט האָט זיך שמעון־אלי דער שניידער ארומ־געדרעהט איינער אַליין אין אַלע הינטערגעסלעך מיט׳ן תכשיט, וואָס ער האָט אַיינגעהאַנדעלט אין קאָזאַדאַיעווקע, זיך געהיט פּאַר די וויסע־חברה׳ניקעס, מע זאָל איהם נישט דערזעהען. ער האָט געעכענט, אז עס וועט ווערען טאָג, זאָל ער זיך וויעדער לאָזען אין וועג אריין, און דערווייל האָט ער זיך אריינגעחאַפּט צו האָדעל דער אַקציזניטשקע אין שענקעל, נעמען פּאַר האַרצווהטיג א ביסעל ברענפען און אויסרעדען זיך א ביסעל דאָם האַרץ, זיך האַלטען מיט איהר אַיין עצה מכח דעם אומגליק, וואָס ער האָט אויף זיך געזומען.

זאָגען: מיר האָבען נישט געטהאָן קיין אומרעכט — און אַזוי טהוט זיך ניט ביי אידען! מיר אַלע, וואָס שטעהען אונטען גע'חתמ'עט, זאָגען עדות, אַז דער דאָזיגער שניידער איז אַיין אָרע־מער בעל־מלאכה און אַ מטופל מיט קינדער, וואָס איז זיך מפרנס עהרליך מיט אייגענער האָרעוואַניע, און דוד המלך האָט דאָך שוין לאַנג געזאָגט אין תהלים: יגיע כפיך כי תאכל — די מידעקייט פון דיינע הענד, אַז דו וועסט טהון עסען, וועט דיר זיין אַז וואויל און גוט, זאָגען אונזערע חכמים: דער פשט איז: וואויל אויף דער וועלט און גוט אויף יענער וועלט. בכן, טהוען מיר אַייך בעטען, איהר זאָלט באַלד חוקר ודורש זיין דערייף, וואָס ס'איז געטהאָן געוואָרען, און אַייער משפט זאָל אַרויס ווי די זון, און איהר זאָלט מקיים פסק זיין איינס פון די צוויי: אָדער מע זאָל אומקעהרען דעם שניידער זיין געלד בשלימות, אָדער מע זאָל איהם אַרויסגעבען זיין ציעג, וואָס ער האָט געקויפט, מחמת די ציעג, וואָס ער האָט געבראַכט צו פיהרען, איז נישט קיין ציעג!... דאָס קאָן אַייך די גאַנצע שטאָדט געהן שוועהרען אַ שבועה דאורייתא... און לאָז זיין שלום צווישען אידען, ווי אונזערע חכמים האָבען געזאָגט: נישטאָ נאָך אַזאַ געבענשט כלי פאַר אידען ווי שלום. שלום זאָל זיין צו אַייך, שלום צום ווייטערסטען און צום נאָהענ־סטען, שלום צו אַלע אידען, אָמן!

„פון אונז אַייערע קנעכט, וואָס אַייער מינדסט פינגערעל איז גרעבער פון אונזערע לענדען.

„נאום הרב בהרב ז"ל... ונאום הרב בהרב ז"ל... ונאום ברוך קאַפּאָטע, זרח פּופּיק, פישעל וויקידיילאָ, חיים קוויטש, ניסל קאַטשען, מאָטעל שאָלעכץ, יהושע־העשעל קישקיש."

פאר זיי, אייננעלעגט די וועלט: סטייטש, וואו איז דאס געהערט געווארען אזא רציחה, מע זאל דערטאפען איין ארעמען אידען א שנייידער, אויסנארען ביי איהם די לעצטע עטליכע קערבלעך, איהם פערקויפען כלומרשט א ציעג און אריינשטופען איהם דער רוח וויסט וואס שוין דאס אנדערע מאל? אזא מעשה האט זיך דאך נישט פערלאפען אפילו אין סדום!...

און דער רב מיט די דיינים מיט די איבעריגע „שבעה טובי העיר" האבען אויסגעהערט די טענות, האבען זיך צונויפגעקליבען אוף דער נאכט אלע ביי׳ם רב אויף איין אסיפה, און ס׳איז געבליבען, מיט זאל טאקי דא אויפ׳ן ארט אנשרייבען א רעכטען בריעף צו די קאזאדאיעווקער רבנים, דיינים און די איבעריגע „שבעה טובי העיר". און די זלאדייעווקער רבנים, דיינים און די איבעריגע „שבעה טובי העיר" האבען זיך אוועקגעזעצט און האבען אנגעשריבען א בריעף צו די קאזאדאיעווקער רבנים, דיינים און די „שבעה טובי העיר" אויף לשון־הקודש אין זעהר א שענער מליצה. אט איז דער בריעף אות באות:

„לכבוד צו די רבנים, דיינים, חכמים, גאונים מפורסמים, זייליען פון דער וועלט, וואס דאס גאנצע הויז פון ישראל איז אנגעלעהנט אויף זיי. פריער זאל זיין צו אייך און פריעד זאל זיין צו אלע אידען פון דער הייליגער קהלה אין קאזאדאיעווקע און אלדאס גוטס זאל טהון רוהען אויף זייערע קעפ, אמן.

„היות כפי אונזערע אויהערען האבען געטהאן הערען, אז ס׳איז געטהאן געווארען זעהר א גרויסע עולה צו איינעם פון אונזערע שטאדט־לייט, רב שמעון־אלי ב״ר בענדיט־לייב חייט, וואס מע רופט איהם שמעון־אלי שמע־קולנו, היינו: צווי פון אייערע לייט, המלמד רב חיים־חנה מיט זיין פלונית מרת טעמע־ניטעל שתחיה, האבען אויסגענארט מיט קלוגשאפט ביי אונזער שנייידער געלה, סך זיבעטהאלבען רובעל זילבער, וואס זיי האבען אריינגעטהאן צו זיך אין די כלים און האבען אפגעווישט די ליפען און

מיט לייזער־וואלפ׳ס פערדעל, וואס מע האט דאס געמוזט ארויס־פיהרען הינטער דער שטאדט, הרג׳ענען און מקבר זיין אין תכריכים?... צי, אשטייגער, ווער האט נישט געהערט די מעשה מיט׳ן פערטעל עוף, וואס בשעת מע האט דאס דערלאנגט שבת צום טיש, האט דאס אנגעהויבען צו ריהרען מיט׳ן פליגעלע?... וכדומה אזעלכע אמת׳ע מעשיות.

או שמעון־אלי׳ס האט זיך געלאזט געהן ווייטער, האבען איהם א גאנצע קאמאנדע פון חדר־יונגלעך בעגלייט מיט כבוד. זיי האבען איהם נאכגעשריגען:

— הורא, שמע־קולנו! הורא, מעלקענדיגער שניידער!

דער גאנצער עולם האט זיך געהאלטען ביי די זייטען פון געלעכטער.

דא האט שוין שמעון־אלי׳ן אנגענומען פאר׳ן הארצען; געזוג ער האט אזא איין אומגליק, מאכט מען נאך פון איהם חוזק! איז ער אוועק מיט דער ציגע איבער דער שטאדט, האט געמאכט א גוואלד צווישען חברה „פ ו ע ל־צ ד ק״: סטייטש, וואס שווייגט מען? ער האט זיי דערצעהלט די גאנצע מעשה, וואס מע האט איהם אפגעטהאן אין קאזאקיעווקע, זיי בעווייזען די ציגע... האט מען באלד געשיקט נאך בראנפען, און ס׳איז געבליבען, מע זאל געהן צום רב, צו די דיינים און צו די איבעריגע „שבעה טובי הע׳ר״, מע זאל שרייען פאר זיי, איינלעגען די וועלט: סטייטש, וואו איז דאס געהערט געווארען אזא רציחה, מע זאל דערטאפען איין ארעמען אידען א שניידער, ביי איהם אויסנארען די לעצטע עטליכע קערבלעך, איהם פערקויפען כלומרשט א ציגע און אריינ־שטופען איהם דער רוח ווייסט וואס? און נאך מאכען פון איהם חוזק שוין דאס אנדערע מאל? אזא מעשה האט זיך דאך נישט פערלאפען אפילו אין סדום!

און חברה „פ ו ע ל־צ ד ק״ זענען געקומען צום רב, צו די דיינים און צו די איבעריגע „שבעה טובי־העיר״, האבען געשריגען

האָט געבראַכט; האָט זי געחאַפּט דאָס טעפּעל און איז אַוועק אין הויז אויסמעלקען די ציעג. און עס האָט נישט לאַנג געדויערט און ציפּה־ביילה־רייזה איז אַריינגעלאָפען אין שטוב אַריין שוין אָהן ווערטער; זי האָט אָנגענומען שמעון־אלי'ן מחילה פון הינ־טען ביי'ם קאָלנער און האָט איהם מיט דריי גוטע סטוסאַקעס אַרויסגעוואָרפען מיט דער שענער ציעג אינאיינעם „צו אַלדי שוואַר־צע וויסטע פינסטערע יאָהר!"...

געבליבען אין דרויסען מיט דער שענער ציעג, האָבען זיך אַרום דעם שניידער צונויפגעקליבען אַ גאַנץ רעדעל אידען, ווייבער און קינדער, און האָבען אויסגעהערט די חדושים, וואָס שמעון־אלי האָט זיי דערצעהלט, אַז די דאָזיגע ציעג, וואָס ער האַלט אויפ'ן גאַרטעל, איז נאָר דאָרט, אין קאָזאָדאָיעווקע, אַ ציעג, וואָס מעלקט זיך און גיט מילך, נאָר קוים קומט ער מיט איהר אַהער, אַזוי ווערד זי אויס ציעג... שמעון־אלי האָט געשוואָרען מיט כל השבועות, מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז ער אַליין האָט געזעהען מיט זיינע אויגען, ווי מע האָט זי אויסגעמאָלקען ביי'ם רב אין שטוב און אָנגעמאָלקען אַ פול מעלקשעפּעל מיט מילך... אַ סך מענשען האָבען זיך אָפּגעשטעלט, בעטראַכט די ציעג גאַנץ ערנסט, איבערגעפרעגט די מעשה נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, און שטאַרק גע'חדוש'ט זיך... אַנדערע האָבען געלאַכט, געמאַכט חוזק און געזאָגט ווערט־לעך, און אַנדערע האָבען געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, אויסגעשפּיגען און אַ זאָג געטהאָן:

— אַ שענע ציעג! ס'איז אַזוי אַ ציעג, ווי איך בין אַ רביצין.

— וואָס דען איז דאָס?

— אַ גלגול! איהר זעהט ניט, אַז ס'איז אַ גלגול?...

— דאָס וואָרט „גלגול" ווערד אונטערגעחאַפּט פונ'ם גאַנצען עולם; עס ווערען דערצעהלט אַלערליי מעשיות פון גלגולים, וואָס האָבען זיך געטראָפען דאָ אין זלאָדייעווקע, אין קאָזאָדאָיעווקע, אין יאַמפּעלי, אין פּישי־יאַבעדע, אין חאַפּלאַפּאָוויטש, אין פּעטשי־חוואָסט — אויף דער גאַנצער וועלט! ווער ווייסט נישט די מעשה

— נענוג! נענוג! — מאכט דער רענדאר, שפייט־אויס און פערוואַרפט מיט די הענד. — נענוג דיר שוין צו דערצעהלען אקעגען נאכט אזעלכע מעשיות!

— זייט מיר נעזונט, רב דאדי, האָט קיין פאראיבעל נישט, וואָס איך האָב אייך א ביסעל דעקוטשעט; איהר ווייסט אליין, אז איך בין נישט שולדיג, ככתוב, ווי אין פסוק שטעהט: לא הי ו דברים — ניע מיעלא באבא חלאפאטע... א גוטע נאכט!

קאפיטעל ט.

כשבא החיט — אז דער שניידער איז געקומען אהיים, איז ער אריין אין שטוב אריין מיט א ירגזון, גאנץ בריטליך, און האָט געוואלט געבען א פעטשאטעק זיין ווייב, ווי זי איז ווערטה; נאר ער האָט זיך איינגעהאלטען מיט אלע כחות. ער האָט זיך געטראכט: „עט, א אידינע בלייבט א אידינע! לאז מיינם איבער־געהן!" און פון דרך־שלום וועגען האָט ער דערצעהלט פאר זיין ווייב א שענעם ליגען.

— הערסט דו, ציפה־בייליה־רייזה מיין ברודער? פאר מיר האָט מען, אפנים, פארט דרך־ארץ. מילא, וואָס דער מלמד מיט דער מלמ'קע האָבען פון מיר געהאט — בין איך דיר מוחל; איך האָב זיי געגעבען, וויפיעל עס איז אין זיי אריין! און חוץ לזה האָב איך זיי אוועקגעשלעפט צום רב, האָט דער רב אפגע־פסק'ענט, אז זיי באדארפען צאהלען קנס, וואָרום אז אזא איד, ווי שמעון־אלי, קומט צו זיי האנדלען א ציעג, באדארף זיין ביי זיי דער גרעסטער כבוד, וואָרום אט דער שמעון־אלי, זאָגט דער רב, איז א איד קאטארי וועלכער...

ציפה־בייליה־רייזה האָט אבער מעהר נישט געוואלט אויס־הערען די שבחים, וואָס מע לענט אויף איהר מאן. זי האָט שוין געוואלט אנקוקען וואָס גיכער די אמת'ע ציעג, וואָס איהר מאן

— זאָגט נאָר, מיין ליעבער קרוב, איהר זענט דאָך עפּיס אַ איד, וואָס קאַטאָרי איהר זענט נישט קיין נאַר, כלעבען, און איהר קעהרט זיך אָן מיט אַלערליי מענטשען; זאָגט מיר נאָר, איהר גלויבט אין כשוף? פאַרבלענדעניש?

— דהיינו? — פרעגט איהם דאָדי תמ'עוואַטע.

— דהיינו — זאָגט שמעון־אלי — אַ דבוק, אַ לץ, אַ נישט־גוטער, אַ גלגול?...

— אַקעגען וואָס זאָגסט דו דאָס? — מאַכט דאָדי מיט אַ תמ'עוואַטען פּנים און פּיפּקעט מיט'ן לולקעלע.

— איך שמועס עס גלאַט אַזוי אַקעגען דרינען. — זאָגט „שמעון־אלי שמע־קולנו" און הערט נישט אויף צו רעדען פון גלגולים, פון מכשפים, פון מכשפות, שדים און רוחות, לצים, שרע־טעלעך, וואָווקעלאַקעס. דאָדי הערט־צו כלומרשט מיט קאָפּ, פּיפּ־קעט מיט'ן לולקעלע; נאָכדעם שפּייט ער אויס און רופט זיך אָן צום שניידער:

— דו ווייסט, שמעון־אלי, וואָס איך וועל דיר דערצעהלען? איך וועל היינטיגע נאַכט, דאַכט מיר, מורא האָבען שלאָפען. איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, פאַר מתים האָב איך תמיד מורא גע־האַט, נאָר פון היינט אָן הויב איך שוין אָן גלויבען אין גלגולים און אין לצים אויך...

— אַ ברירה האָט איהר? — מאַכט צו איהם דער שניי־דער. — פּרובט נישט גלויבען! אַנו, לאָז זיך נאָר אַריינחאַפּען צו אַייך עפּיס אַ רעכטער לץ און אָנהויבען פּראַווען זיינע רעכטע שטיק: איבערקעהרען אַייך די דייזשע באָרשטש, אויסגיסען דאָס וואַסער, אויסטרינקען אַלע קריגלעך, איבערברעכען אַייך אַלע טעפּ־לעך, פאַרקניפּען די ציצית פונ'ם טלית־קטן, אַריינוואַרפען אַייך אַ קאַץ אין בעט אַריין, און די קאַץ זאָל ליגען ביי אַייך אויפ'ן האַרצען, ווי צעהן פּוד משא, און איהר זאָלט זיך נישט קאָנען ריהרען, און אַז איהר וועט אויפשטעהן, זאָל אַייך די קאַץ קוקען גלייך אין די אויגען אַריין, ווי אַ זינדיגער מענטש...

דורכגעגאנגען פערביי דער דעמבענער קרעטשמע, האָט זיך שמעון־אלי געקלערט: „מכות וועסט דו ביי מיר וויסען דעם אמת!" און ער האָט פערלייקענט פֿאַר דאָדי'ן די גאנצע מעשה.

— נו, וואָס הערט זיך? — פרעגט איהם דאָדי כלומרשט נייגיעריג.

— וואָס זאָל זיך הערען? — זאָגט שמעון־אלי. — פֿאַר מיר האָט מען דרך־ארץ! מיט מיר טרייבט מען נישט קיין קאַטאַוועס, כי אדם אני ולא פארך — איך בין דאָך עפּעס נישט קיין יונגעלע! איך האָב דאָס א ביסעל געעפענט אויף זיי א פּה־קדוש, זיך פֿאַרהערט א ביסעל מיט'ן מלמד אין תורה, לאָזט זיך אויס, אז איך וויים בעסער פון איהם, וואָס אין די קלייַנע אותיות טהוט זיך... בקיצור הדבר, זיי האָבען מיך איבערגעבעטען און געגעבען מיר די ציעג, וואָס איך האָב געקויפט. אָט איז זי. נאָט אייך זי אויף א מינוט, ככתוב, ווי אין פּסוק שטעהט: הנפש קח לך והרכוש תן לי — נעמט אייך דעם נפש און מיר גיט א ביסעל בראָנפען.

„גענוג ער איז א גדלן, איז ער נאָך א ליגנער אויך!" — טראַכט זיך דאָדי דער רעגדאַר. — „מע בעדאַרף מיט איהם מאַכען נאָך א מאָל דאָס אייגענע שפּיעל און הערען, וואָס וועט ער זאָגען ווייטער?"

און צום שניידער האָט ער געזאָגט:

— איך האָב פון דיינעטוועגען, שמעון־אלי, א גלעזל אלטען „ווישניק", אויב דו האָסט חשק.

— פונ'ם יין המשומר? — מַאכט שמעון־אלי און בעלעקט זיך אוש. — מהכתיתי, ווייזט אהער, וועלען מיר אייך זאָגען א מבינות; איך וויים, אז ביי אייך דארף זיין א גוט גלעזל ווישניק, נאָר לאו כל אדם כוזב — נישט איטליכער איז דערויף א מבין.

אויסגעטרונקען דאָס ערשטע גלעזל, האָט זיך ביי אונזער שניידער אויפגעבונדען די צונג און ער רופט זיך אָן צום רעגדאַר:

נישט קיין ציעג! קומט ער צו געהן, דער שניידער, מיט א בלבול, ס'איז נישט קיין ציעג, זאגט ער! שא, ווייסט איהר וואם? אט שטעהט זי. גיט, זייט מוחל, אהער א מעלקשעפעל, וועל איך זי אויסמעלקען פאר אייך אין די אויגען!

און זי האט אנטליהען ביי דער רבי'צין דאם מעלקשעפעל און האט אויסגעמאלקען די ציעג פאר אלעמען אין די אויגען, צוגעטראגען דאם שעפעל מיט מילך איטליכען בעזונדער, פריהער, געוויינטליך, דעם רב, נאכדעם די דיינים, און נאכדעם די שבעה טובי העיר, און דעם איבעריגען עולם, און ס'איז געווארען ביי'ם רב אין שטוב א ליארעם, א געפילדער — הימעל עפען זיך! דער האט געזאגט: מע בעדארף קנס'ענען דעם זלאדייעווקער שניידער, ער זאל שטעלען משקה! דער האט געזאגט: קנס'ענען אליין איז נאך ווינציג — מע בעדארף ביי איהם צונעמען די ציעג! און דער האט געזאגט: ניין, די ציעג איז א ציעג, לאז ער זיך עלטערען מיט איהר אין עושר און אין כבוד; מע בעדארף איהם מכבד זיין מיט גוטע עטליכע פאנטאפעל און ארויסווארפען מיט דער ציעג אינאיינעם צו אלדי שווארצע יאהר!

דערזעהען אזא מעשה, האט זיך שמעון־אלי פאוואלינקע ארויסגעלאזט פון'ם רב'ס שטוב און האט געמאכט פליטה.

קאפיטעל ח.

וישא החייט את רגליו — און דער שניידער האט געגומען די פים אויף די פלייצעם און איז אוועק מיט דער ציעג אהיים גיך און געשווינד, ווי א מענש, וואם לויפט פון א שרפה. ער האט זיך ארומגעקוקט, צי מע יאגט איהם חלילה נישט נאך, און האט געדאנקט גאט, וואם ער איז ארויס „חנם איז רחף — טרוקען אהן פעטש"...

זי אָן צו טענה'ן גיך, אָהן איין אָפשטעל, און דאָס פנים בשעת מעשה פלאָמט איהר ווי א פייער.

— הערט זשע אויס, אידישע קינדער, די מעשה דערפון איז אזוי: אָט דער איד, דער זלאָדייעווקער שניידער הייסט דאָס, זאָל מיר מוחל זיין, איז... איז אָדער א משוגענער, אָדער א שכור, אָדער איך ווייס אַליין נישט וואָס! איהר האָט געהערט א מעשה? א איד קומט צו מיר צו געהן אזש פון זלאָדייעווקע אָט דער דאָזיגער, און טשעפעט זיך צו ווי א קלעק, איין מאָל פאר אלע מאָל, איך זאָל איהם פארקויפען א ציעג, איך האָב געהאט צוויי, און דערצעהלט מיר דערבי א פזמון, אז ער וואָלט קיין ציעג נישט געקויפט, ער באדארף זי אויף כ־כ־כפרות, נאָר אזוי ווי ער האָט א ווייב, ציפה־בוילה־רייזה הייסט זי, האָט זי זיך איינגעשפארט איין מאָל פאר אלע מאָל — א ציעג! און א ווייב, זאָגט ער, באדארף מען פאָלגן, איהר פארשטעהט א משל? טענה איך: וואָס געהט דאָס מיך אָן? איהר ווילט ביי מיר אוועקקויפען א ציעג, פארקויף איך אייך, דאָס הייסט, איך וואָלט קיין ציעג נאָר נישט פארקויפט פאר קיין געלט, וואָרום וואָס איז געלט? געלט איז קיילעביג. געלט געהט אוועק און א ציעג בלייבט א ציעג, ובפרט נאָך אזא ציעג — ס'איז דען א ציעג? ס'איז א מאמע, נישט קיין ציעג! קיין עין־הרע, איהר גרינג מעלקען זיך, איהר מילך געבען, היינט איהר עסען משטיינס געזאָגט, זי עסט דען עפים? איין מאָל אין טאָג א „פילע" פון קלייען, דאָס איבעריגע א ביסעל שטרוי פונ'ם דאָך פון בית־המדרש. נאָר צוריק שמועסענדיג, האָב איך מיך מיישב געווען אזוי: איך האָב דאָך, קיין עין־הרע, צוויי ציעגען, און געלט איז א יצר־הרע... בקיצור, דא האָט זיך שוין אריינגעמישט מיין מאן, זאָל לעבען, און מיר זענען דורכגעקומען מיט'ן שניידער פאר'ן מקח — מיינט איהר, וויפיעל? נישט מעהר זאָלען מיינע שונאים פארמאָגען, רבונו של עולם! און איך האָב איהם אָפגענעבען די ציעג, אויף אלע מיינע ליעבע נעזאָגט געווארען אזא ציעג. ס'איז דען א ציעג? א מאמע,

זעסען, סדר נזיקין האָב איך געלעהרענט, בבא־קמא — יאָ, בבא־קמא... קומט־אריין אָט דער איד פון זלאָדייעווקע אָט דער, און זאָגט, אז ער איז א זלאָדייעווקער, פון זלאָדייעווקע זאָגט ער, און גיט אָפּ שלום גיט ער מיר אָפּ, און דערצעהלט מיר א גאנצע מעשה דערצעהלט ער מיר, אז ער איז אליין א זלאָדייעווקער, פון זלאָדייעווקע, הייסט דאָס, איז ער, און האָט א ווייב האָט ער, הייסט זי ציפּה־בוילה־רייזה הייסט זי — יאָ, ציפּה־בוילה־רייזה הייסט זי... אזוי, דאָכט זיך?

דער מלמד בויגט זיך אָן צום שניידער, און דער שניידער, וואָס האָלט זיך די גאנצע צייט ביי׳ם בערדעל, שטעהט מיט צוגעמאכטע אויגען, דאָס קעפּעל אביסעל אויף א זייט, און שאָקעלט זיך און זאָגט אויף זיין לשון:

— אמת ויציב ונכון! זי הייסט אלע דריי נעמען: ציפּע אין בוילה און רייזה. אזוי האָט מען איהר א נאָמען געגעבען, און אזוי רופט מען זי פון זינט איך קען זיך מיט איהר שוין פאַוואָלינקע א יאָהר דרייסיג. נאָר לאָמיר האָרכען, וואָס וועט איהר וויטער זאָגען, ידידי׳ איהר פאַררעדט נאָר נישט די צייהן! איהר רעדט בעסער עסק, על הראשונים ועל האחרונים — וואָס איך האָב געערעדט און וואָס איהר האָט געערעדט, ווי שלמה המלך זאָגט: „אין חדש תחת השמש" — קיין חכמות געהט נישט אָן...

— איך וויים נאָר נישט איך! — מאכט דער מלמד דערשראָקען און בעווייזט אויף דער מלמד'קע. — זי האָט מיט איהם געערעדט זי, זי האָט מיט איהם געהאַנדעלט זי. איך וויים נאָר נישט איך!

— אצינד — זאָגט דער רב — לאָמיר האָרכען, וואָס וועט זי עפּים זאָגען?

און דער רב בעווייזט מיט'ן פינגער אויף דער מלמד'קע, און טעמע־גיטל די שטילשווייגענדיגע ווישט זיך אָפּ די ליפּען, שפּאַרט זיך אונטער מיט איין האַנד, און מיט דער אַנדערער האַנד הויבט

און שמעון־אלי דער שניידער האָט זיך נישט געפוילט איבערחזר'ען נאָך א מאָל און נאָך א מאָל די אייגענע מעשה פונ'ם אָנהויב אָן, אז ער הייסט שמעון־אלי חיים מק"ק זלאָדייעווקע, חברה־מאן אין צעך און גבאי אין שוהלכען, חאָטש ער טענה'עט מיט זיי: קטנתי מכל הצרות — איך דארף עס אויף כפרות, לא מעוקצך ולא מדוקצך — איך בין אייך מוחל די פעטש און ווייל נישט קיין כבוד! זאָגען זיי: שמלך לך קצין תהיה לנו — פעטש זאָלסט דו חאָפען און גבאי זאָלסט דו זיין... הקיצור, ער האָט זיך אוועקגעלאָזט אהער קיין קאָזאָדאָיעווקע נאָך א ציעג; דאָס הייסט, ער וואָלט קיין ציעג נישט געקויפט — ער בעדארף זי אויף נייען און נייענציג כפרות; נאָר אזוי ווי ער האָט א ווייב זאָל לעבען, ציפה־ביילה־רייזה הייסט דאָס, האָט זי איהם נישט געלאָזט אטהעמען: הכצעקתה — זי וויל א ציעג... און א ווייב, זאָגט איהר, בעדארף מען פאָלגען, איז ער געקומען צו רב חיים־חנה דעם גמרא־מלמד און דינגט ביי איהם א ציעג און רעדט אוים „ברחל בתך הנאקעטע": א ציעג. צום סוף לאָזט זיך אוים, אז מע האָט ביי איהם צוגענומען די עטליכע קערבלעך און מע האָט איהם ארויינגערוקט דער רוח ווייסט וואָס, אויף קאטאָווסע־הייסט דאָס, און ער, שמעון־אלי, האָט פיינט אזעלכע קאטאָווסע־לעך!... איהר האָט דאָך געהערט מסתמא די מעשה מיט יענע צוויי אידען, וואָס זיינען פרייטאָג אין באָד...?

און שמעון־אלי דער שניידער חזר'ט־איבער דעם משל פון דער באָד נאָך א מאָל, און דער רב מיט די זיינים מיט די שבעה טובי העיר לאָבען.

— האָבען מיר א יסגעהערט איין צד. — רופט זיך אָן דער רב. — אצינד לאָמיר הארכען דעם אנדערען צד.

שטעהט־אויף רב חיים־חנה דער קלוגער, רוקט־אָן דאָס היטעל אויף דער יארמעלקע און הויבט־אָן בזה הלשון:

— שמעו־נא, רבותי! די מעשה איז אזוי געווען די מעשה: איך בין געזעסען און געלעהרענט מיט די תלמידים בין איך גע־

זיי רעדען ביידע אַזוי לאַנג, ביז טעמע־גיטעל ווערד אין כעס, חאַפּט דעם שניידער פאַר'ן האַנד און שלעפּט איהם.

— קומט, קומט צום רב! לאָזען חאָטש אידען זעהן, ווי אַ זלאָדייעווקער שניידער טשעפּעט זיך! טראַכט אויס אַ בלבול!

— קומט! — זאָגט שמעון־אלי. — אַדרבה, לאָזען מענטשען זעהען, ווי עהרליכע אידען, כלי־קודש כלומרשט, דערטאַפּען אַ פרעמדען מענטשען און מאַכען פון איהם אַ האַנטשירקע, ווי מיר זאָגען אין לאַנג־והוא־רחום: ללעג ולקלעמעניש... קומט טאַקי איהר אויך, רבי־לעבען! — מאַכט ער צום מלמז'. און רב חיים־חנה טהוט אָן דעם פּליסעענעם קאַשקעט אויף דער יאַר־מעלקע און עס בלייבט, אַז זיי געהען צום רב אַלע פיער, דאָס הייסט: דער שניידער, די מלמד'קע, דער מלמד און די ציעג.

אַז די קאָמפּאַניע איז געקומען צום רב, האָבען זיי געטראָפען דעם רב אין אַ ציצען חאַלאַטעל ווישען די הענד און זאָגען „אשר יצר" פּאַוואָלינקע, מיט כונה, נישט געחאַפּט, געקוועטשט איט־ליכס וואָרט בעזונדער: נקבים, נק־בים! חלולים, חלו־לים!... און אַז ער האָט זיך אָפּגעפאַרטיגט מיט אַלסדינג אַרום און אַרום, האָט ער צונויפגענומען דאָס האַלאַטעל און האָט זיך בעזעצט אויף זיין שטוהל, וואָס איז געווען אָהן אַ געזעסעל, נאָר פיסלען מיט פּערענטשעס אַלטע, גלאַנצענדיגע און שאָקלענדיגע, ווי אַלטע צייהן ביי אַיין אַלטען מענשען, וואָס וואָלטען שוין לאַנג בעדאַרפט אַרויספאַלען, נאָר זיי האַלטען זיך אויף נסים.

אויסגעהערט ביידע צדדים, וואָס האָבען נישט געלאָזט רעדען איינער דעם אַנדערען, האָט דער רב געשיקט רופען דעם די'ן מיט'ן שוחט, מיט די איבעריגע פאָרנעמסטע לייט פון שטאָדט, די „שבעה טובי העיר", און האָט זיך אָנגערופען צום שניידער בזה הלשון:

— דערצעהל, זיי מוחל, נאָך אַ מאָל די מעשה פון אָנהויר ביז'ן סוף, און נאָכדעם וועט זי דערצעהלען.

מיר אָפּרעכענען דאָ, אויף דער אויבערשטער באַנק, בשעת איך ליג אַ נאַקעטער און דו האָסט אַ בעזעמעל אין האַנד, — מהכתיתי, ביזט דו גערעכט; נאָר טאָמער מיינסט דו דאָס אויף קאַטאָוועס, זאָג איך דיר, אַז איך האַלט גישט פון אַזעלכע קאַטאָוועסלעך!"...

— אַקעגען וואָס איז דער משל? — פרעגט איהם דער מלמד, טהוט־אויס די ברילען און קראַצט זיך מיט זיי אין אויהער.

— דער משל — מאַכט שמעון־אלי — איז טאַקי אַקעגען אַייך אַליין מיט דער שענער ציעג, וואָס איהר האָט מיר אַריינ־גערוקט בשגגה, דאָס הייסט אויף אַ געלעכטער. פון אַזאַ געלעכ־טער, הערט איהר, קאָן אַייך אַרויסוואַכסען אַ געלעכטער אויפ'ן פּופּיק! מיינט נישט, אַז איהר האָט צו טהון מיט גלאַט עפּיס אַ פּאַלגע; איך בין שמעון־אלי חייט מק"ק זלאָדייעווקע, חברה־מאַן אין צעך און גבאַי אין שניידערשען שוהלכען, שער און אַייזען אונזער פּאָלק עמך!

ביי די לעצטע ווערטער איז שמעון־אלי אַזש אונטערגע־שפּרונגען, און דער מלמד האָט אָנגעטהאָן צוריק די ברילען און האָט בעטראַכט דעם שניידער, ווי אַ מענשען, וואָס רעדט פון היץ, און דער גאַנצער חדר האָט זיך געשטיקט פון געלעכטער.

למה הרעות לעם הזה — וואָס קוקט איהר מיך אָן, ווי אַ בייזער מאַרשעלעק? — רופט זיך אָן דער שניידער שוין מיט כעס. — איך קום צו אַייך צו געהן און קויף ביי אַייך אַ ציעג, געהט איהר און רוקט מיר אַריין דער רוח ווייסט וואָס!

— סע געפעלט אַייך נישט די ציעג? — פרעגט איהם דער מלמד בתמימות.

— די ציעג, זאָגט איהר? ס'איז אַזוי אַ ציעג, ווי איהר זענט גובערנאַטאָר!

דער גאַנצער חדר שיסט־אויס אַ געלעכטער, און עס קומט אָן טעמע־גיטעל די שטילשווייגענדיגע, און דאָ הויבט זיך ערשט אָן די רעכטע חתונה: שמעון־אלי רעדט און טעמע־גיטעל רעדט איהם איבער: דער רבי זיצט און קוקט, די תלמידים לאַכען;

דאַרי פיפקעט מיט'ן לולקעלע, קנייטשט מיט די פליצעם און צעפיהרט מיט די הענד, ווי איינער רעדט: „וואָם בין איך שולדיג? איך בין דאָך אודאי גאָט די נשמה שולדיג!"...

און שמעון־אלי חאפט די ציגע און לאָזט זיך געהן קיין קאָזאָק־דאַיעווקע, וחמתו בערה בו — און עס ברענט אין איהם א פייער.

קאפיטעל ז.

והמלמד — און דער מלמד האָט זיך געטהאָן זיין מלאכה, דאָם הייסט, ער איז געזעסען און געקנעלט מיט זיינע תלמידים, געלעהרענט אלץ יענעם ענין פון „נזיקין", און זייער געשריי האָט זיך געלאָזט הערען איבער'ן גאנצען שוהלהויף: כשכשה בזנבה — זי האָט א זעץ געטהאָן מיט'ן ווייבעל, די בהמה, ושברה את הכד — און זי האָט צעבראָכען דאָס קריגעל"...

— על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון — א גוטער מאָרגען זאָל אייך זיין, רבי, מיט אייערע תלמידים! — זאָגט שמעון־אלי. — איהר מעגט מפסיק זיין אויף א מינוט, נישקשה, די בהמה וועט נישט אנטלויפען און דאָס צעבראָכענע קריגעל וועט שוין במילא גאָנץ נישט ווערען. וואָם טויג מיר גרויס — איהר האָט מיר אָפגעטהאָן א רעכט שפיצעל, טאָקי אויף קאָטאָווע, נאָר וואָם דען? אהבתי כי ישמע לי — איך האָב פיינט אזעלכע קאָטאָווסלעך! איהר האָט דאָך געהערט מסתמא די מעשה פון יענע צוויי אידען, וואָם זענען געווען ערב שבת אין מרחץ אויף דער אויבערשטער באַנק? רופט זיך אן איינער צום אנדערען: „נא דיר מיין בעזעמעל און שמיים מיך אָפ". איז זיך מיישב יענער און טיילט איהם איין, ווי עס געהער צו זיין, צעקאַרדאַשעט דאָס לייב ביז'ן בלוט אַריין. זאָגט צו איהם דער געשמיסענער: „די מעשה דערפון איז אזוי. אויב דו האָסט זיך געוואָלט מיט

— טהוט א קוק, זייט מוחל, אפשר וועט איהר אויך לאכען? — זאגט צו איהם דער שניידער און הויבט אן לאכען נאך שטארקער, גלייך ווי צעהן שדים וואלטען איהם געקיצעלט. — נו, ווי געפעלט אייך, אשטייגער, רב דאדי, אזא שלאק? כל האדם כוזב — וואו ערגיץ א צרה דארף עס טרעפען מיך! איהר פארשטעהט א מעשה? איך האב דאס געהאט א פסק פון מיין ווייב זאל לעבען, ציפה־ביילה־רייזה הייסט דאס; זי האט מיר געגעבען ברכב ובסוסים — אויף שיסעל און אויף טעלער, און דוקא אויפ'ן ניכטערען הארצען, עס זאל נאר פאלען אויפ'ן מלמד מיט דער מלמדקע! מאהלט אייך, איך וועל זיי נישט שווייגען, עס וועט זיין עין תחת עין — א פאטש פאר א פאטש! איך האב פיינט, אז מע טרייבט מיט מיר אזעלכע קאטאווסלעך. אנו, גיט נאר לעת־עתה, רב דאדי, פאר הארצ־וועהטיג א גלעזעל שפירעט, דורכשווינקען דעם האלז, איך זאל חאטש כח האבען צו רעדען און די נשמה זאל נישט קליאקנען... לחיים, רב דאדי, לאמיר זיין אידען, דאס איז דער עיקר, ככתוב, ווי עס שטעהט געשריבען: היום הרת עולם — נאר נישט געזאגט! זייט זיכער, איך וועל זיי שוין אפשפיעלען א פריה־מארגט. איך וועל זיי באווייזען, ווי אזוי מע טרייבט קאטאווסע מיט צעך, שער און אייזען אונזער פאלק עמך!

— וואר האט דיר געזאגט, אז ס'איז א קאטאווסע? — מאכט דער רעגדאר גאנץ תמ'עוואטע און פיפקעט מיט'ן לולקעלע. — אפשר איז ביי אייך דארט ארוים א טעות אין די רעד?

שמעון־אלי איז אזש אונטערגעשפרונגען פאר כעס.

— משל כחרם הנשבר! וואס רעדט איהר? איהר ווייסט, וואס איהר רעדט? איך קום צו זיי לכתחילה קויפען א ציעג, און רעד מיט זיי ברחל בתך הנאקעטע: א ציעג! זאגט איהר גאר דאס!...

דיין קאָפּ און אויף דיינע הענט און פיס, רבונו של עולם, זיסער פאָטער, האַרציגער־געטרייער!...

דאָס איבעריגע האָט שוין שמעון־אלי נישט געהערט. ער האָט אָנגערוקט דאָס היטל און איז אַרויס פון הויז אָנקוקען דאָס אומגליק, וואָס איהם האָט געטראָפען.

אַרויסגעגאַנגען אין דרויסען צו דער ציעג און דערזעהען דעם שענעם תכשיט, ווי ער שטעהט צוגעבונדען צום פלעקל פון דער טהיר און מעלה־גרה'ט זיך קאַלטבלוטיג, איז ער געבליבען שטעהן אין דער הינהערפלעט, נישט געוואוסט, וואָס טהוט מען? וואוהין געהט מען? געשטאַנען, געטראַכט, געטראַכט, און א זאָג געטהאָן צו זיך אַליין: „תמות נפשי עם פלשתים — עס וועט א רוח אין זייער טאַטענ'ס טאַטען אַריין, דעם מלמד מיט דער מלמד'קע! זיי האָבען געפונען, מיט וועמען צו טרייבען קאַטאַווועם! איך וועל זיי געבען א קאַטאַווועם, וועט זיי זיין וויסט און פינסטער! דאַכט זיך, גאָר א נעבאַכל אָט דער מלמד, מישט זיך כלומרשט נישט אין געשעפט, און צום סוף אזא מעשה! נישט אומזיסט האָבען די תלמידים געהיקעט בשעת דער רבי האָט מיך אַרויסגע'משלח'ט מיט דער ציעג און די רבי'צין האָט מיר צוגעווינשעוועט, זי זאָל זיך ביי מיר מעלקען און מעלקען... איך וועל זיי געבען א מעלקען! איך וועל ביי זיי אַרויסמעלקען דאָס דם־התמצית פון די קאַזאַדאַיעווקער כלי־קודש, טונעיאַדצעם, קאַטאַווועסטרייבער!...

אזוי האָט זיך געטראַכט „שמעון־אלי שמע־קולנו" און האָט זיך געלאָזט געהן צוריק קיין קאַזאַדאַיעווקע מיט דער דעה, ער זאָל זיי אָפּשפיעלען א וויוואָט, ווי זיי זענען וועטה!

געגאַנגען פערבי דער דעמבענער קרעטשמע און דערזעהען דעם רעגדאַר אויף דער טהיר מיט'ן לולקעציבעקל אין די צייהן, האָט זיך אונזער שניידער צעלאַכט נאָך פון דערוויטען.

— וואָס איז פאַר א שמחה אויף דיר, — פרעגט איהם דאַדי — וואָס דו לאַכסט אזוי?

געקוקט אויף די קינדער, ווי זיי זינגען און טאנצען, איז שמעון־אלי געוואָרען בריייטער ווי לענגער. ער האָט זיך געטראכט: „קינדער נעבאך, זשערנע א ביסעל מילך... נישקשה, איהר וועט שוין היינט, אם ירצה השם, זיין זאט... אלע טאָג א גלעזעל מילך, און קאשע מיט מילך, און צו דער טיי מילך — א ציג איז טאקי א געזונד אין די ביינער!... וואָס איז מיר אציינדערט פישעל בעל־טאקסע? איך הער איהם, ווי דעם קאָטער! ער וויל נישט געבען קיין פליישל, נאָר ביינער? לאָז ער זיך ווארגען מיט די ביינער! וואָס דארף איך זיין פליישל, אז איך האָב, קיין עין־הרע, מילך?... אי, שבת? — אויף שבת קויפט מען פיש. וואו שטעהט דאָס, אז א איד מוז עסען פליישל? איך האָב אין ערגיץ נישט געזעהען אזא דין!... אלע אידען זאָלען מיך וועלען פאָלגען, וואָלטען זיי אלע געקויפט ציגעלע; דעמאָלט וואָלט אונזער בעל־טאקסע שוין אויסגעזעהען מיט'ן בייכעל! עס וואָלט שוין דעמאָלט א רוח אין זיין טאטענ'ס טאטען אריין!"...

אזוי האָט זיך געטראכט „שמעון־אלי שמע־קולנו" און האָט צונויפגעלעגט די תפילין, און האָט זיך געוואשען, געמאכט המוציא און צוגעגרייט זיך צו דער מילכיגער סעודה. עפענט זיך די טהיר און עם קומט אריין ציפה־ביילה־רייזה מיט א לעדיג טעפעל, רויט ווי פייער, אין כעס מיט סכנת־נפשות, און א רעגען פון קללות און חרמות האָט זיך אנגעהויבען שיטען אויף שמעון־אלי'ס קאָפּ! נישט קיין קללות זענען דאָס געווען — שטיינער זענען געפאלען פונ'ם הימעל, פעך און שוועבעל האָט זיך געגאָסען פון ציפה־ביילה־רייזה'ס מויל:

— דעם טאטען דיינעם דעם שכור זאל עס ארויסווארפען, דיך ארויינווארפען! א שטיין, א ביין זאל פון דיר ווערען! כף־הקלע זאלסט דו געהן! געשאָסען זאלסט דו ווערען פון א ביקס! העננען און טרינקען, ברענען און בראטען, שניידען און בראקען! געה זעה, דו גזלן, דו רוצח, דו משומד אייגער, וואָס פאר א ציג דו האָסט מיר געבראכט! א וויסטער, א פינסטערער חלום אויף

דאָס. א מציאה פון א גנב, כלעבען, קוים־קוים, אויסגעדונגען פאר זיעבענטהאלבען קאַרבען! וויפיעל, מיינסט דו, האָב איך זיך געדונגען, איידער איך האָב זי אויסגעדונגען? אז סך־הכל האָט זי גאָר נישט געוואָלט פארקויפען קיין ציגע, קוים איינגערעדט! א גאנצע נאכט געהאקט האלץ...

און ציפה־בוילה־רייזה האָט זיך געטראכט בשעת מעשה: „נחמה־ברכה — א מכה איהר א גרויסע! זי מיינט, אז נאָר זי איז א בעל־הבית'טע, נאָר זי האָט א ציגע, און וויטער קיינער נישט! איך האָב מורא, אז עס וועט איהר ארוים די אויגען, אז זי וועט דערזעהען, אז ציפה־בוילה־רייזה שמעון־אלי'ס ווייב האָט אויך א ציגע... און בלומע־זלאטע? און חיה־מייטע? כלומרשט גאָר גוטע שוועסטער! עס זאָל זיי אָנגעהן חאָטש האלב, וואָס זיי ווינשען מיר, רבונו של עולם!"... אזוי האָט זי זיך געטראכט און האָט אייגעהייצט אין אויוון, געמומען דערווייל צוגרייטען רעטשעני לאָקשען אויף אָנבייסען, און שמעון־אלי האָט אָנגעטהאָן טלית ותפילין און האָט זיך אוועקגעשטעלט דאוונען, און געשמאָק, מיט הארץ — ער האָט שוין לאנג נישט געדאוועט אזוי ווי אצינד! ער האָט געזונגען די הלוויהם, געמאכט חזן'ישע שטיק, צוגעקאָקט מיט'ן פינגער און האָט אויפגעוועקט מיט'ן זינגען אלע קינדער. די קינדער זענען געוואָהר געוואָרען פון דער מאמען, אז דער טאטע האָט געבראכט א ציגע, און מע קאָכט לאָקשען מיט מילך, איז געוואָרען ששון ושמחה, און מען איז אראָפגעשפרונגען פון די בעטלעך אין איינע העמדלעך און מע האָט זיך געמומען פאר די הענטלעך, און מע האָט געהאָפט א טענצעל, בשעת מעשה צוגעזונגען א ליעדעל, וואָס איז ביי זיי נאָר־וואָס בעשאפען געוואָרען:

א ציגע, א ציגע, א ציגעלע!
דער טאטע האָט געבראכט א ציגעלע!
דאָס ציגעלע וועט געבען מילך!
די מאמע וועט קאָכען לאָקשען!...

מיט, קיין עין־הרע, אזוי פיעל קינדער, חאטש נעם ווארף זיך אריין, שונאי־ציון, מיט זיי אין טייך אריין !... אזעלכע, און כדומה אזעל־כע, מחשבות האָט נעבאך ציפה־ביילה־רייזה יענע נאכט איבער־געטראכט, און האָט אפילו נישט צוגעמאכט מיט קיין אויג; און אז עם האָט אויסגעקרעהט דער ערשטער האָהן אויף טאָג, האָט זי געחאפט אויף זיך דאָס קלייד‌ל און איז ארוים אין דרויסען און האָט זיך געזעצט אויף דער שוועל ארויסקוקען אויף איהר מאן, טאמער וועט גאָט רחמנות האָבען, ער וועט קומען... „א שלים־מזל געהט אוועק !“ — האָט זי זיך געקלערט און זי האָט זיך צו־געגרייט איהם אָפשפיעלען א פריהמארגען, ווי ער איז ווערטה געווען. נאָר אז זי האָט דערזעהען ביי איהם הינטען צוגעבונדען ביי׳ם גארטל א ציעג, איז איהר באלד אָפגענאנגען דאָס הארץ, און זי האָט זיך אָנגערופען צו איהם מיט גוטען:

— וואָס אזוי לאנג, דו קאנאריקעל מיינם, מאנדעלבייגעלע ? איך האָב דאך געמיינט, ביזט שוין חלילה אין דער ערד אריין, שענער תכשיט מיינער, אָדער אזוי עפים איין אומגליק געטראָפען, חס ושלום.

און שמעון־אלי האָט זיך צעגארטלט, אוועקגעשטעלט די ציעג אין הויז, און האָט אָנגעהויבען שיטען מיט ווערטער, ווי פון א זאק; ער האָט איהר פערערדט די צייהן.

— הערסט דו, מיין ווייב, האָב איך דיר געקויפט א ציעג — פון ציעגענלאנד; דאָס איז א ציעג אשר לא ציענונו אבותינו ! ווי לאנג שמויסט מען זיי, די היגע בעל־הבית׳טעס, ווי לאנג זיי האָבען נאך אזא ציעג נישט געזעהען אין חלום אפילו ! אז עסען עסט זי מכות, סך־הכל איין מאל אין טאג א „פילע“ פון קליען, און דאָס איבריגע — א ביסל שטרוי פונ׳ם דאך פון בית־המדרש; און מילך גיט זי, קיין עין־הרע, ווי א קוה, מעלקט זיך צוויי מאל אין טאג — איך האָב אליין געזעהען א פול מעלק־שעפעל, איך זאל אזוי זעהען ביי דיר אלדאָס גוטס ! ס׳איז דען א ציעג ? ס׳איז א מאמע, נישט קיין ציעג ! אזוי זאגט זי, טעמע־גיטעל הייסט

לעבען נישט געזעהן אזוי פיעל קריגלעך מיט מילך! אזוי פיעל ווארעטשקעס מיט קעז! און פוטער, פוטער גאנצע מאקרעטעס! היינט מאסלינקע, פידסמעטענע, זויערמילך מיט גאנצע שטיקער „קריהע", און פוטערגעבעקס עפים אהן א שיעור, פלעצלעך אזעלכע מילכיגע, געבאקען אויף פוטער און פון אויבען בעשאטען מיט זאמד־צוקער און מיט צימערינג. און דער ריח, דער ריח! עפים א מאדנער ריח, א בעקאנטער ריח, פע!... ער פיהלט, ווי עפים קריכט איהם אוים'ן האלז צווישען קאלנער, און אונטער'ן אויהער, און אויס'ן פנים, און עפים קיצעלט איהם און שטינקט איהם גלייך אין נאז אריין... ער טאפט מיט די פינגער און טאפט אן א וואנץ... ער עפענט אויף איין אויג, דאס אנדערע אויג, ער חאפט א קוק אין פענסטער — אוי־וועה, א צרה, א שלאק, עס שאריעט אויף טאג!...

— וואט טיבע יוצר המאורות! גוט געחאפט א דרימעל! — מאכט שמעון־אלי צו זיך אליין און טהוט א רייב מיט די פלייצעס. ער וועקט־אויף דעם רענדאר, פליהט־ארוים אין הויף אריין, עפענט די שטאהל, נעמט די ציעג אויפ'ן גארטעל און לאזט זיך געהן אהיים געשווינד, פייל אוים'ן בויגען, ווי א מענש וואס האט מורא, ער זאל חלילה נישט פערשפעטיגען מי יודע וואס!....

קאפיטעל ו.

והאשה — און דאס ווייב ציפה־ביילה־רייזה, אז זי האט געזעהן, אז דער מאן זוימט זיך אזוי לאנג, האט זי נאר נישט געקאנט פערשטעהן, וואס דאס איז. זי האט אננעהויבען איבער־צוטראכטען, אפשר האט זיך חלילה געטראפען איין אומגליק, גזלנים זענען אננעפאלען אויף איהר מאן אין וועג, צוגענומען ביי איהם די עטליכע קערבלעך, איהם געקויעלעט און פערווארפען ערגיץ אין א גרוב, און זי איז געבליבען, חס ושלום, איין אייביגע עגונה

און האָט אויסגעזעהן ווי אַ מענש, וואָס איז פערטיעפט אין זעהר־זעהר טיעפע מחשבות. ער זאָל בשעת מעשה נישט געווען צו־פייפען מיט דער נאָז, אונטערחאַרחלען מיט'ן האַלז און בלאָזען דורך די צייהן: טצ־טצ־טץ! — וואָלט קיינער אין דער וועלט נישט געזאָגט אויף איהם, אז ער שלאָפט. און חאָטש ער האָט געדרימעלט, פון דעסטוועגען האָט דער מח ביי איהם געארבייט גאַנץ געשמאַק, און עס האָט זיך איהם ג'חלומ'ט, אז ער איז אין דערהיים ביי זיין ווארשטיק. אויפ'ן טיש ליגט אויסגעשפרייט פאַר זיינע אויגען א מין מלבוש, וואָס ס'איז שווער צו טרעפען, וואָס דאָס איז. זאָל איך זאָגען, ס'איז א פאַר תחתונים — וואו איז דער קראָק? קיין סימן פון קראָק! זאָל איך זאָגען, ס'איז א לייבעל אזעלכעס — פון וואָנען האָבען זיך גענומען אזעלכע לאַנגע ארבעל? אלא וואָס דען? מוז איך לערנען דעם פשט, אז ס'איז לא הא ולא הא, נישט קיין לייבעל און נישט קיין הויזען — וואָס זשע דען איז דאָס? עפּים מוז דאָך עס זיין!... שמעון־אלי קעהרט דאָס איבער אויף דער לינקער זייט — ס'איז גאָר א קאַפּאָטע, און נאָך וואָסער א קאַפּאָטע! א שפּאָגל־נייע, א גלאָטע, איין אטלעסענע, ער האָט נאָך אויף זיין לעבען אזא קאַפּאָטע אונטער דער נאָדעל נישט געהאַלטען! נאָר ס'איז נישט זיין עסק; ער נעמט־ארויס דאָס מעסערעל פון זשילעט־קעשענע און זוכט א נאָט און וויל אָנהויבען טרענען די קאַפּאָטע. א גליק, וואָס סע בעווייזט זיך ציפּה־ביילה־רייזה און הויבט איהם אָן שעלטען, בעגראָבען אין דער ערד ארויס.

— דעם בויך, די קישקעס זאָל מען דיר שוין טרענען, דו שלים־מזל אייגער, דו גרינע אוגערקע, דו שענע פאַסאַלי מיינע! דאָס איז דאָך דיין קאַפּאָטע די שבת'דיגע, וואָס איך האָב דיר געמאַכט פון מיין געלט, וואָס איך האָב אָנגעקליבען פון דער ציעג!...

און שמעון־אלי דערמאָנט זיך, אז ער האָט א ציעג מיט גאָט'ס הילף, און עס קומט איהם צו א שטיק געזונד! ער האָט אויף זיין

נאָמען זאָל נישט הייסען שמעון־אלי, אויב מע קאָן זיי נישט אוועקגעבען אלע „אויף סימביר"...

— הערט איהר, רב דאדי? — אזוי האָט ער אויסגעלאָזט זיין דרשה מיט א תורה, ווי זיין שטייגער איז: — ב ו ר כ ר ה ו י פ ר פ ר ה ו — עס וועט א רוח אין זייער פאָטער און מוטער אריין, די בעלי־טובות אונזערע מיין איך!... זיי ווייסען נאָר צאפען בלוט, שינדען דעם ארעמאן, אראָפנעמען די הויט! פאר דריי קאָרבען צאָהל איך, הערט איהר, א פערטעל א וואָך! נאָר גאָר נישט, איך בין נישט קיין „קופץ בהאָץ", ווי זאָגט איהר, לאָזען זיי איבערגעהן אויף אנדערע הענד! י ב ו א י ו נ ה — עס וועט קומען אויף זיי א צייט! נישקשה, זיי האָבען נאָך ביי גאָט קיין קוויטעל נישט ארויסגענומען! מיין ווייב זאָל לעבען, ציפה־בייל־ה־רייזה הייסט דאָס, זאָגט מיר אפילו, אז איך בין א שלים־מזל'ניק, א לעמעשקע א צעקוועטשטע, וואָרום איך זאָל וועלען, האָב איך אויף זיי א בייטש... נאָר וואר הערט א ווייב? עפּים האָב איך דאָך אויף א שטיקעל דעה! ביי אונז אין דער הייליגער תורה שטעהט בפירוש: ו ה ו א י מ ש ו ל ב ך — איהר ווייסט דעם פשט פון די דאָזיגע ווערטער? ס'איז דאָך צוקער־זים! הערט זיך איין אקאָרשט אין איטליכם וואָרט: ו ה ו א — און ער, דער מאן הייסט דאָס, י מ ש ו ל — זאָל טהון טהאָן געווילטיגען!... נאָר וואָס דען? ה ח י ל ו ת ל נ פ ו ל נ פ ו ל ת פ ו ל — איהר האָט אָנגעהויבען ניסען, גיסט שוין אָן נאָך אביסעל בראָנפען, ככתוב, ווי אין פסוק שטעהט: א ס ק א ק ו ר ד ע, ד ב א ר־ב א נ ט ע...

וואָס ווייטער־ווייטער האָט ביי שמעון־אלי'ן די צונג אָנגע־הויבען זיך פלאָנטען, די אויגען קלעפען זיך, אזוי לאנג און אזוי בריים, ביז ער האָט זיך צוגעשפּארט צו דער וואנד אויף א ווילע האפען א דרימעל, און דאָס קעפעל האָט זיך איהם אָנגעבויגען א ביסעל אויף א זייט, די הענד האָט ער צונויפגעלעגט אויפ'ן האַרצען, צוגעהאלטען דאָס צאפען־בערדעל מיט דריי פינגער,

עין־הרע, ווי זי מעלקט זיך, וואלט איהר א מיתה משונה איינגע־נומען דא אויפ'ן אָרט!

— א מיתה משונה נעם שוין בעסער איין אליין! — רופט זיך אָן צו איהם דאדי.

— אָמן, גם אתם! — זאגט שמעון־אלי. — אויב איך בין יא ביי אייך אזא־נ־אָנגעלעגטער גאסט, נעמט זשע, זייט מוחל, רב דאדי, די ציעג. און באשטאט זי ערגיין אין שטאהל, מע זאל זי חלילה נישט אוועק'לקח'ענען, און איך וועל דערווייל א דאוון טהון מעריב, מנחה האב איך געחאפט אין וועג, און נאכדעם וועל־טען מיר מאכען „שהכל נהיה בדברו", אין טאקי עפים צו־בייסען אויך, ככתוב, ווי אין דער מגילה שטעהט: א י ן ק ו צ י ם ב פ ר ו צ י ם — פאר'ן עסען געהט קיין טאנץ נישט. שטעהט אזוי געשריבען אין דער מגילה, צי ניין?

— וואס איז שייך? — מאכט דאדי. — מסתמא אז דו זאגסט, סע שטעהט — שטעהט דאס; דערוויף ביזט דו דאך עפים א איד פון תורה.

אפגעדאוועט מעריב און אויסגעשפיגען צו „עלינו", רופט זיך אָן דער שניידער צום רעגדאר:

— אז דער צער פון טראָגען איז יא אזוי גרויס, איז ה ל ע ט נ י־נ א מ ן ה א ד ו ם ה א ד ו ם ה ז ה — גיסט אָן, זייט מוחל, פון יענעם גרינעם פלעשעל, און לאָמיר נעמען צו קאפעלעך שפירעט, און לאָמיר זיין געזונט. געזונט דאס איז ראשית חכמה, ווי מיר זאגען אלע טאג אין דאוונען: ה ש כ י ב נ ו ל ש ל ו ם...

גענומען א ביסעל בראנפען און פערביסען, האט זיך אונזער שניידער צערעדט פאר פייער און פאר וואסער, מכח זלאדייעווקע, מכח קהל, שוהלזאכען, צעך, שניידעריי, שער און אייזען אונזער פאלק עמך, בשעת מעשה געמאכט א תל פון זלאדייעווקער גבאים מיט די נגידים, מיט זייערע „פאראדקעם", געשווארען, אז זיין

און שמעון־אלי האָט אָפּגעחאָפּט די שמונה־עשרה גאָר בקיצור, זיך אָפּגעקלאָפּט תחנון, און איז אריין צו דאָדי רעגדאָר מיט א שמחה:

— א גוטען אָוונד אייך, מיין ליעבער קרוב רב דאָדי, איך קאָן אייך אָנזאָגן א בשורה, מזל טוב, עס לבן גרתי — איך האָב שוין איינגעהאנדעלט א ציעג, אָבער א ציעג פון ציעגענלאָנד, א ציעג אשר לא ציעגונו אבותינו! איהר מעגט זי אָנקוקען און זאָגען אייער מבינות — איהר זענט דאָך עפּים יא א יודע־ספר! אָנו, טרעפּט, כמה לקו במצרים — וויפיעל האָב איך באַדאַרפט משלם זיין?

דאָדי האָט זיך געגומען מיט דער האַנד ביי'ם קאָזעראָק, זיך פערשטעלט פון דער זון, וואָס האָט געהאַלטען ביי אונטערגעהן מיט א גאַלדענעם פּאַס אין עק הימעל, און האָט בעטראַכט די ציעג, ווי א גרויסער מבין, און האָט זי אָפּגעשאַצט פונקט צוויי מאָל אזוי פיעל, וויפיעל דער שניידער האָט בעצאָהלט. דערפון איז שמעון־אלי געווארען אזוי אויפגעלעגט, אז ער האָט דערלאַנגט דעם רעגדאָר א זעץ אין פּלייצע:

— רב דאָדי סערדצע! געזונט זאָלט איהר מיר זיין, צדקת כדברך — איהר האָט היינטיגם מאָל דוקא נישט געטראָפּען. אזוי פיעל גליקליכע יאָהר אונז ביידען!

דאָדי דער רעגדאָר האָט אויפגעשטעלט א פּאָר ליפּען און געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אָהן ווערטער: מפּו־פּו! ווי אייגער רערט: „א מציאה! א מציאה פון א גנב!"

און שמעון־אלי האָט אייגעבויגען דאָס קעפּעל אויף א זייט, זיך א חאַפּ געטהאָן מיט'ן מיטעלסטען אויסגעבויגענעם פינגער ביי'ם זשילעט, גליידְ ווי ער וואָלט בעדאַרפט אַרויסחאָפּען פון דאָרט א נאָדעל און אריינזעצען אין איהר אין דער גיך א פּאָדעם.

— נו, רב דאָדי? וואָס וועט איהר עפּים זאָגען, עמך? פּאַרשטעהען מיר איין עסק? הא? איהר זאָלט נאָך זעהן, קיין

אויך אַמאָל, נישט היינט געדאַכט, געווען אַ פריי פויגעלע, אַ בחור כהלכה — אַ פיינער, אַ יונג מיט אַ קאַמזויל און מיט סקריפּ־קעס, טשאַקענדיג און קנאַקענדיג; וואָס איז מיר אָפּגעגאַנגען? קאָפּוועהטיג? האָט גאָט געזאָגט: לך לך מארצך — קריך, שמעון־אלי, אין זאַק אַריין! האָב חתונה פאַר ציפּה־ביילה־רייזה'ן! האָב קינדער! ווער פאַרשוואַרצט אויף דיינע יאָהר און טעג! כי לכך נוצרת — דערויף ביזט דו אַ שניידער!...

אַזוי האָט שמעון־אלי גע'טענה'ט צו דער ציעג און איז גע־גאַנגע, געשווינד, כמעט געלאָפען. אַ וואַרעם ווינטעל האָט איהם צעבלאָזען די פּאָלעס פון דער געלאַטעטער קאַפּאָטע און האָט פער'גנבה'ט זיך איהם אונטער די פּאות און אַ גלעט געטהאָן איהם ביי'ם בערדעל, צוגעטראָגען איהם צו דער נאָז אַ געשמאַקען ריח פון מיענטע, פון ראָמאַשקעס און פון אַנדערע פעלדבלומען און קרייטער, וואָס האָבען אַ ריח פון בשמים, און וואָס זיין נאָז איז צו זיי כלל נישט געוועהנט געוואָרען; און פאַר גרויס התפּעלות האָט ער אָנגעהויבען צו דאַוונען מנחה, זאָגען „פּטום־הקטורת", אויסרעכענען אַלע גוטע זאַכען: „הצרי והצפּורן, החלבנה והלבונה", און אַלע איבעריגע געווירצען, גאַנץ פיין, מיט זעהר אַ שענעם ניגון, און ער האָט פערקאַטשעט זיך „אָפּשטעפּען" אַ מנחה, אויפ'ן חזנ'ישען שטייגער, גאָר אויף אַיין אַנדער אופן! פּלוצים... פון וואַנען נעמט זיך דער שטן מקטרג, דער יצר־הרע, און רוימט איהם אַיין אַ סוד אין אויהער אַריין:

— הער נאָר אויס, שמעון־אלי, דו יאָלד איינער! וואָס האָסט דו זיך דאָ אַזוי צעזונגען אויפ'ן ניכטערען האַרצען? שוין באַלד נאַכט, און דו האָסט נאָך אין דיין מויל נישט געהאַט, אַ חוץ צוויי גלעזלעך בראָנפען! היינט האָסט דו דאָך עפּיס געגעבען דיין קרוב דאָס הייליגע וואָרט, אַז צוריקוועגס, אם ירצה השם, מיט דער ציעג, וועסט דו זיך אָפּשטעלען ביי איהם עפּיס צו־בייסען! געזאָגט אַ וואָרט — איז פערפאַלען. אַ מויל איז נישט קיין חאָליווע!

נישט ערגער — בעסער האָט קיין שיעור נישט, און זי זאָל זיך ביי אייך האַלטען און האַלטען, מעלקען און מעלקען, נישט אויפ־הערען זיך מעלקען!...

— אָמן, גם אתם! — מאכט דער שניידער און וויל זיך לאָזען געהן צו דער טהיר, וויל די ציעג נישט געהן, דרעהט מיט די הערנער, שפּאַרט זיך אַיין מיט די הינטערשטע פיסלעך און מאכט אויף א הילכיג קול'כעל און ציקעלט זיך, ווי א יונג חזנ־דעל, וואָס געהט דעם ערשטען מאָל צום עמוד: מ ה ה ה ה פּשעי! ו מ ה ה ה ה חטאתי!... ווי אייגער רעדט: וואוהין שלעפּט איהר מיך?...

דעמאָלט איז שוין אויפגעשטאנען רב חיים־חנה דער קלוגער מיט זיין כבוד, און מיט'ן קאַנטשיק אונטערגעהאַלפען אַרויספיה־רען די ציעג פון שטוב. און די חברה תלמידים האָבען זי אונטער־געטריבען:

— היי, קאָזע! קאָזע! פּאשאָל, קאָזע!...

און דער שניידער איז אַוועק אין זיין וועג אַריין.

קאפיטעל ה.

ו ת מ א ן — און זי האָט נישט געוואָלט, די ציעג הייסט דאָס, געהן מיט'ן שניידער קיין זלאָדייעווקע, בשום אופן ואופן! זי האָט זיך געריסען צוריק אהיים מיט אַלע כחות! עס האָט איהר אָבער גאָר נישט געהאָלפען. שמעון־אלי האָט זי געשלעפּט פאר'ן גאַרטעל און האָט איהר געגעבען צו פערשטעהן, אז ס'איז אַרויס־געוואָרפען איהר דרעהען זיך און איהר בריקען זיך און איהר מעקען, וואָס זי מעקעט. ער האָט צו איהר אזוי געזאָגט:

— עס שטעהט ביי אונז: ב ע ל כ ר ח ך א ת ה ח י — איבער נויט שלעפּסט דו אויף זיך דעם גלות, מעגסט יא וועלען נישט וועלען — מע פרעגט ביי דיר קיין עצות נישט. איך בין

שלשה דברים, א וואָרט און צוויי און א מאָריטש, ווי אין מחזור שטעהט געשריבען: מ ח ס פ ס מ פ צ פ צ י ם — איז דער פשט...

— וואָס טויג מיר אייער פשט? איהר זאָגט מיר בעסער, וואָס גיט איהר מיר פאַר דער ציעג? — מאַכט טעמע־גיטעל שטיל־ערהייד, בויגט זיך איין, ווי א קעצעל, און טהוט א וויש די ליפען הין און צוריק.

— א משל כחרם הנשבר! — זאָגט שמעון־אלי אויך שטיל־ער־הייד. — וואָס הייסט, איך זאָל זאָגען? וואָס בין איך פאַר א זאָגער וואָס? איך זעה, אז ס'איז אַל תקשו לבבכם — ארויסגעווואָרפען מיין טרחה; איך וועל ביי אייך, אפּנים, היינט קיין ציעג נישט קויפען! האָט קיין פּאַראיבעל נישט, וואָס איך האָב אייך דעקוטשעט!...

און שמעון־אלי דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צו דער טהיר און האַלט כלומר'שט ביי אוועקגעהן.

— זעהט נאָר זעהט! — מאַכט טעמע־גיטעל און טהוט איהם א נעם ביי'ם ארבעל. — וואָס האָט איהר אזוי קיין צייט נישט, דער טייך ברענט? ממה־נפשך, עפּים האָט איהר דאָך אָנגעהויבען רעדען מכח א ציעג...

בקיצור, די מלמד'קע האָט געזאָגט א י ה ר מקח, דער שניי־דער האָט געזאָגט ז י י ן מקח; זי האָט ארַאָפּגעווואָרפען, ער האָט ארויפגעווואָרפען, א רענדעל ארַאָפּ, א רענדעל ארויף — מע האָט זיך אויסגעגליכט. שמעון־אלי האָט אויסגעצעהלט די ממתקים, געזומען די ציעג אויפ'ן גארטעל, טעמע־גיטעל האָט בעשפּיגען דאָס געלד, וואָס זי האָט געליזט פאַר דער ציעג, צוגע־ווינשעוועט דעם שניידער, ס'זאָל זיין מיט מזל־ברכה, בשעת מעשה עפּים געשעפּטשעט שטיל־ערהייד און געקוקט אַלע מאָל אויפ'ן געלד און אויף דער ציעג און האָט ארויסבעגלייט דעם שניידער מיט א סך ברכות:

— געהט געזונט, און זייט געזונט, און פּארנוצט געזונט, און לאָז גאָט געבען, זי זאָל זיין אזוי ווי זי איז געווען ביז אהער,

— הערסט דו! — שלאָגט איהר איבער דער שנײדער אין מיטען. — אָט דערפאר ווילּ איך דאָך זי קויפען, וואָס זי איז א ציגע, נישט קיין פיפערנאָטער! דאָס הייסט, איך וואָלט קיין ציגע נאָר נישט געקויפט, איך באַדאַרף זי אויף נייען און נייענציג כפרות, נאָר אזוי ווי מיין ווייב זאָל לעבען, ציפּה־ביילה־רייזה הייסט דאָס, האָט זיך איינגעשפּארט איין מאָל פאר אלע מאָל: הכצעק...

— הערסט דו! אָט דאָס זאָג איך דאָך! — פאלט איהם אריין טעמע־גיטעל אין די רעד אריין און הויבט אָן וויעדער א מאָל אויסרעכענען די מעלות פון איהר ציגע. לאָזט זי נישט דער שנײדער און שלאָגט איהר איבער אין מיטען, און אזוי שלאָגען זיי איבער איינס דאָס אנדערע אזוי לאַנג, ביז זייערע טענות גיסען זיך צונויף אינאיינעם, און עס קומט־אויס א מישמאש, א קאשע מיט באַרשטש און מיט לאָקשען: „א ציגע? א מאמע, נישט קיין ציגע... איך וואָלט קיין ציגע נישט געקויפט... א „פילע" פון קלייען... זי האָט זיך איינגעשפּארט איין מאָל פאר אלע מאָל: הכצעקתה... געלט איז קיילעביג... אָהן עין־הרע, איהר גרינג מעלקען זיך... ציפּה־בייל־רייזה הייסט דאָס... זי עסט דען עפּים... איין מאָל פאר אלע מאָל: הכצעקתה... דאָס איבעריגע — שטרוי פונ'ם דאָך פון בית־המדרש... א ווייב באַדאַרף מען פאָלגען... א ציגע? א מאמע, נישט קיין ציגע!"...

— טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג אייך צו ציענען, טאָ־מער? — שלאָגט זיי איבער חיים־חנה דער קלוגער אין מיטען און דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צום ווייב. — האָסט דו געהערט א ביסעל? מע האלט אין מיטען איין ענין האלט מען, מכח „נזיקין", און זיי: ציגע־ציגע! ציגע־ציגע! ממה־נפשך, אדער פאַרקויף זיי די ציגע, אדער פאַרקויף זיי נישט די ציגע. ציגע־ציגע! ציגע־ציגע! סע ציגעט מיר שוין אין קאָפּ ציגעט מיר!

— געראַכט! — רופט זיך אָן שמעון־אלי. — וואו תורה, דאָרט איז חכמה! ממה־נפשך, וואָס באַדאַרף מען דאָ לאַנג רעדען? לי הכסף ולי הזהב — מיין געלט, אייער סחורה. זאָגט

געלט נעהט אוועק און א ציעג בלייבט א ציעג, ובפרט נאָך אזא ציעג! ס'איז דען א ציעג? א מאמע, זאג איך אייך, נישט קיין ציעג! קיין עין־הרע, איהר גרינג מעלקען זיך! איהר מילך־גענבען! היינט איהר עסען, וואָס זי עסט! זי עסט דען עפּים? איין מאָל א טאָג א „פּילע" פון קלייען, און דאָס איבעריגע שטרוי פונ'ם דאָך פון בית־המדרש... נאָר גאָר נישט, אויב מע זאָל מיר באַצאָהלען א רעכטען מקח, בין איך מיך מוישב: געלט איז, ווי זאָגט איהר, א יצר־הרע, פּאָר געלט קאָן איך קויפען איין אַנדער ציעג, חאטש אזא ציעג ווי מיין ציעג איז שווער צו קריגען. ס'איז דען א ציעג? א מאמע, נישט קיין ציעג... נאָר שא! וואָס טויג ווערטער? אָט פיהר איך אייך אַריין די ציעג, וועט איהר זעהן!...

און טעמע־גיטעל לויפט־אַוועק, פיהרט־אַריין די ציעג און ווייזט א פול קריגעל מיט מילך, וואָס זי האָט ערשט היינט אָנגענאָלקען.

דערזעהען מילך, האָט זיך דער שנייידער אזוי אָנגענהויבען בעלעקען, און רופט זיך אָן:

— זאָגט זשע מיר, מיין ליעבע אידינע, מה יקר? דאָס הייסט, כמה מעלות טובות — וויפיעל קאָנט איהר זיך הייסען אָנמעסטען פּאָר אייער ציעג, אשטייגער? מחמת ווי באַלד נישט אין גלייכען געלט, וועל איך נישט קויפען. ווייסט איהר, פּאָר וואָס? ווייל, ערשטענס, באַדאַרף איך זי אויף כ־כ־כפּרות, נאָר אזוי ווי מיין ווייב זאָל לעבען, ציפּה־בייל־ה־רייזה הייסט דאָס, האָט זיך איינגעשפּארט אין מאָל פּאָר אלע מאָל: הכצעק...

— וואָס איז שייך וויפיעל? — האָקט איהם איבער טעמע־גיטעל אין מיטען דעם „הכצעקתה" און טהוט א וויש דאָס נעזעל. — זאָגט איהר אייער מקח, לאָמיר האָרכען! דאָס קאָן איך אייך זאָגען: הערט איהר? אז וויפיעל איהר וועט באַצאָהלען, האָנדעלט איהר א מציאה! ווייסט איהר, פּאָר וואָס? וואָרום אז איהר קויפט אַוועק ביי מיר די ציעג, האָט איהר א ציעג...

זיך צוגעחאַפּט צום עסענוואַרג, און מע האָט געזונגען אויף אַ קול: „חייבא רבא — האָט רבא גע'פּסק'ענט, אַז זי דאַרף באַצאָהלען פאַר'ן עסענוואַרג און פאַר'ן פעסעל דעם גאַנצען היזק"...

שמעון־אַלי שמע־קולנו האָט אַרויסגעזעהען, אַז מיט'ן מלמד האָט ער נישט וואָס צו רעדען, האָט ער זיך גענומען צו דער מלמד'קע, און בשעת דער מלמד האָט דאָ געלעהרענט מיט זיינע תלמידים מכח דער ציעג פון דער גמרא, האָט שמעון־אַלי דער שניידער געהאַלטען אַ שמועס מיט טעמע־גיטעל די מלמד'קע מכח איהר ציעג.

— איך בין, ווי איהר זעהט מיך, אַ איד אַ בעל־מלאָכה. — האָט צו איהר געזאָגט שמעון־אַלי דער שניידער. — אפשר האָט איהר געהאָרכט פון מיר — איך בין שמעון־אַלי חייט מק"ק זלאָ־דייעווקע, חברה־מאַן אין צעך און גבאַי אין שניידערשען שוהלכען. חאָטש איך דאַרף דאָס אויף כפּרות! לאַ מעוקצך ולאַ מדוקצך — איך בין אַייך מוחל, זאָג איך, די פּעטש, איך וויל נישט קיין כבוד!... געקומען בין איך, הייסט דאָס, צו אַייך טאַקי מכח איינער פון אַייערע ציעגען, דאָס הייסט, איך וואָלט קיין ציעג נישט גע־קויפט, נאָר אַזוי ווי מיין ווייב זאָל לעבען, ציפּה־ביילה־רייזה הייסט דאָס, האָט זיך אַיינגעשפּאַרט: הכצעקתה — איין מאָל פאַר אַלע מאָל אַ ציעג! און אַ ווייב, זאָגט איהר דאָך, באַדאַרף מען פאָלגען, ס'איז אַ בפירוש'ע גמרא...

טעמע־גיטעל, אַ קליין ווייבעלע מיט אַ נעזעל ווי אַ פאַסאָלי, וואָס זי טהוט דאָס אַלע מאָל אַ וויש מיט צוויי פינגער, האָט איהם אויסגעהערט אַ ביסעל, און באַלד איבערגעשלאָגען אין מיטען:

— זענט איהר געקומען, הייסט דאָס, צו מיר אָפּהאַנדלען ביי מיר איינע פון מיינע ציעגען? וועל איך אַייך זאָגען אַזוי, מיין ליעבער איד: ערשטענס, האַלט איך נישט ביי פאַרקויפען קיין ציעג, וואָרום, לאָמיר זיך נישט נאַרען, צו וואָס זאָל איך דאָס טהון? צוליעב געלט? וואָס איז געלט? געלט איז קיילעכיג!

תלמידים! איהר האלט מיט זיי, הער איך, סאמע ביי אזא ענין, וואס איך אליין טאקי האב מיך מטריח געווען אהער צו אייער זוגתי מרת טעמע־גיטעל, מכח א ציעג הייסט דאס; דהיינו, איך וואלט קיין ציעג נישט געקויפט, נאר מיין ווייב זאל לעבען, ציפה־ביילה־רייזה הייסט דאס, האט זיך איינגעשפארט, איין מאל פאר אלע מאל: הכצקעתה — זי וויל א ציעג! און א ווייב, זאגט איהר דאך, באדארף מען פאלגען, ס'איז דאך א בפירוש'ע גמרא: אסקאקורדע, דבארבאנטע, דפארשמאכטע, דקארנאסע... וואס קוקט איהר מיך אן? אל תסתכל בגלעזעל אלא בפלעשעל — קוקט נישט דערויף, וואס איך בין א איד א בעל־מלאכה; יגיע כפיך אשריך! מסתמא האט איהר געהארכט פון מיר, איך בין שמעון־אלי חייט מק"ק זלאדיעווקע, חברה־מאן אין צעך און גבאי אין שוהלבען, חאטש איך דארף עס אויף כפרות, לא מעוקצך ולא מדוקצך — איך בין אייך מוחל, זאג איך צו זיי, דעם כבוד און איך וויל נישט קיין פעטש! זאגען זיי: בלאטע! אז צעך טהוט אף, איז פארפאלען; שמלך לך קצין תהיה לנו — פעטש זאלסט דו חאפען און גבאי זאלסט דו זיין!... איך האב מיך א ביסעל פאררעדט און שיער נישט פארגעסען אייך אפגעבען שלום. שלום עליכם אייך, רבי! שלום עליכם אייך, קינדער, צאן־קדשים, שקצים ורמשים, קונדייסים, עכברושים! סע זאל זיך אייך אזוי וועלען טאנצען, ווי איהר ווילט לערנען — איא, איך האב געטראפען?...

דערהערט אזעלבע דבורים, האבען חברה תלמידים אנגעהויבען קנייפען איינס דאס אנדערע אונטער'ן טיש און שיסען מיט די נעזער. זיי זענען דוקא געווען העכסט צופריעדען מיט'ן גאסט; זיי וואלטען זיך מחיה געווען, אז גאט זאל זיי צושיקען אפט אזעלבע נעסט. נאר חיים־חנה דער קלוגער איז נישט געווען צופריעדען; ער האט פיינט געהאט, מע זאל איהם איבערשלאגען אין מיטען. האט ער אריינגערופען זיין ווייב טעמע־גיטעל און האט זיך אומ־געקעהרט צוריק מיט זיינע תלמידים צו דער ציעג, וואס זי האט

— נעחיי באודע פיוועז! א שא טאבי זא קורקע?*

אט נאך צוויי שפאן איז דער שולחויף, וואו אלטע וויבער זיצען איבער מולטערלעך און פערקויפען בארלעך, סעמעטשקעס און בעבלעך, וואו מלמדים קנעלען, קינדער שרייען און ציענען, ציענען אהן א שיעור, שפרינגען, שלעפען שטהוי פון די דעכער, אדער זיי זיצען איוף דער ערד מיט די אויסגעגלעטע בערדלעך, וואלעמען זיך אקעגען דער זון און מעלה־גרה׳ן. און אט איז שוין די באד מיט די שווארצע פערויבערטע וועגד. אט איז דער טייך, וואס אויבען איז ער בעדעקט מיט גרינס, ווי מיט א סכך, פול מיט פיאווקעס און מיט זשאבעס, וואס קוואקען. דער טייך שיינט אקעגען דער זון, בלישטשעט ווי מיט דימענטען און שטינקט מיט סכנת־נפשות... און דארט, אויף יענער זייט טייך, איז נישטא גארנישט, א חוץ ערד און הימעל — אוים קאזאדאיוווקע!

אז דער שנוידער איז אריינגעקומען צו רב חיים־חנה דעם קלוגען, האט ער איהם געטראפען ביי דער ארבייט, וואו ער איז געזעסען מיט׳ן גרויסען טלית־קטן און מיט דער שפיצעכיגער יאר־מעלקע איבער דער גמרא און געלעהרעט מיט די תלמידים מיט א ניגון אויף קולי־קולות די גמרא בבא־קמא: ההוא ברחא — די דאזיגע ציג, ואם זי האט דערזעהען א מין עסענוואר פון אויבען אויפ׳ן פע־סעל, האט זיך די ציג צוגעחאפט צום עסענוואר"...

— צפרא טבא למאריה דחיטה דקופא דמחטא! — רופט זיך אן שמעון־אלי שמע־קולנו אויף תרגום־לשון און זעצט דאם באלד איבער אויף פראסט אידיש: א גוטער מארגען זאל זיך אריינחאפען, רבי, צו אייך און צו אייערע

---

* — הער נאר, וואס ווילסט דו פאר דער הוהן?
— וואסער הוהן? ס׳איז ניט קיין הוהן, ס׳איז א האהן!
— לאז זיין אהאהן! וואס ווילסט דו פאר דער הוהן?

— פֿארגעס זשע ניט, — מאכט צו איהם דער רעגדאר — אם ירצה השם, צוריקוועגס, אז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, למען השם, זיך אָפּשטעלען ביי מיר.

— אם ירצה השם, אם ירצה השם, בלי נדר ומסקנא! — זאָגט שמעון־אלי. — אודאי, ווי דען איז אָנדערש? מען איז דאָך נישט מעהר ווי א „בשר־ודאָם". ווי זאָגט איהר: „אָדם א מענטש, צפור א פויגעל, קאָטשקע רוק זיך"... איהר גרייט נאָר צו, רב דאָדי, א רעכט ביסעל משקה מיט פֿארבייסען, דאָס הייסט מאָהריטש, ווי אונז שטעהט אָן — אונזער פּאָלק שער און אייזען עמך!

קאָפּיטעל ד.

ויצא שמעון־אלי׳הו מדעמבינג — און „שמעון־אלי שמע־קולנו" איז ארויסגעגאַנגען פון דער דעמבענער קרעטשמע בגילופין, נאָנץ פרייליך, ויבוא — און ער איז געקומען בשלום, געזונדערהייט, קיין קאָזאָדאָיעווקע. און אז ער איז געקומען קיין קאָזאָדאָיעווקע, האָט ער זיך אָנגעהויבען צו פֿרעגען, וואו זיצט דאָ ערגיץ רב חיים־חנה דער קלוגער, וואָס האָט א ווייב טעמע־גיטעל די שטילשוויגענדיגע מיט צוויי מעלקענדיגע ציעגען? נאָר לאַנג נאָכפֿרעגען זיך האָט ער נישט בעדארפט, וואָרום דאָס שטעדטעל קאָזאָדאָיעווקע איז נישט אזא כרך פון די כרכי הים, וואָס מע זאָל דאָרטען קאָנען, חלילה, פערבלאָנזעט ווערען. דאָס נאָנצע שטעדטעל לויגט פאָר די אויגען, ווי אויף א טעלער: אָט זענען די יאָטקעס מיט די קצבים, מיט די העקערס און מיט די יאָטקע־הינד; אָט איז דער מארק, וואו ווייבער דרעהען זיך ארום אין זאָקען פון איין גוי׳ע צו דער אַנדערער, טאפּען אלע איין האַהן:

— טשועש, טשועש! א שאָ טאָבי זא קורקע?

— יאָקא קורקא? צע פיוועז, א נע קורקא!

בעווייַזט זיך מיר היינט צו פּיעל אַרוים מיט דיין תורה! וועסט שוין ביי מיר האָבען אַ ציעג, וועסט זיך קראָצען!"... און שמעון־אלי האָט זיך געחייסען אַנגיסען נאָך אַ מאָל פון יענעם ביטערען טראָפֿען, וואָס איז אַ רפואה צו אַלע צרות.

פון אמת קאָן מען נישט אַוועקגעהן: שמעון־אלי האָט ליעב געהאַט אַ ביסל בראָנפען, נאָר קיין שכור איז ער נישט געווען — חס וחלילה! וועָן האָט ער דען געהאַט אויף אַ טרונק בראָנפען?... איין חסרון האָט ער נאָר געהאַט, וואָס קוים האָט ער געגומען אַ ביסל בראָנפען, אַזוי האָט ער באַלד געמוזט נעמען נאָך איין ביסל, און פון אַזעלכע צוויי ביסלעך פלעגט ער שוין ווערען מבוסמ׳דיג־פריילעך, די בעקלעך רויטלעך, די אויגעלעך מיט אַ גלאַנץ, און די צונג — די צונג האָט זיך ביי איהם אויפגעבונדען און געקלונגען אָהן איין אויפהער.

— אקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט „צעך", — מאַכט שמעון־אלי — „צעך", שער און אייזען. אונזער פאָלק עמק האָט אין זיך אַ מעלה, וואָס איטלעכער האָט ליעב כבוד, און כבוד איז דאָך, זאָגט איהר, לעבער... אַ ליאַדע שוסטערל וואָלט אַ בעלן געווען זיין גבאי־ראשון חאָטש איבער אַ פאַמעניצע... זאָג איך צו זיי: ברידערלעך, קטנתי מכל החסדים — איך דאַרף עס אויף כפֿרות, קלויבט אייך אויס אַ שוסטער פאַר אַ גבאי: לא מעוקצך ולא מדוקצך — איך בין אייך מוחל דעם כבוד, איך וויל נישט קיין פּעטש!... זאָגען זיי: בלאָטע! אז צעך טהוט אָפּ, איז פֿאַרפאַלען!... זאָג איך: עם קומט אויס ווי אין פּסוק שטעהט: שמלך לך קצין תהיה לנו — פּעטש זאָלסט דו חאָפּען און גבאי זאָלסט דו זיין... נאָר שא, איך האָב מיך אַ ביסל פֿאַררעדט, און האָב נאָר פֿארגעסען, אז איך האָב אויף זיך אַ ציעג. עוד היום גדול — דער טאָג שטעהט נישט! אַ גוטען טאָג, רב דאָדי, חזק, חזק ונתחזק — זייט מיר געזונד און שטאַרק און מאַכט ווארעניקעם!

— אויב אזוי, — מאכט דאדי — זאג זשע מיר, סערדצע, וואוהין שפאנט א איד?

— א איד שפאנט — זאגט שמעון־אלי און מאכט נאך א כוסה — קיין קאזאקאיעווקע שפאנט ער, האנדלען ציעגען, ככתוב, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: עזים תעשה לך — ציעגען זאלסט דו קויפען...

— ציעגען? — פרענט איהם דאדי פער'חידוש'ט. — ווי קומט א איד א שניידער האנדלען מיט ציעגען?

— עס רעדט זיך אזוי „ציעגען"! — מאכט שמעון־אלי. — מיינען מיין איך א ציעג, טאמער וועט מיר גאט צושיקען, הייסט דאס, א ציעג א רעכטע. נישט טייער. דאס הייסט, איך וואלט קיין ציעג נישט געקויפט; נאר מיין ווייב זאל לעבען, ציפה־ביילה־רייזה הייסט דאס, איהר קענט דאך זיי, אז זי שפארט זיך איין! זי האט זיך פאר'עקשנ'ט איין מאל פאר אלע מאל: ה כ צ ע ק ת ה — זי וויל א ציעג! און א ווייב, זאגט איהר דאך, באדארף מען פאלגען, דאס איז דאך א בפירוש'ער „מדרש־פליאה", הא? איהר געדענקט דעם „מדרש־פליאה"?

— אין די זאכען — זאגט דאדי — ווייסט דו שוין בעסער פון מיר; דו ווייסט דאך, אז איך בין מיט... מיט... מדרש א קנאפער מחותן!... איך פארשטעה נישט, מיין טיערער קרוב, נאר איין זאך: ווי קומסט דו זיין א מבין אויף ציעגען?

— וואט טיבע יוצר המאורות! — זאגט שמעון־אלי שוין מיט פערדראס. — ווי קומט א רעגדאר זיין א מבין אויף א סדיל־קיווער סליחה? פון דעסטוועגען קומט פסח צום סדר, קלאפט איהר מיט גאט'ס הילף דעם ריינעם „ברכי־נפשי" און זאגט „זה כפרתי זה חליפתי", ווי עס געהער צו זיין... וואס? אפשר נישט אזוי?...

דאדי דער רעגדאר האט פערשטאנען דעם שטאך; ער האט פערביסען א ליפ און האט זיך געטראכט: „ווארט, ווארט, דו שניידערוק, דו פאלגע! ביזט מיר עפעס היינט צו גייציג, און דו

— עט, מה אנו מה חיינו — וואס זאלען מיר מאכען? — האט איהם דער שניידער געענטפערט מיט א פסוק, ווי זיין שטייגער איז. — מי ברעש ומי במגפה — אמאל אזוי, אמאל אזוי, אבי מען איז געזונט, ככתוב, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: אסקאקורדע, דבארבאנטע, דפארשמאכטע, דקארנאסע... וואס מאכט איהר עפים, מיין טייערער קרוב? וואס הערט זיך עפים ביי אייך אין דארף? זכרנו את הדגה — איך געדענק נאך אייערע וואס־רעניקעס פון פאראיאהרען מיט'ן ביסעל משקה, דאס איז דאך ביי אייך דער עיקר. ארויסקוקען אין א ספר האט איהר דאך פיינט. למה רגשו גויים — וואס טויג אייך א אידיש וואורט! ע, רב דאדי, רב דאדי! וועז דער טאטע אייערער, דער פעטער גדליה־וואלף עליו השלום, זאל איצטער אויפשטעהן און א קוק טהון אויף זיין דאדיקען, ווי ער זיצט זאס א ביסעל אין דארף צווישען אלע גויים, להבדיל, וואלט ער נאך א מאל איבעראנייס געשטארבען. אי, האט איהר געהאט א טאטען, רב דאדי! געווען א כשר'ער איד, לאז ער מיר מוחל זיין: ער פלעגט מרינקען פון א פינסטערער כלי... הקיצור, אין לך אדם שאין לו פעקעל — פון וואס מע זאל נישט רעדען — אויפ'ן טוידט מוז מען ארויף... גיט שוין אהער א ביסעל בראנפען, ווי דער תנא רב פימפאם זאגט: קאפאטע במשכנתא שוויינקיך בגרונם — פארוועז די קאפאטע און נעם א ביסעל בראנפען"...

— שוין? דו האסט שוין אנגעהויבען מיט דיין לאקשען־קוילעטש? — מאכט דאדי און טראגט איהם אונטער א ביסעל בראנפען. — דו זאג בעסער, שמעון־אלי, וואוהין פאהרט דאס א איד?

— א איד פאהרט נישט, — זאגט שמעון־אלי און מאכט א כוסה — א איד געהט צו פוס. ווי מיר זאגען אין הלל: רגלים ולא יהלכו — האסט פים, ביזט דו נישט קראנק צו שפאנען"...

ווייל דער בעל־הבית פון דער קרעטשמע, דאָרי דער רענדאר, איז זעהר א ליעבליכער פּאַרשוין און א גרויסער מכנים־אורח, דאָס הייסט, פּאַר געלט האָט איהר געקאָנט קריגען דאָרטען תמיד א רעכט גלעזעל משקה מיט די שענסטע פּארביסענס; און א טייל זאָגען, אז ס'איז דערפּאַר, ווייל דאָדי איז געווען פון יענער חבֿרה, וואָס מע רופט זיי „טרעפערס", אָדער „נביאים", וואָס אַליין האָנדלען זיי נישט מיט קיין גנבות, נאָר זיי קעהרען זיך אָן מיט אַלע בעריהמטע גנבים א נאָהענטער רב שמעלקע... און מחמת קיינער וויסט דאָס נישט פּאַר קלאָר, לכן בעדאַרף מען מאַכען דערפון א שווייג...

דאָדי איז געווען א איד א מוכסן, א גראָבער, א האָריגער, מיט א גרויסען בויך און מיט א בולבעוואָטער נאָז, און א קול האָט ער געהאַט פון א שור־הבר. איהם איז אָפּגעגאַנגען, ווי מע זאָגט, קאָפּוועהטיג; פּרנסה האָט ער געהאַט מיט'ן פולען מויל, בהמות עטליכע, אויף דער עלטער געבליבען איין אלמן און געווען א לעדיגער מענש. א גראָבער נפש: א סלִיחה און א הגדה און א בענטשערעל איז ביי איהם געווען אלץ איינס. און דערפּאַר פלעגט זיך מיט איהם שמעון־אלי דער שניידער שעמען: ס'איז איהם גישט אָנגעשטאַנען די מעשה, וואָס ער, שמעון־אלי, א יודע־נגן און גבאי אין שוהלכען, זאָל האָבען א מוכסן, איין עם־הארץ פּאַר א קרוב... און דאָדי פון זיין זייט פלעגט זיך שעמען, וואָס ער האָט א „שניידער א פאַלגע" פּאַר א קרוב... זיי האָבען זיך געשעמט איינער מיט'ן אנדערען. פון דעסטוועגען, אז דאָדי האָט דערזעהן שמעון־אלי'ן, האָט ער איהם אָפּגענעבען א גאַנץ בריטען ברוך־הבא, מחמת דאָדי דער רענדאר האָט פשוט מורא געהאַט, נישט אזוי פּאַר'ן קרוב אַליין, ווי פּאַר'ן קרוב'ס פּיסק.

— א, א גאַסט, א גאַסט! וואָס מאַכט עפּעס א איד שמעון־אלי? וואָס מאַכט עפּעס דיין ציפּה־ביילה־רייזה? וואָס מאַכען עפּעס דיינע קינדער?

די אידעלעך, מיר זאלען זיצען דאָרטען אין זאָדייעווקע אין דער ענגשאפט, קאָפּ־אויף־קאָפּ, אין א דערשטיקענדיש; ותתן לנו — און דו האָסט אונז געטהאָן געבען... אוי, צרות האָסט דו אונז געגעבען מיט וועהטיגען, מיט דלות, קדחת מיט רביעית האָסט דו אונז געגעבען, ברחמיך הרבים־בים־בים־בים!...

אזוי זינגט זיך שמעון־אלי שטילערהייד אונטער דער נאָז, און עס גלוסט זיך איהם א וואָרף טהון זיך דאָ, ווי ער שטעהט און געהט אין פעלד, אויפ'ן גרינעם גראָז, חאָטש א ביסעלע גענישען פון גאָט'ס וועלטעל, — דערמאנט ער זיך, אז ער האָט איין ארבייט, און זאָגט צו זיך אלין: — „עד כאן אומרים בשבת הגדול — געגוג, שמעון־אלי, צו זינגען. הלך לעולמו — שפּאן, ברודער, שפּאן! אָפּרוהען וועסט דו זיך שוין, אם ירצה השם, אין דער דעמבענער קרעטשמע. דאָרט האָסט דו א שטיקעל שאר־בשרי, דאָדי רעגדאר. דאָרט קריגט מען צו יערער צייט א ביסעל משקה, ווי אין פסוק שטעהט: ותלמוד תורה כנגד כולם — א ביסעל מהכתיתי איז בילכער פון אלץ"... אוי שמעון־אלי שמע־קולנו שפּאנט ווייטער.

אפּיטעל ג.

באמצע הדרך — פונקט אין דער מיט וועג, צווישען די צווויי שטעדט זאָדייעווקע און קאָזאָדאָיעווקע, שטעהט א פעלד־קרעטשמע, וואָס מע רופט זי „די דעמבענע". די דאָזיגע קרעטשמע האָט אין זיך א כח, עפּים נאָר א מאגניט, וואָס זי ציהט צו זיך אלע בעלי־ענלות מיט אלע פּארשוינען, סאי די וואָס פּאָהרען פון זאָדייעווקע קיין קאָזאָדאָיעווקע, סאי די וואָס פּאָהרען פון קאָזאָדאָיעווקע קיין זאָדייעווקע -- מע מוז זיך אָפּשטעלען אין דער „דעמבענער" חאָטש אויף עטליכע מינוט! קיינער ווייסט ניט דעם סוד דערפון נאָך ער היום. א טייל זאָגען, אז ס'איז דערפאר,

נישט קיין געצוואָגענע, שטענדיג הונגעריגע... זיינע אויהערען האָבען געהערט פאר זיך שטענדיג אנדערע קולות: „מאמע, ברויט! מאמע, בולקע! מאמע, עסען!"... און איבער אלע קולות — א קול פון ציפה־בייליה־רייזה: „עסען? נישט עסען זאָלען אייך ווערעם, ליעבער גאָט, אינאיינעם מיט'ן טאטען אייערען דעם שלים־מזל! פארחאפט זאָלט איהר נישט ווערען, רבונו של עולם, מיט איהם אינאיינעם!"... וכדומה אזעלכע זיסע קולות. זיין נאָז איז געווען הנט געווען צו אנדערע ריחות: א ריח פון נאסע וועגה, וואָס ווינטער נעצען זיי און זומער שימלען זיי; א ריח פון זויערטייג מיט קלייען, פון ציבעלעס און פון קרויט, פון רויהע לעהם, פון געשאָבענע פישלעך און פון קישקעלעך; א ריח פון אלטע בגדים, וואָס לאָזען זיך הערען אונטער'ן הייסען פרעסעל מיט א געריכטער פּאָרע און מיט א מאָדנעם טשאד...

ארויסגעריסען זיך אויף א ווייל פון יענער ארעמער ווייטער פינסטערער וועלט אויף דער דאָזיגער נייער, פרייער, ליכטיגער, שמעקענדיגער שיין, האָט זיך אונזער שמעון־אלי געפיהלט ווי א מענש, וואָס איז אין א הייסען זומערטאָג אריינגעשפרונגען א נאקעטער אין ים אריין; דאָס וואסער טראָגט איהם, די חוואליעס שלאָגען איהם, ער טוקט זיך, ער טוקט זיך, ער ציהט אין זיך די לופט מיט דער פולער ברוסט — ס'איז מחיה נפשות, ממש א גן־עדן!...

— למשל, וואָס וואלט גאָט געאהרט — קלערט זיך שמעון־אלי — וואָס וואלט גאָט געאהרט, וען איטליכער בעל־מלאָכה, אשטייגער, זאל זיך קאָנען אלע טאָג, לאָז זיין חאָטש איין מאל אין דער וואָך, ארויסגעהן אהערצו־צו, אויפ'ן פרייען פעלד, א ביסעל געניסען פון גאָט'ס וועלטעל? אי א וועלטעל, א וועל־טעל!... — און שמעון־אלי הויבט־אָן אונטערזינגען און פערטיי־טשען אויף זיין שטייגער: — אתה יצרת — דו האָסט, גאָט, באשאפען, עולמך — דיין וועלטעל, מקדם — אויף יענער זייט שטאָדט; בחרת בנו — האָסט אונז אויסדערוועהלט,

זאָל ער נישט וועלען? פאר וואָס קומט איהם צוויי ציעגען, און נאָך מעלקענדיגע דערצו? פארהאן, ברוך השם, אידען אויף דער וועלט, וואָס פארמאָגען נישט קיין האלבע ציעג אפילו — נו, אם כן? שטארבען זיי דען?...

און אזוי ווייטער, אלץ די אייגענע טענות.

קאפיטעל ב.

הבוקר אור — ס'איז נאָר טאָג געווארען, האָט זיך אונזער שניידער געפעדערט, אויפגעשטאנען און אפגעדאווענט, געגומען מיט זיך דאָס שטעקעל מיט'ן גארטעל און איז אוועק אין וועג אריין בשלום צו־פוס.

געווען איז דאָס זונטאָג, אין א שענעם, ליכטיגען, לויטערען, וואַרעמען זומערטאָג. שוין לאַנג געדענקט נישט שמעון־אלי אזא איין אויסגעצייכענטען, אויסגעשפיעלטען טאָג. שוין לאַנג איז שמעון־אלי נישט געווען אין פעלד, אויף דער פרייער לופט. שוין לאַנג האָבען זיינע אויגען נישט געזעהען פאר זיך אזא איין אויס־געצוואָגענעם גרינעם וואַלד, אזא שענע גרינע קאָלירענדיגע, וואו דאָס פעלד איז בעשאָטען מיט אלערליי קאָלירענדיגע שפריינקעלעך. שוין לאַנג האָבען זיינע אויהערען נישט געהערט א פישטשען פון פויגעלעך, א פלאַטערען פון קליינע פערכלעך. שוין לאַנג האָט זיין נאָז נישט געשמעקט אזא געשמאקען ריח פון גרין גראָז, פון רויהער ערד. שמעון־אלי שמע־קולנו האָט פערבראַכט כל ימיו אין איין אנדער וועלט; זיינע אויגען האָבען געזעהען פאר זיך תמיד אַנדערע בילדער: א פינסטערע גרוב, ביי דער טיר איין אויוועז, קאָטשערעס מיט לאָפעטעס, און א פאָמעניצע א פולע ווי איין אויג; ביי'ם אויוועז, ביי דער פאָמעניצע — א בעט פון דרייי ברעטלעך; אויפ'ן בעט — קינדערלעך א סך, קיין עין־הרע, איינס קלענער פונ'ם אנדערען, האלב־נאקעטע, גאנץ־באַרפיסע,

דינע דערצו? א גרויסער אומגליק וואלט געווען, כלעבען, זי זאל נישט האבען איינע אפילו! פארהאן, ברוך השם, אידען, וואס פערמאגען נישט קיין האלבע ציגע אפילו — נו, אם כן? שטארבען זיי דען?

— ביזט זעהר נערעכט! — זאגט שמעון־אלי צו זיין ווייב. — הערסט דו, דאס איז שוין איין אלטע טענה, ככתוב, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: אסקאקורדע, דבארבאנטע...

— שוין! ער איז שוין וויעדער דא מיט זיין פסוק! — שלאגט איהם איבער זיין ווייב. — מע רעדט פון א ציגע, קומט ער מיט א פסוק! דו גלעה זיך דורך בעסער אהינצו, צום קאזא־דאיעווקער מלמד, און זאג איהם אזוי און אזוי: מיר האבען געהערט, אז ס'איז ביי אייך פארהאן צוויי ציגען און ביידע מעלקען זיך. וואס באדארפט איהר צוויי מעלקענדיגע ציגען? אויף כפרות? ווילט איהר דאך מסתמא איינע פון זיי פארקויפען — פארקויפט זי מיר! וואס וועט אייך אהרען?... אזוי טאקי זאלסט דו מיט זיי רעדען, דו פארשטעהסט?

— איך פארשטעה, וואס דען, איך פארשטעה נישט? — זאגט שמעון־אלי. — פאר מיין גלעט באדארף־איך זיך נאך בעטען? פאר גלעט קריגט מען אלץ אין דער וועלט — כסף וזהב מטהר חזירים. שלעכט איז נאר, זעהסט דו, אז ס'איז חלילה נישטא די מטבע, דעמאלט איז עני חשוב כמת, מאכט רש"י: ניטא פאפע — גלה ליולי; אדער ווי מע זאגט: אהן פינגער קאן מען קיין פייג ניט שטעלען, ככתוב, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען: אסקאקורדע, דבארבאנטע, דפארשמאכטע...

— וויעדער א מאל א פסוק, און אבער א מאל א פסוק! עס פסוק'ט מיר שוין אין קאפ! איינגעזונקען זאלסט דו ווערען! — זאגט צו איהם ציפה־בוילה־רייזה און בעגראבט איהם ניין איילען אין דער ערד, און טייטשט מיט איהם איין א מאל הונדערט, אז ער זאל זיך פריהער פרובען ביי חיים־חנה דעם מלמד, טאמער וועט דאס גלהן. אי וואס, טאמער ווי יענער נישט? פאר וואס

די אויגען! מיט פסוקים גאָר האָדעוועט ער מיך, דער שענער ברויטגעבער מיינער, דער שלים־מזל! הערסט דו? איך וועל דיר די גאַנצע תורה דיינע אַוועקגעבען פאַר אײַן באָרשטש א מיל־כיגען!...

וכדומה נאָך אַזעלכע מינים „אַנצוהערענישען" האָט איהם געגעבען ציפּה־בײַלה־רייזה עטליכע מאָל אין טאָג, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, בײַז שמעון־אלי האָט איהר צוגעזאָגט און געגעבען האַנד תקיעת־כף, אַז זי מעג שלאָפען רוהיג, עם וועט שוין זיין, מיט גאָט׳ס הילף, א ציעג. דער עיקר — בטחון. „היום הרת עולם — נאָר נישט געזאָרגט!...

פון דעמאָלט אָן האָט שמעון־אלי אָנגעהויבען קלויבען א גראָשען און א גראָשען. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון א סך נויטיגע זאַכען, פער׳משכונ׳ט די שבת׳דיגע קאַפאָטע אויף אויסצאָהלען וואָכנעלד און צונויפגעשלאָגען זיך עטליכע קערבלעך, און ס׳איז געבליבען, אַז ער נעמט די ממתקים און געהט זיך דורך קיין קאָזאַ־דאָיעווקע קויפען א ציעג. וואָס עפּים קיין קאָזאַדאָיעווקע? איז דערינען געווען צוויי טעמים: ראשית, איז קאָזאַדאָיעווקע איין ערטעל פון ציעגען, וואָס דער נאָמען אַליין בעווייזט שוין דערויף: קאָזאַדאָיעווקע איבערגעזעצט אויף אידיש קומט אויס „ציעגמעל־קענדיגע". והשנית, האָט ציפּה־בײַלה־רייזה געהערט דערצעהלען פון איהרער א שכנה, וואָס זי רעדט נישט מיט איהר שוין פון עטליכע יאָהר, אַז יענע האָט געהערט פון איהר שוועסטער, וואָס איז נישט לאַנג געווען בײַ איהר צו גאַסט פון קאָזאַדאָיעווקע, אַז דאָרט איז פאַרהאַן א איד א מלמד, רופט מען איהם „חיים־חנה דער קלוגער" בלשון סגי־נהור, דערפאַר, וואָס ער איז א גרויסער שוטה; האָט דער חיים־חנה דער קלוגער א ווייב, רופט מען זי „טעמע־גיטעל די שטילשווייגענדיגע", דערפאַר וואָס זי האָט אין זיך נייען מאָל רעד; האָט די טעמע־גיטעל די שטיל־שווייגענדיגע צוויי ציעגען, און בויידע מעלקען זיך. פרעגט זיך א קשיה: פאַר וואָס קומט איהר צוויי ציעגען, און נאָך מעלקענ־

— היום הרת עולם — נאָר נישט געזאָרגט! אין דער הייליגער תורה שטעהט געשריבען: „והוא — און ער, דער מאן הייסט דאָס, ימשול — זאָל טהון טהאָן געוועלטיגען, בך — אין דיר", איז פארפאלען! עס מעגען קומען כל מלכי מזרח ומערב, וועט זיך זיי נישט העלפען!...

ויהי היום — טרעפט זיך א מעשה. ציפה־ביילה־רייזה קומט צו געהן איינמאל זומער מיט'ן קאשעק פונ'ם מארק, טהוט א שמיץ דאָס בינטעל קנאבעל מיט'ן ביסעל פעטרישקע מיט די קארטאָפלים, וואָס זי האָט איינגעקויפט, און רופט זיך אָן מיט כעס:

— לאָז דאָס געהן אין דער ערד ארײן! שוין נמאס ומאוס געווארען אלע טאָג, אלע טאָג זיך ברעכען דעם מוח, צו־טראכטען, וואָס קאָכט מען וואַרעמעס. מע באדארף האָבען א קאָפּ פון א מיניסטער! וויעדער א מאל טייגלעך מיט פאסאָלים און אָבער א מאל טייגלעך מיט פאסאָלים, גאָט זאָל נישט שטראָפען פאר די רעד! אָט, למשל, נחמה־ברכה, אזא קבצנ'טע, אזא עני'טע, אביונ'טע, אזא דלפונ'טע, באדארף זי האָבען א ציעג! פאר וואָס? וואָרום זי האָט א מאן לייזער־שלמה, טאקי א שניידער, נאָר פאָרט א מענטש! א קלייניגקייט א ציעג? פארהאן א ציעג אין שטוב, איז פארהאן א גלעזעל מילך פאר די קינדער; מע קאָן אָפּקאָכען א מאל א קאשע מיט מילך, אָפשטופען א וואַרעמעס, יוצא זיין מיט א וועטשערע, א מאל א קריגעל פיד־סמעטענע, א שטיקעל קעז און פוטער — א חיות!

— ביזט נעבאך אודאי זהר גערעכט! — מאכט שמעון־אלי גלאָסען. — פארהאן א מדרש: כל ישראל יש להם חלק — איטלעכער איד באדארף האָבען א ציעג. ככתוב, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען...

— וואָס טויג מיר דיין פסוק? — צעשרייט זיך ציפה־ביילה־רייזה. — איך זאָג א ציעג, זאָגט ער גאָר א פסוק! מיר דאכט, אז איך וועל דיר געבען א פסוק, וועט דיר ווערען פסוק'דיג אין

„שמעון־אלי שמע־קולנו", חאָטש ער איז געווען כל ימיו א ביטערער ארעמאן, מע קאָן זאָגען — כמעט איין אביון, נאָר אראָפ־פאלען ביי זיך דערמיט האָט ער פיינט געהאט. „אדרבה, — האָט ער געזאָגט — וואָס מעהר קבצן מעהר לעבעדיג, וואָס מעהר הונגעריג מעהר געזונגען, ווי די גמרא זאָגט: יאה עניותא לישראל כטשערעוויטשקע קראסני לדיווקע חיורא"...

הקיצור הדבר: שמעון־אלי איז געווען דאָס, וואָס מע רופט אָן איין „ארעמס און א פרייליכס". געווען איז ער א נידעריגער, א פערזעהעניש, ארומגעשטעקט מיט נאָדלען און מיט שטיקלעך וואטע אין די געקרייזעלטע שווארצע האָר; געהאט האָט ער א קליין צאפען בערדעל, אביסעל א צוגעפלעטשטע נאָז, די אונטער־שטע ליפּ אביסעל צעשפאלטען, און אויגען גרויסע, שווארצע און שטענדיג שמייכלענדיגע, און געזאנגען איז ער תמיד מיט א טענ־צעל און מיט א ליעדעל אונטער דער נאָז: „היום הרת עולם — נאָר נישט געזארגט!"...

ויהי לו בנים ובנות — און ער איז געווען א מטופל מיט קינדער פון אלערליי וואוקס, צום מיינסטען טעכטער, צווישען זיי עטליכע דערוואכסענע; ושם אשתו — און זיין ווייב האָט געהייסען ציפה־בייל־רייזה, און זי איז געווען זיין „כנגדו", דאָס הייסט, פונקט דער היפּך פון איהם: א הויכע, א רויטע, א געזונדע, א אידינע א קאָזאק. פון דעם ערשטען טאָג אָן, וואָס נאָך דער חופה, האָט זי איהם געגומען אין די הענד אריין און נישט ארויסגעלאָזט איהם, און איז געגאנגען אין ספאָדעק, דאָס הייסט: זי איז געווען דער מאן, נישט ער! ער האָט פאר איהר געהאט נרויס דרך־ארץ. זי פלעגט אויף איהם עפענען א מויל, פלעגט ער פערציטערט ווערען; און אמאל, אונטער פיער אויגען, אז ס׳איז אויסגעקומען, פלעגט זי איהם אפּשטעקען א פאטש אויף... דעם פאטש פלעגט שמעון־אלי בעהאלטען אין קעשענע און זאָגען בשעת מעשה א ווערטעל מיט א פסוק.

מחמת זלאדייעווקע איז זעהר אין אָרעם שטעדטעל, וואָס דאָרטען מאכען נייע מלבושים איז עפּים נישט אזא געווינטליכע זאך, האָט מען דעריבער געהאלטען פון שמעון־אלי'ן אין זלאדייעווקע איין עולם ומלואו. איין חסרון נאָר, וואָס ער האָט נישט געקאָנט אויסקומען מיט די נגידים, ליעב געהאט אריינקוקען אין קהל'שע זאכען, זיך אָננעמען אָן דער קריוודע פון די אָרעמע לייט, רעדען גאנץ אָפענטליך אויף די בעלי־טובות, וואָס זענען זיך עוסק אין צרכי־צבור, און דעם בעל־טאקסע מאכען מיט דער בלאָטע בפרהסיה, זאָגען אויף איהם, אז ער איז א געלדצאָפער, א בלוטזויגער, א מענשענפרעסער, און אויף די שוחטים מיט די רבנים, וואָס האָבען געשלאָגען בלאט מיט'ן בעל־טאקסע — אז ס'איז איין כנופיא, א כתה פון גנבים, רמאים, קוילערס, רוצחים, גזלנים, א רוח אין זייער טאטע'ס טאטען אריינגעפלויגען געוואָרען ביז דעם זיידען תרח, מיט'ן פעטער ישמעאל אונטערגעשלאָגען!...

צווישען בעלי־מלאכות, חברה „פועל־צדק", האָט זיך „שמעון־אלי שמע־קולנו" גערעכענט פאר א „יודע־נגן"; אויף זייער שפראך האָט דאָס געהייסען: א מענש, וואָס פערשטעהט אין די קלייניע אותיות'לעך, מחמת שמעון־אלי פלעגט שיטען מיט פסוקים, מיט גאנצע שטיקער גמרא און מיט מדרשים, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען: „עמך"... „קטנתי"... „אָגיל ואשמח"... „היום הרת עולם"... „ויתרוצצו ויתפוצצו"... „וואָט טיבע יוצר המאורות"... „בכתוב, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען"... וכדומה אזעלכע לשון־קודש'דיגע ווערטער, וואָס זענען ביי איהם תמיד געווען גרייט. און דערצו האָט ער נאָך געהאט נישקשה פון א קול'כעל, אפילו אביסעל צו א הילכיגם און א גאָרגעלדיגם. נאָר ער איז געווען קלאָר אין אלע נוסחאות מיט אלע ניגונים מיט אלע תפילות אויף אויסווענ'ג, און האָט ליעב געהאט דעם עמוד מיט סכנת־נפשות, און איז געווען גבאי אין שניידערשען שוהלכען, געהאפט פעטש ווי האלץ, צום מיינסטען שמחת־תורה צו „אתה־הראית", ווי געווינטליך.

דער פער׳כשופ׳טער שניידער

קאפיטעל א.

איש היה בזלאדיובקי — א מענש איז געווען אין זלאדייעווקע, א שטעדטעל, וואס ליגט אין דער סביבה פון מאזע־פעווקע, נישט ווייט פון חאפלאפאוויטש און קאזאדאיעווקע, צווי־שען יאמפעלי און צווישען סטרישטש, פונקט אויף דעם וועג, וואס מע פאהרט פון פישי־יאבעדע דורך פעטשי־חוואסט קיין טעטרעווע און פון דארטען קיין יעהופעץ; ושמו שמעון אליהו — און זיין נאמען איז געווען שמעון־אלי, און געוויפען האט מען איהם „שמעון־אלי שמע־קולנו", מחמת ביי׳ם דאוונען אין שוהל האט ער געהאט א טבע שרייען, ארבייטען, זינגען און ציקלען זיך אויף קולי־קולות. והיה האיש חיט — און געווען איז דער מענש א שניידער, נישט חלילה פון די געהויבענע שניי־דערס, וואס נייהען נאכ׳ן „טאבעלטיר", וואס מע רופט דאס „זשורנאל", נאר א שניידער א לאטניק, א גרויסער מומחה, היסט דאס, אויף לעגען א לאטע, פערצירעווען א לאך, מע זאל נישט דערקענען, אדער איבערניצעווען וואס פאר א מלבוש איהר ווילט אויף דער לינקער זייט, ממש מאכען פון אלט ניי. נעמען, למשל, איין אלטען חאלאט און איבערמאכען איהם אויף א קאפאטע, פון א קאפאטע — א פאר תחתונים, פון די תחתונים אויסשטיקעווען א לייבעל, און פונ׳ם לייבעל נאכדעם עפים אנדערש — מיינט נישט, אז דאס איז אזא גרינגע ארבייט! און אויף דעם איז „שמעון־אלי שמע־קולנו" געווען איין בריה אין דער וועלט, און

דער פער׳כשופ׳טער שנייִדער

(אַרויסגענומען פון אַיין אַלטען פּנקס און בעפוצט).

געשריבען אין יאָהר 1900.

אינהאַלט

דער פער׳כשופ׳טער שניידער 7

פינף און זיעבעציג טויזענד 69

דער דייטש 131

די פרייליכע קאָמפּאניע 149

עולם הבא 211

ארעמע און פריילִיכע. ערשטעס בוך.

לויא האָט ניט חתונה געהאט פאר מאקסען, ווייל ער איז געפאלען, ווי א סנאָפּ, אינ'ם ערשטען גרויסען שטרייק נאכ'ן ער־שטען גרויסען שאָס... איז זי אין אמעריקא. זי ארבייט דאָרטען מיט איהרע צוויי יונגערע שוועסטערלעך אין א „שאפ" און געהט מיט זיי אויף אלע „מיטינגען". און חאָטש זי איז נאָך א „גרינע" און ווערד פערשוואַרצט, ווי די אידען אין מצרים, פון דעסטוועגען, אז איהר פרענט זי, וואָס זי מאכט, ענטפערט זי אייך, אז זי איז „אלגרייט" און האָפּט נאָך אלץ אויף דער גאלדענער צייט... מיר וועלען זיך נאָך מיט איהר אמאל בעגעגענען. זי האָט אונז וואָס צו דערצעהלען... דערווייל ווינשען מיר אייך א גוטען, א פרייליכען, א כשר'ען פסח.

צום פעטער יאָסי'ן און האָט איהם אָנגערופען מיט א סך מאָדנע נעמען: „אָפּגאָט!" „גאָלדענער זאַק!" „קול שטרוי!" „ציעגענע ביבקע!" „אַלטער תרח!" „אויסגענייהטע יאַמפּערקע!" „חרוסת־פאַבריקאַנט!"...

איך ווייס ניט, וועלכער פון די דאָזיגע שונד־נעמען האָט אויף איהם אַממעהרסטען געווירקט, נאָר דעם פעטער יאָסי'ן איז מיט א מאָל געוואָרען שטאַרק שלעכט און ער האָט זיך פערהוסט אויף א גאַנצער שעה — די „זאַדישקע" האָט זיך אין איהם צע־שפּיעלט מיט סכנת־נפשות. מען איז געלאָפען און מע האָט גע־בראַכט דעם דאָקטאָר און מע האָט געטהאָן וואָס מע האָט געקאָנט. נאָר ס'איז געווען אַרויסגעוואָרפען: דעם זעלבען אויפדערנאַכט, פּונקט צום אַנדערען סדר, האָט דער פעטער יאָסי אָפּגעגעבען גאָט די נשמה.

עפּילאָג.

תכף נאָך פּסח האָבען זיך צונויפגעקלויבען ביי'ם פעטער יאָסי אין שטוב אַלע זיינע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס, און מע האָט איבערגעלייענט די צוואה, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז דער פעטער יאָסי (זאָל ער מיר מוחל זיין אויף יענער וועלט!) האָט זיי אַלע געפיהרט אין באָד אַריין. זיין גאַנץ עשירות, אַז מע האָט דאָס אַיינגעטיילט צווישען אַלע קרובים, האָט זיך אָנגענומען אַרום און אַרום בסך־הכל עטוואָס מעהר, ווי א הונדערטער אויף א פּאַרשוין. ווער עס האָט נישט אָנגעקוקט יענע צייט אונזער העלד פּערערווען, דער האָט קיינמאָל אויף זיין לבען קיין אמת'ען צער ניט געזעהען. א שענערען לעגט מען אין דער ערד אַריין. און פּערעוואַריכע? — פּערעוואַריכע האָט אויסגעלאָזט איהר גאַנץ ביטער האַרץ מיט אַלע צרות אויף פּערערווען. עד היום נאָך פיילט זי איהם און פיעדעלט איהם אויף וואָס די וועלט שטעהט, און פּע־רעווע נעבאָך מוז דאָס שטילערהייד אַראָפּשלינגען. א ברירה האָט ער? ס'איז, זאָג איך אַייך, א גאָטס רחמנות אויף דעם אידען!...

אזוי זענען אנגעפאלען אויף איהר אלע איבעריגע פלימעניקעס און פלימעניצעס, און פערעוואריכע איז געוואָרען נאָך מעהר אויפ־געבראכט און האָט זיי אוועקגענעבען בכפל־כפלים:

— משוגע מענט איהר שוין אלע ווערען פאר מיר און פאר מיין מאן און פאר מיינע קינדער! איך בין א מענטש, וואָס קא־טאָרי כ'האָב ליעב זאָגען דעם אמת — איך וועל ניט געהן לעקען די פינגער פון אזא, איך בעט איבער אייער כבוד, א ביסעל...

— א ביסעל וואָס?

— א ביסעל דאָס!...

— פעטער! איהר הערט, וואָס זי זאָגט? זי זאָגט אויף אייער חרוסת, אז ס'איז, איך בעט איבער אייער כבוד, א ביסעל דאָס!...

ווער איז דאָ אים שטאנד אָפּמאָהלען דעם פעטער יאָסי'ס געקנייטשט פּארמעט־פּנים, מיט'ן פעטער יאָסי'ס נאָסע אויגען, מיט'ן פעטער יאָסי'ס אומגעלומפערט שמייכעלע, וואָס האָט זיך אויסגעלעגט אויף זיינע האָלב־טוידטע ליפּען? ער האָט זיך עפּים מאָדנע איינגעבויגען, געוואָרען מיט א מאָל קלענער, און א זאָג געטהאָן צו אלעמען און צו קיינעם ניט, נאָר אין דער לופט אריין:

-- א ל ה ת ו ל ד ו ת פ ע ר ע ו ו א ר י כ ע!...

מעהר האָט מען ניט בעדארפט. פערעוואריכע, אז זי האָט דערהערט איהר אמת'ען נאָמען, האָט דאָס זי אזוי אויפגעטראָגען, אז זי האָט אָנגעהויבען שיטען פּעך און שוועבעל, ניט נאָר אויף די קרובים, נאָר אפילו אויפ'ן פעטער יאָסי'ן אליין. וואָס ס'איז איהר געקומען אויפ'ן מויל — דאָס האָט זי איהם געוואָגט. עם האָט ניט געהאָלפען פערערווע'ס אריינמישען זיך און פערערווע'ס צוהאלטען זי פאר די חענד:

— לאָז מיך! איך בין א מענטש, וואָס קאטאָרי איך האָב ליעב זאָגען דעם אמת! — האָט זי געשריגען און געריסען זיך

— פון אייער חרוסת איז מיר ניט איבערגעבליבן צום אנ־דערן סדר, איהר זאלט זאגן, פעטער, אויף א רפואה.

— מיט אייער חרוסת האבן מיר זיך, פעטער, געטיילט, ווי מיט קרעפעל־פלייש.

— וואם טהוט איהר אריין, פעטער, אזעלכעם אינ׳ם חרוסת, וואם ער קומט ארויס ביי אייך אזוי בא׳טעמ׳ט?

אט אזעלכע קאמפלימענטען זענען געפלויגען פון אלע זייטען, פונקט ווי אלע יאהר. נאר איין פערערוע מיט פערוואריכען האבען געשוויגען, געקוקט איינס אויף דאם אנדערע און געקאכט זיך שמילערהייד אינוועניג, אזוי לאנג, ביז פערעוואריכע האט דער־פיהלט, אז עס פלאצט אין איהר די גאל, אז טאמער וועט זי שווייגען נאך איין מינוט, איז איין עק פון איהר לעבען! — און זי האט אויפגעעפענט איהר מויל און האט אוועקגעלעגט א מענה־לשון, אזוי ווי זי קאן, און האט זיי אלעמען אנגערופען מיט׳ן אמת׳ען נאמען, וואם זיי האבען פערדיענט:

— פארשטאכענע אויגען! פאלשע מענטשען! פארקויפטע נשמות! חאליפאסניקעס! טעלערלעקער!... מע גיט אייך א ביסעל וויים איך וואם, א ביסעל גאט זאל מיך ניט שטראפען פאר די רעד, און מע זאגט אייך, ס׳איז חרוסת, — לעקט איהר די פינגער!?...

א באמבע זאל געווען אראפפאלען פון סטעלי און פלאצען ביי׳ם פעטער יאסי׳ן אין שטוב, וואלט זי ניט בעדארפט אנמאכען אזא רעש, ווי עס האבען געמאכט פערעוואריכע׳ס וועטער. סטייטש! זאגען אויף דעם פעטער יאסי׳ם חרוסת, אז ס׳איז „א ביסעל וויים איך וואם", „א ביסעל גאט זאל מיך ניט שטראפען פאר די רעד", און נאך וואו? ביי׳ם פעטער יאסי׳ן אין שטוב, פאר׳ן פעטער יאסי׳ן אין די אויגען! ניט אנדערש, אז פערעוואריכע איז נעריהרט, ניט ביי אלע נעדאנקען.

— ראצעל! וואם רעדט איהר דאם? גאט איז מיט אייך! איהר זענט משוגע? צי חסר־דעה?

געווען זיין פעטער, ניט איהרער, וואלט שוין פערעוואריכע אפגעשפיעלט פערערוועז א סדר, אז עס וואלט איהם פינסטער געווארען די וועלט און נמאס דאס קעניגען... היינט די בזיונות פון די שכנים — וואס וועלען די שכנים זאגען? און כך הוה — אזוי ווי דאס הארץ האט איהר געזאגט: זיי זענען נאך ניט פארטיג געווארען מיט'ן ערשטען האלבען סדר, האט זיך געעפענט די טיר און עס האבען אנגעהויבען געהן שלוחים פון די שכנים איינם נאך דאס אנדערע:

— נאט אייך אפ צוריק אייער חרוסת...

— דער טאטע האט אייך געשיקט זאגען א דאנק פאר'ן חרוסת...

— אוא חרוסת עסט שוין בעסער איהר אליין געזונטערהייד...

אויף מארגען פסח נאכ'ן טיש זענען אלע פלימעניקעם און פלימעניצעם מיט זייערע קינדער געקומען, ווי דער מנהג איז, צום פעטער יאסי גוט יום־טוב בעטען. דער פעטער יאסי האט זיי אנגענרייט א טיש פון כל־טוב: דעם בעסטען ראזינקעם־ווין (צעמישט מיט פסח'יגען וואסער), א סך וועלישע נים (צום מיינסטען, פוסטע) און זילבערנע כוסות מיט פסח'יגע גלעזלעך אהן א שיעור. דער פעטער יאסי, אין זיין יום־טוב'דיגען צעריסענעם, נאך זיידענעם אויסגענייהטען חאלאט, מיט דער געשטיקטער יארמעלקע אויפ'ן קאפ, האט אויסגעזוהען ווי א טערקישער פאשא, וואס האט אזוי ליעב געסט, אז ער וואלט זיי אוועקגעגעבען די נשמה. ער האט נישט געוהט, נישט געקאנט זהען, טאמער זיצט אויינער אהן ארבייט, און האט אליץ געבעטען:

— קנאקט, קינדערלעך, קנאקט נים און פארטרינקט מיט ווין, נאר ווערד ניט שכור... פארגעסט ניט, אז מיר האבען היינט בייניאכט נאך א סדר מיט נאך א מאל ארבע־כוסות, מיט נאך א מאל מרור און חרוסת...

— דער חרוסת איז אייך היינטיגס יאהר אפגעראטען, פעטער, מעהר ווי אלע יאהר.

ווייטען און צוזעהן, ווי אזוי עס געהט צו ביי זיי דער סדר. ווי אלץ איז ניי, אלץ איז ריין, אלץ גלאנצט, ווי גינגאלד, און אלץ זיצט ביי'ם טיש מיט רעשפעקט, און אלע אויגען קוקען אהין, אויף איין מענשען, אויפ'ן גוטען ליעבען קעניג פון דער דאזיגער נאכט, אויף פערערוועז, ווי ער טיילט־אויס פון זיין פולער האנד איט־ליכען בעזונדער אויף א שטיקעל מצה זיין חלק מרור און חרוסת. פריהער פון אלע בעקומט איהר חלק, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, די קעניגין (פערעווארוכע). נאך דער קעניגין בעקומען צו בים־לעך מרור און חרוסת די פרינצען (די קינדער זייערע), וואס קוקען ארויס אויף דעם, ווי אויף עפים רעכטס. נאך די קינדער בעקומט אויך די דיענסט א היבשען חלק (דאס איז שוין מחמת גוטסקייט), און ערשט אז די גאנצע קעניגליכע פאמיליע איז שוין ארומגעטיילט מיט מרור און חרוסת, נעמט דער קעניג (פערערוועז) און לעגט זיך אן אליין אויך א היבשע פארציע, זאגט דעם „הנני מוכן ומזומן" מיט א שענעם ניגון, מאכט די ברכה און עסט אנ־געלעהנט, מיט בריטקייט, ווי עס פאסט פאר א מלך. אויף איהם קוקענדיג, נעמט זיך די מלכה אויך צום עסען, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, און אויף זיי קוקענדיג, טראגען אויך די קינדער צו צום מויל דעם חרוסת און פערקרימען זיך:

— אוי! וואס איז דאס פאר א מין חרוסת?... קריצט אונ־טער די ציהן און שמעקט מיט... פע!

איין אנדערס מאל וואלטען חברה קליינווארג זיך ניט געגארט פאר אזא איין עזות: זאגען אויף חרוסת „פע"!... איצטיגם מאל אבער איז זוי אפגעלאפען גלאט, ווייל דער מלך מיט דער מלכה זענען אליין אויך געבליבען זיצען מיט פולע מיילער, ניט אהין, ניט אהער: איינשלינגען — קאן מען ניט, אויסשפייען — טאר מען ניט... נאר איין ליזא איז געזעסען און געקייעט, ווי א קאלב, איהר חלק מצה (דעם חרוסת האט זי בעציטענס אראפגעלאזט אונטער'ן טיש...). מיט א־שענעם חרוסת האט זיי היינטיגען פסח דער פעטער יאסי מכבד געווען! וואלט חאטש דער פעטער יאסי

חרוסת, איטלֿיכען צו ביסלֿעך. בעת מעשה שיינט ביי איהם דאָס פּנים, ווי ביי א מלאך, און אז מע ווינשט איהם, ער זאָל דערלֿעבען איבער־א־יאָהר און זיין רייך (דאָס האָט ער דוקא לֿיעב!), ענט־פּועט ער מיט א זיס שמייכעלֿע, וואָס איז זעלטען אויף זיינע ליפּען: „גם אתם! גם אתם!"...

איצטיגס מאָל האָט זיך פּערערוועט א ביסעל פּערשפּעטיגט מיט'ן חרוסת אויסטיילֿען. און איבער וועמען? איבער דער דיענסט. זי איז שפּעט געקומען. איין עזות פון א דיענסט! א תירוץ האָט זי צוגעטראָכט אפּילו זעהר א קלוגען: דער פּעטער יאָסי האָט זיך פּערהוסט, זאָגט זי, מיט סכנת־נפשות. אלֿע האָבען, זאָגט זי, געמיינט, אז ס'איז שוין איין עק, אוים פּעטער יאָסי!

— נו?

— וואָס נו?

— וואָס־זשע איז געווען?

— וואָס זאָל זיין? געזונט און שטאַרק, אויף אלֿע אידישע קינדער...

דער מלך מיט דער מלכה, דאָס הייסט, פּערערוועט און פּערע־וואַריכע, קוקען זיך איבער אָהן ווערטער, לאָזען ארויס א טיעפּען זיפּץ און מע זעצט זיך אוועק צום סדר.

דער „סדר" איז שוין אזוי פּיעל מאָל בעשריבען געוואָרען פון מיר און פון מיינע קאָלֿעגען, אז אלֿץ, וואָס איך וועל אייך איצטער זאָגען, וועט זיין ניט מעהר, ווי איבערגעקייט פון פּאַר־א־יאָהרען. דאָס, וואָס איך וואָלט יא וועלֿען זאָגען איצט, איז נאָר איין זאַך: וואָס פּאַר א כח לֿיגט אין דעם לֿיעבען הילֿיגען יום־טוב פּסח, אז אפּילו אזא קאָלֿטע זאַך, אזא טרוקענע בריאה, ווי פּערערוועט — אָסור, אויב איהר וועט איהם דערקענען! און פּערעווריכע? וואו איז אהינגעקומען איהר מויל, וואָס קאָן זיך קיינמאָל ניט בערו־היגען? פון וואַנען האָט זיך געגומען צו זיי ביידע אזא מילדע ווייבקייט, אזוי פּיעל פּריינדלֿיבקייט און יום־טוב'דיגער חן אויף זייערע פּנימ'ער? עס איז, כלֿעבען, כדאי צו שטעהן פון דער־

ליזא האָט נישט געענדיגט די פראַזע. עס האָט זיך געטראָ־פען מיט איהר דאָס, וואָס עס טרעפט זיך גאַנץ אָפט מיט אַ מיידעל אין כתרילעווקע: זי האָט זיך אויסגעגליטשט און האָט אַרויס־געלאָזט דאָס טעצעל מיט'ן חרוסת גלייך אין בלאָטע אַריין. אַזאַ־אַנ־אומגליק! ליזאַ איז געווען אויס מענש! סע פערשטעהט זיך, אַז וויפיעל ס'איז דאָ קללות אויף דער וועלט — זענען זיי גע־פלויגען אויף פערעוואַריכע'ס קאָפּ. מאַקס האָט זי אָבער גיך בע־רוהיגט:

— חאַפּט זיי בעני, דיינע בורזשוקעס! לעג זיי אָן אַ פול טעלערעל מיט בלאָטע און לאָז דאָס זיין זיי פאַר חרוסת! נישקשה, זיי האָבען גוטע מאָגענס. זיי וועלען דאָס פאַרדייען...

פאַר אַזאַ מין עצה האָט זיך ליזאַ פריהער ווי דערשראָקען: וואָס הייסט, זי וועט אָנהאָדעווען איהרע בעלי־בתים מיט בלאָטע? נאָכדעם איז דער געדאַנק איהר אַזוי געפעלען, אַז זי האָט זיך אַזש צעלאַכט פון דער דאָזיגער המצאה און האָט געטהאָן אַזוי, ווי מאַקס האָט איהר געהייסען, און האָט זיך געלאָזט לויפען אַהיים וואָס גיכער, זיך דריי מאָל געזעגענט מיט מאַקסען, שטאַרק געקוועטשט ביי די הענד.

ה.

עס ליגט שוין עפּיס אַזעלכעס אין דער טבע פון אַ מענשען, אַז גאָט שיקט אונז צו עפּיס אַ גוטע זאַך, טיילען מיר זיך דערמיט געהרן מיט'ן צווייטען. ובפרט אַזאַ זאַך, וואָס איז אַ מצוה און סע קאָסט קיין געלד ניט. אונזער העלד פּערערווע, ווי דער לעזער ווייסט שוין, איז עפּיס ניט אַזאַ מילדער נדבן, וואָס זאָל זיך מפקיר זיין לטובת הכלל; נאָר אַז עס קומט די ערשטע נאַכט פון פּסח, דערוועקט זיך אין איהם אַ געפיהל פון צדקה, עס דערוואַרעמט זיך ביי איהם דאָס האַרץ, די האַנד ווערד ביי איהם אויפגעבונדען און ער פערזאָרגט אַלע זיינע נאָהענטע שכנים מיט'ן פעטער יאָסי'ס

לייזא איז אַרויסגענאַנגען פונ׳ם פּעטער יאָסין מיט׳ן חרוסת און האָט נאָך נישט געמאַכט קיין פּינף טריט, איז שוין אויסגע־וואַקסען מאַקס, און דאָס פֿאַרעל האָבען זיך געלאָזט ביידע שפּא־ציערען איבער דער בעריהמטער כתריעלעווקער בלאָטע, וואָס בע־ווייזט זיך אַרויס מיט איהר גאַנצען חן, אז עס קומט פּסח. אלטע לייט דערצעהלען, אז זיי געדענקען ניט, וועו ס׳זאָל זיין אמאָל אין כתריעלעווקע א טרוקענער פּסח. אידען, זאָגען זיי, האָבען שוין אזא גליק, אז עס קומט פּסח, וועלכע א הערטרינקעניש איבער דער גאַנ־צער שטאָדט. נאָר ערגער ווי אומעטום איז דער גרויסער פּלאָץ, אַדער דער שוהל־הויף, דאָרט, וואו עס שטעהען אלע שוהלען, בתי־מדרשים און קלייזלעך. די כתריעלעווקער בעלי־ענלות, וואָס זענען שארף אויף צונעמענישען, האָבען דאָס א נאָמען געגעבען „דאָס טינטורעל". אהין, זאָגען זיי, אז מע פּאַהרט אריין מיט א וואָגען ערב־פּסח, דאַרף מען זיך אָפּגעזעגענען מיט ווייב און קינדער ביז העט נאָך שבועות.

פון דעסטוועגען — לעבען זאָלען די כתריעלעווקער אידען! איהר זאָלט זעהען, ווי מע געהט אין שוהל אריין, אז סע קומט די ערשטע נאכט פון פּסח, און דוקא אָנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, און דוקא מיט לאַנגע קאפאָטעס, און דוקא אטלעסענע. א סך האָבען זיך פערשפּעטיגט, לויפען זיי אין איין אָטהעם, חאָטש פערחאפּען א ברכו. נאָר איין מאָקם חאפּט זיך עפּעס ניט אזוי אין שוהל אריין. מאָקם איז פערנומען מיט לייזא׳ן. ער האלט מיט איהר אין מיטען א שמועס נאָך פון פּריהער. זיי געהען האַרט ביי די וועגד, זוכען א סטעזשקע, און האָבען זיך אזוי פערטיעפט אין זייער געשפּרעך, אז זיי האָבען נאָר ניט בעמערקט, וואו די צייט איז אהינגעקומען. פּלוצים האָבען זיך א שאָט געטהאָן אידען פון די שוהלען, און לייזא האָט זיך א חאַפּ געטהאָן מיט אימפּעט:

— אוי, א מכה אויף פּערעוואריכען! מע געהט שוין פון שוהל, און דער חרוסת, משטיינם געזאָגט...

פעטער, ניט איהר מאנ׳ס), וואָס אלע האָבען פאר איהם דרך־ארץ, האָט מורא מיט איהר אנצוהויבען. און אז עס מאכט זיך אמאל, ער פארטשעפעט זי מיט א וואָרט, קאָן ער זיך פון איהר ניט אוים־באָדען אין צעהן וואסערען. דער פעטער יאָסי חאפט זיך דעמאלט מיט ביידע הענד ביי די אויהערען, לויפט־ארוים אין דרויסען מיט א גוואלד:

— רבונו של עולם! שטראָף מיך מיט קיין־הקלע, מיט גיהנם, מיט וואָס דו ווילסט, אבי ליז מיך אוים פון פערעוואריכע׳ס מויל!

דער פעטער יאָסי האָט שוין געפרובט א פאר מאל סטראשען זי מיט דער צוואה — האָט דאָס אויך ניט געהאלפען. אדרבה, ס׳איז נאָך געווען פיעל ערגער. זי האָט זיך אין איהם אזוי אייניגעגעסען אין די ביינער, אז ער האָט געשוואָרען פאר א נאנצען מנין אידען, אז זיי זאָלען וויסען, אז טאָמער חלילה געהט ער פון דער וועלט, איז דאָס נאָר איבער איהר, איבער אָט דער פערעוואריכע!

אצינד וועלען מיר לערנען א קלוחומר: מה־דאָך דער פעטער יאָסי, וואָס אלע קוקען־ארוים אויף זיין ירושה, האָט פון איהר אפגעשניטענע יאָהרען, היינט לא־כל־שכן א מאן, און נאָך אזא מאן, ווי פערערווע, על אחת כמה וכמה — מעג מען דאָך אודאי בעגראָבען נייען אויגען אין דער ערד, ער זאל קיין תחית־המתים ניט אויפשטעהען! איך בין נישט פערעוואריכע׳ס מליץ־יושר, נאָר איך געב איהר אָפּ דעם נערעכט: א מצוה אויף פערערווען. ער האָט נעווואוסט נאָך פאר דער חתונה, אז זי איז א שלאָק פון זיין ליעבען נאָמען, און האָט נעהאָט ביד נאָך דער חתונה דרייסיג מאל זי אָפּ׳נט׳ען; נאָר ער האָט דאָס ניט נעטהאָן צוליעב׳ן פעטער יאָסי׳ס ירושה. כן יאבדו — אזא סוף מענען האָבען אלע זשערנע נשמות, וואָס פערקויפען זיך פאר נעלד!

מיר לאָזען איבער פערערווען מיט פערעוואריכען און קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ליזא׳ן מיט איהר נעליעבטען מאקס.

אויסהערען ביידע צדדים מיט די עדות, אויס׳מוסר׳ען דעם בעל־דבר אליין:

— נאָווישטשע טי טאקי פערערווק? (וואָס ביזט דו אזוי זשערנע?) חיבאזש בעזדיטנעי יאָסיקאָ טובי ניע דיאדיקאָ? (איז דען דער אָהנקינדערדיגער יאָסי דיר קיין פעטער?)

און כדומה אזעלכע רעד פלעגט אריינזעצען אין איהם דער מיראָווקי, און די גאנצע שטאָדט האָט געמאכט פון איהם חוכא וטלולא. און פערערווע זאל זיך עס אפילו פערקרימען. גאָרניט, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. אָט אזא נפש איז פערערווע. אצינד וועלען מיר אייך פאָרשטעלען זיין ווייב הצנועה מרת „פערעוואריכע" שתחיה.

יעדער מאן פערמאָגט פונקט אזא ווייב ווי ער איז ווערטה. פערערווע האָט א ווייב, דאָרף זי הייסען "פערעוואריכע. דאָס הייסט, הייסען הייסט זי ראָצעל, נאָר א נאָמען האָט מען איהר געגעבען פערעוואריכע, איבער איהר כאראקטער. זי איז א ביסעל איין איינגענעסענע. איטלעכען בעזונדער קאָכט זי אויס דאָס וואָסער. מע קען זי אומעטום, ווי א בייזען שילינגער: „אָט איז זי שוין דאָ, די פערעוואריכע!" — אזוי זאָגט מען אויף איהר אין מארק, אז מע דערזעהט זי פון דער ווייטען. פערעוואריכע, אז זי ווייל עפּיס קויפען, דינגט זי זיך אזוי לאנג, ביז מע זאָגט איהר אין די אויגען, אז זי איז א פערעוואריכע. און דאָס האָט זי דוקא פיינט:

— מיט וואָס בין איך א פערעוואריכע? דערמיט, וואָס איך ווייל ניט איבערצאָהלען? פאר מיין געלט מעג איך מיך, דאָכט מיר, א ביסעל דינגען, צי ניין? זאָגט אפשר, אז ניין? אָדער אפשר איז ביי מיר גנב׳יש געלט? אָדער אפשר מיינט איהר, אז מיר האָנדלען מיט פאלשע סיגנאָצייעס? אָדער אפשר איז גלאָט א מצוה ביי מיר נעמען טייערער?...

פערעוואריכע איז א אידינע, וואָס לעגט ניט קיין כבוד אויף קיינעם. אפילו איהר אייגענער פעטער יאָסי (ער איז א י ה ר

— וואָם טהוט איהר אריין, פעטער, אזעלכעס אינ׳ם חרוסת, וואָם ער קומט ארויס ביי אייך אזוי באַ׳טעמ׳ט?

דער פעטער יאָסי האָט אויסגעהערט די דאָזיגע אַלע זיסע רעד און ניט געענטפערט גאָרניט, נאָר נעשאמקעט מיט די ליפּען. ער האָט געוואוסט גאַנץ גוט זייער ווערטה, און דאָך פלעגט ער אָנקווּעלען פון זיי, ווערען בריטער ווי לענגער.

געהט, טענה׳ט, ווערד הייזעריג רעדענדיג — ס׳איז א פער־פאַלענע זאַך: חניפה איז א זיסער ביסען, מענשען האָבען עס ליעב, ווי צוקערלעקאַך.

ד.

צוויי אינטערעסאַנטע פּאַרשוינען, מיט וועלכע מיר וועלען אייך באַלד בעקענען, זענען ליזא׳ס בעלי־בתים: „פּערערווע" און „פּערעוואריכע".

„פּערערווע" — איז א צונעמעניש, וואָם לאָזט זיך ניט איבער־זעצען אויף קיין אַנדער לשון, סייִדען אויף אונזער אידיש, זאָל לעבען. אויף אונזער אידיש וועט דאָם הייסען אזוי גרויס, ווי „א קישקע אָהן א דנא". מיט איינעם וואָרט, „פּערערווע" איז א מענש, וואָם ס׳איז איהם קאַרג די וועלט — און אָט אזעלכער איז ער טאַקי. די גרעסטע קראַם אין כתריעלעווקע איז זיינע, און דער גרעסטער פּדיון איז ביי איהם. וואָם ער קאָן אַמאָל אָפּלייזען אין איין שעה, וועלען דאָם דריי קרעמער ניט לייזען אין א וואָך — און ס׳איז איהם נאָך קאַרג. ער שלעפּט קונים, שלעפּט זיי ביי די פּאָלעס, שעמט זיך ניט ארויסשלעפּען זיי פון יענעמ׳ס קלייט, חאפּט אָפּטמאָל פון די קרעמער א מיאוסען פּסק — מיט א נאַסען בעזים איבער׳ן פּנים, אַדער מיט א קאַנאַווקע קאָלט וואַסער איבער׳ן קאָפּ: „א איד א פּערערווע זאָל ניט האָבען קיין טבע שטעקען די נאָז, וואו מע דארף ניט!"... אזעלכע סקאַנדאָלען פלעגען זיך אויסלאָזען אַמאָל נאָך מיט א גרעסערען סקאַנדאָל ביי׳ם מיראָווּאי. דער מיראָווּאי, אונזער אלטער בעקאַנטער פּאָן מילינייווסקי, פלעגט

ער אָן פון זייערע קינדער׳ס וועגען דרייד׳לעך, איט׳ליכען בעזונדער א דרייד׳ל. פורים מוזען די פּלימעניקעס מיט די פּלימעניצעס קומען צו איהם אַלע מיט קינד און קייט האַרכען די מגילה. טאַמער חלילה פערפעהלט א קינד צו דער מגילה — איז חיות ניט זיכער! דער פעטער יאָסי גיט אַכטונג. איהם וועט איהר ניט נאַרען. נישקשה, ער וויסט, וועד ס׳איז געווען צו דער מגילה און וועד ניט. און אז ער האָט דערטאַפּט דעם, וואָס איז ניט געווען, האָט ער איהם אָנגעהאַפּט פּאַר איין אויהער: „פּוסטע־קראַט מיינער! וואו ביזט דו געווען צו דער מגילה?" און יענער האָט געמוזט זיך פערענטפערען, אויסזוכען עפּים א רעכטען תירוץ, וואָרום דעם פעטער יאָסי׳ן טאָר מען ניט דער׳רגז׳ענען...

נאָר מעהר ווי אַלע יום־טובים האָט ער זיך מפקיר געווען צו׳ליעב זיי, אז ס׳איז געקומען פּסח. דעם גאַנצען טאָג ערב־פּסח האָט איהר געקאָנט זעהען דעם פעטער יאָסי זיצען אין שטוב און שטויסען צימערינג, רייבען עפּעל מיט ווין און מיט וועלישע נים. דער פעטער יאָסי האָט אַליין געמאַכט חרוסת פּאַר אַלע זיינע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס. אַזוי איז שוין געווען ביי איהם דער מנהג אַלע ערב־פּסח — אָנמאַכען א פּולע שיסעל מיט חרוסת און אויסטיילען זיי איינציגוויז אויף טעלערלעך. און אויף מאָר־גען נאָכ׳ן טיש, אז די פּלימעניקעס מיט די פּלימעניצעס זענען געקומען צום פעטער גוט יום־טוב בעטען, פלעגט מען ניט רעדען פון קיין זאַך, נאָר פון׳ם חרוסת. זיי פלעגען זיך גאָר ניט קאָנען זאָט אָפּלויבען פון׳ם חרוסת:

— דער חרוסת איז אייך היינטיגס יאָהר אָפּגערעטען, פעטער, מעהר ווי אַלע יאָהר.

— פון אייער חרוסת איז מיר ניט איבערגעבליבען צום אָנ־דערען סדר, איהר זאָלט זאָגען, פעטער, אויף א רפואה.

— מיט אייער חרוסת האָבען מיר זיך, פעטער, געטיילט, ווי מיט קרעפּעל־פלייש.

און דער פעטער יאָסי האָט געשמייכעלט מיט זיינע שטענדיג נאַסע אויגען, געשאָמקעט מיט די ליפּען און געענטפֿערט: אָמן, אָמן.

אָט אַזוי האָט זיך עס געצויגען פון יאָהר צו יאָהר. די פּלי־מעניקעס מיט די פּלימעניצעס האָבען אַרויסגעקוקט מיט סכנת־נפשות, נאָר דער פעטער יאָסי האָט זיך עפּים ניט אַזוי געהאָפּט. געהוסט האָט ער דוקא גאַנץ געשמאַק, א זאַדישקע, א מין אַסטמע האָט ער געהאָט, ווען אַז ער פלעגט זיך פערהוסטען, האָט מען געמיינט, ס'איז אַיין עק, אַז מע דארף שוין געהן נאָכ'ן שמש פון חברה־קדישא. צום סוף — גאָרניט, א נעכטיגער טאָג... אלע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס פלעגען אין אַזא צייט ניט אָפּטרעטען פון זיין בעט:

— ווי פיהלט איהר זיך, פעטער, אַצינד?

— א דאנק גאָט, פיעל בעסער, פיעל בעסער, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, קינדערלעך; מיין טאָטע, זכר לברכה, האָט אויך געהאָט דעם אייגענעם הוסט, ווען אָפ איך, מיר צו לענ־גערע יאָהר, און האָט געלעבט פון דעסטוועגען הונדערט מיט דריי יאָהר, נאָך מיט א האלבען. און מיין מאַמע, עליה השלום, — די האָט געלעבט נאָך מעהר מיט אַנדערהאלבען יאָהר... אונזער שטי־קעל גליק איז, ווען מיר היטען זיך; מיר עפענען קיינמאָל קיין טיר און קיין פענסטער, און אפילו קיין קוואטירעל פון א פענסטער אויך ניט, מחמת ס'איז א פשוטע זאך: לופט איז פאר א הוסט א שחיטה, און פאר א זאדישקע — סם־המות...

אָט אַזוי האָט זיי אויסגערעדט דאָס הארץ דער פעטער יאָסי און אָפּגעשיקט זיי אהיים, פאר'ן אוועקגאַנג געדאַנקט, ווען זיי פערגעסען איהם ניט...

איהם פערגעסען? ווי קאָן מען פערגעסען אָן אַזא געטרייען פעטער, ווען טראָגט אויפ'ן קאָפּ, קיין עין־הרע, אַזוי פיעל פּלימע־ניקעס מיט פּלימעניצעס? איין אייגענער טאָטע דארף ניט מעהר טהון, ווי דער פעטער יאָסי טהוט פון זייערטוועגען אלע יום־טוב. למשל, סוכות בענשען זיי אלע אויף זיין אתרוג. חנוכה גרייט

פריי אין מיטען גאַס און רעדען... און אַזוי פליהען די מינוטען, ביז ליזאַ טהוט זיך אַ חאַפּ:

— אוי! אַ מכה דער פּערעוואַריכע מיינער! איך דאַרף דאָך גאָר געהן צו איהר פעטער יאָסי נאָך חרוסת!

— געה, געה, איך וועל דאָ צוואַרטען אַ ווייל̇ע, ביז דו וועסט זיך אומקעהרען, וועל איך דיך שוין באַגלייטען ביז אַהיים.

און ליזאַ לאָזט זיך לויפען צום פעטער יאָסי נאָך חרוסת.

ג.

„דער פעטער יאָסי" — אַזוי האָט מען איהם גערופען אין כתרילעווקע דערפאַר, וואָס ער איז געווען אַ שענער איד און אַיין אַלטער און אַ בכבוד'ער און אַ נגיד און האָט קיין קינדער ניט געהאַט, אַחוץ פּלימעניקעס און פּלימעניצעס אָהן אַ שיעור. כמעט אַ האַלבע שטאָדט זענען געווען זיינע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס, און אַלע האָבען זיי אַרויסגעקוקט אויף איבער הונדערט און צוואַנ־ציג יאָהר...

וויפיעל פערמאָגט דער פעטער יאָסי — דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט, און דער פעטער יאָסי אַליין אויך ניט. אַזוי האָט מען געשמועסי אין שטאָדט. געזאָגט האָט מען, אַז דער פעטער יאָסי איז אָנגעשטאָפּט ממון־קרח; מע ווייסט אפילו, אַז ער האָט אַ צוואה און דאָרט איז ביי איהם אויסגערעכענט ביז דער לעצטער פּרוטה. אַלע יאָהר, אַז ס'איז געקומען ערב ראש־השנה, פלעגט ער איבערשרייבען די דאָזיגע צוואה, צונויפרופען אַלע פּלימעניקעס און פּלימעניצעס, און נעמען ביי זיי „תקיעת־כף", אַז טאָמער חלילה שטאַרבט ער, זאָל מען זאָגען נאָך זיין נשמה אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר קדיש און לערנען אַלע טאָג אַ פּרק משניות. נאָכ'ן תקיעת־כף האָט ער זיי אָנגעגאָסען צו גלעזלעך בראָנפען און געגעבען צו שטיקלעך לעקאַך. די פּלימעניקעס האָבען געטרונקען לחיים, די פּלימעניצעס האָבען איהם געווינשעוועט, ער זאָל דערלעבען משיח'ן,

ראַרף זי, לייזא, זיין ביי „פּערעוואַריכען" אין גלות, דאַרף קאַכען און באַקען און וואַשען און רייניגען אויף דער גאַנצער שטוב. איצט לאָזט זיך אויס א מעשה גאָר פערקעהרט: אז וויל די גאַנצע שטוב שטעהט אויף איהר, אויף לייזא'ן, דאַרף „פּערעוואַריכע" די נגידית וויסען דרך־ארץ. וואו איז געווען איהר שכל ביז אהער? ניט געווען מאַקס, איז ניט געווען קיין שכל; געקומען מאַקס, איז געוואַרען גאָר אַנדערש. דאָס הייסט, דערווייל איז נאָך אלץ אזוי ווי פריהער: לייזא איז א דיענסט, און „פּערעוואַריכע" — א נגידית. לייזא קאַכט און באַקט און וואַשט און רייניגט אויף דער גאַנצער שטוב, און פּערעוואַריכע שעלט און קאַרעניעט, דאָס מויל מאַכט זיך איהר ניט צו. ס'איז אָבער אלסדינג נאָר דערווייל, ביז א צייט. עס געהט א צייט, א גאַלדענע צייט!...

אזוי טראַכט זיך לייזא, געהענדיג מיט'ן גלעזערנעם טעלערעל צום פעטער יאַסי נאָך חרוסת, און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, טאַמער וועט זי בעגעגענען מאַקסען. זי זעהט גאָר ניט, ווי די רויטע זון האַלט ביי אונטערגעהן אויף יענער זייט שטאַדט און בעפארבט מיט גינגאָלד א גאַנצען שטיק הימעל. זי זעהט גאָר ניט, ווי אידען לויפען מיט פולע פלעשלעך וויין אויף ארבע־כוסות, געקויפט ביי מאַטי ווימאַראַזיג. דער וויין פינקעלט זיך אָפ אויף דער פערגעהענדיגער זון און שפיעלט און צעגיסט זיך אין אלערליי קאַלירען. לייזא בעמערקט דאָס אָבער ניט. וואָס איז איהר די זון? וואָס איז איהר כתריעלווקע מיט איהרע אידען און מיט זייער וויין אויף ארבע־כוסות, אז ס'איז ניטא דער, וועמען זי זוכט? נאָר אָט דערהערט זי א קול פון הינטען:

— לייזא!

— מאַקס!

און זיי שטעלען זיך אוועק א ביסעל שמועסען, היטען זיך, מע זאָל חלילה ניט בעמערקען, וואַרום כתריעלווקע קאָן נאָך אלץ ניט לויידען, אז א בחור מיט א מיידעל זאַלען שטעהן פראַנק און

— ניט די ביכלעך דארף מען לייענען. אט וועל איך אייך געבען א ביכל, וועט איהר וויסען „פאקראניימיר“...

און ער קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, ציהט־ארויס פון דער חאליווע פון די שטיוועל א קליין פערשמאלצעווטע ביכלע און גיט דאס איבער איהר, ווי עפיס א הייליגע זאך, בעט, זי זאל דאס ניט האלטען אויבען־אויף...

— וואס איז דען?

— אז מע זאגט אייך, זאלט איהר ניט פרעגען פאר וואס... לייא האט דאס ביכל ביי איהם צוגענומען מיט דעם אייגענעם רעספעקט, ווי ער האט דאס איהר געגעבען, און אז זי איז נעקומען מיט דעם אהיים, האט זי געחאפט א מיאוסען פסק פון דער בעל־הבית'טע, דערפאר, וואס זי, אז זי גההט אוועק, פערגעסט זי דעם זיי־געזונד. און אז אלע האבען זיך געלעגט שלאפען, האט זי ארויסגעדרעהט דאס לעמפל און האט זיך אוועקגעזעצט לייענען דאס ביכל, וואס מאקס האט איהר געגעבען. אויפ'ן ערשטען בלעטל, גאנץ אויבענאן, איז געשטאנען מיט גרויסע אותיות: ארבייטער פון אלע לענדער, פעראייניגט אייך!...

ב.

פון דעמאלט אן זההט זיך לייא מיט מאקסען אלע פארנאכט, און זי קאן זיך ניט דערמאנען, פון וואסער א מאמענט זיי זענען אריבערגענגען פון „איהר“ אויף „דו“. זי וויסט נאר, אז וועז זי זההט איהם ניט, ציהט דאס זי צו איהם, ווי מיט אייזערנע צוואנגען, און אז זיי בעגעגענען זיך, וויסט זי ניט, וואוהין די צייט גההט אוועק. זיי האבען אזוי פיעל צו רעדען, אז עס וועט, דאכט זיך, ביי זיי קיינמאל נישט אויסשפעפען זיך, און אלע, וואס ער רעדט, איז צוקער־זים. א נייע וועלט האט ער פאר איהר אויפגעשפענט מיט זיינע רעד. ביז אהער האט זי געוואוסט, אז וויל זי, לייא, איז א דיענסט, און „פערוואריכע“ איז א נגידית,

— זעה־נאָר, ווי זי האָט זיך אויסגעסטראָצעלט! א ריינע פּרינצעסין! פּסנו! קיין עין־הרע! קיין בייז אויג! פּארניץ גע־זונט און געב חאָטש אכטונג אויף די שיך, זאָלסט נישט אריין מיט זיי אין א קאָליזשע! און דאָס קלייד, נישקשה, מעגסט דו אויך אונטערהויבן אין דער בלאָטע. ס'איז פּאָר מיין געלט, וואָס דו האָסט ביי מיר פּארדיענט, מעג איך דיר, דאָכט זיך, זאָגן א דעה, צי ניין?

לויזא האָט ענטומען דאָס גלעזערנע טעלערל און איז אוועק־געגאַנגען נאָך חרוסת אָהן ווערטער. וואָס וועט זי איהר ענט־פערען, אזא „פּערוואַריכע", אז זי פערשטעהט אפילו ניט, אז דאָס גלעזל, וואָס די דיענסט האָט ביי איהר פּרדיענט, געהער צו דער דיענסט, ניט צו איהר? איהר מאָקס זאָל דאָ זיין — ער וואָלט שוין וויסען וואָס צו ענטפערען אזא בורזשויקע!... א רעכ־טער יאָט, אָט דער מאָקס! ערשט היינטיגען פּאָר־פּסח האָט זי זיך מיט איהם בעקענט, געהענדיג פון פּאָדריאָד איינמאָל פּארנאָכט אהיים. דעם גאַנצען וועג האָט ער מיט איהר גערעדט פון אזעלכע זאכען, וואָס זי האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט, נאָר באָלד גע־חאפט מיט'ן שכל. פון בעלי־בתים האָט ער מיט איהר גערעדט און פון ארבייטער. ביז אהער האָבען געוועלטיגט זיי, די בעלי־בתים; אָט באָלד וועלען אָנהויבען געוועלטיגען מיר, ארבייטער.

שוין אז זיי זענען געווען ביי דער טיר, האָט ער זי א פּרעג געטהאָן, צי זי קאָן לייענען א ביכעל?

— א וואָסערם? א אידיש?

— פּארשטעהט זיך, א אידיש.

— פּאָר וואָס ניט? איך נעם אלע פּרייטאָג ביי רב אלטערען א מעשה־ביכעל אויף איבערלייענען. אז איך לייען איבער דאָס ביכעל, גיט ער מיר איבעראכטאָג פּרייטאָג איין אנדערם, דאָס הייסט, טאקי די אייגענע מעשה, נאָר אין איין אנדער ביכעל. מחמת די מעשה איז א לאנגע מעשה, זי ציהט זיך פון סוכות אן... מאָקס הערט זי אויס מיט א האלבען שמייכעל:

חרוסת

א.

— מויד! מע וועט אמאל דערלעבען זעהען דיך אנגעטהאן, צי ניין? נעם דאס גלעזערנע טעלערעל און געה זיך דורך צום פעטער יאסי'ן, וועסט דו ברענגען חרוסת. אז דו וועסט אריינ־קומען צום פעטער יאסי'ן, זאלסט דו זאגען: „דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע האבען אייך געשיקט זאגען, איהר זאלט דערלעבען איבער־א־יאהר, און געבעטען, איהר זאלט זיי געבען חרוסת. „וועסט שוין געדענקען, וואס מע זאגט דיר אן? צי מע דארף מיט דיר איבער'חזר'ען נאך א מאל צוואנציג?

— ס'איז ניט אזוי שווער, מע זאל דאס ניט געדענקען אויף אויסוועניג.

און לאה די מויד (אזוי האט מען זי גערופען אין דער דיענסט, חאטש ביי זיך און ביי איהרע בעקאנטע האט זי געהייסען „ליזא") האט זיך געאיילט אנטהון יום־טוב'דיג, און חאטש דער גאנצער אנטהון איהרער איז בעשטאנען ניט מעהר ווי אין א ציצען קלייד־על מיט א קאפטעל, נייע שיך און א סטענגע אויף די האר, פון דעסט־ווענען באברעט זי זיך שוין ווייס איך וויפיעל צייט און איז נאך אלץ ניט פארטיג. ס'איז תמיד אזוי: אז מע וויל גיך, געדויערט עס, און אז מע שלאגט האלז־און־נאקען, פאלט פון די הענד. ליזא (לאמיר איהר טהון צוליעב און רופען זי אזוי, ווי איהר געפעלט) האט זיך אנגעטהאן יום־טוב'דיג און איז צוגעגאנגען צו דער בעל־הבית'טע וווייזען, אז זי איז פארטיג. די בעל־הבית'טע (א ביסעלע שפעטער וועלען מיר זיך מיט איהר בעקענען נעהענטער) האט געגעבען א פליעסק מיט די הענד:

חרוסת

געשריבען אין יאָהר 1909.

האָסט דו זיך אַזוי דערשראָקען? צוויי טוידטע זענען מיר טאַקי, נאָר ניט פון יענער וועלט... איינער איז טוידט־שכור, דער אַנ־דערער איז טוידט־הונגעריג... ווער איז דאָ טוידט־שכור און ווער איז טוידט־הונגעריג — דאָס דאַרפסט דו שוין אַליין פאַרשטעהן, אויב דו ביזט אַ קלוגע... וואָס קוקסט דו אַזוי? האָסט איהם ניט דערקענט? ס'איז דאָך רויטשילד. אַיינגעזונקען זאָל ווערען רב יאָסי דער נגיד מיט דער כתרילעווקער בלאָטע אינאיינעם! רויט־שילד האָט זיך געבאַך אַזוי אויסגעשמירט, אַז ס'איז איהם ניט צו דערקענען. מע וואָלט געקאָנט מיינען, אַז ער האָט זיך דאָרט גע־קאַטשעט מיט אַלע חזירים... הערסט דו, גיטעל, ביזט טאַקי אַ אידינע אַ חכמה! ושתי מעג זיין פאַר דיר די כפּרה! איך זעה ביי דיר דאָס שבת'דיגע פלעשעל אויפ'ן טיש. דאָס האַרץ האָט דיר, אַפּנים, געזאָגט, אַז מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער גאַנ־צער וועלט און מע דאַרף מאַכען קידוש און פאַרבייסען מיט אָט דעם דרייעקעכיגען ממזר, ס'זאָל אויף איהם קומען אַ מיתה משונה, אַזוי ווי אויף זיין טאַטען המנ'ען!... לחיים, רויטשילד! לאָז גאָט געבען, המן זאָל דערלעבען איבער־אַ־יאָהר, און מיר זאָלען איהם וויעדער אַ מאָל אויפהענגען אין שוהל מיט זיינע צעהן בנים אַלע אויף איין תליה, פופציג איילען די הויך! וואָס שווייגסט דו, גיטעל? זאָג אָמן!

אנשלאפען. זי ווערד אנשלאפען און עס חלומ'ט זיך איהר, אז מע קלאפט אין פענסטער און מע רופט זי אן ביי'ם נאמען. זי וויל אויפהויבען דעם קאפ און קאן ניט. פרעגט זי ליגענדיג פון בעט ארויס: „ווער איז דארטען?" און בעקומט תשובה, אז דאס איז חנה־זיסעל די שוסטערקע מיט'ן שמש פון חברה־קדישא גע־קומען צו איהר נאך תכריכים. גיטעל פערשטעהט ניט, פון וואנען עס נעמט זיך צו איהר אזוי פיעל כח צו רעדען וועגען אזא זאך, און זי פרעגט ביי חנה־זיסלען גאנץ קאלטבלוטיג, גלייך ווי עס רעדט זיך וועגען א דייזשע ברויט אדער וועגען א פערטעל עוף אויף שבת: „זיי זענען פארברענט געווארען?" — „פארברענט געווארען". „ביידע אינאיינעם?" — „ביידע אינאיינעם". פאר פחד פאלט גיטעל שיער ניט ארא פונ'ם בעט, זעצט זיך אויף און דערהערט, ווי עטליכע הענד מיט א מאל שארען אין דער טיר, און עס שטעלען זיך איהר די האר קאפויר. קוים־קוים וואס זי רעדט ארויס:

— ווער איז?

— ס'איז מיר.

— ווער איז דער מיר?

— עפען אויף די טיר, וועסט דו וויסען, ווער איז דער מיר.

— די טיר איז אפען.

— מיר קאנען ניט געפינען די קליאמקע.

נאכ'ן קול האט גיטעל באלד דערקענט, אז דאס איז איהר מאן, און זי חאפט זיך אויף געשווינד און זי עפענט אויף די טיר און דערזעהט צוויי נפשות, אויסגעשמירטע, ווי די שדים, און מהוט א שפרונג־אף צוריק.

— א גוט יום־טוב דיר, גיטעל! — אט אזוי רופט זיך אן צו איהר חלאווע און קאטשעט זיך ארײן אין שטוב ארײן אינ־איינעם מיט רויטשילדען. — זאל מיין נאמען ניט היסען חלאווע, אויב דו ווייסט, ווער צו דיר איז געקומען! צו דיר זענען געקומען צו־גאסט לכבוד פורים צווי טוידטע... גאט איז מיט דיר. וואס

ס'זאל ניט ארויס דערפון קיין נייער סקאנדאל — און עפּיס טאקי נאָר ווי נאָט אליין האָט זיך אריינגעמישט און איז איהר געקומען צו הילף. נאָך איידער זי האָט זיך א ריהר געטהאָן, דערזעהט זי, עפּיס א נפש, איינגעהילט אין שוואַרצען, געהט איהר אקעגען. זי קוקט זיך איין אין דער פינסטערניש און זי דערקענט חנה־זיסלען. בייד ווייבער זענען גרייט געווען אָפּשפּרינגען איינע פון דער אנדערער און אויסשפּייען דריי מאל, ווי תמיד. נאָר עפּיס א פערבאַרגענער כח האָט זיי ביידע אָפּגעהאלטען, און זיי האָבען בייד מיט א מאל אָנגעהויבען רעדען. זייער געשפּרעך איז געווען א קורצער, נאָר זעהר א פערשטענדליכער:

— וואוהין איז אזוי שפּעט?

— און איהר וואוהין?

— איך זוך מיין מאנסביל.

— דאָס אייגענע, וואָס איך.

— וואו קאָנען זיי זיין?

— איך זאל אזוי וויסען פון איהם.

— מיינער איז געווען אין שוהל צו דער מגילה.

— מיינער אויך דאָרטען.

— זענען זיי, אפּנים, פון דאָרטען אוועק ביידע?

— אזוי ווייזט דאָס אויס.

און ביידע ווייבער לאָזען־ארויס א טיעפען זיפץ און צעגעהען זיך די אהער, די אהין.

קאפיטעל אכט.

פערוויסט און פערפינסטערט איז נעבאך גיטעל געקומען אהיים, געחאפּט א קוק פּארביגעהענדיג אויפ'ן המן־טאש, און עס האָט זיך איהר אויסגעדאכט, אז ער קוקט אויף איהר און זאָגט צו איהר: „וואָס איז די מעשה מיט חלאוונען?" פאר צרות גיט זי זיך א וואַרף אין בעט אריין און ליגט אזוי לאנג, ביז זי ווערד

איז צו זיי קיינעם אין מויל נישט נעקומען. סיידען אפשר — אזוי האָבען נעזאָגט די שוסטערס — ער האָט זיך ערגיץ בענע־ נענט מיט שמעון־וואָלפען.

ביי דעם נאָמען שמעון־וואָלף האָט גיטעל אוש א ציטער נע־ טהאָן. אָט דער שמעון־וואָלף קאָסט איהר נעבאָך נענוג נעזונד.

שמעון־וואָלף איז אויך א שוסטער, אזוי ווי איהר מאָן חלאָוו־ נע, און האָט אויך ליעב דאָס, וואָס איהר מאָן חלאָוונע האָט ליעב. נאָר ווי קומט חלאָוונע צו איהם! יענער האָט א שם אויף דער גאָנצער וועלט — מע רופט איהם נאָר אָנדערש ניט, ווי שמעון־ וואָלף דער שכור. ס'איז א סברא, אז זיין טאָטע איז דערפון געשטאָרבען: איינמאל שמחת־תורה האָט ער זיך אָנגעטרונקען, און עס האָט זיך אָנגעצונדען אין איהם דער בראָנפען און ער איז פערברענט געווארען, אזוי ווי א ליכט. מיט שמעון־וואָלפען האָט זיך שוין אויך איינמאל געטראָפען די אייגענע מעשה, האָט מען איהם אָפּגעלאָשען. גיטעל האָט אָבער ניט געגלויבט, אז איהר מאָן זאל זיך וויעדער א מאל צונויפגעהן מיט דעם שכור'ניק, נאָכדעם ווי ער האָט איהר געגעבען א האָנד תקיעת־כף און גע־ שוואורען ביי א פּאָר תפילין, אז צייט ער וועט לעבען, וועט ער זיך מיט איהם קיינמאל ניט בעגענענען. איבער דעם איז ארוים אין יענער צייט א גרוים מחלוקת צווישען חלאָוונע'ס ווייב גיטעל און שמעון־וואָלפ'ס ווייב חנה־זיסעל. דאָס מחלוקת האָט זיך אָנגעהויבען מיט ווערטער און מיט ווערטלעך, און אויסגעלאָזט האָט זיך עס זעהר מיאוס: ביידע וויבער האָבען זיך אַריינגע־ פלאָנטעט איינע דער אַנדערער אין די שליערס, און מע האָט זיי קוים צענומען. פון דעמאָלט אָן רעדען ניט צווישען זיך אָט די צוויי וויבער, און אז זיי בעגענענען זיך, כרעטען זיך אָפ איינע דער אַנדערער דעם וועג און שפייען־אוים דריי מאל.

גיטעל האָט זיך לאַנג געשלאָגען מיט דער דעה, וואָס זאל זי טהון: צי זאל זי געהן צו אָט דער הולטייקע חנה־זיסעל גע־ וואַהרע ווערען וועגען איהר מאָן, צי ניין? זי האָט מורא געהאַט,

קאפיטעל זיבצן.

וויפיעל די קריטיקער זאָלען ניט קריטיקירען, וויפיעל די אָפּשפּעטער זאָלען ניט לאָבן און חוזק מאכען — א ווייב בלייבט א ווייב. עס האָט נאָר אָנגעהויבען נאכט ווערען, האָט גיטעל שוין געזומען רעכטען זיך אויף איהר מאן, אז אָט קומט ער פון דער מגילה אָפּפאסטען זיך. צוליעב דעם האָט זי איבערגעדעקט דעם טיש יום־טוב'דיג און אַוועקגעשטעלט קודם דאָס, וואָס איהר חלאָוונע האָט ליעב — א פּלעשעל מיט א גלעזעל. עס קאָן זיין, אז אין פּלעשעל איז מעהר ניט געווען ווי איין גלעזעל, נאָר אפשר איז דאָרט צוליעב יום־טוב געווען צוויי גלעזלעך. דערפאר איז געזעסען אויפ'ן טיש א דרייעקעביגער המן־טאש מיט מאָהן, א מוראַ'דיגער, א גרויסער, א בריטער, איין אמת'ער, א שוסטערשער המן־טאש. עס האָט זיך אויסגעראכט, ווי דער המן־טאש וואָלט געוועדט וועדטער: „חלאָוונע, וואו ביזט דו? קום עס מיך!" נאָר חלאָוונע האָט ניט געהערט; ער איז נאָר געווען בשעת־מעשה גיי זיינע חברים די שוסטערס און געמאכט מיט זיי דעם גרויסען ישרונק לכבוד דעם הייליגען פּורים.

אומזיסט האָט די שוסטערקע נעבאך געקוקט דורכ'ן פענסטערל, זיך צוגעהערט צו דער טיר. יעדער שאָרך האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז דאָס געהט חלאָוונע. נאָר חלאָוונע איז ניט גענגען; ער איז נאָר גלעגען בעת־מעשה איינער אליין אין דער בלאָטע און האָט זיך אויסגעשמועסט מיט ושתי'ן. גיטעל האָט איבערגעטראכט אויף איהר מאן אלסדינג, וואָס א ווייב קאָן איבערטראכטען, און אז ס'איז געווארען רעכט שפעט, האָט זי געחאפט די יופע אויף די פּלייצעס און איז אוועק זוכען איהר מאן חלאָוונע. זי האָט איהם ניט געפונען. די שוסטערס, מיט וועלכע חלאָוונע האָט אויסגעטרונקען לכבוד יום־טוב, האָבען איהר געשווארען, זיי זאָלען אזוי דערלעבען איבער־א־יאהר פורים, אז חלאָוונע איז גלייך פון שוהל אוועק צו זיך אהיים אוז קיין טראָפּען

רויטשילד: ניין.

חלאונע: וואס־זשע, א בעל־הבית?

רויטשילד: ניין, ניין.

חלאונע: וואס זשע דען ביזט דו, צו אלדי שוואַרצע יאָהר?

רויטשילד: איך בין... איך בין... טוידט־הונגעריג.

חלאונע: אזא מעשה! דו ביזט טוידט־הונגעריג? המ... און איך בין טוידט־שכור... שא! אויב איך האָב קיין טעות ניט, ביזט דו נישט אָפּטמאל רויטשילד? יאָ, ווי איך בין א איד! איך האָב דיך באלד דערקענט, אז דאָס ביזט דו... וויבאלד אזוי, טאָמער וואלט געווען א סברא, ברודער רויטשילד, אז דו זאלסט מיר העלפען ארויסקריכען פון דער דאָזיגער בלאָטע, און אויב דו פיהלסט, אז דו האָסט פיס, וואלטען מיר ביידע זיך דורכגעגאנגען צו מיר אהיים עפּיס נעמען אין מויל אריין, וואָרום עס באָמבעלט מיר אין קאָפּ, אז מיר האָבען היינט יום־טוב אויף דער נאָנצער וועלט. שמחת־תורה? פּורים? — איך קאָן דיר ניט זאָגען אקוראט, נאָר יום־כּוב האָבען מיר געווים. לאָזען קומען כל מלכי מזרח ומערב און זאָגען מיר, אז ניין, וועל איך זיי אָנשפּייען אין פּנים!

עס האָט געגומען א קליינע ווייל, ביז די צווויי האָבען זיך ארויסגעקראטשקעט פון דער בלאָטע און האָבען זיך מיט גרויס מיה געלאָזט אין וועג אריין, איינער אָנגעלעהנט אויפ'ן אנדערען, דאָס הייסט, רויטשילד האָט אונטערגעהאלטען חלאָוונען, ער זאָל ניט פאלען. מחמת אויסגעניכטערט האָט זיך ביי'ם שוסטער נאָר דער קאָפּ — די פּים אָבער האָבען זיך איהם נאָך אלץ געפּלאָנטעט. און אז זיי זענען געקומען צו...

דא האָבען מיר בדעה איבערלאָזען אונזערע ביידע העלדען אויפ'ן שפּאציער און אריינקוקען אויף א מינוט צו חלאָוונע דעם שוסטער אין שטוב אריין, זעהן, וואס מאכט זיין וויב ניטעל.

זעלבסטשטענדיגער; נאָר אויף אַזוי פיעל האָט ער אָנגעהויבען קומען צו זיך, אַז איינציגווייז האָבען זיך אומגעקעהרט צו איהם כמעט אַלע זיינע חושים. קודם כל איז ער דערגאַנגען דורך זיין הוש המשוש, אַז ושתי איז אַ איד מיט אַ באָרד. נאָכדעם האָט ביי איהם אויפגעוואַכט דער חוש השמיעה, און ער האָט דער־הערט ריינע, קלאָרע דבורים: „שמע ישראל, גוואַלד, אידען, ראַ־טעוועט!" דער חוש הריח האָט איהם געזאָגט, אַז זיי ביידע ליגען אין דער בלאָטע, אין דער בעריהמטער כתרילעווקער עיפוש־דיגער בלאָטע. נאָר וויפיעל ער האָט ניט אָנגעווענדעט זיין חוש הראיה אויף צו דערזעהען, ווער איז אָט דער דאָזיגער נפש, האָט זיך עס איהם בשום אופן ניט אַיינגעגעבען, מחמת די לבנה האָט זיך בעהאַלטען אין די געדיכטע וואָלקענס, און די פינסטערע נאַכט האָט פערשפּרייט איהרע שוואַרצע פליגלען איבער גאַנץ כתרי־לעווקע.

אויך רויטשילד האָט אָנגעהויבען ביסלעכווייז קומען צו זיינע געדאַנקען, און דער שרעק, פון וועלכען ס'איז איהם געווען אַ מינוט צום טוידט, איז שטילרעהייד אַוועק פון איהם, און ביידע אונזערע העלדען האָבען בעקומען לשון. אָט וואָס פאַר אַ מין געשפּרעך צווישען זיי איז פאָרגעקומען. מיר געבען איהם איבער פּינקטליך, וואָרט אין וואָרט:

חלאוונע: ווער ביזט דו?

רויטשילד: ס'איז איך.

חלאוונע: וואָס טהוסט דו דאָ אין דער בלאָטע?

רויטשילד: גאָרניט.

חלאוונע: וועלכער רוח האָט דיך אַהער געבראַכט?

רויטשילד: כ'ווייס ניט.

חלאוונע: טפו זאָלסט דו ווערען! וואָס ביזט דו? אַ בעל־מלאכה. אַ שוסטער?

אזא יפהפיה דארף מען שלאָגען בלאָט. און ער רוקט זיך צו צו איהר נעהענטער און נעהענטער, נאָר זי רוקט זיך אָפּ... זי וויל איהם ניט. אָפּנים, דערפאָר, וואָס ער האָט ליעב אָט דאָס, וואָס מע מאַכט דערווייַ שהכל נהיה בדברו... א מכה דער מאַמען, עס שטעהט ניט אָן דעם טאַטען איהרען, טאָמער וועט מען זאָגען אין שטאָדט, אז ושתי־האָט א מאן א שכור!

— זאָל איך ניט דערלעבען אויפשטעהן פון דעם אָרט, אויב ס'וועט קומען אַמאָל א טראָפּען בראָנפען אויף מיינע ליפּען! ושתי, דו הערסט, צי ניין? טאָמער גלויבסט דו מיר ניט, נא דיר א האָנט תקיעת־כף...

און חלאַוונע ציהט אויס זיין פּעקקע גראָבע האָנד מיט די קורצע שוואַרצע פינגער אין דער בלאָטע אַריין, און ס'איז איהם א חידוש, וואָס ושתי האָט אזא קאַלטע נאָסע האָנד מיט אזעלכע קאַלטע גליטשיגע פינגער. ס'איז אוממעגליך זי אָנצונעמען פאָר דער טאַליע אזוי, אז די נשמה זאָל איהר ארויס! און ער צענעמט די הענד און חאָפּט ארום... דעם שלים־מזל רויטשילד!

קאָפּיטעל זעכס.

די מחקרים זאָגען, אז פון א דערשרעק קומט אלסדינג. פון א דערשרעק איז חלילה א מעוברת'ע מפיל, פון א גוטען איבערשרעק קאָן א מענש אראָפּ פונ'ם זינען, און אמאָל, די שעה זאָל ניט זיין, בעקומען אפּאָפּלעקסיע און שטאַרבען. זיי זענען דערגאַנגען מיט'ן שכל, אז פון איין איבערשרעק קאָן א שכור זיך אויסניכטערען אין איין מינוט. אזוי זאָגען די מחקרים. און דעריבער וועט אונז קיין חידוש ניט זיין, וואָס אונזער העלד, חלאַוונע דער שוסטער, וויבאלד ער האָט ארומגעחאפּט דעם שלים־מזל רויטשילד, אזוי האָט ער פאר שרעק זיך שוין אויסגענוכטערט, דאָס הייסט, ניט אויף אזוי פיעל, ער זאָל קאָנען אויפּשטעהן פון דער בלאָטע און ווערען א מענש, ווי מע רופט עס, א

קאפיטעל פינף.

חלאוונע דער שוסטער (מיר בעטען ביי איהם הונדערט מאל מחילה, וואם מיר האבען איהם געלאזט ליגען אזוי לאנג אין דער בלאטע) האט זיך געפיהלט גאר ניט אזוי שלעכט אין זיין נייער לאגע, ווי דער לעזער שטעלט זיך פאר. עס ליגט שוין אזוי אין דער טבע פונ׳ם מענשען, ער זאל זיך צופאסען צו יעדער לאגע, ווי ביטער און פינסטער זי זאל ניט זיין. קוים איז איהם בעשערט געווען, אז די בלאטע, די בעריהמטע כתריל־עווקער בלאטע, זאל זיין זיין געלעגער, האט ער געזעהען אנווענדען כל המעגליכקייטען, אז ער זאל ליגען ווי א מענש, און נישט גלאט אזוי לעריג, אהן א שום ארבייט. ער האט געפיעלט אויף די נגידים און האט אויסגעלאזט כל חמתו אויף רב יאסי דעם נגיד, ער זאל נישט מיינען, אז ער, חלאוונע דער שוסטער, איז חלילה שכור. ער האט איהם געשוואירען, ער זאל אזוי דערלעבען פיהרען ויזתא׳ן צו דער חופה, ווי ער הויבט ניט אן צו זיין שכור. וועד האט דאס אויסגעטראכט אויף איהם, אויף חלאוונען, אז ער איז א שכור? דאס וואכסט אודאי פון איהר, פון זיין ווייב ושתי, אייניגעזונקען זאל זי ווערען!...

ארויסגעלאזט דעם נאמען ושתי, בלייבט חלאוונע דער שוסטער שכיל און פערטראכט זיך. דער נאמען ושתי איז אריין צו איהם אין מוח, ווי א פלעקעל, וואס מע זעצט דאס אריין אין א שטיוועל אריין. ער געדענקט, דאכט זיך, גאנץ גוט, אז אמאל האט זיין ווייב געהייסען גיטעל, פלוצים נא דיר גאר „ושתי"!... ווי אזוי איז דאס געווארען פון גיטעל — ושתי? און ניט גאר דער נאמען — זי אליין האט זיך איבערגעביטען, גאר נישט דאס ווייב, וואס פריהער. אנגעטהאן געהט זי, ווי א קייסערינע, מיט א גילדענעם ספאדעק, און איז אינגאנצען איינגעטונקען פון קאפ ביז פים אין גינגאלד. ער בעטראכט זיך, אז ס׳איז גאר קיין פלאן ניט פאר איהם אצינד מיט איהר זיך צו קריענען. אדרבה, מיט

דערזעהען, אז דער עולם לויפט, האָט זיך אויך געלאָזט לויפען מיט זיינע דריבנע טריט, גלאָט אזוי אין דער וועלט אַריין, איבער די בלאָטיגע גאסען און געסלעך פון דעם געבענשטען כתריעווקע.

געלאָפען פארביי די האלב־איינגעפאלענע און האלב־בעלויכטענע הייזער און הייזלעך, האָט אונזער הונגעריגער העלד פון צייט צו צייט געהאפט א קוק אריין אהין, דורך די פענסטער, און געזהען קייענדיגע מייַלער און שלינגענדיגע העלזער. וואָס האָבען די דאָזיגע מייַלער געקייעט אזוי געשמיידיג, וואָס האָבען די העלזער אזוי געשמאק געשלונגען — איז איהם שווער געווען צו זעהן, נאָר פערשטאנען האָט ער על־פי סברא, אז דאָס בעראַרפען זיין פרישע, זיסע דרייעקעביגע המן־טאשען, אָנגעפילט מיט זיסען, צוקערדיגען מאָהן. וואָס צעגעהט זיך אין מויל — טעם גן־ערן. און עמיצער האָט זיך אויפגעהאפט ביי רויטשילדען אינוועניג אין מאָגען אז האָט איהם געגעבען א ציה ביי׳ם הארצען און א זאָג אין אויהער אריין: „נאר אייגער, וואָס דרעהסט דו זיך ארום אין עולם־התוהו? עפען־אויף א טיר, געה־אריין און זאָג: „א גוט יום־טוב, אידען! אפשר איז פארהאן ביי אייך מיט וואָס אָפצופאסטען זיך? שוין דעם דריטען טאָג אין מיין מויל ניט געהאט"... און רויטשילד דערשרעקט זיך פאר זיך אליין. עס איז איהם נאָך קיינמאל אזא געדאנק ניט געקומען — אריינרייסען זיך צו יענעם אין שטוב אריין מעשה גזלן! און בכדי דער יצר־הרע זאָל איהם ניט אַרויפ־פיהרען דער שוואַרץ יאָהר ווייסט אויף וועלכע זאבען, לאָזט ער זיך געהן אין מיטען גאס, סאמע אין דער רעכטער בלאָטע, און שלאָגט זיך אָן אין דער פינסטער אויף עפים א ווייכס, א גראָבס און א לעבעדיגס, און גיט א פאל־אנידער אין בלאָטע אריין, גלייך אויף אונזער העלד נומער איינס — אויף חלאָווע דעם שוסטער.

לאָמיר לאָזען ליגען א ווייל רויטשילדען און געוואָהרע וועלען, וואָס מאכט עפים חלאָווע דער שוסטער.

וועט דען א שטאדט דערלאזען, אז א איד זאל שבת הונגערען? מילא, וואם נאט ניט, אבי אינאיינעם, און איין איבעריגער מענש צום טיש איז דאך, אייגענטליך, נישט מעהר, ווי איין איבעריגע לעפעל... האט קיין יסורים ניט, ער וועט הונגעריג ניט אווק־געהן, און טאמער אפילו איז די סעודה ניט אזוי פויגעלדיג, איז אויך אהן איין אומגליק, די קישקע וועט מוחל זיין, אבי מע זיצט מיט אידען ביי'ם טיש, אויפ'ן טיש זענען פארהאן סימנים פון שבת'דיגער חלה, ביינדלעך פון פיש און א פאר מעשענע לייכטער פון די נעכטיגע בענש־ליכט... דאם אלסדינג, אינאיינעם גענומען, וועז עם ווערד בעזונגען מיט די שענע זיסע שבת'דיגע זמירות, האט דאך דאם טאקי דעם זיעבעטען חן, און א כפרה אלע מאכלים מיט אלע פאטראווען און נאשערייען, וואם דעם מענשענ'ס יצר־הרע האט אויסגעטראכט, בכדי ארויינצונארען אונז וואם טיפער אין גיהנם...

גרויס איז דער כח פון דעם הייליגען אידישען שבת! איהר וועט ניט דערקענען דעמאלט ניט דעם כתריל עווקער בעל־הבית, ניט דעם אורח זיינעם, דעם שלים־מזל רויטשילד.

קאפיטל פיער.

אפגעפאסט אזא טאג, ווי אסתר־תענית, קוים דערלעבט פאר־נאכט גהאן אין שוהל הערען די מגילה, רעכט נוקם געווען זיך אין המן'ען און אפגעהאפט אויף איין פוס דעם „הרב את ריבנו" מיט די איבעריגע זאגעכצען, — האבען זיך די אויסגעהונגערטע כתרי־לעווצעם אין איין אימפעט געלאזט לויפען אהיים וואם גיכער אפ־צופאסטען זיך, איטליכער „אונטער זיין ווינשטאק און אונטער זיין פייגענבוים", מיט א פרישען, א הייסען, א פורימ'דינען המן־טאש מיט מאהן. און מחמת גרויס אימפעט, הונגער און אייליגניש, האט מען גאר פערגעסען אן רויטשילדען, גליך ווי עס וואלט קיין רויטשילד גאר אויף דער וועלט ניט געווועזען. און רויטשילד,

איהם די גאָס נישט דורכגעהי. זיי האָבען געמאכט אויף איהם א לידעל:

רויטשילד איז אַיין עושר,
איז א גביר א גרויסער,
אָנגעשטאָפט מיט געלט
און מיט שאָלעמויזען.
ווייסט איהר, וואָכ איהם פעהלט?
מעהר ניט א פּאָר הויזען.

פּאָר קלייניוואָרג האָט רויטשילד מורא, נעמט ער די פּיס אויף די פּלייצעס און מיט זיינע דריבנע טריט לאָזט ער זיך לויפען אין דער וועלט אַריין. קלייניוואָרג לויפט איהם נאָך און זיי הערען ניט אויף צו זינגען... דערזעהען די עלטערע און שרייען אָן אויף זיי:

— א, ניט געדאַכט זאָלט איהר ווערען, שקצים, הולטייעם, ימח־שמו'ניקעם! אין חדר אַריין, ממזרים, אין חדר אַריין!

פּאָר דעם שלים־מזל רויטשילד וואָלט אפשר געווען אין כתרי־לעווקע אלע מאָל ווער ס'זאָל זיך אָננעמען זיין קריוודע, און הונ־גערען וואָלט מען איהם אפשר אויך ניט געלאָזט אזוי שטאַרק. נאָר ווער איז זיי שולדיג, אָט די שלים־מזל'ען, וואָס וועלען אייך גיכער שטאַרבען, איידער אויסציהען א האַנד?... און אויסערדעם, לאָמיר שמועסען על־פּי יושר: איז דען די שטאָדט כתרילעווקע טאקי מחויב צו טראָגען אויפ'ן קאָפּ יעדען שלים־מזל? קאָרג האָט מען אייגענע צרות מיט אייגענע וועהטיגען מיט דאגות פּרנסה? מע דאַנקט גאָט, אז מע קומט אליין דורך דעם טאָג און מע לעבט איבער ווי עס איז די וואָך מיט ווייב און קינדער.

דערפּאר אָבער — וואָס אמת איז אמת — אז עס קומט דער הייליגער שבת, איז רויטשילד א בעוואָהרענטער מענש. אלע איידען זענען דאָך דעמאָלט אין שוהל, און רויטשילד איז פּאר די אויגען.

אויב מיר זאָלען קאָנען אַיינטיילען די מענשלעך, וואָס הונגערן, אויף אזעלכע, וואָס זענען גלאָט הונגעריג, און אויף אזעלכע, וואָס זענען טוידט־הונגעריג, וואָלטען מיר מיט רעכט געקאָנט זאָגען, אז אונזער העלד רויטשילד געהערט צו די טוידט־הונגעריגע, מחמת ביי איהם איז אָפטמאָל אַוועקגעגאַנגען גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט, וואָס ער האָט אין זיין מויל ניט געהאַט. און ער וואָלט געווים אזוי אויסגעגאַנגען אין מיטען גאָס, וועו א גוטע נשמה זאָל זיך ניט ארומקוקען, אז אָן געהט דער שלים־מזל רויטשילד. אז מע גיט איהם עפים, זאָגט ער זיך ניט אָפּ, און אז מע פרעגט איהם, צי ער איז הונגעריג, שווייגט ער, און אז מע פרעגט איהם, צי איז ער שטאַרק הונגעריג, ענטפערט ער אויך ניט, נאָר דאָס גלעזל־אויסגעהונגערטע פּנים זיינס קנייטשט זיך צונויף אין א מין שמייכעלע, און די איבערגעשראָקענע אויגען קוקען ארומ, אפּנים, פאר בזיון, וואָס א מענש קאָן זיין אזוי הונגעריג, און א שטיקל זיפץ רייסט זיך ארויס ביי איהם ניט־וויללענדיג — ווער ווייסט, וואָס דער זיפץ קאָן בעדייטן!...

די כתריעלעוקער לייט, וואָס האָבען ליעב א שפּאָס, געבען איהם פריהער עפּים עסען און נאָכדעם טרייבען זיי מיט איהם א ביסעל קאָטאָווע:

— פּאני רויטשילד, זאָגט דעם אמת, וויפיעל געלט פּארמאָגט איהר און וואו ליגען פּארבאָרגען אייערע אוצרות?

רויטשילד לאָזט־ארום די איבערגעשראָקענע אויגען, קנייטשט צונויף דאָס נעל־אויסגעהונגערטע פּנים אין א מין שמייכעלע און שווייגט... יונגע לייט, עזות־פּנימ'ער, שטעהען־צו צו איהם נעהענטער, טהוען איהם א ציה ביי'ם ארבעל:

— שלום עליכם, וואָס מאכט א איד רב רויטשילד? וואָס הערט זיך עפּים ביי אייך דאָרט אין פּאריזש?

רויטשילד לאָזט־ארום די איבערגעשראָקענע אויגען, קנייטשט צונויף דאָס נעל־אויסגעהונגערטע פּנים אין א מין שמייכעלע און שווייגט. חדר יונגלעך, יונגע צוצעקלעך, קלייניוואַרג — די לאָזען

איבער דער בלאָטע, נאָר מיט דריבנע טריט, און גיך־גיך, ווי אַ מענש, וואָס טהוט עסק און האָט קיין צייט ניט. אָפּשטעלען פּלעגט ער זיך נאָר דעמאָלט, וועז מע האָט איהם אָפּגעשטעלט.

— שלום עליכם, וואוהין געהט עס אַ איד רויטשילד?

רויטשילד בלייבט שטעהן, ווישט זיך אָפּ מיט דער פּאָלע דעם שוויים, קוקט מיט מאָדנע איבערגעשראָקענע אויגען, און דאָס געלאויסגעהונגערטע פּנים פּערקנייטשט זיך ביי איהם אין אַ מין שמייכעלע, און ער טהוט אַ זאָג שטיל, קוים וואָס מע הערט:

— גלאָט אזוי זיך, מע געהט, טאָמער וועט דער אויבערשטער עפּים צושיקען...

אָפּגעזאָגט, לאָזט זיך רויטשילד געהן ווייטער מיט זיינע דריבנע טריט, און דער, וואָס האָט איהם אָפּגעשטעלט, בלייבט שטעהן, קוקט איהם נאָך אַ ווייל, פּערציהט מיט די פּלייצעס, צעלאָכט זיך און טהוט אַ שפּיי:

— טפו! נאָט אייך אזא שלים־מזל!

זינט אָט דער שלים־מזל הייסט רויטשילד, געדענקט קיינער ניט אין כתריל־עווקע, אז ער זאָל עמיצען אָנמוטען מיט אַ בקשה וועגען עסען, בעטען אַ טרונק, אָדער איין אָרט אויף איבערצונעכטיגען, חאָטש וויסען וייסען אלע, אז רויטשילד איז נעווים הונגעריג און אז ער האָט נעווים ניט וואו דעם קאָפּ אָנצושפּאָרען. אויף אַ הונגעריגען איז מען אין כתריל־עווקע גרויסע מבינים, מע קאָן זאָגען, ספּעציאליסטען. זיי וועלען אייך דערקענען אין דער פּינסטער נאכ'ן קול אליין, ווער ס'איז גלאָט אזוי הונגעריגליך און וואלט אַ בעלן געווען, מהכתיתי, עפּים איבערבייסען, און ווער ס'איז טאקי שטאַרק הונגעריג, אזוי אז ממש עס געהט איהם אויס דאָס חיות! מסתמא האָבען זיי שוין דערויף אזעלכע סימנים, ווי, לחבדיל, די דאקטוירים, וואָס וועלען אייך טרעפען נאכ'ן דופק, וועלכער חולה איז גלאָט אזוי ניט־געזונד און וועלכער איז מסוכן חלילה אויף צו שטאַרבען.

סוכה. א פאטעפאלנאסט פון א אידען נעמען אוועקשטעלען אין מיטען שטאדט א סוכה! דאס דארף זיין רב יאסי דעם נגיד'ס ארבייט. וואס א נגיד קאן איינפאלען — איז דיר גאר קיין קאטאוועס ניט! עס וועט אבער א רוח אין זיין שוויענער'ס טאטען אריין!...

— זאל מיין נאמען ניט הייסען אחשורוש!...

און חלאוונע דער שוסטער נעמט זיך אן מיט ביידע הענד אן וואנד, טהוט א ציה צו זיך, וויל אומוואלגערען רב יאסי דעם נגיד'ס „סוכה" און טהוט א פראל אין דער ערד אריין און ציהט זיך אויס ווי א גראף איבער דער כעריהמטער כתריל'עווקער בלאטע. און דארט לאזען מיר איהם ליגען א ווייל'ע, ביז מיר וועלען אראפברענגען דעם צווייטען העלד פון אונזער געשיכטע, וואס ער הייסט מיט א גלענצענדיגען גבירישען נאמען — רויטשילד.

קאפיטל דריי.

מיט דעם נאמען רויטשילד האט איהם כתריל'עווקע געקרוינט דערפאר, וויל ער איז געווען אין שטאדט דער גרעסטער קבצן. דאס הייסט, אזעלכע קבצנים, ווי ער, זענען אין כתריל'עווקע פארהאן אזוי פיעל, ווייפיעל שטערען אין הימעל, נאר אזא איין אומגליקליכער קבצן, אזא קבצן א שלים־מזל, — איז שוין אפילו אין כתריל'עווקע ניט געווען צו איהם דער צווייטער. עס גהט ארום אויף דער וועלט א וועדטעל (שטאמט נעווים פון כתריל'עווקע), אז „צום שלים־מזל דארף מען אויך האבען מזל". זאלט איהר טאקי ווייסען: א גלייכווערטעל איז, להבדיל, א תורה.

וועד איז געווען אט דער רויטשילד און פון וואנען האט ער זיך גענומען, — קאן איך אייך ניט זאגען. ער איז געווען איין ארעמאן — דאס וויייסט איהר שוין, און זיין עובדה איז געווען — געהן. איהר מיינט, איבער די הייזער? בעטען נדבות? האט איהר א טעות. זיין גאנג איז געווען גלאט אזוי א מין שפאציער

קאפיטעל צוויי.

ווי אזוי האָט געהייסען יענער חכם, ווָאס האָט דערקלערט מיט זיין שכל, אז פורים זענען אלע שכורים ניכטער? איך וואלט איהם געזאגט, אז ער איז מחילה א בהמה. פאר וואס זאל א שכור דורכלאזען אזא טאג ווי פורים, וועו ס'איז א מצוה, אז א איד זאל זיך אנטרינקען ווי א גוי אוז זא זיין שכור ווי לוט? דער ערשטער וואלט פראטעסטירט קעגען דעם חלאווע דער שוסטער. איידער ער האט דערלעבט דעם הילגען פורים, זענען איהם שיער די אויגען ארויס. און אז ס'איז געקומען פורים, איז ער קודם אווען אין שוהל צו דער מגילה, זיך אפגערעבענט מיט המנ'ען, איהם אויפגעהאנגען אויף א בוים פופציג אייל'ען די הויך אינאיינעם מיט זיינע צעהן בנים, און אנשטאט דעם, ער זאל געהן אהיים פערזוכען דעם יום־טוב'דיגען המן־טאש, האט ער זיך איריינגעהאפט אויף א וויילע צו א פאר בעקאנטע שוסטערס, גוטע ברידער, און האט מיט זיי געעבענ א לעק און געטרונקען לחיים: „גאט זאל געבען, אז המן מיט זיינע צעהן בנים זאלען דערלעבען איבער־א־יאהר, און מיר זאלען זיי וויטער אויפהענגען אין שוהל אלע אויף איין תליה פופציג אייל'ען די הויך, בכדי מיר זאלען וויעדער א מאל קאנען נעמען צו ביסלעך בראנפען, ונאמר אמן"... פון אט די לחיימס איז אונזער העלד געוואָרען אזוי בגילופין, אז וויפיעל ער איז ניט געגאנגען און געגאנגען, האט ער בשום אופן ניט געקאנט טרעפען צו זיך אהיים. עס האט זיך איהם אויסגעוויזען, אז דאס געסעל, וואו ער וואהנט, שפיעלט זיך מיט איהם אין „בעהעלטער־לעך": אט שטעהט דאס, דאכט זיך, אקעגען איהם און ווינקט צו איהם מיט א סך פייערלעך פון די קלייניע פענסטערלעך, אט טהוט ער זיך א לאז און אט טרעפט ער מיט'ן שטערן אין וואנד אריין. פון וואנען האט זיך גענומען אהער א וואנד? פון זינד חלאווע איז צו זיין שכל געקומען, געדענקט ער ניט, אז דא זאל זיין א וואנד; ניט אנדערש, אז דאס האט עמיצער אוועקגעשטעלט א

נעמט־צו די מתנה מיט א געלעכטער און מיט א גלייכווערטעל, ווי אלע מאל. און וואר שמועסט, אז גיטעל קומט מיט געלד פאר זיין ארבייט און איז איהם אויך מנדר א פאר מזומנ'ע גראשענס, אויף פאדעם און אויף וואכם און אויף חזיר־האר, דעמאלט איז ער גאר וויך ווי פוטער און זים ווי האניג, און האט פון זיין וויב גיטעל און פון אלע וווייבער פון דער גאנצער וועלט בעת־מעשה איין אונגעהייער הויכע מיינונג. ער גלעט זיך דעם הויכען וווייסען שטערן (אלע שוסטערס האבען הויכע וווייסע שטערנס) און רעדט פערטראכט, מעשה פילאזאף:

— איך וויים נישט, וואס האט דער שלמה המלך, זאל מיר מוחל זיין, געהאט צו די וווייבער, וואס ער פלענט זיי אזוי לענען אין דער ערד ארויין? דו וווייסט דאך, וואס שלמה המלך האט געזאגט אויף אייך, צי נייו?

— וואס דיין „שלמה־מלך" האט דארטען געזאגט — ווייל איך גאר ניט וויסען. דו בעסער גרה אין מארק ארויין נאך פאדעם און נאך וואכם און נאך חזיר־האר, און זעה נאר, פארבלאנזט ניט אין שענק ארויין.

חלאוונע האט זיי אזש צעלאכט פון אזא וויילדען געדאנק.

— א משל! עס האט אזא פנים, אשטייגער כדומה, ווי מע זאל זאגען פרייטאג צונאכטס יקום־פורקן, אדער שבת אינדערפריה לכה־דודי... וואו איז דער מארק און וואו איז דער שענק! און וואס איז דאס גלאט פאר איין עובדה אין מיטען מיטוואך שבת־צונאכטס אין א שענק ארויין?...

בעת מעשה צעהלט חלאוונע די גראשענס און לענט איבער די מטבעות פון איין האנד אין דער אנדערער, קוקט פילאזאפיש אויף דער סטעלי מיט איין אויג, רעכענט אוים פינקטליך, וויפיעל געלד ער בעדארף האבען אויף פאדעם, וויפיעל אויף וואכם און וויפיעל אויף חזיר־האר, און מיט א טיפען־טיעפען זיפץ און מיט שטילע טריט לאזט ער זיך אוועק גלייך אין שענק ארויין.

ניט געלאָזט, ס׳זאל אריינפאלען צו איהם אין די הענד אריין א מזומן׳ער גראשען. אומעטום, וואו ס׳איז נאָר געווען שייך צו געלד, האָט זיך ארויסגעשטעלט גיטעל. ארבייטען האָט טאקי גע־רבייט ער, חלאָוונע, הייסט עס (ער איז געווען, ער זאל מיר מוחל זיין, א שוסטער), נאָר אפּטראָגען די ארבייט און אפּנעמען דאָס געלד — דאָס פלעגט שוין זי אליין, גיטעל, הייסט עס. פערשטעהט זיך, אז חלאָוונען איז אזא מעשה ניט אנגעשטאנען.

— וואָס בין איך עפּים ביי דיר, א גנב, צי וואָס?

אווי האָט געזאגט חלאָוונע צו זיין ווייב גיטעל און בעקומען פון איהר א קלאָרע תשובה אויפ׳ן אָרט:

— חלילה! ווער זאָגט דען א גנב? ביזט נאָר א שכור. זאָג אפשר, אז ניין?

אינגאנצען אפּלייקענען און זאָגען ניין — איז חלאָוונען איבער דער טבע. און וויעדער צוריק, נעמען און מודה זיין זיך, אז ער האָט ליעב דעם ביטערען טראָפען, איז איהם אבער אויך ניט זעהר איינגענעמען. פאלט ער אויף א שכל און וויל אפּקומען מיט א ווערטל, ווי זיין שטייגער איז, מחמת חלאָוונע דער שוסטער האָט ליעב ניט נאָר א ביסעל בראָנפען — ער האָט ליעב אויך א ווער־טעל, ווי אלע כתרילעווצעם אין כתרילעווקע. ער קראצט זיך אין באָרד, קוקט אויף דער סטעלי און זאָגט צו זיין ווייב גיטעל:

— בראָש ווערד אלסדינג אנגערופען ביי איהר מיט׳ן נאָמען שכור! האָסט מיך געזעהען, איך זאל עמיצען שיקען? איך, אז איך וויל א ביסעל בראָנפען, געה איך און קויף.

— מעגסט שוין געהן טאקי אין דער ערד אריין.

— אך! אבי מיט דיר — אין פייער און אין וואסער!

— נא דיר און ווער אנשטומט!

דאָס זאָגט גיטעל צו איהר מאן דעם שוסטער און איז איהם מכבד פון יענער זייט וואַרסטאק מיט א פליהענדיגען שטיוועל, וואָס איז שוין כמעט אינגאנצען פארטיג, נאָר עס פעהלט איהם א קא־רעק מיט צוויי ציילען פלעקלעך אין דער פאָדעשווע. חלאָוונע

צוויי טוידטע

(לכבוד פורים).

פאָרר עדע.

„טוידטע“? „לכבוד פורים“? אין אַזאַ יום־טוב, וואָס איז אַ מצוה, אַז אַ איד זאָל זיך מאַכען שכור און אַ מחבר זאָל זיך מאַכען נאַריש, פערשטעלען זיך פאַר אַ מאַרשעלאָק?! איך ווייס, לעזער, אַז ס'איז היינט פורים און אַז דו דאַרפסט זיך מאַכען שכור און אַז איך דאַרף זיך מאַכען נאַריש — און איך געב דיר פאָרט אַ מעשה פון צוויי טוידטע — פערפאַלען! דאָס איינציגע, וואָס איך קאָן דיר העלפען, איז נאָר מיט אַיין עצה: אויב דו האָסט שוואַכע נערווען, זאָלסט דו אַקעגען נאַכט די מעשה ניט לייענען.

קאַפּיטעל איינס.

חלאַוונע, אַ שוואַרץ, אַ נידעריג־געוואַכסען און גוט־געפּאַקט אידעל, איז געווען אַ מענש, וואָס האָט ליעב געהאַט דעם טרונק. אַ גליק, וואָס ער איז געבוירען פון אַ אידען מיט אַ אידינע, אַניט וואָלט ער זיכער געווען אַ שכור. איך וועל אַייך ניט ערב זיין, אַז ווייל ער איז געווען אַ איד, האָט איהם די אידישקייט ניט געלאָזט טרינקען אַ סך. עס קאָן זעהר שען געמאָהלט זיין, אַז טרינקען וואָלט ער אפשר געקאָנט פאַר דריי גויים, האָט ער אָבער ניט גע־האַט פאַר וואָס. זיין ווייב גיטעל האָט געפיהרט זיינע פינאַנסען,

צוויי טוידטע

(לכבוד פורים)

געשריבען אין יאָהר 1909.

ביסען... אהער געקומען שלאָפען... רב חיים, זייט זשע מוחל, עי, רב חיים!... רב ח־יי־ם!...

די לעצטע שטראהלען פון דער זון האָבען אריינגעשאָסען דורכ'ן שוהל־פענסטער און געפאלען גלייך אויף חיים חייקינ'ס רוהיג פנים מיט די שווארצע גלאנצענדיגע גרייזעלדיגע האָר, מיט די שווארצע געדיכטע ברעמען, מיט די האלב־אפענע גוטע, שווארצע, הונגעריגע אויגען, און האָבען דורכגעלייכט דאָס טוידטע, בלאסע, שטענדיג הונגעריגע פנים דורך און דורך.

* *
*

יאָ, חיים חייקין האָט געהאט א גרינגען־גרינגען תענית.

אלע, די גרויסע און די קלייגע, און ער ווילּ זיי עפּים זאָגען, און ער קאָן נישט רעדען... ער ווילּ זיך פערענטפערען פאר זיי, אז ער איז נישט שולדיג... נישט ער איז שולדיג!... וואָס איז ער, חיים, שולדיג, אז, קיין עין־הרע, אזוי פיעלּ אידען האָבען זיך צונויפגע־קאָמפּאניעט אלע אויף איין שטיקעלּ אָרט, קוועטשען, דריקען, עסען איינס דאָס אַנדערע? וואָס איז ער שולדיג, אז מענשען דאַרפען יענעמ׳ס שוויים, אז מענשען דאַרפען מענשען־בלוט? וואָס איז ער שולדיג, אז מענשען זענען נישט דערגאַנגען צו דער מדרגה, אז א מענש א מענשען זאָלּ נישט טרייבען, ווי מע טרייבט א פערד צו דער אַרבייט? אז אויף א פערד איז אויך א רחמנות — גאָט׳ס בעשעפענישׂ, צער בעלי־חיים?...

און חיים חייקין האָלט־צו די אויגען און זעהט, זעהט אלס־דינג, די גאַנצע וועלט, אלע וועלטען, און אלץ איז העלּ און גרינג, און עס קויקעלט זיך ווי א רויך, און ער פיהלט, אז עס געהט עפּים פון לייב ביי איהם, פון אינוועניג, פון האַרצען, און ציהט זיך, ציהט זיך גלייך אַרויף, און טיילט זיך אָפּ פון גוף, און ער פיהלט זיך גרינג, זעהר־זעהר גרינג, און לאָזט אַרויס א טיעפען זיפּץ, א לאַנגען, לאַנגען קרעכץ. און עס ווערד איהם גרינג. און נאָכדעם פיהלט ער — גאָרנישט, גאָלע גאָרנישט...

אז בערע דער שמש, א רויטקאָלטעווואָטע אידעלּ מיט א בולבעוואָטער ליפּ, איז געקומען צו געהן אין שוהלּ אריין אין די זאָקען מיט די אויסגעטרעטענע פּיאָטעס און דערזעהען, ווי חיים חייקין זיצט אַנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אַרויף, די אויגען אָפּען, האָט דאָס איהם פערדראָסען. גערעכענט, אז ער דרימעלט, און האָט אַנגעהויבען וואַרטשען, בייזערען און וואַרפען זיך:

— איין עזות פון א אידען... זיך צעלעגט אביסעלּ... דער גראַף פשאַנגוצקי דאַרף אזוי נישט זיצען... אפּנים, רעכט פאר־

„אלי ציון ועריה — קלאָג, ציון, מיט אַלע אַלע שטעדט"... און ער פערמאַכט די אויגען און זעהט: „ציון", אַ פאַרשוין, אַ בילד פון אַ נקבה, שטעהט אָנגעטהאָן אין שוואַרצען, מיט אַ שוואַרצען שלייער אויפ'ן פּנים, קלאָגט און וויינט און ברעכט די הענד, בעדויערט איהרע קינדער, וואָס פאַלען אַלע טאָג, אויף פרעמדע ערדען, פאַר פרעמדע זינד.

. . . . . .

צי ווילסט דו, ציון, דען ביי מיר נישט פרעגען
אויף דיינע עלענדע, וואָס זיפצען אַזוי שווער?
אָט טראָג איך זייערע גרוסען דיר אַקעגען —
דיין רעשטעל, וועה! דו האָסט דאָך שוין נישט מעהר!...

און ער עפענט־אויף די אויגען און זעהט שוין נישט מעהר ציון, די בילד־שענע נקבה. ער דערזעהט:

פונ'ם פערפּאָראָשעטען שטויביגען פענסטער מיט די פערברו־דיגטע שויבען קוקט־אַריין אַ שאַרפער שטראַהל פון דער זון, וואָס האַלט ביי אונטערגעהן אויף יענער זייט שטעדטעל. און חאָטש ער מאַכט די אויגען צו, דאָך זעהט ער דעם שטראַהל, און נישט נאָר דעם שטראַהל אַליין — די גאַנצע זון, די שענע ליכטיגע זון, וואָס קיינער קאָן זי נישט זעהען, קיינער, נאָר ער אַליין! חיים חייקין קוקט אויף איהר און זעהט זי — און גאָרנישט! פאַר וואָס? דערפאַר, אַפּנים, וואָס ער איז אויסגעטהאָן פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תאוות... איהם איז גוט... איהם איז גרינג... ער קאָן שוין אַלץ איבערטראָגען... ער וועט האָבען אַ גרינגען תענית... איהר ווייסט, ער וועט היינט האָבען אַ גרינגען, גרינגען תענית!

און חיים חייקין האַלט די אויגען צו און זעהט פאַר זיך אַ מאָדנע וועלט, אַ נייע וועלט, אַזעלכע, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל, קיינמאָל נישט געזעהען. מלאכים עפּיס שוועבען איהם פאַר די אויגען, און ער קוקט אויף זיי און דערקענט אין זיי זיינע קינדער,

און אַז ס'איז געקומען ערב תשעה־באָב, פיהלט זיך חיים אַזוי גוט און אַזוי גרינג, ווי נאָך קיינמאָל נישט. ער פיהלט, אַז נישט נאָר ער דאַרף פאַרפאַסטען זיך, אַז נישט נאָר ער וויל עפּיס נעמען אין מויל אַריין, פערקעהרט — ער פיהלט, אַז ווען ער נעמט עפּיס אַ האַרטע זאַך, קריכט דאָס נישט אין האַלז. עס קריכט נישט — נו!

דאָס הייסט: עס חלש'ט טאַקי דאָס האַרץ זעהר גוט, און הענד און פיס ציטערען טאַקי; עס ציהט, עס ציהט צו דער ערד, די כחות געהען אויס, און עס מלאָסנעט, און עס נודעט אויף צו חלש'ען. נאָר פע! וואָס הייסט? אַ גאַנצע וואָך געפאַסט און געקומען ערב תשעה באָב — נישט אויסגעהאַלטען!?

און חיים חייקין נעמט זיין חלק ברויט מיט בולבעס, רופט צו די קליינע פריידקע מיט דער קליינער ביילקע און זאָגט זיי שטי־לערהייד:

— קינדער, נאַט אַייך, עסט, און די מאַמע לאָז נישט זעהען.

און פריידקע און ביילקע נעמען דעם טאַטענ'ס חלק ברויט מיט בולבעס, קוקען אויפ'ן פאָטער'ס פּנים, ווי ס'איז טוידט, און אויף די הענד, ווי זיי ציטערען און טרייסלען זיך.

און חיים קוקט, ווי די קינדער חאַפּען, עסען, שלינגען, און ער שלינגט די שליים, מאַכט־צו די אויגען, הויבט זיך אויף פון אָרט, קאָן זיך נישט דערוואַרטען אויף די קינדער, וואָס זענען ביי די גילזעס, נעמט מיט זיך די קינות, טהוט אויס די שיך, געהט־אַוועק אין שוהל, קוים וואָס ער שלעפּט די פיס.

אין שוהל איז ער כמעט דער ערשטער. פערחאַפּט ער איין אָרט נעבען חזן, אויף דער איבערגעקעהרטער באַנק, וואָס ליגט מיט די פיסלעך אַרויף, בעוואָהרענט זיך מיט אַ שטיקעל שנויץ, וואָס ער שמעלצט דאָס צו צום פיסעל פון דער באַנק, און אַליין שפּאַרט ער זיך אָן צום ווענטעל פון דער בימה, עפענט אויף די קינות:

— קאַרג תעניתים, קאַרג תעניתים! — זאָגט חיים חייקין, און ער נעמט אויף זיך פון איצט אָן און ווייטער פאַסטען ערב תשעה־באָב אויך, צוויי טאָג רצופים, איינס נאָכ'ס אַנדערע.

אַ וואוילע זאַך צוויי טאָג כסדר פאַסטען. הערט איהר? מחיה נפשות!

שווער איז נאָר דאָס טרינקען! דאָס הייסט: שווער איז דאָס, וואָס מע קאָן נישט טרינקען! חיים חייקין נעמט זיך אונ־טער: מיט איין גלאָז וואַסער אַלע טאָג פאַסט ער אַייך אַ גאַנצע וואָך ביז שבת.

איהר מיינט, ס'איז נאָר געזאָגט? בלאָטע! חיים חייקין איז אַ מענש, וואָס ביי איהם איז אומר ועושה — געזאָגט און נעטהאָן.

די גאַנצע וואָך, וואָס פאַר תשעה־באָב, האָט ער שוין אויפ־געהערט עסען, געלעבט מיט אַ ביסעל וואַסער.

ווער האָט זיך אויף איהם אַרומגעקוקט? אַז חייקע זיין ווייב איז נעבאַך קראַנק, די עלטערע קינדער זענען ביי די גילזעס, די קלענערע פערשטעהען נאָך נישט. פריידקע און ביילקע ווייסען נאָר, אַז זיי זענען הונגעריג (און הונגעריג זענען זיי תמיד), ציהט זיי נעבאַך דאָס האַרץ און זיי ווילען עסען.

— היינט האָט איהר נאָך אַ חלק ברויט. — זאָגט זיי דער פאָטער און צעשניידט זיי אויף צווייען זיין חלק ברויט, און פראַדקע און ביילקע ציהען אויס די דאַרע שוואַרצע הענטלעך און קוועלען.

— מאַטע, דו עסט נישט? — זאָגען איהם די עלטערע אויף רערנאַכט בשעת וועטשערע. — היינט איז דאָך נישט קיין תענית!

— אָסור אויב איך פאַסט! — זאָגט זיי דער פאָטער און טראַכט זיך: „אי אָפּגענאַרט, אי קיין ליגען נישט געזאָגט. וואָרום וואָס איז אַ טרונק וואַסער? וואַסער איז נישט געגעסען און נישט געפאַסט".

חיים חייקין פערשטעהט נישט, פאר וואס? דער טאג איז גרוים? איז די נאכט קלענער. ס'איז היים אין דרויסען? וועד הייסט אייך ארומדרעהען זיך אויף דער זון? זיצט אין שוהל און זאגט. פארהאן, דאנקען גאט, וואס צו זאגען.

— און איך זאג אייך, — אזוי דרינגט חיים חייקין — אז תשעה־באב איז דער גרינגסטער פון אלע תעניתים, ווייל ער איז דער בעסטער. דער בעסטער תענית!

למשל: יום־כפור א תענית. „ועניתם את נפשותיכם" שטעהט געשריבען: „און איהר זאלט פיניגען אייערע לייבער". בכדי וואס? בכדי איהר זאלט אייך אויסבעטען א גוט קוויטעל, א גוט יאהר.

תשעה־באב שטעהט נישט, איהר זאלט פאסטען, נאר איהר פאסט אליין, ווארום ווי קאנט איהר עסען דעם טאג, ווען ס'איז חרוב געווארען דאס בית־המקדש און אידען האט מען גע'הרג'עט, וווייבער צעשניטען, קינדער געקוויעלעט?...

תשעה־באב שטעהט נישט, מע זאל ווייגען, נאר עס ווייגט זיך אליין, ווארום ווי קאן מען זיך איינהאלטען פון טרערען, אז מע דערמאנט זיך, וואס מיר האבען יענעם טאג פערלוירען?...

— איין עבירה, וואס נאר א י י ן תשעה־באב! — זאגט חיים חייקין. — איין עבירה, וואס נאר א י י ן יום־כפור...

— נו, און שבעה־עשר־בתמוז? — רופט זיך אפ איינער פון דער זייט.

— מעהר נישט איין שבעה־עשר־בתמוז! — ענטפערט איהם חיים חייקין מיט א זיפץ.

— נו, און צום־גדליה? און אסתר־תענית? — פרעגט איהם יענער וווייטער.

— מעהר נישט, אז איין צום־גדליה! איין תענית־אסתר! — ענטפערט חיים חייקין וויעדער מיט א זיפץ.

— ע, רב חיים! איהר זענט דאך עפעס נאר א זוללי־וסובא'ניק אויף תעניתים!

„וואָס וואָלט זיין, למשל, וועז א מענטש זאָל נישט באַדאַרפן עסען? אי־אי־אי! מיינע קינדער וואָלטען דעמאָלט זיין אַלע אין דערהיים! אויס האַרעווען! אויס שוויצען! אויס סטרייקע־וועז! אויס ריזיקע! אויס פאַבריקען! אויס פאַבריקאַנט! אויס נגיד! אויס קבצן! אויס קנאה! אויס שנאה! אויס, אויס, אויס! — א גן־עדן! א גן־עדן!"...

אזוי טראַכט זיך חיים חייקין און פערטיעפט זיך וויט אין חקירות און בעדויערט די וויסטע וועלט, און עס טהוט איהם באַנג, זעהר באַנג, פאַר וואָס גאָט האָט בעשאַפען אזוי דעם מענשען, אז ער איז גאָר נישט וויט פון, להבדיל, א בהמה... ״

דער טאָג, וואָס חיים חייקין פאַסט, זאָג איך אייך, איז דער בעסטער טאָג פאַר איהם, און דער טאָג פון איין אמת'ען תענית, פון תשעה־באָב, למשל, — איז פאַר איהם (ער שעמט זיך מודה זיין) א יום־טוב!

איהר פערשטעהט? אי נישט געגעסען, אי נישט קיין בהמה, אי נישט נהנה געווען די קינדער'ס בלוט, אי פערדיענט א מצוה, אי רעכט אויסגעווויינט זיך אויף חורבן בית־המקדש.

וואָרום ווי קאָן מען וויינען, אז מען איז זאט? ווי קאָן א זאַטער פיהלען צרות? אום צו פיהלען צרות בעדאַרף חלש'ען דאָס האַרץ!

— דער גוטער יאָהר וויסט זיי! געבען נאָך דער קישקע, האָבען מורא פאַסטען, שענקען זיי חאַבאַר דעם רבונו של עולם — א גראָשען!

אזוי פלעגט זאָגען חיים חייקין און האָט נעפיעירט אויף די, וואָס קויפען זיך אויס פון תענית און וואַרפען־אַריין אין צדקה־פושקע א האַרטען דרייער.

דער שווערסטער פון אַלע תעניתים איז תשעה־באָב. אזוי זאָגט די וועלט.

— ביי מיר איז היינט... א תענית. — ענטפערט זיי חיים חייקין.

— וויעדער א תענית? וויפיעל תעניתים האָסט דו דאָס?

— ווינציגער, וויפיעל טעג אין וואָך.

און חיים חייקין זאָגט נישט קיין ליגען. ביי איהם איז אָפט א תענית. און דאָך איז פארהאַן טעג אזעלכע, וואָס ער עסט.

און דער טאָג, וואָס חיים חייקין פאַסט, איז ביי איהם דער בעסטער טאָג.

ראשית, איז דאָך דאָס א מצוה פאַר גאָט. מעהר מיט א שטיקעל עולם הבא, וואכסט פראָצענט, ווערד גרעסער דאָס קאפיטאל...

והשנית, געהט נישט אוועק אויף מיר קיין פרוטה, איך דארף פאַר קיינעם נישט אָפגעבען קיין דין וחשבון. אמת, קיינער פרעגט מאַקי נישט ביי מיר; נאָר צו וואָס דארף איך דאָס, אז איך קאָן זיך בענהן אזוי?...

און וואָס איז ווערטה אָט דאָס, וואָס איך פיהל זיך עטוואָס העכער פון א בהמה? א בהמה עסט אַלע טאָג, איך קאָן מיך בענהן א טאָג איבער א טאָג. א מענטש דארף שטענדיג העכער פון, לחבדיל, א בהמה.

— אך, וועז א מענטש זאָל קאָנען דערגענהן צו דער מדרגה, אי מע זאָל זיך באָגענהן גאָר אָהן עסען!... איז אָבער די קישקע, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! — אזוי זאָגט חיים חייקין צו זיך אליין, און מחמת הונגער הויבט ער אָן צו חקירה'ן, זיך אַרייניאָזען אין פילאָזאָפיע.

— איבער דער קישקע, איבער דער תאוה פון עסען, נעמען זיך אַלע צרות אויף דער וועלט. איבער דער קישקע, איבער דער תאוה פון עסען, בין איך א קבצן און מיינע קינדער באדארפען האַרעווען מיט'ן בלוטיגען שוויים, ריזיקירען מיט'ן לעבען פאר'ן שטיקעלע ברויט.

אפשר טרייבט ער דאָס קאַטאָווע?... קינדער זענען נאַשערס: שפּיעלען זיך מיט'ן טאַטנ'ס חלק ברויט אזוי לאַנג, ביז זיי בייסען־אָפּ אַלע מאָל אַ שטיקעל. דערזעהט די מוטער און הויבט אָן שרייען און הוסטען בשעת מעשה:

— רק מען עסט, רק מען עסט!

דער פאָטער קאָן דאָס נישט האַרכען, ווייל איהר אָפּענטפערען, נאָר ער שווייגט; ער קאָן נישט רעדען, ער טאָר נישט רעדען. וואָס איז ער דאָ? א צעבראָכענער שארבען. ער איז דאָ דער לעצטער שבלעצטער, איבעריג ביי אַלעמען, איבעריג ביי זיי, אויבעריג ביי זיך אַליין.

וואָס, משטיינס געזאָגט, אז טהון טהוט ער נאָרנישט, לחלוטין נאָרנישט; נישט מחמת ער ווייל נישט, אָדער מחמת עס שטעהט איהם נישט אָן, נאָר ווייל ס'איז נישטאָ וואָס צו טהון! נישטאָ און געגוג! דאָס גאַנצע שטעדטעל קלאָגט זיך, אז ס'איז נישטאָ וואָס צו טהון! צונויפגעטריבען, קיין עין־הרע, אביסעל אידען, א שמחה, נו־נו!

„גם זו לטובה!" — אזוי טראכט חיים חייקין. גוט, וואָס ער האָט חאָטש קינדער, אנדערע האָבען דאָס אויך נישט. נאָר ארויסקוקען אויף קינדער!?

הערט איהר? נישט גוט, אז מע דארף ארויסקוקען אויף קינדער. נישט מחמת זיי זשאַלעווען איהם — חלילה! נאָר ער אַליין קאָן נישט. ער קאָן נישט!

ער ווייסט, ווי אזוי די קינדער האָרעווען זיך אָן דעם טאָג; ער ווייסט, אז מע קוועטשט פון זיי ארויס דעם שוויים ביז'ן לעצטען טראָפען. ער ווייסט!

יעדער ביסען ברויט איז ביי איהם א טראָפען בלוט; ער טרינקט די קינדער'ס בלוט. איהר הערט? ער, חיים חייקין, טרינקט זייער בלוט. ער קאָן נישט!

— טאַטע, פאַר וואָס עסט דו נישט? — פרעגען איהם די קינדער.

קינדער האָט ער, מיינסטענס, מיידלעך, און זיי זענען אויף דער „פאבריקע", זיי ארבייטען גילזען, און פערדיענען וועד א גילדען און וועד א האלבען גילדען א טאג. אי דאָס — נישט אלע טאג: וואו איז שבתים? ימים־טובים? וואו זענען די טעג פון „שטרייק"? דאנקען גאָט, אומעטום, אפילו דאָ זיין כתרילעווקע, וווייסט מען שוין: שטרייק!

און דערפון דארף מען צאָהלען דירה־געלד — א נאָס ווינקעל ערגיץ אין א קעלער.

און דערפון דארף מען קליידען אלעמען און שובען, משטיינס געזאָגט! קלייד לעך האָבען אלע, נאָר שיך — א פּאָר אויף צווייען.

און דערפון דארף מען עסען, משטיינס געזאָגט! מכות עסט מען; ברויט א שטיקעל, אָנגעשמירט מיט קנאָבעל, אמאל א קרופּ־ניק, אמאל טארען א שטיקעל, וואָס ברענט־ארויס דאָס הארץ, קאָן מען נאָכדעם טרינקען, טרינקען א גאנצע נאכט.

קומט צום עסען, דארף מען טיילען, אלעמען ארויסטיילען דאָס שטיקעל ברויט, ווי לעקאך.

— אוי דאָס עסען! אוי דאָס עסען זייערס!

אזוי זאָגט חייקע, חיים חייקין'ס ווייב, א קראנקע נעבאך, הוסט, הוסט גאנצע נעכט.

— קיין עין־הרע! — זאָגט דער פּאָטער חיים חייקין, און ער קוקט, ווי די קינדער שלינגען גאנצע שטיקער ברויט, און אליין וואלט ער אויך עפּים א בעלן זיין נעמען אין מויל ארויין, נאָר אז ער וועט נעמען — וועלען די צווויי קליניטשקע, פרוידקע און ביילקע, בליבען אָהן וועטשערע.

און ער צעשניידט זיין חלק ברויט אויף צווייען און גיט אוועק די צווויי קליניטשקע, פרוידקען און ביילקען.

— פרוידקע! ביילקע! נאָט אייך נאָך צו שטיקלעך ברויט, וועט זיין אויף וועטשערע.

פרוידקע און ביילקע ציהען־אוים די דארע שווארצע הענט־לעך, קוקען דעם פּאָטער אין די אויגען ארויין, גלויבען נישט:

אַ גרינגער תענית

דאָס, וואָס ס'האָט נישט געקאָנט אויספיהרען דער בעריהמ־טער דאָקטער טאַנער, האָט דורכגעפיהרט חיים חייקין, אַ קליין אָרעם אידעל פונ'ם קליינעם אָרעמען כתרילעווקע.

דער דאָקטאָר טאַנער האָט געוואָלט ווייזען, אַז אַ מענש קאָן פאַסטען פערציג טעג, און האָט זיך אָפּגעמוטשעט בסך־הכל אויב נישט אַ טאָג אַכט און צוואַנציג, נישט מעהר, שיער נישט געשטאָר־בען. אי דאָס, האָט מען איהם אונטערגעגאָסען מיט לעפעלעך וואַסער, געגעבען שלינגען שטיקלעך אייז, צוגעהאַלטען דעם דופק — אַ גאַנצער טאַרעראַם!

חיים חייקין האָט בעוויזען, אַז מע קאָן פאַסטען אַ סך מעהר ווי פערציג טעג, געוויינטליך נישט רצופים, נישט איין טאָג נאָכ'ן אַנדערען, נאָר דורכ'ן יאָהר זאָל זיך אָננעמען אַ מאה טעג — אויב נישט מעהר.

נאָר פאַסטען!

וואָס מיר טראָפּענס וואַסער? ווער מיר שטיקלעך אייז? פאַסטען הייסט: נישט געגעסען, נישט געטרונקען אַ מעת־לעת, אמת'ע פיער און צוואַנציג שעה.

און קיין דאָקטוירים זיצען נישט ביי דער זייט, און האַלטען נישט ביי'ם דופק. שאַ, שטיל!

וואָס איז די מעשה?

חיים חייקין איז נעבאַך אַ גרויסער אביון און אַ מטופּל מיט קינדער — און פון זיי, פון די קינדער, איז ער זיך מפרנס.

א גרינגער תענית

א בילד לכבוד תשעה־באב.

העשריבען אין יאהר 1903.

זאג איך: „א סך האָפט דו פון דיין משפחה!"... זאָגט זי: „מהרער ווי דו פון דיין משפחה אודאי!"...

בקיצור, מיין משפחה, דיין משפחה — א וואָרט פאר א וואָרט, ווי געווינטליך מאן און ווייב, אז זיי צעווערטלען זיך; מע צע־קריגט זיך און מע בעט זיך גיך איבער, וואָרום עס איז דאָך יום־טוב, שבועות אויף דער וועלט! און שבועות איז דאָך דער בעס־טער ליעבסטער יום־טוב פון אלע ימים־טובים, וואָרום וואו האָט איהר נאָך אזא ליעבע, זיסע, געשמאקע זאך, ווי אז מען איז פריהער א גאנצע נאכט אויף, מע זאָגט זיך אָן, ווי א פויק, מיט תקון־שבועות, מע געהט־דורך פאוואלינקע אלע תרי"ג מצוות, די גאנצע תורה הייסט דאָס, און מע שטעהט־אויף גאנץ פריה פונ'ם תקון־שבועות און גלייך אין שוהל אריין, און דאַרטען, אויפ'ן ניכטערען האַרצען, הערט מען זיך דאָס אָן אביסעל פונ'ם שענעם „אקדמות" יענע טייערסטע מאכלים, פונ'ם ליותן מיט'ן שור־הבר, וואָס הקדוש־ברוך־הוא האָט אלײן אָנגענגרייט פאר זיינע אידעלעך אין גן־עדן, וואָס טייכען וועלען דאַרטען פליסען בוימעל, און דער אלטער טייערסטער וויין שטעהט שוין דאַרטען פון וועלן־אָן פאַרקאָרקעוועט אין די פלעשער און וואַרט, וואַרט אויף אונז... ס'איז דאָך ניט שייך צו זאָגען! וואו האָט איהר נאָך אזא אומה ולשון, ווי אידען, מיט אזוי פיעל גוטע זאכען, ווי ביי אידען?... ס'איז נאָר א גרי־זאָטע, כלעבען, וואָס מיר האָבען מעהר ניט ווי איין מאל אין יאָהר שבועות!... האָט איהר ניט ביי זיך א סיגארעטעל?...

וואָלסט דו וועלען, איך זאָל מאַכען?" זאָג איך: „אַ טייגעכץ"... זאָגט זי: „אַ זולל־וסובא'ניק דאָס איז! אַ טייגעכץ נעמט צו די גאַנצע פּוטער"... זאָג איך: „לאָז זיין אַ מאַהינע"... זאָגט זי: „וואָס עפּיס אַ מאַהינע?"... זאָג איך: „ווילסט ניט קיין מאַ־הינע — לאָז זיין קנישעס"... זאָגט זי: „מיט וואָס? מיט קאַשע?"... זאָג איך: „ס'אַ משל! מיט קאַשע איז דאָך עס שוין קאַשניקעס!"... זאָגט זי: „וועדליג דיין מאַנסבילשער קאָפּ פאַר־טראָגט, קומט אויס ביי דיר קאַשניקעס". זאָג איך: „מסתמא פאַרשטעהסט דו בעסער, איך וויל זיך מיט דיר ניט שפּאַרען. איך האָב פאַרגעסען, זאָג איך, רעכענען פיש געפּרעגעלטע אויף פּוטער. ווי מיינסטו דו?"... זאָגט זי: „אַלסדינג ווילט זיך איהם! מיינסט אַודאַי קאָרעשלעך?"... זאָג איך: „עס מעג זיין קאַרפּ, און עס אַהרט מיך ניט קיין שלייען, און מיט העכטלעך, זאָג איך, וועט מען זיך אויך ניט סמ'ען, און אַפילו טאָמער חלילה פּלאָטוויצעס, וועל איך דיר אויך קיין גט נישט געבען, אַבי ס'זאָל זיין, זאָג איך, גוט געפּרעגעלט"... זאָגט זי: „אַ טרפה'נער האַלז דאָס איז! איך האָב מורא, דו וועסט זיך ניט אָפּזאָגען פון גע־קאָכטע פעפעריגע רויג מיט קאַרטאָפעל"... זאָג איך: „אָך! מיט'ן גרעסטען כבוד! אַבי ס'זאָל זיין, זאָג איך, נאָכדעם גוטע מנישקעס"... זאָגט זי: „אַ קישקע אָהן אַ דנאָ! בלינצעס קערסט דו מיינען?"... זאָג איך: „ניין, בפירוש מנישקעס! בלינצעס איז זיך בלינצעס, און מנישקעס איז מנישקעס! מנישקעס — דאָס איז אַזאַ מין מאכל, זאָג איך, וואָס האָט אַ טעם פון צרות־קניידלעך. וואָלסט מאַכען צרות־קניידלעך, זאָג איך, צי אפשר, גלאַט קנייד־לעך מיט מילך?"... זאָגט זי: „איהם איז קנאַפּ די וועלט! איך וואָלט דיר אפשר מאַכען אַ מילכיגען קאָליש?"... זאָג איך: „מיינסט אַודאַי, מיט האָלעשקעס אָדער מיט באַלאַבעשקעס?"... זאָגט זי: „באַלאַבעשקעס? פע! אַ קבצנישער מאַכל!" זאָג איך: „ביזט דו די גרויסע גביר'טע, אַפּנים?"... זאָגט זי: „קיין גביר'טע בין איך ניט, האָב איך חאָטש אַ משפּחה אַ רייכע"...

ציעג הייסט עס, און הערט זיך נאָר אויף צו מעלקען, דאָס הייסט, מעלקען מעלקט זי זיך, נאָר קיין מילך גיט זי ניט; היינט געה ציה ארויס פון אזא חיה קרעפלעך מיט ווארעניקעס! „אוי, זאָג איך צו מיין ווייב, קרעפלעך! איך וואָלט אוועקגענעבען, זאָג איך, פּאָר מילכיגע קרעפלעך אדער ווארעניקעס איך וויים אליין ניט וואָס! טאָמער וואָלסט דו טאקי געזוהן, שרה־זיסעל, ס'זאָל זיין, זאָג איך, קרעפלעך, אם ירצה השם, אויף שבועות?"... מאכט זי צו מיר: „פון וואָס, למשל?" זאָג איך: „דערויף ביזט דו דאָך עפּים א בעל־הבית'טע ביי מיר". זאָגט זי: „צו קרעפלעך באַ־דאַרף זיין אייער — דאָס וויסט דו?" זאָג איך: „איך וויים, פּאָר וואָס זאָל איך ניט וויסען? א קונץ, זאָג איך, צו מאכען קרעפלעך מיט אייער? וויז א בריה'שאפט אָהן אייער!" זאָגט זי: „חכם בלילה! וואָס זשע טהוט מען מיט קעז?" זאָג איך: „מיט קעז וואָלט שוין געווען נישקשה, שלעכט איז, וואָס אָהן קעז!" זאָגט זי: „היינט וואָס זשע וויסט דו?" זאָג איך: „וויל איך, זאָלסט חאָטש מאכען רעטשענע וואַרניטשקעס". זאָגט זי: „צו וואַרניטשקעס דאַרף מען פוטער". זאָג איך: „וואו שטעהט דאָס געשריבען? אין ספר פראָלניק?" זאָגט זי: „דו דאַרפסט בעסער וויסען וואו עס שטעהט געשריבען, דו האָסט געלערנט אין חדר". זאָג איך: „וווייסט דו וואָס, מיין ווייב, וואָס איך וועל דיר זאָגען? אזוי ווי מיר האָבען נישט קיין אייער, און נישט קיין קעז, און נישט קיין פוטער, טא לאָמיר חאָטש אזוי אביסעל רעדען פון מילכיגס. וואָס וואָלסט דו, כדומה למשל, געמאכט אויף שבועות צו דער סעודה, וועז דו זאָלסט, אשטייגער, האָבען מיט וואָס?" זאָגט זי: „צייט איך לעב האָב איך ניט געזוהן, א מענטש זאָל אזוי זיין אריינגעטהאָן אין דער אכילה!" זאָג איך: „וואָס וועט דיך אהרען, אז מיר וועלען אביסעל רעדען? עס קאָסט דיך געלט? לאָז זיך דיר דאכטען, עלעהיי דו האָסט אלסדינג, אי קעז, אי פוטער, אי אייער — וואָס פּאָר א מילכיגע סעודה וואָלסט דו מיר דעמאָלט מאכען?"... זאָגט זי: „וואָס

מכות און שבת קדחת, דאַרף מען זעהן חאָטש יום־טוב זיך אַנ־
טהון אביסעל וואויל־טאָג. וואָס זאָגט איהר, ניט אזוי? דעריבער
אז עס קומט ביי מיר שבועות, מעג זיך איבערקעהרען די וועלט.
פּאַרהאַן פּאַר וואָס, צי ס׳איז ניטאָ פּאַר וואָס, — א מילכיגע
סעודה דאָס מוז זיין, גאָר אָהן א שום תירוץ! קודם כל — ציקאַריע
מיט מילך; דאָס איז שוין א חוק ולא יעבור, וואָרום „זי", אז
עס קומט שבועות־צייט, הויבט איהר שוין אָן צו ציהען, זאָגט זי,
דאָס האַרץ נאָכ׳ן גלעזעל ציקאָריע! דאָס גלעזעל ציקאָריע איז
ביי איהר, זאָגט זי, טייערער פונ׳ם גאַנצען מילכיגס! מאַהלט
אייך, לאָז זיך אייך דאַכטען, אז ס׳איז נאָר גערעדט אזוי; וואָרום
נאָכ׳ן גלעזעל ציקאָריע ווילט זיך נאָך עפּיס — למשל, בּאָרשט.
איך מיין דעם שענעם גרינעם מילכיגן שבועות׳דיגען בּאָרשט,
וואָס מיט באַטווינע, מיט ציבעלקעלאָך און מיט יונגע בורעקלאָך
פּארבראָקט און מיט סמעטענע פּאַרווייסט. א כּפרה, הערט איהר,
אַלע עסענס פּאַר איין מילכיגן באָרשט א גוטען! ביי אונז, אין
געמיינעם גראָד, וועז עס זאָל חלילה נישט זיין קיין באָרשט, וואָלט
מען געווים נישט אויסגעהאַלטען אידישקייט, ניט פּסח, ניט
שבועות! דער חילוק איז נאָר אין דעם, וואָס צום פּסח׳יגען
באָרשט מוז מען האָבען א שטיקעל פּלייש, אָדער א ביינדעל, אָדער
א לעפּעל שמאַלץ, און צום שבועות׳דיגען באָרשט באַדאַרף מען
נישט האָבען גאָרנישט ניט! איז פּארהאַן א קאַפּ מילך אויף צו
פּאַרווייסען דעם באָרשט — איז גוט, אַלא ניט — מוז מען זיך
באַגעהן דערמיט, וואָס ער איז געקאָכט אין א מילכיגען טאָפּ.
וואָרום מיין חאַליאַסטרע, קיין עין־הרע, מע זאָל זיך צו זיי וועלען
צולאָזען און געבען חליעפּטשען ריינע מילך, איז ניט שייך צו
זאָגען א ציעג, — דרריי ציענגען וואָלט געווען ווינציג, און מיר
בסך הכל פּארמאָגען אונזער אייגענם א האַלבע ציעג, מיר האָבען,
הייסט דאָס, בשותפות מיט א שכן א ציעג האָבען מיר. א ווילדע
זאַך, זי געהט ביי אונז אַלע מאָל אין שאָדען, און מיר האָבען פּון
איהר אָפּגעשניטענע יאָהר! ניט לאַנג האָט זי זיך מיישב געווען, די

זיין מיט א בארג, איז נענוג איין פערטל שעה, ס'זאל ניט בלייבן קיין שריד ופליט, גלייך ווי ס'איז נאָר קיינמאל קיין קארטאָפל ניט געווען אויף דער וועלט אפילו! ס'איז א מחיה צו קוקן, זאָג איך אייך, ווי מען עסט, קיין עין־הרע, ביי מיר. אַך האָב ליעב צו זען ווי זיי עסען, איך האָב דערפון פארגעניגען. און ווער שמועסט פרייטאָג, אז מע נעמט־ארויס די פרישע שמע־קענדיגע חלה פונ'ם אויוועז, רוף איך צונויף מיין חברה און זאָג זיי: „קינדער, ראטעוועט!" — זאָלט איהר זען, ווי מע רא־טעוועט — מחיה נפשות! און אז גאָט העלפט, ס'איז פארהאן צו דער פרישער חלה א ראָסעלפלייש, א היים, מיט קנאָבל און מיט „סאָוועסט", מיט יויך הייסט עס, געווויינטליך, מעהר יויך ווי פלייש, מע קאָן זאָגען כמעט סאָמע יויך, דעמאָלט קאָן מען טונקען און טונקען — און, נישקשה, מען איז, ברוך השם, גאנץ צופריעדען. וואָרום וואָס טהוט מען חלילה, אז ס'איז דאָס אויך נישטאָ? האָט מען א ברירה דעמאָלט עסען חלה מיט ברויט, דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט זאָגען ברויט מיט חלה. א בים ברויט, א בים חלה, און גלויבט מיר — פאר א הונגעריגען מאָגען איז דאָס אויך א מאכל. והראיה, נעמט לימאָנאד — איהר האָט וועז נעגעסען ברויט מיט לימאָנאד? קיינמאל ניט? פארזוכט א מאל אויף א ציקאָוועסט, נאָר בתנאי, איהר זאָלט זיך פריהער רעכט אויסהונגערען, אזוי, אז ס'זאל אייך חלש'ען דאָס הארץ, צ־טערען די הענט און ציהען די אָדערען פון די פיס, וועט איהר דעמאָלט בנאמנות פיהלען טעם גן־ערן. אזוי שטיפעלט דאָס אפילו ביי דער צונג, ווי, געווויינטליך, לימאָנאד, נאָר אז מען איז הונגעריג, און מען עסט דאָס מיט ברויט, איז דאָס א מאכל־מלכים!

איך זעה, איהר חידוש'ט זיך, וואָס איך בין אזוי קלאָר אין „הלכות אכילה"? איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז ביי אונז אין כתריעלעווקע היים איך פון די „פרעסערס", דערפאר, פארשטעהט איהר מיך, וואָס איך געה מיט דעם גאנג, אז א מענטש לעבט איין מאָל, ניט קיין צוויי מאָל, און אז מען עסט א גאנצע וואָך

און רעבענט זיך דאָרט צווישען די גבירים, דאָס הייסט, אמאל האָט ער זיך געריבענט נאָר צווישען די ג ר ו י ס ע גבירים, היינט איז ער אביסעל דאָסיג, איך מיין פארדרעהט... נאָר פון דעסט־ווענען געהער זיך ניט אָן איינם מיט'ן אנדערן, זיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געוואָרען. וואָס ער צאָהלט איבער נאָך היינט א יאָהר פּראָצענט — וואָלט געווען גענוג פאר אונז ביידען.

קומען מיר, הייסט עס, א מאל צו איהם אויף קבר־אָבות — א מאל איך, א מאל „זי". מע ווייסט זיך אוים אביסעל, בייזערט ער זיך אפילו, וויל ניט ליידען, נאָר עס העלפט איהם, ווי דער פּאראיאָהריגער שניי. ער מוז, ער מוז געבען, נישט געלט — איז סחורה, נישט סחורה — איז א וועכסעל. ער האָט דען איין אנדער ברירה? וואָרום „זי", אז זי צעווייסט זיך, איז מען נערן, אז זי הערט־אויף: „נא דיר, הייסט דאָס, אבי ווייז ניט!"... אז זיי דערזעהען זי פון דערווייטען, ווערד זיי צעהן לעבער אין האַרצען. זיי פּרובען זיך מיט תירוצים: „מען איז ניטא אין דערהיים, אוועקגעפאָהרען פון יאמפּעלע, שטאַרק פּארנומען — בלאָטע! ווי א טוידטען באנקעס! „אונזערס" מוז אָפּגענעבען ווערען נאָר אָהן א שום תירוץ!... נאָר וואָס זאָלט איהר קלערען? ס'איז אודאי נישט גוט, אז מע דארף אָנקומען צו־נ־א מענטשען, נאָר וואָס זאָל מען טהון? ווי זאָגט מען דאָס: כל זמן שהנשמה בקרבי — איז רייב, מאָטי! א מענטש, כל זמן ער לעבט, דארף ער עסען!...

שייך זאָגען עסען? נישט ניולייעב דאָס עסען לעבט א מענטש. א מענטש איז דאָך ניט קיין בהמה. א בהמה איז א בהמה, און א מענטש איז א מענטש; און א מענטש, אז ער וועט ניט עסען, פון וואָנען וועט ער לעבען? אט דערפון אליין קאָנט איהר שוין פּארשטעהן, אז מע האָט א ווייב מיט, קיין עין־הרע, נייען פּיקערס, באדארף האָבען א שען פּנים א ברויט אדער א בולקע, אז מע לענט אויף אויפ'ן טיש. און אפילו א שיסעל קארטאָפּעל, זי מעג

גאָר איין אָפּגעריסענער נאַר, וואָס מע באַדאַרף איהם געבען קייען שטרוי...

וואָרום איך, מע זאָל מיך אויפוועקען, אין מיטען נאַכט און מיר דערלאַנגען מילכיגס, איז אַבי איך בין נאָר ניט פליישיג, איז מיט'ן גרעסטען כבוד! למאי זאָל איך לייקענען? איך האַלט פון מילכיגס. און ניט אַזוי איך, ווי „זי". ביי אונז אין כתרי־לעווקע הייסען מיר „די פרעסערס", חאָטש עסען עסען מיר גלייך מיט אַלע אידען, דאָס הייסט: קדחת אין אַ קליין טעפּעלע. אַי, די קשיא: פון וואַנען נעמט זיך דער נאָמען „פרעסערס"? לאָז מיך אַזוי וויסען בייז! עס קאָן זיין, עס נעמט זיך דערפון, וואָס מיר האָבען ליעב רעדען פון עסען. למשל, איך אַליין האָב ליעב אַרויסצוגעהן אין מאַרק און שטעהן ביי די פיש. פיש איז ביי מיר דאָס חיות. פאַר פיש וואָלט איך אַוועקגעגעבען מי יודע וואָס! און אפשר נעמט זיך עס פון דעם, וואָס מען עסט ביי אונז אַ סך ברויט. למשל, ביי מיר געהט אַוועק, קיין עין־הרע, אַ סך מעהל אויף שבת, וואָרום ס'איז פאַרהאַן ביי מיר, ניט צו פאַרזינדיגען, ווער ס'זאָל קייען. איך האָב, זיי זאָלען לעבען און געזונט זיין, דריי פערטעל טוץ, און אַלע, ברוך השם, האָבען אַפּעטיט צום עסען, מע דאַרף מיט זיי חלילה צום רבי'ן ניט אָנקומען, ביי'ם דאָקטאָר קיין עצות ניט פרעגען. הלואי וואָלט נאָר געווען וואָס צו עסען, וואָרום איך בין, לא עליכם, נישט פון די גרויסע נגידים, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין אָרעמאַן, נאָר קיין גביר אַודאַי ניט! איך בין אַליין אַ קרעמער בין איך; מאָהלט אַייך, אַ קראָם ביי מיר אויף אַלע אידישע שונאים! ס'איז נאָר אַיין אויסרעד, ניט קיין קראָם; איך באַדאַרף זי האַלטען צוליעב דעם קרוב, די קראָם הייסט עס. איך האָב, פאַרשטעהט איהר מיך, מיין אייגענס אַ קרוב אַ רייכען, פון „איהר" צד: זיין פאָטער און איהר מוטער'ס מוטער זענען געווען אייגענע געשוועסטער־קינדערלעך; אפילו אַ ווייטליכער קרוב, נאָר דאָך אַ קרוב. ער איז אַ יאַמפּעלער איז ער, דאָס הייסט, ער זיצט אין יאַמפּעלע

מילכיגס

א חכם, הערט איהר, איז געווען דער, וואס האָט איינגעפיהרט א מנהג, אז שבועות אין דער פריה זאָל מען עסען מילכיגס. וואָרום, לאָמיר זיך ניט נאָרען, וואס קאָן זיין בעסער און פרישער און זיסער און געשמאקער און וועלוועלער פון מילכיגס? אמת, צו מילכיגס באדארף מען אויך האָבען געלט, נאָר ווי קומט דאָס צו פלייש? ביי פלייש איז פארהאן פלייש און פארהאן ביינער; און מילכיגס האָט אין זיך מילך, און קעז, און פוטער, און סמעטענע, און פיד־סמעטענע און זויערמילך און סיראָוועטקע... היינט נעמט די מאכלים, וואס מע קאָן מאכען פון מילכיגס. פון פלייש האָט איהר א יויך, א ראָסעלפלייש, און עסיגפלייש, א געבראָטענס — און שוין... פון מילך אָבער האָט איהר קאשע מיט מילך, לאָקשען מיט מילך, רייז מיט מילך, און טייגלעך מיט מילך, און באלאבעשקעס מיט מילך, און פארפעל מיט מילך, און גלאָט מילך; היינט די מאכלים פון קעז און פוטער האָבען דען א שיעור? באַרעבענט נאָר: קרעפלעך, און וואָרעניקעס, און וואָרניטשקעס, און א קוגעל, און א מאהינע, און א טייגעכץ, און קנישעס, און מנישקעס, און בלינצעס, און צרות־קניידלעך, און קאשניקעס, און וועָרטליקעס, און וועָרטוטען. און וויפיעל איז פארהאן מאכלים, וואס מע קאָן זיך ניט אָנגעדענקען! למשל: קאָרוש מיט קעז, מאסליטש־קענע קאשע, און פיש געפרענגלטע אויף פוטער, און א באָרשט א מילכיגער, און ראזשענקע, און מאסלינקע — אלץ אזעלכע פאָט־ראוועס, וואס קיינער זאָגט זיך פון דעם ניט אָפּ, סיידען שוין

מילכיגם

(אַ מאַנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער פרעסער).

געשריבען אין יאָהר 1903.

חוזק פונ'ם כתריל'עווקער גביר, דעם עקספל'אָטאָר בנימין ל'אס־טעטשקע. ער האָט צו איהם אזוי געזאָגט:

— אל'ע מאָל זאָגען מיר די הגדה און איהר עסט די קניידל'ער; נאָר וו'נאָסטאָאשטשעיע וורעמיא זאָגט איהר די הגדה און מיר עסען די קניידל'ער... לחיים, בורזשוי, זאָל גאָט געבען, איהר זאָלט ווערען א פראָל'עטאָרי אזוי ווי מיר!... לשנה הבאה בקאָנסטיטוציע!... •

דער עפיל'אָג פון דער טראָגעדיע.

עס איז שוין געווען ארום האל'בע נאכט, און דער אָרעמער נגיד בנימין ל'אסטעטשקע מיט זיין הויזגעזינד זענען נאָך אל'ץ געזעסען ארום טיש, נאָך אל'ץ אין איין שרעק! אויפ'ן טיש איז נאָך אל'ץ געשטאנען דאָס „אומגליק" — דאָס הויכע, דאָס קיל'ע־כיגע, מיט דער שמאָטע איבערגעדעקט. די „חברה־ל'ייט" האָבען אָנגעזאָגט פאר'ן אוועקגעהן, זיי זאָל'ען בל'ייבען זיצען צוויי שעה אויף די ערטער, אניט — וועט זיין של'עכט... יענע נאכט איז אין דער שטוב קיינער נישט געשל'אָפען; מע האָט געדאנקט גאָט, וואָס מען איז ארויס מיט'ן ל'עבען...

— נו, און וואָס איז געווארען מיט יענעם הויכען קיל'עכיגען „אומגליק", וואָס אויפ'ן טיש, מיט דער שמאָטע איבערגעדעקט?... אזוי פרעגט דער נייגיעריגער ל'עזער. און מיר בערוהיגען איהם: א בל'עכענע פושקע פון שוהוואכס, אָנגעפילט מיט מצה־מעהל, איז נישט געפעהרל'יך. זי מעג שטעהן טויזענד יאָהר, וועט זי נישט אויפרייסען, סיידען חלילה... א גוטען יום־טוב!

— איהר זיצט דאָ אין דער ליכטיג ביי א גלאָז וויין און פּראַזדניוועט דעם הייליגען יום־טוב, און מיר, אָרעמע פּראָלעטאַר־יער, פּראָפּאַדאַיען פון הונגער. איך געפין, אַז ס'איז ניעספּראַ־וועדליווע. איך פּריקאַזעווע אייך, איהר זאָלט הייסען אונז אָפּ־געבען אייער יום־טוב'דיגע וועטשערע און איהר זאָלט נישט סמעיען אַרויסלאָזען אַ פּיפּס, נישט עפענען קיין פענסטער, נישט רופען קיין פּאָליציע און טאָמו פּאָדאָבנאָיע, וואָרום מיר וועלען מאַכען פון אייך אַש... חבר משה, וואו איז די באָמבע?...

. . . . . .

די לעצטע עטליכע ווערטער זענען שוין געווען גענוג, דאָס גאַנצע געזינדעל זאָל בלייבען ווי געלעהמט, ווי צוגעקאָוועט צו די ערטער. נאָר אַז דער „חבר משה", אַ שוואַרצער שוסטער־בחור מיט אַ שוואַרצער פּאַטלע און מיט שוואַרצע פינגער, איז צוגעגאַנגען צום טיש און האָט געגעבען אַ שטעל־אַוועק עפּיס אַ הויכע זאַך און אַ קיילעכיגע, איבערגעדעקט מיט אַ שמאַטע, — איז פונ'ם גאַנצען הויזגעזינד געוואָרען דאָס, וואָס ס'איז אַמאָל געוואָרען פון לוט'ס ווייב, אַז זי האָט זיך אויסגעדרעהט, געוואָלט ועהן, וואָס איז געוואָרען פון די שטעדט סדום און עמורה...

און זלאַטקע די דיענסטמויד האָט מיט קלאָפּענדיגע צייהן אונטערגעטראָגען צום טיש פריהער די הייסע פעפעריגע פיש, נאכדעם די יויך מיט די פעטע קניידלעך, לאַטקעס און פאַלירטשי־קעס מיט אַלע אַנדערע גוטע זאַכען, און חברה האָבען דאָס אויפ־געקלאָפּט מיט אַזאַ אַפּעטיט, גלייך ווי זיי האָבען טאַקי באמת שוין לאַנג נישט געגעסען, און האָבען אַלע מאָל פערטרונקען מיט וויין, און האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, נישט איבערלאָזען קיין טראָפּען, אַפילו דאָס איי מיט דער זרוע מיט'ן כרפּס מיט'ן מרור מיט'ן חרוסת האָבען זיי צורעכט געמאַכט, נישט איבערגעלאָזט קיין זכר, קיין סימן פונ'ם סדר, אַחוץ די הגדות. און בשעת מעשה האָט דער גענעראַל־רעדנער, שמואל־אַבא פינגערהוט, נאָך געמאַכט

גלייך ווי זיי אליין זענען נאָר־וואָס ארויס פון מצרים. מיט א קנאַפּ האָט דער יונגסטער פון די פּרינצען אָפּגעקלאַפּט די פּיער קשיות, און דער פּאָטער דער מלך, בנימין לאַסטעטשקע, האָט גע־ נומען לאַנגזאַם, מיט זעהר א שענעם ניגון, אויף א הויך קול, ענט־ פערען איהם א תירוץ, דעם אלטען תירוץ: עבדים היינו — קנעכט זענען מיר געוועזען, לפּרעה במצרים — ביי פּרעה'ן אין מצרים, האָט אונז גאָט ארויסגעצויגען פון דאָרטען מיט א שטאַרקער האַנד און מיט גרויסע וואונדער, בעצאַהלט פּרעה'ן מיט צעהן שענע מכות... און האָט געזומען אויסרעכענען אויף א קול און מיט א ניגון די שענע מכות. פּלוצים...

ו.

פּלוצים האָט זיך דערהערט א קלאַפּ אין טהיר, און נאָך א קלאַפּ, און נאָך צוויי קלעפּ. וועד זאָל דאָס זיין?... „עפּענען, אָדער נישט עפּענען?"... און עס איז געבליבען, אז יא עפּענען, וואָרום דאָס קלאַפּען איז געווארען וואָס וויייטער אלץ שטאַרקער און שטאַרקער, און דער מלך און די מלכה און די פּרינצען זענען אלע געבליבען שטיל, און זאַטקע די דיענסטמויד האָט געעפּענט די טהיר, און אין שטוב זענען אריין דאָס גאנצע בינטעל בחורים מיט זייער לידער, שמואל־אַבא פינגערהוט, בראש, מיט א ברייטען „גוט יום־טוב!"... אונזער נגיד בנימין לאַסטעטשקע, וואָטש די נשמה איז איהם שוין געווען אין די פּיאַטעס, האָט זיך אָנגענומען מיט הארץ און האָט א זאג געטהאָן צו דער חברה:

— א גוט יום טוב, א גוט יאָהר. סקאַצעל קומט. וואָס וועט איהר זאָגען גוטס?

איז ארויסגעטראָטען שמואל־אַבא פינגערהוט, דער נענעראַל־ דערנער, מיט א דרשה, ווי זיין שטייגער איז, אויף דער געמישטער האַלב־רוסישער שפּראַך, און האָט אזוי געזאָגט:

מיר מוזען נאָכגעבען, אַז כתרילעווקע, וואָס טאַנצט־נאָך אַדעס און אַלע אַנדערע גרויסע שטעדט, איז נאָך אַזוי ווייט נישט פאָר־געשריטען, אַז אַזאַ עקספּלאָאַטאַטאָר, ווי אונזער נגיד בנימין לאַס־טעטשקע, זאָל עפענען די שאַפעס, צעטיילען פאַר די אָרעמע לייט די מצות מיט די אייער מיט די ציבעלעס מיט די קאַרטאָפלים מיט'ן גענזענשמאַלץ און מיט'ן וויין אויף ארבע כוסות, און אַליין זאָל ער בלייבען מיט ווייב און קינדער אָט אַזוי אָ... איך בין אָבער איבערצייגט, ווי צוויי מאָל צוויי איז פיער, אַז מיינע כתרילעווקער עקספּלאָאַטאַטאָרס וועלען דאָס זיכער טהון, זאָל נאָר פריהער בע־ווייזען אַדעס, אָדער יעהופּעץ, אָדער אַנדערע גרויסע שטעדט אַזאַ מין ביישפּיעל. כתרילעווקע, מיינע ליעבע פריינד, איז נישט מחויב צו זיין די ערשטע אויפ'ן יריד...

ה.

מיט אַ ריינעם געוויסען, אַיין אויסגעבאָדענער, אַ יום־טוב־דיגער, האָט זיך בנימין לאַסטעטשקע אַוועקגעזעצט מיט ווייב און קינדער די ערשטע נאַכט פּסח צום סדר, רוהיג און אויפגעלעגט, טאַקי ווי אַיין אמת'ער מלך, וואָס פיהלט זיך גוט אין זיין מלוכה. אין דער רעכטער האַנד האָט ער די מלכה, שרה־לאה זיין ווייב, אויסגעפּוצט יום־טוב'דיג מיט אַ נייער זיידענער פאַטשיילע, פון וועלכער עס קוקען־אַרויס צוויי לאַנגע באָמבעלדיגע אויהרינגלעך פון עכט זילבער 84טע פּרוב, און אַרום און אַרום טיש די קינדער, די פּרינצען מיט די פּרינצעסינס — אַ גאַנצער בוקעט פון אויסגע־צוואָגענע קעפּלעך, רויטע בעקלעך, בלישטשענדיגע אויגלעך. אפילו זלאַטקע די דיענסטמויד, וואָס אַ גאַנץ יאָהר איז זי איינגעשפּאַנט אין יאָך און אַרבייט ווי אַיין עזעל, האָט זיך אויסגעצוואָגען און אָנגעזייפט מיט פּאַטשולי־זייף און אַריין אין אַ ניי סיצען קליידעל מיט נייע „באָטינקעס" און מיט אַ ברייטער רויטער סטענגע אויפ'ן שוואַרצען גלאַנצענדיגען שטערן. אַלע פיהלען זיך גוט, מחיה, פריי,

קיין עין־הרע, יונגע לייט, וואָס קאָנען געהן ארבייטען און פאר־
דיענען אויף פּסח. דריטענס, איז היינטיגס יאָהר ביי אונז א גע־
רעטעניש אויף אַרעמע לייט, פּאַרהאַן מעהר נעמערס, ווי געבעהרס;
פּיערטענס — ס'איז א בזיון צו זאָגען, מיר האָבען שוין נישט פּון
גאַנץ פּריה אָן א צעבראָכענעם גראָשען אין דער קאַסע. טאָמער
גלויבט איהר נישט, נאָט זעהט.

און דער גבאי ראשון פּון קאָמיטעט האָט זיי איבערגעקעהרט
זיינע אַלע קעשענים אויף דער לינקער זייט, בעוויזען אויג־אויף־
אויג, אז ער איז נקי, ריין ווי גאָלד. דאָס בינטעל איז געבליבען
אָהן לשון, נָאָר דער לידער, שמואל־אַבא פּינגערהוט, האָט א פּה
קדוש — מע דאַרף איהם די צונג נישט פּיקען. ער האָט זיך אָנ־
געהויבען צום גבאי מיט א גאַנצער דרשה האַלב אידיש, האַלב רוסיש:

— זשאַל, וואָס איהר האָט נישט אָנגעהויבען פּונ'ם סוף,
וואָלט איהר פּאַרשפּאַרט טראַטיען אזוי פּיעל פּאַראָך פּאָנאַפּאַראַסנאָ.
נאָר איך וועל אייך געבען א וואָזראַשענע אויף אַלע אייערע דא־
וואָדען. וואָפּערוויך, וואָס מיר זענען חאַלאַסטיאַקעס — איז דאָס
פּאַר אייך א מעלה: ווינציגער אַרעמע לייט אין שטעדטעל. וואָ־
וטאָריך, וואָס איהר זאָגט: ארבייטען — סדיעלאיטע אַדאַלזשע־
ניע! גיט אונז ארבייט, וועלען מיר אייך איבערקעהרען די וועלט!
ווטרעטיך, וואָס איהר זאָגט: אַרעמע לייט, איז אין דעם שולדיג
דער קאַפּיטאַליזם ס'אַדנאָי סטאַראָני און די עקספּלאָאַטאַציע פּונ'ם
פּראָלעטאַריאַט ס'דרוגאָי סטאַראָני. א ווטשעטוויאַרטיך, וואָס
איהר וויוואַראַטשעוועט די קעשענים אויף דער לינקער זייט, איז
דאָס נישט קיין דאָקאָזאַטעלסטוואָ. מיר סאָמניעוואָיען זיך נישט,
אז ביי אייך אין דערהיים, נאָפּרימער, זענען די שאָפּעס אָנגעפּאָקט
מיט מצות, אייער, ציבעלעס און קאַרטאָפּלים און גענוענשמאַלץ
און טאָמו פּאַדאָבנאָיע, און וויין אויך אויף ארבע כוסות... איהר
זענט אַלע בורזשואָקעס און בעזאָוועסטנע עקספּלאָאַטאַטאָרעס —
און באַלשע ניטשעוואָ! טאָווארישטשי, קומט לאָמיר געהן!...

געווען אָנצוקוקען אונזער נגיד בנימין לאָסטעטשקע, ווי ער זיצט אין „קאָמיטעט" דעם לעצטען טאָג ווָאס פאר פסח און האלט אין איין אָפּזאָגען:

— נישטאָ קיין געלט!... אויסגעגאנגען!... האָט קיין פאר־איבעל נישט!...

— דערלעבט איבער א יאָהר, — האָבען איהם געענטפערט די „אָפּגעזאָגטע" אָרעמע לייט און צוגעלעגט אונטער דער נאָז: — און איהר זאָלט קומען צו אונז נאָך מעות־חטים...

איינס נאָך דאָס אָנדערע זענען די אָרעמע לייט אָרוים פון „קאָמיטעט" מיט לעדיגע הענד און מיט רויטע פנימ'ער, ווי פון א שוויץ־באָד, נעשאָלטען די נגידים אויף ווָאס די וועלט שטעהט — ס'זאָל פאלען אין ים אריין.

צווישען די לעצטע „אָפּגעזאָגטע" איז געווען א גאָנץ בינטעל בחורים, אָרבייט־יונגען, ווָאס דרעהען זיך אום א גאנץ ווינטער אָהן א שטאָך אָרבייט. מע האָט שוין פערקויפט פון זיך אלץ, ווָאס מע האָט געהאט. איינער האָט פערזעצט א זילבערנעם זייגער און פאָר'ן געלד געקויפט פאָפּיראָסען, און אלע בחורים האָבען גע־רויכערט, אום צו שטילען דעם הונגער אלע בחברותא — מעשה קאָמונע... געקומען אין „קאָמיטעט", האָט דאָס בינטעל בחורים אָרויסגעשטעלט פאר'ן גענעראל־רעדנער איינעם, א דאָמסקי שנייי־דער, מיט'ן נאָמען שמואל־אבא פינגערהוט. און חאָטש שמואל־אבא פינגערהוט איז געווען דער גענעראל־רעדנער, פון דעסטוועגען האָט איהם דאָס גאנצע בינטעל מיטגעהאָלפען, און אלע האָבען גע־רעדט, ג'טענה'ט, אז זיי געהען־אויס פון הונגער, ממש זיי פאלען מיט'ן פנים צו דער ערד. דער גבאי ראשון פון „קאָמיטעט", בנימין לאָסטעטשקע, האָט זיי געלאָזט רעדען, און אז זיי האָבען אויסגעלאָזט, האָט ער אָנגעהויבען בזו הלשון:

— האָט קיין פאראיבעל נישט, אייערע רעד זענען ארויסגע־ווָארפען. ערשטענס, זענט איהר נישט קיין באווייבטע, און מיר געבען מעות־חטים נאָר פאָר באווייבטע; צווייטענס, זענט איהר,

קע איז דער „פרינציפ" נאָך נישט אַריין אין דער מאָדע. די וואָס נעבען נישט, גענען נישט דערפאַר, וויל זיי האָבען נישט... ערב פּסח אָבער, אז עס קומט צו מעות־חטים, איז דאָס אויך קיין תירוץ נישט. אין כתריל־עווקע געהט א שפּריכוואָרט: „יעדער איד איז מחויב אָדער ג ע ב ע ן מעות־חטים, אָדער נ ע מ ע ן מעות־חטים...

מאָדנע מענשען די כתריל־עווקער אידען! טויזענדער יאָהרען זענען אוועק, זינט זייערע עלטער־עלטער־זיידעס האָבען זיך בעפרייט פון גלות־מצרים, קאָנען זיי זיך נאָך עד היום נישט אָפּגעווענען פון צו עסען מצות אכט טאָג דורכאַנאַנד אלע יאָהר, און איך האָב זהר מורא, אז דער דאָזיגער טרוקענער מאכל וועט נאָך לאַנג־לאַנג נישט אַרויס פון דער מאָדע... א גאַנץ יאָהר וועט אייך א כתריל־עווקער איד שוואָלען פון הונגער, און קומט פּסח, מעג זיך איבער־קאָהרען די וועלט, מוז ער זיין פערזאָרגט מיט מצות! עס איז נאָך נישט געווען דער פאל, אז א איד זאל דאַרט שטאַרבען פּסח פון הונגער. און טאָמער מאכט זיך א מאל אוא פאל, דאַרף מען איהם פערשרייבען אויפ'ן חשבון פונ'ם יאָהר, דאָס הייסט, ער איז געשטאַרבען נישט חלילה מחמת דעם, וואָס ער האָט נישט געהאט די אכט טאָג פּסח קיין מצה, נאָר מחמת דעם, וואָס ער האָט נישט געהאט קיין ח מ ץ אין די 357 טעג פון א גאַנץ יאָהר. עס איז, פערשטעהט איהר מיך, א גרויסער אונטערשיעד!

ה.

נישטאָ איין זאָך אויף דער וועלט, וואָס זאל נישט האָבען קיין אויסנאָהם. דאָס יאָהר, וואָס מיר בעשרייבען אונזער געשיכטע, איז געווען פאַר כתריל־עווקע אוא יאָהר, וואָס מע האָט אזעלכעס קיינמאל נישט געהערט. עס האָט זיך ארויסגעווויזען, אז נ ע־מ ע ר ם אויף מעות־חטים זענען מעהר ווי ג ע ב ע ר ם. מע זאָל זיך נישט שעמען פאַר לייטען, וואָלטען כמעט אלע אידען דאָרטען זיך נישט אָפּגעזאָגט פון צו נעמען מעות־חטים... א צער־בעלי־חיים

היינט וועט שמועסט ערב פסח ביי׳ם צונויפנעמען „מעות חטים" — א! דעמאלט מעגט איהר זיך פערגינען א קוק טהון אויף בנימין לאסטעטשקע חאטש פון דער ווייטען. איך וויים נישט, אויב דער גרעסטער כלל־טהוער פון דער גאנצער וועלט האט פאר דעם ברענענדיגסטען וואהל־קאמפף אמאל אזוי געשוויצט, ווי אונזער לאסטעטשקע שוויצט גאנצע פיער וואכען פאר פסח! ער שווערט, אז פון פורים ביז פסח שלאפט ער אין אנטהון! לאמיר איהם גלויבען אויף נאמנות, וואהרום וואכ קומט איהם ארויס פון דעם? קיין געלד פאדערט ער נישט פאר זיין טרחה. אי, איהר וועט זאגען, ער טהוט עס צוליעב כבוד? זאל זיין אזוי. וואס קאן עס אייך אהרען? יעדער מענש וויל כבוד; אפילו שררות האבען עס נישט פיינט. מיר וועלען די נאטור פונ׳ם מענשען נישט איבערמאכען — פארפאלען!

ג.

דער מנהג פון צונויפנעמען מעות־חטים פאר ארעמע לייט אויף פסח איז זהר איין אלטער מנהג, זהר א קאנסערוואטיוו מיטעל פון „פילאנטראפיע"; דאך, מיין איך, איז ער נישט אזוי ביטער, ווי די היינטיגע ווילען אונז איינרעדען. זיי זאגען, אז „פילאנטראפיע איז א שחיטה פאר דער געזעלשאפט". איך ווייל מיך מיט זיי אין חקירות און איז פאלעמיק נישט אריינלאזען. איך ווייל נאר זאגען, אז נאך מיין מיינונג, איז דא נאך א פיעל ערגערער מנהג: וואס די נגידים ווילען נישט געבען, און וואס מע דארף ביי זיי רייסען פון די צייהן. און נאך טויזענד מאל ערגער איז דאס, וואס די שענע מענשען, וואס ווילען נישט געבען. ווילען אייך איינרעדען א קינר אין בויך, אז דערפאר געבען זיי נישט, ווייל ס׳איז פארהאן ביי זיי א „פרינציפ"... פאר אזעלכע מענשען זאלט איהר אנטלויפען; אזעלכע מענשען זענען טרוקען, ווי א טרוקען פישעל, און אומעטיג, ווי א קאץ... דאנקען גאט, וואס אין כתריעלעוו־

זוי אייזען! ווי הערינג אין א פאַס האָבען זיי זיך צונויפגעפּאַקט אַלע אויף איין אָרט, און זיי פרעסען איינס דאָס אַנדערע לעבע־דיגערהייד. א שטיקעל גליק אָט דאָס אַמעריקע, וואָס נעמט־צו פון דאָרטען אַלע יאָהר כמעט צוויי מאָל אַזוי פיעל, וויפיעל עס שטאַרבען־אויס פון הונגער, פון פּאָגראָמען און פון אַנדערע שלעק... פון דעסטוועגען, זעהט איהר דאָך, אַז גאָט וויל, איז נאָך דאָ אין כתרילעווקע א איד א נגיד, וואָס הייסט בנימין לאַסטעטשקע, וואָס אַלע זענען איהם מקנא, וואָס ער דאַרף נישט אָנקומען צו קיינעם, אַחוץ צו זיינע רייכע מחותנים. מאָהלט אייך, אָנקומען צו א רייכען מחותן איז עפּיס אויך נישט אַזאַ זיס שטיקעל ברויט, מחמת דאָס רוב רייכע מחותנים זענען בטבע, נישט אויסגערעדט זאָל זיין, נרויסע חזירים... פון דעסטוועגען איז בנימין לאַסטעטשקע פאָרט דער נגיד אין כתרילעווקע. אַז מע דאַרף א מאָל א טובה, וואוהין געהט מען? צו בנימין לאַסטעטשקע. און בנימין לאַסטעטשקע הערט אויס, העלפט א מאָל מיט איין עצה, א מאָל מיט א גוט וואָרט, א מאָל מיט א קרעכץ — גוט איז אויך דאָס, וואָרום אָהן דעם וואָלט דען געווען בעסער? אַלץ איין שוואַרץ יאָהר.

וואָס איז דער חילוק פון א כתרילעווקער נגיד ביז, למשל, א נגיד אין יעהופּעץ? די יעהופּעצער נגידים האָבען ווייכע הערצער, קאָנען נישט צוזעהן דעם צער פון די אָרעמע לייט, האַלטען זיי פערמאכט די טהיר, שטעלען־אַוועק א שווייצאַר ביי דער שוועל, לאָזען נישט צו קיין בן־אָדם, וואָס געהט נישט אָנשטענדיג אָנ־געטהאָן. און אַז עס קומט דער ליעבער זומער, הויבען זיי זיך אויף ווי די שוואַלבען און פאָהרען־אַוועק קיין אויסלאַנד — געהט זוכט זיי! אַנו, זאָל פּרובען א כתרילעווקער נגיד אַזוי טהון, וועט מען איהם די ביינער צעטראָגען! צי ער וויל, צי ער וויל נישט — בנימין לאַסטעטשקע איז ראש וראשון אין קהל. אין אַלע צדקה־זאַכען איז ער דער ערשטער, נישט נאָר אויף צו געבען די ערשטע נדבה, נאָר אויף צו נעמען דאָס שטעקעל, מחילה, און געהן פון שטוב צו שטוב צונויפנעמען גדבות פ ו ן אָרעמע לייט פ א ר אָרעמע לייט...

ווערך!" — און צוגענומען די שטיוועל. אדער א איד איז ארע־מאן איז געגאנגען איבער די הייזער — דאנערשטאג איז געווען די מעשה — האט מען איהם זאסטעמפעט ערגיץ אין א געסעל, צו־געשטעלט איהם א פיסטויל גלייך אין פנים אריין און אויסגעטרייר־סעלט ביי איהם וואס ער האט געהאט. אדער הערט א מעשה, וואס א אידינע דערצעהלט... נאר וואס א אידינע דערצעהלט ווי איך אייך נישט איבער'חזר'ען; א פרוי האט שוואבע נערוועז, די צייט איז איין אומרוהיגע, עס קאן זיך איהר אויסווייזען א קוצע קוה פאר א בארנבוים... איך ווי נישט נעמען אויף זיך „די פער־אנטוואָרטליכקייט פאר דער געזעלשאפט"...

בקיצור, עס איז אווען אין כתריעווקע א סדרה עקספרא־פריאציעס, איינע שרעקליכער פון דער אנדערער. עס איז געווארען א מורא צו לעבען אויף דער וועלט, און מע האט אנגעהויבען בענקען נאך די אלטע גוטע יאהרען, וועו איין פריסטאוו, וואס פלעגט נעמען א קערבל, האט געקאנט האלטען א גאנצע שטאדט ביי זיך אין זשמעני, און מע האט אנגעהויבען בעטען גאט און תפלה טהון:

— גוואלד, רבונו־של־עולם, השיבנו נאזאד, הארצעדיגער פא־טער, חדש ימינו כקדם!...

דאס איז אבער נאך אלץ נישט מעהר ווי א הקדמה. די מעשה הויבט זיך ערשט אן.

ב.

בנימין לאסטעטשקע איז דער גרעסטער נגיד אין כתריעווקע. אויסרעכענען זיין גרויספקייט האט נישט קיין שיעור. ערשטענס, האט ער מחותנים רייכע אויף דער גאנצער וועלט. די מחותנים זענען שוין איצט נישט אזוי רייך, ווי זיי זענען געווען אמאל, איבער היינטיגע צייטען מיט היינטיגע אנזעצען — ס'איז נאר קיין חידוש נישט; א חידוש איז נאר, ווי אידען האלטען זיך נאך, און וואר שמועסט די כתריעווקער אידען — זענען שטארקער

א פסח'יגע עקספּראָפּריאַציע

א.

כתריל'עווקע האָט פון תמיד אָן נאָכגעטאַנצט אַדעם; נאָר פון זינט עס האָבען זיך אָנגעהויבען די בהלות, טרעט כתריל'עווקע נישט אָפּ פון אַדעם אויף קיין האָר: אין אַדעם א סטרייק — אין כתריל'עווקע א סטרייק; אין אַדעם קאָנסטיטוציע — אין כתריל'עווקע קאָנסטיטוציע; אין אַדעם א פּאָגראָם — אין כתריל'עווקע א פּאָגראָם. איינער א ל'ץ האָט אַרויסגעלאָזט א קלאָנג, אז אין אַדעם האָט מען אָנגעהויבען זיך אָפּשניידען די נעזער, האָט מען אין כתריל'עווקע גענומען שארפען מעסערס; א גליק, וואָס אין כתריל'עווקע גופא האָט מען ל'יעב קוקען אויף יענעם, דעריבער האָט יעדער געוואַרט, ביז דער ערשטער וועט זיך אָפּשניידען די נאָז. און מע וואַרט נאָך עד היום...

נאָך אזא מין הקדמה וועט שוין קיינעם קיין וואונדער נישט זיין, וואָס עס געהט נישט אַוועק כמעט א טאָג, מע זאָל נישט ל'ייענען אויף די גאזעטען אל'ע מאל' איין אנדער אומגליק פון כתריל'עווקע: ווי אזוי „חברה" האָבען זיך אריינגעהאָפּט צו א בעקער און האָבען עקספּראָפּריאירט דאָס גאנצע געבעקס, אַדער ווי אזוי א שוסטער האָט שוין געהאַט כמעט געענדיגט א פּאָר שטיוועל — ס'איז געבליבען נאָר אַרויפּצוזעצען א פּאָר פּאָדעש־ווע מיט די אָפּצאָסען, — איז מען איהם בעפאל'ען אין מיטען העל'ען טאָג, אָפּגעזאָגט דעם געוויסען פּסוק „שאו ידיכם" — „רוקי

א פסח'יגע עקספראפריאציע

נעשריבען אין יאָהר 1908.

אזוי איז געווען די מעשה? ווי אזוי האָט אייך דער דאָזיגער מפיים געווען פאַר די האַרטע רעד?... ,,וואָס האָט איהר איהם געזאָגט און וואָס האָט ער אייך געענטפערט?"... רב יוזיפעל האָט אָבער אַלסדינג דורכגעלאָזט פערביי און פעררעדט דעם עולם די צייהן, געשמייכעלט דערביי מיט זיין שטענדיג בנעימות'דיג שמייכעלע:

— אָבער א „מושב־זקנים" וועלען מיר, אם־ירצה־השם, האָבען, הערט איהר, אז גאָט און לייט וועלען זיך פרעהען!...

* * *

איין עבירה — דאָס „מושב־זקנים" שטעהט נאָך עד היום לעדיג: רב יוזיפעל איז שוין עליו השלום — נישטאָ מיט וואָס צו פיהרען. די כתריעלעווקער קלייגע מענשעלעך האָבען שוין אזא מזל: חלומ'ט זיך זיי איינגעמאכטם — פעהלט זיי א לעפעל; אנגעגרייט א לעפעל — חלומ'ט זיך זיי נישט קיין איינגעמאכטם

— נו, מילא, דאָס האָט איהר, הייסט עס, געגעבען מיר. וואָס זשע וועט איהר עפּיס געבען, רב איד, פּאַר די אַלטע קראַנקע נעבאַך, איך מיין טאַקי אויפֿן „מושב־זקנים" מיין איך?

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

וואָס ווייטער איז געווען — לאָזט זיך נישט דערצעהלען. קיינער ווייסט נישט, וואַרום די „פּאַרנעמסטע בעלי־בתים", אז זיי האָבען דערהערט פּונ׳ם פּאַדראַטשיק די מאָסקווער שפּראַך, האָבען זיי שוין נישט געמטייעט... און דער רב רב ווזיפּעל האָט גלאָט נישט געוואָלט רעדען דערפון... אז ער איז אַרויסגענאַנגען פון דאָר־טען, האָט איהם דאָס פּנים מאָדנע געשיינט. איין באָק (די לינקע) האָט געשיינט מעהר פון דער אַנדערער... און ער האָט מיט זיין בנעימות׳דיג שמייכעלע געזאָגט:

— מזל־טוב, אידען, איך קאָן אייך אַנזאָגען א בשורה: מיר האָבען מיט׳ן אויבערשטענם הילף א „מושב־זקנים", אָבער א „מושב־זקנים", הערט איהר, אז גאָט און לייט וועלען זיך פּרעהען...

די „קלייניע מענשעלעך" וואָלטען אפּשר דעם רב נישט אינ־נאַנצען גענלויבט, וועו זיי זאָלען נישט הערען פּונ׳ם פּאַדראַטשיק אַליין מיט זייערע אויהערען, ווי ער זאָגט און קלאַפּט זיך מיט די קורצע פּינגער אין דער ווייסער מאַנישקע:

— אידען, איך שטעל אייך אַוועק א „מושב־זקנים". איך, איך!... — און נישט נאָר געהערט מיט די אויהערען, נאָר מע האָט נעזעהען מיט די אויגען אין גיכען, ווי דער פּאַדראַטשיק געהט־אום מיט׳ן רב אין שטאָדט, מעסט מיט׳ן שטעקעו: „אָט דאָ וועט שטעהן דאָס הויז. אָט אַזוי פיעל וועט זיין די לענג, און אָט אַזוי פיעל די ברייט"... און אָט האָט מען שוין געבראַכט צו פיהרען ציגעל, נעהילץ און אַנדערע מאַטעריאַלען — און עס געהט א גאַנג.

אמת, עס האָבען זיך געפּונען בעלנים, וואָס האָבען גענומען אויספּרעגען ביי׳ם רב, אויסטאַפּען, ציהען וועדטער: „רבי! ווי

איין עוסק במצוה — דעם קאן נישט שאדטען... מיר זאמלען נדבות, פארשטעהט איהר מיך, אויף א גרויסע זאך, אויף א „מושב־זקנים"...

דער פאדראטשיק פון מאסקווע איז גאר געבליבען אהן ווערטער. דאס ארויסרייסען זיך צו איהם „אהן א דאקלאד" פון אט די דריי אידען פלוצים אין מיטען דרינען און דאס האלטען זיך פון אט דעם דאזיגען אלטען מיט'ן שטריימעל, וואס האט איהם אויס־געוויזען אי נארישׁ, אי פרעך, האבען אונזער אורח אזוי אויפגעבראכט, אזוי צעקאכט, אז ער האט דערפיהלט, ווי עס האט איהם דערלאנגט א קיצעל אין נאז און א הויב־אויף דעם מח און דאס גאנצע בלוט איז איהם אריין אין פנים אריין. ער איז פשוט ארויס פון די כלים און אזוי שטארק פערלוירען זיך, אז ער געדענקט אליין נישט, וואס מיט איהם איז געווען. עס האט זיך עפים ווי קענען זיין אויגענעם ווילען אויפגעהויבען ביי איהם די האנד, און ער האט מיט'ן גאנצען כח אראפגעלאזט דעם אלטען א הילכיגען פלאם־פייעריגען פאטש.

— נאט איך! אט האט איהר אייך א „מושב־זקנים"!...

פונ'ם דאזיגען פאטש זענען ביי'ם אלטען אראפגעפלויגען פון קאפ דאס שטריימעל מיט דער יארמעלקע אינאיינעם, און דער כתריעלעווקער רב איז געבליבען שטעהן א ווייל בגלוי־ראש — דאס ערשטע מאל אפשר אויף זיין לעבען... עס האט אבער געדויערט נישט מעהר ווי א רגע כמימרא, האט דער רב יוזיפעל קודם זיך אויפגעבויגען, אויף דער גיך אויפגעהויבען דאס שטריימעל און צוגעדעקט דעם נאקעטען קאפ. דערנאך האט ער פאוואלינקע זיך א טאפ געגעבען ביי דער באק און א קוק געטהאן אויף דער האנד, צי איז ער חלילה נישט צע'דם'ט? און טאקי באותה שעה רופט ער זיך אן צום אורח שטיל און בנעימות'דיג, מיט א מאדנעם שמייכעלע, און דאס פנים איז איהם טוידט, ווי ביי אלע טוידטע:

ס'איז א סברה, אז ער האָט אויסגענוצט דערביי, זאָגט מען, דאָס וואָרט „זשידי"... ס'איז אַפילו נישט צו גלויבען אַזעלכעס אויף א אידען, נאָר א מענש, און א מיליאָנשטשיק דערצו, אַז מע ברענגט איהם אַריין אין גרים־צאָרן, קאָן ער אָפּטהון נאָך א סך ערגערע זאַכען...

אונזער לעזער, וואָס איז שוין בעקאַנט גענוג מיט'ן כתרילעוו־קער רב, ווייסט גאַנץ גוט, וואָס פאַר א איד איין עניו אָט דער רב יוזיפעל איז. ער וועט אַייך קיינמאָל נישט זיין קיין קופץ בראש. ער האָט תמיד ליעב זיין בעסער דער לעצטער, וואָרום ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז א בשר־ודם דאַרף זיך נישט חאַפּען. ער האָט נישט וואָס אָנצוווערען און וועט קיינמאָל נישט פערשפּע־טיגען. נאָר דאָ האָט ער געמוזט אַרויסטרעטען מיט איין פוס פריהער, ווייל יענע „פאָרנעמסטע בעלי־בתים" האָבען זיך פּשוט איבערגעשראָקען פאַר'ן מיליאָנשטשיק, וואָס האָט זיך צעלאָזט אויף זיי מיט די הענד און צוגעטופּעט מיט די פיס. ווער ווייסט, וואָס ער איז? אפשר איז ער פּאָליאַקאָוו'ס א „מענטש", און אפשר איז דאָס פּאָליאַקאָוו אַליין? האָבען זיי שוין בעל־כרחם געמוזט אַביסעל אָפּרוקען זיך צוריק, זיין אַביסעל נעהענטער צו דער טהיר. א קשיא, וואָס סע מאַכט זיך... נאָר איין רב יוזיפעל האָט זיך עפּיס איצטיגס מאָל גראָד נישט דערשראָקען. ער איז געגאַנגען מיט א ממה־נפשך: איז דער מענש א גרויסער מענש, דאַרף איך פאַר איהם קיין מורא נישט האָבען. אלא וואָס דען? ער איז א קליין מענשעלע, — האָב איך אַודאי פאַר איהם נישט וואָס מורא צו האָבען!... איז ער אַרויסגעטרעטען קעגען איהם מיט שטאַרקייט און רופט זיך אָן צו איהם אַזוי צו זאָגען:

— זייט זשע מוחל, איהר שרייט... אפשר זענט איהר גע־רעכט... האָט קיין פאַראיבעל נישט, וואָס מיר האָבען אַייך אפשר געשטעהרט... מיר זענען זיך אָבער עוסק אין א מצוה, און שלוחי־מצוה, שטעהט ביי אונז געשריבען, אינן ניזוקין — דער וואָס איז

און דער בעל־אכסניה האָט נאָר פערגעסען פונ׳ם „יהיה מי שיהיה" און פונ׳ם „גובערנאַטאָר", אַוועקגעלאָזט דעם לויפקע־ציבעק, פערשפּילט דעם פונפּאָרענט און האָט צוגעפּיהרט דעם רב מיט די צוויי פּיינסטע בעלי־בתים צום אורח׳ס טהיר, אַן אַליין איז ער נעלם געוואָרען.

מיט וואָס דער אורח איז דאָרט געווען אין דער מינוט בעשעפּטיגט — איז שווער צו זאָגען. אפשר האָט ער געהאַלטען סאָמע אין מיטען רעכענונג וועגען אייזנבאהן, וואו מע זאָל ציהען די רעלסען און וואו מע זאָל אַוועקשטעלען דעם וואָקזאל? אָדער אפשר איז ער געלעגען ביי זיך אין צווייטען ציממער אָנגעשפּאַרט און געדרימלט? אָדער אפשר איז ער דאָרט געזעסען גלאַט אזוי און געשמועסט, געפּלוידערט מיט׳ן בעל־אכסניה׳ס יונגער שנור די הולטייקע, וואָס טראָגט אייגענע האָר און האָט פּיינט דעם מאן — אַלע ווייסען דאָס? וועט קאָן עס ווייסען, וואָס א איד א פּאָדראָטשיק פון מאָסקווע, א יונג מיט ביינער און א מיליאָנשטשיק דערצו, טהוט ביי זיך איין מענש אַליין אין צווי צימערען? נאָר אז די כתריל־עווקער דעפּוטאַציע איז אריינגעקומען צו איהם אינ׳ם ערשטען חדר, האָבען זיי איהם נישט געטראָפען. זיי האָבען נאָר בעמערקט, אז די טהיר פונ׳ם צווייטען חדר איז אָפּען און ס׳איז דאָרטען זעלהר שטיל. געהן ווייטער האָבען זיי נישט געוואָלט. ס׳איז נישט קיין דרך־ארץ — טאָמער שלאָפּט ער? זענען זיי געפאָלען אויף א המצאה און האָבען אַלע דריי געגעבען א הוסט (אזוי איז דער מנהג אין כתריל־עווקע). האָט דער פּאָדראָטשיק דערהערט, איז ער אַרויסגעלאָפּען נישט טוידט, נישט לעבעדיג. דערזעהען אומבעקאַנטע געסט, איז ער באַלד געוואָרען מלא כעס וחמה און האָט זיך צעשריגען אויף זיי אויפ׳ן מאָסקווער אופן:

— ווער איז? וואָס דאַרפט איהר, אזעלכע און אזעלכע? ווער האָט אייך אריינגעלאָזט? איך האָב דאָך טויזענד מאָל אָנגעזאָגט, אז „אָהן א דאָקלאָד" זאָל מען צו מיר נישט נעהן!

נישט זיכער. באַלד צינדען זיך איהם אָן די אויגלעך און ער איז קאַפּאַבל אַייך דורס זיין, צערייסען אויף צווייען. אַ מאָדנער, אַ מאָדנער פּאָדראַטשיק!

איינגעפיהרט האָט ער אויף דער אכסניה, אַז ווער סע זאָל צו איהם נישט קומען, יהיה מי שיהיה, מעג זיין דער גובערנאַטאָר אַליין (אַזוי טאַקי מיט דעם לשון האָט ער אָנגעזאָגט), דאַרף מען איהם פריהער אַ קלאָפּ טהון אין דער טהיר, און אַז ער וועט הייסען אַריין, דאַרף מען ערשט דעמאָלט איהם מעלדען, ווער עס וויל מיט איהם רעדען — איז אָדער ער בעט אַריינקומען, אָדער ער הייסט קומען מאָרגען.

פערשטעהט זיך, אַז אין כתרילעווקע האָט מען זיך גענוג אָנ־געלאַכט אויף דעם דאָזיגען פּאַרשוין און אויף זיינע נאַרישע גענג. האָט איהר געהערט אַ השגה פון אַ מאָסקווער פּאָדראַטשיק? לאַ־די, וואָס איך האָב מיך מטריח געווען און קום צו דיר אַהיים, דאַרף איך נאָך שטעהן אַ היבשע ווייל אויף יענער זייט טהיר און אויס־וואַרטען ביז דו וועסט מיר „פּאַזוואָליען" אַריינקומען צו דיר, אָדער אַניט — וועסט דו מיר הייסען קומען מאָרגען? ניין, דאָס קאָן נאָר אַ מאָסקווער פּאָדראַטשיק. דאַכט זיך, מע דאַרף נישט קיין גרעסערען מענשען, ווי רב יוזיפעל דער רב, אַ איד אַ למדן און אַ גרויסער ירא־שמים. פון דעסטוועגען איז ביי איהם אַלע מאָל, צו יעדער צייט, אָפען טהיר און טויער, כל דכפין — מיר זענען דאָך עפּיס אידען אויף דער וועלט!

דערזעהן פאַר זיך רב יוזיפעל דעם רב בכבודו ובעצמו און נאָך שבת'דיג אָנגעטהאָן, איז דער בעל־אכסניה, אַ איד מיט אַ ליולקע־ציבעק, מיט אַ היבשען בויך און מיט אַ צעשפּילעטען פונ־פאָרענט, ממש מבולבל געוואָרען: „ברוכים הבאים! סקאָצעל קומט! אַזאַ גאַסט! דער רב אַליין ביי מיר אין שטוב! אַזאַ זכיה! רבי, זיצט... וואָס? צום אורח דאַרפט איהר? מיט'ן גרעסטען כבוד!"...

נאָך א וואָך. רויִם איז נישט געבוירען געוואָרען אין איין טאָג. וואָס זאָל מען טהון: נעבאָך א שטאָדט פון קבצנים! דער גאַנצער ארויסקוק איז אויף די פרעמדע, די סוחרים, וואָס קומען אַראָפּ קיין כתרי־לעווקע, אָדער גלאַט אזוי דורכפאָהרער, וואָס שטעלען זיך אָפּ אויף די אַכסניות. דאָרט אז מע דערטאַפּט אמאָל א פויגעל, פליקט מען איהם ארום אזוי, אז ער פערזאָגט א צעהנטען: „אז איהר וועט פאָהרען פערביי כתרי־לעווקע, זאָלט איהר דאָס אויסמיידען א מיל ארום און ארום — ס'איז נישט אויסצושטעהן פון די דאָרטיגע ארעמע לייט!"...

דערהערט, אז ס'איז געקומען צו פאָהרען פון מאָסקווע א איד א פאָדראַטשיק, פאָליאַקאָוו'ס א „מענטש", אָדער אפשר פאָליאַקאָוו אליין, א גרויסער מיליאָנשטשיק, — האָט זיך רב ווזיפעל אָנגעטהאָן שבת'דיג, געגומען אויף זיך דעם טיזליק מיט'ן שטריימעל, וואָס האָט זיך עפּים נישט געפאַסט צום גרויסען וואָכעדיגען שטעקען, וואָרום ממה־נפשך: איז דאָס שבת — ווי קומט אהער א שטעקען? איז דאָס אין דערוואָכען — וואָס עפּים א שטריימעל?... פערענטפערט איז די קשיא געוואָרען ערשט דעמאָלט, אז רב ווזיפעל האָט מיטגענומען מיט זיך די צוויי פיינסטע בעלי־סתים און איז אוועק מיט זיי גלייך אויף דער אכסניה, צום רייכען פאָדראַטשיק.

איך ווייס נישט, ווי אזוי זענען די איבעריגע מאָסקווער פאָדראַטשיקעס. נאָר דער פאָדראַטשיק, וואָס איז געקומען קיין כתרי־לעווקע דורכפיהרען א באהן, איז געווען א מאָדנער פאָדראַטשיק. אליין א קליניטשקער, א פוכלינקער, מיט פעטע בעקלעך, מיט פליישיגע ליפּען און מיט קורצע הענטלעך, — איז דאָס געווען א בריאה א ריהרעווידיגע, וואָס אז סע גהט, לויפט עס, און אז סע רעדט, שרייט עס און לאַכט מיט א צעשאַטען געלעכטערעל: „הע־הע־הע!" און די אויגלעך זענען ביי איהם תמיד בענעצט מיט טרערען, און אלסדינג איז ביי איהם גיך, חאַפּענדיג, אויף איין פוס, און נערוועז — מיט סכנת־נפשות! איהם נישט צו־טרעפען, וואָס ער וויל, אָדער איהם זאָטשעפען מיט א וואָרט — איז חיות

ס'איז נויטיג א „מושב־זקנים" אין כתריעווקע, האָט רב יוזיפעל שבת בייטאָג אָפּגעהאַלטען א דרשה אין שוהל, דערצעהלט זעהר א שענעם משל: „אמאָל איז געווען א מלך, האָט ער געהאט א בן־יחיד..." נאָר ווייל מיר האַלטען אין מיטען א שמועס, ווילט זיך מיר ניט אריינמישען איין מעשה אין דער אַנדערער. לענען מיר אָפּ רב יוזיפעל'ס משל אויף איין אַנדערש מאָל. איך קאָן אייך נאָר זאָגען, אז דער משל איז אפשר נישט געווען אזוי גלייך צום נמשל, נאָר דער עולם האָט געלעקט פון איהם די פינגער, ווי פון אַלע משלים, וואָס רב יוזיפעל פלענט זיי דערצעהלען. הלואי וואָלט רב יוזיפעל געווען אזא בריה אויף צו פערדינענען זיך דאָס שטיקעל ברויט, ווי ער איז געווען א מאַדים אויף צו זאָגען משלים.

אויסגעהערט דעם משל, רופט זיך אָן צו איהם איינער א בעל־הבית, — פון די נכבדים, געוועהנליך, וואָרום ווער דען וועט זיך איינשטעלען אַרויסטרעטען קענען א רב פאַר איין עדה מיט אידען?

— יאָ, רבי, איהר זענט אודאי זעהר געערעכט. דער משל איז זעהר א שענער משל. די קשיא איז נאָר: ווואו נעמט מען געלט? א „מושב־זקנים" דאַרף קאָסטען געלט, און כתריעווקע איז א שטאָדט פון סאָמע כתריליקעס, אָרעמע לייט, קבצנים, דלפנים, ענייים ואביונים...

— ע! איך וועל דיר דערצעהלען, קינדעניו, דערויף אויך א משל. אמאָל איז געווען א מלך... האָט ער געהאט א זוהן א בן־יחיד...

הכלל, וואָס דער מלך האָט געטהאָן מיט זיין בן־יחיד — דאָס איז נישט וויכטיג. וויכטיג איז דאָס, וואָס אונזער רב יוזיפעל האָט אויף מארגען, זונטאָג, ענגומען צוויי בעלי־בתים פון די „פאַר־נעמסטע" און איז אַרויסגעקומען מיט א פעטשייליע אין מארק, ענגומען געהן פון קלייט צו קלייט, פון שטוב צו שטוב — דער אלטער מנהג אין כתריעווקע אויף צו „מאכען געלד". פערשטעהט זיך, אז קיין גרויסע קאפיטאַלען קאָנען דערפון נישט ווערען. רב יוזיפעל האָט אָבער צייט. ער קאָן בעשטעהן, עס זאָל געדויערען

מאַסקווע מיני מאַדנע בעשעפֿענישען: אינזשענערען, גאַסענמעס־טערס, ערדשנייִדערס וכדומה אַזעלכע פֿאַרשוינען, און ועל כולם — איינער א פֿאַדראַטשיק, א יונג מיט ביינער, און דוקא א „אונזערי־גער". דעם נאַמען זיינעם ווייסט מען ער היום נישט. אפֿשר איז דאָס פֿאַליאַקאָוו'ס א „מענטש", און אפֿשר טאַקי פֿאַליאַקאָוו אַליין. נאָר אז ער איז א גביר איין אַדיר, א מיליאָנשטשיק — דאָס האָט א מינדסט קיינד אויך געקאָנט אַרויסזעהען. וואָרום ווער וועט זיך עס פערגינען שטעהן איין מענש אַליין אין צוויי חדרים, פרעסען היהנער, זשליאַקען וויין אין מיטען מיטוואָך און מאַכען קוצעניו־מוצעניו מיט'ן בעל־אַכסניה'ס יונגערע שנור, די הולטייקע? (זי טראָגט אייגענע האָר בפרהסיה און האָט פיינט דעם מאן — אַלע ווייסען דאָס).

אין יענער צייט האָט זיך אונזער אַלטער בעקאַנטער, דער רב רב יוזיפּעל, אַרומגעטראָגען מיט א מחשבה: אַוועקשטעלען אין כתרי־לעווקע א „מושב־זקנים" פֿאר אַלטע קראַנקע אַרעמע לייט. ווָאס עפּים גראָד א „מושב־זקנים"? פֿאר ווָאס נישט קיין „בקור־חולים"? הויבט זיך אָן א מעשה פון קשיות פרעגען! ער זאָל זיך געווען נעמען פֿאר א „בקור־חולים", ווָאלט איהר פרעגען: פֿאר ווָאס נישט קיין „מושב־זקנים"? איך בין אייך ערב, אז א זייטיגע מחשבה: טאָמער האָט דאָ חלילה רב יוזיפּעל געהאַט א מיין, א טובת־הנאה פֿאר זיך אויף דער עלטער — איז דאָ זיכער נישט געווען. רב יוזיפּעל איז געגאַנגען מיט דעם גאַנג, אז אויף איין אַלטען מאַן און א קראַנקען איז מעהר רחמנות, ווי אויף א יונגען. דאָס הייסט, א יונגער חולה איז אויך אויף גרויסע צרות. נאָר אז מען איז קראַנק און נאָך אַלט דערצו, איז מען גאָר איבעריג ביי דער וועלט. איבעריג און נמאָס. א מענש האָט פיינט איין אַלטען מאַן א זקן — דאָס איז בדוק ומנוסה.

הכלל, ס'איז ביי איהם געבליבען איין מאָל פֿאר אַלע מאָל: כתרי־לעווקע מוז האָבען א „מושב־זקנים". א „מושב־זקנים" איז בילבער פוז אַלסדינג. און בכדי אַלע זאַלען פערשטעהן, ווי ווייט

כתרי־עווקער מושב־זקנים

אלסדינג פראגרעסירט אויף דער וועלט, געהט פאָרווערטס. עס פראגרעסירט אויך אונזער כתרי־עווקע.

כתרי־עווקע האָט זיך א שטארקען רוק געטהאָן די לעצטע צייט. אזוי, אז איהר וועט קומען צו פאָהרען אהין אצינד, וועט איהר זיין ערשטוינט. איהר וועט קוקען און וועט זיך נישט קאָנען זאָט אָנקוקען. איהר וועט דערזעהען אין מיטען שטאָדט, סאמע אין דער רעכטער בלאָטע, א גרויסען, א ברייטען, א הויכען מויער פון געלע ציגעל, מיט אייזען געדעקט און מיט א סך, א סך פענסטער, מיט א שענער הויכער געשניצטער טהיר, און אויבען, איבער דער טהיר, צוגעשלאָגען א ווייסער מארמאָר־שטיין, אויסגעקריצט מיט גרויסע גאָלדענע אידישע בוכשטאבען:

מושב־זקנים.

איהר שטעהט און קוקט אויף דאָס דאָזיגע בילד, און עס דאכט זיך אייך אוים, אז עס האָט דעם אָנבליק פון א טייערער סאמעטענער לאָטע אויף אייך אלטער פערגרינטער ליוסטרינענער צעריסענער קאָפאָטע. וואָס איז דאָס פאר א מין פרעכטיגער „מושב־זקנים" אין מיטען דרינען אין דעם אָרעמען־ארעמען כתרי־עווקע? וואָס איז דאָס — עמיצען אויף צו־להכעים? אדער א ליצנות? אדער נאָר עמיצנ'ס א טעות? אָט וואָס מע האָט מיר דערצהלט דאָס לעצטע מאל, אז איך בין געווען דארט אויף קבר־אבות.

דאָס איז געווען אין דער צייט, וואָס מע האָט געזאָלט דורכפיהרען דורך כתרי־עווקע א באהן. עס זענען אראָפגעקומען פון

כתרילעווקער מושב־זקנים

געשריבען אין יאהר 1910.

ציהט זיך א בלוי רויכעל. פון א זייט הימעל בעווייזט זיך א העלער פּאס. פון עטליכע ערטער הערט זיך א קרעהען פון העהנער, וואס שטעלען־אן זייערע העלזער און שרייען אויף אלערליי קולות און פערשיעדענע נוסחאות: קו־קו־רי־קו־או!...

עס שאריעט אויף טאג.

— געבונדען, געבונדען!

— אלע דריי?

— אלע דריי, אלע דריי!

— אנו, לאָמיר זיי חאָטש אָנקוקען, וואָס פאר א פנים זיי האָבען! — מאכט נח דער שווייצאר און רופט מיט זיך דעם גאנצען עולם, און מיר געהען־צו נאָהענט מיט דער לאָנטערנע צו די געחאָפטע גזלנים, און מיר דערזעהען אויף דער ערד ליגען דריי נעפענטעט... אינדיקעם!

די אינדיקעם האָבען אראָפגעלאָזט די בלויע שנאָבלען, בלאָזען מיט די נעזער און בליצלען מיט די אויגלעך אויף דער שיין פון אונזער לאָנטערנע, און די ווייבער, האלב־נאקעטע, דערצהלען אונז נסים ונפלאות, ווי אזוי די אינדיקעם זענען ארויס פון שטייג, מע וויסט ניט ווי אזוי: צי גנבים, צי א טחויר איז דורכגעלאָפען און האָט זיי איבערגעשראָקען, — נאָר דאנקען גאָט, וואָס מע האָט זיי געחאפט, אניט — וואלט געווען חלילה א היזק פון מי יודע וויפיעל!...

— טפו זאלט איהר ווערען, כתריעווקער קורעלאָפניצעם! — זאגט נח און בטל'ט־אויס אויף זיי אלע בייזע וויסטע חלומות. — א רוח אין אייער אינדיטשקעם־גענז־קאטשקעם־פלעדערווישען ארויס!...

און נח דער שווייצאר הערט ניט אויף צו שיטען מיט זיינע געקלויבענע, שארפע, פערשפיצעלטע ווערטער, און דער עולם הויבט אָן ביסלעכווייז זיך צעגעהן, מיט א געהניץ, איטליבער אין זיין רוה ארויס.

איך בלייב שטעהן אויפער אליין, אין מיטען דער בלאָטע, פערטומעלט פון דער נאכט מיט איהרע פחדים, מיט איהרע בהלות. א נאסע קעלט נעמט דורך מיין לייב, דורך־און־דורך. ערטער־ווייז בעווייזט זיך א פייערעל אין די פענסטער. פון א פאר קוימענס

— געגאנגען מיט מעסערם?

— למאי האָט איהר געשוויגען?

— איהר האָט מורא געהאַט שרייען?

— נאַט אייך גזלנים! גאָט זאָל שומר ומציל זיין!...

— נעכטען געווען אינ׳ם אַנדערען הויף אויך גזלנים... געשטיקט א אידינע, ארויסגעטראָגען די בריקלעך, געפונען איין אייזען...

— מסוכן איבערבלייבען אייגער אליין אין שטוב...

— מע וועט שוין באלד דארפען אנטלויפען פון כתרילעווקע!

— נא דיר גאָר גזלנים, טאָמער איז קארג!...

— חאפט זיי! חאפט זיי! חאפט זיי! — הערט זיך פלוצים פון דרויסען א קול פון א נקבה און א געלויף מיט א קלאפערייי פון א סך מענשען. — חאפט זיי! האפט זיי!

— געחאפט!

— איינעם געחאפט! צוויי געחאפט!...

— בינדט זיי! האסט שוין דעם דריטען אויך? בינדט איהם! בינדט איהם!...

— פאוואלי בינדט, ניט פאר׳ן קאפ, פאר די פים, פאר די פים!...

— זעלדע! געב מיר דיין פאטשיילע, זעלדע!

— אה, איהר הארכט? מע האָט זיי געחאפט! — רופט זיך אן צו אונז נח דער שווייצאר און לאזט זיך לויפען מיט א לאנטערנע אין דרויסען ארוים, און מיר אלע — נאך איהם.

— נו, וואס הערט זיך? — שרייט נח אין דער פינסטער אהין, פון וואנען עס געהען די קולות. — שוין געחאפט?

— געחאפט, געחאפט! — ענטפערט איהם א קול פון א נקבה אין דער פינסטער.

— אוז געבונדען?

מאָל, ווי איינער רעדט: „טאָמער טהוסט דו חלילה א פיפּס, איז דיין לעבען קיין לעבען ניט!"...

. . . . . .

. . . . . .

— גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד! אידען, ראַטעווט! — האָב איך מיך צעשריגען ניט מיט מיין קול, וויבאַלד די באַנדיטען זענען אַוועק, און איך האָב אויפגעווועקט די גאַנצע שטוב. מען איז זיך צענויפגעלאָפען פון'ם גאַנצען האָטעל; ווייבער זענען אראָפגע־שפרונגען פון די בעטען אין אונטערשטע קלייד‌לעך, און מאַנס־בילען — מחילה, אין איינע תחתונים. מע האָט געמיינט, אז עס ברענט.

— וויעדער א שרפה?

— וויעדער געברענט?

— וואו ברענט?

— ווער ברענט?

— שא, שא, קיינער ברענט ניט! — איז ארוים נח דער שווייצאר מיט זיין שפראַך און רופט זיך אָן צו מיר:

— וואָס האָט איהר זיך, למשל, צעשריגען, ווי א משוגען קעלבעל? וואָס גוואַלדעווועט איהר, ווי אין א מאהנהויז? איהר ווועט חלילה אויפוועקען אלע אקטעיורען!...

— גזלנים! — זאָג איך. — רוצחים! באַנדיטען זענען מיך באַפאַלען נאָר־וואָס און מיך באַנומען!

דערהערט „גזלנים", פאַלט־אָן אויפ'ן גאַנצען עולם א פחד, און עס ווערד א ליארעם, א גערעדעריי פון אלע מיט א מאל:

— גזלנים?

— וויפיעל גזלנים?

— דריי גזלנים!

— וואָס פאר א פנים האָבען זיי?

— צווויי יונגע, איינער איין אלטער!

— טהו איהם א פאט ביי׳ם גייזער! — רופט זיך אָן איינער אויף גנבה׳ש לשון.

— וואו איז אייער זייגער? — מאכט צו מיר דער, וואָס מיט דער בעלמע, און בעזוכט מיר אלע קעשענעס. — איהר האָט גאָר נישט קיין זייגער?

— איך האָב — זאָג איך — א זייגער, און דוקא א גוטען זייגער, א גילדענעם, איז ער פארזעצט אין לאָמבארד אין יעהופעץ...

— איין עבירה! — זאָגט דער הייזעריגער. — ער וואָלט אונז שטארק צונוץ געקומען אצינד!... מיר דארפען טאקי איצט א גיל־דענעם זייגער, ווי אין לעבען אריין!

— אויף וואָס דארפט איהר דאָס אזוי — זאָג איך — א גילדענעם זייגער?

— א גילדענעם זייגער — זאָגט ער — קאָן מען פארקויפען און אָפּלעזען גוטע געלט!

— פאחט איהם דער טאוועגכאמער! — רופט זיך אָן איינער אויף זייער לשון. — ער איז א מאָרענאם גלייך מיט אונז!...

— א גוטע נאכט! — מאכען צו מיר די באנדיטען און לאָזען זיך געהן. — דאָס אנדערע מאָל, אז איהר געהט אוועק, זאָלט איהר פארשליסען די טיר, נישט פארלאָזען זיך אויפ׳ן אויבערשטענ׳ס נסים און אויפ׳ן יושר פון כתרילעווקער גנבים... האָט קיין פאר־איבעל ניט, וואָס מיר האָבען אייך אפשר דעקוטשעט.

— אדרבה! — זאָג איך. — האָט איהר קיין פאראיבעל ניט, וואָס אזוי ווינציג... — און איך וויל זיי ארויסבעגלייטען אויף יענער זייט טיר, רופט זיך אָן צו מיר דער הייזעריגער, לעגט־צו א פינגער צום מויל און ציהט־אויס מיט׳ן ניגון פון „קאָלדוניא“:

— פתח שין — שששא־א־א־א־א!...

און דער רויטער, וואָס מיט דער בראָדעווקע, נעמט־ארויס דאס מעסער און טהוט א מאך מיט דעם איבער׳ן קאָפּ עטליכע

— צו וואָס נוצט דאָס אייך?
— בכדי איך זאל האָבען וואָס צו באשרייבען.
— וואוהין שרייבען?
— אין די גאזעטען.
— וואָסערע גאזעטען?
— אידישע גאזעטען.
— פֿארהאן אידישע גאזעטען?
— ווי דען?
— וואָס טהוען זיי?
— זיי דרוקען זיך.
— וואו דרוקען זיי זיך?
— אין וואַרשאָ.
— אויף וואָס דאַרף מען זיי?
— אויף צו לייענען.
— ווער לייענט זיי?
— אידען.
— עמיצער צאהלט אייך עפּים דערפֿאר, וואָס איהר שרייבט?
— נעווויינטליך.
— אָט אזוי זשע רעדט! וואָס, אשטייגער, האָט איהר דער־פון? וויפיעל פֿארדיענט איהר א וואָך?... איהר רויכערט? וואו זענען אייערע פּאפּיראָסען?

איך נעם־ארוים מיין פּאפּיראָסקאסטען און טראָג זיי אונטער אלעמען, זיי זאלען זיך נעמען צו פּאפּיראָסען.

— גרעף איהם, צי ס'איז פון ביזלער... — רופט זיך אָן אייגער אויף זייער שפּראָך.

— א זילבערנער? — מאכט צו מיר דער, וואָס מיט דער בעלמע, און וועגט דעם פּאפּיראָסקאסטען אויף דער האנד. — א זילבערנער, צי א פּראָסטער חי־וקיים?

— א פּראָסטער שלש־סעודות פון צוויי גילדן! — זאָג איך, און מיר פערוויכערען אלע צו פּאפּיראָסען.

אלע דריי באנדיטען רעדען זיך איבער אייגער מיט'ן אנדערען אויף זייער גנבה'שער שפראך, צעהלען איבער די עטליכע קערבלעך, וואס ביי מיר אין בייטעלע, און נעמען מיך אויפ'ן צימבעל. זיי פרעגען מיך און איך ענטפער זיי.

— פון וואנען איז א איד?
— פון יעהופעץ.
— מה שמכם?
— שלום־עליכם.
— עליכם שלום. **ווי אזוי איז אייער נאמען?**
— שלום־עליכם.
— עליכם שלום. מיר פרעגען אייך, ווי אזוי רופט מען אייך?
— שלום־עליכם — אזוי רופט מען מיך טאקי.
— א טשוז'נער נאמען! וואס איז אייער טהועכץ?
— איך בין א שרייבער.
— מע שמועסט, וואס איז אייער טהועכץ, אייער פרנסה?
— איך בין א שרייבער.
— וואס זשע שרייבט איהר? פראשענויעם? פאפיערען?

מסירות?

— פעליעטאנען, מעשה־ביכלעך פאר אידישע קינדער.
— זענט איהר, הייסט דאס, א מוכר־ספרים'ניק, א בעל־

מחבר?

— א מחבר.
— וואס זשע טהוט איהר היע?
— נעקומען אנקוקען כתרילעווקע.
— און מעהר גאר נישט?
— מעהר גאר נישט.
— קיין שום נעשעפט?
— קיין שום נעשעפט.
— און לענט הוצאות?
— און לעג הוצאות.

— טהו איהם א לייסטער ביי די שעקענים! — רופט זיך אָן יענער אויף זייער איבערגעקערטער שפּראַך.

— דענגי! דאוואי דענגי!! — שרייט־אוים דער דריטער פון דער חברה, א הויכער איד מיט א הייזעריג קול, און חאפּט מיך אָן ביי דער לאַץ פון דער קאַפּאָטע און טרייסעלט מיך, ווי א לולב.

— געלט — זאָג איך — ווילט איהר? ביי מיר ווילט איהר נעמען געלט? ווי קום איך צו געלט? גאָט האָט מיך אויסגעהיט פון געלט.

— גאָז איהם, אז ער גיילט! — רופט זיך אָן יענער אַלץ אויף זייער לשון.

— דו לייגסט! — מאכט צו מיר דער וואָם מיט דער בעל־מע. — די מינוט זאָלסט דו אָפּגעבען דאָס גאַנצע געלט, וואָם דו האָסט, אניט — געזעגען זיך אָפּ מיט'ן לעבען. מיר שענקען דיר צוויי מינוט אויף צו באטראכטען זיך און איין מינוט אויף זאָגען ודוי...

און בכדי איך זאָל ניט מיינען, אז מע טרייבט מיט מיר קאַטאָווקע, געהט צו מיר צו דער רויטער, וואָם מיט דער בראַדעווקע, און בעווייזט מיר מיט'ן מעסער אַרויף און אַראָפּ, אהין און אהער, עטלעכע מאָל, ווי מע מאכט מיט'ן לולב סוכות צו הלל.

— וואָם טהעשט איהר, ווי די מיילענע לוגמם? לאָז מען איהם ניבדען די טהען מיט די סיף! — רופט זיך אָן דער הייזע־רינער אויף זייער פערשטעלטער שפּראַך און לאָזט אוים אויף אונ־זער לשון:

— וואו זענען ערגיץ די שטריק? לאָמיר איהם בינדען!

— למאי זאָלט איהר זיך מטריח זיין? — זאָג איך. — אמעהר, נאָט אייך אָפּ מיין נאָנץ פּארמעגען, דאָס בייטעלע מיט די עטלעכע קערבלעך, און לאָזט מיך אָפּ. וואָם האָט איהר צו מיר? איך בין א טאָטע פון קינדער, קיין עין־הרע, פּיער מיידלעך מיט צוויי יונגלעך, דאָס קלענסטע איז נאָך נישט אַלט קיין חודש...

.VII

כתרילעווקער באַנדיטען.

געקומען אַהיים פון די שרפות שוין פאַרטאָגליך און אויפגע־עפענט די טיר פון מיין חדר, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען: איך האָב דערזעהן דריי מאָדנע פאַרשוינען, נישט קיין בעקאַנטע פּנימ'ער, דרעהען זיך אַרום מיט אַ ליכט. דאָס בעט איז צעוואָר־פען, די שאַפע איז אָפען, מיין טשעמאָדאַנטשיק ליגט אין מיטען שטוב, און מיינע פּאַפּיערען, מיינע כתבים, וואַלגערען זיך אויף דער ערד.

— וואָס איז דאָס? ווער זענט איהר? וואָס טהוט איהר דאָ? — טהו איך אַ פרעג ביי איינעם, אַ אידען מיט אַ רויטער באָרד און מיט אַ בלויער בראָדעווקע אויף דער נאָז.

— זייוו איהם אַ סעמער, לאָז איהם סאַרוי די נמשה! — רופט זיך אָן איינער אויף אַ משונה־מאָדנע לשון צום רויטען מיט דער בלויער בראָדעווקע.

דער רויטער ענטפערט ניט דאָס אַנדערע וואָרט; ער פער־שליסט די טיר, בויגט זיך אָן און שלעפּט־אַרויס פונ'ם שטיוועל אַ גרויסען, אַ שאַרפען, אַ קאָלאָדאַטשמעסער און טהוט אַ מאַך מיט'ן מעסער מיר איבער'ן פּנים הין און צוריק, אַרויף און אַראָפּ, ווי אַ כישופמאַכער.

— ווער מיר זענען? מיר זענען היגע באַנדיטען! — רופט זיך אָן צו מיר איינער פון דער חברה, אַ שוואַרצער איד מיט אַ בעלמע אויף איין אויג, און בשעת ער רעדט אויס דאָס וואָרט „באַנדיטען", טהוט ער מיט'ן געזונדען אויג אַ מורא'דיגען גלאַנץ און אַ קריץ מיט די צייהן, ווי אַ רוצח.

— נאָך אַ שרפה! אויף דער נייער שטאָדט!! — שרייען עטליכע קולות מיט אַ מאָל, און דער גאַנצער עולם מיט דער חברה לעשערס לאָזען זיך לויפען אויף דער נייער שטאָדט.

— צוויי שרפות אין איין נאַכט — זאָגט גרונם צו זיך אַליין — בין איך שוין ניט מחויב! איך האָב אַליין אַ ווייב און קינדער! קיין געצאָהלט דערפאַר נעם איך דאָך נישט, וויל איך — פיהר איך, וויל איך ניט — פיהר איך ניט! און דאָס פערדעל איז אויך נישט פון אייזען! אַ צער בעלי־חיים, עס האָרעוועס זיך נעבאַך אָן גענוג דורכ׳ן טאָג, באַדארף עס גאַך ארומשלעפען זיך גאַנצע נעכט! עס האָט מעהר נישט וואָס צו טהון!... מע וועט מיך ניט נויטען פון קהל!... לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואַנט!... קום, ברודער, — זאָגט ער צום פערדעל — לאָמיר פאָהרען אַהיים.

— א חלירע! א מיתה־משונה! איין אויסלויפעניש! איין איינטריקעניש! איין איינשרומפעניש! וועז האט געקאנט ארויס דער צאפען, איינגעזונקען זאל ער ווערען? און וואו איז ער אהינ־געקומען? א, ברענען זאלסט דו, שלים־מזל, אויפ'ן פייער!

און גרונם לאזט־אויס זיין גאנץ ביטער הארץ צום פערדעל נעבאך, דערלאנגט דעם א רוק מיט'ן בייטש־שטעקעל אין זייט אריין. דאם פערדעל טהוט א פינטעל מיט די אויגען, לאזט־אראפ די מארדע, קוקט אן א זייט און טראכט זיך: „פאר וואם קומט מיר, אשטייגער, אט דער זעץ? גלאט נענומען און געבוכעט זיך! ס'איז ניט קיין קונץ נעמען א פערד, א שטומע צונג, און שלאגען איהם אומזיסט און אומנישט!"...

— האב דיר אכציג שווארצע פינסטערע יאהר! — זאגט גרונם צו זיך אליין. — איך זעה וואם דאם איז: איך גים און גים, און גים און גים! אצינד פארשטעה איך שוין: דאם פעסל איז, אפנים, פון דער לכתחילה געווען אהן א צאפען? קומען זאל אויף דיר א פאהיבעל היינטיגע נאכט! זאלסט צעפאלען ווערען אויף שטיקלעך, רבונו־של־עולם!

— וואסער! וואסער! — שרייען די וואם ראטעווען פון דער שרפה. — גיכער! גיכער! טראגט אהער די עמערס! דאם וואסער!

— וואסערע עמערס? וואסער וואסער? — ענטפערען זיי זיי לעשערס. — איהר זעהט דאך, אז ס'איז נישטא קיין טראפען וואסער!

— וואם הייסט, עס איז נישטא קיין וואסער?

— נישטא קיין וואסער הייסט, אז ס'איז נישטא קיין וואסער!

— וואו איז אהינגעקומען דאם וואסער?

— אויסגעלאפען ביי גרונמ'ען דאם גאנצע פעסל וואסער — און געה שריי חי וקיים!...

פלוצים לאזט זיך הערען וויערער א מאל יענער מארנער קלונג: באם! באם!! באם!!! — און עס ווערד בעלייכט די אנדערע האלבע שטאדט.

— א שענע מעשה נאָר א קורצע! — זאָגט גרונם. — וועט דען וועט זיין, אז ניט איך? וואָס בין איך, עפּיס א יונגעלע? איך האָב דערהערט דעם ערשטען קלונג, בין איך שוין געווען בייַ פערדעל. מיין אלטע האָט מיך אפילו געוואָלט אָפּהאלטען: וואָס וועסט דו זיך שלעפּען, זאָגט זי, אין אזא בלאָטע? א רחמנות נעבאָך, זאָגט זי, אויפֿן פערדעל, ס'איז אויסגעמוטשעט פונ'ם טאָג... נאָר וועט האָרכט זי וועט? איך האָב ליעב א מצוה, ובפֿרט נאָך דאָרט, וואו עס געהט אין דעם נפש — אָרעמע לייט נעבאָך ברענען! א קליניגקייט?

— לאָנג לעבען זאָלט איהר, רב גרונם! מיר געהען דאָ אויס פאר א ביסעל וואָסער — ביי אלע שכנים נישטאָ א לעק!

און די חברה לעשערם טהוען זיך א לאָז מיט די לעדיגע עמערם צום פעסעל, און פריהער פון אלע — אלי מיט דער קישקע. חברה נעמען זיך אָנפּאָמפּען וואָסער, צאָפּען אין די עמערם אריין — עס צאָפּט זיך ניט.

— וואָס איז דאָס, רב גרונם? איהר זענט משוגע, צי חסר־דעה? איהר זענט געקומען מיט א לעדיג פעסעל.

— וואָס הייסט מיט א לעדיג פעסעל? — זאָגט גרונם. — א פול פעסעל, ווי איין אויג, — זאָגט איהר גאָר דאָס!

— געהט זעהט! — רופט זיך אָן איינער. — דאָס פעסעל איז לעדיג, ווי א בארָאבאן!

— וואָס הייסט ס'איז לעדיג? — זאָגט גרונם און בעטראכט דאָס פעסעל. — עפּיס רעדט איהר מיר פֿרוך, תרגום־לשון, נא דיר גאָר לעדיג! לאָז מיינע שׂונאים זיין לעדיג אין בויך און אין די קישקעס!

און גרונם קלינגט מיט'ן פינגער אין פעסעל אריין, דרעהט זיך ארום פון אלע זייטען און דערזעהט, אז ס'איז אָהן א צאָפּען.

— יאָ, ווי איך בין א איד, א לעדיג פעסעל! — און ער חאָפּט זיך בייַ'ם קאָפּ און הויבט אָן צו שעלטען — מע וויים ניט וועמען:

— פישעל! פישעל!!! — העלפען איהם שרייען אלע אי־בערגע.

— וואָס פישעלט איהר? — רופט זיך אָן איינער, אפֿנים, פישעל אליין טאקי. — זעה־נאָר, ווי זיי האָבען זיך דאָס אביסעל צעפישעלט! פישעל־פישעל! פישעל־פישעל!

— וואו זענען די עמערס דיינע? — פרעגט מען איהם.

— די עמערס זענען דאָ, — זאָגט פישעל, — נאָר וואָס וועט איהר מאכען מיט זיי, אז ס'איז נאָך נישטאָ גרונם מיט'ן פעסעל?

— טאָמער וואָלסט דו זיך מַטריח געווען, פישעל, דערווייל חאפען ערגיץ א פּאָר עמער וואסער צווישען די שכנים?

— וואָס איז עפּעס איך? — זאָגט פישעל. — לאָז געהן אלי!

— אלי! חאפּ איין עמער און טהו א שפּרונג נאָך וואסער!

— ווי קאָן איך? זעהסט דאָך, אז איך בין פארנומען מיט דער קישקע! לאָז געהן מאָטעל.

— מאָטעל! געה קריג ערגיץ איין עמער וואסער.

— וואוהין זאָל איך געהן, אז איך קען דאָ קיינעם ניט? לאָז געהן אנשעל!

— אנשעל! אנו, טהו־נאָר א לויף נאָך וואסער!

— איך? איך וויים ניט וואו א טיר עפענט זיך אפֿילו! לאָז געהן דוד!

— שא, שא! אן פאָהרט גרונם מיט'ן פעסעל! ער פאָהרט! ער פאָהרט! — און אלע טהוען זיך א וואָרף צו גרונמ'ען נאָך וואסער, און פריהער פין אלעמען — אלי מיט דער קישקע. גרונם, א איד מיט א גלאנצענדיג פנים, וואָס סע שיילט זיך, געהט זיך גאנץ רוהיג, נישט געהאפט, די פאָלעם ארונטערגעשטעקט ארונטער, און נאָך איהם שלעפט זיך נאָך איין איינגעדאָרט פערדעל, קוים וואָס סע שלעפט די פים פון דער בלאָטע. ביידע, אי גרונם, אי דאָס פערדעל להבדיל, זענען שטאָרק פערשלאָפען.

— ברוך־הבא א איד! און מיר האָבען געמיינט, אז איהר וועט שוין היינט ניט זיין חלילה.

carpenter

— אָנגעהויבען האָט זיך עס אָנגעהויבען, וועה איז מיר, פון שמעון דעם סטאָליר. מען איז געגאַנגען, אַפּנים, מיט אַ לעמפּעל, וויסט איז מיר, ביי נאַכט. סטרוזשקעס איז פאַרהאַן אַ סך, פינ־סטער איז מיר, און אפשר אַ שוועבעלע, אָדער אַ פּאַפּיראָס, און אפשר האָט דער בעל־הבית אַליין, גדליה מיין איך, דאָס געטהאָן — ווייס איך ניט; איך בין דערביי ניט געווען... נאָר דערווייל זענען נעבאַך, אוי איז מיר, אָרעמע לייט בַדיל־הַדַל געוואָרען, אַרויס אַזוי ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, וועה איז מיר! פרעגט מיך בחרם, וואָס טראָג איך עפּיס אַ טעפּעל מיט אַ פלעדערוויש — ווייס איך אַליין ניט...

— אוי אַיין אומגליק!? אוי אַ שלאַק!? — וויינט אַ ווייבעל מיט אַ ניגון פון „אַקדמות" און ברעכט די הענד. — וואָס וועל איך איצטער טהון? נישט אַרויסגעראַטעוועט אַפילו קיין פאָדע־עם, וואו וועל איך נעמען אַ טאָג איבערצוקומע־ען? וואו וועל איך מיך אַהינטהון מיט מיינע קליינע קינדע־ער?...

ווי שדים, ווי רוחות, לויפען אַרויס און אַריין יונגע לייט פונ'ם געברענטען שטיבעל, שפּרינגען אין פייער אַריין, ראַטעווען וואָס זיי קאָנען, חאַפּען־אַרויס פון דאָרטען דער אַ פיסעל פון אַ בענקעל, דער אַיין אומרוה פון אַ זייגער, דער אַ בעזעם.

— וואו איז ערגיץ אלי מיט דער קישקע? — שרייט איינער פון דער חברה לעשערס און קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען.

— איך בין דאָ, איך בין דאָ! — רופט זיך אָן אלי, אַ קליין אידעל, און באָברעט זיך ביי דער קישקע.

— וואָס טהוסט דו דאָרטען? וואָס באָברעסט דו זיך אַזוי לאַנג?

— איך פאַרנעה די קישקע, זי האָט זיך צעטרענט! — זאָגט אלי.

— וואו איז ערגיץ פישעל מיט די עמערס? — שרייט איינער אַ שוואַרצער איד מיט אַ צעפליקטען טלית־קטן, מיט אַ פעררויבערט פּנים און מיט אַ הייזעריג קול.

— ווי קומט אהער שרה־זיסעל? — שפּאַרט איהם איבער נאָך איינער. — אז שרה־זיסעל'ס שטוב איז אויף דער יאַרדיגע, און דאָס איז גאָר אויף דער אַלטער שטאָדט?

— ס'איז אזוי אויף דער אַלטער שטאָדט, ווי איך בין א רביצין! — ענטפערט איהם נאָך איינער. — זעהסט ניט, אז ס'איז נעבען דער באָד?

— שא, וואָס דאַרפט איהר זיך שפּאַרען? — גלייכט זיי אויס נאָך איינער. — אמעהר קומט אהין, וועלען מיר וויסען אקוראט. זיי געהען, און איך געה זיי נאָך און הער מיך צו וואָס מע רעדט.

— עמיצער האָט שוין דאָ געמאכט „בורא־מאורי־האש".

— וואָס איז די ראַיה? evidence

— מחמת — because

— פון וואַנען וווייסט דו?

— וואָס דען? ס'זאָל ניט זיין געסטראכירט, וואָלט ניט גע־ברענט. א שטוב ברענט ניט פון זיך אליין.

— וואָס זאָגסט דו, יענקעל, ווי שען עס ברענט? מחיה נפשות!

ווי א הבדלה ברענט א שטיבעל, וואַרפט־ארויס עטליכע שטארק־רויטע צונגען. דער דאָך איז שוין ניטא. עס קנאַקען די קראַקוועס, עס טרישטשען די פענסטער, און א געדיכטער רויך מיט שווארצע קנויללען קייקעלט זיך און ציהט זיך ווייט, ווייט, איבער הייזער און הייזלעך. עס הערט זיך א קול פון ווייבער, וואָס בע־קלאָגען זיך אויף דעם שלאָק, וואָס זיי האָט געטראָפען אין מיטען האָלבע נאכט, און א געווייין פון קליינע נאקעטע קינדער, וואָס ציטערען און וואַרעמען זיך ביי'ם פייער. דאָרט זיצט א גאנץ גע־זינדעל אויף איין איבערבעט מיט עטליכע קישענס, וואָס זיי האָבען קוים ארויסגעראטעוועט פון דער שרפה, און דאָ שטעהט א אידענע, א מעוברת'ע, מיט א טעפּעל אין האַנד און מיט א פלעדערווויש און דערצעהלט דער אנדערער אידענע, ווי אזוי עס האָט זיך אנגעהויבען.

VI.

כתרילעווקער שרפות.

געלעגען אויף דער סטאַנציע אין „האָטעל טערקאַליאַ", האָב איך אַ גאַנצע נאַכט געהאַט מלחמה מיט בייזע חיות, וואָס האָבען מיך בעפאַלען, זיך נוקם געווען אין מיר, דערפאַר וואָס איך האָב ניט געוואָלט זיך לעגען מיט זיי אין בעט און האָב זיך אויסגעבעט אויף דער קאַנאַפּע.

— וואָס האָסט דו גע'פּועל'ט? — האָבען זיי זיך מיט מיר גערייצט. — אי מיר וועלען דיך בייסען, אי עס וועט דיר זיין האַרט צוקאָפּענס, וועסט אויפשטעהן פון דער קאַנאַפּע אָהן אַ האַלז־און־נאַקען...

פּלוצים דערהער איך אַ משונה־מאָדנע קלונג: באָם! באָם! באָם!!! און תִיכֶף אָך דעם לאָזט זיך הערען אַ לויפעריי פון מענ־שען מיט אַ קול: „עס נעצט! עס נעצט!" איך שטעה־אויף. איך געה־צו צום פענסטער איין האַלבער הימעל איז רויט, ווי אַ פייער, די אַנדערע האַלבע איז חושך! איין האַלבע שטאָדט איז משונה־מאָדנע בעלייכט, די אַנדערע האַלבע שטאָדט איז פערזונקען אין אַ מורא'דיג פינסטערניש. איך חאַפּ אויף זיך דאָס אָנטהון און לויף אַרויס אין דרויסען. עס לאָזט זיך הערען פון דער ווייטען אַ מאָדנע געשריי, אַ הילך אָהן ווערטער, און מענשען ציהען זיך אַהינצו שלעפעריג, געהען און געהניצען און ציטערען פאַר קעלט און דערצעהלען איינער דעם אַנדערען נסים ונפלאות: ווער עס האָט פריהער דערהערט, און ווי אַזוי ער האָט דערהערט. און זיי זענען זיך משער איטליכער בעזונדער, ווער דאָס ברענט. דער זאָגט: „ס'איז יוסיל!" דער זאָגט: „ס'איז מנשה!" דער זאָגט: „ס'איז ניט יוסיל און ניט מנשה — ס'איז שרה־זיסעל!"

ומרים! אַ רוח אין אַייער טאַטען אַריין, אַ פריילִיכס — טאָדערי־דעריראַדערידעראַדערידע!...

די כלי־זמר חאַפּען אַ פריילִיכס, און דער עולם הויבט זיך אָן אויסצוזעצען צוריק אויף די ערטער... איך גנב'ע מיך אַרויס פּאַ־וואָלינקע פונ'ם טהעאַטער, חאַפּ אַ ביידעל און הייס, מע זאָל מיך פיהרען אויף דער סטאַנציע, אין „האָטעל טערקאַליאַ". דאָס ביידעל העצקעט מיך איבער די שטיינער און שטעלט זיך אָפּ אַלע וויילע און העצקעט ווייטער.

— וואָס שטעלט איהר זיך אָפּ אַלע מינוט? — פרעג איך דעם בעל־עגלה.

— דער רוח ווייסט זיי. — ענטפערט ער מיר. — וויאָ!... עס האָט זיך זיי געגלוסט באַלייכטען אונזער כתרילעווקער בלאָטע, האָבען זיי אויסגעקלעהרט עפּיס אַ מין באַלייכטונג — „לאַמטע־דערידעמס" אַזעלכע, וואָס איבער זיי קאָן מען נישט פאָהרען, מחמת די פערדלעך שרעקען זיך פאַר די סטאָיפּעס. זיי זענען ניט גע־וואָהנט געוואָרען ביי אונז, מע זאָל זיי באַלייכטען. וויאָ!... אַלע מאָל, אַלע מאָל, קלעהרט מען צו אַ נייע צרה: פריהער אַ טראָמ־בעליק, אַיינגעזונקען זאָל ער ווערען! וויאָ!... נאָכדעם לאַמטע־דערידעמס אויף צו שרעקען די פערד. און איצטער, זאָגט מען, וועלען זיי שוין פאַרוועהרען דאָס וואַסער פון דער גנילאָפּיאַטקע. וויאָ!... עס וועט זיי, מאָהלט אַייך, העלפען, ווי אַ מוידטען באַנ־קעס, מחמת די וואַסערפיהרערס זאָגען, אַז זיי זאָלען וויסען דער טוידט זאָל זיי זיין, וועלען זיי ניט דערלאָזען, אַז כתרילעווקע זאָל טרינקען ברונען־וואַסער! וויאָ!... זיי ווייסען שוין גאָר ניט וואָס אויסצוטראַכטען, די נגידים, ברענען זאָלען זיי! מע זאָגט, אַז עס וואַכסט יאַקבי פון יעהופּעץ. די יעהופּעצער נגידים פעהלט, אַפּנים, נאָר קאָפּוועהטיג? וויאָ!... זיי זיצען און ברעכען זיך די מוחות, ווי אַזוי נעמט מען צו ביי אידען פּרנסה, אויסרייסען ביי'ם אָרעמאַן דעם לעצטען ביסען ברויט פונ'ם מויל... אַ מיתה מהומה זאָל אויף זיי קומען דאָרטען אין יעהופּעץ! וויאָ. קינדער, וויאָ!...

דער עולם ווערד אזוי נתפעל פון האָצמאכען, אז עס ווערד איין איינלעגעניש אויף א האלבע שעה. מע פאטשט בראווא, מע שרייט: „האָצמאך, הוררא!" מע קלאפט מיט די שטעקענס איבער די בענק, מע וויל גאר נישט אויפהערען. האָצמאך פרובט זיך איינשטילען דעם עולם. ער שטעלט זיך אוועק און מאכט מיט די הענד — הויבט מען אן נאך מעהר צו שרייען: „האָצמאך! א טענצעל, האָצמאך! האָצמאך!" פלוצים . . .

פלוצים האָט עפּיס געגעבען א פאטש מיט די פליגעל, א פליה פון אויבען ארא֫פ און א פאל גלייך אויפ'ן הוט מיט דער ווייסער פערער פון דער דאמע מיט די בריליאנטען. די דאמע הויבט־אן פאר שרעק חלש'ען, און אין טהעאטער ווערד מיט א מאל א בהלה מיט א געשריי: „גוואלד, אידען, ראטעוועט! ראטעוועט!"... איינער האָט א געשריי געטהאן: „עם ברענט!" — און מעהר האָט מען נישט בעדארפט. ס'איז געווארען א שפרינגעניש איבער קעפ צו דער טיר מיט א געשריי: „חאסי, וואו ביזט דו?"... „יענקעל, אהער!"... „רבקה, האלט זיך!"... „מאטעל, איך שטארב!"... „ברכה, שריי ניט!"... „בעני, וואו איז יענטעל?"... „מאמע! אָט בין איך, מאמע!"...

נאָך איין מינוט וואלט פון אונז אלעמען געווארען א תל. א גליק, וואָס נח דער שווייצאר פון מיין האָטעל איז געפאלען אויף א שכל און האָט אונז אלע אויסגעלייזט פונ'ם טוידט. ער איז ארויפגעשפרונגען אויף א בענקעל און האָט זיך אנגערופען צום פובליקום אויף א געמבע:

— שוטים! נארָאנים! לעהמענע גולמס! גלאטע בהמות! ציעגענע בערט! נארישע גארגלען! וויבערשע נשמות! וואָס פיל־דערט איהר? וואָס שרייט איהר? וואוהין לויפט איהר? אָט וועדר פון אייך באלד א פרעזשעניצע! טפשים! פאר וועמען האָט איהר אייך דא איבערגעשראָקען? פאר א נאריש עוף? איהר זעהט דען ניט, אז איין עוף איז ארָאפגעשפרונגען פון דער „סידעלע"? רב לאָזער, וואָס שווייגט איהר? שטעלט־אן די קישקע!... כלי־

און דאָס גאַנצע פּובליקום האַלט זי אונטער: „אַ יתומה'לע! אַ יתומה'לע!" — פריהער שטיל, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער, אַזוי אַז מע הערט שוין מעהר ניט דאָס מיידעל זינגען, נאָר דאָס פּובליקום. שפּרינגט־אַרויס איינער פון די אַקטיאָרען אויף דער סצענע און בעט דעם עולם, „עס זאָל זיין שטיל"! דער עולם ווערד שטיל, אָבער נישט אויף לאַנג; דאָס מיידעל הויבט אָן צו זינגען, אַזוי זינגט מיט איהר גאַנץ קהל: „אַ יתומה'לע! אַ יתומה'לע!"...

עס שפּרינגט־אַרויס וויעדער אַ מאָל דער אייגענער אַקטיאָר, נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, ביז ער געהט־אַרויס פון די כלים און זאָגט זיי מיט'ן האַרבען וואָרט:

— איהר וועט ניט אַנשטומט ווערען? אָט רוף איך אַרויס רב לאָזער גאָראָדאָוואָי מיט דער קישקע, וועט אַ רוח אין אַייער טאַטענ'ס טאַטען אַריין!...

דער עולם הערט־אויף צו זינגען, נאָר מע זאָגט מבינות, איט־ליכער נאָך זיין פערשטאַנד. דער זאָגט, אַז זי האָט אַ קול פון אַ „ריקבעט", און דער זאָגט, אַז עמיצער זאָל איהר אונטערטראָגען אַ בולקע, וואָלט ער פערדיענט אַ מצוה... די הינטערשטע בענק שרייען, ס'זאָל זיין שטילער! נאָר עס העלפט ניט. ביז עס פליהט־אַרויס אויף דער סצענע האָצמאַך, אַ איד מיט אַ מאָדנע שטריימעל, מיט איין האַלבע באָרד, מיט לאַנגע פּאות כמעט ביז'ן גאַרטעל, מיט שיך און זאָקען, מיט איבערגעקעהרטע אויגען און מיט אַ האָרב אויף די פּלייצעס. האָצמאַך טראָגט מיט זיך אַ קאָשעק מיט סחורה, לויפט אַרום איבער דער סצענע, ווי אַ משוגענער, און רעכענט־אויס וואָס ער האָט צו פערקויפען: „בייטשעלעך, שטע־קעלעך, שוועבעלעך, מעסערלעך! זאָקען פּאַפּיערענע! קליידלעך קרישטאָלענע! שפּילקעלעך, בייוועלעך! קויפט עפּיס, ווייבע־לעך!"... און טהוט זיך אַלע מאָל אַ חאַפּ ביי די פּאות, אַ שפּרונג און אַ געשריי:

— האָצמאַך! דער רוח זאָל מיך נעמען!...

אָבער זיין, אז מע וועט דיך וואַרפען אין פייער? דעמאָלט פּליהסט דו מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פּיס אַרויף, — וועט מען אַרויס־זעהן די הויזען!...

— געב מיר בעסער א ציה טהון פון דיין פּאָפּיראָס, דו פּאַר־כוץ!...

— האָצמאַך! וואו איז דיין באָרד? פּאַר וואָס קלעפּסט ד שוין ניט אָן די באָרד?... רבקה! שמיר דיר אָן דאָס פּנים מיט קרייד!... מנשה'קע! מאַך דיר א האָרב פון הינטען, בכדי ד זאָלסט האָבען מעהר פּנים פון א אידען!... וואו זענען ערגיץ די פּיס?

— וואָסערע פּיס?

— וואר האָט געבראכט די פּיס פון יאטקע?... טויזענד מאָל האָב איך אייך געזאָגט, אז מע שפּיעלט „קאָלדוניא", באדארף זיין א פּוס!... דער רוח זאָל אייך נעמען! וועלוועל! וואָס ביזט דו פּאַר א רעזשיסער, דו יאָלר איינער?!...

פּלוצים וועדט א קלאָפּעריי אין טהעאַטער, אז מע קאָן טויב ווערען. עס פּליהט־דורך איינער מיט א גלעקעל און קלינגט. עס געהט־אַוועק עטליכע מינוט, דער עולם הויבט אָן וויעדער צו שרייען און צו קלאָפּען. יענער לויפט וויעדער דורך מיט'ן גלעקעל, און אזוי עטליכע מאָל, ביז דער רויטער פיעדלער חאפט זיך אויף, טהוט א מאַך עטליכע מאָל מיט'ן קאָפּ אַרויף און אַראָפּ, מאכט צו־רעכט דעם קאָלנער מיט'ן בלויען שניפּס, טהוט א זעץ מיט'ן שטעקעל, און די כלי־זמר שפּיעלען־אָפּ א „שטיקעל". הויבט דער עולם וויעדער אָן צו שרייען און צו קלאָפּען — שפּיעלען די כלי־זמר נאָך „א זאָך". עס ווערט ניט שטיל, ביז עס הויבט זיך אויף דעוי לייליך, און דאָס שפּיעל הויבט זיך אָן.

צום אַלעם ערשטען געהט־אַרויס א מיידעל מיט איין אוג־טערשט קליידעל און מיט צעפּלאָכטענע האָר, גלייך ווי עמיצער וואָלט זי נאָר־וואָס אויסגעפּאַטשט, און הויבט אָן זינגען א טרויעריג ליעדעל פון איין אַרעמער יתומה מיט'ן נוסח פון „סטאָאיט גאָרא וויסאָקאיא! וויסאָקאיא!" — „א יתומה'לע! א יתומה'לע!" —

דאָס פיעדעלע פערגעהט זיך, וויינט און חליפּעט, דער טראָמייט מאַכט „האָלדיר! האָלדיר!" ווי איין אינדיק, וואָס מע האָט איהם שטאַרק צערייצט, דער באַס בורטשעט־אונטער, ווי אַ בער, און די פלייט פייפט זיי אָן אַלעמען. אינאיינעם קומט דאָס אויס אַ מיש־מאַש, ווי פון עטליכע מאות ווייבער אויף אַ יריד, און אַ געפּילדער פון אַ סך גענז און קאַטשקעס.

עס בעווייזט זיך עפּיס איינער אַ יונגערמאַן מיט אַ גרינער קאַפּאָטע, טראָגט אין איין האַנד אַ פּאַק מיט פּאַפּיערען, אין דער אַנדערער האַנד — אַ האַלבע בולקע מיט אַ שטיקעל הערינג, און זעצט זיך אַנידער גאַנץ אויבען־אָן אויף אַ קליין בענקעלע, אַקעגען דער סצענע, און בייסט־איבער.

— ווער איז דאָס? — הער איך, ווי די דאַמע מיט דער ווייסער פעדער פרעגט ביי'ם קאַוואַליער.

— דאָס איז זייער סופליערער. — ענטפערט איהר דער קאַ־וואַליער.

— וואָס הייסט סופליערער? — פרעגט איהם וויעדער די דאַמע.

— דאָס הייסט: זייער פירזאָגער. — זאָגט דער קאַוואַליער.

און פון יענער זייט ליילעך רעדען זיך איבער די אַקטיאָרען צווישען זיך פון פערשיעדענע זאַכען:

— וואו איז ערגיץ פראַדעל די פּרימאַדאָנע, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר?

— זי איז געגאַנגען צום שוסטער. זי האָט ניט אין וואָס אַרויסצוגעהן אויף דער סצענע. אָפּגעשפּרונגען איין אָפּצאַס.

— קראַנק געווען געהן ביי טאָג? אַ שענע פּרימאַדאָנע!...

— אברהמעל, טהו אויס די הויזען!

— וואָס מאַכען דיר קאַלי מיינע הויזען?

— אַ שענע באַבע יאַחנע — מיט הויזען!...

— איך געה דאָך אויבען אַ קליידעל! וואָס מאַכט דאָס אויס?

— איך ווייס, אַז דו טראָגסט אויבען אַ קליידעל. וואָס וועט

פּובל'יקום זיצט אויף די ערטער גאַנץ פעסט, קיינער ווי'ל ניט אָפּ־
טרעטען, חאָטש נעם פיהר ארויס דאָס גאַנצע טהעאַטער מיט גוואַלד.

די דאַמע מיט דער ווייסער פעדער און מיט די בריל'יאַנטען
בייזערט זיך: „וואָס איז דאָס פאַר פּאַריאַדקעם אין כתריל'עווקער
טרעיאַטער?" זי שרייט, מע זאָל איהר אומקעהרען דאָס געלד, וואָס
זי האָט בעצאָלט פאַר די בילעטען! וואו איז ערגיץ ל'אָזער גאַראַ־
דאָוואי?!...

עס בלייבט, אז מע זאָל ברענגען עקסטרא פון איהרעטוועגען
צוויי שטוהל'ען, און עס ווערד אביסעל שטיל'ער.

ביסל'עכווייז ווערען אָנגעצונדען די ל'עמפּל'עך, וואָס רויכערען
און ל'אָזען זיך הערען מיט א שארפען ריח פון גאז. איינציגווייז
בעווייזען זיך די כל'י־זמר ביי דער סצענע, וואָס איז איבערגעצויגען
מיט א ל'יל'עך. פריהער פון אל'ע קומט צו געהן דער באס, א
נרויסער איד מיט גראָבע פּאות און מיט בייזע אויגען, ווי ביי א
גזלן. באל'ד נאָך איהם בעווייזט זיך דער קעסל'פויק, א האַרבא־
טער בחור מיט אויסגעקראָכענע האָר. נאָכדעם קומט דער טראָ־
מייטער, א נידעריגער איד מיט גראָבע ל'יפּען, דער פל'ייטיסט מיט
א טשאַחאָטקע־פּנים און א טרובאַטש מיט גנבה'שע אויגעל'עך, וואָס
ל'ויפען אהער און אהין, און צווויי דריי יונגע ל'ייט מיט פיעדל'ען;
און ערשט אויפ'ן סוף — דער ערשטער פיעדל'ער, דער עלטסטער
פון אל'ע כל'י־זמר, דער דיריזשער, — א רויטער בחור מיט א ווייסער
פּאַפּיערענער מאנישקע, מיט א קורצען פידזשאַק, מיט שטאַרק־
אָנגעפּאַמאַדעטע האָר און מיט א גרויסען בל'ויען שניפּס. ער שטעל'ט
זיך מיט'ן פּנים צום פובל'יקום, קנאַקט־אויס אל'ע פינגער און שמיי־
כעל'ט פון דער ווייטען צו עפּים א מיידל' מיט ווייסע הענטשקעל'ך.
די גאַנצע קאַפּעל'יע זעצט זיך אויס, און מע נעמט זיך אָנשטעל'ען
די אינסטרומענטען. קודם כל' טהוט דער דיריזשער א קל'אַפּ מיט'ן
סמיטשיק איבער'ן פיעדל'ע, און דער טראַמייטער מיט די גראָבע
ל'יפּען גיט א טאָן, און תיכף נאָך איהם שטעל'ען אל'ע איבעריגע א
טאָן, און הויבען אָן זיך דורכרעדען אויף זייערע אינסטרומענטען:

אידינע און טהוט איהם א שלעפ ביי דער פאלע, און זיי געהען אוועק ביידע און בעזעצען זיך גאנץ אויבען־אן.

— הערט נאר, איהר אקטיאָרען! וואו זענט איהר ערגיץ? — אזוי רופט זיך אן איינע א דאמע מיט א הוט, מיט א ווייסער פעדער און מיט בריליאנטען, און נעבען איהר שטעהט א קאוואליער מיט א קאפעליש און מיט א געשוירען בערדעל.

עס שפרינגט־אונטער איינער פון די אקטיאָרען, א בחור מיט א קורץ רעקעל, מיט א קויטיג העמד און מיט א הונגעריג פנים.

— וואם וועט איהר עפים זאגען, מאדאם?

— וואם הייסט, וואם וועל איך זאגען? — מאכט צו איהם די מאדאם. — מיר האבען דאך געקויפט ביליעטען. פאר וואם ווייזט מען אונז ניט אונזערע ערטער?

דער לאנגער אקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פנים נעמט ביי זיי די ביליעטען און פיהרט זיי צו גאנץ אויבען־אן און וויל זיי בעזעצען — זענען פערנומען אלע בענקליך.

— זייט זשע מוחל, איהר האט זיך גענעצט ניט אויף אייערע ערטער! — מאכט דער אקטיאָר צו א בחור מיט א מיידעל, וואם זיצען און קנאקען ניסלעך פון א שקאָרמוצעל.

— וואר האט אייך גענאָגט, אז מיר זיצען נישט אויף אונזערע ערטער? — זאגט דער בחור און טהוט זיך זיין ארבייט.

— ווייזט אייערע ביליעטען! — זאגט צו זיי דער אקטיאָר און נעמט ביי זיי די ביליעטען, און ווייזט זיי וואו זיי דארפען זיך זעצען, א סך נידעריגער.

— וואם הייסט — מאכט דער בחור —. איהר וועט אונז זאגען דעות, וואו מיר זאלען זיך זעצען? וואם איז דא, להבדיל, א מקום קדוש, א שוהל, צי וואם?

דער אקטיאָר לאזט זיך ארויין מיט איהם אין א לאנגען שמועס. דער בחור מיט'ן מיידעל ריהרען זיך ניט פון די ערטער און קנאקען ניסלעך. דער לאנגער אקטיאָר מיט'ן הונגעריגען פנים פרובט זיך ביי אלע איבעריגע פארשוינען וואם איז טהעאטער, נאר דאם גאנצע

— און ווער איז דאָס מיידעלע?
— דאָס איז דעם חתן׳ס א שוועסטער.
— און ווער־איז דער בחור?
— דאָס איז דעם חתן׳ס שוועסטער׳ס א חתן.
— און ווער איז אָט דאָס מיידעלע?
— דאָס איז זיין שוועסטער, דאָס הייסט, דעם חתן׳ס שוועסטער׳ס חתן׳ס א שוועסטער.
— א היבשע משפּחה ביי אייך, רב נח!...
— זאָלץ דיר אין די אויגען, שטיינער דיר אין האַרצען! — מאַכט צו איהם נח. — זאָג חאַטש „קיין עין־הרע", דו אַקטיאָר־טשיק! דו קאָמעדיאַנטשיק! דו בערענטרייבער! דו גאַרגע־ריסער! דו בולקעשלינגער!...

תיכף נאָך נח דעם שווייצער שפּאַרט זיך דורך דער משרת פונ׳ם האָטעל מיט די גרויסע שטיוול. אַיינער פון די צוויי אַק־טיאָרען, וואָס שטעהען ביי דער טיר, דערלאַנגט איהם א זען פון הינטען און שטופּט איהם אַריין אין טהעאַטער אַריין.

נאָך איהם דערזעה איך פערשיעדענע פּאַרשוינען שפּאַרען זיך דורך, מעהרסטענטייל אָהן ביילעטען. צווישען די פּאַרשוינען דער־קען איך מיין בעל־הבית פון דעם „האָטעל טערקאַליע" מיט עפּים א אידינע זעהר א גראָבע, וואָס געהט, ווי אויף רעדלעך, און קא־טשעט זיך, ווי א קאַטשקעלע.

— א? איהר זענט אויך דא? — מאַך איך צום בעל־הבית און פערגעס, אז ער איז טויב ווי די וואַנד.

— נישקשה! — ענטפערט ער מיר און שרייט אויף א קול, גלייך ווי איך וואָלט דא געווען דער טויבער. — זיי זיננען קיין מעשה ניט!

— איהר זענט דא דאָס ערשטע מאָל? — פרעג איך איהם

— ס׳איז רב ליפע׳ס שטאהל. — מאַכט ער צו מיר. — א גאנץ יאָהר האַלט מען דא בהמות אַדער פערד.

— קום שוין, קום! — רופט זיך אָן צו איהם די גראָבע

א גרויסע שטאהל, אדער א שאלאש, וואס פון די ברעטער לייכט זיך דורך א פייערע׳ן און עס לאזט זיך הערן א געשריי פון מענ־שען. א האלבע טיר פון דעם שאלאש שטעהט אפען, און צוויי געזונדע יונגען שטעהען און געבען אכטונג, מע זא׳ זיך ניט אריינ־חאפען אין טהעאטער אהן א בילעט.

— אידען! אייניציגוויז געהט! אייניציגוויז! — שרייט א איד מיט אין אויסגעפליקטער באָרד און מיט א שווערד אויף דער זייט — אפנים, דאס מוז זיין רב לאזער גארדאוואו. נאר דער עולם הערט איהם, ווי דעם קאטער: מע וויל ניט געהן אייני־ציגוויז; איטליכער וויל פריהער און אלע שפארען זיך מיט א מאל.

— לאז דורך, דו יון מיט דער שפאנע! דו זעהסט ניט, ווער סע געהט? — אזוי שרייט אייניר און שטופט זיך דורך מיט גוואלד, שיט מיט ווערטער אויף די אקטיאָרען: „פייפער", „הא־לעדראנעין", „גרינער אגרעס", „לעדיגע קישקע"!

איך קוק מיך ארום: ווער רעדט דאס? עפים זעהר א קענטליכע שפראך. איך קוק מיך צו — איך האב איהם דער־קענט: ס׳איז נח דער שווייצאר פון מיין סטאנציע „האטע־טערקאליא". נאר איהם שלעפט זיך א גאנץ געזונדע׳ן ווייבער, כחורים און מיידלעך.

— ווער איז דאס וויבע׳ן? — פרענט איהם איינער פון די אקטיאָרען.

— דאס איז מיין וויבע׳ן. — ענטפערט נח. — דו קענסט ניט מיין שרה־פערע׳ן? און דאס זענען מיינע קינדער.

— און דאס?

— דאס איז מיין שוויעגער.

— און די דאזיגע?

— דאס איז מיין וויב׳ס א שוועסטערע׳ן.

— און ווער איז דער יונגערמאן?

— דאס איז איהר חתן.

גיך ווערד בעשאפען אַרום אונז א גאנץ רעדעל פון אידען, ווייבער און קינדער. מע הויבט־אָן טייטען אויף מיר מיט די פינגער... עס פאָהרט־דורך פאַרבי א בעל־עגלה, חאפּ איך מיר אַריין אין ביידעל און היים מיך פיהרען אין טהעאטער אַריין.

צוגעפאָהרען צום טהעאטער, טרעף איך א גאנצע חאליאסטרע מיידלעך מיט בחורים שטעהען אין דרויסען, רעדען און לאכען און שיטען מיט ווערטלעך.

— לאָזט דורך דעם פּריץ! — שרייט איינער צום אַנדערען.

— פּאַוואָלי, איהר וועט איהם חילילה צעקנייטשען דעם קא־פּעליש! — שרייט נאָך איינער.

קוים מיט צרות, מיט לייד, זיך דורכגעשטופּט דורך דער חאליאסטרע צו דער קאסע, א קליין פענסטערעל, טהו איך א פרעג, צי קאָן איך בעקומען א בילעט, און די חאליאסטרע פון הינטען שטופּט מיך און קוועטשט מיך פון אלע זייטען.

— וואָסער א בילעט וויל איהר? — פרעגט מיך דער קאסיר, א דאַרער בחור מיט א לאנגען גאַרגעל.

— וואָסערע בילעטען האָט איהר? — פרעג איך דעם קאסיר.

— פאַרהאַן — זאָגט דער קאסיר — אויף א גילען און אויף צוויי גילען און אויף דריי גילען.

— און טייערער איז ניטא ביי אייך? — פרעג איך איהם, און די חאליאסטרע בשעת מעשה הערט ניט אויף צו פילדערען.

דערהערט פון מיר אזעלכע דבורים, חאפּט זיך אויף דער קאסיר פון בענקעל, שטעקט־אַרויס דעם קאָפּ פון פענסטערעל און שרייט־אויס אויף דער חאליאסטרע מיר גלייך אין פּנים אַריין:

— א רוח אין אייער מאטענ׳ס טאטען אַריין! איהר וועט זיך ניט צעגעהן? אט שיק איך אייך אַרויס רב לאָזער דעם גאַראַ־דאָוואי מיט א קישקע וואסער! קומט — מאכט ער צו מיר — אהערצו אין טויער אַריין.

די חאליאסטרע טרעט־אָפּ א ביסעל אויף א זייט, און איך שלאָג מיך דורך דורכ׳ן טויער אין הויף אַריין. אין הויף שטעהט

— חנה־בײַלע! וואוהין לויפסט דו אזוי? — שרייט א ווייבעל צו דער אנדערער איבער דער גאנצער גאס און חאַרחעלט, קאַן ניט אויסרעדן קיין „ריש".

— אין טחעיאַטעח אחאַן! — ענטפערט איהר דאַס אנדערע ווייבעל אויך מיט א חאַרחלען און מיט א קמץ דאַרט, וואו מע דארף א פּתח. — נו, און דו געהסט גאַח ניט אין טחעיאַטעח אחאַן?

— אחויסגעהן זאַל איהח די נשמה! — מאַכט דאַס ערשטע ווייבעל. — וואַס זאַגסט דו צו מיין כתרילעווקעח נגידית? זי ווײַל, איך זאַל איהח הייַנט מאַכען די גענז, מאַכען זאַל זיך איהח א מכה! און פּחעגלען שמאַלץ, פּחעגלען זאַל מען שוין זי, חבונו־של־עולם! די גאַנצע וועלט געהט אין טחעיאַטעח, און איך דאַחף זיין געבונדען, בינדען זאַל מען זי שוין אויף אַלע פּיעח, ליעבעח גאַט!

— וואַס העהסט דו זי? — זאַגט דאַס אנדערע ווייבעל. — פּאַח דיין גאַלט מעגסט דו געהן וואו דו ווילסט.

— איך העח זי ווי המן דעם גחייגעח!... — מאַכט דאַס ערשטע ווייבעל. — איך לויף אַהיים, איך טהו זיך איבעח און געה אין טחעיאַטעח אחאַן, זי זאַל אַפילו אויפלויפען ווי א באַחג!

ביידע ווייבלעך צעגעהען זיך, און איך האָב דערווייל מיט וועמען צו גענהן אין טהעאַטער. דאַס ווייבעל קוקט זיך אַלע ווייל ארום און זעהט, ווי איך גענ איהר נאַך, בלייבט זי שטעהן א ווייל און נעמט זיך רעכטס — איך גענ רעכטס; זי נעמט זיך לינקס — איך גענ לינקס; זי גענהט פּאַוואַלי — איך איהר נאַך. הויבט אָן דאַס ווייבעל לויפען, אזוי ווי מע לויפט אויף א שרפה.

— וואַס איז? — פּרענגט מען זי. — וואו לויפסט דו? גאַט איז מיט דיר!

— עפּים א שלים־מזל! — זאַגט דאַס ווייבעל און ווייזט אָן אויף מיר. — עח גענהט מיח נאַך שוין פּון א שעה. איך ווייס ניט וועח עח איז!...

— איהר ווייסט ניט, וואו איז דאָ ערגיץ דאָס אידישע טהעאַטער? — טהו איך א פרעג א אידען, וואָס לויפט פאַרביי מיר מיט א פּעקעל סחורה אונטער דער האנד.

— דאָס אידישע וואָס? — מאַכט צו מיר דער איד מיט'ן פּעקעל סחורה און שטעלט זיך אָפּ און בעטראַכט מיך פון קאָפּ ביז די פּים.

— דאָס אידישע טהעאַטער — זאָג איך.

— וואָסער טהעאַטער? — זאָגט ער.

— דאָס טהעאַטער, — זאָג איך — וואָס מע שפּיעלט דאָרט.

— ווער שפּיעלט דאָרטען? — פרעגט ער מיך.

— אַדלער — זאָג איך — שפּיעלט דאָרטען.

— וואָסער אַדלער? — מאַכט ער צו מיר.

— אַדלער, — זאָג איך — דער אמת'ער אַדלער.

— פון וואַנען איז ער? — מאַכט ער צו מיר.

— פון אַמעריקע — זאָג איך — איז ער.

— פון אַמעריקע? — מאַכט ער צו מיר. — וואָס זשע טהוט ער היע?

— ער שפּיעלט דאָ — זאָג איך — אינ'ם אידישען טהעאַטער.

— וואָס זשע שפּיעלט ער? — זאָגט ער.

— „קאָלדוניא" — זאָג איך — שפּיעלט ער.

— וואָס זשע הייסט דאָס „גאָלדוניע"? — מאַכט ער צו מיר. איך ווייס אַוועקגעהן, לאָזט ער מיך ניט; ער ווייס, איך זאָל איהם נאָר דערצעהלען, וואָס דאָס איז אַזעלכעס „טרעיאַטער", און וואָס הייסט „גאָלדוניע", און ווער איז דער אַדלער, וואָס ער איז געקומען פון אַמעריקע?... איך דערצעהל איהם, און ווי ווייט מעגליך מאַך איך איהם קלאָר, וואָס איז אַזעלכעס טהעאַטער, און וואָס איז „קאָלדוניא", און ווער איז אַדלער. מיין איד הערט־אויס אַלסדינג מיט קאָפּ, בויגט זיך אָן, טהוט א שפּיי־אויס און געהט־אַוועק אָהן א זייט־געזונד.

.V

כתרילעווקער טהעאַטער.

אַרויסגעגאַנגען פונ'ם וויין־קעלער, האָב איך דערזעהן אַיין אַפיש מיט גרויסע אותיות, אויף אידיש, אָפּגעדרוקט די דאָזיגע ווערטער:

„דאָס ערשטע מאָל אין כתרילעווקע!

„דאָס אידישע טהעאַטער!

„דער אמת'ער אַדלער פון אַמעריקאַ!

„דער גרעסטער קאָמיקער פון דער וועלט!

„איהר וועט צעגעהן פאַר געלעכטער!

„אַזאַ באַבע יאַחנע איז נאָך ניט געווען זינט די וועלט שטעהט!

„אַזאַ האָצמאַך, ווי ביי אונז, איז נאָך גאָר ניט געבוירען געוואָרען!

„היינט שפּיעלט מען אַ שפּאָגעל־נייע אָפּעראַ:

!קאָלדוניאַ!

„אידען! פערזעצט וואָס איהר האָט!

„אידען! געהט אין טהעאַטער!

„אידען! איהר וועט זיך מחיה זיין!

„אידען! לויפט!

„בילעטען קויפט!

„גיכער! גיכער!

„ווי אַ וויכער!"...

אונטען געהט גע'חתמ'עט: דער רעזשיסער, דער דיריזשער און דער אַנטרעפּרינער — טאַקי אַדלער אַליין, דער אמת'ער אַדלער פון אַמעריקאַ, דער גרעסטער קאָמיקער אין דער וועלט.

— איהר זענט אַלע בהמות! — רופט זיך אָן אַ ראַקאָוואַטע אידעל מיט אַ ליוסטרינענער קאַפּאָטע, רעדט פּאַוואָלי, צעהלט די ווערטער, לעגט־אַרויף דעם פינגער אויף דער נאָז, האַלט דאָס מויל אין אַ זייט און שמייכעלט צו זיך אַליין זעהר געשמאַק, און די בעקלעך פלאַמען איהם. — איהר זענט פערד, ווי איך בין אַ איד, אוי, זענט איהר פערד! איך קוק און שווייג און הער זיך צו, וואָס איהר רעדט: ציוניסטען, שמיוניסטען, קעבעבע מיט לאַק־רעץ!... איך זעה־אַרויס, אַז איהר ווייסט קיינער ניט מה דקאמרי רביצין! אויב איהר ווילט, וועל א י ך אייך זאָגען וואָס דאָ ליגט! די מעשה דערפון איז אַזוי... נאָר הערען זאָלט איהר מיט קאָפּ!...

ער נעמט דאָס בערדעל אין מויל אַריין, פערמאַכט די אויגען, טראַכט לאַנג־לאַנג און חאַפּט זיך אויף פונ'ם שלאָף און טהוט אַ מאַך צום בעל־הבית, קנאַקט־צו מיט'ן פינגער:

— רב זייט־זשע מוחל! הייסט געבען נאָך אַ פלעשעל „ווי־מאָראָזיג"!...

אברהמניו ! אברהמניו !
אָבינו טי נאש !
טשעמו טי נע פּראָסיש
אלהינו נאש !
אלבא נאם וויקאָפּיט,
אלבא נאם וויפּראָסיט —
לארצנו נאשו,
לזעמליו נאשו !?...

אז עס האלט ביי׳ם „וויקאָפּיט", מאכען זיי דאָם מיט א שטורם, מיט א ירגזון, דאָם הייסט, מיט שטארקייט; נאָר אז עס קומט צום „וויפּראָסיט", ווערען זיי מיט א מאל ווייך, בויגען־איין די קעפּ און מאכען מיט די הענד, ווי, להבדיל, א פרומער חזן ימים־נוראים פאר׳ן עמוד. און ביי׳ם „לארצנו נאשו, לזעמליו נאשו" צעווייגען זיי זיך טאקי מיט טרערען, ווי קליינע קינדער...

— עי־עי־עי־עי ! — רופט זיך אָן איינער פון דער קאָמפּאַניע, א איד, וואָס דאָם קאשקעטעל ליגט איהם שוין אויף יענער האלבע קאָפּ, די אויגען זענען ביי איהם ווי שלעפּעריג און די צונג פּלאַנטעט זיך שוין אביסעל צווישען די צייהן. — וואָס וואלט געווען, אשטייגער, כדומיה למשל, מע זאל אונז אָפּגעבען, הייסט דאָם, ארץ־ישראל ? הא, יענקעל ? וואָס זאגסט דו, יענקעל ? דו ביזט דאָך עפּים א יודע־נגן !

— ארץ־ישראל ? — זאגט יענקעל, ציהט־אויס דעם האלז און קראצט זיך אונטער׳ן קאלנער. — ארץ־ישראל ? ע ! ס׳וואלט אודאי געווען נימ שלעכט... עפּים טהוען זיי, זאגט מען, דאָך אין דעם — ווי אזוי הייסען זיי ? די... די... די...

— די ציוניסטען ? — חאפּט איהם אונטער נאָך איינער. — בלאָטע ! ס׳וועט נאָר ניט זיין פון דעם !

— פאר וואָס ? עפּים באדארף דאָך זיין אלסדינג מיט א טעם !

— אזוי. מסתמא ווייס איך, אז איך זאג. איך האָב פּיינט רעדען גלאט אזוי. דו ווייסט דאָך, אז איך זאג, איז געזאגט !

וואָרום איך, אז איך טרעט־צו צו א געשעפט, שמעק איך פריהער, שא, פֿאוואָלינקע, נישט געהאָפט... און אז איך שמעק גוט אָן וואו עס האָלט, טהו איך מיר א פֿאַרקע הינטען־ארום — דאָס, יענס, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, טאָמער אזוי, טאָמער אזוי, וואָס וועט אייך אהרען, ממה־נפשך, ווי זאָגט ער: גוט איז א חיי־שעה!... אי, טאָמער טהוט מיר יענער א קוק־אַווועק און איך דערזעה, אז ס'איז אויף צרות, אויף קידער־ווידער? טרעט איך מיר אָפּ אָן א זייט און — שא! לאָז זיך עס טהון אָהן מיר!... אויב ס'איז באשערט, וועט דאָס ניט אַוועק, און אז מע וועט באַדאַרפען פֿאָר־קען, וועט מען פֿאַרקען... פֿאַרהאַן א פֿייטערבאַרג איז פֿאַרהאַן!... מיר ווייסען שוין, וואו א טיר עפענט זיך, מיר פֿאַרשטעהען דאָס מין... מיר קענען די עברי וואָס מע דאַרף... טאָמער דאַרף מען שרייבען, געפינט־מען שוין דעם, וואָס ער שרייבט... דער עיקר איז, ס'זאָל זיין שטיל — ששש!!! (ער טהוט זיך אַליין א בים דעם קולאָק און וועדר שטיל).

נאָך עטליכע אידען מיט פערשיעדענע קאַפאָטעס און אַלערליי קאשקעטען זיצען ביי איין טישעל און רעדען אַלע מיט א מאָל, אזוי, אז זייערע וועדטער וועדען צענויפגעגאָסען אינאיינעם, און עס קומט אויס א מישמאש פון מסחר, פון פּאָליטיק, פון „וויסאָ־ראָזיג", פון אמאָליגע יאָהרען, פון היינטיגע קינדער, פון דאָק־טוירים, פונ'ם טראַמוואי, פון דער טאקסע, פון א רוח־אין־די־כתריעווקער־נגידים'ס־טאטען־אריין — ס'איז שווער ארויפצוהאָ־פען אויפ'ן פאפיער דאָס, וואָס סע וועדד דאָ געדעדט. און ביי דער זייט שטעהען וויל־פרעמדע אידען, וואָס טרינקען ניט קיין „וויסאָ־ראָזיג", נאָר זיי זענען אַריינגענגען אהער גלאט אזוי, הערען וואָס מע רעדט טאקי, און אין איין וועג זיך אַנוואַרעמען...

נאָך א קאַמפּאניע אידען זיצען אַרום טיש, טרינקען „וויסאָ־ראָזיג" און זינגען א ליעדעל, און דוקא אויף גוויש; נאָר שטיל, אָהן געפילדער, מיט זעהר א ווייענדיגען נוסח, ווי מע זאָגט סליחות אָדער תהלים:

זיצען צוויי אידען ביי אַ טישעל, אַראָפּגעלאָזט די קעפּ. מע זעהט, אַז ס'איז ביי זיי אויסגעגאַנגען ווערטער. חאָפּט זיך אויף אייניר:

— וואָס זאָגסט דו, שמעון־דוד, אויף דעם „ווימאָראָזיג", הא?

— וואָס זאָל איך זאָגען אויף דעם „ווימאָראָזיג"? — חאָפּט זיך אויף דער אַנדערער, ווי פּונ'ם שלאָף. — ס'איז אַ „ווימאָראָזיג" פון גאָט! ס'איז שוין אין מאָל אַ „ווימאָראָזיג"!

— מע באַדאַרף איהם פּרעגען, צי וועט ער האָבען פון דעם אייגענעם „ווימאָראָזיג", אַס־ירצה־השם, אויף פּסח?

— דו זאָגסט זיך שוין פּאַר פּסח? ביזט שוין, אַפּנים, אַ באַוואָהרענטער מענטש אַרום און אַרום, נאָר פּסח'יגער „ווימאָראָזיג" געהט דיר אָפּ?

— וואָס דען, איך בעט דיך, אַז אַך און וועה איז מיר!

— אַז אַך און וועה איז טאַקי דיר, אַז דו באַדאַרפּסט זיצען אַט־אַ־דאָ אַ גאַנצען טאָג, אויסבאַהאַלטען זיך פּונ'ם ווייב, זי זאָל ניט מאַנען אויף שבת.

— דערמאָן מיר ניט דאָס ווייב, געב מיר בעסער מיט אַ פּיסטויל אין האַרצען! וואָס קאָן איך איהר געבען? צרות קאָן איך איהר געבען, אַז אַך און וועה איז מיר!

— דו מיינסט, מיר איז בעסער? אַז אַך און וועה איז מיר אויך!

— איך ווייס, אַז דיר איז אויך ניט בעסער, אַז אַך און וועה איז אונז ביידען! לחיים! לאָמיר זיין געזונט...

נאָך צוויי אידען זיצען ביי איין טישעל, אייניר מיט אַ גאַנצער קאַפּאָטע, און דער אַנדערער מיט אַ צעריסענער קאַפּאָטע. דער וואָס מיט דער גאַנצער קאַפּאָטע רעדט, און יענער וואָס מיט דער צעריסענער קאַפּאָטע קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין און שאָקעלט־צו מיט'ן קאָפּ.

— פּאַרשטעהסט דו שוין, ווי אַזוי לוי־יצחק דרעהט־אויס אַ געשעפט?... לוי־יצחק קאָן זיך אַריינדרעהען און דרעהען און פּאַר־דרעהען אי זיך, אי יענעם, און סוף־כל־סוף פּאָרט אויסדרעהען!

אויף דעם פאַס: „ווימאָראָזיג אַקערמאַן". און אַז איהר ווילט, דער וויין זאָל זיין רויט, נעמט מען דעם אייגענעם ווימאָראָזיג און מע פאַרפאַרבט איהם מיט גאָלעש־טינט און מע שרייבט אָן מיט קרייד אויף דעם פאַס: „זמירער פעאָדאָ־סיע", אָדער „אונגערשער מאַלאַגע"... און כתרילעוו־קער מבינים זשליאָקען די דאָזיגע קאַקאַפּיציע און לעקען די פינ־גער... שאַ, אָט געהט דער בעל־הבית, אַרויסגעהן זאָל פון איהם די פּאַרע!

דערזעהן דעם בעל־הבית געהן, הויבט דער בחור אָן צו האַקען די ראָזינקעס מיט אַלע כחות.

— וואָס האָט איהר געוואָלט? — מאַכט צו מיר דער בעל־הבית, אַ רויטער איד, ניט קיין הויכער, מיט אַ הייזעריג קול און מיט איין אויג אַיין אָפענעם, וואָס אפילו אַז ער שלאָפט, מוז ער דאָס אויך, אַפּנים, האַלטען אָפען.

— אַ גלעזעל וויין. — זאָג איך.

— אַ לאחדים־גלעזעל־וויין? — מאַכט ער צו מיר, דרילעוועט איין אויהער און קוקט אויף דער סטעלי.

— אַ לאחדים־גלעזעל־וויין. — זאָג איך.

— וואָס זשע — זאָגט ער — האָט איהר זיך אַראָפּגעלאָזט אין קעלער? פאַר וואָס זענט איהר ניט אַרויפגעגאַנגען אויבען? קריכט־אַרויף און נעמט זיך, זייט מוחל, רעכטס!

איך קריך־אַרויף און נעם מיך רעכטס און קום־אַריין אין אַ פינסטערען חדר, פול מיט רויך און מיט בלאָטע. עס שטעהען עטליכע טשאַכאָטעטשנע הינקענדיגע בענקלעך, און אידען זיצען, רויכערען פּאַפּיראָסען און טרינקען „ווימאָראָזיג". זיי זינגען ניט, שרייען ניט, שלאָגען ניט מיט די הענד אין טיש אַריין און בע־ווייזען ניט קיין שום מיאוס'ע שטיק; וואָס דען טהוען זיי? זיי זיצען און זויפען דעם „ווימאָראָזיג" פון די גלעזלעך, פעררויכערען אַ פּאַפּיראָס, ז־פצען און קרעכצען און רעדען שטילערהייד. אָט

IV.

כתרילעווקער וויין און כתרילעווקער שכורים.

„נאָך אַזאַ מיטאָג וואָלט געווען גוט פערטרינקען מיט אַ גלעזעל וויין", — אַזוי טראַכט איך מיר און דערזעה אַיין אויפ־שריפט: „בכאן מוכרים יי"ג, מעד וביער למקח השוה".

איך לאָז מיך אַראָפּ אין אַ פינסטערען קעלער, צווישען פעסער און פעסלעך, צעבערס און פלעשלעך, און דערזעה, ביי דער זייט זיצט אַ היבשער בחור מיט אַיין אונטערגעבונדען געשוואָלען פּנים איבער אַ מולטער און האַקט ראָזינקעס מיט אַ האַקמעסער.

— וואו איז ערגיץ דער בעל־הבית? — פרעג איך דעם בחור.

— דער בעל־הבית? — מאַכט צו מיר דער בחור און נעמט־אָן אַ פולע זשמעני מיט ראָזינקעס, טהוט אַ שמיר איבער'ן מויל און חראָמקעט מיט די צייהן גאַנץ געשמאַק. — דער בעל־הבית איז אין קאַמער, ער מאַכט „ווימאָראָזיג".

— וואָס הייסט — זאָג איך — ער מאַכט „ווימאָראָזיג"?

— איהר ווילט וויסען, — מאַכט צו מיר דער בחור — ווי אַזוי מע מאַכט „ווימאָראָזיג" ביי אונז אין כתרילעווקע? מע נעמט ראָזינקעס און מע האַקט און מע האַקט, און מע האַקט זיי אַריין אין אַ גרויס פאַס אַריין, מע בויטעט אָן דאָס איבעריגע מיט וואַסער פון דער גנילאָפּיאַטקע און מע מישט אַריין האָפּען, הויבט דאָס אָן צו שפּיעלען, און אַז סע צעשפּיעלט זיך, ווערד אַ גע־שטאַנק, אַז מע קאָן דערוואָרגען ווערען! נעמט מען אַ פּאָר עמער „שפּירעט" און מע האַקט־אַריין עפּיס אַ מין פּראָשעק אַזעלכען, וואָס סע קאָסט אַ גילען אַ פּוד; נאָכדעם זייעט מען דורך דעם גאַנצען וויין דורך אַ גויישען העמד און מע שרייבט אָן מיט קרייד

עס קומט אָן רחל מיט'ן געבעקס און מאַכט מיר דעם הערינג, און די הויבע אידינע הערט ניט אויף אויסצומאַהלען, ווי עס רינט ביי איהר שמואל'קען פון איין אויהערל... זי האָט מורא, זי וועט ווייערער מוזען אָנקומען צום רופא — ווייסט זי ניט, צו וואָסער רופא זאָל זי גיהן? דען צו וואָסער רופא זי זאָל ניט גיהן, ווייסט זי פריהער, אז ס'איז ארויסגעוואָרפען, מחמת די כתריל־עווקער רופאים, דער רוח זאָל זיי נעמען, זענען גוטע בלוטצאַפערס! א כתריל־עווקער דאָקטאָר אז איהר גיט חלילה ווינצינער פון א גילען, טהוט ער אייך א שמיץ אין פנים אריין! ס'איז איהם קאַרג צו קרענקען, דעם פראָפעסאָר!...

— גיט עפּים א נדבה א קראַנקען! — מאַכט א איד מיט א בלוי פנים און ציהט אויס א קליין אויסגעטריקענט הענטעל, וואָס איז בעשאַפען געוואָרען לכתחילה פאר א סגולה אויף בעטען נדבות.

— גיט עפּים א נדבה א ווייסטען קאַליקע! — רופט זיך אָן א נפש, וואָס געהט אויף די הענד, מחמת ביידע פיס זענען ביי איהם צענויפגעפלאַכטען און אונטערגעבויגען אונטער זיך.

— גיט עפּים א נדבה א חולה־נופל'דיגען!...

איך וואַרף־אַוועק אין מיטען דער „סעודה", איך צערעכען זיך פאר'ן־עסען און אַנטלויף פון דער „רעסטאָראַציע" וואו דער שווארצער פעפער וואַכסט!

בראַנפען וועט איהר נעמען? וועל איך אייך געבען א ביסעל „שפּירעט".

— אָך, — זאָג איך — מיט'ן גרעסטען כבוד!

— איך וועל אייך געבען אין א פינסטערער כלי. — מאכט צו מיר דער אלטער און שלעפּט־ארויס פון בוזעם־קעשענע א פּלעשעל און א קליין נעגליזיז טעפּעלע און גיסט מיר אַן א ביסעל „שפּירעט". דאָס ביסעל „שפּירעט" מאכט מיר נאָך א גרעסערען אַפּעטיט, און איך פיהל, אז עס עקט זיך מיר דאָס חיות.

עס קומט רחל מיט'ן הערינג און טהוט זיך א פּאטש מיט ביידע הענד איבער'ן קליידעל:

— אוי, א דונער איז מיר! איך האָב גאָר פּארגעסען, אז אין שטוב איז ניטאָ נישט קיין בולקע און נישט קיין ברויט! וואָס פּאר א געבעקס האָט איהר ליעב? אידישען קוילעטש, צי פּראַנזאָלים, צי גאָר קאָרן־ברויט?

— וואָס איהר וועט דערזעהן פריהער — זאָג איך — אָט דאָס זאָלט איהר קויפען! איך בעט זעהר, איהר זאָלט מיך מעהר נישט פרעגען וואָס איך האָב ליעב! איך האָב אלסדינג ליעב!

— א קאַפּריזנער אוֹרח! — זאָגט רחל. — פּערעבענדיוועט נאָך מעהר ווי מיין מאן!... מיין מאן וואָלט א בעלן געוועז אלע טאָג א פרישען פידפּאלעק... אלט־געבאַקען ברויט נעמט ער נישט אין מויל אריין... קאָן דען זיין אלע טאָג פריש געבעקס? דאָס קאָן אויספּיהרען סיידען קאַביליאַנסקי...

— נו, גענה שוין, גענה! — זאָגט צו איהר דער אלטער. — זעהסט דאָך, אז זיי חלש'ען עסען!...

רחל געהט אוועק נאָך געבעקס און עס קומט אריין א אידינע א הויכע מיט איין אויג: איין האַנד האלט זי אין בוזעם און מיט דער אַנדערער האַנד קראַצט זי זיך אין אויהער.

— וואָס טהוט מען, רב משה־יענקעל, גיט מיר איין עצה? — זאָגט די הויכע אידינע צום אלטען. — ביי מיין שמואל'קען האָט זיך שוין וויעדער צעשפּיעלט איין אויהערעל...

SHIGOEN (CRAZY)

בעטגעוואנד... און דערצו בין איך א קראנקער און א קאפריזנער! אויסשטעהן מיין שגעון — באדארף מען זיין שטארקער פון אייזען! דאָס הייסט, בטבע בין איך דוקא א גוטער, נאָר מיך אז מע דער׳רגזנ׳ט מיט א ווארט, איז חיות ניט זיכער — וואָס סע קומט מיר אין האנט פליהט דאָס אין קאָפּ ארײן!... אָט אזא ספילשלי־ווער בין איך!... איהר מיינט, איך האָב דאָס איהר ניט געזאָגט פריהער, איידער איך האָב זי געזומען? איך האָב איהר געזאָגט, אז קיין האָניג וועט זי ביי מיר ניט לעקען! זי וועט זיין צופריעדען, אז עס וועט זיין א שטיקעל ברויט אין שטוב. פון פלייש און פון מילך שמועסט מען ניט. און האָרעווען — האָב איך איהר גע־זאָגט פריהער, אז זי וועט האָרעווען פאר דריי...

— צוליעב וואָס זשע האָט זי אייך געזומען? — פרעג איך איהם.

— וואָס הייסט — מאכט ער צו מיר פערוואונדערט — צו־**ליעב** וואָס? און די שטוב איז ביי אייך א הונט?

— וואָסער שטוב? — זאָג איך. — אָט דער מויער איז דען אייערער?

— ניין! — מאכט ער צו מיר מיט א געלעכטער. — איך מיין די „רעסטאָראַציע", וואָס איך האָב. ס׳איז שוין ביי מיר אין איינגעפיהרט געשעפט פון בַּמֶה וכַמֶה יאָהרען. אָט ווי ס׳איז ניט געשלאָגען איצטער די פרנסה, פון דעסטוועגען איז פאָרט א שטוב! וועז איהר טהוט א קוק אויף מיין רחל׳ען, אז זי טהוט זיך אָן און געהט ארוים אויפ׳ן שפאציער, וואָלט איהר געמיינט, ס׳איז א גראפיניע! זי איז טאקי, קיין עין־הרע, זעהר א שענע. איצט איז זי שוין א ביסעל „אָפּגעבליאקעווענט". איהר זאָלט זי געווען זעהן פריהער מיט עטליכע יאָהר!...

— וויפיעל קינדער האָט איהר? — מאך איך צו איהם.

— טע־טע־טע! — מאכט ער צו מיר. — קינדער! אָט דאָס איז די גאנצע צרה, וואָס איך האָב קיין קינדער ניט!... א ביסעל

סיידען האקען מיט א האק — דער שוואַרצער יאָהר ווייסט זיי, וואָס זיי שטופען אַן אהינצו, וואָס ס׳איז אזוי הארט? מע האָט אנומעלטען צעהאקט א קאַלבאס, האָט מען געפונען א צוויאָק. אפנים, זיי לענען אריין צוויעקעס, סע זאָל געהן גוט אויף דער וואָג?...

— טאָמער וואָלט געווען גענוג רעדען? — רופט זיך אַן דער אַלטער. — גיה און ברענג צו טראָגען, און איין עק זאָל דאָס האָבען!

— וואָס הייסט, גלאָט ברענגען צו טראָגען? מע באַדאַרף דאָך וויסען וואָס ברענגען! איטלעכער האָט זיך זיין משוגעת! אָט האָסט דו, אשטייגער, לויב געפרענגלטע פיש; און אַנדערע האָבען פיינט געפרענגלטע, האָבען לויב באַק־פיש... צי, אשטייגער, פארהאַן אוֹרחים ביי אונז אזעלכע, וואָס הייסען זיך אָפּקאָכען געהירען און עסען דאָס צעהאַקטערהייב מיט א ציבעלקע און מיט שמאַלץ... און וויעדער איז פארהאַן אזעלכע, וואָס האָבען לויב אין מיטען דער וואָך פּעטשאי מיט צוגעטריקענטע פענעצלעך מיט קנאָבעל... און פארהאַן אזעלכע פרעסער, וואָס וועלען אייך אוועק־נעבען די נשמה פאַר איין אַנגעפילטע קישקע מיט פארפעל... און פארהאַן וויעדער אזעלכע, וואָס איהר זאָלט זיי גילטען, זיי זאָלען אייך נעמען אין מויל אריין איין עסיגפלייש!...

— איך בעט אייך, — זאָג איך — ברענגט מיר וואָס איהר ווּעט שוין ברענגען, וואַרום איך בין טוידט־הונגעריג!

רחל נעהט אוועק, און דער אַלטער רופט זיך אַן צו מיר:

— נייען מאָם רעד!

— ס׳איז אייערע א טאָכטער? — פרעג איך איהם.

— וואָסער טאָכטער? — מאָכט ער צו מיר. — ס׳איז מיין ווייב, דאָס אַנדערע ווייב ביי מיר. עך־עך־עך! אודאי איז דאָס ניט יענע... יענע, עליה השלום, איז נעווען א אידינע, וואָס מע קריגט זי נישט!... דאָס הייסט, איך האָב צו דער אויך גאָר ניט; זי האָרעווּעט נעבאַך זעהר געטריי. אז אָך און וועה איז איהר!... אָט דאָס שטיקעל מאַטראַץ, וואָס איהר זעהט, איז אונזער גאַנץ

— מיט א ציבעלקע.
— און מיט עסיג אוי־ עך?
— מיט עסיג אויך.
— און מיט בוימעל אוי־ עך?
— מיט בוימעל אויך.

זי טהוט וויערער א טרייסעל דעם פּאַרטוך, קאַטשעט־אָפּ די ארבעל, לאָזט זיך נעהן נאָך א הערינג און קעהרט זיך אום צוריק.

— ווי אזוי האָט איהר ליעב א הערינג זאָל זיין — מיט א מילעך? צי מיט א רויג?

— לאָז ער זיין ווי ער ווילל זיך, — זאָג איך — אבי לאָז ער שוין זיין.

— גערויכערטע פישלעך עסט איהר?
— פּאַר ווּאָם ניט? — זאָג איך.
— און אדעסער קעפּאַליען? — זאָגט זי.
— בכבוד גדול! — זאָג איך.
— איך וויים אָבער ניט, — זאָגט זי — צי זיי זענען שוין דאָ? מיר דאַכט, אז זיי זענען נאָך נישטאָ, און אפשר זענען זיי שוין דאָ?... ניין, ס'איז נאָך פריה!... פון דעסטוועגען וועל איך נעהן זעהן, טאָמער זענען זיי שוין דאָ...

רחל לאָזט זיך נעהרט זיך אום צוריק.

— אויף אידישען קאָלבאַס זענט איהר א בעלן?
— אָך! — זאָג איך. — אַדרַבה, קויפט, קויפט קאָלבאַסען, איך האָב ליעב קאָלבאַסען.
— איהר מיינט דאָך אודאי ווארשעווער קאָלבאַסען?
— נו יאָ! — זאָג איך. — נעווהנליך, ווארשעווער!
— אזוי! — זאָגט זי. — וועט איהר מוחל זיין זיך דורכ־פאָהרען קיין ווארשעוו, וועט איהר דאָרט עסען ווארשעווער קאָל־באַסען. ביי אונז פארקויפט זיך כתריל־עווקער קאָלבאַסען, פון אונזער אייגענער כתריל־עווקער פאַבריק, באַדאַרף מען האָבען צו זיי אַייזערנע צייהן! שניידען מיט א מעסער איז אונמעגליך,

— וואו האָט איהר געזעהן — זאָגט זי — נאָך האַלבען טאָג באָרשטש? אַ באָרשטש דאַרף זיך קאָכען — דאָס ווייסט איהר, צי ניין?

— אַלסדינג — זאָג איך — באַדאַרף זיך קאָכען.

— אַבי איהר ווייסט, — זאָגט זי — איז גוט!

— נו, — זאָג איך — איז קיין ראָסעלפלייש אויך ניטאָ?

— פון וואַנעט — זאָגט זי — האָט זיך גענומען אַ ראָסעל־פלייש? ס'איז געווען אַ ראָסעלפלייש, האָט מען איהם אויפ־געגעסען.

— נו, — זאָג איך — לאָז זיין אַ יויך!

— מיט וואָס, — זאָגט זי — ווילט איהר, זאָל זיין די יויך? מיט מאַנעגרייפּלעך, מיט אַ מצה'לע, צי מיט מאָנדלען (אַ פּתח פַערבייט זיך ביי איהר אָפט אויף אַ קמַץ).

— לאָז זיין — זאָג איך — מיט וואָס איהר ווילט, אַבי אַ יויך!

— אויף ווען, — זאָגט זי — ווילט איהר, זאָל זיין די יויך?

— וואָס הייסט, — זאָג איך — אויף ווען? אויף באַלד!

— וואָס הייסט, — זאָגט זי — אויף באַלד? איהר ווילט דאָך מסתמא אַ יויך זאָל זיין פון עוף? וואָסער טעם האָט אַ יויך אָהן עוף? און איין עוף באַדאַרף מען ערשט חאַפּען, שיקען צום שוחט, אָפּפליקען, מאַכען, זאַלצען, אָפּגיסען, אויסווייקען און צו־שטעלען. עס קאָן אַרויסקומען הלואי אויף דער נאַכט.

— גיט זשע מיר אַזוי — זאָג איך — וואָס ניט איז: אַ שטיקעל פלייש, אַ ביסעל זופּ, אַ פּרעזשעניצע פון עטליכע אייער, אָדער עפּיס געזאַלצענס, טאָמער האָט איהר?...

— אַ מאָדנער איד! — רופט זי זיך אָן צום אַלטען. — אַלסדינג גלוסט זיך איהם... אַ הערינג, אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך מאַכען.

— לאָז זיין אַ הערינג, — זאָג איך — אַבי גיכער.

— ווי אַזוי ווילט איהר? — זאָגט זי. — מיט אַ ציבעלקע?

— פון וואַנען — זאָג איך — האָב איך זי געזאָלט קענען, אַז איך בין דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען אין כתריל־עווקע?

— הערסט! היינט וואָס זשע — זאָגט ער — פרעגט איהר זיך נאָך אויף שרה'ן?

— איך פרעג נאָר ניט אויף שרה'ן. — זאָג איך. — איך פרעג, צי דאָ איז דער רעסטאָראַן „שרה אינדיק", וואָס סע שטעהט אויפגעשריבען אויף דער וואַנט? איך וויל עפּים עסען.

— עפּים עסען? — מאַכט ער צו מיר. — הערסט! היינט וואָס זשע שווייגט איהר? רחל! רחל!

און עס בעווייזט זיך אַ שווארצ'חנ'עוודיג ווייבל מיט שווארצע לאַבענדיגע אויגעלעך, מיט פערקאַטשעטע ארבל און מיט מעהל אויף די הענד, אויפ'ן פאַרטוך און אויפ'ן פּנים.

— וואָס איז שוין ווייטער? — רופט זיך אָן דאָס שווארצ'חנ'עוודיגע ווייבל, טהוט זיך אַ וויש די נאָז מיט'ן ארבל, וואָס אויף דער זייט עלענבויגען. — מע לאָזט ניט איבערזיפען די מעהל! אַלע מינוט: רחל! רחל!

— זיי וויל'ען עפּים עסען. — מאַכט צו איהר דער אלטער און הערט ניט אויף צו פאַטשען דעם מאַטראַץ.

— עפּים עסען? — רופט זיך אָן דאָס ווייבל מיט אַ מאָדנע מין געזאָנג, ווי מען איז מְעביר די סדרה, און טרייסעלט־אוים דעם פאַרטוך און פערשיט מיר די אויגען מיט מעהל. — וואָס וויל'ט איהר עסען?

— וואָס האָט איהר? — זאָג איך צו איהר מיט'ן זעלבען ניגון, וואָס זי.

— וואָס וויל'ט איהר? — זאָגט זי נאָך אַ מאָל מיט'ן אייגענעם ניגון.

— וואָס איך וויל? — זאָג איך. — המ... פיש איז דאָ ביי אייך געפיל'טע?

— נאָכ'ן מארק פיש? — זאָגט זי — אַ שענע מעשה!

— נו, לאָז זיין באַרשטש, — זאָג איך — אַז ניט קיין פיש.

III.

כתריל'עווקער רעסטאָראַנען.

„כשר! בכאן עסט מען פריש און וואַלוועל! שרה אינדיק".

איבערגעלייענט אזא מין אויפשריפט, קלעטער איך אַרויף, אויף גלוטשיגע טרעפ, אויפ'ן צווייטען שטאָק פון א רויטען נאַקעטען מוער, און חאָטש די ריחות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף די טרעפ, זענען עפּים ניט אזוי אַנגענעהם פאַר דער נאָז, נאָר א הונגעריגער מאָגען קלויבט נישט איבער.

— וואו איז דאָ ערגיץ שרה אינדיק? — טהו איך א פרעג ביי אַיין אַלטען אידען מיט א געל פּנים, וואָס זיצט אויף דער ערד און פּערריכט אַיין אַלטען מאַטראַץ.

— ווייט! — מאַכט צו מיר דער אַלטער און טהוט א פּאַטש דעם מאַטראַץ, און עס געהט פון איהם א גרין רויכעל.

— אַוועקגעפאָהרען? — פרעג איך איהם.

— אַוועקגעפאָהרען! — מאַכט צו מיר דער אַלטער און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ. — אַוועקגעפאָהרען אויף אייביג!...

— געשטאָרבען? ברוך דיין אמת! — זאָג איך און וויל מיך אַרויסחאַפּען צוריק.

— יאָ, — מאַכט ער — געשטאָרבען. ערב פּסח ווערד זעכס יאָהר, אז זי איז געשטאָרבען. גלויבט מיר, איך האָב זי נאָך נישט פּארגעסען אויף קיין מינוט אפילו! ווי קאָן מען דען אַזעלכעם פּארגעסען? איהר קאָכען, איהר באַקען, איהר באַגעהן זיך מיט דער וועלט, איהר רעדען מיט א מענטשען און איהר צוטרעפען מיר מיין שגעון! נאָר איך פּארשטעה ניט — איך באַדאַרף אייך דערצעהלען? איהר האָט דאָך זי מסתמא געקענט?

מיט משונה־מאָדנע קולות, וואָס לאָזען זיך אויס, מיינסטענס, מיט א גראָם:

א מכה, א צרה! א שלאָק, א כפרה!
איין אויסגוס, א קללה! א קלאָג, א ילללה!
א פייער, א שרפה! א מהומה, א מגפה!...

— איהר וועט עסען מיט'ן בעל־הבית און מיט דער בעל־הבית'טע? — מאכט צו מיר נח דער שווייצאר אויף דער טיר. — צי איהר וועט גאהן עסען אין א רעסטאָראַציע?

— אין א רעסטאָראַציע! — זאָג איך. — אין א רעסטאָראַציע!...

ישמחו ב־
מלכותך שו־
מרי שבת ו־
קוראי עונג !...

און דאָס כאָהר צעטיילט זיך אויף צווייען ; איין האַלב כאָהר זינגט :

טוראַרירל ! טוראַרירל !
טוראַרירל ! טוראַרירל !

און דאָס אַנדערע האַלבע כאָהר האַלט־אונטער :

פּים־פּאָם !
פּים־פּאָם !
פּים־פּאָם !

און פון דער אַנדערער זייט הערט זיך א געזאַנג פון די „אַקטעיורען" :

פּי־סע־לעך !
און פּי־סע־לעך !
און לעבעדיגע !
פּי־סע־לעך !
אויף מיר אזא יאָהר !...

אויף דער משרת, וואָס פּוצט די שטיוועל הינטער מיין טיר, טהוט אַלע מאָל א שפּיי אויפ'ן בערשטעל און זינגט א ליעדעל :

האָב איך א שוויעגער,
האָט זי איין איי־איי־איי־דעם !
שלאָנט ער איהר טאַכטער,
ציטערט דער ביי־איי־איי־איידעם !

און נאָך א געזאַנג לאָזט זיך הערן : א קול פון א אידינע, וואָס זי שעלט דעם מאַן. דאָס זוכט די בעל־הבית'טע דעם בעל־הבית אין אַלע נומערען, און הערט ניט אויף צו שעלטען איהם

מיט'ן בעל־הבית אַביסעל העכער, ס'איז ביי זיי קאַלי די שמיעה, זיי הערען ניט רי וועלט...

איך רוק זיך צו צום בעל־הבית גאַנץ נאָהענט און שרייי איהם אויף אַ קול גלייך אין אויהער אַרײן:

— איך פרעג, פאַר וואָס הייסט עס עפּיס אייער האָטעל מיט אזא מאָרנעם נאָמען?

— וואָס שרייעט איהר אזוי? — מאַכט ער צו מיר. — איך בין ניט טויב! א מאָדנער נאָמען, זאָגט איהר? מיט וואָס איז ער אזוי מאָדנע? „אינטאַליע" איז גוט? „פּאַרטוגאַליע" איז גוט? און „טערקאַליע" טויג ניט?! יענע אַלע נעמען האָט מען פאַרחאַפּט פריהער, האָב איך א נאָמען געגעבען נאָכ'ן טערק... יאָ, איז וואו האַלט איך? קעשעניעוו! און די מענטשען?... ביי אונז אין בעסאַראַביע, הערט איהר, זענען גאָר אַנדערע מענטשען! ביי אונז אין בעסאַראַביע עסט מען גאָר אַנדערש... ביי אונז אין בעסאַראַביע, אז מע זעצט זיך עסען, דערלאַנגט מען, הערט איהר, צו אַלעם ערשטען די שענע פיש פונ'ם שענעם טיף. נאָכדעם — „קאַרע", דאָס גוטע, דאָס פעטע שטיקעל „קאַרע". נאָכדעם ניט מען אויף דעם גרויסען טעלער די שענע די ריינע מאַמעליגע, וואָס מע שניידט דאָס מיט'ן גרויסען פאָדעם אין דער בריט. נאָכדעם דערלאַנגט מען די פרישע די הייסע פאַמפּושקעס, און מע פאַר־טרינקט מיט דעם אמת'ען ריינעם בעסאַראַביער ווין, און מע פאַרבייסט מיט דעם רעכטען, דעם גוטען נאָהוט... אזא מין אַרבעם...

און דער בעל־הבית בשעת מעשה בעלעקט זיך און מאַכט מיר איין אַפּעטיט צום עסען, און בשעת דער בעל־הבית רעדט פון די בעסאַראַביער מאכלים, לאָזט זיך הערען פון איין זייט א געוואַנג פון א ליטווישען חזן, וואָס ציקעלט זיך, שרייעט און מאַכט מאָדנע העויות:

— א דאנק! איך קאן באשטעהן! — מאכט צו מיר דער בעל־הבית און זעצט זיך אנידער און פיפקעט פונ׳ם ליולקע־ציבע־קעל. — פון וואנען קומט א איד? פון יעהופעץ? איך האב דארטען א באקאנטען אין יעהופעץ. דאם הייסט, ער זיצט שוין ניט אין יעהופעץ — ער איז אריבערגעפאהרען פון דארטען שוין לאנג, איך האב מורא, אויב ניט א יאהר אכטצעהן, און אפשר טאקי אלע נייענצעהן... קיין אדעם, זאגט מען, איז ער אריבער־נעפאהרען; ער האט דארטען קרובים אין אדעם, ס׳איז ביי זיי א קאנטאר פון ווייץ. צוויי קאנטארען, איינע אין אדעם, די אנ־דערע אין ניקאלאיעוו... די אדעסער קאנטאר מאכט נישקשה, נאר די ניקאלאיעווער קאנטאר מאכט ניט אזוי גוט, מחמת ניקאלאיעוו איז צינד געשלאגען, שטארק געשלאגען, איבער פעאדאסיע, זאגט מען, איבער דעם „פארט", וואם מע האט געמאכט אין פעאדאסיע. ס׳איז היינט א גאנצע שטאדט געוואהרען פעאדאסיע. איך האב אין פעאדאסיע אויך באקאנטע. א פיינע שטאדט, זאגט מען, פעאדאסיע!...

איך זעה, אז ס׳איז א מעשה אהן איין עק, פאל איך איהם אריין אין די רעד און טהו איהם א פרעג:

— וואם האב איך אייך אין זינען געהאט צו פרעגען? יא. פאר וואם האט איהר א נאמען געגעבען אייער אכסניא „האטעל טערקאליא"?

— איך געדענק נאך פעאדאסיע — ענטפערט מיר דער בעל־הבית — פאר א קליין שטעדטעל... איך בין אליין, פארשטעהט איהר מיך, א דארטיגער, א בעסאראביער בין איך, פון בעסא־ראביע, פון א קליין שטעדטעל דובאסאראי. דאם הייסט, געבאראן בין איך פון בעלץ... איהר זענט געווען א מאל אין בעלץ? א פיינע שטאדט בעלץ. נאר ווי קומט זי צו קעשענייעוו?...

— גוט מארגען געלץ, רעטאך טראג איך! — מישט זיך אריין נח דער שווייצער פון דערווייטען. — איהר מעגט רעדען

— פון וועמענ׳ס וועגען איז דאָס אזוי פיעל פּראָוויזיע? — פרעג איך איהם.

— וואָס האָט איהר יסורים? — זאָגט נח. — פּאר די הינט וועט מען דאָס חלילה ניט ארויסווארפען. פּארהאן, קיין עין־הרע, ווער ס׳זאל עסען. איך אליין האָב זעכס פּיקערס אייגענע, אחוץ צוויי פּרעמדע יתומים נעבאך... זאָגט מיר בעסער, וואָס זעגט איהר פּאר א מאָדנע בריאה אזעלכע? איהר דארפט האָבען זאָקען, האָט איהר ניט געקאָנט זאָגען מיר? ניט דוד׳ען שפּאן, ער זאל אייך געהן ברענגען זאָקען?

— ווער האָט איהם געהייסען — זאָג איך — ברענגען זאָקען?

— איך וויים ניט, — זאָגט נח — ווער עס האָט איהם געהייסען; איך האָב איהם געווייס ניט נעהייסען! דוד׳ען־נגב וועט אייך ברענגען זאָקען, וועט זיין וואָס צו זעהען! כתריעווקער זאָקען!...

ביי די וועלטער עפענט זיך אויף די טיר און עס קומט אריין א געפּאָקט אידעל מיט רויטע באָקען, מיט א פערשוויצט פּנים און מיט א ליולקע־ציבעלע אין מויל. איך מאָך ניט קיין לאַנגע שהיות, נעם איהם אָן ביי דער האַנד און ווייז איהם די טיר.

— געהט אייך נעזונטערהייד מיט אייערע זאָקען צו אלדי נוטע יאָהר! איך דארף ניט קיין זאָקען!

— גאָט איז מיט אייך! — רופט זיך אָן צו מיר נח דער שווייצער. — וואָס טרייבט איהר זיי? דאָס איז דאָך אונזער בעל־הבית פּונ׳ם האָטעל!...

— אזוי נאָר? האָט קיין פּראיבעל ניט. — זאָג איך צו איהם און נעב איהם אָפּ שלום, און טראָג איהם אונטער א כעלקעל. — איך האָב נעמיינט, דאָס זעגט איהר יענער איד, וואָס איז אוועקגעלאָפען מיר ברענגען זאָקען. איין אומגליק! מע האָט מיך פּארוואָרפען מיט זאָקען! א מבול פון זאָקען! זיצט, איך בעט אייך.

— וועד האָט אויך נעזאָגט, — זאָג איך — אז איך קויף זאָקען? איך בין ניט נעקומען נאָך קיין זאָקען, איך דאַרף ניכ קיין זאָקען!

נאָר די אידענע העמ ניט וואָס איך רעד און טהוט זיך איהרס: זי מאַהלט, ווי א מיהל.

— מיינע זאָקען האָבען א שם אויף גאַנץ כתריעווקע! קוקט אָן א זאָק!... וואָס זאָגט איהר אויף דעם זאָק?

— אָבער אין גאָטעס ווילען! — שריי איך. — איך קויף ניט קיין זאָקען! איך דאַרף ניט קיין זאָקען!

— אָט ליגען דאָ — זאָגט זי — ביי אייך זאָקען!

— דאָס האָב איך געבראַכט זאָקען אויף צו פאַרקויפען! — זאָג איך און בענלייט־אַרויס די אידענע און פערשלים די טיר, טאָ־מער טראָגט מען מיר זאָקען.— וועד קלאָפט דאָס?

— ס'איז איך! — ענטפערט מען מיר פון יענער זייט טיר.

— וועד איז דער „איך"? — פרעג איך און האָב מורא עפענען די טיר, טאָמער טראָגט מען מיר זאָקען. — וועד קלאָפט דאָס?

— דוד. — ענטפערט מען מיר.

— וואָסער דוד?

— דוד שפּאָן.

— וואָסער דוד שפּאָן?

— דוד שפּאָן דער קאָמיסיאָנער!

— וואָס דאַרפט איהר? — פרעג איך איהם. — אפשר זאָקען?

— איהר דאַרפט — זאָגט ער — זאָקען? אָט טהו איך א שפּאָן צוויישען די קלייטען און ברענג אייך זאָקען!

— ניין! ניין! — שריי איך. — איך דאַרף ניט קיין זאָקען! איך עפענ־אויף די טיר, קומט מיר אקענען נח דער שווייצאר, אָננעלאָדען מיט בולקעס און מיט בייגעל, מיט קיכלעך, פּלעצלעך, קאַרושיקלעך און פרענזעלען.

ביי יענעם! איך בין אויך א איד איין אַרעמאַן און א מטופל מיט קינדער, צוויי אינגלעך אין דער „אוטשיליטשטשע", איינער איז ביי א בעל־מלאָכה און די קלענערע אין חדר... א דאנק אייך. זייט געזונט. נאָט זאָל אייך באגלוקן!..

נאָך דעם אידען קומט־אָן איין אנדער איד. א הויכער, א דאַרער, מיט איין איבערגעשראָקען פנים.

— אויב איהר ווילט פאַרדיענען א מצוה, איהר זאָלט פאַרשפאַרען פאסטען תשעה־באָב, נעמט־צו ביי מיר א רעשטל אין גלייכען געלט. פאַרבליבען ביי מיר זאָקען א פאָר טוץ.

— איך דאַרף ניט קיין זאָקען! — זאָג איך. — איך האָב שוין נענוג זאָקען.

— איך גיב זיי אייך אָפּ אונטער'ן קרן. — זאָגט ער. — איך דינג מיך מיט אייך ניט. וויפיל איהר ווענט געבען, גיבען זאָל אייך נאָט געזונט און לאנגע יאָהר!... איך האָב א זוהן אין גימנאזיע, ענדיגט ער היינטיגס יאָהר, ווי שטודיערען אויף דאקטאָר. „דו וועסט שוין פאַרשפאַרען, — זאָגט ער — טאטע, אזוי האָ־רעווען. דעמאָלט האַרעווען ווי איך שוין, און דו וועסט שוין, זאָגט ער, אביסל אפרוהען"... אזוי זאָגט ער צו מיר, מיין זוהן. נאָר דערווייל מוז מען איהם אונטערהאלטען מיט א דרייער־ל, חאָטש ער פאַרדיענט שוין, קיין עין הרע, אליין אזעלכע צעהן קאַרבען א חודש... בלייבט געזונט און זייט מצליח!

נאָך דעם אידען קומט אריין א אידינע מיט א טערקישער שאל און רעדט מיט א ניגון:

— דאָס זענט איהר דער אורח פון יעהופּעץ?

— יאָ, וואָס איז דען?

— איך האָב געהערט זאָגען, אז איהר זענט געקומען קיין כתריליעווקע קויפען זאָקען, האָב איך אייך געבראכט עטליכע טוץ זאָקען אויף א מוסטער. ביי מיר איז א פאבריקע פון זאָקען. שוין צעהן יאָהר, אז איך ארבייט זאָקען...

— א איד, — מאכט ער — א פרעמדער, ניט קיין היגער. איך האָב געוואָלט בעטען אייך אויף א מינוט אייער טלית־און־תפילין. מיינעם האָט מען אוועקגענג'עט ערשט נעכטען אט־דאָ, אויף דער סטאנציע.

עס עפענט זיך די טיר און עם שטעקט זיך אריין נאָך א קאָפּ אהן א היטל און רעדט אויף עטליכע לשונות מיט א מאָל:

— ראזניך טאוואראָוו, פּאני! זאָקען גוטע! רענקאוויטשקי זיעמני, בעסטע ווארע וואָלוועל! בחצי־חנם, יאָ באָגא קאָחאָם!... קויפט אייך זאָקען חאָטש א האלב טוץ!... לאָז אייך נאָט געבען נעזונט!... איך האָב ניט נעוואוסט ווער איהר זענט, וואָרום סע מאכט זיך א מאָל, מע טרעפט־אָן אויף א פּריץ און מע רעדט צו איהם אוועק א שעה כסדר אויף אונזער אידיש לשון, חאפט מען א פסק. האָב איך מיך מיישב נעווען, איך וועל מיך פּרובען אויף פּויליש, אויף רוסיש, אויף דייטש; איך פּאַרשטעה, דאנקען גאָט, עטליכע שפּראָך... הענטשקעלעך א פּאָר גוטע, וואַרעמע, ווילט איהר ניט?... איך בין, ווי איהר זעהט מיך, געווען אמאָל א גרויסער סוחר, געפּאָהרען אויף די גרעסטע ירידים: קיין יאַרמעלינעץ, קיין פּראָסקוראָוו און קיין פּאָלטאָווע... מעהר, הייסט דאָס, ווילט איהר נאָר ניט? זייף א שטיקעל? א קעמעלע א גוטס, פון די אנטיקען? ניין? א דאנק אייך פּאר'ן פּדיון. מיינע קינדער וועלען זיך מחיה זיין... אפשר וועט איהר פּאָרט קויפען א בער־שטעל א גוטס? אָדער א שניפּס א שענס? אָדער נאָך א האלב טוץ זאָקען, וועל איך אייך אָפּגעבען וועלווועלער. ניין? איהר ווילט ניט? האָט זשע אייך א גוטען תמיד!...

דער איד חאפט דאָס היטעל און געהט־אָווע. עס קומט־אריין איין אַנדער איד, שוין מיט א היטעל.

— קויפט ביי מיר זאָקען, פּעטער, גוטע זאָקען, וואָלוועל!

— איך דארף ניט קיין זאָקען. — זאָג איך. — א דאנק!

— וואָס הייסט — זאָגט ער — איהר דארפט ניט קיין זאָקען? אָס האָט איהר דאָך נאָר־וואָס געקויפט א האלב טוץ זאָקען

ערשט דאָ האָב איך דערזעהען א גרויסען בחור'ען, מיט גרויסע גוט־אָנגעשמירטע שטיוועל, און איך האָב שוין פערשטאַנען, פון וואַנען דער ריח געהט... די פּעטש, וואָס דער לאַקעי האָט געחאַפּט פון'ם שווייצער (דאָס האָט ער זיי געחאַפּט), האָט ער גאָנץ פיין אַראָפּגעלאָזט אין קעשענע, אָפּגעווישט די ליפּען, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען, אויפגעעפענט די לאָדען, א קוק געטהאָן אויף מיר און צעלאַכט זיך.

— זעהט נאָר זעהט! — מאַכט צו מיר דער שווייצער. — טאָמער וויסט איהר, וואָס איז מיט איהם דער געלענדער? סע שטופט איהם הנאה די פּעטש אויפ'ן ניכטערען האַרצען! משה־מרדכי הלך, מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! דו פּאַסקודנער בחור! דו קאַרטאָפּליפרעסער! דו לאָקשענשלינגער! דו בייגעלחאַפּער!...

און נח דער שווייצער דערלאַנגט איהם א טראַסק אין האַלז־און־נאַקען און וואַרפט איהם ארויס אויף יענער זייט טיר.

— א גאָנץ עהרליכער בחור! — מאַכט צו מיר נאָכדעם דער שווייצער. — נאָר אַבּיסעל א פּויליער, האָט א האַרטען שלאָף. אָהן פּעטש וועט איהר איהם ניט אויפוועקען בשום אופן! האַרעווט נעבאָך, ווי איין עזעל! וואָס ער פּאַרדיענט — גיט ער אָפּ דער שוועסטער. קוים גע'פּועל'ט ביי איהם, ער זאָל זיך מאַכען א פּאָר שטיוועל... וואָס וועט איהר זיך עפּים הייסען געבען צו דער טיי? פּריש געבעקס, אייערביגעל, קאַרזשיקלעך מיט מאָהן, אָדער גאָר כתריל'עווקער פּרענזעל'ען?

און נח דער שווייצער דרעהט זיך אויס און ווערד פּערשוואונדען.

— פּעטער! איהר זענט שוין א געדאַוועטער? — מאַכט צו מיר עמיצער און שטעקט אריין א קאָפּ אין דער טיר.

— וואָס געהט דאָס אייך אָן? — פּרעג איך איהם.

— איך האָב צו אייך א בקשה. — מאַכט ער.

— ווער זענט איהר? — פּרעג איך איהם.

— ווי איהר וויל׳ט אייך! — מאכט צו מיר נח דער שוויי־צאר. — איך קאן אייך געבען איין אנדער נומער, די ברירה איז ביי אייך; נאר אז סע וועט אייך זיין דאָרט ניט אזוי דאָסיג, זאל׳ט איהר צו מיר נאכדעם קיין טענות ניט האבען.

— וואס הייסט — זאג איך — „ניט אזוי דאָסיג“?

— למשל, — זאגט ער — טאמער וועט מען אייך בייסען.

— וער — זאג איך — וועט מיך בייסען?

— וער וועט אייך בייסען? — זאגט ער. — איך וועל אייך ניט בייסען; עס וועל׳ען זיך שוין געפינען אזעל׳כע, וואס וועל׳ען אייך בייסען. מע האט ניט לאנג, ערב פסח, געריניגט, נאר עס העל׳פט ניט, קיין קעראסין אויך ניט...

— אויב אזוי, — זאג איך — לאז שוין זיין מיט געזאנג...

און נח דער שווייצאר פיהרט מיך אריין אין א פינסטער חדר מיט א משונה־מאדנע ריח פון פרישע פעל, נאר־וואס אויסגעמאכ־טע, און פוי׳ל אוגערקעס מיט מאכארקע. און איידער איך קוק מיך ארום, וואו איך בין אין דער וועל׳ט, חאפט נח עפים א זאך און הויבט דאס אן צו פאטשען, ווי מע פאטשט א ווייבען קישען, בשעת מע וויל עמיצען מאבען א גוט געל׳ענער, ער זאל הנאה האבען. בשעת פאטשען רעדט נח צו זיך אליין און שעל׳ט עמיצען מיט טוידטע קל׳לות:

— דו יאל׳ד איינער! דו ים־קאטער! דו אקסענהארן! אט געב איך דיר א שמיר איבער׳ן טשאל׳ענט־ברעטל׳ און מאך דיר קאל׳י די יאסל׳עם! די גאנצע וועל׳ט פאהרט פונ׳ם באהן, און ער איז אריין מיט די שטיוואל׳עם אין בעט, זיך צעל׳עגט, ווי ב׳י׳ם טאטען אין ווייננארטען, און חאל׳יעט אין דער קרענק! א שענער לאקעי! קראנק געווען ביז אהער עפענען די לאדען! צי שטעל׳ען דעם סאמאווער? צי אפפוצען די אקטעיורען די שטיוועל׳? צי אויפראמען ביי׳ם חזן מיט די זינגערל׳ך? משה־מרדכי הלך, מיט׳ן קאפ אין דער ערד!

II.

כתרי־עווקער האָטעלען.

— אויב איהר ווילט, סע זאָל זיין וואָלוועל און ס'זאָל לאָפֿ־טשען, וועל איך אייך פֿאַרפֿיהרען אויף א רעכטע סטאַנציע! — מאַכט צו מיר מיין בעל־עגלה און פֿיהרט מיך צו א צווייגפֿאַרענ־דיגער שטוב מיט אָפּגעקאָלופֿעטע וועגד, און איך לייגן־איבער איין אויפשריפט מיט גרויסע אותיות: „האָטעל טערקאָליא". מיין בעל־עגלה קלאָפּט מיט דער בייטש אין טהיר און שרייט אויף א קול:

— נח! נח! וואו ביזט דו ערגיץ אין אלדי רוחות? עפען! איך האָב דיר געבראַכט א העכט!...

אויף דעם געשריי עפענט זיך די טיר און עם בעווייזט זיך א אידעל, וואָס מע רופט איהם נח, דער שווייצאַר פון'ם האָטעל ער חאַפּט מיין טשעמאָדאַנטשיק, פרעגט מיך ניט, און טראָגט־אָס ארויף אויף די טרעפּ, גלייך אויפ'ן אויבערשטען גאָרען, און טהוט מיך א פרעג:

— וואָס פאַר א נומער, למשל, ווילט איהר? מיט געזאַנג, צי אָהן געזאַנג?

— וואָס פאַר א געזאַנג? — זאָג איך.

— פון די אַקטעיורען. ביי אונז שטעהען די אַקטעיורען פון'ם אידישען טרעיאַטער, און אַקענען שטעהט ביי אונז א חזן פון דער ליטא מיט צוועלף זינגערלעך. געקומען צו פאָהרען אוין שבת. מע זאָגט, אז ס'איז ניט קיין שלעכטער חזן. נאָר איין אַנטיק פון א חזן!

— עס קאָן זיין, — זאָג איך — א ער איז איין אַנטיק פון א חזן, נאָר איך בין אייך מוחל. איהר גיט מיר בעסער אָהן געזאַנג.

איך נעם מיין טשעמאדאנטשיק אין די הענד אריין און לאז מיך געהן מחילה צו־פוס; פאהרען־אן פון הינטען חברה בעלי־עגלצים מיט א פייף מיט א הוק און מיט א געלעכטער.

— אהא? דער רבי האט ניט געוואלט עסען קיין טייגלעך מיט פאסאלים? איהר האט נישט געוואלט פאהרען מיט קיין פראסטען בעל־עגלה? מיט'ן „טראמבעליק" האט זיך אייך גע־גלוסט? אייער גליק, וואס איהר זענט נאך ארויס גאנץ, נישט נעמאכט פון אייך קיין פרעזשעניצע... קריכט שוין אין בויד אריין, פעטער, מיט'ן טשעמאדאנטשיק, קריכט אין וואס פאר א בויד איהר ווילט, — ביי אונז איז יד אחת, א מכה בחברותה, וואס גאט ניט, אבי אינאיינעם... וויא, קינדער, וויא־וויא!...

איך קריך מיט מיין טשעמאדאנטשיק אין בויד אריין און פאהר־אריין קיין כתרילעווקע מיט גרוים פאראד.

וויעדער אַ קאַטאַסטראָפע? וויעדער אַ צוזאַמענפאָהרעניש? וואו זענען אַייערע אויגען? די פאַרשוינען — חאַפּט זיי דער וואַטענ־מאַכער! אַ גליק, וואָס די וואַגאָנעס ניט צעבראָכען. בקיצור, איהר מוזט זיך, קינדער, צעפאָהרען... רב כתריאל־סערדצע, נעמט, זייט מוחל, שפּאַנט־איבער דאָס פערדעל מיט'ן דישעל און פאָהרט צוריק אויפ'ן וואָקזאַל, און רב עזריאל וועט אַייך נאָכפאָהרען הינטען...

— וואָס איז עפּיס געפאַלען דער גורל אויף מיר? — זאָגט כתריאל. — לאָז עזריאל איבערשפּאַנען דאָס פערדעל און לאָז ער פאָהרען צוריק אין שטאָדט אַריין, און איך וועל איהם נאָכפאָהרען הינטען.

— רב עזריאל! — רופט זיך אָן דער קאָנטראָליר. — נעמט, זייט מוחל, שפּאַנט איבער דאָס פערדעל און פאָהרט צוריק אין שטאָדט אַריין.

— אָבער גאָר לאַ מיט אַ לאַנגע־כף! — זאָגט עזריאל. — איך קאָן באַשטעהן, אַז כתריאל זאָל איבערשפּאַנען דאָס פערדעל און פאָהרען צוריק צום באַהן. ער איז ניט חולה.

— איך זאָל וויסען, דער טוידט זאָל מיר זיין — זאָגט כתריאל — פאָהר איך ניט צוריק'

— איך זאָל וויסען, אַז איך נעם דאָ אַיין אַ מיתה־משונה, — זאָגט עזריאל — ריהר איך ניט פונ'ם אָרט!

— אַזאַ יאָהר! אַזאַ מזל! — מישט זיך אַריין די אידינע, חאַפּט דעם קאָשעק מיט עפּעל און קריכט אַרויס פונ'ם טראַמ־וואַי. — אַ שענער פאָהר! פּיטאַקלעך הייסען זיי זיך נאָך צאָהלען! ווען איך געה צו־פוס, וואָלט איך שוין זעכס מאָל געווען אין שטאָדט וואָלט איך! אַ „טראָמבעליק" האָבען זיי צוגעקלעהרט אין כתרי־לעווקע — טפו זאָלען זיי ווערען!...

„אַפּנים, — טראַכט איך מיר — אַז מע בעדאַרף נעמען ד' פּיס אויף די פּלייצעס און עולה־רגל זיין אין שטאָדט אַריין"...

— ווייסט דו וואָס? חאַפּט זיי בעני מיט זייערע ליניעס, מיט זייערע וואַגאָנעס, מיט זייער גאַנצען טראַמוואַי! געב נאָר אַהער, כתריאל־סערדצע, אַ ציגאַר־טיטון, טאָמער האָסט דו? ברע־נען זאָלען זיי מיט'ן טראַמוואַי אויף איין פייער! וואָס מאַכט עפּיס די אַלטע דיינע? שטילער געוואָרען אַביסעל?

— ווי לאַנג שמייסט מען זי! שטיל איז זי נאָר דעמאָלט, ווען זי שלאָפט. וואָס הערט זיך עפּיס ביי דיר?

— וואָס זאָל זיך הערען? מע מאַכט מיר אויף די „פּאָסטאָ־ראָנקעס". איך האָב מורא, איך וועל מיט זיי שלאָגען כפּרות...

— ווייסט דו ניט וואָס מע טהוט, בהמה? דו שלאָג בעסער מיט זיי בלאַט; נעם זיי אויפ'ן „דראָנזשיק", אַזוי ווי איך, וועלען זיי געבען האָבער.

— געבען זאָל זיי גאָט קרענק מיט קדחת אַ גרויס מעס־טעל!... וואָס טהוט עפּיס דער „באולאַנער" דיינער? ער געהט שוין ביי דיר אין פּריסטיאַזש? צי נאָך ניט?

— לאָז ער דיר געהן אין גאָט'ס ערד! ער האָט מורא פאַר אַ בייטש און מאַכט „לעמעל"... אַ שוועבעלע האָסט דו? געב פייער!

און אָט לאָזען זיך אַריין ביידע קוטשערס אין אַ לאַנגען שמועס אויף בעל־עגלה־לשון, ווי די גרעסטע גוטע ברידער. אויך ביידע קאָנדוקטאָרס פערבינדען צווישען זיך אַ שמועס גאָר פריינדליך, ביז עס קומט אָן וועלוועל קאָנטראָליר, פרייליך פונ'ם קאַסירער'ס ברית, און מאַכט אַ געפּילדער:

— אַ רוח אין אַייער פאָרענט און מיטען אַריין! איהר האָט זיך שוין וויעדער פאַרביטען מיט די יוצרות? אַייער גליק, וואָס איך בין היינט אַביסעל אויפגעלעגט פונ'ם ברית, וואָס אונזער קאַסיר מאָטי האָט געמאַכט... הערט איהר, קינדער, האָט ער גע־מאַכט אַ ברית — זאָל אַ רוח אין זיין טאַטען אַריין! ניט אומ־זיסט זיצט ער ביי דער קאַסע... איך וואָלט אויך אַ בעלן געווען! אַ סך בעסער ווי זיין אַ קאָנטראָליר, נאָכלויפען נאָכ'ן וואַגאָן, ווי אַ הונט!... אידען! וואָס האָט זיך דאָ ביי אַייך געטראָפען?

הערש דרדקי ביזט דו געווען, געטראָגען די קינדער אויף די פּלייצעס אין חדר אַריין מיט א טעפּעלע אָנבייסען, — היינט וואָס דערצעהלסט דו מעשיות: „ביללעט — שמיללעט"?

— וואָס זאָגט איהר צו מיינע גליקען? — מאַכט צו מיר יוסיל און זעצט זיך צו צו מיר. — אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי דאָ אלע אזעלכע פּארשוינען. ווער עס האָט געלט און קאָן צאָהלען — דער געהט צו־פוס, און ווער עס האָט ניט און קאָן ניט צאָהלען — דער פאָהרט מיט'ן טראַמוואי, און געה לעב, האַלט־אויס איין אלטע מאַמע מיט א שוועסטער איין אלמנה... איהר זעהט א פּאָר שטיוועל? (ער ווייזט מיר די שטיוועל) זיי בעטען עסען...

פּלוצים הערט זיך א טראַסק, א קלאַפּ פון צוויי דישלעס, א חראָפּען און א סאָפּען פון צוויי פערד. דאָס האָבען זיך בעגעגענט צוויי וואַגאָנעס אויף איין ליניע, דער אָהער, דער אָהין. און עס הערען זיך קללות:

— א חלירע! א מיתה משונה! סע זאָל ארוח אין דיין טאַטענ'ס טאַטענ'ס טאַטען אריין ביז אָדם הראשון געפלויגען געוואָרען!...

— ווער דערוואָרגען מיט'ן דישעל, און לאָז זיך דיר שטעלען דאָס מויל אויף א זייט! א רוח אין דיין טאַטענ'ס טאַטען! דו ביזט בילכער!

— וואו זענען דיינע אויגען, דו ממזר? זעהסט, אז איך פאָהר רעכטס — נעמט מען זיך לינקס!

— וואו שטעהט דאָס געשריבען, דו פּאָרך איינער, אז דו באַדאַרפסט פאָהרען רעכטס און איך לינקס? טאַמער איז גאָר איבערגעקערט דעם פּעלץ אויף דער אנדערער זייט: איך רעכטס און דו לינקס?

— בהמה, דערויף איז דאָך פּארהאַן צוויי ליניעס; איך אָהער און דו אָהין!

— ביזט אליין א פערד! וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז דו אָהער און איך אָהין?

פון יענעם אידען, וואָם יענער מעג פֿאָרען אָהן א בילעט און דער טאָר ניט? באשר יענער טראָגט א טולופּעל, און דער געהט נאָקעט! ער וועט דיר אָפּניצען א שטיקעל בענקעל וועט ער דיר? צי דו מיינסט, מע וועט דיר שטעלען א גאָלדענע מצבה וועט מען דיר?

— וואר בעט אייך, איהר זאָלט זיך אַרויסשטעלען פּאָר א מליץ־יושר'טע? — רופט זיך אָן צו איהר יוסיל קאָנדוקטאָר. — וואָם גלייכט איהר זיי צו יענעם אידען? יענעם אידען קען איך: ער איז א טאָטעניס א קינד, נעבאך א געפּאָלענער. און זיי (ער וווייזט אויפֿן געפּרוירענעם) — איך וויים וואר זיי זענען? עפּים איין אַרעמאָן, א שלעפּער!

— נו, און אז איין אַרעמאָן, איז וואָם? — שטעלט זיך אויף די אידענע פון די עפּעל. — באדארף מען איהם וואַרפּען? וואָם איז פּאָר א וואַרפּען וואָם? זעה נאָר, וואָם ער האָט דאָ חוטא־בענל געוועז! דאָם פערדעל געהט דאָך במילא אין שטאָדט אַריין, וועט זיצען נאָך א איד! עלעהיי, לאָז זיך דיר דאָכטען, אז דו האָסט שוין צוגענומען נאָך א פּיטאָקעל, נו? וועסט דו זיי שוין פּעט מאכען דערמיט די ויוך וועסט דו?

— אז מע פרעגט אָבער ביי אייך קיין עצות ניט! — מאכט צו איהר יוסיל קאָנדוקטאָר. — איהר גיט בעסער אהער אייערם א פּיטאָקעל און נאָט אייך א בילעט!

— אוי! אידען! — חאפּט זיך אויף די אידענע, טהוט א פּאָטש איבער די קלײדלעך. — איך האָב אָבער געוואוסט, אז ער וועט זיך טשעפּען צו מיר אויך! איך זאָל אזוי האָבען אַלדאָם גוטס, ווי איך האָב געוואוסט!

— וואָם זשע דען האָט איהר געמיינט? — זאָגט יוסיל קאָנ־דוקטאָר. — איך וועל אייך פיהרען אומזיסט?

— וואָם הייסט, דו וועסט מיך פיהרען? — מאכט די אידענע. — דער וואָגען פיהרט מיך, ניט דו פיהרסט מיך! ער האָט זיך אָנגעהאָנגען א מעשען קנעפּעל און קאָמאָנדעוועט! איך געדענק דאָך נאָך, אז דו ביזט געווען א באהעלפּער ביי לייזער־

— שמעתי! — ענטפערט איהם דער איד און הוקעט זיך אין די קוליעקעס אריין.

— וואָס טויג מיר אייער שמעתי? — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדוקטאָר מיט'ן האַרבען וואָרט. — נעמט־אַרויס, זייט מוחל, א פּיטאָקעל און נאָט אייך א בילעט.

— שא־שא! — מאַכט צו איהם דער געפרוירענער. — וואָס איז עפּעס מיט אזא ירגזון? קום איהם אָן, א גאַנצער יחסן!

— מאַכט ניט קיין אָנשטעלען — זאָגט צו איהם יוסיל קאָנדוקטאָר — און גיט אהער דאָס פּיטאָקעל!

— עט־נו! — מאַכט צו איהם דער געפרוירענער. — מיר וועסט דו, מאַהלט אייך, עפּעס אָפּלאָזען פון א פּיטאָקעל!

— מיינע צרות וועל איך אייך אָפּלאָזען! — זאָגט יוסיל קאָנדוקטאָר.

— האַלט זיך מיט זיי געזונטערהייט! — ענטפערט איהם דער געפרוירענער. — איך האָב גענוג אייגענע צרות.

— וועל איך אייך בעטען מחילה, איהר זאָלט זיך מטריח זיין אראָפּ פון'ם וואָגאָן! (צום קוטשער:) רב כתריאל, סטאָפּ! כתריאל דער קוטשער שטעלט־אָפּ דעם טראַמוואי און איז זיך ממש מחיה, און דאָס פערדעל — אודאי.

— זייט זשע מוחל, מיט דער רעכטער פוס! — זאָגט יוסיל קאָנדוקטאָר צום געפרוירענעם. דער געפרוירענער זיצט, טאַנצט מיט די פיס און רייבט זיך די הענד און ריהרט זיך ניט פון'ם אָרט.

— איהר וואָרט אויף כבוד? — מאַכט צו איהם יוסיל קאָנדוקטאָר. — איהר ווילט, איך זאָל אייך נעמען פאָר'ן קאָלנער און ארויסוואַרפען אויף דריי שפּענדלעך? לאָז קומען וועלוועל דער „קאָנטראָליר", ער איז ביי אונזער קאָסירער אויף א ברית, וועט איהר האָבען אייער פּסק. רב כתריאל, פּאַשאָל! — מאַכט ער צום קוטשער, און דער טראַמוואי פאָהרט ווייטער.

— נישטאָ קיין אמת אויף דער וועלט! — רופט זיך אָן פּלוצים די אידינע פון די עפּעל. — מיט וואָס איז דער איד ערגער

— איך קען איהם! — מאכט יוסיל קאַנדוקטאָר, טהוט אַ פייף צום קוטשער: — פּיאַ־אויט! רב כתריאל, פאַשאַל!

און מיר פאָהרען ווייטער.

— א בילעט! — רופט זיך אָן צו מיר דער קאַנדוקטאָר. — איהר זענט מיר עפּים ניט קענטליך; אַפּנים, ניט קיין היגער?... איהר רעכענט דאָ שטעהן לאַנג? קאָן איך אייך פּאַרפּיהרען אין א סטאַנציע, דוקא ניט קיין האַטעל, נאָר א ריינע, אָהן וואַנצען... און עסען וועל איך אייך אַנווייזען איין ערטעל, וואו עס וועט אייך קאָסטען וואַלוועל און איהר וועט האָבען הנאה.

איך דאַנק איהם זעהר און זאָג איהם, אז איך האָב דאָ בעקאַנטע. פּרעגט ער: וואַר זענען זיי, וואָס זענען זיי און וואָס איז זייער טהועכץ? איך טראַכט איהם אויס א נאַמען פון דער הגדה און טשעפּע מיך אָפּ פון איהם. ער לאַזט מיך צורוה און געהט־צו צום אידען מיט'ן טולופּעל און הייסט איהם נעמען א בילעט. דער איד מיט'ן טולופּעל קנייטשט מיט די פּליציעס:

— ווייס איך! איך האָב דען א גראַשען אפּילו ביי דער נשמה?...

— שוין דאָס דריטע מאָל הייגטיגע וואָך, אז איהר פּאָהרט אָהן א בילעט! — זאָגט צו איהם יוסיל קאַנדוקטאָר מיט פערדראָס.

— נו, בכן — זאָל איך געהן צו־פוס? צי זאָל איך געהן ערגיץ גנב'ענען פון דיינעטוועגען? — ענטפערט איהם דער איד מיט'ן טולופּעל אויך מיט פערדראָס.

יוסיל קאַנדוקטאָר טהוט א מאָך מיט דער האַנד און געהט אַוועק פון איהם צו יענעם געפּרוירענעם אידען, וואָס אָהן א טולופּ. יענער מאכט זיך ווי ער דרימעלט.

— הערט נאָר, זייט־זשע מוחל, א בילעט!

דער איד האָט זיך כלומרשט אויפגעהאַפּט פונ'ם שלאָף און רייבט א האַנד אָן א האַנד.

— א בילעט! — מאכט צו איהם נאָך א מאָל יוסיל קאַנדוקטאָר.

און דער קאָנדוקטאָר מיט'ן קוטשער פערדרעהען צו פּאַ־פּיראָסען.

— ווען וועלען מיר פאָהרען? — פרעג איך וויעדער ביי'ם קאָנדוקטאָר.

— היינט. — ענטפערט ער מיר גאַנץ קאַלטבלוטיג און גיט דעם קוטשער פעררויכערען.

איך וואַרט און וואַרט, ביז עס הויבען אָן ביסלעכווייז צענויפ־קלויבען זיך פּאַרשוינען. פריהער קריכט אַריין אַ איד מיט אַ צעריסען טולופּעל פון אַ מין רויכוואַרג, וואָס ס'איז שווער צו טרעפען, וואָס פאַר אַ חיה האָט געטראָגען די דאָזיגע פעל: זאָל איך זאָגען אַ פוקס — איז דאָס צו ווייס; זאָל איך זאָגען אַ קאַץ — איז דאָס צו רויט. נאָך דעם אידען מיט דעם צעריסענעם טולופּעל קריכט אַריין נאָך אַ איד אָהן אַ טולופּ, אַ געפרוירענער נעבאַך, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען, זיפצט און זוכט אַיין אָרט און זעצט זיך אַנידער ביי דער טהיר אין אַ ווינקעלע. נאָך דעם גע־פרוירענעם אידען קריכט אַריין אַ קאָשעק מיט עפּעל, און תיכף נאָכ'ן קאָשעק — אַ אידינע, אַיינגעוויקעלט אין דריי שאַלען, און אַלע דריי זענען צעפלאָכטען, און מע זעהט, אַז ס'איז איהר נעבאַך קאַלט.

— פיאָ־אויט! רב כתריאל, פּאַשאָל! — רופט זיך אָן יוסיל דער קאָנדוקטאָר צו כתריאל דעם קוטשער, טהוט אַ פייף, און דער טראַמוואַי ריהרט פונ'ם אָרט. ער געהט־אָפּ עטליכע טריט און שטעלט זיך באַלד אַנידער. עס עפענט זיך אויף דאָס טהירעל פונ'ם וואַגאָן און עס בעווייזט זיך אַ קאָפּ.

— נישט פאַרהאַן דאָ משה?

— וואָסער משה? — פרעגט יוסיל קאָנדוקטאָר.

— אַ בחור מיט אַ קאַשקעט! — ענטפערט דער קאָפּ.

— ער דיענט אין אַ זאַליאַזנע קראָם? — פרעגט איהם יוסיל.

— אין אַ זאַליאַזנע קראָם. — ענטפערט דער קאָפּ.

— אהער, ברידערלעך, אהער! א פיטאקעל א פאהר! א פיטאקעל א איד! פון דאנען ביז'ן עק בעלעפיליר גאם סך־הכל איין פיטאקעל! פינף קאפיקעם א איד!

דאם שרייט דער קאנדוקטאר אליין, א יונגערמאנטשיק מיט א געל בערדעל, אויף א חארחעלדיגער שטימע, מיט א רייזעטאש אויפ'ן האלז און מיט א קנעפעל אויפ'ן קאשקעטעל. נעבען איהם שטעהט נאך איינער, א איד מיט א צעריסענער קאפאטע און מיט א בייטש — דער קוטשער פונ'ם טראמוואי. ביידע ווייזען מיר מיט די הענד אויף א מין ביידעל, וואם שטעהט אנגעבויגען אביסעל אויף א זייט, מיט אויסגעוצטע שויבען, וואם מע רופט דאם „וואגאן"; ביי א לאנגען דישעל שטעהט צוגעשפאנט א ווייס אויסגעדארט פערדעל, האלט אראפגעלאזט די מארדע און דרימעלט.

— פאוואלי נאר, — זאגט צו מיר דער קאנדוקטאר — איהר זאלט זיך ניט פארטשעפען דארט; עס פעהלט א בערעטעל אין דער פאדלאגע. מע רעמאנטירט דעם טראמוואי.

איך זעץ מיך אריין פאמעליך אין וואגאן, לעג־אנידער נעבען זיך דעם טשעמאדאנטשיק און ווארט. ס'איז קיהלביליך. איך קלאפ א פוס אן א פוס.

— קאנדוקטאר! — זאג איך צום יונגעמאן. — מיר וועלען אמאל פאהרען, צי ניין?

— אם ירצה השם, מיט גאט'ס הילף! — ענטפערט מיר דער קאנדוקטאר.

— געב נאר אהער אביסעל טיטון, דו, יוסיל! — מאכט צו איהם דער קוטשער, וואם מיט דער בייטש און מיט דער צעריסענער קאפאטע.

— איהר זענט ניט קראנק צו רויבערען קארענצים, רב כתריאל! — האקט איהם אפ יוסיל דער קאנדוקטאר. — פון גוטען טיטון קאן אייך חלילה וועה טהון דער קאפ!

— מאך ניט קיין אנשטעלען, דו סמארק איינער, און געב אהער א ציגאר טיטון! — זאגט צו איהם כתריאל דער קוטשער.

1.

כתריל־עווקער טראַמוואי.

אַנגעקומען בין איך קיין כתריל־עווקע מיט דער באַהן — עס געהט שוין, דאַנקען גאָט, אַהין א באַהן! — אַסיען־צייט, אין דער פריה, פאַר'ן דאַוונען. אין דרויסען האָט געמראַקעט א קליין רע־געגדעל, און סע האָט זיך געבילדעט פון דעם א גרויס שיטער בלאָט־קעלע. אויפ'ן וואָקזאל האָבען זיך א לאָז געטהאָן אַקעגען מיר א גאַנצע קאָמאַנדע הויז־משרתים מיט געלע בערד, מיט געלע קא־פּאָטעס און מיט געלע בלעכלעך אויף די געלע אַפּגעבאַרעטע קאַש־קעטלעך.

— פּעטער! גראַנד־האָטעל!

— האָטעל פראַנציע, פעטער!

— פעטער! פּאַרטוגאַליע!

— פעטער! טערקאַליע!...

דורכגעלאָפען מיט גאָט'ס הילף דורך דער דאָויגער קאָמאַנדע הויז־משרתים בשלום, האָב איך מיך אריינגעחאַפט צווישען איין אַנדער חברה, חברה בעלי־עגלות מיט גרויסע שטיוועל און מיט לאַנגע בייטשען. די דאָזיגע חברה־לייט האָבען מיך ממש שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איינער א יונגאַטש מיט בוינער האָט ביי מיר בעל־כרחי אַרויסגעריסען מיין טשעמאַדאַנטשיק, האָב איך געמאַכט זעהר א גרויסען גוואַלד: „מיינע כתבים! מיינע פאַפּיערען!" — האָבען זיך צוויי אַנדערע בעלי־עגלות אַנגענומען מיין קריוודע, מיך געוואָלט נעמען צו זיך, און ס'איז געוואָרען צווישען זיי א געשלעג. בתוך כך האָב איך געחאַפט מיין טשעמא־דאַנטשיק, אַרויסגעגליטשט זיך פון זייערע הענד און האָב זיך גע־לאָזט גלייך צום טראַמוואי.

הקדמה.

אין דער לעצטער צייט האבען אנגעהויבען ארויסגעהן אויף דער וועלט אלערלי בעשרייבונגען פון שטעדט און פון לענדער, וכדומה אזעלכע ניצליכע ביכער. האב איך מיך מיישב געווען אזוי: אומעטום טאנצען מיר זיי נאך: ביי זיי זענען פארהאן גאזעטען — ביי אונז זענען פארהאן גאזעטען; ביי זיי איז פארהאן „נאוויי־גאד" — ביי אונז איז פארהאן „נאוויי־גאד"; ביי זיי איז פארהאן „יאלקעם", — ביי אונז איז פארהאן „יאלקעם"... ביי זיי איז פארהאן א בוך „גאנץ מאסקווע", „גאנץ פעטערבורג", „גאנץ בערלין", „גאנץ פאריז", — פאר וואס זאל ביי אונז ניט זיין א בוך „גאנץ כתרילעווקע"?

ואני — און איך, שלום־עליכם, וואס איך בין אליין א דאר־טיגער פון געבוירען און בין ניט לאנג געווען דארטען צו־גאסט אויף קבר־אבות, האב איך מיך מיישב געווען: מיט וואס קאן איך אפדאנקען מיינע כתרילעווקער ברידער און שוועסטער פאר זייער גאסטפריינדליכקייט, וועז ניט מיט דעם, וואס איך וועל זיי מאכען א שטיקעל נאמען אויף דער וועלט? דערביי האב איך אין זינען געהאט, געווינטליך, מעהר טובת־הכלל ווי מיין אייגענע טובה: לאזען פרעמדע מענשען וויסען, אז זיי וועלען קומען קיין כתרילעווקע, וואו מע דארף זיך אפשטעלען, ווי אזוי מע דארף פאהרען, וואו מע זאל עסען א גוטען מיטאג, פערטרינקען מיט א גלעזעל ווין, זיך דורכגעהן אביסעל אמוזירען אין טהעאטער, וכדומה אזעלכע פערגעניגענס, וואס זענען דארטען פארהאן לרוב, וואס ס'איז שוין ניט דאס כתרילעווקע, וואס אמאל. דער גרויסער וועלט־פראגרעס האט זיך אהין אריינגעהאפט און האט איבערגעקערט די שטאדט מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פים ארויף. און דערפאר האב איך עס א נאמען געגעבען: „דאס נייע כתרילעווקע".

דאָס נייע כתרילעווקע

(בעשרייבונגען).

נעשריבען אין יאָהר 1901.

נאָר איין רב יוזיפע׳ האָט נישט דערצעהלט נאָרנישט. ער האָט אָננענומען א פו׳ מוי׳ מיט וואָסער — און שא. ער האָט זיך פון דער נסיעה אומגעקעהרט זעהר מיער און שוואָך און צע־בראָכען. נישט אזוי צעבראָכען אין גוף, ווי אין נפש, אין דער נשמה... און דערצו איז ער נעוואָן פערנומען, בעשעפטיגט טאָקי מיט זיך אליין. ער האָט זיך, פערשטעהט איהר מיך, געגרייט צו איין אַנדער נסיעה, ער האָט זיך געגרייט אין ווייטען וועג אַריין, — אין א וועג, פון וואַנען קיינער איז נאָך ביז היינט צוריק נישט נעקומען... מיינט נישט, אז א איר ווי רב יוזיפע׳, ער מעג זיך זיין א רב און א זקן און אַריבער שמונים, איין מענש אליין, אָהן א קינד, אָהן א רינד, אָהן א שום פערמעגען, — נאָר קוים האָלט מען ביי נעהן פון דער זינדיגער וועלט, איז פאָרהאַן, פאָרהאַן וואָס צו טהון...

(און דאָס האָט מען געמיינט, אַפּנים, זייערע בעריהמטע זאָנ־טיקעס) — און היידאַ גלייך מיט דער באַהן צוריק אַהיים. ביז טאָג זאָל דאָ אַייער פוס נישט זיין. מאַרש!

*

* *

געקומען אַהיים, האָבען אונזערע אויסדערוועהלטע געהאַט גענוג צו דערצעהלען חידושים און נסים ונפלאות פון זייער נסיעה און די נסיונות, וואָס זיי זענען אויסגעשטאַנען צוליעב די נשרפים: ווי אַזוי מען איז געפאָהרען, און ווי אַזוי מען איז געקומען, און וואָס מע האָט געהערט, און וואָס מע האָט געזעהען, ווי אַזוי עס האָט זיך געגאָסען אויף זיי נדבות — אַ מבול פון נדבות (פריהער איז געווען אַ „רעגען", איצט איז שוין געווען אַ „מבול"), און ווי אַזוי מע האָט זיי געפאַנגען דאָרט, ביי די הויכע פענסטער, און אָפּגעפיהרט אין גוטען „מקום", צוגענומען ביי זיי די „קלינגערס" און אַריינגעזעצט אין „חד־גדיא" אַריין.. און נאָכדעם — דער נס, ווי אַזוי דער אויבערשטער האָט בעוויזען, וואָס ער קאָן: מע האָט זיי בעפרייט און אומגעקעהרט צוריק דאָס גאַנצע געלד ביז דער לעצטער פּרוטה, און נאָך מיט אַ יתר־שאת: אַז זיי זענען שוין געווען גרייט צו דער נסיעה צוריק אַהיים, האָט זיי אָנגעיאָגט איינער אַ מענש מיט אַ הויכען קאַפּעליש און האָט זיי איבערגע־נעבען גאָר איבעראַנייעס אַ שענע מטבע, אַ היבשע „פּויטיקע" — אַ נדבה פאַר די כתרילעווקער נשרפים, טאַקי פון איהם אַליין, פון דעם, וואָס יענער פּאַרשוין האָט אָנגערופען מיט'ן נאָמען: „דער לייב צווישען די חיות" — היינט געהט זאָגט, אַז ס'איז נישטאָ קיין גאָט אויף דער וועלט!

יאָ. די כתרילעווקער דעלעגאַטען האָבען געהאַט וואָס צו דערצעהלען, און האָבען נאָך צו דערצעהלען און צו דערצעהלען. איך מיין, אַז סע וועט קלעקען אויף אַ גאַנצען ווינטער, און אפשר וועט נאָך בלייבען אַ ביסעל אויפ'ן זומער.

— ווער איז דאָ צווישען אייך דער „סאַמע ראַבין"? — האָט מען זיי אַ פרעג געגעבען האַלב ערנסט און האַלב ליצנות'דיג.

— דאָס בין איך! — האָט אַ זאָג געגעבען רב יוזיפעל מיט אַ מאָדנער שטאַרקייט און איז אַרויסגעטראָטען מיט אַזאַ מסירות־נפש, גלייך ווי ער וואָלט גענומען אויף זיך דעם נאַנצען בלבול און וואָלט זיין גרייט די רגע געהן אויפ'ן עשאַפאָט פאַר זיינע אַלע אידען.

שען, גרויסאַרטיג שען, איז געווען אין דער מינוט אָט דער אַכציגיעהריגער זקן. זיין געל־געקנייטשט, דורכזיכטיג געלייטערט פּנים האָט געלויכטען, גלייך ווי די שכינה האָט אויף איהם גערוהט. אין זיינע אַלטע אויגען האָט זיך אָנגעצונדען אַ יונג פייערעל, נאָר די הענד האָבען איהם געציטערט און די אַכסלען האָבען זיך געטרייסעלט. ער האָט געוואַרט, וואָס וועט מען איהם זאָגען. ער איז גרייט געווען אויסצוהערען אַלסדינג, דאָס ערגסטע, וואָס בייזע מענשען קאָנען נאָר צוטראַכטען. וועמען הערט אָט דער אַלטער מיט די אַכציג יאָהר, וואָס הינטער זיינע פּלייצעס? ער האָט אַזש פערלעגט איין האַנד אַהינטער און געקוקט גלייך אין די אויגען אַריין מיט אַ מין גדלות און מיט אַיין עזות, וואָס די אויף־טוידט־איבערגעשראָקענע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען עס קיינמאָל אויף זייער רבי'ן נישט געזעהען.

דאָס איז געווען אַ הויכע מינוט, וואָס האָט זיך געצויגען לאַנג־לאַנג, אפשר אַ גאַנצע אייביגקייט.

— ביזט דו דאָס, הייסט עס, דער „סאַמע ראַבין"? — האָט מען איהם נאָך אַ מאָל אַ זאָג געגעבען מיט'ן זעלבען האַלב־ערנסטען, האַלב־ליצנות'דיגען טאָן. — נאַ, אָט האָסט דו דיר צוריק דיין געלד, וואָס איהר האָט צענויפגעזשעברעט פאַר אַייערע אָפּגעברענ־טע אידלעך, און נעמט אַייך אַייערע לייבסערדאַקעס (דאָס האָט מען געמיינט, אַפּנים, די טלית־ותפילינס) מיט די פּאָנטשאָכעס

דער פינסטערניש און אריינגעפיהרט געוואָרען אין א גרויסע ליכ־טיגקייט מיט אזא אימפעט, גלייך ווי דאָס וואָלטען זיין נישט כתריל׳עווקער קליינע מענשעלעך, נאָר מי יודע ווער... אמת, מע האָט זיי קיין שטוהל׳ען נישט אונטערגעטראָגען, זעצען זיך נישט פּאָרגעלעגט און פון מחילה בעטען שמועסט מען נישט. דערפאָר האָט מען אָבער נישט געהערט, מע זאָל אויף זיי אָנשרייען, חלילה, ברענגען פאָר׳ן מויל דעם אידישען טיטול „זשיד״; אדרבה — פיין, שטיל, נאָר זעהר בחפזון׳דיג, געחאפּט, טאקי נאָר ווי יציאת־מצרים, איז צוגעגאַנגען די בעפרייאונג פון די כתריל׳עווקער חולי־נאנעס. די קלענערע שרייבער און שרייבערל׳ך האָבען זיך נישט געקאָנט זאָט בעוואונדערען, וואָס טהוט זיך דאָ: „איבער אזעלכע אידלאָקעס אזא בהלה!״...

די ערשטע מינוט, אז מען איז ארי נגעקומען צו אונזערע נעפאַנגענע און געזאָגט, זיי זאָלען זיך מטריח זיין אַרויף, האָבען זיי זיך איבערגעקוקט צווישען זיך און אָפּגעזעגענט זיך שטיל׳ער־הייד, אָהן וועדטער. וואָס ערוואַרט זיי דאָרטען, אויבען? — דאָס וווייסט נאָר איין גאָט אין הימעל. הלואי, רבונו של עולם, זיי זאָלען אָפּקומען נאָר מיט תפיסה אַליין. וואָרום וואָס איז הייני־טיגע צייטען תפיסה, אז תליה איז א וואָכעדיגער גאנג?... דאָס איז אָבער נאָך נישט אינגאַנצען: יעדער איד האָט א ווייב און קינדער, און אז עס קומט צו א ווייב מיט קינדער, זענען אידען (מיר מוזען זיך מודה זיין) געפעהרליכע עגאָאיסטען...

מיט אונטערגעהאָקטע פיס און מיט צעבראָכענע הערצער זענען אונזערע דעלעגאַטען אריינגעבראכט געוואָרען פאר די, אין וועמענ׳ס הענד עס איז געלעגען איצט זייער גורל. נאָר איינער איז געגאַנגען פאָראויס מיט פעסטע טריט, ווי אלע מאָל, חאָטש אפילו שטאַרק איינגעבויגען און אָנגעלעהנט אויפ׳ן שטעקען.

דאָס איז געווען דער אלטער רב יוזיפעל.

נעגאנגען איז ער זיך וועגען זיינע אייגענע געשעפטען, און גיך, ווי זיין שטייגער איז, מיט'ן קאפּעלישעל אהינטער, ווייזט אוים, פערטראכט. דערזעהען זיינע בעקאנטע אידען, ארומגערינ־ נעלטע מיט סאלדאטען, איז ער שטעהן געבליבען. ער האָט באלד אננעשמעקט מיט זיין נאז, וואָס דאָ טהוט זיך, און איז גרייט נעווען די רגע ארייגשפרינגען אין מיטען און אויפהויבען א סקאנ־ דאל, זיי מאכען א וויסטען סוף: „פּאר וואָס? פּאר וועז? נאָט די נשמה!"...

נאָכדעם האָט ער זיך אָבער מיישב געווען: אפשר ניין? ער קען זיך זעהר גוט. א היציגער מענש. מי יודע וואָס פאר א ווערטער עס קאָנען זיך ארויסרייסען ביי איהם פון מויל... ער האָט זיך געטראכט, אז מיט תקיפות איז נישט גוט (ס'איז תמיד גליי־ כער, אז מע בעטראכט זיך), און ער האָט אראָפגערוקט דאָס קא־ פּעלישעל, זיך געזומען ביי'ם בערדעל, צוגעמאכט איין אויג — א סימן, אז דער מח ארבייט, — האָט זיך אויסגעקערעוועט צוריק און איז מיט די זעלבע ניכע טריט אוועק, ווי א מענש, וואָס איז נעפאלען אויף א גלייכע המצאה און האָט פעסט בעשלאָסען דורכ־ צופיהרען די אידעע ביז'ן סוף.

וואוהין איז דער פּארשוין אוועק?

מיר ווייסען נישט, וואוהין, נאָר מיר קאָנען רעכענען, אז מסתמא האָט ער זיך געלאָזט געהן טאקי אהין, צום „לייב פון די חיות", מחמת דעמזעלבען אויף־דער־נאכט האָט דער טעלעפאָן אין די הויכע פענסטער אָנגעהויבען צו ארבייטען מיט סכנות־נפשות...

און אין דער פּאָליציע האָט נעקאָכט. פּענעם האָבען נע־ סקריפּעט, טינט האָט זיך געגאָסען, פּאפּיערען זענען אָנגעשריבען געוואָרען, און די נעפּאָנגענע, וועלכע זענען שוין גרייט נעווען צו נעהן א לאנגען וועג אהיים מיט'ן עטאָפּ, זענען פּלוצים אויפנע־ חאפּט נעוואָרען אין מיטען ביינאכט, ארויסגעצויגען נעוואָרען פון

סכנה, וועט מען ארויסגעבען א בעפעהל פון אויבען, מע זאל זיי נישט אנריהרען...

האט אבער אויך זייער מזל קיינער פון די הויכע פענסטער נישט אראפגעקוקט, און אונזערע דעלעגירטע, די פארנעמסטע בעלי־בתים פון כתריל׳עווקע מיט׳ן רב רב יוזיפע׳ל בראש, זענען אפגע־פיהרט געווארען מיט גרויס כבוד אין אזא מקום אריין, וואס קיין דירה־נעלד קאסט דארט נישט און אלע זענען דארט גלייכע מיוחסים: אפילו אידן, און אפילו כתריל׳עווקער אידן, קאנען זיך דארטען זיצען און זיצען, אבי יאהרען.

קאפיטע׳ל יב.

דער נס.

דער וואס מיינט, אז הייניטינע צייטען טרעפען זיך שוין גאר קיין נסים נישט — דער האט א טעות. אמת, א נס טרעפט זיך היינט זעלטען, זהר זעלטען, אבער עס טרעפט. דעם בעסטען בעוויזן האבען מיר — אונזערע כתריל׳עווקער געפאנגענע.

די לעזער מענען זיך מיינען, אז, ווי יערער מחבר, זענען מיר מסתמא מגזם און טראכטען־אויס אזעלכע זאכען, וואס נישט גע־שעהען, נישט געפל׳ויגען. מיר פערזיכערען אבער, אז דאס, וואס מיר דערצעהל׳ען דא, איז ל׳ויטער אמת. פונקט אין דעם מאמענט, וואס סע האט זיך געטראפען דער אויבענבעשריבענער פאל מיט די כתריל׳עווקער דעלעגאטען ביי דער טהיר פונ׳ם גדול, פונ׳ם „לייב צוויישען די חיות", פונקט אין דער מינוט, וען זיי זענען געשטאנען אין איין ציטערניש און געקוקט ארויף־צו אין די הויכע פענסטער און געטראכט זיך יערער ביי זיך אין הארצען: „מאין יבוא עזרי — פון וואנען וועט קומען די הילף, פון גאט, צי פון א מענשען?" — פונקט אין דער צייט האט בעדארפט געהן פארבי אונזער בעקאנ־טער פארשוין פון וואגאן, דער „איד וואס קאטארי".

זיך וויעדער א מאל געלאזט גלייך אויף זיי — דאס מאל שוין מיט מעהר פרישקייט און מיט מעהר אימפעט.

דערזעהען פאר זיך דעם שונא אזוי נאהענט און דערפיהלט א סכנה, זענען אונזערע דעלעגאטען פערשטארבען געוואָרען, און ס׳איז געבליבען בהסכם כולם, אז מע דארף זיך ראטעווען, מאכען פליטה. וואוהין? צוריק — הייסט געהן גלייך אויף איהם. האבען זיי נענומען קלינגען אלע מיט א מאל אין דער טהיר אריין, גוט קלינגען, מיט אלע כחות, און נאט האט געהאלפען — די טהיר האט זיך טאקי, עפים ווי על־פי־נס, געגעבען איין עפענ־אויף, און עס האט זיך בעוויזען א פארשוין מיט א רויט אויסגעהאדעוועט פנים, מיט אויסגעשניטענע פאלעס און מיט ווייסע הענטשקעס אויף די הענד. ארויסגעלאפען איז דער פארשוין מלא רציחה, גע־מאכט מיט די הענד, געשריגען און געשאלטען און געארבייט אזוי, גלייך ווי דאס וואלטען זיין ווילדע מענשען, אדער גזלנים, חולי־גאנעס, וואס האבען געוואלט מאכען איין אנפאל אין מיטען העלען טאג אויף זיין בעל־הבית׳ס שטוב.

דערזעהען פאר זיך „איין אפענע טהיר", האבען זיך די כתרי־לעווקער חולינאנעס געגעבען אלע אינאיינעם א שפאר־אריין. האט זיי אבער דער פארשוין מיט׳ן אויסגעהאדעוועט פנים מיט די ווייסע הענטשקעס געגעבען מיט׳ן גאנצען כח א שפאר־ארויס צוריק. און אין דער מינוט איז אונטערגעקומען דער יון מיט׳ן שווערד, געגעבען א שטארקען פייף, און ס׳איז אויסגעוואכסען, ווי פון אונטער דער ערד, נאך א יון, אויך איין אנגעוואפענטער פון קאפ ביז פיס.

אומזיסט האבען זיך אונזערע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע געבעטען ביי׳ם פארשוין מיט די ווייסע הענטשקעס, ער זאל זיי אריינלאזען אינעוועניג, חאטש פון פארענט, חאטש אין קיך אריין. אומזיסט האבען זיי פערריסען די אויגען ארויס, ארויסגעקוקט אין די הויכע פענסטער אריין, טאמער וועט דער אויבערשטער טהון א נס (ער, אז ער וויל, קאן ער!), טאמער וועט דער גביר אליין, אדער עמיצער פון זיין הויזגעזינד, דערזעהען אידען זענען אין א

חאפט ביי׳ם קאפ. — זיי ווילען אונז איבערקוילען דעם האלז אהן א מעסער! אלה תולדות יונגעלייט!"...

א גליק, וואס רב יוזיפעל איז געווען דערביי, האט ער זיי גיך איינגעשטילט מיט ווייכע רעד, ווי זיין שטייגער איז.

— קינדערלעך, — האט ער צו זיי געזאגט, — אומזיסט אייער קריגען זיך, וואס איהר קריגט זיך. וואס קאן א מענטש, א בשר־ודם משטיינס געזאגט, וויסען, וואס ער וועט זאגען? און אז בלעם הרשע איז שוין געווען אונטערגעקויפט און גאר פארטיג אויף צו שעלטען די אידען — נו, האט ער זיך דען נעריכט, אז דער וואס לעבט אייביג וועט איהם איבערדרעהען די ווערטער מיט'ן קאפ אראפ? מיר ווילען, אם ירצה השם, איהם נעמען נישט מיט תחנונים און נישט מיט סטירדעס, נאר מיט א משל. אז גאט וועט הייסען, וועל איך איהם דערצעהלען א משל מיט א מלך, וואס האט זיך צעבייזערט אויף זיינע אייגענע קנעכט און האט פארברענט זיין אייגענעם פאלאץ...

א שאד. אזא שענער משל — און איז געבליבען אין מיטען, איבער א סיבה, וואס נישט רב יוזיפעל און נישט די איבעריגע אויסדערוועהלטע זענען געווען אין דעם שולדיג. שולדיג איז נעוון אין דעם גאר א זייטיגער פארשוין. דאס איז געווען דער אנגעוואפענטער נפש, וואס איז דערמאנט ביי אונז אין אנהויב בעשרייבונג. א סברה, אז דער דאזיגער יון, וואס איז געשטעלט געווארען אכטונג צו געבען אויף דער גאס, האט די גאנצע צייט געהאלטען אונזערע כתרי־עווקער לייט אויפ'ן אויג. איהם איז די גאנצע קאמפאניע נישט געפעלען געווארען מיט זייער געהן פון שטוב צו שטוב, מיט זייער פערריסען די קעפ און קוקען אויף די נומערען פון די הייזער און מיט זייער אלע מאל אפשטעלען זיך איבערשמועסען זיך אויף א קול אלע אינאיינעם, ווי די גענז: נער־נער־נער! דא, ביי זייער לעצטען אפשטעל און אויס'טענה'ן זיך, האט ער שוין מעהר נישט געקאנט אריבערטראגען און ער האט

רב. וואר דען? די פראגע איז נאר פון וואס ער זאל אנהויבען? וואהרום לויט ווי דער פארשוין אין וואגאן האט זיי אנגעשראקען, דאהף מען וויסען, ווי מיט איהם צו האנדלען און וואס איהם צו זאגען. נישט אומזיסט שטעהט ביי אונז געשריבען: „החיים והמות ביד הלשון" — דער פשט איז: אז מיט אין וואהרט קאן מען אמאל קאלי מאכען אזוי פיעל, וואס איהר וועט דערנאך נישט פערריכטען מיט קיין צעהן טויזענד וואהרטער.

און די דעות האבען זיך דא ביי זיי צעטיילט אויף צוויי כתות, צוויי לאגערען: רעכטע און לינקע. די רעכטע, די עלטערע פון די אויסדערוועהלטע, זענען געגאנגען מיט דעם רעכטען וועג. זיי האבען געדרונגען, אז מע קומט צו אזא גרויסען נביר, דארף מען קומען מיט תחנונים, אויסמאהלען דעם חורבן פון כתריעלעווקע מיט אלע פישטשעווקעס: „אט ערשט נישט לאנג נעווען א שטאדט, ווי אלע שטעדט. האט זיך אויפגעהויבען אין מיטען דער נאכט א שטורם־ווינט מיט א פייער פון גאט, און עס איז אוועק מיט'ן רויך די גאנצע שטאדט, אפגעמעקט געוואהרען כתריעלעווקע פון דעם פנים פון דער ערד"... דערביי דארף מען נישט זשאלעווען קיין טרויעריגע פארבען, ווי אזוי נאקעטע, באר־ווייסע, הונגעריגע ליגען אונטער גאט'ס הימעל און בעטען ברויט, לאזען א טרער, און פאר וואס טאקי נישט געבען קיין רעכטען וויין, ווי עס געהער צו זיין?... און די לינקע, יונגעלייט געווינטליך, האבען ג'טענה'ט פערקעהרט: וואס פאר א וויינען פלוצים אין מיטען דרינען? וואס זענען מיר, ווייבער? צי איהר מיינט, אז די נגידים זענען זשעדנע טרערען? זיי דארף מען נעמען מיט ישר, מיט גערעכטיגקייט. היתכן, — דארף מען זיי פרענגן — אז אין דער צייט, וואס דא וואלגערט זיך נאלד אין די גאסען און מענשען טהוען נישט אריין קיין האנד אין קאלט וואסער, געהט מען דארטען אוים פאר א לעפעל נעקעכטס — לעבעדיגע נפשות, אייגענע ברידער, בלוט און פלייש?!"... „אי־אי! אי־אי! — האבען זיך די רעכטע אנגע־

— שא, שא, קינדערלעך, לאז זיין שטיל! — רופט זיך אן רב יוזיפעל און טהוט א ציה דאס גלעקעל פון דער טהיר, קוים־קוים, אויף וויפיעל עם ערלויבען איהם זיינע אכציג יאהר.

קאפיטעל יא.

אין די הויכע פענסטער.

שטעהענדיג הינטען ביי דער טהיר ביי׳ם סאמע גרעסטען פון די „גדולים", ביי׳ם סאמע „לייב פון די חיות", האבען אונזערע כתריל־עווקער דעלעגאטען געהאט א גלעגענהייט א ביסעל צו פערנעמען זיך מיט חקירה וועגען די הויכע פענסטער: וואס טהוט זיך דארטען? אשטייגער, וואס טהוען די „גדולים" ביי זיך אין די אפארטאמענטען אין דער צייט, וועז הינטען ביי דער טהיר שטעהען און ווארטען „קליינע מענשעלעך" מיט זייערע קליינע עסקים, געשעפטען, בקשות, פלאגען און חלומות? אפשר זיצען זיי דארטען בעת־מעשה איבער זייערע גרויסע געשעפט־ביכער, ברעכען זיך די מחות און זענען אזוי פערטיעפט, אז זיי ווייסען נאכנישט, וואס אונטען טהוט זיך?... און אפשר זיצען זיי און קלערען, וואס זאלען זיי אויפטהון, מתקן זיין אויף דער וועלט מיט דעם כח פונ׳ם גאלד, וואס דער אויבערשטער האט זיי בענליקט צוליעב דער טובה פון זייער פאלק, אדער פון דער גאנצער מענש־הייט? און אפשר זיצען זיי גלאט אזוי צענויפגעלענט די הענד, טהוען זיך אן כל תענוגי העולם הזה, עסען און טרינקען און שלאפען, ווי נאנץ נעווענהליכע מענשען?

צייט אויף צו חקירה׳ן האבען אונזערע דעלעגאטען געהאט נענוג: אויף דעם שוואבען קלונג פונ׳ם אלטען רב יוזיפעל האט מען זיך נישט געחאפט זיי צו עפענען. זיי האבען געהאט צייט אויך אויף צו דורכשמועסען זיך וועגען דעם, ווי אזוי׳ מע זאל זיך פארשטעלען פאר׳ן „גדול שבגדולים" און ווער עם זאל מיט איהם רעדען. זעלבסטפערשטענדליך, אז רעדען ראף מיט איהם דער

געוועהנט געוואָרען פון תמיד צו פערענטפערען יעדען איינ־ציגען, האָט רב יוזיפעל געזוכט צו געפינען אַ זכות אויך אויף די דאָזיגע „גדולים".

— מענטשען געפינען זיך אין אַזאַ עולם־התוהו! — האָט ער זיך געטראַכט און געגאַנגען מיט פעסטע טריט, גאָרנישט נאָך זיינע יאָהרען, אַלץ ווייטער און ווייטער.

עס איז געווען שוין נישט פריה, ווען אונזערע דעלעגירטע פון כתרילעווקע זענען צוגעטרעטען צום סאַמע גרעסטען גדול, צום „לייב צווישען די חיות", ווי יענער מענש אין וואַגאָן האָט איהם אָנגערופען. און דאָ האָבען זיי זיך דערמאַנט אָן דעם, וואָס יענער מענש האָט זיי געגעבען אָנצוהערעניש אויף דעם „גדול", אַז ווען זיי זאָלען זיין נישט קיין אי־דען — עהע־הע!...

דער דאָזיגער „עהע־הע" מיט דער קיהלקייט, וואָס זיי האָט בעגעגענט אומעטום, אין יערען הויז, האָט זיי געבראַכט דערצו, אַז זיי זאָלען ביסלעכווייז פערלירען זייער קוראַזש און מורא האָבען אָנצוקלינגען ביי אַזאַ גדול, וואָס רעכענט זיך פאַר „אַ לייב צווישען די חיות"... אַ היבשע וויילע איז מען געשטאַנען ביי דער טהיר און געדונגען זיך, צי מע זאָל טאַקי אָנקלינגען פשוט, ווי מע האָט אָנגעקלונגען אומעטום, צי אפשר?...

— אפשר וואָס?

— גאָרנישט.

— וואָס זשע זאָגט איהר „אפשר"?

— ווער זאָגט דען „אפשר"?

— אַז איהר זאָגט נישט „אפשר", פאַר וואָס זאָלט איהר נישט אָנקלינגען?

— וואו שטעהט עס, אַז איך? פאַר וואָס נישט איהר?

— הויבט זיך אָן אַ מעשה מיט אַ אידען!

„פּאָגאָרעלצים", „שנאָרערס"... איינער א יונגערמאן מיט א בלאָם פּנים, מיט א שפּיצעכיגער נאָז און מיט צוויי קלייניע בערדלעך, צעקעמט רעכטס און לינקס, האָט זיך געהייסען ווייזן א בוך.

— וואָסער בוך?

— דאָס בוך, וואו עס ווערען ביי אייך פּאַרשריבען די נדבות.

דאָ האָט זיך שוין אַרויסגעשטעלט דער זקן, רב יוזיפּעל דער רב:

— די נדבות, וואָס ווערען געגעבען אויף אונזערע נשרפים, ווערען פּאַרשריבען מיט אזא כתב און מיט אזא לשון, וואָס נישט איהר און נישט מיר וועלען דאָס קאָנען לייענען אפילו...

רב יוזיפּעל האָט איצטיגס מאָל גערעדט פערשטעלט, אפילו מיט א בנעימות'דיג שמייכעלע, ווי אלע מאָל, נאָר אין קול האָט זיך געלאָזט הערען א פּערדאָס. רב יוזיפּעל דעם רב איז נישט געגאנגען אין דעם, וואָס מען איז זיי חושד בכשרים. ניין. איהם האָט געאהרט די קאַלטקייט, וואָס האָט זיי בענגענט אומעטום, אין יעדער אידישער שטוב פון די דאָזיגע „גדולים". רב יוזיפּעל איז געווהנט געוואָרען ביי זיך אין כתרי־לעווקע, אז א איד גיט א נדבה, עס מעג זיך זיין נאָר א פּרוטה, לאָז זיין אפילו א האלבע פּרוטה, ניט ער זי מיט'ן גאנצען הארצען. וואָרום אחוץ, וואָס ער איז מחיה איין אָרעמאן, אחוץ וואָס ער העלפט א נויטבערעדפּטיגען, טהוט ער א גוטע זאך און פערדינענט א מצוה... רב יוזיפּעל דעם רב האָט נעווואונדערט, וואָס צווישען די אלע גדולים האָט זיך נישט געפונען קיין איינער, וואָס זאָל זיי אָפּגעבען א אידישען, א פּשוט'ען, א היימישען שלום־עליכם. קיין איינער האָט זיך נישט געפונען, וואָס זאָל זיך נאָכפרענגען אויף כתרי־לעווקע, וואָס זאָל חאָטש וועלען אויסהערען זייער אומגליק, זייער הארץ, און האָבען זיי זיך נאָר געפּרובט אָנהויבען רערען, אויסרעדען זיך, דערצעהלען וועגען דעם גרויסען חורבן, וואָס זיי האָבען איבערגעלעבט, אזוי האָט מען געפּענט דאָס בייטעלע, ווי איינער רעדט: „נאָט אייך און געהט אייך געזונטערהייט"...

האָט זיך ביי זיי אַרומגעבאָמבעלט דאָ, צווישען די „גדולים", נאָר דער גוף איז געווען ערגיץ ווייס איך וואו, ווייט פון דאַנען.

פון דער ערשטער מינוט איז זיי געגאַנגען נישט כשורה, יעדענ־פאַלס — נישט אַזוי, ווי זיי האָבען זיך פאָרגעשטעלט. געגאַנגען זענען זיי דוקא מיט אַ סדר, מיט אַ סיסטעם, לויט ווי יענער פאַר־שוין מיט די ברענענדיגע אויגלעך האָט זיי געלעהרענט און לויט די נומערען פון די הייזער מיט די נעמען פון די גאַסען, וואָס יענער האָט אויפגעגעבען. פריהער האָבען זיי אָנגעקלונגען צו די „קלענערע גדולים", דערנאָך צו די „גרעסערע גדולים", און גע־שטיגען וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער. מע קאָן נישט זאָגען, אַז זיי האָבען נישט מצליח געווען. נדבות זענען דוקא איינגעגאַנגען, אָדער, ווי זיי האָבען זיך נאָכדעם בעריהמט פאַר זייערע כתרילעווקער: „אַ רעגען פון נדבות האָט געגאָסען אויף זייערע קעפּ". אויב עס האָט באמת געגאָסען אַ רעגען פון נדבות — דאָס ווייסען מיר נישט. איינס איז זיכער, אַז ביי זיי אין דער היים זענען זיי צו אַזעלכע נתינות געוויס נישט געוועהנט געוואָרען, און אַזעלכע מטבעות, ווי מע האָט זיי דאָ דערלאַנגט, האָבען זיי געזעהען דאָרטען סיידען אין חלום, איז דאָס — נישט אַלע מאָל... נישט מעהר, וואָס האָט זיי געקוועטשט? זיי האָט געקוועטשט נאָר איין זאַך: עס האָט זיך זיי אויסגעוויזען, אַז זיי זענען נישט צווישען אייגענע... ווי ווילד־פרעמהע, ווי גאַנץ ווייטע האָט מען זיי אויפגענומען, אָפּגעגעבען זייערס און — האָט קיין פאַראיבעל נישט.

אַנדערע האָבען אפילו נישט געוואָלט אָנקוקען זייערע פּנימ'ער, אַרויסגעשיקט זיי זייער נדבה נאָך איידער זיי האָבען אַריבערגע־טראָטען די שוועל. אַנדערע זענען נאָך געווען בייז אויך, נישט געלאָזט זיך אויסרעדען איין איבעריג וואָרט: „אָפּגעברענט גע־וואָרען? געהערט אַזעלכע זאַכען, איהר זענט נישט די איינציגע"...

עס זענען געווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבען אָנגעשריגען אויף זיי, אָנגערופען זיי מיט עפּיס זעהר מיאוסע נעמען: „פלעכטלעך",

מע קאָן נישט זאָגען, אז דער דאָזיגער פירוש איז געווען פאר אונזערע כתרי־לעווקער ליים אינגאנצען פערשטענדליך. זיי האָבען נישט אויפגעהערט צו האלטען אָפען מויל און אויהערען, און יענער האָט נישט אויפגעהערט צו גלעטען זיך דאָס בערדעל און לויבען אין טאָג אַריין די סאָמע גדולים, אויסגערעכענט זיי א גאנץ צעטעל פון „גרויסע גדולים" און פון „קליינע גדולים־לעך", און אלע מיט די נעמען און מיט די גאסען און מיט די נומערען פון די הייזער, זיך אָפגעשטעלט אלע מינוט כמעט ביי יעדען איינציגען גדול מיט א קורצער נאָר א שארפער כאראקטעריסטיק, וואָס פון דעם אליין וואָלט געקאָנט זיין א בעזונדער בוך, ווען דאָס זאָל זיין ביי אונז דער עיקר. נאָר אזוי ווי דער עיקר איז דאָך די מעשה מיט די כתרי־לעווקער נשרפים, לאָזען מיר עס דורך פערביי און קעהרען זיך אום צוריק צו אונזערע כתרי־לעווקער דעלעגאטען אין דער גרויסער נישט־אידישער שטאָדט, וואו מיר האָבען זיי איבערגע־לאָזט סאָמע אין רעכטען אָנהויב פון זייער הייליגער ארבייט.

קאפיטעל י.

אין עולם התוהו.

דער עולם־התוהו, ווי עס ווערד בעשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים, — דאָס איז געווען די גרויסע שטאָדט מיט איהרע „גדולים" פאר אונזערע אויסדערוועהלטע פון כתרי־לעווקע. די גאנצע קונץ פונ׳ם עולם־התוהו בעשטעהט אין דעם, וואָס דעם מענשען׳ס נשמה בלאָזעט ארום אויף דער וועלט, איז אויסען אין אלע ווינקעלעך, זוכט און הערט און פיהלט אלסדינג, נאָר דער גוף איז דערביי נישט אויסען. צי מחמת גרויס אויפרעגונג פון די מעשיות, וואָס זיי האָבען זיך אָנגעהערט אין וואָגאָן פונ׳ם „אידען וואָס קאטאָרי", אדער אפשר ווייל זיי זענען דאָס ערשטע מאָל ארויס אויף דער גרויסער פרייער וועלט — דאָס איז זיכער, אז זיי זענען נישט געווען בהאי עלמא. דאָס היימט, די נשמה

האָט ביי אזא מיליאָנער איינטונקען די פּען און אוועקשרייבען א קוויטעל אין וואָלד אריין: „אבקש ליתן על חשבוני"?

און דער „איד וואָס קאָטאָרי" טהוט א מאָך מיט דער האַנד אין דער לופטען, ווי דער גביר מיט דער פּען, און אונזערע כתריליעווקער אויסדערוועהלטע געבען זיך ביי די ווערטער א הויב־אויף, און טרערען האָבען זיך אזש געשטעלט ביי זיי אין די אויגען. נאָר דאָ האָט זיי דער „איד וואָס קאָטאָרי" א ביסעל אראָפּגעוואָרפען. ער האָט, אפּנים, פערשטאַנען, אז ער האָט זיי אריינגעגעבען א ביסעל צופיעל האָפּענונג, האָט ער זיך א גלעט געגעבען דאָס בערדעל און א זאָג געטהאָן צו זיי:

— איך דאַרף אייך אָבער זאָגען, מיינע ליעבע אידען, נאָך א מאָל דאָס אייגענע: עס וועגדט זיך אָן דעם, אין וואָס פאר א מינוט איהר וועט איהם טרעפּען... טאָמער, חלילה, טרעפט איהר איהם אויף דער לינקער זייט, בין איך אייך נישט מקנא. ער איז א מענטש, וואָס אלע קוקען איהם אין מויל אריין, פּאַרשטעהט איהר מיך, און איז אזוי גרויס, אזוי תקיף, ווי זאָגט איהר: „מה יעשה הבן"... אודאי וועט איהר זאָלט זיין נישט קיין אידען — עהע־הע!

די כתריליעווקער אויסדערוועהלטע זענען ביי די ווערטער גאָר מבולבל געוואָרען. זיי האָבען נישט פערשטאַנען, וואָס מיינט דערמיט אָט דער מענש: וואָס הייסט — וועט זיי זאָלען נישט זיין קיין אידען? וואָס דען זאָלען זיי זיין — אנדרוגוניסען?... דער „איד וואָס קאָטאָרי" האָט, אפּנים, געזעהען, אז זיי פערשטעהען איהם נישט, האָט ער געגומען זיי מסביר זיין:

— פּאַרשטעהט איהר מיך, מיינע ליעבע אידען, דער מענטש איז זעהר גרויס, זעהר תקיף און שטאַרק אָנגענומען צווישען כריסטען. „גענערעל־ער" קומען צו איהם אין שטוב אריין, זיצען מיט איהם אָט אזוי־א, ווי איך מיט אייך... נו, פּאַרשטעהט זיך, אז וויבאַלד כריסטען זענען מיט א אידען אָט אזוי־א, וועט זיך א איד פּאר זיי מפקיר זיין...

זיי אלע, און וואלטען וועלען אריבערשטייגען, אריבערשפרינגען, איינשלינגען איינס דאם אנדערע מיט די ביינער, זיי זאלען נאר קאנען. און אלע רייסען זיי זיך ארויס, ארויס, טאנצען נאך נאר דעם גרויסען, דעם אמת'ען גדול, דעם ליב צווישען די חיות... איך זעה נאך אייערע פנימ'ער, אז איהר ווייסט שוין, וועמען איך מיין... אזוי איז טאקי דער נאמען זיינער. און כשמו כן הוא... ער איז טאקי א ליב. א קענig איז ער, א גביר, א גרויסער גביר, איין אדיר, א מיליאנער. איהר ווילט ווייסען, וויפיעל ער פארמאגט? פרעגט נאר נישט. וויפיעל איהר זאלט אייך נישט פארשטעלען — פארמאגט ער צוויי מאל, דריי מאל, צען מאל אזוי פיעל. ס'איז רעכט צו זאגען — פופציג מיליאן, און ס'איז רעכט צו זאגען — זיעבעציג. און אז איהר וועט מיך שטארק בעטען, איז אפשר טאקי אלע הונדערט. אהין דארפט איהר זיך דערשלאגען שוין צום סוף, אז איהר וועט פארטיג ווערען מיט אלע איבעריגע גדולים. וויל איהר ווילט דאך מסתמא א גראבס, א מנה יפה. און וויבאלד א מנה יפה, איז נאר ביי איהם. וואהרום וועט איהר איהם טרעפען אין דער גוטער מינוט — איז נישט שייך צו זאגען. ביי איהם געבען א נדבה א טויזענד, און פופציג טויזענד, און הונדערט טויזענד — איז טפו! אדער שא! ווייסט איהר נאר וואס? איך וועל אייך געבען א בעסערע עצה.

דא האט זיך דער „איד וואס קאטארי" פערטיעפט אין מחשבות, נאכדעם האט ער זיך אנגענומען ביי'ם בערדעל און אנגעפען זיך, ווי א מענש, וואס איז געפאלען אויף זעהר א גליקליכע אידעע:

— הערט־זשע אוים, מיינע ליעבע אידען, וואס איך וועל אייך זאגען. ביי אייך איז, זאגט איהר, אפגעברענט געוואארען דאס נאנצע שטעדטעל? דארפט איהר דאך גאהילץ אויף בויען הייזער? האט ער א וואלד, טאקי נישט ווייט פון אייערע מקומות, אבער א וואלד, ווי זאגט איהר, מיט בוימער! וואס פאר א וועדע

ערשטע מאל אין א פרעמדען אָרט, אין אזא גרויסער שטאָדט, וואָס זייער באַבע׳ס באַבע איז דאָרט קיינמאל נישט געווען אין חלום אפילו! מע ווייסט נישט, וואו א טהיר עפענט זיך, און מע פאַהרט מכח אזא ענין, אזא הייליגע זאַך!...

אויך דער פֿאַרשוין האָט זיך מחיה געווען מיט זיי, ממש דער־קוויקט זיך. געוואָהר געווארען, וואוהין, צו וועמען און צולייעב וואָס זיי פאַהרען, האָט ער זיי בעשאָטען מיט עצות, ווי אזוי זיי זאלען זיך נוהג זיין פון דער ערשטער מינוט, וואָס זיי וועלען אָנ־קומען אויפ׳ן וואָקזאל, ביז זיי וועלען זיך צושלאָגען צום פונקט, וואָס זיי בעדאַרפען. און די כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען איהם געקוקט אין מויל אריין, געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און געשלונגען איטליכס וואָרט זיינס.

— איהר פאַהרט, מיינע ליעבע אידען, — האָט ער איינגע־טענה׳ט מיט זיי געטריי, ווי א פאָטער, געשמייכעלט און געגלעט זיך דאָס בערדעל, — איהר פאַהרט, מיינע ליעבע אידען, וועגען זעהר א וויכטיגען עסק. מע קאָן זאָגען, א הייליגע זאַך, הלואי איהר זאָלט נאָר מצליח זיין, און איהר וועט, אם ירצה השם, געווים מצליח זיין. איך בין זיכער, אזוי ווי מיר האָבען היינט יום גימל אויף דער גאַנצער וועלט. דער עיקר, איהר זאָלט וויסען, וואו איין און וואו אויס. די שטאָדט איז א גרויסע און א צעוואָרפענע. א גויישע שטאָדט, פאַרשטעהט איהר מיך. נאָר אידען זענען, קיין עין־הרע, פאַרהאַן, און דוקא רייכע אידען. דאָס הייסט, ס׳איז פאַרהאַן קבצנים אויך געגוג, אפשר מעהר קבצנים ווי נגידים. נאָר צו די קבצנים דאַרפט איהר דאָך נישט האָבען. קבצנים, זאָגט איהר, האָט איהר אַליין. עצתי, אז געהן זאָלט איהר נאָר צו די גרויסע, צו די סאַמע גדולים. וועט זענען ביי אונז די סאַמע גדולים — וויל איהר וויסען? נעמט, זייט מוחל, א שטיקעל פא־פיער מיט א בלייפעדער און פאַרשרייבט, וועל איך אייך זאָגען אקוראט מיט די אדרייסים און מיט׳ן יחוס פון איטליכען באזונדער. איך קען זיי, פאַרשטעהט איהר מיך, אויסגעבונדען. גדולים זענען

א רעדער־שמירער, א שווארציאהר, אבי אינ׳ם גישטאלט פון א מענשען. און א כח האט ער: וואר ס׳זאל נישט זיין — מוז ביי איהם ווערען רעדעוודינג. סיידען א נעבוירענער א שטומער. מחמת ער ווייסט, פערשטעהט איהר מיך, פון וואס און ווי אזוי מיט וועמען אנהויבען צו רעדען. און רעדען וועט ער מיט אייך פון וואס איהר ווילט, כמעט קאן מען זאגען, אז ס׳איז נישטא אזא זאך אויף דער וועלט, וואס ער זאל ניט ווייסען, און נישטא אזא מענש אויף דער וועלט, וואס ער זאל איהם נישט קענען. מיט אזעלכע איז א פערנעניגען צו זיצען אין איין וואגאן. דערצו איז ער גלאט א גוטער מענש. איין אפענהערציגער און זעהר א צו־געלאזטער. ער מעג אייך זעהען דאס ערשטע מאל אויף זיין לעבען, איז ער גרייט צולייב אייך פון דעסטוועגען געהן, וואוהין איהר ווילט: אפשר ווילט איהר צו דער קאסע נאך א בילעט? אדער העלפען אייך צענויפפאקען די זאכען? — מיט׳ן גרעסטען כבוד! ער וועט אריינקוקען דערווייל צו אייך אין פעקעל אריין, אפשאצען, וואס איז ווערטה אייער טשעמאדאנדעל, אדער אייער פעלץ, אדער אייער זיינגער, אויסרעכענען אייך פינקטליך, אין וואסער שעה און וויפיעל מינוט איהר דארפט קומען אהיים, און וואס וועט אייך קאסטען דער באגאזש, און געבען אייך איין עצה, ווי אזוי, אויף וואסער וועג, איהר זאלט פאהרען, און וואו איהר זאלט זיך אפשטע־לען. בשעת־מעשה וועט ער אייך האלטען ביי א קנעפעל, אדער בויערען אייך מיט׳ן פינגער א לעבעל, און דאס קאפעלישעל האלט שוין ביי איהם . ט, און די בעקלאך פלאמען, און די אויגען ברענען. גלייך ווי ער טהוט זעהר א נויטיגע זאך. מיט איין וואָרט — דאס איז געווען אזא מין פארשוין, וואס ביי אונז רופט מען איהם: „א איד וואס קאטארי".

פאר אונזערע כתריעלעווקער פאסאזשירען איז דער דאזיגער „איד וואס קאטארי" געווען, קאן מען זאגען, א אזוים אין דער מדבר, א נעזונד אין בוך, א זאלץ אין די ביינער. א קליינינג־קייט — זייער מיסיאן, וואס זיי האבען אויף זיך גענאט! דאס

לאָזען חכמים זיך וויצלען, וויפיעל זיי ווילען. לאָזען זיי צו־
טראכטען אזעלכע שפריכווערטלער, ווי, למשל: „זיצען זאל מען
צווישען גויים, ליגען — צווישען אידען", „מיט אידען איז גוט
נאָר קונעל עסען", וכדומה. איך געה מיר מיט מיין נאנג, אז
אידען, און נאָך כתריעווקער דערצו, פיהלען זיך צווישען אייגענע
א סך בעסער און א סך היימישער, ווי צווישען פרעמדע.

קאפיטעל ט.

„א איד וואָס קאטאָרי".

דער מענש, וואָס איז ווי אראָפגעפאלען פונ'ם הימעל און
האָט אריבערגעפעקעלט אונזערע דעלעגאטען אהער פון יענעם וואָ־
נאָן, איז געווען איינער פון יענע זעלטענע פארשוינען, וואָס מע קאָן
זיי זעהען נאָר אונטערוועגענס. אז איהר בעגעגענט זיך מיט זיי,
ווערד איהר באלד חבר, אויסגעבונדען, גלייך ווי איהר זענט שוין
מיט זיי בעקענט פון כמה וכמה יאָהרען. ווער ער איז — ווייסט
איהר נישט. וואָס ער איז — ווייסט איהר אויך נישט. עס איז
רעכט צו זאָגען, אז ער איז א איד, א קרעמער, און עס איז
רעכט צו זאָגען, אז ער איז א מעקלער פון דער בערוע. נאָר גיכער
פון אלץ איז ער נאָר א שניידער, א חשוב ביי נאטשאלסטווע און
דרעהט זיך ביי „פראוואָזשיטעלסטווע"...

אליין איז ער א מענש פון מיטעלמעסיגען וואוכס און מיטעל־
מעסיגען שטאנד, א שוואַרצער מיט א גלאנץ פון ארמענישען טיפ,
מיט א קליין בערדעל, מיט קליינע שוואַרצע אומרוהיגע זוינגען,
מיט'ן קאפעלישעל אהינטער — זי ריהרעווודיגער, זי לעבעדיגער
פארשוין, וואָס קאָן נישט זיצען אויף איין אָרט, מוז עפים טהון,
ערגיץ נעהן, מיט עמיצען רעדען. און איבערהויפט — רעדען.
רעדען — דאָס איז זיין וועלט. געפינט זיך אין וואגאָן א איד —
איז אודאי גוט. אלא נישט — איז א גוי, א סאָלדאט, א פריצה,
א גלח. פאר נויט איז גוט א קאָנדוקטאָר, איין אויוועגהייצער,

— זוייסט איהר, וואָס איך וועל אייך דערצעהלען? איך האָב מורא, אז איהר זענט נישט קיין גלעזערנער...

און אז סע מאכט זיך אפילו אמאל, אז צוויי אידען צעאמפערען זיך שוין גאָר איבער טיין אָרט אין וואגאָן, הויבען זיי אָן שיטען איינס אויפ׳ס אנדערע מיט ליצנות און שטעכווערטלעך:

— זייט־זשע מוחל, פעטער, דאָס איז מיין אָרט.

— טאָקי באמת? מיט וואָס איז דאָס אייער אָרט, למשל?

— וויל דאָ בין איך געזעסען.

— וואָס־זשע, איהר האָט דאָ שבת געהאלטען? צי עס שטעהט אויפגעשריבען אויף דעם אָרט: „זה המקום שייך"?...

און דער זיצענדיגער פּאַרשוין פוילט זיך נישט, הויבט זיך אויף און זוכט אויפ׳ן אָרט די אויפשריפט: „זה המקום שייך". ווערד צווישען עולם א געלעכטער, פערדריסט דאָס דעם שטעהענדיגען פּאַרשוין און ער רופט זיך אָן צום זיצענדיגען:

— איהר זענט, דאכט מיר, שוין א ביסעל צו דאָסיג.

— צו וואָסיג? — פרעגט איהם דער זיצענדיגער, און דאָס נעלעכטער צווישען עולם וואכסט. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז מע גיט זיך איין עצה: מע ענגט זיך א ביסעל, מע רוקט זיך צענויף און מע מאכט איין אָרט פאר׳ן שטעהענדיגען. ממה־נפשך, עס זיצען, קיין עין־הרע, אזוי פיעל איידען, וועט זיצען נאָך אייגער... און די דאָזיגע צוויי, וואָס האָבען זיך נאָר־וואָס געווערטלעט, בלאָזען זיך נאָך א קלייגע וויילע, נאָכדעם נעמט מען זיך צו די זייגערס: וואו האלט ביי אייך דער זייגער? אָדער מע קוקט אין פענסטער בייד: וווייסט איהר נישט, וויי אזוי הייסט די סטאנציע? און מע מאכט א שמועס פון סטאנציעס און פון באהנען און פון נעשעפט — און עס נעהט אוועק, ווי א מזמור. דער פרישער פּאַרשוין, וואָס קומט־אריין און טרעפט די צוויי, מיינט ער, אז דאָס זענען אָדער צוויי שותפים, אָדער קרובים, אָדער מחותנים, אָדער אזוי נוטע פרייגד פון איין שטאָדט...

אומעטום, ווי ביי זיך אין דער היים. אידען, וואוהין זיי זאָלען נישט פאָהרען, פיהרען זיי, ברוך־השם, מיט זיך זייער היים, זייער „געטאָ" מיט זייער גלות, און דערפאַר, אַפּנים, האַבען זיי אומעטום און אַלע מאָל טאַקי איין פּנים, בייטען זיך אַזוי גיך נישט איבער און פיהלען זיך גוט נאָר דעמאָלט, ווען זיי זענען אַלע אינאיינעם. און די וועלט טהוט זיי צוליעב: איהר ווילט אינאיינעם — זייט אייך אינאיינעם...

אַריינגעטראָטען אינ'ם נייעם וואַגאָן און דערזעהען, אַז מען איז אין דער היים, צווישען „אייגענע", האָבען זיך אונזערע אויסדערוועהלטע צעלעגט, ווי ביי'ם טאַטען אין וויינגאָרטען, אַוועקגעלעגט זייערע פּעקלעך אויף יענעמ'ס פּעקלעך, זיך געזעצט גאַנץ נאָהענט איינס נעבען דאָס אַנדערע, געבעטען יענעם זיך אַ ביסעלע אַ רוק טהון, און קוים אַריינגעחאַפּט זיך, מאַכט שוין נישט אויס, מעג מען שוין יענעם אַ ביסעל צוקוועטשען, און פאַר וואָס טאַקי נישט אינגאַנצען אַרויסקוועטשען?... מען איז דאָך צווישען „אייגענע", צווישען אידען!...

און האָט קיין יסורים נישט: מע וועט זיך, חלילה, נישט קריעגען, נישט זידלען איבער אַזעלכע נאַרישקייטען. ווערטלעך זאָגען, געבען יענעם אָנצוהערעניש — דאָס מהכתיתי. צום ביישפּיעל: אַז איינער טרעט־אָן דעם אַנדערען רעכט אויפ'ן פוס, טהוט יענער אַ שפּרונג־אונטער און אַ זאָג כלומרשט אַזוי, פערבייגעהענדיג:

— אוי האָט איהר, קיין עין־הרע, אַ האַרטען טראָט, פעטער!

אָדער אַז איינער שטעלט־אַוועק זיין טשעמאָדאַן כמעט גלייך אויף יענעמ'ס פּלייצע, מאַכט יענער חוזק נישט איבער איהם, נאָר איבער'ן טשעמאָדאַן, און טהוט זיך אַ זאָג אונטער דער נאָז:

— הערט איהר? אייער טשעמאָדאַן האָט, אַפּנים, קיינמאָל נישט געקרענקט.

אָדער אַז איינער פערשטעלט דעם אַנדערען די שיין, טהוט ער איהם אַ זאָג:

— שלום־עליכם! — רופט זיך אָן פּלוצים אַ פרישער פּאַר־שוין, גלייך ווי פון הימעל אַראָפּגעפאַלען. — פון וואַנען פאָהרען דאָס אידען און וואוהין? און וואָס האָט איהר זיך פאַרקלויבען גאָר אַהער, צווישען אָט די דאָזיגע?... קומט צו אונז, אין אונזער וואַגאָן אַריין. דאָרטען וועט איהר חאָטש זיין צווישען אונזעריגע, צווישען אייגענע...

קאַפּיטעל ח.

כתרילעווקע צווישען „אייגענע".

ווי פיש, נאָר־וואָס געחאַפּטע אין דער נעץ און אריינגעלאָזטע צוריק אין טייך אַריין, — אַזוי האָבען זיך געפיהלט אונזערע כתרי־לעווקער דעלעגאַטען, אַז זיי האָבען זיך איבערגעפּעקעלט אינ'ם אַנ־דערען וואַגאָן, צווישען „אייגענע", צווישען אידען. מע קאָן נישט זאָגען, אַז דאָרט זאָל געוועזען זיין אַ סך ריינער און אַ סך גראָמער, ווי אינ'ם ערשטען וואַגאָן. עס קאָן זיין, אַז דאָ, אויפ'ן נייעם אָרט, איז זיי געווען נאָך ערגער, וואָרום דאָרטען, אינ'ם פריהעריגען וואַגאָן, איז דער עולם חאָטש געזעסען אַ סך אויף דער ערד, נישט געהאַט קיין איבעריגע פּעקלעך. אַ טאָרבע מיט אַ פּאָר שטיוועל — און אַיין עק. און דאָ, אויף דעם נייעם אָרט, צווישען אידען, איז געווען דער טומעל אַ סך גרעסער, די ענגשאַפט אַ סך ערגער, און איבער די פּעקלעך איז נישט געווען, וואו זיך אַ קעהר צו טהון.

דאָס איז ידוע, אַז יעדער איד האָט מיט זיך אונטערוועגס נישט ווינציגער ווי צוויי־דריי פּעקלעך, און ווייבער האָבען, אַחוץ די פּעקלעך, אויך קישענס מיט קאָלדרעס מיט שמאַטעס. פון דער וועלט שמאַטעס. אין וועג זעהען דעריבער אידען אויס נישט נאָר ווי רייזענדע אַליין, נאָר ווי וואַנדערער, ווי עמיגראַנטען, וואָס פאָהרען־אַריבער ערגיץ זעהר אין אַ ווייטע מדינה, דאָרט וואו ס'איז נישט צו קריגען פאַר קיין געלד נישט קיין קישענס, נישט קיין קאָלדרעס, נישט קיין שמאַטעס... און זיי פיהלען זיך דערפאַר

— עם הדומה לחמור! פון וועמען רעדט מען? — רופט זיך אָפּ איינער פון די אויסדערוועהלטע און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און קוקט אויף דער חברה פון אויבען אראָפּ, און באַלד בעקומט ער א קאָמפּלימענט פון איינעם פון דער חברה, וואָס קרימט זיך נאָר, ווי אזוי אידען דאוונען, דאָס הייסט: ער שלאָגט זיך מיט דער האַנד אין האַרצען אריין און זאָגט מיט א מאַרנעם ניגון: „טאַטעלי! מאַמעלי! טאַטעלי! מאַמעלי!" — און דער גאַנצער איבעריגער עולם ווערד צעשמאָלצען פאַר געלעכטער.

— מע לאַכט דאָס אָפּ פון אונז! מע לאַכט פון א אידען! אומעטום מאַכט מען פון אונז חוזק! — מאַכט איינער פון די אויסדערוועהלטע מיט א זיפץ און ווינקט מיט'ן קאָפּ צום רבי'ן, און דער רב רב יוזיפעל קוקט אויף יענעם נפש, ווי ער וואַרפּט זיך און ווי ער קרימט זיך.

— נישט פון אונז לאַכט ער, קינדעניו, — זאָגט רב יוזיפעל, — פון זיך לאַכט ער אָפּ, פון זיך אליין! פון אונז איז נישטאָ וואָס צו לאַכען, נשמה מיינע; פון אונז דארף מען ווייגען און זיך א מוסר אראָפּגעמען, א מוסר: וואָס מיר זענען געווען און וואָס מיר זענען געוואָרען...

און רב יוזיפעל דערצעהלט דערביי זעהר א שענעם משל, געווייגטליך, מיט א מלך, און דער עולם הערט־אויס דעם משל, עס קאָן זיין, נישט דעם ערשטען מאָל, און יענער חברה־מאַן, וואָס מיט'ן אראָפּגעלאָזטען רויטען העמדעל און מיט דער הארמאָניקע, לאָזט זיך אראָפּ אלע מאָל נידעריגער און נידעריגער מיט א האַלבען טאָן (אפּנים, ס'איז איהם שוין אליין אויך נמאס געוואָרען):

קאַסטושקינא מאַט
סאָבירלאַם...
פּאָמיראַט...
פּאָמיראַט... פּאָמיראַט...

— אפנים, אז דער ערל האָט שוין היינט געמאכט „שהכל נהיה בדברו", — בעמערקט איינער פון אונזערע כתרי־לעווקער, און דער אנדערער חאפט איהם אונטער אויף לשון־קודש:

— מע זעהט דאָס ארויס בחוש פון די עינים.

— א כום׳ע און דוקא א גרויסע! — שטעלט־אריין א דריטער צום גראָם.

— יאָ, ער איז מלא! — רופט זיך אָן נאָך איינער און קוקט כלומרשט נישט אויף איהם, נאָר אויף דער סטעלי, און נאָך איינער ענדיגט דעם פסוק:

— וגדוש על כל גדותיו... — און קראצט זיך אונטער׳ן קאָל־נער.

— געפעלט אייך דער ניגון וואָס ער דבר׳מ?

— א חסיד׳יש ליעדעל מסתמא.

— מיט קלוגע ברבורים!

— טיף — שכל׳דיג! די אמי פון קאסטיושקינא איז שיער נישט מת געוואָרען. א קלייניגקייט!...

אפילו רב יוזיפעל, וואָס איז ווייט פון ליצנות, האָט זיך נישט געקאָנט איינהאלטען און איז א בעלן געווען א פרעג טהון מיט א שמייכעל ביי זיינע כתרי־לעווקער אידען: וואָס בעדייטען די דאָ־זיגע משונה־מאָדנע וועלטער פונ׳ם ליעדעל? האָט זיך געפונען איינער, וואָס האָט איהם געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט:

— ס׳איז געווען, פארשטעהט איהר, איינער, אפנים, א קאס־טיושקע, א מענטש, וואָס מע האָט איהם גערופען קאסטיושקע, האָט דער דאָזיגער קאסטיושקע געהאט א מאמע, האָט זיך די דאָזיגע מאמע, זאָגט ער, געקלויבען שטארבען, און איז נישט געשטאָרבען...

רב יוזיפעל לעגט־צו קאָפ, נאָר ער פערשטעהט נישט דעם שכל, וואָס דאָ שטעקט? וואָס הייסט — זי האָט זיך געקלויבען שטארבען? שטארבען איז דען געווענדט אָן דעם מענשען? בעל־כרחך אתה מת — איבער נויט שטארבט מען...

זיך ארויס ער אליין טאקי, רב יוזיפעל הייסט דאָס, און זאָגט איהם: דאָס און דאָס, אזוי און אזוי... און ער לייענט איהם א צעטעל פון כתריעווקע מיט איהרע אידען און מיט זייערע צרות, ווי אומגליקליך זיי זענען נעבאך פון תמיד אָן, ובפרט אצינד, נאָך דעם גרויסען חורבן... און דער גביר האָרכט־אויס די גאַנצע מעשה ביז'ן סוף און שטעהט־אויף און געהט־צו צו דער שאַפע און נעמט־ארויס א היבשע פויטיקע, און רופט זיך אָן צו איהם, צום רב הייסט דאָס:

— ווי מיינט איהר — עם וועט זיין געזונ?

— שייך זאָגען געזונ? — ענטפערט איהם רב יוזיפעל און רעדט צו זיך אליין, מאכט בשעת מעשה מיט די הענד, מיט די אויגען און מיט'ן שטערן און זעהט גאָרנישט, אז אקענען איהם, אויף דער באנק, זיצען פאַרשוינען, פערשיעדענע פנימ'ער, צווישען זיי אויך נקבות מיט רויטע פנימ'ער, קנאקען סעמעטשקעס, לאכען נאַנץ געשמאק און מאכען חוזק פון אונזערע כתריעווקער לייט אין די אויגען, קרימען איבער, ווי אזוי זיי רעדען און ווי אזוי זיי מאכען מיט די הענד און ווי אזוי זיי טרייסלען מיט די פאות! און איבערהויפט האָט מען זיך געמאכט לוסטיג איבער איהם אליין, איבער דעם אלטען רב יוזיפלען מיט'ן טיזליק און מיט'ן שטרייטעל.

דאָס דאָזיגע לאכען מיט'ן חוזק מאכען איז אָבער געווען, ווי מע זאָגט, אפגעגעבען ברויט; די כתריעווקער לייט פון זייער זייט האָבען אויך נישט געשווייגען. זיי האָבען געקריטיקירט, געפראוועט ליצנות צווישען זיך איבער די דאָזיגע פרייליכע פאר־שוינדלעך, און איבערהויפט — איבער דעם חברה־מאן, וואָס מיט'ן רויטען העמדעל, מיט דער האַרמאָניקע און מיט דעם שענעם ליע־דעל, וואָס סע ווערד איהם גאָר נישט נמאס איבער'חזר'ען זיעבען הונדערט מאל אלץ די אייגענע ווערטער: „קאסטיושקינא מאט סאָביראלאס פאָמיראט — סאָביראלאס פאָמיראט"...

און נאָך א מאָל דאָס אייגענע, שוין העכער מיט א טאָן:

קאַסטיושקינא מאַט
סאָביראַלאַס פּאָמיראַט —
סאָביראַלאַס פּאָמיראַט.
אומיערעט ניע אומיערלא —
דאַראָם וורעמיא פּראָוויעלא!

און טאַקי נאָך א מאָל דאָס אייגענע, נאָך העכער און נאָך גיכער:

קאַסטיושקינא מאַט
סאָביראַלאַס פּאָמיראַט...

און אַזוי ווייטער, אָהן איין אויפהער, ווי א מאַשינע.

מילא, איז דאָס געווען א שכן חאָטש א פרייליכער. פון דער אַנדערער זייט אָבער האָט גאָט מזכה געווען רב יוזיפלען מיט א נפש, איינעם אין א באַראַשקענעם פּעלץ, איז ער געווען בייז, אָנ־נע'ברוגז'ט אויף דער גאַנצער וועלט, און געהאַלטען אין איין שפּייען. יעדער שפּיי, וואָס ער האָט געטהאָן, איז געווען מיט אַזא רציחה, גלייך ווי עמיצער וואָלט איהם דאָ דער'רגזנ'ט מיט איין איבעריג וואָרט. א גליק, וואָס רב יוזיפעל האָט דאָס נישט בעמערקט. רב יוזיפעל איז געווען גאָר נישט בהאי עלמא. זיינע מחשבות זענען געווען ווייט פון דאַנען, דאָרטען ערגיץ אין דער גרויסער שטאָדט, אַזש ביי די „גדולים"...

ווי אַלע כתרילעווקער אידען, האָט אונזער רב יוזיפעל גע־לעבט אין עולם־הדמיון, ארומגעגאַנגען שטענדיג אין הרהורים, אין פאַנטאַזיעס. האָט איהם די פאַנטאַזיע דאָ אויפגעחאַפּט אויף די פליגלען אין האָט איהם אַוועקגעטראָגען גלייך אַהין, צום גרעסטען פון די „גדולים"... עס האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט א פּאַלאַץ א גרויסער מיט גילדענע כלים... אויבען־אָן, אויף א שטוהל, זיצט דער גביר אַליין... דערזעהען אידען, שטעהט אויף דער גביר און גיט זיי אַפּ שלום און פרעגט זיי, וואָס איז זייער באַגעהר? שטעלט

נאָרנישט, עס חלומ׳ט זיך זיי אפילו נישט, אז דאָ, אין וואנאָן, פאָהרען א בינטעל כתרילעווקער בעלי־בתים, פאָרשטעהער פון שטאָדט, און קריטיקירען, זענען מבטל, מאכען א תל פון אלע זייערע המצאות און אויפטהועכצען, און דוקא אויף א קול, בפרהסיה...

לאָז זיין שטיל — כתרילעווקע פאָהרט!

קאפיטעל ז.

כתרילעווקע צווישען די „פעלקער".

אונזערע כתרילעווקער אויסדערוועהלטע האָבען זיך אזוי לאנג נעשלעפען די צינגלעך, געמאכט חוזק איבער די באָהנען און איבער אלע אנדערע היינטיגע אויפטהועכצען, ביז ס׳איז זיי נמאס געוואָרען און זיי האָבען אָנגעהויבען ארומקוקען זיך אויף אלע זייטען און אויסקוקען ערטער, און, געווייניטלעך, קודם־כל איין אָרט פאר׳ן אלטען רב רב יוזיפעל, וואָס איז שוין געווען נעבאך שטארק אויסגעמוטשעט פון דער נסיעה. און גאָט האָט זיי געהאָלפען, זיי האָבען דעם אָרט געפונען און האָבען בעזעצט דעם רבי׳ן נעבען איינעם א פאָרשוין, א רעכטען חברה־מאן מיט א רויט העמדעל איבער די הויזען און מיט א הארמאָניקע אין די הענד. א ביסעל איז דער חברה־מאן געווען מבוסמ׳דיג, דאָס הייסט, טאקי רעכט בגילופין, אונטער׳ן גלעזעל, מיט איבערגעקעהרטע אויגען, געשפיעלט אויף דער הארמאָניקע און געזונגען בשעת מעשה זעהר א שען ליעדעל:

קאסטיושקינא מאט
סאָביראלאם פאָמיראט —
סאָביראלאם פאָמיראט.
אומיערעט ניע אומיערלא —
דאראָם וורעמיא פראָוויעלא!

קעפ אויף קעפ! און אלץ אזעלכע פראָסטע נפשות, ארבייטער, מיט גרויסע, מאָדנע שמעקענדיגע טאָרבעס אויף די פּלייצעס, און מיט נאָך מער מאָדנע שמעקענדיגע לאָפּטיעס אויף די פּיס, און דערצו רויכערען זיי זיך אונטער מיט אזא מין טיטון, וואָס מע קאָן דערוואָרגען ווערען. נישטאָ וואו צו זעצען זיך. וואו זיי האָבען זיך נישט געגעבען קיין קעהר, געוואָלט זיך אַנידערזעצען, האָט מען זיי דורכגעטריבען: „פּאָשלאָ־וואָן, פּאַרשאָטיע, זאַניאָ־טאָ!" אויף אונזער לשון הייסט דאָס: „זייט זשע מוחל, רב איד, ס'איז פערנומען"... דורך פערנומען! אפילו דאָרט, וואו ס'איז נישט פערנומען, איז אויך געווען פערנומען... און די כתריל־עווקער אויסדערוועהלטע האָבען, מחילה, געמוזט שטעהן אויף די פּיס, זיך צענויפגעשלאָגען אלע אינאיינעם אין א ווינקל, ווי די שעפּעלעך, א ביסל זיך געקוועטשט און געשטיקט, געשטיקט, און אלץ גע־רעדט, גערעדט מיט הענד, און הויך אויף א קול, און אלע אינ־איינעם, ווי געוויינטליך.

און גערעדט האָט מען, פערשטעהט זיך, פון דער באַהן, פון היינטיגע פאָהרעכטסען, מבטל געווען, געמאַכט פּשוט א תל פון די שענע המצאות, וואָס מע האָט היינט אויסגעטראַכט, שטאַרק געבענגט נאָך דער כתריל־עווקער בוכטע, וואָס חאָטש דאָרט איז אויך גאָר נישט פויגעלדיג, דאָך נישט אזוי פאַסקודנע, ווי דאָ...

— נאָראָנים! — אזוי האָבען זיך געשמועסט אונזערע מפונקים. — טפשים! משוגעים האָבען אויסגעקלערט א באַהן! א טאַראַאם! א טערעבענדע — חא־חא!

און דאָרטען, אין די הויבע פענסטער, זיצען הונדערטער טויזענדער גלעהרטע, אויפגעקלערטע מענשען, איינגעבויגען אין דרייען, סקריפּען מיט די פערערס, שרייבען, מאָהלען, קלאַפּען דע־פעשען, ברעכען זיך די מוחות, טראַכטען צו אלע מאל נייע המצאות, ווי אזוי מע זאל בעסער פאָהרען, בעסער, גיכער, און ביליגער, האלטען שוין ביי לופט־שיפען, אעראָפּלאַנען — און זיי וויסען

און ווער שמועסט כריסטען — די האָבען זיך אָפּגעשטעלט, מיט דרך־ארץ בעטראַכט די דאָזיגע אידלעך, וואָס האָבען אַלע אינ־איינעם גערעדט אין איין אָטהעם, און הויך אויף אַ קול, און גע־מאַכט בשעת מעשה מיט די הענד. און אַז ס'איז געקומען צום ערשטען קלונג, אַז מע האָט זיך בעדאַרפט זעצען אין די וואַגאָנעס אַריין, איז צווישען די אויסדערוועהלטע געוואָרען אַ גוואַלד, מיט אַ בהלה, מיט אַ שטופּעריי, אַ לויפעריי מיט אַ געפּילדער, מיט אַ געשריי: „לייזער! לאָזער! חנניה! מיכאל!" — דער זשאַנ־דאַרם האָט אַ קוק געגעבען אויפ'ן סטאָראָזש מיט אַזעלכע אויגען, אַז דער סטאָראָזש האָט זיך נעבאַך געמוזט פערשטעלען דאָס גע־שטופּעלטע פּנים מיט ביידע קולאַקעס, מע זאָל נישט זעהען, ווי ער לאַכט מיט'ן גאַנצען ברייטען מויל און שטשירעט די גרויסע ווייסע צייהן, און אַרויסגעלאָזט האָט ער בשעת מעשה אַ קוויטש: „יאַק וואָראָני זליטאַליסיאַ זשידי!" — און ביי דער „בריגאַדע" האָבען די כתרילעווקער בעלי־בתים גאָר ווינציג אויסגענומען. די קאָנדוקטאָרעס האָבען זיי אַריינגעשטופּט אַלעמען אין אַ בעזונ־דערען וואַגאָן, צווישען פּראָסטען עולם, זיך בעגאַנגען מיט זיי עפּיס נישט אַזוי, ווי מיט פיינע בעלי־בתים, גבאים, דעפּוטאַטען, וואָס פאָהרען מכח אַזאַ וויכטיגען ענין לטובת הכלל... און דאָ, אין דעם וואַגאָן, האָט זיך פאַר אונזערע אויסדערוועהלטע שוין אָנגעהויבען אַ צעטעל פון צרות מיט אַנגסטען מיט יסורים מיט בזיונות — דער אמת'ער גלות.

ראשית חכמה, זענען זיי אַריין אין וואַגאָן, וואָס, אַז ס'זאָלען דאָרט נישט זיצען קיין מענשען, מענשען מיט מענשליכע פּנימ'ער, וואָלטען זיי זיכער מיינען, אַז מע האָט זיי אַריינגעלאָזט, מחילה, צווישען דברים־אחרים. די בלאָטע איז געווען אַזוי גרויס, דער רויך איז געווען אַזוי בלוי, און געשמעקט האָט דאָרט אַזוי געדיכט, אַז אונזערע כתרילעווקער בעלי־בתים, וואָס זענען אַליין אויך נישט פון די גרויסע מפונקים, האָבען דערפיהלט, אַז עס ווערד זיי ענג אין האַלז אויף צו חלש'ען! היינט די ענגשאַפט, וואָס דאָ איז!

מען אליין, אז קלויבען קלויבט מען די נגידים מיט די פיינסטע בעלי־בתים. נאר געהט, אשטייגער, זייט חכמים און מאכט א גדענץ אין כתרי־לעווקע צווישען א נגיד און צווישען נישט־קיין־נגיד, צווישען א פיינעם בעל־הבית און נישט־קיין־פיינעם בעל־הבית! אז בסך הכל זענען אלע כתרי־לעווקער פיינע בעלי־בתים, און די נגידים אליין זענען אויך, עס זאל אייך צו קיין חרפה נישט זיין, כמעט ארעמע לייט! נאר אז מע ווייל שמועסען נאך א מאל דאם אייגענע וויעדער צוריק, האט דאך יעדע שטאדט פארט איהרע „פני". נארישקייטען! דעם בעדער מיט'ן וואסערפיהרער קאן מען דאך נישט שיקען. איז געבליבען, מען זאל אויסקלויבען די גבאים פון אלע שוהלען און פון אלע חברות, און דעם אלטען רב רב יוזיפעל, געווייגטליך, אויך בתוכם. און מע האט זיך צענויפ־געפאקט די פעקלעך, מיטגענומען איטליכער זיין קלאפערגעציג — די טלית־ותפילינס מיט די זאנטיקעס מיט די איבעריגע כלי־זיין, און מע האט געדונגען צוויי גרויסע בוידען — „בוכטעס", און מע האט זיך גאנץ פיין אפגעזעגענט מיט דער שטאדט, וואס איז ארויסגעגאנגען בעגלייטען די אויסדערוועהלטע, געווינשעווטע, זיי זאלען מצליח זיין — און מע האט זיך אין א גוטער שעה א מזל־דיגער געלאזט אין וועג אריין.

צוויי מעת־לעת האבען זיך אונזערע אויסדערוועהלטע געטרייע סעלט אין די „בוכטעס" איבער דער געהארטעווטער בלאטע, איבערגעחאפט דעם אטהעם אויף א קליינע צייט נאר דעמאלט, וועז מע האט בעראפט אפשטעלען זיך ערגיץ אין א קרעטשמע דאונען, אדער עפים נעמען אין מויל אריין, אדער אונטערפאשען די פערד — און ערשט אויפ'ן דריטען טאג האט מען זיי, צעברא־כענע, צע'הרג'עטע, אויסגעמוטשעטע, געבראכט צו פיהרען צו דער באהן, און די אויסדערוועהלטע האבען זיך א לאז געטהאן צו דער קאסע אלע מיט א מאל אויף דערשטיקעניש און ענומען בילעטען. דער עולם, וואס אויפ'ן וואקזאל, האט זיי אפגעטרעטען דעם וועג, געזאגט מיט ליצנות: „לאז זיין שטיל — כתרי־לעווקע פאהרט!"

דריקט זיך אוים אין איינער פון זיינע קאָרעספאָנדענציעס, „גע־מאכט פון איהר א געפרעגלעכטם". אויף דער דאָזיגער נסיעה האָבען זיך געפונען אין כתריעלעווקע א סך, א סך בעלנים. אלע, די גאנצע שטאָדט כמעט, איז געווען גרייט צו פאָהרען! איטלעכער האָט געוואָלט די מצוה, און אפשר טאקי פשוט — זיך א ביסעל דורכלופטערען, דורכטרייסלען די ביינער, — מע ווערד פערשימעלט און פערקליאָנעט, זיצענדיג אויף איין אָרט. ביי איטלעכען מענשען איז פאָרהאַן א יצר־הרע, וואָס רעדט־אַן; עס ווילט זיך אמאל אָנקוקען א ווילט, זעהען זיך מיט מענשען און ברענגען נאָכדעם אהיים צו פיהרען נייעס, פעק מיט נייעס. און באמת טאקי, וואָס קאָן זיין נאָך מעהר איינגענומען פון דעם, וואָס אז איהר קומט צו פאָהרען פון ערגיץ אהיים, שטעקט מען אייך פון אלע זייטען שלום־עליכמס, איטליכער שטופט זיך, ווי אייך זעהען, א קוק טהון גלייך אין פנים אריין? דאכט זיך, וואָס? א פנים ווי אלע פנימ'ער, נאָר פאָרט א בא מן הדרך, פאָרט איין אנדער פנים! און אז איהר רעדט, דערצעהלט נייעס פון וועג, חידושים פון דער גרויסער שטאָדט, קוקען אייך הונדערטער מענשען אין פנים אריין, שלינגען מיט דאָרשט אייערע ווערטער, און איהר שטעהט, קיין עין־הרע, פאר אזא עולם און דערצעהלט, און דערצעהלט, און איהר בעקומט מיט א מאל א מאָרנעם חן ביי אלעמען אין די אויגען. איהר ווערד א גאנצען „יש" אין שטעדטעל, איין אָדם, א העלד אויף עטליכע טעג. אמת, די עטליכע טעג געהען־איבער און דער העלד ווערד אפילו באלד אוים העלד, ווערט־אַן דעם גאנצען חן און ווערד דער אייגענער כתריעלעווקער, וואָס אלע; פון דעסט־ווענגען, ווער ווייל דאָס נישט זיין קיין העלד? אויף א שעה — און דאָך א העלד! נאָר, צוריק שמועסענדיג, איז דען מענליך, אז א גאנצע שטאָדט זאל זיך אויפהויבען און זיך לאָזען אויף דער ווילט? לכן איז געבליבען, מע זאל אויסקלויבען א דעפוטאציע פון עטליכע נעצעהלטע מענשען. און דא האָט זיך ערשט אָנגעהויבען אויף דאָס ניי: מי ומי — ווער קלויבט מען אוים? דאָס פארשטעהט

דערויף טאָרען מיר אויך נישט. ערשטענס, וועלען מיר מיט אונ־זער טרויערען, וואָס מיר וועלען טרויערען, גאָרנישט העלפען, והשנית, וועלען מיר באַווייזען פאַר דעם, וואָס לעבט אייבינ, אז דער חורבן כתרי־לעווקע איז פאַר אונז, חלילה, ערגער פון חורבן ירושלים, חורבן בית־המקדש. א משל קענען א מלך. אמאָל איז געווען א מלך, האָט ער געהאַט א בן־מלך, א בן־יחיד...

און רב יוזיפעל דערצעהלט זיי זעהר א שענעם משל מיט א מלך, ווי זיין שטייגער איז תמיד צו דערצעהלען משלים פון מלכים, און ער לאָזט אוים מיט די דאָזיגע ווערטער:

— דערפון אליין איז גרינג אַרויסצוזעהען, אז מיר טאָרען נישט זינדיגען. מיר דאַרפען זיך אָנטהון א כח, און לאָמיר, קינ־דער, נעמען די שטעקענס אין די הענט און לאָמיר געהן אלע אָפ־ריכטען גלות. פאָלגט מיך, קינדערלעך, איך געה אויך מיט אייך. איך בין אייך מבטיח, אז וואוהין מיר וועלען קומען צו געהן, וועלען מיר, אם ירצה השם, גענפינען חן אין די אויגען פון אונזערע רייבע ברידער, און זיי וועלען אונז נישט לאָזען פאָלען. שטעהט אויף, אידען, גורט אָן אייערע לענדען און לכו ונלכה — לאָמיר געהן!

און בשעת מעשה גלייבט זיך אוים ביי רב יוזיפלען דער רוקען און דאָס פנים הויבט איהם אָן צו שיינען, און ער פיהלט זיך יונג און פריש, ווי א בחור, ווי א גבור, וואָס איז גרייט צו דער מלחמה. און אויך דער גאַנצער עולם דערפיהלט זיך, ווי עפּים אויפגעמונ־טערט, און מען איז גרייט אין וועג אריין. עס בלייבט נאָר איבער איין זאך: „וואוהין? וואוהין געהט מען פריהער? ס'איז פארהאן, קיין עין הרע, אזוי פיעל אידישע שטערט און, קיין עין הרע, אזוי פיעל נגידים!"...

קאפיטעל ו.

לאָז זיין שטיל — כתרי־לעווקע פאָהרט!

דער פסוק „מי ומי ההולכים" — ווער זאָלען זיין די פאָה־רערס? האָט א ביסעל אויפגערודערט די שטאָדט, אָדער, ווי פישעל

ליכע „נשרפים". פע, דאָס איז נישט קיין תכלית! מע בעדאַרף זעהען, אַז כתריליעווקע זאָל בלייבען כתריליעווקע! אָט אויף וואָס מע האָט זיך געבראַכען די קעפּ.

פון די אַלע פלאַם־פייערניגע און הארץ־רייסענדיגע בריעף, וואָס מע האָט צעשיקט בכל תפוצות ישראל, האָבען זיך אָנגערופען סך־הכל אַ פּאָר שטעדטלעך, אויך אזעלכע אַרעמע, ווי כתריליעווקע, און האָבען אַריינגעשיקט וואָרא ביסעל ברויט, וואָרא אַלטע מלבושים און וואָר עטליכע קערבלעך מזומנ'ע, און געקלעקט האָט דאָס אויף איין צאָהן; די לאָגע האָט אָנגעהויבען ווערען שרעקליך! ס'איז געוואָרען אַזוי ביטער, אַז מע האָט שוין אויפגעהערט וויינען און קלאָגען און אפילו קרעכצען. אַזוי איז א מענש, וואָס האַלט ביי דערפרוירען ווערען, הויבט אָן שטיליערהייד אויסגעהן, אנשלאָפען ווערען אויף אייביג... אָט דאָ האָט זיך, ווי אַלע מאָל, בעוויזען רב יוזיפּל דער רב מיט זיין קראָפּט, וואָס גאָט האָט אַריינגעגעבען אינ'ם דאָזיגען אַלטען שוואכען גוף, און ער האָט צונויפגעזאמלט אַיין אסיפה פון בעלי־בתים, און דוקא ער אַליין מיט זיין אייגענעם כבוד, נישט געשיקט קיין שמשים און נישט פערקלויבען זיך אויבען־אָן, נאָר פּראָסט און פשוט אנידערגעשטעלט זיך און אָנגערופען זיך צום גאנצען עולם בזה הלשון:

— הערט צו, אידישע קינדער, וואָס איך וועל אייך זאָגען. נישט איך זאָג עס, נאָר דער, וואָס לעבט אייביג, זאָגט עס אייך מיט מיינע זינדיגע ליפּען: זארגט נישט — איהר זענט באוויליגט! איך בין אייך מבטיח, אַז עס וועט, אם־ירצה־השם, זיין גוט. וואָס איז דער פּשט? דער פּשט איז אזוי: אמת, מיר זענען געשטראָפּט געוואָרען מיט פייער, אָפּגעברענט געוואָרען אַליין און פּארברענט געוואָרען מיט די בתי־מדרשים, מיט די שוהלען, מיט הייליגע ספרים און אויך מיט לעבעדיגע נפשות, קליינע ברעקלעך קינדער, וואָס זענען נעבאך גאָט די נשמה שולדיג. אודאי איז דאָס א גרויסער, א ביטערער שטראָף, וואָס מסתמא האָבען מיר עס כשר פארדיענט ביי דעם, וואָס לעבט אייביג. נאָר שטארק טרויערען

טרוקענע, געמאַכטע טרערען, וואָס האָבען נישט קיין ווערטה. זי האַלט, אַז אַ וועהטיג איז נישט דער, וואָס מע גיט איהם איבער, נאָר יענער, „וואָס טהוט וועה"... דערפאַר לאָזען מיר איבער די שרעקליכע טרויעריגע סצענעס, געהען אַוועק פון דאַנען אַ ביסעלע ווייטער און שטעלען זיך אָפּ נאָר ביי די היזקות, וואָס מיינע כתרילעווקער בעלי־בתים האָבען געהאַט פון דער שרפה. דער חסרון איז אָבער, וואָס עס לאָזט זיך גאָר נישט בערעכענען דעם גרויסען היזק, וואָס כתרילעווקע האָט געהאַט. דאָס איז נומער איינס. והשנית, וואָס וועט העלפען דאָס רעכענען? אַפּנים, עמי־צער וועט זיי דען אומקעהרען? די געזעלשאַפטען, וואָס אַסעקו־רירען פון פייער, האָבען זיך ווי צענויפגערעדט און האָבען שוין כתרילעווקע לאַנג אויסגעשטרייכט פון דער לאַנד־קאַרטע, גלייך ווי ס'איז גאָר קיינמאָל קיין כתרילעווקע נישט געווען אויף דער וועלט אַפילו! היינט גלאַט, ווער איז דאָס אימשטאַנד צו שאַצען יענעמ'ס גוטס, ובפרט נאָכדעם, אַז ס'איז שוין לאַנג אַוועק מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך? בעל־הבתישקייט בכלל, און כתרילעווקער בפרט, האָט גאָר איין אַנדער ווערטה, וואָס לאָזט זיך נישט שאַצען. אַלטע שמאַטעס, צעבראָכענע דראָבעס, זענען ביי'ם אָרעמאַן אַזוי טייער (אויב נישט נאָך טייערער), ווי די שענסטע שפּיעגלען מיט די טייערסטע כלים ביי'ם נגיד. ביי'ם נגיד, אַז סע ווערד פער־פאַלען אַ זאַך, קאָן ער פאַר געלד קויפען איין אַנדערע זאַך; דעם אָרעמאַן ווער וועט אומקעהרען דאָס, וואָס דאָס פייער האָט צו־גענומען?...

אַזוי האָבען גע'חקירה'ט די כתרילעווקער נשרפים און האָבען אַרויסגעזעהן, אַז מיט חקירה'ן און פילאָזאָפירען וועלען זיי גאָר־נישט מאַכען. מע בעדאַרף זעהען עפּיס טהון, עפּיס צוטראַכטען, געפינען איין עצה, ווי אַזוי ראַטעוועט מען די שטאָדט? ווי אַזוי מאַכט מען, אַז די שטאָדט זאָל בלייבען אַ שטאָדט? ס'איז קיין קונץ נישט, אַז אַ גאַנצע שטאָדט זאָל זיך צעקריכען איבער דער וועלט, זיך לאָזען איבער די הייזער און בעטען נדבות, ווי געוויינט־

האָט געבראכט צו פיהרען, שענע מעהל; גאָט זאָל מיך נישט שטראָ־
פען, אזא יאָהר אויף אונזערע שונאים, אז בסך־הכל חאָפּט זי גאָר
א ביטערקייט...

און סע גיהט אַוועק א געשיכטע פון דריי זייגער־שעה, איין
ערצעהלונג פון ביטערע מעהל, מיט ביטערע הייוועז, מיט א מול־
טער, וואָס איהרע א שכנה, פּעסיל הייסט זי, א פּעסיל פון גאָט!...
און אזוי ווייטער — א מעשה אָהן איין עק, און עס ווייזט זיך
אייך אויס, אז צו דער שרפה וועט זי נישט קומען קיינמאָל, פיעל
זי וועט לעבען!

און אינאיינעם מיט די דאָזיגע שענע מעשיות און ערצעה־
לונגען פון דער שרפה לאָזט זיך הערען אויך א געוויין, א יללה,
א יאָמער, א קלאָג פון פערביטערטע הערצער, פון בעלעדיגטע
נשמות, פון פערוואָגעלטע, עלענדע, אָרעמע, אָרעמע, אָרעמע!
דאָרט שטעהט א מוטער און ברעכט די הענד און קלאָגט אויף
איהר ברעקעלע קינד, וואָס איז פערברענט געוואָרען נעבאָך אינ־
איינעם מיט'ן וויעגעלע; און דאָרט בעווייגט א איד שטילערהייד
זיין אלטען קראַנקען פאָטער, וואָס איז גראָד יענע נאכט געשלאָפען
אויפ'ן בוידעם — קיינמאָל נישט און איצטער יא, און איז דאָרט
פערברענט געוואָרען צו אש... און דאָ גיהט ארום א מיידעל און
שלאָגט זיך מיט די הענד אין קאָפּ: די מאמע! די מאמע! די
מאמע!

. . . . . .

האָב קיין פאַראיבעל נישט, פרייגד לעזער, וואָס איך האָק
איבער אין מיטען. מיין מוזע, די וואָס שטעהט איבער מיר
בשעת'ן שרייבען, איז, ווי אלע כתרילעווקער לייט, א פרויליבע
נשמה, איין אָרעמע, נאָר א פרויליבע. זי האָט פיינט טרערען,
זי האלט נישט פון טרויעריגע סצענעס. זי זאָגט, אז טרערען זענען
נאָר די, וואָס זענען נאָס און געזאלצען; די אלע איבעריגע טרערען,
וואָס דער שרייבער גיסט אויף פאַפּיער — דאָס זענען, זאָגט זי,

פריה שלאָפען, און, ווי אויף צו־להכעיס, האָט ער מחמת הונגער נישט געקאָנט אַנשלאָפען ווערען, און, ווי אויף צו־להכעיס, איז ער אַ האַלבע שעה פאַר דער שרפה דוקא אַנשלאָפען געוואָרען, און דוקא געשמאַק. פּלוצים הערט ער אַ גוואַלד: „סע נעצט, סע ברענט!"...

דער אַנדערער דערצעהלט אַ שענערע מעשה, און נאָך אַ לענ־גערע. ווי יענער: ווי אַזוי ער איז נעכטען אויפגשטאַנען גאַנץ פריה, כמעט פאַרטאָג, און איז אַרויסגעקומען אין מאַרק אַריין, געמיינט, טאָמער וועט ער עפּיס האַנדלען, וואָס ס'וועט זיך מאַכען: אַ טחוירעל, אַ ביסעל פּאָלאָווע, אַ זעקעל קאַרטאָפלים, אַבי עפּיס פערדיענען. צום סוף — איז נישטאָ קיין לעבעדיגער נפש: סך הכל איין ערל מיט אַ זעקעל קויהלען. פרעגט ער איהם: „גוי, וואָס ווילסט דו פאַר די קויהלען?" זאָגט ער: „אַ גילען". פרעגט ער: „אפשר וועט זיין גענוג אַ גריוונע?" זאָגט ער: „אַ גילען". ער האָט זיך אַיינגע'חזר'ט אַ גילען — חאָטש נעם געב איהם אַ קרענק! האָט ער אַוועקגעקויפט ביי'ם ערל דאָס זעקעל קויהלען, גענומען דאָס זעקעל קויהלען, מחילה, אויף די פּלייצעס — און אַזוי ווייטער און ווייטער, אַ מעשה אויף דריי זייגער־שעה, ביז ער קומט אַרויף אויף דער שרפה. און סע לאָזט זיך אויס, אַז בשעת די שרפה האָט זיך אָנגעהויבען איז ער געשלאָפען ווי אַ גע'הרג'עטער, מע האָט איהם קוים־קוים אויפגעוועקט.

דער דריטער דערצעהלט נאָך אַ שענערע מעשה. הויבען הויבט ער אָן אַזש פון עהערנעכטען, און דערצעהלט אַ לאַנגע־לאַנגע מעשה, נאָך אַ לענגערע פון יענער, וואָס מיט'ן זעקעל קויהלען, און פּלוצים מישט זיך אַריין אינ'ם שמועס אַ אידינע און לייקענט־אַפּ די גאַנצע מעשה:

— ווייס איך וואָס זיי וועלען אייך דערצעהלען מעשיות, נעכטיגע טעג! אָט וועל איך אַייך דערצעהלען, ווי אַזוי ס'האָט זיך אָנגעהויבען: איך האָב דעם דאָזיגען דאָנערשטאָג, וואָס פאַר דער שרפה, גערעשטשינעט חלה פון דער מעהל. וואָס בערעל ברכה'ס

דיין אייגענע תורה, וואָס דו האָסט אונז געגעבען דורך משה דיין קנעכט אויפ'ן באַרג סיני!...

אין דער מינוט איז אָנגעקומען דער בעדער, אונזער בעקאַנ־טער „אָדם הראשון". דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז דער אַלטער דאַרף זיין ערגיץ ביי דער שוהל. דערזעהען דעם רבי'ן שטעהן נעבען ברענענדיגען בית־המדרש, האָט „אָדם הראשון" נישט געמאַכט מיט איהם קיין לאַנגע מחזקות, איהם אַ נעם גע־געבען אין זיינע געזונדע האָרעפּאַשנע אָרעמס און אינאיינעם מיט די צוויי ספרי־תורות איהם אַוועקגעשלעפּט פון פייער צוריק, אַראָפּ־אַראָפּ, צום אָפּגעברענטען מרחץ, וואָס ביי'ם ברעג פונ'ם טייך.

קאַפּיטעל ה.

נאָכ'ן חורבן.

דער מנהג פון דער וועלט איז, אַז בשעת מלחמה קוקט מען זיך אַזוי נישט אַרום אויפ'ן אומגליק, ווי נאָכדעם, און די געפאַ־לענע צעהלט מען ערשט דעמאָלט, אַז עס ווערד אויס געשלעג, און אַז אַלץ געהט־איבער, הויבט מען ערשט דעמאָלט אָן אונטער־פיהרען חשבונות, וויפיעל מע האָט אין דער הריגה פערלוירען.

אין כתרילעווקע איז אויך אַזוי געווען. מע האָט אָנגעהויבען זיך אַרומקוקען, ווי ווייט דאָס אומגליק איז גרויס, ערשט אויף מאָרגען נאָך דער שרפה. תחילת האָט מען, געוויינטליך, דער־צעהלט איינער דעם אַנדערען חידושים, ווי אַזוי און ווען און וואו מען איז געוואָהר געוואָרען, אַז עס ברענט; דערביי האָט איט־ליכער, געוויינטליך, געהאַט צו דערצעהלען זיין מעשה, אַ לאַנגע מעשה: ווי אַזוי ער איז נעכטען, ווי אויף צו־להכעיס, געקומען פריה פאַרנאַכט אַהיים, מחמת אַ גאנצען טאָג איז נישט געווען וואָס צו טהון, און, ווי אויף צו־להכעיס, איז ער דעם אויפדער־נאַכט געווען הונגעריג, ווי אַ הונד, און, ווי אויף צו־להכעיס, איז נישט געווען וואָס צו עסען, האָט ער זיך אויף צו־להכעיס געלעגט

וועט דער אויבערשטער נישט טהון קיין נס מיט זיין אייגען הויז? שוין־זשע וועט דער רבונו־של־עולם נישט בעשיצען זיין תורה, זיין אייגענע תורה?

מיט די דאָזיגע מחשבות איז אונזער רב יוזיפעל אָנגעקומען צום אַלטען בית־המדרש פּונקט אין דער צייט, ווען אַרום און אַרום האָט געבושעוועט דאָס פייער. רויטע צונגען האָבען זיך געריסען פון אַלע זייטען און האָבען בעלויכטען דעם האַלב־אַיינגעפאַלענעם דאַך מיט די אָפּגעקאַלופּעטע געלע ווענד פון דעם אַלטען־אַלטען כתרילעווקער בית־המדרש. אָט־אָט, נאָך אַ מינוט — און גאָט'ס הויז ווערד אַרומגענומען מיט פייער.

און רב יוזיפעל קאָן נישט משיג זיין מיט'ן שכל, ווי שווייגען ־אָס אידען? פאַר וואָס ראַטעוועט מען נישט דאָס בית־המדרש? די הייליגע ספרים? ספרי־תורות? אָנשטאָט דעם זעהט ער לויפען אידען הין און צוריק, ווי ווילדע ברואים, שפּרינגען אין פייער אַריין, ראַטעווען אַלטע קראַנקע ווייבער, קליינע קינדער, בענקלעך, בעטלעך, קישענס, טעפּלעך, סקאַרב און בעבעכעס — און גאָט'ס הויז האָט מען פערגעסען, מפקיר געווען — ווי געשיקט זיך עס?!... רב יוזיפעל פּרובט זיך שרייען, רופען צו הילף: „דאָס מקום־קדוש! דאָס בית־המדרש!" — קיינער הערט איהם נישט. נאָך אַ מינוט — און רב יוזיפעל איז אַליין אין שוהל, און גלייך צום אָרון־קודש, אַרויסגעצויגען איין ספר־תורה און די אַנדערע ספר־תורה, קוים אַרויס מיט'ן לעבען אויף דער גאַס, אַוועקגעלעגט זיי ווייט פאַר דער טהיר, אויף אַ צעבראָכען בענקעל, וואָס עמיצער האָט אַרויסגעשליידערט פון אַ שטוב, און אַליין אַוועקגעשטעלט זיך נעבען זיי און אָנגערופען זיך צום רבונו־של־עולם אויף אַ קול:

— וואָס איך האָב געקאָנט, האָב איך געטהאָן. וויפיעל איך האָב געקאָנט, האָב איך אַרויסגעראַטעוועט; די איבעריגע ספרים האָב איך איבערגעלאָזט אויף דיר. איך טרעט נישט אָפּ פון דאַנען אויף אַ רגע אַפילו. לאָמיר זעהען, ווי אַזוי דו וועסט פאַרברענען

קאפיטעל ד.

רב יוזיפעל האלט מלחמה מיט'ן רבונו־של־עולם.

אז דאָס מרחץ האָט נאָך געהאלטען אין ברענען, האָט זיך נישט „אָדם", נישט „חוה" ארומגעקוקט אויפ'ן רב ר' יוזיפעל. נאָר שפעטער, אז פונ'ם באָד איז נאָר געבליבען דער אייזערנער קעסעל מיט'ן קוימען (אפילו די מקוה האָט אויך אויסגעברענט ביז'ן דעק), האָבען „אָדם" מיט „חוה'ן" זיך געגעבען א חאפּ צום רבי'ן — נישטאָ דעם רבי'ן! אומזיסט האָבען זיי איהם געזוכט ביי'ם ברונען, ביי'ם ברעג פונ'ם טייך, ביי'ם געמייזעכטס, און נאָכדעם אין שטאָדט, צווישען די ברענעריגע גאסען.

— האָט איהר נישט באגעגענט ערגיץ דעם רבי'ן? — האָט דער בעדער זיך נאָכגעפרעגט ביי די אנטלאָפענע אומגליקליכע נשרפים פון שטאָדט. נאָר די אומגליקליכע אנטלאָפענע פון שטאָדט זענען געווען אזוי צעטומלט, אז זיי האָבען גארנישט געהערט, וואָס מע רעדט צו זיי, און געפרעגט, ווי פער'חידוש'טע, געקוקט מיט מורא'דיגע אויגען:

— וואָסער רבי'ן? וועמענ'ס רבי'ן?

וואו זשע איז געווען דער רב רב יוזיפעל? רב יוזיפעל דער רב, אז ער איז געקומען צו זיך און דערזעהען, אז די גאנצע שטאָדט שטעהט אין סכנות, האָט דאָס איהם אויפגעטראָגען אין דער לופ־טען, און ער האָט געחאפּט דאָס אלטע ארויסגעראטעוועטע שטרייי־מל מיט'ן אלטען שטעקען און האָט זיך געלאָזט געהן צו זייגע אירען אין שטאָדט אריין, גארנישט טראכטענדיג, וואוהין ער געהט און צוליעב וואָס. פאר זיינע אכציג יאָהר איז דאָס געווען נישקשה פון א שפאציער. נאָר דערזעהען פאר זיך א גאנצען ים פון פייער, האָט ער נישט געפיהלט די פיס. עס האָט איהם געטראָגען ווי אויף פליגלען אהין, אהין, צום אלטען בית־המדרש צו, וואו ער האָט כמעט דאָס גאנצע לעבען זיינס פערבראכט מיט גאָט. שוין־זשע

שפּרונגען אין פייער אַריין און האָט באַלד חרטה געקריגען און אַרויסגעשפּרונגען צוריק; ס'איז שוין אָבער געווען שפּעט — ס'האָט זיך אָנגעצונדען אויף איהר דאָס פּעלצעל און גיך פערסמאַליעט געוואָרען, האָט זי זיך געלאָזט לויפען, האָפּ־האָפּ, משוגענערווייז, גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין, אָהן אַ שום פּלאַן און אָהן אַ שום שכל.

נישט קיין גרעסערער שכל איז געלעגען אינ'ם לויפען פון די כתרילעווקער אידען און ווייבער, וואָס האָבען זיך געוואָרפען פון איין גאַס אין דער אַנדערער, ווי פער'סמ'טע מייז, אָדער ווי נישט־דערקוילעטע היהנער, שוואַרץ פון רויך, ווי די מלאכי־חבלה, און אָנגעזאָגט איינס דאָס אַנדערע אַ בשורה:

— איהר ווייסט? אלי־דוד ברענט!

— איהר ווייסט? עס האַלט שוין ביי'ם מאַרק!

— איהר ווייסט? סע ברענט די גאַנצע שטאָדט! אַ דונער איז מיר, די גאַנצע שטאָדט!

— ווי אַ ליכט! ווי אַ סטערינעווע ליכט.

און סע בושעוועט דאָס פייער און סע שטורעמט, ווי דער ים, אַז ער צעשפּיעלט זיך, און דער ווינד טראָגט גאַנצע האָלעוועשקעס, גאַנצע סנאָפּעס שטרוי, און פונקען פליהען אָהן אַ שיעור. די פונקען פאַלען אויף די גוט־אויסגעטריקענטע פון אַלטקייט שטרויע־נע און הילצערנע דעכער, און עס הערט זיך אַ קנאַקען מיט אַ וואַל־גערען, אַ פאַלען מיט אַ זעצען, אַ ברעכען מיט אַ טרישטשען — און דאָס אַלץ ווערד ווי צענויפגעגאָסען אינאיינעם מיט'ן געשריי און מיט'ן הילך, מיט'ן קוויטשען און מיט'ן ווייַנען, און שדים, רוחות, נישט קיין מענשען, לויפען, דער אַהין, דער אַהער, משוגע־נערווייז, וואַרפען זיך אויף אַלע זייטען, ווי פער'סמ'טע מייז, ווי נישט־דערקוילעטע היהנער, און דאָס גרויסע ליכטיגע פייער בע־לייכט און בעשיינט זייערע וויסטע פינסטערע איבערגעשראָקענע פּנימ'ער — און כתרילעווקע ברענט, ברענט ווי אַ ליכט.

און רב יוזיפעל האָט געוואָלט דערצעהלען זעהר א שענעם משל מיט א מלך, ווי זיין שטייגער איז; האָט איהם דער בעדער, מחילה, איבערגעשלאָגען סאמע אין אָנהויב:

— וואָס מיר מלך? וועט מיר מלך? איהר טהוט בעסער א קוק, זייט מוחל, ווי דאָס פייער קויקעלט זיך מיר עפּים, עפּים אהין, אין שטאָדט אַריין, און דער ווינט בלאָזט מיר עפּים צו געשמיידיג! איך האָב מורא, עס זאָל נישט אָננעמען לוי־מרדכי דעם קצב'ס שטוב מיט די שטאהלען, דעמאָלט איז — זיי געזונט, כתריעלעווקע!...

און ווי אין אזא שעה אויסגערעדט — עס האָט א וואָרף געגעבען דאָס פייער אויף לוי־מרדכי דעם קצב'ס שטוב מיט די שטאהלען, און עס איז מיט א מאָל בעלויכטען געוואָרען א נייער שטיק הימעל. עם האָט זיך געלאָזט הערען א קנאקען מיט א טרישטשען, מיט א מעקען פון ציעגען, און עופות א פאָר האָבען זיך פון ערגיץ געלאָזט לויפען העכדום־פענדום, אראָפּ־א־בארג, צע־לאָזט די פליגלעך און אויפגעבלאָזען די פערערען, און גיך איז בע־לויכטען געוואָרען דער גאַנצער בארג מיט דער גאַנצער שטאָדט מיט'ן גאַנצען הימעל. א משונה־מאָדנער געשריי מיט א הילך לאָזט זיך הערען פון שטאָדט אוש אהער, דאָס געשריי וואכסט אלע מאָל שטארקער און שטארקער און ווערד צענויפגענאָסען אינ־איינעם מיט א בילען פון הינד, מיט א רעווען פון קיה, מיט א קוויטשען פון ווייבער, מיט א ווינען פון קינדער און מיט א שרייען: „וואסער! עמער! ראטעווט! גיכער! סע נעצט! סע ברענט!" — פלוצים זעהט מען שפרינגען אראָפּ־א־בארג צום טייך א האלעווועקע אויף פיער פיסלעך; די האלעווועקע טאנצט, מאכט מיט די הערנער און פליהט גלייך צום טייך, דערלויפט נישט אָבער און פאלט אַנידער און ציהט זיך אוים אויף דער ערד מיט די פיסלעך ארויף, און ציטערט, ווי פאר'ן טוידט, און לאָזט ארוים אויף א צוגעלעגערט קול א מאָדנע „מע־ע־ע!" — דאָס האָט א ציעג נעבאָך פאר גרוים נארישקייט גענומען און איז אריינגע־

פייער און זיך געקוויקעלט דער רויך, דער געדיכטער רויך, דורכגע־
וואַרפען אלע מאל גרויסע און קלייגע פונקען, און אלץ האָט מיט א
מאל בעקומען איין אנדער פנים, א מאַדנעם חן, געוואַרען רויט: דער
טייך רויט, דער הימעל רויט, די ווערבעס רויט, די מענשען רויט —
רב יוזיפעל האָט נאָך קיינמאל אזא מין רויטקייט און אזא מין
שענקייט נישט געזעהען, און ער האָט נישט געקאָנט איינהאלטען
זיך פון התפעלות. און אז „אדם הראשון" האָט איהם אניידער־
געשטעלט אויף דער ערד, האָט ער א זאָג געטהאָן צו זיך אליין:
„ווי שען איז גאָט'ס וועלטעל און וואונדערליך!" — און האָט זיך
אָבער באלד פערחאפט און א קעהר געטהאָן זיך צו „אדם" מיט
„חוה'ן":

— קינדערלעך, האָט עס אייך, חלילה, נישט געשאדט אין די
נפשות? דאנקען השם יתברך, וואָס איהר זענט נישט געשטראָפט
געוואָרעו מיט פייער...

— נישט געשטראָפט געוואָרען מיט פייער? — האָט זיך
דער בעדער נישט געקאָנט איינהאלטען און א זאָג געטהאָן מיט א
ביטער געלעכטער. — מיט וואָס דען האָט אונז גאָט געשטראָפט:
מיט וואסער?

— נישט דאָס מיין איך. — פערענטפערט זיך דער רב. —
איך מיין דעם נס, וואָס מיר זענען ניצול געוואָרען מיט'ן לעבען,
געלויבט דער בורא.

— מיט'ן לעבען? וואָס טויג אונז שוין דאָס לעבען, אז מיר
האָבען נישט קיין באָד?

— רעדסט ווי א קינד — מאכט צו איהם רב יוזיפעל און
פערשטעלט זיך מיט ביידע הענד פונ'ם פייער — ווי א קינד
רעדסט דו! וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז דו באדארפסט הא־
בען א באָד? אז דו ביזט געבוירען געוואָרען, ביזט דו דען ג־
בוירען געוואָרען, נארעלע, מיט א באָד? צי דו האָסט נערעכענט
איבער הונדערט יאָהר אויף יענער וועלט, אם ירצה השם, קומען
מיט א באָד? אמאל איז געווען א מלך...

סעקרעטאַר, די בעווייזט ער איהם, און די בריעף, וואָס געפעלען איהם נישט, זאָגט ער: „זה חליפתי, זה כפרתי" — און מאַרש אונטער'ן טיש... פאַר געוויס ווייס איך נישט; נאָר איך מיין, אַז אַזוי בעדאַרף עס זיין.

הקיצור, איהר זעהט שוין, אַז כתרילעווקע איז, ברוך השם, אַזאַ שטאָדט, וואָס זי שטעהט אין פערבינדונג, קאָרעספּאָנדירט מיט דער גאַנצער וועלט. און וויבאַלד עס האָט זיך נאָר געטראָפען ביי זיי דאָס גרויסע אומגליק, אַזוי האָט מען שוין די רגע געגעבען צו וויסען דורך פישעל קאָרעספּאָנדענט, אויסגעפּויקט איבער דער גאַנצער וועלט, און אַרויסגעקוקט: טאָמער וועט זיך עמיצער אָנ־רופען אויף דער גרויסער צרה, וואָס זיי איז געשעהען.

קאַפּיטעל ג.

כתרילעווקע ברענט ווי אַ ליכט.

פון וואַנען האָט זיך גענומען דאָס אומגליק? — פון דעם אַלטען כתרילעווקער מרחץ, וואָס מיר האָבען עס שוין אַמאָל בע־שריבען. אַיין אָבאַפּעלעק האָט זיך איינמאָל אין אַ דאָנערשטאָג אָנגעצונדען, און עס האָט באַלד אַ חאַפּ געטהאָן דעם דאַך, און עס האָט נישט געדויערט קיין סך — איז דאָס גאַנצע מרחץ געווען איין שטיק פייער. און אַז „אָדם" מיט „חוה'ן", דער בעדער מיט דער בעדערין, זענען אַרויסגעשפּרונגען פון באָד קוים לעבעדיגע, איז דאָס ערשטע, וואָס זיי איז געקומען אויף דער מחשבה: „אוי־וועה, דער רבי!" — אין איין כהרף־עין איז „אדם הראשון" (דער בעדער) געווען אין שטוב, און ווי מע טראָגט אַ קליין קינד פון וויעגעלע, אַזוי האָט ער אַרויסגעטראָגען דעם רב רב יוזיפעל אויף זיינע געזונדע גרויסע הענד, און רב יוזיפעל דער רב האָט ווי אַ קליין קינד זיך פערשטעלט די אויגען פונ'ם פייער, וואָס האָט בעלויכטען דעם גאַנצען טייך מיט די ווערבעס, מיט'ן געמייזעכטס, מיט אַ גאַנצען שטיק הימעל, וואָס אַהין האָט זיך געצויגען דאָס

פרעסערס", „בלוטזויגערס" וכדומה, — מיינען זיי דען נישט אויף די כתרי־לעווקער אידען בתוכם? כתרי־לעווקע מעג טאקי אויף זיך זאגען: „צו א פגירה בין איך אויך א בהמה".

מיינט נישט פון דעסטוועגען, אז נאך דער שרפה האט מען זיך בענוגענט נאר מיט פישעל'ס קאַרעספּאַנדענציעס אליין: עס זענען צעשיקט געוואָרען אויך בריעף — זעהר שענע מליצה־בריעף, טאקי פישעל'ס ארבייט, בכל תפוצות־ישראל, אומעטום וואו עס איז פארהאן ערגיץ א גביר מיט א נאמען, וואס לאזט זיך הערען אויף דער וועלט: קיין יעהופּיץ, קיין אדעס און קיין מאסקווע, און קיין לאנדאן, און אפילו קיין פּאריז, צום גרויסען־גרויסען רויט־שילד אליין. עס זאל אייך קיין חידוש נישט זיין, ווי קומט דאס, וואס כתרי־לעווקע זאל אנשפּאַרען אזש קיין פּאריז, צו רויטשילדען! שטעלט אייך פאר א מעשה, אז א צייט מיט יאהרען פלעגט כתרי־לעווקע בעקומען אלע ערב פסח פון פּאריז, פון רויטשילדען, אויף רב יוזיפעל'ס אדרעס הונדערט פראנק מעות־חטים. אמת, שוין פון א צייט, אז רויטשילד האט אויפגעהערט זיי צו שיקען מעות־חטים, מע ווייסט נישט, פאר וואס; נאר פון דעסטוועגען שרייבען זיי צו איהם בריוולעך אלע מאל, וועז עס מאכט זיך עפּיס ביי זיי א שמחה אדער, חלילה וחס, נישט אין אזא שעה אויסגערעכט זאל זיין, איין אומגליק. אי, פאר וואס האבען זיי פון איהם קיין שום תשובה נישט שוין אזוי פיעל יאהרען? דאס איז קיין קשיא נישט! אפשר האט זיך איהם צוגעגעסען ליענען זייערע לאנגע מגילות? — קרעפלעך עסען, זאגט מען, וועלכע אויך נמאס! און אפשר איז דער אדרעס נישט געשריבען, ווי עס געהער צו זיין? און אפשר האט זיך געטראפען דאַרטען ביי רויטשילדען אין פּאריז דאס, וואס, להבדיל, ביי פּרעה מלך מצרים האט זיך געטראפען, ווי אין פּסוק שטעהט: ויקם מלך חדש — ס'איז אויפגעשטאנען איין אנדער מלך, אשר לא ידע את יוסף — וואס האט זיך נעמאכט נישט וויסענדיג... איך רעד פון רויטשילד'ס סעקרעטאר, פון דעם, וואס נעמט־אפּ די פּאסט און ליענט איבער אלע בריעף. די, וואס געפעלען דעם

אמת, די צייטונגען פערעגטפערען זיך אפילו, אז זיי זענען נישט שולדיג. זיי האבען, זאגען זיי, פונ׳ם דאזיגען פישעל פון כתריעלעווקע כמעט אלע טאג א קארעספאנדענציע; זיי זאלען וועלען, זאגען זיי, דרוקען אלסדינג, וואם דער דאזיגער קארעספאנדענט שרייבט זיי, וואלטען זיי בעדארפט, זאגען זיי, ארויסגעבען פון די קליינע מענשעלעך וועגען א בעזונדער בלאט און האלטען א בעזונדערע דרוק מיט בעזונדערע מענשען.

טאקי נאר חידושים און געניג! קומט צו עפים, אזוי ווערד כתריעלעווקע ביי איטליכען גרויס אין די אויגען. די זעלבע רעדאקטארען און ארויסגעבער, אז זיי האלטען ביי ארויסלאזען נייע בלעטער מיט נייע ביכער, זשאלעווען זיי נישט פאר כתריעלעווקע קיין לאנגע שענע בריוטע פראספעקטען, שעמען זיך ניט אנרופען די קליינע מענשעלעך מיט׳ן נאמען „פיעל געהרטע און זהר געליעבטע אבאנענטען". אמת, מיט קיין סך אבאנענטען אויף זייערע בלעטער אין כתריעלעווקע קאנען זיי זיך נישט בעריהמען — ארום און ארום האבען זיי אין גאנץ כתריעלעווקע בסך־הכל איין אבאנענט, זיידעל, אונזער אלטער בעקאנטער זיידעל רב שעיה׳ס, וואם ביי איהם געניסט שוין אויף צו לייענען אונזער קארעספאנדענט פישעל, און נאך איהם אלע איבעריגע, וואם גאהרען נאך א געדרוקט ווארט. נאר וואם געהער זיך עם אן מיט פישלען? פאר וואם געהען זיינע אלע בריעף מיט אלע זיינע שרייבעכצען גלייך אונטער׳ן טיש אין קויש ארויין, נאך אידער מע ווייסט, וואם דארטען שטעהט? פאר וואם, אז סע קומט אונטער א יום־טוב און דער רעדאקטאר טרעט־ארויס מיט שענע געצאצקעטע ווערטער וועגען דעם פאלק ישראל, צעהיצט ער זיך און זאגט:

„ווער האט געצעהלט דעם שטויב פון די ריטער ישראל?"

און ווער האט גערעכענט די צאהל פון די ריטער ישראל?"

מיינט ער נישט אויך די קליינע מענשעלעך בתוכם? צי, למשל, יענע מוסר־זאגער, די וואם זעצען־אוים אונזערע פעהלערען, רופען אונז אן מיט די שענע נעמען „עקספלאאטאטארען", „ווערט־

פייער האָט אַראָפּגענידערט פונ׳ם הימל׳ן און אָנגעצונדען די שטאָדט פון. איין עק ביז׳ן אַנדערען עק, אויסגעל׳עקט ביז׳ן אָפּגרונד — נישט געהאָט קיין רחמנות אויף די הייל׳יגע בתי־מדרשים, און אויף קינדער, קל׳יינע, זויגענדיגע פון דער ברוסט, זענען אַרויף מיט׳ן פייעריגען פל׳אָם אין הימל׳ אַריין. און אויף אַלטע מענ־שען, אַרעמע, קראַנקע און שוואַכע, זענען געווען איין עסענווארג פאר׳ן פייער אינ׳ם טאָג, וואָס גאָט האָט אונז געטהאָן בעשטראָפען בכפל׳ כפל׳ים פאר אונזערע גרויסע זינד, און אפי׳ו אויף זיין הייל׳יגער תורה האָט גאָט קיין רחמנות נישט געהאָט, זי איז פער־ברענט געוואָרען אינאיינעם מיט׳ן אל׳טען בית־המדרש, און מיר געפינען זיך איצט אונטער דער דעק פונ׳ם הימל׳ על׳ענדע, נא־קעטע און באַרוויסע, הונגעריגע און דאָרשטיגע, און ווי די אינדען אויף די אויסגאַנגען פון די וואַסערען, אזוי קוקען אַרויס אונזערע אויגען צו אונזערע באַרעמהערציגע ברידער, די קינדער פון די באַרעמהערציגע: מיר בעטען אייך! דערבאַרעמט אייך! ל׳ייט־זעל׳יגט אונז! ל׳אָז אויפגעווועקט ווערען רחמנות אין אייערע גוטע הערצער און ל׳אָזען אייערע בעווי׳ל׳יגטע הענד אויסשטרעקען אונז הילף וואָס גיכער, ווארום מיר זענען פערָאַרעמט געוואָרען זעהר! זייט אונז א דערנעהרונג און ל׳אָזט נישט פערל׳ורען געהן דאָס איבערגעב׳ל׳יבענע ביסע׳ל יעקב!"...

דאָבט זיך, וואָס וואָלט געווען פאר איין אומגל׳יק, אז די דאָזיגע האַרצריייסענדיגע קאַרעספּאָנדענציע, וואָס איט׳ל׳יכס ווארט פון איהר איז א זיפץ און איט׳ל׳יכס אות — א טרער, זאָל טאָקי, הל׳ילה, זיין געדרוקט אין א אידיש בל׳אָט? ניין. האָט מען געטומען פישע׳ל׳ס האַרעוואָניע נעבאָך צו פערקירצען, קוועטשען און ארוים־קוועטשען פון איהר דאָס תמצית, און מע האָט ערגיץ אין א ווינ־קע׳ל׳ע מיט גאנץ קל׳יינע אותיות אריינגעקוועטשט קוים דריטהאַלבען שורה׳ל׳עך.

„אָפּגעברענט כתריל׳עווקע, נישט בענאַנגען זיך אָהן מענש־ל׳יכע קרבנות. מע בעט הילף".

מען טהון — עס איז געקומען די צייט, וואָס איהר דארפט עס וויסען:
רבותי! כתריעלעווקע איז אָפּגעברענט געוואָרען!

קאפיטעל ב.

פישעל ריסט די וועלט.

יאָ, לייבע פרוינד, כתריעלעווקע איז אָפּגעברענט געוואָרען. נאָר איהר מיינט, עפּים גלאָט אזוי אָפּגעברענט געוואָרען?

עס זענען דעם זומער, נישט צו פערזינדיגען, אָפּגעברענט געוואָרען גענוג אידישע שטעדט און שטעדטלעך. נאָר וואָס דען? ס'איז אַ חילוק; ברענען צו ברענען איז נישט גלייך. כתריעלעווקע האָט זיך געוואָלט, אָפּנים, אויספיינען פאָר דער וועלט, האָט זי זיך אָנגערופען צו די איבעריגע אידישע שטעדט: „וואָס? איהר ברענט? חא־חא! לאָזט מיך, אָט וועט איהר זעהן, ווי אַ שטאָדט ברענט!" און כתריעלעווקע האָט זיך אָנגעצונדען ווי אַ ליכט... נאָר ניין. מיר לאָזען איבער די בעשרייבונג פון כתריעלעווקער שרפה פאָר אונזער קאָלעגע, פישעל דעם קאָרעספּאָנדענט — דאָס איז זיין אַרבייט. באָלד אויף מאָרגען נאָך דער גרויסער שרפה האָט פישעל קאָרעספּאָנדענט, וואָס איז אַליין אויך אָפּגעברענט געוואָרען, קוים מיט'ן לעבען אַרויס, ערגיץ געקריגען מיט נסים אַ טינט־און־פעדער און האָט צעשיקט קאָרעספּאָנדענציעס אין אַלע אידישע צייטונגען אין. זהער אַ שענער מליצה־שפראָך און מיט אַ זעלטען שענער האַנדשריפט, בזה הלשון:

„אַ קול אין הימעל טהוט זיך הערען! די טאָכטער כתריעלעווקע ווייגט אויף איהר גרויסען אומגליק — זי וויל זיך נישט טרייסטען! אַ בראָך אויף אַ בראָך! אַ וואונד אויף אַ וואונד! כתריעלעווקע איז נאָך נישט געקומען צו זיך נאָך דער „בהלה", וואָס אויף איהר איז געווען, האָט זיך אויסגעגאָסען אויף איהר אַ נייער גרים־צאָרן, זי האָט אויסגעטרונקען דעם ביטערען כוס פון גאָט'ס האַנד — אַ

דאָס איז געזאָגט געוואָרען צום אַלטען, וואָס איז געגאַנגען, נישט קוקענדיג אויף זייַנע אַכציג יאָהר, מיט פעסטע טריט, אויף־צו־פריהער. און אַלע אויסדערוועהלטע פון כתריעווקע האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף א וויילע, אויפגעהויבען די אויגען און גע־נומען זוכען איין אָרט פאַר'ן אַלטען אויף צו צוזעצען זיך. נאָר איידער זיי האָבען צייט געהאַט ארומקוקען זיך, וואו זיי זענען אין דער וועלט, איז אַרויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, א נפש, א בעוואָפענטער פון אויבען ביז אראָפּ, מיט א רויט פנים און מיט וווייסע הענטשקעס, און — גלייך אויף זיי !... אַלע אויסדערוועהל־טע האָבען דערפיהלט, אז ס'איז ביי זיי פערקיהלט געוואָרען דער מאַמע'ס מילך, און אַלע אויגען האָבען זיך געוועגדט צום אַלטען, וואָס וועט ער זאָגען ? דער אַלטער האָט אָבער נישט געזאָגט דאָס צווייטע וואָרט. ער האָט זיך נאָר אָנגעלעהנט אויפ'ן אַלטען שטע־קען און געגאַנגען מיט דיזעלבע פעסטע טריט פאַראויס, ווי איין אמת'ער גבור, און אַלע נאָך איהם, אזוי אז דער אָנגעוואָפענטער נפש איז געבליבען שטעהן אין דער הינהער־פלעט, נישט צו וויסען, וואָס טהוט מען מיט זיי ? פערהאַלטען ? — וווייסט ער נישט פאַר וואָס ? וועמען שטעהרען זיי ? דורכלאָזען ? — ווי אזוי וועלד מען נישט געוואָהר, וואָס דאָס זענען פאַר מינים בעשעפענישען אויף דער וועלט ? האָט ער אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צוריק און נאָכגעקוקט זיי מיט די אויגען ביז העט־העט ארויף. דאָרט האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט און אָנגעקלונגען אין א טויער פון א רייך גרויסאַרטיג הויז.

אויצט פרעגט זיך : וואוהין זענען דאָס געגאַנגען, אייגענטליך, די דאָזיגע אויסדערוועהלטע פון כתריעווקע ? צו וועמען און צו־ליעב וואָס ? דאָס איז מען געגאַנגען צו די נגידים קלויבען נדבות, בעטען ברויט, וועקען רחמנות אויף די ארעמע עלענדע שטאָדט כתריעווקע. איין אומגליק האָט געטראָפען אין כתריעווקע. איהר קענט מיך נישט פון נעכטען. איהר וווייסט, אז איך בין נישט קיין מענש פון אָנזאָגען שלעכטע בשורות. נאָר וואָס זאָל

טער אזן בעטראכט די הויכע שענע רייכע מויערען פון שטאדט, זיך גאָרנישט געקאָנט זאָט אָנקוקען.

— געפעלט אייך, אשטייגער, אָט דאָס הייזעל? — רופט זיך אָן איינער, פערזוקט דאָס היטעל, אָטהעמט ווי א בלאָז־זאק און מאכט מיט די זייטען, ווי אַיין איינגעמיעדט פערדעל. — איהר זענט עפעס א מבין אויף דאָס הייזעל? שוין אַיין מאָל א הייזעל!

— יאָ, נישקשה פון א הייזעל, — ענטפערט איהם דער אנ־דערער שטיל און קוים וואָס ער זשיפעט.

— וואָס, רעכענט איהר, באדארף עס קאָסטען, דאָס הייזעל? — מאכט איינער א יאדישליווער מיט גלאנצענדיגע אויגען און נעמט זיך מיט ביידע הענד אונטער די זייטען.

— דאָס הייזעל? — ענטפערט איהם איינער מיט א בריייטען שטערן, ווייזט אוים, א בעל־חשבון און א מבין אויף הייזער. — איך רעכען, אז דאָס הייזעל מיט'ן פלאָץ באדארף זיין וועדטה אָט דאָ, אין דעם שטעדטעל, נישט ווינציגער פון א מאה אלף.

— חא־חא־חא! — צעלאכט זיך א יונגערמאן מיט א בלאָס פנים, וואָס נאר־וואָס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען אויף דעם א בערדעל. — מאה אלף, זאָגט איהר? לאָמיר עס אלע פארמאָגען, וואָס מעהר...

— בהמה! — רופט זיך אָן דער יאדישליווער מיט די גלאנ־צענדיגע אויגען. — וויבאלד אז ווינשען, לאָמיר זיך שוין בעסער ווינשען פארמאָגען, וואָס מען איז שולדיג אויפ'ן דאָזיגען הייזעל!...

און עס קייטעלט זיך א שמועס וועגען הייזער, א לאנגער שמועס, אָהן א שום צוועק; דאָס איז מעהר נישט אז איין אויס־רער. אייגענטליך, זענען זיי שוין אלע רעכט מיעד פונ'ם גענהן בארג־ארויף און וואָלטען אלע חשק געהאט זיך אָפשטעלען אויף א ווייל איבערחאפען דעם אָטהעם.

— אפנים, ס'איז אייך שוועריך. רבי, צו גענהן בארג־ארויף? אפשר וואָלט איהר אייך צוגעזעצט אָט דאָ ערגיץ אייף א ווייל אָפרוהען?

ווייסט דעם אמת — אויף וואָס בעדאַרף מען זיי, אז קיין רעגען געהט נישט און די זון ברענט נישט? דער מחבר פון דער דאָ־זיגער געשיכטע האָט שוין לאַנג בעמערקט, אז עס געפינען זיך אידען אַזוינע, וואָס קאָנען זיך נישט צעשיידען מיט׳ן שירם סאי זומער, סאי ווינטער. וויפיעל איך האָב מיך שוין אָננעזעהען אויף מיין לעבען מיט די דאָזיגע מינים אידען, האָב איך נאָך כמעט קיינמאָל נישט נעזעהען, דער שירם זאָל זיין ביי זיי אַיין אויפ־געשטעלטער איבער׳ן קאָפּ, ווי עס וואָלט, אייגענטליך, בעדאַרפט צו זיין. מעהרסטענטיילס בעגעגענט איהר אַ אידען לויפען אַיינ־געבויגען, דער ווינד בלאָזט, שמייסט אין פּנים אַרײַן, צענעמט איהם די פּאָלעס פון דער קאָפּאָטע און פערקאָטשעט איהם פון הינטען, מחילה, איבער׳ן קאָפּ — און ער מיט׳ן שירם: טיאָפּ־טיאָפּ, פּיטש־פּאָטש איבער די ליטקעס פון די פּים. איך בין אַ בעלן געווען אמאָל אָפּשטעלען אַזא אידען, בעטראַכטען דעם שירם, איהם נעמען אין האַנד אַרײַן — וועגט ער, נישקשה, שענע עט־ליכע פונט. ס׳איז איהם כמעט אונמעגליך צו עפענען. און אז איהר האָט איהם שוין אויפגעעפענט, מעגט איהר זיך שוין גע־זעגענען: איהר וועט איהם צוריק אַזוי גיך נישט פערמאַכען. די שטעקלעך זיינע שטעלען זיך פּאָפּעריק מיט די קעפּלעך ארויף, און פון דעם שירם וועהרט אַ מין פּאַראַשיוט, וואָס ביי אַ רעכטען ווינד קאָן דאָס אייך, חלילה, אויפהויבען און אַוועקטראָגען אינאיינעם מיט׳ן זאַנטיק ווייט־ווייט ארויף, אונטער דער חמארע, כמעט ווי מיט איין אַראָפּלאָן... נאָר לאָמיר אַוועקוואַרפען די זאַנטיקעס און זיך אומקעהרען צוריק צו אונזערע אידען.

געגאַנגען זענען זיי געשמיידיג, גלייך ווי עמיצער וואָלט זיי געטריבען האַלט־אין־נאָקען, אָדער גלייך ווי זיי וואָלטען מורא האָבען פערשפּעטיגען ערגיץ אויף אַ שמחה, אַ סעודה אָדער אַזוי איין אסיפה. און געוועדט האָבען זיי הויך אויף אַ קול, און אַלע אינאיינעם, און מיט הענד, ווי געווויינטליך. נאָר זעלטען האָט געטראָפען, אז מע האָט זיך אָפּגעשטעלט, פערלעגט די הענד ארונ־

פערקעהרט: אז די אידען פון אוניווערזיטעט זאל מען יא צונעמען, און די פון „אבלאווע" נישט — דאם איז א זאך, וואם עס קאן נישט זיין, אזוי ווי עס קאן נישט זיין, למשל, אז בעת איהר זענט שטארק הונגעריג, זאלט איהר על־פי טעות טרעפען מיט'ן ביסען צו יענעם אין מויל ארײן.

הכלל, וואם זשע זענען דאם געווען פאר א מינים אידען אין יענעם פריהמארגען, וואם מיר דערצעהלען? — דאם זענען געווען כתרי־עווקער בעלי־בתים. און נישט נאר סתם בעלי־בתים, נאר אויסגעקליבענע, אויסדערוועהלטע צוליעב זעהר־זעהר א וויכטיגער זאך, צוליעב זעהר־זעהר א גרויסער מצוה; דאם זענען געווען איינם אין איינם, די שענסטע, די חשוב'סטע בעלי־בתים פון שטאדט, דער סאמע צימעס פון כתרי־עווקע. איך וואלט אייך זיי אנגע־רופען ביי די נעמען — איז נישט נויטיג. א כתרי־עווקער איד, איין עוסק במצוה, זוכט נישט ביי דער וועלט קיין כבוד און איז נישט געווהנט געווארען, אז זיין נאמען זאל זיין געדרוקט אין דרויסען אויף די בלעטער; פאר איהם איז ענוג דאם ביסעל כבוד, וואם ער האט אויפ'ן ארט, און ער דאנקט גאט, אז ער וועהרד חאטש נישט געזידעלט פון די זיניגע...

צווישען די דאזיגע אויסדערוועהלטע איז געווען איינער איין עלטערער, נאר איין אלטער מאן, א איד א זקן, אריבער שמונים, וואם געהט שוין איינגעבויגען, אנגעלעהנט אויף איין אלטען שטע־קען, אבער ער האלט זיך נאך, קיין עין־הרע, גאנץ נישקשה'דיג. אנגעטהאן איז ער געווען שבת'דיג: אין א זיידענער שרייענדיגער רעזוואולקע, אהן ארבעל, אויף איין אלטער נאר אטלעסענער צע־האקטער קאפאטע, מיט א שטרוימעל אויפ'ן קאפ און מיט שיך און זאקען אויף די פיס. דער איבעריגער עולם איז שוין געווען נישט אזוי יום־טוב'דיג אנגעטהאן. דערפאר זענען זיי אבער ge־וועז יום־טוב'דיג געשטימט. געגאנגען מיט אימפעט, א ביסעל אנגעצויגען, נערוועז, געטראגען בייכיגע טלית־וותפילינס און זאנ־טיקעס, משונה־מאדנע גרויסע פאראסאלען, וואם נאר איין גאט

כתרילעווקער נשרפים

קאַפּיטעל א.

די אויסדערוועהלטע.

די גרויסע, שענע, אַלטע גויישע שטאָדט יעהופּעץ, וואָס האָט זיך פון פאַר טויזענד יאָהרען, נאָך בימי וולאַדימיר דעם הייליגען, צעוואָרפען אין דער לענג און אין דער ברייט, באַרג אַראָפּ, באַרג אַרויף, אויפ'ן ברעג פונ'ם אַלטען גרויען דניעפּר, האָט שוין לאַנג אַזעלכע מינים אידען נישט געזעהען, ווי איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען — סוף זומער איז דאָס געווען. מע קאָן נישט זאָ־גען, אַז די דאָזיגע נישט־אידישע שטאָדט איז, חלילה, זשעדנע אַ אידען אויף אַ רפואה. אדרבא, עס איז בעוואוסט, אַז זי האָט צו טהון פון קדמונים נאָר מיט אידען, גלייך ווי איהר פעהלט שוין מעהר נישט, ווי מע זאָגט, קיין זאַך, נאָר אידען און קאָפּוועהטיג. ווען איהר זאָלט נישט קומען אַהין צו פאָהרען, אָדער ווען איהר זאָלט דאָרט נישט עפענען אַ בלאַט־צייטונג, איז דאָס ערשטע, וואָס קומט אַייך פאַר די אויגען — „אידען". אַזוי פיעל און אַזוי פיעל אידען האָבען זיך אָנגעגעבען אין אוניווערזיטעט — און מע האָט זיי נישט צוגענומען. אַזוי פיעל און אַזוי פיעל אידען האָט מען געפּאַקט ביינאַכט אויף אַיין „אָבלאַווע" — און מע האָט זיי יאָ צוגענומען. אַשטייגער, ס'זאָל זיך אַמאָל טרעפען, חלילה,

כתרילעווקער נשרפים

(אַ מעשה פון די קליינע מענשעלעך).

געשריבען אין יאָהרען 1903—1910.

אינהאלט

כתרילעווקער נשרפים 7
דאָם נויע כתרילעווקע 61
כתרילעווקער מושב־זקנים 129
אַ פּסח'יגע עקספּראָפּריאַציע 141
מילכיגם 155
אַ גרינגער תענית 165
צוויי טוידטע 179
תרוסת 201

אַלט־ניי־כתריל זוקע

דאָס איז נומער איינס. **והשנית**, האָט זי **נערשט** מיט א קוויטש און מיט א ניגון, ווי פון „אקדמות", אויסגעמישט מיט „כגוונא", און אויסגעלאָזט אַלע מאָל מיט אַיך „אי־ווי" און מיט א לאַנגען „ני?" און מיט א געלעכטער פון א פֿאַוול, בעוויזען בשעת־מעשה די אַריינגעשטעלטע צייהן און געטרייסעלט מיט'ן שלייער, — האָט דאָס טאַקי געהאָט דעם זיבעטען חן. אויך חדושים איז מען געגאַנגען קוקען אין כתריעלעוקע אויף דער וואַרשעווער „יפהפיה" מיט די אַריינגעשטעלטע צייהן און האַרבען, ווי זי גראַגערט און ווי זי קוויטשעט און ווי זי זינגט, און זיך האַלטען ביי די זיי־טען פאַר געלעכטער. מע דאַרף נישט קיין טהעאַטער, האַבען זיי געזאַגט... אַיין עבירה, כלעבען, וואָס זי האָט זיך אין כתריעלעוקע לאַנג נישט געהאַלטען — סך הכל איז זומער; וואַרום ס'איז געקומען אַרום יום־טובים־צייט, האָט ער זיך מיט איהר גע'גט, און זי איז אַוועקגעפֿאָהרען צוריק קיין וואַרשא — און פון דעמאָלט אָן האָט שוין וועלוועל גאַמבעטאַ מעהר נישט חתונה געהאַט און איז פערבליי־בען אַיין אַלמן עד היום הזה.

אפשר ווייסט איהר פון זיינעטוועגען א שידוך?

אַוועקגעפאָהרען קיין בערדיטשעוו און האָט געבראַכט צו פיהרען פון דאָרטען אַ גאַנצע „מאַדאַם מיט אַ הוט", געמאַכט מיט איהר וויזי־טען. אַיינגעפיהרט ביי זיך א שטוב מיט מעבעל, מיט זשורפיקסען, מיט יונגעלייט, וואָס שפּ׳עלען אין „סטוקעלקע" און אין „טערטעל־מערטעל"; עס האָט אָבער ניט געהאָלפען ניט די שטוב, ניט דאָס מעבעל, ניט די „סטוקעלקע" מיט׳ן „טערטעל־מערטעל". — אין אַ שענעם פריהמאָרגען זענען זיי אַוועקגעגאַנגען צום רב און מע האָט געשריבען אַ גט, און די „דאַמע מיט דער הוט" איז אַוועק צוריק קיין בערדיטשעוו.

אַז וועלוועל גאַמבעטאַ איז נאָך דער מעשה אַוועקגעפאָהרען חתונה האָבען נאָך אַ מאָל, האָבען די כתרילעווקער לצים, די וואָס האָבען ליעב חוזק מאַכען פון דער גאַנצער וועלט, איהם גע־געבען אַיין עצה: וואָס דאַרף ער פאָהרען חתונה האָבען, ברענגען דאָס ווייב און נאָכדעם גט׳ען זיך? אַמעהר לאָז ער דאָרטען מאַכען אויפ׳ן אָרט אַ חתונה מיט אַ גט אינאיינעם.

דערויף האָט זיי וועלוועל געענטפערט, אַז אַזעלכע חכמים ווי זיי איז טאַקי זעהר ווינציג אויף דער וועלט. ס׳איז איהם נאָר אַ חרוש, וואָס זיי געהען אָהן שטיוועל... און נאָך כדומה אַזעלכע שטעכווערטער האָט ער זיי אַריינגעזעצט, אַז זיי האָבען נישט גע־וואוסט, ווי אַזוי אַוועקצוגעהן פון איהם, — און אַליין איז ער אַוועק־געפאָהרען קיין וואַרשא און געבראַכט פון דאָרטען עפּיס אַ מין שלאַק מיט אַריינגעשטעלטע צייהן און מיט אַ מאָדנעם שלייער אויפ׳ן קאָפּ און מיט אַ מין משונה מאָדנע לשון, וואָס אין כתרילעוו־קע האָט מען אַזעלכס נאָך נישט געהערט קיינמאָל. דהיינו?

ערשטענס, האָט זי גערעדט גיך. שייך זאָגען גיך? איידער זי האָט אַרויסגעלאָזט דאָס ערשטע וואָרט, זענען שוין פינף־זעכס ווער־טער געפלויגען אויף צופריהער, איינס איבער דאָס אַנדערע, מורא געהאַט, מע זאָל חלילה ניט פערשפּעטיגען, און אַיידער זיי זענען אַרויסגעפלויגען פונ׳ם מויל, זענען שוין געשטאַנען גרייט צעהן אַנדערע ווערטער אויף אַרויסצופליהען.

אַריין „קלייטען" — חאָטש בראָק זי ווי לאָקשען, זי וויל איהם ניט קענען!

סע פערשטעהט זיך, אַז כתרילעווקע האָט זיך ניט בענוגענט מיט אַזאַ תירוץ; וואָס מיר קלייטען? ווער מיר קלייטען? דאָ קעהר זיין אַיין אַנדער סוד, מסתמא אַזאַ מין זאַך, וואָס פּאַסט ניט אויסצוזאָגען... און עס האָבען אָנגעהויבען געהן אין שטאָדט מעשיות מיט מעשיות מיט מעשיות! און די מעשיות, וואָס מע האָט דער־צעהלט. האָט מען דערצעהלט איינער דעם אַנדערען בסוד, אין אוי־הער אַריין, און בשעת־מעשה האָט מען זיך אַרומגעקוקט, צי ס'איז נישטאָ קיין ווייבער דערביי, און מע האָט זיך געשטיקט פאַר גע־לעכטער.

— וואָס פאַר אַ געלעכטער אויף אייך? — זאָגען די ווייבער. — דערצעהלט אונז, לאָמיר אויך לאַכען.

די דאָזיגע ווערטער רופען אַרויס ביי די מאַנסבילען נאָך אַ גרעסערען געלעכטער. דעמאָלט ווערען די ווייבער שוין אַביסעל בייז און הויבען אָן מיט כעס:

— זעה־נאָר, ווי דער נאַר שטופּט זיי! זאָגט שוין אויס, וואָס איז דאָס פאַר אַ וויסטער געלעכטער אויף אייך?

אָט דעמאָלט הויבען די מאַנסבילען ערשט אָן צו לאַכען, האַל־טען זיך ביי די בייכער, ממש מע קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער!

ז.

בקצור, וועלוועל גאַמבעטאַ האָט זיך אָפּגע'גט מיט יאָסי'ס טאָכטער (בריינדעל האָט זי געהייסען, זי האָט חתונה געהאַט דאָס אַנדערע מאָל און איצט איז זי אין אַמעריקע). און איז לאַנג קיין אלמן נישט געזעסען. און האָט געבראַכט צו פיהרען אַ ווייב פון אַ קליין שטעדטעל, אויך אַ מיידעל, אָפּגעלעבט מיט איהר אַקעגען אַ יאָהר און האָט זיך שטילערהייד מיט איהר אָפּגע'גט און איז

דערפון איז צו פערשטעהן, אַז וועלוועל האָט געהאַט ניט אייַ־נע, נאָר עטליכע ווייבער. איהר מיינט, עטליכע מיט אַ מאָל? חס וחלילה! אַזוי ווייט „קולטורנע" איז כתרילעווקע נאָך ניט, אַז אַ איד זאָל זיך דאָרט פערגינען, ווי כדומה אין לייטישע שטעדט, וואו אידען טהוען נאָך אַנדערע און האָבען אַ ווייב, און נאָך אַ ווייב, און נאָך אַ ווייב; כתרילעווקער אידען דאַנקען גאָט, אַז זיי קאָנען אויסהאַלטען איין ווייב. זיי זאָגען, אַז איין ווייב קאָן אויך מאַכען גרוי און אַלט. אויב זי האָט אַ שענעם גוסט און איז בעקאַנט מיט'ן שניידער און מיט דער מאָדיסטקע; און ווער שמועסט, אַז זי מיינט, אַז זי קאָן אַ ביסעל „צימבלען אויפ'ן טאָפּשטאַן", אויב זי האָט גע־לייענט אויף איהר לעבען נאָר איין ביכעל און געווען צוויי־דריי מאָל אין טהעאַטער און קאָן שפּיעלען אין „סטוקעלקע" און אין „טערטעל־מערטעל", — דעמאָלט איז שוין אַז אָך און אַז וועה דעם מאַן! ער מוז שוין איז זינען האָבען ווינטער אַ זשורפיקס חאָטש איין מאָל אין וואָך, און זומער אַ דאַטשע, און דעם זוהי אין גימנאַזיע, און דער טאָכטער אַ סטודענט, — הקצור, ס'איז אַ רחמנות אויפ'ן מאַן, אַ צער־בעלי־חיים, מיר קאָנען איהם גאָרנישט העלפען, סיידען מיט אַ קרעכץ... אין לאָמיר זיך אָקאָרשט אומקעהרען צוריק צו אונזער וועלוולען מיט זיינע ווייבער.

דאָס ערשטע ווייב זיינס איז געווען טאַקי אַ אונזעריגע, פון כתרילעווקע. הייסט דאָס, יאָסי דעם לעכטציהערס אַ טאָכטער, אַ מיידעל גלייך מיט אַלע מיידלעך, אַ בעל־הבתיש קינד. מענשען האָ־בען שטאַרק מקנא געווען יאָסי'ן אויפ'ן שידוך: מיט אַזוי ווינציג נדן נעמען אַ חתן אַ „קענער", דעם „סוואָד־זאַקאָן" אַליין! צום סוף האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז יאָסי'ס טאָכטער האָט באַלד נאָך דער חתונה אָנגעהויבען זאָגען, אַז זי וויל מיט איהם ניט „לאַכען". פאַר וואָס? זי האָט מורא!... וואָס האָט זי מורא? זי האָט מורא, ער זאָל ניט אויסלאָדען די קלייטען. וואָסערע קלייטען? וועמענס קלייטען? און וואָס געהר זיך דאָס אָן מיט איהר? נאָר געה טענה מיט אַ נקבה! זי האָט זיך אַריינגענומען אין קאָפּ

נעמען אויף זיך פיהרען אייך דעם דאזיגען עסק וועל איך אויך ניט...

שלאג איך איהם מסתמא איבער און פרעג ביי איהם:

— פאר וואס?

ענטפערט ער מיר:

— איך וויל נישט. קוים איז יענער געווען ביי מיר, פאסט מיר ניט.

הויב איך דאך איהם אן איינרעדען:

— מילא. וואס יענער איז געווען; למאי אט בין איך אויף? הקצור, אזוי לאנג אזוי בריט, ביז איך רעד איהם איבער און ער נעמט אן דאס עסק און ווערד מיין אדוואקאט.

נאכדעם הויבט זיך אן — א חתונה מיט די עדות. ער אליין שטעלט צענויף די עדות פון ביידע צדדים און פיהרט דאס געשעפט פון איינעם צום אנדערען אזוי קונציג; אזוי בריה'ש, אז די עדות צווישען זיך מוזען סוף־כל־סוף זיך צעקריגען, אויסזידלען איינס דאס אנדערע גאנץ בעל־הבתיש, און פאר וואס זאל מען זיך טאקי ניט פאטשען אויף? אט דעמאלט האט ער ערשט וואס צו טהון — א פרישע פראקטיקע. די צעקריגטע און צעפאטשטע עדות האבען דאך, געווינטליך, זייערע עדות, וואס זענען געווען בשעת פאטשען זיך, און וויבאלד זיי קומען זיך צענויף צו וועלוועל „סוואר־זאקאן", מוזען זיי זיך סוף־כל־סוף צעקריגען זיך, אויסזידלען איינס דאס אנדערע און צעפאטשען זיך — וויעדער א פראקטיקע פאר וועלוועלען.

ו.

איין חסרון האט געהאט וועלוועל גאמבעטא (איהר האט א מאל געזהן א מענשען אהן א חסרון?): ער האט נישט געקאנט הויזען מיט קיין וויב. א וויב האט מיט איהם מעהר נישט געקאנט אפ־זיין וויא א יאהר, העכסטענס — אנדערהאלבען.

עדות מוז זיך מאַכען, אַז איינער ווערד נישט געזונד, איינער פאָהרט אַוועק און איינער האָט גלאַט פערגעסען, אַז מע רופט איהם אַרויס פאַר אַיין עדות. און, צווייטענס, האָט ער מיט די עדות גופא גע־פיהרט אַ פּאָליטיקע, אַ משונה־מאָדנע פּאָליטיקע, ו ו ע ל ו ו ע ל ׳ ס פּ אָ ל י ט י ק ע.

נאָר דאָ מוז איך אָפּטרעטען אויף אַ וויילע פון די עדות און אויסזאָגען אַ סוד (צווישען אונז וועט דאָך עס מסתמא בלייבען?). אַז אונזער וועלוועל האָט צום מיינסטען געפיהרט עסקים פון ביידע צדדים, דאָס הייסט, ער האָט בעוויזען אַ קונץ, אַז ער האָט געקאָנט זיין אין איין צייט אַדוואָקאַט פון ביידע צדדים. סע פערשטעהט זיך, אַז איינער פונ׳ם אַנדערען האָט נישט געטאָרט וויסען, און איטליכער צד האָט גערעכענט, אַז וועלוועל — דאָס איז זיין צד.

איהר ווילט וויסען, ווי אַזוי ער האָט דאָס געטהאָן? גאַנץ פּשוט! שטעלט אייך פאָר: איהר זענט געקומען צו וועלוולען מיט אַ בקשה, ער זאָל אַיינגעבען אויף מיר אַ פּאַפּיער, אַז איך האָב אַייך דאָס און דאָס. האָט ער קודם כל צוגעזאָגט, אַז ער וועט מיך גאָט ווייס וואָס, סיביר אַליין איז אַ הונד קעגען דעם, וואָס מיר קומט דערפאַר! און בשעת־מעשה פייערט ער אויף מיר מיט סכנות נפשות: סטייטש, סטייטש, א י ך זאָל אַזעלכס טהון! ער זאָל זיך, זאָגט ער, זעהן מיט מיר, וואָלט ער מיר געזאָגט אַזוי און אַזוי!

— איך מוז זיך, זאָגט ער, זעהען מיט איהם, איך וועל איהם, זאָגט ער, אומיסטען שיקען רופען, דעם דאָזיגען פּאָדליעץ!...

אַזוי זאָגט אייך וועלוועל און שיקט מיך רופען און מאַכט צו מיר אַזוי:

— וואָס זאָגט איהר אויף דעם שייגעץ? (ניט איך, וועלוועל זאָגט דאָס). לא די ער האָט אייך אַזוי געזידעלט, וויל ער נאָך אויף אייך איינגעבען אַ פּאַפּיער! ער איז ביי מיר געווען, האָב איך איהם מסתמא געזאָגט, אַז איהר זענט גערעכט, ניט ער. וואָס־זשע דען? איהר קענט דאָך מיך, אַז איך בין נישט קיין מענש פון חניפה, און

דער חיפה פון יענעם דאקטאר איז יעהופּעץ, וואס איך בין געווע: כּיי איהם, ניט היינט געדאכט. מיט מיין ווייב זאל לעבען. מיין חיה־עטעל, דאדפט איהר וויסען, איז אזוי אויך גענוג נערווועז, היינט שטעלט אייך פאר, אז דער חכם הייסט זיך בעווייזען די צונג אוו טהוט א מאה מיט דער נאז, טהוט א טאפ דעם דופק אוו א מאה מיט דער נאז, זיצט די גאנצע צייט ווי א חתן — ער זאל דאס ארויסלאזען א ווארט, אוו פלוצים פערגלוסט זיך איהם א פרעג טהון ביי איהר:

— וואוהין רעכענט איהר פאהרעז אויפ'ן זומער?...

מיין חיה־עטעל האט מיהר נישט בעדארפט: זי איז געווארעז אוים מענש אוז האט מיך אנגעהויבען צו טרייבען, מיר זאלען שוין פאהרען וואס גיכער קיין אוסלאנד — איז די „ווארעמבערער", אוו אז איך האב זי א פרעג געטהאז, וואס איז אזוי דאס גיכקייט? איז זי אויך מיר אנגעפאלען אוו געזאגט, אז זי זעהט שוין לאנג, אז איהר לעבען איז ביי מיר ווערטה א דרייער, אז איך וויל, אז זי זאל חלילה שטארבען, אוו נאך כדומה אזעלבע ווערטער האט זי מיר געזאגט, ווי דער שטייגער איז פון א ווייב. אז זי וויל דערגעהן דעם מאן די יאהרעז — אוו אלץ איבער איהם, איבער'ן דאקטצ" פון יעהופּעץ... נאר שאט! איך האב אנגעהויבען פון אדוואקאטען אוו בין ארויך אויך דאקטוירים. לאמיר זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער אדוואקאט וועלוועל גאמבעטא.

ה.

נאך איין זאך איז געווען איז וועלוועל'ס סיסטעם — עדות. צו יעדען ענין איז ביי איהם געווען עדות אא עדות אויך עדות. אינ'ם שכל פון עדות האבען געשטעקט צוויי זאבען: ערשטענס, האט מען צוליעב די עדות געקאנט ציהאז, אפציהען, פערציהען אוו אויעקציהען וויפיעל ער האט אליין געוואלט, וואהרום צוויישען א כּך

נאָר ס'איז בלאָטע. יענער וועט זיך ניט זוכען קיין אַנדער אַדוואָקאַט, און וועלוועל וועט ברענגען פּאַפּיערען, און ציהען ווי־פיעל עס וועט זיך לאָזען, וואָרום ער איז פאָרט דער בעסטער פון אַלע אַדוואָקאַטען אין כתרילעווקע. יאָסעל דער אַדוואָקאַט האָט נאָר אַ צינגעל אַ שאַרפס, אי דאָס —ביי זיך אין דער היים; דאַר־טען — גאָרנישט... מענדעל קראַפּאון — דאָס איז דאָך אַיין עם־הארץ, א ביזי־בזיון פאַר'ן סודיאַ; ער שמיצט איהם גאַנץ אַפט די פּראָשעניע אין פּנים אַריין: שטיוועל, זאָגט ער, דאַרף ער פּוצען, ניט קיין פּראָשעניעס שרייבען... סאָלאָווייטשיק איז אַפילו יאָ אַ שטיקעל קענער, כלומר'שט געענדיגט, זאָגט ער, דריי קלאַסען. איז ער אַ זשוליק, אַ פּראָסטער גנב. איין ידחמיאל איז אַ לייטישער מענש, איז ער אָבער אַ גאַנצער פּריץ און אַ שווייגער; די וועלט האָט פיינט אַ מענשען, וואָס שווייגט; די וועלט האָט ליעב אַ מענ־שען, וואָס רעדט. בפרט אַיין אַדוואָקאַט בעדאַרף זיך לאָזען רעדען. וואָס דאַרפט איהר אַיין אַדוואָקאַט — אפילו אַ דאָקטאָר; דאַכט זיך, אין פלוג, וואָס געהר זיך אָן אַ צונג מיט אַ דאָקטאָר? פון דעסטוועגען איז אויך אַיינגענעהמען, אַז ער לאָזט זיך רעדען. אָט איז פאַרהאַן ביי אונז וויפיעל דאָקטוירים, האָט קיינער ניט אַזוי פיעל פּראַקטיקע, ווי דער שוואַרצער דאָקטאָר האָט, וואָרום דער שוואַרצער דאָקטאָר, אַז ער קומט צום חולה, פרעגט ער ביי איהם אויס ניט נאָר, וואָס ער האָט נעכטען געגעסען, נאָר איטליכס ברע־קעל טאַפּט ער ביי איהם אויס: פון וואַנען ער איז, און וויפיעל ער איז אַלט, און צי איז ער אַ בעווייבטער, און וויפיעל קינדער האָט ער, יונגלעך צי מיידלעך, און וואָס צאָהלט ער דירה־געלד, און פאַרוואָס כרענט די לאָמפּ אַזוי פינסטער, און למאי האָט דאָס קליינע קינד אַזאַ גרויסען פּופּיק, — זאָגט אַייך, וואָס איהר ווילט, ס'איז אַ מחיה! אַזאַ דאָקטאָר, אַז ער קומט צו געהן, ווערד ליכטיג אין שטוב און פרייליך אויפ'ן האַרצען; דער חולה אַליין פיהלט זיך אַ סך בעסער ווי פון דעם בעסטען רעצעפּט; וואָס דאַרף ער אַ רע־צעפּט, זאָגט ער, אַז דער דאָקטאָר איז מיר אַליין אַ רעצעפּט? פּונקט

ניט. מען קאָן זיי פערגלייכען צו דעם געוויסען סאָרט „פערביסענע" הינד, וואָס פאַלען אָז אויף אייך תמיד פון הינטען, טהוען אַייך אַ חאַפּ ביי דער ליטקע, לאָזען אַייך בלוט אָדער זיי רייסען אָפּ אַ פּאַלע, פערבויגען דעם עק — און אַ גוטען טאָג.

ד.

ניין, נישט פון דעם מין איז געווען וועלוועל גאַמבעטאַ.

ער איז געווען אַיין אַדוואָקאַט, און זיין אַדוואָקאַטור האָט ער געפיהרט מיט זיין אייגענער סיסטעם. זיין סיסטעם איז בעשטאַנען אין ציהען, אָפּציהען, פערציהען, אַוועקציהען; און וואָס מעהר געצויגען, אָפּגעצויגען, פערצויגען און אַוועקגעצויגען — איז אַלץ רעסער (פאַר איהם, געוויינטליך). היינט האָט ער ליעב געהאַט פּאַפּיערען אַ סך, אַ פּאַפּיער און נאָך אַ פּאַפּיער, אַ פּאַפּיער אויף אַ פּאַפּיער — אַזוי פיעל פּאַפּיערען, אַז איבער די פּאַפּיערען האָט מען דעם עסק קיינמאָל ניט אַרויסגעזעהן נאָר פּאַפּיערען.

— וואָס הערט זיך, רב וועלוועל, מיט מיין עסק?

— וואָס זאָל זיך הערען? מע באַדאַרף רערלאַנגען נאָך איין פּאַפּיער, וועט שוין זייז גוט.

— פאַר וואָס זשע דערלאַנגט איהר ניט דאָס פּאַפּיער?

— איך קאָן ניט דערלאַנגען דאָס פּאַפּיער, ביז איך וועל ניט אַרויסנעמען אַ פּאַפּיער, אַז איך האָב אַיינגעגעבען די פּאַפּיערען.

— פאַר וואָס זשע נעמט איהר ניט אַרויס דאָס פּאַפּיער?

— אָט דאָס שמועסט מען דאָך, אַז איך באַדאַרף אַיינגעבען אַ פּאַפּיער, אַז איך וויל אַרויסנעמען אַ פּאַפּיער, אַז איך האָב אַיינגעגעבען די פּאַפּיערען.

— אַ מעשה אָהן אַיין עק מיט אייך, רב וועלוועל!

— לוינט אייך ניט? טאָ זוכט אייך אַיין אַנדער אַדוואָקאַט, אַ בעסערען פון מיר.

וואקאטור", דורכגעקוקט רעכט דעם נייעם „שלחן־ערוך", אויסגע־
לערנט דעם גאנצען „סוואד־זאקאנאוו" אויף אויסוועניג צון אויפ־
געהאנגען א צעטעל ביי דער טהיר:

Повѣренный по дѣламъ

און אויסגעמאהלט א טינטער מיט א לאנגער פען — א סימן,
אז דא שרייבט מען, און דאס איז געווען הייליג, מחמת רעדען האט
מען דא נישט גערעדט, נאר גערעכטען און נאר גערעכטען.

דאס פאפיער, וואס וועלוועל האט אנגעשריבען, איז געווען
אזוי גוט, אז מע זאל אויספאהרען וועלטען, וועט מען בעסער ניט
אנשרייבען; אזוי האט געזאגט וועלוועל אליין און אזוי האבען גע־
זאגט ביי אונז אלע די, וואס האבען א שטיקעל ידיעה אינ'ם ענין
פון שרייבען. פאר זיין שרייבען האט מען זעהר מורא געהאט, גע־
ציטערט אימת מות, מחמת אז ער האט געטומען די פען אין האנד
און האט אנגעהויבען שרייבען, האט זיך ביי איהם געגאסען, ווי פון
א פאס. ער האט מיט זיין שרייבען אנגעשפארט אומעטום, וואו
איהר ווילט — צום גובערנאטאר, צום מיניסטער, און וואו ניט?
דערפון קאנט איהר חלילה מיינען, אז מיין וועלוועל איז געווען א
מוסר אדער א יאבעדניק? אסור! פארהאן אלערליי מוסרים מיט
אלערליי יאבעדניקעם אויף דער וועלט, און מעהר ווי אומעטום זע־
נען זיי, ניט אויסגערעדט זאל זיין, פארהאן ביי אונז, ביי אידען,
הייסט דאס: איינער מסר'ט דעם אנדערען דערפאר, וואס יענער
האט ביי איהם צוגענומען פרנסה, און איינער מסר'ט דעם אנדערען
צולייב דעם, ער זאל ביי יענעם צונעמען פרנסה... איינער מסר'ט
דעם אנדערען דערפאר, וואס יענעם איז צו גוט, און איינער מסר'ט
דעם אנדערען דערפאר, וואס איהם אליין איז נעבאך ניט גוט...
און וויערער איז פארהאן אזעלכער, וואס שרייבט אן אויף יענעם
א מסירה'לע גלאט אזוי, אהן א שום סיבה און אהן א שום טעם,
פון היימליכקייט וועגען; ער איז, פערשטעהט איהר מיך, א בעל־
אנקוסען, וואס יעדע זיין דערפון... די דאזיגע אלע מינים מוסרים.
וואס מיר האבען אויסגערעכענט, חתמנ'ען קיינמאל זייער נאמען

ג.

פון דער דאזיגער מעשה מיט'ן אויג פערשטעהט איהר, אז דאס איז געווען אין דער צייט, וועז די השכלה איז כתריעלעווקע האט שוין געגרייכט אזוי וויט, אז מע האט שוין געקאנט רעדען פון אזעלכע ענינים בפרהסיה. איין עק — אוים בוידעם, אוים קעלער, אוים אונטער'ן־אויוועז, אוים בעהאלטען זיך אין פערבאהרגענע ערטער אין זינדיגען דארטעז שטיל־ערהייד מיט יצחק בער לעווינזאהז, מיט מאפו און מיט סמאלענסקין. אפענטליך, אידישע קינדער! בפרהסיא, כתריעלעווקער בחורים'לעך, פרעהט זיך! מע האט אייך ארויסגעלאזט אויף גאט'ס וועלט! מזל טוב אייך, טהיר אוז טהויער זענען פאר אייך אפען! לויפט, וויסע־חברה'ניקעם, גיכער, פערהאפט ערטער, נאר שאנעווען אייך, זייט וואויל קינדער, וואס רום אט־אט רוקט זיך אז א חמארע, אט פערמאכט מען די חדרים" סאמע אונטער אייער נאז; איהר וועט קלאפען. און מע וועט אייך ניט עפענען; איהר וועט שרייען, און מע וועט אייך ניט הערען; די האר וועט איהר אויף זיך רייסען און וועט זאגען: חבל על דאבדין — געווען אמאל יאהרען, אי, יאהרע!

סאמע אין די דאזיגע יאהרען האט אונזער רב וועלוועל גענאשט פון דער ציוויליזאציע א סך ביכער און א סך פרעמדע ווערטער (ער האט געוואוסט כמעט דאס גאנצע ווערטערבוך אויף אוים־וועניג), און דערבייי איז ער געבליבען, און וועז עס זאל זיך איהם ניט געווען טרעפען דאס אומגליק מיט'ן אויג, וואלט ער, ווי א סך אנדערע בחורים, אפשר געפאהרען שטודיערען, וואלט געענדיגט דאקטאר אדער יוריסט און ער וואלט געווען אפשר א מפורסם אין דער וועלט. נאר אזוי ווי עס האט זיך איהם געטראפען יענער אומגליק מיט'ן אויג, האט ער זיך אפגעשטעלט אויף דעם ארט, וואו ער האט געהאלטען, און מחמת ער איז געווען פארט א מענש פון ביכער אוז פון פרעמדע ווערטער, און א הענטעל האט ער געהאט א שענס, און א קעפעל האט ער געהאט א שארפס, האט ער זיך געזומען צו „אד־

— אַבאָנענט! — פערריכט איהם יענער וויעדער אַ מאָל.
— למאי נפקה מינה?
— וויעדער אַ מאָל למאי נפקא מינה?
— ווער בעט דיך, זאָלסט מיך פאַרריכטען?
— אַז דו זאָגסט שלעכט, פאַרריכט איך דיר.
— פון וואַנען ווייסט דו, אַז איך זאָג שלעכט? טאָמער פאַו קעהרט?
— ווארום איך ווייס.
— זאָג איך, אַז דו ווייסט ניט.
— זאָג איך, אַז דו ביסט אַיין עם־הארץ.
— זאָג איך, אַז דו ביסט אַיין עזות־פּנים.
— זאָג איך, אַז דו ביסט אַ פּאַרכוטש און האָסט אַ טאַטען אַ שמאַרעוואָז און אַ פעטער אַ גנב!
— זאָג איך, אַז אַ ר...

מעהר האָט מען נישט געקאָנט חאַפּען, וואָס האָט ד ע ר גע־זאָגט און וואָס האָט י ע נ ע ר געזאָגט, מחמת עס זענען געפלוי־גען פעטש פון ביידע צדדים; מענשען זאָלען זיך ניט געווען אַריינ־לעגען, וואָלטען זיי זיך אָפּגעביסען איינס דאָס אַנדערע די נעזער; נאָר מחמת מענשען האָבען זיך אַריינגעלעגט, האָט יענער דעם אָפּ־געריסען נאָר אַ האַלבע קאַפּאָטע, און דער יענעם האָט אומגערן דערלאָנגט מיט'ן עלענבויגען אין אויג אַריין, האָט יענער געגעבען אַ מאָדנעם געשריי און איז געפאַלען חלשות, האָט מען איהם גע־נומען מינטערען, און אַז מע האָט דערזעהן, אַז ס'איז אויפגעלאָפען אַיין אויג, איז געוואָרען אַ גרויסער גוואַלד און מע האָט געבראַכט דעם דאָקטאָר, האָט דער דאָקטאָר געזאָגט, אַז ס'איז פאַרפאַלען דאָס אויג, איז דער גוואַלד געוואָרען נאָך גרעסער. סטייטש, אַיין אויג! אַרויסגעזעצט אַיין אויג! אויג היינט, אויג מאָרגען — יענער איז געבליבען אָהן אַיין אויג. און דער דאָזיגער „יענער" דאָס איז געווען וועלוועל.

———

חול־המועד־פסח איז שוהל פאר זיינע חברים בעריהמט, אז ער האט זיך פערשריבען אין דער ביבליאטעקע אויף לייענען ביכער, איז איהם אויסגעקומען צו זאגען בזה הלשון:

— איך קאן אייך אנזאגען א בשורה, קינדער, אז איך בין שוין איין אבאנעמענט.

האט זיך אננערופען איינער פון די איבעריגע בחורים:

— וואס הייסט דו ביזט איין „אבאנעמענט"?

מאכט ער:

— איך האב מיך פארשריבען אין דער שטאדט־ביבליאטעקע.

מאכט צו איהם יענער:

— הייסט דאך דאס, אז דו ביזט איין „אבאנענט", ניט „אבאנעמענט".

מאכט ער:

— למאי נפקא מינה? „אבאנענט", צי „אבאנעמענט"?

מאכט צו איהם יענער:

— ס'איז א גרויסע נפקא מינה; ס'איז אזא חילוק, ווי, למשל, פון בניך ביז בוניך, אדער ווי פון יככה ביז יבבה; אבאנענט הייסט אבאנענט, און אבאנעמענט הייסט אבאנעמענט.

און דערביי האט יענער בעוויזען מיט דער האנד, וועלכם הייסט „אבאנענט" און וועלכם הייסט „אבאנעמענט"; דאס הייסט, אייגענטליך, האט ער מיט דער האנד גארנישט אויסגעוויזען, נאר געמאכט האט ער מיט איהר, אזוי ווי מע מאכט, למשל, דעמאלט, וען מע וויל געבען עמיצען גוט צו פערשטעהן, וועלכם הייסט „מאסיוו"; דערביי טהוט מען א רעכטען קוועטש מיט דער האנד און מע זאגט, אז מאסיוו ווערד אננערופען א זאך, וואס איז מאסיוו... און אזוי ווי יענער בחור האט פון די הענד ניט פערשטאנען דעם חילוק צווישען „אבאנענט" ביז „אבאנעמענט". האט ער אי־בערגע'חזר'ט נאך א מאל דאס אייגענע:

— אצינד הער איך אייך אלעמען פאר דריי פיטאקעס, וואהרום איך בין מיר אליין איין אבאנעמענט.

גראד געקומען אויף די געדאנקען פעטש? ווייל די דאזיגע מעשה הויבט זיך אן מיט פעטש, און וועז ניט קיין פעטש, וואלט וועלווע ניט געווען בלינד אויף איין אויג, און וואלט נישט געווען קיין אדוואקאט, און וואלט ניט געהייסען „וועלווע גאמבעטא", און איך וואלט ניט געהאט וואס צו שרייבען, דער דרוקער וואלט ניט געהאט וואס צו דרוקען, און איהר וואלט ניט געהאט וואס צו לייענען. אצינד, אז גאט האט געטהאן א נס און ס'איז געווען פעטש, האט מען וועלווען ארויסגעזעצט איין אויג, איז ער געווארען איין אדוואקאט, און מע האט איהם א נאמען געגעבען „גאמבעטא", און איך האב, ברוך השם, וואס צו שרייבען, און דער דרוקער האט וואס צו דרוקען, און איהר האט וואס צו לייענען, — געלויבט זאל זיין דער נאמען פון דעם, וואס לעבט אייביג און אויף אלע מאל, אמן.

ב.

איך וויים, וויבאלד איהר הערט, מע רעדט פון פעטש, פון אידישע פעטש, אזוי קומט אייך אויפ'ן זינען א שוהל. גבאים, אתה הראית... וואהרום וואו דען קאנען אידען שלאפען זיך, אז ניט אין קיין מקום קדוש? וועז דען קאנען אידען פאטשען זיך, אז ניט שמחת־תורה צו די הקפות? עס קאן זיין, אז איהר זענט אפשר גערעכט, נאר איצטיגם מאל האט איהר דוקא ניט געטראפען (ניט אלע מאל טרעפט איהר!). ס'איז געווען ניט אין שוהל, נאר אין פאליש, ניט אום שמחת־תורה, נאר חול־המועד־פסח, און ניט פאר אתה הראית, נאר פאר איין וואהרט „אבאנענט"...

פארהאן א וואהרט „אבאנענט" און פארהאן א וואהרט „אבאנעכיענט": אבאנענט הייסט א פערשריבענער (אויף א בוך, א צייטונג, א בילעט, וכדומה), און „אבאנעמענט" איז די טייטש „דאס זיין פערשריבען". האט זיך בעדארפט טרעפען אזוי, אז עפים איינער א בחור'על (דאכט זיך, אז אפרים־יוסעל־משה־בערם) האט זיך

וועלווע גאמבעטא

א.

גאמבעטא איז געווען א איד, וועלווע איז געווען א איד; גאמבעטא איז געווען א בלינדער אויף איין אויג, וועלווע איז געווען א בלינדער אויף איין אויג; גאמבעטא איז געווען איין אדוואקאט, וועלווע איז געווען איין אדוואקאט. דער גאנצער חסרון איז, וואס יענער גאמבעטא איז געזעסען אין פאריז, און דער גאמבעטא — אין כתריעווקע. און אפשר איז דאס גאר א מעלה, ניט קיין חסרון? וואס רום לאמיר זיך ניט נארן, וואס וואלט געטהאן, למשל, דער פאריזער גאמבעטא אין כתריעווקע? און וואס וואלט געטהאן דער כתריעווקער גאמבעטא אין פאריז? א סך גלייבער, וואס דער פאריזער גאמבעטא איז געבליבען זיצען אין פאריז, און דער כתריעווקער גאמבעטא איז געבליבען זיצען אין כתריעווקע און זיצט דארטען אפשר עד היום הזה.

ערשטענס, האט ער ביי אונז א נאמען פון דעם גרעסטען קאפמענש; ער זאל ניט זיין קיין איד, וואלט ער געווען, זאגט מען, א מיניסטער; און מיר דאכט זיך, אז ס'איז א סך געזינטער, אז מע זאגט אויף א מענשען, אז ער וואלט ג ע ק א נ ט זיין, אויידער אז ער א י ז שוין, ווארום אז יענער א י ז שוין, איז ער שוין, און דער וואס איז נאך ניט, קאן נאך זיין; ער האט ביד, הייסט עס... והשנית, האט ער ביי אונז גאנץ שען פרנסה און דוקא בכבוד. דאס הייסט, ניט אלע מאל בכבוד, ווארום א מאל מאכט זיך, מע האט כזיונות אויף, נאר מיט וועמען מאכט זיך ניט קיין בזיונות? וועד קאן זיך דאס בעריהמען, אז ער האט אויף זיין לעבען נישט געהאט קיין אומכבוד? וואו איז דאס דער חכם און דער בריה, וואס קאן מאכען אזוי, אז ער זאל קיינמאל פון קיינעם קיין בזיון נישט האבען? איך רעד שוין ניט פון פעטש; קיין מענש אויף דער וועלט איז ניט בעוואהרענט פון אין אומגעריכטען פאטש... פאר וואס איז מיר

וועלוועל גאַמבעטאַ

געשריבען אין יאָהר 1903

אויסגעמוטשעט איז ער געוואן פונ'ם דאזיגען וואונדערליכען פריה־מארגען.

גרויסארטיג, מאיעסטעטיש און ווי מיט א איראניש שמייכ־לעכ קוקט אראפ פונ'ם קיהלען הימעל די סוף־זומערדיגע זונן אויף דער שטאדט כתריעלעווקע מיט איהר בלאטע מיט איהרע קלייע מענשעלעך, וואס טיאפקען זיך אין דער דאזיגער בלאטע, און אויפ'ן ארויסגעווארפענעם געזינדעל, וואס וואלגערט זיך מיט די בעבעכים אין דרויסען, און אויף אלע, וואס דרעהען זיך דא ארום, היצען זיך, אמפערען זיך, שעלטען זיך און זענען גרייט דורם זיין, איינשלינגען איינם דאס אנדערע איבער'ן גראשען, איבער'ן גראשען, איבער'ן גראשען!...

נאנע אליין, ווי א וויילד פרעמדען, זעהען מיר זיצען אויף אייז ארויסגעשליידערט בענקעל דעם העלד פון דער דאזיגער קאמעדיע. נישט מיר זעהען, ער זאל ווייגען, נישט מיר הערען, ער זאל בע־קלאגען זיך אויף עמיצען. נאר זיינע טיף־טרויעריגע איבערגעצוי־גענע אויגען קוקען אויפ'ן עולם מיט א פרעגענדיגען בליק, גליך ווי ער וואלט וועלען וויסען, אויב ס'איז ניט קיין חלום אט דאס אלעס, וואס ער זעהט אט־דא און וואס ער הערט אט־דא?...

— זאגט נור, גוטע, ליעבע מענשען, איז דאס נישט קיין חלום?...

ניין. ס'איז ניט קיין חלום...

לידער איז דאס ניט קיין חלום!...

און ער ווישט זיך מיט דער קאפאטע די גרויסע קאלטע טרא־פענס שוויים, וואס קויקלען זיך פון זיין שטארק געקנייטשטען שטערן.

דער זייטיגער עולם מישט זיך אריין, טרעטען אן אלע אויפ'ן אדוואקאט מיט'ן הינטישען פנים: אלע רעדען, אלע שרייען, אלע פילדערען, און אלע מיט הענד, און אלע אויף קאפלעז. און אונזער העלד קוקט זיך איין, און עס זעהט אוים פון דער ווייטען, ווי א טיטשקע הינט האבען בעפאלען איינעם א הונט, אלע האווקען. און קאפען האווקעט זיך אפ... נאר פלוצים וואכסט אוים א נייער פאר־שוין, גאוורילענקא דער פריסטאוו, א בעשעפענישׂ מיט א גראבען בויך, ווי א קעסעל־פויק. אז ער געהט, טרייסעלט זיך דער בויך. און רעדען רעדט ער זעהר געזונד אידיש, נאר ער וואדפט אריין פון יוצא וועגען א מאל א רוסיש וואדט אויך:

— גאספאדא! גאספאדא! אין שוהל אריין! דאדט וועט איהר זיך רייסען, דאדט וועט איהר זיך בייסען, דאדט וועט איהר רעדען נער־גער־גער, ניט א־דא. פאושאלאיטי וואו, גאספאדא!

דער עולם וואדפט אוועק קאפלעז, רינגעלט ארום דעם פריס־טאוו און מע רעדט מיט הענד און אלע אינאיינעם:

— סטייטיש, וואשע בלאגאראדיע!

— אזא רציחה, פאני!

— פאני, היתכן?...

— הישמע כזאת?...

* * *

פאר גרוים טומעל האט, אפנים, קיינער ניט בעמערקט אונזער יובילאר, מחמת אז ער האט געוואלט צוגעהן נעהענטער צו זיין אומ־גליקליכער חנה'ן און צו זיינע פערגליוועדטע קינדער, וואס האבען אויסגעזוהן ווי ארויסגעראטעוועטע פון א שרפה, האט ער זיך בע־דארפט רעכט דורשטופען דורך'ן עולם. און אז ער האט זיך שוין דורכגעשטופט דורך'ן עולם, איז ער נישט צוגעגאנגען ניט צו זיין אומגליקליכער חנה'ן, ניט צו זיינע פערגליוועדטע קינדער. ער האט נאר געזוכט מיט די אויגען איין ארט, וואו אוועקצוזעצען זיך. — אזוי מיער האט ער זיך געפיהלט, אזוי אפהענדיג און אזוי

האבען זיך דאס טאקי צענויפגענעקלויבען די כתריעלעווקער לייט צו פייערען זיין יובילעאום?"...

און ער קוקט זיך גוט אייז, און ער דערקענט צווישען עולם קאפעל דעם אדוואקאט, שוין וויעדער מיט'ן הינטישען פנים, און נאך א סך בעקאנטע פארשוינען דערקענט ער. און עם ווערד איהם קשה איין זאך: וואס זיצט עפים זיין ווייב חנה מיט די קינדער אין דרויסען אויף צענויפגעוואנדערטענע בעבעכים, האלט דאס פנים אין די הענד, שאקעלט זיך און ווייגט?... ער שטעלט זיך אפ און הערט זיך איין און דערהערט חזק"ס קול, ווי זי יאמערט:

— זעהט, אידישע קינדער, און נעמט אייך אראפ א מוסר, אויף וואס איך בין איבערגעקומען, רב יאסי דעם נגיד"ס טאכטער!... טאטע־מאמע זאלען איצט אויפשטעהן!...

בעלי־בתים קוקען זיך איבער, שמוצערען מיט די ליפען. ווייבער שאקלען מיט די קעפ, ווישען זיך די אויגען מיט די פארטיכער. איינער א איד א בעל־הבית שטעהט אקעגען קאפעל דעם אדוואקאט און טענה'ט מיט הענד עפים זעהר געשמאק און אביסעל פערשטעלט, אויף כתריעלעווקער לשון:

— אט אזוי ווי דו קוקסט מיך אן, נעם איך צווישען יא און ניין און צעפאטש דיר פאוואלינקע די הינטישע מארדע דיינע, דו כלב שבכלבים, דו מסור, דו יאבערניק, דו פארקויפטע נשמה!

נעבאך א רחמנות אויף קאפעלען! וואס קאן ער ענטפערען אויף אזעלכע מאדנע דבורים? ער טרעט אפ צוריק, קוקט אויפ'ן עולם און האווקעט זיך אפ, ווי ווייט ער קאן:

— האוו־האוו־האוו! וואס ווילסט ער, אידישע קינדער?... אנגעפאלען, טאמער ווייסט איהר וואס?... וואס בין איך שולדיג? מיין פרנסה, האוו־האוו... מע שיקט מיך, נעה איך... דער סראק האט שוין לאנג פראסטראטשעט נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאמאי סטאטי טאמא דיעסאטאווא טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאווו יראזשראנסקיך, האוו־האוו־האוו...

און ער אַליין, דער בעל־יובל, איהם פרעגט מען גארניט. ער קוקט זיך איבער מיט'ן ווייב, מיט חנה'ן. חנה שטעהט. בעטראַכט די טישטיכער מיט די האַנטיכער מיט'ן איבעריגען בעל־הבתישקייט, און ער טראַכט זיך: „א פרוי איז דיר קיין קאַטאַוועס ניט! א האַנדעלט זיך וועגען א מאיאַנטעק, און זי קוועלט אַן פון די טישטיכער מיט די האַנטיכער!" און זייערע אויגען בעגעגענען זיך, און עס דאַכט זיך איהם, אַז חנה'ס אויגען, וואַס זענען נאָך אימער תּול מיט ליעבשאפט, זענען נאַס. און ער וויל זי פרעגען: „נאַרעלע, וואַס וויינסט דו? פרעהען דאַרף מען זיך, ניט וויינען"... און דאַס יונגסטע, דאַס ליעבסטע און דאַס שענסטע פון אַלע, רייזעלע די מיזינקע, קאַטשעט זיך צו איהם, ווי א קאַטשקעלע:

— העטי מעטי קאַפּעטילע אי קייפי טיעטי פּעטעלי...

קיין מאל האַט דאַס דאַזיגע העטימעטי־לשון ניט געהאַט אזא חן, ווי איצטער, אין דער מינוט. און עס גלוסט זיך איהם לאַכען, ווי ער האַט נאָך אויף זיין לעבען קיין מאל אזוי ניט געלאַכט...

קאַפּיטעל י.

דער סוף פון דער קאַמעדיע.

שוועבענדיג אין אזעלכע ליכטיגע הימלען, שפּאַנט אונזער העלד, דעם גראַף טאַלסטאי'ס קאַלעגע, מיט'ן בלאַט אין דער האַנד און קומט־צו אונבעמערקט אַלץ נעהענטער צו זיך אהיים, און דערזעהט פון דער וויטען ביי זיין שטוב מיט די צוויי גאַנקעם איין איינגעלויף פון מענשען, אידען מיט וויבער און קליינע קינדער... און ער וואַכט אויף, ווי פון שלאַף, און ער פרעגט ביי זיך: „שוין זשע איז דאַס אמת, ניט קיין חלום, ניט קיין פאַנטאַזיע, אַט דאַס אַלץ. וואַס ער האַט געזעהען ביז אַהער אין דער מחשבה? שוין זשע

מיט זיין שכל־הישר און מיט זיין כח־הדבור, אז טאלסטאי דארף נאך הייצען די הרובע ביי שמואל שמעלקים, וואָרום דער גראָף טאלסטאי, אז מיר זאלען וועלען גוט בעטראכטען, האט זיין אויגענם חאטש א יאסנע פאליאנע, און ער, שמואל שמעלקים, וואס האט געהאט ביז אהער? דלות האט ער געהאט, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, דלות!

פלוצים הערט זיך א קול פון די בעלי־בתים:

— געגוג אייך שוין, יונגע צאוצקעס, צו שלייפען די צינגלעך און ארויסווייזען אייער בריה'שאפט! מע ווייסט, אז איהר קאנט רעדען, מע ווייסט! צייט מע זאל זיך נעמען צו א תכלית. אידען! לאמיר קארשט געבען א טראכט, וואס זאל מען טהון מיט'ן בישעל מזומן'ם?

שטעהט אויף איינער א פיינער בעל־הבית:

— מע דארף איהם פארזארגען מיט פרנסה, מיט א געשעפט, עפענען א קראם, פון שניט און פון צעלניק און פון באקאליי אזון פון זאליאז...

שטעהט אויף נאך איינער, אויך א פיינער בעל־בית, אזו טהוט זיך א זאג:

— א קראם טויג ניט. א ווינשענק. דאס בעסטע איז א וויינשענק.

— ניעדוויזשימאסט! — שרייט נאך איינער, א בעל־הבית מיט א גרילצענדיגער שטימע. — הייזער! הייזער דארף מען איהם קויפען, און לאז ער זיך זיצען און שרייבען.

— א מאיאנטעק! — שרייט נאך איינער נאנץ הויך. — א מאיאנטעק! א אימעניע מיט א הויף און מיט א סאשעלקע און מיט א וואלד, א סאסנאווע וואלד!

— סאסנע איז בלאטע! — שרייט איינער נאך העכער. — דעמב! דעמב איז געלט!

— בהמה! — וועדר איינער שיער ניט צעריסען שרייענדיג — וואס טויג איהם געלט? געזונט — דאס איז דער עיקר!...

— שא! שאט! שטיל זאל זיין! לאזט הערען, וואס מע רעדט!
— ווער רעדט?
— איך רעד!

קאפיטעל ט.

וואס טהוט מען מיט אזוי פיעל געלד?

ווער איז דער איך? דאס איז נחמיה, איין ארעם־בחור, א שטיקעל עזות־מחוצף־פנים, האלט א דרשה לכבוד דעם בעל־היובל. איין אנדערס מאל וואלט אזא שייגעץ, אזא קבצניוק, אפילו נישט געוואגט עפענען א מויל פאר קיין עין הרע אזא איין עדה מיט מענשען. נאר איצט, אין אזא טאג...

און נחמיה דער ארעם־בחור, דער עזות־מחוצף־פנים, רעדט פאר פייער און פאר וואסער, לעגט די נגידים ארצה און הויבט די ארעמע לייט העכער הייזער, און דעם יובילאר — ביז'ן הימעל. און דער עולם הערט און שווייגט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... און תיכף נאך נחמיה'ן שטעהט אויף חיים, און נאך חיים'ען שטעהט אויף בן־ציון, אלע יונגע לייט, און אלע רעדען, איינער שענער פון'ם אנדערען, איטליכער וויל זיך אויס־פיינען פאר'ן עולם מיט זיין צינגעל און מיט זיינע קענטענישען. איינער א בחור מיט א פעטשיילע און מיט א שענעם חתוך־הדבור האט זיך אוועקגעשטעלט און דערמאנט דעם עולם, אז היינט יום־טוב'ט די וועלט, אייגענטליך, צוויי ימים טובים, צוויי יובילעען, און ער פערגלייכט דעם גראף טאלסטאי צו, להבדיל, שמואל שמעל־קים: אזוי ווי דער, אזוי יענער האט תמיד אין זינען געהאט נור טובת־הכלל: אזוי ווי דער, אזוי יענער האט קיינמאל קיין הנאה ניט געהאט פון זיינע ווערק... שטעהט אויף נאך איינער, א בחור מיט גרויסע צייהן און מיט א שטארקען באריטאן, און ווייזט אויף

און גאַנצע שטיקער מאַטעריע, און גאַנצע קעפּלעך צוקער, און פער־חתמ'עטע פּלעשלעך כרמל־ווין, און קאַסטענס מיט נעפּעס, און קעסטלעך מיט זילבער, און א שווערע מאַססיוו גאָלדענע פּערער האַט איהם יאַסעל דער גאָלדשמיעד, א איד א יאַדישלייווער און מיט גראָבע ליפּען, אונטערגעטראָגען און זאָגט צו איהם מיט א הייזעריג קול:

— זהב טהור... זעכס און פופציגסטע פּרוף... עובר לסוחר... מע קאָן זי פּאַרזעצען...

און נאָכדעם הויבען אַן געהן „וויגרישצע בילעטען", און פּאַ־קעטען האָבען זיך געגעבען א שאָט, ווי פון איין אַרבע. וואָס איז דאָס? דאָס איז געלד. מעות מזומנים!

און דער עולם שטעהט און הערט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דאַרף אַזוי צו זיין... און ער קוקט זיך אַרום, זוכט מיט די אויגען חנה'ן. וואו איז זי ערגיץ? אָט איז זי מיט די קינדער. זי שטעהט און בעטראַכט די האַנטיכער מט די טישטיכער מיט'ן אי־בעריגען בעל־הבתישקייט, און ער טראַכט זיך: „די האַנטיכער מיט די טישטיכער זענען ביי איהר טייערער פון ווייס איך וואָס... א פרוי בלייבט א פרוי"... און ער בעגענעט זיך מיט איהרע אויגען, וואָס זענען נאָך אַלץ פול מיט ליעבשאַפט, און עס דאַכט זיך איהם, אז זיי זענען נאַס.

— חנה, דו ווייגסט? איצטער ווייגסט דו?

— חלילה!... אדרבה!... מיינע טאַטע־מאַמע זאָלען איצטער אויפשטעהן...

און שטילע מילדע טרערען קויקלען זיך אויף איהר צעקנייטשט, נאָר אַלץ נאָך שען געזיכט. נאָר דא קומט אן דאָס יונגסטע, דאָס ליעבסטע און דאָס שענסטע, רייזעלע די מיזינקע, מיט איהר שפּראָך:

— העטי מעטי קאַפּעטילע אי קייפי טיעטי פּעטעלי.

און פּאַטער און מוטער צעלאַכען זיך, און אַלע קינדער לאַכען. נאָר פּלוצים ווערד א טומעל מיט א פּאַטשערייי אין טיש:

וואס שרייבט אזעלכע גוטע זאכען, חע־חע, שוין פינף און צוואנ־
ציג יאהר, קומט איהם, כלעבען, א יישר־כח מיט א מתנה, חע־חע...
און ער דרעהט זיך אויס מיט'ן פנים צוריק:
— יאסעפיע, וואס זאגסט דו?
וואכסט אויס יאסעפיע, מע וויסט ניט פון וואנען, שנייצט
אויס די נאז מיט צווויי פינגער און וווישט זיך אפ מיט דער פאלע.
— ס'אז גאר נישטא וואס צו רעדען!...
נאכדעם ציהט ארויס דער גביר רב נתן קורח א וויסען בויגען
פאפיער פון בוזעם־קעשעני און דרעהט אויס דאס פנים צום בעל־
היובל:
— נא דיר און בלייב דיר ביי דיין דירה מיט די צווויי גאנקעם,
וואס דארף איך זיי? איך האב געגוג, חע־חע... יאסעפיע, וואס
זאגסט דו?
— ס'איז גאר נישטא וואס צו רעדען...
און דער עולם הערט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי
עס דארף אזוי צו זיין... נאר וואר שטעהט עס הינטער'ן גביר'ס
פלייצים און חעחעקעט איהם אונטער? עפים זעהר א קענטליכער
פארשוין! שוין זשע איז דאס קאפעל דער אדוואקאט? וואו איז
אהינגעקומען זיין הינטיש פנים? און ער האווקעט גאר נישט, און
ער חאפט שוין ניט אזוי, און ער רעדט ווי א מענש:
— אט האט איהר אייך צוריק אייער פראזשנע אטא, מיט
דער וואדאוולאדעניע אטא, מיט די אלע איבעריגע שפארגאלען,
נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטא־
וא טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאוו גראזשדאנסקיך...
אוז דער עולם הערט און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך
ווי עס דארף אזוי צו זיין... אוז בחורים קומען אז, אוז מיידלעך קו־
מען אז. דעפיטאציעס, מיט דעפוטאציעס. מיט דעפוטאציעס! וואר
מיט א לארבער־קראנץ, און וואר מיט איין אדרעס, און וואר מיט
א שיר. פערפאסט פון נאך נאר א יונגען משורר איז כתריעווקע.
היינט מתנות — א בארג מיט מתנות: טישטיכער און האנטיכער,

דעם, להבדיל, גרויסען־גרויסען לעוו טאלסטאי?... פאר וואס ניט? און לאמיר שמועסען דאס אייגענע וויעדער א מאל צוריק: פאר וואס טאקי ניט?... און פון דער מחשבה צו דער מעשה איז דאך ביי אונזער העלה, אזוי ווי ביי אלע כתריעווצעס, נישט מעהר ווי איין שריט — און עס שטעלט זיך איהם שוין תאר אין דער מחשבה א קאבענעיש, פונקט ווי מיט'ן גראף טאלסטאי: א געוואלד, א רעש, א געפילדער, עס טהוט זיך חושך:

— מזל־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט א בעל־שמחה!

— א גוט יום־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט א יובילאר!

אין שטאדט איז געווארען ליהודים! ששון ושמחה! די קרע־מער האבען צוגעשלאסען די קלייטען, מלמדים האבען צעלאזט די חדרים. אלע, פונ'ם רב ביז'ן שמש, פונ'ם שוחט ביז'ן בעל־עגלה, האבען זיך צענויפגעזאמעלט, געקומען צו איהם אין שטוב אריין איהם אפגעבען מזל־טוב. נאר עפים ברעקעלט מען זיך און מע קוויינקעלט זיך, גלייך ווי זיי וואלטען זיך פערענטפערען:

— מיר האבען גאר נישט געוואוסט, הייסט עס, אז ס'איז היינט אזא טאג. דאס הייסט, מיר האבען געוואוסט, פאר וואס זאלען מיר ניט וויסען? נאר מיר האבען אלץ געווארט, הייסט עס, ביז ס'וועט קומען די צייט... ביז'ן יובל אריין, הייסט עס...

נאר וואס איז דאס געווארען פלוצים אזא שטופענייש מיט אזא קוועטשענייש מיט א שושקעריי? אהא! דער גביר רב נתן קורח אליין מיט זיין כבוד איז אויך געקומען צו שמואל שמעלקים דעם יובילאר אין שטוב אריין מיט א שיינעניג פנים, און — א נס איז געשעהען, א נס בתוך נס! הערט א מעשה: צווויי אויגען ביי איהם, מענשליכע צווויי אויגען! וואו איז אהינגעקומען דאס שרעקליכע שווארצאפעלדיגע אויג?

— העבער דרייסיג יאהר — אזוי זאגט רב נתן קורח צום גאנ־צען עולם מיט זיין זיס־לאקרעצדיג שמייבעלע — העבער דרייסיג יאהר, אז איך געה ניט ארויס מפתח ביתי, נאר צולייב אזא טאג, חע־חע, האב איך מיך מיישב געווען, ווי זאגט ער, פארט א מענטש,

טענדער שמואל שמעלקים, נישט כמעט דאָס זעלבע אין דעם קליי־ נעם פינסטערעז כתרילעווקע, וואָס טאָלסטאָי פּאָר דער גרויסער ליכטיגער וועלט? טאָלסטאָי, די גרויסע פּלאָמענדיגע זונז, האָט בע־ לייכט מיט איהר מורא'דיגען פייער די גאַנצע ערד, און ער, דאָס קליינע שטערענדעל, האָט ער דעז ניט בעלייכט מיט זיין קליין פייערעל א קליין שווארץ פינטעלע אויף דער ערד, וואָס מע רופט דאָס כתרילעווקע? וואר איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט נע־ געבען צו וויסען דער וועלט, אז ס'איז גאָר פּאָרהאַן ערגיץ א כתרי־ לעווקע, און אז איז כתרילעווקע איז פּאָרהאַן א בלאָטע, און אז איז דער בלאָטע טיאָפּקעז אָרום מאַדנע מינים נפשות, קליינע מענשעלעך, וואָס קוועטשען און וואָס דריקען איז וואָס פּרעסען און וואָס פרעסעז איינס דאָס אַנדערע מחמת הונגער און מחמת פינסטערניש אַון מחמת נויט און מחמת איינגשאַפט און מחמת עפּוש? וואר איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט בע־ ווייזן, וואָס פּאָר פּערלעז עס וואַלגערען זיך אָט דוקא איז דער דאָזיגער בלאָטע, אָט דוקא אינ'ם דאָזיגען פינסטערניש, אָט דוקא איז דעם דאָזיגען ענגשאַפט און דעם דאָזיגען עפּוש?"...

קאַפּיטעל ח.

עס שיטעז זיך מזל־טוב'ס און מתנות, ווי פון א ראָזשעק.

און שפּרייזענדיג שוין מיט גאַנץ ברייטע שפּאַן איבער דער כתרילעווקער בלאָטע מיט אזעלכע געדאַנקען, פּרעגט ער ביי זיך אליין א קשיא, א כתרילעווקער קשיא:

— וואָס וואָלט גאָט געאָהרט, למשל, וועז די היגע קליינע מענשעלעך זאָלעז מאַכען אין כתרילעווקע א טאַרראַם מיט זיין יובילעאום פונקט אזוי ווי דאָרט, להבדיל, די אומות העולם מיט

„מיין יובילעאום? !"... — אזוי טראכט זיך שמואל שמעלקים מיט טרערען אין די אויגען און פערגעסט אין דער מינוט דעם גביר רב נתן קורח מיט דעם אדוואקאט קאפּעל, און ער איז זיי מוחל די שפּיכות־דמים, און איז מוחל אלעמען פאר אלע פינף און צוואנציג שווערע ביטערע יאהרען, פאר אלע קלעפ פון גאט און פון לייטען, — אלסדינג איז פערגעסען געוואָרען אצינד! און שמואל שמעלקים בריה'ט זיך שוין ניט, זוכט שוין ניט קיין סטעזשקעס; ער שפּרייזט איבער דער כתרילעווקער בלאטע, גלייך ווי אויף דער בעסטער בריק, און לייענט די לעבע זיכע ווערטער פונ'ם אונבעקאַנטען פריינד, וואס האט דערמאָנט דער וועלט, אז ס'איז פארהאן ערגיץ א שמואל שמעלקים, וואס איז היינט א בעל־שמחה, א בעל־יובל, א יובילאר,— און ער פיהלט ניט די ערד אונטער זיך, און ער חאפּט זיך צוף בלאט נאך א מאל, און זיינע אויגען פאלען אויף א נייעם נאמען אונ'ם זעלבען בלאט — גראף ל. נ. טאלסטאי. אלזא, צוויי יובילעאומס, צוויי יובילארען: גראף לעוו ניקאלאיעוויטש טאלסטאי פון יאסנע פאליאנע און ער, שמואל ישמעלקים פון כתרילעווק! חא־חא־חא!

און ער צעלאכט זיך ניט ווילענדיג צו זיך אליין: ווי קומט ער, אזא קליין ווערעמל, קעגען א ווייזלטהיער? ווי קומט ער, דאס קלענסטע שטערענדעל, קעגען דער גרויסער פלאמענדיגער זונ, וואס בעשיינט די גאנצע וועלט? און פון דעסטוועגען — אט זעהט איהר דאך — שטעהט זיין נאמען, שמואל שמעלקים, אינאיינעם מיט'ן ריעזיגען גלית הפּלשתי פון דער וועלט, מיט'ן גראף טאלס־טאי!...

און (א, זינדיגער מענש!) עס חאפּען איהם אונטער זיינע געדאנקען און טראגען איהם אוועק, ווי אלע מאל, ווייט אין הימל אריין, אינ'ם עולם הדמיון, און ער פרעגט זיך: „לאמיר זעהען, פאר וואס ניט?... און לאמיר שמועסען דאס אייגענע וויעדער א מאל צוריק — פאר וואס טאקי ניט?... שוין זשע איז ער, דער אונבעריי־

פּלעכטען קערבּלעך, און קומט צו פּראָצענט, איז פּחע! יאָסעפּיז, וואו ביזט דו, וואָם זאָגסט דו דערויף?

וועט זיך בעווייזען יאָסעפּיז מיט טורגעניעוועז אוז מיט דאר־ווינען, וועט אויסשנייצען די נאָז מיט צווויי פינגער, וועט זיך אָפּ־ווישען מיט דער פּאָלע און א זאָג טהון:

— ס'איז גאָר נישטא וואָם צו רעדען!...

אט אזוי וועט זיך אויסלאָזען זיין וויזיט צו רב נתן קורח מיט אומזיסטע בלוטצאָפּענישׂ, אומזיסטע בזיונות. און דאָך געהט ער צו איהם, ווי א פּער'משפּט'ער צום טוידט. נאָר געהענדיג חאָפּט ער זיך אַראָפּ פּריהער אויף דער פּאָסט אוז בעקומט דאָם גוטע בלאָט אוז דערזעהט די גוטע בשורה, ווי מיר וועיסען שוין, אוז ער בלייבט שטעהן אין מיטען גאָם אוז לייענט נאָך א מאָל אוז נאָך א מאָל, אוז גלויבט ניט זיינע אויגען, אוז שפּאָנט ווייטער.

* * *

יא. דאָם איז געווען א וואונדערליכער, זעלטענער פּריהמאָרגען, וואָם האָט זיך אָנגעהויבען מיט שווארצע וואָלקענס אוז געענדיגט זיך מיט א לויטערער זון. דאָם איז געווען א פּריהמאָרגען, וואָם האָט זיך אָנגעהויבען מיט א „אויספּאָלניטעלנע לוסט" אוז אויסגעלאָזט מיט א „יובילעאום".

קאָפּיטעל 7.

שמואל שמעלקיס און גראָף טאָלסטאָי.

„יובילעאום" :...

דאָם דאָזיגע זיסע וואָרט האָט זיך שטיל אַריינגעשליטעלט, ווי אויף בוימעהל, צו אונזער העלד אין הארצען אריין, האָט איהם געווארעמט, ווי א גוטער וויין, ווי א באָלזאָם צו די ביינער, און א ביסעל ווי פּער'שכור'ט.

— א כפרה האט געמעגט ווערען דער חיינטוועלטיגער זוהן פאר זיין אלטען טאטענס נאגעל פונ׳ם מינדסטען פינגערעל נאך איידער ער האט דערזעהן די ליכטיגע וועלט! — אט אזוי בענשט כתריעוועקע רב נתן קורח׳ס קדיש דריי מאל א טאג, און, ווי אויך צו־לחכעים, ווי די ברכה ניט מקוים ווערען.

איצט, אז איהר האט זיך בעקענט א ביסעל נעהענטער מיט דעם דאזיגען ליעבהארציגען פארשוין און מיט זיין ליכטיגען קדיש, וועט אייך קיין חדוש ניט זיין, וואס אונזער העלר שמואל שמעלקים האט אויסדערוועהלט בעסער צו גענהן אויפ׳ן עשאפאט. ער האט געוואסט פאראוים, אז ס׳איז ארויסגעווארפען זיין גענהן מיט זיין רעדען מיט זיין בעטען. רב נתן קורח ווען איהם אויפנעמען מיט׳ן ברייטען ברוך־הבא, ווען איהם בעטען זיצען, וועלען מכבד זיין מיט טיי אדער מיט איינגעמאכטס, אויספרעגען ביי איהם, וואס הערט זיך עפיס נייעס... ער, שמואל שמעלקים, ווען ז׳איצען ווי אויך הייסע קויהלען, ווען זיך אויפבינדען און פערבינדען עטליכע מאל דאס האלזטיכעל. ער ווען זיך בעת־מעשה פיהלען, ווי א מענש, וואס קלויבט זיך באדען, שטעהט שוין א נאקעטער און האט מורא צו שפרינגען אין וואסער אריין. ווען ער זיך אננעמען מיט די לעצטע כחות און ווען געבען א זאג:

— איך האב צו־נ־אויך, רב נתן, א בקשה, מכח׳ן פראצענט, הייסט עס...

ער ווען נאך נישט ענדיגען זיין בקשה, ווען זיך ביי רב נתן׳ען אויפעפענען דאס שווארצאפעלדיגע אויג און עס ווען אנהויבען קאכען:

— ניין, ניין! אלסדינג יא, נאר דאס ניט! וואס פאר א מאדע — ניט צאהלען קיין פראצענט! פראצענט איז געלט, און געלט איז ניט שמעלט — פחי! דיין שוועהר איז געווען, זאל מיר מוחל זיין, א „קאפיעטשניק", געשעבערעט, געפראצעט, צוליעב ווען? צוליעב אט די דאזיגע שמויגערס, די לאמטערנשיסערס, וואס דרוקען אויך די בלעטער און וויסען נור טרענצלען געלט

געבען נאָך זיינע ביידע זיידעס: רב יוסף און רב איצי. האָבען זיך די צוויי נעמען צענויפגענאָסען און ס'איז אויסגעקומען יאָסעפ־איצי; מיט דער צייט איז פון יאָסעפאיצי במילא געוואָרען „יאָ־סעפיץ". און אָט אַזוי איז ער שוין פערבליבען ער היום הזה. עם איז איבעריג צו זאָגען, אַז יאָסעפיץ איז געוואָכסען א תכשיט, וני געווינלעך, ביי א גביר, אין אַזא גוטס. עס איז נור נויטיג צו בעמערקען, אַז א חוץ אַלע מעלות, וואָס ער האָט גוט געלערנט אידיש און רוסיש און א ביסעל דייטש און פראַנצויז און ליטיין און געלייענט טורגענעוו און דאַרווין, איז ער נאָך דערצו געווען א שטיקל טויב און א ווילדער שווייגער. מע קאָן זאָגען כמעט, אַז אין כתריעלעווקע האָט איהם נאָך קיין בן־אדם ניט געהערט רעדען, א חוץ דעמאָלט, וועו רב נתן קורח פלעגט זיך צעקאָכען מיט'ן שוואַרצ־אָפּעלדיגען אויג איבער געלד און אויסשרייען אויף א קול: „יאָ־סעפיץ, וואו ביזט דו?" דעמאָלט וואָכסט אוים יאָסעפיץ, מע ווייסט ניט פון וואַנען. יאָסעפיץ איז שוין א בחור צו לייטען און עס שיט זיך איהם שוין א בערדעל. אין די הענד האַלט ער צווי ביכער, טורגענעוו און דאַרווין.

— יאָסעפיץ, וואָס זאָגסט דו דערויף?...

יאָסעפיץ שנייצט אויס די נאָז מיט צווי פינגער, ווישט זיך אָפּ מיט דער פּאָלע און ענטפערט קאַלט ווי אייז:

— ס'איז גאָר נישטא וואָס צו רעדען!...

דאָס איז די אייניציגע פראַזע, וואָס כתריעלעווקע האָט וועו געהערט פון דעם דאָזיגען פיינעם בחור, און אַלע האָבען גאָנץ גוט געוואוסט, וואָס אין דער פראַזע שטעקט, וואָרום ווי שלעכט דער אַלטער קורח זאָל ניט זיין, קאָן מען דאָך ביי איהם א מאָל חאטש עפּיס פועל'ען. האָט ער אבער אריינגערופען דעם תכשיט, מיט איהם זיך איין עצה האַלטען: „יאָסעפיץ, וואָס זאָגסט דו דערויף?" און יאָסעפיץ האָט א זאָג געטהאָן קאַלט: „ס'איז גאָר נישטא וואָס צו רעדען!" — דעמאָלט מעגט איהר שוין זיין זיכער, אַז עס וועט אייך ניט העלפען קיין שמע ישראל...

רב נתן קורח האָט זעהר אַ סימפּאַטיש אויסזעהן. מיר שטע־לען זיך אָבער אָפּ נור אויף די אויגען זיינע. איין אויג איז ביי איהם אַיין אויג. אַ געוויינליך אויג. ווי ביי אַלע מענשען אַיין אויג. דאָס הייסט, אַ ווייסעכעל מיט אַ שוואַרצאַפּעל, ווי עס גע־הער צו זיין. דאָס אַנדערע אויג איז ביי איהם שוין נור שוואַרצ־אַפּעל אַליין. אָהן אַ סימן פון ווייסעכעל. דאָס דאָזיגע שוואַרצ־אַפּעלדיגע אויג האַלט ער שטענדיג צוגעמאַכט, אַ חוץ דעמאָלט, ווען עס האַנדעלט זיך וועגען געלד. הויבט איהר אָן רעדען פון געלד, אַזוי עפענט זיך ביי איהם אויף דאָס שוואַרצאַפּעלדיגע אויג און עס הויבט אָן אַרבייטען, דאָס הייסט, עס דרעהט זיך און עס שעמערירט מיט אַ שרעקליכער גיכקייט! עס איז כמעט גאָר אונ־מעגליך דעמאָלט צו קוקען איהם גלייך אין פּנים אַריין. און עס בייט זיך איבער ביי איהם דאָס גאַנצע געשטאַלט. דאָס פריהע־ריגע „סבר פּנים יפות" ווערד פערשוואונדען אינאיינעם מיט'ן שטענדיג זיס־לאַקרעצדיגען שמייכעלע, און אויפ'ן אָרט פון דעם ליעבהאַרציגען זיסען גביר רב נתן קורח וואַכסט אויס אַ חיה, און עס גלוסט זיך אייך אַנטלויפען וואָס גיכער און וואָס ווייטער...

פון דעם, וואָס מיר האָבען געשמועסט ביז אַהער וועגען אונזער געליעבטען גביר, קאָן דער לעזער מיינען, אַז רב נתן קורח איז חלילה אַ איד אַ „בעזדיעטניק", דאָס הייסט, אַ מענש אָהן קינדער. מוזען מיר פערחאַפּען און געבען צו וויסען דער וועלט, אַז מיט זיין ערשטער ווייב חיה־חוה האָט ער טאַקי ניט געהאַט קיין קינדער. געווען איז זי, זאָל מיר מוחל זיין, אַ גרויסע מיאוס'קייט, און איז געשטאָרבען ביי איהם פון שרעק: ער פלעגט זי, זאָגט מען, אָפּט אונטערשלאָגען... דערפאַר אָבער, אַז זי איז געשטאָרבען, האָט ער פאַר איהר מטה צעטיילט אַ סך צדקה, געדונגען אַ שטענדיגען קדיש נאָך איהר נשמה און האָט תיכף ומיד חתונה געהאַט און גענומען דוקא אַ יונג קינד, בלוט און מילך, מיט'ן נאָמען קריינדעל, און מיט איהר האָט איהם דער אויבערשטער געבענשט פּונקט אין אַ יאָהר אַרום מיט אַ בן זכר. דעם דאָזיגען בן זכר האָט ער אַ נאָמען גע־

— ער וועט האבען דעם איינענעם סוף, וואס יענער קורח איז חומש.

— איינגעזונקען וועלען, הייסט עס, מיט אלע מאינטקעס ? פון דער לעצטער המצאה קוועלט דער עולם אזוי שטארק, אז ממש מע קאטשעט זיך פאר גלעזעכטער. און רב נתן קוים טהוט זיך זיינס : ער פערלייהט גלאר אויף הייזער און נחלאות אוך וועלד וואס א יאהר רייכער מיט א פאר הייזער און מיט א פאר קלייטש. אויסער דעם, איז זיך רב נתן קורח זעהר א פיינער בעל־הבית אוך בטבע זעהר א סימפאטישער מענש. ער האט א כלל — אויפנעמען יעדען איינציגען פריינדליך, אזוי ווי אונזערע חכמים האבען אונז גלערנט : „בסבר פנים יפות", דאס הייסט, מיט א בריטען ברוך־הבא אוך מיט א „פאר וואס זיצט איהר ניט ? ". אז איהר קומט ארייך צו איהם, ווייסט ער גאר ניט, ווער זאל אייך אנידערזעצען. ער טראגט אייך אונטער צווי שטוהלען מיט א מאל אוך פרענגט אייך, אפשר וועט איהר טרינקען א גלעזעל טיי ? נאר באלד טהוט ער זיך א חאפ :

— או־וא, ניטא ווער ס'זאל שטעלען דעם סאמאווער... אפשר וועט איהר נעמען א ביסעל איינגעמאכטם ? או־וא ! די דיענסט האט צוגענומען די שלימסעלעך ! . . . זיצט, פאר וואס זיצט איהר ניט ? וואס זשע הערט זיך עפים נייעס ?

רב נתן קורח האט זעהר ליעב, מע זאל איהם דערצעהלען נייעס. אוך וואס איז דער חידוש ? א מענש גענהט נישט ארוים מפתח ביתו שוין כמעט דרייסיג יאהר ! אוך אז מע דערצעהלט איהם נייעס, האטש דאס נייעס מעג שוין האבען א בארד, הערט ער זיך צו, קוקט זיך איין, שאקעלט מיט'ן קאפ, שמוצערט מיט די ליפען, ווערד נתפעל, גלייך ווי ער הערט דאס דעם ערשטען מאל אוך זיין לעבען, ביז עס קומט צו גלאר... נאר דא מוזען מיר זאגען א פאר ווערטער וועגען רב נתן קורח'ס אויסזעהען, דעמאלט, האפען מיר, וועט זיין פארטרעט זיין פאלקאמער.

קאפיטעל ו.

דער גרעסטער גביר איז כתרילעווקע— רב נתן קורח.

איך מיין, אז ער דארף אייך זיין בעקאנט, ווארום ווער קען ניט רב נתן קורח? ער האט דאך א שם „אויך דער גאנצער וועלט". אלע ווייסען, אוז ער אליין בעריהמט זיך דערמיט, אז ער איז שוין כמעט דרייסיג יאהר ניט ארויסגעגאנגען מפתח ביתו. ווער עס דארף, דער טרעפט צו איהם. און דארפען דארף צו איהם יעדער, ווער עס האט וואס צו פערזעצען. אמאל, אין די יונגע יאהרען, פלעגט כען צו איהם טראגען פער'משכונ'ען אלסדינג, וואס האט א ווערטה, למשל: א בגד, א לייכטער, א סאמאוואר, א שטוויסעל, א קווארט, איין עטרה, א מגילה, אפילו א פאר־א־יאה־ריגער לולב איז אויך געווען א סחורה. איצט, אויך דער עלטער, האט ער געווארפען איין אום'חן אויך די אלע זאכען, פיינט געקריגען „דוויזשימאסט" (מטלטלין) און גיט זיך אף נור מיט „אימושטשע־סטווע" (הייזער). אלע ווייסען, אז ער מאכט ניט קיין אנדערע געשעפטען, א הויז הייזער. ס'איז א סברא, אזוי שמועסט דער עולם, אז גאנץ כתרילעווקע ליגט ביי איהם „במשכנתא". און, ווי דער שטייגער איז, פליהען דארטען שטעווערטלעך מיט ליצנות אויפ'ן גביר'ס אפעטיט צו זייזער.

— טאמער וויסט איהר, וואס ווען ער טהון איבער הונדערט און צוואנציג יאהר מיט אזוי פיעל הייזער?

— ער ווען זיי נעמען מיט זיך אויף יענער וועלט.

— ער ווען זיי אינזאלצען אין זאלץ.

— ער ווען זיי פאר'משכונ'ען ביי'ם מלאך המות.

— איך זעה, אז איהר וויסט קיינער ניט דעם סוף פון אונזער גביר רב נתן קורח.

— וואס זשע שווייגסט דו. אז דו וויסט?

און געציטערט, ווי די לעמעלעך. זייערע גדויס־אָפענע אויגען האָ־בען געזאָגט :

— איהר מיינט, אַז ווייל מיר געהען נאַקעט און באָרוויס, ווייסען מיר שוין גאָרנישט ניט ? . . .

נאָר דאָס יונגסטע און דאָס ליעבסטע, די געבאַלעוועטע מי־זינקע, רייזעלע, אַ קינד אַ גאָלד מיט אַיין אונטערגעשטעקט העמ־דעל און מיט אויסגעבויגענע פעסעלדיגע פיסעלעך, קאַטשעט זיך ווי אַ קאַטשקעלע, רעדט צום פאָטער אויף אַ מאָדנער שפּראַך :

— העטי מעטי קאָפּעטילע אי קייפי טיעטי פּעטעלי.

אויף אונזער לשון הייסט עס :

— אַז דו וועסט מיר געבען אַ קאָפּעקעלע, וועל איך מיר קויפען אַ קאָנפעקטילע.

אַ קינד אַ טרייסט ! אַ קינד אַ נחת ! . . . שמואל שמעלקיס טאַפּט אין אַלע קעשענים און קאָן נישט געפינען קיין קאָפּעקע, און ער קאָן נישט צוזעהן דעם צער פונ'ם קינד ערגער ווי פון אַלע איבעריגע קינדער, און אַ שוואַרצער שאָטען פערשפּרייט זיך אויפ'ן פּנים, און פרישע קנייטשען אויפ'ן שטערן, און אַ טיעפער שווע־רער זיפץ רייסט זיך אַרויס ניט ווילענדיג פונ'ם האַרצען.

— אויף די שונאימ'ס קעפּ ! — זאָגט צו איהם חנה זיין ווייב, רעדט איהם אויס דאָס האַרץ : — נאַרעלע, דער הימעל צו דער ערד איז נישט געפאַלען... און זי שיקט איהם אָפּ צום גביר רב נתן קורח, טאָמער וועט ער זיך אָפּבעטען נאָך אַ מאָל חאָטש אויף אַ קורצער צייט, ביז דער אויבערשטער וועט רחמנות האָבען...

— אויפ'ן עשאַפּאָט וואָלט איך דיר ליעבער געגאַנגען...

אַזוי זאָגט שמואל שמעלקיס שטילערהייד זיך אין באָרד אַריין, רוקט אָן דאָס היטעל און לאָזט זיך געהן צום גביר רב נתן קורח.

שפרונגען, אויפגעעפענט די טהיר און אריינגעלאזט א פריהען גאסט, קאפע דעם אדוואקאט.

— ברוך־הבא, א גאסט, וואס עפיס אזוי פריה ?

ניט איהם און ניט זיין וויב חנה'ן איז געפעלען דער דאזיגער פריהער וויזיט פון קאפע דעם אדוואקאט. קאפע דער אדוואקאט איז אזוי זיך אפילו א גאנץ וואהל מענשעל, נאר איין זאך, וואס ער האט א הינטיש פנים, און וואס ער רעדט א ביסעל אונטער דער נאז און האפט אזוי, אז עס מאהלט זיך אייך אויס, אז ניט ער רעדט, נאר ער האווקעט.

— האוו־האוו־האוו ! איהר וויסט דאך, אז איך בין נישט מעהר, ווי איין אדוואקאט... מיין פרנסה... מע זאגט מיר נעהן — געה איך. רב נתן קורח האט איך געלאזט בעטען, איהר זאלט איהם אפרייניגען די דירה, האוו־האוו... אט איז דער איספאלניטעלנע לימט אטא, מיט דער פראדאושנע אטא, מיט דער וואדא־וולאדעניע, מיט די אלע איבעריגע שפארנאלען, נא אכנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטאווא טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאוו גראזשדאנסקיה, האוו־האוו־האוו...

אט אזוי האט זיך אויסגעהאווקעט קאפע דער אדוואקאט און איז אווק זיין וועג, נאר נישט געוואלט אויסהערען די ברכות, וואס שמואל שמעלקים' וויב האט מכבד געווען דעם רוצח, דעם גזלן, דעם בלוט־זויגער רב נתן קורח, און נישט געוואלט זעהן' די שטילע טרערען אויף איהר שלים־שלים־מזל'דיגען לעבען, אז אך און וועה, וועז איהר טאטע־מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן...

אויף דעם געוויין האבען זיך אויפגעהאפט אלע קינדער, די גרעסערע און די קלענערע. געוואהר געוארען, אז מע וואלט זיי ארויס מיט די בעבעכים אין דרויסען ארוים, האבען די עלטערע בעקומען וויסע טוידטע אויסגעצויגענע פנימ'ער, אהן א טראפען בלוט, מיט שטומען וועהטאג בעטראכט די אומגליקליכע טאטע־מאמע, און די קלענערע — די זענען געשטאנען אין אייגע העמדלעך

שעפטען און סכסוכים ליקווידירט דורך פעטש :
— פיטש־פאַטש — אַזוי זאָגען זיי — איז אַ קורצער פסק און אַ מזומנ'ע מטבע.

און פלוצים קומט אַיין אונבעקאַנטער פריינד אין בלאַט און דערמאַנט דער וועלט, אַז ער, שמואל שמעלקים, איז אַ בעל־יובל, און ווען ? גראָד היינט, ווען ער האָט געהאַט אַ בייזען, אַ פינ־סטערען פריהמאָרגען, וועלכער ווערד בעשריבען אָט דאָ, אין קאַ־פיטעל ה.

קאַפיטעל ה.

אַ וויסטער פריהמאָרגען.

כתרילעווקע האָט נאָך ניט אויפגעוואַכט רעכט פון איהר זיסען שלאַף, און די גליקליכע כתרילעווצעס זענען נאָך געווען געפענטעט אין דעם כשוף פון דער זומערדיגער נאַכט, נישט געקאָנט אָפרייסען זיך פון די גאָלדענע חלומות : אַ ריח פון פריש ברויט... אַיין אַראָמאַט פון געפילטע פיש מיט ציבעלעס און מיט פעפער... גאַנ־צע לונג־און־לעבערס, נאָר־וואָס פון דער יאַטקע... נייע שמעקענ־דיגע שיך פונ'ם שוסטער... גאַנצע הויזען פונ'ם שניידער... אַ גרויסער מאַרק... אַ יאַריד... קונים אַ סך... פדיון... פרנסה... — אָט וואָסערע גוטע זאַכען דער גוטער בעל־החלומות שיט אויף כתרילעווקע פון זיין מילדער האַנד. אַיין עבירה, וואָס גאַנץ פריה געהט אויף גאָט'ס זון אויף כתרילעווקער הימעל און טרייבט אַרויס דעם עולם אויף דער שלאַכט — זוכען ברויט פאַר די הונגעריגע ווייב און קינדער !

— סטוק ! סטוק ! סטוק ! — האָט זיך דערהערט אַ קלאַפ אין טהיר, און שמואל שמעלקים האָט זיך אויפגעחאַפט, אַראָפגע־

יובילעאום ? ! . . . קיין מאָל האָט שמואל שמעלקיס ניט געדענקט פון קיין יובילעאום, קיין מאָל אפילו אין חלום ניט גע־זעהען אַזאַ זאַך. מע מוז מודה זיין, אַז אונזער העלד האָט מיט זיין אָרעמער פעדער אין דעם מֶשֶׁךְ פון די פערגאַנגענע פינף און צוואַנציג יאָהר קיין שטערען פון הימעל נישט געחאַפּט און קיין חידושים ניט אויפגעטהאָן. אֵיין שבח דאַרפען מיר איהם אָבער נאָכזאָגען: ער האָט געטהאָן זיין אַרבייט געטריי און מיט ליעב־שאַפט, ווי די ביען, וואָס טראָגט איהר חלק האָניג אינ׳ם גרויסען ביענשטאָק אַריין. קיין מאָל האָט ער זיך נישט געפרעגט קיין קשיא: צוליעב וואָס ער לעגט זיך אַזוי אַוועק פאַר כתרילעווקע און פאַר די קליינע מענשעלעך? איך זאָל וויסען, אַז דאָס וועט ניט זיין קיין בעלעדיגונג, וואָלט איך איהם פערגליכען צו אַ קוה, וואָס זויגט איהר קעלבעל גאָר נישט צו פרעגען קיין קשיות, למאי זי טהוט עס... קיין כבוד האָט ער פון זיין שרייבען קיין מאָל ניט ערוואַרטעט. פון קיין לוין האָט ער קיין מאָל נישט גע׳חלומ׳ט. צו דעם, וואָס ווערד אָנגערופען „קריטיק", האָט ער קיין מאָל ניט זוכה געווען, אויב מיר זאָלען נישט רעכענען די „היימישע קריטיק" פון די כתרילעווצעס, וואָס זענען אין כעס סכנות, אַז מע „בעשרייבט זיי אויף די גאַזעטען". זיי האָבען בעסער ליעב רעדען פון דער גאַנצער וועלט, איידער די גאַנצע וועלט זאָל רעדען פון זיי. זיי האָבען בעסער ליעב חוזק מאַכען פון יעדען בעזונדער, איידער עמי־צער זאָל חוזק מאַכען פון זיי. אָט אַזאַ טבע איז שוין ביי זיי פון קדמונים. דעריבער האָבען זיי איהם געבעטען מיט גוטען, ער זאָל זיי ניט „אַרויסשטעלען אויפ׳ן בלאַט", וואָרום עס „וועלען זיין בזיונות"... עס האָבען זיך געפונען אויך אַזעלכע, וואָס האָבען איהם אפילו געגעבען אָנצוהערעניש, גערעדט פערשטעלט, בלשון סגי־נהור: אַז טאָמער וועט ער זיך דערוועגען אָנריהרען זייער נאָמען, „וועלען פליהען פעטש" — און אויף פעטש איז אַ כתרי־לעווקער דוקא אַ בטוח. אין כתרילעווקע — איך האָב עס אייך, דאַכט מיר, שוין לאַנג בעמערקט — ווערען מעהרסטענטיילס גע־

— א חלירע זאל קומען אויף דיין טאטענס קריש מיט דריי מיתה משונה׳ס ביז די זון וועט אונטערגעהן!

און אט זעהען מיר איצט, אין פינף און צוואנציג יאהר ארום, אין א שענעם פריהמארגען וויעדער אונזער העלד שמואל שמעלקים, ווי ער טיאפקעט וויעדער אין דער זעלבער בלאטע, וואס מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק; וויעדער בריה׳ט ער זיך ארויסצוגעהן טרוקען פון דער כתריעלעווקער בלאטע, און וויעדער אייל׳ט ער זיך פון דער פאסט מיט א בלאט אין די הענד, און וויעדער איז ער פער־שוויצט און פרייליך־צעטראגען.

וואס האט איצט אזעלכעם פאסירט מיט איהם, וואס זיין גע־קנייטשטער שטערן שיינט אזוי, און וואס אויף זיין פערעלטערט, בער׳חושכ׳ט פנים שפיעלט אזא צופריעדען גליקליך שמייכעלע? — עם האט זיך געטראפען אזעלכעס, וואס ער האט זיך אויף דעם קיין מאל נישט גערייכט. א נם האט זיך געטראפען, לעזער, א נס: עמיצער, א גוטער פריינד אהן א נאמען, האט זיך דערמאנט און געגעבען צו וויסען אין בלאט, אז היינטיגען טאג איז געוואורען פינף און צוואנציג יאהר זינט שמואל שמעלקים איז ארוים אויפ׳ן פעלד פון דער אידישער ליטעראטור מיט זיינע בעשרייבונגען פון כתריעלעווקע.

„מיר ווייסען ניט — אזוי שרייבט דער אונבעקאנטער פריינד אין בלאט — מיר הויבען נישט אן צו ווייסען, ווער איז אט דער שמואל שמעלקים און וואס ער איז. מיר ווייסען נור, אז פינף און צוואנציג יאהר כסדר ליגט א מענש אין א זומפ, וואס הייסט כתריעלעווקע, און הערט נישט אויף אונז בעקאנט צו מאכען מיט די דאקטיגע משונה מאדנע ברואים, ווי ער רופט זיי אן: די „קליינע מענשעלעך"...

און נאך א סך אזעלכע זיסע ווערטער שרייבט דער אונבע־קאנטער פריינד אין בלאט, און לאזען לאזט ער אויס מיט א מזל־טוב צו שמואל שמעלקים און מיט א ברכה צו זיין פינף און צוואנ־ציג יאהריגען יובילעאום...

קאפיטעל ד׳.

מזל־טוב! שמואל שמעלקים איז א בעל־יובל.

נישטא קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט. אזוי שמועסען די אויפגעקלעהרטע, די פילאזאפען. אלסדינג, זאגען זיי, ענדערט זיך אויף דער ערד: מענשען ווערען פערעלטערט און שטארבען אוועק. הייזער ברענען אפ. שטעדט ווערען חרוב און איבערא־נייעם אויפגעבויט. פון א ים ווערד א טריקענעניש, פון דער טרי־קענעניש ווערד א ים, און אזוי ווייטער און ווייטער.

פאר אויפגעקלעהרטע לייט, פאר פילאזאפען, נעמען מיר אראפ דאס היטעל. לאזען זיי אבער קיין פאראיבעל ניט האבען — זיי זענען נישט בעקענט מיט דער כתריל־עווקער בלאטע. אלסדינג אויף דער וועלט ענדערט זיך, נאר נישט די כתריל־עווקער בלאטע. אזוי ווי מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק, פונקט אזוי שטעהט זי אויך איצט פערטיעפט און פער׳עקשנ׳ט, פיהרט א שטרייט מיט די שטראהלען פון דער זון און ווייל נישט אויסטריקענען פאר קיין געלד נישט. שוין איבערגעלאפען דער תמוז מיט די הייסע טעג און מיט די הייסע נעכט, וועו גאנץ כתריל־עווקע שלאפט מיט ווייבער און מיט קינדער אין דרויסען. שוין אוועק דער תשעה־באב, וועו אידען קאנען זיך פערגינגען אזא לוקסוס, ווי געהן אין מיטען גאס אין די זאקען — און די בלאטע שטעהט נאך אלץ מיט איהר פראכט און גלאנץ, און די כתריל־עווצעס, פערקאטשעט די פאלעס, קליגען זיך נאך אלץ, זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצוטרע־טען א סטעושקעלע, לעגען אוועק א שייטהאלץ אדער א צוויי ציגעל און שפרינגען, ווי די מזיקים, האפען זיך אריין אפטמאל מיט א פום אין א קאליעושע, פערשפריצען דאס פנים אי זיך, אי יענעם, און שלטען, מע ווייסט ניט וועמען, מיט טודטע קללות:

„משלנו" — הייסט דאס דאַרטעו, אוו מיט אַ פּאַטש אין פּלייצע זאָגט מען איהם : „אחינו אתה". אוו ווי באַלד „משלנו" אוו מיט אַ פּאַטש אין פּלייצע „אחינו אתה" — איז שוין דעמאָלט אַז אַך אוו ווּעה ! . . .

נע'פּטר'ט די קראָם מיט'ן ביסעל געלה, האָט זיך אונזער שמואל שמעלקים בעקענט מיט'ן כתריל'עווקער דלות אוו מיט אַלע זיינע תרי"ג בעהעלפערס. נישט מיט אַ מאָל, געווענליך, נאָר פּאוואָלינקע, ביסלעכווייז האָט ער זיך געקאָטשעט באַרג אַראָפּ, ביז ער איז געקומען צו דער מדרגה פון אַנקומען צום גביר פון שטאָדט רב נתן קורח, פערזעצען ביי איהם די דירה מיט די צוויי גאַנקעס, זיין לעצטען מאיאנטעק. יענער טאָג איז געווען, קאָן מען זאָגען, תשעה־באב ביי שמואל שמעלקים אין שטוב. ווי אַ שאָטען האָט ער ארומגעשפּאַנט פון איין ווינקל צום אַנדערען. די קינדער האָבען זיך בעהאָלטען. שטיל'ערהייד האָט חנה געשלונגען די טרע־רען, אוו דערזעהען דעם מאָן, ווי ער איז פער'חושב'ט, האָט זי גע־מאַכט אַ פּרייליך פּנים אוו איהם אויסגערעדט דאָס הָאָרץ :

— דו ביזט נישט דער איינציגער. גאַנץ כתריל'עווקע ליגט פאַר'משכונ'ט ביי אָט דעם בלוט־זויגער.

אוו אַז דער מאָן איז אַוועקגעגאַנגען צום גביר רב נתן קורח, האָט זיך ערשט דעמאָלט חנה אַוועקגעזעצט וויינען אויף ביידע אויגען : „וועו איהר טאָטע־מאַמע זאָלען איצטער אויפשטעהן..."

נאָר אונזערע לעזער וויסען, אַז מיר האָלטען נישט פון קיין קלאָג־לידער אוו האָבען נישט ליעב קיין טרערען. דערביבער חיפּען מיר איבער אַ גאַנצע עפּאָכע פון פינף־אוו־צוואַנציג־יעהריגע צרות, אוו געהען אַריבער גליך צום לעצטען אַקט פון אונזער טראַגי־קאָמעדיע.

זי ניט, און דאָס, וואָס געפינט זיך אין א הויף, האָט זי אויך ניט... דערפאַר איז זי כמעט העכער האַלב געדעקט מיט אייזען, און די אַנדערע האַלב מיט שערבלעך, אַזוי, אז זי חאַפט דעם אָפּבליק פון א מענשען, וואָס מע האָט איהם אַנגעטהאָן א היטעל, געשטוקעוועט פון צווייערליי מאַטעריעס. היינט האָט זי, די דירה הייסט עס, צוויי גאַנקעס, איינעם פון פּאַרענט און איינעם פון הינטען; דאָס הייסט, עס וועגדט זיך, וויַ אַזוי איהר קוקט. קוקט איהר פון ד ע ר זייט, איז ד א דער פון־פּאַרענט און ד א ר ט דער פון־הינטען. קוקט איהר פון י ע נ ע ר זייט, איז ד א ר ט דער פון־פּאַרענט און ד א דער פון־הינטען.

אויף קיין זאַך האָבען די כתריליעווצעס ניט אַזוי מקנא געווען רב יאָסי דעם נגיד'ס יורש, ווי אויף דער דירה מיט די צוויי גאַנקעס.

— באַשערט א מענטשען אַזא גוטס!

— עס וועט ביי איהם האָבען א קיום, ביי דעם לאַמטערענ־שיפער!

— פון אסתר־תענית ביז פורים.

— דץ א סוחר!

— שמעיה בעל־פּרנסה!

— איציקל בעל־תכלית!

— און דער קאָפּ איז איהם גאָר וויים איך וואו!

— אין יהוּפּען אויפ'ן יאריד.

— ערגיץ אין די בלעטער דאַרטען...

אַזוי האָט זיך דער עולם געוויצעלט, געשליפּט די צינגלעך און ביסלעכווייז געגומען דעם נגיד'ס יורש צו דער אַרבייט, און דוקא מיט גוטען, מיט א חניפה'לע, א טובה'לע, א גמילות־חסד'ל, א געשעפטל, א הלואה'לע — מהכתיתי, פּאַר וואָס ניט? אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז שמואל שמעלקיס האָט אַנגעוואַרעט די גאַנצע ירושה און איז געוואַרען, אויף דער כתריליעווקער שפּראַך, „נקי", ריין ווי א טעלער, א כתריליק גלייך מיט אַלע כתריליעווקער...

אויגען, געווייגליך, און עס זענען געפלויגען שארפע, שפיציגע ווערטלעך:

— א מענטש האט זיך אריינגענומען א משוגעת אין קאפ!
— ניט דא גערעכט!
— ניט אקעגען נאכט דערמאנענדיג!
— נעבאך א ביסעל ניט דערשפיצט, וואס איז ער שולדיג?
— נישט קיין ביסעל, נאר א סך.
— בלשון אשכנז ווערד עס אנגערופען, אפנים, לעקישעוואטע?
— ווי אזוי זשע וועט עס הייסען אויף אונזער לשון?
— שוטה בן פיקהאלץ.
— אדער לאמטערענשיסער בן פדהצור.
— און אפשר גאר שמינדער בגעז?...

קאפיטעל ג.

שמואל שמעלקים ווערד א כתרילעק.

נאר דאס, וואס אין כתרילעווקע קאן זיך ערלויבען איין איידעם אויף קעסט, איז ניט ערלויבט א יונגען מאן, וואס איז שוין א בעל־הבית אליין פאר זיך. רב יאסי דער נגיד, זאל זיין א מליץ־יושר, איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט. זיין ווייב, זאל זיך מיהען, האט זיך פערבענקט נאכ'ן מאן און איז אויף אוועק אהין, פון וואנען קיינער איז נאך צוריק נישט געקומען, און אונזער העלד, שמואל שמעלקים, איז אריינגעטראטען אין דער וועלט אריין, געוואקסען א סוחר, איבערגענומען דעם שוועהר'ס קראם אין כתרילעווקע, א קראם פון שניט און פון באקאליי און פון צעלניק און פון פויגעל־מילך. און די דירה האט ער ג'ירש'עט פונ'ם שוועהר, די גרעסטע דירה איז כתרילעווקע. דאס איז אזא מין דירה, וואס ס'איז כדאי, זי זאל ווערען בעשריבען. שטעהן שטעהט זי, די דירה הייסט עס, אין מיטען מארק. סאמע אין דער רעכטער בלאטע. קיין הויף האט

און קליינע חדר־יונגלעך מיט אונטערגענעצטע נעזלעך שטעלען זיך אוים אקעגען איהם און בעטראכטען איהם מיט גרויס נייגעריג־קייט, ווי א עלעפאנט, און אז מע רופט איהם אויף צו דער תורה און ער קלינגט דעם מפטיר, ווי א גלאק, זינגט די ברכות, ווי א סאֿ־לאווי, דעמאלט — אהא! — קוקען ארויס פון אויבען, פון דער וויבערשער שוהל, וויבערשע נעז מיט וויבערשע אויגען. אויף די נעז זעה איך אנגעצייכענט קנאה, און אין זייערע אויגען לייען איך:

— האט ער עס איינגעהאנדעלט א מציאה, רב יאסי דער נגיד, פארשטעהרט זאל עס איהם נאר וועהרן, רבונו של עולם!...

פאר קלאר קאן איך אייך ניט זאגען: צי ס'איז מקום גע־וואהרן די וויבערשע ברכה, צי איבער איין אנדער זאך, נאר דער שלום־בית ביי רב יאסי דעם נגיד אין שטוב איז גיך פערשטעהרט געוואהרן. רב יאסי דער נגיד האט זיך ארומגעקוקט, אז די מציאה, וואס ער האט איינגעהאנדעלט, איז גאר ניט אזא מציאה. דאס חיסט, אזוי אפילו, אויבען־אויף, וואס קאן ער האבען צו זאגען אויף זיין איידעם? מהכתיתי, א יונגער מאן א געראטענער; נישט מעהר אט דאס, וואס ער גיט זיך אפ מיט די נארישקייטען, „שרייבט אויף די גאזעטען" גאר, עפים מעשה קבצן... און דער שוועהר האט זיך אנגעבלאזען אויף דער שוויעגער, און די שוויעגער האט געפיי־ערט אויף דער טאכטער, און די טאכטער האט בעהאלטען דאס פנים אין קישען און שטילערהייד געווינט...

און די שטאדט? וואס זאלט איהר קלערען? כתריעווקע איז, ברוך־השם, איין ערטעל פון סאמע חכמים, קלוגע קעפ, פראק־טישע מענשען. זיי האבען ניט אנדערש געקוקט אויף דעם נגיד'ס איידעם, ווי אויף א קאליקע, א בעל־מום, א מענש מיט א „געבארע־נעם חסרון, ניט דא געדאכט"...

אודאי וועט שמואל שמעלקים זאל ניט זיין רב יאסי דעם נגיד'ס איידעם, וואלט איהם דאס שרייבען אויף די גאזעטען אפ־געלאפען ניט אזוי גלאט. נאר ווייל ער איז רב יאסי דעם נגיד'ס איידעם, האט דער עולם געוויצעלט זיך איבער איהם הינטער די

זייערע ברייטע פליעגלען און טראגען איהם אוועק ווייט־ווייט פון כתרי־לעווקע, אוו... ער ווערד אנשלאפען.

קאפיטעל ב.

ער שרייבט אויף די גאזעטען, און כתרי־לעווקע חכמה׳ט זיך.

ליעבער פריינד! דאס, וואס איך האב דיר דא דערצעהלט איז קאפיטעל א, האב איך דיר דערצעהלט א מעשה, וואס האט זיך געטראפען מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק. איבערלעבען פינף און צוואנציג יאהר איז אידישקייט אין כתרילעווקע איז נישט קיין פינף און צוואנציג שלום־עליכם׳ס אפשטעקען, און נישט קיין פינף און צוואנציג אייער־בייגעל אויפעסען, און אפילו נישט קיין פינף און צוואנציג פייגעלעך אויסשיסען... ניט אומזיסט האט זיך אונ־בעמערקט אריינגע׳גנבה׳ט צו אונזער העלד אין בערדעל אריין א היבש ביסעל זילבער און אויף זיין ברייטען ווייסען שטערן האבען זיך אויסגעלעגט טיעפע קנייטשען — גאר ניט דער שמואל שמעלקים, וואס אמאל.

אמאל איז דאס געווען א יונגערמאן א צאצקע, פון די, וואס מע קויפט זיי אין כתרילעווקע פאר געלד. מע זוכט זיי מיט ליכט אין מע דינגט זיך פאר זיי מיט׳ן שדכן, ווי מע דינגט זיך פאר איין אכם, און אז מע דינגט זיך אוים, גיט מען זיי אוועק א שענע, איין עהרליכע אידישע טאכטער, מיט היבשע עטליכע קערבלעך נדן, מיט עטליכע יאהר קעסט, און מע האלט זיי, ווי א ציערונג אין שטוב, ווי איין אבן־טוב, ווי א שיינדעלע אין דער משפחה, גוטע פריינד זאלען אנקווילען און שונאים זאלען צעפיקעט ווערען. דעם ערשטען שבת נאך דער חתונה פיהרט מען דעם געקויפטען איידעם מיט פאר־ראד אין שוהל אריין, די נייע בגדים אויף איהם קנאקען, די שטי־ווילעך סקריפען. דער שווער בעזעצט איהם אויבען־אן אין מזרח זייט, מיט׳ן פנים צום עולם. פיינע בחורים מיט אויסגעגלעטע פאות

— וואס זשע האסט דו אונז באדארפט אפשטעלען?

— איך האב אייך נאר געוואלט ווייזען, אז... אז מע האט מיך אפגעדרוקט! אפגעדרוקט!...

אזוי ענטפערט זיי אונזער גליקליכער העלד מיט א שויגענדיגן פנים און טיפקעט ווייטער, און די כתרילעווצעס קוקען זיך איבער. קנייטשען מיט די פליצעס און ווילען זיך, ווי דער שטייגער איז.

— אלע בייזע ווייסטע חלומות!

— מע האט איהם אפגעדריקט!

— מע האט איהם צוגעדריקט!

— מע האט איהם איינגעפרעסט!

— איינגעזאלצען!

— איינגעזייערט!

— פארמארעגירט!

— חא־חא־חא!

* * *

עס איז שוין געווען טיף אין דער נאכט. און שמואל שמעלקים איז נאך אלץ געלעגען בייַ זיך אויפ'ן געלעגער מיט אפענע אויגען. ער האט זיך געפיהלט, ווי א העלד, ווי א מענש. וואס האט אפגעטהאן עפים א גרויסע, א וויכטיגע זאך, וואס האט איהם ווי אפּגעטיילט פון אלע זיינע בעקאנטע איז כתרילעווקע, אויפגעהויבען איהם הויך, העכער מיט א קאפ פון אלע כתרילעווקער. א קליניגקייט — ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אפגעדרוקט אויפ'ן בלאטע, און זיי ניט!... און ער קוקט אויף זיי פון אויבען אראפ, מיט רחמנות, ער שטעלט זיך פאר, אז אט שטעהט ער אויף א הויכען בארג. און אונטען, אונטער'ן בארג, שטעהט גאנץ כתרילעווקע און האלטט זיך אייַ, ווי ער דרש'עט זיי, ווי ער פרעדיגט זיי הויכע שענע געדאנקען פון מענשליכקייט, פון געטליכקייט און פון אייביגקייט, און וואס וויייטער וואלטט ער אלץ העכער און העכער, און מלאכים לאזען זיך אראפ צו איהם פונ'ם הימעל, חאפען איהם אויף אויף

— חנה, מע האָט מיך אָפּגעדרוקט, חנה!

חנה האָט זיך שטאַרק דערשראָקען. אין איין אויגענבליק האָט זי אַוועקגעזעצט דאָס קינד, געחאַפּט א גלאָז וואַסער און צוגעלאָפען צום מאַן:

— א דונער איז מיר! ווואו האָט מען דיך אָפּגעבריהט, ווואו?

— נישט אָפּגעבריהט, נאָר אָפּגעדרוקט. אט־אַ־דא־אַ.

אזוי האָט איהר שמואל געענטפערט מיט א גליקליכען שמייכעל, אונטערגעטראָגען איהר דאָס בלאָט און מיט שיינעדיגע אויגען א ווייז געטהאָן אויף דעם אָרט, פון וואַנען עס האָט אַרויסגעשיינט, ווי גין־גאָלדענע שטערען, מיט גרויסע לויטערע פיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים"!

יענעם טאָג איז נישט געווען, דאַכט זיך, אויף דער גאַנצער וועלט, פון כתרילעווקע ביז אויף יענער זייט אַמעריקא, נאָך איינער אזא גליקליכער, ווי שמואל שמעלקים. נישט געקוקט אויף דער בלאָטע, נישט געהערט חנה'ס פראָטעסט: „וואוהין וועסט דו געהן אין אזא טוואַן?" — האָט אונזער העלד זיך אַוועקגעלאָזט מיט'ן בלאָט איבער דער שטאָדט. אָפּגעשטעלט כמעט יעדען בעזונדער, דערצעהלט, אז דאָס געהט ער פון דער פּאָסט, נאָר־וואָס בעקומען דאָס בלאָט — „אָטאָ, זעהט איהר?"...

מיט די ווערטער טראָגט ער אונטער יעדען גלייך אונטער דער נאָז דאָס בלאָט מיט די גרויסע לויטערע פיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים". די כתרילעווצער האָבען, ווי עס שיינט, ניט רעכט פערשטאַנען שמואל שמעלקים' גדולה. זיי האָבען געמיינט, אז דאָרט שטעקט עפּעס א נייעס, א מלחמה, א שרפה, א מגפה אדער אזוי עפּעס א נייע גזירה אויף אידען. און חאָטש מע האָט קיין צייט ניט, מען איז פערטאַרראָמט מיט דאָגות־פּרנסה, נאָר האָרכע: נייעס — מהכתיתי, מיט'ן גרעסטען כבוד!

— אָנו, לייען אומיסטנע, וואָס שרייבט מען דאָרטען ביי דיר אין בלאָט?

— אָט דאָ אין מיטען דער בלאָטע זאָל איך אייך לייענען?

און געשריבען איז די בלעטער. וואס, אייגענטליך, איז געווען דאס שרייבען, איז שווער צו זאגען, וואָרום אין יענער צייט האבען איהם די בלעטער נאך ניט געהאט גערוקט. צי דאס איז געווען מחמת שלעכטיגקייט, צי איבער איין אנדער זאך, נאר די בלעטער האבען געהאלטען איז איין שטילשווייגענים, און דער נאמען שמואל שמעלקים איז נישט געווען דערמאנט אפילו אין בריעפקאסטען. ביז דער אויבערשטער האט זיך מרחם געווען אויף איהם איין מאל איז א שענעם פריהמארגען, — טאקי אט יענעם פריהמארגען, וואס ווערד דא בעשריבען — און דער נאמען שמואל שמעלקים איז געווען שווארץ אויף ווייס אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט מיט גרויסע, ליכטיגע, פיערעקעכיגע אותיות. געהענדיג אהיים צוריק פון דער פאסט מיט'ן בלאט אין דער האנד, האט אונזער העלד געשפרייזט איבער דער בלאטע, געשפרונגען פון איין סטעזשקע אויף דער אנדערער, בעווייזען קונצען, אז מע קאן טהון צוויי מלאכות: לייענען א בלאט און זוכען א וועג איז דער כתריעלעוקער בלאטע. פון אזעלכע קונצען האט ער אריינגעטיאפקעט ניט אין איין קאליעזשע, זיך פערשפריצט און אויסגעשמירט ווי א רוח. דאס אלץ איז אבער גענוג גארנישט אקעגען דעם, וואס ער האט גהאלטען בייזיך אין האנד, און עם האט איהם געטראגען ווי אויף פליגלען אהיים צו בעוויזען זיין וויב חנה'ן, אז ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט. אויסגעשמירט ווי א שד. דאס היטעל פערוקט, די פאלעם צעלאזט און שטארק פערשוויצט. איז אונזער העלד אריינגעפאלען מיט איין אימפעט צו זיך אין שטוב אריין:

— חנה, וואו ביזט דו?

חנה איז דעמאלט געווען נאך נאר א יונג ווייבעל. סה־הכל מיט איין מינד אויף די הענד און מיט'ן אנדערען אויף דער צייט. דערזעהען דעם מאן אזא פערשמירטען, אזא פערשוויצטען און אזא צעטראגענעם, האט זי זיך געגעבען א לאז צו איהם און א פרעג געטהאן:

— גאט איז מיט דיר, שמואל?

קאַפּיטעל א.

חנה. מע האָט מיך אָפּגעדרוקט!

וויפיעל די נאָכ'פּסח'יגע זון האָט ניט געוואַרעמט און וויפיעל דער ווינט האָט ניט געבלאָזען — עס איז זיי ביידען ניט געראָטען מאַכען אַ טאָלק מיט דער כתרילעווקער בלאָטע. עס האָט זיך אויס־געוויזען, אַז זי לאַכט פון זייער באַבע:

— אומזיסט אייער טרחה, אייער ווארעמען, וואָס איהר ווא־רעמט, מיט אייער בלאָזען, וואָס איהר בלאָזט. אויב איך וועל אייך אויסטריקענען, וועל איך אַייך אויסטריקענען אפשר הלואי אַרום תמוז, אין די גרויסע היצען, דעמאָלט, ווען אַ הונט פאָכט מיט דער נשמה און אַ קאַץ זוכט אַ קיהל ווינקעלע אויפ'ן בוידעם...

אזוי האָט זיך געוויצעלט די כתרילעווקער בלאָטע (אין כתרי־לעווקע וויצלען זיך אַלע, אַפילו די בלאָטע), און די כתרילעווצעס האָבען פערקאַטשעט די פּאָלעס, זיך געקליגט, געזוכט מיטלען אויף אויסצוטרעטען אַ סטעזשקעלע, אַוועקגעלעגט אַ שייטהאָלץ אָדער אַ צוויי ציגעל און געשפּרונגען, ווי די מזיקים, אָפּטמאָל אַריינגע־שפּרונגען מיט אַ פּוס אין אַ קאַליעזשע, פערשפּריצט דאָס פּנים אי זיך, אי יענעם, און גענומען שעלטען, מע ווייסט ניט וועמען, מיט טוידטע קללות:

— אַ חלירע זאָל קומען אויף דיין טאַטענס קדיש מיט דריי מיתה־משונה'ס ביז די זון וועט אונטערגעהן!

איינער פון די חכמים, וואָס האָבען זיך גע'בריה'ט אייג־מאָל אין אַ נאָכ'פּסח'יגען פריהמאָרגען אַרויסצוגעהן טרוקען פון דער כתרילעווקער בלאָטע, איז געווען דער העלד פון אונזער ער־צעהלונג. שמואל שמעלקים. בכדי איהר זאָלט ווערען מיט איהם גיך בעקאַנט, שטעל איך אַייך איהם פאָר אין קורצע דבורים. שמואל שמעלקים איז אַ יונגערמאַן אַ משכיל, אַ טאַטענס אַ קינד, רבי יאָסי דעם נגיד'ס איידעם. אין יענער צייט איז ער נאָך גע־זעסען אויף קעסט, געזעסען און געלערענט און געלייענט ביכלעך

לעזער, וואס האבען געהאט געדולד מיך צו לייענען פינף און צוואנ־ציג יאהר דורכאיינאנד...

זעהט מען דען ניט ארוים דערפון בעשיינפערליך, אז מיר האַ־בען א גרויסען גאט, וואס מיט איין האנד שטראפט ער, מיט דער אנדערער היילט ער? אין, די קשיא: צו וואס טויג עס מיר? אמעהר, שטראף מיך ניט און היילמיך ניט! דאס איז קיין קשיא ניט. קשיות פרעגט א נאר. איך האב נור געוואלט דערמיט אוים־ברענגען, אז א מאל קאן מען פונ'ם גרעסטען אומגליק אויך האבען א שטיקעל נוצען.

נאך אזא מין התנצלות וועט דער גוטער לעזער געווים קיין טענה ניט האבען צום פערפאסער, טאמער זענען די בילדער ארוים א מאל בלאס, א מאל צו קורץ און א מאל טאקי פשוט שוואכליך.

מעהר האב איך מיר דיר אצינד גאר ניט וואס צו רעדען. איך ווינש דיר, לעזער, א גוטען אפעטיט צום לעזען, און מיר גע־זונד און כח צו שרייבען ווייטער, חאטש נאך א יאהר פינף־אוּ־צוואנציג, אויב נישט מעהר. ווארום אויב ס'איז אמת, וואס די דאקטוירים זאגען, אז איך בין קראנק און דארף מיך קורירען, קעהר זיך דאס אן נור מיט'ן זינדיגען גוף, אבער נישט מיט דער כשר'ער נשמה. מעגסט מיר דעריבער גלויבען אויף נאמנות, אז איך ווייל ערשט אנהויבען צו שרייבען און צו שרייבען...

ש ל ו ם - ע ל י כ ם.

נערוויי (אימאליע), 25־טען אקט. 1908.

אין אַ שטעדטעל ניט ווייט פון כתרילעווקע, אין באַראַנאָוויטש, גוטע צוויי חדשים. מילא, קראַנק זיין איז שלעכט, וואָס זאָלט איהר קלערען? איך האָב געהאַט אַ רבי'ן, האָט ער געהאַט אַ רביצין, פלעגט זי זאָגען אַזוי: איידער איין וואָך אין קרענק, איז שוין גלייכער צוויי יאָהר אין געזונט... (אַ מאָדנע אידינע מיט מאָדנע געדאַנקען!) מיר האָט אָבער דאָס קראַנק־זיין אַליין ניט אַזוי דער־לאַנגט, ווי דאָס, וואָס די דאָקטוירים האָבען מיר שטרענג פערבאָ־טען דריי זאַכען: ר ע ד ע ן, ל ע ז ע ן און ש ר י י ב ע ן. גוטע דריי זאַכען! ווער סע פערשטעהט דעם טעם, וואָס הייסט פאַר אַ שכור ניט טרינקען, פאַר אַ ליגנער ניט רעדען און פאַר אַ פרוי ניט אַ קוק טהון אין שפּיעגעל, — דער וועט ריכטיג אָפּשאַצען מיין לאַגע. דער פּאַפּיערענער יצר־הרע און דער שטן פון טינט און פע־דער האָבען געארבייט מעשים. זיי האָבען אָבער אויסגעפיהרט אַ מכה. צופיעל אויגען האָבען געקוקט אויפ'ן קראַנקען. האָט זיך דער קראַנקער מיישב געווען און געזאָגט צו זיך אַזוי: שרייבען קאָנט איהר מיר פערבאָטען, אָבער דענקען? טראַכטען? קלערען ווער קאָן מיר פערוועהרען?

און איך האָב גענומען דענקען, טראַכטען און קלערען און שאַ־פען סיוזשעטען אין דער מחשבה. פון די מחשבות האָבען ביס־לעכווייז אָנגעהויבען זיך וועבען בילדער, פריהער בלאַס און נאָכ־דעם אַלץ מעהר אָנזיכטיג און בולט'דיג. און אַזוי זענען בעשאַפען געוואָרען ביי מיר אין געדאַנק אַ גאַנץ בינטעל מעשיות פון כתרי־לעווקע, פון מאַזעפּעווקע, פון סטרישטש און פון אַנדערע מקומות, — „גדיע יעוורעיאַם זשיט דאָזוואָליענאָ"... די אַלע מעשיות האָב איך מיר גאַנץ פיין איינגעפּאַקט ביי מיר אין זכרון און אַריבערגעפּע־קעלט זיך מיט זיי איבער דער גרעניץ אַהער, אין דעם געטליכען וואַרעמען לאַנד איטאַליע, וואו מע קאָן אין מיטען ווינטער פריי שפּאַציערען אין הוילע ארבע־כנפות און חנוכה־ליכטלעך בענטשט מען ביי אָפענע פענסטער, און דאָ וועל איך זיי שוין, אַם ירצה שם, זייט זיכער, בעאַרבייטען און געבען איינציגווייז פאַר מיינע

שמואל שמעלקים און זיין יובילאום

אלע מיינע ליעבע קליינע מענשעלעך
פון כתריליעווקע ווידמע איך דאָס
דאָזיגע קליינע ביכעלע.
דער פערפאַסער.

התנצלות פונ׳ם מחבר.

נישטא אויף דער וועלט אזא שלעכטס, וואס זאל ניט ארויס־קומען אמאל דערפון קיין טובה. זעהט: האט גאט בעשאפען פיאווקעס, וואס נודען ארויס די נשמה — נוצט מען זיי צו אַ חולה. ביענעו, וואס בייסען זיך — ברענגען האניג. שפאנישע פליענגו, וואס פער׳אויר׳ען די וועלט — זענען גוט צו א געשווויר. אדער נעמט מייז. דאכט זיך, וואס קאן שוין זיין ערגער פון אזא מין שרץ, ווי מייז? פון דעסטוועגען, לאמיר דאס, ליעבער פריינד, ביידע פערמאגען. וואס די וועלט ברענגט־אוים א יאהר אויף מיי־זענפעלכלעך! פון די מייזענפעלכלעך מאכט מען הענטשקעלעך. די הענטשקעלעך טהוען אן שענע מיידלעך אויף זייערע קליינע הענטעלעך. די שענע מיידלעך קומען זיך צענויף אויף אַ באל, א חתונה אדער אזוי א שמחה. אויף זיי פערקוקען זיך פיינע בחורים. די פיינע בחורים פערליעבען זיך, שטעלען א חופה, האבען קינדער. די קינדער וואכסען אויס, ווערען גרויסע בחורים און שענע מיידלעך. און אזוי ווייטער און ווייטער...

אקעגען וואס איז דאס געקומען צו רעד? טאקי אקעגען מיר אלייו מיט מיין שלאפקייט. געווען, ניט פאר אייך געדאכט, מע קאן זאגען, א חולה מסוכן. זיך אפגעוואלגערט אין בעט, ערגיץ

שמואל שמעלקים
און זיין יובילעאום

געשריבען אין יאָהר 1908

טעו שאכמאטיסט, וואס דער קיסער ווילֿ איהם זעהען... דער זיידע רובינשטיין וואלט שוין געקאנט ענטפערעו! נאר דא האט דער קיי־ סער א מאך געגעבעו מיט דער האנט, געגעראלֿעו האבעו זיך א ווארף געגעבעו, אוו די זעלבע זשאנדארעו האבעו דעם זיידעו ארויסגע־ פיהרט אין הויף אריין, אוו פוו הויף האט מעו איהם שוין געלאזט פריי, נאר אנגעזאגט, אז ער זאלֿ די רגע פאהרעו א היים, וואהרום דא טאר ער ניט זיין... ווי אזוי ער איז אהיים געקומעו — דאס פרעגט ניט. אבי ער איז ארויס א לעבעדיגער. אוו געקומעו א היים איז ער אקוראט אויף סוכות. מיינע דאמעו אוו הערעו! איך האב געענדיגט...

פֿאהרט די קאַרעטע צו צו אַ הויף מיט אייזערנע שטאַבעטען מיט גאַלדענע שפּיצען, און אויף יעדען שפּיץ איין אַדלער. און מע לאַזט איהם דורך פֿאַרבייַ גענעראַלען מיט גאַלדענע עפּאָלעטען און מיט מעראַליעז, און מע זאָגט איהם אַז. ער זאָל זיך ניט שרעקען, אַז מע וועט איהם פֿאַרשטעלען פֿאַר'ן קייסער, און אַז ער זאָל קוקען גלייך. ניט רעדען קיין איבעריגע וווערטער, ניט באַקלאָגען זיך אויף קיין זאַך, און נאָר ענטפֿערען אויף יאָ — יאָ און אויף ניין — ניין. און איידער ער האָט צייט געהאַט אַ טראַכט געבען וואו ער איז אין דער וועלט, איז ער שוין געשטאַנען אין אַ צעמאַהלטען זאָל מיט פֿרעכטיגע בילדער און גאַלדענע שטוהלען, און גלייך אַקעגען איהם איז געשטאַנען אַ הויכער מאַן מיט באַקענבאַרדען... דער מאַן מיט די באַקענבאַרדען (דאָס איז געווען דער קייסער ניקאָלאַי פֿערווע) האָט דעם זיידען דורכגענומען מיט'ן קוק, און צוויישען זיי איז פֿאַרגעקומען אָט־וואָס פֿאַר אַ געשפּרעך:

דער קייסער: ווי אַזוי רופט מען דיך?

דער זיידע רובינשטיין: ראובן שאַלימאָוו רובינשטיין.

דער קייסער: ווי אַלט ביזט דו?

דער זיידע רובינשטיין: זיבען און פֿופציג.

דער קייסער: וואו האָסטו זיך אויסגעלערנט שפּיעלען אין שאַך?

דער זיידע רובינשטיין: עס גיהט ביי אונז בירושה.

דער קייסער: מע זאָגט, אַז דו ביזט דער ערשטער שאַכמאַטיסט ביי מיר אין לאַנד.

דערויף האָט דער זיידע רובינשטיין געוואָלט איהם ענטפֿערען: „הלואי וואָלט איך בעסער ניט געווען דער ערשטער שאַכמאַטיסט ביי דיר אין לאַנד"... וואָלט דאָך איהם דער קייסער מסתמא געפֿרעגט: „וואָס איז די מעשה?"... וואָלט איהם שוין דער זיידע אוועקגעלאָזט אַ צעטעל, אַז ניט אַזוי באַהאַנדעלט מען אַ באַריהמ־

קארעטע און פאשאל. וואוהין? — דאם פרעגט ער שוין גאר ניט. צום משפט? לאז זיין צום משפט. אויפ'ן עשאפאט? לאז זיין אויפ'ן עשאפאט. אבי איין עק זאל עס האבען!... און ער שטעלט זיך שוין פאר דעם משפט, ווי אזוי מע האט איהם געבראכט פאר'ן „סענאט" און מע זאגט איהם: „ראובן רובינשטיין! זיי זיך מודה!... ענטפערט ער דעם סענאט: „איך בין זיך מודה, אז איך בין א איד, און איין ארעמער זייגערמאכער, און לעב נאר פון מיינע הענט, און איך האב קיין מאל ניט גע'גנבה'ט, קיינעם נישט באשווינדעלט און ניט באלעדיגט, און גאט איז מיין עדות, און אויב איהר ווילט מיך פייניגען, פייניגט, נאר פריהער נעמט צו ביי מיר די נשמה — זי איז ביי אייך אין די הענט!"... אזוי טענה'ט זיך אוים דער זיידע מיט'ן סענאט אין דער מחשבה, און די קארעטע פאהרט־צו צו עפים א מויער און מע הייסט דעם זיידען אראפ — געהט ער אראפ. און מע פיהרט איהם ארײן פריהער אין איין חדר, דערנאך אין נאך א חדר, און מע הייסט איהם זיך אויסטהון. אויס־טהון אין גאנצען ביז צום העמד! פארשטעהט ער ניט, וואס דאס בעדייט. נאר אז א זשאנדאר הייסט זיך אויסטהון, קאן מען, ווי זאגט איהר, קיין חזיר ניט זיין... דערנאך הייסט מען איהם אויס־טהון, מיינע דאמען און העררען, זייט מיר הונדערט מאל מוחל, דאס העמד אויך — טהוט ער אוים דאס העמד אויך. און מע פיהרט איהם ארײן אין א באד ארײן, — אבער א באד, שוין איין מאל א באד! — און מע וואשט איהם, און מע רייבט איהם, און מע שווייגקט איהם, און מע טהוט איהם אן און מע פאהרט מיט איהם ווייטער. און מע פאהרט און מע פאהרט און מע פאהרט... טראכט ער זיך: „רבונו של עולם! וואס וועט דא זיין מיט מיר?"... און ער ווילּ זיך דערמאנען אין די געשיכטעס, וואס ער האט אמאל ווען געלייענט פון שפאניען און פון פארטוגאל, און קאן זיך ניט דער־מאנען וואו האט ער עס געלייענט אזא פאל, אז איידער מע פיהרט א פארברעכער אויפ'ן עשאפאט, פיהרט מען איהם פריהער אין באד ארײן... און ווי ער טראכט אזוי, מיינע העררען און דאמען,

ציעס, אוּן אז מע וועט דאַרפען שמירעז, וועט מען שמירעז, בכדי אַרויסצושלעפען אייז אומשולדיגען אידען פון אייז אומגליק. א בלבול... אוּן דער זיידע האָט קיין טעות ניט געהאַט, מיינע הערען אוּן דאַמען. פונ׳ם ערשטען טאָג אָן, וואָס מע האָט איהם אַוועק־גענומען, אוּן דעם גאַנצען זומער נאָכדעם האָט די גאַנצע שטאָדט געאַרבייט מעשים! מען איז געווען ביי אַדוואָקאַטען, מע האָט גע־זוכט פֿראַטעקציעס, מע האָט געשמירט — ממש מע האָט געשאָטען מיט געלט; עס האָט אָבער נישט געהאָלפען קיין שמע־ישראל.

געלט האָט מען גענומען, נאָר צוזאָגען עפּיס טהון פאַר׳ן זיי־דען איז געווען אונמעגליך. אוּן זיי האָבען געגעבען צו פֿאַרשטע־הען מיט א שכל, פֿאַר וואָס ס׳איז אונמעגליך. למשל, אַווי: א גנב אַדער איין אנדער פארברעכער קאָן מען מיט געלט גרינג ארויסנעמען. פֿאַר וואָס? דערפאַר וויל מע וויסט, אַז ער איז א גנב, וואָס האָט גע־גנבה׳ט א פֿאַר פערד׳לעך, אַדער א פֿאַרברעכער, וואָס האָט אונטער־געצונדען א שטוב. אָבער אַזא נפש, ווי רובינשטיין, האָבען זיי גע־זאָגט, וואָס גע׳גנבה׳ט האָט ער נישט, אוּן אונטערגעצונדען, זאָגען זיי, אויך ניט, — ווער וויים וואָס פֿאַר א פֿאַרברעכער ער איז? אפשר א פּאָליטישעסקי — דאָס הייסט, א פּאָליטישער?... אוּן יענע יאָ־רען א „פּאָליטישער" איז געווען א סך ערגער, ווי א פֿאַרברעכער, וואָס האָט אויסגעקוי׳לעט א גאַנצע גובערניע!... געהן בעטען פֿאַר א פּאָליטישען איז שווין געווען א סכנה!... דאָס וואָרט „פּאָליטישעסקי" האָט מען נישט געטאָרט אַרויסלאָזען אין דער הויף, נאָר שטי׳לערהייד, אין דער פינסטער... חאָטש אָפילו, ווי קומט ראובן רובינשטיין דער זייגערמאַכער צו א „פּאָליטישעסקי"? נאָר א קשיא אויף א מעשה — א איד א חקרן, א פיל׳אָזאָף!...

נאָר, מיינע הערען אוּן דאַמען, ווי געזאָגט, אַלסדינג אויף דער וועלט האָט א סוף. געקומען אויך דער טאָג, וואָס די טהירען פון דעם געפענגעניש האָבען זיך געעפענט, אוּן צוויי זשאַנדאַרען, אָנגעוואָפענט פון קאָפּ ביז פיס, זענען אַרייגעקומען אוּן געזומען דעם זיידען, קוים־קוים א לעבעדיגען, אַרייגעזעצט איהם אין א

איבערגעבען אייך, מיינע דאמען און העררען, אלסדינג, וואס דער זיידע איז אויסגעשטאנען אין דער דאזיגער נסיעה, וואלטען מיר באדארפט זיצען מיט אייך אט דא ניט איין נאכט, נאר דריי נעכט, איז א שאד — מע וואלט די צייט בעסער געקאנט אויסנוצען אייך שפיעלען א שאך... אין קורצען קאן איך אייך נאר זאגען, אז פארצויגען האט זיך די נסיעה אויף דעם גאנצען זומער, פון פסח ביז סוכות, וואהרום דער עטאפ ווערד איינגעטיילט, מיינע העררען און דאמען, אין פונקטען, און אין יעדען פונקט, וואו דער עטאפ שטעלט זיך אפ, האט מען די געטריבענע פארהאלטען א מאל אויף א וואך, א מאל אויף צוויי וואכען, און א מאל אויף נאך מעהר, ביז עס האט זיך צענויפגעשטעלט א נייע פארטיע פון גנבים און בראדיאגעס, האט מען זיי געטריבען ווייטער. און אפילו, אז מען איז שוין נאך גרויסע צרות, פלאגען און מאטערנישען געקומען אינ'ם גליקליכען סאנקט פעטערבורג, מיינט איהר, אז דא האט שוין געגומען א סוף? האט איהר א טעות! ערשט דא האט מען געגומען דעם זיידען און איינגעשפארט אין „קאמענע מעשאק" — א מין חדר'ל א פינס־טערס, וואו מע קאן ניט זיצען, ניט ליגען, ניט געהן און ניט שטעהן...

— דארט דארף זיין גוט צו שפיעלען אין שאך — האט אריינ־געשטעלט דער יונגערמאן דער וויצלינג.

— און זאגען פוילע וויצען! — האט רובינשטיין דער שאכמא־טיסט צוגענעבען און געגומען דערצעהלען וויטער: — דא, אין דעם „קאמענע מעשאק", האט זיך דער זיידע שוין מיט איין אמת אפ־געזעצענט מיט'ן לעבען, אויסוועניג געזאגט ודוי, געזעהן פאר זיך דעם מלאך־המות און געפיהלט, אז אט־אט געהט איהם אויס די נשמה, נאך איידער מע וועט איהם נעמען צום משפט, און ער האט, דעם אמת זאגענדיג, געבעטען אויף זיך דעם טוידט. איין שטיקעל האפענונג האט ער נאך געהאט אויף דער שטאדט. ער איז געווען זיכער, אז די שטאדט שווייגט ניט. עס וועלען זיך געפינען שתדלנים, אידען גרויים, וואס וועלען כלאפאטשען, זוכען פראטעק־

וועט פאַר איהם געהן שווערען !... הערט מען דאָך איהם איז טראָק און מע הייסט איהם הולך'ן, מיט'ן עטאַפּ הייסט עס, וואָרום ווי באַלד אַז מע שמועסט לשון „דאָסטאַוויט" — צושטעלען, ווי קאָן זיין אַנדערש. אַז ניט מיט'ן עטאַפּ און ניט געקאָוועט איז קייטען ? און נאָך „גיע־מיעדלעננאָ" דערצו ! דער פשט איז, אַז וואָס פריהער איז בעסער.

און נישט לאַנג געטראַכט, מיינע דאַמען און הערערען, האָט מען גענומען דעם זיידען, נישט געוואַרט אויף כבוד, נאָר גלייך גע־קאָוועט הענט און פיס און מיט אלע גנבים צוגלייך האָט מען איהם גענומען פיהרען מיט'ן אמת'ען עטאַפּ. און וואָס יענע יאָהרען האָט ביי פאָני'ן געהייסען „געהן מיט'ן עטאַפּ" — דאָס באַדאַרף איך אייך נישט דערצעהלען. ווער ווייס עס נישט. אַז איין עדעלער מענש געהט מיט'ן עטאַפּ, דערלעבט ער נישט צו קומען ? אַז קיין באַהנען זענען נישט געווען, קיין שאָסעען נישט געווען, איז מען געפאַלען ווי די פליעגען. העכער האַלב זענען אויסגעשטאָרבען אויפ'ן וועג, און די איבעריגע זענען געקומען אויסגעמוטשעט, צע־בראָכענע וויסטע קאַליקעס. צום גליק אָבער, איז מיין זיידע גע־ווען אַזאַ קאָמפּלעקציע, ווי איך, דאָס הייסט, אַ טרוקענער, אַ ביי־נעריגער, נאָר אַ איד אַ פונדאַמענטאַלער. דערצו איז ער געווען אַ מענטש אַ דענקענדער, אַ פרומער און אַ פילאָזאָף. איין מאָל שטאַרבט אַ מענטש, האָט ער געזאָגט, ניט צוויי מאָל, און אויב ס'איז איהם באַשערט, זאָגט ער, נאָך צו לעבען אויף דער וועלט, וועט ביי איהם קיינער דאָס לעבען ניט אַוועקנעמען... פאַר וואָס האָט ער עפּיס גערעדט אַזוי פון לעבען און טוידט ? ווייל מע האָט אַרויסגעזעהן, אַז דאָ שמעקט מיט גנאָט, מיט סיביר און אפשר מיט נאָך ערגערס... ער האָט ניט נאָר אָפּגעזעגענט זיך מיט ווייב און קינדער און מיט דער גאנצער שטאָדט אויף אייביג — ער האָט געבעטען אַ „מעבר־יבוק", געוואָלט זאָגען ודוי... האָט מען איהם געטרייסט, די גאנצע שטאָדט איז איהם געגאַנגען באַגלייטען (אַיין אמת'ע לויה !), און טרערען זענען פאַרגאָסען געוואָרען אָהן אַ שיעור און אָהן אַ מאָס !...

ויהי היום, מיינע הערדען און דאַמען, אין אַ צייט אַרום — וויפיעל ס'איז אַוועקגעגאַנגען צייט קאָן איך אייך ניט זאָגען. איך ווייס נאָר, אַז ס'איז געווען ערב פסח איז דעמאָלט געווען. און אויף יום־טוב איז ביי'ם זיידען נאָך ניט געווען גאָרנישט, קיין שטיקעל מצה אפילו, קינדערלעך, קיין עין־הרע, אַ סף, ווער עס דאַרף אַ העמדעלע, ווער אַ שטיוועלע — שלעכט! זיצט ער נעבאָך איינגעבויגען אין דרייען מיט'ן גלעזעל אין אויג און פאָרקעט זיך ביי אַ זייגערעל, וואָס האָט זיך אַוועקגעשטעלט און וויל ניט געהן, און טראַכט זיך: מאין יבא עזרי? — פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומען אַריין צוויי זשאַנדאַרען, און גלייך צום זיידען: „פאַ־זשאַלאָיטיע!" פליהט איהם דורך אַ מחשבה (דער זיידע איז גע־ווען אַ מענטש מיט מאָדנע געדאַנקען): אפשר איז דאָס פוג'ם גו־בערנאַטאָר? אַ קשיא אויף אַ מעשה — טאָמער וויל ער איהם באַ־פריעדיגען, גליקליך מאַכען? האָט זיך דען ניט געטראַפען ווי־פיעל מאָל, אַז דורך אַ צופאַל, איבער אַ קלייניגקייט, זאָל אַ פריץ נעמען אַ אידען און אָפשיטען מיט גאָלד, גליקליך מאַכען איהם מיט קינדער און קינדס־קינדער?... לאָזט זיך אויס, מיינע דאַמען און הערדען, אַז עס הויבט זיך גאָר ניט אָן — מע האָט איהם גע־בעטען מחילה, ער זאָל זיך מטריח זיין און עולה רגל זיין קיין... טרעפט, וואוהין? — אַזש קיין פעטערבורג! וואָס — ווייסען זיי אַליין ניט! זיי האָבען באַקומען, זאָגען זיי, נאָר וואָס אַ פאַפיער פון פעטערבורג, שטעהט אין פאַפיער געשריעבען: „ג י ע מ י ע ד־ל י ע נ נ א ד אָ ס ט אַ ו ו י ט י ע ו ו ר ע י אַ ר ו ב י נ אַ ר ו ב י נ ש ט י י נ אַ ו ו ס אַ נ ק ט פ ע ט י ע ר ב ו ר ג" — די זיגע, הייסט עס, זאָל מען צושטעלען דעם אידען ראובן רובינשטיין קיין פעטערבורג!... מסתמא מוז דאָ עפיס זיין. „זיי זיך מודה, בחור, וואָס פאַראַ שפיצעל האָסטו אָפגעטהאָן?" שווערט זיך מסתמא דער זיידע, אַז ער ווייסט נישט פון קיין פותר און פון קיין חלום, אַז ער האָט זיין גאַנצען לעבען, זאָגט ער, קיין פליעג אויף דער וואַנט נישט אָנגעריהרט. די גאַנצע שטאָט, זאָגט ער,

זשע אויס. ראובן רובינשטיין. דו האסט מיך, זאגט ער, געשלאגען, און איך מוז מודה זיין, זאגט ער, אז דו ביזט דער בעסטער שאכ־מאטיסט, ניט נור אין מיין גובערניע, נאר אינ׳ם גאנצען לאנד, און אפשר אין דער גאנצער וועלט, און איך שעץ מיך, זאגט ער, גליקליך, וואס איך האב געהאט די עהרע און דאס פארגעניגען צו שפיעלען מיט׳ן גרעסטען שאך־שפיעלער פון דער וועלט. זיי זיכער, זאגט ער, אז דיין נאמען יועט פון היינט אן ווערען נאך גרעסער ווי ער איז געווען. איך זועל עם איבערגעבען, זאגט ער, די מיניסטארען. איך וועל דאלאזשען אין הויף"...

דערהערט אזעלכע דבורים: „מיניסטארען"... „דאלאזשען אין הויף"..., רופט זיך אן דער זיידע צום שרה: „וואר זשע ביזט דו, אדוני פריץ?" צעלאכט זיך דער פריץ, שטעלט ארויס די ברוסט מיט מעדאליעז און מאכט צום זיידען: „איך בין דער גובערנאטאר"... וועדר שוין דעם זיידען אביסעל קאלעמוטנע; ער זאל געוען ווייסען, וואר סע שפיעלט מיט איהם. וואלט ער אנדערש געשפיעלט... נאר פארפאלען! צוריק חאפט מען ניט.. דערווייל האט דער גובערנאטאר זעהר פריינדליך אפגענומען זיך און איז אוועק צום טאראנטאס, אויפגענומען זיך און פאשאל!

פארשטעהט זיך, אז ערשט דעמאלט האט די גאנצע שטאדט באפאלען דעם זיידען: „וואר איז דאס געווען?" און אז מען איז געוואויר געוואָרען, אז דאס איז דער גובערנאטאר, האט מען נאך מעהר געשטוינט: — „וואס האט דא געטהאן דער גובערנאטאר?" און אז דער זיידע האט זיי איבערגעגעבען, אז דער גובערנאטאר איז נעקומען נאר לשם שאך, — האבען זיי אויסגעשפיגען דריי מאל און אויכגע׳בטל׳ט אלע בייזע חלומות אויף די שונאים׳ם קעפ, און מען איז זיך צעגאנגען, גערעדט, גערעדט, און פארגעסען. און דער זיידע האט אויך פארגעסען. דער קאפ איז איהם געלעגען ערגיץ אנדערש, אין א נייעם שאך, און אגב דאגות פרנסה אויך. א איד מוטשעט זיך, האַרוועט, זוכט א שטיקעל ברויט.

זיידען און שפיעלט איז שאך — דאס האט קיינער נישט געוואגט. זוארום וועמען וועט דאס איינפאלען אזא זאך ? !...

און וואס טויג אויך, מיינע דאמען און הערען, דער שררה, חאטש ער האט געשפיעלט ניט שלעכט, מען קאן זאגען — גאנץ גוט געשפיעלט, האט ער פונדעסטוועגען געחאפט פונ'ם זיידען א מאט נאך א מאט, און וואס מעהר ער האט פארשפיעלט, אלץ מעהר האט ער זיך געהיצט, און וואס מעהר ער האט זיך געהיצט, אלץ מעהר האט ער פארשפיעלט. און דער זיידט — איהר זאלט זאגען, א ריהר אויפ'ן פנים — גארנישט ! גלייך ווי דאס שפיעלט ער— איך וויים אליין ניט מיט וועמען... האט דאס דעם ארון מסתמא גוט פארדראסען, וואס זאלט איהר קלעהרען ? פארשפיעלען ווי קיינער ניט. ובפרט נאך ביי וועמען ? — ביי א אידען !... נאר זאגען קאן ער נישט, און ס'איז נישטא וואס צו זאגען, אז יענער שפיעלט פארט גוט ! ווי זאגט איהר : אז ער יכול'ט, איז דאך ניט שייך ! און דאס דארפט איהר וויסען, מיינע הערען און דאמען, אז איין אמת'ע שאך־שפיעלער אינטערעסירט דאס שפיעלען אליין א סך מעהר פונ'ם געווינען, אדער פונ'ם פארשפיעלען. ביי איין אמת'ען שאכמאטיסט איז נישטא קיין שפיעלער, נאר ס'איז דא א שפיעל — איך וויים ניט, אויב איהר וועט דאס פארשטעהן.

— שווימען קאנען מיר ניט, אבער מיר פארשטעהען שווימען. — האט ארויסגעשטעלט דער יונגערמאן דער ויצלינג, און ווי אלע מאל — נישט דארט וואו מע דארף ; און רובינשטיין, דער פערברענטער שאכמאטיסט, האט איהם דורכגענומען מיט די קאלטע אויגען און א זאג געגעבען : „יא, מע זעהט, אז איהר פארשטעהט שווימען"... דערנאך האט ער א ציה געגעבען דעם סיגאר און דערצעהלט ווייטער :

— און אזוי ווי אלסדינג אויך דער וועלט האט א סוף, מיינע דאמען און הערען, האט זייער שפיעלען אויך געהאט א סוף. דער מאגנאט איז אויפגעשטאנען, זיך פארשפיעלט אויף אלע קנעפ, דערלאנגט דעם זיירען צוויי פינגער און געזאגט צו איהם אזוי : „הער

ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, מיינע הערערען און דאַמען, עס פאָהרט צו צום זיידענ'ס שטיבעל אַ גרויסאַרטיגער טאַראַנטאַס מיט צוויי פאָר ברענענדיגע סוסים „נאַשפּיץ", און סע שפּרינגט ארויס פון טאַראַנטאַס אַ פּריץ, אַ מאַגנאַט מיט צוויי באַדיענערס, באַהאַנגען פון אויבען ביז אַראָפּ מיט אָרדענס און מעדאַליען — אַ שררה! — און איז אַריין מיט אַיין אימפּעט: „וואו איז דאָ ערגיץ דער איד ראובן רובינשטיין?" האָט זיך דער זיידע, זאָל מיר מוחל זיין, תחילת אביסעל ווי דערשראָקען. ער איז אָבער באַלד געקומען צו זיך און איז אַרויס מיט לשון: „איך בין דאָס דער איד ראובן רובינשטיין — מיט וואָס קאָן איך דיענען?" איז דאָס דעם שררה געפּעלען און ער רופט זיך אָן צום זיידען: „אויב, זאָגט ער, דו ביזט דאָס דער איד ראובן רובינשטיין, פריידט עס מיך זעהר. הייס, זאָגט ער, שטעלען דעם סאַמאָוואַר און געב אַהער דאָס ברע־טעל, וועלען מיר מאַכען אַ שאַך. איך האָב געהערט זאָגען, זאָגט ער, אַז דו שפּיעלסט גוט אין שאַך, און אַז דיר האָט נאָך קיין מאָל קיינער קיין מאַט ניט געגעבען". אַזוי זאָגט צו איהם דער מאַגנאַט (געווען, ווייזט אויס, אַ ליעבהאָבער פון שאַך), און זעצט זיך אַוועק מיט'ן זיידען שפּיעלען אין שאַך, איין פּאַרטיע גאָך דער אַנדערער, איין פּאַרטיע נאָך דער אַנדערער. דערווייל איז פאַרטיג געוואָרען דער סאַמאָוואַר, און מע האָט דער־לאַנגט טיי, געוועהנליך, אויף אַ טאַץ, מיט איינגעמאַכטס און אַלער־ליי פאַרבייסעכצען — וועגען דעם האָט שוין די באַבע געזאָרגט, האָטש אין בייטעלע איז ניט געווען אַ גראָשען — און אין דרוי־סען, ביי'ם טאַראַנטאַס, האָט זיך צענויפּגעזאַמעלט די גאַנצע שטאָדט. אַ קלייניגקייט — ביי ראובן זייגערמאַכער אַזאַ מאַגנאַט! אַוראי זענען אין שטאָדט געווען אַלערליי רעדעכצען. דער האָט גע־זאָגט, אַז דער שררה איז פון דער גובערניע, געקומען מיט אַ רע־וויזיע, אַיין „אָביסק", פאַלש גאָלד... דער האָט געזאָגט, אַז מסתמא איז דאָ אַ מסירה'לע, אַ דאָנאָסעל, אַ בלבול, אַ „דיעלאָ"... אַריינ־צוגעהן אינוועניג און אַ קוק טהון, ווי דער שררה זיצט מיט'ן

— אז איך ביז, מיינע דאמען אוז הערען, א פארברענטער שאך־שפיעלער אוז אז אונזער גאנצע פאמיליע, הייסט עס, זיצען שאכמאטיסטען פוז דער נאטור — דאס באדארף איך אייך ניט דערצעהלען. דאס ווייסט איהר אליין. דער נאמען רובינשטיין לאזט זיך אביסעל הערען אויף דער וועלט, אוז איך וואלט א בעלן געווען, אדרבה, איהר זאלט מיר באווייזען א רובינשטיין, וואס זאל ניט זיין קיין שאך־שפיעלער.

— אט וויים איך א רובינשטיין, איין אנענט. ער קומט צו מיר אריין אלע וואך. איז א חוץ „סטראכאוואניע זשיזני" וויים ער ניט קיין זאך, א טשיסטע בהמה!

דאס האט אריינגעשטעלט איינער פוז די גענט, א יונגערמאן מיט א שפיצעביגען קאפ אוז מיט גאלדענע בריללען, וואס האלט זיך פאר א חכם אוז וויצלט זיך; נאר רובינשטיין איז געבליבען רוהיג. ער האט דורכגענומען דעם יונגענמאז מיט זיינע גרויסע שווארצע קאלטע אויגען אוז האט א זאג געגעבען מיט זיין באסא־וויע שטימע:

— מסתמא איז ער ניט פוז אונזערע רובינשטיינס. איין אמת'ער רובינשטיין איז א שאכמאטיסט. דאס איז אזוי נאטירליך, ווי ס'איז נאטירליך, אז דוקא א שוטה זאל ליעב האבען זאגען וויצען... איין אמת'ער רובינשטיין איז געווען מיין זיידע ראובן רובינשטיין, וואס־רום ער איז געווען, מיינע הערען אוז דאמען, דער אמת'ער שאכ־מאטיסט. ביי איהם האט באמת געמענגט די גאנצע וועלט זיך אי־בערקעהרען, בעת ער האט געהאלטען אין מיטען א שאך. צו איהם איז מען געפאהרען פוז דער וועלט שפיעלען א פארטיע — פריצים, גראפען, שׂרות! חאטש געווען איז ער נישט מעהר ווי א זייגער־מאכער, איין ארעמער בעל־מלאכה, נאר א גוטער בעל־מלאכה, א קינסטלער אין זיין פאך. אוז וויל דער עיקר איז ביי איהם געווען שאך, האט ער געהאט צרות, ניט קיין פרנסה, אוז קיים־קוים דורכ־געקומען מיט'ן שטיקעל ברויט.

און אַ ברייטער, אַ קיילעכיגער, איך מיין אַיין אויסגעבויגענער, אַ בולט'ער. אויגען אויך משונה גרויסע, קיילעכיגע, שוואַרצע, נאָר קאַלטע אויגען. אַליין איז ער אַ טרוקענער, אַ דאַרער, נאָר אַ קול האָט ער ווי אַ גלאָק, אַיין אמת'ע אַ באַסאָווע שטימע. דאָרט וואו רובינשטיין איז — הערט מען נאָר רובינשטיינ'ען, ווייטער קיינעם ניט...

דערהערט, אַז מע רעדט פון שאַך, האָט רובינשטיין פער־קנייטשט זיין געקנייטשטען שטערן, מיט איין אויג בעטראַכט די שוואַרצע קאַווע, וואָס ער האָט געטרונקען, געוואָלט טרעפען מיט וואָס זי שמעקט: מיט זייף אָדער מיט שוועוקאַכטס... און אַ זאג געגעבען צו קיינעם ניט און צו אַלעמען, און זיין באַסאָווע שטימע האָט געדונערט ווי אַ קלויסטער־גלאָק:

— מיינע דאַמען און הערערען! אויב איהר ווילט אַ שענע געשיכטע פון אַ שאַך־שפּיעלער, זעצט זיך אַוועק אלע אָט־אַ־דאָ, וועל איך אייך דערצעהלען אַ מעשה פון פאַרצייטען.

— אַ געשיכטע פון אַ שאַך־שפּיעלער? אַ מעשה פון פאַרצייטען? — האָט זיך אָנגעחאַפּט די בעל־הבית'טע, וואָס האָט מורא געהאַט, די געסט זאָלען זיך ניט צעקריכען. — אויסגעצייכענט! זאָג פעליטשקען, זי זאָל צומאַכען דעם פאָרטעפּיאַן און אַליין שליס צו, זיי מוחל, די טהיר און געב אַהער נאָך אַ צוויי־דריי שטוהלען. זיצט. איך בעט אַייך, זיצט, דער הערר רובינשטיין וועט אונז דערצעהלען אַ געשיכטע פון אַ שאַך־שפּיעלער, אַ מעשה פון פאַר־צייטען.

און רובינשטיין האָט בעטראַכט די נאָר־וואָס פעררויכערטע סיגאַר, וואָס דער בעל־הבית האָט איהם מכבד געווען, פון אַלע זייטען, געוואָלט, אַפּנים, אָפּשאַצען וויפיעל זי קאָסט, און האָט זיך פערקרימט און פערקנייטשט דעם גרויסען שטערן, גלייך ווי ער וואָלט וועלען זאָגען: „הם... זעהען זעהט עס אויס ווי אַ סיגאַר, נאָר אַ טעם האָט עס פון אַ בעזעם"... דערנאָך איז ער צוגעטרעטען צו זיין געשיכטע בזו הלשון:

פון פסח ביז סוכות

ס'איז שוין געווען ווייט נאך האלבע נאכט. ווינטען צייט איז דאס געווען. די וועטשערינקע האט זיך געענדיגט. דער טיש האט נעזאגט, אז דער עולם האט געחאפט א זאט. די גרינע טישלעך זענען געווען צעשריבען מיט'ן קרייד על און פערוואַרפען מיט אפגעשפיעלטע קארטען, פון וועלכע עם קוקען ארויס טייז מיט מלכים און רייצען זיך: „אצינד זענען מיר דא!"... זעצען זיך נאך א מאל שפיעלען א ווינט, א פרעפעראנס אדער איין אקע — וואלט געווען ווי געוואונשען. האט מען זיך אבער געשעמט פאר זיך אליין — ס'איז שוין געווען צו שפעט. איז מען געזעסען גלאט און גערוי־כערט, געטרונקען שוואַרצע קאווע און געראדט לשון־הרע. ביז ס'איז אויסגעגאנגען ווערטער, האט איינער ארייגגעוואַרפען א וואַרט ויע־גען שאך. נאך איהם — נאך איינער און נאך איינער. דערמיט האט מען גענואלט פעראינטערעסירען איינעם א פערברענטען שאכמא־טיסט מיט'ן נאמען רובינשטיין.

רובינשטיין איז א מסובן'ער שאכמאטיסט. צוליעב שפיעלען א שאך איז ער גרייט געהן צופוס צעהן מייל, ניט עסען, ניט טרינ־קען, ניט שלאפען א נאכט — א געפעהרליכער שאך־שפיעלער! פון זיין שאך־שפיעלען געהעז ארום מאסען אנעקדאטעז: 1) אז ער שפיעלט מיט זיך אליין גאנצע נעכט אין שאך. 2) אז ער האט זיך דריי מאל גע'גט מיט'ן ווייב אויבער'ן שאך. 3) אז ער איז שוין איין מאל פערפאלען געוואַרען אויף דריי יאהר צוליעב'ן שאך. מיט איינעם וואַרט, וואו רובינשטיין, דאַרט איז שאך, און וואו שאך, דאַרט איז רובינשטיין. און רובינשטיין האט ליעב, אז מע רעדט פון שאך, ווי א גוטער שכור האט ליעב, אז מע רעדט פון א גלעזעל משקה... אז מע טהוט א קוק אויף רובינשטיין'ען, איז דאס ערשטע וואַרפט זיך אין די אויגען זיין אומגעלומפערט גרויסער שטערן. א גרויסער

פון פסח ביז סוכות

אַ וואונדערליכע מעשה, דערצעהלט פון אַ
אידען, אַ פערברענטען שאַכמאַטיסט, אַ ן אַ
וואַרעמער געזעלשאַפט, איינמאָל אין אַ ראַל־
טער ווינטער־נאַכט, נאָך אַ פרעהליך קערטעל
און נאָך אַ גוטען צובייסען.

געשריבען אין יאָהר 1915

וועט זיין א נקי־כפים'ניק, וואס נעמט ניט, אוז א גוי, וואס ער נעמט ניט — איז אַיין אומגליק!..." אוז אזוי האט דער רבי פאר־טייטשט דעם פסוק פון דער תוכחה, אוז דער עולם איז געווען נתפעל, ממש געלעקט די פינגער! פארשטאנען האט דאס, לאז זיך אייך דאכטעז, קיינער ניט, אויסער דעם זיידען אוז א חוץ די גאר נאהענטע קורבים... אוז ווי נאר ס'איז אוועק דער שבת, איז דער זיידע אנ־געפאנגען אוועק אהיים, קוים־קוים געקומען אויף ראש־השנה אהיים.

"לאז זיך אייך דאכטעז, אז דעם ערשטען טאג ראש־השנה אויף נאכט, בעת אידען געהען פון שול אוז זאגען איינער דעם אנ־דערען א גוט יום־טוב, לשנה טובה תכתבו ותחתמו לאלתר לחיים ולשלום — איז ארוים א קלאנג אין שטאדט, אז דאס „קנעפעל", דער המן ימח שמו וזכרו, איז אראפ, אוז אויף זיין ארט איז ארא־פ־געשיקט געוואָרען פון דארטען, פון אויבען, א נייער אדון בפקדה. א גוי א חכם, א פקח, אוז א גוטער, א דימענט פון א גוי — ער נעמט! איין שטיקעל חסרון האט ער געהאט (וואו האט איהר גע־זעהען א מענטשען אהן א חסרון?), וואס עס האט זיך ארויסגעווייזען דערנאכדעם, אז ער איז שוין געווען אביסעל צו א שטארקער נע־מער... ער האט שוין גענומען פאר יענעם אויך... ממש פון טויט אוז פון לעבעדיג!... נאר ווי די מעשה איז — א ראש השנה האבען אידען געהאט א פרייליכען, אוז א סוכות נאך א פרייליכערען, אוז ווער שמועסט שמחת־תורה — איז גאר געווען ליהודים! א סברה, אז דער אדון בפקדה, דאס נייע קנעפעל הייסט עס, האט געמאכט א כוסה אוז נעחאפט א טענצעל גלייך מיט אלע אידען... מיר דאכט, אז מיר זענען שוין געקומען צו דער סטאנציע? זייט מיר! אוז האט מיר!...

לאז זיך אייך דאכטען, גלייך צום רבי'ן, אפגענעבען דין וחשבון פון דער נסיעה. עס איז שוין געווען אהת לאחת ערב ראש השנה. געקומען: צום רבי'ן, האט זיך דער זיידע אנשען אוועקגעשטעלט (פאר'ן רבי'ן שטהט מען) דערצעהלען אלסדינג, ווי אזוי אזן וואס אזן וועז. לאזט זיך אוים א מעשה, אז ס'איז אומזיסט די טרחה, וואס דער זיידע אנשען האט איהם דא אזוי פיעל דערצעהלט, וואהרום ער האט דאס אלסדינג געוואוסט פריהער, דער רבי הייסט עס. אי, למאי האט ער איהם געלאזט רעדען? וואהרום ס'איז ניט קיין דרך־ארץ איבערשלאגען א אידען אין מיטען — זיי זענען גרויסע בעלי דרך־ארץ... דערפאר אויף מארגען, אז ס'איז געקומען צום טיש, שבת נאכ'ן דאוונען, אזן דער רבי האט געהאלטען ביי „זאגען", איז ער זיך מיישב, דער רבי הייסט עס, אזן שטעלט זיך אויף א פסוק, גאר ניט פון דער סדרה — וועד־וואס? ער האט זיך גאר אוועקגעשטעלט, לאז זיך אייך דאכטען, אויף א פסוק פון דער תוכחה! האט דער עולם געשטוינט, געווען אויסער זיך: „ס'איז פארהאנעט — אזוי האט דער רבי אנגעהויבען מיט צוגעמאכטע אויגען, ווי דער שטייגער איז, — ס'איז פארהאן ביי אונז אין דער תוכחה א קללה, וואס מע קאן ניט פארשטעהן דעם פשט פון די יוערטער בשום אופן ואופן: „ישא ה' עליך גוי — גאט וועט אויף דיר אנשיקען א גוי, א ש ר ל א ת ש מ ע ל ש ו נ ו — וואס דו וועסט ניט פארשטעהן זיין לשון... איז דאך אין פלוג א קשיא — וואס איז דאס פאר א קללה? נאך א מאל: א גוי, וואס דו פאר־שטעהסט ניט זיין לשון! געשיקט זיך עס? מילא, אז א גוי, להבדיל, פארשטעהט ניט אונזער לשון — דאס איז על־פי דרך הטבע, דערויף איז ער דאך א גוי! אבער אז א איד זאל ניט פארשטעהן וואס דער גוי רעדט צו איהם — וואס איז שייך? וואו איז דא א זאך, וואס א איד זאל ניט פארשטעהן? מוזען מיר לערנען דעם פשט אזוי: ישא ה' עליך גוי — גאט וועט אנשיקען אויף דיר א גוי, אשר לא תשמע לשונו — וואס דו וועסט ניט קאנען מיט איהם זיך א ו י פ ר ע ד ע ן. דאס הייסט, ער

ניט, און „קנעפּעל" — דאָס מיינט מען, זאָגט ער, דעם אָדון הקטן, וואָס דו שטעלסט אַוועקעט אין יעדער שטאָרט, ער זאָל אַכטונג געבען אויף דיין מלוכה. גיט ער, זאָגט ער, אַכטונג און אין עטלעכע יאָהר אַרום וועלסטו ער איין עושר. פון וועמען? — געוויינטליך, פון אידען. וואָרום אידען, זאָגט ער, זענען שוין געוואָהנט געוואָרען. אַזוי ווי, זאָגט ער, אַ איד דאַרף דאָוונען אַלע טאָג, אַזוי, זאָגט ער, וויים אַ איד, אַז אַ פּריץ דאַרף נעמען און אַ איד דאַרף געבען. סע שטעהט, זאָגט ער, ביי אונז געשריבען: „נתבעים למשכן ונותנים, נתבעים לעגל ונותנים"... און — זאָגט איהם ווייטער דער זיידע מיט'ן לשון פון פּסוק: — ה ח י ל ו ת ל ה ר א ו ת א ת ח ס ד ך ל ע ב ד ך — ביזטו שוין געווען אזוי גוט און האָסט מיך, זאָגט ער, אויסגעהערט ביז אַהער, וועסטו שוין בעווייזען דיין ענגור צו דיין קנעכט און אויסהערען מיך שוין ביז'ן סוף".

„הנה, זאָגט ער, זיי ווייסען, אַדוני קעניג, אַז נעמען, זאָגט ער, נעמט מען ביי דיר אין דער מלוכה אומעדום, פון הודו ביז כוש. נישט נעמען נעמט ניט ביי דיר נאָר אַ קאַליקע, וואָס האָט ניט קיין הענט... אוז אפילו דער, זאָגט ער, וואָס האָט שוין גאָר קיין הענט ניט, הייסט זיך אויך, זאָגט ער, מע זאָל איהם אַנידערלעגען אויפ'ן טיש. אוז ארבה, זאָגט ער, פּארקעהרט, ס'איז גאָר קיין עולה ניט. יעדער מענטש דאַרף לעבען. סע שטעהט ביי אונז, זאָגט ער, געשריבען „וחי אחיך עמך", מאכט רש"י: נעחאי סאבאקא נע ברעשע"...

— וואָס קוקט איהר זיך איבער? ביי אייך קומט עס אויס פּריקרע, אַ איד זאָל אזוי רעדען מיט אַ קייסער? איז ווי איהר ווילט אייך. איך בין דערביי ניט געשטאַנען — דאָס פּאַרשטעהט אַ מינדסט קינד. האָב איך דאָס אָבער געהערט דערצעהלען פון מיין טאָטען עליו השלום, אוז מיין טאָטע האָט דאָס געהערט פון זיין טאָטען. אוז איך פּאַרזיכער אייך, אז מיין טאָטע איז קיין ליגנער נישט געווען, אוז מיין זיידע אנשעל אודאי ניט... הקצור, דער זיידע האָט זיך גאָנץ פיין אפּגעזעגענט אוז איז אַוועק פון'ם מלך.

ער זאל עסעז אוז טרינקעז אוז זיך וואוי׳ל מאכעז. פרעגט איהם אויס בעת מעשה, ווער ער איז? אוז וואס איז זיין טהועבע? אוז צי האט ער פרנסה? אוז וואס מאכעז עפים די אידעלעך פוז זייז מדינה? אלסדינג וויל ער וויסעז, אוז די גאנצע צייט בסבר פנים יפות. ענטפערט איהם דער זיידע אנשעל, לאז זיך אייך דאכטעז. על ראשוז ראשוז ועל אחרוז אחרוז. אוז אז ס׳איז געקומעז צו דעם, וואס מאכעז עפים די אידעז. טראכט ער זיך: „אצינד איז א שעת־הכושר צו צוטרעטעז צום עצם ענין. אצינד וועל איך איהם זאגעז. יעבור עלי מה!"... אוז ער נעמט אוז לעגט אוועק פאר׳ז ארוז הגדול. לאז זיך אייך דאכטעז, א מענה־לשוז (דער זיידע אנשעל האט גע־קאנט!) — כך וכך, אדוני קעניג, אזוי איז די מעשה: „דיינע אידעז. זאגט ער, האבעז זיך ניט וואס צו באקלאגעז. נישט מעהר, זאגט ער, אויב דעם מלך איז גוט אויפ׳ז הארצעז אוז אויב איך האב גע־פוגעז לייטזעליגקייט אין די אויגעז פוז מיין האר אוז אויב, זאגט ער, מיין האר וועט ניט זיין אין גרימצארז אויך זיין קנעכט, וועל איך דיר, זאגט ער, זאגעז דעם גאנצעז אמת. הנה זיי וויסעז, אדוני קעניג, אז ביי דיר אין דער מדינה פיהרט זיך, ברוך השם, גאנץ נישקשה׳דיג, אוז די אידעז לעבעז מיט׳ז חסד פוג׳ם „קנעפעל". איז דאס קנעפעל, זאגט ער, א קנעפעל, איז מהכתיתי. אוז טאמער חלילה ניט — איז, זאגט ער, זעהר ביטער. אט איז ניט לאנג אראפגעקומעז צו אונז א קנעפעל, זאגט ער, איז ער א נקי־כפים׳ניק, קייעז מיר פוז איהם די ערד! ס׳איז נאך ביי דיר אין דער מלוכה אזעלכער, זאגט ער, קיין מאל ניט געווען, מע זאל אויספאהרעז די גאנצע מדינה לארכה ולרחבה. א קנעפעל א נקי־כפים׳ניק — דאס איז א מכה אשר לא כתובה בתורה!"... קוקט אויף איהם דער אדוז הגדול אוז רופט זיך אז צום זיידעז: „איך וועל דיר זאגעז דעם אמת — דו רעדסט עפים אזוי פאר־שטעלט, אז איך הויב ניט אז צו פארשטעהז, וואס הייסט עם ביי דיר א נקי־כפים׳ניק אוז וואס הייסט עם ביי דיר א „קנעפעל"?... רופט זיך אז דער זיידע: „נקי־כפים׳ניק הייסט א פריץ, וואס נעמט

הגדול געהט, ער געהט איהם נאָך. דערנאָך זעצט זיך דער אָדון אַוועק, בעט דעם זיידען אויך זיצען, זיצט ער. איז ער איהם מכבד מיט אַ ציגאַיער, ער זאָל רויכערען, רויכערט ער — לא קם ולא זע! דערווייל קומט אַריין „זי", די מלכה הייסט עס — רייך, איינגעטונקען אין זייד און אין סאַמעט, פון אויבען ביז אַראָפּ דימענטען און בר־ליאַנטען און די טהייערסטע שטיינער, וואָס שעמערירען אין די אויגען! און שען איז זי, ווי די מלכה שבא, אין איהר פּנים נישט אַריינצו־קוקען! דערזעהען אַ אידעל זיצט אויבען־אָן צעלעגט און רויכערט אַ פּאַפּיראָס, פאַרדריסט עס איהר מסתמא און זי קוקט אויפ׳ן אָדון הגדול מיט תרעומות, ווי איינער רעדט: „וואָס טהוט דאָ אָט דאָס אידעל?"... נאָר דער זיידע אַנשעל — ס׳זאָל איהם אָנהויבען צו אַהרען! אַ מענטש איז געוואָרען אַזאַ תקיף — וועמען האָרכט ער? רויכערט ער זיין ציגאַיער און קוקט נישט אפילו אין איהרע ד׳ אמות! זי אָבער לאָזט פון איהם קיין אויג ניט אַראָפּ, ממש דורס מיט׳ן קוק... פאַרשטעהט עס, אַפּנים, דער אָדון הגדול, אַז זי איז ניט צופריעדען מיט׳ן גאַסט, נאָר ער מאַכט זיך ניט וויסענדיג, טהוט אַ וואָרף אויף איהר מיט די אויגען און טהוט זיך אַ זאָג צו איהר אין גוטען מוט: „דושינקאַ, טשאַי" — מען זאָל דער־לאַנגען טיי, הייסט עס. שווייגט זי. זאָגט ער נאָך אַ מאָל: „דו־שינקאַ, טשאַי". שווייגט זי וויעדער. פוילט ער זיך ניט און טהוט אַ טופּ מיט׳ן פוס און אַ ברום אַרויס שוין׳ אויף דער העכסטער אַקטאַבע: „דושינקאַ, טשאַי!!..." האָבען אַלע פענסטער גענומען קלינגען! אַ קלייניגקייט? מורד במלכות!... און עס האָט ניט געדויערט אַזוי פיעל, ווי איך דערצעהל אייך, האָבען זיך אַ שאָט געגעבען אַטיוטאַנטען און גענעראַלען, און ס׳איז בעשאַפען געוואָ־רען אין איין כהרף עין, לאָז זיך אייך דאַכטען, אַ סאַמאָוואַר אַ זודיגער ווי אַ גזלן, און איינגעמאַכטסען אַלערליי מיט פרישע איי־ערבייגעל מעדני מלך, און טאַקי געקאָכטע אייער, ווייל מע ווייס דאָך אין צאַרסקי דוואָרעץ אויך, אַז אַיין עהרליכער איד וועט קיין אַנדער זאָך ניט עסען אַ חוץ „אייער". און דער מלך בעט איהם,

אהן דריידלעך און אהן קונצען, אניט, זאגט ער, וועט דיך קאסטען טייערער!"

נו, ווי פארשטעהט איהר, מיינע ליעבע אידען, וואס האט בשעת מעשה זיך געטראכט דער זיידע אנשעל עליו השלום? אודאי איז איהם פארקיהלט געוואָרען דער מאמעס מילך פון אזעלכע דבורים! נאר אזוי ווי דער זיידע אנשעל איז געווען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, איין אביר־לב, לא קם ולא זע, נעמט ער זיך אן מיט כח, לאז זיך אייך דאכטען, און רופט זיך אן צום אדון הגדול:

„אדוני, זאגט ער, קעניג! איך שווער דיר בהן שלי, אז איך מיין נישט דערביי קיין שום מיין, זאגט ער, מיט קיין שום אויבער־קעפלעך, און איך בין ווייט, זאגט ער, פון חכמות, פון אויבער־הסברות, דריידלעך און קונצען, און איך פארלאנג ניט, זאגט ער, פון מיין האר קיין שום טובות. נייערט, זאגט ער, דער כבוד איז ביי מיר ווערטה אינגאנצען, און די גרעסטע טובה וועט פאר מיר, זאגט ער, זיין דער זכות, וואס מיינע שפאקעס וועלען פון היינט אז שטעהן מיט די פערד פון מיין האר, און מיין האר וועט טהון רייטען אויף זיי"... אודאי איז דער אדון הגדול געווען געריהרט פון אזא מין געשפרעך, און ער האט שוין גענומען רעדען א סך ווייכער, איין אנדער לשון, מיט איין אנדער שפראך, מיט אנדערע דבורים — ס'איז גאר לא זו הדרך! און ער הויבט זיך אויף, דער מלך, ארויף אין פאלאץ אריין, און דער זיידע אנשעל גאך איהם, לא קם ולא זע — גלייך ווי גארנישט, נאר די קנעכלעך, לאז זיך אייך דאכטען, טרייסלען זיך איהם, און דאס הארץ — טיק־טאק! טיק־טאק! — ווי א זייגער. א ווערטעלע אויסצורעדען — בחצרות מלכים, אין צארסקי דוואָרעץ! אז אומעטום, וואו מע טהוט א וואָרף מיט איין אויג, איז נאר גאלד און נאר זילבער, און אלסדינג איז גע־שניצט פון סאמע עלפענביין. אויבען קרישטאל, אונטען מירמעל־שטיין, און ביי די זייטען ברושטין, עכטער ברושטין, וואס געהט אויף לולקע־ציבעקס און אנטיפקעס. דעם זיידען אנשעל האט זיך אזש דער קאפ פארדרעהט פון אזא עשרות, נאר ער האלט זיך! דער אדון

און ווי נאָר דער אדון הגדול האָט דערזעהן די שפּאַקעס, אַזוי האָט ער שוין ניט געקאָנט מעהר אָפּטרעטען פון די שפּאַקעס. אַ מין כח איז געלעגען אין די דאָזיגע שפּאַקעס! אַ שעה כסדר האָט ער זיך געשפּיעגעלט אין די שפּאַקעס, באַוויזען די שפּאַקעס לכל שריו ועבדיו — דעם גאַנצען הויף. הכלל, ער האָט זיך גאָר ניט געקאָנט זאט אָנקוקען אין די שפּאַקעס — ממש ותדבק נפשו!... און דער זיידע שטעהט אַלץ פון דער ווייטען און קוקט זיך צו און שווייגט. ער האָט באַלד דערקענט נאָכ'ן פּאטרעט ווער דאָס איז... נאָר גאָר־נישט, לא קם ולא זע, אַ בשר ודם גלייך מיט אַלע... דערנאָך געהט ער צו, דער אדון הגדול הייסט עס, גלייך צום זיידען, און ווי נאָר ער האָט אַ קוק געגעבען אויף איהם, איז איהם שוין פאַרקיהלט גע־וואָרען, דעם זיידען הייסט עס, אַלע געבליטען. און אַז ער האָט דערהערט זיין קול, אַ קול פון אַ לעמפּערט, איז איהם דורכגעלאָפען אַ פרעסטעל איבער'ן לייב. „וויפיעל ווילסטו פאַר די פערדלעך?" ענטפערט איהם דער זיידע, קוים־קוים וואָס ער רעדט, און פיהלט, אַז דאָס קול ציטערט איהם און אין מויל איז איהם טרוקען: „איך פאַרקויף ניט קיין פערד. נאָר אויב, זאָגט ער, דעם האַר זענען געפעלען די פערדלעך, און אויב איך האָב, זאָגט ער, געפונען לייט־זעליגקייט אין די אויגען פון מיין האַר, און מיין האַר וועט ניט זיין אויף מיר אין גרימצאָרן, לאָזען, זאָגט ער, אַריינגעפיהרט ווערען מיינע שפּאַקעס אין די שטאַלונגען פון מיין האַר — דאָרט, זאָגט ער, איז זייער אָרט"... מעהר האָט ער ניט געקאָנט אַרויסרעדען קיין וואָרט, מחמת דער אָדון הגדול האָט אויף איהם געגעבען אַ קוק, איז איהם פּרחה נשמתו געוואָרען! און ווער שמועסט, אַז דער אָדון הגדול איז צו איהם צוגעגאַנגען נאָך נעהענטער און געגעבען צו איהם אַ רעד מיט זיין געמבע, איז פון איהם שיער ניט געוואָ־רען, פונ'ם זיידען אַנשעל, אַ גל של עצמות. „הער זיך איין, זאָגט ער צום זיידען, אפשר ווילסטו פון מיר אַ טובה'לע? זאָלסטו, זאָגט ער, זאָגען בעסער גלייך, אָהן חכמות, אָהן אידישע אויבער־הסברות,

וואס וויל־סטו פאר די פערד־לעך?" — אקוראט ווי דער רבי האט נעזאגט! טהוט איהם א טיאכקע דאס הארץ, דעם זיידען הייסט עס, אוז ער ענטפערט איהם אפ, ווי דער רבי האט איהם אנגעזאגט: „איך האנדעל ניט מיט קיין פערד". קוקט איהם יענער אן מיט א בעזעז קוק: „ווי קומט צו דיר אזעלכע שפאקעס?" שווייגט ער שוין, דער זיידע, ווייסט ניט וואס צו ענטפערען, וואהרום וועגען דעם האט דער רבי ניט נעזאגט גארנישט... ווערד יענער נאך מעהר בעז אוז רופט זיך אן צו איהם: „אפשר האסטו זיי געגנב־עט?" ווערד דעם זיידען שוין גאר קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען, אוז ער טראכט זיך: „הלואי זאל זיך עס גוט אויסלאזען". נאר רעדען קאן ער נישט. ביז נאט האט איהם אריינגעגעבען א זינן, ער זאל א זאג טהון צום אטיוטאנט: „אדוני פריץ! די שפאקעס זענען מיינע שפאקעס. איך האב זיי געקויפט, זאגט ער, ביי א ציגיינער אויפ'ן יאריד. איך האב, זאגט ער, עדות, — א גאנצע שטאדט מיט אי־דען!"... ענטפערט איהם דער אטיוטאנט: „עדות האסטו? מע קען אייערע עדות"... אוז ער נעמט ווועדער א מאל פייפען אוז אבער א מאל באטראכטען די שפאקעס, אוז רופט זיך אן צום זיידען: „דו ווייסט? דעם מלך זענען געפעלען דיינע שפאקעס!.." רופט זיך אן צו איהם דער זיידע: „אין וואס איז די מניעה? אויב די שפאקעס זענען געפעלען דעם מלך, קאנען דאך מיינע שפאקעס ויין זיינע שפאקעס"...

ווי קומט דאס, דער זיידע זאל פאלען אויף אזא זאך — וואס פרעגט איהר? אז ס'איז באשערט, גיט דער אויבערשטער אריין א שכל, ובפרט אז ער איז געווען, ווי איך האב שוין געזאגט, א איד א חכם, האט ער פארשטאנען, אז דער רבי האט איהם אנגעזאגט שפאציערען פארביי דעם מלך'ס פאלאץ, איז מסתמא געווען דערביי א קוק, ווי איהר וועט עס באלד געוואוירע ווערען...

הקיצור המעשה, מע האט גענומען די שפאקעס אוז מע האט גאנץ פיין אריינגעפיהרט די שפאקעס איז הויף אריין, איז צארסקי דווארעץ הייסט עס, אוז געווייזען די שפאקעס פאר'ן אדון הגדול.

זיידע איז אויסער זיך פון די פערדלעך, האָט ער מסתמא פאַרבעטען אַזאַ מקח, אַז דעם זיידען איז געוואָרען נישט גוט, ממש עס איז איהם פינסטער געוואָרען איז די אויגען! נאָר ס'איז עפּיס אַ תירוץ? פּקוח־נפש — ראַטעווען אַ שטאָדט מיט מענטשען! אידען האָבען פאַרקויפט, פאַרזעצט דאָס לעצטע שבלעצטע! און מיין זיידע האָט גענומען דינגען זיך פאַר די שפּאַקעס, אַ רענדעל אַראָפּ, א רענדעל אַרויף — ער איז שוין, לאָז זיך אייך דאַכטען, פון די שפּאַקעס ניט אָפּגעטראָטען און האָט אַוועקגעקויפט די שפּאַקעס און גענומען די שפּאַקעס און איינגעשפּאַנט די שפּאַקעס אין אַ שענער קאַרעטע. און איז אַוועק מיט די שפּאַקעס גלייך אין יענעם מקום, אַקוראַט ווי דער רבי האָט אָנגעזאָגט, נישט געלאָזט פאַלען אַ האָר. און אַז ער איז געקומען מיט די שפּאַקעס אין יענעם מקום אַריין, — דאָס איז שוין געווען ראש חודש אלול — האָט ער אויסגערוהט זיך דריי טעג מיט דריי נעכט, און גענומען דערנאָך שפּאַציערען מיט די שפּאַקעס אַלע אין דער פריה תיכף ומיד נאָכ'ן דאַוונען און אויף דער נאַכט, בין מנחה למעריב, און פּאַוואָלי, נישט געחאַפּט, טריט ביי טריט, דריי מאָל הין און צוריק, פאַרביי דעם פּאַלאַץ פונ'ם מלכות — אַלסדינג, ווי דער רבי האָט געהייסען, ניט געמינערט א האָר.

הקיצור המעשה, ער פאָהרט, לאָזט זיך אייך דאַכטען, אַ טאָג, ער פאָהרט צוויי, ער פאָהרט דריי — גאָרנישט מיט גאָרנישט! ער הייבט שוין אָן אַריינפאַלען אַביסעל אין אַ מרה־שחורה: וואָס וועט זיין דער תכלית? נאָר צופיעל מהרהר זיין טאָר מען אויך נישט. אַז דער רבי זאָגט, איז מסתמא ניט אומזיסט. און כך הוה: איינ־מאָל, שפּאַציערענדיג אַזוי פאַרביי דעם מלך'ס פּאַלאַץ מיט די שפּאַ־קעס, דערזעהט ער, ווי עס קומט איהם אַקעגען פון דוואָרעץ אַרויס עפּיס אַ גרויס „קנעפּעל", אַפּנים, אַיין אַטיוטאַנט פון די אַטיו־טאַנטען, און שטעלט איהם אָפּעט און פייפט עפּיס מאָדנע איהם גלייך אין פּנים אַריין, און באַטראַכט די שפּאַקעס, ווי אַ רעכטער מביז, פון אַלע זייטען, און טהוט איהם אַ פרעג: „הער נאָר, דו,

אהיים, זאגט ער, זאלסטו אפוואַרטען ביז'ן גרויסען יאָריד, אוו זאלסט אַרויסגעהן, זאגט ער, אויפ'ן יאָריד אוו זאלסט קויפען א פאר סוסים, אבער מן המובחר, פון די בעסטע הייסט עס! שפאקעס זאלען זיי זיין! אוו זיי זאלען זיין, זאגט ער, ביידע גלייך, ווי א צווילינג, ווי איין מאמע האט זיי געהאט, עס טאר ניט זיין קיין פלעק אויף זיי, קיין שפרינקעלע. אוו דו זאלסט, זאגט ער, נעמען ד' שפאקעס אוו זאלט זיי איינשפאנען, זאגט ער, אין א קארעטע, אין א שענער קארעטע, וואס שענער איז בעסער, אוו דו זאלסט אוועק־פאהרען מיט זיי, זאגט ער, אין יענעם מקום אריין, וואו דער אדון הגדול זיצט... מיט א „פ" הויבט זיך אן יענע שטאדט... אוו אז דו וועסט קומען, זאגט ער, אין יענעם מקום, זאלסטו דעם ערשטען טאג, זאגט ער, אפרוהען, דעם אנדערען טאג אפרוהען, אוו דעם דריטען טאג, זאגט ער, אויך אפרוהען, אוו אז דו וועסט זיך אפרו־הען, זאלסטו, זאגט ער, נאכדעם אין דער פריה, באלד נאכ'ן דאוונען, אוו פארנאכט, בין מנחה למעריב, מאבען א שפאציער מיט די שפא־קעס פאר'ן פאלאץ פונ'ם מלכות, אוו זיצען זאלסטו אין דער קארעטע ווי א שררה, וואס פאהרט זיך דורך גלאט אזוי לשם פארגעניגען... והיה — אוו ס'וועט זיין, זאגט ער, אז מע וועט דיך אפשטעלען אוו פרעגען: „וואס ווילסטו פאר די פערדלעך?" זאלסטו זאגען: „איך האנדעל ניט מיט קיין פערד"... אוו פאהר, זאגט ער, בשלום אהיים, וה', זאגט ער, יצליח דרכך"...

אוו כך הוה. ס'איז געקומען די צייט פונ'ם גרויסען יאריד, ווי דער רבי האט פאראויסגעזאגט, איז דער זיידע ארויס אויפ'ן יאריד, דערזעהט ער א ציגיינער מיט א פאר שפאקעס, אבער שפא־קעס אשר לא שפאקו אבותינו! קיין גרויסער מבין אויף פערד איז מיין זיידע נישט געווען, נאר זייער אויסזעהען — איינס אין איינס, ווי איין מאמע האט זיי געהאט, אוו אהן א פלעק — אלסדינג, ווי דער רבי האט געזאגט! דערזעהען די פערדלעך, איז שוין דער זיי־דע, לאז זיך אייך דאכטעו, פון זיי ניט אפגעטרעטען. ער איז צוגעזאַ־טען געווארען! דער ציגיינער, אפנים, האט פארשטאנען, אז דער

אוז מיין זיידע אנשעל איז געווען, לאז זיך אייך דאכטען, א איד א נגיד אוז א מיוחס, אוז דעם רבינ׳ס א חסיד, אוז א גבאי אין שוהל, אוז א תקיף ביי נאטשאלסטוועז. אז מע שמועסט כל־וזך! „גוואלד, רב אנשעל, ראטעוועט א שטאדט! ניט עפים איין עצה!" הערט זיי אוים דער זיידע אוז מאכט צו זיי: „וואס קאן איך אייך, קינדערלעך, העלפען? סיידען איכ׳ל מיך אראפחאפען צום רבי׳ן זאל לעבען, אוז וואס ער זאל לעבען וועט זאגען, דאס וועלען מיר טהון". אוז אומר ועושה — דער זיידע האט פיינט געהאט לאנגע מחזקות. פויל־ען זיך איז ביי איהם ניט געווען, אוז אין הוצאות איז אויך ניט געווען קיין מניעה — א שטאדט קאן אויס־טראגען. עס האלט ביי צרכי צבור, מע דארף ראטעווען א שטאדט, איז עפים פארהאן תירוצים?... אוז ער האט זיך אויפגעזעצט, דער זיידע אנשעל הייסט עם, זומער איז דאס געווען, אין די רעכטע היצען, האט זיך אפגעזעגענט מיט דער גאנצער שטאדט אוז איז אוועק גלייך צום רבי׳ן. געקומען צום רבי׳ן, הויבט ער איהם אן צו דערצעהלען א מעשה: איין אומגליק, איין ערל א נקי־כפים׳ניק, וואס נעמט ניט. טהוט דער רבי א קוק אויף איהם מיט איין אויג אוז א מאך מיט דער האנט, ווי איינער רעדט: מע דארף ניט רע־דען ווייטער, ער וויסט שוין. פוז וואנען וויסט ער? — דאס פרעגט א נארר. זיי וויסען שוין!... וואונדערט זיך דער זיידע, נאר ער שווייגט אוז וואכט וואס וועט זיין וויטער? אין א מינוט ארום רופט זיך אן דער רבי: לשנה טובה תכתבו ותחתמו!... וואונדערט זיך דער זיידע נאך מעהר: וואס פאר א סמיכות־הפרשה? ס׳איז נאך אין רעכטען זומער, נאך וויט צו ראש־השנה, ווי קומט עם איצטער צו „לשנה טובה"?... נאר פרעגען דעם רבי׳ן קשיות פרעגט מען ניט. וואכט ער. אוז שוין פאר׳ן אפגעזעגענען זיך רופט זיך אן דער רבי צום זיידען מיט א זיפץ: הער זשע אויס, אנשעל (זיי זאגען דאך אלעמען „דו"). נעם אוז פאהר, זאגט ער, אהיים בשלום אוז זאלסט זאגען דער שטאדט, זאגט ער, אז איך האב זיי געזאגט „לשנה טובה תכתבו ותחתמו". אוז אז דו וועסט קומען

אינ׳ם זכות און מיט׳ן חסד פונ׳ם אדון הקטן, פונ׳ם „קנעפּעל״, דאם הייסט, דורך דעם, וואס דאם „קנעפּעל״ פלעגט נעמען אויף דער יד, און דערצו נאך פארזוכען די דגים ערב שבת מיט א גלעזל יי״ש, האבען אידען געקאנט דערווייל׳ע אטעמען פראנק און פריי, האנדל׳ען און וואנדל׳ען און לעבען ווי גאט איז אדעם.

ויהי היום — און וואו א ויהי איז דאך א צרה — טרעפט זיך א מעשה: וימת פרעה מלך מצרים — לעגט זיך אוועקעט דאם „קנעפּעל״ און מאכט א שטארב, ויקם מלך חדש — און עס קומט אראפּ צו אונז אין שטאדט א ניי „קנעפּעל״, א המן, א רשע, אשר לא ידע את יוסף — וואס נעמט נישט, חאטש געב איהם א קרענק! חאט מען איהם געפרובט נתנ׳ען א גרעסערע מטבע — ער נעמט ניט! גאר א גרויסע מטבע — ער נעמט ניט! געוואלט איהם מכבד זיין מיט דגים — ער געהט ניט! א שמועם געגעבען פון א גוט ביסעל משקה — ער טרינקט ניט! אז מע שמועסט א „נקי־כפּים׳ניק״, איז דאך ניט שיך! און טאמער בעט מען איהם מיט רחמים — טופעט ער מיט די פים, טרייבט ארוים און טהוט דערנאכדעם מעשים אשר לא יעשו: א פראטאקאל נאך א פראטאקאל, א שטראף נאך א שטראף. אידען לאזט ער ניט האנדל׳ען. מל׳מדים לאזט ער ניט קנעל׳ען. און דערזעהט ער א יונג ווייבעל׳ — רייסט ער איהר אראפּ דעם פּאריק. א יונגען מאן — שערט ער איהם אפּ א פּאה. „אזוי, זאגט ער, טהוט דער אדון הגדול אויך״... און קוועלט, טרייסעל׳ט זיך פון זיין אייגענער חכמה, וועדר צעשמאל׳צען פאר געל׳עכטער!... פערדריסט דאך עס, און סע ברענט. נאר מען קאן גארנישט מאכען. וואס טהוען אידען? דאס, וואס אל׳ע מאל׳: ויאנחו בני ישראל — אידען זיפצען נעבאך שטיל׳ערהייד און מע מאכט איין אסיפה אוף נאך איין אסיפה, הבה נתחכמה — לאמיר עפּים צוטראכטען, ווי אזוי וועדר מען פּטור פונ׳ם דאזיגען המן ימח שמו? איז געבל׳יבען, מע זאל׳ געהן צו מיין זיידען רב אנשעל׳ על׳יו השלום. אזוי טאקי האט ער געהייסען, דער זיידע מיינער, און דאם בין איך טאקי נאך איהם א נאמען.

לשנה טובה

— נעמען, לאז זיך אייך דאכטען, נעמען אלע ביי אונז, ביז'ן אדון הגדול! און אפילו דער אדון הגדול אליין בכבודו ובעצמו, ס'זאל אייך צו קיין שאנדע ניט זיין, נעמט אויף, אז מע גיט איהם... וואם? איהר גלויבט ניט? איהר לאכט? לאכט געזונטערהייד!... שוין? איהר'ט זיך שוין אויסגעלאכט? אציגנד רוקט אייך קאכשט צענויה, מיינע ליעבע אידען, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה כון פארצייטען. די מעשה האט זיך געטראפען ניט מעהר און ניט וועניגער ווי מיט מיין זיידען, עליו השלום, אין יענער גוטער צייט, בעת מלך איז געווען דער ערשטער ניק... וואם ווינקט איהר צו מיר? וואם'ט איהר זיך דערשראקען? איהר האט מורא, אז די ערלים, וואם זיצען מיט אונז אין וואגאן, וועלען פארשטעהן וואם מע דבר'ט? א מכה וועלען זיי ביי מיר פארשטעהן! איכ'ל רעדען פארשטעלט, און דארט, וואו מע באדארף, — נאר אויף לשון־קודש — אבי איהר זאלט נאר הערען מיט קאפ און ניט האבען א טבע איבערשלאגען יענעם אין מיטען.

בקיצור, ויהי בימי אחשורוש — דאם איז געווען, לאז זיך אייך דאכטען, אין דער צייט, וועו ס'האט געווען אלטיגט א ו נ ז ע ר ר ע נ ם עלטער־זיידע, נאך וועמען א ו נ ז ע ר ע ר איז א נאמען, זער זכות מעג איהם ביישטעהן אויף יענער וועלט און אקעגען קומען דארט, פאר די טובות, וואם אונזערע אחינו בני ישראל האבען פון איהם געהאט דורך זיינע גזירות טובות ישועות ונחמות — אמן. א לאנגע צייט האבען אונזערע זיידעם, און דער־נאך אונזערע טאטעם, נישט געקאנט פארגעסען דעם דאזיגען אדון הגדול, האבען זיך געאכעט פונ'ם שלאף און דערמאנט איהם אלע מאל צום גוטען — אזוי גוט איז זיי געווען! דאם נאנצע לעבען איז געהאנגען ביי איטליכען אויפ'ן שפיץ נאז, און געלעבט האט מען נאר

לשנה טובה

אַ מעשה פון פאַרצייטען, דערצעהלט פון אַ
איד אַ חסיד פאַר אַ סך אידען, פאַהרענדיג
אין וואַגאָן, און איבערדערצעהלט מיט זיין
לשון.

געשריבען אין יאָהרען 1913 — 1915

אַ גאַנצע פּותיקא ערב יום כפּור אויף צו באַהאַלטען, און איהר זענט יאַקבי דערביי געווען עדות!..."

האָבען זיך די בעלי־בתים איבערגעקוקט צווישען זיך, ווי איי־נער רעדט: „אַט דאָ וועט מען עס אָפּלעקען אַ ביינדעל!" אַ קליי־ניגקייט, אַזאַ פּותיקא! דער יצר־הרע פון געלד! און זיי זענען אָנגעפּאַלען אויפ'ן אידען: „אי־פע! ווי שעמט איהר אייך ניט אין אייער ווייטען האַלז אַריין אויסטראַכטען אויף אונזער רב אַזאַ מיאוסען בלבול?!..."

דערזעהן אַזאַ מעשה, האָט דער איך אָפּגעלאָזט הענד און פּיס — עס האָט איהם אַ נעם געגעבען דער קראַם, ניט פאַר אייך געדאַכט — אָט־אָט חלש'ט ער! האָט זיך אויפגעהויבען דער רב, צוגעגאַנגען צום קאַסטען, אַרויסגענומען די פעטשיילע מיט געלד און אונטערגעטראָגען דעם אידען:

— גאָט איז מיט אייך! נאָט! אָט איז אַייער געלט! נעמט עס אייך אָפּ און צעהלט עס נאָר אַקאָרשט איבער, ווי עס געהר צו זיין, פאַר די דאָזיגע אידען אין די אויגען. די חתימה, ווי איהר זעהט, איז ניט געריהרט, דער טריוואַכס גאַנץ, אַלץ ווי עס דאַרף צו זיין!

אַ נייע נשמה האָט מען נעבאַך אין דעם אידען אַריינגעזעצט. די הענד האָבען איהם אַזש געציטערט, און טרערען האָבען זיך איהם געשטעלט אין די אויגען.

— צו וואָס האָט אייך געטויגט, רבי, נעמען אַ אידען און טרייבען מיט איהם לצנות? אַזאַ לצנות?!...

— כ'האָב אייך נאָר געוואָלט באַווייזען — ווער אונזע־רע שענע בעלי־בתים זענען...

געקומען מכח דער פּוּתיקא"... „וואָסער פּוּתיקא?" „די מַמתקים"... „וואָסערע מַמתקים?" „איך בין געקומען נאָכ'ן געלט"... „וואָסער געלט?" „מיין געלט... דאָס הייסט, ניט מיינס, פריהער גאָט'ס, דערנאָכדעם פרעמדס... איך האָב עס אייך געגעבען באַהאַלטען"... „א י ך ה א ָ ב ט מ י ר געגעבען באַהאַלטען געלט?... ווען?"...

צעלאָכט זיך דער איד, מיינט, אז דער רב טרייבט מיט איהם קאָטאָווּעס. פרעגט איהם דער רב: „וואָס איז דער געלעכטער?" זאגט ער: „דאָס ערשטע מאָל זעה איך א רב א ליץ"... געפּינט זיך שוין דער רב בעלעָדיגט. קיינער האָט איהם נאָך ביז אַהער, זאגט ער, ניט געקרוינט מיט'ן נאָמען ליץ. „זאגט, רב איד, וואָס דארפט איהר?"

דערהערט אזעלכע דבורים, האָט דעם אידען א קלאַפּ געגעבען, ניט פאַר אייך געדאָכט, אט־א־דא, אונטער'ן לעפעלע. „סטייטש, רבי, אין גאָטעס ווילען! איהר ווילט קוילען א אידען? איך האָב דאָך אייך אַפּגענעבען אינגאַנצען מיין געלט, ניט מיינס, פריהער גאָט'ס, דערנאָכדעם פרעמדס! א סימן — איהר האָט עס, זאגט ער, איינגעוויקעלט אין פעטשייקע, פאַר'חתם'עט מיט טרי־וואָכס, פארשלאָסען ביי דער רביצין אין קאַסטען, און די שליסע־לעך באַהאַלטען אויף איין אָרט, וואָס קיין בן־אדם זאל ניט וויסען... און נאָך א בעסערער סימן: עס זענען, זאגט ער, דערביי געווען עדות, די פיינסטע בעלי־בתים פון שטאָדט!..." און ער פוילט זיך ניט. דער איד, און רעבענט אויס די בעלי־בתים ביי די נעמען. און אַליין בעשלאָסט איהם א קאַלטער שוויים, און עס נעמען איהם אנגסטעו, בעט א גלאָז וואָסער.

און נישט לאַנג געטראָכט, נעמט דער רב און שיקט אַוועק דעם שמש צו די אויסגערעכענטע פּני, די שבעה טובי העיר, די סאָמע פיינסטע בעלי־בתים פון שטאָדט. יענע קומען צו לויפען: „וואָס איז געשעהן?" „איין אומגליק! א בלבול! א פּריטשע־פע א איד! ער טענה'ט, אז ער האָט מיר יאָקבי איבערגעגעבען

דערזעהן אזא סומע געלד, רופט זיך אפ צו איהם דער רב: „האט קיין פאראיבעל ניט, איהר קענט מיך ניט, איהר ווייסט מיך ניט“... „וואס הייסט, איך קען אייך ניט? איהר קענט דאך עפים א רב!“... „גוט, איך בין א רב, איך קען אבער א י י ך ניט. ו ו ע ר א י ה ר זענט און ו ו א ס א י ה ר זענט“... אהין־אהער, זיי דינגען זיך. ער איהם: „איהר זענט א רב!“ דער רב צו איהם: „איך קען אייך ניט“. און דא דער טאג שטעהט ניט. ערב יום כפור! ס'איז געבליבען, אז דער רב נעמט צו ביי איהם דאס געלד; נאר וואס דען? — פאר עדות. וויר זאלען זיין די עדות? קיין אבי־ווען קאן מען דאך נישט פערטרויען. שיקט דער רב רופען צו זיך די פני, די שבעה טובי העיר, די סאמע נגיד'ישע און פיינע בעלי־בתים פון שטאדט, און דערצעהלט זיי: „אזוי און אזוי איז די מעשה. אט דער איה, זאגט ער, האט געלט, א היבשע פותיקא, ניט זיינס, פריהער גאט'ס, דערנאך פרעמדס. וויל ער עם מיר, זאגט ער, געבען באהאלטען ביז איבער יום־כפור. על כן זייט איהר, זאגט ער, עדות, וויפיעל ער האט מיר איבערגענעבען געלט, בכדי ס'זאל ניט ארויסקומען, זאגט ער, דערנאכדעם קיין שום, איהר פארשטעהט?“... און דער רב האט זיך מטריח געווען, איבערגעצעהלט פאר די בעלי־בתים אין די אויגען דריי מאל די פותיקא, איינגעוויקעלט אין א פעטשייל, פער'חתמ'עט די פעטשייל מיט טריו־אכט, צוגעלעגט די חתימה: „הרב זמו''צ'', בעווייזען די בעלי־בתים: „נאט, זעהט, אט דא האט איהר מיין חתימה, און געדענקט זשע, אז איהר זענט עדות!“... די פעטשייל מיט'ן געלד האט דער רב איבערגענעבען דער רביצין, זי זאל דאס פערשליסען אין קאסטען, און די שליסעלעך זאל זי בעהאלטען אין איין ארט, וואס קיין בן־אדם זאל ניט ווייסען... און מען איז אוועק אין שוהל ארייין און מע האט גאנץ פיין געדאווענט און געפאסט, און איבערגעלעבט דעם יום־כפור, געקומען פון שוהל, אפגעפאסט זיך, מע טהוט א קוק — אהא! ער איז דא! דער איה, דער סוחר, הייסט עם. „א גוטע וואך“. „א גוט יאהר. זיצט. וואס'ט איהר זאגען?“ „גארנישט. איך בין

אפשר וואָלט איהר געווען, זאָג איך, אַזוי פריינדליך אויסהערען אויך פון מיר אַ מעשה, און אויך מיט אַ רב, נאָר אַ סך אַ קירצערע, ווי אייער מעשה?

און גאָרנישט געוואַרט אויף זייער יאָ אָדער ניין, בין איך צוגעטרעטען גלייך צום עסק, און טאַקי גאָר אין קורצען.

— דאָס איז געווען — אַזוי האָב איך אָנגעהויבען מיין מעשה — גאָרנישט לאַנג, און דוקא אין אַ גרויסער שטאָדט, ערב יום כפור האָט זיך עס געטראָפען. פאַלט אַראָפּ ווי פונ'ם הימעל אַ איד אַ סוחר, אַיין אורח, אַ רייזענדער, וואָס פאָהרט אַרום איבער דער וועלט, פערקויפט סחורה און נעמט געלד, האַלט זיך מיט ביידע הענד ביי די זייטען, שפּאַציערט ארום איבער'ן שוהלהויף, אויף דער אידישער גאַס, און פרעגט זיך שטאַרק נאָך אויפ'ן רב, וואו זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס בעדאַרפט איהר צום רב? — „וואָס איז אייער עסק?" איינעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען: וואו זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס דאַרפט איהר דעם רב? — „וואָס איז אייער עסק?"... אַהין־אַהער, ער האָט זיך דערפרעגט, וואו דער רב וואוינט. אַריינגעקומען צום רב, האַלט ער זיך נאָך אַלץ מיט ביידע הענד ביי די זייטען, רופט אָפּ דעם רב אויף אַ סוד, פערשליסט זיך מיט איהם בעזונדער אין אַ חדר: „רבי! אַזוי און אַזוי איז די מעשה. איך בין אַ איד אַ רייזענדער און פיהר מיט זיך געלט, אַ היבשע פּותיקא. נישט חלילה מיינס; פריהער גאָט'ס, דער־נאָך פרעמדס. ס'איז ערב יום כפור; האַלטען ביי זיך קאָן איך עס ניט; איבערלאָזען עס אויף דער סטאַנציע האָב איך מורא — אַזאַ פּותיקא! טהוט מיר אַ טובה, נאַט עס אייך, באַהאַלט דאָס ביי זיך אין קאַסטען ביז, אם ירצה השם, מאָרגען אויף דער נאַכט נאָך יום כפור..."

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט דער סוחר, בינדט אויף דעם זשילעט, און ציהט אַרויס איין פּעקעל נאָכ'ן אַנדערען די שענע אַסיגנאַציעס, ניט פאַר אייך געדאַכט, די אמת'ע רויטע קנאַקע־דיגע הונדערטערס!

— אַרויסגעהאַפּט זיך פּונ׳ם רב, ווי פּון אַ שוויץ־באָד, נעמט דער איד אַרויס דעם טייסטער, האַפּט אַרויס פּון דאַרטען אַ פּופּציגער (צוויי כּף־הא׳ערם), טהוט מיר אַ שמיין אין פּנים אַריין, איך זאָל איהם געבען אויסגאָבן. זאָג איך צו איהם: „וואָסער אויסגאָב?“ זאָגט ער: „נאָך די עטלעכע און דרייסיג, וואָס קומט אייך על פּי חשבון“. זאָג איך: „וואָסער חשבון? וואָסערע עטלעכע און דרייסיג? וואָס מיינט איהר, זאָג איך, איך בין טאַקי אַ פּעלד־גזלן? צי אַ משוגע׳נער? וואָס הייסט, איך וועל ביי אייך נעמען געלט? איך חאַפּ אָן, זאָג איך, אַ אידען אויפּ׳ן וואָקזאָל, אַ ווילד־פרעמדען, איך קען איהם ניט, איך ווייס איהם ניט, נעם אַוועק ביי איהם דעם טשעמאדאן פּון די הענט און פּארשלעפּ איהם, זאָג איך, מיט גע־וואַלד צו מיר אויף אַ ברית, און פּארברענג, זאָג איך, מיט איהם אַ שבת, אויף אַלע אידען געזאָגט געוואָרען — וועל איך געהן, זאָג איך, מחמת דערימאַך, און וועל ביי איהם נעמען געלט פּאר דער טובה, וואָס ער האָט מיר געטהאָן, און פּאר׳ן תענוג, וואָס איך האָב פּון איהם געהאט?“... קוקט ער מיך שוין אָן טאַקי מיט איין אמת ווי אַ משוגע׳נעם און מאַכט צו מיר: „וואָס זשע האָט איהר גע־דרעהט אַ מח? און וואָס האָט איהר מיך געשלעפּט צום רב?“ „אַ מאַדנער איד, זאָג איך, איהר זענט! איך האָב עס געטהאָן, זאָג איך, ניט פּאר קיין זאַך, נאָר מחמת דערימאַך, וואָס איך האָב גע־וואָלט, זאָג איך, איהר זאָלט זעהן, ו ו א ס פּ א ר א ח כ ם א ר ב מ י ר ה א ב ע ן — און מעהר גארנישט...“

* * *

דערצעהלט די מעשה, האָט זיך מיין בעל־דבר, רב נחמן לקח, גאַנץ פיין אויפגעהויבען, און די איבעריגע דריי שותפים נאָך איהם, געגומען פּארשפּילען זיך די קאַפּאָטעס. שון גרייט אַוועקצוגעהן. האָב איך מיך ניט געפּוילט, דערלאַנגט זיי נאָך צן פּאַפּיראָסען און אַנגערופען זיך צום דערצעהלער:

— האָט איהר מיר דערצעהלט, זאָג איך, א מעשה מיט א רב.

דורכגעלאָזט קיין זאַך. און געהט און דערלאַנגט דעם רב דעם חשבון, ווּאָס איהּ האָב איהם געגעבען. האָט איהם דער רב אויס־געהערט דוקא מיט קאָפֿ און ביז'ן רעכטען סוף. און אַז דער איד האָט געענדיגט, רופט זיהּ אָן דער רב: „האָבען מיר אויסגעהערט, הייסט עס, איין צד. אַצינד, זאָגט ער, וועלען מיר הערען דעם אַנדערען צד. וואָס האָט איהר דערויהּ צו זאָגען?" רופֿ איהּ זיהּ אָן צום רב: „איהּ פֿון מיין זייט האָב גאָרנישט צו צולעגען, מחמת דערימאַהּ, זאָג איהּ, וואָס אַלסדינג, וואָס דער איד האָט איהּ דאָ דערצעהלט, איז כשר וישר, לויטער אמת. נאָר וואָס דעו, זאָג איהּ, איין זאַהּ לאָז ער אייהּ, זאָג איהּ, זאָגען אויהּ זיין אידישקייט: וועו און וואָסער אַ טאָג איז ער געקומעו, און וואו האָט ער געהאַלטען שבת, און צי האָט ער געגעסעו פיש און געטרונקעו וויין מיט ביער מיט קאָניאַק מיט ווישניק, און צי האָט ער געלויבט דעם וואָלכישעו באָרשט מיט מילכיגע קרעפֿלעהּ, וואָס מיין ווייב האָט געמאַכט?" וועדר דאָהּ מסתמא מיין איד נאָהּ מעהר אויפגעקאָכט, שמיצט זיהּ און וואַרפט זיהּ, ממש ער באָקומט אָפּאָפֿלעקציע! בעט איהם דער רב, ער זאָל זיהּ אזוי ניט קאָכעו און ניט זיין אין כעס, מחמת דערימאַהּ, וואָס כעס איז עבודה זרה, און ער פרעגט איהם איבער נאָהּ אַ מאָל וועגעו די פיש מיט'ן באָרשט מיט די קרעפֿלעהּ, און צי ס'איז אמת, אַז ער האָט געטרונקעו אי וויין, אי ביער, אי קאָניאָק, אי וויישניק? דערנאָהּ טהוט ער אָן די שפּאָקולעו, דער רב, הייסט דאָס, קוקט איבער דעם חשבון פון אויבעו ביו אַראָפּ, פיהרט אונטער די אונטערשטע שורה — סע שטימט: עטליכע און דרייסיג רובל מיט קאָפּיקעס. דערנאָהּ ציהט ער אויס אונז די פעטשיילע, מיר זאָלעו, הייסט עס, מקבל קנין זיין, אַז מיר וועלעו מקיים פסק זיין, און דער רב האָט אַרויסגעגעבעו זיין פסק אין קורצע ווערטער: אַז דער איד באָדארף מיר באַצאָהלעו כפי החשבון די עטליכע און דרייסיג רובל מיט קאָפּיקעס, און הוצאות פאַר דער נסיעה אַהער און אַהיו, און פסק־געלט דעם רב — דאָס זאָל זיין לחצאין, אויהּ דער האַלב הייסט עס. חלק כחלק.

דרייסיג קאַרבען מיט קאַפּיקעס — איך געדענק שוין ניט אַקוראַט...

— דערזעהן דעם חשבון, איז מיין איד געוואָרען געל און גרין, די הענט האָבען איהם געציטערט און די אויגען זענען איהם שיער פון קאָפּ ניט אַרויס, און ער האָט גענומען שרייען נאָך מיט גרע־סערע קולות און גוואַלדען: „וואו איז ער עס אַריינגעפאַלען? צווי־שען פעלד־גזלנים? גאָר קיין מענטשען ניט פאַרהאַנען? קיין גאָט נישטאָ?" רוף איך מיך אָן צו איהם: „שאַט, ווייסט איהר וואָס, רב איד? וואָס דאַרפט איהר שרייען? זיך אָפּעסען דאָס האַרץ? אַמעהר לאָמיר זיך דורכפאָהרען, זאָג איך, אין שטעדטעל אַריין, ס'איז ניט ווייט פון דאַנען, מחמת דערימאַך דאָרט איז דאָ מענ־טשען, דאָרט איז דאָ אַ רב, לאָמיר פרעגען דעם רב, וואָס דער רב וועט זאָגען, אַזוי וועט זיין". דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, איז דעם אידען געוואָרען אַביסעל גרינגער אויף דער נשמה. און וואָס אַהרט אייך — מיר האָבען געדונגען אַ פוהרעל און האָבען אויפגעזעצט זיך און אַוועק אין צווייען אין שטעדטעל אַריין, און גלייך צום רב.

— געקומען צום רב, טרעפען מיר איהם אַקוראַט נאָכ'ן דאַוונען, ווי ער לעגט צענויף טלית ותפילין. שלום עליכם, עליכם שלום. וואָס'ט איהר זאָגען? חאַפּט זיך אַרויס מיין איד מיט אַ פייער און הויבט אָן צו דערצעהלען די גאַנצע מעשה פון „א" ביז „ת", ווי אַזוי ער איז געפאָהרען פאַרביי אונזער סטאַנציע, ווי אַזוי ער האָט זיך אַראָפּגעחאַפּט מיט'ן טשעמאָדאַן אויפ'ן וואָקזאַל עפּיס נעמען אין מויל אַריין, אַפילו גאָרניט אין זינען געהאַט קיין ברית. פליהט אונטער אָט דער איד (ווייזט אָן אויף מיר) און פאַלט צו מיט תחנונים, מחמת דערימאַך אַזוי ווי ביי איהם איז היינט אַ ברית און עס פעהלט איהם אַ צעהנטער צו אַ מנין, על כן האָט גאָט אַליין אַזוי געפיהרט! און דערנאָך ווי אַזוי איך האָב אַרויסגעריסען ביי איהם דעם טשעמאָדאַן פון די הענט, דערנאָך ווי אַזוי ער איז געקומען אויפ'ן ברית און געוואָלט פאָהרען ווייטער, האָב איך איהם פאַרהאַלטען אויף שבת און אויף שבת־צו־נאַכטס און אויף זונטאג שלישי למילה און אויף מילכיגע קרעפּלעך — הקיצור, ער האָט ניט

פֿייער: „באַצאָהלען? פֿאַר וואָס באַצאָהלען?" „וואָס הייסט, זאָג איך, פֿאַר וואָס? פֿאַר אַלסדינג: פֿאַר עסען, זאָג איך, פֿאַר טרינ־קען, פֿאַר סטאַנציע". וועדר ער שוין וויים, ניט רויט, און מאַכט צו מיר: „איך פֿארשטעה אייך ניט, זאָגט ער: איהר האָט מיך פֿארבעטען צו זיך, זאָגט ער, אויפֿן ברית, איבערגעאַפֿט אויף דער באַהן, ארויסגעריסען ביי מיר דעם טשעמאַדאַן פון די הענט, צו־געזאָגט עולם־הבא..." שלאָג איך איהם איבער און מאַך צו איהם: „אמת, אַלסדינג אמת; נאָר וואָס געהט זיך דאָס אַן צו דעם? דאָס. זאָג איך, וואָס איהר זענט געווען ביי מיר אויפֿן ברית, האָט איהר פֿארדיענט אַ מצוה. אבער עסען און טרינקען און סטאַנציע — דאָס בין איך דאָך ניט מחויב, זאָג איך. אייך צו געבען אומזיסט! מחמת דערימאַך איהר זענט דאָך, זאָג איך. א איד א סוחר און פֿארשטעהט. זאָג איך, אַליין גאַנץ גוט. אַז פֿיש קאָסט געלט, און ווייַן האָט איהר געטרונקען דעם בעסטען, און ביער אויך, און ווישניק אויך, און דעם צימעס מיט די קוגלעך מיט'ן בארשט האָט איהר, דאָנקען גאָט. געלויבט אין טאָג אַריין, געלעקט די פינגער. און די קרעפֿלעך, זאָג איך, מיט קעז האָבען אייך אויך גוט געשמעקט. לאָז אייך, זאָג איך, וואויל באקומען. איך פֿארגיז אייך מיט'ן גאַנצען הארצען. איהר וועט דאָך אבער ניט פֿארלאַנגען, זאָג איך, אַז מחמת דערימאַך וואָס איהר האָט פֿארדיענט, זאָג איך, א מצוה און געהאָט הנאה. זאל א איד צו אייך דערלעגען אי טרחה, אי געלט!" מייַן אידען נעבאַך, זעה איך, האָט באַשלאָגען א שוויים. ער האָט שיער דעם שלאָק באקומען! ער האָט געגומען זיך וואַרפען. פֿילדערען, שרייען, גוואַלדעווען: „ס'איז סדום! ערגער פון סדום! אַזא רציחה איז. זאָגט ער, נאָך ניט געהערט געווארען איז דער גאַנצער וועלט!!! וויפיעל קומט אייך?" געה איך און נעם א פאַפיער מיט א בלייַ־שטיפט און מאַך איהם א חשבון ארום און ארום, פֿאר עסען און טרינקען און נאכטלעגער, פֿאר שבת. פֿאר וויין און פֿאר וויישניק, און פֿאר ביער, און פֿאר בעזונדערע באשטעלטע קרעפֿלעך מיט קעז, אחת לאחת האָט זיך צענויפגענומען א קיימא־לן פון עטליכע און

גע וועטשערע"... ווערד־ער אויפגעטראָגען, דער אורח, הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר: „אי־פע! איך זעה, זאָגט ער, אין אייך, אַז איהר ווילט מיך פאַרהאַלטען נאָך אויף אַ מעת־לעת! ס'איז פון אייך, זאָגט ער, אַיין עולה! אַ גרויסע עולה!"... און פון זיין קאַכען זיך. וואָס ער קאָכט זיך, פאַרשטעה איך, אַז לאַנג בעטען וועט מען איהם פונדעסטוועגען נישט באַדאַרפען. און קריעגען זיך אַודאי נישט. מחמת דערימאַך ס'איז אַ איד מיט איין אַפּעטיט, וואָס האַלט פון דער אכילה... מאַך איך צו איהם אַזוי: „איך געב אייך מיין עהרען־וואָרט, זאָג איך, און טאָמער איז אייך ווינציג, נאַט אייך, זאָג איך, מיין תקיעת כף, אַז אם ירצה שם מאָרגען פאַרטאָג וועק איך אייך אויף צום פאַרטאָגעדיגען פּאָיעזד — די גאַנצע וועלט מעג זיך איבערקעהרען, אַניט. זאָג איך, זאָל איך אַזוי און אַזוי!"... ווערד ער שוין אַ ביסעלע ווייכער און רופט זיך אָן צו מיר: „געדענקט זשע — אַ תקיעת כף!" זאָג איך: „תקיעת כף איז תקיעת כף". און מיינע האָט געמאַכט אַ מילכיגע וועטשערע, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, מיט אַזעלכע קרעפּלעך, אַז דער אורח האָט געמוזט מודה זיין, אַז ס'איז אמת: ער האָט אויך אַ ווייב, און זיין ווייב מאַכט אויך קרעפּלעך, נאָר ס'איז אַזאַ חלוק ווי פון טאָג צו נאַכט! ווייס איך וואָס — כרחוק מזרח ממערב!

— און כך הוה. איך האָב געהאַלטען וואָרט, מחמת דערימאַך וואָס אַ תקיעת כף איז אַ תקיעת כף. איך האָב מיין אורח אויפגעוועקט פאַרטאָג, געשטעלט דעם סאַמאָוואַר. ער האָט זיך גענומען פּאַקען אין וועג אריין. און טאַקי גאַנץ פיין געזעגענען זיך מיט מיר און מיט מיין הויזגעזינד. רוף איך מיך אָן צו איהם: „געזעגענען, זאָג איך, וועלען מיר זיך געזעגענען, נאָר פריהער, זאָג איך, דאַרף מען זיך צערעכענען". קוקט ער מיך אָן, מחמת דערימאַך ער פאַרשטעהט ניט וואָס איך זאָג. „וואָס הייסט, זאָגט ער, צערעכענען?" „צערע־כענען, זאָג איך, הייסט מאַכען אַ חשבון; איך, זאָג איך, וועל אייך געבען אַ חשבון, וואָס פון אייך קומט, און איהר, זאָג איך, וועט זיין אַזוי גוט און מטריח זיין זיך באַצאָהלען". ווערד ער רויט אַזוי ווי

בין מחויב געווען על־פי יושר און על־פי מענשליכקייט איהם אויפצו־
וועקען, און אז איבער מיר וועט ער האָבען היזק — ער וויים נאָך
אַליין ניט וויפיעל. הכלל, איך האָב איהם נאָר אומגליקליך גע־
מאכט! הער איך איהם אויסעט גאַנץ פיין און רוף מיך אַן צו
איהם: „זאָגט אַליין, זאָג איך, זענט איהר ניט א מאַדנער איד?
ערשטענס, זאָג איך, וואָס איז בכלל, זאָג איך, דאָס אייליגניש, וואָס
מע אייליט זיך? משטיינס געזאָגט, וויפיעל לעבט דאָס אינגאַנצען
א מענטש אויף דער וועלט? איז נומער איינס. והשנית, האָט
איהר פאַרגעסען, זאָג איך, אַז היינט איז דער דריטער טאָג נאָכ'ן
ברית, שלישי למילה היסט עס, א קליניגקייט? ביי אונז איז מען
זיך נוהג, זאָג איך, אַז צום דריטען טאָג נאָכ'ן ברית מאכט מען א
סעודה נאָך א גרעסערע ווי אויפ'ן ברית אַליין, מחמת דערימאָך
וואָס שלישי למילה, זאָג איך, איז נאָך טייערער פון דער מילה
אַליין... ניט שוין זשע, זאָג איך, וועט איהר וועלען אומזיסט־אומ־
גישט, זאָג איך, מיר נעמען און פאַרשטעהרען א שמחה?"...

— און כך הוה. מיין איד האָט זיך שוין ניט געקאָנט איינהאַל־
טען. און האָט זיך אַזש צעלאָכט פאַר צרות: „וואָס טויג מיר גרויס,
זאָגט ער, איהר זענט א רעכטער קלעשטש!"... „לאָז זיין אַזוי, זאָג
איך, אבי איין אורח!"...

— זיצענדיג ביים וואַרעמעם און געמומען צו ביסלעך לחיים,
רוף איך מיך אַן צו איהם: „הערט זשע אויס, מיין ליעבער איד,
די מעשה דערפון איז אַזוי, זאָג איך. ס'איז אפילו, זאָג איך, נישט
אַזוי כדאי אַצינדערטאָ, זאָג איך, צו רעדען וועגען מילכיגע מאכלים,
מחמת דערימאָך, וואָס מיר האַלטען, זאָג איך, סאָמע ביי'ם פלייש,
נאָר איך וואָלט, זאָג איך, וועלען האַרכען פון אייך, זאָג איך, וואָס
איז אייער מיינונג וועגען קרעפלעך מיט קעז"... קוקט ער מיך אַן:
„אקעגען וואָס, היסט עס, איז דאָס געקומען צו רעד?"... „אקע־
גען דעם, זאָג איך, וואָס איך וואָלט וועלען, איהר זאָלט פאַרזוכען,
זאָג איך, די מילכיגע קרעפלעך, וואָס מיין וויב מאכט, מחמת דערי־
מאָך וואָס היינט אויף דער נאכט, זאָג איך, איז ביי אונז א מילכי־

אייך, לאז זיך אייך דאכטען, זאג איך, אז איהר האט א טעות. אויב איהר רעכענט אויפדערנאכט אוועקפאהרען, זאג איך, זאלט איהר עס פארגעסען תיכף ומיד, מחמת דערימאך דער וואס פאהרט, זאג איך, אום שבת, דער זיצט א גאנצע וואך אין דערהיים".

— און כך הוה. באלד ווי מע האט אפגעמאכט הבדלה אוז אפגעזאגט די „המבדיל", הויבט מיין איד אן צו פאקען זיך איז וועג ארײן. רוף איך מיך אן צו איהם: „משוגע מיינע שונאים? ערשטענס, ווער וועט אייך אוועקלאזען אויף ביינאכט אין דער וועלט ארײן? אוז, צווייטענס, זאג איך, וואו האט איהר א פאיעזד?" „סטייטש, זאגט ער. האט איהר דאך מיך געקויפט!" זאג איך: „קיין גרעסערען אומגליק זאלט איהר נישט האבען וויל איהר וועט לעבען! א פאיעזד וועט איהר האבען, אם ירצה שם, מארגען פאר טאג. איהר, זאג איך, גרייט אייך בעסער צו, זאג איך, א מאנען מיט איין אפעטיט, מחמת דערימאך, זאג איך, דער בארשט לאזט זיך שוין הערען! איך וועל אייך נאר בעטען, זאג איך, איהר זאלט מיר זאגען דעם אמת, צי האט איהר וועז געגעסען אזא בארשט? נאר דעם ריינעם אמת!" וואס טויג אייך, ער האט זיך נעבאך געמוזט מודה זיין, אז זינט ער לעבט עסט ער דעם ערשטען מאל אזא בארשט! אוז ער האט שוין נאר באקומען חשק נעוואוירע צו ווערען, ווי אזוי מאכט מען עס אזא מין בארשט? אוז פאר וואס האט מען איהם געקרוינט מיט'ן נאמען „וואלכישער"? אוז נאך אזעלכע זאכען. זאג איך: „צו וואס טויג עס אייך? איהר פארזוכט בעסער, זאג איך, אט דאס גלעזל ווײן אוז זאגט מיר, זאג איך, דערויף אייער מבינות. נאר דעם אמת! דעם ריינעם אמת! מחמת דערימאך איך האב פיינט, זאג איך, קאמפליצירט־טען"...

— כך הוה. מע האט גענומען א גלעזל אוז נאך א גלעזל אוז מע האט זיך געלעגט שלאפען, אוז מיין אורח האט, וואס אהרט איך, פארשלאפען דעם פארטאגעדיגען פאיעזד אוז איז אויפגע־שטאנען ווי א צעקאכטער. מלא גזלן, אנגעפאלען אויף מיר, אז איך

פיש גלייך ווי נאָך אַ תענית, שטאַרק געלויבט די פיש, ממש ביז'ן הימעל אַריין, זיך ניט אָפּגעזאָגט בשום אופן פון אַביסעל בראַנפען פאַר די פיש און אַביסעל בראַנפען נאָך די פיש. און אַז ס'איז גע־קומען צו דער שבת'דיגער יוך מיט לאָקשען, זענען איהם די לאָקשען אויך געפעלען און דער צימעס אויך, און אפילו דאָס פלייש פון צימעס, אַ שטיקעל ברוסטען־פלייש, האָט ער אויך שטאַרק געלויבט, פּשוט געלעקט די פינגער! „ווייסט איהר, זאָגט ער, וואָס איך וועל אייך זאָגען? — מאַכט ער צו מיר פאַר'ן בענטשען. — בדיעבד, אַז ס'האָט זיך שוין אַזוי געמאַכט, זאָגט ער, בין איך גאַנץ צופריע־דען, וואָס איך בין פארבליבען ביי אייך אויף שבת. איך האָב שוין, זאָגט ער, לאַנג אַזוי הנאה ניט געהאַט פון שבת, ווי אַצינד!" „אויב אַזוי, זאָג איך, טהוט עס מיר הנאה. נאָר וואַרט אויס, זאָג איך, איהר וועט ערשט זעהען מאָרגען, מחמת דערימאַך ס'איז שבת, און אויף שבת'דיגע פּאָטראַוועס, זאָג איך, איז מיינע אַ מאַדים!"...

— און כך הוה. ס'איז געקומען מאָרגען, נאָכ'ן דאַוונען און נאָכ'ן קדוש מאַכען, אַז מע האָט אָנגעהויבען דערלאַנגען די פערביי־סעכצען, די קיכלעך מיט'ן געהאַקטען הערינג, מיט ציבעלקעס מיט שמאַלץ, מיט'ן רעטאַך, מיט די געהאַקטע אייער, לעבערלעך און גריווען, און דערנאָך ערשט די קאַלטע פיש מיט'ן קאַלטען שטיקעל ברוסט פון נעכטיגען צימעס, און דערנאָך די פּעטשע, אָדער „פיס־נאָנע", ווי מע רופט עס ביי אייך, מיט די גוטע פּענעצלעך מיט קנאָ־בעל, און נאָכדעם דער גאַנצער טשאָלענט מיט'ן גוטען פעטען היי־סען קוגעל — האָט דער אורח גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען זיך! זאָג איך צו איהם: „דאָס איז נאָך גאָרנישט! וואַרט אויס, זאָג איך, וועט איהר פאַרזוכען, אם ירצה שם, אונזער וואָלכישען באָרשט צו דער מלוה־מלכה, וועט איהר, זאָג איך, ערשט דעמאָלט וויסען וואָס הייסט גוט!" צעלאַכט ער זיך גאַנץ ברייטליך און מאַכט צו מיר: „עט־נו! וואו וועל איך שוין זיין, זאָגט ער, ביז אייער וואָלכישער באָרשט וועט אַמאָל פאַרטיג ווערען?" צעלאַך איך מיך אויך נאָך ברייטער פון איהם און מאַך צו איהם: „מאָהלט

מיט פרישען קוילעטש איז טאַקי אַיין אַפּעטיט פון גאָט, און דער־
צו נאָך גוטע געזייערטע אוגערקעס, און אַ פלעשעל ביער, און אַ
ביסעל קאָניאַק פאַר'ן עסען, און אַ גלעזעל ווישניק נאָכ'ן עסען —
וואָס אַהרט אייך, מיין איד האָט מקיים געווען דעם פּסוק פון
ו י א כ ל ו גאָר באופן אחר. דער שטערן האָט איהם אַזש גע־
שוויצט! נאָר וואָס דען? ביז עפּיס וואָס, ביז מע האָט זיך אומ־
געקוקט, ווערד אויס טאָג, מיין איד טהוט זיך אַ חאַפּ אויף — אַ
צרה איז איהם! אַ שלאַק איז איהם! און ער נעמט זיך צום טשע־
מאָדאַן. „וואוהין איז? — זאָג איך צו איהם. — גאָט איז מיט
אייך! ערשטענס, זאָג איך, ווער וועט אייך לאָזען אַוועקפאָהרען
פון שבת? און, צווייטענס, זאָג איך, זענט איהר דאָך ניט דער
איד, וואָס קאַטאָרע איהר'ט זיך לאָזען פאָהרען לכתחילה אין שבת
אַריין. איידער שבת האַלטען ערגיץ אין מיטען פעלד, איז שוין,
זאָג איך, גלייכער ביי מיר". אויקעט ער מסתמא און אָכקעט:
סטייטש, למאי האָב איך איהם פאַרהאַלטען? און וואָס האָב איך
געהאַט צו איהם? און פאַר וואָס האָב איך איהם ניט געזאָגט פרי־
הער? — טענות מיט טענות מיט טענות! זאָג איך צו איהם: „ער־
שטענס, זאָג איך, האָב איך אייך נישט באַדארפט זאָגען, זאָג איך, אַז
ס'איז ערב שבת. מחמת דערימאַך, זאָג איך, וואָס איהר אַליין האָט
גאַנץ גוט געוואוסט, אַז ס'איז ערב שבת. און צווייטענס, זאָג איך,
פון וואַנען ווייסט איהר? אפשר איז דאָס אַ באַשערטע זאַך פון גאָט,
אַז איהר זאָלט, זאָג איך, שבת האַלטען דוקא ביי מיר און פאַרזו־
כען מיין ווייב'ס פיש? איך בין אייך ערב, זאָג איך, אַז זינט איהר
עסט פיש, האָט איהר נאָך אַזעלכע פיש, ווי מיין ווייב'ס פיש, זאָג
איך, אַפילו אין חלום נישט געגעסען!"... איך האָב, וואָס אַהרט
אייך, געוואוסט מיט וואָס מע קאָן דעם אידען נעמען. והראיה?
מיר האָבען אָפּגעדאַווענט מנחה, מקבל שבת געווען, געמאַכט קדוש,
און מיינע האָט דערלאַנגט די פיש, האָבען זיך ביי מיין אידען
צענומען די נעזלעכער, די אויגען האָבען ביי איהם בעקומען גאָר
איין אַנדער גלאַנץ, — און מיין אורח האָט זיך צוגעחאַפּט צו די

וואָלט זאָגען, זאָג איך, אז הונדערט יאָהר זאָלט איהר לעבען, גאָט אַליין האָט אייך, זאָג איך, צוגעשיקט!" קוקט ער אויף מיר אוּן פֿארשטעהט ניט. זאָג איך צו איהם: „איהר ווילט, זאָג איך, פֿאר־דיענען עולם־הבא אוּן נאָך עסען דערצו א ראָסעלפֿליישעל, וואָס צע־געהט זיך אין אַלע אברים, מיט פֿרישע חלה, זאָג איך, נאָר וואָס פֿונ׳ם אויוועג?" קוקט ער מיך נאָך אַלץ אָן, ווי א משוגענעם: — וואָר זענט איהר? וואָס ווילט איהר? דערצעהל איך איהם די גאַנ־צע געשיכטע, וואָסער איין אומגליק, מחמת דערימאָך ס׳איז ביי מיר א ברית, ס׳איז אַלסדינג דאָ, זאָג איך, א מוהל אוּן א שמש אוּן א סעודה א פֿרישע, זאָג איך, נאָר עס פעהלט מיר א צעהנטער צו א מנין. זאָגט ער: „וואָס זשע געהט זיך עס אָן מיט מיר?" זאָג איך: „עס געהט זיך אָן, מחמת דערימאָך, איך ווייל, איהר זאָלט זיין, זאָג איך, דער צעהנטער צום מנין. איך בעט אייך, איהר׳ט פֿארדיענען, זאָג איך, עולם־הבא אוּן עטען א גוטען וואָרעמעם אויף"... „משוגע זענט איהר? — מאַכט ער צו מיר — צי חסר דעה? וואָס הייסט, דער פֿאיעזד וועט דאָך אוועקגעהן אוּן ס׳איז ערב שבת, זאָגט ער, אוּן איך פֿאָהר, זאָגט ער, פֿאַרייאַ"... „וואָס קאָן דאָ זיין? — זאָג איך — וועט איהר פֿאהרען מיט׳ן צווייטען פֿאיעזד, אוּן דערווייל, זאָג איך, וועט איהר זיך קויפֿען עולם־הבא אוּן גענייסען, זאָג איך, פוּן א סעודת־מצוה, א יוך א פרישע מיט פֿארפעלעך, אויף מיר אזא יאָהר"...

— בקיצור, צו וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך זיין, אז מע קאָן עס מאַכען בקיצור? איך האָב דעם אידען בייגעקומען. אפֿנים, דאָס ראָסעלפֿליישעל אוּן די יוך מיט פֿארפעלעך האָבען געטהאָן זייער זאָך, מחמת דערימאָך מיין איד האָט זיך אזוּ באַלעקט. האָב איך געגעבען א נעם אַוועק ביי איהם דעם טשעמאָדאַנטשיק, אוּן מיר זענען אַוועק ביידע צו מיר אהיים, אוּן מיר האָבען געפֿראַוועט א ברית—אויף אַלע אונזערע לעבע געזאָגט געוואָרען. דאָס ראָסעלפֿלי־שעל האָט זיך געלאָזט הערען נאָך בשעת׳ן שניידען, מחמת דערי־מאָך ס׳איז געווען פֿארפֿראַוועט מיט קנאבעל. אזא ראָסעלפֿליישעל

איינגעקויפט אַלע גוטע זאַכען און אַראָפּגעבראַכט דעם שוחט, דעם מוהל הייסט עס, מיט זיין גאַנצען קלאַפּערגעצייג, און דעם שמש פון שוהל, מחמת דערימאַך וואָס איך האָב גערעכענט, אַז מיט די צוויי כלי־קודש און מיט'ן בעל־ברית'ניק, מיט מיר אַליין הייסט עס, וועלען מיר שוין געוויס האָבען אַ מנין, און נאָך מיט אַ סמיטשיק. וואָס טהוט גאָט? איז זיך מיישב איינער פון מיינע דאָרפסלייט און ווערד חולה, לעגט זיך אַוועקעט, קאָן נישט געהן צו מיר אויפ'ן ברית, חאָטש ברענג איהם צו טראָגען מיט'ן בעט; און נאָך איינער הויבט זיך אויף אין מיטען דרינען און פאָהרט גאָר אַוועק צו אַלדי שוואַרצע יאָהר אין שטאָדט אַריין, מחמת דערימאַך ער האָט, זאָגט ער, יאָהרצייט, און — וואָס טויג אייך גרויס? — איך בלייב אָהן אַ מנין, חאָטש נעם לעג זיך אַוועקעט און שטאַרב! און דאָ איז אַקוראַט ערב שבת (פרייטאָג געפעלט מיין אידינע צו פראַוועז אַ ברית!), דער שוחט, דער מוהל, הייסט עס, זעצט די נשמה; דער שמש וויינט מיט טרערען — „וואָס'ט איהר אונז געשלעפט?" — ביטער ווי דער טוידט! פאַל איך אויף אַיין עצה און לויף אַרויסעט אויפ'ן וואָקזאַל, מחמת דערימאַך טאָמער וועט גאָט צושיקען, אַ קשיא אויף אַ מעשה, עס פאָהרען דורך אַזוי פיעל מענטשען! און כך הוה: איך קום צו לויפען אויפ'ן וואָקזאַל, נאָר־וואָס אָנגעלאָפען דער קוריער און האַלט שוין אָט־אָט ביים אַוועקצוגעהן. איך טהו אַ קוק, עפּיס אַ פאַרשוין, אַ פּעמפּיק, אַ בייכיגער הייסט דאָס, מיט אַ היבשען טשעמאָדאַן, פליהט אַ פאַרשוויצטער און גלייך צום בו־פעט — אַפּנים, עפּיס נעמען אין מויל אַריין. נאָר וואָס קאָן, משטיינס געזאָגט, אַ איד נאַשען פון אַ גויעשען בופעט אויפ'ן וואָקזאַל? זוכט ער מיט די אויגען אַ שטיקעל הערינג, אַיין איי, די סלינע נעבאַך רינט איהם פונ'ם מויל — אַ גאָטס רחמנות! אַז איך טהו איהם ניט אַ נעם פאַר'ן אַרבעל: „פעטער! איהר ווילט עפּיס גע־ניסען?" מיין איד האָט זיך אַזש אַ וואָרף געטהאָן פאַר שרעק, ווי איינער רעדט: ווער האָט אייך געזאָגט, אַז איך וויל עפּיס גענ־סען?... רוף איך מיך אָן צו איהם: „ניט דאָס! איך האָב אייך גע־

גוט אויסהערען אַ געשיכטע, מיר זאָלען אייך, הייסט עס, דערימאָנען באַצאָהלען אייך פֿאר אייער טרחה חאָטש מיט אַ מעשה?

— אַך! אפילו מיט צוויי מעשיות!

— וויבאַלד אַזוי, זעצט זיך, רב ראַבינער, און זייט אונז מכבד מיט פּאַפּיראָסען, וועל איך דערצאָהלען אַ שענע, אייז אמת'ע געשיכטע, וואָס האָט זיך געטראָפען מיט מיר אַליין טאָקי, מחמת דערימאָנען איך האָב פיינט פרעמדע מעשיות.

און מיר האָבען פערוויכערט צו פּאַפּיראָסען, זיך אַוועקגעזעצט אַלע אַרום טיש, און רב נחמן לקח האָט פּאַנאַנדערגעגאָלטן זיינע געדיכטע ברעמען און, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע מזרישׁ־שמייכלענדיגע אויגען, האָט ער אָנגעהויבען פּאַוואָלינקע צו דערצאָה־לען זיין אמת'ע געשיכטע, וואָס מיט איהם אַליין האָט זיך געטראָ־פען. איך גלויב אייך זי איבער וואָרט אין וואָרט, טאָקי מיט זיין לשון:

— דאָס איז געווען, איך זאָל אייך נאָר ניט זאָגען קיין ליגען, מחמת דערימאָנ איך שוין אַ מעשה פון אַ יאָהר מיט אַ מיטוואָך, איך בין נאָך דעמאָלט געווען אַ יונגערמאַן און געזעסען ניט ווייט פון היע, אין אַ דאָרף, אויף אַ סטאַנציע פון דער באָהן, געדרעהט געשעפטלעך, געהאָלטען אַ שטיקעל אַכסניה, גאָנץ פיין פּאַרדיענט געלט. קיין רויטשילד בין איך ניט געווארען, נאָר גאָרנישט, דאָס שטיקעל ברויט האָט זיך געשלעפט, און, ווי דער שטייגער איז, האָ־בען אַ חוץ מיר זיך געדרעהט אַרום וואָקזאַל נאָך אַ מנין אידען, מחמת דערימאָנ. אַז אַ איד האָט פּרנסה, איז מען איהם מקנא. מע מיינט, ער זשעברעווועט גאָלד. נאָר נישט דאָס איז דער עיקר המעשה. איך וויל אייך נאָר דערצאָהלען, אַז סאָמע איז רעכטען ברעג פון סעזאָן, וועג ברויט געהט און וואָגאָנעם לויפען, און די מקחים שטייגען, איז זיך מיישב מיינע און ווערד מיר גלעזגען און האָט מיר אַ בן־זכר — מזל טוב! מיט מזל זאָלט איהר לעבען! וואָס טהוט מען? דאָרף מען מחמת דערימאָנ פּראָווען אַ ברית. אַוועק־געוואָרפען אַלע געשעפטען, ביז איך אַוועקעט אין שטאָדט אַריין,

נעו, אזוי ווי מיר האבען א תלמוד־תורה אין שטאדט מיט א סך קינדער, וואם געהען נעבאך נאקעט און באַרוויים, און שכר־למוד צו צאהלען איז גיטא פון וואנעו, וואַרום איידער מע רייסט אויס ביי אייך אמאל א פאר גראשען, קומט עס אן מיט גרינע ווערעם, איז א יושר, אז אט דער הונדערטער אייערער זאל געהן אויף דער תלמוד־תורה, און איהר זאלט געהן אהיים געזונטערהייד, און א דאנק אייך פאר דער שענער נדבה — די ארעמע קינדער וועלען שוין האבען הויזלעך און שטיוועלעך און ארבע־כנפות'לעך און וועלען גאט בעטען פאר אייך און פאר אייערע קינדער — אמן".

אויסגעהערט דעם פסק־דין, האבען מיינע דריי שותפים (די טראיקע) נאר איבערגעקוקט זיך צווישען זיך, געשוויצט און נישט געוווסט אימשטאנד א ווארט ארויסצורעדען. אפנים, אויף אזא פסק האבען זיי זיך ניט געריכט! לשון האט בעקומען נאר זייער בעל־דבר, רב נחמן לקח. ער האט זיך אויפגעהויבען, אויסגענלעט די געדיכטע ברעמען, אויסגעצויגען א האנד, און, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע ממזוריש־שמייכלענדיגע אויגלעך, מאכט ער צו מיר אזוי:

— איך דאנק אייך, רב ראבינער, פון אונזער אלעמענס נאמען פאר אייער קלוגען פסק־דין, וואם איהר האט אונז ארויסגעגעבען. מחמת דערימאך וואם אזוי פסק'ענען וואלט געקאנט נור סיידען שלמה הכילך... איין זאך האט איהר נאר פארגעסען זאגען, רב ראבינער, וויפיעל קומט אייך פסק־געלד פאר אייער קלוגען און יושר'דיגען משפט?

— האט קיין פאראיבעל ניט, איהר האט נישט געטראפען די קרעטשמע. איך בין נישט פון די ראבינערס, וואם נעמען פון טוידט און פון לעבעדיג... — אזוי האב איך איהם אפגענטפערט, ווי איין עכטער דושענטלמען, און האב בעקומען פון מיין חברה־מאן אזא מין ענטפער:

— אויב אזוי, זענט איהר נישט נור א חכם א ראבינער, איהר זענט נאך א נקי־כפים'ניק אויך! אפשר וואלט איהר נעווען אזוי

גען עמיצער פון זיי, זיך געחאפט ביי׳ם קאפ, ביי׳ם הארצען: „סטייטש־סטייטש! ווי קאן א איד זאגען אזעלכע זאכען? האקען אזעלכע שקרים וכזבים?" עס האט געקאסט מיה די חברה צו בעי־רוהיגען, זיי זאלען פאר גרוים ערגערניש ניט ארויספאהרען זייער בעל־דבר אין בארד אריין, און דעם ראבינער איז שווער ג׳ווען, זעהר שווער, ארויסצוקריכען פון דעם דאזיגען פלאנטער, ווען האט ארויסבעוויזען, אז ער האט פאר זיך א גוטע קאמפאניע, און אז שוויגדלערם, גנבים און זשולייקעם זענען זיי אלע פיער, און נאך מוסרים אויך דערצו, און אז זיי פערדיענען, מע זאל זיי אלע בעי־שטראפען. וואס־זשע טהוט מען? בין איך געפאלען אויך איין עצה און רוף מיך אן צו זיי:

— הערט זשע אויס, מיינע ליעבע אידען. מיין פסק־דין איז שוין ביי מיר פארטיג אין קאפ כמעט אינאנצען. נאר וואס דען? איך וועל אייך איהם ניט ארויסזאגען ביז איהר וועט ניט איינלעגען ביי מיר אלע פיער צו „כף־הא׳ער", צו פינף־און־צוואנציגער, הייסט עם, אז איהר וועט מקיים זיין דעם פסק, וואס איך וועל ארויס־טראגען.

— אך! מיט׳ן גרעסטען כבוד! — האבען זיך אלע דריי א ווארף געגעבען, און נחמן לקח נאך זיי, און מע האט זיך א נעם געטהאן אלע פיער צו די קעשענים און מע האט ארויסגעצאהלט מיר אויפ׳ן טיש איטליכער זיין פינף־און־צוואנציגער, וועלכע איך האב צענויפגענומען און פערשלאסען ביי זיך אין טישקעסטעל. און דערנאך האב איך ארויסגעזאגט מיין רעזאלוציע בזה הלשון:

„אויסגעהערט די טענות מיט די רעד פון ביידע צדדים און גוט אריינגעטראכט זיך אין אייערע עסקים, השבונות און סכסוכים, האב איך עפעס, נאך מיין פערשטאנד און טיעפער איבערצייגונג, אז אומגערעכט זענט איהר אלע פיער, און נישט נור אומגערעכט,— ס׳איז א חרפה, א בזיון, אז אידען זאלען אזוי קאנען האנדלען צווי־שען זיך, וויזען פאלשע השבונות, שווערען זיך אויף א ליגען און אפילו פער׳מסר׳ען איינם דאס אנדערע... על כן האב איך געפו־

ניט געגעבען, נאר געגומען... און נחמן נתן האט א טבע, אז ער רעדט, מישט ער אריין אלע מאל, צי מע דארף, צי מע דארף ניט, די צוויי ווערטער: „מחמת דערימאך".

איז מען דאס געקומען, הייסט עס, צום ראבינער מיט א פער־לאזענישׂ — ער זאל אויסהערען, הייסט עס, זייערע טענות, טאמער וועט ער געפינען עפּעס א מיטל זיי אויסצוגלייכען איז זייערע פער־פלאנטערטע חשבונות. „ווי אזוי איהר וועט געפינען, פאני ראבי־נער, און וואס איהר וועט אפ'פסק'ענען און וואס איהר וועט זאגען, איז געזאגט"...

אזוי האבען בעשלאסען די דריי שותפים, און דער בעל־דבר זייערער, רב נחמן לקח, האט צוגעבאמקעט מיט א נעבאך־פּנים, אז ער פערלאזט זיך אינגאנצען אויף מיר: „מחמת דערימאך וואס ער ווייסט, אז ער איז גאט די נשמה שולדיג". און ער האט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעלע, צענויפגעלעגט די הענד אויפ'ן האר־צען, ווי א אידינע, צענויפגענומען די געדיכטע ברעמען און געקוקט מיט זיינע כמזרישׂ־שמייכלענדיגע אויגען אויף מיר און געוואַרט, וואס וועלען טענה'ן די שותפים. און אז די שותפים האבען ארויס־גלעגט אלע זייערע טענות ומענות, איז ער אויפגעשטאנען, אויס־גלעגט די געדיכטע ברעמען, נישט געקוקט אויף זיי, נאר די גאנ־צע צייט אויף מיר, טיף־טיף, מיט זיינע כמזרישׂ־שמייכלענדיגע אויגען, און ער האט אזוי בריה'ש צעשלאגען אלע זייערע טענות, אז ס'איז אויסגעקומען, אז דרעהערס, שווינדלערס, גנבים און זשו־ליקעס זענען טאקי זיי, די דריי שותפים זיינע, און ער, נחמן לקח, איז א צדיק וישר און א כפּרה־היהנדעל, איין אמת'ער קרבן: „מחמת דערימאך וואס אלסדינג, וואס איהר האט דא געהערט פּין זיי, איז שוא ושקר, לא היה ולא נברא, ניט געשטויגען ניט געפלוי־גען"... און ער האט אויסגעווויזען מיט טויזענדער ראיות, אז אלץ, וואס ער זאגט, איז הייליג, תורת משה אמת...

די גאנצע צייט, וואס דער האט גע'טענה'ט, האבען יענע די טראיקע, ניט געקאנט איינזיצען. אלע מינוט איז אויפגעשפרונ־

ויהי היום, עפּענט זיך איינמאָל די טהיר, און עס קומען אַריין די שבעה טובי העיר, דער רעכטער שפּיגעל, דער סאָמע צימעס פון שטאָדט, — פּיער אידען בעלי־בתים, מע קאָן זאָגען נגידים: „א גוט מאָרגען, ראָבינער!" וועט זענען דאָס גענוג? דריי פון זיי זענען גענוג די „טראָיקע" — אַזוי האָט מען זיי אַ נאָמען גענעבען אין שטעדטעל דערפֿאָר, וויל זיי האָבען תמיד געהאַנדעלט אַלע דריי בשותפות'דיג, אַלע מאָל געקריגט זיך, שטענדיג חושד גענוג איינס דאָס אַנדערע און געקוקט זיך אין האַנד אַריין — און פון דעסטוועגען איז מען קיינמאָל ניט צעגאַנגען זיך, איבער אַ פּרינציפּ פון אַ ממה־נפשך: „איז דאָס געשעפט אַ גוט געשעפט און מע וועט פערדיענען, פֿאַר וואָס זאָל איך אויך ניט אָפּלעקען אַ ביינדעל? אָבער וואָס דען, ס'איז אַיין אומגליק — וועט דו אויך בעגראָבען מיט מיר און לייג אויך אין דער ערד"... וואָס טהוט גאָט? געהען זיך צענויף די דריי שותפים מיט אַ פּיערטעל, האַנדלען אַפּ מיט איהם קאָרגער אַ יאָהר און מע צעפּאַטשט זיך. וואָס איז? „זינט גאָט האַנדעלט מיט גנבים, דרעהערם און זשולִיקעס, האָט ער נאָך אַזאַ גנב, אַזאַ דרעהער און אַזאַ זשולִיק נישט געזעהן!" אַזוי טענה'ן נעכאָך די דריי שותפים אויפֿן פּיערטעל. און ער, דער פּיערטער, טענה'ט פֿונקט דאָס אייגענע אויף זיי: „זינט גאָט האַנדעלט מיט גנבים, דרעהערם און זשולִיקעס, האָט ער נאָך אַזעלכע גנבים, אַזעלכע דרעהערם און זשולִיקעס ניט בעגעגנט!" וועד־זשע איז געווען אָט דער פּיערטער? דאָס איז געווען אַ איד דוקא אַ שטילִינקער, אַ נעבאָכעל, איין אָפּגעפּוצטער, מיט אַ הדרת־פּנים, מיט געדיכטע, שוואַרצע ברעמען, אונטער וועלכע עם האָבען אַרויסגעקוקט אַ פּאָר ממזר'יש־שמייכלענדיגע אויגען, און געהויסען האָט ער מיט זיין ליעבען נאָמען „רב נחמן לקח".

דאָס הויסט, הייסען האָט ער געהויסען נחמן נתן, נאָר געפּוען האָט מען איהם „נחמן לקח", דערפֿאָר, וויל „לקח" איז די טייטש ער האָט געגנומען, און „נתן" — ער האָט געגעבען, און אָט דער נחמן נתן האָט אויף זיין ליעבען קיינמאָל

נאסלעך, מסירה'לעך הייסט עס, איז דער „גובערנסקע פראוולע־ניע"... איז מען מבטל די וויבאַרעס, און מע הייסט מאַכען נייע ווי־באַרעס, און וויעדער „נא אַסנאַוואַניע פּרעדפּיסאַניא יעווא פּרעווא־סחאדיטעלסטווא", און וויעדער קאַנדידאַטען, מחלוקת'ען, פּאַר־טיעס, בראַנפּען און חאַבאַר — חי נעלעבט!

בין איך געווען, את חטאי אני מזכיר היום, א ראַבינער איז א קליין שטעדטעל. ס'איז נישט קיין סוד, איך קאַן אייך זאגען אפילו מיט א סימן: אין פּאַלטאַווער גובערניע. געוואַלט האָב איך אַבער זיין מאַדערן, א יוצא מן הכלל, נישט ווי אַלע ראַבינערס. האָב איך אַראָפּגעווארפען פון זיך דאָס „קנעפּעל" און געגומען אַריינקוקען בעסער אין קהל'שען טאָפּ אַריין, אָפּגעבען זיך מיט כלל־זאַכען, א תלמוד־תורה, א גמילות־חסדים, א פערלאַזענישן, א בוררות, א דין־תורה און גלאַט אַיין עצה.

א פערלאַזענישן, א בוררות, אַיין עצה — דאָס האָב איך גע־ירש'עט פון מיין טאַטען און פון מיינע פעטערס. זיי, עליהם השלום, האָבען אויך ליעב געהאַט, מע זאָל זיי „באַדערען" מיט פרעמדע „ביזנעס". פאַרהאַן אַלערליי מינים מענשען אויף דער וועלט. פאַר־האַן מענשען אַזעלכע, וואָס מע קאַן זיי ניט באַרעדן בשום אופן. איהר וואָלט זיי געבאַדערט — לאַזען זיי זיך ניט. און פאַרהאַן וויעדער מענשען אַזעלכע, וואָס איהר קאַנט זיי אַרויספקריכען גלייך אויב'ן קאָפּ, נישט מיט א מאָל, בים־לעכווייז: פריהער אויפ'ן שויס, דערנאָך אויפ'ן קאָפּ און דערנאָך מיט די טיעפע קאַלאָשען אין האַר־צען אַריין אויף א גאַנץ ווינטער.

אט פון דעם מין ראַבינערס בין איך געווען און האָב געהאַט, איך טעג מיך בעריהמען, א סך אנהענגער און גאַנץ הייסע חסידים, וואָס האָבען זיך נישט געשעמט צו קומען אַלע טאָג, אָנבאַרא־באַנעווען א פולען קאָפּ און אַוועקזיצען בין העט־וויט אין דער נאכט אַריין: ניט אָפּגעזאָגט זיך קיין מאָל פון א גלעזעל טיי; פא־פּיראָסען, פערשטעהט זיך, מיינע; צייטונגען און ביכער — שמועסט מען ניט. מיט איינעם וואַרט, אחינו אתה — נאָש בראָט, און שוין,

אַ וואָרט פּאַר אַ וואָרט

ניט היינט געדאַכט. ניט פּאַר אייך געדאַכט — איך ביז אמאל געווען אַ ראַבינער. אַ ראַבינער, נישט קיין רב. דאָס הייסט, טאקי אַ רב, נאָר אַ „ק א ז י א נ ע ר“...

וואָס אַ „קאַזיאַנער רב“ איז דערהיים בעדייט — בערארף איך פּאַר מיינע היימישע אידען קיין סך נישט ערקלערען. זיי ווייסען שוין אַלייז, וואָס דאָס איז פּאַר אַ מין חיה. אַ מעטריקע, אַ ברית, אַ חתונה, אַ גט — דאָס איז זייז ארבייט. און ער האָט זיך אַ מאקסע פון טוידט און פון לעבעריג... אין שוהל קומט איהם דער אויבען־אָן. מעשה רב; צו „הנותן תשועה“ שטעהט ער אויף דער ערשטער; און קומט אַ יום־טוב, אַ טאַבעל־טאָג הייסט עס, איז אַ ר י י ן אינ׳ם ציליגדער און א ר ו י ס מיט לשון, און דוקא „רשעות“: „גאָספּא־דא פריהאָושאנע!“ אדער „בלאָגאָטשעסטוויוע בראָטיא!“... זאָגען, אז מע האָט ביי אונז שטאַרק ליעב אַ ראַבינער — עט! גארניט, מע האַלט זיך מיט איהם. עלעהיי אַ פּריסטאָוו אדער איין אַנדער קנעפּעל, אַ שווארץ יאָהר. און דאָך ווערד ער געוועהלט אַלע דריי יאָהר דורך „וויבאַרעס“ — אַ מין עלעקשאָן, ווי ביי אייך אַ פּרעזי־דענט, להבדיל. און אויסגעקלויבען ווערד ער דוקא פון׳ם פּאַלק, דאָס הייסט, מע שרייבט אריין אַ פּאַפּיער צו דער קהילה: „נא אַסנא־וואניע פּרעדפּיסאניא יעווא פּרעזואַסחאַדיטעלסטווא גאַספּאַדינא גובערנאַטאָרא — פּריקאַזאל...“ אויף אונזער לשון וועט דאָס הייסען כמעט אזוי שעון ווי: „דער אדון דער גובערנאַטאָר הייסט אייך, איהר זאָלט אייך צענויפקומען, אידעלעך פּאַרכעס, אין שוהל אריין און אויסקלויבען אייך א ראַבינער!“...

דערנאָך הויבען זיך אָן די „וויבאַרעס“: קאַנדידאַטען, יחלוקת׳ען, בראָנפּען און חאַבאַר... דערנאָך הויבען אָן לויפען דאָ־

א וואָרט פאַר א וואָרט

א מעשה שהיה, וואָס מיט מיר אַליין האָט
געטראָפען, דערצעהלט לכבוד פּסח, האָטש
ס׳האָט נישט צו טהון ניט מיט פּסח, ניט
מיט שבועות, ניט מיט סוכות, און עס קאָן
זעהר שען דערצעהלט ווערען אין א וואָכע־
טיגען טאָג אויך — אַבי מע זאָל נאָר וועלען
הערען.

נעשריבען אין יאָהר 1915

יפת־תואר, מע קאָן זאָגען, טאָקי גאר־גאָר אַ מיאוסקייט. דערפאַר אַבער האָט מען איהם געגעבען אַ לעג־אַוועק נדן — וואָס טויג אייך — איהר האָט איהם פערזאָרגט! . . .

און נאָך איין זאַך מוז דאָ געזאָגט ווערען, בכדי דער פריינד לעזער זאָל זיין בעפריעדיגט פון אַלע זייטען: וואָס פאַר א רח"ש האָט דאָ געחאַפּט סאָלאָוויטשיק דער שדכן אדום און ארום? — פרעגט שוין גאָר ניט! סאָלאָוויטשיק דריקט זיך אויס, אז ער האָט דאָ געחאַפּט אַזאַ גראָבס, אז ער האָט ניט אַזאַ גוטען פריינד, וואָס ער זאָל איהם ווינשען אַזאַ גליק. „זינט כתריל'עווקע איז א שטאָדט, זאָגט ער, און זינט סאָלאָוויטשיק איז א פערמיטלער, האָט נאָך קיין איד, זאָגט ער, אַזאַ רח"ש אפילו אין חלום ניט געזעהן!" און אויסלאָזען לאָזט ער אויך אַזוי:

— איבעריגענס, צו וואָס טויג אייך, פעטערל, אַריינקריכען אין יענעמס קעשעני? אפשר זענט איהר בעסער רייך אין א גמילות־חסד'ל אויף א קורצע צייט? איך שטעה איצט אין א פּאַר פּאַר־טיעס, וועל איך אייך, אם ירצה שם, מיט גאָט'ס הילף, אפגעבען, און נאָך מיט גרויס דאנק!

נ אָ ט א ב ע נ ע: אַז דאָס יונגע פּאָר איז צוריקגעקומען פון דער האָכצייטסרייזע — געזאָגט האָבען זיי, אַז זיי זענען געווען אין אויסלאַנד, אין איטאַליע, נאָר די כתרילעווקער ליצני־הדור האָבען געשמועסט, אַז ס'אַ ליגען — געווען זענען זיי גאָר אין יעהו־פּעץ! — נאָר יעדענפאַלס, אַז זיי זענען צוריקגעקומען פון זייער האָכצייטסרייזע, און דער יונגער בראָצקי, דאָס הייסט, אַראָן אי־סאַקאָוויטש דעמבאָ, איז געוואוירע געוואָרען (דעמאָלט אין דער בהלה האָט ער נישט געקאָנט וויסען — די עלטערען האָבען איהם נישט געוואָלט פערשטעהרען די שמחה), אַז זיין פאָטער, דער אַלטער בראָצקי, דאָס הייסט, דער פּערווע גילדיע קופּעץ איסאַק אַראָנאָ־וויטש דעמבאָ, האָט אַרויסגעגעבען דער פערשלייערטער דאַמע אַזאַ פּאַפּיער, — האָט ער זיך געהאַפּט ביי'ם קאָפּ! ער האָט געשוואוי־רען מיט אַזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז ער געדענקט נישט, האָטש נעמט איהם אַראָפּ דעם קאָפּ, אַז די „פער־שלייערטע דאַמע", לויט איהר הויכער פיגור, זאָל געווען זיין אַמאָל זיין געליעבטע, און אויף וויפיעל ער געדענקט, האָט זיין געליעבטע קיינמאָל קיין קינד ניט געהאַט, דאָס הייסט, ער וויל זאָגען, אַז ער האָט קיינמאָל ניט געהאַט אַזאַ געליעבטע, וואָס זאָל האָבען אַ קינד... נאָר אויב די „פערשלייערטע דאַמע" איז די, וואָס ער מיינט, מוז דאָס זיין אַ אינטריגע פון זיין קאָנקורענט, פונ'ם געוועזענעם חתן רויטשילד... נאָר גאָרנישט, גע'חתמ'עט אַ פּאַפּיער — איז פאַר־פאַלען. בראָצקי ברעכט נישט קיין וואָרט. סיידען אַז דער אַלטער וועט צומאַכען די אויגען, און דער יונגער וועט איבערנעמען די ירושה — דעמאָלט וועלען מיר שוין זעהן...

און וואָס אַנבעלאַנגט דעם קאָנקורענט, דעם בעלעדיגטען יונ־גען רויטשילד, זאָלט איהר גאָר קיין יסורים ניט האָבען: סאָלאָוויי־טשיק האָט איהם אויך געקריגען אַ כלה, און נאָך וואָס פאַר אַ כלה! טאַקי פון די אויפגעקומענע, פון „אונזערע בראָצקיס". מאָהלט אייך, שוין אַ סך אַ קלענערע יפת־תואר פון יענער, פון דער רויט־שילד. און ניט נאָר אַ קלענערע יפת־תואר, נאָר טאַקי גאָרניט קיין

טיגען „קאפעליש". מענשען פון אמת, אז איהר זענט שוין יא אזעלכע קנאקערס און חטאים־זוכער און איהר קאנט חאפען יענעם אין א גוזמא און מאכען אזעלכע חשבונות מיט אזעלכע גערעטענע סטאטיסטיקעס, — פאר וואס זאלט איהר שוין אין איינוועגס ניט נעמען א בליישטיפט פאר פיער גראשען און געבען א רעכענונג־אויס אויף פאפיער, אדער טהון א חאפ אויפ'ן קאפ אייער אייגענעם חשבון מיט אייער אייגענער סטאטיסטיקע פון די היהנער? איהר זאגט אין אייער ליכטיגען בלאט, אז אויף דער דאזיגער חתונה זענען אויסגעקויפט געווארען אזוי פיעל היהנער, אז אלע דריי כתריליעוקער שוחטים האבען דריי טעג דורכאיינאנד געהאלטען אין אייז שעכטען עופות? לאמיר זשע זיך ניט פויליען און קארשט מאכען א חשבון־צדק: וואס געדויערט ביי א שוחט קויליען אייז עוף? העכסטענס, א מינוט. הייסט עס, אז אין א שעה קאן ער אייך אוועקלענגען, מינדעסטענס, 60 עופות. אין א טאג (אויב ער שלאפט ביינאכט), 12 מאל 60 — איז אזוי גרויס ווי 720 עופות. אין דריי טעג — 2160 עופות. אלע דריי שוחטים אינאיינעם בעראַרפען אוועקלענגען, הייסט עס, אזוי גרויס, אזוי קליין, ווי 6480 עופות! אצינד ווילען מיר זיין מילד און געבען אייך צו, אז פון אזא מחנה עופות זענען 480 שטיק טרפה געווארען, איין עק — האבען מיר נאך אלץ א קיימא־לן פון 6000 עופות! געטיילט אויף דרייסיג אריסטאקראטען, ווי איהר זאגט, נעמט זיך אן אזוי גרויס, ווי צו 200 היהנער אויף א קאפ? וויבאלד אזוי, פרעגט זיך א קשיא, הגאב אייך אכציג שווארצע רוחות, — וואסער מענש, ער מעג זיך זיין דער גרעסטער אריסטאקראט און דער גרעסטער זולל־וסובא'ניק, וועט קאנען בייקומען 200 עופות א טאג?...

איז דאך דאס אבער כתריליעוקע אויף דער וועלט, האבען זיך געפונען לצים, וואס האבען זיך אונטערגענומען אויסגלייכען בייד דע צדדים. זיי האבען געזאגט אזוי: „לאזט אונז אראפ אויפ'ן וויין, וועלען מיר אייך אראפלאזען אויף די היהנער".

דער כתרילעווקער לעזער, וואָס איז שוין געוואָהנט צו אַזעל־כע גוזמות אין די כתרילעווקער גאַזעטען, איז ווינציג־וואָס נתפּעל געוואָרען סאַי פון די שוחטים און סאַי פון די פלעשלעך. איז דאָך אָבער די וויסטע קאָנקורענציע! בעדאַרף דער ראַדיקאַלער „קאַפּע־ליש" אַרויס אויף מאָרגען מיט אַ שאַרפער „קריטיקע" אויף דער „יאַרמעלקע", אונטער אַ שרייענדיג קעפּעל: „א י ד ע ן — ד י ג ר ע ס ט ע ש כ ו ר י ם א י ן ד ע ר ו ו ע ל ט!"

אין דער דאָזיגער „קריטיקע" טהוט זיך דער ראַדיקאַלער „קאַ־פּעליש" אַ טייטש־אויס מיט'ן גראָבען פינגער און אַ רעכען־אויס: „שאַט! לאָמיר נור געהן פּאַוואָלינקע, ניט געחאַפּט: דריי טעכ־טער חתונה מאַכען, לאָז שוין זיין אפילו ניט אַזוי „בהרחבה'דיג", ווי דער פינסטערער רעדאַקטאָר פון דער שוואַרצער „יאַרמעלקע" זאָגט, בעדאַרף אויך קאָסטען היינטיגע צייטען, צום וועניגסטענס, אַזעלכע פינף־זעכס הונדערטער אויף אַ טאָכטער. האָבען מיר שוין אַ קיימא־לן פון אַכצעהן הונדערטער. היינט לאָמיר אַקאָרשט אַ רעכען טהון, וואָס איז ווערטה אַ לעדיג פלעשעל פון וויין? וועלען מיר זאָגען: צו דריי קאָפּיקעס. קומט אויס, אַז אויף דער דאָזי־גער חתונה זענען אויסגעטרונקען געוואָרען נישט מעהר און נישט וועניגער ווי 60,000 פלעשער וויין! איצט לאָמיר געהן ווייטער: וויפיעל האָבען געקאָנט זיין מענשען אין „פּאַלעסטינא" אויף דער דאָטשע? נו דריי מנינים. דרייסיג אידען הייסט עס. זעכציג טויזענד געטיילט אויף דרייסיג — מאַכט דאָס ניט קיין צ ו ו י י ט ו י ז ע נ ד פ ל אַ ש ו ו י י ן א ו י ף אַ מ ע נ ש ע ן? קומט אויס, הייסט עס, אַז די גרעסטע שכורים אין דער וועלט זע־נען אידען — און דאָס איז פאַר אונז אַ נייעס, אַיין איבערראַשענ־דע נייעס!"

האָט זיך אָבער די „יאַרמעלקע" ווינציג־וואָס דערשראָקען פאַר אַזאַ „קריטיקע" און איז אויף מאָרגען אַרויס אויך מיט אַ „קרי־טיקע" אויף אַ „קריטיקע", און פרעגט ביי'ם „קאַפּעליש" אַ קלאָץ־קשיא, שוין מיט אַ לשון רבים: „זאָגט נור, קלוגע קעפּ פונ'ם ליכ־

עפילאג צו דער „פערשליִיערטער דאמע".

אויף מארגען אין דער פריה, נאך דער חופה־וועטשערע, האט זיך בעוויזען אין ביידע כתריליעווקער גאזעטען א נאטיץ וועגען דער גרויסארטיגער אריסטאקראטישער חתונה אין „פאלעסטינא".

איז דער דאזיגער נאטיץ איז געווען בעשריבען אלסדונג, נאר וועגען דער מעשה מיט דער פערשליִיערטער דאמע — אפילו נישט קיין ווארט. ביידע כתריליעווקער גאזעטען, סאי דער פראגרעסיווער מארערנער „קאפעליש", סאי די ארטאדאקסישע „יארמעלקע", האבען זיך געריסען אויף די גלייכע וועגה, זיך גארנישט געקאנט אפלויבען פון דער דאזיגער „קיזערליכער" חתונה. עס זענען ביי זיי אויסגערעכענט געווארען ביי די נעמען אלע כתריליעווקער אריסטאקראטען, וואס האבען בעהרט די דאזיגע זעלטענע חתונה, מיט א קורצער כאראקטעריסטיק אויף יעדען אריסטאקראט בעזונדער, מיט וואס ער פיינט זיך אוים: ווער מיט זיין גוט הארץ, ווער מיט זיין חכמה, ווער מיט זיין צדקה־געבען און ווער מיט אנדערע מעלות טובות. מע האט נישט פערגעסען אויסרעכענען אויך די מאכלים, וואס מע האט דארטען געגעסען, און די משקאות, וואס מע האט דארטען געטרונקען. דער „קאפעליש", למשל, איז אריין אין מוראדיגע התלהבות און האט זיך געגעבען א זאג. אז די שוחטים האבען דאס געהאט וואס צו טהון! אלע דריי שוחטים האבען דריי טאג כסדר געהאלטען אין איין קוילען עופות! און די „יארמעלקע" האט זיך צעקאכט גאר אויף איין אנדער אופן. די „יארמעלקע" האט זיך מעהר אפגעגעבען מיט די משקאות, ווי מיט די מאכלים. אז ס'איז געקומען צו די ווייגען, וואס מע האט דארטען אויסגעטרונקען אויף דער חופה־וועטשערע, איז זי אריין אין איין עקסטאז און האט א זאג געגעבען בדרך משל, אז פון די לעדיגע פלעשלעך אליין, וועז א כתריליעווקער בעל־הבית פערמאגט עס, וואלט ער געקאנט בהרחבה חתונה מאכען דריי טעכטער, און עס וואלט איהם אליין נאך אויך געבליבען אויף א יאהר צו לעבען!...

און דער אַלטער בראָצקי האָט געלעגט די חתימה מיט זיין אמת'ען נאָמען „קופּעץ פּערווע גילדיע איסאַק אַראָנאָוויטש דעמבאָ". אַז דאָס קינד בעדאַרף זיך געפינען ביי דער מוטער ביז ס'וועט אַלט ווערען אַכצעהן יאָהר, און דערויף בעקומט די מוטער אַזוי פיעל און אַזוי פיעל אַלע יאָהר; און אַז דאָס קינד ווערד אַלט אַכצעהן יאָהר, בעקומט עס פון דעם קופּעטשעסקי סין אַראָן איסאַקאָוויטש דעמבאָ. פון חתן הייסט עס, אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, — און דאָס אַלסדינג דאַרף זיין בסוד־סודות, און ביידע צדדים זענען צופריעדען, איינס צו דאָס אַנדערע טאָרען נישט האָבען קיין שום טענות און פּרע־טענזיעס — והכל שריר וקיים.

און דערמיט איז די פערשלייערטע דאַמע אַוועק אהין. פון וואַנען זי איז געקומען. און די צערעמאָניע פון דער אַריסטאָקראַ־טישער חופּה איז אויסגעפיהרט געוואָרען אויפ'ז שענסטען אופן: דער קאַזיאָנער רב האָט געהאַלטען זעהר אַ שענע דרשה, געוועהנ־ליך אויף רוסיש, זיך אָפּגעשטעלט אויף דער אומשולדיגקייט און אויף דער ריינער ליעבע פון דעם פּאָרעל, וואָס געהען בויען זייער הויז, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען און אַזוי ווי אין פּסוק שטעהט: „הבן יקיר לי אפרים". ביי'ם פּסוק האָבען די אַריסטאָקראַטען אַראָפּ־געלאָזט זייערע נעזער. און די אַריסטאָקראַטקעס האָבען צוגעטראָ־גען די ווייסע טיכלעך צו די טרוקענע אויגען. צו בעווייזען, אַז חאָטש זיי ווייסען ניט די טייטש פונ'ם פּסוק, נאָר דעם פּשט פון די ווערטער פערשטעהען זיי גלייך מיט די אַריסטאָקראַטען... און דער־נאָך האָבען חתן־כלה צעקושט זיך מיט די מחותנים און מיט אַלע געסט, און תיכף נאָך דער צערעמאָניע, אפילו נישט פער־ביסען, נאָר אויסגעטרונקען צו גלעזלעך שאַמפּאַניער־וויין, האָט זיך דאָס פּאָרעל אויפגעזעצט אין אַ שענעם אויטאָמאָביל און איז אָפּ־געפאָהרען צו דער באַהן אויף דער האָכצייטסרייזע, ווי דער מנהג איז ביי די אַריסטאָקראַטען פון דער גאַנצער וועלט. און אויך ביי אונזערע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען. וואָס טאַנצען נאָך דער גאַנצער וועלט.

טאָקראַטען? דעריבער האָט מען זי נור געפרעגט, וואָס זי וויל. און אַז די פערשלייערטע דאַמע האָט געזאָגט, וואָס זי וויל, איז מען קיין ברעקעל נישט נתפּעל געוואָרען. מע האָט זיך נור אַוועקגעשטעלט דינגען מיט איהר, וואָרום די פאָדערונגען, וואָס די פערשלייערטע דאַמע האָט אַוועקגעשטעלט, זענען געווען שוין אַבי־סעל צו פיעל. די פערשלייערטע דאַמע האָט געפאָדערט איינס פון די צוויי: אָדער ס'זאָל זיין אויס שדוך מיט די רויטשילדס און אויס חופּה, און דער חתן בראָצקי זאָל חתונה האָבען בעסער מיט איהר, מיט דער פערשלייערטער דאַמע, אָדער אַז ניט, זאָל ער זי בעוואָה־רענען מיט אַ שענער פּענסיע, ווי עס פּאַסט פאַר אַזאַ אַריסטאָ־קראַט, ווי אונזער בראָצקי, און אַ חוץ דעם זאָל ער מוחל זיין אַוועק־לעגען אַ געוויסען קאַפּיטאַל אויך אויפ'ן קינד'ס נאָמען... ווער איז געווען דאָס קינד און פון וואַנען האָט זיך גענומען אַהער אַ קינד? — דאָס האָט מען זי אויך ניט געפרעגט. ביי די אַריס־טאָקראַטען איז דאָס ניט קיין נאָווינע, אַז אַ חתן פאַר דער חתונה זאָל האָבען אַ געליעבטע, און די געליעבטע זאָל האָבען פון אַיהם אַ קינד, אָדער צוויי. אונזערע אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען, די כתרילעווקער בראָצקיס, האָבען געדאַנקט גאָט, וואָס זי האָט נור איין קינד. וואָרום מיט וואָס וואָלט געווען בעסער, ס'זאָל זיין צוויי אָדער דריי קינדער? און אַביסעל האָט מען געהאַט פאַראי־בעל אויפ'ן זוהן: למאי האָט ער ניט דערצעהלט פריהער דעם טאַ־טען אָדער דער מאַמען, אַז ער האָט שוין אַ קדיש? איצט איז אָבער נישט די צייט אויף צו זיין ברוגז. די חופּה שטעהט. אַלץ איז גרייט און פאַרטיג, און דער עולם קאָן נאָך אָנהויבען זיך צעקרי־כען און צעגעהן אַהיים. און די אַריסטאָקראַטישע חתונה קאָן זיך נאָך חלילה ענדיגען מיט אַ סקאַנדאַל, — און אַריסטאָקראַטען האָ־בען פיינט סקאַנדאַלען! האָט מען זיך גענומען דינגען מיט דער פערשלייערטער דאַמע. אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף — מען איז דורכגעקומען: מע האָט איהר בעצאָהלט טאַקי דאָ אויפ'ן אָרט קאַטעסען פון אַלע פיער זייטען. און די כלי־זמר מיט'ן קעסעל־מיט מזומנים ממש, און מע האָט איהר אַרויסגעגעבען אַ פּאַפּיער,

סיש : די מחותנים פון חתן׳ס צד האָבען זיך עפּים גע׳סוד׳עט, און צווישען די געסט איז געווארען אַזא בהלה, אַזא סומאַטאַכע, אז מיר מוזען דאָ איבערריסען און איבערלאָזען די פערשלייערטע דאָמע אויפ׳ן קומענדיגען קאַפּיטעל, וואָס שליסט די דאָזיגע זומערדיגע ערצעהלונג מיט א שענעם „עפּילאָג" און מיט א „נאַטאַבענע", ווי סע פּאַסט פאַר אַזא אַריסטאָקראַטישען ראַמאַן.

8.

די פערשלייערטע דאָמע.

דערפאַר איז גוט צו זיין א גביר (אונזער אַלטע טענה!) און דערפאַר איז א חיות ביי די אַריסטאָקראַטען, וואָס טאָמער טרעפט זיך עפּים ביי זיי, איז אָפּגעווישט די ליפען און פּתח שין — שא! וועז אַזא מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען אין „פּאַלעסטינא", ביי די רויטשילדס מיט די בראָצקים, טרעפט זיך, די שעה זאָל נאָר ניט זיין, ביי א פּראָסטען אידען אין „ארץ־ישראל", וואָלט זיך אי־בערגעקערט די גאַנצע וועלט! און דא, ביי די אַריסטאָקראַטען.— גאָרנישט! אז די פערשלייערטע דאָמע איז אַריינגעקומען צו די רויטשילדס א מינוט פאַר דער חופּה, איז טאָקי געווארען אויף א וויילע א סומאַטאַכע, א בהלה; עס האָט אַבער לאַנג נישט גענומען. מע האָט די פערשלייערטע דאָמע אַריינגעפיהרט אין א בע־זונדער חדר, טאָקי דעם חתן׳ס פאָטער און מיטער, די אויפגעקומע־נע בראָצקים האָבען עס געטהאָן, און מע האָט זי א פּרעג געגע־בען: „וואָס ווילסט זי?" ווערט זי איז און וואָס זי איז — דאָס האָט מען זי ניט געפרעגט. מע האָט זיך שוין אַליין גע־שטויסען, אז דאָס איז מסתמא דעם יונגען בראָצקי׳ס א געליעבטע פון פאַר דער חתונה (דאָס ווערט אָנגערופען אויף זייער לשון „פּלירט"). ווער פּלירטעוועט ניט היינטיגע צייטען ביי די אַריס־

אוועקגעקויפט — פאר וויפיעל? דאס איז שוין א סוד־זאד. סאלא־ווייטשיק דער פערמיטלער ווינשט זיך עס צו פערדיענען אלע יאהר, וואס דאס האט אפגעקאסט, און פאר נויט — איז אלע דריי יאהר. און אז איהר וועט איהם שטארק בעטען — איז אלע פינף יאהר... דערנאך האט ער געפועלט ביי די בראצקים, אז חאטש זיי האבען אריבערגעשמיסען די רויטשילדם אוז זענען א סך רייכער פון די רויטשילדם, און וויבאלד רייכער, זענען זיי דאך גרעסערע מיוחסים אויך, פון דעסטוועגען זענען זיי, די בראצקים, פריהער געקומען מיט א ווייזיט צו די רויטשילדם אין „פאלעסטינא" אויך דער דאטשע. און דארטען איז טאקי געווען דאס ווארט, און דערנאך — דאס קנם־מאל, און טאקי באלד נאכדעם האט בעדארפט זיין די חתונה.— האט זיך געטראפען א מעשה, א צופאל, וואס טרעפט זיך איין מאל איז הונדערט יאהר און וואס האט שיער־שיער ניט צעשטערהט דעם גאנצען פלאן פון סאלאוויטשיק דעם שדכן. דער צופאל איז געקומען גאר פון א זייט, וואס ניט סאלאוויטשיק, ניט די רויטשילדם מיט די בראצקים זענען אין דעם גאט די נשמה שולדיג. שטעלט אייך פאר, אז סאמע אין דער לעצטער מינוט, ווען אלע כתריליעווקער ארים־טאקראטען, אנגעטהאן אין קורצע פראקען און ווייסע העמטשקעס, זענען זיך צענויפגעקומען קיין „פאלעסטינא", צו די רויטשילדם אויף דער חתונה, וואס האט אפגעקאסט א פערמעגען, צווויי ארקעסטרען מוזיק האבען געשפיעלט, א חוץ כתריליעווקער כלי־זמר, און אלץ איז שוין געווען גרייט צו דער אריסטאקראטישער חופה, — פלוצים וואכסט אוים, מע ווייסט ניט פון וואנען, עפים א גרויסארטיגע דאמע, א הויכע, א שלאנקע פיגור, אונטער א גע־דיכטען שלייער, א שענע צי מיאוסע — דאס ווייסט מען ניט, נאר אז זי איז א נקבה — דאס איז זיכער. און ווי נור די דאמע אונ־טער'ן שלייער האט זיך בעוויזען, אזוי איז דער אריסטאקראטי־שער חתן געווארען בלאס, דער כלה איז געווארען ניט גוט, טאקי ממש אויף צו חלש'ען; די מחותנת'טע פון כלה'ס צד איז געווארען צעמישט, געבראכען די הענד און פויפגעהערט צו רעדען אויף רו־

גענומען מאַכען אַ שפּאַציער מיט׳ן מאַמזעלעכין רויטשילד, אַמאָל צופוס, אַמאָל רייטענדיג אויף פערדלעך אוֹן אַמאָל גאָר אין איין אויטאָמאָביל וויט־וויט אין וואַלד אַריין, — אַזוי לאַנג, אַזוי בריט, ביז מען איז געוואָוירע געוואָרען אין „ארץ־ישראל" אויף די דאָטשעס, וואָס אין „פאַלעסטינא" טהוט זיך, האָט מען דאָס פּאַרעל געמומען אין די מיילער אַריין אוֹן מע האָט אַנגעהויבען אונטערצומרמלען... בקיצור, עס איז דערנאַנגען אַזוש צו דער משפּחה פונ׳ם העלד, צו די בראַצקים, אוֹן ס׳איז געוואָרען כלומרשט אַ ויצעקו — זיי ווילען ניט דעם שדוך! האָט דאָס שוין די רויטשילדס פערדראָסען: ווי־באַלד, אַז א י ה ר ווילט ניט, ווילען מיר א ו ד א י ניט! האָט זיך דאָס יונגע פּאַרעל אַוועקגעשטעלט: ווילען מ י ר אָבער! אוֹן עס האָט זיך אָפּגעשפּיעלט אַיין אַריסטאָקראָטישע טראַגי־קאָמעדיע, וואו אַלע צדדים האָבען געוואָלט — אוֹן אַלע האָבען זיך געברעקעלט, געמאַכט אַנשטעלען, ביז מע האָט געמוזט אַנקומען צו סאַלאָוויטשיק דעם פערמיטלער, ער זאָל אויסגלייכען דעם סכסוך. אוֹן אָט דא האָט זיך אַרויסבעוויזען סאַלאָוויטשיק מיט זיין גאַנצען כח, וואָס ער קאָן. ער האָט אַנגעוועדט אַלע מיטלען, דריי טעג געארבייט מיט דער גאַל, אוֹן האָט אויסגעגלייכט אַלע צדדים, געמאַכט שלום ושלוה, השקט ובטח. קודם האָט ער אָפּגעמאַכט מיט׳ן געוועזענעם חתן אַ שטיקל געשעפט. ער האָט איהם געגעבען צו פערשטעהן, אַז ער קאָן מיט זיין געוועזענער כלה׳ס ליעבע־בריוולעך מאַכען גלייך; נישט חלילה זיי פערקויפען צו די גאַזעטען, נאָר צו דער כלה׳ס עלטערען. די רויטשילדס קאָנען פּאָר אַזא סחורה מעהר בעצאָהלען, ווי צוואַנציג קבצנ׳ישע גאַזעטען אין כתריליעווקע: אוֹן דוקא איצט, פּאָר דער חתונה, איז די רעכטע צייט צו פערהאַנדלען די בריוולעך, וואָרום טאָמער לעגט ער עס אָפּ אויף שפּעטער, חאָפּט די סחורה אַ ריח אוֹן זי ווערד אויסגעוועבט... די דאָזיגע ווערטער זענען דעם געוועזענעם חתן אַריין אין נאָז אַריין, אוֹן מע האָט זיך געמומען דינגען פּאָר די בריוולעך גאָר פּשוט, ווי מע דינגט זיך פּאָר עפּים אַ מין אַרטיקל, אוֹן מע האָט די בריוולעך ביי איהם

פֿאהן פון די אמת'ע רויטשילדם חאפט זיך אריין איין „אויפגע־
קומענער" אריסטאקראט, „עפּים" א בראצקי! דער צווייטער פונקט
איז געווען נאך אפשר וויכטיגער פונ'ם ערשטען. און פֿאר אונזער
אפּגענארטען העלד, דעם האלבען חתן רויטשילד, איז דאס געווען
אזא קלאפּ, אז ער איז גרייט געווען אויף אלסדינג, וואס ער האט
ווען אמאל געלייענט אין די פּראנצויזישע ראמאנען. אפילו אויף
א דועל! נאר דעוווייל האט ער קיין סעקונדאנטען צו זיין קאנקור־
רענט, צו בראצקי'ן, נישט געשיקט. ער האט בעסער געשיקט זאגען
דער מאמע פון זיין „כמעט" געווען כלה, אז ער ווייסט, אז
דאס שטאמט פון א י ה ר, און אז ער וועט דאס איהר ניט פער־
שווייגען — ער וועט לאזען אפּדרוקען אין ביידע כתרילעווקער גא־
זעטען אלע ליעבע־בריוולעך, וואס ער האט פון איהר טעכטערעל,
אלע ביז איינעם, — און לאז איהר געליעבטער חתן וויסען, וועמען
ער נעמט פאר א כלה!... אפּנים, אז אין די דאזיגע ליעבע־בריוו־
לעך האט זיך עפּים געפונען, — און דאס וואלט געקאנט זיין א
שענער מאטעריאל פאר די כתרילעווקער נאזעטען. דער „קאפּע־
ליש" מיט דער „יארמעלקע" וואלטען שוין געמאכט דערפון א רעכ־
טען צימעס און וואלטען עס צעלעגט אויף טעלערלעך, — און דאס
האט דאך נעבאך דאס געהערטע כתרילעווקער פובליקום אזוי ליעב,
ווי, א שטייגער, געהאקטע גענזענע לעבערלעך מיט שמאלץ, אדער
געפיהלטע העלזלעך אין א גוטען לאקשענעם קוגעל, אדער קאלטען
עפּעלקוואס מיט אייז אין א הייסען זומער טאג. איז אבער ניט
בעשערט געווען ניט די גאזעטען זאלען האבען וואס צו שרייבען,
ניט דאס געהערטע פובליקום זאל האבען וואס צו לייענען, ווי מיר
וועלען דאס באלד געווואויר ווערען.

* * *

און אונזער צווייטער העלד, דער גליקליכער בראצקי, האט
זיך דערווייל געטהאן זיינם: ער איז געווארען א גאנץ אפּטער
גאסט ביי די רויטשילדם אויף דער דאטשע, געבראכט אלע טאג
צוטראגען א בוקעט פרישע בלומען מיט א האלב פונט שאקאלאד.

טראַפען מיט אונזער צווייטען העלד, מיט בראַצקי'ס זוהנדעל, ביי זיינע מחותנים, אין „פּאַלעסטינא" אויף דער דאַטשע, און דער־זעהן, ווי יענער שיסט מיט אויגען אויף דער מאַמזעלעכין רויט־שילד, און ווי די מאַדאַם רויטשילד שלאַגט מיט איהם בלאַט, חנפה'ט דעם גאַסט אויף וואַם די וועלט שטעהט און האַקט אזא רוסיש, אז מע קאַן בלייבען אַהן א בויך לאַכענדיג! דעם חתן רויטשילד, דאַם הייסט, דעם האַלבען חתן איז ניט געפעלען דאַם, וואַם די מחותנת'טע רויטשילד איז איהם געווארען עפּים צו בערע־דעוודיג, און עם האַט זיך אַנגעצונדען א העליש פּייער אין דעם דאַזיגען העלד, און סע האַט איהם געחאַפּט א פערדראַם אויף דעם יונגען בראַצקי, און די ליעבע האַט זיך פּלוצים אין איהם צעברענט און צעפּלאַקערט מיט סכנת נפשות! ניט אַזוי די ליעבע צו דער כלה, ווי די שנאה צו אַט דעם „אויפגעקומענעם" אַריסטאַקראַט! וואַם האַט יענער צו געהן מיט וויזיטען אין אַזא שטוב, וואו ער, רויטשילד, רעכענט זיך „כמעט" פּאַר א חתן?... און בכדי צו מאַכען א סוף מיט דער דאַזיגער אונאַנגענעהמער געשיכטע, האַט ער גע־פּועל'ט ביי זיינע עלטערען, אז מע זאל זיך אַביסעל צואויילען מיט'ן קנס־מאַל. נאָר ווי איבערראַשט איז מען געווארען ביי זיינע עלטע־רען, אז מע האַט זיי געבראַכט פון דאַרט א תשובה, אז ס'איז נישטאַ וואַם צו רעדען פון קיין קנס־מאַל, איבער ד ר י י טעמים: ע ר־ש ט ע נ ס, איז זומער, און זומער מאַכט מען ניט קיין קנס־מאַל. צ ו ו י ט ע נ ס, איז די כלה נאָך צו־יונג און מע טראַכט נאָך גארנישט פון קיין שדוך. און ד ר י ט ע נ ס, קאַן זיין, אז די טעג זאל זי א כלה ווערען טאַקי פון היע מיט איינעם פון די פאַלעס־טינער אַריסטאַקראַטען...

אז דער איינער פון די „פּאַלעסטינער אַריסטאַקראַטען" איז אונזער יונגער בראַצקי — דאַם האַט מען נישט געזאגט. מע האַט עם שוין אַליין בעדאַרפט פערשטעהן. פּאַר די רויטשילדס איז דאַם נעווען א צווייענדיגער פּאַקאַנדאַל: דאַם, וואַם זייער זוהנדעל בלייבט אַהן א כלה — איז איינס. און צווייטענס, וואַם איז דער גאַלדענער

דער „וואַרעם", זואָס איז געלעגען צווישען אונזערע העלדען, איז נישט נור דאָס, וואָס ער איז אַ בראָצקי און זי אַ רויטשילד, — דאָ איז געלעגען איין אַנדער הונד בעגראָבען: אונזער יפת־תואר איז שוין געווען „כמעט" ווי אַ כלה. טאַקי פּאָר איין אייגענעם, פון דער משפּחה, פון די רויטשילדס. אַ זווג איז דאָס אפילו געווען משׂית ימי בראשית: ביידע גלייכע מיוחסים, ביידע פון דער גאָלדענער פּאָהן און ביידע זיצען זיי אין איין „פּאָלעסטינא", אַ דאָטשע נעבען אַ דאָטשע. ביידע האָבען גלייכע נדן׳ס (צו עשרת אלפים) און ביידע קענען זיי זיך איינס דאָס אַנדערע דורך און דורך. זי — קענען מיר שוין. מיר האָבען שוין געהאַט דאָס פערגעניגען זי צו זעהען ביי אברהמלען אין דער „קאָלייקע" — אַ בתולה׳כין אַ צאַצקע, איין אמת׳ע יפת־תואר. און מיט איהם, מיט׳ן חתן, הייסט עס, בעדאַרף מען אייך בעקאַנט מאַכען, אַפּמאַהלען אין עטליכע קורצע שטריכען: אַ בחור כהלכה, פונ׳ם געווייסען שניט, אַ „געקאַנטשעטער קאָמערטשעסקי", האָט ליעב אַ קערטעל און קען זיך מיט דער גאַנצער חבריא פון „שאַנטאַן", קלאָר אויך אויסווענניג אַלע אָפּערעטעס, און דעם גרעסטען ניגון וועט ער אייך אויספייפען מיט׳ן מויל. בייטאָג איז ער שלעפּעריג, ביינאַכט — איין אויסגעשלאָפענער. דאָס קאָפּעלישעל זיצט ביי איהם אויפ׳ן שפּיץ קאָפּ, דאָס רעקעלע, „אַלאַ־קלאָש", הענגט ווי אויסגענאָסען, דאָס שטעקעלע דין און טשאָקענדיג, און אַז עס קומט אַריין אין טהעאַטער, אַדער אין צירק, אַדער אין סינעמאַטאָגראָף, געהט עס, ווי צום טאַנץ, בעל־הבתיש, ווי אַ היימישער, ווי אַיין אַלטגעזעסענער. אָט האָט איהר אייך אַ בילד פון איין אַריסטאָקראַטישען חתן פון די אמת׳ע כתרי־עווקער רויטשילדס. כיט דער כלה האַלט זיך אזא חתן קאַלט, סטאַטעטשנע, אויסגערעכענט, בעווייזט זיך ניט אַרויס מיט קיין פערליעבעניש — דאָס פּאַסט פּאַר אַ בחור׳ל פון „אריץ־יישראל", ניט פּאַר אַ „פּאַלעסטינער" אַריסטאָקראַט. אַרויסבעווייזען סימנים פון פערליעבעניש און פּרעטענזיעס צו דער „כלה" האָט ער ערשט דעמאָלט, וועז ער האָט זיך גע־

האלטען מיט ז י י ע ר ע עלטערען, אנטלאפען און שטילערהייר געשטעלט א חופה. וואלטען זיי דאס, דאכט זיך, געמעגט געדענקען? איז ניין. איצט, אז גאט האט זיי געהאלפען, זיי זענען א ל י י ז געוואָרען עלטערען, האלטען זיי מלחמה מיט זייערע קינדער. דערפאר, אז זייערע קינדער וועלען, אם ירצה השם, אויסוואכסען און וועלען ווערען עלטערען, וועלען זיי אויך פערגעסען די אמאליגע צרות און וועלען מלחמה האלטען מיט ז י י ע ר ע קינדער. דאס איז א בעזונדער קללה פון גאט, און נור איין אדם הראשון איז געווען א גליקליכער, וואס חוה האט נישט געהאט קיין עלטערען, — און ווייטער איז צרות, מיט דאסאדע, מיט האָרצוועהטיג, מיט אומגליקען, מיט דראמעס, מיט טראגעדיעס אלערליי. וועהוועה, אז מע טהוט זיך א טראכט־אריין, וויפיעל אומזיסטע טרערען עס זענען פערגאסען געוואָרען און וויפיעל יונגע לעבענס עס זענען דערפון רואינירט געוואָרען — שטעלען זיך די האר קאפויר! און נור דערפאר, וואס ס'איז אציגנ זומער, דאטשע־סעזאן, אלץ גרינט און בליהט און וואכסט און ס'איז היים, און עס ווילט זיך גאר געהן באדען, און וויל מיר זענען בכלל נישט קיין גרויסע מרה־שחורה'ניקעס און זענען וויט פון טראגישע בעשרייבונגען און טרויעריגע געדאנקען, געהען מיר פערבי און ווילען דערפון גאר נישט רעדען אפילו. און דערצו איז אין דעם זומערדיגען ראמאן, וואס מיר בעשרייבען דא, צום גליק, אלסדינג צוגעגאנגען אזוי גלאטיג, אזוי פיינטשיק, אז ס'איז געבליבען, דאכט זיך, מעהר נישט, ווי נעמען און שרייבען תנאים, ברעכען טעלער און — מזל טוב אויף. נאר וואס דען? אז ס'איז געקומען צום שפיץ, האט זיך עס אפגעשטעלט. וואס איז די מעשה? די מעשה איז, וואס אומדום מוז זיין א פלעקעל, א וואָרעם, וואס דערלאזט נישט. און דאס איז, אייגענטליך, א גליק פאר אונז, שרייבער, מחמת וועו ניט אט דער וואָרעם, און ס'זאל אלסדינג געהן גלאט, וואס וואלטען מיר. דיכטער, דעמאלט געהאט צו טהון אויף דער וועלט?

נישט קיין געוועהנליכע בשר־ודם'ס, ווי, למשל, מיר זענען. נאר אמת'ע אריסטאקראטען, פון דער גאלדענער פאהן, פון די כתרי־לעווקער מיליאנערען און מיליארדערען. „ער" איז א בראצקי פון „אונזערע בראצקים", „זי" — א רויטשילד פון „אונזערע רויט־שילדם". און דאם איז דאך א פאקט, וואם מע קאן נישט אפלייקענען, אז מיר, געוועהנליכע בשר־ודם'ס, זענען אלע מאל זעהר נייגעריג צו וויסען דוקא ו ו א ס אין די הויכע פענסטער טהוט זיך, ווי אזוי לעבט מען ביי די נגידים, ווי אזוי עסט מען דארט, ווי אזוי טרינקט מען? און אז א מיליאנערסקע אריסטאקראטישע חתונה האט פאר אונז גאר א בעזונדערען אינטערעס, האטש אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין — וואס האבען מיר דערפון? גאר־נישט מיט גארנישט. נאר אזוי האט אונז שוין גאט בעשאפען — פארפאלען. מיר קאנען דעריבער מיט א ריינעם געוויסען געהן וויטער מיט אונזער געשיכטע. נאר מע דארף זיך דערמאנען אויף א ווייל אין דעם ערשטען בעגעגעניש פונ'ם „ער" מיט דער „זי" ביי אברהמ'לען אויף דער „קאליעקע", ווי אזוי דעם יונגען העלד בראצקי איז דאס געגאנגען, טאקי ממש דורך טהיר און דורך טויער. נישט נור איז די יפת־תואר, רויטשילד'ס טעכטערל, געווען פון איהם געפאנגען, נאר אפילו די מאמע איהרע, זאל געזונד זיין, די מאדאם רויטשילד אליין, איז אינגאנצען געווען אויף זיין זייט און האט איהם מורא'דיג פריינדליך אויפגענומען און מיט סכנות ליעבליך איינגעלאדען צו זיך אויף דער דאטשע: „פאזשאלעסטע, בעז צערעמאני!" צו אזא כבוד און צו אזא הצלחה איז לאו כל אדם זוכה. וואהרום מיר ווייסען דאך, אז פון זינט די וועלט שטעהט און זינט צוויישען מענשען קומען פאר ראמאנען איז פונקט קאפויר: אז עס קומט די צייט פון פערליעבענישי, איז אדער דער טאטע, אדער די מאמע פון דער יפת־תואר, אדער זיי ביידע, שפארען זיך איין אזוי גוואלדיג, אז ס'איז זיי נישט צו ריהרען פונ'ם ארט! שענער פון אלץ איז דאס, וואס די עלטערען, זאלען מיר מוחל זיין, האבען אליין אמאל אין דער יוגענד גליעבט און געקעמפפט, מלחמה נע־

און האָט זיי געפֿלעפט ביידען, די מאַדאַם מיט דער טאַכטער, מיט'ן ערשטען דרעה פון זיינע שוואַרצע אַריסטאַקראַטישע וואַנסלעך און מיט'ן ערשטען שאָס פון זיינע אויגען. איצט איז געקומען די צייט אויסצוזאָגען — עס איז שוין מעהר ניט קיין סוד — ווער איז דאָס די אַריסטאַקראַטישע מאַדאַם, וואָס רעדט אַזוי שען רוסיש: „נאָ טשטא נאָם וואָזדרך, קאַגדאַ או נאָם יעסט דיענגי?" און ווער איז געווען דער טשיקאַווע־פֿראַנטעוואַטע־אַריסטאַקראַטישער יונגערמאַנטשיק, וואָס האָט געפֿלעפט די אַריסטאַקראַטישע מאַמע מיט איהר אַריסטאַקראַטישער טאַכטער? די מאַדאַם — דאָס איז געווען נישט קיין אַנדערע, נאָר די מאַדאַם רויטשילד, און דער יונגערמאַן איז נישט מעהר און נישט וועניגער, ווי א זוהן פון די אויפגעקומענע אַריס־טאַקראַטען, פון די כתרי־לעווקער בראַצקים.

נעמענדיג אין אַנבעטראַכט דאָס אַלץ, וואָס איז דערצעהלט געווארען ביז אַהער, וועט שוין ביי'ם לעזער זיין רעכט, ווער ס'איז געקומען צו הילף סאַלאַווייטשיק דעם שדכן, און עס בלייבט איבער נור איין זאַך: צי האָט דער גאָט פון ליעבע עפּים אויפגעטהאָן? און צי ס'איז איהם גערָאטען, סאַלאַווייטשיק דעם פערמיטלער, די דאָזיגע „פּאַרטי" דורכצופֿיהרען? און אויב יאָ — וואָס האָט ער, סאַלאַווייטשיק דער פערמיטלער, געהאַפּט דערבי? אוי וואו איז פּארגעקומען די דאָזיגע גרויסאַרטיגע אַריסטאַקראַטישע חתונה — אין כתרי־לעווקע, צי אין „פּאַלעסטינא" אויף דער דאָטשע? אויף די אַלע וויכטיגע פֿראַגען בעקומט דער פריינד לעזער א קלאָרע תשובה אינ'ם קומענדיגען קאַפּיטל פון'ם דאָזיגען זומערדיגען ראַמאַן.

7.

פּאַלאַוויטשיק דער שדכן ארבייט אויף אַלע כלים.

מיר מיינען, אַז דער פריינד לעזער איז צופֿריעדען, וואָס דער „ער" און די „זי" פון'ם דאָזיגען זומערדיגען ראַמאַן זענען גראַד

קיהלט דאָס האַרץ אַצינד און אויסגעלאָזט כל חמתם נעבאַך אויפ'ן שדכן'ס קאָפּ:

— מיט וועמען רעדט איהר אונז? מיט אָט די ראָסטאָווש־טשיקעס, פּראָצענטניקעס, ליכוויאַרזשעס, וואָס פערמאָגען ניט אונ־זער מיסט? — ווי האָט דאָס אַ איד אַ שדכן אַזאַ פּאָטעפּאַלנעסט קומען פאַרלעגען אונז צו טהון מיט אַזעלכע „האָץ־דאַרגעס"? ווער זענען זיי, אייערע רויטשילדס? שוין לאַנג איז זייער זיידע גע־זעסען מיט אַ טאָרבע מינץ אין מאַרק און געפרוירען, ווי אַ הונט? איצט זענען זיי שוין געוואָרען כלומרשט באַנקירען, נעמען וועכס־לעך, שינדען די הויט. ניין, ניין! איהר זאָלט גאָרניט פּרובען אפילו אָפּענטפערען אַ וואָרט — איהר הערט, וואָס מע רעדט צו אייך? און אַז איהר וועט ניט אַוועקגעהן באַלד מיט גוטען, וועט איהר זיך דערשפּיעלען — מע וועט אייך נעמען, איהר הערט צי ניין, און מע וועט אייך אַראָפּלאָזען פון אַלע טרעפּ!

שוין שטעהענדיג פון אונטען, איז דעם שדכן געבליבען נור איבערצו'חזר'ען נאָך אַמאָל די אַמאָליגע ווערטער זיינע: „מ ע קאָ ן נ י ט ו ו י ס ע ן ו ו ע מ ע נ ס מ אָ ר ג ע ן ס' א י ז" ... און זיינע ווערטער זענען מקוים געוואָרען אויף אַ וואונדערליכען אופן, וואָס ניט סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער, ניט קיינער האָט זיך געקאָנט דערויף ריכטען. איצטיגס מאָל האָט זיך אָנגענומען דעם שדכן'ס קריוודע דער גאָט פון ליעבע. עס האָט זיך אַריינגעמישט דאָס קליינע מלאך'על, וואָס הייסט מיט זיין היי־ליגען נאָמען „אַמור" און וואָס שיסט מיט פערגיפטיגטע פיילען אַלע בחורים מיט אַלע מיידלעך גלייך אין האַרצען אַריין. דאָס איז געווען אין יענעם הייסען זומערדיגען טאָג, ווען ביי אברהמעל דעם קאָליישטשיק זענען געפאָהרען פון כתרילעווקע קיין „פּאַלעס־טינא", אויב דער לעזער קאָן זיך דערמאָנען, אַיין אַריסטאָקראַטישע מאַדאַם מיט אַ טעכטערעל אַ יפת־תואר, און צו זיי אויף דער „קאָ־לייקע" האָט זיך אַרויפגעחאַפּט אַ טשיקאַווע פראַנטעוואַטע בחור'על מיט אַ ווייס קאַפּעלישעל און מיט אַיין אַריסטאָקראַטיש שטעקעלע

זאָלט זאָגען וואָס איהר ווילט, הויבט ביי אייך די צונג אַן צו פּלעשטשען דער רוח ווייסט וואָס!... איידער סאָלאָוויטשיק איז אַריין צו די אויפגעקומענע מילְיאָנטשיקעס, דאָס הייסט, אַז ער איז געווען אויך יענער זייט טהיר, איז ביי איהם געווען צוגעגרייט פּעק מיט רעד און מיט משלים און מיט פּסוקים און מיט גמרא'ס — אהן אַ שיעור. נאָר אַז די בראָצקים האָבען געגעבען אויך איהם אַ קוק מיט די אויגען און אַ פּריג: „וואָס דאַרפט איהר?" — האָבען זיך ביי'ם שדכן געגעבען אַ בלעטער־איבער די געדאַנקען אין קאָפּ, און פון אַלע זיינע פּאַרטיגע רעד מיט די פּסוקים, מיט די גמרא'ס, מיט די משלים, איז געווארען אַ מישמאַש — עס האָט זיך ניט געקלעפּט אַ וואָרט צו אַ וואָרט. דאָס הייסט, אַנגעהויבען האָט ער דוקא נישקשה'דיג: „פּארהאַן אַ רש"י, מאַכט ער: „תּלא בעדניה סגיד ליה" — אַ פּוקס אין זיין צייט, אַז מע דאַרף צו איהם אַנקומען..." האָט מען געגעבען אויך איהם אַ קוק און אַ האַק איבער: „אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד?" „טאַקי אַקעגען דעם טאַקי, וואָס מע וויים ניט וועמענס מאַרגען ס'איז... אט, דאָכט זיך, ניט לאַנג האָט א י ה ר געוואַלט, האָבען ז י י ניט געוואָלט. איצט ווילען ז י י שוין — שייך זאָגען זיי ווילען? זיי חלש'ען, זיי געהען אוים מיט אייך צו טהון, זיי נעמען איין אַ מיתה משונה! זיי וואָלטען מי יודע וואָס, אבי..."

— פון וועמען רעדט איהר?

— פון וועמען איך רעד? טאַקי פון זיי, טא יעסט, פונ'ם סאָמע יחוס, פון דער גילדענער פּאַהו, פון די גרעסטע, פון די פיינס־טע, פון די שענסטע — פון „אונזערע רויטשילדם" רעד איך דאָך...

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. דער פּערמיטלער זאָל זיי געווען אַפּגיסען מיט עסיג, אַדער מיט וויטריאָל, וואָלט זיי, דאָכט זיך, געווען ניחא'ער. די בראָצקים, ווייזט אוים, האָבען נאָך נישט פערגעסען דעם מיאוס'ען אַפּזאָג, וואָס זיי האָבען אמאָל געהאָט פון די רויטשילדם, ניט היינט געדאָכט, — האָבען זיי זיך אַפּגע־

זיך אייך בלאזען, ווי אַיין אינדיק — גאַרנישט צו צוטרעטען! נאָר קוים בעדאַרף ער פון אייך אַ שטיקעל טובה, אַזוי ווערד ער אייך נידעריגער פון דער ערד און וויכער פון פוטער, חאָטש נעמט לעגט איהם צו אַ געשווויר! אין קורצע ווערטער, מיט אַ פאָר קליינע הקדמות, האָבען די רויטשילדס אויסדערצאָהלט זייער התנצלות פאָר סאָלאָוויטשיק דעם פערמיטלער, אַז זיי וואָלטען, אייגענטליך, בישום אופן ניט געוואָלט טהון ניט מיט זייער גלייכען, ניט מיט דעם, וואָס זיי שטעהט ניט אַן. נאָר אַזוי ווי ס'איז פאַרהאַן אַ גמרא מיט אַ מדרש און מיט, להבדיל, אַ גוייש ווערטעל — על כן זאָל ער זיך מטריח זיין צו די נייע, צו די אויפגעקומענע, צו אָט די, וואָס מע רופט זיי איצט מיט'ן נאָמען „די בראָצקים", און ער זאָל זיי זאָגען כך וכך... איהם בעדאַרף מען דאָך די צונג ניט פּיקען; ער איז דאָך אַ איד, וואָס קאָטאָרע ער קאָן...

דער פערמיטלער איז שיער צעגאַנגען געוואָרען פון אזא בע־נעמונג, פון אזוינע רעד און פון אזעלכע קאָמפּלימענטען. שייך צו זאָגען ער קאָן? אודאי קאָן ער! „ניין, פּאַני סאָלאָוויטשיק! איהר בעדאַרפט רעדען נישט גלאָט, נאָר פערשטעלט". שייך צו זאָגען פערשטעלט? אודאי פערשטעלט! „ניין, פּאַני סאָלאָוויטשיק! איהר טאָרט ניט זאָגען, אַז דאָס האָבען מיר אייך געשיקט. איהר בעדאַרפט זיי זאָגען, אַז דאָס איז אייער אייגענער פּלאָן, וואָס וואָכסט פון אייך אַליין. איהר פערשטעהט, צי ניין?" שייך צו זאָגען ער פערשטעהט? ווער דען פערשטעהט, אַז ניט ער? — און סאָלאָוויטשיק דער פערמיטלער האָט אָנגעגורט זיינע לענדען און איז אין דעם זעלבען טאָג אַוועק צו די בראָצקים, איין אָנגעלאָדע־נער און אַיין אָנגעשטאָלענער, געהאָט אַזוי פיעל צו זאָגען, אַז ער האָט גאָרניט געוואוסט, פון וואָס פריהער. עס האָט זיך איהם אַרויסגעווי־זען, אַז וויפיעל ער זאָל ניט רעדען, וועט זיין ווינציג, און וואָס ער זאָל ניט זאָגען, וועט ניט זיין דאָס, וואָס מע דאַרף, ס'איז אַלע מאָל אַזוי, פון זינט די וועלט שטעהט: אַז איהר קומט אַריין צו אַ גרויסען מען־שען, פערפּלאָנטען זיך אייך די מחשבות, און אָנשטאָט דעם, איהר

באָרד, פריש אונטערגעשוירען דעם אָרט, וואו ס'איז אַמאָל געוועז פאות, און איז אַוועק צו די רויטשילדס — און האָט נור געקאָנט אויסרעדען די ערשטע עטליכע ווערטער אויף זיין געמישטער שפּראַך: „איזדראַסטאָיטע! איך האָב פאַר זיי אַ פּאַרטי — טשטאָ ניבוד אַסאָבענע!" — וואָרום אַז מע האָט איהם אַ פרעג געטהאָן, ווער איז די „פּאַרטי" און וואָס פאַר אַ „טשטאָ ניבוד אָסאָבענע", און ער האָט נור אויסגערעדט די ווערטער „אונזערע בראָצקיס", — האָט ער געחאַפּט אַזאַ מיאוס'ען פּעטשאַטעק, אַז ס'איז איהם פינסטער געוואָרען אין די אויגען. ער וועט שוין פערזאָגען קינדס־קינדער! מע האָט איהם מבטיח געווען, אַז דאָס אַנדערע מאָל, טאָמער לעגט ער פאַר אַזאַ „פּאַרטי" מיט אַזאַ „טשטאָ ניבוד אָסאָבענע", וועט ער עפענען מיט'ן קאָפּ די טהיר. בקיצור, מע האָט דעם שדכן געגעבען דעם וועג. אויף פּראָסט אידיש וועט דאָס הייסען: מע האָט איהם דורכגעטריבען. דערפאַר, שטעהענדיג שוין ביי דער טהיר, האָט סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער בעוויזען וואָס ער קאָן. ער האָט זיי אַ זאָג געגעבען: „געדענקט, דאָס זאָגט אייך סאָלאָווייטשיק: מע ווייסט ניט וועמענס מאָרגען ס'איז!"...

און כך הוה. סאָלאָווייטשיק'ס וואָרט איז, אַפּנים, אין אַזאַ שעה אַרויסגערעדט געוואָרען. די רשעים האָבען געהאַט זייער מפּלה. די אייגענע רויטשילדס, וואָס האָבען איהם אַמאָל דורגעטריבען. האָבען געשיקט רופען דעם אייגענעם סאָלאָווייטשיק דעם שדכן, ער זאָל זיי געהן מאָכען אַ פּאַרטי מיט די נייע מיליאָנטשיקעס, מיט די אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען, מיט די בראָצקיס. דאָ איז מקוים געוואָרען דאָס ווערטעל: „אַז מע דאַרף האָבען דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה"; סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער האָט זיך ניט געלאָזט צוויי מאָל בעטען, און אַז ער איז געקומען צו די רויטשילדס, האָט מען איהם געכעטען זיצען, ניט געוואַרט ביז ער וועט זיך אַליין זעצען, און אפילו דערלאַנגט איהם אַ פּאַפּיראָס און פייער צום פּאַפּיראָס. דאָס איז שוין די טבע פון אַ כתרילעווקער אַריסטאָקראַט: אַזוי וועט ער

נישקע מיט א שניפּס. אמת, דער קאָפּעלִיש איז שטאַרק אָפּגעבאַ־
רעט, די ווייסע מאַנישקע איז ניט איבעריג ווייס אוּן דער שניפּס
איז, זאָל ער מיר מוחל זיין, עפּים א מין שמאַטע, ווּאָס גלאַנצט —
ס'איז אָבער פּאַרט א קאָפּעלִיש אוּן פּאַרט א מאַנישקע אוּן פּאַרט
א שניפּס! היינט לעגט־צו צו דעם א פּידושאָק, טאַקי איין אַלטען,
נאָר א קורצען פּידושאָק, ווּאָס הענגט אויף איהם א ביסעל פּרעמד־
ליך, אוּן הויזען א פּאָר, אפּילו קורצליכע, דערפּאָר אָבער ברייטע,
גאַנץ ברייטע, אוּן קעסטעלדיגע, געווען אַמאָל, אין די יונגע יאָהרען,
גאָר־גאָר פיינע הויזען — וועט איהר פּערשטעהן דעם חלוק פּוּן
איהם ביז זיין טאַטען, עליו השלום. נאָר דאָס אַלסדינג איז בלאָטע
אקעגען די באָרד אוּן פּאות. וועָר מיר באָרד? ווּאָס מיר פּאות?
מילא, די באָרד איז נאָך ווי ס'ניט איז. איז ניט קיין באָרד —
איז א בערדעל. א מענש איז ניט מחויב צו טראָגען א בעזעם אויפ'ן
פּנים. אָבער פּאות? קיין סימן אפּילו! אָפּגעשוירעט, אונטערגע־
גאַלט אוּן אויסגעקאָרעניעט מיט'ן ווּאָרצעל! היינט דאָס רעדען
זיינען! קיין „גוט מאָרגען" איז נישטאָ, נאָר א רוסישער „איזדרא־
סטאָיטע". אוּן ביי'ם אוועקגעהן איז — „דאָסווידאַניע". ער זאָל
זאָגען. אָשטייגער: „איך האָב פּאָר איך א גוטען שדוך" — איז
ניטאָ. ווּאָס דען? א ביסעל אויף דייטש, א ביסעל אויף פּראָ־
צויזיש אוּן א ביסעל אויף רוסיש: „איך האָב פּאָר זיי א פּאַרטי —
טשטאָ ניבוד אָסאָבענע!" ווּאָס דאַרפט איהר מעהר? זיין טא־
טע, עליו השלום, פלעגט טראָגען א זאָנטיק, א גרויסען, א רויטען
פּאַרעסאָל. איהם שטעהט ניט אַן. ער איז שוין איין אריסטאָקראָט
מיט א שטעקעל אוּן רופט זיך סאָלאָוויטשיק דער פּערמיטלער. רב
שלום שדכן זאָל אויפשטעהן אוּן א קוק טהון אויף זיין זוהן, דעם
„פּערמיטלער"!...

בעקומען אוא הויכע מיסיע — אויסצופיהרען א „פּאַרטי"
צוויישען אוצלכע צוויי אריסטאָקראָטישע הייזער, ווי „אונזערע בראָצ־
קים" מיט „אונזערע רויטשילדס", האָט סאָלאָוויטשיק דער פּער־
מיטלער אָנגעטהאָן א ווייסע מאַנישקע, צעקעמט דאָס שמיכעל

נאר פשוט, ווייל זיי האלטען זיך גרעסער פון אלעמען און האבען זיך איינגערעדט און זענען איבערצייגט, אז צו זייער יחוס איז נישטא קיין גלייכען אויף דער גאנצער וועלט. ניט אומזיסט זאגט כתרי־לעווקע אויף זייערע אריסטאקראטען א ווערטעל, אז זיי זע־נען אזעלכע גרויסע מיוחסים, אז סע שטעהט זיי ניט אן די מחותנ׳שאפט מיט זיך אליין... ס׳איז געווען א צייט, וואס די אויפ־געקומענע כתרי־לעווקער אריסטאקראטען, „אונזערע בראצקים", האבען אפילו אין חלום נישט געוואגט צו טראכטען פון אזא כבוד, ווי מתחתן זיין זיך מיט אלטע כתרי־לעווקער אריסטאקראטען, מיט „אונזערע רויטשילדם". נאר אז „אונזערע בראצקים" האט א שיין געגעבען דאס מזל, זיי האבען אנגעהויבען וואכסען, געוואר־רען גרויס און האבען בעקומען כמעט אזוי פיעל געלה, ווי די רויט־שילדם, איז ביי זיי געזעסען טיף אין הארצען פערבארגען נור איין וואונש: א שדוך מיט די רויטשילדם. ארויסזאגען דעם דאזיגען וואונש הויך האט מען נישט געוואגט פונדעסטוועגען. איין מאל נור, מעהר נישט אז איין מאל, האט זיך געטראפען א מעשה, די „אויפגעקומענע אריסטאקראטען" האבען צוגעשיקט א שדכן צו די רויטשילדם — דעם בעריהמטען כתרי־לעווקער שדכן סאלאווייטשיק. סאלאווייטשיק דער שדכן, מוזט איהר וויסען, איז ניט פון די אמא־ליגע כתרי־לעווקער שדכנים. סאלאווייטשיק איז א שדכן פון דעם איצטיגען מאדערנעם כתרי־לעווקע, און ער הייסט שוין ניט „שדכן", נאר „פערמיטלער". סאלאווייטשיק איז בעריהמט, ניט אזוי מיט זיינע גרויסע שדוכים, וואס ער פיהרט דורך, ווי מיט זיין מויל, מיט זיין רעדען. ער קאן אייך איבערערדען די גאנצע וועלט. ס׳איז נאר ניטא א מענש, וואס זאל קאנען ביישטעהן קעגען סאלאווייטשיק דעם פערמיטלער, אז ער הויבט אן צו רעדען. ס׳איז אש־להבה! סאלאווייטשיק דער פערמיטלער איז טאקי דעם אלטען רב שלום שדכן׳ס א זוהו, און איז א איד פון היינטיגער וועלט, טראגט שויו, פערשטעהט איהר מיך, א קאפעליש אויפ׳ן קאפ און א ווייסע מא־

דער האָבען דערזעהען פאַר זיך גרינע אַגרעסען, רויטע וויימפּערלעך, דערשמעקט קאַרשען — וועט מען קוקען און מע וועט שווייגען?... האָט מען דעם גאָרטען אַרומגעגרייזעט מיט אַ פּאַרקאַן, אויף די שטאַכעטען אָנגעשלאָגען צוויעקעס, אויפ'ן טויער אָנגעהאַנגען אַ שלאָס, און עס איז אַרויס אַ „פּריקאַז", אַז מהיום והלאה, טאָמער וועט זיך דערוועגען עמיצער פון „ארץ־ישראל" אַריינצוטרעטען צו זיי אויף דער דאַטשע, וועט מען איהם איבערברעכען הענד און פיס, אַרויסשלאָגען אַ צאָהן און אָנרייצען אויף איהם די הינד...

באמת, זענען די הינד געווען נור אַ פּאַנטאַזיע, אַ סטראַשידלע אויף אָפּצושרעקען דעם עולם; נאָר דאָס האָט געהאָלפען מעהר פון אַלסדינג: כתרילעווקער אידען האָבען פיינט האָבען צו טהון מיט הינד...

6.

מע קאָן ניט וויסען וועמענס מאָרגען ס'איז.

דאָס ווייסט איהר דאָך מן הסתם, אַז ביי די אמת'ע, ביי די פראַנקפורטער, רויטשילדס איז אַ מנהג פון קדמונים, אַ מין טראַדיציע אַזעלכע בירושה פון זייערע זיידעס, וואָס ווערד שטאַרק אָפּגעהיט, — אַז שדוכים זאָל מען טהון נור צווישען אייגענע, בכדי די משפּחה זאָל, חלילה, ניט פערפּרעמדט ווערען; חיידען עס האָפּט זיך אונטער אַ גראַף, אָדער אַ מאַרקיז, אָדער אַ פּרינץ, און פערליעבט זיך אין זייערער א טאָכטער — דעמאָלט איז אַנדערע ווערטער. דעמאָלט, פערשטעהט איהר מיך, איז שוין דער יצר הרע צו גרויס און מע קאָן נישט ביישטעהן קעגען אַזאַ נסיון...

ביי די כתרילעווקער רויטשילדס איז אויך די זעלבע טראַדיציע. נישט מחמת זיי האָבען דאָס בירושה פון זייערע זיידעס,

און אויף אַ משפחה — אַ גרויסע לעפּעל, אויב מע האָט בעוויזען צו ברענגען אַ פּאַפּיער פּונ׳ם רב, אָן די משפּחה בעשטעהט ניט ווינ־ציגער ווי פּונ פּינף נפשות.

פּון שטאָדט איז די קאָנקורענציע מיט׳ן שמייסען זיך אַריבער־געשמיסען. געוואָרען אין דאָרף, אויף דער דאָטשע. „פּאַלעסטינא" האָט געפּעפּנט פּאַר „ארץ־ישראל" איהרע טויערען, און די פער־שמאַטע ארץ־ישראל׳דיגע דאָטשניקעס האָבען אָפּגעלעבט. ווי אזוי איז דאָס געשעהן? אָט ווי אזוי: איינמאָל איז אַ זומער האָבען „אונזערע" רויטשילדס אויסגעבויט אין „פּאַלעסטינא" איין אויי־גענע דאָטשע (אויף אַ גוי׳ס נאָמען, געוועהנלעך). אָבער אַ דאָט־שע! מיט אַ ווראַנדע און מיט שטאָכעטען, געפּאַרבטע גרינע שטאָכעטען, און אַ גאָרטען האָבען זיי געפּלאָנצט, געזעצט אָגרעסען און וויימפּערלעך און וויינשעל און קאָרשען. און האָבען געפּעפּנט דעם גאָרטען פּאָר אלע כתריעלעווקער דאָטשניקעס, וואָס אויף דער זייט באָרג, פּראָנק און פּריי — גאָנץ „ארץ־ישראל" קאָן קומען שבת בייטאָג שפּאַציערען אין גאָרטען! אָבער נור שבת. אין מיטען וואָך — אזאָס!... זענען זיך מישב „אונזערע" בראָצקים, טאָקי באלד אויפ׳ן אָנדערען זומער, און געהען און שטעלען אוועק נאָך אַ שענערע דאָטשע מיט נאָך אַ שענערער ווראַנדע און מיט נאָך אַ גרעסערען גאָרטען, אויך אין „פּאַלעסטינא" און אויך אויף אַ גוי׳ס נאָמען, און אויך מיט אָגרעסען און מיט וויימפּערלעך און מיט וויינשעל און מיט קאָרשען, אין האָבען געזומען און האָ־בען בפירוש געלאָזט אויסרופען אין שטאָדט, אין אלע בתי־מדרשים. אַז דער גאָרטען זייערער איז אָפּען פּאַר אלע איידען ניט נור דעם טאָג שבת — אלע טעג פון אַ גאַנצער וואָך, נאָר בתנאי — מע זאָל זיך צו די בוימלעך ניט צוריהרען, די פּירות ניט רייסען און אויפ׳ן גראָז ניט טרעטען... ווי מיינט איהר אָבער, אַז מע לאָזט אַריין, אַ שטייגער, „ארץ־ישראל׳דיגע" דאָטשניקעס אין אַ גאָרטען. און זיי דערזעהען גראָז, — זאָל מען ניט אַראָפּווארפען די קאָפּאטע און ניט אַוועקזעצען זיך אויף דער ערד? צי, אַ שטייגער, אידישע קינ־

אדער עס האָט זיך געטראָפען אַ מעשה ביי די רויטשילדס, אַ זוהנ־דעל האָט זיך פערשפּיעלט אין קאָרטען און גע׳פטר׳ט, זאָגט מען, אַ גאַנצען הונדערטער — האָט ביי די גבירים, ביי די בראָצקי׳ס, אַ זוהנדעל פערשפּיעלט צוויי הונדערטער. אדער עס האָט זיך גע־טראָפען נאָך אַ מעשה: ביי די רויטשילדס האָט אַ שנור „גע־פלירטעוועט" אין אויסלאַנד אין די בעדער מיט עפּים אַ ווילד־פרעמדען יונגענמאַן בפרהסיה, און עס האָט געקאָכט דערמיט די וועלט — האָט ביי די נייע אריסטאָקראַטען, ביי די בראָצקים, אויך אין אויסלאַנד אין די בעדער און אויך בפרהסיה „געפלירטע־וועט" אַ שנור מיט צוויי ווילד־פרעמדע יונגע לייט... אריסטא־קראַטען אַז זיי שמייסען זיך, איז פאַר דער שטאָדט אַ מעלה, וואָ־רום אַז מע האַלט אין שמייסען זיך, שמייסט מען זיך שוין אין אַלם־דינג. למשל, כתריליעווקע וועט קיינמאָל ניט פערגעסען יענעם ווינ־טער, בשעת עס האָבען געבושעוועט די גרויסע פרעסט, ארעמע לייט נעבאָך זענען געפאָלען, אזוי ווי פליענען,—איז געוואָרען אַ ויצעקו: „סטייטש, וואו זענען אונזערע גבירים? אונזערע רויטשילדס מיט אונזערע בראָצקים? וואָס שווייגען זיי?!" האָבען זיך די רויט־שילדס דערבאַרעמט און האָבען אַריינגעשיקט פון מאַרק עטליכע פוהרען שטרוי אויף צו בעהייצען די געפרוירענע. וואָס זשע האָבען געטאָן, מיינט איהר, די בראָצקים? — האָבען זיי ענטומען און האָבין אַריינגעשיקט, פון זייערע אייגענע וועלדער טאָקי, עטליכע גאַנצע פוהרען מיט האַלץ און געטיילט האַלץ אומזיסט פאַר די אָרע־מע לייט פון שטאָדט, וועמען אַ פונט און וועמען צוויי פונט. אדער וואָס האָט געפעהלט יענעם פּסח, בשעת די רויטשילדס האָבען זיך צעלאָזט און האָבען, אַ חוץ מעות־חטים. אַריינגעשיקט אַ האַלבע מאה זעקלעך קאָרטאָפלים פאַר ארעמע לייט אויף פּסח? זענען זיך מיישב די בראָצקים: „איהר גיט קאָרטאָפלים? מיר וועלען גע־בען שמאַלץ צו די קאָרטאָפלים!" און מען איז געגאַנגען און מע האָט געעפענט גרויסע טעפּ מיט שמאַלץ און מע האָט געטיילט די ארעמע לייט שמאַלץ. כל דכפין — איטליכען אַ לעפעלע שמאַלץ.

זיסטירען דער נאַמען שטרעמבאַ־רודניצקי. און ווי דער מנהג העולם איז, האָבען דאָך מסתמא די יורשים פונ׳ם גראָף שטרעמבאַ־רודניצקי זיך פערשפּיעלט אין קאַרטען און פערקויפט, געמאַכט א תל פון אַלע סוכאַליעסיער וועלדער, און אהרן׳ס קינדער האָבען נעמוזט אַריבערפּאָקלען זיך פון וואַלד אין שטאָדט אַריין, זיך בעזעצט אין כתריעלעווקע. און ווייל ניט זיי און ניט זייערע קינדער האָבען נישט געווואוסט קיין זאָך, א חוץ וואַלד און א חוץ געהילץ, איז זייער געשעפט געוואָרען נור וואַלד און געהילץ — עד היום הזה. און עם האָט זיי מצליח געווען, און זיי זענען געוואכסען אַלץ העכער און העכער, און מיט זיי איז געוואַכסען אויך זייער נאַמען. תחילת האָט מען זיי גערופען „די וואַלד־מענשען", דערנאָך — „די הילצער־נע אידען", „די דעמבעניאַטעס", דערנאָך — „די בריידער דעמ־בא", דערנאָך — „די נייע נגידים", „די מיליאָנטשיקעס", און ערשט דערנאָך, אַז זיי האָבען אָנגעהויבען אויספּיינען זיך, אַרוים־געהן מיט א שענער נדבה, טהון גרויסע שדוכים, שמייסען און אַרי־בערשמייסען די רויטשילדס, — האָט זיי די שטאָדט געקרוינט מיט׳ן נאַמען: „אונזערע בראָצקים". עס איז שווער צו זאָגען, ווער פון זיי איז רייכער: „אונזערע רויטשילדס", צי „אונזערע בראָצ־קים"? זייער גלייך האָט נאָך קיינער ניט געצהלט. נאָר מיר דאַכט, אַז וואָס זיי פּאַלט צו די אמת׳ע בראָצקים מיט די אמת׳ע רויטשילדס, וואָלט עס געמעגט אונז אַלעמען צוקומען. זייער רייכ־קייט איז ווי אמאָל. אמאָל זענען „אונזערע רויטשילדס" רייכער, אמאָל — „אונזערע בראָצקים". עס ווענדט זיך, ווער עס שטעלט זיך אויס שענער פאַר דער שטאָדט. און ווייל יעדער פון זיי ווייל אַריבערשטייגען אין אַריסטאָקראַטיזם, אַריבערשמייסען איינס דאָס אַנדערע, דעריבער קאָנקורירען אונזערע כתריעלעווקער מיליאָנערען און מיליאַרדערען און שמייסען זיך אויף וואָס די וועלט שטעהט. למשל, זאָגט א רויטשילד, אַז ס׳איז איהם שווער אידיש רעדען — בעריהמט זיך א בראָצקי, אַז ער פּערשטעהט ניט קיין ווארט אי־דיש. און דאָס איז אין כתריעלעווקע א סימן פון אַריסטאָקראַטיזם.

סקאַיאַ קאַנטאַראַ". אויף אונזער אידיש לשון וועט דאָס הייסען אַזוי שען, ווי „חיים און ברוך גינגאָלד. באַנק־געשעפט". זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס זענען אונזערע כתרילעווקער רויטשילדס. אַי, די קשיא: פון וואַנען האָט זיך צו זיי גענומען דער נאָמען ר ו י ט ־ ש י ל ד, אַז הייסען הייסען זיי גאָר ג י נ ג אָ ל ד? קאָן מען דאָס אייך פערענטפערען מיט אַ וויעדעראַנאַנד, ווי דער שטייגער איז: למאי וואָס וועט איהר זאָגען דערויף, אַז אַקוראַט אַקעגען די רויט־שילדס שטעהט נאָך אַ שענערער מויער מיט נאָך אַ שענערען שילד, מיט נאָך גרעסערע גאָלדענע אותיות אָנגעשריעבען בפירוש, און אויך אויף רוסיש: „ליעסנאַיאַ טאָרגאָווליאַ בראַטיעוו דעמ־באָ"; דאָס הייסט: „האָלץ־געשעפט פון די ברידער דעמבאָ": — פון דעסטוועגען טהוט אַ פרעג אַ מינדסט קינד: „יונגעלע, ווע־מענס שטוב איז דאָס?" — וועט אייך אַ מינדסט קינד ענטפערען: „אָט די שטוב וועמענס? — בראָצקי'ס".

אויב אייך אינטערעסירט די ביאָגראַפיע פון די דאָזיגע בראָצ־קיס, וואָס הייסען דעמבאָ, אָדער דער יחוס פון די ברידער דעמבאָ, וואָס רופען זיך בראָצקי, קאָן עס דאָ דערצעהלט ווערען אין קורצען אָט אַזוי: אין סוכאָליעסיע, אין אַ שטעדטעל ניט ווייט פון כתרי־לעווקע, וואָס האָט אַמאָל געהערט צום גראַף שטרעמבאָ־רודניצקי, איז געווען אַ איד אַ שאַפער, איין אויפזעהער אויף די פריצישע וועלדער, וואָס געהייסען האָט ער אַהרן, נאָר גערופען האָט מען איהם דעמב, ווייל ער איז געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, אַ איד אַ פראָסטאַק, אַ דאָרפסמאַן, אַ הויכער, אַ געזונדער, אַ דעמב. געטראָגען אַ גראָבען, אַ גויישען בגד, מיט אַ שטריקעל אַרומגעבונ־דען, און אַ פאָר הויכע שטיוואַלעס, געקענט אויף אויסוועניג אַלע בוימער פון אַלע סוכאָליעסיער וועלדער, געהיט דעם גראַף'ס גוטס, ווי אַ געטרייער הונד, און איז געווען ביי'ם גראַף אַזאַ חשוב, אַז ער האָט אָנגעזאָגט אין זיין צואה די קינדער, אַז דער איד אהרן און דעם אידענס קינדער זאָלען בלייבען ביי זיי שאַפערס כל־זמן עס וועלען שטעהן די וועלדער פון סוכאָליעסיע און כל־זמן עס וועט עק־

מילי׳ארדערען, איך מיין אונזערע כתרי׳לעווקער בראצקים מיט אונ־
זערע כתרי׳לעווקער רויטשילדם, זענען אויך געווען אמאל
גאנץ קליינע מענשעלעך, און זייער שבח מוז געזאגט
ווערען. זיי האבען זיך אליין מיט זייערע אייגענע כחות
דורכגעשלאגען און מיט דער צייט שטארק־שטארק ארויפגעארבייט
זיך. געוואכסען און אויסגעוואכסען און גענומען איבערשטייגען און
אריבערשמייסען איינם דאס אנדערע הן אין עשירות, הן אין צדקה.
הן אין שענע שדוכים, און מי יודע, וואס פון זיי קאן נאך אמאל
אויסוואכסען! די גאנצע וועלט, למשל, וויסט דעם יחום פון די
אמת׳ע רויטשילדם, אז זיי שטאמען פון פראנקפורט און אז זייער
עלטער־זיידע איז געווען פריהער א חלפן, דערנאך א מלוה, דערנאך
א באנקיר, וואס פערלייהט געלד. אונזערע כתרי׳לעווקער רויט־
שילדם שטאמען ניט פון פראנקפורט. שטאמען שטאמען זיי טאקי
פון כתרי׳לעווקע גופא, נאר וויל זייער עלטער־זיידע איז אויך כל
ימיו געווען א חלפן, געשטאנען מיט א טישעל אין כתרי׳לעווקער
מארק און געביטען קערבלעך אויף צעהנערם און צעהנערם אויף
גראשענם, האט מען דעריבער זיינע קינדער און קינדס־קינדער גע־
קרויגט מיט׳ן נאמען „די רויטשילדם". זיי, די קינדער, זענען
שוין קיין חלפנים ניט געווען, מיט קיין טישעל אין מארק ניט ג־
שטאנען, נאר מיט הלואה האבען זיי זיך פערנומען, מיט הלואה
פערנעמען זיי זיך נאך היינט און מיט הלואה־וועלען זיך פערנעמען
אויך זייערע קינדער און קינדס־קינדער — כל זמן עם וועט עקזיס־
טירען אויף דער וועלט אט דאס פאסקודנע מין, וואס מע רופט דאס
„געלד", און כל זמן עם וועלען זיך געפינען אזעלכע מענשען, וואס
וועלען אייך פערזעצען, איך בעט איבער אייער כבוד, די הוי־
זען, אבי איהר זאלט זיי לייהען געלד... אז ס׳וועט זיך מאכען,
איהר וועט קומען איצט אין דאס בענייעטע מאדערנע כתרי׳לעווקע,
וועט איהר אויך דער „געבריקעווטער גאס" דערזעהן א צוויי גא־
רענדיגען מויער מיט א גרויסען שילד איבער דער גאנצער וואנד,
מיט גרויסע גאלדענע אותיות: „יעפים אי באריס גינגאלד. באנקיר־

די גרויסע שטאדט יהופּיץ לעבט אין טעות. זי מיינט, אז נור זי פּערמאָגט אריסטאָקראטען־מיליאָנערען. די גרויסע שטאדט פּאריז מיינט, אז נור זי פּערמאָגט אריסטאָקראָטען־מיליאָרדערען. א סברה, אז אין כתריעלעווקע האָבען מיר זיך אונזערע אייגענע אריסטאָקראטען, אונזערע אייגענע בראָצקים מיט אונזערע אייגענע רויטשילדס. נאָר וואָס דענן? אזוי ווי אלסדינג, וואָס כתריעלעווקע פּערמאָגט, פּערמאָגט זי אין קלענערען מאסשטאָב, על־כן זענען אונזערע בראָצקים קליינע בראָצקעלעך און אונזערע רויטשילדס — קליינע רויטשילדלעך, און זיי זענען וועגן בעשריבען צו ווערען מיט זייערע בּאָגראָפיעס, פּונקט ווי עס ווערען בעשריבען אלע מיליאָנערען און אלע מיליארדערען פון דער גאנצער וועלט.

דאָס איז א כלל — און עס ווייסט א מינדסט קינד, — אז אלע גרויסע מענשען פון דער וועלט זענען אמאל געווען קליין, דערנאך ערשט זענען זיי אויסגעוואָכסען און נתגדל געוואָרען. די אמעריקאָנער גרויסע מיליארדערען, למשל, האָבען ליעב צו בעריהמען זיך צוהן מאל א טאג, ווי קליין זיי זענען אמאל געווען. ביי אַיין אמעריקאָנער אריסטאָקראט איז א כבוד און א גדלות צו דערצוהלען פּאר יעדען אינטערוויוער, אז אין דער יוגענד האָט ער געטראָגען זעק אויף די פּלייצעס, אדער גאָזעטען צו פּערקויפען, אדער געהאָנדלט מיט „מעטשעס". אונזערע כתריעלעווקער אריסטאָקראטען האלטען נישט פון דער דאָזיגער מדה. אדרבה, א כתריעלעווקער מיליארדער, אז איהר ווען איהם א פרעג טהון וועגען זיין יחוס, ווען ער אייך דערצוהלען גוזמאות, אז זיין זיידע איז געווען א רב און זיין עלטער־זיידע — א גאון, און זייער גאנצע משפּחה — לויטער רבנים, גאונים און נגידים, גבירים מפורסמים. זיי פּערהאקען אייך אזוי דעם קאָפּ מיט זייער יחוס און שרעקען אייך אזוי שטארק אן מיט זייער אריסטאָקראטיזם, אז עס פּאלט אן אויף אייך א פּחד, און איהר קלערט זיך: „ווייסט זיי דער גוטער יאָהר — אפשר קומען זיי טאקי ארויס דער רוח ווייסט זיי פון וועמען?"... אונזערע אריסטאָקראטען, מיליאָנערען און

— אַ או וואָס נאַ דאַטשע טאַקזשע חאַראָשיי וואָזדוך? — איז ביי אייך עפּיס אויך אַ גוטע לופט אויף דער דאַטשע?

האָט די מאַדאַם פונדעסטוועגען ניט דערלאָזט, אַז די טאָכטער זאָל איהם ענטפערען און האָט זיך בעסער אַליין אַרויסגעשטעלט (פאַרט אַ מאַמע!) און האָט זיך אָנגערופען צום יונגענמאַן וויעדער אויף רוסיש און מיט אַ ניגון:

— נאַ טשטאָ נאַם וואָזדעך, קאָגדאַ או נאַס יעסט דיענגי? — צו וואָס דאַרפען מיר לופט, אַז מיר האָבען געלד?

דערמיט האָט זי איהם, אַפּנים, געוואָלט אָפּהאַקען די פליע־געל, ער זאָל זיך אַזוי ניט איבערנעמען. נאָר אַרויסגעקומען דער־פון איז גאָר עפּיס אַנדערש: ביידע קינדער, דער יונגערמאַנטשיק און דאָס מאַמזעלכעל, האָבען זיך איבערגעקוקט און אויסגעשאָסען מיט אַזאַ געלעכטער, אַז דער קאָנדוקטאָר פון דער „קאָלייקע", אברהמעל דער בעל־עגלה, האָט זיך געמוזט אויסדרעהען צו זיי מיט'ן פּנים, חאַפּען אַ קוק: „וואָס לאַכען עפּיס די אַריסטאָקראַטען, אַ גוטע חלירע אויף זייער טאַטען?" דער שפּיץ איז געווען, אַז מען איז צוגעקומען צו איינער פון די שענסטע און רייכסטע דאַטשעס איז „פּאַלעסטינא", האָט מען זיך גאַנץ וואַרעם אָפּגעזעגענט און שטאַרק־שטאַרק געקוועטשט די הענד, און די מאַדאַם האָט האַלב־אָפּיציעל פערבעטען דעם אַריסטאָקראַטישען יונגענמאַנטשיק צו זיך: „פּאָזשאַלעסטע, בעז צערעמאָני!" און דאָס שענע מאַמזעל־כעל האָט אַזוי ליעב געשמייכעלט און האָט בעשענקט דעם יונגען קאַוואַליער מיט אַזעלכע ווארעמע בליקען פון איהרע שענע חנ'עוו־דיגע אויגען, אַז ווען דער יונגער בחור, דער אַריסטאָקראַט, זאָל זיין פון אייזען און זיין האַרץ פון שטיין, וואָלט עס אויך בעדאַרפט צעשמאָלצען ווערען, אַזוי ווי וואַכס.

אַצינד בעדאַרפען מיר דערצעהלען, ווער איז געווען אָט דער יונגער אַריסטאָקראַט און וואָס איז מיט דער מאַדאַם געווען אַזוי די גדולה, וואָס איהר טעכטערעל האָט זיך מיט איהם בעקענט?

איהר טעכטערעל (די עלטערע איז געווען די מוטער, און די יונגע־רע—איהר טעכטערעל), און א לעג אריין איין האנד אין דער לינקער הויזן־קעשעני און מיט דער אנדערער האנד א דרעה די רעכטע אריסטאקראטישע וואנסע, און בעת מעשה געגעבען אזא אריסטאקראטישען קוק אויף דער יפהפיה, אויף דעם שענעם מאמזעלכיז, אז א מיידעל, וואם איז נאך ניט שטארק פערליעבט אין קיינעם, דארף זיין שטארקער פון אייזען, זי זאל זיך ניט פערליעבען תיכף ומיד אין אזא בראווען אריסטאקראטישען בחור. פאר דער מאדאם איז דאם דאזיגע אומגעריכטע בעגענעניש געווען איין „אצבע אלהים", א פאטאלע בעגענעניש, און איהר מוטערליך הארץ האט באלד אנגעהויבען צו קלאפען און נביאות צו זאגען, אז ס'איז ניט אומזיסט, אז ס'איז א גאט־זאך... און האט איהר טעכטערעל איז שוין כמעט א כלה, טאקי מיט איהרען א גליעד־געשוועסטערקינדעל, ווי מיר ווע־לען דאם אין גיכען געוואהרע ווערען, פון דעסטוועגען איז זי געווען העכסט צופריעדען, וואם דער אריסטאקראטישער יונגערמאנטשיק שיסט מיט אויגען אויף איהר טעכטערעל, נעמט זי דורך און דורך... נאר ווי אזוי מאכט מען, אז ער זאל זיך בעקענען מיט איהר טעכטערעל, אז זי איז נאך אליין מיט איהם ניט רעכט בעקענט? איז זי געפאלען אויף איין עצה (א מאמעס הארץ): זי האט גענומען זיך פאכען מיט'ן פעכער און א זאג געגעבען, ווי צו זיך אליין, און דוקא אויף רוסיש, אויף דעם כתריליעווקער רוסיש, וואם האט א שם אויף דער וועלט:

— אך, קאקאי גאריאטשע דיען סעוואדני ! — סאראַ הייסער טאג היינט איז !

האט די טאכטער א קוק געגעבען אויפ'ן אריסטאקראטישען יונגענמאן און האט פערריכט דער מוטער'ס גרייז:

— דא, אטשען זשארקיי דיען !

האט שוין דער אריסטאקראטישער יונגערמאן געהאט א גע־לעגנהייט אריינצוכישען זיך מיט א ווארט און אויך אויף רוסיש געוועגדט זיך צו דער מאמזעל:

הלואי! מיר ווינשען איהר גליק און הצלחה אין אלדאם גוטס — אמן.

5.

„אונזערע בראצקים" מיט „אונזערע רויט־שילדס".

אין א הייסען זומער־טאג, סאמע אין רעכטען ברעג פון דאטשע־סעזאן, איז פון כתריעלעווקע קיין „פאלעסטינא" געגאנגען אי־בער „ארץ־ישראל" אונזער בעקאנטע „קאלייקע" כמעט א לעריגע, וויל ס'איז געווען ניט קיין פרייטאג, נאר א געווענליכער וואכע־דיגער טאג, דעמאלט, ווען די כתריעלעווקער דאטשניקעס, וואס וואה־נען אין „ארץ־ישראל", זענען ניט קליין צו געהן צופוס. אין דער „קאלייקע", ער זאל אזוי גוט און מוחל זיין אפשטעלען די פערד־עלטערע, די אנדערע א יונגערע, און ביידע האבען געשמאק געגעה־ניצט און געפאכעט מיט דער נשמה פאר גרויס היץ. אברהמעל דער קאנדוקטאר האט געדרימעלט, די פערדלעך האבען זיך געמאכט ווי זיי פאהרען, און די „קאלייקע" קוים־קוים וואס זי האט ג־שלעפט זיך. פלוצים איז אויסגעוואכסען, ווי פון אונטער דער ערד, א פראנטעוואטע ציקאווע אריסטאקראטיש בחור'ל פון א יאהר צוויי און צוואנציג, מיט א וויים אריסטאקראטיש קאפעלישעל און מיט שווארצע אריסטאקראטישע וואנזילעך, האט א מאך געגע־בען מיט'ן אריסטאקראטישען שטעקעלע צום קאנדוקטאר פון דער „קאלייקע", ער זאל אזוי גוט און מוחל זיין אפשטעלען די פערד־לעך, און האט געגעבען א שפרונג־אריין אין דער „קאלייקע", אבער אזוי אריסטאקראטיש, אזוי בריה'ש, אזוי פלינק, אז עם האט ג־האט דעם זיעבעטען חן. דערנאך האט ער זיך געגעבען א זעץ אוועק אויף דער צווייטער באנק, פונקט אקעגען דער מאדאם מיט

צו שרייבען אוּן צו שרייבען. די ערנסטע פּובליציסטען, די מוסר־זאָגער, האָבען נישט אויפגעהערט צו שטאָפּען דעם עולם מיט מוסר אוּן לערנען שכל, ווי אַזוי מע דאַרף זיין געהיט היינטיגע צייטען ביי חתונה מאַכען א טאַכטער פּאַר א מאַנן מיט א רוסישען נאָמען „טישעבאָוו"; אוּן די וויצלער האָבען זיך געווויצעלט אוּן געווערטעלט גאָר אַהן אַיין אויפהער: „ווי קאָן אַרויסקומען גוטס פּון א פּורים מיט א תשעה־באב?" — אוּן אויסגעלאַזט האָט זיך עם דערמיט, וואָס ביידע צייטונגען, סאַי דער פּראָגרעסיווער „קאָפּעליש", סאַי די אַרטאָדאָקסישע „יאַרמעלקע", האָבען אנגעזאָגט זייערע לעזער א פּרייליכע בשורה מיט מוראַ'דיג גרויסע אותיות, אַז גאָר אין גיכען הויבען זיי אָן צו געבען דעם עולם א מתנה — א נייעם מאָדערנעם, זעהר שפּאַנענדען אוּן הויך בעלעהרענדען ראָמאַן פּון איצטינגען אידישען לעבען מיט א מוסר־השכל. בײַם „קאָפּעליש" ווערט דער ראָמאַן הייסען:

„דער מאַן פּון די דריי ווייבער"

(א הויך־אינטערעסאַנטער ראָמאַן אין 4 טיילן מיט אַיין עפּילאָג)

אוּן כּיי דער „יאַרמעלקע" ווערט ער הייסען:

„דער דרייווייבערדיגער מאַן"

(א מערקווירדיגער ראָמאַן אין 4 טיילן מיט א פּראָלאָג אוּן מיט אַיין עפּילאָג).

א שאָד! מע ווערט נעמען אַזא שענעם מאַטעריאַל אוּן מע ווערט דאָס צעשמירען אויף דריי הונדערט בלעטער, מאַכען פּון דעם א תל. אוּן א רחמנות נעבאָך אויף דער העלדין, שרה מישה פּורימ'ס טאַכטער, אסתר'ען. נאָך דעם, ווי די כּתרילעווקער גאַזעטען ווערען זי בעארבייטען, מעג זי זיך שוין אָפּגעזעגענען. זי ווערט שוין דערטען קיין חתן ניט קריגען ווייל זי ווערט לעבען. סיידען זי זאָל פערלאָזען „ארץ־ישראל" מיט כּתרילעווקע אוּן אריבערפּאָקלען זיך קיין אמעריקא.

ליאַרעמט, געיאַמערט און געשאַלטען, איבערשלאַגענדיג אירע דער אַנדערער:

— שטעהט, אידישע קינדער!

— גיט איהם ניט קיין חופה וקידושין!

— פֿאַרהאַפּט זאַל ער ווערען!

— דער שלאַק זאַל איהם טרעפען!

— אַט דער שארלאַטאַן! אַט דער הולטיי! אַט דער ממזר!

— קוקט איהם אָן אינ'ם קאַפּעליש! ער איז דאָך מיינער אַ מאַנז!

— איך האָב דאָך פון איהם אַ קינד, האָבען זאַל ער אַ וויסטען סוף!

— און מיך האָט ער מקדש געווען ערשט היינטיגען נאָך פּסח! צוגענומען אַכט הונדערט קאַרבען, ווי איין גראָשען, אַכט הונדערט מכות זאַלען זיך איהם אויסזעצען, רבונו של עולם, אויפ'ן פּנים און אויף דער צונג און אויפ'ן גאַנצען לייב, ער זאַל ניט דערלעבען מעהר צו פּאַהרען, באַגראָבען אידישע טעכטער, פֿאַרווויסטען און פֿאַרפּינסטערען זייער לעבען!

— גיט איהם אַהער, דעם גנב, אַט פּאַהר איך איהם אַריין מיט מיינע נעגעל און ריים איהם אויס די אויגען!

— אין קיטטען זאַלט איהר איהם קאַווען! אין אייזערנע קיטטען! מיינע אַכט הונדערט קאַרבען, אַכט הונדערט מכות, רבונו של עולם!... — — —

מיט געסט. גאַנץ „ארץ־ישראל“ האָט זיך צענויפגעקלויבען אויף דער חתונה. די גאַנצע גאַס איז בעלאַגערט מיט שיקסעס און שקצים, וואָס זענען געקומען אַנקוקען א „זשידאַווסקע סוואַדבע“. די שקצים זאָגען וועלעך, די שיקסעס שיסען אוים אַלע מינוט א ווילדען געלעכטער, מיט א הילך און מיט א קוויטש. א שמחה, א גדולה אין „ארץ־ישראל“! שוין. מע האָט שוין אַוועקגעשטעלט די פיער שטאַנגען מיט דער רויטער חופה, וואָס איז מיט גאַלדענע קאטעסען פון אַלע פיער זייטען. און די כלי־זמר מיט'ן קעסעל־פויק האָבען געגעבען א חאַפ־אַף דעם זיסען אומעריגען ניגון, און די מחותנים מיט די אונטערפיהרערס, אַנגעטאָן אין די אויבער־שטע בגדים און מיט אַנגעצונדענע הבדלות אין די הענד, האָבען געגעבען א נעם דעם חתן מיט דער כלה, און די צערעמאָניע האָט זיך אַנגעהויבען. ד י א ל ט ע ש ע נ ע א י ד י ש ע צ ע ר ע מ א נ י ע.

דערוועהען אידען דרעהען זיך מיט דער אויסגעפוצטער כלה אין סאָמע וויסען אונטער דער חופה, ארום דעם חתן מיט'ן גלאַנ־צעדיגען צילינדער, האָבען די צענויפגעלאָפענע שקצים זיך אַנגע־רופען מיט א געלעכטער: „א־האַ־האַ, דיוויטסיא, יאָ זשידי קרו־טיאטסא!“ (אוי־אוי, זעהט נור ווי די אידען דרעהען זיך!) דאָס האָט אַבער גאָרניט געשטערט. דער רב איז שוין געווען גרייט צו נעמען דעם כום אין דער רעכטער האַנד אַריין. דער חזן האָט שוין צוגעכט געמאַכט דעם האַלז אויף צו זינגען דעם „שוש תשיש“. דער שמש האָט שוין געהאַלטען גרייט דאָס קידושין־פינגערעלע אי־בערצוגעבען דעם חתן, ער זאָל זאָגען דעם געוויסען „הרי את“. פלוצים האָט זיך דערהערט פון דרויסען א „טפרר!“ מיט א ירגזון איז צוגעפאָהרען אברהמעל'ס „קאַלייקע“, און פון דאָרטען זענען אַרויסגעשפרונגען צוויי יונגע וויבלעך און געלאָזט זיך מיט אוים־געשטרעקטע ארעמס גלייך צו דער חופה. עס איז געווען אונ־מעגליך צו זהען זייערע פנימ'ער אין דער פינסטער. מע האָט נור ניט. כתריעלעווקע האָט ניט געוואָלט, מען זאָל טרייבען די אידען געהערט זייערע וויבערשע קולות, ווי ביידע אינאיינעם האָבען נע־

שונאים! די מעשה איז גאנץ פשוט: א פאר טעג פאר דער התונה האט שרה משה פורים'ס זיך מיישב געווען: צו וואס טויג איהר שונאים? מע זאגט: ס'איז גלייבער צעהן גוטע פריינד אויידער איין שונא. איז זי אוועק צו דער „דערקוויקענישקע" אהיים, און גלייך ווי זיי האבען זיך קיינמאל אויף זייער לעבען נישט געקריעגט, קיין שלעכט ווארט, קיין צונג נישט איבערגעקעהרט, האט שרה די מחותנת'טע זיך אנגערופען צו אלטע דער „דערקוויקענישקע": „גוט מארגען אייך, אלטע לעבען! איך האב צו אייך א בקשה". „דהיינו, וואס פאר א בקשה, שרה'ל קרוין?" איהר וויסט דאך, אלטע לעבען, אז איך מאך חתונה מיין אסתר'ען". „זאל זיין אין א גוטער שעה, אין א מזל'דיגער. איהר וויסט דאך, שרה'ל קרוין, אז איך בין אייך א גוטער פריינד. לאז עס מיר אנגעהן, וואס איך ווינש אייך". „אמן. האב איך אייך געוואלט בעטען, אלטע לעבען, איהר זאלט מיר אנטהון דעם כבוד און זיין ביי מיר אויף דער חתונה, איהר און אייער מאן און אייערע קינדער'לעך". „מיט'ן גרעסטען כבוד, שרה'ל קרוין. מיר האבען זיך דען א מאל געקריעגט, חס ושלום? געהט אהיים, מיר'ן מירטשעם קומען אלע זיך משמח זיין מיט אייך, גאט זאל נור געבען, ס'זאל זיין מיט גליק און מיט הצלחה, ווארום אזא יאהר אויף מיר, וואס פאר א חתן אייער טאכטער נעמט". „אמן. מיר זאלען דערלעבען ביי אייערע קינדער ניט ערגער, בעסער האט קיין שיעור ניט". פאר גרויס ליעבשאפט האבען זיך די ווייבער אזש צעקושט אין די פיסק־לעך און האבען שוין ארויסגעקוקט אויף דער מינוט, וואס נאך דער חופה, וועז מע וועט זיך נעמען ביידע פאר די הענד און מע וועט איינס אקעגען דאס אנדערע חאפען א פרייליכס. דערווייל איז דער טאראראם נאך גרויס און עס הערען זיך שוין געשרייען, אז די זון זעצט זיך — שוין צייט, שוין צייט צו דער חופה גהען! אמת, חתן־כלה פאסטען ניט. ס'איז ניט דער חתן און ניט די כלה, וואס האלטען פון אזעלכע „אידישע זאבובאנעס" — גאר פאסטען! ס'איז שוין אבער באלד נאכט. דער גאנצער הויף איז פול

זענען די כתרי־עווקער כלי־זמר געקומען קיין „ארץ־ישראל“ צו שרה משה פורימ׳ס אויף דער חתונה.

— די כלי־זמר פאהרען! די כלי־זמר פאהרען!

און די בארוויסע יונגלעך לאזען זיך פאר דער „קאליעקע“ מיט איין אימפעט צוריק אהיים אנזאגען א בשורה: די כלי־זמר פאהרען! די כלי־זמר פאהרען!

און ביי שרה משה פורימ׳ס איז שוין אלסדינג גרייט צו דער חתונה. דער גאנצער פאנסיאן איז פערוואנדלט אין א שאלאש צוליעב די צענויפגערופענע געסט פון „ארץ־ישראל“. אינ׳ם בעריהמטען גאסטען פון „גן־עדן“ שטעהען לאנגע טישען, געדעקט מיט כל טוב, בראנפענם און לעקאכער און איינגעמאכטסען. בים־לעכווייז הויבען אן צענויפקומען זיך משפחה און גוטע פריינד פון כלה׳ס צד, אלע אנגעטהאן, ווי מחותנים, און סתם געסט — דאטשניקעם און דאטשניצעם פון „ארץ־ישראל“. די דאטשניקעם איז שבת׳דינע קאפאטעם און יום־טוב׳דינע קאשקעטען, און די דאטשניצעם איז זיידענע קליידער מיט זייער גאנצער ציערונג. יונגע וויבלעך און מיידלעך, אויסגעפוצט נאך דער לעצטער מאדע, די פנימ׳ער בעצייטענם פעררויטעלט און פערשוויצט, זענען גרייט חאפען א טענצעל. לאזען נור די כלי־זמר אויפהערען רימפלען און שקרימפלען, אנצושטעלען די אינסטרומענטען, און שוין געבען עפים א מאל א שפיעל. חתן־כלה זיצען אויסגעפוצט; ער אין א גלאנצעדיגען ציליגדער, זי אין א ווייסער פאטא — א פרינץ מיט א פרינצעסין, דער „תשעה־באב“ מיט׳ן „פורים“! און די מחותנים — משה פורים מיט׳ן ווייב, שרה משה פורימ׳ס — זיי לויפען ארום, ווי די פער׳סמ׳טע מייז, שטארק פערטארערמט און פערטראנגען, ווי געוועהנליך טאטע־מאמע, וואס האבען דערלעבט אזא שמחה, זיי מאכען חתונה א קינד. און וואס איז מעהר וואונדער פון אלסדינג— צוויישען די מחותנים פון כלה׳ס צד איז צו בעמערקען אויך די בעלי־בתים פונ׳ם פאנסיאן „דערקוויקענישי“. ווי קומען ז י י אהער? אזעלכע ביטערע פאנקורענטען און אזוינע געפעהרליכע

4.

די חתונה אין „גן־עדן".

זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט און „ארץ־ישראל" אַ קור־אָרט איז דאָרט נאָך קיינמאָל אַזוי לעבעדיג און פרייליך ניט גע־ווען, ווי יענעם טאָג, ווען שרה משה פּורימ'ס האָט חתונה גע־מאַכט איהר טעכטערעל, עספיר מאָיסעיעוונא פּורים, פאַר'ן פּאַנ־סיאָנער, אַראָן סאָלאָמאָנאָוויטש טישעבאָוו.

אַ טאָג האָט זיך אַוועקגעשטעלט דעמאָלט איין אויסגעצייכענ־טער. איינער פון יענע אויסדערוועהלטע זומערדיגע טעג, ווען אַלס־דינג רוהט זיך אָפּ, ווערד אַנשלאָפען; ווען די זון בראָט און גיסט מיט פייער, נאָר אַ קליין ווינטעלע, מע ווייסט ניט פון וואַנען, בלאָזט פערביי און קיהלט אָפּ די ברענענדיגע שטראַהלען, מאַכט זיי ווייך און אַנגענעהם. ווי די סאָלדאַטען מיט קאָלירענדיגע קאַסקעס, שטעהען די הויכע סאָנישניקעס אויסגעצויגען, קוים־קוים וואָס זיי ריהרען זיך פונ'ם קליינעם ווינטעלע, וואָס גלעט זיי מיט ליעבשאַפט איבער די געלע סאַמעטענע בלעטלעך. אַלץ רוהט. אַלץ שלאָפט. נאָר ווען־ניט־ווען בעווייזט זיך אַ פוהר, אָנגעלאָדען הויך מיט סנאָפּעס ברויט פון פעלד. די רעדער פון דער פוהר קרעכ־צען־אונטער שטילערהייד. דער גוי מיט'ן שוואַרץ־פערברענטען גלאַנצענדיגען פּנים געהט אויף־צו־פריהער אַ באָרוויסער, מיט אַ צעחראַסטעט האַרץ, דרעהט מיט דער בייטש פאַר די אָכסען און שמועסט מיט זיי אויף זייער לשון: „היי! סאָב־סאָב, סאָלאָוויי!" און די אָכסען, פערטיעפט אין זיך, געהען איהם נאָך פיס־טריט. הינטער'ן וואָגען לויפען אַ פּאָר באָרוויסע יונגלעך, אידישע קינ־דער, רייסען אַרויס אַ פּאָר זאַנגען פון די סנאָפּעס און ווילען נאָך. נאָר פּלוצים בלייבען זיי שטעהן פער'כשופ'ט. וואָס איז די מעשה? אַקוראַט אַקעגען זיי טראָגט זיך אברהמעל'ס פורגאָן, די „קאָלייקע", אַנגעפּאַקט פול און פול מיט מאָדנע פּאַרשוינען, און די מאָדנע פּאַרשוינען האַלטען מאָדנע אינסטרומענטען אין די הענד. דאָס

פּורימ׳ס טעכטערעל פון איין אומגליק — למשל, אַרויסשלעפּען זי פון׳ם טייך, אָדער אַראָפּנעמען פון דער תליה, אָדער אַרויסראַ־טעווען פון גזלנים׳ס הענד, אָדער גלאַט מציל זיין פון א זיכערען טוידט, — וואָלט דאָס ניט געקאָנט האָבען בשום אופן דעם חן מיט דעם עפּעקט, וואָס ס׳האָט געהאַט זיין אַרויפּזעצען זי מיט איהר מאַמע צו אברהמלען אויף דער „קאָלייקע". און דערנאָך זיין אַריינפאָהרען יענעם פרייטאָג מיט׳ן גאַנצען טראַסק קיין „ארץ־ישראל", דאָס זיצען זיינס אויף אברהמעל דעם בעל־הקאָלייקע׳ס אָרט, און אברהמעל׳ס נאָכלויפען פון הינטען נאָך דער „קאָליי־קע" — דאָס אַלץ אינאיינעם גענומען האָט אָנגעמאַכט אַזאַ רעש אין „ארץ־ישראל" און אַרויסגערופען אַזאַ געלעכטער צווישען די דאַטשניקעס, אַז ניט ווילענדיג איז דער יונגערמאַן פון דער פּאָד־קאָווע געוואָרען ביי זיי אַ העלד. און שרה משה פּורימ׳ס טעכטע־רעל — אַ העלדין. און ס׳איז אַוועק אַ רעדעניש מיט אַ שמועסע־ריי, אַ מאַכעניש מיט די אויגען און אַ סמאָרעניש מיט די נעז פון „ארץ־ישראל" ביז כתרילעווקע, און עס האָט שוין געהאַט שיער־שיער דערגרייכט צו דער כתרילעווקער פּרעסע. דער „קאַפּעליש" מיט דער „יאַרמעלקע" וואָלטען שוין געהאַט שטאָף און זיי וואָל־טען שוין געמאַכט דערפון אַ גאַנץ פיינעם פּירוש... האָט מען אָבער פערהאָפּט בעצייטענס מיט די אַנאָנסען, וואָס מע האָט געלאָזט אָפּדרוקען אויף ביידע גאַזעטען אויף דער ערשטער זייט:

עספּיר מאָיסעיעוונא פּ ו ר י ם
אַראָן סאָלאָמאָנאָוויטש ט י ש ע ב אָ ו ו
פ ע ר ל ו י ב ט!

און דאָ הויבט זיך ערשט אָן און עס ענדיגט זיך דער רעכטער ראָמאַן.

העלדין, שרה משה פּורימ׳ס טעכטערעלע, איז אַ מיידעלע, וואָס איז מלא חן, אַ מאַמזעלע, וואָס האָט געענדיגט פּיער קלאַסען גימנאַזיע, לייענט אַרציבאַשעוו און רעדט רוסיש, קיין וואַרט אידיש, און טהוט ניט פון דאַנען אַהין. דעם גאַנצען „גן־עדן" האָלט אויס שרה משה פּורימ׳ס נעבאַך אַליין אויף איהרע פּלייצעס. זי אַליין קאַכט און באַקט און רוימט, און דער מאַן, משה שרה משה פּורימ׳ס, בעדיענט די אורחים, די פּאַנסיאָנערעס, שטעהט אויס אַלע זייערע קאַפּריזען. חלילה וחס זייער טעכטערעלע זאָל זיי מיטהעלפען מיט וואָס ניט איז! אסתר׳ע שרה משה פּורימ׳ס וועט בעסער געהן אָנגעטהאָן נאָך דער לעצטער מאָדע, זיין אויסגעפּוצט ווי אַ כלה, לייענען אַרציבאַשעוו, טאַנצען „טו סטעפּ" און „טאַנגא" און אַלע אַנדערע מאַדערנע טענץ. היינט איהר רעדען רוסיש? מיט איהר רוסיש רעדען וועט זי אייך פערדרעהען דעם קאָפּ אַלע כתריעלעווקער בחורים, זיי פיהרען ביי דער נאָז. און מעהר פון אַלעמען האָט זי פערדרעהט דעם קאָפּ און געפּיהרט ביי דער נאָז זייער פּאַנסיאָנער, דעם יונגענמאַן מיט דער פּאַדקאָווע. דער דאָזיגער יונגערמאַן איז אַליין איין אָנגענט פון נעה־מאַשינעס, ניט קיין בעווייבטער, און היסען היסט ער מיט אַ מאָדנעם נאָמען: „תשעה־באב" — א ר א ז ס א ל א מ א נ א ו י ט ש ט י ש ע ב א ו.

געוואוירע געוואָרען, אַז ער איז אַיין אָגענט פון נעה־מאַשינעס און אַז ער הייסט „תשעה־באב" און אַז ער איז נאָך ניט קיין בעוייבטער, האָט „ארץ־ישראל" געפּסקנ׳ט אין איין קול, אַז דאָס איז פּאַר׳ן בעל־הבית פון׳ם „גן־עדן" איין אויסגעצייכענטער שדוך, איין אמת׳ער זוג מן השמים, אַ באַשערטע זאָך פון גאָט: „ד ע ר פ ו ר י ם מ י ט ׳ן ת ש ע ה ־ ב א ב — חא־חא! זינט די וועלט שטעהט, איז נאָך אַזא גלייך פּאַרעל ניט געווען!" — און ווער שמועסט פון יענעם פּרייטאָג אָן, וואָס ער איז געקומען מיט אברהמעל׳ס „קאַלייקע" קיין „ארץ־ישראל", איז דער „פּורים" מיט׳ן „תשעה־באב" נישט אַראָפּ פון דער צונג. דער יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע זאָל, אַשטייגער, געווען ארויסהעלפען שרה משה

זומער־סעזאָן האָט זיך אָנגעהויבען—און ס'איז אַרויס צווישען זיי, זאָגט מען, זעהר אַ מיאוס'ער סקאַנדאַל... דאָס האָט אָבער אויך ניט געהאָלפען, ביז איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען — דאָס איז גע־ווען סאַמע אין אָנהויב סעזאָן — האָבען זיך בעוויזען אין „גן־עדן" דער גאָספּאָדין „אוראַדניק" מיט צוויי סאָלדאַטען און האָט אַרונ־טערגעריסען, מחילה, דאָס ברעטעל מיט דער אידישער אויפשריפט און האָט זיי נאָך געשטראַפירט מיט אַ דרייערעל, דערפאַר, וואָס זיי האָבען זיך ערלויבט אויסצוהענגען אַ אידיש שילד. שרה משה פּורימ'ס האָט גאַנץ גוט פערשטאַנען, אַז דאָס איז דער „דערקווי־קעניטשקע'ס" ארבייט, האָט זי בעצאָהלט דעם אוראַדניק דאָס דריי־ערעל מיט נאָך אַ פינפערעל און זי האָט אויסגעפיהרט איהרס: זי האָט דאָס ברעטעל אויפגעהאַנגען, און עס הענגט דאָרטען עד היום הזה. און אַז ס'איז בעשערט, אַז אַ מענש זאָל האָבען פּרנסה, מעגען שונאים צעזעצט און צעשפּרונגען ווערען, וועט זיך זיי ניט העלפען. די „דערקוויקעניטשקע" האָט נעבאָך געמוזט צוזעהען, ווי אַקעגען, ביי שרה משה פּורימ'ס אין „גן־עדן", איז שטענדיג פול געפּאַקט מיט אורחים און מיט פּאנסיאָנערען, און נאָך מיט וואָ־סערע פּאנסיאָנערען! אָט, למשל, נעמט דעם פּאַרשוין מיט די וויי־סע הויזען און מיט דער פּאָדקאָווע — „דער גראָשען איז ביי איהם אַ ממזר; ביי אַזאַ פּאנסיאָנער קאָן מען אָפּלעקען אַ ביינדעל, אויס־קרענקען זאָל זי איהם, רבונו של עולם!" — אַזוי האָט די „דער־קוויקעניטשקע" געבענטשט איהר קאַנקורענטין — און איז געווען גערעכט. שטעלט אייך פאָר, אַז דער יונגערמאַן פון דער פּאָדקאָ־ווע איז געווען פריהער א י ה ר אורח. דאָס הייסט, ער האָט גע־האָט זיך אָפּגעשטעלט אין דעם „דערקוויקעניש". נאָר דער רוח האָט איהם אַריבערגעטראָגען אַהין, אין „גן־עדן" אַריין. צוליעב וואָס, מיינט איהר? „צוליעב שרה משה פּורימ'ס טעכטערעל, דער הולטייקע, פאַרברענט זאָל זי ווערען!" — מיר דריקען זיך אויס מיט'ן לשון פון דער „דערקוויקעניטשקע", פון וועלכער עס רעדט אַרויס די קאָנקורענציע. דער אמת איז אָבער ניט אַזוי. אונזער

מאַכטס, און מחמת זיי זענען שוין געזעסען אַ זומער אין „ארץ־ישראל" אויף אַ דאַטשע, האָבען זיי אַנגעשמעקט ביי אַ בעקאַנטען גוי, אַקוראַט אַקעגען דעם „דערקוויקענישׂ", אַ הויף מיט אַ גאַרטען, אַוועקגעדונגען ביי איהם דעם הויף מיט'ן גאַרטען, אוים־געשמירט די שטוב פון אינוועניג און פון דרויסען מיט וויסען לעהם, אויפגעהאנגען אַ ברעטל און אַנגעשריבען מיט גרויסע אותיות אויף אידיש:

„ש ר ה ־ מ ש ה ־ פ ו ר י ם ׳ ס ג ן ־ ע ד ן. כ ש ר".

האָט דאָס מסתמא די בעל־בתים פונ׳ם ערשטען פאַנסיאָן „דערקוויקענישׂ" רעכט פערדראָסען, האָבען זיי געשלעפט שרה משה פורים׳ס צום רב מיט אַ דין־תורה. זיי האָבען נע׳טענה׳ט, אַז זיי האָבען אַזוי אויף קיין פרנסה ניט, נאָר איצט איז געקומען אָט די שרה משה פורים׳ס מיט איהר „גן־עדן" אַקוראַט אַקעגען זייער „דערקוויקענישׂ" און וויל זיי גאָר אינגאַנצען צעברעכען מיט זייער פרנסה! האָט אָבער משה, שרה משה פורים׳ס מאַן, נע׳טענה׳ט, אַז ער איז אויף אַ איד און זוכט אויף אַ שטיקעל ברויט — און ווער קאָן איהם זאָגען אַ דעה, וואו און פון וואַנען ער זאָל זוכען פרנסה? אודאי, ווען דער אַלטער רב רב יוזיפּעל, עליו השלום, זאָל לעבען, וואָלט ער שוין געפונען אַ סגולה, ווי אזוי אויסצוגלייכען די צדדים. קבל עלי דאבדין דלא משתכחין! ניטאָ אַזאַ רב, ווי רב יוזיפּעל איז עווען! איצט זענען דא צוויי רבנים אין כתריל־עווקע, און בייי־דע קאָנען זיי ניט הויזען צווישען זיך. זיי זאָלען מיר מוחל זיין — צוויי קעץ אין איין זאק לעבען אַ סך שענער און אַ סך לייטישער, ווי די צוויי רבנים. און דער עולם האָט פאַר זיי קיין ברעקעל דרך ארץ ניט. נאָר מיר האָבען געהאַלטען ביי די העלדען פונ׳ם ראַמאַן, און פערקראַכען זענען מיר צו די רבנים. דער לעזער וועט מסתמא זיין אַזוי פרייגדליך און וועט אונז מוחל זיין.

הקיצור, בייַדע ווייבער, שרה משה פורים׳ס און אַלטע די „דערקוויקענישׂטשקע". האָבען זיך בעגעגנט אין כתריל־עווקע איז א שמאל געסעל — דאָס איז געווען באַלד נאָך פּסח, איידער דער

סיאנעו אין „ארץ־ישראל". איצט געהעז מיר אריבער צו די העלדעז פון אונזער זומערדיגעז ראמאז.

* * *

די פערהאוועטע, די פערטאראמטע אידינע, וואס דער יונגערמאז פון דער פאדקאווע, אויב דער לעזער קאז זיך דערמאנעז, האט זי אזוי העלדיש ארויפגעזעצט צו אברהמלעז אויף דער „קאלייקע", — דאס איז געווען ניט מעהר אוז ניט וועניגער, ווי די בעל־הבית'טע פון דעם אויבענדערמאנטעז „גז־עדז"; אוז דאס שענע מיידעל מיט'ן נאמעז אסתר'ל, אויב די לעזערין האלט קאפ, — דאס איז איהר טעכטערל; אוז דער העלד אליין, דער יונגערמאז פון דער פאדקאווע — דאס איז זייער אורח, זייער „פאנסיאנער". די בעל־הבית'טע פונ'ם פאנסיאז „גז־עדז" איז אליין א כתרי'לעטיט־קע פון כתרי'לעווקע אוז הייסט מיט א מאדנעם נאמעז. היסעז הייסט זי שרה, נאר רופעז רופט מעז זי שרה משה פורימ'ס. איבער וואס? ווייל איהר מאז הייסט משה פורים. אוז זייער טעכטערל רופט מעז הינטער די אויגעז „אסתר'ל שרה משה פורים'ס". עפים נישט אזא פאעטישער נאמעז, אמת. עס דארף אויך אבער קיין חדוש ניט זיין. פארהאז אין כתרי'לעווקע א סך ערגערע נעמעז. למשל, אט האט איהר א צעטל פון כתרי'לעווקער בעלי־בתים, ארויסגענומעז פון א רייסטער ביי א ציוניסטישעז פעראיין: יענקל צ ע־ר י ס ע נ ע ר, דור ליב ו ו י י מ פ ע ר ל ע ך, חיים נ ע כ־ט י נ ע ר ט א ג, מענדל א ס א ר ע ד ע ב ר י י, בעני פ א ט ש־א י ה מ א ו י ס, זלמן ב א ר נ א ר א פ, נפתלי ח א פ־א ט ע נ צ ע ל — אוז נאך א סך, א סך אזעלכע מאדנע נעמעז, וואס מע קאז נאר אזוי קלוג ניט זיין אוז פערשטעהז, פון וואנעז זיי האבעז זיך גענומעז?

אט דער שרה משה פורימ'ס מאז, דאס הייסט, משה פורים אליין, איז בטבע א איד א שניידער, נאר ווייל ער האט אין כתרי־לעווקע ווינציג פרנסה, אוז אזוי ווי זיין ווייב שרה איז א גרויסע בריה'טע אויף קאבעז פיש, באקעז לעקאך אוז פרעגלעז אייגנע־

ניטשקע" זאָגט אויפ'ן „גן־עדן", אַז דאָרט האָדעוועט מען די אורחים מיט „וואָזדעך", און דער „גן־עדן" זאָגט אויפ'ן „דערקוויקעניש", אַז איבער דעם, וואָס דאָרט בייסט מען זיך, שלאָפען די פּאַנסיאָנערען אַ גאַנץ זומער אין דרויסען... ס'איז אָבער נישט אמת: נישט אין „גן־עדן", נישט אין דעם „דערקוויקעניש" איז פאַרהאַן דער מין, וואָס ווערד אָנגערופען אויף זייער לשון „וואָזדעך"; און בייסען בייסט מען זיך אין ביידע פּאַנסיאָנען אַזוי געשמאַק, אַז מע פער־שעלט זיך דאָס געביין. אין דעם איז אָבער קיינער ניט שולדיג. דאָס איז אַ גאָט־זאַך. ווי וועמען ס'איז בעשערט. אַ מאָל מאַכט זיך, זאָלט איהר פערפאָהרען אינ'ם גרעסטען רייכסטען האָטעל אין דער וועלט, און איהר שלאָפט אָפּ אַ גאַנצע נאַכט ביז אין דער פריה — און קיינער טשעפּעט אייך ניט. און אַ מאָל זאָלט איהר זיך אָפּשטעלען אין אַ וויסטער פינסטערער אכסניה, אין אַ חדר'על די גרויס ווי אַ געהניץ, און פונדעסטוועגען זאָל מען אייך דאָרטען בעפאַלען פון אַלע זייטען, און איהר בעוואונדערט נור, פון וואַנען האָבען זיי זיך גענומען אַזוי פיעל? די חדרים אין ביידע דער־מאָנטע פּאַנסיאָנען זענען נישט איבעריג גרויס און נישט איבעריג ליכטיג. דערפאַר קאָסט אייך אָבער דאָרטען דאָס לעבען ניט טהיי־ער. מע קאָן זאָגען — וואָלוועל, טאַקי בזיל־הזול. פאַר איין דריי־ערעל אַ וואָך, למשל, האָט איהר אייך אַלסדינג: אַ דאַטשע און אַ „וואַרענדע" און „וואָזדעך" און עסען. דאָס הייסט, עסען איז גליי־כער איהר זאָלט דאָרט ניט עסען. וואָרום איהר וועט מוזען אָנ־קומען; זאָגט מען, דערנאָך צו די כתרילעווקער דאָקטוירים, וואָס האָ־בען אויך אַ טבע פון בייסען זיך... זיי, די דאָקטוירים, וועלען אייך האָדעווען מיט אַפּטייק און מיט קרייטעכצער און מיט פּראָש־קעס און מיט פּילען, און סוף־כל־סוף וועלען זיי אייך אָפּשיקען אָדער קיין קאַרלסבאַד, אָדער קיין עמס, אָדער נאָך ווייטער — אין אזאַ אָרט, וואו מע פערשפּאָרט אַ גובערנאַטאָרסקי פּאַס און מע בעדאַרף נישט גנב'ענען די גרעניץ... עד כאן כתרילעווקער פּ...

אייגענטליך, אַלטע, נאָר רופען רופט מען זי: „ד ע ר ק ו ו י ק ע־ נ י ט ש ק ע". אַז איין כתרילעטשקע, למשל, פרעגט ביי דער אַנ־דערער: „וואו וואוינט איהר, פערעל קרוין?" ענטפערט זי איהר מיט אַ ניגון: „וואָס הייסט וואו וואוין איך? איך וואוין ביי דער דערקוויקעניטשקע וואוין איך". דער נאָמען איז אַפילו אַ ביסעל צו אַ לאַנגער און קלינגט עפּיס נישט אַזוי פיין, און ניט אַיעדער וועט דאָס אַזוי גרינג קאָנען אַרויסרעדען: אַ סימן האָט איהר — פּרובט אַקאָרשט זאָגען עס גיך, אין איין אָטהעם: „אינ'ם דער־קוויקעניש ביי דער דערקוויקעניטשקע", — וועט איהר זיך געווים פערפּלאָנטען. דערפאַר אָבער האָט דאָס „דערקוויקעניש" אַ מעלה — די דאַטשע צייכענט זיך אויס מיט איהר „וואַרענדע". אַ גרויסע ברייטע „וואַרענדע". אַ פעלד, ניט קיין „וואַרענדע". אויף דער דאָזיגער „וואַרענדע", אַז מע טראָגט ארויס דעם סאַמאָ־וואַר און מע זעצט זיך אַוועק טרינקען וויסאָצקי'ס טיי — איז דאָך אַ חיות פון גאָט! דריי מנינים אידען קאָנען דאָרט טיי טרינקען. פערשטעהט זיך, ניט אַלע אינאיינעם, נאָר ביסלעכווייז, איינס נאָך דאָס אַנדערע. זעהט איהר, דער פּאַנסיאָן, וואָס שטעהט אַקו־ראַט אַקעגען דעם „דערקוויקעניש" און הייסט מיט אַ וואַזשנעם נאָמען: „ג ן ־ ע ד ן", האָט שוין מחילה אַ פייג, ניט קיין „וואַ־רענדע". דערפאַר האָט אָבער דער „גן־עדן" אַ גאָרטען, וואָס בע־שטעהט קעגען צעהן „וואַרענדעס". אינ'ם דאָזיגען גאָרטען וואַכ־סען אייך פון כל טוב: ציבעלקעלעך און רעטאַכלעך, קנאָבעל און חריין, און בוריאַן און קראָפּיווע, און „סאָנישניקעס", וואָס געבען „סעמעטשקעס" אויף אַ גאַנץ ווינטער ביז פּסח. און אַז גאָט העלפט, עס גיט זיך אויס אַ גערעט, דערגרייכט דער בוריאַן מיט דער קראָ־פּיווע כמעט ביז דער הויך פון אַ מענשען, און די „סאָנישניקעס"— נאָך העכער פון אַ מענשען.

פערשטעהט זיך, אַז ביידע פּאַנסיאָנען פיהרען צוליעב קאַנ־קורענציע אַ ביטערען קאַמפּף. און וואָס איינער רעדט אויס אויפ'ן אַנדערען — מעג עס פאַלען אין ים אַריין. למשל, די „דערקוויקע־

פון יעהופּעץ. נאָר אַז מע האָט זיי אַרויסגעטריבען, האָט כתרי־לעווקע געהאַבערט דעם מקח פון דירות און קלייטען. און איהרע דאַטשעס זענען געווארען מיט גאָלד גליקּ. בעזונדער האָבען זיך נעגעבען אַ הויב־אויף די דאַטשעס, וואָס אויף דער זייט באַרג, אינ׳ם אידישען טייל, וואָס הייסט „ארץ־ישראל״. מע האָט אָנגע־הויבען אַרויסצופאַהרען אהין אויף זומער פון יעהופּעץ און פון בויבעריק און פון דער גאָרער וועלט. כתרי־לעווקער אידען, די בע־ריהמטע וועלט־עקספּלאָאַטאַרס, האָבען עס פערשטאַנען אוז האָ־בען בעוויזען אויסצונוצען די לאָגע על צד היותר טוב. מע האָט אָנגעהויבען אָפּדינגען גוויישע שטיבלעך און עפענען געשעפטען, צום מיינסטען קלייטלעך פון באַקאַליי און פון עסענווארג, קיאָס־קען פון סאָדע־וואַסער און פון אַלערליי געטראַנקען, און עפענען אכסניות, האָטעלען און פּאַנסיאָנען. דערהויפּט — פּאַנסיאָנען. אויף פּאַנסיאָנען האָבען זיך די כתרי־לעווקער אידען אַ וואַרף געגעבען, ווי די היישעריקען, און ארויסגערופען אַ מורא׳דיגע קאָנקורענציע. דערוויי׳ל פערמאָגען מיר אין „ארץ־ישראל״ אויף די דאַטשעס, איי־געטלעך, נור צוויי פּאַנסיאָנען. נאָר מע שמועסט שוין פון אַ דרי־טען און פון אַ פיערטען און פון אַ פינפטען — די אַלטע כתרי־לעוו־קער מכה: אַז יענעם לוינט זיך אָפּשניי־דען די נאָז, לוינט זיך מיר אויך.

וויפּיעל עס וועלען אַמאָל, מיט דער צייט, זיין אין „ארץ־ישראל״ — קאָן מען פּאַראוים ניט וויסען. נאָר די צוויי פּאַנסיאָנען, וואָס „ארץ־ישראל״ פערמאָגט דערווייל׳ע, זענען וועלטה צו בעשריבען וועלען אין אַ בוך, און, אויב ס׳איז אַ בעשערטע זאַך, זאָלען זיי פּראַייביגט וועלען.

דער ערשטער פּאַנסיאָן געפינט זיך אין עק שטאַדט, ניט וויים פונ׳ם נייעם אידישען בית־עולם, אויף יענער זייט בריקעל, אַקוראַט וואו עס הויבען זיך אָן די גוויישע הייזער, און הייסען הייסט ער מיט אַ שענעם ראַמאַנטישען נאָמען: „דערקווי־קענישן״, און די בעל־הבית׳טע, וואָס האַלט דעם פּאַנסיאָן, הייסט

און שרייט מע זאָל אָפּשטעלען די פערדלעך, און שעלט, אַז אַ גוטע חלירע זאָל קומען אויף עמיצענס טאַטען, נאָר קיינער הערט איהם ניט — „אַ ריינע קאָמעדיע!" גאַנץ „ארץ־ישראל" איז אַרויס אויף די דאַטשעס, בעלעגערט די „וואַרענדעס", צוגעקוקט די דאָ־זיגע „קאָמעדיע", ווי די „קאָלייקע" טראַסקעט, און עפּיס אַ פרעמ־דער יונגערמאַן זיצט אויף דער קעלני און בראָקט די פערדלעך, אידען האַלטען זיך צו, ווייבער קוויטשען, און אברהמעל אַליין, דער בעל־הבית פון דער „קאָלייקע", לויפט נאָכ'ן פורגאָן גאַנץ ווייט, מאַכט מיט די הענד, ווי אַ משוגענער — וואָס זאָל דאָס בע־דייטען?

* * *

איצט פרעגט זיך: ווער זענען דאָס געווען די אידינע מיט'ן מיידעל? און דער יונגערמאַן פון דער פּאָדקאָווע? און וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט זיי, וואָס ער האָט מיט אַזוי פיעל מסירת נפש איינגעשטעלט פאַר זיי דאָס לעבען? די צו־ענגע גרענעצען פון אַ קאַפּיטעל געבען ניט, ליידער, די מעגליכקייט אויסצודער־צעהלען אַלסדינג אויף אַ מאָל, און דעריבער מוז דער פריינד לעזער זיך אָננעמען מיט געדולד, צו לייענען די ווייטעריגע קאַ־פּיטלעך, ביז ס'וועט איהם אַלסדינג קלאָר ווערען.

.3

דער „פורים" מיט'ן „תשעה באב".

ווער וואָלט דאָס געקאָנט גלויבען, אַז צוליעב די גזירות, וואָס מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער, וועט כתרילעווקע ווערען אַ כרך און די כתרילעווקער דאַטשעס, „ארץ־ישראל" און „פּאַלעס־טינא". וועלען ווערען איבערפילט מיט אידען און בעריהמט אויף דער גאַנצער וועלט? ס'איז תמיד אַזוי: פון יענעמ'ס חורבן ווערד דער געבויט, פון איינעמ'ס מפּלה ווערד דער צווייטער נתגדל און פון אייער אומגליק ווער איך געהאָלפען. ס'איז אַ גאָט־זאַך. און קיינער איז איז דעם ניט שולדיג. כתרילעווקע — אודאי און אודאי ניט. כתרילעווקע האָט ניט געוואָלט, מע זאָל טרייבען די אידען

אברהמעל בעל־הקאליקע: אט דאס, וואס דו הערסט! אניט זאל איך אייגנעמען א מיתה משונה אט דא אויפ'ן ארט, אדער ס'זאל קומען א גוטע חלירע אויף דיין טאטען!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: בשום אופן וועט איהר ניט ריהרען פון דעם ארט. זאגט איהר?

אברהמעל בעל־הקאליקע: בשום אופן ואופן!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין געלד איז דער וועלט?

אברהמעל בעל־הקאליקע: אפילו פאר קיין מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: און פאר צוויי מיליון?

אברהמעל בעל־הקאליקע: אפילו ניט פאר קיין צעהן מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין צעהן מיליון אויך ניט? זייט זשע מיר געזונד און שרייבט בריוולעך!

און איידער דער בעל־הקאליקע האט בעוויזען צו עפענען דאס מויל, איז שוין דער יונגערמאן פון דער פאדקאווע געזעסען אויף דער קעלני פון דער „קאליקע", געגעבען א נעם די לייצעם צו זיך איז די הענד ארויין און מיט א הוק און מיט א פייף און מיט איין אויסרופ: „וויא, ווארטייטשיקי, פאשאל! " האט די „קאליקע" זיך געגעבען א טראג פון כתרילעווקע קיין „ארץ־ישראל" מיט אזא אימפעט און מיט אזא טרייסלענישע און טראסקענישע, אז די פארשוינען האבען זיך געמוזט אנהאפען ביי די פערענטשעס פון דער „קאליקע", און די ווייבער האבען אויפ־געהויבען א קוויטשערי מיט א געלעכטער אינאיינעם.

געקוויטשעט האבען די ווייבער פאר שרעק, זיי זאלען, חלילה, ניט ארויספאלען, און געלאכט האט מען פון אברהמלען דעם בעל־הקאליקע, ווי ער לויפט עם נאכ'ן וואגען, מאכט מיט דער בייטש

שטעהען דאס אזוי אנגעדרודעלט איינס אויף דאס אנדערע, ווי די העהנער, אוז שמועסען זיך אויס אין קורצע, נאר אין שארפע ווערטער.

דער דאזיגער שמועס איז אזוי הויך־אינטערעסאנט אוז פאסט זיך שטארק צו א ראמאן, אז דער גאנצער דיאלאג מוז איבערגעגעבען ווערען פינקטליך, סטענאגראפיש:

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל־ה ק א ל י י ק ע: זאג מיר נאר, יונגערמאן פון דער ציגע, ווער ביזט דו דאס, וואס איך קען דיך ניט?

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פ א ד ק א ו ו ע: וואס גענטט עס אייך אז, ווער איך בין?

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל־ה ק א ל י י ק ע: וואס הייסט, וואס גענטט עס מיך אן? דו ווייסט, מיט ווען דו רעדסט?

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פ א ד ק א ו ו ע: פאר וואס זאל איך ניט ווייסן?

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל־ה ק א ל י י ק ע: ווייאלד אז דו ווייסט יא, ווער איך בין, פרעג איך דיך, וואס ביזט דו דא פאר א מונדערפעצער, וואס דו נעמסט מיר ארויף פארשוינדלעך אויף דער „קאלייקע" אהן מיין ווייסן? און וואס פאר א מחותן ביזט דו מיט אט די ווייבער?

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פ א ד ק א ו ו ע: וואס פאר א מחותן איך בין — איז ניט אייער עסק. איהר זעצט זיך אוועק אויף אייער ארט, טהוט א שמייס די פערדלעך אוז פאהרט קיין „ארץ־ישראל"!

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל־ה ק א ל י י ק ע: אזוי זאגסט דו? און א י ך זאג דיר, אז איך וועל ניט ריהרען פונ'ם ארט, ביז אט די דאזיגע אידינע מיט אט דעם דאזיגען מיידעל וועלען מיר ניט אראפ פון דער „קאלייקע"!

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פ א ד ק א ו ו ע: וואס רעדט איהר?

איינגעגעסענער אידינע איבער דער האַנד, געגעבען איהר אָנצוהע־רעניש, זי זאָל אָפּלאָזען דעם „פורגאָן".

דערמיט וואָלט זיך אפשר דער אינצידענט געווען געענדיגט. האָט זיך אָבער אין דער „קאָלייקע" געפונען אַ „קאַוואַליער", אַ יונ־גערמאַן אין ווייסע הויזען מיט אַ ברייטען געלען פּאַס, פון וועלכען עס האָט זיך אַרויסגעבאָמבעלט אַ לעדערן קייטעל מיט אַ שטאָלע־נער פּאָדקאָווע; אויף די פיס ווייסע שיך, אויפ'ן קאָפּ אַ קליין שטרויען קאַפּעלישעל, און דאָס פּנים אינגאַנצען געראַזירט, ווי ביי איין אַרטיסט, און מורא'דיג פערשוויצט. אין איין כהרף־עין האָט דער דאָזיגער יונגערמאַן בריה'ש געגעבען אַ שפּרונג־אַרויס פון דער „קאָלייקע", מיט גרויס מסירת נפש אַרויפגעשטופּט אויף דער „קאָלייקע", גלייך צו די איבעריגע פּאַסאַזשירען אויף די פיס, פריהער די אידינע, דערנאָך דאָס מיידעל. דערנאָך האָט ער אַליין אויך געוואָלט אַרויפזעצען זיך, האָט אברהמעל דער בעל הקאָלייקע איהם אָפּגעהאַלטען. דער בעל־עגלה איז געווען אַזוי אויפגערעגט אויף דער עובדה פונ'ם געגאָלטען קאַוואַליער מיט די ווייסע הוי־זען און מיט דער שטאָלענער פּאָדקאָווע, אַז ער האָט נישט געקאָנט איינזיצען מעהר אויף דער קעלני. האָט ער מיט אַ שטארקען „טפּרררו" אָפּגעשטעלט די פערדלעך, האַסטיג אַראָפּגעשפּרונגען פון דער „קאָלייקע" און איז צוגעגאַנגען גלייך צום יונגענמאַן מיט דער שטאָלענער פּאָדקאָווע, און בשעת מעשה האָבען איהם די אויגען געברענט, דאָס פּנים געפייערט און דער פערשוויצטער שטערן איז געוואָרען נאָך מעהר פערשוויצט.

דער יונגערמאַן, דער העלד, האָט, אַפּנים, פערשטאַנען, אַז דאָס וועט איהם גלאַט ניט אָפּלויפען, האָט ער זיך גייציג אַוועקגעשטעלט אַקעגען דעם בעל הקאָלייקע, גרייט אָנצונעמען דעם אַרויסרוף. אויך די פּאַרשוינען פון דער „קאָלייקע" האָבען אַרויסגעזעהן, אַז דאָ וועט עפּיס פאָרקומען אַ שענע זאַך, האָבען זיי זיך צוגעגרייט צו אַלסדינג און דערווייל בעטראַכט די צוויי העלדען, דעם בעל־עגלה מיט דער בייטש און דעם יונגענמאַן מיט דער פּאָדקאָווע, ווי זיי

וואסער וועלט זי איז. דאס מיידעלע — אויסגעפוצט, ווי א פאניענקע, געהט שמאלע טריטלעך, איבער איהר שמאל קליידעל, פון וואנען עס זעהען זיך ארויס די לאקירטע קאמאשען אויף אזעלכע הויכע אבצאסען, אז ס'איז שווער צו פערשטעהן, ווי אזוי זי האלט זיך אויף די פיס.

נישט קוקענדיג דערויף, וואס די „קאלייקע" האט געריהרט פונ'ם ארט, האט זיך די פערהאוועטע פערטארראמטע אידענע מיט איין האנד אנגעהאפט אינ'ם געהענדיגען וואגען, און ניט נענוג, וואס זי אליין איז געשטאנען אין א סכנה אויף דער'הרג'עט צו ווערען, האט זי נאך מיטגערופען דאס אויסגעפוצטע מיידעל, נאכגעשריען צו איהר פון דער ווייטען:

— גיכער, אסתר'ע, גיכער! חאפ זיך אן מיט דער האנד אן דער „קאלייקע", ווארום כיר קאנען נאך פארשפעטיגען!

און צום בעל־עגלה האט זי זיך אנגערופען:

— רב אברהמע! גאט איז מיט אייך! וואס פליהט איהר אזוי? ביז שבת איז נאך ווייט — איהר'ט נאך איינפאהרען!

אברהמע דער בעל־קאלייקע האט ניט נור קיין חשק געהאט אפצושטעלען דעם וואגען — אדרבה, ער איז נאך ארויס אין אכּביציע — בעל־עגלה'שע אמביציע איז געפעהרליך! — און ער האט א ציה געגעבען ביי די לייצעם, און די אידענע האט ער מכבד געווען מיט א פיינעם יברכה, אויסגענאסען כל חמתו אויף גאנין כתרילעווקע:

— בראש חאפט זיי אווענק דער רוח, אז עם קומט פרייטאג! א גאנצע וואך קוקט מען ניט אן קיין פארשוין אין די אויגען! א שטאדט — ברענען זאל זי אויפ'ן פייער! וויא, מאאי וואראבייטשיקי, קומען זאל א גוטע חלירע אויף אייער טאטען!

און ער האט דערלאנגט מיט בייטש די „וואראבייטשיקעם", זיי זאלען מאכען פים, און טאקי מיט דער אייגענער בייטש, וואס ער שמייסט די „וואראבייטשיקעם", האט ער דערלאנגט דער

וואָלטען געווען ניט קיין לעבעדיגע מענשען, נאָר טוידטע זעקלעך קאַרטאָפלים, חריין אָדער מעהרען. גאָר ניט זיין עסק — איהר מעגט איהם זידלען, איהר מעגט איהם שעלטען. וואָס הערט ער אייך? דאָ איז ער בעל־הבית. און ניט נור בעל־הבית, ער איז דאָ קייסער. און ניט נור קייסער אַליין, נאָר אַ „סאַמאָדער־זשעץ" — אַ זעלבסטהערשער. וואָרום ער איז איינער. די „קאָ־לייקע" — דאָס איז זיין אידעע. ער האָט דאָס צוגעטראַכט און דורכגעפיהרט, און ער האָט פאַר קאָנקורענץ קיין מורא ניט, וואָ־רום — אַנו, לאָז עמיצער פרובען איהם נאָכמאַכען! קיינער וועט ניט וואַגען זיך זאַטשעפען מיט אַזאַ שייגעץ, ווי אברהמעל. איז איינס. און צווייטענס, וואָס וועלען טהון צוויי „קאָלייקעס", אַז איין „קאָלייקע" געהט אויך אַ גאַנצע וואָך לעדיג, אויסער ערב שבת? דעריבער איז זיך אברהמעל פעסט מיט זיין פרנסה, האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט, סיידען פאַר גאָט. נאָך אַ מינוט — און אברהמעל דער קאָנדוקטאָר איז שוין ביי זיך אויף דער קעלני. אַ ציה מיט די לייצעס, אַ שמיץ מיט דער בייטש, אַ קנאַק מיט דער צונג — און די שטאַרק בעזעצטע „קאָלייקע" געהט שוין. פאַר־פאַלען. די איבערגעבליבענע פאַסאַזשירען נעבאַך וועלען מסתמא מוזען וואַרטען, ביז ער וועט זיך אומקעהרען צוריק נאָך אַ מאָל פון „ארץ־ישראל" קיין כתרילעווקע, און די, וואָס האָבען נישט קיין בעדולד צו וואַרטען, וועלען אַ ברירה האָבען נעמען די פיס אויף די פלייצעס און — מאַרש צו פוס קיין „ארץ־ישראל" אויף שבת.

און אָט סאַמע אין דער מינוט, וואָס די שטאַרק־בעזעצטע „קאָלייקע" האָט זיך געריהרט פון אָרט, זענען אויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, נאָך אַ פאַר פאַסאַזשירען, אַ אידינע מיט אַ מיידעל. די אידינע — אָנגעלאָדען פון אויבען ביז אַראָפּ מיט קוישלעך און מיט פעקלעך. דאָס מיידעל — אין אַ היטעלע מיט אַ זאָנטיקעל און מיט אַזשורנע הענטשקעלעך אויף די הענד. די אידינע — פערשוויצט און פערשלומפערט, פערטאַרעראַמט און צאַטראָגען, מיט אַ רויט פערברענט פנים, ווייסט ניט אויף

זיך געשטופּט און געשפּאַרט און געקוועטשט און געריסען זיך צו אברהמעל דעם קאַליישטשיק אין פורגאָן אַריין, געקראָכען קאָפּ אויף קאָפּ און ממש געשלאָגען זיך פאַר די ערטער. אברהמעל'ס „קאָלייקע" — דאָס איז אַ פּראָדוקט פון כתרילעווקער פּראָגרעס. פון כתרילעווקער מאָדערניזם. בעצם אָבער איז דאָס אַ פּראָסטער וואָגען, אַ געוועזענע בויד. וואָס מע האָט ארונטערגעריסען דאָס ביידעל, אַוועקגעשטעלט אין דער לענג פונ'ם וואָגען, איינע אַקעגען דער אַנדערער, צוויי לאַנגע בענק און — ויקרא שמו בישראל „קאָלייקע". דאָס איז געווען טאַקי אברהמעל'ס אויפטהו. ער האָט דאָס אויסגעטראַכט און ער עקספּלאָאַטירט עס עד היום הזה — ביז היינטיגען טאָג.

אברהמעל אַליין. דער קאָנדוקטאָר און דער בעל־הבית פון דער „קאָלייקע", איז זיך געשטאַנען תחילת ביי דער זייט, מיט אַ פּאַפּיראָסעל אין מויל, גאַנץ רוהיג און מיט פערגעניגען צוגעקוקט. ווי אַזוי אידען שלאָגען זיך איבער זיין „קאָלייקע". פונ'ם פערדוקטען היטעל אַרויף האָט אַרויסגעקוקט זיין ־רייטער, געקנייטשטער, רויטער, שטאַרק־פערשוויצטער שטערן. איין האַנד האָט ער פערלעגט אַהינטער, איין אויג איז ביי איהם געווען צו, דאָס אַנדערע האַלב געשמייכעלט, גלייך ווי ער וואָלט וועלען זאָגען אויף בעל־עגלה־שפּראַך:

— שטופּט זיך. אידעלעך, שלאָגט זיך. רייסט זיך, בייסט זיך. לאָם איך נור אַקאָרשט אויסרויכערען אָט דאָס דאָזיגע פּאַפּיראָסעל. וועט שוין אַ רוח אין אייער פאָרענט און מיטען אַריין און ס'וועט קומען אַ גוטע חלירע אויף אייער טאַטען!

און כך הוה. אויסגעשפּיגען דאָס לעצטע שטיקעל פּאַפּיראָס, האָט ער פערקאַטשעט די אַרבעל און אַ נעם געגעבען זיך צו די פּאַסאַזשירען — מאַכען אַ „פּאַראָנדעק" אין דער „קאָלייקע". שטיל, אָהן ווערטער און גאָר אָהן שום צערעמאָניעס, האָט ער גענומען שלעפּען וועמען פאַר אַ האַנד און וועמען פאַר אַ פוס פון דער פורגאָן אַרויס, וואַרפען זיי אַראָפּ פון דער „קאָלייקע". גלייך ווי דאָס

און אידישע קינדער האַפּען זיך אָנצוטהון, ציטערען, ווי די אָנגעשראָקענע שעפּעלעך. דער מאַמעס מילך ווערד ביי זיי פער־קיהלט אינוועניג אין די בייכלעך.

זיצען זומער אויף אַ דאַטשע, אַחוץ וואָס ס'איז אַ תענוג, איז דאָס נאָך אַ גדלות אויך: „וואוהין רעכענט איהר היינטיגען זו־מער, אם ירצה השם, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, אַרויס־פאָהרען אויף דער דאַטשע, שרה־ברכה קרוין?" — „איך רעכען היינטיגען זומער, אם ירצה השם, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לע־בען, זיך באַזעצען ביי מיקאָלע חזיר אין „ארץ־ישראל". אוז איהר, חנה־מירעל סערדצע, זאָלט איהר מיר געזונד זיין. וואו רעכענט איהר זיך באַזעצען היינטיגען זומער, אם ירצה שם, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען?" — „איך רעכען, שרה־ברכה קרוין. היינטי־גען זומער, אם ירצה שם. אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, זיך באַזעצען אויך אין „ארץ־ישראל", ביי האווריליכע די שכור'טע — זי האָט זעהר אַ וואוילע דאַטשע"...

אָט אַזוי שמועסען זיך אויס צוויי בעל־הבית'טעס אין כתרי־לעווקע און טאַפּען זיך ביי די גוידערס און קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע מיט גרויס גדלות. גלייך ווי דאָס וואָלטען געווען צוויי יעהו־פּעצער דאַמעס, וואָס האָבען אַלסדינג און עס געהט זיי מעהר ניט אָפּ, נאָר אַ דאַטשע.

2.

ווער זענען זיי?

פרייטאָג איז געווען די געשיכטע, אין סאַמע ברען פון דאַ־טשע־סעזאָן. די היץ איז געווען מיט סכנת־נפשות. כתרילעוו־קער אידען האָבען זיך געאיילט קיין „ארץ־ישראל" אויף שבת,

לעך און מיט פערטריקענטע בוזשיקעס, מע פערשפּאָרט קויהלען, און די מאַנסבילען וואַרפען אַראָפּ די קאַפּאָטעס, זעצען זיך אַוועק גאַנץ שען אויף דער הוילער ערד, מע קוקט אַרויף אין אָנגעגליהטען הייסען הימעל אַריין און מע פיהלט עפּיס אַ מאָדנעם ריח, אַ ריח, וואָס מע האָט איהם קיינמאָל אין שטאָדט ניט געפיהלט נאָך. היינט די קינדער? פון קינדער שמועסט מען ניט. פאַר אידישע קינדער עפענט זיך דאָך גאָר אַ נייע וועלט, אַז עס קומט זומער אויף דער דאַטשע. און נישט איין וועלט, נאָר טאַקי אַלע דריי הונדערט צעהן וועלטען! אַ קליניגקייט גראָז! אַ ווערטעלע קראַ־פּיווע! אַ שפּיעלעכעל קנאַקעלקעס! און בעזימער? און בוזשי־קעס? און גרינע אַגרעסען? און רויטע וויימפּערלעך? און געלע סאָנישניקעס? און ווייסע פליטערלעך? און וואָס איז ווערטה אָנצוקוקען קליינע היהנדעלעך, נאָר־וואָס אויסגעפּיקטע פון די אייער? און יונגע קאַטשקעלעך, אַ שטייגער, וואָס אַז זיי געהען. קאַטשען זיי זיך, ווי אַ כתרילעווקער נגידית'טע און מיוחסת שבת בייטאָג, אַז זי געהט אויפ'ן שפּאַציער? און דאָס, מיינט איהר, איז גאָר ניט, וואָס מע קאָן אין מיטען גאַס אָננעמען פולע זשמע־ניס מיט שטויב און מאַכען „חושך של מצרים"? און דער טעם פון נאָכלויפען נאָך אַ פולען וואָגען מיט נאָר־וואָס אָפּגעשניטען ברויט און אַרויסשלעפּען אַ פּאָר זאַנגען פון הינטען — אַ מכה זאָל דער גוי וויסען? היינט די סאַזשעלקע, וואָס מע קאָן דאָרטען טהון עטליכע זאַכען מיט אַ מאָל: אי פיש חאַפּען, אי באָדען זיך, אי שווימען, אי עפּיס נאָך?... דער עיקר איז דאָס באָדען זיך. מע וואָלט זיך געקאָנט דאָרטען באָדען און באָדען, פּאָליאָסקען זיך גאַנצע טעג, ווען ניט די שקצים'לעך, ימח שמם, וואָס קלויבען זיך צענויף אַקוראַט דעמאָלט, ווען אידישע קינדער האָבען אַראָפּ־געוואָרפען פון זיך די ארבע־כנפות'לעך, האַלטען שוין כמעט ביי די הויזלעך, — הויבען אָן די שקצים'לעך צו לאַכען און צו וואַרפען מיט שטיינדלעך און הוקען און טיוקען און שרייען: „העי. זשי־דאָטשקי! לייבסערדאַקי! ציצעלע! העי!"

שוין די אַרעמערע, די סאַמע הישטשע; און ס׳איז געוואָרען אויס גוויישע סלאָבאָדקע, נאָר אַ אידישער ישוב, אוו מע האָט דאָס דעריבער אַ נאָמען געגעבען „ארץ־ישראל". וואָס ווייטער האָבען כתריעלעווקער אידען אָנגעהויבען פאָהרען שטאַרקער אוו שטאַרקער, „ארץ־ישראל" איז געוואַכסען, אוו עס האָט אָנגעהויבען וועלרען ענג. האָבען זיך די נגידים געזומען אָפרוקען פון דער סלאָבאָדקע אַלץ ווייטער אוו ווייטער, טיעפער אין דאָרף אַריין, העכער אַרויף, אויף יענער זייט באַרג, אוו מיט דער ציים איז פון דער סלאָבאָדקע געוואָרען צוויי סלאָבאָדקעס: די אַלטע סלאָבאָדקע, וואו די קבצנים זיצען, „ארץ־ישראל", אוו די נייע סלאָבאָדקע, וואו די אַריסטאָקראַטען, די נגידים הייסט עס, זיצען, וואָס מע האָט דאָס געקרוינט מיט׳ן נאָמען „פאַלעסטינא". דאָס הייסט, טאַקי ארץ־ישראל, נאָר פאַרט ניט ארץ־ישראל, „פאַלעסטינא" איז מעהר מאָדערן, מעהר אַריסטאָקראַטיש.

פערשטעהט זיך. אַז איז „פאַלעסטינא" איז אַ סך שענער, ווי אין „ארץ־ישראל". איז „פאַלעסטינא" זעהט איהר שוין נייע הייזלעך, הויפען מיט געפאַרבטע שטאַכעטען, רייכע סעדער, גרינע גערטנער, שמעקענדיגע בלומען — מעשה דאָטשע. אין „ארץ־ישראל" איז דאָס שוין נישטא. אַ גוייש שטיבעל, מיט שטרוי געדעקט, פון אינוועניג אוו פון אויסוועניג אויסגעשמירט מיט גרויען לעהם, אוו סע שמעקט מיט מיסט אוו מיט קוה אוו מיט זויערטייג, אַ הוי־פעל, ווי אַ זשמעני די גרויס, אַ שטעלכעל פאַר חזירים, אַ האַהן שפּאַציערט ארום מיט היהנער, אוו קראַפיווע מיט שטעכעלקעס מיט בוריאן, הויך געוואַכסען — אָט דאָס איז דער גן־עדן פונ׳ם כתריעלעווקער דאָטשניק אין „ארץ־ישראל". אוו מען איז צופריעדען פונדעסטוועגען, — אבי גאָט העלפט, מע קאָן בעצאָהלען דעם גוי פאַר דער דאָטשע אוו ס׳איז נאָך דאָ וואָס צו עסען אויך, שעפּט מען תענוג אוו מע טהוט זיך אַן כל הפערגעניגענס שבעולם: די וויבער קאָבען אָפּ דעם קאָלטען באַרשט, „שטשאַוו" רופט מען עס, אוו שטעלען דעם סאַמאָוואַר מיט שטעקלעך. מיט שפּענד־

לעיר, פון יענער זייט שטאדט, טאר דאך דארט א איד ניט זיין. נאר וואהנען דארט זומער ביי׳ם גוי אויף דער דאטשע — דאס מעג מען. דאס הייסט, מעגען מעג מען ניט. נאר אז איהר בעצאהלט דעם פריסטאוו און אז איהר נעמט ארויס פון א דאקטאר א פאפיער, אז איהר זענט קראנק און אז איהר בעדארפט האבען „וואזדוך", לאזט מען אייך אריין אין דעם פערבאטענעם גן־עדן.

געבליבען אין כתריליעווקע איבער׳ן גאנצען זומער און דערזעהען, ווי דער עולם פאקט זיך אין וועג אריין. עס שלעפען זיך פוהרען און פוהרליעך, גאנצע קארוואנען, פון אויבען ביז ארופ מיט כל טוב: בענקליעך און טישליעך, בעטען און בעטליעך. טעפליעך און פאקרישקעס, קוימענס פון סאמאווארען, אויבערשטע פון שטויסליעך, קישענס און פערינעס. אלטע וויבער און פיצליעך קינדער — דער גאנצער כתריליעווקער סקארב. — האט מיך אויך אנגענומען א יצר־הרע: איך וויל אויך פאהרען אויף א דאטשע, האב איך געדונגען א פוהרעל און בין צווענק אויף דער סליאבאדקע.

פאהרענדיג, פרענט מיך אפרים דער בעל־עגלה, יאנקעל בולגאטשעס איין אייניקעל, א בחור מיט א וויסער מאנישקע און מיט שטיוועלעטען, וואוהין וויל איך פאהרען: קיין „ארץ־ישראל", אדער קיין „פאליעסטינא"?

— פריהער קיין „ארץ־ישראל", דערנאך קיין „פאליעסטינא"...

דא מוז מען איבערריסען און געבען צו דערקלערען דעם לעזער, וואס איז דאס פאר א מין „ארץ־ישראל" און וואס פאר א „פאליעסטינא"? — דאס איז אזוי פשוט, אז נאכדעם, ווי מע וועט עס אייך געבען צו פערשטעהן און איהר וועט דאס צעקייען, וועט איהר אליין זאגען, אז אנדערש האט עס ניט געקאנט הייסען. אזוי איז געווען די מעשה: פריהער האבען אנגעהויבען ארויסצופאהרען אויף דער סליאבאדקע זיך בעזעצען אויפ׳ן זומער. געווהנליך, די רייכערע, די „פני", די אזויגערופענע כתריליעווקער אריסטאקראטען; דערנאך — די מיטעלמעסיגע בעלי־בתים. אוז דערנאך—

זומערדיגע ראַמאַנען.

1.

„ארץ־ישראל" און „פאלעסטינא".

פון זינט איך געדענק כתריליעווקע איז די שטאַדט געווען א שטאַדט, ווי אַלע שטעדט. ווינטער איז מען געזעסען ביי פערהאַק־טע פענסטער, זומער — ביי אַראָפגעלאָזטע פאַרהענגלעך און פער־מאַכטע לאַדען, און אַז ס'איז געווען שטאַרק היים, און די זונן האָט שטאַרק דעקוטשעט, האָט מען זיך בעהאַלטען אין די קעלערס, ביינאַכט געשלאָפען אין דרויסען, געפאָכעט מיט דער נשמה — און גאָר נישט. מען איז ניט געשטאַרבען. דאָס הייסט, שטאַר־בען איז מען געשטאַרבען, נאָר ניט פון דער זונן, ניט פון דעם, וואָס ס'איז היים אין דרויסען. איצט, זאָלט איהר אַנקוקען, אַז עס קומט זומער, איז א בהלה אויף די כתריליעווקער אידען. עס ווערד זיי היים אין שטאַדט, היים און דושנע, און מע רעדט שוין גאָר וועגען לופט, וועגען „וואַזדוך", וועגען ארויספאָהרען אויף א „דאַטשע". און פאָהרען דאַרף מען דאָרט ניט גאָט וויסט וואו־הין. זיי, די כתריליעווקער, האָבען די דאַטשע, ברוך השם, ביי זיך אונטער דער נאָז, טאַקי אין כתריליעווקע. דאָס הייסט, ניט אין שטאַדט גופא, נאָר נישט ווייט פון שטאַדט — אייף דער „סלאָ־באָדקע". דאָס איז די אַלטע כתריליעווקער סלאָבאָדקע, וואו מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען אמאָל, אננעוואָפענט מיט הילצערנע שווער־דען און מיט געפארבטע ראָדביקסלעך, ארויסגעהן מלחמה האַלטען. אַז ס'איז געקומען ל"ג בעומר. היינט איז די סלאָבאָדקע גאָר־נישט צו דערקענען. פריהער האָט דאָס געהערט צו די גויים, היינט געהערט עס שוין צו די אידען. דאָס הייסט, געהערען געהערט דאָס היינט אויך צו די גויים, מחמת עס רעכענט זיך שוין מחוץ

זומערדיגע ראָמאַנען

געשריבען אין יאָהרען 1914 — 1915

זינגען אוז צו זאגען. בעקאנטע אוז אומבעקאנטע האבען זיי אפ־
געשטעלט. געפרעגט. וואס הערט זיך? שכנים זענען ארויסגעקו־
מען אנקוקען דאס קינד. איז וועמען ס'איז געראטען... גוטע
פרוינד האבען געגעבען עצות, זיי זאלען אויסגעבען אויפ'ן „קא־
פעליש" פאר רכילות, לשון־הרע אוז בעלעדיגונג. אנדערע האבען
בעדויערט דאס פאר־פאלק. אנדערע האבען א סך מעהר בעדויערט
דאס קינד. „וואס האט מען צום קינד? נעבאך אייז עופה'לע! א
גאט'ס בעשעפעניש!"...

ע פ י ל א ג.

דאס פאר פאלק האט זיך גע'גט. אוז אין א קורצע צייט ארום
האט דאס ווייבעל די העברעעריז חתונה געהאט טאקי פאר יענעם
יונגעז־מאן, דעם ליעבהאבער דעם העברעאיסט. וואס איהר קינד
איז אזוי עהנליך געווען צו איהם, טאקי ממש ווי צוויי טראפען וואס
סער.

ווערד ווינציג־וואָס נתפּע'ל פון אַזאַ קאָכען זיך. ער ווייסט, אַז דאָס גאַנצע קאָכען זיך איז ניט ווערטה איין אויסגעבלאָזען איי. אין דאָך אָבער פאַרהאַן נאָך אַ גאַזעט אין כתרילעווקע, מיט'ן נאָמען די „יאַרמעלקע", און זי, די „יאַרמעלקע", זייט זיכער, וועט שוין ניט דורכלאָזען קיין וואָרט אַפילו פונ'ם „קאַפּעליש". זי, די „יאַרמעל־קע", בעדאַרף מעהר ניט נור האָבען אַ פּריטשעפּקע, ביי וואָס אָנ־צוחאַפּען דעם „קאַפּעליש", וועט שוין זיין סחורה מיט אַ מ"ם! און כך הוה. ניט שפּעטער ווי אויף מאָרגען אין דערפריה איז דער אָרטאָדאָקסישער רעדאַקטאָר פון דער אָרטאָדאָקסישער „יאַרמעלקע" אַרויס מיט אַ ברענענדיגען לייט־אַרטיקעל, אויך אונטער אַ שריי־ענדיג קעפּעל און אויך מיט גרויסע אותיות: „הינטישע פּאָליטיק". אינ'ם דאָזיגען אַרטיקעל גיט אַוועק די „יאַרמעלקע" אַ רעכטע פּאָר־ציע איהר ביטערען קאָנקורענט, דעם „קאַפּעליש". און בעווייזט, ווי צוויי מאָל צוויי איז פיער, אַז דער גאַנצער מיין פונ'ם כלומרשט־געלעהרטען קאָך איז געווען מעהר ניט נור צוליעב דעם, מע זאָל וואַרפען אַ חשד אויף אַ פּאָר־פּאָלק, טאַקי פון היע, פון כתרילעווקע גופא, האָטש דער יעזואיט פונ'ם ראַדיקאַלען בלאַט זאָגט זיך כלומרשט, אַז דאָס האָט זיך געטראָפען ניט ביי אונז אין כתרילעוו־קע, נאָר אין יעהופּעץ. „אַ מינדסט קינד — זאָגט די „יאַרמעל־קע" — אַ מינדסט קינד ווייסט ווער דאָס פּאָר־פּאָלק איז, און נור אַ בהמה וועט נישט טרעפען, אַז דאָס האָט מען געמיינט מעהר ניט אַז צו קאָמפּראָמענטירען נעבאַך איין אומשולדיגע פרוי, אַ כשר'ע נשמה, אַיין עהרליכע „ליעבהאָבעריז", פאַר וואָס זי איז ניט קיין אידישיסטקע!!"...

עס פערשטעהט זיך פון זיך אַליין, אַז דערמיט האָט זיך די דאָזיגע „פּאָלעמיק" נאָך ניט געענדיגט. עס איז ערשט אַוועק אַ שרייבעניש אויף טיש און אויף בענק. ס'האָט זיך ערשט אָנגע־הויבען אָט דאָס, וואָס דער כתרילעווקער לעזער רופט אָן מיט'ן נאָמען „קריטיקע", און וואָס דער כתרילעווקער לעזער האָט אַזוי ליעב. דערווייל אָבער האָט דאָס פּאָר־פּאָלק נעבאַך געהאַט צו

טע, די אזוי גערופענע דאַרוויניסטען, ווילען אונז איינשמועסען א קינד אין בויך — אז ס׳איז פאַרהאַן כלומרשט אין דער נאַטור א כח, וואָס הייסט אַטאַוויזם, וואָס לויט דעם דאָזיגען כח מוז א קינד זיין עהנליך צו זיינע עלטערען. עס הויבט זיך נאָר ניט אָן! מיר קאָנען דאָס בעווייזען מיט פאַקטען. מיר האַלטען נישט פון פּוס־טע טעאָריעס! מיר האָבען ליעב פאַקטען. אָט, למשל, האָט זיך גע־טראָפען ניט לאַנג א פאַקט (ניט ביי אונז אין כתריליעווקע. חלילה,— אין איין אַנדער אָרט, אין יעהופּעץ, האָט עס זיך געטראָפען). עס איז זיך געווען א פּאָר־פּאַלק, ביידע ליעבהאָבער פון אידיש טהע־אטער. ער — א פייעריגער אידישיסט, זי — א פּלאַמפּייעריגע העב־רעאיסטקע. ויהי היום, איז ביי זיי געבוירען געוואָרען א קינד (א יונגע), האָט מען זיך אין א יאָהר אַרום אַרומגעקוקט, אז דאָס קינד איז ניט נור קיין האָר נישט עהנליך צום פאָטער דעם „ליעבהאָבער", דעם אידישיסט, נאָר אדרבה, דאָס קינד איז צוויי טראָפּען וואָסער עהנליך צו א פרעמדען מאַנספּאַרשוין, אויך א „ליעבהאָבער", און דוקא א העברעאיסט. און האָטש דער דאָזיגער „ליעבהאָבער" דער העברעאיסט איז געווען א פרינציפּיעלער געגנער פון אידיש, פוס־דעסטוועגען איז ער געווען א גאַנץ אָפּטער איינגעהער צום ווייב פון׳ם אידישיסט... דעריבער איז גאַנץ מעגליך, און כמעט גאָר אָהן א שום ספק, אז די עהנליכקייט פון׳ם קינד, וואָס דעם ליעבהאָבער דעם אידישיסט׳ס ווייב האָט געבוירען, זאל זיך נעמען דערפון, הייסט עס, וואָס די ליעבהאָבערין די העברעאיסטקע האָט זיך פער־קוקט אויפ׳ן ליעבהאָבער דעם העברעאיסט... אויב אזוי, איז דאָס נאָך מעהר בעווייז, אז די געלעהרענטע דאַרוויניסטען, וואָס שמו־עסען וועגען אַטאַוויזם, הויבען נישט אָן צו וויסען וועד ס׳האָט זיי געשלייערט. זיי פערהאָקען אייך נור דעם קאָפּ מיט זייערע נאַרי־שע טעאָריעס און ווילען נישט מטריח זיין זיך א קוק טהון, וואָס ביי זיי אונטער דער נאָז טהוט זיך"...

וואָלט עס אפשר אפגעלאָפען גלאַט. וואָרום וועמען געהט עס אָ, וואָס א רעדאַקטאָר קאָכט זיך דאָרטען? א כתריליעווקער לעזער

נאָך דער חתונה, האָבען שוין געהאַט א קינד אויך (א יונגע). פּלוצים האָבען זיך אַנגעהויבען צווישען פּאָר־פּאָלק מחלוקת'ען. וואָס איז? באַשר ער וויל ניט, אַז זי זאָל געהן שפּיעלען אינ'ם טהעאַטער פון די בעלי־לאַקשענקוויל'עטש. „ווילסטו שפּיעלען, זאָגט ער, קאָן איך, זאָגט ער, בעשטענהן, זאָלסט שפּיעלען מיט מיר אינ־איינעם, זאָגט ער, אינ'ם טהעאַטער פון אונזערע אידישיסטען." קוקט זי איהם אָן, ווי א משוגענעם: „וואָס עפּעס אין מיטען דרי־נען? די גאַנצע צייט בין איך געווען א העברעאיסטקע — אוּן גאָר ניט, דו האָסט זיך ניט דערוואַרגען. איצט איז דיר מיט א מאָל געוואַרען ביטער. וואָס איז דער שכל?"

לאָזט זיך אוים א מעשה, אַז דער שכל איז א פּראָסטער שכל: דער מאָן, דער אידישיסט, איז געוואָהרע געוואָרען על־פּי נס, דורך עפּעס א צעטעלע פון א העברעאיסט, אַז זיין ווייבעל, די העברע־איסטקע, האָט געפּיהרט א ראַמאַן נאָך מיידעלווייז, פּאָר דער חתונה, טאָקי מיט איינעם א העברעער. האָט זיך אַנגעצונדען אין איהם א פּייער, אוּן ס'איז געווען הימל עפּעס זיך! די גאַנצע שטאָדט האָט זיך געוויגט. ס'איז אַוועק רעדעריען, שושקעריען, פּליאָטקעס. ס'איז אַרויסגעטראָגען געוואָרען אויף דער גאַס, אין מאַרק, אוּן סוף־כל־סוף אריין אין דער פּרעסע, אין די כתריל־עווקער גאַזעטען הייסט עס, אינ'ם „קאַפּעליש" מיט דער „יאַרמעלקע" — אוּן ווי באַלד ס'האָט זיך אַריינגעמישט די כתריל־עווקער פּרעסע, האָט איהר שוין ניט וואָס זיי מקנא צו זיין.

וואָס פּאָר א ראָלע, למשל, האָט דא געשפּיעלט די פּרעסע? גאַנץ פּשוט: אַזוי ווי דער אידישיסטישער „קאַפּעליש" האָט זיך אַנגענומען די קריוודע פונ'ם אידישיסטישען מאָן, איז איינמאָל אין א שענעם פּריהמאָרגען דער רעדאַקטאָר אַרויס מיט א פּער־ביסענעם אַרטיקל אונטער א שרייענדיגען נאָמען: „אויף כּפּרות דאַרוויז!" מיר געבען דא איבער א גאַנצען שטיק פונ'ם דאָזיגען העכסט־אינטערעסאַנטען אַרטיקל, טאָקי מיט'ן לשון, ווי ס'איז אפּ־געדרוקט אינ'ם פּראָגרעסיוון „קאַפּעליש": „אַבי די געלעהרע־

ריז"! דער יונגער־מאן נעבאך קומט אהיים פון קלייט א מיעדער, א הונגעריגער, טרעפט ער ניט קיין וועטשערע, ניט קיין סאכא־וואר, דאס קינד ווערד צערייסען שרייענדיג. וואס איז די מעשה? — דאס ווייבעל איז א „ליעבהאבערין", איז זי דאס אוועק אויף פראב־בע, מע מאכט רעפעטיציע. אדער פערקאהרט דאס אייגענע: דער מאן איז א „ליעבהאבער", פלאנטערט זיך מיט'ן טהעאטער, פער־ברענגט זיך די צייט גאנץ פרעהליך. אז ניט קיין ספעקטאקעל, איז א רעפעטיציע, אז ניט קיין רעפעטיציע, איז גלאט א פערזאמ־לונג פון ליעבהאבער — מע לייענט א נייע שטיק פון א כתריעלעוו־קער דראמאטורג, טיילט מען פונאנדער צווישען זיך די ראלעז, עסט מען דערנאך וועטשערע אלע אינאיינעם, מע נעמט צו גלעז־לעך ביער, מע רויכערט פאפירעסלעך — ס'איז חי געלעבט! אוז דאס ווייבעל נעבאך דארף זיצן אין דערהיים, וויעגען דאס קינד, אדער ליגען אין בעט א פערשמאכטע און ארויסקוקען א גאנצע נאכט, וועז וועט ער שוין קומען, דער געטרייער מאן, דער „ליעב־האבער"?

ערגער פון אלץ איז, אז ביידע, סיי דער מאן, סיי דאס ווייבעל, זענען „ליעבהאבער"; און נאך ערגער איז (דעמאלט איז שוין טא־קי גאר א צרה!), אז דער מאן מיט'ן וויב זענען קידער־ווידער. דאס הייסט, אז דער מאן איז א ליעבהאבער א העברעאיסט און דאס ווייבעל — א ליעבהאבערין א העברעאיסטקע, אדער פערקאהרט, אז דער מאן איז א ליעבהאבער א אידישיסט, און דאס ווייבעל — א ליעבהאבערין א העברעאיסטקע. קומט ארויס דערפון א מאל א קאנפליקט, וואס ענדיגט זיך מיט א סקאנדאל און מיט בזיונות.

ניט לאנג האט זיך געטראפען א מעשה מיט א פאר־פאלק, מאן און ווייב, ביידע „ליעבהאבערס", ער — א פערברענטער אי־דישיסט, א „קאפעלישיסט", זי — א פערברענטע העברעאיסטקע, א „יארמעלקעלישטקע".

דאס דאזיגע פאר־פאלק איז זיך געווען א גאנץ נישקשה'דיג פאר־פאלק. האבען געלעבט בשלום ושלוה כמעט א גאנץ יאהר

זיט. און אויב זיי האבען דאס אויך ניט, געהט מען ארויס איבער דער שטאדט מיט א פעטשיל'ע און מע מאכט זיי א נדבה — וואס זאל מען טהון? מע וועט דאך נישט לאזען מענשען אויסגעהן פון הונגער; מען איז דאך עפים אידען, צי ניין? און אז זיי פאהרען אוועק, געבען זיי זיך דאס ווארט, אז ווייל זיי וועלען לע־בעז זאלען ניט זיי, ניט זייערע קינדער, ניט זייערע קינדס־קינ־דער נישט אריינשמעקען מעהר קיין כתריל'עווקע, עס מעג אויך דעם קומען א שרפה, א מגפה און וואס אין דער קארט! דאכט זיך, גוט אנגעשאלטען, איא? קומט איבער־איאהר — ויבא המן — זיי זענען וויעדער דא! אזא טבע שוין ביי די אידישע ארטיסטען. עס ציהט זיי קיין כתריל'עווקע. א קשיא אויך א מעשה — טאמער וועט זיך אויסגעבען א סעזאן, וואס וועט אומ־קעהרען דעם פאראיאהריגען פערל'וסט נאך מיט פראצענט? „איהר קענט נישט דאס טהעאטער־געשעפט — האט מיר אמאל געזאגט א אידישער אקטיאר, א פערשל'עפטע קרענק: — היינט איז של'עכט. מארגען קאן זיין נאך ערגער"...

און וויל דאס אידישע טהעאטער קומט קיין כתריל'עווקע נאר אויך נאסטראל'ען, און בעגעהן זיך אהן א טהעאטער קאן מען ניט, דערויבער זענען איז כתריל'עווקע פארהאן א סך אמאטערען פון קונסט, ל'יעבהאבער פון אידישען טהעאטער.

איך האב מורא צו זאגען, ס'וואל ניט אויסקומען שוין צו גוזמא'־דיג, צו איבערטריבען — נאר א פאקט איז עס, אז כמעט די גאנ־צע יוגענד פון כתריל'עווקע זענען „ל'יעבהאבער". וואו ערגיץ א דער־וואכסען בחור'ל, וואו ערגיץ איין אונטערגעוואכסען מיידל, א חתן אדער א כלה — זענען זיי „ל'יעבהאבער". ניט נור בחורים און מיידל'ך — פארהאן יונגע ל'ייט מיט בערדל'ך שוין, אדער ווייב־ל'ך, מאמעס פון קינדער, וואס זענען „ל'יעבהאבער" און שפיע־ל'ען טהעאטער. וואס מיינט איהר? איז טאקי אז אך און וועה צו יענעם ווייבל, וואס איהר מאן איז א „ל'יעבהאבער", און א קל'אג צו יענעם יונגען־מאן, וואס זיין ווייבל איז א „ל'יעבהאבע־

ציג וואָס געהאָלפען צום משפט. די העברעאיסטען האָבען פער־לוירען. די ריכטער האָבען אַרויסגעטראָגען אַזא מין רעזאָלוציע: „אַז דער בעשולדיגער זאָל האָבען שוועסטער, און יענע זאָלען האָבען אויסגעטראכט אויף זיינע שוועסטער א בלבול, און דער בלבול וואָלט זיך אַרויסגעוויזען פאר א ליגען, — וואָלטען די בעשולדיגטע בעקומען זייער שטראָף לויט'ן געזעץ. נאָר אַזוי ווי דער בעשולדיגער אליין האָט בעוויזען, אוז די צוגעשטעלטע פאָפיערען בעשטעטיגען, אַז ער האָט קיין שוועסטער קיינמאָל ניט געהאָט, — קומט אויס, אַז די בעשולדיגטע האָבען גערעדט לשון־הרע אויף אַזעלכע, וואָס זענען קיינמאָל נישט געבוירען געווארען; נמצא, אַז ס'איז נישטא קיין בעלעדיגטער. וויבאלד אַזוי, זענען נישטא קיין בעלעדיגטע און קיין בעלעדיגער — און דער משפט איז בטל".

ע פ י ל א ג.

יענעם טאָג האָבען די העברעאיסטען מיט דער „יאָרמעלקע" אָפגעהאָלטען איין עקסטרא־פערזאָמלונג, און די אידישיסטען מיט'ן „קאָפעליש" בראש האָבען געמאכט א קערמעשעל און געהאלטען דרשות א גאנצע נאכט, געטרונקען, געזונגען און געטאנצט ביז'ן ווייסען טאָג אריין. ס'איז געווען דער אמת'ער „ליהודים".

יד.

ל י ע ב ה א ב ע ר פ ו ן ט ה ע א ט ע ר

טהעאטערס זענען פאָרהאָן אין כתריעלעווקע צוויי: א טהעאטער פון אידישיסטען און א טהעאטער פון העברעאיסטען. אקטיאָרען אבער — נישט איינער. סיידען עט קומט אראָפ פון יהודפעץ א אידישע טרופע, א מאָל צוויי טרופעס, שפיעלען אָפ א פאר וואכען און, אויב זיי האָבען מיט וואָס, פאָהרען זיי אַוועק אהין, פון וואָנען זיי זענען געקומען, און אז ניט, פערזעצען זיי די זייגערלעך, די כלבושים, די דעקאָראַציע מימ'ן גאנצען רעקווי־

ט ע ר". געהט וויעדער אַוועק אַ טאָג אָן צוויי, אָן עס קומט אָן איין ענטפער: „איך האָב ניט קיין שוועסטער. פּוילען זיך ניט די העברעאיסטען אָן קלאָפּען אַוועק אַ דריטען מאָל אַ דעפּעש: „אפשר זענען איין ערע שוועסטער געשטאָרבען?" קומט אָן איין ענטפער, ווייזט אויס, מיט בייזען שוין: „וואָס ווילט איהר? איך האָב קיינמאָל ניט געהאַט קיין שוועסטער! איך בין אַ איין אָן איינציגער".

דאָס איז געווען אייז אָפּפּרישונג פּאַר די העברעאיסטען. ווי אַ גוטער רעגען אין אַ טרוקענעם זומער. עס איז זיי אַראָפּ אַ שטיין פּונ'ם האַרצען. קודם כל האָבען זיי אָפּגעדרוקט אַלע דעפּעשען אין דער „יאַרמעלקע" אָן צוגעגעבען אַ רעכטען פּירוש צו די טעלעגראַמען — לאָז די וועלט וויסען, אויך וואָס אידישע שיסטעז זענען פּעהיג. אָן חוץ לזה האָבען זיי צענויפּגענומען אַלע בלעטער, וואו ס'איז געווען געדרוקט די מעשה מיט די שוועסטער, אָן האָבען עס אַוועקגעשיקט צום רעפּערענט. איז דער רעפּערענט, א היציגער פּאַרשוין אָן אַ האַנאַריסט. געוואָרען שטאַרק אויפּגעבראַכט אָן האָט אַוועקגעוואָרפען האָק אָן פּאָק אָן איז געקומען צופּאָהרען קיין כתרי־לעווקע אָן האָט איינגעגעבען אויפ'ז „קאָפּעלייש" אָן אויף אַלע אידישיסטען איין „איסק". ארויסגערופּען צום גריכט א מאַסע עדות, געוואָלט אַריינפּאָקען די חברה אין חד־גדיא אַריין פּאַר רכילות אָן פּאַר לשון־הרע אָן פּאַר פּערזענליכע בעלעדיגונג. אָן בכדי צו בעווייזען, אַז ער איז ריין, אַז ער האָט ניט קיין שוועסטער, ניט קיין משומדת'טע, ניט קיין גנב'טע, אָן אַז ער האָט בכלל קיין שוועסטער קיינמאָל ניט געהאַט, האָט ער אַרויסגעפּאַדערט פּון זיין שטאַדט די מעטריקעס פּון זיין נאָנצער משפּחה, וואָס האָבען אַרויסבעוויזען, אַז נישט נור ער איז ביי זיין טאַטע־מאַמע א בן־יחיד — אפילו זיין טאַטע האָט אויך קיין שוועסטער ניט געהאַט! דאָס אַלסדינג האָט אַבער וויני

לעהרטען, אויף אזא בעריהמטען דאקטאר־פילאזאף און אויף אזא
געניאלען רעפערענט ? האט זיך מסתמא דער ארגאן פון די אידי־
שיסטען, דער פראגרעסיוער „קאפעליש", ניט געפוילט און האט
אויף מארגען אפגעענטפערט דעם ארטאדאקסישען קאנקורענט מיט
א „קריטיקע" און האט געפרעגט א קשיא אויפ'ן גרויסען גאסט, ווי
אזוי שטעלט זיך דאס אוועק א איד, ער מעג זיין א גרויסער ג־
לעהרטער און בעריהמטער דאקטאר־פילאזאף און א געניאלער ר־
פערענט, צו זאגען פאר איין עולם מוסר, למאי מע זיצט אהן א
היטעל אין קינעמאטאגראף, און למאי מיידלעך טראגען זאנטיקלעך.
מיט טיכלעך, מיט הענטשקעלעך אום שבת, בשעת ער אליין, דער
נרויסער גלעהרטער, דער בעריהמטער דאקטאר־פילאזאף און ג־
ניאלער רעפערענט, האט בסך־הכל צוויי שוועסטער, איז איינע א
משומדת'טע און די אנדערע גלאט א גנב'טע ? . . .

פאר די העברעאיסטען איז די דאזיגע אונערוואַרטעטע קרי־
טיקע פון „ם אידישיסטישען „קאפעליש" געווען א מין באמבע,
און זיי האבען זיך די ערשטע צייט פערלוירען. דערנאך האט
מען אפגעהאלטען א פערזאמלונג מיט'ן רעדאקטאר פון דער „יאר־
מעלקע" בראש, און ס'איז געבליבען, מע זאל אוועקקלאפען א דע־
פעש צום רעפערענט און אנפרעגען זיך ביי איהם גאנץ אויפריכ־
טיג אויף זיינע שוועסטער. נאר ווי אזוי פרעגט מען יענעם גלאט
אזוי ? וואַרום טאמער איז דאס איין אמת — אפשר האט ער
טאקי צוויי שוועסטער, איינע א משומדת'טע, די אנדערע א גנב'־
טע, — הייסט דאך עס דערלאנגט א פאטש אין פנים ! איז ג־
בליבען, מע זאל ביי איהם אנפרעגען סתם טעלעגראפיש און ב־
צאהלען פאר איין ענטפער : „וואס מאכען איירע
שוועכטער ?" איז אוועקגענאנגען א מאג און צוויי — נישטא
קיין ענטפער ! ערשט אויפ'ן דריטען טאג קומט אן א טעלעגרא־
מע פון צוויי וועלטער : „וואס ערע שוועסטער ?" נע־
מען די העברעאיסטען און קלאפען אוועק נאך א טעלעגראמע און
אויך מיט איין ענטפער : „איירע צוויי שוועס־

ומעשה שהיה כך היה :

איינמאל אין א שענעם טאָג האָבען די העברעאיסטען אַראָפּ־געבראַכט פון דער גרויסער שטאָדט אויף איין אבענד מיט דיסקוסיעס א בעריהמטען דאָקטאָר־פילאָזאָף, ער זאָל זיי לייענען א רעפּעראַט מיט דיסקוסיעס. דער בעריהמטער דאָקטאָר־פילאָזאָף איז געקומען קיין כתרי־לעווקע, אָפּגעלייענט דעם רעפּעראַט, אויסגעהאלטען די דיסקוסיעס, איבערגעלעבט דעם באַנקעט אויף בשלום און הלך לעולמו — אוועק צוריק אהיים. וואָלט געווען גוט. וואָס טהוט גאט ? געהען די כתרי־לעווקער גאָזעטען און צעלעגען אויף זיעבען טעלערלעך דעם רעפּעראַט פון׳ם בעריהמטען דאָקטאָר־פילאָזאָף און שרייבען זיך יעדע איהר מיינונג. פערשטעהט זיך, וואָס איינער זאָגט — זאָגט דער אנדערער קאָפּויה. ווייל די „יאַרמעלקע", דער אָרגאַן פון די העברעאיסטען, האָט אָפּגעלויבט דעם גאַסט אין טאָג אַריין, איהם אָנגערופען מיט׳ן נאָמען געניאָלער שריפטשטעלער, גאָגט, אז דענקען דענקט ער אזוי ווי קאַנט און שפּינאָזאָ און רעדען רעדט ער אזוי ווי בעבעל און זשאַרעס, האָט דער „קאָפּעליש", דער אָרגאַן פון די אידישיסטען, אקוראַט פערקעהרט, געמאַכט איהם צו אש און צו בלאָטע, איהם געקרוינט מיט אזעלכע שענע נעמען, ווי „בטלן", „שטאַמלער", „פּלאָפּלער", „באַנק־קוועטשער", צבועק", וכדומה. „צבועק" האָט ער אָנגערופען דעם רעפּערענט דערפאר. וואָס ער האָט אין זיין רעפּעראַט געזאָגט מוסר דעם עולם, למאי מען איז ניט אידישלעך געגנוג. למאי כתרי־לעווקער בחורים זיצען אין קינעמאַטאָגראָף אהן א היטעל און כתרי־לעווקער מיידלעך טראָגען אום שבת זאָנטיקלעך, טירעלעך, הענטשקעלעך און נאָך אזעלכע זאכען בפרהסיה... האָט דאָס מסתמא רעכט פערדראָסען די העברעאיסטען, און זייער אָרגאַן, די „יאַרמעלקע", איז ארוים מיט א „קריטיקע" אויף די אידישיסטען און געפרעגט א קלאַץ־קשיא: פון וואַנען ווייסען דאָס עס־הארצים, גראָבע יונגאַטשעס, באַד־יונגען, שטיוועל־פוצער, בעל־עגלה׳ס און בעהעלפערס, וואָס קאַנען ניט קיין צלם פאר קיין אלף, צו זאָגען מבינות אויף אזא גרויסען ג׳ע־

העכער פון שלמה המלך און גרעסער פון שעקספּיר'ן, להבדיל, אזוי אז דער קאָפּ זאָל זיך איהם פערדרעהען אויף צו חלש'ען. און א מאָל, וויעדער צוריק, זאָל מען דעם רעפערענט אויפ'ן באַנקעט אזוי צעגלייעדערען זיין רעפעראַט אויף שטיק־שטיקלעך, מכבד זיין מיט אזא מין „קריטיקע", מיט אזא מין „אנאַליז" און מיט אזעלכע מינים „פּלפּולים", אז סע זאָל איהם פינסטער ווערען אין די אויגען פון אזא „כיבוד", און ער זאָל ניט וויסען, וואו די טיר עפענט זיך... און א מאָל זאָלען זיך די בעלי הבאַנקעט צווישען זיך אליין צעאַמפּערען, פערפיהרען א נייע דיסקוסיע מיט נייע דעבאַטען און נאָר אומגעריכט אריינפאלען אין א פייעריגע מלחמה, אזוי אז דער גרויסער גאַסט פאַהרט אַוועק פון דאָרט א גאַנצער, איז ער איינער א גליקליכער און מעג בענשען גומל... מע מיינט ניט, חלילה, עמיצער זאָל איהם דאָרט שלאָגען אָדער אזוי בעלעדיגען. ניין, דאָס ניט. נאָר מחמת די אָרטיגע אידישיסטען מיט די העברעאיסטען פיהרען צווישען זיך א קאַנקורענציע, טרעפט זיך אמאָל, אז דער גאַסט זאָל ווערען געשעדיגט. דאָס הייסט, ער זאָל אריינפאלען אומזיסט־אומנישט אין א בלאָטע און זאָל ניט קאָנען זיך אָפּוואַשען נאָכדעם מיט קיין צעהן וואַסערען.

אלם אילוסטראַציע צו דעם, ווען מיר אייך דערצעהלען א מעשה, וואָס האָט געטראָפען אָט־דאָ ניט לאנג אין כתרי־לעווקע מיט איינעם א געלעהרטען העברעאיסט און א דאָקטאָר־פילאָסאָף, וואָס איז נעבאָך גאָט די נשמה שולדיג, וואָס האָט צוליעב קאַנקורענציע פון די צוויי פאַרטיעס און איבער א אינטריגע פון די צוויי כתרי־לעווקער גאַזעטען, אריינגעהאַפּט זיך אין א מיאוס'ען עסק. מע האָט אויסגעטראַכט אויף איהם א ליגען, א בלבול, וואָס האָט זיך טאַקי אויסגעלאָזט נאָכדעם, אז ס'איז ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען, נאָר ביז עפּיס־וואָס האָט איהם די כתרי־לעווקער פּרעסע רעכט איבערגעוואשען די ביינער, געלייטערט די נשמה און געמאַכט מיט דער בלאָטע גלייך, און די גאַנצע שטאָדט האָט איהם א צייט נעהאלטען אין מויל — עס איז געווען בוזי־בזיונות!

לויפט הערען דעם אנדערען. מע חאפט א וואָרט פונ׳ם פּאָרל־עזער און מע לויפט הערען א ביסעל פונ׳ם רעדנער. דורכל־אזעון האט מען פיינט אין כתריל־עווקע. דאָס לעבען איז אזוי קורץ, אז א מענש בעדארף פון אלסדינג געניסען. ווער סע זאל ניט קומען צופּאהרעז קיין כתריל־עווקע. קאָן ער זיכער זיין. אז ער וועט, אם ירצה השם, האבען א שען אוידיטאריום און אז דער זאל וועט זיין געפּאקט, נאָך מעהר ווי מע בעדאַרף, און אז ער וועט ארויס פון דאָרט ווי פון א שוויץ־באָד. כתריל־עווקע קוקט־נאָך דער גרויסער שטאָדט און שטעהט ניט אפּ, חלילה, פון דער מאָדע אויף א האָר. אין דער גרויסער שטאָדט איז א מאָדע, אז נאָך א רעפּעראַט, א לעקציע, אדער א פּאָרל־עזונג בעדארף זיין א באַנקעט. אין כתריל־עווקע איז אויך אזוי. קוים האָט זיך געענדיגט דער רעפּעראַט מיט דיסקוסיעס, — עס מעג זיין העט־העט נאָך האלבע נאכט — נעמט מען דעם מחותן, דעם רע־פערענט הייסט עס. און מע של־עפּט איהם אוועק איז א גאַרקיך, און מע זעצט איהם אוועק אויבענאָן, און מע פּראָוועט איהם דאָרט א באַנקעט.

כמעט, קאָן מען זאגען, איז דער באַנקעט אין כתריל־עווקע מעהר חשוב ווי דער רעפּעראַט אדער די פּאָרל־עזונג. דער גאנצער עיקר איז דער באַנקעט. אויף באַנקעטען מאכען זענען די כתריל־עוו־קער אינטעל־יגענטען די ערשטע אין דער וועלט. ווי נאָר מע קומט זיך צענויף נאכ׳ן לייענען, אזוי ווערד געקוי־עט א הערינג אוו אוועקגעשטעלט ביער: דער עולם פילט אן די גלעזל־עך, און עס הויבען זיך אן טאָסטען מיט לחיימ׳ם לכבוד דעם גרויסען גאַסט, וואָס ציהען זיך אוועק אפטמאל ביז׳ן ווייסען טאג אריין. אין די טאָסטען ווערען, אייגענטלי־ך, איבערגע׳חזר׳ט און איבערגעקייעט נאָך אמאל פון אנהויב אל־ע פריהערינג דיסקוסיעס, און דער גרוי־סער גאַסט מוז עס אלסדינג נעבאָך נאָך אמאל אויסהערען און אל־ע־מען ווייעדער אמאל ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. א מאל, מאכט זיך, זאל מען דעם גרויסען גאַסט אויפ׳ן באַנקעט נעמען לויבען אין אג אריין, הויבען אויף דרוקעם. אוועקשטעל־עז

נאך ווינטער. די נעכט זענען גרויס. נישט אלע שפיעלען אין קאר־טען (וועגען קארטען וועלען מיר רעדען אויז אנדערס מאל), ווילט זיך הערען א פריש ווארט. איז ניט קיין טהעאטער, איז א קאנצערט, איז אזוי איין אבענד. איז א פערזאמלונג, א פאר־עזונג, א רעפע־ראט מיט דיסקוסיעס, אדער אהן דיסקוסיעס.

מעהר פון אלסדינג האט מען דארט ליעב רעפעראטען מיט דיסקוסיעס. ווארום א רעפעראט אליין, אז יענער לייענט, איז נישט אינטערעסאנט, ער לייענט, און איהר דארפט זיצען און קוקען איהם איז מויל אריין. וויבאלד אבער א רעפעראט מיט דיסקוסיעס, קאנט איהר זיך אריינמישען, קאנט איהר אויך עפיס זאגען א ווארט, וויזען, אז איהר זענט אויך ניט קיין מלופים־קינד. און וויל איז כתריל־עווקע אליין זענען דא ווינציג לעקטארס, רעפערענטען און לייענער, און וויל אויך א כתריל־עווקער לעקטאר. רעפערענט אדער לייענער לעגט מען דארט ווינציג־וואס כבוד, איז מען זיך דעריבער נוהג, אז מע בעציהט די סחורה פון דרויסען. דאס הייסט, מע שרייבט אויס לעקטארס, רעפערענטען, ארטיסטען און פארלעזער פון דער פרעמד.

איז דעם ענין פון קאנצערטען, רעפעראטען, לעקציעס און פאר־לעזונגען קאנקורירען ביידע כתריל־עווקער „הזמיר'ס" מיט סכנת נפשות! שרייבען אויס די אידישיסטען א וועלט־בעריהמטען פאר־לייזער, ברענגען אראפ די העברעאיסטען א וועלט־בעריהמטען רעד־נער. מע שמייסט זיך ווי וויים מע קאן. אפטמאל טרעפט, אז אין איינעם און דעם זעלבען אבענד זאלען אין כתריל־עווקע זיין צוויי שמחות: א פארלעזער מיט א רעדנער — און די שטארט נעבאך וויסט אליין ניט, וואוהין פריהער צו גיהן, חאטש עם און צעריים זיך אויף צווייען! דאס, וואס די אידישיסטען מיט די העברעאיסטען זענען צווישען זיך צעריסען, מאכט ניט אוים. מילא, אז מען איז ברוגז אויפ'ן חזן, דעריבער דארף מען קיין קדוש ניט שפרינגען? און אגב איז מען אין כתריל־עווקע זעהר להוט נאך א פריש ווארט. טהוט מען וואס מע קאן — מע הערט אפ א ביסעל דעם און מע

אַנטלויפט פון כבוד, איז הכבוד רודף אחריו — יאָגט איהם דער כבוד נאָך פון הינטען פום־טריט...

עפילאָג.

אזא סעקרעטאַר, ווי נח רב יאָסעלי'ס אין כתרי־לעווקע, איז צו זוכען. אויף אלסדינג פיהרט זיך ביי איהם א פּראָטאָקאָל און אלם־דינג ווערד ביי איהם פערשריבען. ער לאָזט ניט דורך קיין זאָך, דער אמאָליגער היסטאָריקער, אז ער וועט וועלען וויסען, וואָס האָט זיך געטהאָן אין כתרי־לעווקע, וועט ער געבען א קוק אריין אין נח'ס פּראָטאָקאָל־בוך, וועט ער דאָרט געפינען א גאנצען אוצר... וועגען יענער היסטאָרישער פערזאַמלונג פון די אידישיסמען און העברע־איסטען נעמען מיר ארוים די סאָמע נויטיגסטע, ווי די געשיכטע פאָדערט עס: „...נאָך זעהר קורצע רעדעם פון די אָראָטאָרען האָבען זיך אָנגעהויבען היציגע, לעבהאפטע דעבאָטען, וואָס האָבען נישט געקאָנט ברענגען צו קיין אלגעמיינע אפשליסונג, איבער די חלוקי־דעות און רייבונגען, וואָס הערשען צווישען פערשיעדענע פאר־טייען, און ווייל ס'זענען ארוים חלוקי־דעות און רייבונגען וועגען שפראך, און ווייל די שפראך־פראגע איז אונפערמיידליך, איז גע־פונען געווארען איין אייניציגער אויסוועג — מע זאל אנשטאט איין הזמיר גרינדען צוויי הזמיר'ס — איינעם א אידישען הזמיר פאר די אידישיסטען, און דעם אנדערען א העברעאישען הזמיר פאר די העברעאיסטען..."

יג.

רעפערענטען און פּאָרלעזער.

כתרי־לעווקע האָט ליעב ליטעראָטור, קונסט און מוזיק. נישטא די נאכט, וואָס ס'זאל דאָרט ניט זיין וואו צו פערברענגען. ובפרט

שיסטען. דאָס אייגענע אין אויך ביי די דאָרטיגע העברעאיסטען. ווילט איהר זאָטשעפּען א כתריליעווקער העברעאיסט, איהם דער־לאנגען ביז דער זיעבעטער ריפּ, זאָלט איהר איהם מעהר ניט נאָר א זאָג טהון איין וואָרט: „מיכנאָטאָים" (עס וואָכסט פון „מכנסים"— הויזען). נאָר וואָס דען? איהר זאָלט זיך היטען פּאָר איהם, וואָרום ער קאָן אייך פּלעטען דעם מח... מאָדנע מענשען דער נייער כתריליעווקער דור. מורא'דיגע האָנאָראָוע פּאָרשוינען, גרויסע קאָפּ־ריזניקעם און ווילדע בעל־בעסנ'ם — „ספּילשליווע נאָטורען"...

הכלל, דערהערט דאָס וואָרט „טשערנאָוויץ", האָט איינער פון די אידישיסטען, דוקא א שוואכער, א הוסטענדיגער, נאָר א היציגער פּאָרשוין, ניט לאָנג געטראָכט, אראָפּגעצויגען פונ'ם לינקען פום א שטיבלעט און א וואָרף געגעבען פון זיך איינעם פון די העברעאיס־טען גלייך אין פּנים אריין און געטראָפּען סאָמע דאָרט, וואו עס הויבט זיך אָן די נאָז, ביי דער אונטערשטער זייט פונ'ם לינקען אויג. א גלויק, וואָס ער טראָגט ניט קיין ברילען, ער וואָלט געקאָנט בלייבען אהן איין אויג. האָבען זיך עטליכע העברעאיסטען, זעלבסט־פערשטענדליך, אָנגענומען די קריוודע פון זייער בעלעדיגטען חבר און זענען אָנגעפאָלען אויפ'ן שוואכען, הוסטענדיגען אידישיסט מיט בערקאָטשעטע עלענבויגענם און האָבען איהם אוועקגעגעבען אזא נאָב, אז וועז עס מישען זיך ניט ארויין די איבעריגע אידישיסטען, וואָלט מען זייער שוואכען חבר בעראָפּט ארויסטראָגען אויף א לייליך. פערשטעהט זיך, אז צוליעב דעם דאָזיגען אינצידענט מיט'ן אידי־שיסטישען שטיבלעט איז שוין במילא אויסגעבראָכען א גאנצע מלחמה, איין אלגעמיינער געשלעג, אין וועלכען עס האָבען זיך ניט גענאָרט ניט די העברעאיסטען און ניט די אידישיסטען. נאָר מעהר פון אלעמען האָט געקראָגען אונזער עהרליכער קהל'ס־מאָן און גענע־לער גרינדער פון חברות און געזעלשאפטען — נח. איהם איז ארויי־געפלויגען פון הינטען, גאָר אומגעריכט, א היבשע פּארציע. און אלץ איבער'ן פסוק: כל הבורח מפני הכבוד — וועט עס

קעל, און אויך אליין, אויך נישט געווארט אויף כבוד ביז מע וועט איהם אמאל אויסקלויבען, אויך א זע׳ן געגעבען מיט דער האנד איבער׳ן טיש און אנגעהויבען אויף העברעאיש:

— „רבותי!" — אוז ניט רבותי ווי מיר זאגען, נאר טאקי „ראבאטאי", אזוי ווי מע זאגט דארטען, איז ארץ־ישראל... א קול האט דער יונגער שרייבער מיט׳ן אלטען פידזשאקעל דוקא א הילכיגס, האט זיין „ראבאטאי" אפגעקלונגען ווי א גלאק. נאר וואס דען? וויטער פון אט דעם וואלד איז ביי איהם ניט געגאנגען, מע האט איהם נישט געלאזט

דא זענען שוין די כתרי־לעווקער „אידישיסטען" ארויס מיט א דעמאנסטראציע קעגען העברעאיש. אפנים, אויך צוגעגרייט פון פריהער און אויך מיט די זעלבע כלים, דאס הייסט, מע האט נעגומען ליארעמען און פילדערען און קלאפען מיט די פים און שרייען אויף קולי־קולות — איין אמת׳ע אבסטרוקציע! די קולות האבען דערגרייכט ביז׳ן הימעל. עס האבען געציטערט די וועגד, געקלונגען די פענסטער: „מיכנאטאים! לאקשענקוילעטש! אידיש! אידיש! אידיש!!!"

האט גאט אריינגעגעבען איינעם פון די העברעאיסטען, ער זאל צווישען די אלע אנדערע קולות געבען א וואלף ארויס א באמבע, אויסשרייען אויף א קול: „ט ש ע ר נ א ו י ץ!"... דאכט זיך, וואס, אייגענטליך, שטעקט אזעלכעם אינ׳ם וואלד „טשערנאוויץ"? טשערנאוויץ איז נישט מעהר ווי א שטעדטעל איז דער בוקאווינע, אין עסטרייך, וואס צווייי מלוכות שלאגען זיך איצטער איבער דעם און טרייבען ארויס איינם דאס אנדערע, — היינט געהערט עס צו איינעם, מארגען צו איין אנדערען. איז אבער פאר די כתרי־לעווקער אידישיסטען, אז מע דערמאנט זיי דעם נאמען „טשערנאוויץ", טויזענד מאל, צעהנטויזענד מאל ערגער, ווי אין טאטען ארריין געשאלטען! איהר קאנט זיי אויסוואלפען די שענדליכסטע עבירה, איהר קאנט זיי זאגען וואס איז דער קארט, אבי ניט „טשערנאוויץ". אט אזא טבע ביי די כתרי־לעווקער אידי־

וועד איז דאס געווען? דאס איז געווען נישט קיין אנדערער. נאר דער בעריהמטער דיכטער מיט די שוואַרצע קודלעס, מיט וועלכען מיר האבען זיך שוין א פאר מאל בעגעגנט אין אונזערע כתרי־עווקער מעשה'לעך. דער דיכטער האט זיך אוועקגעזעצט אויבענאן, גאנץ סטאטשנע, טאקי מעשה פרעזידענט, און דערלאנגט א זעץ מיט דער האנד איבער'ן טיש:

— חברים און חבר'טעס!

מעהר אבער ווי די צוויי־דריי וועדטער האט ער נישט גע־קאנט ארויסרעדען. מע האט איהם נישט געלאזט. וועד? די, וועלכע זענען קענען אידיש. זיי האבען פיינט אידיש, וואַרום אידיש איז „זשארגאן" און זשארגאן איז — פע! זענען זיי ארויס דעריבער מיט א פראטעסט:

— עברית! העברעאיש!...

דער דיכטער מיט די שוואַרצע קודלעס איז אפילו ניט פון די איבערגעשראקענע יונגלעך, וואס האבען מורא פאר א פראטעסט, פון דעסטוועגען איז ער געבליבען א ביסעל מטושטש. דערנאך האט ער זיך א גלעט געגעבען דאס בייבעל, צוריקגט געמאכט דעם זשי־לעט און א זאג געגעבען נאך אמאל, גלייך ווי נאר ניט איהם מיינט מען, נאר שוין העכער מיט א טאן:

— חברים און חבר'טעס!...

איז געווארען אין זאל א גרעסערער געפילדער מיט א קלאפערי, א פייפערי מיט אלערלי געשרייען און קולות ביז'ן הימעל ארויף:

— איבריט! איבריט! איבריט!

אפנים, דאס איז געווען איין אנגעשמעלטע זאך פון פריהער. דאס האבען די כתרי־עווקער העברעאיסטען צוגעגרייט א דעמאנ־סטראציע קענען אידיש. און עס האט ניט געהאלפען קיין שמע ישראל. דער דיכטער האט נעבאך מיט בזיון געמוזט פערלאזען דעם אויבענאן, און זיין ארט אויף דער טריבונע האט פערנומען דער יונ־גער שרייבער מיט'ן געפינטעלטען פנים און מיט'ן אלטען פידושא־

קהל'שע זאַך, אַ שיקעניש, אַ לויפעניש, איין איילעניש אין איין אָטהעם — איז מען מכבד דערמיט נח'ן. און נח פאָלגט, טהוט פאַר דריי. ער פרעגט גאָר ניט איבער דאָס אנדערע וואָרט, פאר וואָס עפּיס ער, פאַר וואָס ניט קיין אנדערער? ער ווייסט אליין, אַז טהון בעדארף ער, נישט קיינער. און די איבעריגע חברה־לייט זענען מיט איהם מיינסטענס צופריעדען. און אַז עס מאַכט זיך אַ מאָל, מען איז ניט אַזוי צופריעדען, זאָגט מען איהם, און אָפטמאָל מיט איין אָנצוהערענישעל, מיט אַ שטעכווערטעל און מיט גלאַט אַזוי זיך אַ מעשה, א משל, אָדער אַ וויץ, ווי דער מנהג איז אין כתרי־לעווקע, אַז מע וויל יענעם דערגעהן די יאָהרען. עס טרעפט אַ מאָל, אַז מע פאלט אָן אויף איהם גאָר מעשה שייגעץ און מע „רייבט איהם אַ קאָלנער". פאַרהאַן אין כתרילעווקע, ברוך השם, אזעלכע לייט, וואָס יענעמס פערדיענסטען ביי קהל מיט יענעמס ווייסע האָר אין באָרד שפּיעלען ביי זיי א גאנץ קליינע ראָלע. נאָר ווער רעדט פון שקצים, עזות־מחוצף־פּנימ'ער? מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער ערשטער פערזאמלונג פונ'ם ערשטען „הזמיר".

אויסגעהערט נח'ס פאָרשלאַג וועגען אויסקלויבען א פּרעזי־דענט, איז ארויס אַ שטיקעל סכסוך: עס זענען געווען אַ סך בעלנים, נאָר וועמען אויסצוקלויבען איז ניט געווען. אין כתרילעווקע איז תמיד אזוי: ביי איין ארבייט, למשל, איז ניטאָ קיינער אין דער היים, אַלע אויף נח'ן. קומט אָבער צו אַ התמנות, אָדער אַזוי עמיצען אָנ־טהון אַ כבוד, ווערד אַ טומעל: „מי שמך?" פאַר וואָס קומט איהם? און וואָס עפּיס יענער, ניט איך? — מע פערגינט ניט! אָפטמאָל ענדיגט זיך עס נור מיט שטעכווערטער, און אָפטמאָל מיט אַ סקאַנ־דאַל. און אַ מאָל מאַכט זיך, אַז עס דערגעהט צו פּעטש אויך.

איצטיגס מאָל איז דאָס געשטאַנען אזוי, אַז עס וואָלט דערצו ניט דערגאנגען. וואָרום עס האָט זיך געפונען א קלוגער, וואָס איז געפאלען אויף א גלייכער המצאה: „דארפט איהר זיך, ברידערלעך, שפּאַרען און קריעגען איבער'ן „מי שמך" — אַמעהר אָט בין איך שוין אויבענאָן אייער פּרעזידענט — און טהוט מיר עפּיס!"

וואָס ער האָט גענומען פאר זיינע ווייבער, זענען אריין אין די חברות אריין, און א ירושה האָט ער געהאט בעקומען פון א פעטער אַ בעזדעטניק (דער איינציגער בעזדעטניק אין כתרילעווקע), האָט ער די ירושה אויך אריינגעבראָקט אין זיינע קהל'שע זאַכען. בקיצור, נח איז אַ מענש, וואָס לעבט פאר יענעם, ניט פאַר זיך. אַז דער נייער גייסט האָט זיך אריינגע'גנב'עט קיין כתרילעווקע, האָט דאָס נח'ן פערחאַפּט מעהר ווי אלעמען, ווי א מין קרענק. עס האָט איהם גאר דעם קאָפּ פערדרעהט, לחלוטין פער'שכור'ט. ער האָט זיך אַ נעם געגעבען צו דער ארבייט מיט אזא אימפּעט, גלייך ווי איהם וואָלט דאָס געגאנגען אין לעבען אָדער, לכל הפּחות, גלייך ווי איהם וואָלט דאָ געשטאַנען גליקליך צו ווערען!... דערהערט, אז שטאָדט וויל האָבען א „הזמיר", האָט נח פערקאַטשעט די אַרבעל, זיך אוועקגעזעצט, אליין אין איין נאַכט אויסגעארבייט דעם „אוסטאַוו" מיט אלע סטאַטוטען און פּאַראַגראַפען, אליין בעשטעלט א פער־זאמלונג, אליין צעשריבען בריעף אין די רעדאַקציעס און טאַקי אַליין מחילה זיי אָפּגעטראָגען (נח איז קיין גרויסער איבערקלייבער, און קיין פוילער אודאי ניט), און אז דער עולם איז זיך צענויפגע־קומען, האָט נח געעפענט די פערזאַמלונג און פאָרגעשלאָגען, מע זאָל אויסקלויבען א פאָרזיצענדען. נח יאָגט זיך ניט, ער זאָל פער־נעמען דעם אויבענאָן, זיין דער פאָרזיצענדער. ער האָט דאָס פיינט. ער איז, ווי געזאָגט, ניט קיין רודף אחר הכבוד. און דאָס איז דאָך בעוואוסט פון זינט די וועלט שטעהט, אז כל הרודף אחר הכבוד — ווער עס יאָגט זיך נאָך כבוד, איז הכבוד בורח ממנו — אנטלויפט פון איהם דער כבוד וואו דער ווייסער פעפער וואַכסט; און פערקעהרט זשע וויעדער צוריק, אַז כל הבורח מפּני הכבוד — ווער עס אנטלויפט פון כבוד, איז הכבוד רודף אחריו — יאָגט איהם דער כבוד נאָך פון הינטען און בעט זיך ביי איהם: „שוטה, וואָס אַנטלויפסט דו? האָב חאָטש אַ ביסעלע כבוד!"... דעריבער איז קיין חדוש ניט, וואָס נח האָט אין כתרילעווקע כבוד מעהר פון אלעמען. וואו ערגיץ איין ארבייט, אַ

פון דעסטוועגען איז מען געקומען אַלע, קיינער האָט, חלילה, נישט געפּעהלט, און די פּערזאָמלונג האָט זיך געעפּענט אפּילו שפּעטלעך, נאָר געעפּענט האָט זי זיך. און געעפּענט האָט די פּער־זאָמלונג נח, אונזער אלטער בעקאַנטער נח רב יאָסעלס, פון די „קליינע מענשעלעך", דער געוועזענער איינציגער קאָרעספּאָנדענט אין כתריל־עווקע און דער פּאָרשטעהער פון די אָמאָליגע חובבי־ציון און פון די שפּעטערידע ציוניסטען, דער גרינדער פון א סך — אַ סך אלטע און נייע חברות.

נח רב יאָסעלס, חאָטש ער איז שוין ניט קיין יונגערמאַן, חאָטש אין בּאָרד זענען שוין ביי איהם פּאָרהאַן מעהר גרויע האָר ווי שווארצע, חאָטש ער איז שוין א זיידע (וועהֿ־וועה, ווי די וועלט לויפט! מיר האָבען געקענט נח'ן נאָך אלס בחור און דערנאָך אלס איידעם אויף קעסט), — פון דעסטוועגען איז נח געבליבען דער זעלבער נח וואָס אמאָל. נישט געמינערט אויף אַ האָר. א יונגע נשמה און אַ אידעאַליסט. איין עהרליכער מענש, אַ כשר האָרץ, איין עולה תמימה — איהר קאָנט מיט איהם טהון וואָס איהר ווילט, וואָרום ער גלויבט אלעמען אויף נאָמנות. מיט ליב און לעבען איז ער איבערגעגעבען צו כתריל־עווקע און צו איהרע חברות און גע־זעלשאפטען. ווי אמאָל, אזוי אויך איצט, האָט ער קיין מאָל נישט אין זינען ניט זיך, ניט קיין ווייב, ניט קיין קינד, נאָר די שטאָדט און נאָר איהרע חברות און נאָר טובת הכלל. כדאי זיך בעקענען א ביסעל חאָטש מיט זיין ביאָגראפיע. נח האָנדעלט מיט פּלעשער. פּלעשער זענען זעהר אַ וואויל געשעפּט, נאָר עם גיהט איהם ניט. אַלע מענשען, וואָס האָנדלען מיט פּלעשער, פּערדיענען געלד — ער דערלעבט. מיט ווייבער גיהט איהם אויך ניט. מיט'ן ערשטען ווייב האָבען איהם אָפּגע'גט שוועד און שוויעגער, דאָס אנדערע ווייב האָט זיך אַליין מיט איהם גע'גט, מיט'ן דריטען האָט דאָס אויך געהאָלטען ניט ווייט פון א גט, איז שוין געווען צו־שפּעט. און אלץ איבער דעם, וואָס ער קהל'ט זיך און גיט אוועק דער וועלט זיין גאנצע צייט. ס'איז נאָר א סברה, אז די אלע דריי מאָל נדן,

גרינדען א חברה, מיין איך א געזעלשאפט, מיט'ן נאָמען „הזמיר", דערפאר ווייל יעדע לייטישע שטאָדט פערמאָגט א געזעלשאפט, וואָס טראָגט דעם דאָזיגען נאָמען. דאָס איז דעם עולם גענעלען. איבערהויפט — דער נאָמען „הזמיר". א שענער נאָמען, א שען וואָרט, שטאָמט פון שיר־השירים. און מע האָט באלד אויסגעארבייט א פּלאָן, צענויפגעשטעלט איין „אוסטאָוו" מיט אלע נויטיגע סטאָטוטען, און ס'איז געבליבען מעהר ניט צענויפרופען א פערזאָמלונג — און דאָס איז אין כתריעלעווקע פון די קלייניע זאכען. מע דרוקט אָב אין ביידע גאָזעטען איין אויפרוף: „הייבט אויף דער נאָכט, אָכט א זייגער פּרעציז, איז א פערזאָמלונג דאָרט און דאָרט, איהר זענט געבעטען צו קומען" — קומט מען. און געקומען זענען ניט נאָר די קאָרפּענקעפּ, ניט נאָר די אויבערשטע סמעטענע, נאָר די גאנצע כתריעלעווקער אינטעליגענץ מיט די רעדאקטוירען פון ביידע כתריעלעווקער גאָזעטען בראש.

פערשטעהט זיך, אז נישט אלע מיט א מאל זענען געקומען, און ניט אזוי פּרעציז, ווי מע האָט געשריבען. איטליכער איז זיך געקומען דעמאָלט, וועז ער האָט געקאָנט. וועה ס'איז געקומען זייגער אָכט, וועה זייגער נייען, וועה זייגער צעהן און וועה זייגער עלף אויך. פאָרהאָן פערשיידענע סבות און אומשטענדען, וואָס לאָזען אייך ניט קומען צו דער צייט, איהר מעגט ווי אזוי וועלען. צום בי־שפּיעל, אז איהר האָט א קליט און די שפּע האָט זיך אייך א לאָז געגעבען אקוראָט אויף דער נאָכט, ביי'ם פערשליסען די קראָם. אדער איהר קומט אהיים און טרעפט נישט דאָס ווייב, און די קינדער שרייען וועטשערע, און איהר האָט נישט קיין געפּרעסט העמד. אדער עס האָט זיך אייך צעריסען א שוך אקוראָט אויף אזא ארט, וואָס מע זעהט ארויס דעם גראָבען פינגער. אדער א צאָהן האָט אייך גענומען רייסען, און איהר דראָפּעט זיך אויף די גלייכע וועגען. וועה איז דאָס אימשטאָנד אויסצורעכענען אלע אומגליקען, וואָס טרעפען זיך אקוראָט דעמאָלט, וועז איהר זענט איינגעלאָדען אויף א פערזאָמלונג?

ערנסטע, אַ ביסעל איבערגעשראָקענע אויגען און אַ זאָג געגעבען אין אויהער אריין:

— אַצינד איז די רעכטע צייט אויפצושטעהן און ארויסגליטשען זיך פון דאַנען...

און איך האָב איהם געפאָלגט: איך בין אויפגעשטאַנען און האָב מיך ארויסגעגליטשט פון דאָרטען, און, ווי איך פערשטעה, האָט אין דעם ארויסגליטשען זיך געשטעקט א גרויסער שכל...

עפּילאָג.

דער מנהג צו בעערדיגען אַ מענשען באַלד ווי ער שטאַרבט, ניט אָפּלעגען אויף מאָרגען, אָדער איבערמאָרגען, איז אינ'ם מאָדערנעם כתרילעווקע פערבליבען פון אלטע צייטען עד היום הזה. דעריבער, אז חברה קדישא האָט דערזעהען, אז דער נפטר ליגט און ליגט, און זיינע חברים האָבען זיך פערזאמעלט אין דער נייער שוהל און מע ליאַרעמט און מע פּילדערט און מע קאן צו קיין טאָלק נישט קומען, — האָבען די שמשים דערווייל דעם בר־מנן צוגענומען, אוועקגעפיהרט איהם אויפ'ן נייעם בית־עולם, געטהאָן איהם זיין רעכט און בעהאַלטען. די יתומים האָבען געזאָגט קדיש, די אלמנה האָט עטליכע מאָל גע'חלש'ט, אַלץ ווי עס געהער צו זיין, און... ת'נ'צ'ב'ה.

יב.

„אידישיסטען" און „העברעאיסטען".

אז ס'האָט אַ בלאָז געגעבען אַ ווינטעל אין כתרילעווקע און דער עולם האָט אָנגעהויבען געהן פאָרווערטס און פאָדערען מאָדערניזם, אלץ ווי אין דער גרייסער שטאָדט, איז געבליבען, מע זאָל

אוז האט זיך א לאז געגעבען מיט ביידע הענד גלייך צום יונגען שרייבער מיט'ן געפינטעלטען פנים אוז מיט'ן אלטען פידושאק. א גליק, וואס דער פארזיצענדער האט איהם אפגעהאלטען, 'ניט דערלאזט צו קיין סקאנדאל אוז האט געזאגט:

— געהרטע פערזאמלונג! איך וואלט געזאגט, אזוי ווי די צייט איז שפעט, שוין נאך צוועלף, אוז מיר האבען דאך די לויה בעשטימט אויף צוועלף, שלי־כן זאל מען די דיסקוסיע ווענען א מאנומענט, אדער ווענען איין אנדער זאך, צו פעראיביגען דעם אנדענקען פון אונזער פערשטארבענעם חבר, אפלענען אויף איין אנדערם מאל, אוז אצינד זאלען מיר בעסער זיך פערנעמען מיט דער פראגע ווענען דעם פאראד פון דער לויה — מי ומי ההולכים? ווער זאלען זיין די ערשטע. וואס זאלען ארויסטראגען דעם ארון מיט'ן נפטר? ווער זאל געהן פון פריהער, אוז ווער פון הינטען, אוז אזוי ווייטער? ווער עס וויל אנטייל נעמען אינ'ם פאראד, זאל זיך פערשרייבען!

האט זיך אויפגעהויבען א טומעל מיט א ליארם ער לב השמים! אלע האבען זיך א לאז געטהאן אויף צו פערשרייבען זיך. אלע האבען געוואלט זיין פון די ערשטע, וואס זאלען ארויסטראגען דעם ארון מיט'ן נפטר, אלע האבען געוואלט גהן אויף צו פריהער אוז קיינער ניט פון הינטען. אומזיסט האט דער פארזיצענדער געבעטען דעם עולם, מע זאל זיך בערוהיגען, אומזיסט האט ער געקלאפט איז טיש, געסטראשעט, אז טאמער ווערד ניט שטילער, אזוי שליסט ער די פערזאמלונג. דער טומעל איז געוואקסן וואס ווייטער אלץ שטארקער. דער עולם האט זיך גהיצט, נעקריגען זיך, געווידעלט זיך, אוז די אטמאספערע האט אנגהויבען צו ווערען שווין צו עדיכט. פלוצים דערפיהל איהר, וויי עמיצער ציהט מיך ביי'ם ארבעל. איך דרעה מיך אוים אוז דערזעה מיין פריינד. וואס האט א טבע לאכען נאכדעם אוז פאר זיך. ער האט געקוקט אויף מיר מיט

א׳ב׳י׳ו׳ן׳ פון זיינע דאַנקבאַרע חברים".

דער דאָזיגער אויפטהו האָט, אַפּנים, גאָר שטאַרק אויסגענו־מען ביי׳ם עולם, און מע האָט דעם רעדנער לאנג־לאנג געפּאַטשט בראַוואָ. נאָר איינעם איז דער פּראָעקט נישט געפעלען, שטאַרק נישט געפעלען. דאָס איז געווען דער דיכטער מיט די שוואַרצע קודלעס. ער איז אויפגעשטאַנען און האָט צעגליעדערט דעם פּלאַן פונ׳ם מאָנומענט, געשאָטען פּעך און שוועבעל אויפ׳ן ערשטען רעדנער. געמאַכט פון איהם אַש און צעקלאַפּט זיין פּראָעקט אויף פּיץ־פּיצלעך. „ערשטענס, האָט ער גע׳טענה׳ט, וואו וועט מען נעמען אין כתרילעווקע אַזוי פיעל געלד? געלד, געלד און געלד! דער אלמנה געלד, די יתומים געלד, אויף א דענקמאָל געלד! איז איינס. און צווייטענס, וואָס פאר א נייעס פּלוצים ביי אידען א דענקמאָל גאָר? ביי אונז זענען געווען גרעסערע מענשען, און מע האָט זיי קיין מאָנומענטען ניט געשטעלט. אַ סך מאָנומענטען געפינט איהר עפּיס אין דער אידישער היסטאָריע? איז צוויי. און דריטענס, ווער וועט אייך לאָזען אין מיטען דרינען אוועקצושטעלען אין כתרי־לעווקע א סטאַטוע? מע וועט אייך געבען אַ סטאַטוע. אז ס׳וועט אייך פינסטער ווערען אין די אויגען!"...

האָט זיך אויפגעחאַפּט נאָך איינער. און דוקא פון די יונגע שרייבערס, מיט א געפּינטעלט פּנים און מיט איין אלטען פּידזשאַק, און האָט זיך אָנגערופען:

— אונזער דיכטער איז גערעכט, און איך ווייס אפילו פאר וואָס אונזער דיכטער איז קעגען א מאָנומענט (די ווייטערע ווער־טער האָט ער שטארק צעצויגען): ווייל ער רעכעגט. אַז אויף אַ דענקמאָל איז ער פאָרהאַנד. און אַז דער ערשטער מאָנומענט קומט איהם, ווייטער קיינעם ניט!...

מעהר האָט מען נישט בעדארפט. דער דיכטער מיט די שוואַר־צע קודלעס איז געוואָרען אַזש בלוי פאר כעס און האָט אויסגע־שריגען: „חצוף! שייגעץ! קבצניוק! אַלטער פּידזשאַקעל!"... —

אויפהער, ביז דער פאַרזיצענדער האָט געמוזט איינשטילען דעם עולם דורך רעכטע עטליכע קלעפּ אין טיש אריין און ער האָט אויף זיין שטאַרקער געמבע אויסגערופען:

— רבותי! אַ סוף צו דער ריסקוסיע וועגען פערזאָרגען די אלמנה מיט די יתומים פונ'ם פערשטאָרבענעם! איך אַנערקען, אַז די דעבאַטען וועגען דער פראַגע זענען געשלאָסען. האָבען מיר שוין, הייסט עס, די אלמנה מיט די יתומים גע'פּטר'ט. אַצינד לאָמיר זיך קאָרשט אַ נעם טהון צום נפטר אַליין: ווי אַ, זי, אויף וואָסער אופן זאָלען מיר פעראייביגען דעם אנדענק פון אונזער פערשטאָרבענעם חבר? ווער עס האָט וואָס צו זאָגען, בעט איך, ער זאָל זיך מעלדען צום וואָרט.

האָבען זיך כמעט אלע אַנוועזענדע פערשריבען, און דער ערשטער, וואָס האָט געקריגען דאָס וואָרט, איז אויפגעשטאַנען, האָט זיך אויסגעהוסט און אָפּגעהאלטען אפילו א ביסעלע צו א לאנגע. דערפאַר אָבער זעהר אַ שענע דרשה וועגען דער ביטערער לאַגע פון שריפטשטעלער בכלל און פון אידישע שריפטשטעלער אין כתרילעווקע בפרט. און האָט געגעבען צו ערקלערען, ווי שווער און ביטער עס איז צו זיין א שריפטשטעלער ביי אידען איז כתרילעווקע, וואָס האָט ביי'ם לעבען ניט קיין כבוד און ניט קיין געלד, — פערדיענט ער דעריבער, לכל הפחות, נאָכ'ז טוידט, מע זאָל איהם אָפּגעבען כבוד. על־כן געפינט ער, אַז דאָס בעסטע וואָלט געווען, מע זאָל פונ'ם צענויפגעזאַמעלטען געלד, וואָס פאַר דער אלמנה, אַראָפּנעמען אַ בעזונדערע סומע געלד אויף אַ דענקמאָל, אויף אַ מאָנומענט. דעם מאָנומענט זאָל מען אוועקשטעלען אויפ'ן שוהל־הויף, און אויפ'ן שפּיץ פונ'ם מאָנומענט זאָל זיין אויסגעהאַקט דער ביוסט פונ'ם פערשטאָרבענעם, פון מאַרמאָר, אָדער אויסגעגאָסען פון בראָנז. און אונטער'ן ביוסט זאָל שטעהן מיט גרויסע גאָלדענע אותיות אויסגעקריצט: „דעם אונפערגעסליכען חבר אברהם יצחק וויינגאַרטען המכונה

האָט איבערגע'חזר'ט כמעט אַלסדינג, וואָס דער דריטער רעדנער האָט געזאָגט, און אזוי ווייטער, און דער עולם האָט זיי געפּאַטשט, שוואַכליך אַפילו, נאָר דאָך געפּאַטשט בראַוואָ. ביז ס'איז געקומען צו אַ דיסקוסיע: וואָס זאָל מען טהון מיט דער אָרעמער אַלמנה און מיט די אומגליק־ליכע יתומים? און דאָ האָבען זיך אָנגעהויבען הייסע דעבאַטען. איינער, זעהר אַ שענער רעדנער, האָט פאָרגעלעגט, מע זאָל מאַכען אַ פאָנד, דאָס הייסט, דורך זיי גאַזעטען זאָל מען זאַמ־לען געלד, און פאר'ן געלד זאָל מען מאַכען דער אַלמנה עפּיס אַ געשעפט. וועט זי האָבען פון וואַנען צו לעבען. דאָס איז דעם עולם געפעלען און מע האָט דעם רעדנער פאר ווייז פּראָיעקט געפּאַטשט בראַוואָ. נאָר ס'איז אויפגעשטאַנען איין אַנדערער, אויך אַ רעדנער, און געזאָגט: ניין, אַ געשעפט איז ניט גוט. וואָרום די אַלמנה איז אַ פרויענצימער און טויג ניט צו אַ געשעפט. אין צוויי יאָהר וועט זי אויפעסען דאָס גאַנצע געלד — און וואָס וועט זיין נאָכדעם? ניין, עס וועט זיין בעסער, נאָך זיין מיינונג, מע זאָל פאַר'ן צע־נויפגעזאַמעלטען געלד ארויסגעבען אַלע ווערק פונ'ם פערשטאָר־בענעם פערפאַסער אַברהם יצחק וויינגאָרטען המכונה א'ב'י'ו'ן'.

דער פּלאַן איז נאָך מעהר געפעלען, און מע האָט דעם צווייטען רעדנער שטאַרק געפּאַטשט בראַוואָ. איז אָבער אויפגעשטאַנען אַ דריטער רעדנער און האָט געזאָגט, אַז דאָס טויג אויך ניט. ס'איז דאָ אַזוי אויך גענוג ביכער אויפ'ן כתרילעווקער ליטעראַרישען מאַרק. וואָס ליגען ווי אַ שטיין, קיינער קויפט זיי נישט.

— ביי אונז איז כתרילעווקע איז אַ מנהג. — האָט ער געגעבען זיין אַרגומענט — אַ מנהג פון קדמונים, אַז קיין בוך קויפט מען ניט, נאָר מע לייהט אויס איינס ביי דאָס אַנדערע און מע לייענט. כתרילעווקע ווייסט ניט פון קיין קויפען. דאָ ווייסט מען נאָר לייהען, אויסלייהען...

דער דאָזיגער אַרגומענט האָט ארויסגערופען גאָר אַ שטאַרקען אַפּלויז, און מע האָט דעם רעדנער געפּאַטשט כמעט גאָר אָהן איין

— רבותי! — מיט דיי ווערטער האָט דער רעדנער פערענדיגט זיין דרשה — רבותי! צוויי און פופציג יאָהר נאָכאָנאַנד איז אַ מענטש געשטאָרבעז. איז גיהנם האָט ער זיך געפונעז. אין גיהנם האָט זיך געפונעז אונזער פערשטאָרבענער חבר אלע צוויי און פופציג יאָהר פון זיין לעבעז, און ג׳חלומ׳ט האָט ער פון א גוטען, וועלכען ער האָט כשר פערדיענט, נאָר ער האָט אים ניט געהאָט. איך בין זיכער, אַז ער וועט אריין גלייך אהין, אין גן־עדן אריין. דעריבער דארפען מיר איהם אפגעבען זיין לעצטען כבוד, ווי עם פאַסט פאר אַ מאַן. וואָס געהט איז גן־עדן אריין. דעריבער בעדארפען מיר פאראיביגען זיין נאָמען, ווי עם פאַסט פאר אַ מאַן, וואָס געהט איז גן־עדן אריין. דעריבער בעדארפען מיר פערזאָרגען זיין ארעמע אלמנה מיט די אומגלויבליכע יתומים נעבאַך, וואָס זענען געבליבען ווי אויפ׳ן וואסער, ווי עם פאַסט פאר אַ מאַן, וואָס געהט איז גן־עדן אריין.

די רעדע, ווייזט אויס, האָט ביי׳ם עולם שטארק אויסגענומען, און מע האָט דעם רעדנער לאַנג־לאַנג געפאַטשט בראַוואָ. און דער רעדנער איז א פערשוויצטער אראָפ פון דעו בימה, און ס׳איז באַלד ארויף א צווייטער רעדנער, וואָס האָט איבערגע׳חזר׳ט כמעט אַלס־דינג, וואָס דער ערשטער רעדנער האָט געזאָגט. נישמעהר ער האָט דאָס געזאָגט א ביסעל אנדערש און א סך ערגער, אוז דערמיט קאָלי געמאכט דעם גוטען איינדרוק, וואָס דער ערשטער רעדנער האָט געמאכט. פון דעסטוועגען האָט מען דעם רעדנער אויך געפאַטשט בראַוואָ גאנץ נישקשה׳דיג, און עס איז ארויף א דריטער רעדנער און האָט איבערגע׳חזר׳ט כמעט אלסדינג, וואָס דער צווייטער רעדנער האָט געזאָגט. נישמעהר, ער האָט דאָס געזאָגט א ביסעל אנדערש און א סך ערגער, אוז דערמיט קאָלי געמאכט דעם איינדרוק, וואָס דער צווייטער רעדנער האָט געמאכט. פון דעסטוועגען האָט מען איהם אויך געפאַטשט, שוין ניט אזוי שטאַרק, ווי די ערשטע צוויי רעדנערס, נאָר דאָך געפאַטשט בראַוואָ. און אַז דער דריטער האָט געענדיגט, איז ארויף א פיערטער רעדנער אוז

אבער דער חסרון, וואס דערצו דארף מען האבען געלד, און קיין געלד איז ניטא — די אלטע כתריעווקער צרה ! אלסדינג האט שוין דאס מאדערנע כתריעווקע, נאר איין זאך פעהלט דעם נאך — געלד. עה, וועז כתריעווקע, צו איהר חכמה אוז צו איהר פראגרעס, האט נאך די מטבע אויך — טע־טע־טע !

ראשית, וואלטען נישט געווען דארטען אזוי פיעל ארעמע לייט, אוז דאס וואלט שוין געווען, מיין איך, א גרויסע טובה פאר דער שטאדט, וואהרום מיר דאכט, אז ס׳איז גלייכער איין נגיד איידער פופציג ארעמע לייט. איז איינס. והשנית, פון וואנעז וואלטען זיך געמומעז אזוי פיעל לעדיגגעהער, אלערלי פוסטעפאסניקעס, שקצים ורמשים אוז טונעיאדצעס, וואס וויסעז נאר שטארבען פון הונגער אוז אויסגעהן פון קעלט? אך, ה ו נ ג ע ר אוז ק ע ל ט ! וועז יועט שוין קומען די צייט, וואס די צוויי מכות וועלען אויפהערען צו פיניגעז די ארעמע מענשהייט בכלל אוז אונזערע אומגליקליכע כתריעווקער אחינו בני ישראל בפרט?...

פערטיעפט אין אזעלכע אלטרואיסטישע אוז הומאניטארע מחשבות וועגען דער ארעמער מענשהייט אוז וועגען די אומגליקליכע כתריעווקער אידעז, האב איך דערווייל פערשפעטיגט צו דער פערזאמלונג אין דער נייער שוהל צום אנדענקען פונ׳ם פערשטארבענעם שריפטשטעלער אברהם יצחק וויינגארטען המכונה א׳ב׳י׳ז׳, וואהרום אז איך בין געקומעז, האב איך שוין געטראפען די שוהל־פולע־פאקט מיט מענשעז, די פערזאמלונג איז שוין לאנג געווען געפענט, אוז איינער, א שריפטשטעלער, געווהנליך, איז געשטאנעז אוז האט ג׳דרש׳עט.

דאס איז גטוועז זיהר א שענע, א ריהרענדע רעדע, א ריהרענדע ביז טרערעז. דער רעדנער האט מיהר נישט נאר דערצעהלט, ווער דער נפטר איז געווען אוז ווי אזוי ער האט געלעבט. דאס הייסט, ווי אזוי ער איז געשטארבעז, וואהרום געלעבט האט ער, אייגענטליך, גארניט.

יא.

אַ מעשה מיט אַ לויה.

איינמאָל אין דערפריה עפען איך אויף ביידע כתרילעווקער צייטונגען, דערזעה איך אויבענאָן, אויף דער ערשטער זייט, מיט אַ געדיכטען שוואַרצען ראַם אַרומגענומען, אָפּגעדרוקט אָט וואָס:

> פאָריגע נאַכט האָט כתרילעווקע געהאט איין אונגעהויער גרויסען שאָדען. עס איז געשטאָרבען צו 52 יאָהר דער בעריהמטער שריפטשטעלער אברהם יצחק וויינגאָרטען המכונה א׳ב׳י׳ו׳ן׳. די לויה וועט זיין היינט 12 אַ זייגער. אלע שריפטשטע־לער און ליטעראַטען זענען געבעטען צו קומען אין דער נייער שוהל צום הספּד, און דאָרטען וועט בעשלאָסען ווערען, ווי אזוי ס׳זאָל זיין די לויה, און אויך ווי אַזוי צו בעוואָהרענען די אָרעמע אלמנה און די אומגליקליכע יתומים.

דאַרף מען, אַפּנים, זיך אָנטהון און געהן אין דער נייער שוהל אריין. די „נייע שוהל" רופט מען זי נישט דערפאר, ווייל זי איז זעהר ניי, נאָר דערפאר, ווייל די אלטע שוהל איז שוין צו אַלט, צו בייכיג און צו איינגעבויגען. איך בין זיכער, אַז ניט היינט איז מאָרגען — וועט זי געבען אַ פאַל אום, און עס וועט חלילה זיין אַ קאַטאַסטראָפע. ווען איך בין אַ כתרילעווקער תושב, ניט קיין גאַסט, וואָס „קומט אויף אַ ווייל און זעהט אויף אַ מייל", וואָלט איך גע־זאָגט, מע זאָל די שוהל אומוואַלגערען. נאָר אַזוי ווי קיין שוהל וואַלגערט מען ניט אום, וואָלט איך געהייסען, מע זאָל איבערשי־טען די ווענד, אַרויפשטעלען אַ נייעם דאַך — און פאַרטיג. איז

— א ביסעלע א גוזמא. — האָט איהם אונטערגעהאַלטען דער דראַמאַטורג מיט די בלויע בריליען.

— נישט קיין גוזמא, נאָר א חוצפּה. — האָט זיך אָפּגערופען דער ראַמאַנען־שרייבער מיט די קאַלי אויגען, און דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס האָט אונטערגעחאַפּט אויף א קול:

— א גרויסע חוצפּה! א חוצפּה און א אידיאָטסטוועו!

— איהר זענט אליין א אידיאָט! — האָט שוין דער פּרעזידענט נישט געקאָנט אריבערטראָגען מעהר, און דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס האָט אזש אָנגעהויבען צו ציטערען פּוּר כעס. מיינע אויגען האָבען זיך אוועקגעשטעלט אויפ'ן יובילאָר נעבאָך אין דער גליהענער קאַפּאָטע. זיין בלאָס פּנים איז געווארען נאָך מעהר בלאָס; זיינע אויגען האָבען ווי גערעדט, געבעטען זיך: „אידען! האָט רחמנות! פּערשטעהרט מיר ניט מיין שמחה!"... ס'איז אָבער געווען צו־שפּעט. סטייטיט, מע האָט געזומען דעם בעריהמט־סטען פּון אלע דיכטער, וואָס פּושקין איז אָקעגען איהם א הונט, לערמאָנטאָוו — א יונגעל און היינע — א ליץ, א ברחו, און מע האָט געזאָגט אויף איהם, אז ער איז א אידיאָט! אויב אזוי, טאָ נאָט זשע אייך!...

— אָצינד איז די בעסטע צייט, אז מיר זאָלען זיך אוועק־מאָבען...

אזוי האָט מיר מיין גוטער פרויינד איינגערוימט א סוד גליהך אין אויהער אריין, און מיר האָבען זיך אוועקגעמאָכט.

ע פ י ל א ג.

אויף מאָרגען אין דער פריה בין איך געוואוירע געווארען, טאָקי פון מיין גוטען פרויינד, אז מיר האָבען געטהאָן גאנץ גליהך. וואָס מיר האָבען זיך בעצייטענס „אוועקגעמאָכט".

האָט מיין פריינד מיר אריינגעשושקעט אין אויהער אריין:

— ס'איז ניט זיין קאַפּאָטע. ס'אַ געליהענע. מחמת ער איז, לא עליכם, א גרויסער אביון. און דער יובילי, וואָס מיר מאַכען איהם. איז נאָר מצד רחמנות.

— וואָס הייסט מצד רחמנות?

— אַזוי. אַ מענטש פּלאַגט זיך כל ימיו. געלט פון זיינע שריי־בעכצען האָט ער ווינציג־וואָס געהאט. כבוד — נאָך ווינציגער. לאָז ער האָטש אויף דער עלטער האָבען א ביסעל נחת־רוח, א שטיקעל יובילי.

— רבותי! איך בעט אלע זאָלען פערנעמען די ערטער! — אַזוי האָט אויסגערופען א געלער יונגערמאַנטשיק מיט גאָלדענע ברילען און מיט אַ געמבע, וואָס גאָר ניט נאָך די יאָהרען.

דאָס איז געווען דער פּרעזידענט פון דער קאָמיטע, און ער האָט גענומען אַנווייזען פּלינק און געשיקט יעדען אויף זיין אָרט: און אז ס'איז געקומען צום חתן־היובל, האָט ער איהם גענומען אונ־טער אַ האַנד און האָט איהם בעזעצט גאַנץ אויבענאָז, און ביי ביידע זייטען האָט ער בריה'ש. אין איין און דער זעלבער צייט, אוועקגעזעצט ביידע רעדאקטוירען. דעם „קאַפּעליש" מיט דער „יאַרמעלקע". וועלכע האָבען זיך אויסגעדרעהט אייגער צום אנ־דערען, מחילה, מיט'ן הינטערשטען חלק און האָבען אויסגעזעהען, ווי צוויי אונטערפיהרער, וואָס זענען צווישען זיך פייער מיט וואַ־סער. אויף מעסערשטעך.

— רבותי! — האָט דער געלער פּרעזידענט אָנגעהויבען זיין ערשט וואָרט. — רבותי! מיר האָבען זיך צענויפגעזאַמעלט דאָ היינטיגע נאַכט צו פייערען דעם יובילי פון דעם עלטערען און גרעסערען פון אונזערע שריפטשטעלער...

— דעם „גרעסערען"? — האָט זיך אויפגעהאַפּט דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס. — דעם „עלטערען" פערשטעה איך נאָך. אָבער דעם „גרעסערען"? וואָס פאַר אַ „גרעסערען"?

געטהאָן דעם קאַפּעליש, דערלאַנגט אַ וואונק צו דער פערזאַמלונג און געזוכט איין אָרט אויף אוועקצוזעצען זיך. און דער אנדערער, דער פּעמפּיק מיט'ן בייכעל, האָט אויסגעטהאָן דאָס היטעל, אָנ־געטהאָן א זיידען יאַרמעלקעלע און אויך גענומען זוכען איין אָרט אויף צו בעזעצען זיך. אין דער צייט האָט מיר מיין לאַכענדיגער פריינד איינגערוימט דערווייל אַ סוד אויפ'ן אויהער, אַז דאָס זענען זיי, די כתרילעווקער רעדאַקטוירען, פונ'ם „קאַפּעליש" און פון דער „יאַרמעלקע".

— איהר וואָלט זיך בעדאַרפט מיט זיי בעקענען, נאָר איצט איז אונמעגליך. — אַזוי זאָגט צו מיר מיין פריינד. פרעג איך איהם:

— פאַר וואָס?

— ווייל טאָמער בעקענט איהר זיך מיט איינעם פריהער, וועט דער אנדערער אויף אייך זיין אש להבה!

— וואָס זשע טהוט מען?

— גאָרנישט. עלעהיי איהר זענט געשטאָרבען.

— אַ דאַנק.

— נישטאָ פאַר וואָס.

און דער עולם איז געגאַנגען און געגאַנגען, דער זאַל איז גע־וואָרען פול געפּאַקט, און דער יובילייהאָט זיך אָנגעהויבען.

דער יובילאַר אליין, א איד שוין אין די יאָהרען, מיט אַ בלאַס הונגעריג פּנים, נאָר אין א נייער שבת'דיגער קאַפּאָטע, איז זיך געזעסען די גאַנצע צייט זעהר בעשיידען אָן אַ זייט. מע האָט איהם נישט געהערט און נישט געזעהען. ערשט דעמאָלט, אַז ס'איז גע־קומען די צייט, האָט מען איהם ארויפגעפיהרט און אַוועקגעזעצט אויבענאָן, און ער האָט אויסגעזעהען, ווי איין אלמן צו דער צוויי־טער חופּה.

די קאַפּאָטע, זאָג איך נאָך אַ מאָל און שטרייך עס אונטער, איז געווען א שבת'דיגע און אַ נייע. נאָר איין חסרון האָט זי גע־האַט — זי איז געזעסען אויף איהם, ווי א ווילד־פרעמדע, און גלייך ווי מיינע געדאַנקען וואָלטען געווען אָנגעשריבען אויפ'ן שטערן,

— אוֹן אַט־אַ־יענעם זעהט איהר, וואָס מיט די בלויע ברילעז אוֹן מיט'ן קורצען וויטיקעל? דאָס איז אַ דראַמאַטורג, וואָס באַקט דראַמעס. ווי מע באַקט בייגעל. וויפיעל וואָכען אין יאָהר, אזוי פיעל דראַמעס. מיינט איהר, ער האָט עפּעס דערפון? צרות האָט ער. ער האָט אַ וויבעל, וועלכע זי אַלע יאָהר געלעגען. וויל ער ניט לייגען: „אַלע יאָהר אַ קינד!" זאָגט זי: „וווייסט דו וואָס? לאָמיר זיך בייטען: האָב דו קינדער אוֹן איך וועל שרייבען דראַמעס".

דאָ האָט זיך מיין פריינד וויעדער פערשטעלט דאָס פּנים אוֹן וויעדער שטיל געלאָכט. אוֹן אז ער האָט זיך אויסגעלאַכט, האָט ער גענומען דערצעהלען וויטער מיט זיין שטיל קול, וואָס מע קאָן נעבען איהם אנשלאָפען וועלען:

— אוֹן אַט־אַ־יענעם אידען זעהט איהר, וואָס מיט די קאַלי אויגען? דאָס איז אַ ראַמאַנען־שרייבער. ער שרייבט ראַמאַנען. גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט זיצט ער אוֹן שרייבט ראַמאַנען. ניט אומזיסט זענען איהם קאַלי געוואָרען די אויגען. צוליעב וואָס ער שרייבט ראַמאַנען -- וווייסט קיינער ניט. בסדהכל האָט ער אויך זיין לעבען אַנגעשריבען עפּעס א מעשה. אוֹן די „יאַרמעלקע" האָט זי אַפּגעדרוקט. פוֹן דעמאָלט אָן האָלט אַט דער איד אין אייַן שרייבען ראַמאַנען. קיינער דרוקט זיי ניט. קיינער לייענט זיי ניט. נאָר ס'איז ניט זיין עסק — ער שרייבט. דערצו האָט איהם גאָט געבענשט מיט אַ וויב. האָלט זי אַ קליטעל פוֹן שרייבגעצייג, גיט ער איהר צו לייזען געלט. דאָס הייסט.....

.. ..

נישט נאָר ניט ארויסגערעדט צווישען זיך קיין אײנציג וואָרט — זיי האָבען אפילו נישט געקוקט איינס אויף דאָס אנדערע, ארומגעשפּאַציערט מיט די הענד אין די קעשענים פּראָנק און פּריי, אָדער געקוקט אין פענסטער אריין און געפּייפּט, גלײַך ווי יעדער פון זיי וואָלט דאָ געווען דער איינציגער אין זאַל. ביז גאָט האָט געהאָלפּען, עס האָבען אָנגעהויבען צו קומען פּאַרשוינען נאָך און נאָך. און צווישען זיי מיין גוטער בעקאנטער, מיין לאָבענדיגער אינטערוויוער, — האָט ער מיר שטיל אויפ'ן אויהער איינגערוימט א סוד. אז דאָס זענען לויטער קאַלעגען. און ניט נאָר קאַלעגען — אײניגע פון זיי ארבייטען שוין פון וויים איהר ווען אָן אין איין גאָזעט.

— למאי זשע רעדען זיי ניט צווישען זיך, אז זיי זענען קאַלעגען?

— טאקי דערימאָך רעדען זיי ניט צווישען זיך, ווייל זיי זענען קאַלעגען. זעהט איהר אט־א־יענעם־א, מיט די שווארצע קודלעם? — דאָס איז א דיכטער, וואָס שרייבט לידער, און זעלטען־זעלטען שרייבט ער אויף פּראָזע. נאָר רעדען רעדט ער נישט מיט קיינעם, אפילו מיט זיין אייגען ווייב — סע שטעהט איהם ניט אָן. ער האַלט זיך גרעסער פון דער גאַנצער וועלט. און אפילו פון זיך אליין... פּושקין איז א הינט. לערמאָנטאָוו — א יונגעל. מיט היינע'ן האָט מען איהם אמאל פערגלייכט, איז ער געווארען אנגעצונדעט: וואָס איז הייגע? א לץ! א בדחן!... אויף איהם דערצעהלט מען א שענע מעשה: ער גענהט נישט אין באָר אריין. ער איז געווען א מאל אין באָד און דערזעהען זיך א נאקעטען, איז ער געווארען מלא כעס וחמה: אזא גרויסער דיכטער — זאַל מען איהם זעהען א נאקעטען!

דערביי האָט זיך מיין פרײַנד פערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד און האָט זיך צעלאַכט מיט זיין שטילען געלעבטער. און אז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער זיך נענומען מיך אונטערהאַלטען ווייטער.

ווייל דער בנוהג שבעולם איז אזוי, **דעריבער טהו איך אקוראט** פערקעהרט און געה אריבער גלייך צו דער מעשה.

ווייזען ווייזט אוים, אז איך האָב מיך א ביסעל צוגעאיילט, וואָרום דער זאל איז געווען נאָך כמעט פוסט. עס האָבען זיך ארומגעדרעהט די „מענטשען", אָנגעטהאָן אין אָפּגעבאַרעטע פראַקען מיט פּאפּיערענע ניט איבעריג ווייסע מאַנישקעס, צעשטעלט דאָס געפּעם אויף דעם געגרייטען לאַנגען טיש אוו שטארק געקלונגען מיט די גאָפּעל־מעסער. א שארפער אראמאט פון איינגעהאקטע הערינג מיט ציבעלעס האָט זיך געלאָזט הערען איבער דער גאַנצער „שטוב, און א קול פון א קליין עופה'לע פון א זייטיגען חדר האָט געגעבען צו ווייסען, אז אָט דאָ אין דעם הויז איז ניט לאַנג געבוירען געווארען א נפש'ל אויף נאָט'ס וועלט. ווער איז געווען די גליקליכע געווינערין — צי די בעל־הבית'טע אליין, צי איהר טאַכטער, אָדער איהר שנור, אָדער אפשר גאָר א ווילד־פרעמדע, איז אורח'טע, — דאָס וויים איך ניט. א פאַקט איז, אז דאָס עופה'לע האָט געשריגען מיט די לעצטע כהות, שיער ניט צעריכטע געוואָרען שרייענדיג. אין אזא פאל איז גוט באַבולע פאפּיער. אייגענטונקען אין ספּירט, אָנגעצונדען מיט א שוועבעלע אוו צולעגען דאָס צום בייכעל; אָדער א טיכעלע, איינגעטונקעט אין בראַנפּען אוו בעשאָטען פון אויבען מיט פעפער: אָדער פון דער אָפּטייק פאַר צווי גראשען „פערגאַראַק" איז זעהר גוט: אָדער אז ניט — איז גאָר געבען דעם קינד זויגען. דאָס איז דאָס בעסטע פון אלע עיטלעך.

אויסער די „מענטשען" איז פּראַקען, וואָס זענען געווען בעשעפטיגט מיט'ן גרייטען צום טיש, איז געווען צו בעמערקען עטליכע יונגע לייט. וואָס נאָך זייערע לאַנגע האָר אוו נאָך די ברילעך אויף די אויגען בין איך געווען כמעט זיכער. אז דאָס זענען שריפּטשטעלער אוו ליטעראַטען, וואָס זענען געקומען גלייך מיט מיר צום יובילעאום. איין זאָך נאָר איז מיר געווען א ביסעל קשה: די יונגע לייט זענען געווען שוין צו־פרעמד איינער צום אַנדערען אוו האָבען

כתרילעווקער ליטעראַטען און שריפטשטעלער. זיי האָבען געפונען, אַזוי ווי ביידע פּאָעמעס זענען נאָך זייער מיינונג געשריבען גע־וואָרען יאַקבי אויף דער זעלבער אַרט ווי ביי פּושקינען, דאָס הייסט, פּושקין האָט, זאָגען זיי, אויך בעארבייט די זעלביגע טעמאַ אַסך פריהער, על־כן... וואָס האַפּט איהר זיך אַוועקצוגעהן? און וואָס וועט זיין מיט אונזער אינטערוויו?...

י.

אַ מעשה מיט אַ יובילעאום.

„איהר זענט געבעטען צו קומען אויף דעם אָווענט, וואָס
„ווערד היינט אַראַנזשירט לכבוד דעם גרויסען שריפט־
„שטעלער און דראַמאַטורג קאָפּעל בן צבי
„נאָדעלמאַן, המכונה ק׳ב׳צ׳ז׳, צו זיין
„פינף־און־צוואַנציג־יעהריגען יובילעאום. דער אָווענט
„וועט פאָרקומען אין דעם גרויסען כתרילעווקער רעס־
„טאָראַן פון אַלטער פּאוגאַטש, געוועזענער יאַנקעל קוואָטשקע".

אָט אַזאַ מין איינלאַדונג האָב איך בעקומען פון דער פּאָסט. גע׳חתמ׳עט אויף דער איינלאַדונג איז געווען ניט קיינער, נאָר: „די קאָמיטע".

קוים דערלעבט דעם אויפדערנאַכט, האָב איך מיך איבער־געטהאָן, געגומען אַ פוהרעל און געהייסען זיך צו־פיהרען צום גרוי־סען כתרילעווקער רעסטאָראַן פון אַלטער פּאוגאַטש, געוועזענער יאַנקעל קוואָטשקע.

דער בנוהג שבעולם איז, אַז מע דערצעהלט אַ מעשה און מע קומט־צו צו אַ שטוב, הויבט מען אָן צו בעשרייבען פריהער די שטוב, ווי זי זעהט אויס פון דרויסען, דערנאָך פון אינוועניג. נאָר

אַז אַ פּאָעט איז שטאַרקער פון אייזען, אַז ער האַלט זיך איין איז אַזאַ אָרט, ווי כתרילעווקע, פאַרברענט זאָל דאָס ווערען! שטעלט אייך פאָר, איך קום מיט מיין פּאָעמא אין דער רעדאַקציע פון דער „יאַר־מעלקע" און בעט. מע זאָל דאָס איבערלייענען, חאָטש איבערלייענען. זאָגט מען מיר, אַז זיי האַלטען נישט פון קיין ליעדער. קום איך אין דער רעדאַקציע פונ'ם „קאַפּעליש". שוין כלומרשט אַ ראַדיקאַלען אָרגאַן, אַ פרייע צייטונג. זאָוען זיי: ס'איז קיין פּלאַץ נישטאָ. זאָג איך: אָבער איבערלייענען מעגט איהר דאָך! זאָגען זיי: ס'איז קיין צייט נישטאָ. און אָט אַזוי זענען זיי אַלע: דער האָט קיין פּלאַץ ניט, דער האָט קיין צייט ניט. געהט שרייבט פּאָעמעס! וועט איהר פרע־גען: ווער הייסט אייך שרייבען? — וואָס זאָל איך טהון, אַז סע שרייבט זיך פאָרט? אַלע טאָג מוז איך שרייבען. אַלע וואָך ווערד ביי מיר פאַרטיג אַ פּאָעמא, און אַ מאָל צוויי... נאָר איך האָב אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון יענעם חברה־מאן, מוז איך אייך שוין דערצעהלען ביז'ן סוף. האָב איך מיין פּאָעמא געלייענט פאַר אַ פּאָר פריינד, האָבען זיי געלעקט די פינגער, געזאָגט, אַז זיי האָ־בען שוין לאַנג אַזאַ אַנטיק נישט געלייענט. איז גוט? איז זיך מיישב יענער חברה־מאן און שרייבט אויך אָן אַ פּאָעמא מיט'ן זעלבען נאָ־מען און מיט'ן זעלבען אינהאַלט, אָבער וואָרט אין וואָרט, און טראָגט זיך ארום מיט איהר איבער דער שטאָדט און לייענט זי פאַר איט־ליכען בעזונדער און גיט זי ארויס פאַר זיין אייגענער פּאָעמא. זאָל איך שווייגען? האָב איך געמאַכט אַ גוואַלד — איך וויל איהם רופען צו מענשען. וויל ער נישט געהן. האָב איך אָנגעבאָטען גוטע פריינד, מע זאָל איהם נויטען. בקיצור, מע האָט איהם געבראַכט, דעם חברה־מאן, צו מענשען, און מענשען, לויטער ליטעראַטען און שריפטשטעלער, האָבען אויסגעהערט אונזערע ביידענס טענות און די עדות פון ביידע צדדים, דערנאָך האָט מען דורכגעקוקט ביידע פּאָעמעס, און ס'האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז ס'איז טאַקי וואָרט אין וואָרט, ווי ביי מיר. מיינט איהר דאָך אודאי, אַז מע האָט איהם גע'קנס'עט מיט מי יודע וואָס? קענט איהר ניט אונזערע

פערנומען דעם פּאָרטפעל מיט'ן בויגען פּאפּיער, איז דער גיך זיך אָפּגעזעגענט מיט מיר. צוגעזאָגט אריינקומען שפּעטער. און איז ארויסגעשוואומען פון מיין חדר. אויף זיין אָרט איז געשטאַנען א יונגערמאַן א דאַרער, א הויכער. א טרוקענער, מיט א קלייז שיטער בערדעל און מיט גרויסע טראַגישע אויגען אונטער זילבערנע ברי־לען — אַ מין דאָן קיכאָט פון אונזערע צייטען. אַריינגעקומען איז ער אויך מיט א גרויסען פּאָרטפעל און גענומען זיך ארומצוקוקען אויף אַלע זייטען, איך האָב איהם געבעטען זיצען. ער טהוט זיינס — ער קוקט און קוקט, ווי ער וואָלט עפּיס געזוכט.

— וואָס זוכט איהר?

— איך זוך ניט, איך קוק נאָר, וואָס האָט דאָ געטהאָן אָט דער חברה־מאַן?

— וואָסער חברה־מאַן?

— אָט דער, וואָס איז נאָר־וואָס געווען ביי אייך. איך קוק, צי האָט ער עפּיס ניט אַוועקגע'לקח'ענט ביי אייך?

— וואָס איז, ער איז דען א...?

—א גנב! א נאָטקע! ביי איהם איז רעכט אלסדינג: א זייגערעל איז א זייגערעל, א לעפעל איז א לעפעל. ער האָט אויף זיין לעבען נאָך קיין צוויי שורות ניט ארויסגעגעבען. זיי זאָלען זיין זיינע. אלע ווייסען דאָס. אַנומעלטען האָב איך אָנגעשריבען א פּאָעמא — איך בין אַ פּאָעט מיט גאָט'ס הילף און שרייב ליעדער, פּאָעזיע שרייב איך. מיין נאמען איז אָט דאָ, אין דעם קאַרטעל, און געקומען בין איך אייך צו אינטערווירען, ווייל איך האָב געהערט, אז איהר זענט דאָ, וועט איהר אונז דערצעהלען נייעס — נאָר האָט קיין פּאַראיבעל ניט, איך האָב אָנגעהויבען צו דערצעהלען אייך די מעשה פון מיין פּאָעמא, מוז איך אייך שוין דערצעהלען ביז'ן סוף. אלזאָ, האָב איך אָנגעשריבען אַ פּאָעמא. אַיין אויסגעצייכענטע זאַך. אַז איהר וועט וועלען, וועל איך אייך זי איבערלאָזען, איהר זאָלט זי לייענען, אדער איך וועל אייך זי אליין איבערלייענען פון אָנהויב ביז'ן סוף, וועט איהר זעהען, וואָס דאָס איז פאר א סחורה. איהר וועט אליין זאָגען.

סעט און דערנאָך ערשט דערצעהלט ער אַ נאַרישקייט. אויף איהם האָב איך אמאָל געזאָגט און געשריבען אין א פעליעטאָן, אז ס'איז פאַר־האַן, זאָג איך, דרייערליי חכמים. איין חכם זאָגט א חכמה און לאַכט אַליין. דער אַנדער חכם זאָגט אַ חכמה, לאַכט יענער. דער דריטער חכם, זאָג איך. זאָגט א חכמה, און קיינער לאַכט ניט. חאַ־חאַ־חאַ. ווי געפעלט דאָס אייך? שאַט! איהר זענט נאָך ניט פארטיג — ער איז נאָך טויב אויך. טויב ווי די וואַנט. איך האָב אמאָל געזאָגט אויף איהם, אַז איך בין איהם מקנא: ער הערט ניט די וועלט. חאַ־חאַ־חאַ! און דאָס האָט א השגה צו רופען זיך ליטעראט. חאָטש ער געהער זיך אַזוי אַן מיט ליטעראַטור, ווי איך געהער זיך אַן מיט דער איינגעלשער מלכה אַ גליער־געשוועסטערקינד, חאַ־חאַ־חאַ! איהר וואונדערט זיך. וואָס איך בין פריילידך? דאָס איז דער כאַראַקטער פון מיין טאַלאַנט. איך בין מיט אייך פון איין חדר. דאָס הייסט. איך בין אויך אַ הומאָריסט, און מיינע שרייבעכצען איז נאָר סאַטירע און סאַטירע און סאַטירע. איך האָב אַנומעלטען אָנגעשריבען אויף א יונג פאָר־פאָלק אַ סאַטירע, האָב איך עס געמוזט דערנאָך פער־ברענען. נעמען דעם מאַנוסקריפּט און פערברענען אויפ'ן פייער. פאַר וואָס? וואָרום אַזאַ שטאָדט איז ביי אונז. ניטאָ קיין סוד אין כתרי־לעווקע. איך האָב מיין סאַטירע געלייענט פאַר א פאָר מענשען בסוד־סודות, בעשוואוירען זיי, אז קיין פויגעל זאָל ניט וויסען. זענען זיי זיך מיישב און צעטראָגען עס איבער דער גאַנצער שטאָדט. האָב איך געהאט פונ'ם פאָר־פאָלק אָפּגעשניטענע יאָהרען! דאָס ווייבעל האָט געזאָגט, אַז זי וועט זיך נאָר אַ מעשה אָנטהון, און דער יונגער־מאַן האָט געשוואוירען ביי גאָט, אז ער וועט מיר אריינשטעכען אַ מעסער אין האַרצען. וואָס זאָגט איהר אויף דעם באַנדיט? געה שרייב סאַטירעס אויף אזעלכע לייט! וואָס דארפט איהר מעהר, איך וועל אייך דערצעהלען א שענערע מעשה...

עס האָט זיך דערהערט א פרישער קלאַפּ אין טיר. איך האָב געבעטען אַריין, און ווי נאָר דער נייער פאַרשוין האָט זיך בעוויזען אויף דער שוועל, האָט דער הומאָריסט זיך געגעבען אַ חאַפּ־אויף.

ביי די וועלטער האָט זיך דערהערט א קלאַפּ אין טיר. איך האָב געבעטן אריין, און עס האָט זיך בעוויזן א יונגער פּאַרשוין מיט א רויט בעשפּריינקעלט פּנים, מיט אויף א גרויסן פּאַרטפּעל. מיין לאַבעדיגער יונגערמאַן האָט דערזעהן דעם אַריינגעקומענעם פּאַרשוין, איז גלייך ווי ער וואָלט דערזעהן עמיצן פון יענער וועלט. זיינע אויגען זענען איהם געוואָרען גרויס, און אלײן איז ער אויפגעשטאַנען, א חאַפּ געגעבען זיין פּאַרטפּעל, זיך אין דער גיך אָפּגעזעגענט מיט מיר און איז נעלם געוואָרען. געבליבען מיט'ן נייעם פּאַרשוין אינצווייען, האָב איך איהם געבעטן זיצען. ער האָט זיך בעדאַנקט, ארויסגענומען פון פּאַרטפּעל א בויגען פּאפּיער און פון דער זייט־קעשעני א פולפּעדער און האָט זיך אוועקגעזעצט גרייט צו דער ארבייט.

— האָט קיין פּראָיבע! ניט, — האָט ער אָנגעהויבען — איך האָב געהערט, אז איהר זענט דאָ, האָב איך אייך געוואָלט אינטערווירעון. וואָס האָט געטהאָן ביי אייך אָט דער חלאַמידניק?

— וואָסער חלאַמידניק?

— אָט דער, מיט'ן פּאַרטפּעל, וואָס האָט געחאַפּט דאָס היטעל און איז אַרויסגעלאָפּען, ווי פון א שרפה? ער האָט אייך עפּיס דערצעהלט אַ סך מעשיות? זאָל עס נאָר פאלען איז ים אריין, רבונו של עולם, אוו אזוי ווי איך האָב עס פּיט געהערט. אזוי זאָל עס מיר ניט שאַדטעו!

— וואָס איז? ער איז דען א...?

— איהר ווילט זאָגען א ליגנער? חאַ־חאַ־חאַ! א ליגנער צו א ליגנער איז ניט גלייך! כל היוצא מפיו איז שקר וכזב! אויף איהם האָב איך אמאל געזאָגט אוו געשריבען איז א פעליעטאָן: פּאַרהאָן, זאָג איך, צווייערליי מינים ליגנערס. פּאַרהאָן, זאָג איך, א ליגנער, וואָס זאָגט אויף שוואַרץ וויים אוו אויף זים ביטער. דער, זאָג איך, איז א ליגנער, וואָס זאָגט, זאָג איך, אויף שוואַרץ, אז ס'איז זויער אוו אויף זים—אַלטנעבאָקעו. חאַ־חאַ־חאַ, גוט אַריינגעזאָגט? ער האָט נאָך א מעלה: אז ער זאָגט א חכמה, לאַבט ער זיך פּריהער גוט אוי־

פרעגט ער מיך, דו שלאָפסט?" „חס ושלום, זאָג איך, וואָס הייסט איך שלאָף?" „וואָס דען טהוסט דו?" „איך ארבייט". „וואָס ארבייסט דו? פֿארהאַן עפּים נייעס?" „נאָך א מין נייעס!" „דהיינו?" „דהיינו, זאָג איך, א פֿאָגראָם". „א פֿאָגראָם? וואו?" „וואָס הייסט וואו, זאָג איך, אַנו טרעף, וואו דאַרף זיין א פֿאָגראָם?" זאָגט ער: „אודאי אין קעשענייוו?" זאָג איך: „אזא יאָהר אויף מיר. וואָס פֿאר א חכם דו ביזט!" זאָגט ער: „טאָקי עפּים א רעכטער פֿאָגראָם?" זאָג איך: „מיט אלע פישטשעווקעס". „עפּים פֿארהאַן נע'הרג'עטע?" זאָג איך: „צוויי הונדערט". „געשענדעטע פרויען?" „פּינף אוּן דרייסיג". „קינדער צערייסענע?" „אהן א שיעור!"... מעהר האָב איך פון איהם נישט געהערט, וואָרום ער האָט זיך נעאייליט איבערצוגעבען די טעלעגראַמע פון קעשענייוו צום דרוק. אוּן וואָס מאַרגען האָט זיך געטהאַן, אז די „יאַרמעלקע" איז ארויס מיט א דרייגאַרענדיג קעפּעל: „א ניי ער פֿאָגראָם איז קעשענייוו!" (פון אונזער ספּעציעלען קאָרעספּאָנדענט)" — דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. אונזער רעדאַקטאָר פּונ'ם „קאָפּעלייש" איז שיער ניט משוגע געווארען — ניט פון דעם פֿאָגראָם, חלילה, נאָר פון דעם, וואָס אזא פעטע נייעס איז אין דער „יאַרמעלקע" פֿארהאַן אוּן אין „קאָפּעלייש" ניט! ער האָט אונז אלעמען איבערגעטריבען אויף הרעטשקע, א גאנצען טאָג געגעסען אוּן געיאָדעט — ביז עם האָט זיך ארויסבעוויזען, אז די מעשה איז א ליגען, ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען. דעמאָלט האָט שוין דער רעדאקטאָר פון דער „יאַרמעלקע" גענומען ארבייטען מעשים, דערגרונטעווען זיך, פון וואַנען האָט זיך גענומען צו איהם אזא אומגעלומפּערטע טעלעגראמע, אוּן עם האָט געהאָלטען, אז דער סעקרעטאר, חאטש ער איז א שוואָגער, זאָל נעמען דעם וועג אוּן זאָל נאָך זיין גוט אויסגעפּאַטשט אויף. אזוי לאנג, אזוי בריט, ביז ער האָט זיך נעבאָך גענומזט מודה זיין, פון וועמען דאָס וואַכסט. דעמאָלט האָט דער רעדאקטאָר פון דער „יאַרמעלקע" בעפוילען, אז טאָמער בעווייז איך זיך פֿארביי דער רעדאַקציע, בין איך א טוידטער...

דאָכט זיך, די „יאַרמאלקע" בעדאַרפט שלאָגען מיט מיר בלאָט. אי־אָ? לאָזט זיך אויס, אז מיין פּוס טאָר דאַרט ניט זיין! איבער וואָס? וועט איהר הערען א שענס. דאָס איז אַבער א לעכעריגע מעשה.

דאָ האָט זיך מיין אינטערוויוער אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צו דער וואַנד, זיך פערשטעלט מיט ביידע הענט און שטילערהייד געלאָכט. דערנאָך, אז ער האָט זיך גוט אויסגעלאכט, האָט ער גענומען דערצעהלען די מעשה:

— דאָס איז געווען שוין לאנג, נאָך פאַר די „קעפּלעך". איך בין דעמאָלט געווען כלי־זלך ביים רעדאקטאָר פון „קאָפּעליש". איך האָב זיך גערעכענט כמעט סעקרעטאר פון דער רעדאקציע. אלע יוודות זענען געווען בּיי מיר אין די הענט. נישט געווען קיין פערבאַרגענע זאך פאַר מיר. אין דער „יאַרמאלקע" איז אויך געווען א סעקרעטאר, טאקי דעם רעדאקטאָר'ס איין אייגענער שוואָגער און מיינער א גוטער פריינד, איז אוהב נאמן. וואָס ביי ז י י האָט זיך געטהאָן האָב א י ך געוואוסט, אוך וואָס ביי א ו נ ז האָט זיך געטהאָן האָט ע ר געוואוסט. דאָס היסט, מיר האָבען זיך ארויסגענעבען איינער דעם אנדערען אלע סודות פון דער רעדאקציע, זיך געבימען שטילערהייד מיט טעלעגראַמעס, געוויזען אייגער דעם אַנדערען געהיימע בריוולעך, אוך טאָמער עפּעס איין עקסטרא — האָבען מיר געגעבען צו וויסען איינער דעם אנדערען דורכ'ז טעלעפאָן.

— ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, איך זיין איינמאל איז דער רעדאקציע איינער אליין, שוין ווייט נאָך האַלבער נאכט, צוגעשפּאַרט אויף דער קושעטקע, אוך חאַפּ א דרימעל. קלינגט מען מיר אין טעלעפאָן איין מאל אוך צווי מאל אוך דרי מאל. איך דרימעל אזוי געשמאַק, האַלט אין בעסטען שלאָף, אוך יענער דרעהט מיר א מה: טער־טער־טער־טער! „קלינג, טראכט איך מיר, צעזעצטערהייד, איך וועל זיך ניט ריהרען פון'ם אָרט" יענער וויל אַבער ניט אויפהערען: טער־טער־טער־טער־טער! בקיצור, עם העלפט ניט. איך שטעה אויף, נעם דאָס טרייבעל: „ווער איז דארטען?" לאָזט זיך אויס, ס'איז מיין פריינד פון דער „יאַרמאלקע". „וואָס מהוטסט דו.

נעמען פון דער הגדה. און טאָמער איז ווינציג אַזעלכע אויטאָריטעטען, טהוט ער זיך א ווארף אויף סטאַטיסטיק און טהוט א רעכען־אויס, וויפיעל מענשען עס שטאַרבען אויס א יאָהר פון פערצעהרונג דורך תעניתים. עס קומט אויס, אז פון תעניתים שטאַרבען אויס אין כתריעלעווקע דריי מאָל אַזוי פיעל, וויפיעל עס ווערען געבוירען קינ־דער דורכ'ן יאָהר. און צום שלום פיהרט ער אונטער א חשבון, אויס־גערעכענט מאַטעמאַטיש, ווי צוויי מאָל צוויי, אז באם אידען וועלען פאַסטען אַלע תעניתים, ווי בין אָהער, וועט אין כתריעלעווקע אין עלף יאָהר מיט דריי חדשים ניט בלייבען קיין איין איד אפילו.

— דאָס איז וועגען תעניתים. היינט וואָס דער איד צעארבייט זיך וועגען דעם געצענדיענערישען מנהג פון כפרות שלאָגען! און וועגען דעם ווילדען איינפיהר געהן צו תשליך! דער רעדאַקטאָר פון „קאָ־פּעלַיש" דערצעהלט זיך א מעשה פון פּאַרציטען, א היסטאָרישע געשיכטע היסט עס. וואָס האָט געטראָפען טאקי דאָ, אין כתריעלעווקע, ווי אזוי אידען זענען געגאנגען צו תשליך, איז געפּאָהרען א קאַרעטע מיט פּיער פערד נאשפּיץ. אין קאַרעטע איז געזעסען דעם גראַפ'ס טעכטערעל מיט איהר אַדיוטאַנט. האָבען די פערד דערזעהען אזוי פיעל אידען, האָבען זיי זיך ספּאָלאָשעט, צעטראָגען די קאַרעטע אוז אַרויסגעוואָרפען דעם גראַפ'ס טאַכטער מיט'ן אַדיוטאַנט. אוז אזוי ווי דער גראַף איז געווען דער בעל־הבית פון כתריעלעווקע, צו איהם האָט געהערט די שטאָדט, האָט ער בעשטראָפט די גאנצע שטאָדט מיט שמייז אוז אַרויפגעלעגט אויף אַלע אידען אזא שווערען אָפּצאָהל, אז זיי האָבען הונדערט יאָהר כסדר נישט געקאָנט זיך אויסצאָהלען.

— פאַר וואָס דער „קאָפּעלַיש" איז אויף מיר ברוגז — שטויסט איהר זיך מכתמא, אז דער רוגז וואַכסט נאָך פון דער געשיכטע מיט די „קעפּלעך". וואָס כ'האָב אייך דערצעהלט. האָטש גאָט איז מיין עדות, אז איך בין אין דעם אזוי שולדיג, ווי איהר זענט שולדיג. נאָר גאָרנישט. ער רעכענט, אז דאָס האָב איך אַרויסגעגעבען דער „יארמעלקע" אַלע סודות פון דער רעדאַקציע. וויבאַלד אזוי, וואָלט

ט.

אינטערוויוערס.

אויף מאָרגען, נאָך דעם, ווי דער לאַכענדיגער יונגערמאַן האָט מיר דערצעהלט די מעשה מיט די זיעבען שדכנים, איז ער געקומען צו מיר מיט אזא גרויסען פּאָרטפעל, אז איך האָב מיך אַזש דער־שראָקען.

— איך וויל אייך אינטערווירען. — האָט ער אָנגעהויבען און ארויסגעצויגען א לאנג ביכעלע פון א זייט־קעשעני און גענומען מיר דערצעהלען מעשיות, מיך נישט געלאָזט א וואָרט אויסריידען. — פרעגט מיך, וואו עס וועט זיין געדרוקט מיין אינטערוויו מיט אייך — ווייס איך אַליין ניט. עס קאָן זיין אין „קאַפּעליש". און עס קאָן זיין אין דער „יאַרמעלקע". אלץ איינע שאַנסען. גיכער וואָלט מיך בע־דאַרפט צונעמען דער „קאַפּעליש". פאָרט אַ פּראָגרעסיווע גאַזעט. האָטש זיין גאנצער פּראָגרעס בעשטעהט אין דעם, וואָס ער לאַכט אָפּ פון אידישע דינים און מאַכט חוזק פון אידישע מנהגים. צום ביי־שפּיעל: איהם געפעלט ניט דער מנהג פון פאַסטען. קומט ערב תשעה באב, אָדער ערב יום־כפּור, אָדער ערב איין אנדער תענית — צע־לאָזט זיך דער „קאַפּעליש" מיט אַיין אַרטיקעל פון אַ דאָקטאָר. דער דאָקטאָר איז אַזוי אַ דאָקטאָר, ווי איהר זענט אַ גובערנאַטאָר. דאָס שרייבט ער אליין, טאַקי דער רעדאקטאָר בכבודו ובעצמו, און חתמ'ענען חתמ'עט ער זיך „דאָקטאָר מאַלינוס איינגעמאַכצוס". אין זיינע ארטיקלען צעשפּרייט זיך דער דאָקטאָר מאַלינוס איינ־געמאַכצוס וועגען די שעדליכקייט פונ'ם פאַסטען און אָפּפאַסטען און פּייניגען זיך, ברענגט ראיות פון ספרים און ביכער, וואָס קיינער האָט זיי ניט געזעהען, ברענגט נעמען פון גרויסע געלעהרטע, אויס־געטראַכטע נעמען, למשל: דאָקטאָר פעפערוס, פּראָפעסאָר קנאָבע־לוס, פריעדריך פאָן ציבעלוס, טשאַרלז חריינוס, פיליפּ מוסטאַרדוס, עדוארד לאַטקוס, לואידזשי פאלירטשעקוס און נאָך אזעלכע מינים

זיי זיך בעדאנקט אוז געגעבען אנצוהערעניש. אז ניט צוליעב דעם זענען זיי געקומען. „צוליעב וואס זשע דען?" „צוליעב רח"ש". „וואס הייסט — צוליעב רח"ש?" „אט דאס הייסט. זיי מאנען נישט, נאר מע דארף אליין פערשטעהן... וואורום וועז ניט זיי מיט זייערע גאזעטען, פון וואנען וואלטען זיך געגומען די דאזיגע שדוכים? דאס הייסט, מאנען זיי נישט, נאר מע דארף אליין פערשטעהן" . . . אזוי האבען ג'עטענ'ט אונזערע רעדאקמוירען, און ביי די מחותנים וואלט מען דאס אפשר ג'עפועל'ט. וואורום וואס אהרט דאס זיי? קיין צוויי מאל רח"ש וועלען זיי נישט צאהלען. האבען זיך אבער די חברה שדכנים אויפ־געהויבען און האבען געמאכט א גוואלד ער לב השמים: „וואס פאר א שייכות האבען רעדאקטוירען צו שדכנות? אוז וואו איז דאס גע־הערט געווארען, אז ביי צוויי שדוכים זאלען זיין זיעבען שדכנים? צו דריי מיט א האלבען שדכן אויף א שדוך?"... מעהר פון אלע האט איינגעלעגט די וועלט יענער אידעל, וואס האט געסטראשעט, אז ער וועט קאלי מאכען. ער האט מבטיח געווען ביידע רעדאק־טוירען, אז ער וועט זיי „אריינווארפען יעדען איינציגען א בינטעל פינגער אין טשאלענט־ברעטעל אריין"... אוז ער וואלט זיין הבטחה קיים געווען, וואורום ער איז שוין גרייט געווען צו פערקאטשען די ארבעל אפילו. האבען זיך אריינגעמישט די מחותנים פון ביידע צדדים אוז האבען זיי צענומען — אוז אט אזוי, ווי איהר זעהט, ענעז אונזערע רעדאקטוירען. דאנקען גאט, ארוים טרוקען, אהן פעטש.

דא האט זיך דער יונגערמאן וויעדער פערשטעלט מיט ביידע הענט דאס פנים אוז האט געלאכט שטיל־ערהייד, זיך אוש גע־טרייסעלט פאר געלעכטער. אוז אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, האט ער מיך א פרעג געגעבען, וועז איך בין פריי? אזוי ווי איך האלט ביי אוועקפאהרען, וויל ער קומען מיך אינטערווירען. איך האב איהם געבעטען, ער זאל קומען מארגען.

———

קאָנטשעט זעכס קלאַסען, וואָרום יענע זוכט דאָך אַ חתן מיט פּראַ־
וועס, און דער האָט אַלע פּראַוועס"...

און דער חברה־מאַן האָט נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות — למאי זאָל איין אַנדערער אויסחאַפּען? — און איז אין איין שעה אויסגעווען ביי אַלע פיער: ביי'ם נגיד און ביי'ם בעל־הבית פון דער „יאַרמעלקע" און ביי'ם בחור מיט'ן מיידעל פון דעם „קאַפּעליש". נאָר וואוהין ער איז געקומען, האָט מען איהם געענטפערט: „שוין אַ ביסעל שפּעטליך, פעטער, האָט איהר זיך אויסגעקראַצט — נאָר־וואָס געווען אַ שדכן און גערעדט דאָס אייגענע, וואָס איהר"... „וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר? געווען אַ שדכן, ניט געווען קיין שדכן— אַבי דאָס, וואָס איך רעד, רעד איך גלייך. און אפשר איז דאָס ניט גלייך, דאַרפט איהר מיר זאָגען נאָר איין וואָרט, מאַך איך דאָס קאַלי, וואָרום אויף קאַלי מאַכען בין איך א בריה"... דערהערט אזעלכע דבורים, איז זיי פּרחה נשמתם געוואָרען. זיי האָבען דערזעהען, אז זיי האָבען צו טהון מיט אַ שייגעץ, איין עזות־מחוצף־פּנים. האָבען זיי געבעטען דאָס אידעל, ער זאָל נישט קאַלי מאַכען, ובשכר זה, אַז ס'וועט זיך עפּיס דערפון אויספּיקען און ס'וועט קומען צום רח"ש, וועט מען שוין זעהען מסתמא, ער זאָל אויף עפּיס פער־דיענען.

און גאָט האָט געהאָלפען, ביידע שדוכים האָבען זיך אויס־נעפּיקט און ביידע קנס־מאָלס זענען געווען אין איין נאַכט, און עס האָבען זיך אַ לאָז געגעבען שדכנים פון דער וועלט. ערשטענס, די צוויי שדכנים פון חתנ'ס צד. דערנאָך די צוויי שדכנים פון כלה'ס צד. דערנאָך דאָס אידעל, וואָס האָט געזאָלט קאַלי מאַכען. איז אחת לאחת האָבען מיר א קיימא־לן פון פינף שדכנים. היינט וואו זענען די רעדאַקטוירען פון ביידע גאַזעטען? די „יארמעלקע" און דער „קאַפּעליש" זענען געקומען ביידע אויסגעפּוצט, ווי מחותנים, האָטש קיינער האָט זיי ניט געבעטען. נאָר געקומען — מהכתיתי, זעהר אָנגעלעגט. האָט מען זיי גאַנץ פיין אויפגענומען, יעדען בעזונדער. געשטעלט בראַנפען, דערלאַנגט לעקאַך מיט איינגעמאַכטס. האָבען

אָבער, אַז קיין גרויסע שטעהרונגען וועט דאָס ניט זיין. פּרומקיים איז אַ פּריוואַט־זאַך. און וואָס ער רעדט לשון־קודש — איז דאָס אַ קרענק, וואָס געהט איבער. לאָזען זיי נאָר חתונה האָבען, וועט ער שוין אויפהערען רעדען לשון קודש; ער וועט שוין רעדען ביי איהר, זוי אַ מענטש!...

אַזוי האָט אָפּגע'פסק'ענט ביי זיך די קראָסאָוויצע און האָט גע'פּוען'ט ביי איהר אייגענעם פּעטער, נעבאַך אַ איד אַ יורד, ער זאָל זיך מטריח זיין צו יענעם נגיד פון דער „יארמעלקע", וואָס זוכט אַ קראָסאָוויצע אַהן געלד, און זאָל איהם בעווייזען איהר בילד, וועט ער איינגעמען אַ מיתה־משונה. כּך הוה — ס'איז טאַקי אַזוי געווען. וויבאַלד נאָר דער נגיד האָט דערזעהן דאָס בילד, האָט ער אויסגעשריען: „אָט דאָס איז דאָך די, וואָס איך זוך פאָר מיין זוהן! איך האָב געשיקט ערשט היינט אַ שדכן צו דער דאָזיגער יפת־תואר!" רופט זיך אָן דער פּעטער פון דער קראָסאָוויצע, דער יורד: „מעהר קיין דאָגות זאָלט איהר ניט האָבען — וועלען מיר דעם רח"ש טייַלען אויף דער האַלב, וואָס קאָן דאָ זיין? "... „הלואי, פון אייער מויל אין גאָט'ס אויהערען". „אמן ואמן".

מיינט איהר דאָך, אַז איהר זענט שוין פארטיג מיט אַלע שדכנים? האָט צייט אַ ביסעל. פערגעסט ניט, אַז כתריַלעווקע איז אַ שטאָדט, און אַרעמע לייט, ברוך השם, זענען דאָ גענוג. שטעהט זיך אַ אידעל אין גאָס, ניטאָ וואָס צו טהון, לייענט ער ביידע גאָזע־טען, די „יארמעלקע" מיט'ן „קאָפּעלייש", פון דער ערשטער זייט ביז דער לעצטער זייט, לאָזט נישט דורך קיין אות אַפּילו. דערזעהט ער אין ביידע גאָזעטען די חתנים מיט די כלות און שפּרינגט אונ־מער פאָר התפּעלות: „סטייטש, ס'איז דאָך מן השמים! אָט דאָס מיידעל, די קראָסאָוויצע פונ'ם „קאָפּעלייש", איז אָנגעמאַסטעט פאָר'ן נגיד'ס בן־יחיד פון דער „יארמעלקע", וואָס זוכט א יפת־תואר אַהן נדן, און די בתולה, די יפת־תואר פון דער „יארמעלקע", וואָס איז נעביַלדעט סכנות, שפּיעלט פיאַנא און פערמאָגט צעהנטויזענד נדן.

זענד אויך, האָט עס איהם געגעבען אַ טראָג אויף: סטייטש, ער האָט דאך דעם אמת'ען ווייסען בילעט מיט די אמת'ע פּראָווען! און נישט וואַרטענדיג קיין איבערריגע מינוט, האָט ער זיך שוין צענויפ־גערעדט מיט אַ בעקאַנטען אידען, וואָס זוכט אַ פערדיענסטעל, און יענער איז גלייך אַוועק צום בעל־הבית מ. ב. מ. און לעגט איהם פאָר אַ בחור מיט אַ ווייסען בילעט און מיט פּראָווען. האָט זיך דער בעל־הבית דערפּרויידט און זאָגט צו איהם: „סטייטש, ער האָט נאָר־וואָס אַוועקגעשיקט צום בחור מיט'ן ווייסען בילעט און מיט די פּראָווען אַ שרכן!" זאָגט צו איהם דער איד: „מילא, וועלען זיין צוויי שׂכנים, אַבי ס'זאָל זיין מיט מזל". זאָגט איהם דער בעל־הבית: „פון אייער מויל אין גאָט'ס אויהערען". ענטפערט איהם דער איד: „אמן".

אַצינד בלייבט אונז נאָך איבער די קראַסאָוויצע פונ'ם „קאַ־פּעלויש" — און מיר ווערען פּאַרטיג מיט אַלע שׂדוכים. די קראַ־סאָוויצע, אַז זי האָט איבערגעלייענט אינ'ם קאַפּעלויש", אז ס'איז דא אַ חתן מיט א ווייסען בילעט און מיט פּראָווען, האָט זי אַ טראַכט געגעבען, אַז דאָס וואָלט אפשר געווען פּאַר איהר אַ גלייכער שדוך, נאָר ס'איז פּאַרהאַן אַ שטיקעל חסרון: ער זוכט אַ כלה מיט נדן, און נאָך היבשע עטלעכע טויזענד דערצו — היבשע עט־לעכע מכות איהם! אונזערע קאַפּעלויסטען, ס'זאָל זיי צו קיין חרפּה ניט זיין, זענען טאָקי מאַדערן און לעבעראַל און אַלסדינג. נאָך אַז עס קומט צו געלט, חאַפּט זיי אַוועק דער שווארץ־יאָהר. פּאַר געלד וועלען זיי אייך פערקויפען דעם אייגענעם טאַטען. אין נעלד־זאַכען זענען שוין די יארמעלקעסטען אַ סך פיינער. אט לאָזט ווייסען אין דער „יארמעלקע", אינ'ם „קול חתן וקול כלה", אַ איד א נגיד, אז ער האָט אַ זוהן מיט אַלע מעלות און זוכט אַ יפת־תואר — אַ קראַסאָוויצע הייסט דאָס, און פון נדן דערמאָנט ער גאָר אפילו ניט. מעג ניט זיין דער בחור דער פּראָוויזאָר מיט די פּראָווען אַ בפרה פּאַר דעם אידען? נישמעהר, איין קליינעם חסרון האָט אט דעם נגיד'ס זוהן: ער איז פרום און רעדט לשון־קודש. האָפט זי

אזוי ווייטער. איבערגעלייגט אינ׳ם „קול חתן וקול כלה" פון דער „יארמעלקע", אז ס׳איז דא אזא יפת־תואר מיט אזוי פיעל מעלות, און האט נאך צעהנטויזענד נדן אויך, האט ער זיך געטראכט, אז דער שדוך איז טאקי א פיינער שדוך. נאר וואס דען? אט די צעהנטויזענד נדן שטעהט ווי א ביין אין האלז. א איה, וואס זאגט, אז ער גיט צעהן טויזענד, גיט ער מסתמא די גרעסטע העלפט, הלואי דריי — מע קען זיי, די כתריעלעווקער נגידים! הינט זאלען מיט זיי האנדלען. אמעהר, אט האט ער בעסער געלייענט היינט אינ׳ם „קאפעליש", מעלדעט זיך דארט א מיידעל פון 21 יאהר, א קראסאוויצע, וואס זוכט א חתן מיט א גוטען כאראקטער. „מע דארף ניט האבען קיין בעסערען כאראקטער פון מיין זוהן׳ס כאראקטער!"...

אט אזוי האט זיך געזאגט דער איד פון דער „יארמעלקע", נ. ב. נ., און האט עשיקט רופען צו זיך א שדכן און האט איהם איבערגעגעבען בסוד־סודות, ער זאל למען השם אויסגעפינען אינ׳ם „קאפעליש", ווער איז די קראסאוויצע מיט׳ן גוטען כאראקטער, און ער זאל איהר פארלעגען זיין זוהן דעם בן־יחיד מיט׳ן ווייסען בילעט, וואס שפיעלט פיעדעל, רעדט לשון־קודש און אזוי ווייטער. און אז גאט וועט העלפען, ס׳וועט געהן א גאנג, וועט אם ירצה שם זיין רעכט, אין א גוטער שעה, אין א מזל׳דיגער — אמן.

אצינד וועלען מיר אריבערגעהן צום בחור פון „קאפעליש", וואס האט געקאנטשעט זעכס קלאסען און האט פראווען פון א פראוויזאר. דאכט זיך, אז א מינדעסט קינד וועט אייך זאגען, אז דער דאזיגער בחור איז אנגעמאסטען פאר דער קראסאוויצע פונ׳ם „קאפעליש", וואס אלע בחורים זענען נאך איהר די כפרה. צום סוף, וואס לאזט זיך אויס? אז דער בחור איז א בעלן געבען א קוק אריין איז דער „יארמעלקע", און ווי נאר ער האט איבערגעלייענט אינ׳ם „קול חתן וקול כלה" וועגען דעם אידען, דעם מיוחס, וואס פער־מאגט א בת־יחידה א יפת־תואר מיט צעהן מעלות, און זוכט א חתן מיט א ווייסען בילעט און מיט פראווען, און גיט נאך צעהן טוי־

באַראַקטער, נישט יונגער פון 22, וואָס זאָל זיין אַ מענטש און קאָנען געבען אַ ווייב ברויט. טאָמער האָט ער נדן מאַכט נישט אויס. ער וועט יעדענפאַלס געפינען אין מיר אַ ליעבע פרוי. זיך ווענדען אין „קאַפּעליש" צו דער „בעריהמטער קראַסאַוויצע".

— על־פּי שכל־הישר וואָלט, דאַכט זיך, בעדאַרפט זיין אַזוי, אַז דער פאָטער פון דער יפת־תואר מ. ב. מ., וואָס זוכט אַ חתן מיט אַ ווייסען בילעט, האָט בעדאַרפט זיך אָפּרופען אין דער „יאַרמעל־קע" אויפ'ן נאָמען פון נ. ב. נ., צוליעב'ן בן־יחיד, וואָס האָט אַ ווייסען בילעט און איז אַ מיוחס און שפּיעלט פיעדעל און רעדט לשון־קודש, און אזוי ווייטער. דאָס וואָלט געווען באמת אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל. וואָס טהוט גאָט? פערגלוסט זיך דעם פאָטער, וואָס לייענט די „יאַרמעלקע", געבען אַ קוק אַריין אינ'ם „קאַפּעליש", אויף דער פיערטער זייט, זעהען, וואָס טהוט זיך עפּיס דאָרטען מכח דעם ענין פון חתן־כלה? איינגעלייענט זיך אין די מעלדונגען אויף דער פיערטער זייט, איז איהם אַריין אין נאָז אַריין: וואָס טויג איהם דער מיוחס דער בן־יחיד, וואָס איז אַ כתבא רבה און רעדט לשון־קודש און שפּיעלט אויפ'ן פיעדעל? ער בעדאַרף ניט קיין בעסערען חתן, ווי דער „וואוילער יונג" פונ'ם „קאַפּעליש", וואָס האָט אַ ווייסען בילעט און דערצו נאָך פּראַוועס פון אַ פּראָוויזאָר אַי, וואָס ער איז אַ לעזער פונ'ם „קאַפּעליש"? מילא, וואו שטעהט דאָס, אַז אַלע אידען דאַרפען לייענען די „יאַרמעלעקע"? סע שטעהט געשריבען: „וחי אחיך עמך"... בקיצור, ער האָט געשיקט רופען אַ שדכן און האָט איהם איבערגעגעבען אַזוי און אַזוי די מעשה: „איהר דאַרפט מיר אויפזוכען דעם אַדרעס פונ'ם „וואוי־לען יונג" דורכ'ן „קאַפּעליש", און אויב מה' יצא הדבר, זאָלט איהר איהם ברענגען צופיהרען, וועט ער זיך בעקענען מיט מיין טאָכטער, וועט מען שרייבען תנאים, והכל שריר וקיים"...

אַצינד לאָזען מיר איבער דעם פאָטער פון דער יפת־תואר און געהען אַריבער צום פאָטער פונ'ם בן־יחיד דעם מיוחס מיט'ן וויי־סען בילעט, וואָס שפּיעלט אויפ'ן פיעדעל, רעדט לשון־קודש און

סען בילעט, 5) א קענער, 6) א כתבא רבה, 7) שפּיעלט פּיעדעל, 8) רעדט לשון־קודש, 9) פּרום, 10) האָט נדן אויף. וועט עס האָט א התולה א יפת־תואר, זאָל זיך אָפּרופען אין דעם „קול חתן וקול כלה" פון דער „יאַרמעלקע" אויפ'ן נאָמען פון נ. ב. נ."

— פּיינע צוויי אַנאַנסלעך — אַיא? דאַרף זיך טרעפען אַזוי, אַז אַקוראט אין יענעם טאָג דרוקען זיך, ווי איהר זעהט אָטאָ, אינ'ם „קאַפּעלניש", אונטער'ן קעפּעל „פון בחור צום מיידעל" און פון מיידעל צום בחור", אויך צוויי אַנאַנסען, שוין נישט פון די עלטערען, נאָר פון א בחור מיט א מיידעל. אָט וואָס דער בחור שרייבט וועגען זיך:

„וועלטהער הערר רעדאַקטאָר! אַלם א שטענדיגער לעזער פון אייער ווערטהען „קאַפּעלניש" קום איך איך צו מעלדען, אַז איך בין א שענער בחור פון 23 יאָהר, הויך געוואַכסען, און חאַטש איך האָב א ווייסען בילעט, פון דעסטוועגען בין איך געזונד און שטאַרק. הלואי ווייטער נישט ערגער. געקאַנטשעט האָב איך זעכס קלאַסען און האָב פּראַווען פון א פּראַוויזאָר. איך זוך א מיידעל א קראַסאַוויצע מיט היבשע עטליכע טויזענד נדן און מיט א גוטען כאַראַקטער. אויב זי קאָן שפּיעלען פּיאַנאָ, איז דאָס ניט קיין חסרון, און טאָמער שטאַמט זי פון פיינע עלטערען — שאַדט אויך נישט. וועט עס וויל מיך, זאָל זיך וועגדען צום „קאַפּעלניש" אויפ'ן נאָמען פון דעם „וואויל־עלן יונג".

— אָט דאָס שרייבט דער בחור אין „קאַפּעלניש". אַצינד וועלען מיר זעהען, וואָס שרייבט דאָס מיידעל פונ'ם „קאַפּעלניש". זי שרייבט אַזוי:

„געהרטער הערר רעדאַקטאָר! אַלם שטענדיגע לעזערין פון אייער געהרטען „קאַפּעלניש" לאָז איך אייך וויסען, אַז איך בין א מיידעל פון 21 יאָהר, מיטעלע וואוכס, שוואַרצע האָר, א וויים פּנים, מיט חן־גריבעלעך אין די באַקען און מיט זעהר א גוטען כאַראַקטער. גאָנץ כתריליעוקע האָלט מיך פּאָר א קראַסאַוויצע. אַז סע קומט אויף א שמחה, זענען אַלע קאַוואַליערען נאָך מיר די כפּרה. נאָר איך האָב זיי אין דער ערד. איך וויל א בחור מיט א גוטען

ס׳איז זעהר גוט, וואָס איהר האָט איינגעפיהרט דעם „קול חתן וקול כלה". אוי דעריבער בעט איך אייך, איהר זאָלט אפּדרוקען, אז איך בין א כתריל־עווקער בעל־חבית פון פיינעם שטאַנד, פון שלשלת היוחסין, און פערמאָג איין טאַכטער א בת יחידה, וואָס איך דאַרף זי ניט לויבען, וואַרום סע שטעהט געשריבען: יהללך זר ולא פיך — לאָז דיך יענער לויבען. נאָר אין קורצען וועל איך אויסרעכענען דא איהרע מעלות. זי איז: 1) א בתולה, 2) א יפת־תואר, 3) א חכמה נפלאה, 4) א בריה אויף אלסדינג, 5) געביל־דעט סכנות, 6) שפּיעלט פּיאַנא, 7) עשרת אלפים נדן, 8) אויסגעקלייידעט בגדי מלכות, 9) קען פראַנצויז, 10) טאַנ־צען אויך. וועט עס האָט א זוהן, וואָס האָט גע׳פּטר׳ט דעם פּרי־זיוו מיט א ווייסען בילעט און האָט פּראַווען, זאָל זיך וועלען אין דער „יאַרמעלקע" אויפ׳ן נאָמען פון מ. ב. מ."

דאָס איז נומער איינס. אין דער זעלביגער „יאַרמעלקע" פונ׳ם זעלביגען טאָג האָט איהר אייך אזא מין מודעה:

„געהרמער הערר רעדאַקטאָר! כפי אזוי ווי איך בין א שטענ־דיגער לעזער פון אייער געהרטער „יאַרמעלקע". געפין איך אויך, אז איהר האָט זעהר גוט געטהאָן, וואָס איהר האָט איינגעפיהרט ביי זיך אזא טהייערע זאך, ווי דער „קול חתן וקול כלה". אָפס בע־וויז, ווי גוט דאָס איז, קום איך אייך מעלדען, אז איך אליין בין א היגער, א כתריל־עווקער. מיינע עלטערען און אור־אור־עלטערען זענען געווען כתריל־עווקער. איך האָב דאָנקען גאָט א נאָמען, און בין אליין א נגיד און א מיוחס, און טהו שרוכים מיט די גרעסטע מיוחסים, און האָב א זוהן אויף חתונה צו מאַכען, וואָס פערמאָגט א שען ביסעל מעלות. און מחמת סע שטעהט געשריבען: יהללך זר ולא פיך, טייטש איך דעם פּסוק אזוי: יהללך זר — לאָז דיך לויבען א פרעמדער; ולא — אז ס׳איז ניטא קיין פרעמדער? איז פיך — לויב זיך אליין. אט דא זענען די מעלות פון מיין זוהן: 1) א בחור, 2) א טאַטענס א קינד, 3) א בן־יחיד. 4) האָט א ווייי־

שרייבען, ניט אזוי צוליעב דער מעשה אליין, ווי צוליעב דעם מוסר־השכל פון דער מעשה. אז די געשיכטע איז איין אמת'ע, חלילה ניט קיין אויסגעטראכטע, — גאראנטירט אין דעם דער, וואס האט זי מיר דערצעהלט. און דערצעהלט האט דאס מיר טאקי יענער יונגערמאן, וואס האט מיר איבערגעגעבען בסוד־סודות די געשיכטע מיט די „קעפלעך".

„אז איהר וועט האלטען אמאל ביי'ם בעשרייבען די דאזיגע מעשה, זאלט איהר איהר א נאמען געבען: „א מעשה מיט זיבען שדכנים". — אזוי האט זיך אנגערופען צו מיר דער יונגערמאן און האט זיך פערשטעלט דאס מויל מיט ביידע הענד און האט זיך פערגאנגען פאר גלעזטער. איבערשלאגען איהם האב איך ניט געוואלט. מסתמא, אז ער איין לאכט, איז דאס שוין גוט לעבעריג. האב איך איהם גלאזט, אז ער זאל זיך אויסלאכען. און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, איז ער צוגעטראטען צום גוף המעשה, וואס מיר געבען דא איבער מיט זיין לשון:

— וווייסט איהר דאך שוין, ווי אזוי אונזערע בעלי־טובות, סאי די קאנסערוואטיווע „יארמעלקע", סאי דער מאדערנער „קאפעליש", טהוען נישט חלילה קיין זאך צוליעב זיך, נאר צוליעב טובת־הכלל? און נאר צוליעב יענעם, און אז איהר לייענט וואס זיי שרייבען, קומט אויס, אז זייער דעוויז איז „שלי שלך ושלך שלך". נאר אז איך וועל אייך זאגען, למשל, אז אונזערע ביידע רעדאקטוירען זענען שדכנים, פשוטע שדכנים, וועט איהר ניט וועלען גלויבען, איא? וואס זשע וועט אבער זיין, אז איך וועל אייך בעווייזען שוואַרץ אויף וויים?

ביי די וועדטער האט דער יונגערמאן ארויסגעצויגען פון בוזעם־קעשעני א פאק מיט גאזעטען, פריהער די „יארמעלקע", דערנאך דעם „קאפעליש", און האט גענומען לייענען:

„קול חתן וקול כלה".

„וועדטהער הערר רעדאקטאר! היות אזוי ווי איך בין א שטענדיגער לעזער פון אייער וועדטהער „יארמעלקע", געפין איך, אז

טעו, וועו אַ שדכן אַ פּינסטערל־ינג איז געקומען און האָט אָפּגע־
געבען מזל־טוב חתן־כלה. נייו. די קינדער פון אונזער מאָדערנער
צייט זענען שוין קליגער געוואָרען. זיי קאָנען שוין אַליין זייער
שטערטל בעשטעהן. דאָס הייליגע געפיהל פון דער הייליגער
ליעבע ברעכט דורך מויערען און שלאָגט זיך דורך דורך אייזערנע
וועגט. הערצער בעגעגענען זיך. נשמות בעהעפטען זיך. מיר
עפענען אויף צוליעב דעם דאָזיגען צוועק די טויערען פון אונזער
צייטונג, און אונטער דעם טיטל „פון בחור צום מיי־
דל און פון מיידל צום בחור" קאָן יעדער
איינציגער מעלדען, וואָס ער פערלאַנגט, מעג עס זיין אַ בחור אָדער
אַ מאָמזל, איין אלמן אָדער אַ וויטוו, — דער „קאָפּעליש" איז
שטענדיג גרייט פאַר זיי צו דיענען, וויל דער דעוויז פון אונזער
צייטונג איז: „דאָס וואהלזיין פונ׳ם פאָלק".
און דער דעוויז פון דער דאָזיגער נייער אָפּטהיילונג איז:
„פרייהייט און ליעבע"...

און עס האָבען זיך געגעבען אַ שאָט מעלדונגען וועגען שדוכים
אין ביידע כתריל־עווקער גאָזעטען: אין דער „יארמעלקע", אונ־
טער׳ן קעפּעל „קול חתן וקול כלה", זענען ארויסגעטראָטען די על־
טערען פון חתנים און כלות, און אין „קאָפּעליש", אונטער׳ן קעפּעל
„פון בחור צום מיידל און פון מיידל צום בחור", זענען ארויס־
געטראָטען די חתנים מיט די כלות אליין, און ס׳איז געוואָרען אין
כתריל־עווקע ליהודים. אַ קליניגקייט, אַז איהר קאָנט שרייבען וואָס
איהר ווילט און קיין געלד קאָסט עס ניט!

וואָלט געווען גוט, וועו אין כתריל־עווקע זאָל זיין נור איין גא־
זעט און קיין שדכנים זאָלען שוין גאָר אויף דער וועלט ניט זיין.
ווי זשע איז אָבער דער דין, אַז עס פּיקט זיך אויס אַ שדוך דורך איין
גאָזעט, נאָר עס מישט זיך אַריין אויך די צווייטע, און אַ שדכן
שטעלט אויך אַריין אַ פּוס — דעמאָלט ווערד אַ ויצעקו, אַז מע מוז
אָפּטרעטען פון כתריל־עווקע! גאָר ניט לאַנג פאַר מיין אוועקפאָהר
האָט זיך דאָרט געטראָפען אַ מעשה, וואָס ס׳איז כדאי זי צו בע־

זיך אין גאָזעט א מין ביורא פון שדוכים אונטער'ן נאמען „ק ו ל ל ח ת ן ו ק ו ל ל כ ל ה", און האָט געגעבען צו וויסען זיינע לע־זער הורך א מודעה, אזוי צו זאָגען:

„באשר אזוי ווי די שטאָדט כתריעלעווקע ווערד גרעסער, אזוי קינדער וואכסען אונטער, און די שדכנים קאָנען זיך ניט צעריסען,— על־כן האָבען מיר צוגעטראכט א מיטעל, אז כתריעלעווקער בעלי־בתים, וואָס זאָרגען פאַר'ן שיקזאל פון זייערע קינדער, זאָלען ניט דאָרפען אנקומען צו דער הילף פון שדכנים און זאָלען אליין קאָ־נען פערזאָרגען זייערע חתנים מיט כלות און זייערע כלות מיט חתנים. דהיינו, ווי אזוי? גאָר פשוט: יעדער בעל־הבית, וואָס האָט א קינד אויף חתונה צו מאכען, זאָל זיך ניט שעמען און מעל־דען עס אין אונזער „יארמעלקע", אז ער האָט אזא און אזא בחור, אדער אזא און אזא בתולה, און נדן גיט ער אזוי פיעל און אזוי פיעל, און פערלאָנגען פערלאָנגט ער דאָס און דאָס. די אלע מעלדונגען דרוקען מיר אהן געצאָהלטם, ווייל מיר טהוען עס נור לשם מצוה און צוליעב טובת־הכלל"...

פערשטעהט זיך, אז פאַר'ן „קאָפּעליש" איז דאָס געווען א באָמבע. סטייטש, די „יארמעלקע" זאָל ביי איהם אזא זאך אויסחאָ־פען! תחילת האָט ער גערעכענט ארויסגעהן מיט א פייעריגען אר־טיקל קעגען דער „יארמעלקע", שרייען גיוואַלד — ווי וויט אונ־זער כתריעלעווקער פרעסע איז געפאָלגען און צו וואָס אונזער ליטע־ראטור האָט זיך ערנידעריגט, אז די „פערשימעלטע יאָמפערקע" איז שוין געווארען א שדכנ'טע אויף דער עלטער — און נאָך אזעל־כע שארפע ווערטער. צום סוף האָט זיך דער רעדאקטאָר איבער־געלעגט און איז ארויס אויף מארגען אין זיין „קאָפּעליש" מיט אזא מין מעלדונג:

„די וועלט שטעהט ניט. דער פראָגרעס טהוט זיינס. עס האָבען זיך שוין געפעהלט יענע צייטען, וועו פאָנאטישע באָטער און מו־טער האָבען געצוואונגען זייערע קינדער, זיי זאָלען חתונה האָבען ניט מיט זייער גלייכען. עס האָבען זיך שוין געפעהלט יענע צייי־

האָבען זיך עס א ביסעל דורכגעשמועסט צווישען זיך איינמאָל אין א פּריהמאָרגען אויף זייער לשון:

„וויפּיעל שוויים, וויפּיעל ברוד, וויפּיעל שמוץ עס האָט זיך אָנגעקליבען אונטער דער אידישער יאָרמעלקע! וויפּעל פּיין, וויפּיעל שפּאָט, וויפּיעל גנאָט מיר האָבען געהאט איבער דער היסטאָרישער יאָרמעלקע! דער טאָג, וואָס מיר וועלען אינגאנצען בעפּרייט ווערען פון דער דאָזיגער יאָרמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער בעפּרייאונגס־יום־טוב. דער טאָג, וואָס מיר וועלען אינגאנצען פּטור ווערען פון דער דאָזיגער יאָרמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער יציאת מצרים. ניערער מיט דער יאָרמעלקע! עס לעבע דער קאַפּעלישׂ! ניעדער מיט די יאָרמעלקיסטען! עס לעבע די קאַפּעלישיסטען! הוררראָ!"

איצטיגס מאָל האָט די „יאָרמעלקע" אָפּגעענטפערט דעם „קאַפּעלישׂ" אין גאָר קורצע ווערטער בזה הלשון:

„דאָס אָפּגעבאָרעטע קאַפּעלישׂל האָט שוין ווידער בעקומען לשון. וואָס קריכען זיי, די קאַפּעלישיסטען, מיט זייער קאָנדידאָט? שוין זשע וויסען זיי ניט, אז כתרי־עווקע איז א אידישע שטאָדט, א עיר ואם בישׂראל, וואָס וועט נישט אויסקליבען קיין ראָבינער א קאָנדידאָט, וואָס פרעסט חזירים־לעך, געפּרעגלט אין פּוטער, אין די נייען טעג, אהן א היטעל, פּאָר'ן דאָוונען, אומגעוואַשען?"...

מיט וואָס דער קאַמפּף האָט זיך דאָרט געענדיגט — וויים איך ניט. איך בין אוועקגעפּאָהרען.

ח.

א מעשה מיט זיעבען שדכנים.

א צייטונג דארף זיך צופּאַסען צו איהרע לעזער אין צו זייערע בעדערפענישען. דאָס האָט דער ערשטער פּערשטאַנען דער רעדאַקטאָר פון דער „יאָרמעלקע", און ער האָט ניט־לאַנג איינגעפּיהרט ביי

פון רחמנות — ס׳איז עק וועלט! און דאָס ווערד איבערגע׳חזר׳ט אקוראט אלע דריי יאָהר — מע קלויבט א ראָבינער.

פּאַרטיעס זענען פאַרהאַן אין כתריל׳עווקע אַזוי פיעל, וויפיעל קאַנדידאַטען. צוויי קאַנדידאַטען — צוויי פּאַרטיעס. איין קאַנדידאַט ווערד אונטערגעהאלטען פון דער „יאַרמעלקע" און פון איהר פּאַרטיע, וואָס מע רופט זיי דאָרט „יאַרמעלקיסטען", דער אנדערער קאַנדידאַט ווערד געשטיצט פונ׳ם „קאַפּעלישע" מיט זיין פּאַרטיע, וואָס מע רופט זיי די „קאַפּעלישיסטען". ביידע קאַנדידאַטען זענען שוין געוועסען אין כתריל׳עווקע אויף דער שטוהל, אַבער נאָר צו דריי יאָהר. מעהר פון דריי יאָהר איז נאָך קיינער פון זיי ניט אויסגעזעסען. און יעדער פון די קאַנדידאַטען האָט זיך, זעלבסטפערשטענדליך, זיין פּלאַטפאָרמע. צום ביישפיעל: דער קאַנדידאַט פון די „יאַרמעלקיסטען", אז מע קלויבט איהם אויס, קומט ער די ערשטע צייט שבת איז שוהל ארויף פריהער פון אלעמען. אין שטוב זיצט ער אין א יאַרמעלקע (א פערבראַנטער יאַרמעלקיסט!), און האָט א טבע דינגען זיך. וויפיעל מע זאָל איהם געבען — איז קאַרג. אַקעגען זשע אַבער דער קאַנדידאַט פון די „קאַפּעלישיסטען" גהט נאָר ניט אין שוהל אַריין, סיידען אַמאָל אונטער א יום טוב, און אין שטוב זיצט ער דוקא אָהן א היטעל, און עסט, זאָגט מען, א קאַלבאָס אויף. זיין פּרינציפ איז: „נאַפּליעוואט". און וואָס ס׳איז שייך צו דינגען זיך, דינגט ער זיך ניט, ווי יענער קאַנדידאַט. חס ושלום! ס׳איז דאָ ביי איהם א טאַקסע, און אז איהר האָט ניט צו בעצאָהלען נאָך דער טאַקסע, מעגט איהר זיך אויסציהען און מעגט אויסגעהן אפילו — נאַפּליעוואט!

אין דער צייט, וואָס איך האָב געוויילט אין כתריל׳עווקע, איז געווען אקוראט, ווי עס הייסט אין אמעריקא, „ערב עלעקשאַן" — ערב וואהלען הייסט עס. א היים שטיקעל צייט. און וועה־וועה, וואָס ס׳האָט זיך געטהאַן אויף ביידע גאזעטען! אלסדינג, וואָס די צוויי האָבען געשריבען, איז אונמעגליך איבערצוגעבען. מיר קאָנען דאָ נאָר ברענגען א מאָדעל פון דעם, ווי אזוי די צוויי רעדאקטוירען

וואָס דאָס פּאָר־פּאָלק האָט איבערגעלעבט — בעדאַרף מען אַליין פערשטאַנען. דער יונגערמאַן, דער פּאָטער פון ס „פּענאָמען", איז נעבאַך ארומגעלאָפּען איבער כתריל'עווקע, ווי א פּער'סמ'טע מויז, אויסגערעכענט אלעמען אויף די פינגער, אז ס'איז ביי איהם נאָך דער חתונה פונקט נייען חדשים מיט נייען טעג... נאָר געה שריי חי וקים! די שטאָדט האָט איהם אויסגעהערט און געקוייכט פּאָר געלעכטער. דער יונגערמאַן האָט געסטראשעט מיט א פּראָצעס, נאָר אזוי ווי ס'איז ניט געווען ארויסגעשטעלט קיין נאָמען — איז פּאָרפּאלען, נישטאָ ביי וואָס אנצונעמען... די שטאָדט האָט זיך געהאלטען ביי די זייטען פון ס „פּענאָמען". דאָס איז אויך פון די זאכען, וואָס א כתריל'עווקער לעזער האָט ליעב צו לייענען א כתריל'עווקער לעזער האָט פיינט אומעטיג מעשיות. ער האָט ליעב. ס'זאל זיין פּריליך!

ז.

פּאָליטיק.

מע דאַרף גישט מיינען, אַז די כתריל'עווקער פּרעסע איז אינ־נאָנצען אייגנגעטונקען נאָר איז דעם. וואָס וועלד אָנגערופען איז אמעריקא ביזנעס. אוז אז די גאזעטען טרייבען נישט קיין שום פּאָליטיק. וואָס וואלט דאָס געווען פּאָר א פּרעסע אָהן פּאָליטיק? וואָס וואלט דאָס געווען פּאָר גאזעטען, וועו זיי זאָלען זיך ניט אינ־טערעסירען מיט זאכען, וואָס זענען נוגע דעם כלל? נישט נאָר די דעאקטוירען אוז די מיטארבייטער פון די צייטונגען, נאָר אויך די לעזער וועלד אריינגעצויגען איז דעם פּאָליטישען קאמפּף, אז עס קומט די צייט. פּארטיעם האלטען מלחמה. פּארטיעם שלאָגען זיך. עס איז הימל עפען זיך. א ברודער שטעהט־אויף אויף א ברודער. לאָם וואָרט „יושר" עקזיסטירט ניט. עס שטאַרבט אפּ דאָס געפיהל

מעהר רעקלאַמירען זיך אין די גאַזעטען — און טהוט איהם עפּיס! ער האָט אָבער באַלד חרטה געהאַט, וואָרום אויף מאָרגען איז גע־שטאַנען א נייעס אין ביידע כתרילעווקער גאַזעטען, אז ביי א היגען וויינשענקער האָט זיך געטראָפען איין אומגליק. א פעסעל וויין איז געשטאַנען און ג ע ז י י ע ר ט, און מחמת זויערקייט האָט דער וויין אָנגהויבען א י ה ר ע ן און רייסען זיך ארויס. האָט דאָס פעסעל געפּלאַצט, און דער וויינשענקער איז שיער ניט אומגעקומען...

אַז אידעל וויינשענקער האָט דאָס איבערגעלייענט, איז ער באַלד אוועק אין ביידע רעדאקציעס און איינגעגעבען איין אנאָנס:

„ווער עס וויל אַ פריש גלעזעל וויין, זאָל ער זיך דערמאָנען, אז ס'איז דאָ אַ איד, וואָס הייסט אידעל וויינשענקער"...

אַז מע וויל ניט מיט גוטען, איז מיט בייזען!

3) אַ מעשה מיט אַ פענאָמען.

ביי אַ פאָר־פאָלק נאָך דער חתונה איז געבוירען געוואָרען אַ יונגעל. האָבען די פאָטער און מוטער געפּראַוועט אַ ברית, ווי גאָט האָט געבאָטען. נאָר וואָס דען־זשע? זיי האָבען פערגעסען פריהער מיט אַ טאָג געבען איין אנאָנס און דרוקען א מזל טוב אין די גאַ־זעטען. אויף מאָרגען נאָכ'ן ברית איז אין די כתרילעווקער גאַזעטען געווען צו לייענען אַ נאָטיץ מיט'ן נאָמען: „ פ ע נ אָ מ ע ן ". אין דער נאָטיץ ווערד זיך דערצעהלט אַ מעשה, אַז אין כתרילעווקע איז פאָרגעקומען א חידוש'ליכע זאַך, וואָס טרעפט איין מאָל אין טויזענד יאָהר. דהיינו: א יונג ווייבעל, איין ערשטלינג, איז אויפ־געבונדען געוואָרען מיט א פענאָמען: צו פינף חדשים נאָך דער חתונה האָט זי בשלום געבוירען א יונגעל. דאָס יונגעל, דער „פע־נאָמען", לעבט און איז געזונד און שטארק אויף אלע אברים, און ערשט נעכטען איז געווען דער ברית"...

אָט וועגען דעם לייפען נאָך אַנאָנסען דערצעהלט מען זיך אָן אין כתרילעווקע אַ סך שענע מעשיות. מיר גיבען דאָ איבער מעהר ניט אַ פּאָר פון די דאָזיגע מעשה'לעך:

1) אַ מעשה מיט אַ קרעמער.

נחום דעם באַקאַליישטשיק איז נמאס געוואָרען צו געבען אַנאָנסען אין די גאַזעטען. איז ער אויפגעשטאַנען איינמאָל איז דער פריה, געעפענט אַ גאַזעט און געחאַפּט זיך ביים קאָפּ: אויף דער ערשטער זייט פון דער גאַזעט איז געשטאַנען שווארץ אויף ווייס מיט גרויסע אותיות:

„היינטיגע נאַכט זענען אַנגעפאַלען מייז אין אַ היגער גרויסער באַקאַליינער קלייט און געמאַכט אַ תל פון דער גאַנצער סחורה. אַנגעפרעסען זיך מיט באַקאַליי, האָבען די מייז גענומען פּגר'ען מאַסענווייז..."

אודאי האָט זיך נחום באַקאַליישטשיק נעבאַך געשמיצט און געוואָרפען, געשוואָרען זיך, אז ער וועט מאַכען די גאַזעטען אַ „דיעלאָ"; נאָר געענדיגט האָט זיך עס דערמיט. וואָס אויף דער פיערטער זייט פון ביידע כתרילעווקער גאַזעטען דרוקט זיך היינט אלע טאָג מיט גרויסע אותיות איין אנאָנס:

„גוטע פרישע סחורה כל המינים באַקאַליי קאָן מען קריגען נור ביי נחום באַקאַליישטשיק".

אז מע בעצאָהלט רבי־געלד, ווערד מען, אַפּנים. קליגער.

2) אַ מעשה מיט אַ פעסעל וויין.

אידעל וויינשענקער האָט זיך צעקריעגט מיט'ן „קאַפּעליש" און מיט דער „יאַרמעלקע" און האָט געזאָגט: איין עק! ער וויל ניט

און מערדערלעך געפֿיניגט. עס האָט גאָר קיין שיעור ניט צו דער מערדערײַ פֿון די דאָזיגע מחברים — איך וויים גאָר ניט, וואָס זיי טראַכטען זיך!

ו.

ר ע ק ל א מ ע ס.

אודאי, וועז די כתרי־לעווקער גאָזעטען זאָלען דאַרפֿען ארויס־קוקען נאָר אויפֿן לעזער אליין, וואָלטען זיי גרין בעשטאַנען. דער גאַנצער טומעל מיט׳ן הו־האַ איז נאָר צוליעב דער פיערטער זייט פֿון דער גאָזעט — צוליעב דער רעקלאַמע, צוליעב די אַנאָנסען, וואָס אויך זיי, כידוע, האָלט זיך די פֿרעסע פֿון דער גאַנצער וועלט.

מע קאָן זאָגען, אז אינ׳ם ענין פֿון רעקלאַמע און אַנאָנסען זענען די כתרי־לעווקער גאָזעטען אוועק אויפֿן זעלבען וועג, וואָס אין אמעריקא, נאָר אַ סך ווייטער. אין כתרי־לעווקע איז די רעקלאַמע שטארק אריין אין דער מאָדע. ניטאָ שוין היינט אין כתרי־לעווקע דער סוחר, דער קרעמער, אַדער דער בעל־מלאכה, אַדער די קיך־אי־דינע, אַדער דאָס דיענסטמיידעל, וואָס זאָל ניט געבען קיין אַנאָנס אין די גאָזעטען. צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט — אַנאָנסירען זיך מוזט איהר, מאַכט איהר חתונה א קינד — דארפט איהר אַנאָנסירען. וועדד ביי אייך געבוירען א יונגעל — גיט איהר איין אנאָנס. א מיידעל — אויך איין אנאָנס. און פערקאהרט, זייט א חכם און פֿרובט ניט געבען קיין אנאָנס. — איז דעמאָלט אַ קלאָג צו אייער קאָפּ! דאָס הייסט, טהון טהוט מען אייך, חלילה, גאָרניט; מע שרייבט נאָר דערנאָך וועגען אייך אזעלכע זאכען אויך די גאָזעטען, אז איהר בעט זיך ביי זיי: „קינדערלעך! נאָט אייך איין אנאָנס, צוויי אַנאָנסען, דריי אנאָנסען, אבי וועדד אַנשוויגען"...

דער גע'גנב'עטער כלה". ביים צווייטען האָט ער געהייסען: „דער גע'גנב'עטער קוש פון דער פערבאָטענער כלה".

ווי מיין אויבענדערמאָנטער כתרילעוועקער ליטעראט האָט מיר איבערגעגעבען, בסוד געוועהנליך, איז דער דאָזיגער ראָמאן ארויס־גענומען פון איין אלטען רוסישען בוך דורך צוויי ליטעראטען, וואָס האָבען זיך גענומען צעשמירען די מעשיות ווי ווייט מעגליך לענ־גער, און בכדי צו האלטען דאָס פּובליקום אין שפּאַנונג, טראַכ־טען זיי צו אַלע טאָג נייע סענסאַציעס, לעגען אַוועק אין מיטען העלען טאָג אַ פרישען, אַ געזונדען העלד און מאַכען איהם אָבער באַלד לעבעדיג, פוילען זיך ניט אַראָפּברענגען פון יענער וועלט אַ פּאָר ווייבער, אַבי עס פּאסט זיי צום רומעל. און אז איהר ווילט, הויבען זיי גאָר אָן נאָך אַמאָל פונ'ם אָנהויב -- און טהוט זיי עפּיס! מע מוז אָבער דעם אמת זאָגען, אז אין כתרילעוועקע ווערד דער דאָ־זיגער ראָמאן געלייענט מיט גרויס חשק. דער עולם לעקט פון איהם די פינגער, קוקט ארויס אויף איהם. קוים וואָס מע דערלעבט דעם פריהמאָרגען, טהוט מען זיך אַ וואָרף אויף דער „פערבאָטענער כלה". מע וויל שוין וויסען, וואָס וועט זיין דער סוף.

אַ סוף וואָלט שוין, אייגענטליך, לאנג בעדארפט זיין. ס'איז שוין די פערפאַסערס אליין אויך נמאס ומאוס געוואָרען צו ציהען די עצמות. זיי האָבען שוין לאנג אוועקגעלעגט די העלדען פונ'ם ראָמאַן: וועמען מע האָט אויפגעהאנגען, וועמען מע האָט אוועקגע־סמ'ט און וועמען מע האָט געשאָסען. נאָר איבער דער וויסטער קאָנ־קורענציע פאָדערען די רעדאַקטוירען, מע זאָל ציהען ווייטער; קיינער פון זיי וויל ניט מאַכען קיין סוף, איידער דער אנדערער וועט עס טהון. אין דער צייט, וואָס איך בין געווען אין כתרילעווקע, האָט דאָס געהאַלטען דערביי, אַז אייניגע העלדען פונ'ם ראָמאַן זענען געווען שוין דעם דריטען מאָל געשאָסען, און די פערבאָטענע כלה איז שוין געווען צוויי מאָל גע'גנב'עט, פערפיהרט און געפּייניגט; דערנאָך האָט מען זי געזוכט און געפונען און נאָך אמאָל גע'גנב'עט

גען אַ נייעס, אַז אין מיטען יולי איז אין אדעס אויסגעפאַלען אַ מורא'דיגער שניי, ווי אין ווינטער, — האָט געחאַפּט אויף מאָרגען „די יאַרמעלקע" און האָט געגעבען דאָס זעלבע נייעס, נאָר אַ ביסעלע שטאַרקער, אַז אין אדעס איז אויסגעפאַלען אין מיטען יולי א שניי אויף דריי קלאַפטער, עטליכע און צוואַנציג מאַן האָט מען געפונען נעפרוירענע.

שענער פון אלץ איז די מעשה מיט'ן פיש. איינמאָל אין אַ פרייטאָג איז „די יאַרמעלקע" ארויס מיט אַזאַ מין נייעס: אַז אַ אידינע, א לעזערין פון דער „יאַרמעלקע", האָט געקויפט פיש אויף שבת, אַ העכט פון עטליכע פונט. געבראַכט דעם פיש אַהיים, האָט זי דעם פיש אָפּגעשאָבען און אויפגעשניטען און געפונען אינ'ם פיש א פינגערעל מיט צוויי אויהערינגלעך, זהב טהור. מע שאַצט דאָס זעהר אַ סך געלד. ווער עס וויל אָנקוקען דאָס פינגערעל מיט די אויהערינגלעך, קאן עס זעהען אין דער רעדאקציע פון דער „יאַר־מעלקע".

האָט דאָס דעם „קאַפּעליש" פערקאָכט ביי'ם הארצען, און ער איז אַ גאנצען טאָג שבת ארומגעגאנגען אָהן א קאָפּ. קוים דערלעבט זונטאָג, האָט ער געלאָזט וויסען זיינע לעזער, אַז אַ אידינע, אַ לע־זערין פונ'ם „קאַפּעליש", האָט געקויפט אַ פיש אויף שבת, אַ שלייען פון אַ פונט צעהן, און האָט איהם קוים געבראכט אהיים. אין דער היים האָט זי דעם שלייען אָפּגעשאָבען און צעשניטען און ארויס־גענומען א גאנצען אוצר: א האלב טוץ עס־לעפעל, א טוץ קליינע לעפעלעך, דריי בעכערלעך געגילטע, צוויי פּאָדסטאַווקעס, אַ פּאָר זילבערנע לייכטער — אַלסדינג 84 פּרוף. ווער עס וויל עס זעהען, זאָל קומען אין דער רעדאַקציע פונ'ם „קאַפּעליש".

נאָר מעהר סענסאַציאָנעל פון אַלסדינג איז דאָרט דער ראָמאַן. אין דער צייט, וואָס איך בין געווען אין כתרילעווקע, האָבען ביידע צייטונגען, „דער קאַפּעליש" מיט דער „יאַרמעלקע", געדרוקט אַ העכסט־אינטערעסאנטען און שפּאנענדען ראָמאַן. ביי איינעם האָט ער געהייסען: „דער פערבאָטענער קוש פון

גאָט — איך זאָג אייך: דאָס איז אַ שוואַרצער כח! אַ כשוף־מאַכער! דער גוטער־יאָהר ווייסט איהם!... נאָר איהר ווילט דאָך וויסען דעם סוף? אַ וויסטער סוף! אונזער רעדאַקטאָר פונ'ם „קאַפּעליש" האָט זיך פערשלאָסען ביי זיך אין קאַבינעט און האָט זיך אַזש צעוויינט. פון וואַנען איך ווייס עס? — מסתמא ווייס איך, אַז איך זאָג... דער־נאָך, אז ער האָט זיך אויסגעוויינט, האָט ער צעטריבען אַלע מיט־ארבייטער — און מיך בתוכם — און האָט צוגענומען נייע. ער האָט שוין אָבער יענע אויך דורכגעטריבען און אויף זייער אָרט צוגענומען צוריק די אַלטע. נאָר צו מיר איז עס נאָך נישט אָנגעקו־מען. עס וועט מסתמא קומען. מע דאַרף האָפען... ער איז אַ משוגע'נער, דער „קאַפּעליש" — ס'איז אמת; מע פערדיענט אָבער ביי איהם אַ פּאָר גראָשען... ביי דער „יאַרמעלקע" קאָן מען דאָס אויך ניט. די „יאַרמעלקע" איז נאָך פיעל ערגער!...

ה.

סענסאַציעס און ראָמאַנען.

ווי אין דער גאנצער וועלט, האלט זיך די כתרילעווקער פּרעסע אויף די אויסערגעוועהנליכע נייעס פון טאָג, אויף סענסאַציעס. נישט מעהר, אויף דער גאנצער וועלט איז דאָס מיט אַ מאָס, אין כתרי־לעווקע ווייסט מען נישט פון קיין מאָס — און אלץ צוליעב דער קאָנקורענציע. למשל: ברענגט „דער קאַפּעליש" א נייעס, אז אין פראנקרייך האָט א פרוי געבוירען א קינד מיט צוויי קעפּ, — גע־פינט איהר אויף מאָרגען דאָס זעלבע נייעס אין דער „יאַרמעלקע", נאָר אַ ביסעלע צוגעפעפערט: אז אין פראנקרייך האָט א פרוי גע־בוירען א קינד מיט ד ר י י קעפּ, דאָס קינד לעבט און עסט מיט אלע דריי מיילער... אָדער דעם „קאַפּעליש" איז געראָטען צו ברענ־

רעדאקציע, מיר טהוען א קוק — דער רעדאקטאר זידט, ווי א סאָ־מאָוואר. וואָס איז? מיר מאכען איהם אומגליקליך! מיר טראָגען ארויס פון דער רעדאקציע אלע סודות! און ער נעמט און בעווייזט אונז „די יאַרמעלקע" מיט דער זעלביגער מודעה, וואָס אין דעם „קאָפּעלייש": „באשר אזוי ווי ניט אלע לעזער פון דער „יאַרמעלקע" זענען צופריעדען מיט'ן קעפּעל פון אונזער גאזעט; זיי געפינען, אז די ל"ד פון דער „יאַרמעלקע" איז א ביסעל צו קורץ, זעהט אויס ווי א קאַטשקע, בשעת זי שווימט; און אנדערע געפינען, אדרבה, אז א קורצע ל"ד איז א סך שענער פון א לאַנגער ל"ד,— על־כן גיט מען אינזער די דאָזיגע פראגע פאר די לעזער: אויב דאָס רוב לעזער וועט זאָגען, אז זיי ווילען איין אנדער קעפּעל, מעג עס אונז קאָסטען מי יודע וויפיעל — געבען מיר זיי איין אנדער קעפּעל. די לעזער פון דער „יאַרמעלקע" זענען געבעטען, זיי זאָלען זיך מטריח זיין און זיך מעלדען מיט דער אנקעטע דורך פּאָסט אין דער רעדאקציע אריין".

דאָס איז געווען א טוידט־קלאָפּ פאר'ן „קאָפּעלייש"! פונדעסט־ווענען האָט ער ניט אויפגעהערט טאָג־איין טאָג־אויס צו דרוקען די אנקעטע פונ'ם קעפּעל, און „די יאַרמעלקע" — אויך דאָס זעלבע: טאָג־איין טאָג־אויס מיט'ן קעפּעל! און אט אזוי האָט זיך עס ביי אונז אין כתריעזוכע כמעט דעם גאנצען זומער געקעפּעלט און גע־קעפּעלט, ביז „דער קאָפּעלייש" איז אין א שענעם פריהמאָרגען ארויס מיט א בשורה: „מיר קאנען אָנזאָגען אונזערע לעזער, אז דאָס קעפּעל פון אונזער „קאָפּעלייש" בלייבט איבער דאָס אייגענע, ווייל פון אונ־זערע 20,000 לעזער זענען נאָר 187 ק ע ג ע ן אלטען קעפּעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פ א ר ' ן אלטען קעפּעל"... זענט איהר פאַרטיג? אודאי איז דעם זעלבען טאָג „די יאַרמעלקע" ארויס מיט דער זעלבער ערקלערונג: „אזוי ווי פון אונזערע 20,000 לעזער זענען נאָר 187 ק ע ג ע ן אונזער אלטען קעפּעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פ א ר ' ן קעפּעל, על־כן בלייבען מיר ביי'ם אל־טען קעפּעל"... פון וואַנען „די יאַרמעלקע" איז דאָס געוואָירע גע־ווארען? — דאָ איז דאָך נישטא קיינער. נאָר איהר און איך און

זיין צייטונג, איז צופריעדען, אַז דער לעזער שרייבט איהם אַ ברי־וועל, און ער לאָזט אַרויס דעריבער פערשיעדענע אַנקעטעס, דאָס הייסט, ער פרעגט זיך אָן ביי די לעזער, זיי זאָלען זיך מטריח זיין אַרויסזאָגען זייער מיינונג וועגען דער אָדער יענער פראַגע. וועגען דעם מין אַנקעטעס געה איך איצט דערצעהלען אַ מעשה.

דערצעהלט האָט דאָס מיר טאַקי אַ כתרילעווקער ליטעראַט. וואָס האָט מיך צוליעב דעם אַרויסגעפיהרט ווייט־ווייט הינטער דער שטאָדט. און אז מיר זענען געבליבען דאָרט אליין, האָט ער זיך פריהער צעלאַכט, און אז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער אָנגעהויבען בזה הלשון:

— ווייסט איהר, ווען ס'איז די ערגסטע צייט ביי אונז אויף גאַזעטען? — זומער. סיידען אַז גאָט העלפט א חלירע — דעמאָלט איז עפּיס אנדערש. דעם זומער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז קיין חלירע ניט געווען — נאָר משוגע צו ווערען! וואָס טהוט מען? פאלט דער „קאַפּעליש" אויף אַ שפּיצעל (איך בין דעמאָלט אַקוראַט געווען אָנגעשטעלט אין „קאַפּעליש") און טרעט ארויסעט אין מיטען דרי־נען מיט אַ נייעס: „אזוי ווי א געוויסער טייל לעזער פונ'ם „קאַפּע־ליש" איז ניט צופריעדען מיט'ן קעפּעל פון אונזער גאַזעט; זיי זאָגען. אַז די למ"ד פונ'ם „קאַפּעליש" איז צו לאַנג, זעהט אויס ווי אַ טשערנאָהוז, און א געוויסער טייל זאָגט, אדרבה, אז א לאנגע למ"ד איז אַ סך שענער ווי אַ קורצע, — על־כן גיט מען איבער די דאָזיגע פראגע פאר די לעזער: אויב די מאַיאָריטעט לעזער וועלען זאָגען, אַז זיי ווילען איין אנדער קעפּעל, איז, ניט קוקענדיג אויף די הוצאות, גיט מען זיי איין אנדער קעפּעל. ווער עס וויל זיך בעטייליגען אין דער דאָזיגער אַנקעטע, בעדארף זיך מעלדען מיט א בריעף אין דער רעדאקציע פונ'ם „קאַפּעליש".

אָפּגעטהאָן דאָס דאָזיגע שטיקעל ארבייט, האָט זיך אונזער רע־דאַקטאָר געפריידט. „ד י ב ה מ ו ת , האָט ער געזאָגט, ו ו ע־ל ע ן ש ו י ן ה אָ ב ע ן ו ו אָ ס צ ו ק י י ע ן". צום סוף לאָזט זיך אויס, מיר קומען אויף מאָרגען אין דער פריה אין דער

לעזער געפינען נישט קיין אינטערעס אין דעם ערב־שבת'דיגען בלע־טעל. און אַזוי ווי דער רעדאַקטאָר זעהט נאָר צופריעדען שטעלען דעם לעזער, על־כן געהט אַרויס „דער קאַפּעליש" מהיום והלאה אָהן „אַ גוט שבת". און ווי נבהל ונשתומם איז ער געוואָרען, אַז ער האָט אויפגעעפענט „די יאַרמעלקע" און האָט איבערגעלייענט דאָרטען די זעלבע ערקלערונג כמעט וואָרט אין וואָרט: „אזוי ווי פיעלע פון אונזערע לעזער... על־כן געהט ארויס „די יאַרמעלקע" מהיום והלאה אָהן „אַ גוט שבת"...

איז זיך מיישב „דער קאַפּעליש": אז יענער איז יאָ אַזאַ מאַלפּע, וועלען מיר זעהן! און ער איז געפאַלען אויף אַ שענער המצאה און געהט ארויס איינמאָל אין אַ מיטען מיטוואָך אויף אַ טשיקאַ־וועסט נאָר מיט דריי זייטען, און די פיערטע — אַ גלאַטע, ווי אַ לאָקשענברעט. איז אָבער „די יאַרמעלקע" ניט פויל און געהט אויך ארויס דעם זעלבען מיטוואָך נאָר מיט דריי זייטען, די פיערטע — אַ גלאַטע, ווי אַ לאָקשענברעט. האָט דאָס שוין רעכט פערדראָסען דעם „קאַפּעליש", און ער האָט גענומען קודם רייניגען די רעדאַק־ציע פון די מענשען, וואָס „טראָגען אַרויס דאָס מיסט פון שטוב". נאָר עס האָט ווינציג וואָס געהאָלפען. ער האָט זיך איבערצייגט, אַז ס'איז ניטאָ קיין פערבאָרגענע זאַך פאר דער „יאַרמעלקע".

ד.

אַ נ ק ע ט ע ס.

די כתרילעווקער רעדאַקטוירען האָבען פיינט בלאָזען פון זיך קעגען די לעזער, אָדער מאַכען פון זיך אַ גאנצען צימעס. אדרבה, אין כתרילעווקע איז צווישען רעדאקטאָר מיט'ן לעזער פאַרהאַן אַ מין פאָדעם אַזעלכער, וואָס בינדט זיי צוזאַמען. אין כתרילעווקע האָט דער רעדאַקטאָר ליעב זיך שואל בעצה זיין מיט'ן לעזער וועגען

פון צעהן טויזענד רובעל, ווער ס'וועט איהם דערווייזען שווארץ אויף ווייס, אז ס'איז פאַרהאַן ערגיץ אויף דער גאַנצער וועלט נאָך אזא גאַזעט, וואָס ווערד אזוי געלייענט, ווי „דער קאַפּעליש". און ער לאָזט אוים גאנץ בעשיידען, ווי זיין שטייגער איז: „מיר האָבען פיינט בעריהמען זיך מיט אונזער גאַזעט. מיר האַלטען ניט פון בעריהמעריי. בעריהמערי איז אַ שלעכטער סימן, א סימן דלות. נאָר מיר לעגען פאָר דעם לעזער זעלבסט — זאָל דער לעזער אליין פערלייכען א גאַזעט מיט א גאַזעט און א רעדאקטאָר מיט א רעדאקטאָר"...

פערשטעהט זיך, אז ווייל די קאָנקורענציע איז אונגעהויער גרויס און קנאת סופרים תרבה חכמה, פלייסען זיך דעריבער ביידע גאַזעטען צו איבעריאָגען איינס דאָם אנדערע, ארויסגעהן וואָס פריהער פון דרוק, ארויסחאָפען פון די גוי'אישע צייטונגען וואָס מעהר נייעס און נאָך אזעלכע זאכען. היטען זיי אבער איינס דאָם אנדערע די טריט, קוקען נאָך און ווייסען איינס ביי'ם אנדערען, וואָס סע קאָכט זיך, און לאָז איין רעדאקציע עפּים פערטראכטען, ווייסט מען דאָם שוין אין דער אַנדערער רעדאקציע מיט אַלע פישטשעווקעס. אַלם אילוסטראציע וועלען מיר אייך דערצעהלען א פּאָר מעשה'לעך, ווי מע האָט דאָם מיר איבערגעגעבען, בעת איך בין געווען אין כתרילעווקע.

ביי דער „יאַרמעלקע" איז געווען א מנהג פון קדמונים — אלע ערב שבת איז זי ארוים מיט א בעזונדער בלעטל אונטער'ן נאָמען „א גוט שבת". „דער קאַפּעליש", חאָטש ער איז א ראדיקאל, און חאָטש ער זאָגט, אז ער איז ארויסגעגאנגען א סך פריהער פון דער „יאַרמעלקע", האָט פונדעסטוועגען נעבאָך געמוזט נאָכטאַנצען דער „יאַרמעלקע" און אויך אָנהויבען ארויסצוגעהן אלע פרייטאג מיט א בעזונדער בלעטל אונטער'ן זעלבען נאָמען „א גוט שבת". קאָנקורענציע — וואָס זאָל מען טהון?... עפּים איינמאָל איז איהם נמאס געווארען דאָם נאָכלויפענישׂ, איז ער ארוים פרייטאג מיט אייז ערקלערונג, אז אזוי ווי פיעלע פון זיינע

ג.

קאנקורענציע.

אז סע קומט אונטער א „נאווי־גאד" און די גאזעטען הויבען אן צו קאכען זיך, צו טראמייטערען, ארויסלאזען איינם איבער דאם אנדערע ברייטע, שרייענדיגע פראספעקטען צום נייעם יאהר, ווי אויף דער גאנצער וועלט, צעלאזט זיך „די יארמעלקע" מיט א ברייטען „המלך", רעכענט אויס אלסרינג, וואם זי האט אויפגעטהאן אינ׳ם פערגאנגענעם יאהר, וויל ניט רעדען, חלילה, קיין לשון־הרע אויף איהר קאנקורענט, מחמת לשון־הרע איז אסור מן התורה, נאר גלאט אזוי, בדרך־אגב, דערמאנט זי, אז „דאם אפגעבאראטע קאפע־לישעל" איז נאך געלעגען אין די ווינדעלעך, און איהר רעדאקטאר איז נאך ארומגענגענגען אהן שטיוועל, בעת זי, „די יארמעלקע", איז שוין געווען, מיט גאט׳ס הילף, א יארמעלקע... און „דער קאפעליש" פון זיין זייט בעריהמט זיך אין זיין פראספעקט, אויך גאנץ בעשיי־דען, אז בעת „די פערשימעלטע יאמפערקע" האט זיך נאך געוואל־גערט אויפ׳ן מיסט פונ׳ם שוהל־הויף, האט ער, „דער קאפעליש", שוין צעשפריצט זיך מיט זיין גאנצער פראכט און גלאנץ איבער די האריזאנטען פון כתרילעווקע, און וועט ניט ער, וואלט כתרילעווקע נד־היום נאך געשלאפען מיט׳ן לעטארגישען שלאף פונ׳ם פינסטערען פאנאטיזם...

און באמת, ווער פון די צוויי איז מעהר פערשפרייט — דאם איז ניט אזוי גרינג צו וויסען. „די יארמעלקע" לעגט־איין די וועלט און שווערט זיך ביי גאט, אז אזוי פיעל ווי זי ווערד געליעענט, ווערד איבערהויפט נאך קיין אידישע גאזעט אין דער וועלט ניט געליעענט, ווער עס גלויבט ניט, קאן זיך מטריח זיין אין דער רעדאקציע, וועט מען איהם עפים ווייזען...

דאם איגענע שרייבט אבער אויך זיך „דער קאפעליש" אויף, פריבט פון דער הויט און זאגט־צו איטליכען בעזונדער א פרעמיע

דאָס האָט געהאט א גוואלדיגען ערפאָלג אין בתרי־לעווקע, און מע האָט דעם „קאָפּעלייש" צעחאָפּט. אלע האָבען זיך ארומגעטראָגען מיט'ן אלף־בית און אויסגע'חזר'ט איהם אויף אויסוועניג. האָט דאָס דער „יארמעלקע", נאָטירליך, פערדראָסען, און זי איז ארויס באלד אויף מאָרגען מיט א תשובה, אויף על־פּי אלף־בית: „מיר האָבען געלייענט אָט דעם אלף־בית פון א ט דעם אויס־וואורף, דעם באד־יונג, דעם גנב, דעם דבר־אחר, דעם הולטיי, דעם וואוקעלאָקע. דעם זשולik, דעם חזיר, דעם טריפּניאָק, דעם יונגאָטש, דעם כל־בו'ניק, דעם ליגנער, דעם ממזר, דעם נאָחאָל, דעם סקאָנדאָ־ליסט, דעם עזות־פּנים, דעם פּאָרך, דעם צורר־היהודים, דעם קריכער, דעם רשע, דעם תרח'ס אייניקעל, — נאָר מיר ענטפערען איהם נישט, דערפאר וואָס מיר ווילען ניט מיאוס מאכען אונזער פּעדער"...

דער כתרי־לעווקער לעזער האָט דעם דאָזיגען מין ליטעראָטור ליעב דוקא בעסער ווי אלסדינג. ביי איהם ווערד עס אָנגערופען מיט'ן נאָמען „קריטיקע", און ער איז זיך מחיה, בעת די רעדאקטוירען פון ביידע גאָזעטען „קריטיקירען" זיך. דעם טאָג, וואָס ס'איז ניטא איז בלאָט קיין „קריטיקע", געהען די גאָזעטען אין כתרי־לעווקע עפּים ניט אזוי פויגעלדיג. פלייסען זיך דעריבער די רעדאקטוירען אפּטער איבערוואָשען איינם דעם אנדערען דאָס קויטיגע גרעט, בכדי ס'זאָל זיין וואָס מעהר „קריטיקע", און דער עולם זאָל האָבען פון וואָס צו לעקען די פינגער.

אוועקגעשטעלט מיט גרויסע אותיות אויבענאָן: „צו גאָט און צו לייט!“ און דער רעדאקטאָר פונ׳ם „קאַפּעליש“ האָט אוועקגעשטעלט אויך אויבענאָן און אויך מיט גרויסע אותיות זיין אייגענעם נאָמען און אונטערגעשריבען גאנץ בעשיידען: „איך בין דאָ — אַלעס דאָ!“

ווען זענען די דאָזיגע צוויי אָרגאנען געגרינדעט געוואָרען און ווער פון זיי איז עלטער — דאָס איז שווער צו זאָגען, ווייל יעדער פון זיי שרייבט אויף זיך, אז ער איז דער ערשטער און דער איינציגער אידישער אָרגאָן אין כתרילעווקע, און איגנאָרירט, שליסט אויס דעם אנדערען, דערמאָנט, חלילה, קיינמאָל דעם נאָמען זיינעם נישט — אסור חזיר! סיידען אונטער אַ נויט, אַז מע קאָן שוין אנדערש ניט און מע מוז, צום ביישפּיעל, אויסזידלען, אויסשעלטען, מבזה זיין איינס דאָס אנדערע, דעמאָלט רופט אָן „די יאַרמעלקע“ דעם שכן איהרען „דאָס אָפּגעבאַרעטע קאַפּעלישעל“, און „דער קאַפּעליש“ רופט אָן זיין שכנה „די פערשימעלטע יאַמפּערקע“. נאָר מעהרסטענטייל געהט עס צו ביי זיי פערשטעלט, און זיי מיידען אויס, ווי ווייט מעגליך, צו דערמאָנען דעם נאָמען פונ׳ם קאָנקורענט. למשל, אַז „דער קאַפּעליש“ וויל רעדען פון זיין שכנה און וויל איהר נאָמען נישט דערמאָנען, וועט ער אנשטאט דעם וואָרט „יאַרמעלקע“ בעסער אויסרעכענען אַ גאַנץ צעטעל מיט נעמען על־פּי אלף־בית, אָט אַזוי: „אָט דער אביון, דער בטלן, דער גראָבער יונג, דער דלפון, דער הונט, דער וצדקתך, דער זולל־וסובא׳ניק, דער חצוף, דער טינטלער, דער יודלאק, דער כלב שבכלבים, דער לעדיגגעהער, דער מסור, דער נודניק, דער סוואָליטש, דער עם־הארץ, דער פּראָוואָקאַטאָר, דער פוליאַק, דער צרעת, דער קבצן, דער רעטאָך, דער שוטה, דער תרח, וואָס מיר ווילען ניט דערמאָנען זיין נאָמען“...

זענען מסוכן, — זיי זענען גרויס איינם דאָס אנדערע דורם זיין מיט'ן קוק. צוויי אידישע טהעאַטערס, וואָס זיי זאָלען ניט מורא האָבען פּאר גאָט און פּאר'ן קייסער, וואָלטען זיי זיך איינם דאָס אנדערע מיט פערגעניגען אין א שטיל־ער נאַכט אונטערגעצונדען.

און ווייטער געהען צוויי ביכער־פּערלאָגען, וואָס וואָלטען איינ־געשלונגען איינם דאָס אנדערע מיט די קאָלאָשען. היינט זענען פּאַרהאַן צוויי ליטעראַרישע געזעלשאַפטען, צוויי דראַמאַטישע גע־זעלשאַפטען, צוויי עמיגראַנטען־געזעלשאַפטען, און נאָך און נאָך א סך אנדערע מינים געזעלשאַפטען — פון יעדען מין צו צוויי. צוליעב דער וויסטער קאָנקורענציע — די אלטע מכה פון כתריל־עווקע. אוא טבע שוין ביי די כתריל־עווקער פערבליבען פון קדמונים — אונמענ־ליך אויסצואוואַרצלען: לאָז זיך איינער אפשניידען די נאָז, קאָנט איהר זיכער זיין, אז אויף מאָרגען האָט איהר דאָרט צוויי אפּגעשני־טענע נעזער. וואס איז דער שכל? א פּראָסטער שכל: אז יענעם לוינט זיך אפשניידען די נאָז, לוינט זיך מיר אויך...

ב.

גאזעטען.

אזוי ווי אלסדינג איז אין דעם מאָדערנעם כתריל־עווקע צו צוויי, זענען דערביבער אידישע צייטונגען דאָרטען אויך פאַרהאַן צוויי: „די יאָרמעלקע" און „דער קאָפּעליש".

זעלבסטפערשטענדליך, אז „די יאָרמעלקע" איז א פרומע אלט־מאָדישע גאזעטע פאר אָרטאָדאָקסען, און „דער קאפּעליש" איז א מאָדערנע, ראַדיקאַלע צייטונג פאר די פאָרטגעשריטענע עלעמענטען. טויז פון די מאטטאם אליין איז גרינג צו פערשטעהן די ריכטונג פון די דאָזיגע צוויי קאָנקורירענדע גאזעטען: „די יאָרמעלקע" האָט

שטאדט אליין — חא־חא! — האט זיך אויסגעברוקירט די גאסען. אנגעצונדען עלעקטרישע לאמפען, אוועקגעשטעלט גראמאפאנען. סינעמאטאגראפען, אילוזיאנען — חי געלעבט!

דאס איז די אויסענוועניגסטע זייט, אזוי צו זאגען. אינוועניג האט זיך כתריעלעווקע נאך א סך מעהר איבערגעביטען — ממש עס האט זיך מיר נאר נישט געווארט גלויבען, אז איך בין אין דער היים, אין כתריעלעווקע. איך בין ארומגעגאנגען און האב געזוכט חאטש איין חברה פון די אלטע חברות. דא זענען געווען אמאל, געדענק איך, א גוזמא חברות. איך רעד שוין ניט פון אזעלכע חברות, ווי די „חברה תהלים", „אדער „חברה משניות". איך רעד פון אזעלכע חברות, ווי, למשל, חברה „גמילות־חסדים", „לחם־אביונים", „בקור־חולים", „מלביש־ערומים", „סומך־נופלים", „רופא־חולים", „מתיר־אסורים"... די דאזיגע אלע חברות זענען אוועק, אפנים, אהין, וואו עס זענען אוועק יענע, וואס האבען געגרינדעט די חברות, און וואו עס איז אוועק דער גרעסטער טייל פון די קליינע מענשעלעך, און וואו ס'איז אוועק דער אלטער עלענדער רב יוזיפעל דער רב, א ליכטיגען גן־עדן זאל ער האבען — דער האט ארויסגערופען ביי מיר א טרער אויף די אויגען... אויפ'ן ארט פון די אלע אויסגערעבענטע חברות זענען אויסגעוואכסען אין דעם מאדערנעם כתריעלעווקע גאנץ נייע חברות, מאדערנע חברות, אדער גענעלשאפטען, חברות פון „קונסט" און פון „קולטור" און פון „שפראך". אויסרעבענען זיי אלע איז אונמעגליך. מיר קאנען נאר פארביגעהענדיג געבען אויף איבערבליק אויף די, וועלכע געפינען זיך אין דעם מאדערנעם כתריעלעווקע פון יעדען מיז צו צוויי. למשל, וואס דער שפראך אנבעלאנגט, זענען פארהאן דאר־טען א חברה „אידישיסטען" און א חברה „העברעאיסטען". און די ביידע קאנען זיך ניט אנקוקען, ניט הערען דעם נאמען איינס פונ'ם אנדערען. אדער ס'איז פארהאן א חברה „הזמיר", וואס האט זיך צעשפאלטען אויף צוויי: איינע הייסט די „פלייט", די אנדערע — דער „טראמייט", און ביידע „הזמיר'ס" זענען צווישען זיך אויף מעסערשטעך. היינט זענען פארהאן צוויי „חדרים מתוקנים", וואס

כתרילעווקער פראָגרעס.

א.

די שטאָדט.

גאָט'ס וואונדער — וואָס פון א שטאָדט קאן ווערען! כתרי־לעווקע, מיין אלטע היים, האָט זיך אזוי איבערגעביטען, אַז ס'איז זי גאָר נישט צו דערקענען! נאָך אַ צייט פון אַ סך, א סך יאָהרען האָב איך מיך אַראָפּגעחאַפּט אין דער דאָזיגער שטאָדט אויף אַ פּאָר וואָ־כען און בין ארומגעגאנגען אין איהרע גאַסען, געוועדט מיט איהרע מענשען, געזוכט אַלטע בעקאַנטע — ווער? וואָס? וועמען? דער גרעסטער טייל איז אויסגעשטאָרבען, דער קלענסטער טייל — ארויס־געפאָהרען קיין אמעריקא, און די נייע, די אויפגעקומענע, זענען גאָר־ניט די מענשען. איין איבערקעהרעניש! וואו זענען אַהינגעקומען די בעריהמטע קליינע מענשעלעך מיט די קליינע השגות? וואו זענען יענע אידען מיט בערד, וואָס האָבען אַלסדינג געוואוסט און פון אַלסדינג געמאַכט חוזק? וואו זענען יענע יונגע לייטלעך מיט שטעקעלעך, וואָס פלעגען זיך ארומדרעהען אין מאַרק, זוכען עפּיס אַ טהועכץ און נישט געפינען, און פאר גרויס עגמת־נפש האָט מען גענומען אָפּ'לצ'עווען איינס פון דאָס אנדערע און אלע אינאיינעם פון דער גאַנצער וועלט? פראַנטען האָב איך איצט געזעהען אַרומ־שפּאַציערען אין די גאַסען, סאָלידע מענשען מיט קאַפּעלישען און מיט פּענסנע אויף די נעזער. און פון די אַמאָליגע פערשלומפּערטע ווייבער מיט די ווייסע זאָקען און מיט די רויטע זאָקענבענדלעך, און פון די אמאָליגע מיידלעך מיט די פאַטשיילקעס — איז קיין שריד ופּליט נישט געבליבען. דאַמען מיט היטעלעך זענען איצטער געגאנגען פארביי מיר. פּריצעס מיט זאָנטיקלעך. מאַמזעלען מיט הענטשקעלעך אויף די הענט. נייע מענשען. אַ נייע וועלט. און די

בתרילעווקער פראָגרעס

בעשרייבונגען, בילדער, פאַקטען און מעשה'לעך.

1914 — 1915 געשריבען אין יאָהרען

אינהאלט

פּוּתרילעווקער פּראָגרעס 3
זומערדיגע ראָמאַנען 85
אַ וואָרט פּאַר אַ וואָרט 145
לשנה טובה , ... 169
פון פּסח ביז סוכות 185
שמואל שמעלקיס און זיין יובילעאום 201
וועלוועל גאַמבעטאַ 239

פון כתרילעזזקע

אין די פיער בענדער געהען אַריין, ווי געזאָגט, נייע, אין ביכער נאָך ניט געדרוקטע זאַכען. אַיין אויסנאַהם איז נור געמאַכט געוואָרען פאַר דריי ווערק: שיר־השירים (אין באַנד „פון פסח ביז פסח"), וואָס חאָטש אייניגע טיילען פון דעם זענען צעוואָרפען אין די ביכער פון די פריהעריגע אויסגאַבען, איז דאָס אָבער אַלס גאַנצער ראָמאַן נאָך ערגיין נישט ערשיענען, און דער לעצטער טייל פון דעם — „שבת נאָך שבועות" — איז בכלל אין קיין בוך נאָך נישט געדרוקט געווען; וואָס איז חנוכה? (אינ'ם זעלבען באַנד), וועלכעס איז אין די אַלטע אויסגאַבען, דורך אַ פערזעהען פון די פריהעריגע פערלעגער, געדרוקט געווען אַלס אַ פערקירצטע אַמעריקאַנער וואַריאַציע, קומט דאָ אין זיין ערשטער פולער פאָרם, ווי עס איז לכתחילה געשריבען געוואָרען פון שלום־עליכם פונ'ם רוסיש־אידישען לעבען; די רויטע אידלעך (אין באַנד „מעשיות און פאַנטאַזיעס") איז אַריינגענומען געוואָרען אין דער אויסגאַבע צוליעב דעם נייעם צווייטען טייל, וואָס איז געפונען געוואָרען צווישען שלום־עליכם'ס נאָכגעבליבענע מאַנוסקריפטען.

אייניגע זאַכען פון די פיער בענדער זענען געדרוקט לויט דער בעאַרבייטונג און תקונים, וואָס שלום־עליכם האָט אין זיי געמאַכט פאַר זיין לעבען.

עס איז געלעגט געוואָרען אַכט דערויף, אַז אין דער דאָזיגער נייער אויסגאַבע זאָל אָפּגעהיט ווערען שלום־עליכם'ס בעשטענדיגע סיסטעמאַטישע אָ'טהאָגראַפיע — פערשטעהט זיך, ווי ווייט דאָס איז מעגליך געווען דורכצופיהרען ביי דעם כאַאָטישען צושטאַנד, אין וועלכען אונזער אידישע בוך־זעצערי־און־דרוקעריי געפינט זיך.

———

* *
*

ביי״ם צוזאַמענשטעלען די ערשטע פיער בעגדער פון דער נייער אויסגאַבע פון שלום־עליכם׳ס ווערק האָבען די פערלעגער זיך נית געהאַלטען ביי׳ם כראָנאָלאָגישען סדר, לויט דער ציט, ווען די ווערק זענען געשריבען געוואָרען, נאָר געהאַט מעהר אין זינען, ווי וויט ס׳איז מעגליך געווען, די אינהאַלטליכע גאַנצקייט פון יעדען באַנד בעזונדער, דאָס הייסט, צוזאַמענגעשטעלט די ביכער אַזוי, אַז יעדעס בוך, לויט זיין אינהאַלט, זאָל זיין אַ גאַנצע זאַך פאַר זיך, מעהר אָדער וועניגער פערענייגט דורך דעם כאַראַקטער פון די ווערק, וואָס קומען אין דעם אַריין. געטהאָן איז דאָס געוואָרען צוליעב צווייי מעמים: ערשטענס, קאָן ביי אייניגע פון די וויכטיגסטע שאַפונגען שלום־עליכם׳ס נישט אָנגעוועגדט ווערען דאָס כראָנאָלאָגישע סיסטעם, בכדי דערמיט ניט צעברעקלען זייער אינערליכע גאַנצקייט. צום בוישפּיעל: די מעשיות פון „טביה דעם מילכיגען" אָדער די בריעף פון „מנחם־מענדעל" מוזען קומען אין בעזונדערע ביכער, חאָטש געשריבען זענען זיי געווען אין פערשיעדענע צייטען, אין אַ משך פון עטליכע צעהנדליג יאָהרען. צווייטענס, ווערד אין די דאָזיגע ערשטע פיער בענדער געגעבען אַיין אויסוואָהל פון שלום־עליכם׳ס נ י י ע ווערק, דאָס הייסט, פון די, וואָס זענען אין די פּריהעריגע אויסגאַבען ניט אַריין; און אַזוי ווי אַ טייל פון די זוערק איז ענטומען געוואָרען פון גאָר די לעצטע שאַפונגען, און אַ טייל — פון די פּריהעריגע, אין פערשיעדענע צייטען געשריבענע, דעריבער איז דאָ אַ שטרענג־כראָנאָלאָגישער סדר געווען גאַנץ אונמעגליך אָנצוווענדען.

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

אַלע ווערק פון

שלום עליכם

באַנד 4

„פאַרוועלטס" אויסגאַבע
ניו יאָרק, 1942

באַנד 4

א) פון כתריל־עווקע

ב) אַלט־נייי כתריל־עווקע

ג) אַרעמע און פרייליכע
ערשטער בוד

ד) אַרעמע און פרייליכע
צווייטער בוד

ה) זומער לעבען

אלע זעלה מון

שלום עליכם